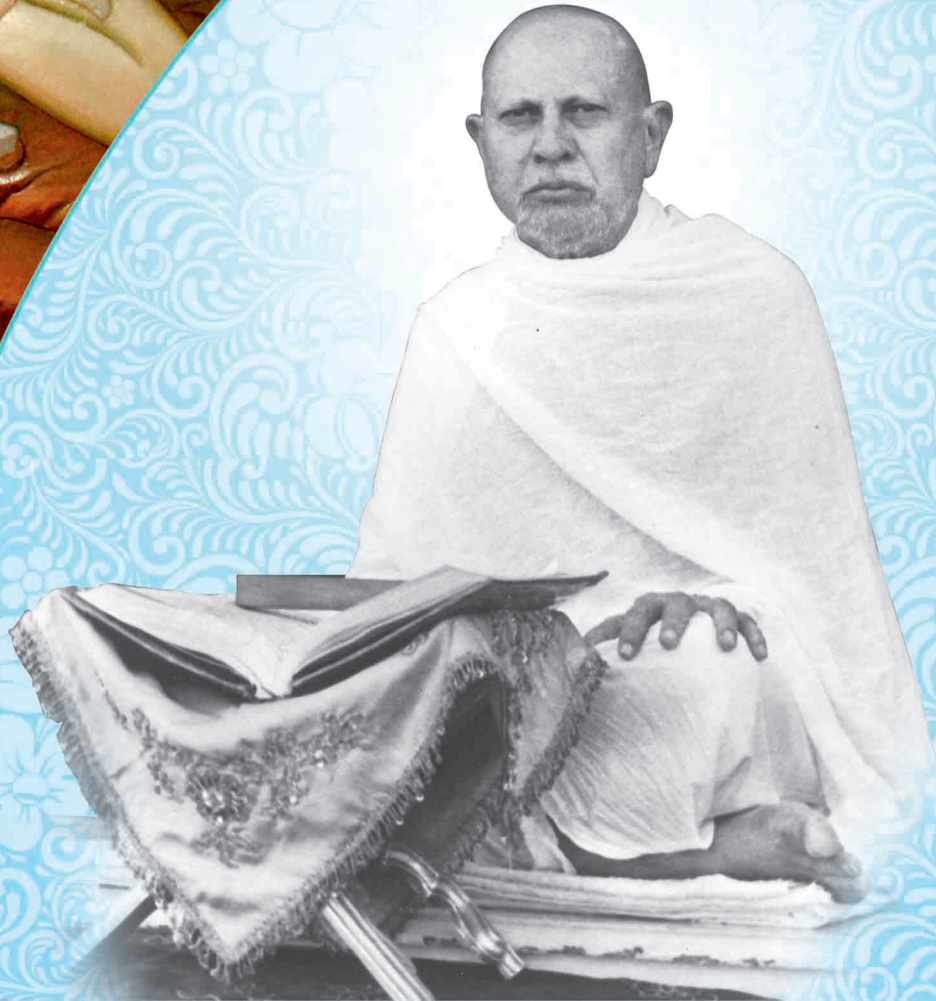

(પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના નિયમસાર
શાસ્ત્ર પર સન્ ૧૯૭૧ના પ્રવચન)

નિયમનો સાર

ભાગ
૨

ॐ

નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ

નિયમનો સાર ભાગ-૨

(શ્રીમદ્ કુંદકુંદાચાર્યવર પ્રણીત શ્રી નિયમસાર
ઉપર અધ્યાત્મયુગપ્રવર્તક
પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના
ઈ.સ. ૧૯૭૧ની સાલના પ્રવચન)

પ્રકાશક

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ
સોનગઢ-૩૬૪૨૫૦ (સૌરાષ્ટ્ર)

સહપ્રકાશક

શ્રી કુંદકુંદ-કલાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ
મુંબઈ

[2]

વિક્રમ સંવત
૨૦૭૮

વીર સંવત
૨૫૪૮

ઈ. સન
૨૦૨૨

: પ્રકાશન પ્રસંગ :

ફાગણ વદ ૮, ૨૭-૦૩-૨૦૨૨;
પૂ. બહેનશ્રી ચંપાબહેનની સમ્યક્ત્વ જયંતી (વિ. સં. ૧૯૮૯)

પ્રાપ્તિ સ્થાન

૧. શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ,
સોનગઢ, સૌરાષ્ટ્ર-૩૬૪૨૫૦. ફોન-૦૨૮૪૬-૨૪૪૩૩૪
૨. શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ
૩૦૨, કૃષ્ણ કુંજ, પ્લોટ નં. ૩૦, વી. એલ. મહેતા માર્ગ,
વિલે પાર્લા (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬
ફોન (૦૨૨) ૨૬૧૩૦૮૨૦, ૨૬૧૦૪૯૧૨, ૬૨૩૬૯૦૪૬

www.vitragvani.com,

[email : info@vitragvani.com](mailto:info@vitragvani.com)

ટાઈપ સેટીંગ

નિજેશ જૈન

મો. : ૯૬૬૨૫૩૫૩૮૭

ॐ नमो भगवते.

પ્રકાશકીય નિવેદન

મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમો ગણી,
મંગલં કુંદકુંદાર્યો, જૈનધર્મોસ્તુ મંગલં.

મહાવીર ભગવાન અને ગૌતમ ગણધર બાદ જેમના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે એવા ભરતના સમર્થ આચાર્ય, સાક્ષાત્ સદેહે વિદેહ જઈ સીમંધરભગવાનની દિવ્યધ્વનિનું પ્રત્યક્ષ રસપાન કરનાર શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદાર્યદેવ મહાન યોગીશ્વર છે. અનેક મહાન આચાર્યો તેમના દ્વારા રચિત શાસ્ત્રોના આધાર આપે છે. તેનાથી એમ પ્રસિદ્ધ થાય છે કે અન્ય આચાર્યો પણ તેમના વચનોને આધારભૂત માને છે.

તેઓ નિર્મળ પવિત્ર પરિણતિના ધારક તો હતા જ; પરંતુ પુણ્યમાં પણ સમર્થ હતા કે જેથી સીમંધરભગવાનનો સાક્ષાત્ યોગ થયો. મહાવિદેહથી પાછા આવ્યા બાદ પોન્નુર તીર્થધામમાં સાધના કરતા-કરતા તેમણે અનેક શાસ્ત્રોની રચના કરી. જેમાં શ્રી સમયસાર, પ્રવચનસાર, નિયમસાર, પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ, અષ્ટપાહુડ—આ પાંચ પરમાગમ તો પ્રસિદ્ધ છે જ, પરંતુ આ સિવાય પણ અનેક શાસ્ત્રોની રચના તેમણે કરેલ છે.

“શ્રી સમયસાર” આ ભરતક્ષેત્રનું સર્વોત્કૃષ્ટ પરમાગમ છે. તેમાં નવતત્ત્વોનું શુદ્ધનયની દષ્ટિથી નિરૂપણ કરી જીવનું શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રકાશ્યું છે. “શ્રી પ્રવચનસાર”માં નામ અનુસાર જિનપ્રવચનનો સાર ઝીલ્યો છે અને તેને જ્ઞાનતત્ત્વ પ્રજ્ઞાપન, શેયતત્ત્વ પ્રજ્ઞાપન અને ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા નામના ત્રણ અધિકારોમાં વિભાજિત કર્યું છે. “શ્રી નિયમસાર”માં મુખ્યત્વે શુદ્ધનયથી જીવ, અજીવ, શુદ્ધભાવ, પ્રતિકમણ, પ્રત્યાખ્યાન, આલોચના, પ્રાયશ્ચિત, સમાધિ, ભક્તિ, આવશ્યક, શુદ્ધોપયોગ વગેરેનું વર્ણન છે. “શ્રી પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ”માં કાળ સહિત પાંચ અસ્તિકાયોનું (અર્થાત્ છ દ્રવ્યોનું) અને નવપદાર્થપૂર્વક મોક્ષમાર્ગનું નિરૂપણ છે. તથા “શ્રી

અષ્ટપાહુડ” એક દાર્શનિક ગ્રંથ છે, જેમાં સમ્યક્ રત્નત્રય એક જ મોક્ષમાર્ગ છે એની દઢતાપૂર્વક સ્થાપના કરેલ છે.

આ નિયમસાર પરમાગમ મુખ્યત્વે મોક્ષમાર્ગના નિરુપચાર નિરૂપણનો અનુપમ ગ્રંથ છે. “નિયમ” એટલે જે અવશ્ય કરવા યોગ્ય હોય તે અર્થાત્ રત્નત્રય. “નિયમસાર” એટલે નિયમનો સાર અર્થાત્ શુદ્ધ રત્નત્રય. આ શુદ્ધ રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ પરમાત્મતત્ત્વનો આશ્રય કરવાથી જ થાય છે. નિગોદથી માંડીને સિદ્ધ સુધીની સર્વ અવસ્થાઓમાં—અશુભ, શુભ કે શુદ્ધ વિશેષોમાં—રહેલું જે નિત્ય-નિરંજન ટંકોત્કીર્ણ શાશ્વત એકરૂપ શુદ્ધદ્રવ્યસામાન્ય તે પરમાત્મતત્ત્વ છે. તે જ શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ, કારણપરમાત્મા, પરમપારિણામિક ભાવ વગેરે નામોથી કહેવાય છે. આ પરમાત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ અનાદિ કાળથી અનંત અનંત દુઃખને અનુભવતા જીવે એક ક્ષણમાત્ર પણ કરી નથી અને તેથી સુખ માટેનાં તેના સર્વ ઝાવાં (દ્રવ્યલિંગી મુનિનાં વ્યવહાર-રત્નત્રય સુદ્ધાં) સર્વથા વ્યર્થ ગયા છે. માટે આ પરમાગમનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ જીવોને પરમાત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ અથવા આશ્રય કરાવવાનો છે.

આ શાસ્ત્રમાં ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યદેવની પ્રાકૃત ગાથાઓ પર તાત્પર્યવૃત્તિ નામની સંસ્કૃત ટીકા લખનાર મુનિવર શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ છે. તેઓ શ્રી વીરનંદિ સિદ્ધાંતચક્રવર્તીના શિષ્ય છે અને વિક્રમની ૧૩મી શતાબ્દીમાં થઈ ગયા છે. શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવે ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવના હૃદયમાં રહેલા પરમ ગહન આધ્યાત્મિક ભાવોને પોતાના અંતરવેદન સાથે મેળવીને આ ટીકામાં સ્પષ્ટ રીતે ખુલ્લા કર્યા છે. આ ટીકામાં આવતાં કળશરૂપ કાવ્યો અતિશય મધુર છે અને અધ્યાત્મ મસ્તીથી તથા ભક્તિરસથી ભરપૂર છે. ટીકાકાર મુનિરાજે ગદ્ય તેમ જ પદ્યરૂપે પરમ પારિણામિક ભાવને તો ખૂબ ખૂબ ગાયો છે. આખી ટીકા જાણે કે પરમ પારિણામિક ભાવનું અને તદાશ્રિત મુનિદશાનું એક મહાકાવ્ય હોય તેમ મુમુક્ષુ હૃદયોને મુદિત કરે છે. સંસાર દાવાનળ સમાન છે અને સિદ્ધદશા તથા મુનિદશા પરમ સહજાનંદમય છે--એવા ભાવનું એકધારું વાતાવરણ આખી ટીકામાં બ્રહ્મનિષ્ઠ મુનિવરે અલૌકિક રીતે સર્જ્યું છે અને સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યું છે કે મુનિઓની વ્રત, નિયમ, તપ, બ્રહ્મચર્ય, ત્યાગ, પરિષહજય ઇત્યાદિરૂપે કોઈ પણ પરિણતિ હઠપૂર્વક, ખેદયુક્ત, કષ્ટજનક કે નરકાદિના ભયમૂલક હોતી નથી પણ અંતરંગ આત્મિક વેદનથી થતી પરમ પરિતૃપ્તિને લીધે સહજાનંદમય હોય છે.

શ્રી નિયમસારમાં ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યદેવે ૧૮૭ ગાથાઓ પ્રાકૃતમાં રચી છે. તેના પર શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવે તાત્પર્યવૃત્તિ નામની સંસ્કૃત ટીકા લખી છે. બ્રહ્મચારી શ્રી શીતલપ્રસાદજીએ મૂળ ગાથાઓનો તથા ટીકાનો હિંદી અનુવાદ કર્યો છે. શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ દ્વારા આ નિયમસારની મૂળ ગાથાઓ, તેનો ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ, સંસ્કૃત ટીકા અને તે ગાથા- ટીકાનો અક્ષરશ:

ગુજરાતી અનુવાદ પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. આ શાસ્ત્રજમાં પ્રતિપાદિત વિષયવસ્તુને નીચે મુજબના બાર અધિકારોમાં પ્રસ્તુત કરવામાં આવેલ છે.

(૧) જીવ અધિકાર, (૨) અજીવ અધિકાર, (૩) શુદ્ધભાવ અધિકાર, (૪) વ્યવહાર ચારિત્ર અધિકાર, (૫) પરમાર્થ પ્રતિક્રમણ અધિકાર, (૬) નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર, (૭) પરમ આલોચના અધિકાર, (૮) શુદ્ધનિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત અધિકાર, (૯) પરમ સમાધિ અધિકાર, (૧૦) પરમ ભક્તિ અધિકાર, (૧૧) નિશ્ચય પરમ આવશ્યક અધિકાર, (૧૨) શુદ્ધોપયોગ અધિકાર.

આ નિયમસાર ગ્રંથ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને અત્યંત પ્રિય હતો. આચાર્યદેવે નિજભાવના નિમિત્તે રચના કરેલ હોવાથી કારણપરમાત્માને ખૂબ જ ઘૂંટ્યો છે, જે ગુરુદેવશ્રી પોતાના આચાર્ય ગુરુવરની ઉત્કૃષ્ટ સાધના યાદ કરાવતું. તેમને તેની ઉપર ખૂબ જ ઊંડાણથી સ્વાધ્યાય કર્યો હતો અને જાહેરમાં ઘણીવાર તેની ઉપર પ્રવચન પણ કર્યા હતા. આ પ્રવચનોમાંથી આપણી પાસે છ વખતના પ્રવચન આખા ઉપલબ્ધ છે. અત્રે પ્રસ્તુત પ્રવચન તેમાંથી એક વારના પ્રવચનો છે, જે વી. સં. ૨૪૯૭ (ઈ. સ. ૧૯૭૧) વર્ષ દરમ્યાનના નિયમસાર શાસ્ત્ર પરના ૨૦૨ પ્રવચનો છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને નિરંતર એવી ભાવના રહેતી કે મુમુક્ષુઓ નીતરતા સતધર્મનું શ્રવણ કરી અને નિજ કલ્યાણના માર્ગમાં આગળ વધે. આ જ ઉત્કૃષ્ટભાવનાથી આવાં ગહન શાસ્ત્ર કે જે કુંદકુંદાચાર્યદેવે નિજ ભાવના અર્થે રચ્યું છે, તેને પૂજ્યશ્રીએ છ-છ વાર જાહેર સભામાં લીધું હતું. આ ગહન પ્રવચનો અત્રે અક્ષરશઃ શાસ્ત્રરૂપે પ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે. આ રીતે આ શાસ્ત્ર ખરેખર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રભાવનાનું જ ફળ છે. અધ્યાત્મનું ઊંડું રહસ્ય સમજાવીને પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ જે અપાર ઉપકાર કર્યો છે તેનું વર્ણન વાણીથી વ્યક્ત કરવામાં અમો અસમર્થ છીએ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની દિવ્યદેશનાની જાળવણી સી.ડી., ડી.વી.ડી., વેબસાઈટ (www.vitragvani.com) તથા એપ (app) જેવા સાધનો વડે શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ, વિલેપાર્લા, મુંબઈ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ કાર્ય પાછળ ટ્રસ્ટની એવી ભાવના છે કે વર્તમાનના આધુનિક સાધનો દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી દ્વારા સમજાવેલ તત્ત્વજ્ઞાનનો બહોળો લાભ સામાન્યજન લે, કે જેથી આ વાણી શાશ્વત જળવાઈ રહે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રત્યેક પ્રવચનો અક્ષરશઃ ગ્રંથારૂઢ થાય તેવી ભાવનાના ફળસ્વરૂપે નિયમસાર શાસ્ત્ર ઉપરના ૧૯૭૧માં થયેલ ૨૦૨ પ્રવચનો અત્રે પ્રકાશિત કરવામાં આવી રહ્યા છે. તેમાંથી નિયમનો સાર ભાગ-૨માં અત્રે (૩) શુદ્ધભાવ અધિકાર અને (૪) વ્યવહાર ચારિત્ર અધિકાર પરના સળંગ ૩૮ પ્રવચનો પ્રસ્તુત કરતાં હર્ષની લાગણી અનુભવી રહ્યા છીએ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની દિવ્યદેશનાને ઓડિયો ટેપમાં ઉતારવાનું મહાન કાર્ય શરૂ કરનાર શ્રી નવનીતભાઈ ઝવેરીનો આ પ્રસંગે આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ. તેમજ શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢે આ ઉમદા કાર્યને અવિરતધારાએ ચાલુ રાખ્યું અને સાચવી રાખ્યું, તે બદલ તેમના આભારી છીએ.

સર્વ પ્રવચનોને સાંભળીને ગ્રંથારૂઢ કરવામાં ચીવટતા રાખવામાં આવેલ છે. વાક્ય રચનાને પૂર્ણ કરવા અર્થે ક્યાંક-ક્યાંક કૌંસ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રવચનો સાંભળી અને ગ્રંથારૂઢ કરવાનું કાર્ય શ્રી નિજેશ જૈન, સોનગઢ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. પ્રવચનોને તપાસવાનું કાર્ય શ્રીમતી પારુલબેન શેઠ, વિલે પાર્લા શ્રી દિનેશભાઈ શાહ, વિલે પાર્લા, શ્રી અતુલભાઈ જૈન, મલાડ અને શ્રીમતી આરતીબેન જૈન, મલાડ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રસંગે ટ્રસ્ટ તેમના પ્રત્યે આભાર વ્યક્ત કરે છે.

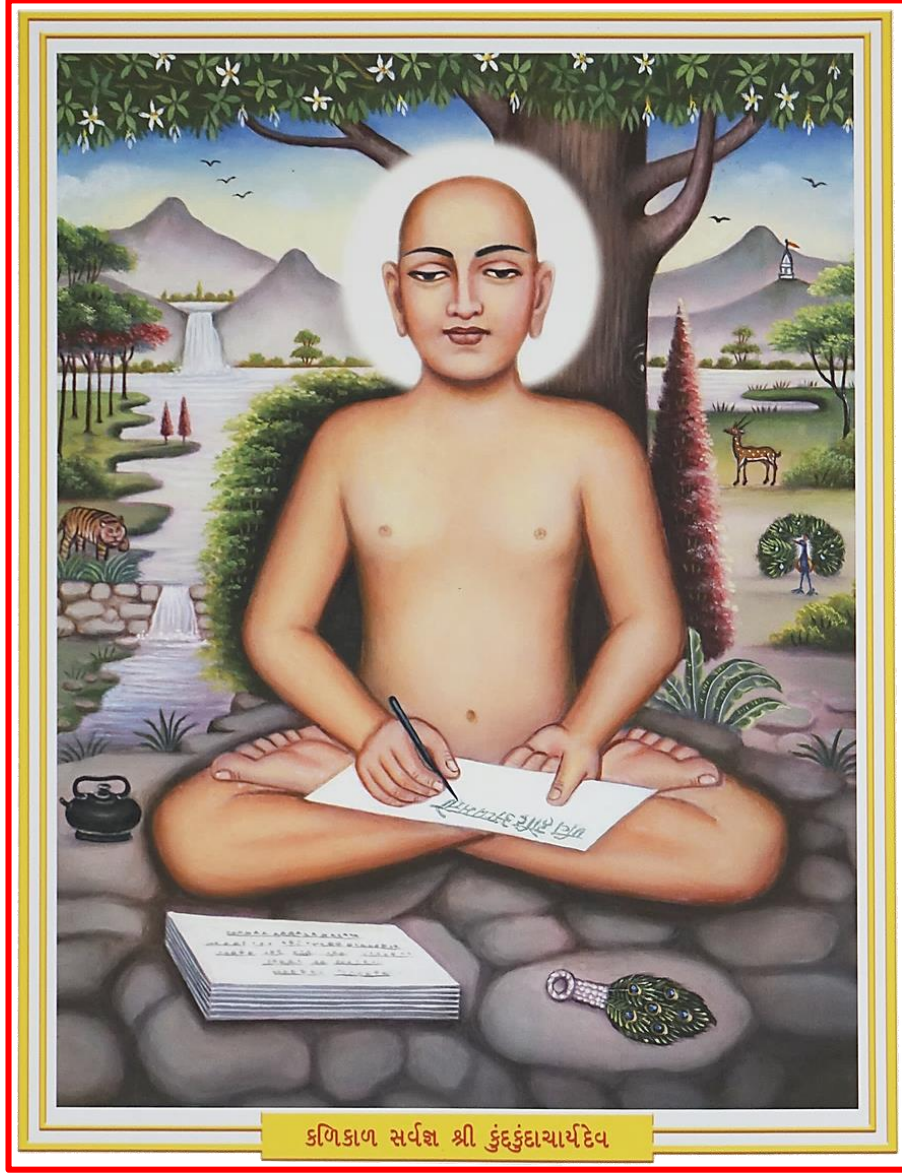
જિનવાણી પ્રકાશનનું કાર્ય ગંભીર તથા જવાબદારીપૂર્ણ હોવાથી અત્યંત જાગૃતિપૂર્વક તથા ઉપયોગની એકાગ્રતાપૂર્વક કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં પ્રકાશન કાર્યમાં પ્રમાદવશ કે અજાગૃતિવશ કોઈ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો ત્રિકાળવર્તી વીતરાગ દેવ-શાસન-ગુરુ પ્રત્યે ક્ષમા યાચીએ છીએ. સર્વ મુમુક્ષુગણને વિનંતી છે કે અશુદ્ધિઓની નોંધ ટ્રસ્ટને પાઠવે જેથી તે આગળની આવૃત્તિમાં સુધારી શકાય. આ પ્રવચનો (www.vitragvani.com) ઉપર ઉપલબ્ધ છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી તથા તદ્ભક્ત પ્રશમમૂર્તિ ભગવતી માતા પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબહેનના કરકમળમાં સાદર સમર્પિત કરીએ છીએ. પાઠકવર્ગ આ પ્રવચનોનો અવશ્ય લાભ લઈ આત્મકલ્યાણને સાધે એવી ભાવના સાથે વિરામ પામીએ છીએ. ઇતિ શિવમ્.

ટ્રસ્ટીગણ

શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ,

વિલેપાર્લા, મુંબઈ

કળિકાળસર્વજ્ઞ શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ

અધ્યાત્મયુગસર્જક પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી

અધ્યાત્મયુગસર્જક પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામીનો સંક્ષિપ્ત જીવન પરિચય

ભારતદેશના ગુજરાત રાજ્યમાં ભાવનગર જિલ્લાના “ઉમરાળા ગામમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના દશાશ્રીમાળી વણિક પરિવારના શ્રેષ્ઠીવર્ય શ્રી મોતીચંદભાઈના ઘેર, માતા ઉજમબાની કુંબે, વિક્રમ સંવત ૧૯૪૬ના વૈશાખ સુદ બીજ, (તા. ૨૧-૪-૧૯૮૦) રવિવારે વહેલી સવારે આ બાળ મહાત્માનો જન્મ થયો.

જે સમયે આ બાળ મહાત્મા ધરતી પર પધાર્યા, તે સમયે જૈનોના જીવનનો શ્વાસ અંધશ્રદ્ધા, પાખંડ અને શુષ્ક ક્રિયાકાંડમાં સંધાઈ રહ્યો હતો. કોઈક સ્થળે આધ્યાત્મિક ચિંતન ચાલતું હતું, પણ તેમાં અધ્યાત્મ નહોતું. એવા એ અંધકારમય કળિકાળમાં આ તેજસ્વી કહાનસૂર્યનો ઉદય થયો.

સાત વર્ષની ઉંમરે નિશાળમાં લૌકિક શિક્ષા લેવાનું શરૂ કર્યું. દરેક વસ્તુના હાર્દ સુધી પહોંચવાની તેજસ્વી બુદ્ધિપ્રતિભા, મધુરભાષીપણું, શાંતસ્વભાવ, ગંભીર મુખમુદ્રા તથા જતું કરવાનો સ્વભાવ હોવાથી બાળ ‘કાનજી’ શિક્ષકોમાં તથા વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રિય થઈ ગયા. નિશાળમાં તથા જૈન પાઠશાળાના અભ્યાસમાં પ્રાયઃ પ્રથમ નંબર આવતો, પરંતુ નિશાળના લૌકિક અભ્યાસથી તેમને સંતોષ થયો નહિ અને ઊંડે ઊંડે એમ લાગતું કે હું જેની શોધમાં છું તે આ નથી.

તેર વર્ષની ઉંમરે માતૃશ્રીના અવસાનથી પિતાજી સાથે પાલેજ જવાનું થાય છે. ચાર વર્ષ બાદ પિતાજીનો સ્વર્ગવાસ થતાં સત્તર વર્ષની ઉંમરે ભાગીદાર સાથે વેપારમાં જોડાય છે. વ્યાપારની પ્રવૃત્તિ વખતે પણ તેઓ જરા પણ અપ્રમાણિકતા ચલાવી લેતા નહિ. સત્યનિષ્ઠા, નીતિમત્તા, નિખાલસતા અને નિર્દોષતાથી તેમનું વ્યવહારિક જીવન સુગંધિત હતું. સાથે તેમનો આંતરિક વ્યાપાર અને ઝુકાવ તો સતત સત્યની શોધ તરફ જ હતો. દુકાનમાં પણ ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચતા. વૈરાગી ચિત્તવાળા કહાનકુંવર રાત્રિના રામલીલા કે નાટક જોવા જતાં ત્યારે તેમાંથી વૈરાગ્યરસનું ઘોલન કરતાં. જેના ફળસ્વરૂપે સત્તર વર્ષની ઉંમરે ઉજજવળ ભવિષ્યની આગાહી કરતા બાર લીટીના કાવ્યની રચના કરે છે : “શિવરમણી રમનાર તું, તું હી દેવનો દેવ...”

ઓગણીસ વર્ષની ઉંમરથી તો રાત્રિના આહાર, પાણી તથા અથાણાંનો ત્યાગ કરે છે. સત્યની શોધ માટે, દીક્ષા લેવાના ભાવથી ૨૨ વર્ષની યુવા વયે દુકાનનો પરિત્યાગ કરે છે અને ગુરુ પાસે આજીવન-બ્રહ્મચર્ય વ્રત અંગીકાર કરે છે. પછી ૨૪ વર્ષની વયે (વિ. સં. ૧૯૭૦) જન્મનગરી ઉમરાળામાં ૨૦૦૦ જેટલા સાધર્મીઓના વિશાળ જનસમુદાયની હાજરીમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયની

દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. દીક્ષા સમયે હાથી પર બેસવા જતાં ધોતિયું ફાટે છે. તીક્ષ્ણ બુદ્ધિના ધારક ગુરુવરને શંકા પડી જાય છે કે કંઈક ખોટું થાય છે.

દીક્ષા લીધાં બાદ સત્યના શોધક આ મહાત્માએ સ્થાનકવાસી તથા શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના સમસ્ત આગમોનો ગહન અભ્યાસ માત્ર ચાર વર્ષમાં જ પૂરો કર્યો. સંપ્રદાયમાં મોટી ચર્ચાઓ ચાલી. કર્મ છે તો વિકાર થાય છે ને? જો કે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને હજી દિગંબર શાસ્ત્રો તો મળ્યા નહોતાં. છતાં પૂર્વના સંસ્કારના બળે તેઓ દઢતાપૂર્વક સિંહગર્જના કરે છે “જીવ પોતાથી સ્વતંત્રપણે વિકાર કરે છે; કર્મથી કે પરથી નહિ. જીવ પોતાના ઊંધા પુરુષાર્થથી વિકાર કરે છે અને સવળા પુરુષાર્થથી નાશ કરે છે.’

વિ. સં. ૧૯૭૮માં મહાવીરપ્રભુના જિનશાસન-ઉદ્ધારનો અને હજારો મુમુક્ષુઓના મહાન પુણ્યોદય સૂચક એક મંગળકારી પવિત્ર પ્રસંગ બને છે.

૩૨ વર્ષની ઉંમરે, વિધિની કોઈ ધન્ય પળે શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદાચાર્યદેવ વિરચિત સમયસાર નામનું મહાન પરમાગમ દામનગરમાં દામોદર શેઠ દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના હસ્તક્રમણમાં આવે છે અને આ પવિત્ર પુરુષના અંતરમાંથી સહજ જ ઉદ્ગાર નીકળે છે : “શેઠ! આ તો અશરીરી થવાનું શાસ્ત્ર છે.” એનું અધ્યયન અને ચિંતન કરતાં અંતરમાં આનંદ અને ઉલ્લાસ ઉભરાય છે. આ મહાપુરુષના અંતરંગ જીવનમાં પણ પરમ પવિત્ર પરિવર્તન થયું. ભૂલી પડેલી પરિણતિ નિજ ઘર દેખે છે. ત્યારબાદ વિ.સં. ૧૯૮૨ના ચાતુર્માસ પહેલા રાજકોટમાં શ્રી દામોદરભાઈ લાખાણીએ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ ગ્રંથ પૂ. ગુરુદેવશ્રીને આપ્યો. જે વાંચતા, પોતાના હૃદયની અનેક વાતોનું સમર્થન આ ગ્રંથમાંથી મળી આવતાં તેઓ તેના વાંચનમાં એવા ઓતપ્રોત થઈ જતાં કે તે વખતે તેમને ખાવું-પીવું કે સૂવું ગમતું નહીં. ત્યારબાદ શ્રી પ્રવચનસાર, અષ્ટપાહુડ, દ્રવ્યસંગ્રહ, સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા, વગેરે દિગંબર શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી ૧૩ વર્ષ સુધી ખૂબ જ જ્ઞાનની પ્રગાઢતા બાદ તેઓશ્રીને નિઃશંક નિર્ણય થઈ જાય છે કે દિગંબર જૈનધર્મ જ મૂળ માર્ગ છે અને તે જ સત્ ધર્મ છે. તેથી અંતરંગ શ્રદ્ધા કંઈક અને બહારમાં વેશ કંઈક એવી સ્થિતિ તેમને અસહ્ય થઈ પડે છે. તેથી અંતરમાં ખૂબ જ મનોમંથન બાદ સંપ્રદાય છોડવાનો નિર્ણય કરે છે.

પરિવર્તન માટે યોગ્ય સ્થળની તપાસ કરતાં કરતાં સોનગઢ આવી “સ્ટાર ઓફ ઇન્ડિયા નામના એકાંત મકાનમાં મહાવીર જન્મકલ્યાણકના દિવસે (વિ. સં. ૧૯૮૧, ચૈત્ર સુદ ૧૩) બપોરે સવા વાગે સંપ્રદાયના ચિહ્ન મુહપત્તીનો ત્યાગ કરે છે અને જાહેર કરે છે : “હવે હું સ્થાનકવાસી સાધુ નથી, હું સનાતન દિગંબર જૈન ધર્મનો શ્રાવક છું.’ સિંહ સમાન વૃત્તિના ધારક આ મહાપુરુષે, ૪૫ વર્ષની ઉંમરે અંતરમાં મહાવીર્ય ઉછાળીને આ અદ્ભુત પરાક્રમી કાર્ય કર્યું.

“સ્ટાર ઓફ ઇન્ડિયા”માં ત્રણ વર્ષ દરમ્યાન જિજ્ઞાસુ ભક્તજનોનો પ્રવાહ દિન-પ્રતિદિન વધતો જ ગયો, જેના કારણે આ મકાન ખુબ જ નાનું પડવા લાગ્યું. તેથી ભક્તોએ આ પરમપ્રતાપી સત્પુરુષ માટે નિવાસ અને પ્રવચનનું મકાન “શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર”નું નિર્માણ કરાવ્યું. ગુરુદેવશ્રીએ વિ. સં. ૧૯૮૪ના વૈશાખ વદ ૮ના રોજ આ નિવાસસ્થાનમાં મંગળ પદાર્પણ કર્યું. આ “સ્વાધ્યાય મંદિર” જીવન-પર્યન્ત આ મહાપુરુષની આત્મ-સાધના અને વીરશાસનની પ્રભાવનાનું કેન્દ્ર બની રહ્યું.

અહીં દિગંબર ધર્મના ચારે અનુયોગના નાના-મોટા ૧૮૩ જેટલા ગ્રંથોનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કર્યો. તેમાંથી ૩૮ ગ્રંથો પર સભામાં પ્રવચનો કર્યા, જેમાં સમયસાર ઉપર તો ૧૯ વખત અધ્યાત્મવર્ષા કરી છે. પ્રવચનસાર, અષ્ટપાહુડ, પરમાત્મપ્રકાશ, નિયમસાર, પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ, સમયસાર કળશ-ટીકા વગેરે ગ્રંથો પર પણ અનેકવાર પ્રવચનો કર્યા છે.

દિવ્યધ્વનિનું રહસ્ય સમજાવનાર તેમજ કુંદકુંદાદિ આચાર્યોના ગહન શાસ્ત્રોનું રહસ્યોદ્ઘાટન કરનાર આ મહાપુરુષની ભવતાપવિનાશક અમૃતવાણીને ભાઈશ્રી નવનીતભાઈ ઝવેરીની દીર્ઘદ્રષ્ટિને કારણે શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ દ્વારા ઈ.સ. ૧૯૫૯ થી ૧૯૮૦ સુધી નિયમિત રીતે ટેપમાં ઉતારી લેવામાં આવી હતી. જેના પ્રતાપે આજે આપણી પાસે ૯૦૦૦ થી વધુ પ્રવચનો સુરક્ષિતપણે ઉપલબ્ધ છે. આ મંગલવાણી દેશ-વિદેશના તમામ મુમુક્ષુમંડળોમાં તેમજ લાખો જિજ્ઞાસુ મુમુક્ષુઓના ઘેર-ઘેર ગુંજતી થઈ ગઈ છે. તેથી એટલું તો નક્કી છે કે ભરતક્ષેત્રના ભવ્યજીવોને પંચમ કાળના અંત સુધી આ દિવ્યવાણી જ ભવના અભાવમાં પ્રબળ નિમિત્ત થશે.

આ મહાપુરુષનો ધર્મસંદેશ દેશ-વિદેશના સમસ્ત મુમુક્ષુઓને નિયમિત મળતો રહે તે હેતુથી સૌ પ્રથમ વિ. સં. ૨૦૦૦ના માગશર (ડિસેમ્બર ૧૯૪૩) માસથી “આત્મધર્મ” નામની માસિક આધ્યાત્મિક-પત્રિકાનું પ્રકાશન સોનગઢથી મુરબ્બી શ્રી રામજીભાઈ માણેકચંદ દોશીના સંપાદન હેઠળ શરૂ થયું. આજે પણ “આત્મધર્મ” ગુજરાતી તેમજ હિન્દી ભાષામાં નિયમિત રીતે પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના દૈનિક પ્રવચનોને પ્રસિદ્ધ કરતું “શ્રી સદ્ગુરુ પ્રવચન પ્રસાદ” સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૦ થી નવેમ્બર ૧૯૫૬ સુધી પ્રકાશિત થયું. સ્વાનુભૂતિવિભૂષિત આ ચૈતન્યવિહારી મહાપુરુષની મંગળવાણી વાંચીને તેમજ સાંભળીને હજારો સ્થાનકવાસી, શ્વેતાંબર તથા અન્ય કોમના ભવ્યજીવો પણ તત્ત્વની સમજણપૂર્વક સાચા દિગંબર જૈનધર્મના અનુયાયી થયા. અરે..! મૂળ દિગંબર જૈનો પણ સાચા અર્થમાં દિગંબર જૈન બન્યા.

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ દ્વારા દિગંબર આચાર્યો-મુનિવરોના તેમજ આત્માનુભવી પંડિતવર્યોના ગ્રંથો અને પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના તે ગ્રંથો પરના પ્રવચનોને પુસ્તકરૂપે છપાવવાનું કાર્ય વિ. સં. ૧૯૮૯ (ઈ.સ. ૧૯૪૩)થી શરૂ થયું. આ સત્-સાહિત્ય દ્વારા વીતરાગી

તત્ત્વજ્ઞાનની દેશ-વિદેશમાં અપૂર્વ પ્રભાવના થઈ, જે આજે પણ અવિરતપણે ચાલી રહી છે. પરમાગમોનું ઊંડું રહસ્ય સમજાવીને કૃપાળુ કહાન ગુરુદેવે આપણા સહુ ઉપર કરુણા વરસાવી છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસુ જીવો માટે આ એક મહાન આધાર છે અને દિગંબર જૈન સાહિત્યની આ એક અમૂલ્ય સંપત્તિ છે.

દસલક્ષણ પર્યુષણ પર્વ દરમ્યાન ભારતભરમાં અનેક સ્થળોએ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રરૂપેલા તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રચાર માટે પ્રવચનકારો મોકલાય છે. આ પ્રવૃત્તિથી ભારતભરના સમસ્ત દિગંબર સમાજમાં જાગૃતિ આવી છે. આજે પણ દેશ-વિદેશમાં પર્યુષણ પર્વમાં સેંકડો પ્રવચનકાર વિદ્વાનો આ વીતરાગી વાણીનો ડંકો વગાડે છે.

બાળકોમાં તત્ત્વજ્ઞાનના સંસ્કારોનું સિંચન થાય તે હેતુથી સોનગઢમાં વિ. સં. ૧૯૯૭ (ઇ. સ. ૧૯૪૧)ના મે માસના વેકેશનથી ૨૦ દિવસના ધાર્મિક શિક્ષણ વર્ગ શરૂ થયા. વડીલો માટેનો પ્રૌઢ શિક્ષણ વર્ગ વિ. સં. ૨૦૦૩ના શ્રાવણ માસથી શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

સોનગઢમાં વિ.સં. ૧૯૯૭ના ફાગણ સુદ બીજના રોજ નૂતન દિગંબર જિનમંદિરમાં કહાનગુરુના મંગળ હસ્તે શ્રી સીમંધરાદિ ભગવંતોની પંચકલ્યાણક વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા થઈ. તે સમયે સૌરાષ્ટ્રમાં માંડ ચાર-પાંચ દિગંબર જિનમંદિરો હતા અને દિગંબર જૈનો તો ભાગ્યે જ જોવા મળતા હતાં. આવા ક્ષેત્રે ગુરુદેવશ્રીની પાવન પ્રેરણાથી પ્રથમ જિનમંદિર બને છે અને બપોરે પ્રવચન બાદ જિનમંદિરમાં અડધો કલાક ભક્તિ થાય છે, જેમાં જિનવરભક્ત ગુરુરાજ હંમેશા હાજર રહે છે. ઘણીવાર તેઓશ્રી અતિભાવવાહી ભક્તિપાન કરાવતાં. આમ, ગુરુદેવશ્રીનું જીવન નિશ્ચય-વ્યવહારની અપૂર્વ સંધિપૂર્વકનું હતું.

ઇ. સ. ૧૯૪૧ થી ઇ. સ. ૧૯૮૦ દરમ્યાન સૌરાષ્ટ્ર (ગુજરાત) ઉપરાંત ભારત દેશના અનેક શહેરોમાં તથા વિદેશમાં (નાઈરોબીમાં) એમ કુલ ૬૬ દિગંબર જિનમંદિરોની મંગળ પ્રતિષ્ઠા, આ વીતરાગમાર્ગ પ્રવર્તક સત્પુરુષના પવિત્ર કરકમળ દ્વારા થઈ.

જન્મમરણથી રહિત થવાના સંદેશા નિરંતર સંભળાવનાર આ ચૈતન્યવિહારી પુરુષની મંગળકારી જન્મજયંતી ઉજવવાની શરૂઆત ૫૯મા વર્ષથી થઈ. ૭૫મા હિરકજયંતી પ્રસંગે સમગ્ર ભારતના જૈન સમાજ દ્વારા ચાંદી જડિત એક આઠસો પાનાનો દળદાર “અભિનંદન ગ્રંથ” આ ભાવિ તીર્થાધિનાથને ભારત સરકારના તત્કાલીન ગૃહમંત્રી શ્રી લાલબહાદુર શાસ્ત્રી દ્વારા મુંબઈમાં દેશભરના હજારો ભક્તોની હાજરીમાં અર્પણ થયો.

શ્રી સમ્મેદશીખરજીની યાત્રા નિમિત્તે ઇ. સ. ૧૯૫૭ તથા ઇ. સ. ૧૯૬૭માં એમ બે વખત સમગ્ર ઉત્તર અને પૂર્વ ભારતમાં મંગળ વિહાર કર્યો. તે જ રીતે ઇ. સ. ૧૯૫૯ અને ઇ. સ. ૧૯૬૪માં એમ બે વખત દક્ષિણ અને મધ્ય ભારતમાં મંગળ વિહાર કર્યો. આ મંગળ તીર્થયાત્રાના વિહાર

દરમ્યાન લાખો જિજ્ઞાસુ જીવોએ આ સિદ્ધપદના સાધક સંતના દર્શન કર્યા અને તેઓશ્રીની ભવાંતકારી અમૃતમય વાણી સાંભળીને અનેક ભવ્ય જીવોના જીવનની દિશા આત્મ-સન્મુખ થઈ ગઈ. આ સત્પુરુષને અનેક સ્થાનોથી લગભગ ૮૦ જેટલા અભિનંદન પત્ર અર્પણ થયા.

શ્રી વીરપ્રભુના નિર્વાણ બાદ, આ સળંગ ૪૫ વર્ષનો સમય (વીર સંવત ૨૪૬૧ થી ૨૫૦૭ અર્થાત્ ઇ. સ. ૧૯૩૫ થી ૧૯૮૦) વીતરાગમાર્ગની પ્રભાવનાનો સુવર્ણકાળ હતો. જે કોઈ મુમુક્ષુ અધ્યાત્મ તીર્થધામ સુવર્ણપુરી જતા, તેમને તો ત્યાં ચતુર્થ કાળનો જ અનુભવ થતો.

વિ. સં. ૨૦૩૭ના કારતક વદ સાતમ, (તા. ૨૮-૧૧-૧૯૮૦) શુક્રવારના રોજ, આ પ્રબળ પુરુષાર્થી આત્મજ્ઞ સંતપુરુષ દેહાદિનું લક્ષ છોડી પોતાના જ્ઞાયક ભગવાનના અંતરધ્યાનમાં એકાગ્ર થયા, અતીન્દ્રિય આનંદકંદ નિજ પરમાત્મતત્ત્વમાં લીન થયા. સાંજે આકાશનો સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યારે સર્વજ્ઞપદના સાધક સંતે ભરતક્ષેત્રથી સ્વર્ગપુરી તરફ પ્રયાણ કર્યું. તેઓશ્રી વીરશાસનને પ્રાણવંતું કરી અધ્યાત્મયુગનું સર્જન કરતાં ગયાં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી આ યુગના એક મહાન અને અસાધારણ વ્યક્તિ હતા. તેમના બહુમુખી વ્યક્તિત્વની સૌથી મોટી વિશેષતા એ છે કે તેમણે સત્યથી ખુબ જ દૂર જન્મ લઈને સ્વયંબુદ્ધની જેમ સત્યનું અનુસંધાન કર્યું અને પોતાના પ્રચંડ પુરુષાર્થથી આત્મસાત પણ કર્યું.

આ વિદેહ દશાવંત મહાપુરુષનું અંતર જેટલું ઉજ્જવળ હતું તેટલું બાહ્યજીવન પણ પવિત્ર છે; પવિત્રતા અને પુણ્યનો સહજ યોગ આ કળિકાળમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. તેમની અત્યંત નિયમિત દિનચર્યા, સાત્વિક અને પરિમિત આહાર, આગમ સંમત સંભાષણ, કરુણ અને સુકોમળ હૃદય, તેમના વિરલ વ્યક્તિત્વના અભિન્ન અવયવો હતા. શુદ્ધાત્મતત્ત્વનું નિરંતર ચિંતન અને સ્વાધ્યાય એ જ તેમનું જીવન હતું. જૈન શ્રાવકના પવિત્ર આચાર પ્રત્યે તેઓશ્રી હંમેશા સતર્ક અને સાવધાન હતા. તેઓ જગતની પ્રશંસા કે નિંદાથી અપ્રભાવિત, માત્ર પોતાની સાધનામાં જ તત્પર રહેતા. ભાવલિંગી મુનિઓના તેઓ દાસાનુદાસ હતા.

આચાર્ય ભગવંતોએ જે મુક્તિનો માર્ગ પ્રકાશ્યો છે તેને આ અનુભૂતિ વિભૂષિત સંતપુરુષે પોતાના શુદ્ધાત્મતત્ત્વની અનુભૂતિના આધારે, સાત્તિશય જ્ઞાન અને વાણી દ્વારા, યુક્તિ ને ન્યાયથી સર્વ પ્રકારે સમજાવ્યો છે. દ્રવ્યની સ્વતંત્રતા, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય, ઉપાદાન-નિમિત્ત, નિશ્ચય-વ્યવહાર, કમબદ્ધપર્યાય, કારણશુદ્ધપર્યાય, આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, સમ્યગ્દર્શન અને તેનો વિષય, સમ્યગ્જ્ઞાન અને જ્ઞાનનું સ્વ-પરપ્રકાશકપણું ઇત્યાદિ સમસ્ત તેઓશ્રીના પરમ પ્રતાપે આ કાળે સત્યરૂપે બહાર આવ્યા છે. આજે દેશ-વિદેશમાં લાખો જીવો મોક્ષના માર્ગને સમજવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તે તેઓશ્રીનો જ પરમ પ્રતાપ છે.

સમગ્ર જીવન દરમ્યાન આ ગુણવંતા જ્ઞાનીપુરુષે બહુ જ અલ્પ લાખ્યું છે, કેમકે તેઓશ્રીને તો તીર્થંકરની વાણી જેવો યોગ હતો. તેમની અમૃતમય મંગળવાણીનો પ્રભાવ જ એવો હતો કે સાંભળનાર તેનું રસપાન કરતાં થાકતા જ નહિ. દિવ્યભાવશ્રુત જ્ઞાનધારી આ પુરાણપુરુષે પોતે જ પરમાગમના આ સારભૂત સિદ્ધાંતો લખાવ્યા છે:

૧. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડે નહિ, સ્પર્શે નહિ.
૨. દરેક દ્રવ્યની દરેક પર્યાય ક્રમબદ્ધ જ થાય છે.
૩. ઉત્પાદ - ઉત્પાદથી છે, વ્યયથી કે ધ્રુવથી નથી.
૪. ઉત્પાદ પોતાના ષટ્કારકના પરિણમનથી થાય છે.
૫. પર્યાયના અને ધ્રુવના પ્રદેશ ભિન્ન છે.
૬. ભાવશક્તિના કારણે પર્યાય હોય જ છે, કરવી પડતી નથી.
૭. ભૂતાર્થના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે.
૮. ચારે અનુયોગનું તાત્પર્ય વીતરાગતા છે.
૯. સ્વદ્રવ્યમાં પણ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદ પાડવા તે અન્યવશપણું છે.
૧૦. ધ્રુવનું આલંબન, પણ વેદન નહિ, અને પર્યાયનું વેદન, પણ આલંબન નહિ.

આ અધ્યાત્મયુગસર્જક મહાપુરુષે પ્રકાશેલ સ્વાનુભૂતિનો પાવન પંથ જગતમાં સદા જયવંત વર્તો!

તીર્થંકર શ્રી મહાવીર ભગવાનની દિવ્યધ્વનિનું રહસ્ય સમજાવનાર શાસનસ્તંભ શ્રી કહાન ગુરુદેવ ત્રિકાળ જયવંત વર્તો!

સત્પુરુષનો પ્રભાવના ઉદય જયવંત વર્તો.

અનુક્રમણિકા

પ્ર. ક્રમાંક	તારીખ	તિથિ	વાર	ગાથા	શ્લોક	પૃષ્ઠ નંબર
(૩) શુદ્ધભાવ અધિકાર						
૩૩	૦૫-૪-૧૯૭૧	ચૈત્ર સુદ ૧૦	સોમવાર	૩૮	-	૦૧-૦૮
૩૪-૨	૧૦-૮-૧૯૬૯	શ્રાવણ વદ ૧૪	બુધવાર	૩૮	૫૪	૧૦-૨૨
૩૪-૩	૧૦-૮-૧૯૬૯	શ્રાવણ વદ ૧૫	ગુરુવાર	૩૯	૫૫	૨૩-૩૫
૩૫	૦૭-૪-૧૯૭૧	ચૈત્ર સુદ ૧૨	બુધવાર	૪૦	૫૫	૩૬-૪૭
૩૬-૪	૧૨-૦૮-૧૯૬૯	ભાદરવા સુદ ૧	શુક્રવાર	૪૦	૫૫	૪૮-૬૦
૩૬-૫	૧૩-૦૮-૧૯૬૯	ભાદરવા સુદ ૨	શનિવાર	૪૧	૫૬-૫૭	૬૧-૭૩
૩૬-૬	૧૪-૦૮-૧૯૬૯	ભાદરવા સુદ ૩	રવિવાર	૪૧	-	૭૪-૮૭
૩૭	૦૮-૪-૧૯૭૧	ચૈત્ર સુદ ૧૪	શુક્રવાર	૪૧	-	૮૮-૯૯
૩૮	૧૧-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૩	શુક્રવાર	૪૧	૫૮-૫૯	૧૦૦-૧૧૦
૩૯	૧૨-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૪	શનિવાર	૪૨	-	૧૧૧-૧૨૧
૪૦	૧૩-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૫	રવિવાર	-	૬૦	૧૨૨-૧૩૧
૪૧	૧૪-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૬	સોમવાર	૪૩	૬૧	૧૩૨-૧૪૧
૪૨	૧૫-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૭	મંગળવાર	૪૩	૬૨	૧૪૨-૧૫૪
૪૩	૧૭-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૯	ગુરુવાર	૬૩-૬૮	-	૧૫૫-૧૬૪
૪૪	૧૮-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૧૦	શુક્રવાર	૪૪	-	૧૬૫-૧૭૩
૪૫	૧૯-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૧૧	શનિવાર	૪૫-૪૬	૬૯	૧૭૪-૧૮૪
૪૬	૨૦-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૧૨	રવિવાર	૪૭	૭૦-૭૧	૧૮૫-૧૯૫
૪૭	૨૧-૦૬-૧૯૭૧	જ્યેષ્ઠ વદ ૧૩	સોમવાર	૪૮-૪૯	૭૨	૧૯૬-૨૦૬
૪૮	૨૩-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૧	બુધવાર	૪૯-૫૦	૭૩	૨૦૭-૨૧૬
૪૯	૨૪-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૨	ગુરુવાર	૫૦	-	૨૧૭-૨૨૭
૫૦	૨૫-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૩	શુક્રવાર	૫૦-૫૫	૭૪	૨૨૮-૨૩૯
૫૧	૨૬-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૪	શનિવાર	૫૧-૫૫	-	૨૪૦-૨૫૨

૫૨	૨૭-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૫	રવિવાર	૫૧-૫૫	૭૫	૨૫૩-૨૬૩
૫૩	૨૮-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૬	સોમવાર	૫૬	૭૬	૨૬૪-૨૭૫
(૪) વ્યવહાર ચારિત્ર અધિકાર						
૫૪	૨૯-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૭	મંગળવાર	૫૭-૬૦	૭૭-૭૮	૨૭૬-૨૮૬
૫૫	૩૦-૦૬-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૭	બુધવાર	૬૦	-	૨૮૭-૨૯૮
૫૬	૦૨-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૮	શુક્રવાર	૬૧	૮૦-૮૨	૨૯૯-૩૧૦
૫૭	૦૩-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૧૦	શનિવાર	૬૨	૮૩-૮૪	૩૧૧-૩૨૨
૫૮	૦૪-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૧૧	રવિવાર	૬૩	૮૫	૩૨૩-૩૩૪
૫૯	૦૫-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૧૨	સોમવાર	૬૪	૮૬	૩૩૫-૩૪૬
૬૦	૦૬-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૧૩	મંગળવાર	૬૪-૬૫	૮૭-૯૦	૩૪૭-૩૫૭
૬૧	૦૭-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ સુદ ૧૪	બુધવાર	૬૬-૬૭	૯૧	૩૫૮-૩૬૮
૬૨	૦૯-૦૭-૧૯૭૧	અષાઢ વદ ૧	શુક્રવાર	૬૮-૬૯	૯૨-૯૪	૩૬૯-૩૮૦
૬૩	૧૦-૭-૧૯૭૧	અષાઢ વદ ૨	શનિવાર	૭૦-૭૧	૯૫-૯૬	૩૮૧-૩૯૩
૬૪	૧૧-૭-૧૯૭૧	અષાઢ વદ ૩	રવિવાર	૬૯-૯૯	-	૩૯૪-૪૦૪
૬૫	૧૨-૭-૧૯૭૧	અષાઢ વદ ૪	સોમવાર	૭૨	૧૦૦-૧૦૨	૪૦૫-૪૧૫
૬૬	૧૩-૭-૧૯૭૧	અષાઢ વદ ૬	મંગળવાર	૭૩-૭૪	૧૦૩-૧૦૪	૪૧૬-૪૨૬
(૪) વ્યવહાર ચારિત્ર અધિકાર (૫) પરમાર્થ પ્રતિક્રમણ અધિકાર						
૬૭	૧૪-૭-૧૯૭૧	અષાઢ વદ ૭	બુધવાર	૭૫-૭૬	૧૦૫-૧૦૮	૪૨૭-૪૩૭

यैत्र सु६ १०, सोमवार, ता. ५-४-१९७१

गाथा - ३८, प्रवचन नं. ३३

इरीने लईअे थोडी गाथा. .... नियमसार, शुद्धभाव अधिकारनी गाथा पढेली. आडत्रीस छे ने पढेली?

जीवादिबहित्तच्चं हेयमुवादेयमप्यगो अप्या ।

कम्मोपाधिसमुभवगुणपजाणहिं वदिरित्तो ॥३८॥

है डेय सब बढित्तत्व ये ज्वादि, आत्मा ग्राह्य है,

है अरु कर्मसे उत्पन्न गुणपर्यायसे वड बाह्य है ॥३८॥

टीका : यड डेय और उपादेय तत्वके स्वरूपका कथन है. थोडो सूक्ष्म विषय छे. कल तो यला था अेक घंटेमें दस मिनिट कम-पर्यास मिनिट.

ज्वादि सात तत्त्वोंका समूह परद्रव्य डोनेके कारण वास्तवमें उपादेय नहीं है. क्या कडते हैं? शुद्धभाव जो त्रिकाणी ध्रुव उसके सिवा सात तत्व (जो) ज्वाकी वर्तमान पर्याय है.... पुण्य-पाप, आस्रव, बंध, संवर, निर्जरा, मोक्ष—ये सातों पर्याय हैं, पर्याय. ये बढित्तत्व है. अंतर्तत्त्व जो ध्रुवस्वरूप उससे बाह्य तत्व है. उस कारणसे वड बाह्यतत्व डेय है. डेय है अैसा न कडकर 'उपादेय नहीं है' अैसा कडा. पाठमें तो 'डेय' अैसा शब्द है. भगवान आत्मा किसको कडते हैं यडां? पूर्ण शुद्ध ध्रुव, अेक समयमें ध्रुवस्वरूप जिसमें संवर, निर्जरा, मोक्ष आदि पर्यायकी नास्ति है. अैसे अंतर-आत्मा... शुद्धभाव है न? शुद्ध. शुद्धभावका अर्थ, पर्यायकी बात यडां है नहीं. त्रिकाणी शुद्धभाव, ध्रुवभाव, सदृशभाव, आदि-अंत बिनाका परिणामी स्वभावभाव शायक वड शुद्धभाव. ँसके सिवा पर्यायमें पुण्य-पाप, आस्रव, बंध, संवर, निर्जरा, मोक्ष वड शुद्धभाव नहीं. पंडितज्! आडाडा! सूक्ष्म तत्व अैसा है.

ज्वादि सात तत्त्वोंका समूह परद्रव्य डोनेसे अर्थात् ये शुद्धभाव न डोनेसे, त्रिकाणी शुद्धभाव न डोनेसे वास्तवमें—अरेअर उपादेय नहीं है, ये आदरणीय है डी नहीं. आडाडा! समजमें आया? पुण्य-पापका विकल्प वड तो राग है, वड तो आदरणीय नहीं, पण संवर, निर्जरा, मोक्षकी पर्याय वड भी आदरणीय नहीं. क्योकि वड पर्यायमें लक्ष जाता है तो विकल्प उत्पन्न डोता है और पर्यायमेंसे पर्याय नयी आती नहीं. उस कारणसे सात तत्वको-पर्यायको... 'ज्वादि' अेम छे ने? जीवादिबहित्तच्चं.. अेक समयकी पर्याय, राग-द्वेष, संवर, निर्जरा, मोक्ष आदि सब बढित्तत्व गिननेमें आये हैं, वे परद्रव्य हैं. कडो, ठीक. आडा! वड अपना निज शुद्धभाव त्रिकाणी स्वद्रव्य नहीं. त्रिकाणी शुद्धभाव वड स्वद्रव्य है. समजाय छे

કાંઈ? વહ જીવાદિ સાત તત્ત્વોંકા સમૂહ પરદ્રવ્ય હોનેકે... દેખો! ઓહોહો! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પર, પંચ પરમેષી પર, પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ પર, સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ પર—યે પરદ્રવ્ય હૈં. ઉસ કારણસે—પરદ્રવ્ય હોનેકે કારણસે—વાસ્તવમેં યે આદરણીય નહીં. ઉસ તરફમેં એકાગ્રતા કરને લાયક નહીં.

સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહલકે શિખરકા જો શિખામણી હૈ... સ્વયં મુનિ હૈં ન? દિગંબર સંત જંગલવાસી હૈં ટીકાકાર પદ્મપ્રભમલધારિદેવ. મુનિ તો નગ્ન રહતે થે, જંગલમેં રહતે થે ઔર અંતર ધ્યાન આનંદમેં રહતે થે. અંતર ધ્યાન અતીન્દ્રિય આનંદકા શુદ્ધભાવ ઉસમેં મિટ લગાકર ઉસમેં લીન રહતે થે. પાંચ મહાવ્રતકા વિકલ્પ ભી આદરણીયરૂપ નહીં માનતે થે. સમજમેં આયા? તો ઐસે સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહલકે શિખરકા જો શિખામણી... કેસા હૈ? ‘મેં’ ઐસે પદ્મપ્રભમલધારિદેવ મુનિ કહતે હૈં. આત્માકા શુદ્ધ અસ્તિત્વ સ્વભાવ ઉસકે આશ્રયસે જો દૃષ્ટિ, જ્ઞાન આદિ હુએ ઔર પરસે અભાવ, રાગકે અભાવસે જો વૈરાગ્ય હુઆ—ઐસા સ્વભાવિક વૈરાગ્યરૂપી મહેલકા શિખર ઉસકા શિખામણી.

પરદ્રવ્યસે જો પરાન્મુખ હૈ... ઇસ સાત તત્ત્વોંકી પર્યાયસે પરાન્મુખ હૈ. સમજમેં આયા? પરદ્રવ્યસે જો પરાન્મુખ હૈ... સન્મુખ નહીં, વિમુખ હૈ. આહાહા! સાત પર્યાયરૂપી બહિર્તત્ત્વ ઉસસે વિમુખ હૈ. અપના મુખ ઉસ તરફ નહીં, અપના મુખ શુદ્ધભાવ તરફ હૈ. આહા! સમજમેં આયા? પાંચ ઇન્દ્રિયોંકે વિસ્તાર—(ફૈલાવ) રહિત દેહમાત્ર જિસે પરિગ્રહ હૈ... મુનિકો તો એક દેહમાત્ર હૈ, વસ્ત્રકા ધાગા ભી હોતા નહીં. જંગલવાસી—(જંગલમેં) રહતે થે. આત્મધ્યાન, આત્મામાં મસ્ત, દેહમાત્ર... જો પરમ જિનયોગીશ્વર હૈ... કેસા હૈ? પરમ જિનયોગીશ્વર. ઉત્તમ પ્રકારકા અંતર સ્વરૂપમેં લીનતાકા યોગ, ઉસમેં ભી વહ ઈશ્વર હૈ. આહાહા! પરમ જિનયોગીશ્વર હૈ... કાલ ઘણી વાત થઈ ગઈ, આ તો થોડી થોડી.... કલ તો પચાસ મિનિટ લિયા ન? આ તો આ લોકો નવા આવ્યા છે તો થોડું સંધિ કરવા માટે લીધું છે. .... પરમ જિનયોગીશ્વર હૈ... ક્યા કહતે હૈં? કિ જિસકી, અંતર સ્વભાવમેં રાગાદિકો જીતકર—હઠાકર, વૈરાગ્ય કર સ્વભાવમેં ઉત્કૃષ્ટ લીનતા પ્રગટ હુઈ હૈ.

ઔર સ્વદ્રવ્યમેં જિસકી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ હૈ... અપના સ્વદ્રવ્ય જો શુદ્ધભાવ... યે શુદ્ધભાવ અધિકાર હૈ ન? શુદ્ધભાવ પર્યાય નહીં, યે (દ્રવ્યકી) બાત હૈ. શુભ ઉપયોગ, અશુદ્ધ ઉપયોગ, શુદ્ધ ઉપયોગ—વહ બાત નહીં હૈ. શુદ્ધભાવ, ત્રિકાળી સ્વદ્રવ્ય, ધ્રુવ પરમસ્વભાવ, પરિણામીકભાવ, ધ્રુવભાવ, સદૃશભાવ, અભેદભાવ, નિત્યભાવ, અચલભાવ, અવિનાશીભાવ—ઐસે સ્વદ્રવ્યમેં જિસકી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ હૈ... જિસકી જ્ઞાનકી વર્તમાનધારા સ્વદ્રવ્ય પકડનેમેં જિસકી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ હૈ. આહાહા! અપની જ્ઞાનપર્યાય ઇતની તીક્ષ્ણ હૈ કિ જિસસે દ્રવ્યકો પકડ લિયા હૈ.

સમજમેં આયા? ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. ધ્યેયબુદ્ધિ એસી હૈ કિ આસાનીસે દ્રવ્ય પકડ લિયા, ઉસકો તીક્ષ્ણબુદ્ધિ કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા?

સ્વદ્રવ્યમેં જિસકી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ હૈ—એસે આત્માકો—એવા આત્માને... એસે આત્માકો ‘આત્મા’ વાસ્તવમેં ઉપાદેય હૈ. એસે આત્માકો વાસ્તવમેં શુદ્ધભાવ ધ્રુવસ્વરૂપ આત્મા ઉપાદેય હૈ. વાણીસે, ધારણાસે નહીં એમ કહતે હૈં. જિસકી—આત્માકી પર્યાય પરસે વિમુખ હો ગઈ હૈ, સ્વસન્મુખ હુઈ હૈ ઓર ઉગ્રપને સ્વદ્રવ્યકે પકડનેમેં જિસકી જ્ઞાનબુદ્ધિ—શ્રુતજ્ઞાન-મતિજ્ઞાનબુદ્ધિ બહોત તીક્ષ્ણ—સૂક્ષ્મ હો ગઈ હૈ. જો બુદ્ધિ અપને શુદ્ધ ધ્રુવસ્વરૂપભાવ ઉસમેં લીન હોનેમેં તાકાતવાલી હૈ—એસે આત્માકો ‘યે આત્મા’ ઉપાદેય હૈ. આ તો મુનિ પોતે વાત કરે છે. વાત તો... સબકો સમકિત્તીકો ભી એસા હૈ. મુનિ હૈં ન? મુનિકો ઉગ્રપને વૈરાગ્ય હૈ ઓર ઉગ્રપને અંતરમેં પ્રચૂર સ્વસંવેદનમેં લીન હૈ. સબકી બાત હૈ યહાં. સમ્યગ્દષ્ટિ સાત પ્રકારકી જીવ-અજીવકી પર્યાયકો પરદ્રવ્ય જાનકર, ઉસસે વિમુખ હોકર, અપને શુદ્ધ ધ્રુવ ત્રિકાળીભાવ ઉસમેં એકાગ્ર હોતે હૈં, ઉસકો યે શુદ્ધ આત્મા ઉપાદેય કહનેમેં આતા હૈ. ભારે વાત ભાઈ મોંઘી. સમજમેં આયા?

પરમ જિનયોગીશ્વર હૈ, સ્વદ્રવ્યમેં જિસકી તીક્ષ્ણબુદ્ધિ હૈ... જિસકી—જેની. એસે આત્માકો... એસે આત્મા, યૂં. એસે આત્માકો... એસે આત્માકો ‘આત્મા’ વાસ્તવમેં ઉપાદેય હૈ. એસે આત્માકો.. કેસે? કિ પરદ્રવ્યસે વિમુખ હૈ, સ્વદ્રવ્યમેં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ લગાઈ હૈ ઓર પરમ જિનયોગીશ્વર હૈ, પરમયોગસ્વરૂપમેં લીન—બહુત જોડાણ હો ગયા હૈ. એસે આત્માકો—એસી દશાવંત આત્માકો શુદ્ધભાવરૂપી આત્મા ઉપાદેય હૈ. આહા! ...ભાઈ! સમજમેં આયા? ભારે ઝીણું. જુઓ! આ વીતરાગમાર્ગ. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવને ઇન્દ્રો અને ગણધરોકી સભામેં યે ઉપદેશ કહા થા, વહ કુંદકુંદાચાર્ય શાસ્ત્ર દ્વારા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

એસે આત્માકો... જિસકી જ્ઞાનબુદ્ધિ ધ્રુવમેં પસર ગઈ હૈ, સન્મુખ હો ગઈ હૈ, સાત પર્યાયસે—બહિર્તત્ત્વસે વિમુખ હો ગઈ હૈ ઓર જિસકી બુદ્ધિ ત્યાં પસર ગઈ હૈ.—એસી પર્યાયવંત આત્માકો શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ ઉપાદેય કહનેમેં આયા હૈ. આહા! કહો, ભીખાભાઈ! ભારે વાતુ આકરી હોં. આ બધું વ્યવહાર કરતાં કરતાં નિશ્ચય થાશે—એ બધું આમાં આવતું નથી કાંઈ. યહાં તો સાત તત્ત્વકી પર્યાયકો બહિર્તત્ત્વ કહ દિયા. આહાહા! ગજબ વાત છે. દિગંબર સંતોની અલૌકિક વાત છે! પરમતત્ત્વને પ્રાપ્ત પરમતત્ત્વની પ્રસિદ્ધિ કરવાને લાયક છે. સમજમેં આયા? ઓહો! શરીરકી પર્યાય વહ તો પર જડ.. જડ.. જડમેં ગઈ. યહાં તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિકે પરિણામ—વિકલ્પ પરદ્રવ્યમેં ગયે ઓર રાગાદિકો જાનને(વાલી) વર્તમાન જીવકી પર્યાય, ‘યે વ્યવહાર હૈ, રાગ હૈ’ ઉસકો જાનને(વાલી) પર્યાય વહ ભી પરદ્રવ્યમેં ગઈ. સમજમેં આયા? બહુ સૂક્ષ્મ વાત છે. પાછું એ ઉપાદેય કિસકો?—એ ગજબ વાત કરી છે! આવી જેની દશા થઈ

છે, એને શુદ્ધ આત્મા ઉપાદેયપણે થયો છે—ઉપાદેય હુઆ છે. સમજમેં આયા? આહાહા! ગજબ વાત છે. સમજમેં આયા?

ઐસે ધારણામેં લિયા કિ યે ઉપાદેય છે... કે ના, એમ નહીં. સમજમેં આયા? યે ઉપાદેયપને હુઆ હી નહીં. ઉસમેં લીન હુઆ નહીં તો ઉપાદેયપના હુઆ નહીં. સમજમેં આયા? પરસે વિમુખ હુઆ નહીં તો સ્વસન્મુખ હુઆ નહીં, તો ઉસકો ઉપાદેય કહનેમેં આતા હી નહીં. આહાહા! કહો, ઝવેરભાઈ! ઓહોહો! એક-એક ગાથા જુઓ! સર્વજકે મુખસે નિકલી છે સબ બાત. પણ અત્યારે તો બહોત ઐસી ગડબડી ચલી છે ન? એકાંત છે... એકાંત છે.. એકાંત છે એમ કરીને કાઢી નાખે. અરર! ઠીક છે ભાઈ! જૈનમેં ઐસા એક શબ્દ સહેલા હો ગયા છે. એકાંત છે. સમ્યક્ એકાંત હી છે. ઐસે સમ્યક્ એકાંતકી દષ્ટિ બિના અનેકાંતકા જ્ઞાન ઉસકો સચ્ચા હોતા નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા!

ઐસે આત્માકો 'આત્મા' એટલે શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ. ઐસે આત્માકો નામ ઐસે પરિણમન કરનેવાલે આત્માકો ઐસા શુદ્ધ ધ્રુવ આત્મા ઉપાદેય છે. ઔદયિક આદિ ચાર ભાવાન્તરોંકો અગોચર હોનેસે... ક્યા કહતે હૈં? ઉદયભાવ ગતિ આદિ, ઉપશમભાવ સમકિત આદિ, ક્ષયોપશમભાવ સમકિત, જ્ઞાનાદિક અને ક્ષાયિકભાવ કેવળજ્ઞાનાદિક—ઐસે જો ચાર ભાવ-ભાવાંતરો... પરમશુદ્ધભાવ જો પરમશુદ્ધભાવ અપના ધ્રુવ પરમશુદ્ધભાવ ઉસસે વે ભાવ અનેરે હૈં. ભાવાંતર—ભાવથી અનેરા-અલગ. અપના નિજસ્વભાવ ધ્રુવભાવ યે અપના ભાવ-નિજભાવ શુદ્ધભાવ, ઉસ અપેક્ષાસે યે ચાર ભાવાંતર-અનેરે ભાવ હૈં. આહાહા! આ પર્યાય અનેરી થઈ ગઈ કે નહીં હવે? પર્યાય અન્ય છે, પર્યાય દ્રવ્યમેં છે નહીં એમ કહ્યું અહીંયા. દેખો! આહાહા!

ઔદયિક આદિ ચાર... ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિક—ભાવ છે ને? પર્યાય છે, એ ચાર પર્યાય છે.. ચાર પર્યાય છે. તો એ પર્યાયરૂપી જે ભાવ એ દ્રવ્યરૂપ જે ભાવ એનાથી અનેરા ભાવ છે. અનેરે ભાવ હૈં. થોડા થોડા ગુજરાતી આ જાતા છે. યહાં તો ભૈયા આયા છે ન. નિવૃત્તિ છે. સમજમેં આયા? ભગવાન આત્મા એક સમયમેં શુદ્ધ ધ્રુવ જિસમેં મોક્ષ ને સંસારકી પર્યાયકા અભાવ છે, જિસમેં ચાર ભાવકી નાસ્તિ છે. તો વહ ચાર ભાવકી નાસ્તિરૂપ જો ભાવ છે ઉસસે ચાર ભાવ અન્યભાવ હૈં, અનેરે ભાવ હૈં, ભિન્ન ભાવ હૈં, જુદા ભાવ હૈં. આહાહા! ઓહોહો! એને વ્યવહાર, દયા, દાન, વ્રતના પરિણામકો હેય માનના (ઉસમેં) પસીના ઉતરતા છે. યહાં તો કહતે હૈં કિ ક્ષાયિકભાવ હેય છે. સુન તો સહી! ....બહિર્તત્ત્વ છે. ક્ષાયિકભાવ કેવળજ્ઞાન બહિર્તત્ત્વ છે. યહાં તો ભગવાન પરમાત્મા એક સમયમેં ધ્રુવ પ્રભુ પડા છે જિસમેં શરીર, કર્મ તો નહીં, પુણ્ય-પાપકા, વ્યવહાર રત્નત્રયકા વિકલ્પ તો નહીં, પણ જિસમેં ક્ષાયિકભાવકી પર્યાય ભી નહીં. આ છે, વસ્તુ આવી છે. પણ ક્યા કરે? જગત ક્યાંનું ક્યાં ઘૂંટે, માને અને કહે કે હું બરાબર

ધર્મ (કરું છું). ... ભગવાન! શાંત થા બાપુ! જન્મ-મરણમેંસે નિકલનેકા રસ્તા દૂસરા હૈ. કહતે હૈ, ઓહો! યે ચાર ભાવ અનેરે અગમ્ય હૈ. અગમ્ય છે એટલે કે ચાર ભાવ ઉસમેં હૈ નહીં અથવા ચાર ભાવકે આશ્રયસે પારિણામિકભાવકા આશ્રય હોતા નહીં. સમજમેં આયા?

કારણપરમાત્મા... .....શુદ્ધભાવ અધિકાર હૈ. શુદ્ધભાવ હૈ ન ઉપર? શુદ્ધભાવ કહો કે કારણપરમાત્મા કહો. આહા! ધ્રુવસ્વરૂપ ત્રિકાળી એક સમયકી ચાર ભાવકી પર્યાયસે શૂન્ય હૈ ઔર અપને પરમસ્વભાવભાવસે સહિત હૈ—ઐસી ત્રીજા ઉસકો યહાં શુદ્ધભાવ કહતે હૈ, ઉસકો યહાં કારણપરમાત્મા કહતે હૈ, ઉસકો યહાં સ્વદ્રવ્ય કહતે હૈ, ઉસકો યહાં અંતઃતત્ત્વ કહતે હૈ. ક્યો નહીં લિયા હૈ પુસ્તક? હૈ કિ નહીં? ચશમા નહીં હૈ. એ વળી ભારે.... રેલમાં બેઠા ખરા, પણ ટિકીટ નહીં હૈ. સેઠી! કહો, સમજમેં આયા? આહાહા!

ગજબ મુનિએ પણ વાત કરી છે ને! પદ્મપ્રભમલધારિદેવ સંત હતા, નવસો વર્ષ પહલે (હુએ) દિગંબર સંત. આત્મજ્ઞાનમાં મસ્ત. વિકલ્પ આ ગયા તો શાસ્ત્ર રચા ગયા, જહકે કારણસે હો. કહતે હૈ, યે ચાર અનેરે ભાવસે ઉસ (પારિણામિક)ભાવકી પ્રાપ્તિ નહીં હોતી અર્થાત્ ચાર ભાવમેં વહ ભાવ નહીં અર્થાત્ ચાર ભાવકે આશ્રયસે પરમસ્વભાવભાવકી પ્રાપ્તિ હોતી નહીં. ઉસ અપેક્ષાસે ચાર ભાવસે અગોચર.. ચાર ભાવસે અગોચર કહા હૈ. નહીંતર ચાર ભાવમેંસે ઉપશમ, ક્ષયોમશમ, ક્ષાયિકભાવસે તો ગમ્ય હૈ. સમજમેં આયા? પણ ચાર ભાવકે આશ્રયસે વહ ગમ્ય નહીં હોતા. સમજમેં આયા?

અથવા વહ ચાર ક્ષાયિકભાવ કહો સિદ્ધભાવ—કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંત આનંદ અનંતવીર્ય, કહતે હૈ કિ વહ પર્યાયભાવસે યે શુદ્ધભાવ અગમ્ય હૈ. ઉસકા અર્થ કિ વહ પર્યાય ઉસમેં હૈ નહીં. અને ક્ષાયિકભાવકે આશ્રય કરનેસે પરિણામિકભાવકા આશ્રય (નહીં હોતા). ક્યોંકિ વે બહિર્તત્ત્વ હૈ, યે અંતર્તત્ત્વ હૈ. બહિર્તત્ત્વકે લક્ષસે અંતર્તત્ત્વકા લક્ષ હોતા નહીં. સમજાય છે કાંઈ? આવો માર્ગ! શું કીધું? આત્મા કારણ કીધું? લે! આ શું કીધું? આ કીધુંને કે આ ચાર ભાવો અનેરા છે, ઉસસે અનેરા દૂસરા ભાવ. યે તો કહા. ચાર ભાવ-પર્યાયસે અનેરાભાવ વહ અંતઃતત્ત્વ હૈ. ચાર ભાવ અનેરે હૈ, ઈસસે અનેરા પરિણામિકભાવ મેરા હૈ. પણ ચાર ભાવસે વહ અનેરા હૈ, ઐસે લે તો. સમજમેં આતા હૈ? અગમ્યપનેસે... કારણપરમાત્મા એ કારણપ્રભુ છે ધ્રુવ. કેવળજ્ઞાનાદિ તો કાર્યપરમાત્મા હૈ. કાર્યપરમાત્માકો યહાં બહિર્તત્ત્વ કહનેમેં આયા હૈ. પર્યાય હૈ ન? બહિર્ આમ આવીને? વહ (ધ્રુવ) તો પડા હૈ. પ્રગટ હુઈ પર્યાયકો બહિર્તત્ત્વ કહતે હૈ. સારા દલ પડા હૈ ઉસકો અંતર્તત્ત્વ કહતે હૈ. સમજમેં આયા? આહા! જુઓ! ત્યાં સુધી કલ આયા થા. કલ આયા થા ન?

(કારણપરમાત્મા) દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ ઔર નોકર્મરૂપ ઉપાધિસે જનિત... ત્યાં ત્રીજા પદનો અર્થ છે. **जीवादिबहिर्तत्त्वं हेयम् उवादेयम् अप्पणो अप्पा...** હવે,

કમ્મોપાધિસમુબ્ભવગુણપજ્ઞાણહિ વદિરિત્તો... ન્યાં કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો હતો. પર્યાય.... પર્યાય એટલે? કારણપર્યાયકી વ્યતિરેકતા યહાં નહીં બતાવના હૈ. કર્મના નિમિત્તથી કે અભાવથી થયેલી જે પર્યાય ઉસસે વહ રહિત હૈ. કાલ પ્રશ્ન હતોને ભાઈનો વસંતલાલજી. એય! કારણપર્યાય રહિત હૈ એમ નથી અહીંયા. પાઠ ક્યા હૈ? દેખો! **કમ્મોપાધિ...** કર્મરૂપી ઉપાધિનું નિમિત્ત કે એનો અભાવરૂપ ઉપાધિનું નિમિત્ત, એનાથી ઉત્પન્ન થયેલા ગુણપર્યાય ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન, ક્ષયોપશમભાવ વગેરે, એનાથી તે ધ્રુવ શુદ્ધભાવ વ્યતિરેક છે એટલે જુદો છે. સમજમે આયા?

વિભાવભાવ કહ્યો છે. એ તો અપેક્ષાએ છે ને? સ્વભાવભાવ આ, એની અપેક્ષાએ વિભાવ-વિશેષપના. વિશેષ ભાવ છે, સામાન્યભાવ નથી. સામાન્ય જે ધ્રુવ પરમાત્મા પોતે જેમાં અનંતી-અનંતી જ્ઞાન ને આનંદની પર્યાયો એક-એક ગુણમે ઠસોઠસ ભરી હૈ, એસા અનંત ગુણોકા એકરૂપ દલ વહી કારણપરમાત્મા હૈ, વહ સ્વદ્રવ્ય હૈ, વહ અંતઃતત્ત્વ હૈ, વહ કારણપરમાત્મા હૈ. ઉસકા આશ્રય કરનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. પહેલામાં પહેલી ધર્મની સીઢી સમ્યગ્દર્શન. એસે કારણપરમાત્મા ઉસમે દષ્ટિ પસારનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન પાનેકી દૂસરી કોઈ રીત હૈ નહીં. એને એકાંત કહો, સમ્યક્ એકાંત કહો, વાસ્તવિક કહો, યથાર્થ કહો—જે કહો તે આ છે. કહો, જેઠાભાઈ! ભારે આકરો માર્ગ. ઓલો તો દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધા કરો, નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરો (તો) જાઓ સમકિત. એમ નથી, ભગવાનના માર્ગમાં એ નથી.

પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ઉનકો ત્રીન કાલકા જ્ઞાન હુઆ ને વાણીમે આયા કિ તેરા શુદ્ધભાવ, ધ્રુવભાવ, અચિંત્યભાવ, અકળભાવ, અવિનાશીભાવ... અકળ એટલે પર્યાયકે આશ્રયસે કળનેમે આતા નહીં. એસા ભગવાન આત્મા ધ્રુવ શુદ્ધભાવ... શુદ્ધભાવ અધિકાર હૈ ન? શુદ્ધભાવ પર્યાયકી બાત નહીં, યહાં તો શુદ્ધભાવ ધ્રુવકી બાત હૈ. યે આઠ દ્રવ્યકર્મ જડ ઉસસે તો ભગવાન આત્મા ધ્રુવ રહિત હૈ. ભાવકર્મ વિકલ્પ—દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા આદિ ઉસસે ભી ધ્રુવભાવ રહિત હૈ. નોકર્મ—શરીર, વાણી, મન યે ઉપાધિ થી. એનાથી જનિત વિભાવગુણપર્યાયો... દેખો! યે કેવળજ્ઞાનાદિ બધા વિભાવગુણપર્યાય હૈ. મતિજ્ઞાનને વિભાવગુણ કહ્યા છે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? પણ અહીં વિશેષરૂપે એ પર્યાયો જે થઈ ઉસસે ભી વહ રહિત હૈ. શુદ્ધ કારણપર્યાયસે રહિત હૈ યે ઉસમે ન આયા. ક્યોંકિ શુદ્ધ કારણપર્યાય તો ધ્રુવકે સાથમે હી હૈ.

શ્રોતા : આ પર્યાય ઉત્પાદ-વ્યયવાળી.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઉત્પાદ-વ્યયવાળી આ. કારણપર્યાય ઉત્પાદ-વ્યયવાલી નહીં હૈ. ઉત્પાદ-વ્યયવાળી પર્યાય હૈ વહ ઉસમે નહીં હૈ, એમ કહતે હૈ યહાં તો. ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાયસે વહ ધ્રુવ રહિત હૈ. આહાહા! ‘ઉત્પાદવ્યયધૌવ્યયુક્તમ્ સત્’ છે ને? તત્ત્વાર્થસૂત્ર. તો ઉસમે ઉત્પાદ-વ્યય હૈ, વહ કેવળજ્ઞાન, રાગાદિ ઉત્પાદ-વ્યયવાલી પર્યાય હૈ, ઉસસે રહિત ધૌવ્ય હૈ.

અથવા સારી ઉત્પાદ-વ્યયકી પર્યાયસે રહિત ધ્રુવ છે. સમજમેં આયા? આહાહા! બધી પર્યાય એમ ઉત્પાદ-વ્યય.. જિતની ઉત્પાદ-વ્યય.. ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાય હો—ક્ષયોપશમ હો, ક્ષાયિક હો, ઉદય હો, એ બધો ઉત્પાદ-વ્યય વ્યવહાર છે. અનંત ચતુષ્ટય ભગવાનકો પ્રગટ હુઆ વહ ભી વ્યવહાર છે, સિદ્ધપર્યાય ભી વ્યવહાર છે. સારા ઉત્પાદ-વ્યય અનાદિ-અનંતકા સમય-સમયકા વહ ધ્રુવમેં નહીં છે. એ પંડિતજી! ઉસમેં છે?

દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ ઓર નોકર્મરૂપ ઉપાધિસે જનિત વિભાવપર્યાયોં રહિત છે. આહાહા! એસા આત્મા વિશ્વાસમેં પહલે લાઓ. ધ્રુવસ્વરૂપકી તરફ દૃષ્ટિ પડનેસે સમકિત હોતા છે, દૂસરી કોઈ ચીજ છે નહીં. ભગવાન આત્મા પરિપૂર્ણ પ્રભુ છે. એક સમયકી પર્યાય રહિત છે. અનંત દ્રવ્યસે તો રહિત છે, અનંત પરક્ષેત્ર-કાળ-ભાવસે રહિત છે, પણ અપના સ્વકાળ ઉત્પાદ-વ્યયકા, આહાહા! અપના સ્વકાળ ઉત્પાદ-વ્યયકા ઉસસે ભી રહિત છે. સમજમેં આયા? એવો આત્મા એનાથી રહિત... એ તો નાસ્તિથી વાત કરી. હવે અસ્તિ. હવે અસ્તિથી કહે છે. ઓ ચેતનજી! એ ક્યાં આવ્યું આમાં? નાસ્તિ નાખ્યું. એ તો પહેલામાં આવ્યું, નહીં? સ્વદ્રવ્ય આત્મા... સ્વદ્રવ્યમેં જિસકી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે એસા આત્મા... આ આત્મા સ્વરૂપે....

તથા અનાદિ-અનંત... કેસા છે ધ્રુવ આત્મા? અનાદિ-અનંત છે. આદિ નહીં, અંત નહીં એસી એક ચીજ. **અમૂર્ત** છે... ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ અમૂર્ત છે. **અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાલા** છે. કેસા છે ભગવાન આત્મા ધ્રુવ? ઉત્પાદ-વ્યયકી પર્યાય રહિત, આહા! કેવલજ્ઞાનાદિકી પર્યાય ઉત્પાદ-વ્યય છે, સિદ્ધકી ઉત્પત્તિ હુઈ, સંસારસે વ્યય હુઆ, વહ ભી ઉત્પાદ-વ્યયવાલી પર્યાય છે, ધ્રુવ નહીં. આહાહા! ચાર જ્ઞાનકા નાશ હુઆ, કેવળજ્ઞાનકી ઉત્પત્તિ હુઈ. ઉત્પાદ-વ્યય તો પર્યાયકા ભાવ અવસ્થામેં છે, વસ્તુમેં છે નહીં. અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાલા યે તો છે. ઇન્દ્રિયગમ્ય નહીં. અહીં તો ચાર ભાવ ગમ્ય નહીં એમ કહ દિયા, તો ઇન્દ્રિય તો ક્યાંય રહી ગઈ. અતીન્દ્રિય સ્વભાવ... સ્વભાવભાવ... સ્વભાવભાવ...

શુદ્ધ... જુઓ! આ શુદ્ધભાવ છે ને? **શુદ્ધ-સહજ...** સ્વભાવિક... શુદ્ધ સ્વરૂપસે સ્વભાવિક... શુદ્ધોપયોગ છે વહ તો પ્રગટ કરનેકી અપેક્ષાસે (ઉપાદેય) છે. શુદ્ધ ઉપયોગ જો ધર્મરૂપ પર્યાય છે શુદ્ધ ઉપયોગ, વહ તો પર્યાય છે. પર્યાય ત્રિકાલી નહીં હોતી. ઉત્પન્ન હોતી છે, શુદ્ધોપયોગ ભી ઉત્પાદ-વ્યયવાલા છે ઉસસે ભી ધ્રુવ આત્મા તો રહિત છે. હીરાલાલજી! એસી સૂક્ષ્મ બાત છે. બહોત ચિંતન માણસ..... એ કરતાં પૂજા કરો, ભક્તિ કરો, વ્રત કરો, કરતાં કરતાં હો જાયેગા. ક્યા હો જાયેગા? જિંદગી ચલી જાયેગી તેરી. વસ્તુ નહીં પ્રાપ્ત હોગી. આહાહા! હો, પણ વહ કોઈ આશ્રય કરનેલાયક છે ને ઉસસે કોઈ ધર્મપ્રાપ્તિ હોતી છે —એસી ચીજ છે નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? લાલચંદ સેઈ! ક્યા છે? એસી બાત બહુત સૂક્ષ્મ છે. આહા!

અતીન્દ્રિય સ્વભાવાવાલા શુદ્ધ... ત્રિકાળી સહજ... એ તો સહજ-સ્વભાવિક વસ્તુ છે. પરમ-પારિણામિકભાવ જિસકા સ્વભાવ હૈ... લ્યો, ઠીક! યે હૈ ક્યા? પરમપારિણામિકભાવ... સ્વભાવભાવ (ખરો), પણ પરમ સ્વભાવભાવ ત્રિકાળ. પરમ-પારિણામિકભાવ જિસકા સ્વભાવ હૈ—ઐસા કારણપરમાત્મા, લ્યો. ઐસા કારણપરમાત્મા ત્રિકાળી વહ વાસ્તવમે 'આત્મા' હૈ. ક્યા કહતે હૈ? વહ પર્યાય વાસ્તવમે આત્મા નહીં. આહાહા! ગજબ વાત કરતે હૈ! કેવલજ્ઞાનકી પર્યાય વાસ્તવમે આત્મા નહીં. આહાહા! ખરેખર આ આત્મા હોય તો, ઉસકો આત્મા કહતે હૈ કિ જો શુદ્ધ ને ધ્રુવ હૈ. ત્રિકાળ ધ્રુવકો ખરેખર આત્મા કહતે હૈ. પર્યાયકો આત્મા કહના વહ પર્યાય-વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. વ્યવહારસે આત્મા હૈ, અભૂતાર્થ આત્મા હૈ. આહાહા! ગજબ વાત છે.

દેખો! પાઠમાં લખ્યું છે. ગુજરાતીમે 'ખરેખર'.... ગુજરાતીમાં 'ખરેખર' એ આત્મા છે, એમ (લખ્યું છે). 'હી' છે ને? હી. બસ, 'હી' આત્મા. યહ આત્મા છે ને? કારણપરમાત્મા હી આત્મા હૈ. એટલે? સંસ્કૃત છે. જો ધ્રુવસ્વરૂપ, પર્યાય બિનાકી ચીજ હૈ વહી ખરેખર આત્મા હૈ. યથાર્થ-વાસ્તવિકમે આત્મા હો તો વહી આત્મા હૈ. લે! આહાહા! રાગ અનાત્મા, શરીર અનાત્મા, એક સમયકી પર્યાય ખરેખર આત્મા નહીં. સમજમે આયા?

શ્રોતા : ઊલટી બાત.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : યે હી હૈ. ઊલટી નહીં, યે હી સત્ય હૈ. સંસ્કૃત બહુત પઢા હૈ, પર યે આયા નહીં ઉસમે, તો ઊલટી બાત લગતી હૈ..... સંસ્કૃતમે હૈ ન? સંસ્કૃતમે હૈ દેખો! હી આત્મા... કારણપરમાત્મા હી આત્મા હૈ. ધ્રુવ ભગવાન એક સમયકી પર્યાયસે રહિત વહી નિશ્ચય-ખરેખર-વાસ્તવિક આત્મા હૈ. આહાહા! સત્ય આત્મા યહ હૈ... સત્ય આત્મા યહ હૈ. એક (સમયકી) પર્યાયકા આત્મા વહ તો વ્યવહાર હુઆ વ્યવહાર. આહાહા! એવું લાગે..... વેદાંત જેવું લાગે. વેદાંતમાં પર્યાય ને સાત તત્ત્વ પર્યાય, ષટ્ દ્રવ્ય ક્યાં છે? આહાહા! યે બાત તો શ્વેતામ્બરમે ભી નહીં હૈ, તો વેદાંતમે કહાંસે આયી? યે તો સનાતન દિગંબર ધર્મમે હી યહ બાત હૈ, દૂસરેમે હૈ નહીં. પણ ઉસકે પક્ષમે પડે હૈ તો ઉસકી ભી ખબર નહીં ઉસકો કિ ક્યા હૈ માર્ગ? આહાહા!

અતીન્દ્રિયસ્વભાવ અનાદિ-અનંત અમૂર્ત ઔર પરમપારિણામિક સ્વભાવિકભાવ... જો અધિકાર પાઠમે હૈ વહ. અધિકાર હૈ ન શુદ્ધભાવ અધિકાર? ઇસ બાજુ હૈ ઉપર, શુદ્ધભાવ અધિકાર. ઉપરમાં લખ્યું છે. .... આ પાને ઉપર, આ બાજુ. બસ, એ. શુદ્ધભાવ અધિકાર હૈ. યે શુદ્ધભાવકા અર્થ ત્રિકાલી અનાદિ-અનંત અમૂર્ત અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાલા પરમસ્વભાવભાવ કારણપરમાત્મા, વહ શુદ્ધભાવ હૈ, વહી ખરેખર આત્મા હૈ. અને ઉસ આત્માકી દૃષ્ટિ કરના, ઐસે આત્માકો માનના ઔર અનુભવ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. જૈસા આત્મા યથાર્થ હૈ

ઐસા અનુભવ કરકે પ્રતીતિ હો તો સમ્યગ્દર્શન નામ યથાર્થ 'હે' ઐસી પ્રતીતિ હુઈ. સમજમે આયા? આહાહા!

સમ્યક્ નામ સત્ય પ્રતીતિ ને? સત્ય પ્રતીતિકા અર્થ જૈસી સત્ય વસ્તુ હૈ-જૈસા ધ્રુવ પરમસ્વરૂપ હૈ ઐસા જ્ઞાનમે ઉસકો જ્ઞેય બનાકર પ્રતીતિ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. હજી તો સમ્યગ્દર્શન કિસકો કહતે હૈં અને કિસકે આશ્રયસે હોતા હૈ-વહ ખબર નહીં. ગંગવાલજી! જય ભગવાન.. બસ.... આહાહા! ઐસા કારણપરમાત્મા વહ... એમ. 'વહ' છે ને? વાસ્તવિક-ખરેખર-સત્ય આત્મા વહી આત્મા હૈ. આહાહા! અરે! પર્યાય આત્મા....? યહાં પર્યાયકો ગૌણ કરકે ધ્રુવકો યથાર્થ આત્મા કહનેમે આયા હૈ.

અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવોકો ઐસે નિજ પરમાત્માકે અતિરિક્ત (અન્ય) કુછ ઉપાદેય નહીં હૈ. અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવ (અર્થાત) અલ્પ કાલમે જિસકી મુક્તિકી તૈયારી હો ગઈ હૈ, આહાહા! સંસારકા કિનારા આ ગયા હૈ. ઐસે અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવકો ઐસે નિજ પરમાત્માકે અતિરિક્ત... નિજ પરમાત્મા હોં, પરમાત્મા તીર્થકર ભી નહીં. નિજ પરમાત્મા કહો, કારણપરમાત્મા કહો, અંતર્તત્ત્વ કહો, શુદ્ધભાવ કહો. એનાથી અન્ય કાંઈ ઉપાદેય (નથી)-કુછ ઉપાદેય નહીં. કુછ ઉપાદેય નહીં. રાગ, નિમિત્ત ને પર્યાય ઉપાદેય નહીં એમ કહે છે. ભારે. સમજમે આયા? પરમાત્માસે અન્ય-ધ્રુવ ભગવાન આત્માસે અન્ય-કંઈપણ ઉપાદેય હૈ નહીં. આહાહા! કેવળજ્ઞાનકી પર્યાય પણ ઉપાદેય નહીં, ત્રણ લોકના નાથ સિદ્ધ ભગવાન ભી આત્માકો ઉપાદેય નહીં હૈ. (અન્ય) કુછ ઉપાદેય નહીં હૈ. ઇસકે સિવા કુછ ઉપાદેય હૈ નહીં, લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

શ્રાવણ વદ ૧૪, બુધવાર, તા. ૧૦-૯-૧૯૬૯
ગાથા-૩૮, શ્લોક-૫૪, પ્રવચન-૨

મોક્ષમાર્ગનો અધિકાર છે, એમાં શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ એટલે ત્રિકાળી પરમસ્વભાવ ધ્રુવ એને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવ્યો છે. ત્રિકાળી ધ્રુવ પરમસ્વભાવ એને ધ્રુવ કહીને એ જ અંગીકાર કરવા (લાયક) અને આદરણીય છે. એ સિવાય કોઈ ચીજ.. સમ્યગ્દ્રષ્ટિને-ધર્મીને ધ્રુવ ચિદાનંદ આત્મા ઉપાદેય (છે, એ) સિવાય બધાની ઉપેક્ષા છે, બધાનો ત્યાગ છે. સમજાય છે કાંઈ? સાત તત્ત્વ કહ્યાને? સાત તત્ત્વ એ બહિર્ભૂત છે, એ આત્મા નહિ. ઝીણી વાત છે. જીવનો એક સમયનો પર્યાય એ પણ સ્વદ્રવ્ય નહિ, એ પરદ્રવ્ય છે. એમાં થતાં પુણ્ય, પાપ, દયા, દાન વિકલ્પ આદિ આસ્રવ એ પણ પરવસ્તુ છે, એ આત્માના નહિ, એ આત્મા નહિ.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ છ દ્રવ્યમાં આ ત્રિકાળી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ એક સમયની પર્યાયને પરદ્રવ્ય કહેવામાં આવ્યું છે. છ દ્રવ્યમાં જ એ છે. સમજાય છે કાંઈ? આત્માની એક સમયની દશા ભલે ક્ષાયિક સમકિત હો, તોપણ તેને એક સમયની અવસ્થાના કારણે તેને ત્રિકાળી સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ કહીને તેને પરદ્રવ્ય કહ્યું છે. સ્વરૂપચંદભાઈ!

શ્રોતા :- ઝીણું બહુ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વાત જ આ ચાલતી નથી અત્યારે. અત્યારે તો આ કરો, આ પાળો, વ્રત કરો, અપવાસ કરો, દયા કરો ને દાન કરો. બધું અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વનું પોષણ છે.

શ્રોતા :- ... મિથ્યાત્વનું પોષણ હોય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મિથ્યાત્વના બાપ એટલે ગૃહીત મિથ્યાત્વ, એમ. આકરું કામ. ભાઈ! ધર્મની દ્રષ્ટિમાં... જુઓ! તો ખરા આ વસ્તુ. એક સમયનો ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ એ જ આદરણીય, એ સિવાય બધાનો ત્યાગ દ્રષ્ટિમાંથી થઈ ગયો. આહાહા..! આ ત્યાગની તો ખબર ન મળે. દ્રષ્ટિમાંથી પરદ્રવ્યનો તો અભાવ-ત્યાગ છે, અંદર દયા, દાનના વિકલ્પ ઊઠે એનો પણ ત્યાગ અને એક સમયની અવસ્થા તેનો ત્યાગ નામ તેની ઉપેક્ષા. એક ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ તેની અપેક્ષા, તેનું અંગીકાર કરવું. આવો આત્મા તેને અંગીકાર દ્રષ્ટિમાં કરે ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શનનો પહેલો ધર્મ થાય. શોભાલાલજી! આહાહા..! ભારે કામ.

આત્મા ખરેખર ઉપાદેય છે, એમ આવ્યું છેને? અને ચાર ભાવોથી તો અગોચર આત્મા છે. આહાહા..! ભગવાન ધ્રુવબિંબ ચિદ્દાન, ધ્રુવ નિત્ય વસ્તુ એની વર્તમાન પર્યાય જે ક્ષાયિક હોય કે રાગ,

વિકલ્પ, દયા, દાન, હોય, એનાથી તે જાણી શકાય નહિ એટલે કે તેને આશ્રયે જાણી શકાય નહિ. સમજાણું કાંઈ?

તો કહે છે કે એવો આત્મા ઉપાદેય છે કે જે ‘ઔદયિક આદિ ચાર ભાવાંતરોને અગોચર...’ છે. એવો કારણપરમાત્મા જેમાં અંનતી મુક્તદશા, સિદ્ધદશા રહેલી છે એવું કારણતત્ત્વ અથવા કારણજીવ. લ્યો, કારણજીવ. ત્રિકાળી ધ્રુવ ચૈતન્ય પૂર્ણ સહજાનંદમૂર્તિ તેને ભગવાન કારણજીવ કહે છે, એને કારણઆત્મા કહે છે, એને કારણપરમાત્મા કહે છે અને એને ખરેખર આત્મા કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! એવો આત્માની અંતર દ્રષ્ટિ મૂકીને એમાં એકાકાર થવાલાયક છે. અંગીકાર કરવાલાયકનો અર્થ આ. આહાહા...! ભારે કામ ભાઈ! હવે વ્યવહારના દયા, દાન ને વ્રત ને તપ એ વિકલ્પ તો ક્યાંય રહી ગયા. એ તો બંધના કારણ અધર્મરૂપ છે. પોપટભાઈ! ભારે વાત ભાઈ! આ તો એનામાં અંતર દ્રવ્યસ્વભાવ વસ્તુ, જેમાં મહા અનંત અનંત શાંતિ અને આનંદની ખાણ એકરૂપ વસ્તુ એને અંગીકાર કરતાં બધી ચીજો દ્રષ્ટિમાંથી ઉપેક્ષિત વર્તે છે. એવી દ્રષ્ટિ સમ્યક્ તેને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. આહાહા...!

એ આત્મા કેવો છે? ત્યાં સમુચ્ચય વાત કરી હતી કે ખરેખર આત્માને આત્મા ઉપાદેય છે. પણ હવે કેવો એ? કે દ્રવ્યકર્મ જેમાં નથી. આઠ કર્મનો જેમાં અભાવ છે. ભગવાન આત્મા વસ્તુ જે ધ્રુવ ચૈતન્યકંદ, આનંદકંદ, સહજાનંદનો સાગર એવો જે પ્રભુ છે એમાં આઠ જડકર્મ નથી. એ જડકર્મથી રહિત છે.

શ્રોતા :- કે દિ’?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અત્યારે. કે દિ’ શું? અત્યારે. અત્યારે સમજો છો? અભી. આહાહા...!

ભગવાન ચૈતન્ય સહજાનંદ મૂર્તિ, પ્રત્યેકનો આત્મા આવો જે ધ્રુવ, નિત્યાનંદ સહજ સુખથી બનેલો ભગવાન એવો જે આત્મા, એ જડકર્મથી રહિત છે. એક વાત. ‘ભાવકર્મ,...’ એમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એવો જે વિકારભાવ છે, એ તો વિકાર છે. શુભભાવ-ભાવકર્મ વિકાર છે, એનાથી પણ એ વસ્તુ ભિન્ન-જુદી છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘ભાવકર્મ, અને નોકર્મ...’ એ ત્રણેને ઉપાધિ કીધી. ભાષા જુઓ. દ્રવ્યકર્મ જડ એ ઉપાધિ, પુણ્ય-પાપના ભાવો શુભ-અશુભ રાગ, દયા, દાન, વ્રત, કામ, ક્રોધ પરિણામ એ પણ ઉપાધિ, એથી ભગવાન આત્મા અંદર ભિન્ન-જુદો છે. આહાહા...! પ્રાણભાઈ!

અને ‘નોકર્મ,...’ આ શરીર આદિ એની ઉપાધિથી.. ‘ઉપાધિથી જનિત વિભાવગુણપર્યાયો વિનાનો છે,...’ આહાહા...! શું કહે છે? એમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો એ તો વિભાવ, દ્રવ્યકર્મ વિભાવ બધું, પણ એનાથી ઉત્પન્ન થયેલો કર્મના અભાવરૂપ ક્ષાયિક આદિ, પુણ્ય આદિ ભાવ, ક્ષાયિક આદિ ભાવ એ બધા વિભાવગુણપર્યાયો વિનાનો આત્મા છે.

શ્રોતા :- ક્ષાયિકભાવને વિભાવ કીધો?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વિભાવભાવ છે. બધી વાત લીધી.

શ્રોતા :- એનાથી વિરુદ્ધનો ભાવ છે ને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

પરમસ્વભાવભાવ ભગવાન ધ્રુવ ચૈતન્ય મહા અનંત અનંત જ્ઞાન આનંદની ખાણ એવું નિધાન, એ ચીજ એવી છે કે જેમાં ઉદય, ઉપશમ આદિ બધા વિભાવભાવ કહેવામાં આવે છે. વિભાવભાવ-વિશેષભાવ-વિકૃતભાવ અથવા એક સમયનો વિભાવભાવ એના વિનાનો આત્મા છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

‘ઉપાધિથી જનિત...’ એ કર્મના નિમિત્તથી અને નિમિત્તના અભાવભાવ, એ બધી ઉપાધિ છે, એમ કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? એ પરમાત્મા ચૈતન્ય ભગવાન કારણપ્રભુ અંદર બિરાજે છે, જેમાંથી કાર્યપરમાત્માની દશા પ્રગટે એવો કારણપ્રભુ, કારણપરમાત્મા... પોતે હોં! પાછો એનો-આત્માનો કારણ બીજો કોઈ વીતરાગ પરમેશ્વર કે કોઈ ઈશ્વર છે એમ નહિ. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? એને પરથી તો કાંઈ લેવાનું નથી, પણ એની પર્યાયમાંથી એને લેવાનું નથી એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાન આત્મા ચિદાનંદપ્રભુ ધ્રુવ ચૈતન્યદ્રવ્ય એને પરથી તો કાંઈ લેવાનું નથી, પરમાંથી કાંઈ મળે એવું નથી કેમકે પરનો એમાં અભાવ છે. પણ એક સમયની પર્યાયમાંથી કાંઈ લેવાનું નથી કારણ કે વસ્તુમાં એનો અભાવ છે. આહાહા...! જ્યાં મીટ માંડવાની છે વસ્તુ ઉપર, એ વસ્તુમાં તો, કહે છે કે એ વર્તમાનની પર્યાયનો પણ અભાવ છે. એવો આત્મા.. છેને? ‘વિભાવગુણપર્યાય વિનાનો છે,...’ ગુણ એટલે પર્યાય ને બધા વિભાવગુણપર્યાય લેવા. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન આદિ એ બધા વિભાવગુણપર્યાયો છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! વાત આકરી પડે. ભગવાનજીભાઈ!

શ્રોતા - ઘણું સૂક્ષ્મ આવે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સૂક્ષ્મ આવે છે. હવે અહીં તો આવું આ તત્ત્વ ન સમજે તો અવતાર એળે જશે. એની રીત પણ ખ્યાલમાં ન આવે અને એ ચીજ શું છે કે જ્યાં દ્રષ્ટિ મૂકવા જેવી છે અને જેમાંથી દ્રષ્ટિ ઉપાડવા જેવી છે? આહાહા...!

અહીં તો કહે છે, એના વિનાનો છે એટલે શું? કે પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ ઉપર દ્રષ્ટિ મૂકી છે પણ એ તું નહિ, એ તારામાં નહિ, એના વિનાની ચીજ છે એ. આહાહા...! અહીં તો હજી કરતાં કરતાં ધર્મ થાશે. દયા પાળીએ ને વ્રત કરીએ ને તપ કરીએ વિકલ્પ.

શ્રોતા :- એ વ્યવહાર સાધન તો છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ધૂળેય સાધન નથી. સમજાણું કાંઈ? આકરી વાત છે બાપુ! વીતરાગમાર્ગની. દુનિયાને સાધરણ બુદ્ધિવાળાને બિચારાને કાંઈ મળ્યું નહિ અને સાધારણ વાતું કરે એટલે ઠીક લાગે.

શ્રોતા :- એને જોઈતું હોય એવું મળે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, એને રુચિ હોય એવી વાત મળે. દયા પાળો, વ્રત કરો, અપવાસ કરો, આ કરો, આ કરો. હવે એ તો બિચારો મૂઠ તો છે, ભાન તો કાંઈ નથી. એને એ કરો... કરો... કહે તો એ કરાવવામાં મિથ્યાત્વનું પોષણ થાય છે એની એને ખબર નથી. આહાહા...! ભારે કામ ભાઈ આ તો.

એય..! ભીખાભાઈ! પર્યુષણમાં તો ધમાલ ચાલતી હોય. એય.. કેટલા અપવાસ કર્યા? કોણે આટલા કર્યા? કોણે પોષા કર્યા? કોણે આ કર્યું?

શ્રોતા :- કોણે કેટલા કર્યા?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, કેટલા કર્યા. આંકડા ફરે આઠ, પચાસ, સો. આઠ થયા અને પંદરના દસ થયા, મહિનાના પાંચ થયા, ફલાણા આટલા. અરે..! ધૂળેય નથી સાંભળને. એમાં તો મહા... કેમકે પોતે મહા ચૈતન્ય છે જેમાં દ્રષ્ટિ દેવી છે, એમાં તું વિકલ્પ ઉઠાવ એ એમાં નથી. આહાહા..! એમાં છે એ આમાં નથી અને આમાં છે તે એમાં નથી. આહાહા..! એય..! નેમિદાસભાઈ! શું હવે એ પોષા કરે ને પડિક્કમણા કરે શું કરવું? બાપુ! એ માર્ગની પ્રણાલિકાની રીત આખી જુદી છે. દુનિયાને સાંભળવા મળે નહિ, એ સમજે કે દિ' અને રુચિ કરે અને મળે કે દિ' અંતરમાં? સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, કેટલો ત્યાગ દ્રષ્ટિમાં આવે છે અને કેટલો ગ્રહણ મહાપ્રભુનો આવે છે એની એને ખબર નથી. આહાહા..! મહાપ્રભુ અતીન્દ્રિય ચૈતન્યકંદ એ દ્રષ્ટિમાં અંગીકાર આવે છે અને રાગ ને નિમિત્તની એક સમયની પર્યાયનો દ્રષ્ટિમાં ત્યાગ વર્તે છે, આ ત્યાગની દ્રષ્ટિની કિંમત નથી અને આ (બહારનો) ત્યાગ કર્યો ને આ છોડીને બેઠા અને આ કર્યા. ત્યાં તો ધર્મનો ત્યાગ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

આ અધિકાર નિયમસાર મોક્ષમાર્ગ છેને? તો કહે છે કે મોક્ષમાર્ગની પર્યાય એ પર્યાય છે. એ દ્રવ્યના લક્ષે કરીને પ્રગટ થાય છે. એ પર્યાય કાંઈ રાગ ને નિમિત્ત ને પર્યાયના લક્ષે પ્રગટ થતી નથી. દેવીલાલજી! આહાહા..! દુનિયા સાથે તો કાંઈ મેળ ખાય એવો નથી. પ્રાણભાઈ! પ્રાણભાઈએ અપવાસ કર્યા હતા આઠ. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે વાતું ભગવાન! તારી મોટપની વાત છે. રાગથી લાભ થાય (એમાં) તને કલંક લાગે છે. આહાહા..! સમજાણું? એ જન્મકલંક, પણ આ તો બાહ્યનો ત્યાગ કર્યો ને આ છોડ્યું, આ છોડ્યું એવો ભાવ છે એ મિથ્યાત્વભાવ તે કલંક છે તને. સમજાય છે? જે એમાં નથી, એને કહે કે મેં આનો ત્યાગ કર્યો, મેં આનો ત્યાગ કર્યો. પણ ક્યાં હતું એમાં? સમજાણું કાંઈ? વાત એવી છે.

ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થકરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ જે આ આત્મા અંદર છે એ જોયો અને પ્રગટ કર્યો પ્રભુએ. એ પ્રગટ કરવાની રીત—પ્રભુએ આ રીતે કર્યો એ રીત—કહે છે. એ વિભાવ, મોહ, પર્યાય વિનાનો છે. ત્યારે છે શું હવે? એ તો નકારથી આવ્યું.

એ 'અનાદિ-અનંત...' ભગવાન આત્મા તો અનાદિ-અનંત છે. જેની શરૂઆત નથી, જેની આદિ નથી, જેનો અંત નથી. એવો 'અનાદિ-અનંત અમૂર્ત...' અમૂર્તિક છે. 'અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો...' આહાહા..! એ અતીન્દ્રિય સ્વભાવસ્વરૂપ જ એ છે. ૯૨માં આવ્યું હતું આપણે, અતીન્દ્રિય મહા પદાર્થ. આહાહા..! બહારની વાતની લોકોને મીઠાશ એવી આવે. ચરણાનુયોગની વાત ચાલતી હોય કે આ કરવું... આ કરવું... આ કરવું. એ કરવાની વાત જ્યાં આવે કર્તૃત્વબુદ્ધિની ત્યાં એને ઠીક લાગે. પણ એ કર્તૃત્વબુદ્ધિમાં તો આખી વાત કરું... કરું(ની હોય). પણ ઠરું... ઠરું... આત્મામાં. નવનીતભાઈ!

ભગવાન ચૈતન્યતત્ત્વ મહા, એ અનાદિ-અનંત છે, અમૂર્ત છે. અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળું સ્વરૂપ છે. અતીન્દ્રિયસ્વભાવસ્વરૂપ છે. અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો એટલે અતીન્દ્રિયસ્વરૂપ જ છે એ. એ ઇન્દ્રિયથી જણાય એવો નથી અને ઇન્દ્રિયો એમાં છે નહિ. જડ ઇન્દ્રિયો એમાં નથી, તેમ ખંડ ઇન્દ્રિય એ વસ્તુમાં છે નહિ. માટે તે અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો છે. અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળું એનું અસ્તિત્વ-સત્તાનું હોવાપણું. અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો છે.

‘શુદ્ધ-સહજ-પરમ-પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે...’ આહાહા...! કેટલા વિશેષણો આપ્યા જુઓ! કેવો છે ભગવાન આત્મા? શુદ્ધ.. એક તો મહા શુદ્ધ પવિત્ર છે. તે સહજ સ્વભાવિક વસ્તુ છે. સમજાય છે કાંઈ? પર્યાય તો નવી થાય છે અને જૂની પર્યાય જાય છે. આ એવો નથી. આ તો સહજ પરમ પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે. પરમસ્વભાવભાવ પારિણામિકભાવ. પારિણામિકભાવ એટલે? જેને કોઈ પરની અપેક્ષા પર્યાયમાં આવે એવી અપેક્ષા એમાં નથી. એવો પરમસ્વભાવભાવ ભગવાન આત્મા... આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આ ભાષા પણ સમજવી કઠણ પડે. એય...! જેઠાભાઈ! અરે...! આવો હશે? આવો શું પણ આ કહે છે? અરે...! તને ખબર નથી. સાંભળ્યો નથી. ભાઈ! પરમપારિણામિક. પારિણામિક એટલે? સહજસ્વભાવ. જેને કોઈ નિમિત્તના સદ્ભાવ કે નિમિત્તનો અભાવ એવી કોઈ અપેક્ષા જ નથી. આહાહા...! કોઈ અપેક્ષા જ નથી. એવો પરમપારિણામિકભાવ. પર્યાયને પણ પારિણામિકભાવ કહેવામાં આવે. ઉદયભાવને પારિણામિકભાવની પર્યાય કહેવાય. તેમ ચારેય ભાવને પારિણામિકભાવની પર્યાય કહેવાય, પણ એ તો પારિણામિકભાવની પર્યાય એ પરમ પારિણામિકભાવમાં નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એથી પરમ પારિણામિક શબ્દ વાપર્યો છે. લ્યો. પરમ પારિણામિકભાવ સહજાત્મસ્વરૂપ ધ્રુવ અનાદિ-અનંત અમૂર્ત અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળું સહજ શુદ્ધ પારિણામિકભાવ જેનો એટલે આત્માનો સ્વભાવ છે.

‘એવો કારણ પરમાત્મા...’ એવું એનું જે નિત્ય સ્વરૂપ, ધ્રુવસ્વરૂપ, કારણપ્રભુ, કારણજીવ એકરૂપ સત્ત્વ જીવનું જે છે, ‘એવા કારણ પરમાત્મા તે ખરેખર ‘આત્મા’ છે.’ જુઓ ભાષા જુઓ! પર્યાય એ આત્મા (નહિ), આવો આત્મા તે ખરેખર આત્મા. પર્યાય તે વ્યવહાર આત્મા, તે ખરેખર આત્મા નથી. ભારે. શોભાલાલજી! આવું તો કો’ક વખતે અહીંયાં આવે હોં! આ તો આજ ફેરે.

શ્રોતા :- આ પહેલી વાર આવ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પહેલીવાર. આ બધા આ ફેરી સાંભળે તો ખરા. પ્રવચનસાર પૂરું થઈ ગયું. નયનો અધિકાર બાકી છે પણ એ કાંઈ સમજે નહિ અત્યારે. એ અમુક જાતનો... આ તો સમજાય એવી શૈલી અને સાદી છે આ. વસ્તુ ભલે ઊંચી, પણ એમાં ભાવ સમજવાને સાદાપણું છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે એ આત્મા કેવો છે? કે ભગવાન અનાદિઅનંત અમૂર્ત, અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો પોતાનો નિજ આત્મા, નિજ હોં! જે શ્રદ્ધા કરવાને લાયક જે આત્મા, શ્રદ્ધા કરવાને લાયક આત્મા આવો છે. કેવો? કે સહજ શુદ્ધ પારિણામિક સહજભાવરૂપ એવો કારણપરમાત્મા તેને ખરેખર યથાર્થપણે- વાસ્તવિકપણે

તેને નિશ્ચય આત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! આત્માના બે ભાગ—એક નિશ્ચય આત્મા અને એક વ્યવહાર આત્મા. ભારે વાત ભાઈ! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

ભગવાન આને ખરેખર આત્મા (કહે) છે. એ પરમાત્મા પોતે કારણપ્રભુ એ જ સાચો આત્મા—વાસ્તવિક આત્મા—નિશ્ચય આત્મા છે. એક સમયની પર્યાય એની નિર્મળ, એ પણ વ્યવહાર આત્મા છે. ‘વવહારોહમૂદત્યો’ એની આ વ્યાખ્યા છે બધી. સમજાણું કાંઈ? પંડિતજી! આહાહા..! એનું ખુશીપણું તો, વસ્તુ ત્રિકાળ છે એમાં દ્રષ્ટિ જતાં આનંદ આવે ત્યાં ખુશીપણું છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? હવે આમાં પૈસાવાળાથી ધર્મ થાય એ કેટલું આમાં ક્યાં આવતું હશે?

શ્રોતા :- પણ જીવ પૈસાવાળો.. અહીં તો પર્યાય પણ નથી પછી પૈસાવાળો ક્યાં?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભઈ કેટલાક એમ કહે છે કે પૈસાવાળા હોય તો ધર્મની શોભા થાય, ધર્મની પ્રભાવના થાય. લ્યો, આ પૈસાવાળા વિના થાય?

શ્રોતા :- ધર્મની પ્રભાવના આત્માના આશ્રયે થાય કે પૈસાના આશ્રયે થાય?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એય..! આ બધા પૈસા કેટલા ખર્ચે? એ પૈસાવાળા ખર્ચે. ગરીબ માણસ ખર્ચી શકે? ચાર લાખનું તમારે પરમાગમ (મંદિર) બનાવવું છે. ક્યાં ગયા? આ રહ્યા. એ ત્રણ લાખનું હતું, હવે ચાર લાખ આવ્યું છે. હવે થતાં થતાં શું આવે છે? જો પૈસાવાળા હોય તો પૈસાથી આ થાય અને તો ધર્મની શોભા થાય—એમ નહિ? અહીં તો કહે છે કે પૈસાવાળો આત્મા છે નહિને. પૈસા એના છે જ નહિને. એનાથી ધર્મની પ્રભાવના થાય એવું વસ્તુમાં છે નહિ. પૈસાવાળો હું નથી અને પૈસામાં રાગ મંદ કરીને જે કાંઈ પુણ્ય થાય એ પણ હું નથી. અરે..! એ પુણ્યના પરિણામને જાણવાનો તે ક્ષણે જ્ઞાનનો પર્યાય થાય તે મારામાં નથી. આહાહા..! ભગવાન! આહાહા..! કામ એવું છે. પોપટભાઈ! આ પોપટભાઈને કરાવવું છેને કાનાતળાવ? જુઓ! ત્રીજે જાશે. એય..! મણિભાઈ! કહો, સમજાય છે કે નહિ આમાં? રમણીકભાઈ ત્યાંથી આવશે, ઊડીને આવશે. નામ ન આવડે. શું કહેવાય આ? પ્લેન. ઊડીને આવશે એટલું બોલ્યા. નામ આવડતું નથી. આહાહા..! ભગવાન! તારું ઘર કેવડું મોટું છે! અને એ ઘરમાં કેટલો માલ ભરેલો છે! અને એ અંગીકાર કરીને દ્રષ્ટિમાં એ લેવા જેવો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ મૂળ વાત છે વીતરાગમાર્ગની અથવા આત્માના માર્ગની. આ સિવાય બીજી વાતું કરે એ બધી થોથાં. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કહે છે... ભાષા પાછી કેવી! કારણપરમાત્મા તે ખરેખર આત્મા છે હોં! પંડિતજી! એ ભાષા સમજો છો? એ ત્રિકાળી ધ્રુવ વસ્તુ...

શ્રોતા :- .. પર્યાય પણ મારી નહિ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પર્યાય નહિ. કારણ કે એક સમયની પર્યાય તો અંશ રહ્યો. એ તો વ્યવહારમાં ગયો, વ્યવહાર આત્મા થયો. નિશ્ચય આત્મા તો આખી વસ્તુ તે નિશ્ચય આત્મા, તે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે. તે સમ્યગ્દર્શન તેને અંગીકાર કરે છે. આહાહા..! સ્વરૂપચંદભાઈ! છે ઊંચું, પણ સમજાય એવું છે. સમજાય એવું છેને? જૂના માણસ છે. આહાહા..!

ભાઈ! તારો આત્મા તને ખરો કોને કહેવો? ખરો તું કોણ? સાચો કોણ? વાસ્તવિક કોણ? યથાર્થ કોણ? કે કર્મ-ફર્મ તો નહિ, દયા, દાન, વિકલ્પ અને પુણ્ય, પાપમાં તું નહિ, પણ એક સમયની પર્યાય... અહીં તો ખ્યાલ એ આવ્યો કે ઓલો રાગ થાયને એ રાગ નહિ અને રાગનું નિમિત્ત સામે લક્ષ્મી આદિ એ તો નહિ, પણ અહીંયાં રાગનું જ્ઞાન થાયને એક સમયની પર્યાયમાં (કે જેને) વ્યવહારે જાણેલો પ્રયોજનવાન (કલ્પો એ પણ તું નહિ). આહાહા..! એક સમયની રાગને જાણવાની પર્યાય એ તું સાચો આત્મા નહિ. આહાહા..! પન્નાલાલજી! ગુનામાં આ બધું આકરું પડે માણસને. એકાંત છે રે એકાંત છે. અરે..! ભગવાન! સાંભળ તો ખરો ભાઈ! કાંઈક આનાથી લાભ થાય. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કરતાં, તપ કરતા કરતા કલ્યાણ થાય. આવી વાત હોય તો અનેકાંત કહેવાય. અહીં કહે કે એવા તારા કંઈક તપ ને વ્રત ને અજ્ઞાનરૂપી પાડો ગળી ગયો. સાંભળ! સમજાય છે કાંઈ? શ્રીમદ્દે કલ્પું છેને ભાઈ? તારો અજ્ઞાનરૂપી પાડો ત્યાં ગળી ગયો. અજ્ઞાનરૂપી પાડો. સમજ્યાને? પાડો સમજો છો? ભેંસા. અજ્ઞાનરૂપી ભેંસો તારા વ્રત, તપના પૂળા કાંઈક ગળી ગયો. ફોતરા છે તારા, સાંભળને! તને તારી ખબર ન મળે અને તું ધર્મ કરવા બેઠો. ક્યાંથી ધર્મ થાશે?

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઠીક કહે છે એ. એમ કે એ લોકો એમ કહે છે, એમ ભાઈ કહે છે. એમ કે તમારાથી વ્રત, તપની ક્રિયા થતી નથી ને એટલે તમે એનો નિષેધ કરો છો. પણ સાંભળને હવે, તારા વ્રત, તપ કોને કહેવા? સાંભળને! હવે થોડી દયા પાળવાનો ભાવ થયો કે અહિંસા (ભાવ થયો) એ તો રાગ છે, પુણ્ય છે અને મેં આની દયા પાળી એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે, એમાં મહાખુન આત્માનું છે. એ કહે છે. ભાઈ કહે છે. કરી તો જુઓ. પાળી તો જુઓ એકવાર. નગ્નપણું લ્યો, વ્રત, અહિંસા, પંચમહાવ્રત લ્યો. અરે..! ભગવાન! સાંભળને ભાઈ! હવે તારા મહાવ્રતના પરિણામ તો અનંત વાર લીધા અજ્ઞાનભાવે. સમજાય? નવમી ગ્રૈવેયક ગયો ત્યાં એમાં કાંઈ તારું સર્યું નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? મહિના-મહિનાના, બબ્બે મહિનાના અપવાસ, અપવાસ, છ-છ મહિનાના અપવાસ, બે-બે મહિનાના સંધારા. સંધારા એટલે આમ ઝાડની ડાળ ન હલે, પણ એનું લક્ષ ત્યાં છે કે આ ક્રિયા કરું છું અને આ રાગ મારો અને આ રાગને હું કરું છું અને આ રાગ મેં છોડ્યો છે, એ દ્રષ્ટિ ત્યાં છે એ મિથ્યાદ્રષ્ટિ આત્માના શાંતિને ખૂન કરનારી છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે કામ!

અહીંયાં સમ્યગ્દ્રષ્ટિ એને કહીએ કે જેને એક સમયનો પર્યાય પણ અભૂતાર્થપણે, વ્યવહારપણે લક્ષમાં આવે છે. આહાહા..! કેવી શૈલીથી વાત કરી છે! મૂળ તો ૧૧મી ગાથાની શૈલીએ વાત છે. 'વવહારોહ્મૂદત્થો મૂદત્થો દેસિદો દુ સુદ્ધગઓ' 'મૂદત્થમસ્સિદો ર્વલુ સમાદિટ્ઠી હવદી જીવો' વ્યવહાર તે અભૂતાર્થ છે. એક સમયની પર્યાય અનિત્ય અને ક્ષણિક છે (એથી) એ આશ્રય કરવાલાયક નથી. કેમકે એનાથી નવી શાંતિની પર્યાય આવતી નથી. માટે તેને વ્યવહાર આત્મા કહી, અભૂતાર્થ કહી એ ખોટો આત્મા (કલ્પો), સાચો નહિ. ભારે ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? અમરચંદભાઈ! સમજાય છે કાંઈ? આવી ટીકા ન સમજાયને પછી ... છે એમ કરીને જેવા અર્થ એમાં ભરવા જોઈએ એ ભર્યા નથી, ટીકામાં

તો ગૂંચવણ કરી નાખી એમ કહે છે. આ ટીકા વાંચીને. પદ્મપ્રભમલધારીદેવે તો સમુક્રી ટીકામાં ઘણી ગૂંચવણ કરી નાખી, કલેશ કરી નાખ્યો.

શ્રોતા :- ગાથા તો સહેલી હતી, પણ ટીકાકારે ક્લિષ્ટ કરી નાખી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ક્લિષ્ટ કરી નાખી એમ કહે છે. અરે..! ગાથામાંથી સરળપણે એનું સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું છે. સાંભળને. આહાહા..!

શ્રોતા :- બધો નિચોડ કાઢીને રજુ કર્યો છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એમ કહે છે. ચાર ભાવને અગમ્ય (કઢીને) ક્લિષ્ટ કરી નાખી ટીકા. જુગલકિશોર અને આ રતનચંદ્રજી ને એ બધા એમ કહેનારા. આહાહા..! એ મુખત્યાર છેને?

કહે છે, ભાઈ! આ તો સ્પષ્ટ કર્યું છે. પાઠ પણ છે કે નહિ અહીંયાં? પાઠ શું છે? ‘જીવાદિબહિત્તચ્ચં હેયમુવાદેયમપ્પણો અપ્પા।’ એ પાઠ છે એનું તો આ સ્પષ્ટીકરણ ચાલે છે આ.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ શું કીધું? પણ એનો અર્થ જ એ થયો. એ દ્રવ્ય જ પરદ્રવ્ય છે. આહાહા..! ‘જીવાદિબહિત્તચ્ચં’ બાહ્ય તત્ત્વ, બાહ્ય ભાવ, બાહ્ય દ્રવ્ય, પરદ્રવ્ય—એ બધું એક જ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આ તો પરમાત્મા ભગવાનના ભેટાની વાતું છે. એવું ધ્રુવ તત્ત્વ એનું માહાત્મ્ય ન આવે અને એને કયાંય પણ વિકલ્પ ને નિમિત્ત ને પર્યાયનું માહાત્મ્ય આવે તો એનું મિથ્યાત્વ જશે નહિ. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

એણે તો હળવું કર્યું. ઓલામાં હેય કીધું છે. તો આમાં ખરેખર ઉપાદેય નથી એમ શબ્દ વાપર્યો છે. એમ. પહેલો શબ્દ મૂક્યો કે ‘હેયોપાદેયતત્ત્વસ્વરૂપાધ્યાનમેતત્’ પછી ‘જીવાદિસત્તત્ત્વજાતં પરદ્રવ્યત્વાન્ન હ્યુપાદેયમ્’ આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એને પોતાને સમજતા ન આવડે એટલે ટીકાકારના વાંક કાઢે. ભાઈ!

શ્રોતા :- વિદ્વાનને ન આવડે એવું બને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હવે વિદ્વાન કહેવા કોને? એ તો આવી ગયું હતું, નહિ? વિદ્વાન નિશ્ચય ત્યજીને વ્યવહારમાં વર્તે, પણ મુક્તિ તો નિશ્ચયને આશ્રયે છે. પુણ્ય-પાપમાં આવી ગયુંને. વિદ્વાનો ભણી ભણીને વ્યવહાર કાઢે અને વ્યવહારથી કલ્યાણ થાય એમ માને અને વ્યવહારમાં વર્તે એને તો મૂઢ મિથ્યાદ્રષ્ટિ કલ્પો છે. આવું કાઢ્યું તે શાસ્ત્ર વાંચીને? જેર કાઢ્યું. પુણ્ય-પાપમાં છેને? વિદ્વતજનો ભૂતાર્થ તજી વ્યવહારમાં વર્તન કરે. નિત્યા... આહાહા..!

જયસેનાચાર્યે તો એ કહ્યું, વિદ્વાન હોય તે વ્યવહારમાં પ્રવર્તે નહિ. એમ અર્થ કર્યો છે. આહાહા..! બે અર્થ છે. વિદ્વાન—જેને વાસ્તવિક તત્ત્વ અને પર્યાયનું જ્ઞાન છે, એ વ્યવહારમાં વર્તે નહિ, એ નિશ્ચય જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમાં વર્તે. એને નિશ્ચયનો જાણનાર વિદ્વાન કહેવામાં આવે છે. બાકી બધા મૂર્ખા કહેવામાં આવે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? હજારો માણસને સમજાવતા આવડ્યું, આ કહેતા આવડ્યું. પણ

તત્વ અંદર વસ્તુ છે ધ્રુવ એનો આશ્રય કરવો તે શરણ છે, પર્યાયનો આશ્રય કરવા જેવો નથી—એવું શીખ્યો નથી તો એ વિદ્વાન નથી, પણ મોટો મૂરખ છે. બીજું છે લ્યોને એમ લ્યો.

અમારે ભાઈ બોલતા લાલન કે આ ન થાય તો? પોતે પાપ એમ ન બોલે. તો લોકો કહે, પાપ. હા એ. લાલન પંડિત હતાને શ્વેતાંબર. ૮૦ વર્ષની ઉંમર. અને જરી ટીખળી પણ હતા, જામનગરના. ભાષણ આપે પછી કહે, જુઓ, ભાઈ! આનું નામ ધર્મ અને આનું નામ પુણ્ય એ સિવાય બીજું તે? ઓલો કહે, બીજા કહે પાપ. હા ઈ. પાપ ન બોલે પોતે.

શ્રોતા :- નામ ન લે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નામ ન લે એવા હતા એ. એ બધા એવા હતા. અમેરિકામાં ૨૦-૨૦ હજાર માણસમાં ભાષણ આપે. ૨૦-૨૦ હજારમાં મોટા ભાષણ (આપે) તો લોકો આમ... સમજ્યાને? પાંચ-પાંચ, સાત-સાત રૂપિયા આપીને એનું વ્યાખ્યાન રાખે. મોટો પંડાળ હોય લાખ-લાખનો. રૂપિયા ઘણાં ઊપજે. એમાં દાળિયા શું થયા? તારું તત્વ કોણ છે અને કોને શરણે જાવું અને કોનાથી ખસવું—એની ખબર વિના તારી ખબર ક્યાંની સાચી થઈ? સમજાણું કાંઈ?

અહીં કહે છે કે ‘કારણપરમાત્મા તે ખરેખર ‘આત્મા’ છે.’ ભારે વાત! ચિદાનંદ ધ્રુવ વસ્તુ જે છે એ પોતાનો કારણપ્રભુ આત્મા છે અને તે જ ખરેખર તેને જ આત્મા સાચો કહેવામાં આવે છે. આત્મામાં પણ સાચો અને ખોટો.

શ્રોતા :- નય તો બે પ્રકારે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નય છેને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

હવે કહે છે... પહેલું તો પોતાની વાત કરી હતીને મુનિની? આ તો અતિ-આસન્ન ભવ્ય જીવોને... અતિ આસન્નભવ્ય જીવો (અર્થાત્) નજીકમાં જેનું—ભવ્યનું મોક્ષ થવાનું પાત્રપણું છે એવા ‘અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવોને...’ જેને મોક્ષ અતિ આસન્ન નામ નિકટ વર્તે છે. આહાહા..! જેને અલ્પ કાળમાં નિકટપણે—નજીકપણે મોક્ષ વર્તે છે એવા ‘અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવોને એવા નિજ પરમાત્મા સિવાય (બીજું) કાંઈ ઉપાદેય નથી.’ સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! બહુ સરસ વાત! બહુ સરસ!

કેટલો ત્યાગ વર્ત્યો દ્રષ્ટિમાં એની તો ખબર ન મળે. સમજાય છે? એની કિંમત નહિ અને કિંમત આ બાહ્ય ત્યાગ કર્યો, આ છોડ્યું, આ મૂક્યું. જેમાં મિથ્યાત્વનું પોષણ છે. વિકલ્પનો કર્તા થાય અને બાહ્ય ત્યાગ મેં કર્યો એવું અભિમાન છે એને. એ તો મિથ્યાત્વ છે. એમાં આખો આત્માનો ત્યાગ વર્તે છે. પંડિતજી! બરાબર છે? આહાહા..!

કહે છે, અહો! આસન્ન—નજીક, અતિ નજીક છે જેને. આત્માનું ભવ્ય(પણું) પાકતા મોક્ષદશા—ભવ્યજીવનો પાક, કેવળજ્ઞાનાદિનો પાક—જેને અતિ નજીકમાં છે. એવા ભવ્ય જીવોને તો એક આ નિજપરમાત્મા (આદરણીય છે), પરપરમાત્મા પણ નહિ, અરિહંત સિદ્ધ પણ આદરણીય છે નહિ. આહાહા..! પોતાની એક સમયની પર્યાય આદરણીય નથી, પછી પરમાત્મા તો ક્યાંય પરમાં રહી ગયા.

આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સમવસરણ ને સમવસરણમાં બિરાજતા તીર્થંકર ને અનંત કેવળજ્ઞાની ને, કહે છે, એ કાંઈ આદરણીય નથી જીવને. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવને અલ્પ કાળમાં કેવળજ્ઞાન થવાની તૈયારી છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એને તો એક નિજ પરમાત્મા... પોતાનો કારણપરમાત્મા (શબ્દ) વાપર્યો, ખરો આત્મા (શબ્દ) વાપર્યો, સમજાય છે? અને એવો આત્મા આત્માને—તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળાને તે ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે, એવા આત્માને ખરેખર ઉપાદેય (જે) આત્મા છે એ આ આત્મા. ત્રિકાળી ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ એ જ ખરેખર આત્મા, કારણપરમાત્મા, કારણ જીવ છે. એ સિવાય... એ સિવાય બીજું કાંઈ એટલે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પણ આદરણીય નથી, એનાથી—નિમિત્તથી (થતો) ભક્તિનો રાગભાવ પણ આદરણીય નથી, પણ નિજ (શુદ્ધ)પર્યાય છે તે પણ આદરણીય નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવોને એવા નિજ પરમાત્મા સિવાય...’ સહજાનંદ નિત્ય પ્રભુ, એ સિવાય ‘(બીજું)...’ એટલે કે નિમિત્ત, રાગ અને પર્યાય. ‘(બીજું) કાંઈ ઉપાદેય નથી.’ બીજું કાંઈ અંગીકાર કરવા જેવું, આદરવા જેવું છે નહિ. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

શ્રોતા :- ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો એ જ કીધું છે ને. ત્યાં પણ એ જ કીધું છે. એની આ વાત છે. બીજી વાત ક્યાં છે? અહીં તો મોક્ષમાર્ગ છે. એટલે કારણ પરમાત્મા તેમાંથી મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થાય છે એમ સિદ્ધ કરે છે. પર્યાયનું કહેવી છે. પણ એ પર્યાય દ્રવ્યમાંથી આવે છે માટે દ્રવ્યનું જ કારણપણું છે અને તે દ્રવ્યને જ આદરવા જેવું છે એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘હવે ૩૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારીદેવ શ્લોક કહે છે:’

(માલિની)

જયતિ સમયસારઃ સર્વતત્ત્વૈકસારઃ

સકલવિલયદૂરઃ પ્રાસ્તવદુર્વારમારઃ ।

દુરિતતરુકુઠારઃ શુદ્ધબોધાવતારઃ

સુખજલનિધિપૂરઃ ક્લેશવારાશિપારઃ । ૫૪ ।

આહાહા..! ‘સર્વ તત્ત્વોમાં જે એક સાર છે,...’ જુઓ! સંવરતત્ત્વ, નિર્જરાતત્ત્વ, મોક્ષતત્ત્વ, આસ્રવતત્ત્વ, બંધતત્ત્વ, અજીવતત્ત્વ—એમાં તો એક સાર, ત્રિકાળી દ્રવ્ય તે એક સાર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘સર્વ તત્ત્વોમાં જે એક સાર છે,...’ એટલે કે અજીવતત્ત્વ, સંવર-નિર્જરા-મોક્ષતત્ત્વ એ તત્ત્વ અને એક સમયની પર્યાય... સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ થઈ ગયાને પર્યાય? એ તત્ત્વમાં પણ ત્રિકાળી તત્ત્વ તે એક સાર છે. બાકી એ સિવાય બધા અસાર છે એમ એનો અર્થ છે. આહાહા..! સાધારણ માણસને નવા સાંભળે એને એવું લાગે આ શું કહે છે ધર્મનું રૂપ આવું? આવો ધર્મ હોય? ફડાક-ફડાક આમ થાતું હોય, આમ થાય. શાસ્ત્રના જાણપણાની વાતું કરે, વ્રત, તપની વાતું કરે, તો લોકોને એમ થાય કે આહા..! બહુ સારી ધર્મની વાત કરે છે. ધૂળેય ધર્મની વાત નથી, સાંભળને! તને ખબર નથી. શોભાલાલજી!

શ્રોતા :- વાત ક્યાં છે અને વાત ક્યાંની કરે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ક્યાંની વાત કરે. કાંઈ ખબર નથી. સમજાય છે ? અંધો અંધ પલાય. આંધળો દેખાડનાર અને આંધળો તારનાર. 'અંધો અંધ પલાય' શબ્દ છે.

અહો...! 'સર્વ તત્ત્વોમાં જે એક સાર છે,...' નવ તત્ત્વમાં એક કારણપરમાત્મા તે સાર તત્ત્વ છે. 'જે સમસ્ત નાશ પામવાયોગ્ય ભાવોથી દૂર છે,...' વિકલ્પ, નિમિત્ત અને એક સમયની પર્યાય એ બધી નાશ થવાલાયક છે. આહાહા...! કેવી શૈલી મૂકે છે! 'જે સમસ્ત નાશ પામવા...' રાગ, પુણ્ય, દયા, દાન એ તો નાશ પામવાલાયક વિકૃતભાવ છે, પણ એક સમયની (શુદ્ધ) અવસ્થા પણ નાશ પામવાલાયક છે. વ્યય થવાને, સિદ્ધની અવસ્થા પણ વ્યય થવાને લાયક છે. ઉત્પાદ-વ્યયરૂપ છેને એ ? વ્યય થવાને લાયક છેને ? ધ્રુવ તો ત્રિકાળી છે. આહાહા...! કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

'જે સમસ્ત નાશ પામવાયોગ્ય ભાવો...' સમસ્ત નાશ પામવાયોગ્ય ભાવ.. ભાવ શબ્દે નાશ પામવાયોગ્ય પર્યાય, નાશ પામવાયોગ્ય રાગ. બદલવાયોગ્ય તારું નિમિત્ત આદિ એ તો પર રાખો, એનાથી તો દૂર છે. એક સમયની પર્યાયથી ધ્રુવ તે દૂર છે. એય...! સમજાય છે ? ભગવાન ધ્રુવ તત્ત્વ જે અચળ, અવલંબવા જેવું તત્ત્વ છે એ પર્યાયથી દૂર છે. અસંખ્ય પ્રદેશમાં (હોવા) છતાં દૂર છે, દૂર છે. આહાહા...! આપણે આવી ગયુંને અલિંગગ્રહણમાં, નહિ ? પર્યાય દ્રવ્યને સ્પર્શતી નથી, દ્રવ્ય પર્યાયને છૂતી નહિ અને પર્યાય દ્રવ્યને છૂતી નહિ. આહાહા...! અલિંગગ્રહણમાં બધું આવ્યું હતું ઘણું. એક જણા કહેતા હતા બિચારા હોં! અલિંગગ્રહણ બહુ સરસ અધિકાર ચાલ્યો છે. બધા હતા ને તાકડે વળી એ આવી ગયું એમાં. એ લેવાનું નહોતું, એ લીધું.

અહો...! ભગવાન આત્મા જે કાંઈ બધા નાશ પામવાયોગ્ય ભાવ... આ શરીર, વાણી, મન એ તો એક કોર રહી ગયું હોં! અને દયા, દાનના વિકલ્પ વ્રત, તપના રાગ એ તો વિકલ્પ છે એ પણ નાશ પામવાયોગ્ય છે. એ આસ્રવતત્ત્વ, એ ભાવબંધ તત્ત્વ, અજીવતત્ત્વ છે. પણ અંદરમાં નાશ પામવાયોગ્ય સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષની પર્યાય... આહાહા...! એ નાશ પામવાયોગ્ય છે, બદલવાયોગ્ય છે, એનાથી ભગવાન ધ્રુવ તત્ત્વ તો તે પર્યાયથી દૂર છે. આવું સાંભળ્યું જાય નહિ હોં!

શ્રોતા :- આ કાળે સાંભળ્યું જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ તો સંપ્રદાયની (વાત છે). એય...! કાનજીસ્વામીએ તો બધું આમ ઉડાડ્યું. ભાઈ! સાંભળને, તને ખબર નથી. વાડામાં ધર્મ ક્યાંય નથી. એ વાડા બાંધીને બેઠા એમાં ક્યાંય ધર્મ નથી. 'વાડા બાંધીને બેઠા રે પોતાનો પંથ કરવાને.' પોતાનો પંથ-વાડો રાખવા બેઠા છે બિચારા. તત્ત્વ શું છે એની ખબર નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

શ્રોતા :- સમજવા જેવી છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વાત તો આવી છે ભાઈ! પોતાની વાડાની રીત અને પરંપરાની રીત કેમ ટકી રહે એ માટે મથે છે.

શ્રોતા :- મોટા ભોગદા પડી ગયા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એક શૈલી જુઓને પદ્મમલધારીદેવની! એક તો એ કલ્પ કે સર્વ તત્ત્વમાં એક સાર છે, બીજું સાર નહિ. (બીજું),. સમસ્ત નાશ પામવાયોગ્ય ભાવ પર્યાયથી દૂર. ભગવાન આત્મા, એક સમયની અવસ્થા બદલે છે એનાથી દૂર તત્ત્વ છે. આહાહા..! સિદ્ધની પર્યાય એક સમયની બદલવાવાળી છે, ધ્રુવ છે એ એનાથી દૂર છે. આહાહા..!

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા.

‘જેણે દુર્વાર કામને નષ્ટ કર્યો છે,...’ એટલે? કે જેમાં કામ છે નહિ એમ એનો અર્થ. નષ્ટ કર્યો છે એમ ભાષા છે. જેમાં કામ-ભોગની વાસના નથી એટલે નષ્ટ કર્યો છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘જેણે દુર્વાર...’ (એટલે) વારી શકાય નહિ એવો જે વિકલ્પ, ભોગની વાસનાનો ભાવ, કહે છે કે જેણે નષ્ટ કર્યો એટલે કે એમાં નથી, એમ. એની વ્યાખ્યા એવી છે. સમજાણું કાંઈ? નષ્ટ કર્યો છે એટલે નાશ કરે છે એમ પણ નહિ અને નષ્ટ કર્યો એમ પણ નહિ. નષ્ટ કર્યો છે એનો અર્થ કે એમાં નથી. એનો અભાવ વર્તે છે એનું નામ નષ્ટ કર્યો છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

અને ‘જે પાપરૂપ વૃક્ષને છેદનાર કુહાડો છે,...’ એટલે કે પાપ જેમાં નથી, એમ એનો અર્થ છે. ઓલું પુણ્ય કીધું, પુણ્યનું ફળ કામાદિ ઇચ્છા. અહીં ‘પાપરૂપ વૃક્ષને છેદનાર કુહાડો...’ એ પાપ શબ્દે પુણ્ય અને પાપ બેય પાપ છે. ઘણે ઠેકાણે આવે છે નહિ? અઘ.. અઘ. અઘ અને સુખ અને દુઃખ બધું પાપ છે. શુભ અને અશુભભાવ બેય પાપ છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! દયા, દાન ને વ્રતનો વિકલ્પ છે એ પાપ છે, રાગ જે પુણ્ય છે એ પાપ છે. શોભાલાલજી! સંસારમાં રખડાવે એ ભાવને પુણ્ય કેમ કહેવાય? એને સુશીલ કેમ કહેવાય? એ તો કુશીલ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પંડિતજી! બહુ માલ છે. ..લાલજી ગયા? ગયા હશે.

શું કીધું છે? કે પુણ્ય-પાપરૂપી આમ ઝાડ છેને? એને તો ઊગવા દેતું નથી. મૂળ તો એમ કહે છે (કે) એમાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા અમૃતનો સાગર પ્રભુ ધ્રુવ, એ પાપરૂપી વૃક્ષને છેદનાર કુહાડો છે એટલે પાપ વૃક્ષની ઉત્પત્તિ જેમાં છે નહિ. અથવા એ પારિણામિકભાવનો આશ્રય કરવાથી પાપ અને પુણ્યનો નાશ થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘તે શુદ્ધ જ્ઞાનનો અવતાર છે,...’ એ તો શુદ્ધ જ્ઞાનનો જન્મ લીધો છે એણે-આત્માએ. એકલું શુદ્ધ જ્ઞાન જ અવતર્યું છે. છે ત્રિકાળી, એમ. પર્યાયની વાત નથી હોં આ. શુદ્ધ જ્ઞાનનો જેનો જન્મ છે એટલે ‘છે’. શુદ્ધ જ્ઞાનનો જ જેનો અવતાર છે. એકલું શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્ય એ જ્ઞાનનું જ એનું રૂપ છે, એ જ એનો અવતાર છે. સમજાણું કાંઈ? ઓલા મૂઝાય કે આવા અર્થ કર્યા? ચાર ભાવ અગોચર છે, અગમ્ય છે. માણસ કહે, આવો (અર્થ)? પણ સાંભળને! કઈ અપેક્ષાએ કહે છે એ સમજ તો ખરો! ચાર ભાવ એનામાં નથી, એથી તેના આશ્રયે જ્ઞાન થતું નથી એમ કહે છે.

શુદ્ધ જ્ઞાનનો અવતાર છે... ભગવાન આત્મા વસ્તુ, એક સમયની પર્યાય સિવાયનો શુદ્ધ જ્ઞાનનો અવતાર છે. કેવળજ્ઞાનની અહીં વાત નથી. કેવળજ્ઞાન તો એક સમયની પર્યાય છે, એ પર્યાય ધ્રુવમાં નથી. એવો શુદ્ધ જ્ઞાનનો અવતાર છે ધ્રુવ. સમજાય એવું છે હોં! આમાં છે ઊંચું અને સારું, પણ ન સમજાય એવી વાત નથી. આ તો બહુ સાદી છે. નયનો અધિકાર તો જરી લાંબો કરવો પડે (એટલે) કઠણ પડે. આહાહા...! છતાં પછી લઈશું. બધું હળવું થશે ત્યારે. કહો, સમજાણું કાંઈ? કાંઈ મૂકી દેવાનું નથી. પૂરું કરવાનું છે. ૪૭ નય. આહાહા...!

શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, એમ કહે છે. જન્મ્યો, એમ નથી કહેતા? કે આ માણસ જન્મ્યો. એટલે જન્મ્યો એટલે છે. આ માણસ થયો, નહોતો ને થયો, એમ. છે. એમ આ શુદ્ધ જ્ઞાન જ છે. શુદ્ધ જ્ઞાન જ જેનો જન્મ એટલે અવતાર છે, જ્ઞાન જ જેનું સ્વરૂપ છે. એમાં જ્ઞાનની પાંચ પર્યાયો આદિ એનામાં છે નહિ. આહાહા...! તેથી શુદ્ધ જ્ઞાન કીધું છે. અને કેવળજ્ઞાન પણ સદ્ભૂત વ્યવહારનયનો વિષય છે. એ પણ એમાં નથી. નિશ્ચય તત્ત્વ ભગવાન આત્મા તો શુદ્ધ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે આખું. આહાહા...! ઝીણી વાત છે કાંતિભાઈ! ત્યાં મુંબઈમાં આવી ન ચાલી હોય. મુંબઈમાં હતાને ત્યાં. કાંતિભાઈ આવ્યા હતા. શાંતિભાઈના વેવાઈ નહિ? શાંતિલાલ ખુશાલ. આપણે ગયા હતાને. તમે ગયા હતા ને? પેલા દેરાસરની જોડે. એ તેડવા આવ્યા હતા. સુમનભાઈને ત્યાં તેડવા આવ્યા હતાને? સુમનભાઈને ત્યાં તેડવા આવ્યા હતા. કહો, સમજાણું? એણે કોઈ દિ' આવું સાંભળ્યું ન હોય. આ શું? એય...! પ્રાણભાઈ!

‘જે સુખસાગરનું પૂર છે,...’ આહાહા...! એ સુખસાગરનો દરિયો છે. પૂર વહે છે અંદર.

શ્રોતા :- જ્ઞાન અને સુખ બે લીધા છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બે લીધા છે. જ્ઞાન અને સુખ બે જ વસ્તુ છેને. સમજાણું? પછી નાસ્તિથી લેશે ત્રીજું. અસ્તિથી આ લીધું.

ભગવાન આત્મા સુખસાગરનું પૂર છે, ધ્રુવ. ‘અને જે કલેશાદધિનો કિનારો છે,...’ કલેશનો દરિયો એનો એમાં અભાવ છે, કિનારો છે એટલે. કલેશનો દરિયો આખો, વિકલ્પની આકુળતા, એમાં છે જ નહિ. કલેશાદધિનો કિનારો છે એટલે એમાં છે જ નહિ એમ. અહીં નથી. બહાર ગયું બહાર. ‘તે સમયસાર (શુદ્ધ આત્મા) જયવંત વર્તે છે.’ આવો ધ્રુવ ભગવાન એમને એમ જયવંત ત્રિકાળ વર્તે છે. તે સમકિતીને શરણ અને આદરવા લાયક છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

*****

શ્રાવણ વદ ૧૫, ગુરુવાર, તા. ૧૧-૯-૧૯૬૯

ગાથા-૩૯, શ્લોક-૫૫, પ્રવચન-૩

આ નિયમસાર. મોક્ષનો માર્ગ એનો અધિકાર છે. એમાં આ શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ એટલે આ જીવનો ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વભાવ, એને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવ્યો છે. એ શુદ્ધભાવને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ને ધર્મની દશા પ્રગટ થાય છે. એ વાતનું વર્ણન છે. મોક્ષમાર્ગ છેને? સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ જ મોક્ષમાર્ગ છે. અને એ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન એટલે સાચું દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર, ત્રિકાળી ધ્રુવ અખંડ અભેદ નિર્વિકલ્પતત્વ એને અવલંબતા, એનો આશ્રય કરતાં એ દશા પ્રગટ થાય છે. એ વાત ૩૮માં થોડી કહી, વિશેષ ૩૯માં કહે છે.

ગો સ્વલુ સહાવઠાણા ગો માણવમાણભાવઠાણા વા।

ગો હરિસભાવઠાણા ગો જીવસ્સાહરિસ્સઠાણા વા। ૩૧।

જીવને ન સ્થાન સ્વભાવનાં, માનાપમાન તણાં નહીં,

જીવને ન સ્થાનો હર્ષનાં, સ્થાનો અહર્ષ તણાં નહીં. ૩૯.

‘ટીકા – આ, નિર્વિકલ્પ તત્વના સ્વરૂપનું કથન છે.’ આત્મા નિર્વિકલ્પ અભેદ છે, જેમાં રાગ-દ્વેષ તો નથી, પણ એક સમયની પર્યાય જે મોક્ષમાર્ગની દશા એ પણ જેમાં નથી.

શ્રોતા :- કોઈ પર્યાય નથી?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કોઈ પર્યાય (એમાં બધી) આવી. મોક્ષમાર્ગની પર્યાય નથી, પછી કઈ પર્યાય ગણવી? જેનો અધિકાર છે અહીંયાં. નિયમસાર. ‘ણિયમેણ ય જં કજ્જં’ નિયમથી જે ‘જં કજ્જં’ નિશ્ચયથી જે કરવાલાયક છે. નિશ્ચયથી કરવાલાયક કાર્ય હોય તો આત્માને માટે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ચારિત્ર આ કરવાલાયક છે. એ ત્રણેય ધ્રુવ ચૈતન્ય નિર્વિકલ્પ પરમાત્માસ્વરૂપ એને લક્ષે, એને ધ્યેયે, એને અનુભવે એ પ્રગટ થાય. આજે (લખાણ) આવ્યું છે મોટું ઘણું એ શુભભાવનું.... શુભભાવથી નિર્જરા ન થાય તો, જુઓ કરણલબ્ધિ બધી શુભભાવ છે અને શુભભાવ... અને જ્યાં ત્યાં જયધવલનું નાખે. શુભ અને શુદ્ધ વિના નિર્જરા નથી, માટે શુભથી નિર્જરા છે એમ લખે છે જૈન ગેજેટમાં. એમ નથી. એ તો વ્યવહારથી કથન કર્યું ત્રણ કરણ. બાકી તો શુદ્ધ ધ્રુવ એમાં અંતર દ્રષ્ટિ દીધે જ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થાય છે. એ તો જે કરણ પરિણામ છે એનું પણ લક્ષ છૂટી જઈને.. એને ખબર ક્યાં છે કે આ કરણ પરિણામ છે? એ વાત...

ભગવાન નિર્વિકલ્પ અભેદ નિષ્ક્રિય, પરિણામની પર્યાયથી રહિત... પરિણામરૂપી પર્યાય છે એનાથી રહિત. એવા તત્વને જે પર્યાય અવલંબે, એને અંદર પ્રસરે એવી પર્યાયમાં દ્રવ્યનો આધાર-

ધ્રુવનો આધાર છે. અને ધ્રુવના આધાર વિના સમ્યગ્દર્શનનો અંશ કે સમ્યગ્જ્ઞાનનો અંશ કે ચારિત્ર પ્રગટે નહિ. સમજાય છે કાંઈ? તો કહે છે કે ‘આ, નિર્વિકલ્પ તત્વના સ્વરૂપનું કથન છે.’ ભગવાન! ટીકા છે ને એમાં? ‘નિર્વિકલ્પતત્ત્વસ્વરૂપાલ્યાનમેતત્ ।’ નિર્વિકલ્પ કહો કે અભેદ કહો કે શુદ્ધભાવ ધ્રુવ કહો. આહાહા...! મહાધ્રુવ સાગર ચૈતન્ય ધ્રુવ નિત્યાનંદ નિત્ય એવો જે ભગવાન જીવાસ્તિકાય... એમ શબ્દ વાપર્યો છેને. જીવાસ્તિકાય. એકલો જીવ એમ નહિ, પણ અસ્તિકાય. કેમકે છે એ અસંખ્ય પ્રદેશી છે. સમજાય છે કાંઈ? એવો નિત્ય ધ્રુવ અસંખ્યપ્રદેશી એકરૂપ વસ્તુ તેને અહીં નિર્વિકલ્પ તત્વ કહેવામાં આવ્યું છે.

એવા નિર્વિકલ્પ તત્વની અંદર, કહે છે કે ‘ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે...’ કેવો છે ભગવાન આત્મા? ‘ત્રિકાળ-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે...’ ત્રણે કાળ જેમાં ઉપાધિ રાગાદિની છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ‘ત્રિકાળી-નિરૂપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને...’ ‘એવા જીવને’ એમ શબ્દ વાપર્યો છે મૂળ પાઠમાં, ટીકાકારે સ્પષ્ટ કર્યું કે એવો જીવાસ્તિકાય. ધ્રુવ અસ્તિપણે છે તે અસંખ્યપ્રદેશી છે એવો ધ્રુવ છે આ જીવ. તે જીવને ‘ખરેખર વિભાવ-સ્વભાવસ્થાનો નથી;...’ પાઠમાં છે ‘**જો સહુ સહાવઠાણા**’. એ સ્વભાવ (એટલે) અહીંયા વિભાવસ્વભાવ લેવાનો છે. સમજાણું કાંઈ? જેટલા વિભાવસ્વભાવના સ્થાનો અધ્યવસાયના, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો, દયા, દાન આદિના ભાવો એ વિભાવ-સ્વભાવસ્થાનો છે, જીવાસ્તિકાય પ્રભુ ધ્રુવ એમાં એ નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન નિશ્ચય આત્મા.. કાલે આવ્યું હતું, ખરેખર આત્મા વસ્તુ જે ધ્રુવ નિત્યદળ, ચૈતન્યદળ એવો જે જીવાસ્તિકાય એમાં વિભાવના પ્રકારો શુભ-અશુભ વિકલ્પોના પ્રકાર, જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ પણ ધ્રુવસ્વભાવમાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ‘એવા શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને ખરેખર વિભાવ-સ્વભાવસ્થાનો...’ એટલે વિકારી ભાવો, અસંખ્ય પ્રકારના શુભ અને અશુભ એવા પ્રકાર. સ્થાન એટલે પ્રકાર, ભેદો. અંદર વસ્તુમાં નથી. સમજાય છે કાંઈ? એવો ચૈતન્યરત્નાકર દરિયો ધ્રુવ, એમાં આવા અસંખ્ય પ્રકારના વિકારી શુભાશુભભાવો (નથી). એને અહીંયાં સ્વભાવ કહ્યા, વિભાવરૂપ સ્વભાવ, એમ. વિભાવરૂપ સ્વભાવ.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એની પર્યાયમાં છેને? પણ એ વિભાવરૂપ સ્વભાવ છે. સ્વભાવરૂપ સ્વભાવમાં એ નથી. સમજાય છે કાંઈ? માટે જેને ધર્મ પ્રગટ કરવો હોય એણે એ વિભાવસ્વભાવ ઉપર લક્ષ ન આપતાં, ત્રિકાળી ધ્રુવ નિત્યસ્વરૂપ અંતર્મુખ એવો જે ચૈતન્યગોળો નિત્ય ધ્રુવ એનું લક્ષ કરીને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થાય છે. કહો, શેઠી!

શ્રોતા :- જીવાસ્તિકાયમેં તો પ્રદેશ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પ્રદેશ લેવા. અસ્તિકાય છેને? અસ્તિ-છે, કાય-સમૂહ. ગુણનો સમૂહ થયો ને. અહીંયાં એ કામ નથી. અસ્તિ લેવી છે. અહીં તો અસ્તિ અને કાય લેવી. અહીં કાય (એટલે) અસંખ્ય

પ્રદેશનો સમૂહ એ કાય લેવી. તો અસંખ્ય પ્રદેશમાં અનંત ગુણ છે (એનું) એકરૂપ દ્રવ્ય છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

આ તો ભગવાન આત્મા પરમાત્મ ધ્રુવ સત્વ કેવું છે? તારો આત્મા ધ્રુવ ચિદાનંદ પ્રભુ, જેમાં અસંખ્ય પ્રકારના શુભ-અશુભ વિકલ્પ એનો અભાવ છે. એટલે કરે, અજ્ઞાનભાવથી થાય, પણ એના સ્વરૂપમાં છે નહિ. આહા..! ટાળવાનું ન રહ્યું, એમ કહે છે મૂળ તો. સ્વભાવમાં નથી એટલે? શુદ્ધ ધ્રુવ સ્વભાવની અંતર દ્રષ્ટિ કરતાં, અંતર એકાગ્ર થતાં તે ઉત્પન્ન થતાં નથી (તેને) ટળે છે એમ કહેવામાં આવે છે. પણ એમાં છે નહિ એટલે ઉત્પન્ન ક્યાંથી થાય? સમજાણું કાંઈ? જેની ખાણમાં જ એ ભાવ નથી. સોનાની ખાણમાં લોહું હોય? એમાંથી તો સોનું નીકળે. એમ ભગવાન આત્મા ચિદ્ધન, સુખનો સાગર એકરૂપ પ્રભુ, એમાં આવા વિકારરૂપ દુઃખભાવ... હરખના સ્થાન પછી કહેશે, સુખ અને દુઃખ પછી કહેશે, પહેલાં આ ભાવો નથી, એથી એના પેટા ભેદ પાડશે કે એ હરખ અને સુખ, હરખ અને અહરખ એવા જે ભાવ એમાં છે નહિ, એમ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જ્યાં નિધાન ચૈતન્ય છે ત્યાં નજર નાખવાની છે તેની અંદર આ ભાવો નથી.

‘(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને)...’ એટલી વાત કરીને હવે એને દુઃખમાં નાખે છે. ‘પ્રશસ્ત કે અપ્રશસ્ત સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્વેષનો અભાવ હોવાથી...’ આ પ્રશસ્ત શુભરાગ જેને કહે છેને? અને અપ્રશસ્ત અશુભરાગ અને મોહ એનો અભાવ હોવાથી. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું દળ, વજ્ર અનંત આનંદનું વજ્ર બિંબ દળ ભગવાન આત્મા છે એને અહીંયાં નિર્વિકલ્પ તત્ત્વ અથવા સાચો આત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! એવા આત્મામાં શુભ અને અશુભ સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્વેષનો અભાવ (છે). લ્યો, આમાં તો પ્રશસ્ત મોહ-અમોહ, રાગ-દ્વેષ પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત બંધું આવ્યું. એય..! આમ દ્વેષને અપ્રશસ્ત ગણ્યો નથી આમ બીજામાં-પંચાસ્તિકાયમાં. પંચાસ્તિકાયમાં નથી ગણ્યો, આત્માનુશાસનમાં ગણ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ?

એક સાધુ હોય અને કોઈ સિંહ મારતો હોય, તો સાધુની રક્ષા કરવાનો ભાવ છે એમાં સિંહને મારે છે. મારવાનો ભાવ નથી, સાધુને એમાંથી બચાવવાનો ભાવ છે. છે તો મારવાનો ભાવ, છે તો પ્રશસ્ત દ્વેષ. તે પુણ્યબંધનું કારણ પ્રશસ્ત દ્વેષ છે. એને મારવાનો ભાવ નથી, પણ આ મુનિને આમ કરે છે એમાં બચાવવા જાય છે એને પ્રશસ્ત દ્વેષ આવે છે. એ સિંહને મારે એવો ભાવ... ક્રિયા તો શરીરની છે..., એ પણ રાડ પાડે છે. આહાહા..! લ્યો, આ પરને મારવાની ક્રિયા જડની છે, એ આત્મા કરી શકતો નથી. એટલે પરની હિંસા ન કરી. પણ કોણે કરી? સાંભળને! આહાહા..! પરને શું કરે? એ તો ક્રિયા તે ક્ષણે જે થવાની હોય ત્યાં આને પ્રશસ્ત દ્વેષ આવ્યો કે આને મારું. મારવા માટેનો હેતુ નથી, આને (-મુનિને) બચાવવાનો હેતુ છે. જો સિંહ ચાલ્યો જાય તો મારવા જાય છે પાછળ?

ત્યાં મુનિ બેઠા છે ધ્યાનમાં, આનંદમાં. એમાં ઓલો સિંહ ચાલ્યો જાય તો મારવા જાય છે પાછળ? ફક્ત આને આ છે એટલે એવો ભાવ (આવ્યો છે). દીકરાને કોઈ મારે તો ભાવ આવે છે કે નહિ? એ તો અશુભભાવ છે. આહાહા..! એઈ..! દીકરાને કોઈ મારતો હોય અને બચાવવાનો ભાવ આવે એ તો

અશુભ છે. આ તો મુનિ છે, આનંદકંદમાં ઝુલતા હોય છે અંદર. આનંદની વહેતી નદીમાં રેલમછેલમાં હોય છે અંદરમાં. ત્યાં કોઈ સિંહ આવે એને મારે તો સિંહ પણ મરી જાય અને સિંહ આને મારે તો એક સમયે બેય મરી જાય. પણ ઓલા સિંહના પરિણામ પાપના છે, આના પરિણામ પુણ્યના છે. સમજાણું કાંઈ? એટલે ત્યાં એને પ્રશસ્ત દ્વેષને ગણવામાં આવ્યો છે. પંચાસ્તિકાયમાં રાગને પ્રશસ્ત અને દ્વેષને અપ્રશસ્ત કહ્યો છે.

એ અહીં ખુલાસો કર્યો છે કે પ્રશસ્ત એટલે શુભ અને અપ્રશસ્ત એટલે અશુભ. સમસ્ત મોહ. પ્રશસ્ત મોહ મુનિઓ આદિ અને ધર્માદિની રક્ષા માટેનો થતો. એમ પ્રશસ્ત રાગ એ પણ મુનિ આદિ ધર્મની રક્ષા માટે થતો. પ્રશસ્ત દ્વેષ એ પણ મુનિ આદિની આમાં (-રક્ષામાં) થતો અને અપ્રશસ્ત-કુટુંબ રક્ષા માટે, પુત્રાદિની રક્ષા માટે થતો મોહ અને એ રાગ-દ્વેષ એ બધો અપ્રશસ્ત છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

એ ‘પ્રશસ્ત કે અપ્રશસ્ત સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્વેષનો અભાવ હોવાથી માન-અપમાનના હેતુભૂત કર્મોદયના સ્થાનો નથી;...’ કહો, સમજાણું? ‘માન-અપમાનના હેતુભૂત કર્મોદયના સ્થાનો નથી...’ એને. માન-અપમાન કેવું ત્યાં? એકલો જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન એમાં માન-અપમાનના વિકલ્પો—એની તો પહેલાં ના પાડી. નિર્વિકલ્પ વસ્તુ અભેદ ચિદાનંદ છે. એમાં બીજાને સમાધાન કરું તો મારું માન રહે અને નહિ તો મારું અપમાન કરે છે, એવા માન-અપમાનના સ્થાન ભગવાન આત્મામાં નથી. સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે, ‘(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને)...’ હવે એનો ખુલાસો કરે છે. ‘શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી....’ પહેલાં માન-અપમાનની વ્યાખ્યા કરી. પહેલી વિભાવની કરી, પછી માન-અપમાનની કરી, હવે હરખની. ભગવાન આત્મા એને ‘શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી....’ આહાહા..! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એવો જે શુભભાવ હોં! શુભપરિણતિ એમ લીધી છે. એ આત્મામાં નથી.

શ્રોતા :- પ્રશસ્ત મોહનીય એટલે ચારિત્ર મોહનીય...?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બધું આવી ગયું. મોહ (એટલે) સાવધાની છેને પરમાં જરી. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર(નો પ્રશસ્ત), સામે સ્ત્રી-કુટુંબનો અપ્રશસ્ત. સમજાય છે કાંઈ?

‘(શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને)...’ ભગવાન ચિદ્દેહન આત્મા એવો પરમાત્મા પોતે નિજ સ્વરૂપે અસ્તિમાન બિરાજમાન છે એની અંદર ‘શુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી...’ લ્યો! ઓલા કહે છે કે પરની દયાનો ભાવ એ જીવનો સ્વભાવ છે. એ રાડું પાડે છેને બહુ? એય..! પંડિતજી! કહે છે કે નહિ એ? જીવદયા એ તો જીવનો સ્વભાવ છે.

શ્રોતા :- ધર્મ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- લ્યો, એ વળી ધર્મ છે, ધર્મ છે માટે સ્વભાવ છે. અરે..! ભાઈ! એ જીવદયા કઈ? રાગના અભાવસ્વભાવસ્વરૂપ અંતરમાં રાગની-વિકલ્પની ઉત્પત્તિ ન થવી, એવો જે નિર્વિકલ્પ

તત્ત્વ ભગવાન છે એને આશ્રયે વીતરાગી પરિણતિ ઊભી થાય તેને દયા અને આત્માની અહિંસા કહેવામાં આવે છે. કેમકે એમાં નથી એ ક્યાંથી આવશે? શુભપરિણતિ વસ્તુમાં નથી. વસ્તુ તો શુદ્ધ વીતરાગમૂર્તિ છે. આહાહા...! 'જિન સોહી હૈ આત્મા...' વીતરાગ અકષાયસ્વરૂપ એવો આત્મસ્વભાવ એમાં, કહે છે કે પંચ મહાવ્રતના પરિણામ આદિ, બાર વ્રતના વિકલ્પ આદિ શુભ પરિણતિ વસ્તુમાં નથી. સમજ્યા? જો હોય તો એનો અભાવ કરીને વીતરાગ પરિણતિ ક્યાંથી પ્રગટે? સમજાણું કાંઈ?

શુભ પરિણતિ... પરિણતિ એટલે? પરિણતિ. પરિણતિ એટલે એની અવસ્થા. શુભરાગની અવસ્થા એનો અભાવ હોવાથી એને 'શુભ કર્મ નથી,...' કારણ કે શુભ પરિણતિ નથી એટલે શુભકર્મ છે નહિ એમ કહે છે. અને 'શુભ કર્મનો અભાવ હોવાથી સંસારસુખ નથી,...' એને અનુકૂળ સામગ્રી મળે એવું છે નહિ. આહાહા...! સંસાર સુખ જ નથી એનામાં. સામગ્રી નથી અનુકૂળ. આ ચક્રવર્તીના રાજ મળે, પૈસા આદિ એ વસ્તુમાં છે નહિ અને એને લઈને પાછી કલ્પના થાય કે 'મને ઠીક છે આ' એવી સુખબુદ્ધિ પણ વસ્તુમાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ તો ભગવાન નિજાનંદ મૂર્તિ છે. પોતાના નિજ આનંદથી ભરેલો ભરપુર.. ભરપુર.. એવી શુભ પરિણતિના વિકલ્પ વિનાનો એવું નિર્વિકલ્પ તત્ત્વ ધ્રુવ એને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવે છે અને શુદ્ધભાવ તે જીવાસ્તિકાય છે. પુણ્યપરિણામ એ જીવાસ્તિકાય નહિ એમ કહે છે. મહાવ્રતના પરિણામ એ જીવાસ્તિકાય નહિ. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? એને સંસારસુખ જ નથી.

અરે...! સંસારસુખ વિનાનો આત્મા! એ (સુખ) તો એની કલ્પના છે હોં! આ વિષયમાં, આબરુમાં, કીર્તિમાં, હરખાઈ જાય છેને? એમ કહે છે. હરખાઈ જાય છેને? હરખના સ્થાનો નથીને? એમ કહેવું છેને મૂળ તો? આમ હરખાઈ જાય. આહા...! કાંઈક એને ડાહ્યો કહે, પૈસાવાળો કહે, આબરુવાળો કહે, અરે...! કહાળ્યુ કુટુંબ જેને છે, બધી રીતે બાહ્ય સામગ્રીથી સુખી છે. એમાં એને હરખ થાય ને હરખ? કહે છે કે એ હરખ સ્થાન જ સ્વરૂપમાં નથી ને. એય...! પ્રાણભાઈ! આહાહા...!

શ્રોતા :- .. ખોટું છે એ બતાવે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ છે જ નહિ એમાં. હરખ આવે આમ શેરબજારમાં જ્યાં બે લાખ પેદા થાય. અને જ્યાં કાંઈક જાય થોડું એક દિ' કે બે દિ'...

શ્રોતા :- દવા આપવી પડે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શોક કરે. આ બધા શેઠિયા બધા પૈસાના મોટા પથરાના સ્વામી. કહે છે કે એમાં હરખ થાય છે, એ હરખ સ્વરૂપમાં નથી ને તું ક્યાંથી લાવ્યો આ? એમ કહે છે. આહાહા...! ઓહો...! સમજાણું?

ભક્તિ કરતાં કરતાં પણ હરખ થઈ જાયને હરખ? એ હરખસ્થાન પણ તારામાં નથી ભાઈ! એ તો વિકલ્પ ઉદ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? એનાથી તો શૂન્ય છો અને આનંદ અને જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ ભરેલો છો. એવા ભગવાન ઉપર અંતર્મુખ દ્રષ્ટિ કરને, એમ કહે છે, એ કહે છે. એવો જે ભગવાન આત્મા જેમાં સંસારસુખ અને હરખના સ્થાન નથી, ત્યાં નજર કરને. આ હરખના સ્થાનમાં નજર કરતાં આ મારા

અને મને ઠીક પડે છે ત્યાં તો મિથ્યાત્વભાવ ઊભો થાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા બિરાજમાન ચૈતન્ય સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એમાં અનુકૂળતાના પ્રસંગમાં હરખનું ઉદ્ભવવું એ વસ્તુમાં નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કહો, શું છે ભીખાભાઈ! સારો છોકરો હોય હીરાભાઈ જેવો...

શ્રોતા :- મારો ક્યાં છે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હીરાભાઈ જેવો છોકરો.. આમ ભાઈ! ભાઈ! બાપુજી! બાપુજી! કેટલું કરે લ્યો. બાપુજીને ઠીક નથી. આહાહા..! કહે છે, અરે..! પ્રભુ! તારી પ્રભુતામાં, હરખ ઉત્પન્ન થાય એ પ્રભુતામાં નથી. આહાહા..! સ્વરૂપચંદભાઈ! સારા દીકરા હોય કાળજાના કોર જેવા. નથી કહેતા માણસ? કાળજું ઠરે દેખીને, લ્યો. કેમ સુમનભાઈ જેવા હોય આઠ-આઠ હજારના પગાર માસિક, લ્યો. અને આવીને પગ દાબે. ઓલાના ત્યાં બીજા દાબે. અહીં લાવે બાપુજી થોડી વાર... પગ જડના પણ એને એમ લાગે કે.. આહાહા..! સમજાણું?

શંકરાચાર્ય હતા. શંકરાચાર્ય થયાને? અન્યમતમાં. દ્રષ્ટિ મિથ્યાત્વ વેદાંતની. પછી એકવાર એ મોટો બાદશાહ બાજીરાવ પેશવા એની પાસે ગયા. ગુરુ હતા એના. એટલે પગ ધોવે છે. બાજીરાવ પેશવો પગ ધોવે છે પોતે. બેઠા હતા ને, પગ (ધોવે છે). એટલે બાજીરાવને થયું કે આહા..! આવો હું મોટો બાદશાહ, શંકરાચાર્યને પગ ધોઉં. કેટલું અત્યારે એને સુખ છે! એ સુખી કેટલા કહેવાય! એટલે શંકરાચાર્ય કહે છે, બાજીરાવ! તું પગ ધોવે માટે અમને ઠીક પડે છે, હરખ છે એમ છે? બાપુ! જ્યારે અમને શાસ્ત્રની યુક્તિઓમાં શું સમાધાન છે એની સમજણ ન હોય અને શિષ્યો બધા એનો ઉકેલ કરવા બેઠા હોય અને એ શાસ્ત્રના હાર્દનો ઉકેલ હૃદયમાં આવે, એ વખતે જે અમને સુખ થાય, એ તારા આનામાં ધૂળેય નથી, સાંભળને. સમજાણું કાંઈ?

શ્રોતા :- ..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ બહારની વાત. પણ આ તો એ સ્થિતિ આને ઠેકાણે આ કલ્પના જુદી જાતની છે એમ કહેવું છે. જોકે શાસ્ત્રનો ઉકેલ થતાં કલ્પનામાં ઠીક થાય, એ કલ્પના પણ હરખ રાગ છે. પણ આ તો ઓલાની અપેક્ષાએ.. એની દ્રષ્ટિની વાત છે ને. આ તત્ત્વની ક્યાં વાત છે? આવો એક રાજા બાજીરાવ પેશવા. ખમ્મા અન્નદાતા. જેને હજારો આમ કરોડપતિઓ (કહેતા હોય), ખમ્મા અન્નદાતા. એ પગ ધોવે એક બાવાના. શંકરાચાર્ય આમ બાવા ત્યાગી હતાને, બ્રહ્મચારી હતા, બાળબ્રહ્મચારી. પગ ધોવે છે. આહાહા..! કેટલી એની પદવી ઊંચી કે જેના બાજીરાવ પગ ધોવે! શોભાલાલજી! આ તો સુખી કહેવાય હોં! બાજીરાવ! એ સુખ નહિ ભાઈ! આ તો એની અપેક્ષાએ...

શાસ્ત્રની ઝીણવટના ઉકેલ થાય, શાસ્ત્રની યુક્તિમાં એટલા ન્યાય ગંભીર ઊંડા ભર્યા હોય એ જાતનાં વેદાંતના, એનો ઉકેલ ન સૂઝતો હોય અને જ્યારે ટોળી શિષ્યોની ભેગી થઈને બધા એનું મંથન કરતા હોય કે આનો કેમ અર્થ બેસવો જોઈએ? એવો અર્થ જ્યાં યથાર્થ બેસે આગળ-પાછળના ન્યાયથી વિરુદ્ધ નહિ એવો, એ વખતે અમને જે સુખીપણું દેખાય છે એ તારા સુખમાં ધૂળેય નથી. કામ નથી.

અહીં તો કહે છે કે એ વખતે પણ કલ્પના થાય છે એ પણ આત્માનું સુખ નથી. આહાહા...! કહો, સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! વિષયના સુખની તો શું વાત કરવી? પણ શાસ્ત્રના આલંબનના પ્રસંગમાં કોઈવાર હરખ આવી જાય, કહે છે કે એ પણ તારી વસ્તુમાં નથી ભગવાન! આહાહા...! એવો ચિદાનંદ બાદશાહ પોતે, અરે...! ક્યાં ભૂલીને ભમે છે? અને ક્યાં પોતાની જાત છે ત્યાં એ સંભાળમાં આવતો નથી? એમ કહે છે. અમરચંદભાઈ! આહાહા...! સમજાણું?

‘ભટકત દ્વાર દ્વાર લોકન કે કુકર આશા ધારી.’ કૂતરાની જેમ ભટકા માટે જ્યાં ત્યાં ભટકે, એમ આ અજ્ઞાની જ્યાં ત્યાં મને કોઈ મોટો કહે, સારો કહે, અભિનંદન આપે. કહે છે, ભાઈ! આવો તારો ભાવ એ વસ્તુમાં નથી. ક્યાં લેવા જાય છે તું? ક્યાં જા છો? આહાહા...! એ સંસારસુખ આત્મામાં નથી. આહાહા...! સંસારસુખ એટલે કે કલ્પનાનું સુખ કે દુઃખ. એ તો ઝેર છે. આહાહા...! સમજાણું? એવો ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ એમાં એ હરખના સ્થાનરૂપ સુખ નથી. નવા ઊભા કરે છે પર્યાયબુદ્ધિએ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અંશબુદ્ધિ કરીને નવા ઊભા કરે એ ઘરમાં નથી. આહાહા...! મૂળ તો એમ કહે છે.

‘સંસારસુખનો અભાવ હોવાથી હર્ષસ્થાનો નથી;...’ એમ કહેવું છે. ભિન્ન-ભિન્ન હરખ આવે છેને? ઘણા પ્રકારના-અસંખ્ય પ્રકારના હરખ હોય છે. સાધારણ કોઈ શબ્દ સાંભળીને, કોઈ સ્ત્રીની વાણી સાંભળીને, છોકરાનું શરીર દેખીને, કોઈ લક્ષ્મીનો પેદાશનો ભાવ (થયા કે) આવા આવ્યા, આમ થયું એમ સાંભળીને કોઈ અશુભ હરખ આદિ પ્રકાર થાય છે એ બધા નવાં છે, બાપુ! તારા સ્વરૂપમાં છે નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એનાથી તો ઉદાસ તારું ભિન્ન સ્વરૂપ છે. સમજાણું? જે સ્વરૂપમાં આ નથી ત્યાં દ્રષ્ટિ દે, એ નિધાનને નિરખ તો સમકિત થાય એવું છે. હજી તો સમ્યગ્દર્શન ત્યાંથી થાય. સમજાય છે કાંઈ?

‘વળી ભગવાન (શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને) અશુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી...’ લ્યો! હિંસા, જૂઠું, ચોરી, કામ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એવી અશુભ પર્યાય-અશુભ પરિણતિ ભગવાન આત્માના નિજ સ્વરૂપમાં નથી. આહાહા...! પર્યાયબુદ્ધિએ ઊભી કરે તે દ્રવ્યસ્વભાવમાં નથી એમ કહે છે. વસ્તુમાં નથી. એવો નિષ્ક્રિય ભગવાન ચિદાનંદ પરમપારિણામિકસ્વભાવ જેને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહ્યો, એની નજર કરતાં, એની દ્રષ્ટિ કરતાં ન્યાલ થાય એવી દશા પ્રગટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, મૂલચંદભાઈ! ભારે વાતું આવી.

‘અશુભ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી અશુભ કર્મ નથી,...’ અશુભભાવ નથી તો પછી કર્મ નથી એમ કહે છે. અને કર્મ નથી તો કર્મનો અભાવ હોવાથી એને દુઃખ નથી. જેમ સંસારસુખ નથી, તેમ પ્રતિકુળતા (આવતા) અંદર આમ હીણો પડી જાય, દુઃખ થાય છે. આહાહા...! તેલ રેડ્યા છે, કહે, અત્યારે સખ નથી ભાઈ! આ કાંઈ ઘરમાં મરી જાય કે મોટપ જાય કે નાનાનું નામ રહેતું ન હોય, એવામાં અંદર સખ ન આવે લ્યો. એક જણો કહેતો હતો કે (જે) સાધુએ દીક્ષા આપી તો એનો શિષ્ય ન ઠરાવ્યો. શિષ્ય ઠરાવ્યો બીજાના.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અરે...! કાળજું બળે છે, આમ હળ... હળ... હળ... હળ... થાય છે. અરે...! શું છે પણ આ બધું? સમજાણું? રાણપરની વાત છે. તમે આવ્યા હતાને? જયચંદભાઈના.. એના... એક હતા એનું નામ ન આપ્યું. મેં કીધું, આનું આપો હવે મોટાનું. રાખોને બધાને. બળે અંદરથી. હળ.. હળ.. સળગે છે. અહીં દીક્ષાનો બહાર મહોત્સવ થાય. અરે...! મફતનો હોળી સળગે છે. મારો શિષ્ય ન કર્યો, લ્યો. મારું નામ શિષ્યને ન આપ્યું, કહો.

કહે છે, ભગવાન! એ દુઃખરૂપી દશા—એ ખેદરૂપી દશા તારા સ્વરૂપમાં નથી હોં! એવો ભગવાન ચૈતન્યબિંબ જેની વજની પાળામાં પડ્યો છે અંદર, એને આ દુઃખ-બુખ છે નહિ. બાઈ રાંડે ત્યારે નથી કહેતા? કે દુઃખી થઈ, દુઃખીયાણી થઈ, દુઃખાણી થઈ. દુઃખાણી, આ બાઈ દુઃખાણી છે. લ્યો! દુઃખાણી છે એ ક્યાંથી લાવ્યો? એવો ‘દુઃખનો અભાવ હોવાથી અહર્ષસ્થાનો નથી.’ હર્ષનો અભાવ એવું જે દુઃખ, એવો જે શોક એનામાં છે નહિ. આહાહા..!

જેની નજરું નાખતાં જેમાંથી શુદ્ધતા ઝરે અને અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન ન થાય એવો ભગવાન ચિદાનંદ તું બિરાજમાન છો, ભાઈ! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! એનો કળશ છે એ શ્લોક (-ગાથા)નો.

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

પ્રીત્યપ્રીતિવિમુક્તશાશ્વતપદે નિઃશેષતોહન્તર્મુખ-

નિર્ભેદોદિતશર્મનિર્મિતવિયદ્વિમ્બાકૃતાવવાત્મનિ।

ચૈતન્યામૃતપૂરપૂર્ણવપુષે પ્રેક્ષાવતાં ગોચરે

બુદ્ધિં કિં ન કરોષિ વાઙ્છસિ સુખં ત્વં સંસૃતેર્દુષ્કૃતેઃ।।૫૫।।

‘શ્લોકાર્થ - જે પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત શાશ્વત પદ છે,...’ ભગવાન (આત્મા) તો પ્રીતિ-અપ્રીતિ વિનાનો છે. હરખ-શોકને પ્રીતિ-અપ્રીતિમાં નાખી દીધા. સમજાણું? અને માન-અપમાન પણ એમાં આવી જાય છે. અરે...! માન કેના અને અપમાન શેના? ભગવાન (આત્મા)માં અંદર માન મળે અને અપમાન મળે એવું ક્યાં છે ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? એકલા અમૃતસાગરની અંદર, અમૃત જ્યાં છલોછલ (ભર્યા છે) ભગવાન આત્મામાં, અમૃતસ્વરૂપ ભગવાન આખો પડ્યો છે એમાં ‘પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત શાશ્વત પદ છે,...’ લ્યો, અહીં શાશ્વત લીધું. જેને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહ્યો તેને ધ્રુવભાવ કહ્યો, એને નિત્ય કહ્યો, એને અહીંયાં શાશ્વત કહ્યો. સમજાણું કાંઈ?

‘જે નિઃશેષપણે અંતર્મુખ અને નિર્ભેદપણે પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો છે,...’ કેવો છે એ ભગવાન આત્મા? સર્વથા અંતર્મુખ. અંતર્મુખ વસ્તુ છે, અંતર્મુખ વસ્તુ છે, એ બહિર્મુખમાં આવતો નથી. સમજાણું કાંઈ? કહે છે, જે સર્વથા અંતર્મુખ છે. ભાઈ! કથંચિત્ રાખો, નહિતર અનેકાંત ન થાય.

આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? નિ:શેષનો શબ્દ છેને એ? નિ:શેષ, નિ:શેષ એટલે સર્વથા. નિ:શેષનો અર્થ. આહાહા...! નિ:શેષ શબ્દનો સર્વથા અર્થ કર્યો છે.

ભગવાન આત્મા, એ તારા અહીં ગાણા ગવાય છે, સાંભળ તો ખરો! ઓલા વિવાહમાં ગાણા ગાય તો ખુશી ખુશી થાય. લગન કરવા જાય અને ઓલા વેવાઈ ગાળ આપે તો ખુશી થાય. એય...! પ્રાણભાઈ! એવું અમારા કાઠિયાવાડમાં ચાલે છે. તમારે વળી હોય એ ખરું, નહિ? વરની મા તો મોચીડાને ગઈ હતી અને ત્યાંથી આ જોડા મળ્યા. એવી વાતું કરે. એમ ગાતા હતા. હવે ગયું હશે. પણ ઓલો સાંભળીને ખુશી થાય. આ તો બધાએ જોયેલું છેને અમારે. એક લગનમાં જોયેલું, રાયચંદભાઈના લગન હતાને, ગઢડાવાળા નહિ? રાયચંદ તારાચંદ. ગાંડાભાઈના જમાઈ. ઘણા વર્ષની વાત છે. એના લગનમાં આ બોલતા બાયું. કીધું, શું બોલે છે આ? સમજાય છે? ઓલા જોડા સારા પહેર્યા હોયને? જોડા સમજ્યા? જૂતા-મોજડી. મોજડી પહેરે વર. આ વરની મોજડી ક્યાંથી (આવી)? તો કહે, એની મા મોચીડાને (ત્યાં) ગઈ હતી ત્યાંથી મોજડી મળી છે. એય...! નવનીતભાઈ! એવા ગાણા ગાતા હોં! ૫૦-૬૦ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. હવે તો એવું ચાલે નહિ.

એ સિવાય બહુ એક આકરા ગાણા હતા. અમે રાણપર અપસરામાં હતાને. સામે હતા એક કેવજીભાઈ વસાણી. એના લગન થતાં હતા. કો'ક હીરાના હતા. હીરાભાઈ છેને. હીરાલાલ નથી? હીરાલાલ. જોડે જોડે મકાન સામે. એવી ગાળ્યું બોલે છોડીયું. ખુશી થાય. આહાહા...! અરે...! ભાઈ! તને આ ગાળ્યું! ગમે તે ગાળ દે, પણ તારી દીકરી લઈને જવાનો છું. એમ. એના હરખના આ... અરે...! મૂઠ શું છે પણ તને આ?

અહીં કહે છે કે અરે...! તારા ગાણા ગવાય છે કે આ સાચો કેવડો તું છો. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! શુદ્ધ પરિણતિને પરણવું હોય અને પ્રગટ કરવી હોય તો ભગવાન આવો છે એમ નજરમાં કરવો પડશે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા ચિદાનંદ, કહે છે કે સર્વથા અંતર્મુખ છે એ તો. વસ્તુ અંતર્મુખ છે. આહાહા...! જેમાં રાગાદિ તો નથી, પણ પર્યાય જેમાં નથી એવો અંતર્મુખ ધ્રુવ છે એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

પર્યાય છેને. ધર્મની પર્યાય હોં! વીતરાગી પર્યાય. કહે છે, અંતર્મુખમાં એ નથી. આહાહા...! અંતર્મુખ સ્વરૂપ જ એકલું ધ્રુવ સત્ શાશ્વત એવો પ્રગટ પ્રકાશમાન છે. પાછી વસ્તુ પ્રગટ છે. પર્યાયની અપેક્ષાએ એને અવ્યક્ત કલ્પો, પર્યાય-અવસ્થા વ્યક્ત છે પ્રગટ. પણ આ વસ્તુ તરીકે પ્રગટ જ છે. ઢાંકેલો છે એ કાંઈ? આવરણમાં છે? વસ્તુ છે. આહાહા...! જ્ઞાનની જ્યોત ઝળહળ જ્યોતિ અરૂપી ભગવાન પ્રગટ પ્રકાશમાન છે. કહો, રમણીકભાઈ! દુનિયામાં તો આવી વાત સાંભળવી મુશ્કેલ પડે. આવડો મોટો શું? આ રાંકો છોને. અરે...! રાંકો તે પર્યાયમાં માન્યો છે. છો નહિ. તું તો ત્રણ લોકનો નાથ, ત્રણ કાળ ને ત્રણ લોક તારી પર્યાયમાં સમાઈ જાય એવો મોટો તું છો. આહાહા...!

ગુણ અને દ્રવ્યની તો શું વાત કરવી, પણ એક સમયની પર્યાય જેને બહિર્મુખ અહીં કહે છે અને અંતર્મુખ વસ્તુ શાશ્વત છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કેવળજ્ઞાનનો પર્યાય પણ વ્યવહાર છે. એમાં

લોકાલોક જણાય છે. અંતર્મુખ તત્ત્વમાં એ પણ નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એવો ભગવાન આત્મા પ્રગટ પ્રકાશમાન અંતર દીવડો ચૈતન્ય પ્રભુ બિરાજે છેને પ્રભુ! એમાં નજર કરવા જેવી છે, ત્યાં દ્રષ્ટિ દેવા જેવી છે, ત્યાં ઠરવા જેવું છે. આહાહા..! બીજે નજર કરવા જેવી નથી. બીજે જોવાનું નથી, બીજે જવાનું નથી, બીજે રહેવાનું નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો છે,...’ પાછું પ્રગટ પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો. સમજાણું? આહાહા..! ‘વિમુક્તશાશ્વતપદે નિઃશેષતોહન્તર્મુખ નિર્મદોદિતશર્મ’.. મહા આનંદનો સાગર પ્રગટ વસ્તુ છે, અસ્તિ મહાસત્તા પ્રભુ છે એ આત્માને અહીં ધ્રુવ અને શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવે છે. એવા ભગવાન ઉપર નજર કેમ કરતો નથી? જ્યાં મહાસાગર ભર્યો છે ત્યાં નજર કેમ કરતો નથી? અને જેમાં કાંઈ નથી એમાં નજર કરીને પડ્યો છો પર્યાયબુદ્ધિએ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘સુખનો બનેલો છે,...’ બન્યો હશે કો’ક દિ’? એ આનંદનું રૂપ જ એનું છે. સુખસાગર છે. આહાહા..! લવાલવ-ઠસાઠસ જેમાં સુખ ભર્યું છે. અનંતો અનંતો આનંદ કાઢે તોપણ ત્યાં આનંદ ખૂટે એવો નથી. આહાહા..! કોઠીમાં તો દાણા નાખ્યા હોય, ૫૦ મણ-૧૦૦ મણ કાઢે તો ખુટી જાય. રોજ એટલા ખરચમાં આવે રાંધવામાં એટલા ખૂટી જાય બહારમાં. અહીં તો કહે, ખૂટે નહિ. આહાહા..! એટલા બધા જીવ છે કે સિદ્ધ ગમે તેટલા થાય તોપણ જીવ ખૂટે નહિ, એમ આત્મામાં ગમે તેટલો આનંદ કાઢ તો આનંદ પણ ખૂટે નહિ. આહાહા..! એવો સુખસાગર ભગવાન ધ્રુવ પરમાત્મા પોતે છે એની દ્રષ્ટિ કરતાં આત્મા અંતરાત્મા થાય છે અને એની દ્રષ્ટિ ભૂલીને, વિકલ્પને અને એક અંશને માને તો તે બહિરાત્મા થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આ અંતરની અંતરની ગતિ અને દ્રષ્ટિના વિષયની વાત છે.

‘જે નભમંડલ સમાન આકૃતિવાળો છે,...’ કેવો છે ભગવાન? આકાશમંડળ જેમ આકરેલું છે. આકાશ કરેલું છે કોઈથી? નભમંડલ આખું હોં આકાશ. સર્વવ્યાપક આકાશ છેને? આ આકાશ જે કહેવાય છે એ આકાશ.. જુઓ, આ ખુલ્લું આકાશ છે એ આકાશ નથી. એ તો વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શની આકૃતિ છે. આજે આકાશ ખુલ્લું દેખાય છે, આજે આકાશ કાળું ભમરાના રંગ જેવું દેખાય છે. પણ એ તો રંગ છે, એ આકાશ નથી. આકાશ મંડળ એટલે આખું-સર્વવ્યાપક ચૌદ બ્રહ્માંડ અને અલોક. એને કોણ કરે? ભગવાન નભમંડળ સમાન કોઈથી નહિ કરાયેલો. જેમ આકાશને કોઈએ બનાવ્યું નથી. કોણ બનાવે? આકાશ પદાર્થ સર્વવ્યાપક છે. લોક અને અલોકમાં વ્યાપક છે. એને કોણ બનાવે? છે, બસ! સ્વયંસિદ્ધ આકાશ છે. એમ ‘નભમંડલ સમાન...’ અપકૃત છે-કોઈથી કરાયેલો નથી, તેમ આત્માને કોઈએ બનાવ્યો નથી. આત્મા અંતર્મુખ પ્રગટ અતીન્દ્રિય સુખનો પિંડ છે. ઓલો ખુલાસો કર્યો બધો. સરવાળો કર્યો. આત્મા અંતર્મુખ પ્રગટ અતીન્દ્રિય સુખનો પિંડ.. સુખનો બનેલો પિંડ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સ્વયંસિદ્ધ શાશ્વત છે. એ પહેલાનું આવી ગયું. સ્વયંસિદ્ધ અને શાશ્વત વસ્તુ છે, છે.. છે.. છે. જેની આદિ નથી, જેનો અભાવ વર્તમાનમાં નથી, જેનો ભવિષ્યમાં નાશ નથી—એવો પદાર્થ—એવું તત્ત્વ અનાદિ-અનંત તત્ત્વ જે ભગવાન એને (લક્ષમાં લે).

એનામાં 'ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે,...' શ્લોક તો જુઓ! ભર્યા ઘર છે, નથી કહેતા લોકો? આના ભર્યા ઘર છે એમ કહે. મરી જાય ત્યારે એમ કહે ને કે અરે..! ભર્યા ઘર છોડીને કેમ નીકળ્યા? બાચું રોવે. ભર્યા ઘરમાંથી નીકળ્યા. કોને નીકળવું હતું એને? છે ત્યાં છે એ તો. ભર્યા ઘરમાં પણ નહોતો અને શરીરમાં પણ નહોતો અને રાગમાં પણ એ નહોતો. આહાહા..! ભગવાન આત્મા.. જેની નજર કરતાં ન્યાલ થાય તેવો આત્મા છે. કહે છે કે 'જેનું ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું...' પાણીના પ્રવાહનું પૂર ચાલ્યું આવે. જુઓને, હમણાં તો પાણી કેટલું આવે છે. જુઓને! આ બધાને અટકાવ્યાને આજે. ન આવ્યા મુંબઈવાળા. પાણી બહુ વરસાદ એ બાજુ. નર્મદા, તાપી. શું કહેવાય અંકલેશ્વરમાં ન્યાં ક્યાંક છે ને? રોક્યા ત્યાં.

શ્રોતા :- વડોદરા વિશ્વામિત્ર

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વિશ્વામિત્ર. બધે પાણી વરસાદ ઘણો. અહીં ત્રણ દિ' માં સાત ઇંચ આવ્યો વગર આગાહીએ. હવે પછી આજે આગાહી નાખી છે કે આમ થશે. આ હતી ત્યારે આગાહી ક્યાં ગઈ તારી? અહીં તો ત્રણ દિ' માં સાત ઇંચ. ત્યારે તો આગાહી નહોતી. હવે મોટું તોફાન થવાનું, મોટો વરસાદ થવાનો.

અહીં કહે છે, આહાહા..! મહાપ્રવાહથી ભરેલો ભગવાન છે. 'ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે,...' ઓહોહો..! અમૃતચંદ્રાચાર્યના શૈલીએ કરી છે. ચૈતન્યરૂપી અમૃત એનું પૂર એનાથી ભરેલું સ્વરૂપ છે. ચૈતન્યનું પૂર અંદર ભરેલું છે આખું. સમજાય છે? પાણીના પ્રવાહ મોટા આવે. આ જુઓને નર્મદાનું કેટલું પૂર આવે છે! દળ ચાલ્યું આવે હોં! તાપીમાં કેટલા? ૯૯ ફૂટ ઊંચું. ૧૦૨-૩ ફૂટ ઊંચું. એ તો બધું અમુક માપમાં ઊંચું. આ તો સ્વભાવનું પૂર જેનું માપ જ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ચૈતન્ય અમૃતનું પૂર, ચૈતન્ય અમૃતનો સાગર. પૂર છે, એ તો પૂર વહે છે. ધોધ... ધોધ.... ધોધ... પડ્યો છે અંદર. આહાહા..! શબ્દો ઓછા પડે છે, કહે છે અહીં.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ કહેવાય છેને થોડું થોડું.

ભગવાન આત્મા જેમાં હરખ, શોક આદિ ઉદયભાવના સ્થાનો નથી. એ તો નાસ્તિથી લીધો. હવે અસ્તિથી લે છે. છે કેવો ત્યારે? આ નથી.. આ નથી... નેતી.. નેતી... કરે છે. વેદાંતમાં આવે નેતી. પણ નેતી છે કેવો? એની વ્યાખ્યા ન હોય. સમજાણું કાંઈ? એની વ્યાખ્યા અહીં હોય છે.

કહે છે, શ્રીમદ્માં આવે છેને? નહિ? બાકી અનુભવ રહેલ, એમ આવે છેને કંઈક ભાષા, નહિ? 'અબાધ્ય અનુભવ જે રહે તે છે જીવસ્વરૂપ.' એમ આવે છે. આ નહિ... આ નહિ... આ નહિ... આ નહિ... આ નહિ. છે કેવું? કે એને બધાને બાદ કરતાં રહે અનુભવસ્વરૂપ તે આત્મા. 'અબાધ્ય અનુભવ જે રહે તે છે જીવસ્વરૂપ.' એના પહેલાં પદ શું છે?

શ્રોતા :- જે દ્રષ્ટા છે દ્રષ્ટિનો...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, ‘જે દ્રષ્ટા છે દ્રષ્ટિનો જે દેખે છે રૂપ. જે દ્રષ્ટા છે દ્રષ્ટિનો...’ દ્રષ્ટિનો પણ દ્રષ્ટા એમ કહે છે. આહાહા...! ‘જે દ્રષ્ટા છે દ્રષ્ટિનો અને જે દેખે છે રૂપ, અબાધ્ય...’ બાદ કરતાં.. કરતાં.. કરતાં.. કરતાં.. બધું નીકળી જાય ત્યારે રહે કેવો? અબાધ્ય, જેને હવે બાદ કરી શકાય નહિ. છે એને બાદ શી રીતે કરવો? રાગ નથી, પુણ્ય નથી, શરીર નથી, કર્મ નથી, એક સમયની પર્યાય નથી એમાં. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘અબાધ્ય અનુભવ જે રહે...’ એને કાઢતા જે અનુભવ વસ્તુનો રહે. ‘તે છે જીવસ્વરૂપ...’ ભગવાન આત્માનું આવું સ્વરૂપ.

કહે છે, ‘ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે,...’ આહાહા...! ‘જે વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને ગોચર છે...’ આહાહા...! એ વિચિક્ષણ એવા જ્ઞાની, એવા સમકિતી, એને ગમ્ય છે કહે છે. અજ્ઞાનીને એ ગમ્ય હોઈ શકે નહિ. આહાહા...! જુઓ આવું અહીંયાં. ઓલામાં કહ્યું હતુંને? ચાર ભાવોને અગોચર છે. એ તો ચાર ભાવને આશ્રયે જણાય એવો નથી. અહીંયાં કહ્યું જુઓ! ‘વિચારવંત...’ એટલે જ્ઞાની, સમ્યગ્દ્રષ્ટિ, સમ્યગ્જ્ઞાની, વિચિક્ષણ એને, એવા ડાહ્યા પુરુષો... એને ડાહ્યા પુરુષો કહ્યા કે જે આત્માને પરખીને પકડે છે, એને ગોચર એટલે ગમ્ય છે. એ જ્ઞાનની દશામાં, નિર્મળ દશામાં તેની ગમ્યતા છે. રાગથી, પુણ્યથી, વ્યવહારથી તેની ગમ્યતા, તેની પ્રાપ્તિ છે નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કેમ આજે તમારે વાર લાગી શેઠને? તમારે શેઠ મુંબઈથી એક દિ’ માં આવ્યા. કહો, સમજાય છે? આ બધાની સાથે હોય. કોણ જાણે... એ તો એક દિ’ માં આવી જાય. આ સંસાર એવો છે માળો. ભગવાન એવો નથી. સંસાર વિચિત્ર જાળ... આહાહા...!

પ્રભુ! કહે છે કે ‘વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને...’ જોશે સ્વભાવ સન્મુખ થઈને વિચાર કર્યો છે એવા ડાહ્યા પુરુષોને ગમ્ય છે. આહાહા...! અરે...! ‘એવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી...’ જુઓ આ લીધું. ભગવાન! આવો આત્મા તું પોતે છોને. તને આવા આત્માની રુચિ કેમ થતી નથી! જુઓ! આ આશ્ચર્ય કર્યો છે. અરે...! ‘એવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી...’ એમ નથી કે એને કર્મ નડે છે ને કાળ નડે છે માટે રુચિ કરતો નથી. તું રુચિ કરતો નથી તો થતી નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? મહાપ્રભુ તું પોતે છોને ધ્રુવ. આહાહા...! એવા ભગવાનની રુચિ..., અરે...! એવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી! અરે...! કેમ તને આ માલ પોષાતો નથી? આવો માલ લેવો તને કેમ પોષાતો નથી? એમ કહે છે. એય...! પ્રાણભાઈ! અહીં લાવ્યા જોયું! અરે...! આવો પ્રભુ છોને ભાઈ! તને ખ્યાલમાં નથી આવતો? કેમકે તું રુચિ કરતો નથી એમ કહે છે.

‘અને દુષ્કૃતરૂપ સંસારના સુખને કેમ વાંછે છે?’ આહાહા...! અરે...! ભૂંડા સુખની કલ્પનામાં કેમ પડ્યો છો બહારની? ભૂંડા સુખ. ભૂંડા સમજ્યા ને? ખોટા. ભૂંડા કહે છે અમારી કાઠિયાવાડી ભાષામાં. આહાહા...! આવો પ્રભુ બિરાજે છે અને તું એની રુચિ, એની દ્રષ્ટિ, એની સામું કેમ જોતો નથી? અને આ દુષ્કૃત સંસાર કલ્પનાના સુખની જાળ બાંધી છે. અરે...! એવા સુખને કેમ ઇચ્છે છે? આહાહા...! મને સ્વર્ગ મળે, મને પૈસા મળે, મને કોઈ વખાણે, મને કોઈ મોટો કહે. અરે...! આ સંસારના સુખ...? ભાઈ! તને આ વાંછા કેમ થાય છે? સમજાણું કાંઈ? ઘરે ભર્યા ભાણા મૂકીને એડા ચાંટે છો? એમ કહે છે. કહે છે નહિ?

ઘરે સારી, સજ્જન સ્ત્રી હોય, એને મૂકીને વ્યભિચારી ક્યાંક ગોથા ખાતો હોય, તો લોકો કહે ભાઈ! ઘરે ભર્યે ભાણું પડ્યું છે એને મૂકીને ક્યાં જા છો? એમ આ ભર્યો ભગવાન છેને અંદર તારી પાસે, કહે છે. કીધું ને માથે?

‘ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે,...’ સમજાણું કાંઈ? અરે...! એને છોડીને આ દુષ્ટ સંસાર... પુણ્ય-પાપના ભાવ અને તેના ફળ, એના સુખને કેમ વાંછે છે? શું તને થયું છે? ભાઈ! આહાહા...! એમ પદ્મપ્રભમલધારીદેવ મુનિ આશ્ચર્ય કરીને કહે છે. અરે...! આવો ભગવાન તું છોને ભાઈ! તને કેમ રુચિ થતી નથી? અને એવા ભગવાન સિવાય આવા સુખની કલ્પના કેમ કરે છો? એમ કરીને આશ્ચર્ય કર્યો છે. માટે આત્મા આવો છે એને સમજીને રુચિ ને દ્રષ્ટિ કરવી. એનું નામ ધર્મ અને સમ્યગ્દર્શન છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

*****

ચૈત્ર સુદ ૧૨, બુધવાર, તા. ૭-૪-૧૯૭૧
ગાથા ૪૦, શ્લોક-૫૫, પ્રવચન નં. ૩૫

નિયમસાર, એનો શ્લોક. કળશ છે ને?

પ્રીત્યપ્રીતિવિમુક્તશાશ્વતપદે નિઃશેષતોહન્તર્મુલ્ક-

નિર્ભેદોદિતશર્મનિર્મિતવિયદ્વિમ્બાકૃતાવાત્મનિ ।

ચૈતન્યામૃતપૂરપૂર્ણવપુષે પ્રેક્ષાવતાં ગોચરે

બુદ્ધિં કિં ન કરોષિ વાઙ્છસિ સુખં ત્વં સંસૃતેર્દુષ્કૃતેઃ ।।૫૫।।

અધિકાર આત્માનો છેને આ શુદ્ધભાવનો? આત્મા શુદ્ધભાવસ્વરૂપ ધ્રુવ છે... પર્યાયની વાત નથી અહીં. ઉદ્યાદિ ચાર પ્રકારની પર્યાય છે એનાથી પણ રહિત ધ્રુવ શુદ્ધ ચૈતન્યદળ સદૃશ નિત્ય વસ્તુ છે. જે પ્રીતિ-અપ્રીતિથી રહિત શાશ્વત પદ છે... જેમાં રાગ ને દ્વેષ નથી, એકલો વીતરાગનો પિંડ શાશ્વત પદ છે. સમજાણું? પ્રીતિ-અપ્રીતિથી રહિત શાશ્વત પદ છે ચૈતન્યધ્રુવ, એને અહીં આત્મા અથવા શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવ્યો છે. એ જ જીવ છે, એમ. સમજાણું કાંઈ? પ્રીતિ-અપ્રીતિથી રહિત શાશ્વત પદ... નિત્યાનંદ ધ્રુવસ્વભાવ એ જ જીવ છે. એ જીવનું શરણ લેવું, આહાહા! એનું નામ ધર્મ છે.

શ્રોતા : બીજી લખન-છપ્પન બધી મૂકી દેવી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોઈનું શરણ ચાલતું નથી. શરણ એક ધ્રુવનું છે એમ કહે છે.

શ્રોતા : એ તો નિશ્ચય... રાગાદિ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વ્યવહારનો અર્થ શું થયો? એ તો ઉપચારિક-આરોપિત વાત છે. યથાર્થ પ્રીતિ-અપ્રીતિ વિનાનું તત્ત્વ વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે અહીં તો. શાશ્વત એનો નિત્યાનંદ સ્વભાવ વીતરાગપિંડ પ્રભુ છે. એનો આશ્રય કરતાં, એનું શરણ લેતાં જે પર્યાય પ્રગટ થાય એ પ્રગટેલી દશા વીતરાગતા એને ધર્મ કહીએ. પણ ધર્મની એ વસ્તુ... ૮૦ પાનું, પહેલો શ્લોક. એ બાજુ નહીં, આ બાજુ, ૮૦ પાને. એ જરી કાઢતા વાર લાગે... આ અહીંયા શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને. શુદ્ધભાવ એટલે કે જીવ. જીવનો ભાવ શુદ્ધભાવ ધ્રુવ તે જીવ છે. સમજાય છે કાંઈ? એ આત્મા.

એ શુદ્ધભાવ પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત છે. એમાં વિકલ્પ રાગ-દ્વેષના છે નહીં, વીતરાગમૂર્તિ છે. પ્રીતિ-અપ્રીતિથી રહિત વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા છે. ત્રિકાળ વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે એની અંતર્દૃષ્ટિ કરતાં જે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, શાંતિ આદિ પ્રગટ થાય એ મોક્ષનો માર્ગ ને એ ધર્મનું રૂપ ને સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? એ સર્વથા (નિઃશેષપણે) અંતર્મુખ... સર્વથા અંતર્મુખ છે. કેવો છે

પ્રભુ આત્મા? જેને શુદ્ધભાવ કહીએ, જેને ખરેખર જીવ કહીએ, જેને ખરેખર આત્મા કહીએ, એ અંતર્મુખ છે. સર્વથા અંતર્મુખ છે, એમ ભાષા છે ને? નિ:શેષનો અર્થ કર્યોને. નિ:શેષનો અર્થ ‘સર્વથા’ છેને? સર્વથા અંતર્મુખ છે એટલે કે વર્તમાન પર્યાયથી પણ તદ્દન ભિન્ન છે અંદર. ભાઈ! કથંચિત્ અંતર્મુખ અનેકાંત કરો. કથંચિત્ અંતર્મુખ અને કથંચિત્ બહિર્મુખ. અનેકાંત એસા નહીં. સર્વથા અંતર્મુખ હૈ, બહિર્મુખ કંઈપણ નથી. પર્યાયમેં નહીં ને સર્વથા ધ્રુવમેં હી અંતર્મુખ આત્મા હૈ, એમ કહે છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

આ શુદ્ધભાવ અધિકાર કહો કે જીવનો નિત્યસ્વભાવભાવ, આત્મસ્વભાવભાવ કહો—યે સબ એક હી બાત હૈ—એક વાત છે. સર્વથા અંતર્મુખ... અહીં તો જરી ‘નિ:શેષ’ કહ્યુંને? **નિ:શેષતોહન્તર્મુખ:**.. કંઈપણ બાકી રાખ્યા વિના પર્યાયાદિથી રહિત અંતર્મુખ આત્મતત્ત્વ છે. કહો, હીરાભાઈ! એ ભીખાભાઈ! શું આમાં આવ્યું? અંતર્મુખ આખો છે, પર્યાયમાં પણ નથી કહે છે, તો વળી વિકલ્પમાં ને બહારમાં ક્યાંથી આવ્યો એને? શું કીધું? આહા! વસ્તુ તો, કહે છે, શરીરનો, વિકલ્પનો, નિમિત્તનો આશ્રય લઈને થાય એવી ચીજ છે જ નહીં. એ ચીજ જે છે આત્મા, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે આ ધ્રુવવસ્તુ નિત્ય અવિનાશી જોઈ, એ તત્ત્વ શાશ્વતપદ છે અને એ શાશ્વતપદ સર્વથા—નિ:શેષ અંતર્મુખ છે. અંતર્મુખ એ વસ્તુ છે. પર્યાયમાં પણ એ વસ્તુ આવતી નથી. આહાહા! ભારે વાતું ભઈ! આ વીતરાગનો..... પહેલે વીતરાગથી ઉપાચ્યું છેને? કડી ન્યાંથી ઉપાડી છેને? **નો ચલુ સહાવઠાળા** કરીને પછી **હરિસ** ને **અહરિસ્સ**.. એમ કહીને વીતરાગભાવસ્વરૂપ છે આત્મા એમ ઠરાવ્યું. સમજાય છે કાંઈ?

શ્લોકનો (-ગાથાનો) આ કળશ કાઢ્યો આખો સાર. એ તો એકલો વીતરાગની મૂર્તિ અંતર્મુખ છે. એ હિસાબે તો એમાં પર્યાય કોઈ ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિકની નથી એમ પણ ભેગું આમાં આવી જાય છે. આહા! ભારે આકરું કામ.... એવો આત્મા—વસ્તુ છે શુદ્ધભાવ ત્રિકાળ જ્ઞાયકપ્રભુ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થકરદેવે એ જોયો કે જે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે, સમ્યગ્દર્શનનો ધ્યાનનો ધ્યેય છે. એ ધ્રુવ સર્વથા અંતર્મુખ છે. અંતર્મુખ વસ્તુ છે એ અંતર્મુખ દૃષ્ટિએ જ પ્રાપ્ત થાય છે. સેઠી! ભારે વાતું..! સમજાય છે કાંઈ? ભગવાન અંતર્મુખ છે વસ્તુ આખી. એની અંતર્મુખ દૃષ્ટિ... અંતર્મુખ વસ્તુ ઉપર અંતર્મુખ દૃષ્ટિ કરવાથી... પર્યાયને અંતરમાં વાળવાથી, એ તો એક અપેક્ષાએ કથન છે, બાકી ધ્રુવમાં ધ્યેય કરતાં જે પર્યાય પ્રગટ થાય છે એ અંતર્મુખના આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. આહા! ભાષા આવી તે વીતરાગની! કહો, સમજાણું કાંઈ?

સર્વથા અંતર્મુખ અને પ્રગટ પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો છે.... આહાહા! **નિર્ભેદોદિતશર્મનિર્મિત**... ‘પ્રગટ’ ન્યાં કર્યો એનો—નિર્ભેદનો અર્થ. ઉદિત.. ઉદિત છે. ઉદિત એટલે પ્રકાશ.. નિર્ભેદ—ભેદ વિનાનો પ્રગટ—ઉદિત પ્રકાશમાન એવા સુખનો બનેલો છે આ આત્મા. એ અતીન્દ્રિય આનંદનો બનેલો એટલે અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા છે.

શ્રોતા : સુખસાગરનું પૂર છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ આવી ગયું છે પહેલું. અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રગટ ઉદયમાન છે, પ્રગટ પ્રકાશમાન જ છે. પ્રગટ પ્રકાશમાન એવો સુખ આનંદ-અતીન્દ્રિય આનંદનું રૂપ છે એનું બનેલું, એને આત્મા કહીએ, એને અહીં શુદ્ધભાવ કહીએ, એને અહીં નિત્યાનંદ ભગવાન કહીએ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

જેને આનંદ જોઈતો હોય, મેળવવો હોય તો નિત્યાનંદમાંથી મળશે. બહારથી કાંઈ આનંદ મળે એવો નથી. એનો અર્થ કે ધર્મ મેળવવો હોય તો અંતર્મુખથી મળશે. ધર્મ એટલે સુખદશા. ધર્મનો અર્થ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ સુખદશા છે-સુખની અવસ્થા છે. એ ધર્મ જોઈતો હોય તો એને ધર્મ જ્યાં છે અતીન્દ્રિય આનંદમય પ્રભુ ત્યાંથી મળશે, એ દુકાનેથી મળશે, બીજેથી મળશે નહીં. ભાઈ! ભારે આવું. બાપુ! આ તો નિશ્ચયની (વાત છે). પણ વસ્તુ જ આ છે, વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આ છે. જિનેશ્વર પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થકરે કહેલો આત્મા, એ આત્મા આવો છે. એવી જેને ખબર નથી એને ધર્મ થઈ જાય, ધૂળેય ધર્મ ન થાય. ધૂળ એટલે પુણ્ય પણ સારા ન થાય. સમજાણું કાંઈ? હૈ કિ નહીં અંદર? સેઠી! આહાહા!

‘પ્રગટ’ અર્થ કર્યો નિર્ભેદનો, ઉદિત પ્રકાશમાન. પ્રગટ પ્રકાશની મૂર્તિ સુખનો બનેલો છે. એકલું પ્રકાશનું પૂર અને સુખસ્વરૂપ અભેદ એકરૂપ એને અહીં આત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા! આખા આત્માના વાંધા ઊઠ્યા છે. આત્મા કોને કહેવો અને ક્યાંથી લાવવી ચીજ? જુએ છે ધર્મ એ ક્યાંથી લાવવી—એની ખબર ન મળે. ક્યાંકથી બહારથી મળી જશે અહીંથી ક્યાંકથી. સમ્મેદશિખરથી મળી જાય, જા. ગિરનારથી મળી જાય, શાસ્ત્રમાંથી મળી જાય, ગુરુમાંથી મળી જાય, ભગવાનમાંથી મળી જાય કાંઈક સમોસરણમાં જાય ત્યાંથી. આહાહા! ભગવાન! તું ક્યાં અધૂરો છો કે બીજા પાસેથી લેવા માગે છે? એમ કહે છે જુઓ! અતીન્દ્રિય પ્રકાશ ને સુખનો બનેલો ચીજ જ છો તું તારી. બનેલો એટલે નવો એમ નહીં. એમ કરીને.... સમજાણું?

નિર્મિતનો અર્થ બનેલો કર્યો. આહાહા! હજી જેને ખ્યાલેય નથી, સમજણ પણ નથી કે શું ચીજ છે આત્મા અને આત્મામાં શું શું ભરેલું છે અને એ આત્મા શેનાથી ખાલી છે. સમજાય છે કાંઈ? એની મૂળની ખબરું ન મળે અને પછી બહારના બધા ષટ્દ્રવ્યના જ્ઞાનના જાણપણા ને આના આ... થોથાય નથી એમાં કાંઈ. આહાહા! વસંતલાલજી! આહાહા! કહે છે, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથની સભામાં ઇન્દ્રો વચ્ચે દિવ્યધ્વનિમાં આમ આવ્યું, ભગવાન! તું તો પ્રગટ-વ્યક્ત.. પ્રગટ પ્રકાશ અને આનંદનું બનેલું, પ્રકાશ ને આનંદ સ્વરૂપ જ તારું છે. પ્રકાશ ને આનંદની મૂર્તિ તું છો. એમાં તો પર્યાયનોય અભાવ છે, પર્યાયથી ખાલી છે, સ્વભાવથી ભરેલું છે એ તો. આહા! કહો, પોપટભાઈ! દુઃખથી ખાલી છે એ ચીજ, એમ કહે છે. વિકારથી ખાલી ચીજ છે ભગવાન આત્મા અને અતીન્દ્રિય પ્રકાશ ને આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે. આહાહા! એવા આત્માને

અંતરમાં દષ્ટિ કરીને અનુભવ કરવો એનું નામ ધર્મ ને મોક્ષનો માર્ગ છે. બાકી બધી વાતું છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

હવે કહે છે, જે નભમંડળ સમાન અકૃત... આકાશ જેમ કરાયેલું નથી... જુઓ! આકાશનો દાખલો આપ્યો છે, જોયો! સર્વવ્યાપક આકાશ કોનું કરેલું હોય? કોઈથી નહીં કરાયેલ... જેમ આકાશને કોઈએ બનાવ્યું નથી તેમ આત્માને કોઈએ બનાવ્યો નથી. સર્વવ્યાપક આકાશ કોણ બનાવે? એવી ઉપમા આપી છે. સર્વવ્યાપક આકાશ છે લોક અને અલોક એવી ચીજને કોણ બનાવે? એ તો અકૃત્રિમ છે—અણકરાયેલી ચીજ આકાશ સર્વવ્યાપક છે, એમ ભગવાન આત્મા અંતર્મુખ પ્રગટ અતીન્દ્રિય સુખનો પિંડ સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! આવો અતીન્દ્રિય પ્રકાશ ને સુખનો સાગર કોઈએ બનાવ્યો હશે? પરમેશ્વર કોઈ હશે? કોઈ પરમેશ્વર-બરમેશ્વર છે નહીં. એ પોતે જ પરમેશ્વર પોતાનો છે. આહાહા!

નભમંડળ સમાન, પાછું. નભમંડળ અકૃત છે. ભગવાન આત્મા... આકાશ સર્વવ્યાપક છે, સર્વવ્યાપક એને કોણ કરે? એમ પાછું. આટલી નાની ચીજ હોય તો એને કરે એમ કહે, પણ આ સર્વવ્યાપકને કોણ કરે? એ તો છે, અકૃત વસ્તુ છે. એની પેઠે આ ભગવાન આત્મા અંદર પ્રકાશ ને આનંદની મૂર્તિ અકૃત છે—કોઈએ કરેલી નથી. આહાહા! એવો ભગવાન તું છો ભાઈ! એમ કહે છે. તને તારી ખબરું ન મળે અને બેખબરો થઈને જ્યાં ત્યાં આથડે.. આથડે એટલે રખડે. આહીં સુખ છે, આહીં સુખ છે ને આહીંથી ધર્મ થશે. જ્યાં ધર્મ નથી ત્યાંથી ધર્મ થાશે. જ્યાં ધર્મ ભરેલો છે ત્યાંથી નહીં થાય. આહાહા! કહો, જેઠાભાઈ! આહાહા! ભગવાન! આ શુદ્ધભાવ છેને એ એનો ત્રિકાળ સ્વભાવ—ધર્મ છે. ‘શુદ્ધભાવ’ અધિકાર એ છે ને?

ઓહોહો! દિગંબર સંતોએ તો કેવળીઓના પેટ ખોલીને મૂક્યા છે. એ વાત દિગંબર સંત સિવાય ત્રણ કાળમાં ક્યાંય નથી. આવી વસ્તુ આમ ભગવાને કીધી કે જો ભાઈ! તું જો તો ખરો. કુંદકુંદાર્ય આદિ આડતિયા થયા વેપારના (અને) ભગવાનના માલ બતાવે છે. જો! ભગવાનનો માલ આ છે. સમજાણું કાંઈ? શું કહે છે ભાઈ આ ‘એજન્સી લીધી’? એજન્સી લીધી છે ભગવાનની. આહાહા! બાપુ! તારી ચીજમાં કેટલું પડ્યું છે, કેટલો છો, કેવડો છો—એ તને ખબર નથી ભગવાન! અને એની ખબર પડતાં એ ખાનગી રહે એવો નથી. એનું ભાન થતાં એ ખાનગી રહે એવો નથી, એવો એનો સ્વભાવ છે એમ કહે છે. આહાહા! પ્રગટ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ તો પ્રત્યક્ષસ્વભાવી વસ્તુ છે એમ કહે છે. પોતાના સ્વભાવથી પ્રત્યક્ષ જણાય એવો એ વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે. એનું ભાન, એના જ્ઞાન એના ઉપર મૂકતા એ ન જણાય એ ચીજ જ નથી. પર ઉપર મૂકતા એ જણાય એવી ચીજ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

દેહદેવળમાં ભગવાન.... આ (શરીર) તો માટીનો પિંડ છે જડ. અંદર રાગ ને દ્વેષના વિકલ્પો— વિકાર એ પણ ભિન્ન ચીજ છે. અરે! ઉપર એની એક સમયની પર્યાય છે એ પણ

દ્રવ્યથી ભિન્ન ચીજ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? થોડું પણ સત્ય હોવું જોઈએ. લાંબુ-લાંબુ મોટી-મોટી વાતું કરે અને એમાં નીકળે નહીં કાંઈ. અહીં એ કહે છે, ભગવાન! તું તો સાક્ષાત્ ભગવાનસ્વરૂપ જ છો ધ્રુવ. તારો શુદ્ધભાવ સાક્ષાત્ ભગવાનસ્વરૂપ છે. આહાહા! એ ભગવાનને માટે કોઈની જરૂર એને નથી. સમજાણું? નભમંડળ સમાન અકૃત છે. આ જુઓને! આધાર કેવો આપ્યો છે ઓહોહો!

કીધુંને, ઘણા વર્ષ પહેલા અમારે એક ચર્ચા ચાલી હતી પારડામાં. એક વેદાંતી બાવો આવ્યો હતો અને એક કબીર સાધુ આવ્યા હતા. બહાર ધર્મશાળા છે, બતાવી હતી. એ આવ્યા તો અમે પણ જોવા ગયા, સાંભળવા. ચાલોને, શું ચર્ચા કરે છે આ? એ જઈને (જોઈએ). ઓલો વેદાંતી કહે, આ ઈશ્વરે કરેલું છે બધું. એનો ઈશ્વર કર્તા છે. તો કબીર કહે કબીરનો સાધુ. કબીરનો સાધુ વૈરાગી બોલતો માળો. ઓલો .... બોલતો. અરે! કોણે બનાવ્યું છે? ક્યાં ઊભા રહીને બનાવ્યું છે? આકાશને એણે બનાવ્યું તો પછી ઊભો ક્યાં રહ્યો એ? એ પ્રશ્ન કર્યો હતો. આ તો ઘણા વર્ષની વાત છે. પાંસઠ-છાસઠની વાત હશે, સંવત ૧૯૬૫-૬૬. સાઈઠ વર્ષ પહેલાની વાત છે. અમે તો ગયા જોવા. અહીં તો નાની ઉંમરથી રસ હતો. જોઈએ, શું ચર્ચા કરે છે? .... બે જણા મોટા ભેગા થયેલા. કબીરના બે-ત્રણ સાધુ હતા અને ઓલો એકલો હતો લહ જોવો લાંબો હતો વેદાંતી અને આ બિચારા કબીરના સાધુ વૈરાગી.... ..... અમારી સામું જોઈને ખુશ થાય પછી હોં. કેમ ભાઈઓ! આ હું પૂછું છું તે બરાબર છે? ક્યાં ઈશ્વરે ઊભો રહીને કર્યું છે? પ્રકાશદાસજી! આ ૬૫ વર્ષ પહેલાની વાત છે. સામગ્રી કહાંસે લાયા? સામગ્રી ક્યાંથી બનાવી? પહેલી નહોતી? એ મને સમજાવો. પણ મારો શિષ્ય થાય તો સમજાવું, કહે. લ્યો ઠીક. એ ચર્ચા ચાલી હતી. એ પોપટભાઈ! આપણે દુકાને બેસતા, પણ એવું હોય તો દુકાન છોડીને ચાલ્યા જતા. ....

અહીં તો કહે છે, આહાહા! ભગવાન! તું અણકરેલી ચીજ છો હોં. કોઈએ કરેલી ચીજ નથી. કોની પેઠે? કે આકાશની પેઠે. આહાહા! જુઓને! સર્વવ્યાપક આકાશ એને કોણ કરે? એમ તું આત્મા અકૃત છો હોં. કોઈએ કરેલું (નથી) એવી શાશ્વત સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ છે. સ્વયંથી સિદ્ધ છે, પરથી સિદ્ધ છે એમ છે નહીં. અરે! એ ભાવ તો લાવે જરી અંદર. સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ. આહાહા! એય! નીચે અર્થ કર્યો છે ને? જુઓને! છેલ્લો. ‘સ્વયંસિદ્ધ શાશ્વત’ લખ્યું છે ને. નોટમાં નીચે છે ને. ‘સ્વયંસિદ્ધ શાશ્વત છે.’ આહાહા! અરે! એવું એને જ્ઞાન થાય તો એ જ્ઞાનની દશા વળે ધ્રુવ તરફ. જ્યાં ભગવાન પરિપૂર્ણ પડેલો છે ત્યાં એનું જ્ઞાન વળે ત્યારે તેને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન-ધર્મની પહેલી દશા થાય.

આવો મારો શાશ્વત પ્રભુ પૂર્ણાનંદના પ્રકાશથી ભરેલું સત્ અણકરેલું તત્ત્વ એવો અંતરમાં વિશ્વાસ અને પ્રતીતિ અને એ શેયનું જ્ઞાન થાય ત્યાં એને શાંતિ વળે... ત્યાં એને શાંતિ

વળે, શાંતિ થાય એનું નામ ધર્મ છે. ઉસકા નામ આચરણ હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આત્માકા આચરણ ક્રિયા ઉસને. યે હી આચરણ હૈ ન? આતા હૈ ન? આહાહા! આચરણ-આત્માકા આચરણ. દેહકી ક્રિયા તો જડ માટી ધૂળ હૈ. અંદર પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પ ઉઠતે હૈં યે વિભાવ હૈ, વિકાર છે. એ કાંઈ આત્માનું આચરણ છે નહીં. આહાહા! આવું ભગવાન ત્રણ લોકના નાથ પરમાત્માએ જાણ્યું, જોયું, વાણી દ્વારા કહ્યું એ આગમ થયું. આગમમાં આવો પોકાર કર્યો છે. પરમાગમમાં આમ પોકાર આત્માનો છે.

શ્રોતા : પરમાગમ કોને કહે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ ભગવાનની વાણી એને પરમાગમ (કહે). ઓલા આગમ તો કહે છે શ્વેતામ્બરી. એ તો નવા કરેલા છે. આ તો ભગવાન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ મહાવીર પ્રભુ, કાલે એનો જન્મદિન છે ને, એમના મુખથી નીકળેલી વાણી છે. આનું નામ પરમાગમ કહેવામાં આવે છે. સમયસાર, પ્રવચનસાર, નિયમસાર બધી ભગવાનની વાણી છે. કુંદકુંદાચાર્ય ભગવાન પાસે ગયા હતા, સીમંધર ભગવાન પાસે. આઠ દિ' રહ્યા હતા ત્યાં. આવીને અહીં સંદેશ લાવીને મૂક્યો છે. સજ્જનોને સંદેશો આપ્યો છે. 'ભવ્યસમૂહ' આવ્યું હતુંને ભાઈ? ભવ્યસમૂહને એ કહ્યું છે. બાપુ! આવો ભાઈ! તું છોને. તારી નજર ત્યાં કેમ પડતી નથી? જ્યાં નિધાન તારું છે ત્યાં નજર કેમ પડતી નથી? જ્યાં નથી કાંઈ તારું, એમાં ક્યાં નજર દટાઈ ગઈ છે? ધરમચંદજી! ધરમચંદ પડા હૈ અંદરમેં, કહતે હૈં. આહાહા!

આ વાત દિગંબર સંતો સિવાય ક્યાંય ત્રણ કાળમાં અત્યારે કાંઈ છે નહીં. આ સંત હોં, અંતરના આનંદના અનુભવમાં પડેલા, અંતર્મુખની દૃષ્ટિમાં અંતર પ્રચુર આનંદની દશા જેને આટલી પ્રગટી છે, એ આનંદની લહેરમાં જેને વૃત્તિ ઊઠતી નથી. આહાહા! એવો અંતર્મુખ ભગવાન આત્મા, કહે છે, ચૈતન્ય અમૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે. આહાહા! શબ્દો ઓછા પડે છે જેના માટે. કેવો છો પ્રભુ તું? ધ્રુવ છે, રાગ વિનાનો, એક સમયની પર્યાય વિનાનો છે, એ ચૈતન્યામૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે... ચૈતન્યનો અમૃત છે એ તો પૂર છે-મોટો પ્રવાહ છે અંદરમાં. ઓહોહો! ધ્રુવસ્વરૂપ શુદ્ધસ્વરૂપ ચૈતન્ય અમૃતનું પૂર છે, એ તો પૂરનો પ્રવાહ છે. પૂરથી, જુઓને! અમૃતના પૂરથી ભરેલો પ્રવાહ મોટો પડ્યો છે. ઓહો! ધોધ. અમૃતના... ચૈતન્યનું અમૃતસ્વરૂપ હોં, ચૈતન્યનું અમૃત, જ્ઞાનનું અમૃતસ્વરૂપ એનો પૂર, એનો ભરેલો ભાવ પોતે પૂર્ણ છે. ભાષા જુઓ! સમજાણું કાંઈ?

એ આવે છે પદ્મનંદીપંચવિંશતિમાં. ભગવાન! આપે આવો આત્મખજાનો ખોલીને મૂક્યો જગત પાસે, એ આ ધૂળના ખજાના છોડીને આ ખજાનાને શોધવા કેમ ન જાય? ઓલા ધૂળના ખજાના પાંચ લાખ, દસ લાખ, વીસ લાખ ધૂળના ખજાના માટીના સ્મશાનના પિંડલા છે બધા. સ્મશાનમાં લાડવા મૂકે છેને? એ બધા સ્મશાનના લાડવા છે બાપા! તારું ભગવાનનું સ્વરૂપ...

પ્રભુએ ખજાનો ખોલીને મૂક્યો જગત પાસે, હવે એ જગત, તરણા જેવા ચક્રવર્તીના રાજ, નિધાન પણ સડેલા તરણા જેવા છે એને છોડીને આ ખજાનામાં કોણ ન આવે? એમ પદ્મનંદીમાં પદ્મનંદી આચાર્ય દિગંબર સંત વનવાસીએ ઋષભદેવ ભગવાનની સ્તુતિ જ્યારે કરી છે, એની સ્તુતિમાં આવ્યું છે, હે નાથ! આપે આવો આત્મા ખોલ્યો એ સર્વજ્ઞ સિવાય કહી શક્યું નથી. એને સાંભળીને નિજના ખજાના ખોલવા કોણ નહીં આવે હવે? એમ કહે છે. આ ધૂળ-બૂળ છોડી દેશે, એમ કહે છે અહીં તો. કાંઈ નથી એમાં છ છોકરા ને પૈસા ને ધૂળમાં. તમારે એક છે, એને છ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

ચૈતન્ય અમૃતના પૂરથી ભરેલું જેનું સ્વરૂપ છે, ચૈતન્યામૃત પૂર... પૂર પૂર્ણ વપુષે... વપુષેનો અર્થ કર્યો એ? વપુષે-શરીર જ તારું આવું છે. તારું શરીર જ આવું છે. આ વપુ (એટલે) શરીર છે. વપુષે શબ્દે... આહાહા! આ ધૂળનું શરીર નહીં, આ તો માટી.. માટી હાડકા છે. તારું વપુષે.. સ્વરૂપ જ તારું-શરીર જ તારું ચૈતન્ય અમૃતથી ભરેલું એ શરીર તારું, સ્વરૂપ તારું છે. આહાહા! અરે! એને માંડવે તો આવે, તો ખબર પડે કે આ શેના ગાણા ગવાય છે? માંડવે તો વરના ગાણા ગવાતા હશે કે નહીં? આહાહા! આ આત્માના ગાણા છે ભાઈ! આ તો મોક્ષના મંડપમાં આત્માના ગાણા છે. અરે! સાંભળવા તો આવ, સાંભળ તો ખરો એકવાર.

એ ભગવાન અંતર શુદ્ધ ભગવાન પરમાત્મા ચૈતન્યના અમૃતના પૂર.. પૂર.. આહાહા! એનાથી તો ભરેલું.. જેમાંથી અનંત જ્ઞાન ને અનંત આનંદના, કેવળજ્ઞાનના પૂર કાઢે તો પણ ખૂટે નહીં એવું એ પૂર છે. આ ખજાના તો ખાલી થઈ જાય થોડો વખતમાં, બે-પાંચ દસ કરોડ હોય તોય. આવો ભગવાન આત્મા જેની અંતર દૃષ્ટિમાં આવે ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન ને ધર્મની શરૂઆત કહેવામાં આવે છે. બાકી બધી વાતું છે. બાકી એકડા વિનાના મીંડા રણમાં પોક મૂકવાની વાત છે બધી, એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? કહો, ચેતનજી! આવી હતી વાત તમારે ક્યાંય? બિલકુલ નહીં. એ જ્યંતિભાઈ! આજ રવિવાર નથી તોય આજ આવ્યું, લ્યો, આ બધું. આહાહા!

હવે થોડીક વાત નાખે છે. જે વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને ગોચર છે... આહાહા! જે અંતર તરફ વળવાના જ્ઞાનવાળો છે તેને એ ગમ્ય છે. એમ લીધું છે, ભાઈ! એમ લીધું છે. આહાહા! ભારે વાત પણ. આવો જે ભગવાન આત્મા જેનું જ્ઞાન અંતર્મુખ વળ્યું છે એવો વિચારવંત... જે વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષો... સમજાણું કાંઈ? પ્રેક્ષાવતાં ગોચરે... એટલું ને? પ્રેક્ષાવતાં ગોચરે... વિચારવંતને.. એટલે કે વિચારવંત એને કહીએ કે જે સ્વસન્મુખમાં જાય તેને વિચારવંત કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહા! આજ એક શ્લોક સવારના યાદ આવ્યો જંગલ જતાં. રસ્તામાં કહ્યું હતું, નહીં? આ બધી આગમની વાતું ચાલેને, વિકલ્પ ઊઠે છે જરી.

આત્મજ્ઞાનાત્પરં કાર્યં ન બુદ્ધૌ ધારયેચ્ચિરમ્.. સમાધિશતક (ગાથા ૫૦)માં છે. આત્માના જ્ઞાન સિવાય બુધપુરુષો બીજી વાતને વધારે કાળ રહેવા દેતા નથી અંદર. આહાહા! એ ભીખાભાઈ! પૂજ્યપાદ સ્વામી, દિગંબર સંત, સર્વાર્થસિદ્ધની ટીકા કરનાર. આત્મજ્ઞાનાત્પરં કાર્યં... આત્મજ્ઞાનથી અનેરા વિકલ્પાદિ ન બુદ્ધૌ ધારયેચ્ચિરમ્.. તત્ત્વજ્ઞાનીને તે વિકલ્પને આવ્યો, ગયો, લંબાવતો નથી. ન ધારયેતિ ચિરમ્...-લાંબો કાળ. ધ્રુવ નહીં. વહ સમાધિતંત્રમે હૈ. કાય અને વચન... કાયા ને વચનથી થઈ ગયું.. વાક્-કાયાભ્યામ્ એવો શબ્દ છે. બધું યાદ હોય છે? એ તો રસ્તામાં જરી ઓલું આગમનું જરી ચાલ્યુંને, આ હિંમતભાઈના વિકલ્પનું.... એ વળતા નહીં હોં, જતા. જતા આ પ્રશ્ન થયો હતો. કીધું, શું થયું આ? આહાહા!

કહે છે, વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષો... એ તો વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષો... પ્રેક્ષં છેને એટલે ભેગું કરી નાખ્યું. પુરુષોને ગોચર- ગમ્ય છે. લ્યો, કાલે એમ આવ્યું હતું કે ચાર ભાવને અગોચર છે. અહીં તો (કહે છે કે) જ્ઞાની પુરુષો જેનું-સમકિતીનું જ્ઞાન અંતરમાં વળેલું છે, એને ગમ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? એને અહીંયા વિચારવંત ને ડાહ્યા કહ્યા છે કે જેની નજરું પોતાના નિધાનમાં જાય. ભગવાન નિધાન પડ્યું છે મોટું, અનંતા સિદ્ધની દશાઓ જેની ખાણમાં પડી છે એવો ભગવાન આત્મા એમાં જેની નજરું જાય તેને વિચારવંત ને ડાહ્યા કહે છે અને એ વિચારવંતને તે ગમ્ય છે. એ શરૂઆત ને પહેલું ને છેલ્લું આ બધું છે... કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા! વસંતલાલજી! શેની વાત ચાલે છે આ? આહા! જેનો માંડવો નાખ્યો હોય એના વરના ગાણા ગાયને પાધરા સવારમાં ઉઠીને. એમ આ વરના ગાણા છે આ.

ભગવાન ચૈતન્ય આનંદનો નાથ, અમૃતનું પૂર ભગવાન આત્મા અંદર છે. આહા! અરે! તારી નજરું ત્યાં ન ગઈ એમ કહે છે. વિચારવંતની નજર ત્યાં જાય એમ કહે છે. આહાહા! ભગવાન આવ્યા ને તું એની સાથે વાતું કરવા નવરો ન થયો. આહાહા! આવો ભગવાન આત્મા અંદર ચૈતન્યમૂર્તિ પરમાનંદના સ્વરૂપે પરમાત્મસ્વરૂપ બિરાજમાન તારું તત્ત્વ છે. એના સમીપમાં ન ગયો, એની નજરું ન કરી, એના વિચાર કરીને તે સન્મુખ ન વળ્યો, પ્રભુ! શું થયું આ તને? તને ગમ્ય ન આવ્યો. તને એનો ખ્યાલ, આવી ચીજ છે એવો ખ્યાલ ન આવ્યો. કોને આવે? વિચારવંત ડાહ્યા પુરુષોને ગમ્ય છે. અરે! એવો ભગવાન આત્મા... જુઓ! ગમ્ય છે (એમ) પહેલું કહ્યું.

એવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી.... એમ કીધું પાછું, જુઓ! જે જ્ઞાનીના જ્ઞાન એમાં વળે છે, એને ગમ્ય છે એવા આત્માની રુચિ કેમ કરતો નથી? કહે છે. આહાહા! જુઓ! આ મુનિઓ! પદ્મપ્રભમલધારિદેવ જંગલવાસી દિગંબર હતા. વનમાં રહેતા સંતો. એ તો આત્માના આનંદમાં ઝૂલનારાની વાત છે આ તો. અતીન્દ્રિય આનંદના ઝૂલે ઝૂલતા શાંત... હીંડોળે હીંચતા હતા અંદર. એમાં એ વિકલ્પ આવી ગયો ને શાસ્ત્ર બની ગયા. અમે એના કર્તા પણ નથી, એમાં

અમે નથી, અમે આવ્યા નથી એમાં કે અમારાથી બને, વિકલ્પમાં અમે આવ્યા નથી કે અમારાથી વિકલ્પ બને, વિકલ્પમાં અમે નથી. અમે જ્યાં છીએ ત્યાં વિકલ્પ ને વાણી કે પુસ્તકનું કાંઈ ... છે નહીં. આહા! સમજાણું કાંઈ?

અરે! આવા આત્મામાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી? તારી રુચિ જામી છે ધૂળમાં બધે. અહીં તો, પર્યાયની રુચિ કેમ કરે છે અને આવાની રુચિ કેમ કરતો નથી? એમ કહે છે. બીજી રુચિ તો ક્યાંય રહી ગઈ ધૂળમાં પૈસા, બાયડી, ભોગ ને વિષય ને આબરું ને કિર્તી. એ તો બધા સ્મશાનના લાકડા છે. સળગીને ઉઠશે બધા. ન્યાં ક્યાં હતો આત્મા? સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! અરે પ્રભુ! તારો તારામાં ડોલે. 'તેરા પ્રભુ તેરેમં ડોલે.' આવે છે કે નહીં? વીરના એ વચન છે કે 'તેરા પ્રભુ તેરેમં ડોલે.' મારી પાસે તારો પ્રભુ નથી. સમજાણું કાંઈ? અરે! આવો આત્મા.. આવો આત્મા.. કેટલો વખાણ્યો! (૧) પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહિત, (૨) શાશ્વત, (૩) અંતર્મુખ પ્રગટ, (૪) પ્રકાશમાન સુખનો બનેલો, (૫) નભની પેઠે અણકરેલો, (૬) ચૈતન્ય અમૃતથી ભરેલો, (૭) વિચારવાનને ગમ્ય છે—એમાં તું રુચિ કેમ કરતો નથી? આહાહા!

અને આ દુષ્ટરૂપ સંસારના સુખને કેમ વાંછે છે? આ ધૂળરૂપી પુણ્યના ફળ આ સ્વર્ગ ને પૈસા ને ચક્રવર્તીના રાજ આવા ધૂળના ફળ, એ દુષ્ટરૂપ સંસારના સુખને કેમ વાંછે છે? અરે પ્રભુ! શું કરે છે તું આ? પરમાં સુખ છે, મને મજા પડે છે. સંસારના ભોગમાં, આબરૂમાં, પૈસામાં, શરીરમાં આ શું કરી રહ્યો છે તું આ? તારે જે કરવાનું છે એની તને ખબર નથી ને આ શું તું કરે છે? એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું આ ભાઈ આવી! પ્રભુ! તું ક્યાં છો? આવડો તું છો ત્યાં તને કેમ રુચિ થતી નથી? અને આ એના સિવાયના આ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો અને એના ફળના ધૂળના ઢગલા—આ બાયડી, છોકરા ને રાગ, અરે! એ તો દુષ્ટરૂપો બધા છે. એ સંસારના સુખને (કે જે) દુષ્ટરૂપ સંસાર છે એના સુખને પ્રભુ! તું શું ઇચ્છે છે? શું તને થયું છે આ? આહાહા!

આહીં જ્યાં પાંચ-પચીસ લાખ મળે, બાયડી મળે અને શરીર સુંદર મળે તો આહા.. અમે સુખી છીએ. ધૂળેય નથી, સાંભળને! પાગલ છો માળા. પાગલ છો, પાગલ છો. આહાહા! અરે! પાગલ શું કરે છે તું આ? એમ કહે છે. એય! આ બધા પૈસાવાળાને પાગલ કહે છે. એ મલુકચંદભાઈ! ભઈ! દુનિયામાં મળે બે-પાંચ કરોડ રૂપિયા ને.. આહાહા! મુંબઈ જાશે ત્યારે ખબર પડશે ત્યાં. એને પૂછશે ને એ કરશે બધું. બાપા! ચાલો, પણ બેસી રહેજો હનુમાનના પથરાની પેઠે. એ પોપટભાઈ! આહાહા! એ બધા ઉકરડા ઉથમવાના છે. ભગવાનનો ખજાનો ભગવાન આનંદનો ધામ પ્રભુ છે. અરે! એવા આત્માનો પ્રેમ કેમ કરતો નથી તું? અને આ દુનિયામાં પ્રેમ કરીને લુંટાઈ જા છો, એ તને તારી ખબર નથી. એ પોપટભાઈ! ભારે વાતું!

જુઓ! આ દિગંબર સંત હતા જંગલમાં રહેનારા, આત્મધ્યાનમાં મસ્ત, વસ્ત્રનો કટકો તાણાવાણો નહીં. અંતરના આનંદ સહિત હોં. એકલું નગ્નપણું તો અનંત વાર લીધું. પંચ મહાવ્રતેય પાળ્યા અનંતવાર, પણ એ કાંઈ આત્મા નહીં. એ તો રાગ છે. આહાહા! ૨૮ મૂળગુણ એ રાગ છે— વિકલ્પ છે, એ આત્મા નથી, એ આત્માનું આચરણ નથી. આહાહા! ભગવાન આત્મા અંદરના જ્ઞાનની પર્યાયથી એને પકડે અને એની રુચિ કરે, એમાં ઠરે એ આત્માનું આચરણ છે. એક કળશમાં કેટલું મૂક્યું! કહો! પોણો કલાક થયો. આહા! એવી કોઈ રીત છે સંતોની કે એક-એક કડીમાં આખું રૂપ ગોઠવી દે છે. પંડિતજી! આહાહા! જુઓ! એ ઉલ થઈ. એ દુષ્ટ સંસારના સુખ... કો'ક મને ઠીક કહે, કો'ક મને સારો કહે, મને કોઈ મોટો કહે. શું થયું પણ તને આ? ભિખારી થઈ ગયો, પાગલ થઈ ગયો છો પાગલ માળા. આહાહા! પ્રભુ! તારી પાસે શું નથી? તે તું બહાર શોધવા જા છો એમ કહે છે. ઓલંભો.. ઓલંભો... શું કહે.....

હવે ચાલીસ ગાથા લ્યો. એ ઉલનો શ્લોક થયો. ૪૦ (ગાથા).

ગો ઠિદિબંધઢાણા પયડિઢાણા પદેસઠાણા વા ।

ગો અણુભાગઢાણા જીવસ્સ ણ ઉદયઠાણા વા ।।૪૦।।

નીચે હરિગીત. ઉપરનો શ્લોક કુંદકુંદાર્યનો છે. નીચે હરિગીત છે. પંડિતજીએ બનાવ્યું છે.

સ્થિતિબંધસ્થાનો, પ્રકૃતિસ્થાન, પ્રદેશનાં સ્થાનો નહીં,

અનુભાગનાં નહિ સ્થાન જીવને, ઉદયનાં સ્થાનો નહીં. ૪૦.

લ્યો, ગાથામાં આવ્યું છે ભાઈ! ઉદયના સ્થાનો નથી એમ લીધું. બધા સ્થાનો નથી એમ થયું. ઓલા વિભાવસ્વભાવસ્થાન છેને પહેલું? પહેલા આવ્યું, ઉલમાં આવ્યુંને કાલ. વિભાવ, એમાં ચારેય ભાવ નામે તો વાંધો નથી એમ લાગે છે. કારણ કે અહીં ઉદય તો આવ્યો છે. એકલું ઉદય ત્યાં હોય તો.... ઉદયના સ્થાનો નથી એમાં કહ્યું છે. ઓલા વિભાવ આવ્યું હતુંને ઉલમાં પહેલો બોલ. ન્યાં બધું બધું ચારેય વિભાવભાવ વસ્તુમાં નથી. ને પાછા જુદા પાડ્યા, આમાં જુદા બતાવ્યા.

ટીકા : અહીં (આ ગાથામાં) પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, અનુભાગબંધ અને પ્રદેશબંધના સ્થાનોનો તથા ઉદયના સ્થાનોનો સમૂહ જીવને નથી એમ કહ્યું છે. બંધના ચાર ભેદ છે. જુદું સમજાવવું છેને? સદા નિરુપરાગ જેનું સ્વરૂપ છે.... ભગવાન આત્માનું તો ત્રિકાળી.. સદા ત્રિકાળી ‘નિરુપરાગ-ઉપરાગ વિનાનું. (ઉપરાગ = કોઈ પદાર્થમાં અન્ય ઉપાધિની સમીપતાના નિમિત્તે થતો ઉપાધિને અનુરૂપ વિકારી ભાવ, ઔપાધિકભાવ, વિકાર, મલિનતા)’. ભગવાન વસ્તુ જે શુદ્ધ ધ્રુવ ત્રિકાળી છે જેને ખરેખર આત્મા કહીએ પર્યાય વિનાનો, એ તો નિરુપરાગ છે એમાં કોઈ જાતનો વિકાર નથી. સંસારના ભાવ વિનાનો એ ધ્રુવસ્વભાવ છે. એમાં સંસારભાવ

ઉદયભાવ જ નથી. આહાહા! એથી સંસારનો અભાવ સ્વભાવમાં હોવાથી, સ્વભાવની દૃષ્ટિએ સંસારનો અભાવ થઈ જાય છે. પર્યાય ઉત્પન્ન થાય એને નથી ગણી એમ કહે છે. સેઠી! ન્યાં મુંબઈ-મુંબઈમાં આવું નથી ત્યાં. ત્યાં બેસે તો (બધા કહે), પિતાજી સાહેબ આવો, પિતાજી સાહેબ આવો.

સદા નિરુપરાગ... બેસવું જોઈએ અંદર હોં. આ વસ્તુ પોતે વિકાર અને સંસાર વિનાની યીજ છે અંદર, એને આત્મા કહેવામાં આવે છે. જુઓ! **એવા નિરંજન (નિર્દોષ) નિજ પરમાત્મતત્ત્વ...** નિરંજન નામ નિર્દોષ. નિરુપરાગ તો કહ્યું છે એથી કરીને પછી ‘અંજન વિનાનો’નો અર્થ નિર્દોષ કરી નાખ્યો. **નિજ પરમાત્મતત્ત્વ....** પોતાનો કારણસ્વરૂપ ભગવાન ધ્રુવ એ નિજ કારણપરમાત્મા, પોતાનો આત્મા પરમાત્મા, એમ કહે છે. ભગવાન તીર્થકરાદિ તો એનો આત્મા પરમાત્મા છે. આહાહા! **નિરુપરાગ જેનું સ્વરૂપ છે** એટલે ઉપાધિ વિનાનું જેનું સ્વરૂપ છે. વસ્તુના ત્રિકાળી સ્વભાવમાં ઉપાધિ છે જ નહીં. ઉપાધિ પર્યાયમાં છે. વસ્તુ નિરુપાધિતત્ત્વ ધ્રુવ છે. એ ઉપાધિરૂપ હોય તો પછી શુદ્ધતા રહે જ નહીં, તો અશુદ્ધતાનો પિંડ થઈ ગયો. સમજાણું કાંઈ? આવી ધર્મકથા કઈ જાતની? એમાં કરવું શું એ કંઈ આવતું નથી. કહ્યુંને કે આવો જે આત્મા તેની રુચિ કેમ કરતો નથી? રુચિ તેની કરવા માંડ.

નિયમેણ ચ જં કર્જં... નિયમથી કરવાલાયક હોય તો આવો ભગવાન આત્મા એની રુચિ ને શ્રદ્ધા ને એનું જ્ઞાન ને રમણતા—એ કરવા જેવું છે. સમજાણું કાંઈ? **નિજ પરમાત્મતત્ત્વને...** ‘નિજ પરમાત્મ’ ભાષા વાપરી છે ને? એ શુદ્ધભાવ કહો કે નિજ પરમાત્મતત્ત્વ કહો. અધિકાર શુદ્ધભાવ છે ને? પોતાનો પરમાત્મા ધ્રુવ નિશ્ચળ અવિનાશીસ્વભાવ, એક સમયની પર્યાય ને રાગ વિનાનો **નિજ પરમાત્મતત્ત્વને ખરેખર દ્રવ્યકર્મના—જડકર્મના જઘન્ય, મધ્યમ કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધના સ્થાન નથી.** એને કર્મની સ્થિતિ, ... કર્મની સ્થિતિ છે ને? જઘન્ય સ્થિતિ, મધ્યમ કે ઉત્કૃષ્ટ—એ બધા પ્રકારો વસ્તુમાં છે જ નહીં. આહાહા!

બધા અધિકાર છે, બધા મહાબંધ... અહીં તો પર્યાય સાથે સંબંધ છે એમ કહેશે. એમાં અશુદ્ધતત્ત્વ સાથે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે. ધ્રુવ સાથે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ નથી, એમાં કહેશે. અશુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ અને કર્મપુદ્ગલના પ્રદેશે સંબંધ છે. સમજાણું કાંઈ? મલિનતાની પર્યાય અને કર્મ એને નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે. વસ્તુની સાથે કાંઈ સંબંધ છે નહીં. આહા! એ તો વ્યવહાર થઈ ગયો. વ્યવહાર અભૂતાર્થ થઈ ગયો. આહાહા! દ્રવ્યકર્મ એટલે જડકર્મ. જ્ઞાનાવરણાદિ છેને આઠ, એના ભેદો જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના સ્થાન એમાં નથી.

જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટવિધ કર્મોમાંના તે તે કર્મને યોગ્ય એવો જે પુદ્ગલદ્રવ્યનો સ્વ-આકાર.. દેખો! આ નવી વાત. સ્વ-આકાર તે પ્રકૃતિબંધ છે. આઠ કર્મમાં જે પ્રકૃતિનો સ્વભાવ

છેને સ્વભાવ, એને પુદ્ગલનો આકાર કહેવામાં આવે. સ્વ, એટલે એ પુદ્ગલનો સ્વ-આકાર થયો. પ્રકૃતિસ્વભાવ પુદ્ગલ સ્વ-આકાર છે. જેમ જ્ઞાનાવરણાદિ પ્રકૃતિનો જ્ઞાન રોકવાનો નિમિત્ત સ્વભાવ હોયને, એવો જે સ્વભાવ એ પુદ્ગલદ્રવ્યનો સ્વ-આકાર છે, એ પ્રકૃતિબંધ છે. ધ્રુવમાં-ઘૌવ્યવસ્તુમાં નથી. નિજ કારણપરમાત્મા પ્રભુ એની અંદર એ નથી. એ નથી એટલે ટાળવાની ચિંતા તારે છે નહીં. એની દૃષ્ટિ કર ને પ્રાપ્ત થઈ જાય વસ્તુ, તો ટાળવાનું રહેતું નથી, ટળી જાય છે એની મેળાએ એમ કહે છે. ભારે વાત ભાઈ!

જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટવિધ કર્મોમાંના તે તે કર્મને યોગ્ય... તે તે કર્મને યોગ્ય સ્વભાવ જ્ઞાનાવરણીયનો, દર્શનાવરણીયનો જે સ્વ-આકાર પ્રકૃતિબંધ તે આત્મામાં નથી. તેનાં સ્થાનો (નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વને) નથી. નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વ એમાં એ નથી. હવે કહે છે જુઓ! અશુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ (-અશુદ્ધ આત્મા)... પર્યાય વિકારી. અશુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ છેને વિકારી પર્યાય? અશુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ. ઓલું શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ ત્રિકાળી ને પર્યાય વિકારી અશુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ આ રાગ-વિકાર. એને અને કર્મપુદ્ગલના પ્રદેશોનો પરસ્પર પ્રવેશ તે પ્રદેશબંધ છે... એને બેયનું એક ક્ષેત્રે રહેવું તે પ્રદેશબંધ છે. સમજાણું કાંઈ?

આ તો અધ્યાત્મમાર્ગ વીતરાગનો છે. એ અપૂર્વ છે, કોઈ દિ' એણે ખરેખર અંતરની વાતું સાંભળી નથી. સાંભળેલી બધી થોથેથોથાં ને ખોખાં. આહા! 'શ્રુત પરિચિત્ત અનુભૂતા' આવે છે ને? સાંભળ્યું તેં બધું, પણ બધું પર. કામભોગ-ભોગની ઇચ્છા ને કર્મનું ભોગવવું. અને ઇચ્છા વિનાનો ભગવાન આત્મા એક સમયની પર્યાય વિનાનું ધ્રુવતત્ત્વ એ વાત તેં સાંભળી નથી, પરિચયમાં હજી આવી નથી, તો અનુભવમાં ક્યાંથી આવે? અશુદ્ધપર્યાય રાગ અને કર્મપુદ્ગલને પરસ્પર પ્રવેશ તેને પ્રદેશબંધ કહે છે.

આ બંધના સ્થાનો પણ (નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વને) નથી. શુભાશુભકર્મની નિર્જરાના સમયે સુખદુઃખરૂપ ફળ દેવાની શક્તિવાળો તે અનુભાગબંધ છે.... શુભાશુભ કર્મના ટળવા કાળે સુખ-દુઃખનું ફળ તો એમાં આવે, અનુભાગમાં હોં. એવી શક્તિવાળો અનુભાગ તે આત્મામાં નથી. આનાં સ્થાનોનો પણ અવકાશ (નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વને વિષે) નથી. વળી દ્રવ્યકર્મ તથા ભાવકર્મના ઉદયનાં સ્થાનોનો... લ્યો, બેય આવ્યું. પણ અવકાશ (નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વને વિષે) નથી. ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ નિત્યાનંદ ભગવાન એમાં આ બધા પ્રકૃતિ, પ્રદેશ, સ્થિતિ, અનુભાગ છે નહીં. એનામાં છે, વસ્તુમાં નથી અને સંબંધ હોય તો રાગના અશુદ્ધ પરિણામ સાથે એક(ક્ષેત્રે) અવગાહન થાવું એવો સંબંધ છે. ધ્રુવ સાથે તો એક(ક્ષેત્રે) અવગાહન થાવું એવો સંબંધ છે નહીં. એવા આત્મા શુદ્ધ ભગવાન આત્મા એની અંતર દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતા એનું નામ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર. એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે, બીજો કોઈ માર્ગ છે નહીં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

ભાદરવા સુદ ૧, શુક્રવાર, તા. ૧૨-૯-૧૯૬૯
ગાથા-૪૦, શ્લોક-૫૫, પ્રવચન-૪

આ નિયમસાર શાસ્ત્ર ચાલે છે, એનો શુદ્ધભાવ અધિકાર. શુદ્ધભાવ એટલે શું? કે આત્માનો જે ત્રિકાળી.... શેઠી કહે છે, કારણપરમાત્મા ને પરમપારિણામિક શું છે? એનું સ્પષ્ટીકરણ તો ચાલે છે. શુદ્ધભાવ એટલે આત્માનો એક સમયમાં ત્રિકાળી ધ્રુવ નિત્ય સ્વભાવ, જેમાં કર્મ, શરીર નથી, જેનામાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો પણ નથી અને જેમાં વર્તમાન અવસ્થા-પર્યાય જે છે એ પર્યાય પણ જેમાં નથી. એવા ત્રિકાળી નિત્યાનંદ ધ્રુવસ્વભાવને અહીંયાં કારણપરમાત્મા તરીકે (કહે છે). કેમકે કાર્ય જે થાય છે—સિદ્ધદશાનું કાર્ય, એ કારણ ત્રિકાળી જ્ઞાનાનંદસ્વભાવમાંથી કાર્ય થાય છે. સમજાણું કાંઈ? ત્રિકાળી ચિદાનંદ ધ્રુવસ્વરૂપ, જેને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહ્યો એને જ કારણપરમાત્મા કહે છે અને એને જ પરમપારિણામિક સ્વભાવભાવ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? જેને સામાન્ય સ્વભાવ કહો. એકરૂપ રહેનાર કાયમનું તત્ત્વ તેને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહે છે. શરીર, વાણી, મન તો પર છે, એ કાંઈ આત્મામાં નથી અને દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કે કામ, ક્રોધના જે વિકલ્પ ઊઠે એ તો ઉપાધિ, મેલ છે. એ કહેશે હમણાં. ઉપાધિ, મેલ છે એ કાંઈ આત્મામાં નથી.

જેને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવું હોય—ધર્મની પહેલી દશા પ્રગટ કરવી હોય—એને આવો આત્મા જે ત્રિકાળી ધ્રુવ, જેમાં મલિન પરિણામ તો નથી, પણ જેની વર્તમાન અવસ્થામાં જે કાંઈ નિર્મળ અવસ્થા અસ્તિત્વ ગુણાદિની હોય, એ નિર્મળ અવસ્થા પણ જે ત્રિકાળીમાં નથી. સમજાય છે કાંઈ? એને કારણપરમાત્મા કહો, એ ધ્રુવસ્વભાવને કારણજીવ કહો, એ ધ્રુવ પરમસ્વભાવભાવને પારિણામિક પરમભાવ કહો, એને પરથી ભિન્ન તદ્દ અબદ્ધસ્પૃષ્ટ એવો ભાવ કહો, એને એકરૂપ જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળી તેમ કહો, તેને કોઈ પર્યાયની અપેક્ષા નથી એવો નિરપેક્ષ શુદ્ધભાવ કહો—એ બધું એકાર્થ છે. શેઠ! સમજાય છે કાંઈ?

શ્રોતા :- નિર્મળ પરિણામ... ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નિર્મળ પરિણામ વસ્તુમાં નથી. વસ્તુ તો પર્યાય રહિત છે. મોક્ષની પર્યાય પણ જેમાં નથી. અને મોક્ષમાર્ગની પર્યાય જે છે મોક્ષમાર્ગની... આ મોક્ષમાર્ગનો અધિકાર છે આ નિયમસાર. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે વીતરાગી મોક્ષમાર્ગની પર્યાય-અવસ્થા, એ પણ ધ્રુવમાં નથી.

શ્રોતા :- આપે કહ્યું, કારણમાંથી કાર્ય થાય છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ ભેદની દ્રષ્ટિથી એમ કહેવાય છે. ભેદની દ્રષ્ટિએ તો એમ જ છે. સમજાય છે કાંઈ? પણ વાસ્તવિક તો ધ્રુવ તે ધ્રુવ છે અને પર્યાય પ્રગટ થાય છે તે સ્વતંત્ર પર્યાય પ્રગટ થાય છે. પણ વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે ભેદથી જ્યારે એને જાણવું હોય ત્યારે એ પર્યાય આવે છે અંદરથી. અને જે પર્યાય થઈ એ પાછી જાય છે અંદર. વસ્તુ એવી છે. દેવીલાલજી! પણ એની એકરૂપતા-સદ્રશ્યતાના ધ્રુવને જો લક્ષમાં લે તો એમાં એક સમયની પર્યાયનું આવવું-જાવું એવું એનામાં છે નહિ. એ તો ઓલો અંશ છે એટલે એ તો ભેદદ્રષ્ટિ થઈ ગઈ. સમજાણું કાંઈ? ઝીણું તત્ત્વ છે.

સમ્યગ્દર્શનનો વિષય, ધ્યેય કે જેનાથી આત્મકલ્યાણની દશા પ્રગટ થાય એવો જે વિષય દ્રવ્ય. દ્રવ્યાર્થિકનયનું દ્રવ્ય કહો તો એ. જે નય એક અંશને-ત્રિકાળી ધ્રુવને સ્વીકારે. સમજાય છે કાંઈ? જેમાં નજર-શ્રદ્ધાને અંદરમાં પ્રસરવાથી, ફેલાવવાથી આખી વસ્તુ જ્યાં પર્યાયમાં કબજે આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ? એવો જે ત્રિકાળી કારણપ્રભુ, જેમાં કારણરૂપ શક્તિ પૂર્ણ પડી (છે) ધ્રુવરૂપે, એને કારણપ્રભુ કહેવાય છે. એક સમયની પર્યાય વિનાના તત્ત્વને. કેવળજ્ઞાનની જે એક સમયની પર્યાય છે એ પણ વસ્તુમાં નથી-ધ્રુવમાં નથી. શેઠ! જરી ઝીણું છે.

શ્રોતા :- બહુ ઝીણું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બહુ ઝીણું. હું ઝીણું કહું એનો અર્થ કે ધ્યાન રાખવા જેવું છે, એમ. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

જેમાં એકરૂપ સત્રૂપ સદ્રશ્યરૂપ એકલો આનંદ અને શાંતિ એકરૂપ પડી છે એવા આત્મતત્ત્વને ત્યાં નિશ્ચય આત્મા કહો. નિશ્ચય આત્મા (અર્થાત્) ખરેખર આત્મા. પર્યાયવાળો આત્મા એ વ્યવહાર આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? એક સમયની કેવળજ્ઞાનાદિ પર્યાય એ વ્યવહાર આત્મા છે. શોભાલાલજી! આ ઝીણું છે.

શ્રોતા :- ઝીણું સમજવું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સમજવું છે? ઠીક. આહાહા..! શેઠને હજી બહુ ઓલું કર્યું હોય ને થોડું થોડું સમજવામાં જરી (વાર લાગે). આહાહા..!

કહે છે, આ 'શુદ્ધભાવ' શબ્દ છેને માથે? માથે છેને ઉપર? શુદ્ધભાવ. નિયમસાર. આ બાજુ નિયમસાર અને આ બાજુ શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. સમજાણું? આ બાજુ ૮૦ છે. આ બાજુ ૪૦ છે ગાથા. તમારે ૮૦-૪૦ ચાલવાનું છેને કાલે? એય..! ચીમનભાઈ! એય..! વજુભાઈ! જુઓ અહીં. પાનું ૮૦ છે અને ગાથા ૪૦ છે. સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે કે ભગવાન આત્મા આઠ કર્મરહિત છે. અહીં એ ગાથા આવી છે કુદરતે. જુઓ! (પાનું) ૮૦ છે ને? અને ૪૦ ગાથા છે. ભગવાન આત્મા.... આઠ કર્મની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ. કર્મ જે જડ

છે એ જડના આઠ ભેદ છે. સમજાય છે? અને જેની અંદર... અહીં તો કહેશે, પ્રકૃતિમાં સ્વ આકાર કહેશે. ભિન્ન ચીજ કહે છે. પ્રકૃતિ એ એનો પરમાણુ-કર્મનો સ્વભાવ છે, એનો એ સ્વ-આકાર છે, સ્વભાવ છે એનો, એમ. પ્રકૃતિ એટલે ભાવ, ભાવ એટલે સ્વ-આકાર. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અને એ કર્મની પ્રકૃતિમાં જે સ્થિતિ પડે છે ૭૦ અને ૪૦ કોડાકોડી વગેરે વગેરે, એ બધી જડમાં છે. એ જડની સ્થિતિ, જડના પ્રદેશો સંખ્યાએ અનંત, જડમાં પડેલો રસ-અનુભાગ અને એનો પ્રકૃતિ સ્વભાવ-આકાર. ચારેય જડના છે એ આત્મામાં નથી. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

આ તો માણસ કહે, કર્મ અમને હેરાન કરે છે. જૈનમાં તો કર્મ નુકસાન કરે. જગતને ઈશ્વર રખડાવે, ત્યારે આને કર્મ રખડાવે. એય..! પણ કર્મ વસ્તુમાં જ નથી પછી રખડાવે ક્યાંથી તને? એમ કહે છે. એ તો કર્મના ચતુષ્ટય જે છે આ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ... પરમાણુ, એની સ્થિતિ, એનો ભાવ. સમજાય છે? એનું ક્ષેત્ર જે છે એટલું—એ ચારેય તેનામાં છે. કર્મના કર્મમાં છે, આત્મામાં નથી. અહીં તો એક સમયની પર્યાય વિનાનો પહેલો સિદ્ધ કર્યો અને હવે બધા પ્રકારને ભિન્ન-ભિન્ન રીતે સિદ્ધ કરે છે.

ચૈતન્ય મહાપ્રભુ.. એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં મહા ચૈતન્યપ્રભુ પૂર્ણ સ્વરૂપ છે. પર્યાય છે કેવળજ્ઞાનની એવી એવી તો અનંતી-અનંતી પર્યાયનો સમૂહ એક જ્ઞાનગુણ છે. સમજાય છે કાંઈ? સદ્રશ્યરૂપે ગુણ. આનંદ જે પ્રગટે છે પર્યાયમાં, એક સમયનો આનંદ... કેવળીનો અનંત આનંદ એ પણ ત્રિકાળી આનંદની અપેક્ષાએ તો અનંતમા ભાગનો આનંદ છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મબળ જે છે અંદર વીર્ય, જે પૂર્ણ વીર્ય-બળ પ્રગટે છે પર્યાય-અવસ્થામાં એ તો અનંત અનંત પુરુષાર્થનો પિંડ છે એના અનંતમા અનંતમા ભાગનું વીર્ય પ્રગટે છે. આહાહા...! કહો, સમજાય છે કે નહિ આમાં? આહાહા...! અને સાધકનો જે પુરુષાર્થ છે એ તો ઘણા અનંતમા અનંતમા ભાગે છે. ભગવાન તો એકલો પુરુષાર્થનો પિંડ છે. સમજાણું કાંઈ? એકલા વીર્યની કાતળી, ધ્રુવ આત્મબળ. સમજાણું કાંઈ? એવું જે જ્ઞાન, એવું દર્શન, આનંદ, વીર્ય આદિ ચતુષ્ટય પ્રગટે છેને અને એના કારણરૂપ જે મોક્ષનો માર્ગ છે એ તો ધ્રુવના સ્વભાવમાં ક્યાંય અનંતમા અનંતમા ભાગે છે. અમરચંદભાઈ!

આ તો ભગવાનના ઘરની વાતું છે ભાઈ! એવો જે ભગવાન આત્મા જેને અનંત વીર્ય એક સમયમાં પ્રગટ્યું, એનાથી પણ અપરિમિત અનંત વીર્યનો પિંડ પ્રભુ ધ્રુવસ્વરૂપ નિત્ય સ્વભાવ, કાયમી સ્વભાવ, અસલી સ્વભાવ, કારણસ્વભાવ, કારણજીવ, પરમપારિણામિકસ્વભાવ, શુદ્ધભાવ, નિત્યભાવ, સદ્રશ્યભાવ, સામાન્યભાવ, એકરૂપ ભાવ છે. શેઠી! આ બધું વિશેષણ ચાલે છે અહીં. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? એવો જે ભગવાન શુદ્ધભાવ સ્વભાવનો જે પિંડ છે, એકરૂપ સદ્રશ્ય રહે છે એવો શુદ્ધભાવ, એમાં એની વર્તમાન થતી પર્યાય પણ જેમાં નથી. સમજાય છે કાંઈ? એ પહેલાં આવી ગયું છે પહેલી ગાથામાં. સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ અને જીવનો એક સમયનો પર્યાય, એ આવો જે ધ્રુવ આત્મા એની એક સમયની દશા એ વ્યવહારજીવ છે. સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષની પર્યાય એક સમયની એ પણ વસ્તુના

મૂળ તત્ત્વમાં-આત્મદ્રવ્યમાં નથી. તો પછી આસ્રવ અને બંધ.. પુણ્ય-પાપના શુભ વિકલ્પો એ આસ્રવ, શુભ અને અશુભ એ આસ્રવ અને અટકતી દશા એવો ભાવબંધ એ વસ્તુમાં નથી, એનાથી દૂર છે એ. આરે..! સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા એની કેવળજ્ઞાનાદિની પર્યાયથી પણ દૂર વર્તતો છે આત્મા. પંડિતજી! સમજાય છે કે નહિ? આ તો ભાષા સાદી છે. પહેલાથી 'ન સમજાય' એમ કરીને.. 'ન સમજાય' એમ કરીને થઈ જાય છે. આ તો સાદી શાસ્ત્રભાષા છે. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ જે વસ્તુ ધ્રુવ નિત્ય દ્રવ્યસ્વભાવ, કાયમી તત્ત્વનો સ્વભાવ, ભલે ઊંચે, નીચે ક્ષેત્રે ક્યાંય હોય, એને ઊંચા, નીચા ક્ષેત્ર લાગુ પડતું નથી. આહાહા..! એવો એક-એક ભગવાન આત્મા જેને એક સમયનો કાળ લાગુ પડતો નથી, એક સમયની અવસ્થાનો. ત્રિકાળ કહેવું એ પણ એક અપેક્ષિત વાત છે. વસ્તુ છે, બસ એમને એમ. સમજાય છે કાંઈ? એવી વસ્તુ ઉપર દ્રષ્ટિ કરવી તેને ભગવાન સમ્યગ્દર્શન કહે છે. કહો, મૂળચંદભાઈ!

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કરે તો બને. નથી કરતો, ભાન ન મળે એમને એમ કરતો નથી. આ રખડે છે આ બીડી અને તમાકુમાં, જુઓને. સમજાય છે? આ તો દાખલો. બધાય એમ જ કરે છેને. આ ડોક્ટર-બોક્ટર. વકીલ પણ કરે. આહાહા..!

અરે..! ભગવાન! તારું તળિયું એટલું મોટું છે એમ કહે છે. તળિયું સમજો છો? પાતાળ કૂવાનું પેટાળ કહેવાય છેને પેટાળ. પાતાળનું પેટાળ, પાતાળનું પેટાળ. કૂવા પાતાળી થાય છેને? પાણી ખૂટે જ નહિ, ખૂટે જ નહિ. એવો ભગવાન પાતાળ કૂવો છે. આહાહા..!' શુદ્ધ પરિચિત અનુભૂતા.' બીજી વાત તેં સાંભળી છે કહે છે. પણ આવો સ્વભાવ છે એ વાત તેં સ્મિતપૂર્વક કોઈ દિ' સાંભળી નથી. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? બાકી આ બધા તમારા પૈસા ને શરીર ને ધૂળધાણી ને બાયડી, છોકરા એ તો ક્યાંય એનામાં રહ્યા. એ એના થઈને રહ્યા છે, તારા થઈને રહ્યા નથી. બરાબર હશે? એના થઈને રહ્યા છે. અહીં તો કહે છે કે એક સમયની પર્યાય પણ એની થઈને રહી છે, દ્રવ્યની થઈને રહી નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? આ તો પરમેશ્વરના પેટ ખોલાય છે. સમજાણું ?

કહે છે કે એવો શુદ્ધભાવ એનો અધિકાર આ ચાલે છે. એ ૪૦મી ગાથા છે, જુઓ.

ગો ઠિદિબંધઘઠાણા પયહિઠ્ઠાણા પદેસઠાણા વા।

ગો અણુભાગઠાણા જીવસ્સ ણ ઉદયઠાણા વા। ૪૦।।

સ્થિતિબંધ સ્થાનો, પ્રકૃતિસ્થાન, પ્રદેશના સ્થાનો નહીં,

અનુભાગના નહિ સ્થાન જીવને, ઉદયનાં સ્થાનો નહીં. ૪૦.

‘ટીકા - અહીં (આ ગાથામાં) પ્રકૃતિબંધ,...’ કર્મના સ્વભાવનો આકાર એવો જે બંધ. ‘સ્થિતિબંધ,...’ કર્મની મુદતનો કાળનો જે બંધ. કર્મમાં હોં! ‘અનુભાગબંધ,...’ રસશક્તિનો બંધ. અને પ્રદેશની સંખ્યાનો બંધ પુદ્ગલકર્મમાં. આ કર્મ કર્મની રાડું પાડે છેને માણસો? અરે..! કર્મે હેરાન કર્યા, કર્મે રખડાવ્યા, ચાર ગતિમાં કર્મ લઈ જાય—એમ છે નહિ. તારામાં નથી, તને શું લઈ જાય? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એ ‘ઉદયનાં સ્થાનોનો સમૂહ...’ જુઓ! આ બધાનો સમૂહ કીધું છેને? સ્થાન કીધા છે ને એટલે સમૂહ. ‘જીવને નથી...’ ત્યારે કોને હોય એ? કર્મ કોને હોય? જીવને ન હોય ત્યારે લાકડાને હોય? આહાહા..! ભાઈ! એ કર્મ, કર્મ થઈને રહ્યા છે, એ જીવની કોઈ પર્યાય થઈને રહ્યા નથી. જીવનું દ્રવ્ય જે છે વસ્તુ અને એની શક્તિઓ—ગુણ છે એ પણ તો કર્મ થઈને રહ્યા નથી, પણ તારી પર્યાય થઈને પણ એ રહ્યા નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? તારી પર્યાય થઈને રહેલા જે ભાવ હોય એનાથી પણ ધ્રુવસ્વભાવ શુદ્ધ તો ભિન્ન દૂર વર્તે છે. તો પછી કર્મથી તો તદ્દ દૂર વર્તે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

હવે કહે છે, જુઓ! ‘સદા નિરૂપરાગ જેનું સ્વરૂપ છે...’ શેઠી! હવે તમારું આવ્યું જુઓ! પરમપારિણામિકભાવ. કારણ આત્મા કહો, પરમપારિણામિકભાવ કહો, એને શુદ્ધભાવ કહો, એને પર્યાયની ક્રિયા વિનાનો ધ્રુવસ્વભાવ કહો—એ બધું એક જ છે. એવો જે ભગવાન આત્મા એ સદા ત્રણે કાળ. ઓલામાં ત્રિકાળ શબ્દ લીધો હતો-ત્રિકાળ નિરૂપાધિ. તો આમાં સદા લીધો. ભગવાન અંદર બિરાજમાન પ્રભુ ધ્રુવ, જેમાં નજર નાખતાં કલ્યાણ થાય, જેના ઉપર નજર પડતાં મોક્ષમાર્ગની દશા પ્રગટ થાય, નજર નાખતા પ્રગટ થાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવો જે ભગવાન મહાપ્રભુ, શુદ્ધ ધ્રુવ. ‘સદા નિરૂપરાગ જેનું સ્વરૂપ છે...’ ત્રિકાળ સદા એનું નિરૂપરાગ.. નિરૂપરાગ-ઉપરાગ વિનાનું. નિરૂપ શબ્દ પડ્યો છેને? ઉપરાગ વિનાનું.

‘ઉપરાગ =...’ હવે ઉપરાગની વ્યાખ્યા. ‘કોઈ પદાર્થમાં,...’ આત્મા ત્રિકાળી ધ્રુવ એ નિરૂપરાગ છે, ઉપરાગ એમાં નથી. ઉપરાગ એટલે શું? ‘કોઈ પદાર્થમાં, અન્ય ઉપાધિની સમીપતાના નિમિત્તે...’ અન્ય ઉપાધિની નજીકતાને કારણે ‘થતો ઉપાધિને અનુરૂપ વિકારીભાવ;...’ એ ઉપાધિને અનુરૂપ. ઉપાધિ નિમિત્ત છે. કર્મ, સમજાણું કાંઈ? એ નિમિત્ત છે. એને અનુરૂપ... નિમિત્ત છે તે અનુકૂળ છે. જડકર્મ છે જડ છે તે નિમિત્ત અનુકૂળ છે અને એને અનુરૂપ.. એને અનુરૂપ આત્માની થતી વિકારી અવસ્થા તેને અહીંયાં ઉપરાગ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

જુઓ! ઉપરાગ શબ્દ પડ્યો છેને? ઉપરાગ. ‘કોઈ પદાર્થમાં, અન્ય ઉપાધિની સમીપતાના...’ સમીપ. ઓલો ‘ઉપ’નો અર્થ સમીપ ભાઈ! આહાહા..! ઉપ એટલે સમીપ. એના ‘નિમિત્તે થતો ઉપાધિને અનુરૂપ...’ એ કર્મ નિમિત્ત છે એને અનુરૂપ. કર્મ નિમિત્ત છે તે અનુકૂળ.. અનુકૂળ. અનુકૂળ અને અનુરૂપ. સમજાણું કાંઈ? નિમિત્તને અનુકૂળ કહેવાય છે અને નૈમિત્તિક દશાને અનુરૂપ કહેવાય છે.

કહે છે, ‘અન્ય ઉપાધિની...’ અન્ય ઉપાધિ હોયને? પોતાની ઉપાધિ હોય? એમ કહે છે. અન્ય ઉપાધિ જે કર્મની છે એના સમીપપણાના નિમિત્તે થતો ઉપાધિને અનુરૂપ. એ ઉપાધિ જે કર્મ છે એને અનુરૂપ. એટલે શું? કે વિકારીભાવ. એ મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય, યોગ એવો જે ભાવ, એ રાગ છે અથવા ઉપાધિ છે અથવા મેલ છે. એ મેલ વિનાનો આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! નિરૂપરાગ સદા જેનું સ્વરૂપ છે. ભગવાન (આત્મા) તો નિર્મળાનંદ પ્રભુ ચૈતન્ય રત્નાત્કર ધ્રુવ ભગવાન, પરમસ્વભાવે બિરાજમાન છે, જેની પર્યાયને પણ જ્યાં અપરમભાવ કહ્યો, એના સમીપે ઉપાધિભાવને તો શું કહેવું? કહે છે. એ એનામાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

શ્રોતા :- આ વાત શેની ચાલે છે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શેની વાત ચાલે છે આ? એ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય ધ્રુવ ચૈતન્ય કોને કહેવાય એની વાત ચાલે છે. નિયમસાર છેને? નિયમસાર એટલે મોક્ષનો માર્ગ. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન એ નિયમ અને સાર એટલે વિકાર અને વ્યવહાર વિનાનો ભાવ, એને નિમયસાર મોક્ષનો માર્ગ કહેવામાં આવે છે. એ મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ થવામાં કોણ કારણ છે? કે ધ્રુવ. ડોક્ટર! ઝીણું છે થોડું આ. સમજાણું આમાં? ઓલા સંચા-બંચામાં આખો દિ’ ગૂંચવાઈ જાયને એટલે આ શું હશે અત્યારે? આહાહા...!

ભગવાનનો મહા સંચો એવો છે અંદર, કહે છે કે જેની સદ્રશ્યતાની, એકતાની ધ્રુવતામાં જેને વર્તમાન એક સમયની પર્યાયનો પણ જેને સ્પર્શ નથી. આહાહા...! એમ કહીને એવું જે ધ્રુવતત્વ છે એમાં દ્રષ્ટિ મૂકીને, અંતર્મુખ થઈને અંતર્મુખ સ્વભાવમાં..., અંતર્મુખ સ્વભાવ છે ધ્રુવ શુદ્ધભાવ, એને અંતર્મુખ પરિણતિથી દ્રષ્ટિમાં લઈને અનુભવવો એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત ભાઈ!

કહે છે, એવો ભગવાન આત્મા જેમાં મેલ તો અંશે નથી. સમજાણું? આ મોટા કર્મના થોક પડ્યા છે, બાંધ્યા છે. પણ નથી તારામાં, સાંભળને! આહાહા...! તારી દ્રષ્ટિએ તને ગાંડો-પાગલ બનાવ્યો છે કે હું આ વાળો છું, આવો છું, આ વાળો છું, કર્મવાળો છું. મેલવાળો છું. એવી દ્રષ્ટિને પાગલદ્રષ્ટિ, મિથ્યા દ્રષ્ટિ કહે છે. વસંતભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા વસ્તુ છેને? તો એનો સ્વભાવ છેને? એ વસ્તુ અને વસ્તુનો સ્વભાવ નિત્ય એકરૂપ રહે છે. એને જ ખરો આત્મા અને કારણપરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. એ આત્મા ખરો છે. આહાહા...! એવા ખરા આત્માની અંદરમાં જેનું સદા નિરૂપરાગસ્વરૂપ છે... એનું તો સદા ઉપાધિ વિનાનું સ્વરૂપ છે. અથવા ઉપાધિના સમીપે થતો મેલ એ વિનાનું સ્વરૂપ છે. આહાહા...!

‘એવા નિરંજન...’ નિરંજન એટલે નિરૂ-અંજન એટલે નિર્દોષ. અંજન વિનાનો. અંજન-આંજણ આંખમાં નથી આંજતા?

શ્રોતા :- છોકરાઓને આંજે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- છોકરા અને મોટા પણ આંજે છે અત્યારે, કાળી ટીકી કરવા. એ સુરમો આંજે છે. લ્યો, એ ઠીક કહે છે. ઓલાને આંજે ઓલું. મોટા સુરમો આંજે આમ. લે ને સળી? અને આમ કરીને ફેરવે સવારમાં. ધૂળેય નથી, સાંભળને હવે.

અંદર ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ એવો બિરાજમાન અનાદિ-અનંત શાશ્વતતત્ત્વ છે. પોતાનું નિજ હોં! એ નિરંજન છે—એને અંજન છે નહિ. નિરૂપરાગ—રાગ વિનાનો કલ્પો, પછી નિરંજન કલ્પો એટલે કે અંજન વિનાનો નિર્દોષ, એમ. અસ્તિથી કલ્પું, નિર્દોષ ભગવાન આત્મા. એ નિર્દોષ સ્વભાવનો આખો સાગર છે. એમ કેમ બેસે? અહીં બીડી વિના ચાલે નહિ, તમાકુ વિના ચાલે નહિ. એક ચપટી તમાકુ હોય ત્યાં આહા..! તૃપ્ત.. તૃપ્ત.. અને ચા-બા પીને આવીએ પા-શેર, દોઢ પા-શેરનો ઉકાળો, ત્યારે સાંભળવામાં મગજ ઠીક રહે. અને ચા, ઉકાળા વિના સાંભળવા બેસીએ તો મગજ ઠીક રહે નહિ. દોઢ પાશેરના ઉકાળે મગજ તારું ઠીક રહે? આવી તે ભ્રમણા! ઉકાળો છેને, એ શું છે? ચા.. ચા.. ઊની ઊની ઉકાળે છે. બીજું શું છે, ધૂળ છે.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- તેજ ધૂળેય આવતી નથી. કોને તેજ આપે? આહાહા..! એકને ત્યાં મરવાની તૈયારી હોય ચા નાખવા જાય તો અહીં શ્વાસ અટકી જાય ફડાક. એ જ્યાં નાખવા જાય ત્યાં રગમાં અંદર ન ઉતરે ત્યાં પકડાઈ જાય. ફૂ.. જાવ બીજે સ્થાને ચા પીતા. સમજાય છે? એ ચા તો ધૂળ છે ચા. માટીના રજકણોની દશા છે. એને લઈને આત્માને મજા આવે. એને આવો આત્મા છે એ કેમ બેસે? સમજાણું કાંઈ? મહેન્દ્રભાઈ! લ્યો, એમણે પૂછ્યું છે ડોસાએ કે પરમપારિણામકભાવ અને કારણપરમાત્માને જરી સ્પષ્ટ કરજો. આહાહા..!

કહે છે કે, જે સ્વરૂપ છે એની તો ઈશારાની વાતું આવે છે આ તો. એની વ્યાખ્યા સર્વજ્ઞ પણ પૂર્ણ રીતે વાણીમાં લાવી શકે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

જે સ્વરૂપ સર્વજ્ઞે દીઠું જ્ઞાનમાં,
કહી શક્યા નહિ તે પણ શ્રી ભગવાન જો.
તે સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો.
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો.
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?

લોગસ્સમાં નથી આવતું? 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ' આવે છે? બલુભાઈ! લોગસ્સ.. લોગસ્સ. બધે આવે છે. આમાં પણ આવે છે, પણ આ લોકોને ખબર નથી. લોગસ્સમાં એવું આવે છે 'સિદ્ધા સિદ્ધિ

મમ દિસંતુ'. હે ભગવાન! સિદ્ધિ મને દેખાડો. આહાહા...! દિસંતુ એટલે દેખાડો. 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ'. મારે બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. હે પ્રભુ! આપની સિદ્ધદશા મને દેખાડો.

શ્રોતા :- દેખાડો, આપનું કામ એ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, એ કેવળજ્ઞાન થતાં સિદ્ધદશા પ્રગટ દેખાય છે. મતિ-શ્રુતમાં પરોક્ષ રીતે હોય છે, કેવળજ્ઞાનમાં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ (હોય છે). એ માગે છે, મને સિદ્ધ દેખાડો. પ્રભુ! તમારું પદ છેને દેખાડવાનું? એ તો પદ ક્યારે દેખે? કે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પ્રગટ કરે ત્યારે. કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન ક્યારે થાય? કે મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ કરે ત્યારે. મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ ક્યારે થાય? કે ધ્રુવને અવલંબે ત્યારે.

શ્રોતા :- ધ્રુવને અવલંબે ક્યારે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો પૂછ્યું, ધ્રુવને અવલંબે ક્યારે? કે પુરુષાર્થ કરે ત્યારે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? બહારનું વલણ ફેરવીને અંતરના વલણમાં કરે ત્યારે. વલણ સમજાય છે? ઝુકાવ. બહારનો ઝુકાવ છે એ અંદરનો ઝુકાવ કરે. આહાહા...! માર્ગ તો એવો છે ભાઈ! એવો માર્ગ સર્વજ્ઞ વીતરાગ સિવાય ક્યાંય હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? પ્રભુ પોતે સર્વજ્ઞસ્વભાવી ધ્રુવ છેને, એમ કહે છે અહીં તો.

પૂર્ણ સ્વભાવ છે એનો અર્થ શું? સર્વજ્ઞની એક સમયની પર્યાય તો ક્યાંય રહી ગઈ. એવા એવા સર્વજ્ઞનો સર્વજ્ઞ... જ્ઞ... જ્ઞ... જ્ઞ... જ્ઞ... જ્ઞ... ઉપયોગ, ત્રિકાળી ઉપયોગ, ત્રિકાળી ધ્રુવ ઉપયોગ. આ નિયમસારમાં જ આવે છેને પહેલું? ત્રિકાળ ધ્રુવ ઉપયોગ. 'સવ્વળહુણાણદિદ્વો જીવો ઉવઓગલક્ષ્ણો ગિચ્ચં'. જેનો જ્ઞાન અને દર્શનનો ભાવ-ઉપયોગ ત્રિકાળ ભગવાન આત્માનો છે એ ધ્રુવ છે. સમજાણું કાંઈ? એવા આત્મામાં 'સદા નિરુપરાગ જેનું સ્વરૂપ છે એવા નિરંજન (નિર્દોષ)...' હવે આવ્યું. શેડી! 'નિજ પરમાત્મતત્ત્વને....' એ નિજ પરમાત્મતત્ત્વ કહો કે કારણપરમાત્મા કહો કે પરમપારિણામિક (કહો). પરમપારિણામિક એટલે? કોઈ નિમિત્તના સત્તાવની અને અભાવની જેને અપેક્ષા નથી. સમજાય છે કાંઈ? એવો એકરૂપ ત્રિકાળી ભગવાન નિજ પરમાત્મતત્ત્વ. જુઓ! બીજા ભગવાન એક કોર રહ્યા. અહીં તો નિજ પરમાત્મતત્ત્વ... પરમ તત્ત્વ ભગવાન આત્મા કાયમ રહેનારો ધ્રુવ શુદ્ધ... શુદ્ધ... શુદ્ધભાવ એટલે ધ્રુવ.

'એવા નિજ પરમાત્મતત્ત્વને ખરેખર દ્રવ્યકર્મના, જઘન્ય, મધ્યમ કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધના સ્થાનો નથી.' જઘન્ય અંતર્મુર્દૂતની સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ ૭૦ કોડાકોડીની વગેરે વગેરે જેની જે હોય એની. અને મધ્યમ એના બધા ભાગ. એવા જઘન્ય નામ હીણી દશા નાની સ્થિતિ હોં કર્મમાં. અને મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ, એના બંધના પ્રકારના સ્થાનોનો સમૂહ ભગવાનમાં છે જ નહિ. આહાહા...! એક કહે, આહા...! ૭૦ કોડાકોડીની સ્થિતિ કર્મની! સમજાય છે? મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડાકોડી સ્થિતિ. એક સમયમાં હોં. એટલે? કે ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ. એક સાગરના અસંખ્ય ભાગમાં.. એક સાગરના અસંખ્ય

ભાગમાં) દસ કોડાકોડી પલ્યોપમ જાય અને એક પલ્યોપમના અસંખ્ય ભાગમાં અસંખ્ય અબજ વર્ષ જાય. એવો એક સાગર, બે સાગર, હજાર-લાખ સાગર નહિ, કરોડ સાગર નહિ, કોડાકોડી સાગર. એટલા પણ નહિ, ૭૦ કોડાકોડી સાગર. રાડ નાખી જાયને. એક ડોસી કહે કે અરરર..! આવા સાગર! અરે..! પણ તું અનાદિ-અનંત છો, એમાં તારે ૭૦ કોડાકોડીની ગણતરી ક્યાં હતી? સાંભળને! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આવડું મોટું! પણ તું કહે છે કે એવડો મોટો, એનાથી પણ તું અનાદિ-અનંત મોટો, એના વિનાનો છો. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? આ તો માલનો માર્ગ છે અત્યારે તો. ગાથા એવી આવી છે ને આ બધું. નિયમસાર લીધું શુદ્ધભાવ. સવારમાં પણ આસ્રવનો અધિકાર (ચાલે) છે.

એ જ કહે છે કે ‘નિજ પરમાત્મતત્વને...’ પોતાનું પરમસ્વરૂપ તત્વ... પરમ આત્મ છે ને? પરમ આત્મ એટલે પરમસ્વરૂપ. પરમાત્મતત્વ, પરમસ્વરૂપતત્વ, કાયમી તત્વ, અસલી તત્વ, શુદ્ધભાવતત્વ એને ખરેખર આવા દ્રવ્યકર્મના સ્થાનો નથી. તેના પ્રકાર સ્થિતિના નથી. ભગવાન સ્થિતિ વિનાનો અનાદિ-અનંત છે એમાં આ ક્યાંથી આવ્યું? પણ આવું સ્વરૂપ મારું છે એવું એને દ્રષ્ટિની અંદરમાં માહાત્મ્ય આવતું નથી. માહાત્મ્ય લઈ જાય છે બીજા. સમજાણું કાંઈ? કાં કોઈ દયા, દાનના પરિણામ અને કાં શુભભાવ, આ માહાત્મ્ય લઈ જાય છે. એ હોય તો થાય. માહાત્મ્ય એ લઈ જાય છે મિથ્યાદ્રષ્ટિને. સમજાય છે? આવો મારો નાથ પ્રભુ, સનાથનો નાથ. આવે છેને અનાથનો સનાથ? ઘણા શબ્દો કળશમાં તો આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

એવો પ્રભુ પૂર્ણાંદે બિરાજમાન એવો મારો નિજ આત્મા, એમાં આ વસ્તુ છે નહિ. મારામાં નથી તો હવે મારે ફિકર શું? એમ ભાઈએ કહ્યું છેને? ભાઈએ કહ્યું છે, નહિ? નિયમસાર, પદ્મપ્રભમલધારીદેવે. એક ઠેકાણે આવે છે કળશમાં. આવે છે. મારામાં નથી. મારામાં વિભાવ નથી તો મને ચિંતા શેની હવે? એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? કર્મના સમીપે ઉત્પન્ન થતો ભાવ એનાથી પણ જ્યાં રહિત છું, ત્યાં મારે આ છે એની ચિંતા.. આ છે અને મારે ટાળવા એની ચિંતા છે નહિ. આહાહા..! મૂળચંદભાઈ! આ તો અજર-અમરની વાતું છે. આહાહા..!

એ ત્યાં આવ્યું હતું આપણે. વિચારક ડાહ્યા પુરુષોને ગમ્ય છે. કળશમાં આવ્યું હતું ઉપર. આવો આત્મા પણ સમ્યગ્દર્શનને ગમ્ય છે, સમ્યગ્જ્ઞાનમાં જણાય એવો છે. સમજાય છે કાંઈ? સમ્યગ્જ્ઞાની તેને જાણી શકે છે. એવો ભગવાન (આત્મા) એમાં આ કર્મની સ્થિતિ નથી.

‘જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટવિધ કર્મોમાંના તે તે કર્મને યોગ્ય...’ તે તે કર્મને યોગ્ય ‘એવો જે પુદ્ગલદ્રવ્યનો સ્વ-આકાર...’ સ્વભાવ એટલે આકાર. પ્રકૃતિબંધ. પ્રકૃતિ છે ને? એને અહીંયાં સ્વ-આકાર કહ્યો છે. ખાસ જુદી જ ભાષા વાપરી છે. એનો સ્વસ્વભાવ એનો પ્રકૃતિનો સ્વભાવ. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય આદિ તે તે પ્રકૃતિનો તેનો આકાર, તેનો સ્વભાવ, તેનો ભાવ. ‘તે તે કર્મને યોગ્ય એવો જે પુદ્ગલદ્રવ્યનો સ્વ-આકાર તે પ્રકૃતિબંધ છે; તેના સ્થાનો...’ તેના પ્રકારો જેટલા છે એટલા ભગવાન

‘(નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્વને) નથી.’ ઉપર સાથે મેળ કર્યો. નિરંજન નિજ પરમાત્મા ભગવાન આત્મામાં એ પ્રકૃતિના આકારો અને સ્વભાવો છે નહિ. એ કર્મનો આવો સ્વભાવ છે અને જ્ઞાનાવરણીયનો સ્વભાવ જ્ઞાનને રોકે, ધૂળને રોકે ને આને રોકે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કહે છે કે એ પ્રકૃતિનો સ્વભાવ જડમાં છે, એ આત્મામાં છે નહિ. આહાહા...! ભારે વાત ભાઈ! તેના સ્થાનો નથી.

હવે પ્રદેશબંધ કહે છે. ‘અશુદ્ધ અંતઃતત્વના...’ શું કહે છે? કે પર્યાયમાં મલિનતા એ અશુદ્ધ અંતઃતત્વ. અંતઃતત્વ છે એ તો શુદ્ધ છે. પણ અશુદ્ધ એટલે પર્યાયમાં અશુદ્ધતા, મલિનતા તે. ‘અને કર્મપુદ્ગલના પ્રદેશોનો પરસ્પર પ્રવેશ...’ શુદ્ધમાં તો પ્રવેશ નિમિત્તપણું પણ છે નહિ. અશુદ્ધપણાના પરિણામ અને કર્મના પ્રદેશ—એ બેને નિમિત્તનૈમિત્તિક (સંબંધ) છે. એને પ્રદેશોનો પ્રવેશ... ભગવાન આત્મા છે ત્યાં અશુદ્ધતાની પર્યાય થતાં તેના રજકણો આવે બે-પાંચ. એ બેનો પ્રવેશ થયો એમાં. ‘કર્મ પુદ્ગલના પ્રદેશોનો...’ અશુદ્ધ અંતઃતત્વની અંદર... અશુદ્ધ અંતઃતત્વ આવે છે. બીજે ઠેકાણે છે. ૨૦૫ પાને છે. છે ૨૦૫ પાને. ત્યાં ‘અશુદ્ધ અંતઃતત્વ અને કર્મ પુદ્ગલનો ભેદ ભેદાભ્યાસના બળથી કરે છે,...’ છે. ૧૦૬ ગાથા. ૨૦૫ પાનું. છેને? એ તો નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાનનો અધિકાર છેને. સાચું પરચખાણ કોને હોય છે? કે ‘અશુદ્ધ અંતઃતત્વ અને કર્મ પુદ્ગલનો ભેદ ભેદાભ્યાસના બળથી...’ તેને પ્રત્યાખ્યાન પ્રગટ થાય છે. એનાથી જુદું પડીને ઠરે તેને પ્રત્યાખ્યાન થાય છે.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ૨૦૫ પાનું. ૧૦૬ ગાથા. ૨૦૫ પાનું કહ્યું પછી કાંઈ પ્રશ્ન રહેતો નથી. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં એ છે, અશુદ્ધ અંતઃતત્વ અને પુદ્ગલ—બેનો... જુઓ! અહીં અશુદ્ધ અંતઃતત્વ અને પુદ્ગલોનો પ્રવેશ ભેગો કર્યો. ત્યાં અશુદ્ધ અંતઃતત્વ અને આ પુદ્ગલ—બેનો ભેદ પાડીને અંદરમાં સ્વભાવમાં જાય અને ઠરે, તેને પ્રત્યાખ્યાન પ્રગટ થાય છે. એ પરચખાણ આમ હાથ જોડીને આ કર્યા, માટે (કંઈ) પરચખાણ થતા નથી. બલુભાઈ! વર્ષાતપ કર્યો હતોને બલુભાઈએ? કહો, સમજાણું?

‘અશુદ્ધ અંતઃતત્વ...’ એટલે બે વાત લીધી. એક અંતઃતત્વ તો શુદ્ધ ત્રિકાળી છે, પણ એની પર્યાયમાં અશુદ્ધતા અને કર્મપુદ્ગલો (એમ) બેનો પ્રવેશ—બેને સંબંધ હોય છે, એમ કહે છે. વસ્તુને સંબંધ હોતો નથી. અશુદ્ધ—મલિન ભાવ અને કર્મપ્રદેશ—એ બેને નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે એટલે એને પ્રવેશ કીધો અંદર. અશુદ્ધ પર્યાયમાં.... અંદર અશુદ્ધ ઉપયોગ પ્રવેશ કરે છે એટલે (એક) ક્ષેત્રાવગાહમાં આમ અંદર જાય છે. સમજાય છે? એવો જે ભાવ તે કર્મપુદ્ગલના પ્રવેશ તે પ્રદેશબંધના એના જેટલા પ્રકાર તે નિરંજન નિજ પરમાત્માને નથી. એ અનંત પ્રદેશ અને એક-એક પ્રકૃતિના અનંત (પ્રકાર) અને એવા અનંતા સ્કંધ ને એ બધા પ્રદેશની સંખ્યાનું માપ જડમાં રહ્યું, આત્મામાં છે નહિ. હવે આત્મા અસંખ્યપ્રદેશી, આ અનંત પ્રદેશીનો એક સ્કંધ, એવા એવા અનંતા સ્કંધ. આહાહા...! સમજાણું

કાંઈ? કહે છે, એવું ભગવાન નિજ પરમાત્મતત્ત્વ, શુદ્ધ આનંદકંદનું કારણતત્ત્વ. એ કારણતત્ત્વ પોતે, એમ. એને (કર્મના) પ્રદેશના પ્રકારોના સ્થાનો નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘શુભાશુભ કર્મની નિર્જરાના સમયે...’ હવે અનુભાગ લે છે અનુભાગ. એ શુભાશુભ કર્મ જ્યારે ખરે છેને, તે કાળે સુખ-દુઃખ ફળ દેવાની શક્તિ છેને કર્મમાં? એવો જે અનુભાગ-પાક-વિપાક.. કર્મનો વિપાક-કર્મનો અનુભાગ ભગવાન આત્મામાં નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભાઈ! કર્મવિપાક આવે આકરાં, અનુભાગ આવે ને... પ્રકૃતિ તો સામાન્ય સ્વભાવ છે, આ વિશેષ છે અનુભાગ. ફળ દેવામાં આ મૂળ છે, કહે છે. પણ એ વસ્તુમાં આત્મામાં નથી તો કોને ફળ દેશે? કહે છે. અહીં કહે છે. શોભાલાલજી! આ તો ધર્મકથા આત્માની છે એટલે એ કથા તો અલૌકિક અગમ્ય વસ્તુ છે. જ્ઞાનગમ્ય થાય, પણ સાધારણ વિકલ્પથી તે ગમ્ય છે નહિ.

એવો જે ભગવાન આત્મા એને, કહે છે કે સુખ દુઃખરૂપ ફળ દેવાની શક્તિનો અનુભાગ આત્મામાં છે જ નહિ. આનો ‘પણ અવકાશ નથી;...’ એવી ભાષા લીધી છે. અવકાશ.. ત્યાં સ્થાનને અવકાશ નથી કહે છે. ભગવાન ચિદ્ધન પડ્યો છે. નકોર નિબડ અનંત ગુણનો પિંડ એકરૂપ આત્મા. આહાહા..! કહે છે કે આવા અનુભાગના પ્રકાર (જે) શુદ્ધભાવમાં નથી તેની દ્રષ્ટિ કરવી, એને પકડવો એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. સમજાણું કાંઈ? એનું નામ મોક્ષમાર્ગનું વર્ણન છેને આ? ભારે!

‘વળી...’ હવે છેલ્લો મુદ્દો એ આવે છેને? ‘દ્રવ્યકર્મ તથા ભાવકર્મના ઉદયનાં સ્થાનોનો...’ એ જડના ઉદયના અસંખ્ય પ્રકાર કે અનંત પ્રકાર અને ભાવકર્મના અસંખ્ય પ્રકાર. પુણ્ય-પાપના છેને વિકલ્પો? એવા ‘ઉદયનાં સ્થાનોનો પણ અવકાશ...’ ભગવાન ધ્રુવ આત્મામાં છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું? એવો નિજ પરમાત્મતત્ત્વ ધ્રુવ શુદ્ધભાવ તત્ત્વ, કારણપરમાત્મા, તેને દ્રષ્ટિમાં લેવો અને તેમાં દ્રષ્ટિને પ્રસારવી એનું નામ મોક્ષમાર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે ભાઈ આ! ક્યાં મૂકવી દ્રષ્ટિ? કહે છે કે આવા ધ્રુવ ઉપર મૂકવી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ધ્રુવ ઉપર દ્રષ્ટિ મૂક્યે દ્રષ્ટિ ઠરશે. અધ્રુવ ઉપર દ્રષ્ટિ મૂક્યે દ્રષ્ટિ સ્થિર ક્યાં રહેશે? આહાહા..! સમજાણું? દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મના... ઓહોહો..! ઉદયના સમૂહ સ્થાન પ્રકારો પણ નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વને વિષે નથી.

‘એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં ૧૧માં શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-’ ત્યો ૧૧મો શ્લોક છે આ. ૧૪મી ગાથાનો છેને? ૧૪મી ગાથાનો. હવે તો આ બીજા પણ વાતું કરવા માંડ્યા આમાંથી કાઢીને. અમર ભારતીમાં છે ભાઈ! સ્થાનકવાસીમાં. તમારે કે દિ’ આ હતું? અબદ્ધસૃષ્ટ. એ અબદ્ધસૃષ્ટ આવ્યું છે આજે. આત્મા અબદ્ધસૃષ્ટ છે, ફલાણો... ફલાણો... સમજ્યાને? આવી જ્ઞાનની ક્રિયા. એલા પણ તમારે હતી કે દિ’ આ? તમારે તો આ અપવાસ કરવા, વ્રત પાળવા, આ કરવા, તે કરવા... અબદ્ધસૃષ્ટ આવો આત્મા છે. લાખે કોઈક છે, ગીરધર કો’ક છે.

(માલિની)

ન हि विदधतिबद्धस्पृष्टभावदयोडमी
स्फुटमुपरि तरन्योडप्येत्य यत्र प्रतिष्ठाम्।
अनुभवतु तमेव द्योतमानं समन्तात्
जगदपगतमोहीभूय सम्यक्स्वभावम्।।

અરે...! જગતના પ્રાણી! 'જગત મોહરહિત...' જગત એટલે? જગતમાં રહેલા આત્માઓ, એમ. કહે ને કે આ મુંબઈ આવ્યું. કીધુંને? મુંબઈ આવતું હશે? આ તો મુંબઈ આવ્યું હમણા કીધું ને? બસ આવીને બસ? કહે, મુંબઈ આવી ગયું. બલુભાઈ! એ મુંબઈ નહિ, પણ મુંબઈના રહેલા વાસી. એના વાસી-વસવાટ કરેલા માણસો, એમ. એમ જગત નહિ, પણ જગતમાં વસવાટ કરેલા જીવો. હે જગતના જીવો! જુઓ! આચાર્ય સંબોધન કરીને (કહે છે). હે જગતના જીવો! 'મોહ રહિત થઈને...' ક્ષણિક ભ્રમણા છોડી દઈને... ક્યાંક મને ઠીક છે, પર્યાયમાં ઠીક છે, રાગમાં ઠીક છે, નિમિત્તમાં ઠીક છે—એવી ઉત્કંઠિત-ઉત્સાહિત દશા દ્રષ્ટિ તે મોહ છે. એવી મોહ રહિત થઈને.... કેમ થાવું? વળી એમ કહે છે. આવું કરને આ? મોહસહિત છો, તેને રહિત થઈને દ્રષ્ટિ કર આત્મામાં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

હે જગત! 'મોહરહિત થઈને સર્વ તરફથી પ્રકાશમાન...' એકલો ચૈતન્ય ભગવાન પ્રકાશ... પ્રકાશ... જ્ઞાનના પ્રકાશના નૂરનું પૂર. સમજાય છે કાંઈ? 'સર્વ તરફથી પ્રકાશમાન...' એમ. 'એવા તે સમ્યક્ સ્વભાવને જ અનુભવો...' એક ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ તેનો અનુભવ કરો. અનુભવ એ પર્યાય છે અને ત્રિકાળ સ્વભાવ તે ત્રિકાળી ધ્રુવ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે કામ! અહીં તો કહે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા એ સમકિત, નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા એ સમકિત. સમકિત તો બહુ સોંઘું અને સહેલું. કેટલાક એમ કહેતા હતા કે આ સોનગઢવાળાએ સમકિતને મોંઘું બહુ કરી દીધું. સોનગઢમાં (ને બીજામાં) ફેર ક્યાં? આ તો વસ્તુનો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી નિત્યાનંદ પ્રભુ એવો જે સમ્યક્ સ્વભાવ, એને જ અનુભવો. આહાહા...! જેમાં કર્મના રસ, સ્થિતિ, પ્રદેશ આદિ નથી અને જેમાં આખો અખંડ આનંદ આદિ સ્વભાવ છે, એને અનુભવો. આહાહા...! એ અનુભવ કરવાલાયક છે. એ અનુભવવો એ ધર્મ છે. એવા ત્રિકાળી સ્વભાવને અનુભવવો એ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

અનુભવ રત્ન ચિંતામણી, અનુભવ હૈ રસકૂંપ,

અનુભવ માર્ગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ.

આહાહા...! ભગવાન ધ્રુવસ્વભાવ એને કાંઠે જાને, કહે છે. આમ બહાર વર્તે છેને રાગમાં. એ તારો પ્રેમ બહારમાં લુંટાય છે, એ પ્રેમ અંદરમાં નાખને. સમજાણું કાંઈ?

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સ્વતંત્ર જ છે. ખુદ હી હૈ. સહજ તો વહી હૈ. યહ તો કૃત્રિમ... વિકલ્પ આદિ યે તો કૃત્રિમ વિકાર હૈ. સમજાય છે કાંઈ?

અરે..! ‘સમ્યક્ સ્વભાવને જ અનુભવો...’ સમજાણું કાંઈ? ‘જેમાં આ બદ્ધસ્પૃષ્ટ આદિ ભાવો ઉત્પન્ન થઈને સ્પષ્ટપણે ઉપર તરતા હોવા છતાં...’ જુઓ! રાગ-દ્વેષની પર્યાય એક સમયની ઉપર તરતા હોવા છતાં. અરે..! નિર્મળ પર્યાય પણ ઉપર રહેવા છતાં અંદર પ્રવેશ પામતી નથી. સમજાણું કાંઈ? પાંચ બોલ છેને બદ્ધસ્પૃષ્ટ આદિના? ૧૪મી ગાથામાં, ૧૫મી ગાથામાં. એ ભાવો ‘સ્પષ્ટપણે ઉપર તરતા હોવા છતાં...’ પ્રગટ ઉપર રહે છે. ભગવાન અંતર ધ્રુવમાં એ પ્રવેશ કરતા નથી. ‘હોવા છતાં ખરેખર સ્થિતિ પામતા નથી.’ પ્રતિષ્ઠા પામતા નથી. એમ. સમજાણું કાંઈ? છેને એ? ‘**યત્ર પ્રતિષ્ઠામ્**’ એમ. પ્રતિષ્ઠા પામતા નથી, એને આધાર મળતો નથી. ઉપર ઉપર (રહે છે). વસ્તુ ધ્રુવ ધ્રુવ નિત્યાનંદ ઉપર પર્યાય ને રાગ તરે છે, અંદરમાં જતો નથી. એવા ભગવાન આત્માનો અનુભવ કરવો, એને અનુસરીને નિર્મળ દશાનું પરિણમન કરવું એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ અને ધર્મ છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

*****

ભાદરવા સુદ ૨, શનિવાર, તા. ૧૩-૯-૧૯૬૯

ગાથા-૪૧, શ્લોક-૫૬, ૫૭, પ્રવચન-૫

આ નિયમસાર શાસ્ત્ર ચાલે છે. એનો શુદ્ધભાવ અધિકાર. નિયમસાર એટલે આત્માની દશામાં મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થવો તેને નિયમસાર કહે છે (કે જે) નિયમથી જે કર્તવ્ય છે. જે આત્મા ત્રિકાળી શુદ્ધભાવ... આ શુદ્ધભાવ અધિકાર ચાલે છેને? ત્રિકાળી શુદ્ધભાવ, ધ્રુવભાવ એનું અવલંબન કરવાથી જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની દશા પ્રગટ થાય તેને નિયમસાર અથવા મોક્ષમાર્ગ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એ મોક્ષમાર્ગ શેમાંથી-કોના ધ્યેયે પ્રગટ થાય એ અધિકાર ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ?

જુઓ! એ ગાથા આવી છે. ૫૬ કળશ. ૫૫ ગયો. ૫૬ કળશ છે આનો-૪૦મી ગાથાનો.

(અનુષ્ટુભ)

નિત્ય શુદ્ધચિદાનન્દસંપદામાકરં પરમ્।

વિપદામિદમેવોચ્ચૈરપદં ચેતયે પદમ્। ૫૬।

શું કહે છે? જેને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવું છે એનું ધ્યેય શું? કે 'જે નિત્ય શુદ્ધ ચિદાનન્દરૂપી સંપદાઓની ઉત્કૃષ્ટ ખાણ...' આત્મા છે ધ્રુવ. સમજાય છે કાંઈ? જે સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવું છે એ સમ્યગ્દર્શન કોઈ નિમિત્તમાંથી આવતું નથી. તેમ કોઈ દયા, દાનના વિકલ્પ-રાગ છે એમાંથી થતું નથી, તેમ એક સમયની વર્તમાન પ્રગટ અવસ્થા એમાંથી પણ સમ્યગ્દર્શન થતું નથી. સમજાય છે કાંઈ?

જે ધ્રુવ ચિદાનન્દસ્વરૂપ નિત્ય શુદ્ધ-સદાનો શુદ્ધ ભગવાન ધ્રુવ, શુદ્ધભાવ, પરમપારિણામિક સ્વભાવ, કારણ આત્મા અથવા કારણપરમાત્મા, ધ્રુવ કારણજીવ. એ જીવ કેવો છે? નિત્ય શુદ્ધ છે. એક સમયની વર્તમાન હાલત વિનાનો. પુણ્ય-પાપ વિનાનો તો છે, કર્માદિ પરપદાર્થના અભાવસ્વભાવસ્વરૂપ છે. અભાવસ્વભાવસ્વરૂપ છે, પણ એક સમયની જે પ્રગટ અવસ્થા ઉત્પાદ-વ્યયની એ અવસ્થાથી પણ દૂર રહેલું તત્વ (છે). સમજાય છે કાંઈ? એટલે કે એ અવસ્થામાં આવતું નથી, તેમ એ અવસ્થા એના ધ્રુવમાં એકમેક પેસતી નથી.

એવો 'જે નિત્ય-શુદ્ધ ચિદાનન્દરૂપી સંપદાઓની...' જેમાં જ્ઞાન અને આનંદની સંપદા છે એની એ 'ઉત્કૃષ્ટ ખાણ છે...' લ્યો, આ પૈસાની ખાણ આવી. શેઠ! એ સંપદાની ખાણ. ચૈતન્ય આનંદ, એમ છેને? જુઓ! ચિદાનંદ. ચિદ્ એટલે જ્ઞાન અને આનંદ એટલે સુખ. એવો નિત્ય ભગવાન ધ્રુવ, સામાન્ય એકરૂપ, અવસ્થા-વર્તમાન પર્યાયથી ખાલી, પણ પોતાના આનંદ અને જ્ઞાનની સંપદાથી ભરેલો. સમજાય છે કાંઈ? એવો ચિદાનન્દરૂપી સંપદા, સંપદા-લક્ષ્મી એની ઉત્કૃષ્ટ ખાણ છે. ખાણ છે એમ કહે છે, ખાણ. ખાણને ખોદતા ગમે તેટલું કાઢો તોપણ ખૂટે નહિ. બહારનું તો ખૂટી જાય, પણ આ ખૂટે નહિ. આહાહા...!

ભગવાન જ્ઞાન અને આનંદ જેનો નિત્ય શુદ્ધ કાયમી ચિદાનંદ સ્વભાવ છે. તે ચિદાનંદની—જ્ઞાન અને આનંદની—ઉત્કૃષ્ટ ધ્રુવસ્વરૂપ આ શુદ્ધભાવ તે ખાણ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

‘અને...’ એની સામે ગુલાંટ ખાય છે હવે. જે સંપદાનું સ્થાન છે, ત્યારે ‘વિપદાઓનું અત્યંતપણે અપદ છે...’ ‘**ઉચ્ચૈરપદં**’.. રાગાદિની આકુળતાની આપદા એટલે વિપદા એનો એમાં બિલકુલ અભાવ છે. વિપદાનું અપદ છે. અત્યંતપણે અપદ છે એમ શબ્દ વાપર્યો છે. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ નિત્યાનંદ પ્રભુ જે કાયમી છે, એ પોતાના આનંદ અને જ્ઞાનની સંપદાઓથી ઉત્કૃષ્ટ ભરેલી ખાણ છે કે જેમાં નજર નાખવાથી શાંતિ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આદિ અવસ્થા પ્રગટ થાય છે. ભારે આકરી વાત! કહો, રતિભાઈ! લ્યો, આ સંપદાની વાત આવે છે આ. જગતની સંપદા એ આપદાનું નિમિત્ત છે. આ પૈસા ને ધૂળ જે આ કહેવાય એ. શોભાલાલજી! આ બધા પૈસાવાળા કહેવાય છે કે નહિ? આપદાની સખી છે એ. છેને? યોગસારમાં. યોગસારમાંથી કાઢ્યું હતું. લક્ષ્મી એ વિપદાઓની સખી છે-બહેનપણી છે. નવનીતભાઈ! જુઓને, સિદ્ધ થાય છેને કે પરવસ્તુ છે એનું જ્યાં લક્ષ થાય છે તો રાગ અને આકુળતા જ ઉત્પન્ન થાય છે. એટલે લક્ષ્મી તો વિપદાની સખી છે, સખી છે-બહેનપણી છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા પૂર્ણ આનંદ અને જ્ઞાનની સંપદાની ઉત્કૃષ્ટ ખાણ છે. એવો જે નિત્ય પ્રભુ... કહો, માસ્તર! અહીં તો પર્યાય નહિ, હવે એવું ચાલે છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પો એ તો એનામાં નથી, એ તો દૂર રહી ગઈ ચીજ. પણ એની જે નિર્મળ પરિણતિ-વર્તમાન પર્યાય-એક સમયની અવસ્થાથી પણ ભિન્ન તત્વ, ધ્રુવ તત્વ છે. એ ધ્રુવ તત્વ સંપદાઓની ઉત્કૃષ્ટ ખાણ છે અને વિપદાઓનું અત્યંત અપદ છે એટલે વિપદાને માટે ત્યાં જરીએ સ્થાન નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ ?

નિત્યાનંદ ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પોતાનું નિજ સ્વરૂપ છે એમાં અતીન્દ્રિય આનંદ અને જ્ઞાનનું તો ઉત્કૃષ્ટ નિધાન-ખાણ છે અને એનામાં વિપદાનું બિલકુલ સ્થાન નથી. વિપદાઓનું અત્યંત.. **ઉચ્ચૈ** કહ્યું છેને? આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? કહો, નટુભાઈ! સમજાય છે કે નહિ આ? શું છે આ તે પણ ભારે! આવો આત્મા ક્યાંય હાથ ન આવ્યો અનાદિથી. અરે...! ભાઈ! એ તો અનાદિનો છે. તને હાથ ન આવે.... મીંદડીના બચ્ચાને સાત સાત દિ’એ ફેરવે એની મા.. પછી આંખ ઉઘડે ત્યારે દેખાય કે ઓહોહો...! આ પૃથ્વી કે દિ’ની છે આ દેખાય એ? તારી આંખ્યું નહોતી તોપણ એ તો છે. એ કાંઈ નવી છે નહિ. એમ તને નજરમાં ન આવે એથી વસ્તુનો અભાવ થઈ જાય એમ નથી. નિત્યાનંદ પ્રભુ છે એ તો. આહાહા...! એણે અનંત કાળમાં પુણ્ય-પાપની ક્રિયાઓ અનંત વાર કરી, પણ એ વસ્તુ પુણ્ય, પાપ ને એક સમયની અવસ્થા વિનાનું નિત્યાનંદ સંપદાઓનું ઘર અને આપદાનું અસ્થાન છે. એના તત્વ ઉપર એણે નજર કોઈ દિ’ કરી નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

કહે છે કે એ તો ‘વિપદાઓનું અત્યંતપણે અપદ છે...’ આહાહા...! નરકના સ્થાનમાં રવ રવ નરકે જાય (તો) એકલી આપદા પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થાય. સમજાણું કાંઈ? આ નિજાનંદ પદમાં જો જાય, તો વિપદા અને આપદા જ્યાં જરીએ નથી એવી સંપદાનું સ્થાન છે ભગવાન (આત્મા), ત્યાં નજર કરને. એમાં નજર પોગાડને, એવું આત્મતત્વ તેના અંતરમાં સ્વસન્મુખ થઈને વિશ્વાસ કરને. તને આખો

આત્મા નજરમાં, શ્રદ્ધામાં, પ્રતીતમાં આવે ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન અને ધર્મ થયો એમ કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? મૂળચંદ્રભાઈ! બિપિનને કહેતા હતા સવારમાં. શું કાંઈક કહેતા હતાને? કાયાપલટ થઈ ગયો ધર્મનો. કાયાપલટ. સવારમાં કહેતા હતા. પુણ્યથી, ક્રિયાથી ધર્મ માનતા હતા. આ તો કાયાપલટો... કાયા શું કહે છે? કાયાકલ્પ કહે છેને? ૮૦ વર્ષનો થાય, ૮૦ વર્ષનો થાય. આમ બધું.. કાયાકલ્પ કરે. બધું ફેરવી નાખે. કાંઈક કહે છે. .... ફરવું એ તો... ફેરે નહિ ને મરી જાય એમાં કરવા જાય ત્યાં.

આ તો આખો ભગવાન આત્મા જે કાંઈ પુણ્ય અને પાપના પરિણામમાં અટકેલો અને એ મારી ચીજ છે એમ જાણ્યું એ તો વિપરીત આત્માનું રૂપ થઈ ગયું. આ તો કાયાપલટો ગુલાંટ ખાય છે. વ્યવહારના વર્તનનો જે વિકલ્પ છે, પંચ મહાવ્રત વ્રતાદિનો, એ પણ જેમાં નથી. એ વિકલ્પ છે એ પણ આપદાનું સ્થાન છે. સમજાણું કાંઈ? એવો નિજાનંદ ભગવાન જેમાં વિપદાને સ્થાન નથી.

‘એવા આ જ પદને...’ પદ્મપ્રભમલધારીદેવ મુનિ છે. આચાર્ય નથી આ ટીકા કરનાર. ‘આજ પદને હું અનુભવું છું.’ પોતાની વાત પણ સાથે (કરે છે). આહાહા...! હવે આની ટીકાને પાસ કરતા નથી કેટલાક કારણ કે એને બેસતી નથી. નિરપેક્ષ તત્ત્વને બતાવે છે. કારણપરમાત્મા ભગવાન ત્રિકાળી શુદ્ધ ધ્રુવ નિત્યાનંદ ઉત્પાદ-વ્યય-દ્વૈવ્ય યુક્તં સત્. એ ઉત્પાદ-વ્યયની વર્તમાન અવસ્થા વિનાનું તત્ત્વ એવા ધ્રુવને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવા માટે રાગ અને વિકલ્પની અપેક્ષા વિના તે પ્રગટ થાય છે. એને સમ્યગ્દર્શનમાં અપેક્ષા ધ્રુવની રહે છે. સમજાણું કાંઈ? હજી તો ચોથું ગુણસ્થાન સમ્યગ્દર્શન-ધર્મની પહેલી સીઠી. આહાહા...! ત્યાં તો ધર્મ ધર્મ થઈ ગયો જગતમાં, હજી આ ભાન વિના. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે ‘આ જ પદને...’ આવું જે શુદ્ધ ચૈતન્ય છે, ધ્રુવ છે, એને હું અનુભવું છું. અનુભવું છું એ પર્યાય છે. વાત કહે છે કે આ જ પદને હું અનુભવું છું. શું કહે છે સમજાય છે કાંઈ? પદ તો ધ્રુવ છે. ધ્રુવનું વેદન ન હોય, અનુભવ ન હોય. પણ અનાદિના પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પનું વેદન જે દુઃખરૂપ હતું, એને ઠેકાણે આ ધ્રુવ ઉપર નજર જતાં એને ધ્રુવનું વેદન છે એમ કહેવામાં આવે છે. ઓલા રાગનું વેદન ટળીને, ભગવાન ધ્રુવ ચિદાનંદનો સાગર એના ઉપર નજર પડતાં જે પરિણતિ ઊભી થઈ, એ કહે છે કે અનુભવાય છે તો પર્યાય. સમજાય છે? પણ એ ધ્રુવના લક્ષે પ્રગટ થયેલી (છે) માટે એને હું અનુભવું છું (એમ કહે છે). આહાહા...!

જેના આત્માના આનંદના અનુભવ આગળ ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસનો, જેના શરીરો અન્ન વિનાના... સમજાય છે? અન્ન વિનાના પોષણ જેને વૈક્રિયક શરીર છે ઇન્દ્રાણીઓને અને ઇન્દ્રોને. આ તો ધાનના ઢોકળાં છે. ધાન સરખું (મળે) તો શરીર સરખું રહે. નહિતર એ... એ... થઈ જાય. જુવાની હોય તોપણ બે, પાંચ, દસ (દિવસ) જ્યાં.. શું કહેવાય? ટાઈફોઈડ થાય છેને? ... એક અઠવાડિયું, બે અઠવાડિયું, પછી મટ્યું કે નહિ? ત્રણ જાય છે, ત્રણ મટ્યું નહિ, ચાર જાય છે. કરતા કરતા ચાર ને પાંચ અઠવાડિયા. પચ્ચીસ વર્ષના જુવાન હોય એ એ... એ... (કરતો હોય). આ તો વૈક્રિયક શરીર ઇન્દ્ર અને ઇન્દ્રાણીઓને. સમજાણું કાંઈ? છતાં એ સુખ નથી ત્યાં એમાં બહારમાં. સમજાણું? એ પદ... સુખ નથી એ પદમાં. આ

નિજાનંદ પદ ભગવાન આત્મા એને અનુભવું છું કહે છે. પેલો અનુભવ જે છે ઇન્દ્રાણી આદિનો, એ તો રાગનો અનુભવ છે. અને કોઈ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ આદિ થાય અને એને વેદે, એ પણ આકુળતા કષાયનું વેદન છે, કષાયનો અનુભવ છે, એ આત્માનો નહિ. આત્માનો અનુભવ..., ચિદાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ સ્વરૂપ છે એમાં નજર નાખીને જે પર્યાય પ્રગટ થાય છે અથવા પરિણમે છે એમાં હું આ ધ્રુવના લક્ષે વેદું એટલે ધ્રુવને આ.. પાઠ એવો છે ને? ‘આ જ પદને હું અનુભવું છું.’ પદ તો ધ્રુવ કીધું પહેલું નિત્ય અને શુદ્ધ ધ્રુવ. સમજાણું કાંઈ?

ધ્રુવનું વેદન હોતું નથી, પણ એ ધ્રુવ તરફના વલણવાળું વેદન એ ધ્રુવનું છે એમ અહીંયાં કહ્યું છે. આહાહા..! જેમાં અમૃતરસ ઝરે છે. એ અમૃતનો સાગર કીધુંને માથે? સુખ-આનંદ. આનંદનો સાગર ભગવાન સ્વભાવ એની દ્રષ્ટિ કરતાં અમૃત ઝરે છે. એ અમૃતના ઘૂંટડા ઝરે છે, કહે છે. તૃષ્ણા લાગી હોય ને પીવે છેને પીણું? મોસંબી કે આઈસક્રીમ કે કાંઈક કહે છેને બધું? છોકરા બહુ ચુસે આમ. આહાહા..! આ તો ભગવાન આત્માને ચુસો હવે, અહીં તો કહે છે. સમજાય છે? ચૂસવું સમજો છોને? ચૂસવું શું કહે છે હિન્દીમાં? ચૂસવું કહે છે? આહાહા..!

કહે છે કે હું આત્માને ચુસું છું. આહાહા..! એમાં અમૃત ભર્યું છેને. એને હું સ્વસ્વભાવ સન્મુખ થઈને અનુભવું છું. એ મારો ધર્મ છે, એ મારી દશા છે, એ અનુભવું છું તે નિયમસાર છે, તે મોક્ષનો માર્ગ છે. શેઠ! આ બધા પૈસા પૈસા તમારા છે એમાં કાંઈ ધર્મ નથી, એનાથી ધર્મ થતો નથી એમ કહે છે. માટે રાખવા, એમ? .... એટલે શું કીધું? રાખે છે કોણ અને દે છે કોણ? એને કારણે આવે અને એને કારણે જાય. મમતા વચમાં કરે કે મેં આવું ધ્યાન રાખ્યું માટે આવ્યા અને મેં આમ રાગ મંદ કર્યો માટે પૈસા ગયા. એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

જુઓને! ટૂંકામાં એક સંપદાનું સ્થાન (અને) અપદા-વિપદાનું અસ્થાન. અપદ એટલે અસ્થાન. ત્યાં વિપદા ગોતી મળે એવી નથી એવું એ ભગવાન આત્મા ધ્રુવ સ્થાન છે. અરે..! ત્યાં કેમ રુચિ કરતો નથી? આવ્યું હતું કે નહિ? આવ્યું હતું કાલે. સમજાણું? ઓલામાં આવ્યું હતું તં ૫૫ કળશમાં. ૫૫માં. અરે..! આવા આત્માની રુચિ કરતો નથી ભગવાન! તને પોષાય એવો માલ આત્મામાં છેને. જુઓ ૪૦ ગાથા ઉપર છે. ‘એવા આત્માની રુચિ કેમ કરતો નથી?’ એ પદ થયો. કળશ ૫૬.

૫૭.

(વસન્તતિલકા)

યઃ સર્વકર્મવિષમૂરૂહસંભવાનિ

મુક્તવા ફલાનિ નિજરૂપવિલક્ષણાનિ।

મુંક્તેઽધુના સહજચિન્મયમાત્મતત્ત્વં

પ્રાપ્નોતિ મુક્તિમચિરાદિતિ સંશયઃ કઃ।।૫૭।।

અરે...! ‘શ્લોકાર્થ – (અશુભ તેમ જ શુભ) સર્વ કર્મરૂપી વિષવૃક્ષોથી...’ એ પુણ્ય અને પાપ ઝેરના ઝાડ છે. સર્વ કર્મ કીધું છે એટલે પછી કાંઈ પુણ્ય ન બાકી રખાય બહાર. એ તો આવી ગયું પુણ્ય-પાપમાં. સર્વ કર્મનો નિષેધ છે, વળી એમાં પુણ્ય અને પાપમાં ફેર શું રહ્યો ત્યારે? આહાહા...! ભેદ (કરવો એ) ઉન્માદ છે, ઘેલછાઈ છે ભગવાન! પાગલ થયો છો કે પુણ્યના પરિણામ શુભ ઠીક અને પાપના અઠીક. ઉન્માદ, ઘેલછાઈ, મિથ્યાત્વનું જોર છે. કહો, પોપટભાઈ! આહાહા...! આ પૈસાના દરેડા થતા હોય, બાર મહિને પાંચ-પાંચ લાખ પેદા કરે, દસ-દસ લાખ પેદા કરે. આંખ્યું ફાટી જાય. આ કહે છે, ધૂળેય નથી ત્યાં, સાંભળને! એય...! ચીમનભાઈ! પ્રતિકૂળતા આવે ત્યારે એ... એ... થઈ જાય. આહાહા...! એ પ્રતિકૂળતામાં દ્વેષ થાય એ દુઃખ છે અને અનુકૂળતા વખતે હરખ થાય એ પણ આકુળતાની અગ્નિ સળગે છે. સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાન! ‘સર્વ કર્મરૂપી વિષવૃક્ષોથી ઉત્પન્ન થતાં,...’ ઝેરના ઝાડ... કર્મ ઝેરનું ઝાડ અને પુણ્ય-પાપ પણ ઝેરનું જ ઝાડ છે કહે છે. આહાહા...! ભગવાન આત્મા અમૃતસ્વરૂપ છે, ત્યારે પુણ્ય અને પાપ બેય ઝેર છે. અરે...! આ તો પુણ્યના પરમાણુ પડ્યા હોયને, એનું કાંઈક ફળ આવેને તો ખુશી ખુશી (થઈ જાય), આહાહા...! બાદશાહી છે હમણાં અમારે. રતિભાઈ! આહાહા...! એમાં બબ્બે અબજ રૂપિયા, અઢી-અઢી અબજ રૂપિયા જ્યાં સાંભળે વાણિયો, મારે ઘરે, મોટો દુઃખી છે.

શ્રોતા :- પૈસાના પ્રમાણમાં દુઃખ છે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પૈસાના પ્રમાણમાં દુઃખ કોણે કહ્યું? એના તરફના વલણમાં આકુળતાને કારણે દુઃખ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘સર્વ કર્મરૂપી વિષવૃક્ષોથી ઉત્પન્ન થતાં,...’ અરે...! એ તો ઠીક પણ ‘નિજરૂપથી વિલક્ષણ એવાં ફળોને છોડીને...’ ભગવાન તો આનંદસ્વરૂપ છેને પ્રભુ! એનું નિજફળ તો આનંદ અને શાંતિ છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર થતાં એ નિજના અંતરમાં તો આનંદ છે. ચારિત્ર એ આનંદ છે, સમ્યગ્દર્શન આનંદ છે, જ્ઞાન એ આનંદ છે. લોકો કહે છે કે ચારિત્ર પાળી તો જુઓ. (ચારિત્ર એટલે) આ ઓલી બહારની ક્રિયા. હવે સાંભળને! આહાહા...! સમજાણું? એવી ક્રિયા પણ કરી હતી પહેલી. એ ન કરે એવી ક્રિયા હતી આકરી. ૧૫-૧૫ વર્ષ પાણીનું બિંદવા મળે નહિ દર દિવસે. સમજાય છે? એક પાણીના બિંદવામાં નિગોદના અસંખ્ય જીવ. ભિક્ષા માટે-આહાર માટે જઈએ, ખ્યાલ આવે કે આ પાણી તો અમારા માટે બનાવ્યું છે. ... દે. આખો દિવસ પાણી વિના ચલાવે. છાશ અને રોટલો. એમાં છે શું પણ હવે એ ક્રિયામાં? ધૂળમાંય નથી. સમજાણું કાંઈ? એવા તો ૧૫-૧૫ વર્ષ ગાળ્યા. ૭૦ થી ૮૫. એય...! બલુભાઈ! ત્યારે તો બલુભાઈના સંપ્રદાયમાં હતાને.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ નારણશેઠ હતા. શેઠ હતા. એ તો .. આટકોટમાં એમના પિતા શેઠ, નારણશેઠ હતા. જોયેલા હોં નારણ શેઠને. પહેલાં આવેલાને જ્યારે ત્યારે હતા ડોસા. આહાહા...!

કહે છે, બાપુ! એ ક્રિયામાં શું છે? પાણીનો એક બિંદુ ઓસનો પડતો હોય, ખ્યાલમાં આવે આમ. ભીક્ષા માટે નહોતા નીકળતા. પંડિતજી! પાણીનું બિંદુ આમ મચ્છર જેવું લાગેને કાંઈક. મચ્છર જેવું સમજો છો? મચ્છર જેવું આમ લાગે ને આમ જોઈએ ક્યાંક આમ, તો ભીક્ષા માટે ન નીકળીએ. એક એક દિ', બબ્બે દિ' સુધી એવા પાણી વિનાના, આહાર વિનાના ચલવ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? એથી શું પણ એ વસ્તુ છે? એ વસ્તુ શું? એ તો રાગની મંદતા હોય એ રીતે .. થાય. અહીં તો વરસાદના છાંટણા પડતા હોય તોપણ વહોરવા અને ભીક્ષા માટે નીકળે. જેમાં છ કાયની હિંસા છે. એક પાણીના બિંદુમાં અસંખ્ય જીવ છે, અનંત નિગોદના જીવ છે. સાધુ સાચો હોય એ એક બિંદુ પણ આમ ઝરતું દેખાય ક્યાંક મચ્છર જેવો, (તો) ભીક્ષા માટે ન નીકળે. સમજાણું? એવી અંતર સમતા અને આનંદની લહેરમાં જેને બહારની પ્રતિકૂળતામાં દુઃખ લાગતું નથી. આહાહા...! કહો, સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે, અરે...! ભગવાન આત્મા એ તારે ઘરે અમૃતની નાળિયેરી. શ્રીમદ્ કહે છે એક પત્રમાં, લોકોએ તો સાકરનું નાળિયેર વખાણી માર્યું છે. સાકરનું નાળિયેર. અહીં તો અમૃતની સચોડી નાળિયેરી છે. નાળિયેરી સમજો છોને? શ્રીફળ. અમૃતના શ્રીફળ પાકે એવો ભગવાન આત્મા. એને ખબર ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? આ શરીરની જુવાની પાસડા જેવું લાગે, રોગ થયો ન હોય, થયો ન હોય, થતો ન હોય, થવાની આગાહી ન હોય. એવું નિરોગ શરીર ફાટેલું શરીર હોય અને એને એમ થાય કે આહાહા...! શું કરીએ જાણે? વિષય સેવીને શું કરીએ? અરે...! ભગવાન! એ તો ઝેર છે બાપા! ભાઈ! તારો અમૃત આત્મા ત્યાં લૂંટાય છે. સમજાય છે કાંઈ? અમૃતસ્વરૂપ ભગવાન એમાં લૂંટમાં આવે છે. તને એમ લાગે કે આ તો મજા-સુખ છે. આહાહા...! મિથ્યાબુદ્ધિ પરમાં સુખ કલ્પીને મજા તરીકે માને છે, એ આત્માના સ્વભાવથી વિલક્ષણ એવા ફળ એને વેદે છે.

અહીં કહે છે કે એને છોડીને... ઓહો...! શુભ-અશુભ, હરખ અને શોક એવા ભાવ જે કર્મનું ફળ (છે એને) છોડીને.. 'જે જીવ હમણાં...' ભાષા છે ને? પ્રવચનસારની છોને ભાઈ છેલ્લી? છેલ્લી. એવી શૈલી લીધી છે. ભાઈ! આજ જ કર. પ્રવચનસારમાં આવે છે છેલ્લે. હમણાં જ કર, ભાઈ! કાળ બીજો... વાયદા કરીશ તો વાંફળ થઈ જઈશ. હમણાં નહિ... હમણાં નહિ... બાપા! હમણાં નહિ, હમણાં જ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે 'હમણાં સહજયૈતન્યમય આત્મતત્ત્વને ભોગવે છે,...' આહાહા...! સહજ સ્વભાવિક ચૈતન્યમય આત્મા. ભાષા દેખો! આત્મા તે દ્રવ્ય-તત્ત્વ છે, એનું ચૈતન્યમય સ્વરૂપ છે. એકલું જ્ઞાનમય, જ્ઞાનનો સૂર્ય, અરૂપી જ્ઞાનનો મહા તેજસ્વી પ્રકાશિત ઝળહળતો ચૈતન્યસૂર્ય છે આત્મા. સમજાય છે કાંઈ? કહે છે, અરે...! 'હમણાં...' 'અધુના' 'અધુના' છેને? 'અધુના' છે ભાઈ! અનંત કાળથી આવા દુઃખ ભોગવ્યા છે. 'અધુના'—હવે તો 'સહજયૈતન્યમય આત્મતત્ત્વને ભોગવે છે,...' આનંદસાગર ઉપર નજર પડતાં આનંદનો અનુભવ થાય, એ આત્મતત્ત્વને ભોગવે છે એમ કહેવામાં આવે છે. આત્મતત્ત્વને ભોગવે છે. અજ્ઞાની પુણ્ય ને પાપ ને રાગ ને આકુળતાને ભોગવે છે અને 'એમાં મજા છે' એમ મિથ્યાભ્રમમાં ભ્રમણે ચડેલો અજ્ઞાની માને છે. ધર્મી જીવ એવા નિજ આનંદના ફળથી વિપરીત પુણ્ય

અને પાપના ભાવો એને છોડીને હમણાં સહજ ચૈતન્ય એવું તત્વ એને અનુભવે છે. માથે ‘અનુભવે છે’ એને અનુભવું છું એમ કીધું, અહીં ભોગવે છે એમ કીધું.

‘તે જીવ...’ શું કહે છે હવે? જે કાંઈ શુભ-અશુભ પરિણામ ઝેરના પરિણામ અથવા કર્મ ઝેર એનું ફળ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ, એના તરફનો થતો હરખ અને શોક એવું ઝેર, એને છોડીને ચૈતન્યમય આત્મા ભગવાન વસ્તુને જે અનુભવે છે, ભોગવે છે, ‘અલ્પકાળમાં મુક્તિને પામે છે...’ જુઓ! આ ભોગવે છે એ મોક્ષનો માર્ગ છે. ધ્રુવ સ્વરૂપને નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા, જ્ઞાનથી આનંદને વેદવું, આનંદને અનુભવવું એનું નામ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? આનંદનું વેદવું એનું નામ ભગવાન આત્માનું સમ્યગ્દર્શન એટલે બરાબર એને જોયો અને માન્યો, સમ્યગ્જ્ઞાન (એટલે) એને જોયો અને જાણ્યો, સમ્યક્ચારિત્ર એટલે સ્વરૂપમાં રમણતા—એ જીવને આત્મતત્વનો ભોગવટો છે. એ ભોગવે છે તે અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાનને પામે છે એમ કહે છે. વચમાં વ્યવહાર પંચમહાવ્રત આદિના વિકલ્પ આવે એ ભોગવવાયોગ્ય નથી અને એનાથી મુક્તિ થતી નથી. કહો, શોભાલાલજી! ઓલા આરસપહાણના પથરા, બીડીયુંના પૈસા. એય...! ચીમનભાઈ! એને શું? લોઢાનું છે એને. આહાહા...!

જુઓ! ‘અચિરાત્’. આવો ભગવાન આત્મા પુણ્ય-પાપના વિકારના ફળને અથવા એના વેદનને છોડી, ભગવાન આત્મા ચિદાનંદ ધ્રુવના આનંદને વેદતો અલ્પ કાળમાં કેવળજ્ઞાનને એટલે મુક્તિને પામે છે. મુક્તિનો આ ઉપાય એમ કહે છે. આત્માને અનુભવવો એ મુક્તિનો ઉપાય છે. વીરચંદભાઈ! આહાહા...! એ એક જ ઉપાય છે.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એકાંત થઈ જાય છે. તો સમ્યક્ એકાંત જ છે. વાત સારી. ઓલા કહે, એકાંત થઈ જાય છે એકાંત. રાડું પાડે આના માટે રાડું પાડે.

શ્રોતા :- અનુભવ માર્ગ મોક્ષનો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી - ‘અનુભવ રત્નચિંતામણી અને અનુભવ હૈ રસ કૂંપ.’ નાના છોકરા હતા ને રમતાને? ખબર છે? મામાનું ઘર કેટલું? કે દીવો બળે એટલું. એવું કહેતા. ખબર છે? છોકરાઓ રમતા ત્યારે અમારે ત્યાં નિશાળમાં કણબીના હતાને. રસનો કૂંપો એવું કાંઈક બોલતા ખરા, ભૂલી ગયા. એ...! બલુભાઈ! છોકરા રમેને નાના? એવું કાંઈક બોલતા. હું ભૂલી ગયો. રસનો કૂંપો.. એમ કરીને બોલતા હતા. ચાલ્યું તો આવે છે રમતમાં પણ એવું હોં! એ રસનો કૂંપો તો આત્મા. કૂંપો એટલે સમજાણું? શીશો. આ શીશો હોય છેને કાયનો. રસનો કૂંપો કૂવો છે. એ આનંદનો કૂવો છે, અંદર ડોલ નાખીને કાઢવું હોય એટલું કાઢ. એમાં એકાગ્ર થાય એટલું નીકળે એટલું કાઢ. સમજાય છે કાંઈ? ધર્મજીવનો ધર્મ, આત્માની દ્રષ્ટિ કરીને અનુભવવો એ ધર્મનો ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત ભાઈ!

‘અચિરાત્’.. ‘અલ્પ કાળમાં મુક્તિને પામે છે...’ કમબદ્ધ ક્યાં ગયું ત્યારે હવે? આ તો કહે છે, અલ્પ કાળમાં પામે છે. એ કમમાં એમ છે કે આત્મા અનુભવે તેને હવે અલ્પ કાળે જ કેવળજ્ઞાન થાય. એવો જ ભગવાને દીઠો અને એવો જ કમમાં ભાવ છે. ‘અચિરાત્’નો અર્થ એવો કરે. જુઓ! ‘અચિરાત્’

કહ્યું છે આમાં. એકદમ થોડે કાળે મોક્ષ જાય. તમે કહો છો કે કાળે કાળે જ મોક્ષ જાય. જે સમયે મોક્ષ જવાનો હોય એ કાળે જાય. કાળનય આવે છેને? કાળનય અને અકાળનય-બે છે. પ્રવચનસારમાં છેલ્લી નય આવે છેને ૪૭. ૪૭ સમજ્યા? ૪૭. કાળનયે મોક્ષ જાય, અકાળે મોક્ષ જાય, એવું છે. અરે..! સાંભળને!

અકાળેનો અર્થ કે એ વખતે બીજા પુરુષાર્થ આદિ છે તેને અકાળ કીધો છે અને જે સમયે થયો છે તેને કાળ કીધો. બાકી કાળે જ મોક્ષ જાય. સમજાણું કાંઈ? જે ભગવાન આત્મા મુક્તસ્વરૂપ છે એની અંતર દ્રષ્ટિ કરીને, એકાગ્ર થઈને આત્માને વેદે એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને પ્રગટ કરે, તે આત્માને વેદે, એ અનુભવે, એને થોડાક કાળમાં કેવળજ્ઞાન લેવાનો ક્રમ છે. એને લાંબો કાળ હોય નહિ. એક કે બે ભવે તેની કેવળજ્ઞાનદશા મુક્તિ પ્રગટ થાય. કોઈને એ ભવે થાય કાળ હોય તો. અત્યારે કેવળજ્ઞાનનો કાળ નથી. એને અલ્પ કાળે, મુક્તસ્વરૂપ ભગવાનને પકડતાં તો પર્યાયમાં મુક્તિ અલ્પ કાળે જ થાય એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અને પુણ્ય-પાપ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામને પકડતાં તે ભાવબંધ છે, ભાવબંધ છે. ભાવબંધમાં મોક્ષનું કારણ ક્યાંથી આવે? આહાહા..!

‘એમાં શો સંશય છે?’ જુઓ, આચાર્ય કહે છે મુનિ. આવું સ્વરૂપ જે વેદે, એને અલ્પ કાળમાં જ મુક્તિ છે. સંશય શો? સમજાણું કાંઈ? એ અનુભવ કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે એવું આવે છે ધવલમાં. બોલાવે છે, આવ... આવ... આવ... આહાહા..! એય..! માણસ! અહીંયાં આવ. એમ કહે છેને માણસ? એય..! છોકરા! અહીં આવ. એમ અહીં કહે છે કે મતિ-શ્રુતજ્ઞાન આત્માનો અનુભવ કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે, એય..! કેવળજ્ઞાન લાવ નજીકમાં. આહાહા..! કહો, રતિભાઈ! જુઓ! આ ધર્મીના મલાવા અંદરના હોં!

શુભ-અશુભ પરિણામને જુદા રાખી અને પોતાના આત્માના સ્વભાવમાં અભેદપણું જે સ્વભાવનું છે એમાં અભેદ થઈને અનુભવવું, એને અભેદપણું કેવળજ્ઞાન અલ્પકાળમાં પ્રગટ થાય જ. સંશય શો? ભગવાને ક્યારે જોયું હશે? ભગવાને કેટલા ભવ જોયા? અરે..! કેટલા-ફેટલા (ક્યાં) ભગવાને જોયા? આ તે ક્યું એટલે ભગવાને જોયું કે તારે અલ્પ કાળમાં કેવળજ્ઞાન થશે. એમ ભગવાને જોયું છે, લે. સમજાણું કાંઈ? એમાં સંદેહ શો? સંશયને સ્થાન શો? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- તૈયાર જ છે. કેવળજ્ઞાન પકડ્યું છે અંદરમાં એની તો પ્રતીત કરી છે.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અંતરમાં આવી રહ્યો છે. એક ફેરી એ વાત ચાલતી હતીને ભાઈ! ઘણાં વર્ષની વાત છે. ૮૫. માણસ બહુ.. બોટાદમાં તો બહુ માણસ ભરાય. વ્યાખ્યાન પણ લોકોને... કાનજીસ્વામી વાંચવા બેઠા છે, કાનજીમુનિ બેઠા છે. ઢગલા માણસો. ૮૫ની (સાલ). ૪૦ વર્ષ પહેલાંની વાત. માણસ તો ઉમડાય મકોડાની જેમ. એવી વાત ચાલતી હતી. પાંચમું અધ્યયન ચાલતું હતું લોકસાર.

સમયસારનો ચારિત્રનો અધિકાર હતો. એમાં એવો અધિકાર આવતા આવતા.. લોકો એમ બોલે કે ઓહોહો..! મહારાજને ફરતે કેવળજ્ઞાન ફરે છે. તે દિ' હોં! ૪૦ વર્ષ પહેલાં સંપ્રદાયમાં હતા ત્યારે.

શ્રોતા :- હવે તો ઘણું નજીક આવી ગયું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હવે તો અલ્પ કાળ છે, હવે લાંબો કાળ છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ તો ૭૨માં કહ્યું હતું તકરાર આવી ત્યારે. ભગવાને દીઠાં એટલા ભવ થાશે, તે વિના આપણે પુરુષાર્થ શું કરીએ? ભગવાને તમારા દીઠાં હશે, અમારે ભવ-બવ નથી. એય..! ૭૨ની ફાગણ સુદ-૧૩. ભવ-બવ અમારે નથી. ભગવાને જોયા નથી અમારા ભવ. જોવે ક્યાંથી? અહીંયાં ભવ ક્યાં હતા? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કહે છે કે, અરે..! સંશય શો એમાં? આહાહા..! જુઓ તો ખરા. લ્યો, એ ગાથા પૂરી થઈ. કેટલામી થઈ એ? આ ૪૦ થઈ. તમારે ૮૦ અને ૪૦નું હતુંને આ. આવ્યું હતુંને ૮૦ અને ૪૦, જુઓ. પાનું ૮૦ હતું અને ગાથા ૪૦ હતી.

હવે ૪૧મી શરૂ થઈ. એ પાંચ ભાવની વાત કરે છે. અંદર પારિણામિકભાવ પણ લેશે.

પો સ્વયંભાવઠાણા પો સ્વયંવસમસહાવઠાણા વા।

ઓદ્વયભાવઠાણા પો વસમણે સહાવઠાણા વા।।૪૧।।

ગાથામાં ચાર છે, ટીકામાં પાંચ લેશે. ઓલા ચાર સમજાવવા છે તો પાંચમો પણ સમજાવવો પડેને. સમજાણું કાંઈ? ઓલામાં આવે છે સ્તવનમાં. ‘મોટાને ઉત્સંગ...’ ખોળો.. ખોળો.. ખોળો સમજો છો? ઉત્સંગ એટલે ખોળો. ... માને ખોળે બેઠો હોય એને ભય શો? ભય હોય? ખોળે બેઠો હોય, માના ખોળામાં બેઠો હોય. એમ કહે છે કે હે નાથ! ‘મોટાને ઉછરંગ, બેઠાને શી ચિંતા, તેમ... સેવક થયા નિશ્ચિંતા.’ આહાહા..! એ કહે છે જુઓ! ‘મોટાને ઉછરંગ બેઠાને શી ચિંતા, તેમ પ્રભુ પ્રરમ પ્રસાદ, સેવક થયા નિશ્ચિંતા.’ આહાહા..!

ભગવાનનો જ્યાં અનુભવ થયો અને દ્રષ્ટિ જામી, કહે છે કે હવે ચિંતા શી? બેઠા, મોટાને ખોળે બેઠા છીએ અહીં તો. આહાહા..! ભગવાનના ઘરે બેઠા છીએ. જેમાં મોક્ષ પાકે એવા ભગવાનને ઘરે છીએ, બહારમાં છીએ નહિ. એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? એમ પ્રભુ... આવે છે. કરણ કષાય ભક્તિ કષાય.. બહારથી વાત છે. શ્રીમદે લખ્યું છે. રતિભાઈ! શ્રીમદ્માં આવે છેને?

અશેષ કર્મનો ભોગ છે, ભોગવવો અવશેષ રે.

તેથી દેહ એક ધારીને જાણું સ્વરૂપ સ્વદેશ રે.

એમ અંતર થતાં જોતાં જોવે છે.

અશેષ કર્મનો ભોગ છે અને ભોગવવો અવશેષ રે,

તેથી દેહ એક ધારીને જાણું સ્વરૂપ સ્વદેશ રે.

પોતાના દેશમાં પૂર્ણતાને પામશું. જુઓ! કેટલો નિઃસંશયભાવ! અહીં કહે છે, સંશય કેવો?

(સંવત) ૧૯૭૭ની સાલમાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો હતો હોં કે આવું છદ્મસ્થ કહી શકે? પંચમ આરાના મતિ-શ્રુતજ્ઞાની આવી વાત (કરે)? એવો પ્રશ્ન કર્યો દેવીદાસભાઈએ. એય..! તમારા ઘેવરિયાએ. હરખચંદભાઈ હતા, હરખચંદ શેઠ. એ હતા અને .. ભવાની. કચ્છ. કચ્છી નહોતા? ત્રણ હતા. ત્યાં આવ્યા હતા. ૭૭ની સાલમાં. આવું કેમ? આવું કેમ એટલે શું? મતિ-શ્રુતજ્ઞાનની તાકાતની તમને ખબર છે? મતિ-શ્રુતજ્ઞાન.. ભગવતીમાં એમ કહે છે કે મતિ-શ્રુતજ્ઞાનની નિર્મળતા સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને જાણે. ત્યારે તો હજી સમયસાર હાથ આવ્યું નહોતું. સમજાણું કાંઈ? ૭૭ની વાત છે. સંવત ૧૯૭૭. મતિ-શ્રુતજ્ઞાનનું જોર... ભગવતીમાં એમ કહ્યું છે, કીધું, એટલું છે કે સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ જાણે. ભલે પરોક્ષ છે પણ પરોક્ષ પ્રમાણ છે કે નહિ? કે અપ્રમાણ છે? સમજાણું કાંઈ? પણ એવી આત્માની મતિ-શ્રુતમાં તાકાત છે એ બેસતી નથી તો એને આત્માની તાકાત કેમ બેસે? આહાહા..! પર્યાયની હજી આવડી તાકાત! આહાહા..! એને તો આમ રાંકો માનીને બેઠો છેને, ભિખારી જાણે. એય..! નેમિદાસભાઈ!

ત્રણ લોકનો નાથ! તારી પર્યાયના ગુંજામાં ત્રણ લોક અને લોકાલોક સમાઈ ગયા છે કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવો ભગવાન આત્મા, કહે છે કે જ્યાં દ્રષ્ટિએ લીધો અને વેદન થયું, બસ! એને તો અલ્પ કાળે કેવળજ્ઞાન (થવાનું). એમાં સંશય શો? કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

આ ૪૧ ગાથામાં ચાર ભાવો પરમસ્વભાવમાં નથી એમ બતાવવા છે.

સ્થાનો ન ક્ષાયિકભાવનાં, ક્ષાયોપશમિક તણાં નહીં;

સ્થાનો ન ઉપશમભાવનાં કે ઉદયભાવ તણાં નહીં. ૪૧.

‘ટીકા – ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.’ કારણ કે મૂળ તો શુદ્ધભાવ અધિકાર ચાલે છેને? એમ કહે છે. શુદ્ધભાવ કહો કે પંચમભાવ કહો કે પારિણામિકભાવ કહો, ધ્રુવભાવ કહો, નિત્યભાવ કહો, સામાન્યભાવ કહો, સહજાત્મસ્વરૂપનો ભાવ કહો. સમજાય છે કાંઈ? કહે છે કે ‘ચાર વિભાવસ્વભાવો...’ ભાષા દેખો! આત્માની પર્યાયમાં આ રાગાદિ ભાવ ઉદય થાય એ તો વિભાવસ્વભાવ જ છે, પણ ઉપશમ સમ્યગ્દર્શન, ઉપશમચારિત્ર થાય એ વિભાવસ્વભાવ છે. કારણ કે એમાં નિમિત્તના અભાવની અપેક્ષા આવે છે.

ક્ષયોપશમભાવ જે જ્ઞાનનો-સ્વસંવેદનનો જ્ઞાનનો, એ પણ વિભાવસ્વભાવ છે. કેમકે એ એક સમયની પર્યાય કર્મના અભાવે ઉત્પન્ન થાય છે. એટલી અપેક્ષા માટે તેને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો છે. અરે..! ક્ષાયિકભાવ-કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન મુક્તિસ્વરૂપ પર્યાય, કહે છે કે એ ક્ષાયિકભાવ એક સમયની પર્યાય છે. એને અમે અહીં વિભાવસ્વભાવ કહીએ છીએ. આહાહા..! હજી તો મહાવ્રતના પરિણામને વિભાવ માનતા એને પરસેવા ઉતરી જાય છે. સમજાણું કાંઈ? એને અહીં તો કહે છે કે ક્ષાયિકભાવ વિભાવસ્વભાવ છે. સાંભળ!

જે એક સમયની પર્યાયની દશાનું વર્ણન છે... પંચાસ્તિકાયમાં આવે છેને? કર્મ વિના ચાર ભાવ ન હોય. એમ આવે છે. ઓલું નિમિત્ત છેને નિમિત્ત? ઉદયમાં કર્મનું નિમિત્ત છે. છે પોતાથી ઉદય હોં!

અને ક્ષાયિક, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ પણ કર્મના અભાવની અપેક્ષાવાળી પર્યાય છે. નિરપેક્ષ ત્રિકાળી પરમભાવમાં એ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

શ્રોતા :- ભાત નથી લગતી હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- લગતી હૈ? લગત હૈ? સુની નહીં ન કભી. નવી લાગે છે એને. જુઓ શું કહે છે?

‘ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા...’ સ્વરૂપ તો ચારનું કહેવું છે ભાવમાં, પણ એ ‘દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.’ આહાહા..! આ લખ્યું છે અત્યારનું છે? સોનગઢનું છે આ? આ નથી સમજતા, વાંચતા નથી આવડતું, સમજતા નથી આવડતું. અને જ્યાં મૂળ વાત આવે, એ.. સોનગઢવાળાની વાત છે. આહાહા..!

કહે છે, ટીકા છેને જુઓ! ‘**ચતુર્ણાં વિભાવસ્વભાવાનાં સ્વરૂપકથનદ્વારેણ પંચમભાવસ્વરૂપારવ્યાનમેતત્**’ આહાહા..! ૪૧મી ગાથામાં પદ્મપ્રભમલધારીદેવ મહાસંત મુનિ છે એમના મુખમાંથી આગમ ઝરે છે. એમાં અંદર છે લખાણ. આ પરમાગમ ઝરે છે. આહાહા..! જુઓ! એ મુનિને પણ માનતા નથી અત્યારે કેટલાક. આ ટીકાને.. ટીકાને.. છેને, સાંભળ્યું છે તમે? એ રતનચંદ્રજી મુખત્યાર છે. કારણ કે આ સમજવા જાય તો એનું એકેય રહેતું નથી. એટલે એની ટીકા પણ રદ. આચાર્યોનું .....

શ્રોતા :- મુનિનું ન ચાલે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મુનિ કહે છે કે પંચ મહાવ્રત વિકલ્પો છે અને અંદરમાં નિર્વિકારી પરિણતિ છે. માથે કહ્યું ને? હું આ પદને અનુભવું છું. મુનિની દશાને યોગ્ય અનુભવ છે. આગમચક્ષુ છે સિદ્ધાંત, મહાપરમેશ્વર પદ છે એ. સમજાય છે? આગળ તો કહ્યું છે એમાં. અરે..! આવા મુનિમાં અને કેવળજ્ઞાનીમાં ફેર માને આપણે જડ છીએ. એમ લખ્યું છે. એક છેને કળશ? કેટલામો કળશ છે? એઈ..! ક્યાંક લખ્યું હોયને. આ તો પાછા ફેરફાર થઈ જાયને? આ પુસ્તક બીજું છે. પરમઆવશ્યક? એ આવ્યું લ્યો, એ આવ્યું. ૨૯૬ પાને છે. ૨૯૬ પાનું છે નિયમસાર. જુઓ! એનો પહેલો ૨૫૩ કળશ છે.

‘સર્વજ્ઞ-વીતરાગમાં અને આ સ્વવશ યોગીમાં ક્યારેય કાંઈ પણ ભેદ નથી;...’ છે? પ્રાણભાઈ! સૂઝે છે કાયમાં કે નહિ બરાબર? તમને કહું છું. છે.

(અનુષ્ટુભ)

સર્વજ્ઞવીતરાગસ્ય સ્વવશસ્યાસ્ય યોગિનઃ।

ન કામપિ ભિદાં ક્વાપિ તાં વિદ્મો હા જહા વયમ્।।૨૫૩।।

અહો..! મુનિ, જેની દશા ત્રણ કષાયના અભાવની વર્તે છે. અહો..! મુનિ! લોકો કહે છે કે મુનિની નિંદા કરે છે. અરે..! ભગવાન! મુનિની નિંદા હોય? બાપા! ભાઈ! તને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? મુનિ

તો પરમેશ્વર છે, બાપા! પણ મુનિ હોય એ ને? મુનિ ન હોય એને મુનિ કહેવા અને એને માટે કહેવું કે અરે...! આ અમને માને નહિ.

કહે છે, ‘સર્વજ્ઞ-વીતરાગમાં અને સ્વવશ યોગી...’ મુનિ હોં! મુનિની વાત છે. ચોથા, પાંચમાની અહીં નથી. આ ‘સ્વવશ યોગીમાં ક્યારેય કાંઈપણ ભેદ નથી;...’ સમજાણું કાંઈ? ‘છતાં...’ શું કહે છે? ‘અરેરે...! આપણે જડ છીએ...’ પોતાને ભેળવીને નાખી વાત. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા અંતરમાં અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર છે. એની દશામાં ભલે પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો રાગાદિ હો, એ તો વિપરીત ઝેર જેવા ભાવ છે. અંતરનું એનું કાયમી અસલી સ્વરૂપ ભગવાન ધ્રુવ આત્મા, એમાં તો અતીન્દ્રિય આનંદ પડ્યો (છે). એને કોઈ દિ’ ખબર નથી, એને કોઈ દિ’ વિશ્વાસ નથી. અનાદિનો મૂઢ થયેલો જીવ એને પોતાની જાતમાં કેવડી ચીજ છે એની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ?

અહીં કહે છે કે અરે...! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પરમાત્મા અને સંતો.. આવા સંતો હોં! જેણે આત્માના આનંદના ખજાના ખોલ્યા છે, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ રાગ છે એ મારા એવી એકત્વબુદ્ધિમાં જેણે ખજાનાને તાળા માર્યા છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ સત્-શાશ્વત (જ્ઞાન ને) આનંદનો કંદ ભગવાન, એમાં આ વિકલ્પો પુણ્ય-પાપના, શુભ-અશુભ રાગ આદિના, એને મારો સ્વભાવ અને આ બે એક છીએ એવી જે માન્યતા એણે મિથ્યાત્વના ત્યાં તાળા માર્યા છે અંદર. ચૈતન્યને ખોલવાના ખજાનાની એને અજ્ઞાનીને ખબર નથી. મૂળચંદભાઈ! આહાહા...!

જેણે ભગવાન આત્મા અંદર મહા ચિદાનંદમૂર્તિ, એને ખોલીને, રાગ સાથે એકત્વબુદ્ધિ છોડીને, સ્વભાવ સાથે એકત્વ કરીને ખોલ-એણે ખજાના પ્રગટ કર્યા છે. એવા જે સંતો, મુનિઓ અને સર્વજ્ઞ વીતરાગમાં, અરેરે...! જડ છે (કે જે) જુદાઈ માને છે, કહે છે. છે એમાં? આહાહા...! રાગ અને પુણ્ય-પાપના ભાવ એ તો પરાધીન દુઃખી પ્રાણી પામર છે. સમજાય છે? શરીર મારા, પૈસા મારા, ધૂળ મારા, પરમાં સુખ છે—એ માન્યતા તો એની પરાધીનતાની, ભ્રમણાની, અજ્ઞાનીની માન્યતા છે. એ પ્રાણી પામર છે. ચાહે તો રાજા હોય કે ચાહે તો દેવ હો. અબજોપતિ હો, પણ એ ભિખારી અને પામર છે. એને પોતાની નિજસંપદાની ખબર નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા... કહે છે કે સંતો.. આવા સંતો હોં! યોગીઓ. આવા સંતો કીધા એવા. સ્વવશ-અંદર આનંદમાં વશ થઈ ગયા છે. આહાહા...! એ પુણ્ય-પાપના રાગના તાબે થતાં નથી. પરમાં સુખ છે એવી બુદ્ધિની તો ગંધ નથી રહી ત્યાં હવે. એવા ધર્માત્મા-સંતોમાં અને વીતરાગી કેવળજ્ઞાનીમાં ફેર માને (એ) જડ છે કહે છે. જડ છો? તને ભાન નથી? ચૈતન્ય ઝળહળી ઉઠ્યો છે અંદરથી. જ્ઞાનાનંદનો સાગર ભગવાન ઉછળીને પોતાની વર્તમાન દશામાં વીતરાગતા જેને પરિણમી છે એવા સંતો અને વીતરાગ ભગવાન—એમાં ફેર શું તને લાગે છે? એય...! આહાહા...!

કહે છે કે આવો આત્મા, એમાં ચાર વિભાવસ્વભાવ નથી. આહાહા...! ભારે આકરી વાત! શરીર-બરીર તો નથી. આ તો માટી, જડ છે, ધૂળ છે. આ તો અજીવત્ત્વ છે. પરમાણુથી બનેલું ઢીંગલું ફૂં. થઈને રાખમાં ઊડી જશે. આટલી રાખેય નહિ થાય. પવન આવે તો ઊડી જાય. એ તો જડ છે, એ ક્યાં આત્મા

હતો? સાંભળને! પણ અંદરમાં પુણ્ય અને પાપના, દયા, દાન, વ્રતના અને કામ, ક્રોધના, ભોગના આદિના પરિણામ થાય, એ પણ વિકાર અને મેલ અને ઝેર છે. આહાહા..! એનાથી ભિન્ન ભગવાન છે એમાં ચાર પર્યાયો નથી એમ કહે છે. રાગ પણ નથી અને ક્ષાયિકભાવ પણ નથી. એમ કહીને પરમસ્વભાવભાવ, પરમસ્વભાવી વસ્તુ ચૈતન્યદળ સત્ નિત્ય ધ્રુવ એની દ્રષ્ટિ કરાવવા, આવો આત્મા છે એમ વર્ણવીને એને સમ્યગ્દર્શન કરાવવાનો હેતુ છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

*****

ભાદરવા સુદ ૩, રવિવાર, તા. ૧૪-૯-૧૯૬૯
ગાથા-૪૧, પ્રવચન-૬

નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર. ૪૧મી ગાથાની ટીકા. જરી આ અધિકાર અપૂર્વ છે. અહીંયાં કહે છે કે ‘ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.’ કહો, શેઠી! પારિણામિકભાવનું કથન છે. શેઠીકા પ્રશ્ન થા ન? પારિણામિકભાવ એટલે? એ નીચે કહેશે. અંદરમાં ખુલાસો આપશે. સમજાય છે? પારિણામિકભાવનું પારિણામી.... ભાષા છેને? ‘પરિણામે જે ભાવ હોય તે પારિણામિકભાવ છે.’ એ આવશે. આ તો પારિણામિક એટલે શું? પહેલા પેરેગ્રાફનો છેલ્લો શબ્દ છે. છે શેઠી? પહેલા પેરેગ્રાફની ચોથી લીટીનું છેલ્લું. ‘પરિણામે જે ભાવ હોય તે પારિણામિકભાવ છે.’ એ ગાથામાં. છે? હાથ આવ્યું?

‘પરિણામે જે ભાવ...’ પરિણામ એટલે? સહજ સ્વભાવ, પારિણામિક સ્વભાવ. જેને કોઈ કર્મના નિમિત્તના સદ્ભાવની કે અસદ્ભાવની અપેક્ષા નથી. સહજસ્વરૂપ નિત્યાનંદ ધ્રુવ ચૈતન્ય ભગવાન, કાયમી અસલી સ્વભાવ, એને પરિણામે ભાવ હોય તે પારિણામિકભાવ કહેવામાં આવે છે. એ ભાવની દ્રષ્ટિ કરતાં, એનો આશ્રય કરતાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર... આ મોક્ષમાર્ગ છેને? મોક્ષનો માર્ગ નિયમસાર છે. એ મોક્ષનો માર્ગ, પરમસ્વભાવ એકરૂપ પરિણામે સહજસ્વભાવરૂપ ભાવ, એને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

એથી કહે છે, ‘ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.’ હવે ‘કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ હોય...’ ભાવ એટલે પર્યાય-અવસ્થા. જેમાં... નીચે છે અર્થ જુઓ. કર્મના ક્ષયમાં. ‘કર્મના ક્ષયમાં; કર્મોના ક્ષયના સદ્ભાવમાં.’ સદ્ભાવ એટલે હયાતીમાં. ‘(વ્યવહારે કર્મોના ક્ષયની અપેક્ષા જીવના જે ભાવમાં આવે તે ક્ષાયિકભાવ છે.)’ શું કહે છે? આત્મામાં ક્ષાયિકભાવ એક સમયની પર્યાય છે. એ પ્રગટે ત્યારે એને વ્યવહારે કર્મ નિમિત્ત જે છે એના ક્ષયની અપેક્ષા જેમાં નિમિત્તપણે છે, તેને ક્ષાયિકભાવની પર્યાય-ભાવ-અવસ્થા કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે ઝીણી વાતું છે.

આ છે ખરો, એમ બતાવવું છે. એ છે. જેમાં કર્મના અભાવની.. ક્ષય એટલે અભાવની, જેમાં નિમિત્ત અભાવની અપેક્ષા આવે એવી એક પર્યાય આત્મામાં (હોય છે). ક્ષાયિકભાવના કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન ભેદ આવશે. એ એક સમયની ક્ષાયિક શુદ્ધ પૂર્ણ પર્યાય છે. એ પણ અહીંયાં આવરણસંયુક્ત કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? એમાંને એમાં છે, જુઓ! પાછળ છે. એ ચાર ભાવ આવરણસંયુક્ત છે.. આવરણસંયુક્ત છે. ટપ પાને છે. આવરણસંયુક્ત એટલે કે જેમાં કર્મના-નિમિત્તના ક્ષયની અપેક્ષા છે એ અપેક્ષાએ તેને આવરણવાળો કહેવામાં આવે છે. ઝીણી વાત છે. કીધી હતીને?

વસ્તુ ભગવાન આત્મા પરમસ્વભાવ, જેનો અતીન્દ્રિય આનંદ પરમભાવસ્વભાવ એવો અનાદિ-અનંત આત્માનો સ્વભાવ છે, એ નિત્ય સ્વભાવ છે, એ નિત્ય છે તેને અહીં શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવે છે. એ શુદ્ધભાવમાં, વર્તમાન પર્યાયમાં-અવસ્થામાં.. જે અવસ્થામાં કર્મના અભાવની-ક્ષયની-નાશની વ્યવહાર તરીકે નિમિત્ત તરીકે અપેક્ષા આવે, તે પર્યાયને અહીંયાં ક્ષાયિકભાવ કહે છે અને તેથી તેને આવરણવાળો એમ કહે છે. ઓલી નિમિત્તની અપેક્ષા આવીને? એમ. આવરણ હતું એનો અભાવ થયો, પણ આવરણનો અભાવ થયો એટલી અપેક્ષા કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં, કેવળદર્શનની પર્યાયમાં એટલી અપેક્ષા આવે છે માટે તે ભાવ આશ્રય કરવાલાયક નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ હોય...’ ભાવ એટલે પર્યાય-અવસ્થા. દ્રવ્યને પણ ભાવ કહેવામાં આવે, ગુણને પણ ભાવ કહેવામાં આવે અને વર્તમાન પર્યાયને પણ ભાવ કહેવામાં આવે. જ્યાં જેને લાગુ પડે ત્યાં તેને સમજવું. અહીં ભાવ પર્યાયની અપેક્ષાએ છે. ભગવાન આત્મા પરમસ્વભાવી ભગવાન, એની દશા નામ હાલતમાં કેવળજ્ઞાનાવરણીય પ્રકૃતિ એનો અભાવ.. અભાવ છે. એટલી સત્તાવતા એની આવી, એવી જે કેવળજ્ઞાનની પર્યાય એ ક્ષાયિકભાવે છે, પણ એ આશ્રય કરવાલાયક નથી. છન્નસ્થને તો છે નહિ, પણ છતાં કેવળજ્ઞાનની ક્ષાયિક પર્યાય એ પણ જીવને.... એક સમયની દશા છે એ.

કેવળજ્ઞાન પણ આત્મામાં એક સમય જ રહે છે. સમજાય છે કાંઈ? બીજે સમયે કેવળજ્ઞાન બીજું, ત્રીજે સમયે ત્રીજું. કેમકે એ પર્યાય છે અને પર્યાય છે એટલે એક સમયે તો ક્ષય-નાશ થયા વિના રહે નહિ. ભલે એવું ને એવું કેવળજ્ઞાન બીજે સમયે થાય, છતાં એની સ્થિતિ તો એક સમયની જ છે. સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગ-એક સમય એની સ્થિતિ છે. માટે તે આશ્રય કરવાલાયક નથી. આહાહા..! અને ત્રિકાળ જેની સ્થિતિ છે (એવું) નિત્યાનંદ ધ્રુવ વજ્રબિંબ, જે જ્ઞાન, દર્શન આદિ અનંત ગુણ-શક્તિનું ધ્રુવ તત્ત્વ, એવો જે ત્રિકાળી સ્વભાવભાવ એ આશ્રય કરવાલાયક, નજર કરવાલાયક, અવલંબન કરવા લાયક... સમજાય છે કાંઈ? એ પરમસ્વભાવભાવ છે. એની અપેક્ષાએ ક્ષાયિકભાવ પણ અપરમભાવ કહેવામાં આવે છે. એ પરમભાવ નહિ. બલુભાઈ! ઝીણું છે આ. એમને એમ પકડાય એવું નથી. આ નિયમસાર આવ્યું છે.

શ્રોતા :- પકડાય એવું...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પકડાય એવું જ થાય છે આ. પણ હવે એને મગજમાં કામ આવવું જોઈએને?

આ આત્મા... શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ પર્યાયની અહીં વાત નથી. એ માથે છેને શુદ્ધભાવ અધિકાર? શુદ્ધભાવ ત્રિકાળ ધ્રુવ એનો જ અધિકાર, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર માટે એનો જ આશ્રય અને અધિકાર છે. બીજાનો અધિકાર નથી. નટુભાઈ! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જેને મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ કરવો છે, જેને અનંત કાળમાં નહિ થયેલી આત્મજ્ઞાન કળા મોક્ષના કારણરૂપ પ્રગટ કરવી છે, એને તો ત્રિકાળી ધ્રુવ શુદ્ધ સ્વભાવનો જ આશ્રય લેવો પડશે. એ વિના એ પર્યાય પ્રગટ થશે નહિ. કહો, મૂળચંદભાઈ! અહીં તો હજી ક્યાંકનું ક્યાંક ચાલે છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, આ કરો... આ કરો... આ

કરો. એ તો ઉદયભાવમાં આવી ગયું. અહીં તો ક્ષાયિકભાવની પર્યાય આશ્રય કરવાલાયક નથી, તો વળી ઉદયભાવની રાગની ક્રિયા એ તો આલંબન કરવાલાયક નથી જ. એ તો વિભાવ અને વિકાર છે. સમજાણું કાંઈ? એ ક્ષાયિકભાવ છે.

‘કર્મના ક્ષયોપશમે જે ભાવ હોય તે ક્ષાયોપશમિકભાવ છે,...’ હવે એથી ઓછો વિકાસ. આ પૂર્ણ વિકાસ છે. ક્ષાયિકભાવ આત્માની પર્યાયમાં-અવસ્થામાં પૂર્ણ વિકાસ છે. પણ છે એ એક સમયની અવસ્થા. માટે સમ્યગ્દર્શન જેને પ્રગટ કરવું હોય એને તો ત્રિકાળી પરમસ્વભાવનું જ અવલંબન અને આશ્રય કરવો જોઈએ. આહાહા..! ભારે વાત ભાઈ!

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કહ્યું ને. આયેગા, દેખો.

હવે ક્ષયોપશમે જે ભાવ હોય એટલે જે આત્માની જ્ઞાન, દર્શન, વીર્યની, શ્રદ્ધાની અવસ્થાના વિકાસમાં જેને કર્મના નિમિત્તનો અંશે ક્ષયોપશમ હોય, એવી જેમાં અપેક્ષા હોય એ દશાને ક્ષયોપશમદશા કહે છે. એ ક્ષયોપશમદશાની પર્યાય પણ ધર્મીને માટે આશ્રય કરવાલાયક નથી. સમજાણું કાંઈ? ધર્મીજીવને—જેને ધર્મ કરવો છે અને ધર્મ નથી ત્યાં પર્યાયમાં ધર્મ(રૂપ)પરિણમન કરવું છે એવા ધર્મી જીવને—તો એ ત્રિકાળી પરમસ્વભાવ, ધ્રુવસ્વભાવ એનો આશ્રય લીધે જ ધર્મની દશા પ્રગટ થાય છે. એ ક્ષયોપશમભાવ થયો.

‘કર્મોના ઉદયે જે ભાવ હોય તે ઔદયિકભાવ છે.’ રાગ, દ્વેષ, ગતિ. એનો આવશે ખુલાસો. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના ભાવ એ ઉદયભાવ છે. કેમકે કર્મના ઉદયની જેમાં નિમિત્તતા છે. ઉદય થાય છે પોતાથી, પણ જેમાં કર્મના પાકના નિમિત્તતાની અપેક્ષા છે એવો જે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, કામ, ક્રોધ, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ—એ બધા ભાવને ઉદયભાવની વિકારી અવસ્થા-પર્યાય (કહેવામાં આવે) છે. એમ પહેલું સિદ્ધ કરે છે કે એ છે. એ છે, પણ ધર્મીજીવને ધર્મ કરવા માટે એ ઉદયભાવ આશ્રય કરવાલાયક નથી. એ શુભભાવ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ પણ આશ્રય કરવાલાયક નથી. એમ કહે છે. આહાહા..!

શ્રોતા :- એ શરૂઆતમાં...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શરૂઆતમાં જ પરમપારિણામિકભાવનો આશ્રય પહલે નંબરે અને પહેલે શરૂઆતે (હોય છે), અહીં એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? મહાપ્રભુ ચૈતન્ય ધ્રુવ છે, નિત્ય છે, અવિનાશી છે. ‘આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે’, આવે છેને? ‘પર્યાયે પલટાય.’ શરીરાદિની બીજી વાત તો એને ઘરે રહી. પોતે ભગવાન આત્મા દ્રવ્યે એટલે વસ્તુએ—તત્ત્વે અનાદિ-અનંત નિત્ય છે. અવસ્થા બદલે છે—પર્યાય બદલે છે. એના પર્યાયમાં પણ જે પુણ્યનો, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો ભાવ (થાય) એને અહીંયાં ઉદયભાવ, નિમિત્તની અપેક્ષાએ એને ઉદય કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ?

શ્રોતા :- વ્રત ને મહાવ્રત શેમાં આવતા હશે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મહાવ્રત-બહાવ્રત શેમાં આવતા હશે? કીધુંને આમાં. ઉદયભાવમાં. સમજાણું કાંઈ? દેવીલાલજી! મહાવ્રત, અઠ્યાવીશ મૂળગુણ શેમાં ભાવ આવતા હશે? છ આવશ્યક કરે, લોચ કરે, એક વખત આહાર કરે, ઉભા ઉભા આહાર કરે—એવા અઠ્યાવીશ મૂળગુણ નથી આવતા મુનિને? પણ કહે છે કે એ તો વિકલ્પ છે, ભાઈ! એ રાગ છે. એ રાગ મૂળ તો એક પર્યાયમાં છે એમ વ્યવહારે બતાવ્યું છે. મૂળગુણ તો અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદનો કંદ એ આત્મા મૂળગુણ છે. સમજાણું કાંઈ? એ તો અસદ્ભૂત વ્યવહારનયનો વિષય કરીને એ ભૂમિકામાં આવા જ પ્રકારના વિકલ્પની મર્યાદા હોય છે એમ બતાવવા એને અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી એને મૂળગુણ કહ્યા છે. આહાહા..!

શ્રોતા :- પર્યાય અસદ્ભૂત?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- રાગ છેને.

શ્રોતા :- .. મૂળગુણ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મૂળગુણ તો ત્રિકાળી ધ્રુવ જ્ઞાનાનંદ તે મૂળગુણ છે. સદ્ભૂત વ્યવહારનયે અંદરમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કે કેવળજ્ઞાન થાય તે મૂળગુણ છે, સદ્ભૂતવ્યવહારે. અસદ્ભૂતે (શુભ)રાગ (મૂળગુણ છે) અને પરમ નિશ્ચયમાં ભગવાન આત્મા અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદની ખાણ ધ્રુવ જે છે એ મૂળિયું છે, એને મૂળગુણ કહેવામાં આવે છે. સ્વરૂપચંદભાઈ! આવું તો ક્યાંય સાંભળ્યું નહિ હોય ઓલામાં વાડામાં પણ, કેટલા વર્ષ ગયા. હેરાન કરી નાખ્યા લોકોને બિચારાને. એને સાંભળવા પણ મળે નહિ સાચું, એ કે દિ' સમજે? કે દિ' વિચારે? કે દિ' રચિ કરે અને કે દિ' સ્વભાવ તરફ ઢળે?

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આમ કરો, આ કરો... આ કરો... અંદર. એ કર્યું આવી ક્રિયાઓ એટલે ઓહોહો...! વધી ગયો. મિથ્યાત્વમાં વધ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ત્રણ લોકનો નાથ વજ્રબિંબ ધ્રુવ ચૈતન્યપ્રભુ, જેમાં તો અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ એવી અનંતી પર્યાયના થોક પડ્યા છે એમાં. ધ્રુવપણે, નિત્યપણે, સદ્રશ્યપણે, સામાન્યપણે એવો પરમસ્વભાવભાવ એને પારિણામિકભાવ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘કર્મોના ઉપશમે જે ભાવ હોય તે ઔપશમિકભાવ છે.’ કર્મના ઠરવાથી, પાણીમાં જેમ મેલ હેઠે બેસી જાય એમ કર્મ બેસી જાય અને એવી પર્યાય જેમાં થાય એમાં કર્મના ઉપશમની અપેક્ષા આવે છે તે પર્યાયને ઉપશમભાવ (કહે છે). ‘સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત...’ હવે આવ્યો. શેઠી! ‘સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત...’ એ પણ એક નિમિત્તની અપેક્ષા કરી. ‘સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત એવો, પરિણામે જે ભાવ હોય...’ એટલે કે કર્મ ઉપાધિ શબ્દે? કર્મની હયાતી પણ નહિ અને કર્મની અહયાતી એ પણ એક ઉપાધિ છે એમ કહે છે. આહાહા..!

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અહીં કહીએ છીએને. કહીએ, જવા નહિ દઈએ.

ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ધ્રુવ ચૈતન્ય નિત્ય વસ્તુ છે.. નિત્ય વસ્તુ છે.. સત્ નિત્ય વસ્તુ છે. એ ચીજને કર્મના નિમિત્તની હયાતીની ઉપાધિ તે (છે) પણ એના અભાવની પણ એક ઉપાધિ છે. એમ કહે છે. આહાહા..! અભાવરૂપ ઉપાધિ પણ જેમાં નથી એમ કહે છે. નવનીતભાઈ! કર્મનો જેમાં અભાવ આવે એ પણ એક પર્યાય થઈ, ત્યારે અભાવ થયો. વસ્તુમાં તો કર્મના સદ્ભાવ અને અભાવની અપેક્ષા છે જ નહિ. અભાવ ક્યાં કરવો હતો? કોનો? અભાવ કોનો થયો? એ તો વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા પૂર્ણ સ્વરૂપ... પૂર્ણ ઈદં ધ્રુવ. કહે છે કે એવો જે ભાવ-એવો જે સ્વભાવ જેને અહીંયાં શુદ્ધભાવ કહ્યો, એને કર્મનો ઉદય નિમિત્ત છે માટે અહીં ભાવ થયો... થાય ભલે પોતાથી. અને એનો અભાવ થયો માટે ભાવ થયો એ તો ક્ષાયિક, ઉપશમમાં જાય છે. કર્મનો અભાવ થયો અને અહીંયાં પુરુષાર્થ છે એવી જાતનો, ત્યારે તેને ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયિક એ દશામાં જાય છે એ વાત. પણ આ આત્માનો ત્રિકાળીભાવ સ્વભાવ છે એમાં તો કર્મનો અભાવ એટલી એક ઉપાધિ પણ એને લાગુ પડતી નથી. આહાહા..!

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- છે જ નહિ પણ એમાં. કર્મનું નિમિત્તપણું પણ નથી અને નિમિત્તનો અભાવ... એ તો પર્યાયમાં નિમિત્તનો અભાવ લાગુ પડે છે. વસ્તુને લાગુ પડતો નથી. આહાહા..! પંડિતજી! આ તો અલૌકિક વાત છે. આહાહા..!

એવો ભગવાન જ્ઞાન, દર્શન, આનંદથી ધ્રુવરૂપે.. ધ્રુવ.. ધ્રુવ એટલે નિત્ય શક્તિનો પિંડ જે છે એને તો જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો અભાવ થયો એમ કહેવું એ પણ એક ઉપાધિ છે. એવી ઉપાધિ જે વસ્તુમાં છે નહિ. આહાહા..! એકાંત નિરપેક્ષ. હજી તો રાડું બહારમાં પાડે છે. આમ કરવું, આ કર્યું, આ કરે તો થાશે. અરે..! ભાઈ! અહીં તો પ્રભુ બિરાજે છેને મહાપ્રભુ. એક સમયની ક્ષાયિક પર્યાય પણ વ્યવહાર આત્મા છે. આહાહા..! કેવળજ્ઞાનની પર્યાય, કેવળદર્શનની પર્યાય, કેવળી ભગવાનની નિર્મળ પૂર્ણ પર્યાય એ પણ વ્યવહાર આત્મા છે, નિશ્ચયમાં એ છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો અલૌકિક માર્ગની રીત છે. સમજાણું? ધ્રુવ ભગવાન આત્મા જેને, કહે છે કે કર્મના અભાવની પણ અપેક્ષા પર્યાયમાં લાગુ પડે, દ્રવ્યને લાગુ પડતી નથી.

શું કીધું? ‘સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત...’ એટલે? કે કર્મનું નિમિત્તપણું છે એ ઉપાધિ છે અને નિમિત્તનો અભાવ થયો એ પણ એક .... અપેક્ષાએ ઉપાધિ છે. વસ્તુ જે ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ પરમ કારણપ્રભુ, જેમાં અનંતા અનંતા સિદ્ધની પર્યાયો પડી છે એવો ધ્રુવ સ્વભાવ, તેને કર્મના અભાવની પણ જ્યાં અપેક્ષા નથી. કે ભાઈ! કર્મનો અભાવ હોય અને અહીં પર્યાયમાં પુરુષાર્થથી ક્ષાયિકભાવ થાય એવી અપેક્ષા ત્રિકાળીભાવમાં છે નહિ. ધન્નાલાલજી! ભારે માર્ગ ભાઈ! આહાહા..! આવો માર્ગ

વીતરાગનો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહ્યો. પણ લોકો ક્યાંય ગોથા ખાય, મળે નહિ, મળે નહિ. ક્યાંક ને ક્યાંક ઊંધું મળે.

સકળ કર્મોની... આઠેય કર્મોના અભાવની પણ જેમાં અપેક્ષા નથી એમ કહે છે. કારણ કે એ તો વસ્તુ છે એ છે. એમાં અભાવ અને સદ્ભાવની અપેક્ષા તો પર્યાયમાં લાગુ પડે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! અરે...! જેના જ્ઞાનમાં પણ શું ચીજ છે અને કઈ રીતે છે? એ સમજમાં પણ ન આવે, તો એ સ્વભાવ તરફ ઢળે શી રીતે? એના સ્વભાવનું એને માહાત્મ્ય શી રીતે આવે? સમજાય છે કાંઈ? શાસ્ત્ર ભણી ભણીને ગોખે. ગોખીને આનું આમ થાય ને આનું આમ થાય. ભાઈ! તને તારો ભગવાન પૂર્ણ પ્રભુ... દ્રવ્યાર્થિકનય એટલે દ્રવ્ય જેનો વિષય છે એવો દ્રવ્યાર્થિકનય, એનો જે ધ્યેય, વિષય ધ્રુવ, કહે છે કે એને તો કર્મનો અભાવ નિમિત્તરૂપે હોં, વ્યવહારરૂપે..., કર્મનો અભાવ તો પરદ્રવ્ય છેને? એટલે પરદ્રવ્ય છે એટલે વ્યવહારે એનો અભાવ. નિશ્ચયમાં તો અંદરમાં અશુદ્ધપણાના પર્યાયનો અભાવ થઈ અને શુદ્ધપણું પ્રગટે પર્યાયમાં, એ પોતાને કારણે. એમાં કર્મના અભાવનું નિમિત્તપણું આવે, કહે છે કે એ વસ્તુના સ્વભાવમાં અભાવ અને સદ્ભાવની અપેક્ષા છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભારે ઝીણી વાત. આવા મોટા દિવસમાં આવી વાત! મોટા દિ'માં સારી ન આવે તો કે દિ' આવે? તે દિ' આવે, માંડ ભેગા થાય. ભાઈ! તારે કરવું આ પડશે. આ કર્યા વિના ક્યાંય સુખ અને ધર્મનો માર્ગ નહિ થાય. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

શ્રોતા :- ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હજી વાત ચાલે છેને. ચાલે છે હજી. એ આખી ગાથા જ એવી છે. બધી ગાથાઓ એવી છે.

સકળકર્મ... ઓલા ચાર વાત કરીને ચાર ભાવની. ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, ઉદય અને ઉપશમ. ... પછી લીધો. આ સકળ કર્મની અપેક્ષા, એટલે કર્મ છે એની તો વાત નહિ. પણ કર્મનો અભાવ, એવો વ્યવહારે લાગુ પડે જેને અપેક્ષા. વ્યવહારે. નિશ્ચયથી તો પોતાની નિર્મળ પર્યાય પ્રગટે છે, ત્યારે ત્યાં કર્મનો અભાવ કર્મમાં એને કારણે થાય છે. પણ એ તો વર્તમાન પર્યાય-અવસ્થાને એ વ્યવહાર લાગુ પડે છે. સમજાય છે? ભગવાન શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્ય પરમસ્વભાવ ભગવાન, જેને કારણજીવ કહીએ, કારણજીવ, કારણપરમાત્મા. પરમપારિણામિકભાવ. આ શુદ્ધભાવ અધિકાર તે. એ શુદ્ધભાવને કર્મના અભાવની પણ અપેક્ષા નથી. એ તો એમને એમ પડ્યો છે, પ્રગટરૂપ ચૈતન્ય આનંદકંઠ ત્રિકાળ પડ્યો છે. આહાહા...! કહો, માણેકલાલભાઈ! પર્યાય.. પર્યાય ક્યાં ગઈ?

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ શું કીધું? આ શું કહે છે? પરિણામિકભાવોમાં પરિણામિકભાવ એ અસ્તિ વાત આવી. શું આવી આ? ઓલી તો અપેક્ષા કરી. એ તો સમજાવે છે કે નિમિત્તનો જેમાં અભાવ પણ નથી એવું ત્રિકાળી અસ્તિ તત્ત્વ. એ તો વાત કરે છે. શું કહે છે આ? ધ્યાન ક્યાં રાખે છે? 'પરિણામે જે ભાવ હોય તે પરમપારિણામિકભાવ છે.' એમ આવ્યું કે નહિ? આ અસ્તિ આવી. સહજપણાનો ભાવ,

જેમાં કર્મના અભાવની અપેક્ષા નથી એવો સહજપણાનો ભાવ તેને પરિણામિકભાવ, ધ્રુવભાવ, નિત્યના નિત્યાનંદ પ્રભુ એને શુદ્ધભાવ કહેવામાં આવે છે. અને એનો આશ્રય લે ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. નાનામાં નાની ધર્મદશા પણ એના આશ્રયે થાય, મધ્યમ દશા પણ એને આશ્રયે થાય, ઉત્કૃષ્ટ દશા પણ એને આશ્રયે થાય. એક હોય ત્રણ કાળમાં... આ માર્ગ છે. દુનિયા માને, ન માને ને કોઈ બીજા તર્ક અને કુતર્ક કરીને કહે, પણ એથી માર્ગ કાંઈ બીજો થાય એવો નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત...’ એમ કીધુંને અહીં તો? હવે અસ્તિરૂપે શું? ‘પરિણામે જે ભાવ હોય તે પારિણામિકભાવ...’ એમ પાછું. પરિણામિક નહિ, પારિણામિકભાવ.. પારિણામિકભાવ છે. ‘આ પાંચ ભાવોમાં, ઔપશમિકભાવના બે ભેદ છે,...’ એ તો સંખ્યા બતાવે છે. ‘ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ છે, ક્ષાયોપશમિકભાવના અઠાર ભેદ છે, ઔદયિકભાવના એકવીશ ભેદ છે, પારિણામિકભાવના ત્રણ ભેદ છે.’

‘હવે, ઔપશમિકભાવના બે ભેદ આ પ્રમાણે છે – ઉપશમસમ્યક્ત્વ અને ઉપશમચારિત્ર.’ ઉપશમ સમ્યક્ ચોથે ગુણસ્થાનેથી તે... સમજાણું કાંઈ? અગિયારમાં કીધું હવે. ઉપશમસમકિતની પર્યાય ચોથેથી તે અગિયાર સુધી હોય. અને ઉપશમ ચારિત્ર એ અગિયારમે હોય. ગુણસ્થાન સમજાય છે? .. ને? પહેલું-અપૂર્વ ઉપશમસમકિત એ ચોથે ગુણસ્થાને દ્રવ્યના આશ્રયે, દ્રવ્યમાં દ્રષ્ટિ જતાં ઉપશમ સમકિત પાણીમાં જેમ મેલ જાય નહિ, પણ મેલ ઠરી જાય, એમ કર્મ ઠરી ગયેલા હોય, પોતાના પુરુષાર્થને લઈને અંદર ઉપશમભાવ પ્રગટ્યો છે, એમાં કર્મ ઠરે છે એવી એક નિમિત્તની અપેક્ષા છે. એવું ઉપશમસમકિત અને ઉપશમ ચારિત્ર એ અગિયારમે ગુણસ્થાને હોય. એ પર્યાય છે. એવા ઉપશમસમકિતનો અને ઉપશમ ચારિત્રનો પણ ધર્મી જીવને આશ્રય અને અવલંબન હોતો નથી.

હવે એમાં અહીંયાં ભગવાનની મૂર્તિ અને દેરાસરનું અવલંબન ઉથાપવું, ભારે આકરું પડે જગતને. એય...! સમજાણું કાંઈ? એ તો સ્વરૂપમાં ઠરી શકે નહિ ત્યારે કોઈ શુભભાવ હોય છે, ત્યારે તેમાં એ નિમિત્ત કહેવાય છે, કરે ત્યારે. એવા એક નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધનો વ્યવહાર છે. વળી એક ચર્ચા આવી ભાઈ! કે નિમિત્ત નૈમિત્તિક સંબંધ જે છે એ વ્યવહાર જ છે એ વાત ખોટી છે. એ મોટો લેખ આવ્યો છે. ભારે પણ... કર્મનો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે એ તો નિશ્ચય છે, એમ કહે છે. એવા બે પ્રકાર પાડ્યા. એક આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? અરે...! ભગવાન! એક અને બીજા-બેનો સંબંધ થયો એ વ્યવહાર થઈ ગયો.

અહીં તો એક સમયની પર્યાયને વ્યવહાર કહે છે, સાંભળને હવે! આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? મૂળ તો એને એ સ્થાપવું છે કે નિમિત્ત સંબંધ નિશ્ચય છે એટલે કર્મનો ઉદય હોય એટલે વિકાર થાય, એમ. લાકડા ગરી ગયા છેને. આ કહેવાય તો છે. ભાઈ!, આ તો (સંવત) ૧૯૭૧ની સાલથી સભામાં કહેતા. સભામાં હોં! ત્યારે તો આઠમ અને પાખીના પોષા થાય એટલે એક કલાક બપોરે... પોષા કર્યા હોયને.

લાઠીની વાત છે લાઠી. લાઠીમાં ચોમાસું હતું કે નહિ? લાઠીવાળા છે કે નહિ કોઈ? એને ક્યાં ભાન હોય ત્યાં?

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શું કહ્યું એણે કે દિ' (સાંભળ્યું હતું)? ૫૪ વર્ષ થયા એને તો. ૭૧ની સાલ. ૫૪ વર્ષ થયા. ત્યારે બપોરના આઠમે કોઈ આવેને હરગોવિંદભાઈ ને આ કાનજીભાઈ ને.. આ વીરચંદ કાનજી. કલકત્તામાં છે ને? એ બધા પોષા કરતા. જાધવજીભાઈ! વીરચંદભાઈ નહિ? એના બાપ હતા, એના બાપ હતા. એ આવે, પોષા કરે. આ તમારા દેસાઈ. એય.! જેઠા દેસાઈ. તમારા બાપથી મોટા હતા કે નાના? મોટા એ. એના કાકાના દીકરા જેઠાભાઈ ને એ બધા પોષા કરતા આઠમના. પૂનમ, આઠમ અને અમાસ કરે એ લોકો. ચૌદશ નહિ. સ્થાનવાસી ખરાને. પછી સવારે વ્યાખ્યાન હીરાજી મહારાજ (આપતા). હતાને અમારા ગુરુ. બપોરે એક કલાક (હું વાંચતો), એમાં મૂકતા હતા આ વાત. ૭૧ની વાત છે.

વિકાર આત્મામાં થાય, તેમાં કર્મ હોય તો થાય એ વાત છે નહિ. પોતાને કારણે ... એવો પાઠ છે ત્યાં. ભલે એને અર્થ નહોતો આવડતો. પણ મેં કર્યો હતો, એના ઉપરથી કબુલ્યું હતું એ લોકોએ. ... એવો પાઠ છે. ... છતો છે. છતો સમજાય છે? હયાતીવાળો છે. ... છતો છે, અસ્તિ એટલે છે. ... એટલે પુરુષાર્થની પર્યાયમાં, પુરુષાર્થને કારણે વિકાર થાય એવું છતાંપણું એમાં છે, એવો પાઠ છે. સમજાણું કાંઈ? અને આત્માને આ ઉપશમ સમકિત આદિ થાય એ કર્મ ઉપશમ થાય તો (થાય), એમ નહિ. એ પણ છતો ઉત્પન્ન, ... છતો છે, હયાતીવાળો પુરુષાર્થ છે. જે પુરુષાર્થ દ્રવ્યની ગતિ કરે તો એને ઉપશમ સમકિત થાય. એમાં આમ કર્મ થાય ને ઢીંકણું થાય તો ઉપશમ સમકિત થાય એમ છે નહિ. આહાહા..! રાડ નાખે. સમજાણું? ... કહીએને. એણે એટલું બધું સાંભળ્યું અને વાંચ્યું ન હોય. સમજ્યાને? એટલે બિચારા... અહીં તો પહેલું ભગવતી વાંચ્યું. શ્લોકોમાં ભગવતીસૂત્ર છે. ૧૬ હજાર શ્લોક છે અને સવા લાખ સંસ્કૃતની ટીકા છે. સોળ હજાર શ્લોકનું ઊંચામાં ઊંચું પુસ્તક એ મોટું. અને એ જ્યારે વાંચે ત્યારે રૂપિયો રૂપિયો મૂકાવે, સોનામહોર મૂકાવે. શ્લોકોમાં સોનામહોર મૂકે .... સાથિયા કરીને. એવો ભગવતીનો મહિમા એ લોકોને. એ તો ૧૭ વાર ભગવતી વાંચ્યું હતું. ૧૦ અને ૭. પણ કાંઈ ન મળે એમાં માલ.

આ સમયસાર જ્યાં આવ્યું હાથમાં... આહાહા..! અશરીરીની વાત છે, કીધું, આમાં. સમજાણું કાંઈ? દામોદરશેઠને કહ્યું હતું. .... ન કહ્યું? .... ન કહ્યું? તે દિ' તો એમાં હતાને અમે. આ ચીજ સમયસાર છે તે અશરીરી સિદ્ધ કરવાની વાત છે, કીધું આ. સમજાણું કાંઈ? એ (સંવત) ૧૯૭૮ની વાત છે. ૨૨ ને ૨૫ - ૪૭ વર્ષ થયાં. પહેલું જ્યારે વાંચ્યું (ત્યારે કહ્યું) કે અશરીરીની ચીજ આ છે, શરીરરહિત થવું હોય અને સિદ્ધપદ થવું હોય તો આ છે માર્ગ. સમજાણું કાંઈ? કહો, પન્નાલાલજી! કેટલા વર્ષ થયાં? ૪૭ વર્ષ. ૪૭ કહેને તમારે? ૪ અને ૭.

કહે છે કે એ ઉપશમ સમ્યગ્દર્શન ત્રિકાળી દ્રવ્યના લક્ષે, આશ્રયે પુરુષાર્થથી થાય છે. એ દેવ-ગુરુના લક્ષે અને કષાયની મંદતાને લક્ષે ઉપશમસમકિત થતું નથી એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એમ ઉપશમ ચારિત્ર. પછી ‘ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ આ પ્રમાણે છે : ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ,...’ છે ઓલી કોર? એ ક્ષાયિક સમકિત પર્યાય પુરુષાર્થથી થાય છે, પણ એ ક્ષાયિકસમકિત ધ્રુવ ચૈતન્ય ભગવાનના અવલંબે થાય છે. માણસ એમ કહે છેને? કે ભાઈ! ક્ષાયિક સમકિત તો કેવળી દુગે.. ભાઈ! જ્યાં સર્વજ્ઞ બિરાજતા હોય કે તીર્થંકર હોય એના સમીપમાં ક્ષાયિક સમકિત થાય. ભોગીભાઈ! વાત સારી. પણ એ સમીપમાં વ્યવહારે ક્યારે કહેવાય? કે ક્ષાયિક સમકિત... દ્રવ્યનો આશ્રય કર્યે ક્ષયોપશમ છે (અને) દ્રવ્યમાં એકાકાર વિશેષ થાય ત્યારે ક્ષાયિકસમકિત થાય. સમજાણું કાંઈ? શાસ્ત્રમાં કથન એવા ગોમ્મટસારમાં છે. કેવળી દુગે.

જુઓ! આપણે આમાં પણ છે... જો ભાઈ! ક્ષાયિકસમકિત તો... નિમિત્તવાળો પ્રશ્ન કરે છે કે ક્ષાયિકસમકિત.. કેવળજ્ઞાની, શ્રુતકેવળી કે તીર્થંકર બિરાજતા હોય, એના સમીપમાં ક્ષાયિક સમકિત થાય છે. જુઓ! આ નિમિત્તની બળવત્તા. ના પાડે છે ભાઈ અમારે. નહિ, એ બળવત્તા નથી. એ તો નિમિત્ત ત્યાં કેવું હતું એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. એ કાણે પણ.... ક્ષાયિક સમકિત શ્રેણિક રાજાને થયું. શ્રેણિક રાજાને ભગવાનના સમીપમાં સમવસરણમાં ક્ષાયિક સમકિત થયું. પણ એ ક્ષાયિક સમકિત પર્યાય છે. એ થયું એ થયું હવે. એ પર્યાય સિદ્ધ સુધી રહેવાની એમને એમ. શ્રેણિક રાજા અત્યારે નરકમાં છે. સમજાણું કાંઈ? હો. નરકમાં છે એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. આહાહા..! એ આત્મા તો પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં છે. નિર્મળ પર્યાયમાં છે, રાગમાં પણ નહિ. આહાહા..! શ્રેણિક રાજાને હજારો રાણીઓ હતી. મોટું કુટુંબ, કરોડો-અબજોના મોટો બંગલા-મહેલ હતા. એના દેખાવમાં પણ મોટો રાજ દરબાર દેખાય. સમજાણું કાંઈ? સમજાણું કાંઈ? જુઓ! વાત તો એવી આવે છે, પણ એને સમજાય નહિ એટલે એ બોલતા હતા. સમજાય નહિ તો શું કરે? આહાહા..!

કહે છે, ક્ષાયિકસમકિત શ્રેણિકરાજાને થયું, ભગવાનની સમીપે થયું. ... શું થયું? આત્માના સમીપે થયું છે. એ ભગવાન આત્મા છે એના સમીપે થયું છે. સમજાણું કાંઈ? ક્ષયોપશમમાં અમુક અપેક્ષા હતી દ્રવ્યની, એ વિશેષ અપેક્ષા થઈ એટલે ક્ષાયિકસમકિત થયું. સમજાય છે કાંઈ? અને તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું છે. શ્રેણિક રાજા રાણી આદિ છોડી શક્યા નહોતા, શક્તિ હતી, અવતી હતા, અવિરતિ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હતા. સમજાણું કાંઈ? મોટા કરોડો, અબજોના મહેલમાં એની સાહેબી. સમજાય છે? લોકો તો કહે, લ્યો આવું! એક વાર અમારે કનુભાઈ કહેતા. કનુભાઈ ભાયાણી. ઘણા વર્ષ પહેલાની વાત છે. ૯૪. આ મકાનમાં હતા. ૮૬માં એનો જન્મ છે ને? તો આઠ વર્ષની ઉંમર હતી.

મને કહે કે મહારાજ! તમે આમ કહો છો. ત્રણ ત્રણ રેશમી તળાઈએ સૂવે અને એ ધર્મી અને અમે ગોદડા, સાધારણ પાથરીને સુઈએ તો અમે અજ્ઞાની! ભારે વાત! એય..! કાંતિભાઈ! તમારા ભાઈ છેને કનુભાઈ? કનૈયાલાલ. એ ૯૪માં બોલ્યા હતા. .. મકાન થયું હતુંને ત્યારે. ઓલાનો ૮૬માં જન્મ, આઠ

વર્ષ થયેલા. આઠ વર્ષની ઉંમરે કીધું હતું. તમે કહો છો કે ધર્મી ગાદલામાં સૂતો હોય, બંગલામાં સૂતો હોય, એના સુંવાળા ગાદલા અને અમે અહીંયાં સાધારણમાં સૂઈએ, સાધારણ ખાઈએ તો (પણ) અમને ધર્મ નહિ? ભાઈ! એ તો પુણ્યના ઉદયને લઈને સામગ્રી હોય, પણ ધર્મી એમાં છે નહિ. પુણ્યના ઉદયના પ્રકાર છે એ તો બહારના. એ તો સામગ્રીના ઢગલા હોય. તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન થાય તો સામગ્રી કેટલી? ઇન્દ્રને ન હોય એટલી.

એ લોકોમાં આવે છે શ્વેતાંબરમાં. તમારા ભગવાન એવા કે જ્યારે હતા અધૂરા ત્યારે તો એકલા વનમાં રહેતા. અને હવે પૂરા થયા તો હવે મોટા સમવસરણમાં બેઠા. ભગવાન કેવા તારા આ તે? એવું આવે છે સ્વરૂપચંદ્રભાઈ! શ્વેતાંબરમાં એવું આવે છે. ઓલા આર્દકુમાર છે. સૂયગડાંગના બીજા અધિકારમાં. આર્દકુમારને ચર્યા ચાલે છે અન્યમતીની સાથે. આ મહાવીર એકલા હતા, ધ્યાનમાં રહેતા ત્યારે વનમાં રહેતા અને કહે, અમે ધર્મ કરીએ. હવે કહે છે કે અમને તો ધર્મનું ફળ કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું. હવે આ માંડી આમાં સમવસરણની રચના બધી, ઇન્દ્રો અને એની સામગ્રી. ઇન્દ્રોને ન હોય એમાં બેઠા. રત્નજડિત ગઢો એમાં બેઠા. આ કેવા તારા મહાવીર? કહે. અરે...! સાંભળને હવે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

એ તો કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા પૂર્ણ દશાપ્રાપ્ત છે. પણ તીર્થંકર પ્રકૃતિ જે પૂર્વે બાંધેલી હતી એનો પાક જ તેરમે આવે છે. એ વખતે સામગ્રી સમવસરણ ને એ. એની ઋદ્ધિ આપણે સાધારણ વર્ણવી છે, આપણે ભાઈએ બનાવી છેને પંડિતજીએ? છતાં શું કહે? નજરે દેખે તેને ખબર પડે. એ લખ્યા લખાણથી કાંઈ એનું માપ આવે નહિ. એ સમવસરણ એ ધર્મસભા. ચૌદ બ્રહ્માંડની અંદર એવી શોભા ક્યાંય હોય નહિ. પણ એને શું છે? એ તો કેવળી છે. એ તો જેમ જગતના બીજા પદાર્થ, જેમ નરકના સ્થાનને જ્ઞાનમાં દેખે છે, એમ સમવસરણને જ્ઞાનમાં ભેગું એકસાથે બધું જાણે છે. એને જાણવા સિવાય છે (શું)? અને પૂર્વના પુણ્ય હોય તો સામગ્રી હોય. સમજાય છે? ધર્મી ભિખારી જ હોય, એવું છે કાંઈ?

એ તો છ ખંડના બાદશાહ ભરત ચક્રવર્તી ધર્મી-સમકિતી હતા. છન્નું હજાર તો જેને રાણીયું પદ્મણી હોં! આ ધાનના ઢોકળાવાળી નહિ. ધાન હતી તો ધાન ખાધા. પણ મહા ઉત્તમ પુણ્યવાળા. પદ્મણી જેવી. જેના કપડામાં ભમરા આવે (એવી) ગંધ મારે એવું તો શરીર. આને તો ઉભા રહે તો પરસેવો ગંધાય. સમજાણું કાંઈ? એવી છન્નું હજાર સ્ત્રીના વૃંદમાં બેઠો. ના. પણ આ દેખાય છેને? પણ તારી નજરે. આહાહા...! એ તો આત્માના અંતર સ્વભાવમાં બેઠો છે, ભાઈ! તને ખબર નથી. અંતરના માર્ગની શ્રેણીની ધારા શું છે અને ક્યાં છે—એની તને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ?

અહીં કહે છે કે એ ક્ષાયિકસમકિત... આ ક્ષાયિકના ભેદ ચાલે છે. એ પર્યાય છે અને એ આત્માના સમીપથી-ધ્રુવના સમીપથી થાય છે. ત્યારે વ્યવહાર ભલે હો. સમજાય છે? પણ એ બહાર છે. (એનાથી) થાય તો તો બધાને થાવું જોઈએ. સમજાય છે કાંઈ? આપણે ઉપાદાનમાં નાખ્યું છે એ. ઓલો કહે કે જુઓ! ક્ષાયિક સમકિત સમવસરણમાં અથવા કેવળીને સમીપે થાય. ત્યારે ઉત્તર આપ્યો છે કે કેવળી

સમીપમાં તો (ઘણાય) ક્ષયોપશમિક બેઠા છે, (ક્ષાયિક) કેમ થતું નથી એનાથી થાય તો? સમજાણું કાંઈ? અરે..! માણસને પણ ખબર ન મળે ને કાંઈકનું કાંઈક હાંકે. અને અમને જાણપણા છે શાસ્ત્રના. ભાઈ! એમ નથી. ત્યાં તો ક્ષયોપશમકિતવાળા ધર્મી જીવો કરોડો, અબજો બેઠા છે સમવસરણમાં. અને ક્ષાયિક થાય છે એ બધાને થાતું નથી. બસ! જે કોઈ દ્રવ્યના સમીપમાં જઈને નિર્મળતા પ્રગટ કરે એને થાય છે. બાકી નિમિત્ત હોય તો થાય છે એવું ત્યાં રહ્યું નહિ. સમજાણું કાંઈ? કહો, ભીખાભાઈ!

‘યથાખ્યાતચારિત્ર,...’ યથાખ્યાતચારિત્ર ક્ષાયિકભાવ છે. કહે છે કે એ પર્યાય છે. એ પરમ પારિણામિકભાવનો આશ્રય લેનારને એ યથાખ્યાતચારિત્રનો આશ્રય છે નહિ. બારમે ગુણસ્થાને યથાખ્યાત પ્રગટે. ધ્યાન રાખો. છતાં તેને દ્રવ્ય-ધ્રુવનો આશ્રય છે. ધ્રુવના આશ્રયે પછી બારમું ઓળંગીને કેવળજ્ઞાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? તેરમા પહેલા બારમા ગુણસ્થાને યથાખ્યાતચારિત્ર દશા પર્યાયમાં પ્રગટ થાય છે. છતાં એ જીવને તે યથાખ્યાત પર્યાયનો આશ્રય નથી ત્યાં. ધ્રુવ ભગવાન આત્મામાં ઉપયોગ મૂક્યો છેને? એને આશ્રયે કેવળજ્ઞાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! અરે..! આવો માર્ગ વીતરાગનો, જેને સાંભળવા મળે નહિ, એને સાંભળ્યા સિવાય સમજવામાં તો ક્યારે આવે? ઊંધે રસ્તે દોરી માણસને કહે, તમને આમ થયું. અરે..! ભગવાન! વખત ચાલ્યો જાય છે આવો. આહાહા..! અમૂલ્ય ચિંતામણિનો સમય સમયનો વખત... આ સમય ફરીને આવો આવવો મુશ્કેલ છે, બાપુ! આહાહા! કહે છે કે યથાખ્યાતચારિત્ર એ ક્ષાયિક પર્યાય છે, એ કાંઈ પારિણામિકભાવ નથી માટે એ પણ આત્માને આશ્રય કરવાલાયક નથી. કારણ કે યથાખ્યાત અને ક્ષાયિકસમકિતમાં પણ કર્મના અભાવની અપેક્ષા આવે છે.

‘કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન,...’ આહાહા..! કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ક્ષાયિકભાવની પર્યાય છે. એ ગુણ નથી, એ ધ્રુવ નથી, એ નિત્ય નથી. આહાહા..! શરીર અનિત્ય... આ અનિત્ય.. આ અનિત્ય... એમ કરતાં કરતાં કહે, પર્યાય અનિત્ય છે. જેઠાભાઈ! આહાહા..! કહે છે, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન એ ક્ષાયિકભાવની અવસ્થા છે, એ પણ આશ્રય કરવાલાયક નથી. આહાહા..! પોતાને-આશ્રય કરવો હોય એને તો હોય નહિ. પણ બીજાનું કેવળજ્ઞાન આ કેવળજ્ઞાન છે એનું લક્ષ કરે (તો) વિકલ્પ ઉઠે છે. સમજાણું કાંઈ? પરમાત્મા અરિહંતો, સર્વજ્ઞો, કેવળજ્ઞાનીપણે બિરાજમાન છે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં. એનું લક્ષ કરવા જાય પરદ્રવ્યનું તો વિકલ્પ ઉઠે છે. એના લક્ષે કાંઈ સમકિત થતું નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘તથા અંતરાયકર્મના ક્ષયજનિત દાન,...’ પૂર્ણ પ્રગટ્યું અંદર એ સ્વરૂપનું દાન. પોતાના સ્વરૂપનું દાન પૂર્ણ પ્રગટ્યું ક્ષાયિકભાવે. દાન ત્યાં પૈસા-બૈસા દેવાની વાત નથી હોં! સ્વરૂપનું દાન, પૂર્ણાનંદ પ્રભુ અંતર સ્વરૂપનો આશ્રય કરીને પર્યાયમાં અનંત નિર્મળતાની પર્યાયનું દાન જીવે પોતે પોતે મેળવ્યું. પણ એ પર્યાય છે કહે છે. ક્ષાયિકભાવની પર્યાય છે. એને તો કર્મના અભાવની વ્યવહારે અપેક્ષા આવે છે. માટે તે પરમપારિણામિકભાવ નહિ અને પરમપારિણામિકભાવ સિવાય (કંઈ) આશ્રય અને અવલંબન કરવાલાયક નથી. આહાહા..! ગુરુના ભક્તો હોયને. ઓલા પૂછતા હતા કે મહારાજ! આમ કહે છેને.

અમે આમ કહીએ છીએ. ..ભાઈ. શ્રીમદ્માં આવેને ભક્તિ. ભક્તિ કરો ગુરુની અને એને અવલંબો, તમારું કલ્યાણ થશે. અહીં ના પાડે છે, સાંભળને! આહાહા..! એને જો એમ કહે કે ભક્તિથી ધર્મ ન થાય. હાય હાય..! આ તો એકાંત છે. આ તો ભક્તિ ઉડાડી. મૂલચંદભાઈ! ભગવાન! ઉડાડી ક્યારે? સાંભળ તો ખરો! ભગવાન ત્રણ લોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવ સમવસરણમાં બિરાજમાન હોય અને એની પણ ભક્તિ કરે મણિરત્નના દીવાએ. વજના.. સમજાય છે? થાળીયું, હીરાની થાળીયું, મણિરત્નના દીવા અને કલ્પવૃક્ષના ફૂલ. જય પ્રભુ.. જય પ્રભુ.. ભાઈ! એ શુભ વિકલ્પ છે.

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મળે એવું નથી? બૈરા બૈરાને બેસે છે કે નહિ હવે આ? ત્યાં મોઢા આગળ છે. કહે છેને. સાંભળ્યું છે. આપણને કાંઈ ખબર નથી. ત્યાં બાયુંમાં મોઢા આગળ છે જરી. એવું કો'ક કહેતું હતું. આપણને કાંઈ ખબર નથી. કોક કહે તો સાંભળ્યું હોય. આ વાતને સમજ્યા વિના બધી ધૂળધાણી છે. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..! નિયમસાર.. નિયમસાર.. 'સહેજે સમુદ્ર ઉલ્લસ્યો જેમાં રતન તણાયા જાય, ભાગ્યવાન કર વાવરે એની મોતીએ મુઠીયું ભરાય.' સમજાય છે કાંઈ? 'સહેજે સમુદ્ર ઉલ્લસ્યો એમાં રતન તણાયા જાય. હીણભાગી કર વાવરે એને શંખલે મુઠીયું ભરાય.' શંખલા હાથ આવે એને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જેના મહાભાગ્ય છે એને, કહે છે કે આ વાત કાને પડે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

જુઓ! આ ફેરે અધિકાર આ જ આવ્યો. પ્રવચનસાર પૂરું થઈ ગયુંને. ઓલો નયનો અધિકાર ઝીણો પડ્યો. લેવું છે શું? આ આવ્યું છે હાથ. આવેને ... વર્ષનું ચોમાસું છે. સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! તારી નજરું ત્યાં નાખવા લાયક છે એ ચીજ તો ધ્રુવ ચિદાનંદ છે. આહાહા..! અંતર્મુખ, પર્યાયને અંતર્મુખ વાળતા તો અંતર્મુખ જે અંતર વસ્તુ છે તે ધ્યેયમાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે ભગવાનને અંતરાયના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલું દાન એ ક્ષાયિકદાન છે. પોતાનું દાન પોતાને આપે છે. પણ એ પર્યાય છે ક્ષાયિકભાવની. એ પણ ત્રિકાળીભાવ નથી, પારિણામિકસ્વભાવભાવ એ નહિ. 'લાભ,....' એ ભગવાનને લાભ મળ્યો પોતાના સ્વરૂપની પૂર્ણ પ્રાપ્તિનો. એ લાભ હોં! આ લાભ સવાયા તમારે વાણિયા લખે છેને ઓલામાં? ચોપડા ઉપર. ભાઈ! લાભ સવાયા. ધૂળમાંય લાભ નથી સાંભળને! ત્યાં ક્યાં લાભ હતો?

શ્રોતા :- ..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ ક્યાં ગયા મલૂકચંદભાઈ? ગયા છે? ત્યાં કાનાતળાવ ગયા હશે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનને લાભ મળ્યો, કહે છે. શેનો? પૂર્ણ નિર્મળ શુદ્ધ પર્યાયનો. એ લાભ મળ્યો એ પણ કાંઈ આશ્રય કરવાલાયક નથી. એ ત્રિકાળી પારિણામિકસ્વભાવ નહિ. એવી પર્યાયનો મોટો કંદ પડ્યો છે ભગવાન. સુખકંદ. આવે છેને ઓલામાં નહિ? 'કબહુ ન નિજઘર આયે...' આવે છેને એ? 'પરઘર

ભ્રમત નામ અનેક ધરાયે.’ સુખકંદ પ્રભુ આત્મા. શક્કરકંદ હોય છેને શક્કરકંદ? આ શક્કરકંદને શું કહે છે તમારે? શક્કરકંદ નથી કહેતા? શક્કરકંદ. ક્યાંય એમાં રેસો નહિ, રેસો નહિ, તાણો નહિ, દાણો નહિ, કાંઈ નહિ. શક્કરકંદ લાલ હોય છેને? અને એને બાફીને સાકરમાં ખાયને એટલે કાંઈ નડે નહિ. દાંત વિનાના વૃદ્ધ માણસ, બિલકુલ દાંત ન હોય એને પણ (આપો તો ખાઈ જાય) શક્કરકંદ. એવો આત્મા આનંદનો કંદ શક્કરકંદ છે. જેમાં કાંઈ વિકલ્પ નહિ, રાગ નહિ, કાંઈ ભેદ નહિ, અભેદ એકલી ચીજ છે. આહાહા..! આવી વાત ભારે.

એવો પોતાના ભગવાન સ્વરૂપનો લાભ છે એ પણ એક ક્ષાયિકભાવની દશા છે. એ પણ આવરણસહિત કહેવામાં આવે છે. કેમકે એમાં કર્મક્ષયજનિત થયું ને? કર્મના ક્ષયના નિમિત્તપણાનો વ્યવહાર આવ્યો. અહીંયાં પુરુષાર્થ કર્યો છે પણ ત્યાં વ્યવહાર ઓલો આવ્યોને? એથી એ લાભને પણ આવરણવાળી દશા કહેવામાં આવે છે.

એ ‘ભોગ,...’ આત્માના આનંદનો ભોગ. આત્માના આનંદનો ભોગ એ પણ ક્ષાયિક પર્યાય છે, પર્યાય છે. રાગનો ભોગ, પરનો ભોગ એની તો વાત છે નહિ. પણ અતીન્દ્રિય આનંદનો ભોગ. એકવાર ભોગવાય તે ભોગ. અને ‘ઉપભોગ,...’ વારંવાર આનંદની પર્યાયનો ભોગવટો તે ઉપભોગ. એ પણ પર્યાય છે. ક્ષાયિક... કર્મના ક્ષયજનિત શબ્દ વાપર્યો છે ને? જનિતનો અર્થ નિમિત્ત છે. અહીંયાં ‘ઉપભોગ,...’ એકવાર ભોગવાય તેને ભોગ કહીએ અને વારંવાર ભોગવાય તેને ઉપભોગ. આવે છે ને? આ દાળ, ભાત, રોટલી એકવાર ભોગવાય. અને દાગીના, મકાન આદિ વારંવાર ભોગવાય એને ઉપભોગ કહેવાય. એમ અહીંયાં આત્મામાં આનંદની દશાનો ઉપભોગ વારંવાર થાય એવો કેવળીને છે, પણ એ બધો ક્ષાયિકભાવ અને એક સમયની પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ?

અને ‘વીર્ય...’ અનંત વીર્ય પ્રગટ્યું પ્રભુને. ક્ષાયિકભાવે પ્રગટ્યું. અંતરાયનો નાશ થઈ અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... બળ (પ્રગટ થયું). પણ એ ત્રિકાળી બળનો આખો પિંડ, એને હિસાબે તો અંશમાત્ર છે એ તો. આહાહા..! ભગવાનમાં જે વીર્ય-બળ પડ્યું છે અંતર ધ્રુવમાં, એના બળ આગળ તો આ વીર્ય અનંતમા ભાગે, અનંતા અનંતમા ભાગની એ પર્યાય છે. એ પર્યાય પણ આશ્રયકરવા લાયક નથી અથવા એ પર્યાય પણ પરમપારિણામિકભાવમાં છે નહિ અને એ પરમપારિણામિકભાવ એ રૂપે આવતો નથી. શેડી! લ્યો, એ નવ બોલ થયા ક્ષાયિકના. પર્યાયરૂપે છે. દ્રવ્યરૂપ..? દ્રવ્યરૂપ નહિ, ધ્રુવરૂપ નહિ, પરમસ્વભાવભાવરૂપ નહિ, માટે તે આશ્રય કરવાલાયક નથી. માટે તેને આવરણવાળા કહેવામાં આવે છે. નવેય બોલને આવરણવાળા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! ભારે વાત! એ કેવળજ્ઞાનને આવરણવાળું (કહ્યું). એ આવરણ હતું અને એથી અભાવની, વ્યવહારે અભાવની અપેક્ષા આવીને? સમજાય છે કાંઈ? પંડિતજી! એવો માર્ગ છે. આહાહા..!

હવે, ‘ક્ષાયોપશમિકભાવના અઢાર ભેદ આ પ્રમાણે છે : મતિજ્ઞાન,...’ લ્યો! મતિજ્ઞાન છેને, મોક્ષના માર્ગનું કારણ મતિજ્ઞાન. મતિજ્ઞાન, જેનાથી આત્મા જણાય કે આ આત્મા છે. ‘શ્રુતજ્ઞાન,...’ એ

પણ પર્યાય છે. જેમાં કર્મના નિમિત્તનો ક્ષયોપશમ (એટલે) અંશે અભાવનું એમાં નિમિત્તપણું આવે છે. માટે તે ક્ષયોપશમભાવ પણ ત્રિકાળી પારિણામિકસ્વભાવમાં છે નહિ. આહાહા..! એ કેવળજ્ઞાનને ધ્રુવસ્વભાવ અડતો નથી એમ કહે છે. કેવળજ્ઞાનની એક સમયની પર્યાયથી પણ દ્રવ્ય તો દૂર વર્તે છે. ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. આહાહા..! કહો, માસ્તર! મગનલાલ માસ્તર ક્યાં ગયા? જુઓ તો ખરા. કેવળજ્ઞાનની એક સમયની પર્યાય એનાથી ધ્રુવપણું દૂર વર્તે છે, એમાં આવતું નથી. આહાહા..! એ અન્યોન્ય અભાવ. એ અત્તાત્વિકભાવ એ જાતનો. અતદ્ભાવ. એ જાતનો અન્યોન્ય હોં! ઓલો પુદ્ગલની પર્યાયનો અન્યોન્ય, એ નહિ. પર્યાયમાં દ્રવ્યનો અભાવ, દ્રવ્યમાં પર્યાયનો અભાવ—અતદ્ભાવ. એ તો અલિંગગ્રહણમાં આપણે આવ્યું હતું. સમજાણું કાંઈ? પર્યાય દ્રવ્યને અડતી નથી. આહાહા..! અડતી નથી, સમજ્યા? છુતી નહીં હૈ. કેવળજ્ઞાનકી પર્યાય દ્રવ્યકો છુતી નહીં ઔર દ્રવ્ય ધ્રુવ હૈ વહ પર્યાયકો છુતા નહીં. આહાહા..!

શ્રોતા :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ .. એ અઢાર બોલમાં મતિ-શ્રુત આદિ...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

*****

ચૈત્ર સુદ ૧૪, શુક્રવાર, તા. ૯-૪-૧૯૭૧

ગાથા - ૪૧, પ્રવચન નં. ૩૭

શુદ્ધભાવ અધિકાર, ગાથા ૪૧. ૪૦ થઈ ગઈ.

णो खइयभावठाणा णो खयउवसमसहावठाणा वा ।

ओदइयभावठाणा णो उवसमणे सहावठाणा वा ।।४१।।

સ્થાનો ન ક્ષાયિકભાવનાં, ક્ષાયોપશમિક તણાં નહીં;

સ્થાનો ન ઉપશમભાવનાં કે ઉદયભાવ તણાં નહીં. ૪૧.

ટીકા : ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.

માથે અધિકાર છેને શુદ્ધભાવ? એ શુદ્ધભાવ કહો કે પંચમભાવ કહો. ધ્રુવભાવ કહો પંચમભાવ કહો, જ્ઞાયકભાવ કહો—એ પંચમભાવના સ્વરૂપનું આમાં કથન છે. જે પંચમભાવ ચાર વિભાવસ્વભાવોથી ભિન્ન છે. એ પંચમભાવ જે છે એ જીવ છે. એ જીવમાં ચાર ભાવની પર્યાયો એમાં નથી, જીવને એ નથી. સમજાણું કાંઈ? ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા... આમ તો પર્યાયોના ભેદના સ્વરૂપકથન દ્વારા.. વ્યવહાર આવ્યો પહેલો. પંચમભાવના સ્વરૂપનું કથન છે, એ નિશ્ચય. આત્માની પર્યાયમાં ચાર પ્રકારના ભાવ હોય છે. એક ઉદય રાગદ્વેષાદિ, ઉપશમ સમકિત આદિ, ક્ષયોપશમ જ્ઞાનાદિ, ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાનાદિ—એ ચારેય વિભાવપર્યાય છે—અવસ્થા છે. કેવળજ્ઞાન પણ એક વિભાવપર્યાયસ્વભાવ છે, વિભાવસ્વભાવ છે, સહજ સ્વભાવ નથી. સેઠી! આહાહા!

એ ચાર વિભાવસ્વભાવ એ પણ એનો સ્વભાવ છે. વિકારભાવ કે મિથ્યાત્વભાવ પણ જીવની પર્યાયનો સ્વભાવ છે અને કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પણ જીવની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. એ જીવને નથી એમ અહીં કહેવું છે. લ્યો ઠીક. જીવ તો શુદ્ધભાવ ધ્રુવભાવ પરમપારિણામિકભાવ છે. ‘પરિણામે ભવઃ પરિણામિકભાવઃ’ સહજ સ્વભાવે હોય ત્રિકાળી એકરૂપ એને પરિણામિકભાવ, એને શુદ્ધભાવ, એને જીવ કહે છે.

શ્રોતા : ...મેં પર્યાય નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : નહીં. પર્યાયકા તો ઉસમેં અભાવ હૈ વહ બતાતે હૈ. જીવમેં પર્યાય હૈ હી નહીં એમ કહતે હૈ, લ્યો. આહાહા! વેદાંત જેવું થઈ ગયું લ્યો. પર્યાય પર્યાયમાં છે, એ દ્રવ્યમાં નથી એમ કહેવું છે. ઝીણી વાત છે. ગાથા બહુ ઊંચી છે. આહાહા!

કહે છે, ચાર વિભાવસ્વભાવ... ઉદયભાવને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો ને કેવળજ્ઞાનને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો. મિથ્યાત્વને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો ને કેવળજ્ઞાનને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો.

મિથ્યાત્વને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો ને ક્ષાયિક સમકિતને વિભાવસ્વભાવ કહ્યો. સમજાણું કાંઈ? કેમકે સામાન્ય જે ધ્રુવ ચિદાનંદ શુદ્ધભાવ એમાં એ નથી એથી એને વિશેષ-વિભાવ સ્વભાવ કહેવામાં આવે છે. વિશેષભાવ કહો કે વિભાવસ્વભાવ કહો. સમજાણું કાંઈ?

ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપના કથન દ્વારા... પંચમભાવ ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ સહજાનંદ ‘પરિણામે ભવઃ પરિણામિકભાવઃ’ જેનું સહજ સ્વરૂપ છે, જેમાં પર્યાયની અપેક્ષા જ નથી, જેમાં કર્મના નિમિત્તના સદ્ભાવની કે અભાવની અપેક્ષા નથી—એવો જે ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ એના સ્વરૂપનું આ કથન છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? હજી તો કર્મરહિત છે એમ માનતા એને કદાચ પડે છે. કર્મ છે ને? કર્મથી બંધાયેલો છે ને? અરે! સાંભળને હવે. એ તો રાગાદિ પર્યાય ને કર્મના ઉદયને નિમિત્ત-નૈમિત્તિકસંબંધ છે. એ પર્યાય જ જ્યાં એનામાં નથી તો વળી પછી કોની સાથે સંબંધ છે? સાંભળને. એ પોપટભાઈ! આ બધું ઝીણું બહુ હોં. આવતું નહોતું? આહાહા! ભગવાન! જ્યાંથી ધર્મ નીકળે છે એવી જે ચીજ છે એમાં એ ધર્મની પર્યાય નથી, કહે છે લ્યો.

શ્રોતા : આત્મામાં છે એને પણ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પર્યાય છે, વસ્તુમાં ક્યાં છે? એ તો એક સમય.. એક સમય.. આહાહા! ત્રિકાળી સહજરૂપભાવ પરિણામસ્વભાવ... દ્રવ્યનો આત્મલાભ, આવ્યું છેને પંચાસ્તિકાયમાં? વસ્તુના સ્વરૂપની હયાતી એ જીવ. પર્યાયની હયાતીની વાત અહીં છે જ નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ વાત નહીં. પર્યાયની હયાતી વસ્તુમાં નથી. ‘દ્રવ્યાત્મલાભહેતુકઃ’ આવે છે ને? પદમી ગાથા (પંચાસ્તિકાય)માં. વસ્તુનો સહજભાવ એટલે આત્મલાભ એટલે સ્વરૂપ હયાતી એ ધ્રુવને-પરમભાવને સ્વરૂપની હયાતી કીધું છે. સમજાય છે કાંઈ? જે પર્યાય વિનાની નિષ્ક્રિય વસ્તુ છે, પર્યાયના પરિણામન વિનાની નિષ્ક્રિય વસ્તુ છે એને અહીંયા શુદ્ધભાવ, ધ્રુવભાવ, જીવનું અસ્તિત્વ એટલું ને એવડું કહ્યું છે. આરે ભારે વ્યાખ્યા! સમજાણું કાંઈ?

એ તો મથાળાની પહેલી લીટીની વ્યાખ્યા થઈ. આહા! કથન તે કથન પણ એવું. પરની સાથેની વાત અહીં નહીં આવે. આ તો વસ્તુ જે આત્મા છે એ ધ્રુવ છે અને એની પર્યાય છે અનાદિ-અનંત ભિન્ન-ભિન્ન. ભલે રાગની હો, ઉપશમની હો, ક્ષાયિકની હો, ક્ષયોપશમની હો, કેવળની હો, સિદ્ધની હો—એ બધા વિભાવ નામ વિશેષ ભાવો છે ને, પર્યાયભાવો છે ને. ભલે એને સ્વભાવ કહો, પર્યાયસ્વભાવ કહો ચારેયને. એના સ્વભાવભાવ છે પર્યાયના. આહાહા! પણ એનો ત્રિકાળીભાવ જે શુદ્ધભાવ અહીં કહેવામા આવે છે, એને અહીં પંચમભાવ કહેવામાં આવે છે. પંચમભાવ એવો ભગવાન આત્મા એને આ ચાર ભાવ નથી. ભારે વાત! બાયડી-છોકરા નથી એના, કર્મ એના નહીં. તું રહી ગયો? હવે છોકરો એક તરફ. છોકરા હોય, પૈસા

હોય, નજીકમાં મકાન હોય લ્યો. અમારી જગ્યા છે આટલી. નહીં લેવા દઈએ. અમારી જગ્યામાં હક નહીં કોઈનો.

અહીં તો કહે છે, ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ જે ધ્રુવ વસ્તુ છે એમાં એ પર્યાયનો લગાવ નથી. આહાહા! આ તે કંઈ વાત! વીતરાગ માર્ગનું સ્વરૂપ તો જુઓ. વસ્તુ જ એવી હોયને પણ, વસ્તુ બીજી હોય કેવી રીતે? પરથી તો ભિન્ન પોતાનું અસ્તિત્વ રાખે. પોતાના બે અસ્તિત્વમાં એક અસ્તિત્વ જે ધ્રુવનું એમાં આ (પર્યાયનું) અસ્તિત્વ નથી. નહીંતર અસ્તિત્વ સિદ્ધ શી રીતે થાય? સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે ભાઈ! સર્વજનો પંથ પકડવો.. ‘સર્વજનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી..’ આવે છે ને? ‘આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી..’ એણે કહેલા તત્ત્વો અલૌકિક વસ્તુ છે. એના કહેલા તત્ત્વો તે તું છો. આહાહા!

તું જે છો એ પંચમભાવ છે. તું છે એ પોતે અંતઃતત્ત્વ છે અને આ બધા પર્યાયભાવ બહિઃતત્ત્વ છે. એ તો પહેલું અર્થમાં આવી ગયું. માટે બહિઃતત્ત્વ તે અંતઃતત્ત્વમાં નથી. આહાહા! અરે! એના મૂળ સ્વભાવને સમજે તો ખરો કે ક્યાં ચીજ છે, શું છે. એમને એમ સમજ્યા વિના આ ધર્મ કરો.. ધર્મ કરો.. ધર્મ શું છે, ક્યાં છે? ધર્મ જેનો પરમ સ્વભાવ એવો ધર્મી ત્રિકાળી છે. એનામાં પર્યાય પણ નથી, તો ક્રિયા કરું, આ કરું એવો રાગ એનામાં નથી. એવો જે આત્મા પંચમભાવસ્વરૂપ ધ્રુવ એમાં દૃષ્ટિ ને જ્ઞાનની પર્યાયને મૂકતાં જે જ્ઞાન સમ્યક્ ને દર્શનરૂપે પરિણમે એને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. ઝીણું છે આ. કોઈ દિ’ સાંભળ્યું ન હોય ન્યાં. કોણ સેવા કરતો હતો? મિથ્યાદૃષ્ટિ માને. પરના રજકણ ને પરના આત્માની સેવા કરે કોણ? ..લાલજી!

આ બધા આ રહ્યા કાર્યકર્તા. ગિરધરલાલ તો મોટા કહેવાય. વઢવાણના, આસપાસના ગામડાના કાર્યકર્તા. શેના? ન્યાં સાદ પડે ગિરધરભાઈ ગામડામાં જાય છે, લ્યો. ગિરધરભાઈ કાર્યકર્તા આવ્યા છે આજ. શેનું કાર્ય કરે તું? એના વિકલ્પનું કરે કે પરનું કરે? ગિરધરભાઈ! આહાહા! હજી વસ્તુના હોવાપણામાં શું થાય છે અને મારામાં નથી તેમાં શું થાય છે—એની ખબરું ન મળે. મારામાં પરવસ્તુ તો નથી એટલે એમાં શું થાય એને મારી સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. પણ વસ્તુ જે પંચમભાવ છે એમાં આ પર્યાયો નથી. તો એમાં શું થાય છે એનું તારે કામ નથી એમ કહે છે. આહાહા! એ મગનભાઈ! અજબગજબની વાતું છે આ તો. જેમાંથી મોક્ષ પાકે ને સાદિ-અનંત અનંત આનંદનો અનુભવ રહે એ કંઈ ચીજ છે? આહાહા!

ચાર વિભાવસ્વભાવ.., જુઓ! ચારેયને વિભાવ કહ્યો ને ચારેયને સ્વભાવ કહ્યો. ખરું કે નહીં? કેવળજ્ઞાન પણ એક વિભાવસ્વભાવ, મિથ્યાત્વ પણ એક વિભાવસ્વભાવ. મનુષ્યની ગતિનો ઉદય અંદર હોં, આ શરીર નહીં, એ પણ એક વિભાવસ્વભાવ અને અનંત આનંદની પર્યાય પ્રગટે ને સિદ્ધપર્યાય એ પણ વિભાવસ્વભાવ. વિભાવસ્વભાવ એનો અર્થ કે વિશેષભાવ. એક વિકારી વિશેષભાવ, એક અપૂર્ણ શુદ્ધ વિશેષભાવ, એક પૂર્ણ શુદ્ધ વિશેષભાવ. મગનભાઈ!

આહાહા! ક્યાં આ વાત બીજે હશે? પુરૂં થઈ ગયું? અપૂર્ણ કહો, વિપરીત નહીં કહો. એ વાત આવી હતી. ૮૨ની સાલ. વઢવાણ ચોમાસું હતુંને ત્યારે. એને તો ઘણા વર્ષ થઈ ગયા. ૪૫ થઈ ગયા. ૨૭ ને ૧૮ = ૪૫. ઘડીકમાં બદલે ત્યાં... આહાહા! એમકે બીજા ધર્મો અપૂર્ણ છે. શ્રીમદ્ એમ કહે છે ને? શ્રીમદ્માં વાક્ય આવે છેને? આવે છે. એ કહ્યું હતું તે દિ' પિસ્તાલીસ વર્ષ પહેલાં. તમે, એમ કે અપૂર્ણ કહો, વિપરીત નહીં. અહીં તો કહે છે કે આ વીતરાગીમાર્ગ સિવાય બીજા માર્ગ પૂરા વિપરીત છે.

તીર્થંકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથના જ્ઞાનમાં આવ્યું એવું વાણીમાં આવ્યું. આ પંચમભાવ તું એકલો હો. કાયમ રહેવાવાળો ભાવ, પરિણામે એટલે સહજભાવે રહેવાવાળો ભાવ. જેના ત્રિકાળીભાવમાં કોઈ પર્યાયની અપેક્ષા નથી તો પછી વળી નિમિત્તની અપેક્ષા ને અણ-અપેક્ષા છે નહીં. આહાહા! પર્યાયના સર્વથા નિરપેક્ષપણે પંચમભાવ રહેલો છે. મગનભાઈ! કહ્યુંને એમાં? આ નથી એમ કહ્યુંને. એનો અર્થ શું થયો? જેટલી કેવળજ્ઞાનની પર્યાય છે એનાથી સર્વથા નિરપેક્ષપણે દ્રવ્ય છે. આહાહા!

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઉત્પન્ન હોતી હૈ ન? ઉત્પન્ન હોતી હૈ તો ત્રિકાલી તો રહા નહીં.

શ્રોતા : પંચમભાવમેં ત્રિકાલી પર્યાય...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વહ કારણપર્યાયની બાત અત્યારે નહીં. એ ગઈ ૧૪મેં. ઉસમેં આ ગઈ ૧૫મેં. વહ તો પહલે આ ગયા ઉસમેં, અહીંયા તો આખા ભાવની વાત છે.

હવે, **કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ હોય તે ક્ષાયિકભાવ છે.** પહેલી વ્યાખ્યા. ક્ષાયિકભાવની વ્યાખ્યા **જો સ્વરૂપભાવઠાણા છેને?** એટલે કર્મોના ક્ષયમાં એટલે અહીં કર્મનો ક્ષય અને અહીં આત્માના કેવળજ્ઞાનાદિ ક્ષાયિકભાવ. સમય એક. પણ કર્મોના ક્ષયમાં... અહીં કહે કે ક્ષાયિકભાવ એટલે કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ (થાય) એમ કહેવામાં આવ્યું. ભાષા જુઓ! કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ.... એનો અર્થ જ એ કે ત્રિકાળી ભાવ નથી એ અપેક્ષાએ કર્મનો ક્ષય જીવને જે સમયે થયો તે સમયે ક્ષાયિકભાવ થયો. સમય તો તે જ છે. એટલે ક્ષાયિકભાવની પર્યાય કર્મમાં થઈ-ક્ષય થયો, (પછી) અહીં પર્યાય થઈ એવો કાળભેદ તો છે નહીં. આહાહા! **કર્મોના ક્ષયમાં અથવા કર્મોના ક્ષયના સદ્ભાવમાં.** નીચે લખ્યું છે. કર્મોના ક્ષયની હયાતી આ બાજુ અને આ બાજુ ક્ષાયિકભાવની હયાતી. સમય તો એક જ છે. એને, કર્મના ક્ષયની અપેક્ષાથી ક્ષાયિકભાવને વિભાવ (એટલે) વિશેષભાવ છે, સામાન્યમાં નથી, તેથી નવો છે માટે એને પરના ક્ષયે જે થાય તેને તેમ ઓળખાવ્યો છે. કારણ કે ક્ષાયિકભાવ પહેલો અનાદિનો નહોતો. અનાદિનો તો સહજ પરિણામીસ્વભાવભાવ ધ્રુવ છે એ છે. સમજાણું કાંઈ?

વ્યવહારે કર્મોના ક્ષયની અપેક્ષાએ... જુઓને! આટલું નાખ્યુંને પંડિતજીએ. વ્યવહારે કર્મોના ક્ષયની અપેક્ષા જીવના જે ભાવમાં આવે તે ક્ષાયિકભાવ છે. ઓલા કહે, જુઓ! આમાં લાખ્યું (કે) કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ હોય. પણ કર્મોનો ક્ષય તો કર્મની પર્યાયમાં થયો. કર્મરૂપી જે પર્યાય હતી એ અકર્મરૂપે થઈ એનું નામ કર્મનો ક્ષય. કર્મરૂપે પર્યાય હતી એ અકર્મરૂપે થઈ, એનું નામ કર્મનો ક્ષય. હવે અહીં ક્ષય (થયો) તો આહીં (જીવમાં) શું થયું? એ તો એને એમ બતાવ્યું કે ન્યાં એ ક્ષાયિકભાવની પર્યાય આ નિમિત્ત સંબંધે નૈમિત્તિક એનામાં છે. એમ બતાવે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

નિમિત્ત પલટીને ત્યાં ક્ષાયિકભાવ થયો છે, એમ છે? કર્મની પર્યાય ટળીને અકર્મ(રૂપ) પરિણમન થયું માટે અહીં ક્ષાયિકનું પરિણમન થયું, એમ છે? ક્ષાયિકનું પરિણમન એ સમયે નવું થયું, તે સમયે તે પર્યાય થવાનો સ્વકાળ હતો તેથી તે ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન આદિ... ભેદ પાડશે નવ ભેદ. એ નવી પર્યાય એ જ કાળે-એ જ સમયે એનો સ્વકાળ કાર્યકાળનો હતો તે થઈ. તેમાં ત્રિકાળી સ્વભાવભાવમાં આવી અપેક્ષા કર્મના સદ્ભાવની કે અભાવની નથી. તેથી આને કર્મના ક્ષયની અને સદ્ભાવની નિમિત્તપણાની હયાતી હતી એનો અભાવ થયો ત્યારે અહીં ક્ષાયિકભાવની પર્યાય પોતાથી થઈ.

લોકો કહે છે, કર્મના ક્ષયે-કેવળજ્ઞાનાવરણીય ક્ષય થયું તો કેવળજ્ઞાન થયું એમ કહો, પણ કેવળજ્ઞાન થયું તો કેવળજ્ઞાનાવરણીય ક્ષય થાય છે એમ ન કહો. પણ બેયમાં એનું એ છે, સાંભળને. અહીં કેવળજ્ઞાનની પર્યાય થઈ માટે કેવળજ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થયો એમ નથી. એ તો એને લઈને થયો છે. અને કેવળજ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થયો માટે અહીં કેવળજ્ઞાન થયું એમ નથી. પંડિતજી! ભારે ભાઈ! પંડિતોમાં તકરાર મોટી. અરે ભગવાન! જ્યાં હોય ત્યાં તકરાર.. તકરાર.. કર્મોના ક્ષયની જેમાં નિમિત્તતા છે, વ્યવહાર છે, જેમાં કર્મનો ક્ષય, આને કર્મનો ક્ષય એમ ઉપચાર છે... અહીંયા કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પ્રગટે કે ક્ષાયિક સમકિત થાય, એ પર્યાય પોતાના ત્રિકાળી દ્રવ્યના લક્ષે થાય છે. ત્યારે તે ક્ષણે કર્મનો ક્ષય કર્મને કારણે અકર્મરૂપ પરિણમન થઈ જાય છે.

કર્મોના ક્ષયોપશમે જે ભાવ હોય તે ક્ષયોપશમિકભાવ છે. કર્મનો કંઈક ઉદયે રહે ને કંઈક ટળે. કંઈક ટળે અને કંઈક રહે એવા ભાવને ક્ષયોપશમભાવ કહ્યો. એમાં એ કર્મનો ક્ષયોપશમ એમ.... એમાં કર્મનું નિમિત્તપણું છે એનો અંદર ક્ષયોપશમ થયો, અહીં પોતાની પર્યાયમાં એ જાતના જ્ઞાન, સમકિત આદિનો ક્ષયોપશમભાવ થયો. એ કાળભેદ તો નથી કે ન્યાં દર્શનમોહનો ક્ષયોપશમ થયો તો (પછી) ક્ષયોપશમ સમકિત થયું, એમ નથી. ક્ષયોપશમ સમકિતના હયાતી કાળે પોતાથી થયું, ત્યાં દર્શનમોહનો ક્ષયોપશમ દર્શનમોહને કારણે તે કાળે ક્ષયોપશમ થવાની પર્યાયનો કાળ હતો તો થયો. સમજાણું કાંઈ? માણસોને જ્ઞાન ન મળે,

સમજણ ન મળે, પછી પોકાર કરે કે કર્મ ન હોય તો આમ થાય? કર્મ ન હોય તો આમ થાય? ઓલા કહે, ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમોપકારી પ્રભુ કહે છે કે કર્મને લઈને ચાર ગતિમાં રખડે છે. લ્યો, ઠીક. છઠ્ઠી સાલમાં, પાલિતાણા. તમે એમ કહો છો કે પોતાની ભૂલને લઈને રખડે છે. અરે ભગવાન! એ વાત તો ૭૧માં બહાર આવી છે. ....છઠ્ઠી (સાલ)માં માંડી ને અત્યારે તો (સંવત) ૨૭ થઈ ગયું. સમજાણું કાંઈ?

પોતાની પર્યાય રાગાદિની પોતાથી થાય અને પુરુષાર્થથી તે રાગાદિ ટળે. કર્મને લઈને ટળે, કર્મ ટળે તો ટળે, કર્મ છે તો રાગ થાય, (એમ) વસ્તુમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? એ તકરાર અત્યારે ખાણિયા ચર્ચામાં એવી માંડી બધી. આવા શબ્દો કાઢે. શાસ્ત્રમાં કથન તો અનાશ્રયનું કથન હોય એટલે સત્ય ને નિશ્ચય અને પરાશ્રયનું કથન હોય તો ઉપચાર ને વ્યવહાર. એકસાથે બેનું કથન હોય તો પ્રમાણના વિષયનું કથન, પ્રમાણનો વિષય. સમજાય છે કાંઈ? અરે! વાણીયાને સાધારણને આવા નય ને પ્રમાણની ખબર ન હોય. કૂટતા હોય ઓલા ધંધા... થોડો ટાઈમ મળે એમાં ઓલા ઊંધા લાકડા ખોસે અને બેસી જાય એને કે હા ભાઈ! જુઓને ..... કર્યા કર્મ તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. કર્મ કર્યા પણ જીવે અને ભોગવે પણ જીવે. કહે છે, બેય ખોટી વાત છે, સાંભળ. આત્મા વિકાર કરે અને વિકારને ભોગવે, નિર્વિકારીદશા કરે અને નિર્વિકારીને ભોગવે. કર્મ કરે ને કર્મ ભોગવે—એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં છે નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ તો નિમિત્તના કથન વ્યવહારના છે. જે કાળે ક્ષયોપશમપણું થયું, અહીં જ્ઞાનમાં ક્ષયોપશમ, સમકિતમાં ક્ષયોપશમ, ત્યાં કર્મના રજકણોમાં એ પર્યાય તે પ્રકારે ક્ષયોપશમ થવાનો કાળ હતો તો થયો.

કર્મોના ઉદયે જે ભાવ હોય તે ઔદયિકભાવ છે, લ્યો ઠીક. વિકાર તો કર્મના ઉદયે ભાવ હોય. કર્મોના ઉદયે જે ભાવ હોય એમ કહ્યું, તે ઉદયભાવ. કર્મનો ઉદય નિમિત્તની વ્યાખ્યા કરી. અહીં વિકાર ઉદય એ પોતાથી થયો ત્યાં આનો (-કર્મનો) ઉદય નિમિત્ત છે, એમ વાતને ઓળખાવી. નિમિત્ત એ નૈમિત્તિકને પ્રસિદ્ધ કરે છે. આહાહા! **કર્મોના ઉદયે જે ભાવ હોય...** તેમાં ભાવ તો પોતાનો પોતાથી હોય રાગ-દ્વેષ-મિથ્યાત્વ, કહો, સમજાણું? પણ એમાં કર્મના ઉદયનું નિમિત્ત હતું, ઉપસ્થિતિ હતી, કર્મની તદ્દભાવ હયાતી હતી એટલું બતાવતાં, ત્યાં વિકારનો કરનારો જીવ છે એમ નૈમિત્તિકને જાહેર કરે છે. નિમિત્ત નૈમિત્તિકને પ્રસિદ્ધ કરે છે. નિમિત્ત નૈમિત્તિકને ઉપજાવતું નથી. બિલકુલ કારણ-કાર્ય સંબંધ નથી. નિમિત્ત નૈમિત્તિકને ઉપજાવતું નથી તો કારણ-કાર્ય (ક્યાંથી) થાય? નિમિત્ત નૈમિત્તિકને પ્રસિદ્ધ કરે છે કે અહીં ઉદય થયો અને અહીં રાગ-દ્વેષ કરનારો જીવ છે, બસ એટલી વાત છે.

કર્મોના ઉપશમે જે ભાવ હોય તે ઔપશમિકભાવ છે. લ્યો, પંચાસ્તિકાયમાં તો એમ આવ્યું છે કે કર્મ વિના ચાર ભાવ હોય નહીં. વિના કર્મે ચાર ભાવ હોય નહીં. એનો અર્થ શું?

વિશેષ અર્થ છે કે એમાં એક ઉદયમાં નિમિત્તની હયાતીનું સૂચન છે અને ત્રણમાં નિમિત્તના અભાવનું સૂચન છે. અભાવ થવો કે નિમિત્ત રહેવું, એ તો એના જડની સ્વતંત્ર પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ? ઉપશમે જે ભાવ હોય... લ્યો. કર્મોના ઉપશમથી... કર્મ તો કર્મમાં પોતાને કારણે ઉપશમે ત્યાં. ન્યાં સમકિત પામે જીવ (તો) પોતાના ઉપશમભાવના પુરુષાર્થથી પામે છે. સમજાણું કાંઈ?

સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત... સકળ કર્મોપાધિ નામ નિમિત્ત ને નિમિત્તનો અભાવ—બે. બેયથી વિમુક્ત એવો, પરિણામે જે ભાવ હોય... પરિણામે એટલે સહજભાવ જે હોય. પરિણામે એટલે સરવાળે એમ નહીં. નિશાળમાં આવે છેને કે પરિણામ શું આવ્યું? પરિણામે એટલે સહજભાવે જે ભાવ હોય તે પારિણામિકભાવ છે. આહા! સમજાણું કાંઈ? આજનો અધિકાર મોટો બહુ સરસ છે. પરિણામે જે ભાવ હોય... પરિણામે એટલે સહજપણે જે ભાવ હોય, એમ. સહજસ્વભાવ, પંચમભાવ, ધ્રુવભાવ જેમાં એની પર્યાયનો ઉત્પાદ પણ નથી, જેનામાં વ્યય પણ નથી. જેની ધ્રુવતામાં ઉત્પાદ ને વ્યય નથી. જે ક્ષાયિકભાવ પર્યાય એનું ઉત્પન્ન થવું એવું પણ જેના ધ્રુવ પંચમભાવ પારિણામિકભાવ સહજભાવમાં એ ભાવ નથી. સહજભાવ એવો જે ધ્રુવભાવ શુદ્ધભાવ જીવભાવ એમાં એ ક્ષાયિકભાવ પણ નથી. સમજાણું કાંઈ? આરે ભારે વાત!

સકળકર્મોપાધિથી... ઉપાધિ શબ્દે હયાતી અને અણહયાતી—બેયને ઉપાધિ કહેવાય છે. કર્મનો અભાવ થાય ને અહીં થાય તોપણ એ ઉપાધિનો અભાવ થયો. પણ એ ઉપાધિ કહેવાયને? અપેક્ષિત થઈ ગઈને ઉપાધિ. કર્મનો... શું કીધું? ઉપાધિભાવમાં કર્મની હયાતી તો ઉપાધિ, પણ ગઈ એને પણ ઉપાધિ કહેવામાં આવે. કારણ કે એટલી અપેક્ષા રહીને ગયાની. એ બેય આમાં નથી. ઝીણું છે ભઈ! આ મૂળ તત્ત્વ છે વીતરાગ જૈનદર્શનનું એટલે વસ્તુના વિશ્વદર્શનનું. જૈનદર્શન કોઈ સંપ્રદાય નથી, એ વિશ્વદર્શન છે. વિશ્વદર્શન... સમસ્ત પદાર્થનું જે સ્વરૂપ તે જૈનદર્શન છે. સમજાણું કાંઈ?

આ પાંચ ભાવોમાં, ઔપશમિકભાવના બે ભેદ છે... વર્ણન કરે છે હજી હોં. ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ છે, ક્ષાયોપશમિકભાવના અઢાર ભેદ છે, ઔદયિકભાવના એકવીસ ભેદ છે, પારિણામિકભાવના ત્રણ ભેદ છે. હવે, ઔપશમિકભાવના બે ભેદ આ પ્રમાણે છે : ઉપશમસમ્યક્ત્વ અને ઉપશમચારિત્ર, લ્યો. ઉપશમસમકિત ને ચારિત્ર—ઉપશમના બે જ ભાવ હોય. જ્ઞાનમાં ઉપશમ ન હોય. ઉપશમ સમકિત ચોથેથી અગિયારમે, ઉપશમ ચારિત્ર અગિયારમે હોય. આઠમેથી શ્રેણી માંડીને.... એ બે ભાવ છે, એ પર્યાય છે. જેમાં કર્મ નામ ઉપશમની અપેક્ષા રહે છે, એથી તેને વિભાવભાવ કહીને પર્યાય દ્રવ્યમાં છે એમ કહ્યું. અગિયારમે .... ઉપશમ થયું, ઉપશમ ચારિત્ર, ઉપશમ સમકિત પણ હોય અગિયારમે.... અહીં તો કહે છે, પાંચ ભાવમાં ઉપશમના બે ભેદ, એ ધ્રુવમાં નથી, પારિણામીકના ભાવમાં એ ભાવ

નથી. એ ઉપશમ સમકિત ને ઉપશમ ચારિત્ર પંચમભાવ જે ધ્રુવ સહજભાવ ત્રિકાળી એવો જે જીવ એને નથી, એવા જીવને નથી. આહાહા! દ્રવ્યરૂપ જે જીવ, ધ્રુવ શુદ્ધભાવરૂપ જે જીવ એને ઉપશમસમકિત ને ઉપશમચારિત્ર નથી. પંડિતજી! આહા! ઝીણી વાત.

ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ આ પ્રમાણે છે : ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ... જેમાં દર્શનમોહના ક્ષયનો અપેક્ષિત ભાવ નિમિત્ત હોય અને આત્મા ક્ષાયિકભાવે પોતાથી પરિણમે પર્યાયમાં, એવો જે ક્ષાયિક સમકિતભાવ, એ શુદ્ધભાવ જીવદ્રવ્ય જે દ્રવ્યજીવ છે-જે વસ્તુજીવ છે એમાં એ નથી. ઇતના સ્પષ્ટ ક્રિયા હૈ, પંડિતજી! માણસ વાંચતે નહીં, સ્વાધ્યાય કરતે નહીં. અને સ્વાધ્યાય કરે તો અપની દૃષ્ટિએ કરે. જુઓ! આમાં લખ્યું છે, આમાં લખ્યું છે. **યથાખ્યાતચારિત્ર...** ૧૧મેથી ૧૪ (ગુણસ્થાન) સુધી યથાખ્યાત ચારિત્ર-જેવું સ્વરૂપ છે એવી પ્રસિદ્ધિ પર્યાયમાં શાંતિ, સ્થિરતા પ્રગટી એ યથાખ્યાત ચારિત્ર. એમાં ચારિત્રમોહના અભાવની અપેક્ષા છે, તેથી તે યથાખ્યાતચારિત્રને પણ વિભાવસ્વભાવ કહેવામાં આવે છે અને એ યથાખ્યાતચારિત્ર જે દ્રવ્યજીવ છે, ધ્રુવજીવ છે એમાં એ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? યથાખ્યાત ચારિત્ર 'છે' એમ અસ્તિ તો ખરી કે નહીં? યથાખ્યાત ચારિત્ર છે, ક્ષાયિક સમકિત છે. પણ એ છે એ પર્યાય-અવસ્થામાં છે, ત્રિકાળી દ્રવ્યમાં એ છે નહીં. આહાહા!

એમ કેવળજ્ઞાન.. કેવળજ્ઞાનાવરણીયમાં ક્ષયની જેમાં નિમિત્તતા હો, નૈમિત્તિક તે કાળે કેવળજ્ઞાન પોતાના કારણે પરિણમ્યું છે. પણ તે નવું થયું, તેથી તેને વિશેષભાવરૂપી વિભાવભાવ કહી, એ જીવદ્રવ્ય જે છે, ધ્રુવ જીવ જેને કહીએ, ખરેખર આત્મા જેને કહીએ, એમાં એ કેવળજ્ઞાન નથી. કેવળજ્ઞાન નથી એટલે કેવળજ્ઞાનાવરણીય છે જ નહીંને પર્યાયમાંય તે? ઓલાએ લખ્યું છે, કેવળી તો વ્યવહારે જાણે પરને, નિશ્ચયથી તો આત્માને જાણે. બાકી પરને જાણે એમ કરીને તમે કમનિયમિત સિદ્ધ કરો એમ નહીં થઈ શકે. એમ કહ્યું ઓલામાં, હમણા આવ્યું... એક કોઈ ક્ષુલ્લક છે શીતલપ્રસાદ, એ કાઢે છે હમણાં શિબિર. હમણાં શિબિર નીકળે છે ને?

કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષા તમે લઈને કમનિયમિત જો સિદ્ધ કરશો, કમે કમે જે સમયે જ્યાં થવાની થાય છે એમ કહેશો, તો કેવળજ્ઞાનની પરને તો જાણતો નથી. કેવળજ્ઞાનની સ્વને જાણે છે, વળી એમ.... પરમાં કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ કમબદ્ધ સિદ્ધ કરવા જશો તો નહીં થાય. કેવી દલીલ એની? એય! આહાહા! અરે ભગવાન! કેવળજ્ઞાન છે પોતાનો આત્મજ્ઞપર્યાય, પણ એમાં પર લોકાલોક ને પોતાનું દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય બધું જાણવામાં આવી ગયું છે અંદર. એ સ્વ ને પરનું જ્ઞાન એ પોતાનું જ્ઞાન છે. આનું જ્ઞાન કહેવું એ વ્યવહાર-એ અપેક્ષાએ વ્યવહાર છે. એનું જ્ઞાન પુરું આમાં નથી આવ્યું એમ છે નહીં. ભારે વાંધા ભાઈ! મૂળ વાતના વાંધા. કેવળજ્ઞાન... જ્ઞાનથી નિશ્ચય કરો એ તો એણે કહ્યું છે.... કેવળજ્ઞાનથી જુઓ તો જેટલા ત્રણ કાળના સમયો એટલી

ત્રણ કાળની અવસ્થાઓ છે. ભગવાને તો જે સમયે જ્યાં જોયું તે સ્વકાળે થાય એ ભગવાને જોયું છે. એ તો કબૂલ કર્યું છે એ લોકોએ. હોં બધી કબૂલ કર્યું છે.

પણ શ્રુતજ્ઞાનની અપેક્ષાએ, શ્રદ્ધા શ્રુતજ્ઞાનની રાખે, પણ વર્તનમાં—એનો પ્રયોગમાં બીજી વાત કરે છે. આ તે શું વાત છે? આ વાત નહોતી ત્યાં સુધી વાંધો નહીં. .... આ બહાર આવ્યું બધું. કેવળજ્ઞાન એમ કે..... કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ સ્વકાળે દરેક પર્યાય થાય એ બરાબર, શ્રુતજ્ઞાની શ્રદ્ધા રાખે, પણ શ્રુતજ્ઞાનને ખબર નથી ત્રણ કાળ ત્રણ લોકની, માટે પોતે પુરુષાર્થથી આમ કરવું એમ માને છે અને પુરુષાર્થથી જ એને થાય. અરે! પણ કેવળીને માને અને કેવળીને સ્વકાળે એ પણ પુરુષાર્થથી થાય છે. સ્વકાળે જે થાય એ દરેકમાં શક્તિથી જ થાય દરેક દ્રવ્યમાં. અહીં પોતાની શક્તિથી જ શ્રુતજ્ઞાની પુરુષાર્થ કરીને કામ કરે. એ તો એ સમયે થવાનું છે એમ ભગવાને જોયું છે. ભારે ગરબડ ભાઈ!

કેવળજ્ઞાનનો પર્યાય છે અસ્તિરૂપે એની જે શ્રદ્ધા કરે.. કેવળજ્ઞાનનો એક સમયનો પર્યાય ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને અને પોતાને પોતાની અવસ્થામાં જાણે. એમ જે નક્કી કરવા જાય એને પર્યાયને આશ્રયે નક્કી નહીં થાય. જેમાં સર્વજ્ઞપણું કેવળજ્ઞાનપણું પડ્યું છે ત્રિકાળ, એનો આશ્રય લેશે તો કેવળજ્ઞાનની પ્રતીતિ યથાર્થ થશે. આહાહા! વાણિયા-બાણિયા ધંધામાં મશગૂલ (હોય), કલાક-બે કલાક અપાસરે જાય નવરા થઈને, દેરાસરે જાય, માથે કહે એ હા. માથે તો માખી બેઠી હોય... દસ બોઘલા, દસ બોઘલી, દસ બોઘલાકા બચ્યા, ગુરુ મારે ગપ્પા, ઓલો કહે સચ્યા. કાંઈ ભાન ન મળે. વેપારમાં માળે પરીક્ષા કરે બધી. આમ કરેને, નામું જુએને, ઘીસોડું આમ જુએ ને તેમ જુએ, કંઈ ટુવો તો નથીને ઘીસોડામાં. ઘીસોડા સમજતે કે નહીં? ઘીસોડા.. ઘીસોડા.. તુરીયા.. તરકારી તુરીયા. આહીં ઘીસોડા કહે. તુરીયા પણ કહે છે. એ લેવું હોય તો ભલે બે પૈસાનું શેર હોય... પહેલા તો બે પૈસાનું શેર હતુંને, હવે બધું મોંઘું થઈ ગયું, તોય બધે તપાસ કરે. ..ની શીંગુ જોવે તો તપાસ કરે કે શીંગુમાં કાંઈ ટુવો નથીને. આમ જુએ, નાની જુએ, સિંગ જુએને.... આહીં જોતો નથી માળો, કાંઈ પરીક્ષા.... ત્યાં આંધળો આંધળો ... પડ્યો છે. ધર્મ જેવી અમૂલ્ય ચીજ.... આવી (બહારની) ચીજ તો અનંત વાર આવી ને ગઈ એમાં તારે શું? આ ધર્મ જેવી અમૂલ્ય ચીજની પરીક્ષા કરવી હોય તો એમાં નવરાશ ન મળે.

કહે છે, ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન ને ક્ષાયિક કેવળદર્શન.. થઈ છે પર્યાય પોતાને કાળે પોતાથી, પણ જેમાં કર્મના નિમિત્તના અભાવની અપેક્ષા છે તેથી તેને વિભાવસ્વભાવ કહી પર્યાયને ઓળખાવી અને એ પર્યાય તે ત્રિકાળ દ્રવ્યમાં નથી એમ એને ઓળખાવી. આવો અંશ ત્રિકાળમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? કહો, ભીખાભાઈ! હવે આમાં એકલી ભક્તિ-ભક્તિ ચાલે એવું નથી કાંઈ. ભક્તિ કરો.. ભક્તિ કરો. પણ શેની ભક્તિ? અંતરાયકર્મના ક્ષયજનિત... લ્યો આવ્યું? ઓલામાં તો નહોતું નાખ્યું. અંતરાયકર્મના ક્ષયજનિત... અંતરાયકર્મનો ક્ષય થયો ત્યારે ઉત્પન્ન થયા

દાન. સ્વરૂપનું દાન. પોતે પોતાને પૂર્ણ આનંદ આપ્યો એ દાન. ક્ષયજનિત એ નિમિત્તથી કથન કર્યું. પોતાના સ્વરૂપમાં પોતાના આનંદનો દાન પોતે આપે, એ પોતાના પુરુષાર્થ પરિણતિથી પોતે કરે છે. ત્યારે અંતરાયનો કર્મ જોડે નિમિત્તરૂપે હોય છે એનો ક્ષયોપશમ હોય છે કે ક્ષાયિક હોય છે. ક્ષાયિકની વાત છે ને?

લાભ થવો. અનંત સ્વરૂપનો પર્યાયમાં લાભ થવો. પોતાની શુદ્ધ આનંદ આદિની પર્યાય એનો આત્માની પર્યાયમાં લાભ થવો, એ અંતરાયનું નિમિત્તપણું એનું છે-એનું ક્ષયનું નિમિત્ત છે (એથી) એને ક્ષયજનિત કહેવામાં આવે છે. છે તો આત્મજનિત. નિશ્ચયથી તો આત્મસ્વરૂપનો પૂર્ણ લાભ આત્મજનિત છે, પણ નિમિત્તજનિતના વ્યવહારથી તેની પ્રસિદ્ધિ કરીને ઓળખાવ્યો છે. **લાભ...**

ભોગ... અનંત આનંદનો ભોગ. રાગનો ભોગ ભોગવતો અનાદિથી અજ્ઞાની, એ પણ પોતાના ઉલટા પુરુષાર્થના પર્યાયકાળે જ ભોગવતો. અને આત્માનો ભોગ... એકવાર ભોગવાય તે ભોગ. એક સમયની પર્યાય અતીન્દ્રિય આનંદ અથવા અનંત ગુણની નિર્મળ અંશનો પર્યાય, ક્ષાયિક અંશનો પર્યાય એને જે ભોગવે એ અંતરાય ક્ષયજનિત કહેવામાં આવ્યો એ નિમિત્તથી કહ્યું. પોતાના પુરુષાર્થથી તે આત્માના અનુભવનો ભોગવતો કરે છે. સમજાણું કાંઈ? એ દાન, લાભ અને ભોગ એ દ્રવ્યમાં નથી. આહાહા! એટલે કે આનંદના અનુભવનો ભોગ એ દ્રવ્યમાં નથી. આવું દ્રવ્ય-ધ્રુવદ્રવ્ય છે ત્યાં નજર નાખ. ત્યાં ત્રાટક મીટ માંડ, ત્યારે તારો સંસાર નાશ થઈને પરમાત્મરૂપ થાય. બીજો કોઈ ઉપાય નથી. જ્યાં ખાણ છે ત્યાં ખોદ, જ્યાં ખાણ છે ત્યાં ખોદ. સોનાની ખાણ હોય ત્યાં ખોદે કે સોનું લેવા માટે ધૂળની ખાણ ખોદતા હશે? એ માટે કહે છે.

ભોગ, ઉપભોગ... આત્માના આનંદનો વારંવાર ઉપભોગ. અંતરાયકર્મના જનિત કીધો એ નિમિત્તની એ પ્રસિદ્ધિ કરી. ત્યાં એક આત્માના આનંદનો ભોગવાનારો પર્યાયમાં છે. **વીર્ય..** એ અંતરાયકર્મ ક્ષયજનિત વીર્ય કીધું. પણ એ પોતાના ક્ષાયિકભાવને વીર્યથી પ્રગટ કર્યું છે. આહાહા! અરે! આજ તો ઝીણું જ આવ્યું. ઓલા જૂના માણસ હોય તો ..... કાંઈ ભાન ન મળે. તાવકાય શું ને તત્સૂત્રી શું..... આહાહા! આવું સ્વરૂપ ભગવાન...

દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ, વીર્ય એ અંતરાયકર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયા એમ કહ્યું, એ તો વ્યવહારવચન છે. પોતાના પુરુષાર્થથી પ્રગટ થયું એ નિશ્ચય છે. છતાંય એ બેય ચીજ ધ્રુવમાં નથી. આહાહા! ભારે વાતું ભાઈ! જીવને નથી એમ કહ્યું છે ને? શું? આ જીવને નથી ચાર ભાવ. ત્યારે જડને હશે? આ કહી ગયા છે પહેલાં ઉલ્કમાં ને ૪૦માં. જીવના નથી, જીવને આ નથી.. જીવને આ નથી. એ જીવ એટલે ત્રિકાળી ધ્રુવ શાયક ધ્રુવસ્વભાવ જે ખરેખર ધ્રુવજીવ છે એને

આ નથી. પર્યાયરૂપી જીવ, વ્યવહાર જીવ એમાં છે. એ વ્યવહાર તે અભૂતાર્થ છે. નિશ્ચય તે સત્યાર્થ ને ભૂતાર્થ છે. કહો, ...ભાઈ! આવું કંઈ હતું ત્યાં?

આ કરો, આ કરો, અપવાસ કરો દીક્ષા લઈ લો ને મુંડાવો. એ પ્રકાશદાસજી! મુંડાઈ જાઓ. અરે! મિથ્યાત્વ તો મુંડાવ. મિથ્યાત્વનો તો નાશ કર, પછી મુંડને બહારમાં. એને મિથ્યાત્વના નાશની તો ખબર ન મળે કે મિથ્યાત્વ શું ને મિથ્યાત્વનો નાશ કેમ થાય. પહેલી ચીજ તો એ મહાપાપ છે. એક સમયની પર્યાયને આખો આત્મા માનવો, એ કહે છે કે મિથ્યાત્વ છે.—એમ કહે છે. રાગવાળો માનવો, કર્મવાળો માનવો, પુણ્યવાળો માનવો, શુભ-અશુભવાળો માનવો—એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ છે. પણ દ્રવ્યને અંદરમાં, ‘આ પર્યાય દ્રવ્યમાં છે’ એમ માનવું એ પણ મિથ્યા દૃષ્ટિ છે અથવા એ પર્યાય જેટલો આત્મા છે એટલો વ્યવહાર છે એને માનવું એ પણ મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચય જીવને માનવો કે જેમાં આ પર્યાયો નથી એવું ધ્રુવ એને માનવું, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન છે. ભારે આકરી વાત! સમજાણું કાંઈ? ક્ષાયિકભાવના ભેદ થયા.

ક્ષાયોપશમિકભાવના અઢાર ભેદ આ પ્રમાણે છે : મતિજ્ઞાન... લ્યો. મતિજ્ઞાન એ ધ્રુવમાં નથી. મતિજ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય તે મતિજ્ઞાન. એ નિમિત્તથી પ્રસિદ્ધિ કરાવી, પણ મતિજ્ઞાન થાય પોતાના પુરુષાર્થથી. મતિજ્ઞાનનો પર્યાય પોતાના પુરુષાર્થથી થાય એવું જે મતિજ્ઞાન એને, મતિજ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી થયું એમ કહેવું એ વ્યવહાર. બેય ચીજ ધ્રુવમાં નથી. આહાહા! મતિજ્ઞાન ધ્રુવમાં નથી, લ્યો. પંચમભાવ શુદ્ધજ્ઞાન(રૂપ) ધ્રુવમાં નથી, એમ. એમ કહે, જેટલો ક્ષયોપશમ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીયનો હોય તેટલું જ્ઞાન અહીં થાય. પ્રશ્ન થા ન? રેકોર્ડ માગી છે બહાર. આ ક્ષયોપશમ મતિ-શ્રુતનો જેટલો પોતાનો પુરુષાર્થ હોય તેટલા પ્રમાણે થાય. એને ઠેકાણે એ લોકો એમ કહે છે, કર્મનો જેટલો ક્ષયોપશમ હોય એ પ્રમાણે ક્ષયોપશમ થાય. રેકોર્ડિંગ હૈ. દેખા હૈ કિ નહીં? રેકોર્ડિંગ.... ઉસમેં હૈ. સમજાય છે કાંઈ?

કાનજીસ્વામી એમ કહે છે કે પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે મતિ-શ્રુતજ્ઞાન થાય. મહારાજ! કેમ થતું હશે? કે નહીં. જુઓ! એસે કૈસે હો? કેવળી કહતે હૈં એસા નહીં, ૧૧ અંગધારી કહતે હૈં એસા નહીં. ૧૨ અંગધારી, લ્યો, ૧૨ અંગધારી. એને મળ્યા હતાને. એય! આ બધી ગરબડ ચાલી છે ચારેકોર. દિગંબરમાં એય, શ્વેતામ્બરમાં એય, ચારેકોર આ વાત. યુલામાં રાખ... જેટલા પ્રમાણમાં મતિજ્ઞાનના આવરણનો ક્ષયોપશમ થાય એટલું થાય.—એમ નથી. કર્મનું જેમાં નિમિત્તપણું છે, એ નિમિત્તમાં અભાવપણું હો, પણ ક્ષયોપશમ જે જ્ઞાનમાં થાય છે એ પોતાથી થાય છે. પર્યાયને તે સમયની લાયકાતથી તે પર્યાય થઈ છે. કાલ તો ત્યાં સુધી કહ્યું નહોતું રાત્રે? પર્યાયનું કારણ-કાર્ય પર્યાય છે. લ્યો ઠીક. તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિક. ત્યારે પણ પર્યાય કહેવાય

ને? પર્યાય કોને કહેવાય? એ સમયનો એ પર્યાય એ જ એને કારણ-કાર્ય એ પર્યાયાર્થિકનયનો વિષય છે. કર્મને કારણે નહીં, દ્રવ્ય-ગુણને કારણે નહીં. આહાહા!

એ મતિજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન એની પર્યાય પોતાના સ્વતંત્ર તે કાળે થયેલી, પણ જેમ ત્રિકાળી સત્ છે એવું વર્તમાન પર્યાયનું સત્ છે, પણ ત્રિકાળી સત્માં એ નથી. એટલે જેમાં ત્રિકાળીપણું છે એ એમાં શ્રદ્ધા ને નિર્ણય કરવા જેવું છે. આહાહા! **અવધિજ્ઞાન...** અવધિજ્ઞાનાવરણીય.... એ કથન વ્યવહાર છે. **મન:પર્યયજ્ઞાન...** કેમ તમને થાતું નથી? વળી એમ કહે છે. ગજબ કરે છેને! ઊંધો પાડવા, આત્માને ઊંધો કરવા, પરાધીન કરવા માટે કેવો મથે છે? તમને કેમ નથી? કરોને. એ અવધિજ્ઞાનવરણીય નડે છે માટે થતું નથી. નડે કોણ? સાંભળને! જાતિસ્મરણ બધાને કેમ થાતું નથી? કો'ક કો'કને થાય. કર્મ જેને ખરે એને થાય. ઠીક. વળી એમ કહે છે. એના ક્ષયે થાય..... કર્મનું લાકડું જૈનમાં એવું લાકડું ખોસી ઘાલ્યું છે. અવધિ, મન:પર્યયજ્ઞાન (આદિ) ચાર જ્ઞાન એ ધ્રુવમાં નથી. પંચમભાવમાં એ ચાર જ્ઞાન હોય જ નહીં. કેવળજ્ઞાન નથી, તો વળી આ પર્યાય તો અપૂર્ણ છે. પૂર્ણ પર્યાય જ્યાં નથી ત્યાં અપૂર્ણપર્યાયની વાત (શી કરવી)? સમજાવવું હોય તો આ બધું સમજાવેને?

કુમતિજ્ઞાન, કુશ્રુતજ્ઞાન ને વિભંગજ્ઞાન એવા ભેદ અજ્ઞાનના એ એમાં નથી. ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ને અવધિદર્શન ને કેવળદર્શન એ પણ એમાં નથી. ઓલું કેવળદર્શન પહેલાં લીધું. હવે આપણે તો અહીં જરી થોડું લેવું છે. કાળલબ્ધિ પણ દ્રવ્યમાં નથી. લ્યો. કાળલબ્ધિ એ ક્ષયોપશમભાવે એક સમયની પર્યાય છે. ધ્રુવમાં નથી કાળલબ્ધિ. આહાહા! તારે કાળલબ્ધિ સામે જોવાનું નથી એમ કહે છે. પર્યાયની સામે જોવાનું નથી. વસ્તુ જે છે ત્રિકાળી પંચમ પારિણામીકભાવ સહજભાવ એને જોતાં, એની શ્રદ્ધા કરતાં પર્યાયમાં શાંતિ, સમ્યગ્દર્શન પ્રગટે, એ એનો કાળલબ્ધિનો કાળ જ હતો. કાળલબ્ધિ જોવા માટે રોકાવું નથી, જોવું છે ઓલું દ્રવ્ય. સમજાણું કાંઈ? લ્યો એ લેવું હતું થોડું. વખત થઈ ગયો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જયેષ્ઠ વદ ૩, શુક્રવાર, તા. ૧૧-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૪૧, શ્લોક ૫૮-૫૯, પ્રવચન નં. ૩૮

શુદ્ધભાવ અધિકાર, ૪૧ ગાથા.

णो खइयभावठाणा णो खयउवसमसहावठाणा वा ।
ओदइयभावठाणा णो उवसमणे सहावठाणा वा ॥४१॥
स्थानो न क्षायिकभावनां, क्षायोपशमिक तेषां नडीं;
स्थानो न उपशमभावनां के उदयभाव तेषां नडीं. ४१.

ટીકા : ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.

પાંચ ભાવ છે આત્મામાં. ત્રિકાળી પારિણામિકભાવ સહજ સ્વભાવભાવ, જેને કર્મનું નિમિત્તપણું કે નિમિત્તનું અભાવપણું લાગુ પડતું નથી એવો જે ત્રિકાળી પારિણામિકસ્વભાવ, પારિણામિકસ્વભાવ એટલે સહજસ્વભાવ, એ પારિણામિકભાવ છે. એની છે ચાર અવસ્થાઓ, એને અહીં વિભાવસ્વભાવ કહેવામાં આવે છે. ચાર વિભાવસ્વભાવો... ઔદયિક, ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક ને ક્ષાયિક—ચાર વિભાવસ્વભાવ છે—વિશેષભાવ છે. જેને કર્મની ઉપાધિ લાગુ પડે છે ચાર ભાવને. કર્મ ઉપાધિની અપેક્ષા લાગુ પડે એ ચાર ભાવ અને ઉપાધિ વિનાનો સ્વભાવભાવ એ પંચમભાવ. ચાર વિભાવસ્વભાવોના સ્વરૂપકથન દ્વારા પંચમભાવના સ્વરૂપનું આ કથન છે. મૂળ તો પંચમભાવ સહજ પારિણામિક હયાતીવાળો ત્રિકાળી સત્ ધ્રુવ એનું અહીં કથન મુખ્યપણે છે. હવે એનો અર્થ કરે છે.

કર્મોના ક્ષયે જે ભાવ હોય તે ક્ષાયિકભાવ છે. જેમાં કર્મના નિમિત્તનું ક્ષયપણું—અભાવપણું—વિશ્લેષ—નાશપણું છે, જે ભાવમાં કર્મના ક્ષયનું નિમિત્તપણું છે વ્યવહારે એને અહીંયા ક્ષાયિકભાવ કહેવામાં આવે છે. ક્ષાયિકભાવ એ પર્યાય છે, આત્માની નિર્મળ પર્યાય છે, પણ એને કર્મના નિમિત્તની અપેક્ષા (છે એ) સ્વભાવની અપેક્ષાએ એ પણ ઉપાધિ છે, એથી એને વિભાવસ્વભાવ કહેવામાં આવે છે.

કર્મોના ક્ષયોપશમે જે ભાવ હોય તે ક્ષાયોપશમિકભાવ છે. કર્મના કંઈક ઉદય અને કંઈક અનુદય એવી દશા તેને ક્ષયોપશમભાવ કહે છે. એ પણ એક આત્માની પર્યાય—અવસ્થા છે. કર્મોના ઉદયે જે ભાવ હોય તે ઉદયભાવ છે. જે વિકારી આદિ ભાવમાં કર્મોનું નિમિત્તપણું છે, એને લઈને નિમિત્તને આધીન થયેલી વસ્તુ એથી તે ઉદયભાવ છે. કર્મોના ઉપશમે જે ભાવ હોય તે ઔપશમિકભાવ છે. કર્મોના ખરવાથી અહીં તે... પુરુષાર્થથી નહીં. છે તો પુરુષાર્થથી કહ્યું, પણ કર્મના ઉપશમની અપેક્ષા આવે છે એથી એને ઉપશમભાવ કહેવામાં આવે છે.

સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત... લ્યો. ઓલામાં ઉપાધિથી લીધું હતું. સકળ કર્મની ઉપાધિ (એટલે) કર્મની હયાતી કે અણહયાતી એવી જેને ઉપાધિ લાગુ પડતી નથી, એવા પરિણામે જે ભાવ હોય તે પારિણામિકભાવ છે. પરિણામે એટલે સરવાળે જે ભાવ હોય, એમ? આ છોકરાઓનું પરિણામ નથી આવતું? પરિણામ કેટલા ટકા આવ્યું? પરીક્ષા લેતે હૈં ન? ઉસે પરિણામ કહતે હૈં. એ પરિણામ અહીં નથી. એ તો પરીક્ષાનું ફળ આવ્યું એ પરિણામ. આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ, આત્માનું... આત્મદ્રવ્ય હયાતી, આત્મા વસ્તુની ત્રિકાળી હયાતી એને અહીંયા પારિણામિકભાવ કહે છે. સકળ કર્મ... પાછો એમાં અર્થ ક્યો?

ઓલામાં કર્મની ઉપાધિનો સદ્ભાવ છે ચાર ભાવમાં. ત્યાંય (પંચાસ્તિકાયમાં) આવે છે પદમી ગાથામાં 'ઉપાધિ'. આ કાંઈ ઘરનો અર્થ નથી કર્યો. કોઈ એમ કહે ..... અમૃતચંદ્રે એ અર્થ કર્યો છે. અમૃતચંદ્રાચાર્યે 'સકલ'નો અર્થ ઉપાધિ (કર્યો) છે. પંચાસ્તિકાય. 'ઉપાધિનું ચતુર્વિધપણું જેનું કારણ છે...' ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિક—ચારમાં 'ઉપાધિનું ચતુર્વિધપણું જેનું કારણ છે...' જુઓ! ચાર. અને 'સ્વભાવ જેનું કારણ છે એવો એક છે...' ચાર ભાવમાં કર્મના નિમિત્તની ઉપાધિ છે. ભલે નિમિત્તનો અભાવ થયો, પણ અપેક્ષા આવીને (માટે) ઉપાધિ (કહ્યું). અને જેનો સ્વરૂપનો ભેદ... એકલો સ્વરૂપનો પ્રકાર એને પારિણામિક કહીએ. સહજ ધ્રુવભાવ. ચાર ભાવ ઉત્પાદ-વ્યયમાં જાય, પાંચમો ભાવ એકલો ધ્રુવમાં જાય.

પદ્મનંદિ એમ લખે છે ને? ..... આહા! કર્મોના આવરણવાળા, એમ લખે છે ને? ચાર ભાવ આવરણવાળા છે. આવરણવાળા કહો કે ઉપાધિવાળા કહો—બધું એકનું એક છે. સકળ કર્મોપાધિથી વિમુક્ત એવો પરિણામિક સહજભાવે ભાવ, સ્વભાવિકભાવ, ત્રિકાળભાવ, ઉત્પાદ-વ્યય વિનાનો ભાવ એને અહીં પારિણામિકભાવ કહે છે. આ પાંચ ભાવમાં ઔપશમિકભાવના બે ભેદ છે, ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ છે... ભેદની વ્યાખ્યા કરી. ક્ષાયોપશમિકભાવના અઢાર ભેદ છે, ઔદયિકભાવના એકવીસ ભેદ છે, પારિણામિકભાવના ત્રણ ભેદ છે.

હવે ઔપશમિકભાવના બે ભેદ આ પ્રમાણે છે : ઉપશમસમ્યક્ત્વ અને ઉપશમચારિત્ર. .... હૈં ન? કર્મની ઉપાધિ જેને લાગુ પડી એટલી, એથી એને.... ઉપશમ—કર્મનો ઉપશમ, દર્શનનો ઉપશમ, ચારિત્રનો ઉપશમ એટલી એને ઉપાધિ લાગુ પડીને? માટે એ ઉપાધિવાળા ભાવ છે ઉપશમસમકિત ને ઉપશમચારિત્ર.

ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ આ પ્રમાણે છે : ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ... એ પણ કર્મની ઉપાધિનો સંબંધ છે એને, કર્મનો સંબંધ છે એને. સંબંધ તૂટ્યો એટલો પણ સંબંધ થયોને? કર્મ ઉપાધિવાળા ક્ષાયિકસમકિતને કહેવામાં આવે છે. યથાખ્યાતચારિત્ર... પૂર્ણ સ્વરૂપ અંદર આ યથાખ્યાત બાર, તેર, ચૌદ (ગુણસ્થાન). એ પણ કર્મના ઉપાધિનો અભાવ એટલી અપેક્ષા આવીને એટલે એને કર્મોપાધિવાળો ભાવ (કહ્યો). પારિણામિકભાવ ઉપાધિ વિનાનો

સ્વભાવભાવ, ઉપાધિ વિનાનો, ઉત્પાદ-વ્યય વિનાનો સ્વભાવભાવ. કેવળજ્ઞાન... એ પણ ઉપાધિવાળો ભાવ. લ્યો, ઠીક. જ્ઞાનાવરણીયકર્મની ઉપાધિ હતીને, એનો અભાવ છે એટલી એને અપેક્ષા આવીને? ઉત્પાદ-વ્યય... એવું કેવળજ્ઞાન ઉત્પાદ થાય છે. તેથી તે ઉપાધિભાવવાળો ગણી છોડવાલાયક છે એમ કહેશે. મુક્તિનું કારણ નથી, કેવળજ્ઞાન મુક્તિનું કારણ નથી એમ કહે છે. કેવળદર્શન... કેવળદર્શન તેરમું ગુણસ્થાન. કર્મની ઉપાધિના અભાવની અપેક્ષા આવી (તેથી) તે પણ આદરણીય નથી.

અંતરાયકર્મના ક્ષયજનિત દાન... દાન.. સ્વરૂપનું દાન. લ્યો, પ્રગટ્યુંને .. જ્ઞાનીને. સ્વરૂપનો લાભ, સ્વરૂપનો અનુભવ (ભોગ), વારંવાર ઉપભોગ, સ્વરૂપનું વીર્ય—એ પાંચ પર્યાય એને કર્મના અભાવની અપેક્ષા એમાં આવી એટલે એને પણ કર્મની ઉપાધિ લાગુ કહેવામાં આવે છે. કહો! ક્ષાયોપશમિકભાવના અઢાર ભેદ આ પ્રમાણે છે : મતિજ્ઞાન... કહો! મતિજ્ઞાન કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે. બેય કર્મની અપેક્ષાવાળા છે. મતિજ્ઞાનને અપેક્ષા આવીને નિમિત્તની? ત્રિકાળ પરમ સ્વભાવભાવ સત્.. સત્.. દળ, એકરૂપ સ્વભાવિક દળ, એકરૂપ સ્વભાવિક પદાર્થ, પારિણામિકભાવ સહજભાવ એ એક ઉપાદેય છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. એની ભાવના કરવા જેવી છે. ભાવના તો સમ્યક્ ક્ષાયિકભાવની ભાવના હોય, પણ ભાવના સ્વભાવનો આશ્રય લઈને થઈ છેને (તેથી) એના કાળે ભાવનાએ પંચમગતિનો લાભ થાય. પંચમભાવની ભાવનાથી પંચમગતિનો લાભ થાય.

એ વળી ક્યાં..... એ તો ત્યાં ધ્રુવ તે ધ્રુવ છે એકલી વસ્તુ. આવે છે ને જાય છે એટલો ભેદ છે વ્યવહારનયનો. એકલું ચૈતન્યકંદ... આમાં આવે છે, પારિણામિકભાવની ભાવનાથી પંચમગતિએ મુમુક્ષુઓ જાય છે, લ્યો. ૩૨૦ ગાથામાં એસા આતા હૈ, જયસેન આચાર્ય. મોક્ષ અને મોક્ષના કારણનું પરિણામ એ ધ્રુવ કરતું નથી. મોક્ષ અને મોક્ષના કારણરૂપ પરિણામ... મોક્ષના પરિણામ અને મોક્ષના કારણ પરિણામ, બંધના પરિણામ ને બંધના કારણના પરિણામ—એ ચાર પરિણામથી રહિત છે એને ધ્રુવ અને પારિણામિકભાવ કહેવામાં આવે છે. તદ્દન અભેદ વાત છે.

મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ને મન:પર્યાયજ્ઞાન એમ જ્ઞાન ચાર... એ ચાર જ્ઞાન ક્ષયોપશમભાવ છે. ક્ષયોપશમ (એટલે) કંઈક વિદ્ય છે ને કંઈક વિદ્ય ટળ્યું છે. ઉદ્ભવ-અનુદ્ભવ નથી. પંચાસ્તિકાયમાં છે. સમજાણું કાંઈ? કુમતિજ્ઞાન, કુશ્રુતજ્ઞાન ને વિભંગજ્ઞાન એ પણ ક્ષયોપશમભાવે છે. એને કર્મની ઉપાધિનું... એવા ભેદને લીધે અજ્ઞાન ત્રણ. ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ને અવધિદર્શન એવા ભેદને લીધે દર્શન ત્રણ... ક્ષયોપશમ. (કેવળદર્શન) ક્ષાયિકમાં આવી ગયું. કાળલબ્ધિ, લ્યો. ઓલામાં ક્ષયોપશમલબ્ધિ (લીધી). પાંચ લબ્ધિ હૈ ન પાંચ? એમાં ક્ષયોપશમ (લીધી), અહીં કાળલબ્ધિ લીધી. કરણલબ્ધિ, ઉપદેશલબ્ધિ—દેશના, ઉપશમલબ્ધિ—

એ વિશુદ્ધિ ને પ્રાયોગ્યતાલબ્ધિ એવા ભેદને લીધે લબ્ધિ પાંચ, ત્યો, આવા ભેદ પાડ્યા તો ઓલા રતનચંદ્ર કહે, નહીં, સિદ્ધાંત પ્રમાણે નથી. ભાઈ! કઈ અપેક્ષાએ ભેદ પાડ્યા, સાંભળને માળા! એમ કરીને માણસે આનો સ્વીકાર ઉડાડી દીધો. ટીકામાં એકદમ મોક્ષમાર્ગ નિરપેક્ષ સિદ્ધ કરે છે. વ્યવહારની જેને અપેક્ષા નથી એવો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ છે.

શ્રોતા : મોક્ષમાર્ગ પોતે ઉપાધિ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ બીજી વાત છે. આ તો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગને વ્યવહારની અપેક્ષા નથી, એમ. વ્યવહારની, રાગની—ભેયની અપેક્ષા નથી, એમ. એ વળી નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ પર્યાય છે એ તો કર્મના નિમિત્તનો અભાવ છે (એ અપેક્ષાએ) ઉપાધિ, એ તો કેવળજ્ઞાનને (પણ) ઉપાધિ (ગણી). અહીંયા તો ઓલો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગમાં વ્યવહારનો અભાવ સિદ્ધ કર્યો છે એ એને ગોઠતું નથી. વ્યવહાર સહિત હોય તો નિશ્ચય, વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય. વ્યવહાર-ફ્યવહારથી કોઈ દિ' થાય નહીં. શાસ્ત્રમાં એવું આવે 'નિયત હેતુ' છઠાળામાં. આહાહા! 'હેતુ નિયતકો હોઈ' વ્યવહાર. એ તો એનું જ્ઞાન કરાવ્યું કે આચરણ એવું હોય. શું થાય? ઘણાને વાંધા એ જ ઉઠ્યા છે. વ્યવહાર પહેલો જોઈએ, વ્યવહાર સાધન છે. આ પંચાસ્તિકાયમાં કહ્યું છે કે વ્યવહાર સાધન, નિશ્ચય સાધ્ય. નથી કહ્યું? આ પંડિતજીએ અર્થ કર્યો છે બધો. વ્યવહાર સાધન, નિશ્ચય સાધ્ય અને હળવે.. હળવે.. હળવે.. ત્યાં સુખે.. સુખેથી વ્યવહારથી છૂટે ..... વ્યવહારે...

એ બધી અપેક્ષાના કથન સમજે નહીં. એકલો ભગવાન પરમસ્વભાવભાવ, બસ એનો આશ્રય અને તે વ્યવહારનો આશ્રય નહીં—એવો જે માર્ગ છે તેને મોક્ષમાર્ગ કહેવામાં આવે છે. આવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. પણ બીજેથી કંઈક કરવા માગે છે એ વસ્તુની જે સ્થિતિ છે એ નહીં રહે. લખાણ તો અનેક પ્રકારના આવે વ્યવહારના, નિશ્ચયના. કઈ નયનું કથન છે એમ જાણવું જોઈએને. વેદક સમ્યક્ત્વ... એ ક્ષયોપશમ સમકિત અને વેદકચારિત્ર... એ ક્ષયોપશમ ચારિત્ર અને સંયમાસંયમપરિણતિ... એ ક્ષયોપશમના અઢાર ભેદ. છે પર્યાય, પણ કર્મના ઉપાધિની એમાં અભાવની અપેક્ષા છે માટે એને ઉપાધિવાળો ભાવ કહેવામાં આવે છે.

ઔદયિકભાવના એકવીશ ભેદ આ પ્રમાણે છે... આ તો સીધા વાક્યો છે. નારકગતિ... શરીર નહીં હોં, એ ગતિ.. ગતિ. તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ ને દેવગતિ એવા ભેદને લીધે ગતિ ચાર... એ પણ હેય છે. ક્રોધક્ર્ષાય, માનક્ર્ષાય, માયાક્ર્ષાય ને લોભક્ર્ષાય એવા ભેદને... એ ચાર ક્ર્ષાય એમાં શુભ-અશુભ બધું આવી ગયું. સ્ત્રીલિંગ, પુંલિંગ અને નપુંસકલિંગ એવા ભેદને લીધે લિંગ ત્રણ; સામાન્યસંગ્રહનયની અપેક્ષાએ મિથ્યાદર્શન એક છે. આમ તો મિથ્યાદર્શનના અસંખ્ય પ્રકાર છે, સૂક્ષ્મના અનંત પ્રકાર છે. સામાન્યપણે એક છે. અજ્ઞાન એક... અજ્ઞાન પણ સામાન્યપણે એક, ભેદ તો અનંત. અસંયમતા એક... આમ અસંયમના ભેદ અનંત છે, પણ

સામાન્યપણે એક. અસિદ્ધત્વ એક... સિદ્ધપણાનો અભાવ એ એક છે અસિદ્ધપણું. ચૌદમા ગુણસ્થાન સુધી અસિદ્ધત્વ છે ત્યાં સુધી ઉદયભાવ છે, એમ. આહા!

શુક્લલેશ્યા... ..થી ઉપાક્યું છે લ્યો. કૃષ્ણલેશ્યા ન ઉપાડી. કૃષ્ણ છેલ્લી નાખશે. શુક્લલેશ્યા. શુક્લલેશ્યા એ પણ ઉદયભાવ છે. એ તો અભવિને પણ (હોય). શુક્લલેશ્યા. શુક્લધ્યાન નહીં. પદ્મલેશ્યા, પીતલેશ્યા... એમાં આમ લીધું. કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજુ (-પીત), પદ્મ ને શુક્લ. અહીં તો કહે, આ શુક્લલેશ્યા એ ઔદયિભાવ છે એમ કહીને અહીંથી લીધું છે. એ વિકારભાવ છે. કાપોતલેશ્યા, નીલલેશ્યા ને કૃષ્ણલેશ્યા એવા ભેદને લીધે લેશ્યા છ. છોડવા જેવી છે.

પારિણામિકભાવના ત્રણ ભેદ આ પ્રમાણે છે : જીવત્વપારિણામિક, ભવ્યત્વપારિણામિક અને અભવ્યત્વપારિણામિક. એ દ્રવ્યસંગ્રહમાં આવે છે, ૩૨૦ ગાથામાં આવે છે. આ જીવત્વપારિણામિકભાવ ભવ્યોને તેમ જ અભવ્યોને સમાન હોય છે... જીવપણાનો સ્વભાવભાવ-જીવપણાનો સહજભાવ એ તો ભવ્ય ને અભવ્યને બધો સરખો હોય છે. જીવપણાનો સહજભાવ-જીવપણાનો પારિણામિકભાવ ભવ્ય-અભવ્ય બેયને સરખો હોય છે. ભવ્યત્વપારિણામિકભાવ ભવ્યોને જ હોય છે. જીવ(ત્વ)નો તો બેયને હોય છે, પણ ભવ્યત્વપારિણામિકભાવ ભવ્યોને જ હોય છે. અભવ્યત્વપારિણામિકભાવ અભવ્યોને જ હોય છે. આ રીતે પાંચ ભાવોનું કથન કર્યું.

પાંચ ભાવો મધ્યે ક્ષાયિકભાવ કાર્યસમયસારસ્વરૂપ છે, લ્યો. કાર્યસમયસાર સ્વરૂપ છે. ત્રણ પારિણામિકભાવ કારણસમયસારસ્વરૂપ છે. તે (ક્ષાયિકભાવ) ત્રિલોકમાં પ્રક્ષોભના હેતુભૂત ખળભળાટ... તીર્થકરના જન્મકલ્યાણકાદિ પ્રસંગે ત્રણ લોકમાં આનંદમય ખળભળાટ થાય છે. આનંદમય ખળભળાટ. ઉદ્વેગ નહીં. ભગવાનનો જન્મ થાય... જન્મકલ્યાણ આદિ છેને બધું? દીક્ષાકલ્યાણક, કેવળકલ્યાણક. આનંદમય ખળભળાટ એવા તીર્થકરપણા વડે પ્રાપ્ત થતા સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાનથી યુક્ત... સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાનથી યુક્ત, લ્યો, એવા તીર્થનાથને (તેમજ ઉપલક્ષણથી સામાન્ય કેવળીને) અથવા સિદ્ધ ભગવાનને હોય છે.

સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાન લીધું અહીં પાછું, જુઓ! વળી ત્યાં કેવળજ્ઞાન કર્મની ઉપાધિ (કીધી). જે અપેક્ષાએ જે છે એ સમજવું જોઈએને. ઉત્પન્ન થયું એ સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાન પૂર્ણ નિર્મળ અસ્તિ તરીકે. ઓલી ઉપાધિ હતી એનો અભાવ થયો એ અપેક્ષાએ એને વિભાવસ્વભાવ-ઉપાધિનો ભાવ ... કહેવામાં આવ્યો છે. વાંચ્યું છે કે નહીં નિયમસાર? મનસુખ! નથી વાંચ્યું. ઠીક કહ્યું..... ચોપડા બાકી રાખ્યા એકેય વાંચ્યા વિનાના બાર મહિનાના?

ઔદયિક, ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિક ભાવો સંસારીઓને જ હોય છે... ચાર ભાવનું વર્ણન કર્યું છેને પહેલું. ક્ષાયિકભાવ કાર્યસમયસાર તીર્થકર કેવળી ને સિદ્ધને હોય છે અને ત્રણ

ભાવ ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ એ સંસારીને જ હોય છે. મુક્ત જીવોને નહીં. મુક્ત જીવ તો આવી ગયા આમાં ક્ષાયિકભાવ કાર્યસમયસાર.

હવે આવ્યું જુઓ! પૂર્વોક્ત-પૂર્વે કહ્યા એ ચાર ભાવો આવરણસંયુક્ત હોવાથી... એને કર્મનો સદ્ભાવ અને અભાવની અપેક્ષા અભાવ લાગુ પડવાથી મુક્તિનું કારણ નથી. ક્ષાયિકભાવ મુક્તિનું કારણ નથી. પૂર્વે કહ્યા એ ચાર ભાવો—ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔપશમિક અને ઔદયિક મુક્તિનું કારણ નથી. કેમ કે એને આવરણનું યુક્તપણું છે. એ કીધું છેને પદમાં? ઉદય યુક્તં ઉદયભાવ, પરિણામિક યુક્ત પરિણામિકભાવ.. યુક્ત શબ્દ વાપર્યો છે સંયુક્ત. ૫૬. આને આનું લખ્યું છે. આવરણસંયુક્ત હોવાથી... પદ્મપ્રભમલધારીદેવે બધે અમૃતચંદ્રાચાર્યનું અનુકરણ કર્યું છે. પૂર્વોક્ત ચાર ભાવો... પર્યાયને અહીં ચાર ભાવ કહ્યા છે. ઔદયિક, ઔપશમિક ને ક્ષાયોપશમિક ને ક્ષાયિક મુક્તિનું કારણ નથી. ત્રિકાળ નિરુપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે, લ્યો. ત્રણે કાળ જેને કર્મના અભાવ ને સદ્ભાવની અપેક્ષા નથી એવું નિરુપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા નિરંજન... નિરંજન (અર્થાત્) અંજન જેને નથી, ત્રિકાળ પરમસ્વભાવભાવ ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. આ ઉત્પાદ-વ્યય (સહિત) ચાર છે એ બધા કાઢી નાખ્યા. ઉત્પાદ-વ્યય આશ્રય કરવાલાયક નથી, એમ કહેવું છે મૂળ તો.

ત્રિકાળ નિરુપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા નિરંજન નિજ પરમ પંચમભાવ... દેખો! નિજ પરમ પંચમભાવ, એમ. ભગવાનનો (પંચમભાવ) નહીં, ભગવાનનો ભગવાન પાસે રહ્યો. ત્રિકાળ નિરુપાધિ.. એનો અર્થ થઈ ગયો કે બધા ચાર (ભાવ) ઉપાધિવાળા છે. ત્રણે કાળ નિરુપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવા નિરંજન... કાંઈ અંજન નથી. સત્.. સત્.. સત્.. ધ્રુવ સત્ પરમસ્વભાવભાવ સત્.. અસ્તિ સત્ એવું જેનું સ્વરૂપ ત્રિકાળ ધ્રુવનું છે. જ્ઞાયકભાવ જેને ચાર ભાવના ઉત્પાદ-વ્યયની અપેક્ષા નથી એવા નિજ પરમ પંચમભાવની (-પારિણામિકભાવની) ભાવનાથી, લ્યો આવ્યું. ત્યાં કહ્યું હતું કે ચાર ભાવ આવરણસંયુક્ત હોવાથી મુક્તિનું કારણ નથી. અહીં કહ્યું (કે) પારિણામિકભાવ પંચમભાવની ભાવનાથી...

શ્રોતા : ... અક્રિય છે, પછી ભાવના....?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભાવનાથી... એ ક્યાં છે? પંચમભાવ અક્રિય છે, પણ એની ભાવના સક્રિય છે ને. એ પર્યાયની વાત છે. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક... અહીં જોર આનું આપવું છે. આમ તો ઉપશમ, ક્ષયોપશમનો નિષેધ કર્યો. મુક્તિનું કારણ નથી. પંચમભાવ ત્રિકાળીભાવની ભાવના... ભાવના તો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિકભાવ છે. પણ અહીં અપેક્ષા આવી તે ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવની અપેક્ષા, એથી એની ભાવના લીધી. છે તો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક. જેની અહીં ના પાડી હતી કે ચાર ભાવ એ મુક્તિનું કારણ નથી. એને અહીં પંચમભાવની ભાવનાથી પંચમગતિએ મુમુક્ષુઓ (વર્તમાનકાળે) જાય છે... જુઓ! ન્યાં ના પાડી અને અહીં હા

પાડી. આ થોડું થોડું વાંચવું જોઈએ. પુસ્તક પઢ્યા રહે ઘરે. પૈસા પઢ્યા રહે છે ન્યાં? એને તો ફેરવ્યા કરે છે. ન્યાં પાલેજના તો પંડિત કહેવાય છે. આ તો એમને એમ પઢ્યું છે, વાંચ્યું નથી.

નિજ પરમ પંચમભાવ... પારિણામિકભાવ, સહજભાવ, ધ્રુવભાવ—એની ભાવના એ ધ્રુવ નહીં. અહીં જોર પંચમભાવનું આપવું છે. ભાવના એની છે, એમ. સમજાણું કાંઈ? એની ભાવનાથી મુક્તિએ જાય છે. અહીં કહે, ચાર ભાવ આવરણસંયુક્ત હોવાથી મુક્તિનું કારણ નથી. એય! બધાને મુંઝવણ પડે. કઈ અપેક્ષાએ વાત છે? ચારની ભાવના નહીં (અને) આની ભાવના—એમ કહેવા માટે... ભાવ તો પાછો આવ્યો. ભાવના એ પર્યાય. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક પર્યાય આવીને. ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ.... નિયમસાર ઝીણું છે. સમયસાર કરતાં કેટલાક બોલો ઝીણા છે.

પંચમગતિએ... પરમ નિજ નિરંજન... ‘નિરંજન નિજ’ બે નન્ના થઈ ગયા. પરમ પંચમભાવ... પરમ પંચમભાવ ત્રિકાળ... ભાવનાથી (એટલે) એની એકાગ્રતાથી, એમ. ત્રિકાળી ધ્રુવ એમાં અંતર એકાગ્ર થવાથી (અર્થાત્) એની ભાવનાથી પંચમગતિએ મુમુક્ષુઓ જાય છે. મુમુક્ષુઓ પંચમગતિ પંચમભાવની ભાવનાથી પામે છે એમ કહે છે. ચાર ભાવની ભાવનાથી નહીં, એ માટે એમ કહ્યું. ચાર ભાવ પર્યાય છે. પર્યાયની ભાવના કરવાથી ક્યાં થશે? એ તો વિકલ્પ ઉક્યો. ત્રિકાળ ધ્રુવ એ ટકી રહેલું તત્ત્વ છે. ચાર ભાવ તો પર્યાય છે, પર્યાય પલટતી રહે, એનો આશ્રય ક્યાં છે? એ દૃષ્ટિનો વિષય—ભાવનાનો વિષય ધ્રુવ ત્રિકાળ નિરુપાધિ જેનું સ્વરૂપ છે એવો જે ત્રિકાળીભાવ પારિણામિક પરિણામ સહજ ધ્રુવ, જેને નિમિત્ત તો નથી, રાગ તો નથી, પણ જેમાં પર્યાય પણ નથી. ચાર ભાવ.... એવો જે ધ્રુવભાવ એની ભાવનાથી.... એ બાર ભાવના આવે છેને સંવરમાં? ..... આ તો પંચમભાવની ભાવના. કોઈ દિ’ સાંભળ્યુંય ન હોય કે પંચમભાવ શું હશે? છોટાભાઈ! પંચમભાવ કોણ જાણે શું, ક્યાં હશે? સિદ્ધમાં હશે? પંચમભાવ તારામાં ત્રિકાળ છે એ. નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવસ્વરૂપ, પરમસ્વભાવ, એકરૂપભાવ અનાદિ-અનંતરૂપભાવ, જેમાં પર્યાયનો પણ અભાવ છે એવા ધ્રુવની ભાવનાથી પંચમગતિએ મુમુક્ષુઓ જાય છે. લ્યો, એ મોક્ષનું કારણ પંચમભાવની ભાવના છે. શ્રીચંદ્રજી!

પહેલે કહ્યું હતું કે ચાર ભાવ આવરણસંયુક્ત હોવાથી મુક્તિનું કારણ નથી. એ તો પર્યાયની અપેક્ષાએ કહ્યું હતું, પણ અહીં ત્રિકાળીની અપેક્ષા રાખીને જે ભાવ થયો, છે તો એનો એ. એમ પંચમભાવની ભાવના... ધ્રુવ નિત્યભાવ, સ્વભાવભાવ... જીવના બે અંશો—એક પર્યાય અંશ અને એક ધ્રુવ અંશ. જેની હયાતીમાં બેય છે—જીવની હયાતીમાં બે છે. (પર્યાય) અંશ અને ધ્રુવ (અંશ). એમાં હયાતીવાળો ખરો એ ધ્રુવ (અને) એક સમયની હયાતીવાળો એ નાશવાન. ‘દ્રવ્ય આત્મલાભ હેતુ’ એ કહ્યું હતુંને ત્યાં? વસ્તુનો હયાતીનો ભાવ, એનો હેતુ તે

પરિણામિક. વસ્તુ ધ્રુવ તે જ હયાતી છે એમ કહેવું છે અહીં. પર્યાયની ત્રિકાળ હયાતી નથી. સમય-સમયનો ... પલટતી છે. બહુ ઝીણું. ઓલા વાંધા કાઢે કે નિમિત્તથી થાય, વ્યવહાર કરતાં કરતાં થાય, વ્યવહાર પહેલો હોય તો પછી નિશ્ચય આવે. એમાં લખાણ છે મોટું. .... કોઈ સાધુ છે. દિગંબર સાધુ છે.

વ્યવહાર અભૂતાર્થ સર્વથા નથી. એનું એક મોટું લખાણ હતું..... ભૂતાર્થ વસ્તુ... તમે અભૂતાર્થ કહો છો તો અસત્યાર્થ કેમ ન કહ્યો એને? હવે અભૂતાર્થ કહો કે જયચંદ પંડિતજીએ લખાણમાં અસત્યાર્થ કહ્યું. ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ અસત્યાર્થ છે, (પણ) પોતાની અપેક્ષાએ ભૂતાર્થ છે. પર્યાય છે નહીં? પર્યાયની અપેક્ષાએ પર્યાય છે. સત્યાર્થ ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ એ નથી. એમ પર્યાયની અપેક્ષાએ ત્રિકાળી નથી એમ નહીં પાછું. કોઈ કહે કે એની (ત્રિકાળીની) અપેક્ષાએ આ (પર્યાય) નથી તો પછી આની (પર્યાયની) અપેક્ષાએ એ (ત્રિકાળી) નથી.—એમ નહીં. બેય કહેવાય કે ભૂતાર્થની અપેક્ષાએ એ અભૂતાર્થ અને એ વ્યવહાર ભૂતાર્થની અપેક્ષાએ નિશ્ચય અભૂતાર્થ. અરે! એમ ન હોય.

(વર્તમાન કાળે) જાય છે. એક જ સિદ્ધાંત જુઓ! નિરંજન નિજ પરમ પંચમભાવ ભગવાન ધ્રુવ એની મીટ માંડીને, ધ્રુવ ઉપર દૃષ્ટિ દર્શને, ધ્રુવમાં એકાગ્ર થઈને મુમુક્ષુઓ વર્તમાનકાળે મહાવિદેહમાં મોક્ષ જાય છે. (ભવિષ્ય કાળે) જશે.. એક જ .... અને (ભૂતકાળે) જતા. લ્યો, ગયે કાળે પણ આ જ રીતે મોક્ષ ગયા છે. પંચમ ધ્રુવભાવ.... ઉત્પાદ-વ્યયવાળા ચાર ભાવ. ધ્રુવભાવ એક પરમભાવ, એની અપેક્ષાએ ચાર ભાવ અપરમભાવ છે. પરમસ્વભાવભાવ નિજ નિરંજન એની ભાવનાથી અનંત જીવો ભૂતકાળે મોક્ષ ગયા, ભવિષ્યકાળે જશે અને અત્યારે જાય છે. એક જ છે પ્રકાર, લ્યો. આમાં સમજાય છે કાંઈ?

(હવે ૪૧મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ બે શ્લોકો કહે છે :)

અંચિતપંચમગતયે પંચમભાવં સ્મરન્તિ વિદ્વાન્સઃ ।

સંચિતપંચાચારાઃ કિંચનભાવપ્રપંચપરિહીનાઃ ॥૫૮॥

શ્લોકાર્થ : (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્યરૂપ) પાંચ આચારોથી યુક્ત મુનિ... જેણે નિશ્ચય જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ ને વીર્ય એવા પાંચ આચારોથી સહિત થઈને... સંત ભગવંત મહંત એનો ભવનો અંત છે. એવા પંચ આચારોથી યુક્ત છે, કાંઈપણ પરિગ્રહપ્રપંચથી સર્વથા રહિત છે. જેને એક વિકલ્પ પણ નથી, વસ્ત્રનો ટુકડો પણ નથી. કાંઈપણ પરિગ્રહપ્રપંચથી... પરિગ્રહથી સર્વથા રહિત છે. લ્યો, અહીં ‘સર્વથા’ શબ્દ આવ્યો છે. એવા વિદ્વાનો—આવા સંતો—એવા મુનિઓ પૂજનીય પંચમગતિને પ્રાપ્ત કરવા માટે... લ્યો, પૂજવાયોગ્ય એવી પંચમગતિ

ક્ષાયિકપર્યાય... લ્યો. પંચમગતિને પ્રાપ્ત કરવા માટે પંચમભાવને સ્મરે છે. આહાહા! પંચમભાવને યાદ કરે છે, એનું સ્મરણ (કરે છે). પર્યાયનું નહીં, નિમિત્તનું નહીં, ભગવાનનું નહીં, ભગવાનના જાપથી ને સ્મરણથી મુક્તિ થાય છે. કે ના. એમ કહે છે. જીવમેં હૈ હી નહીં. .... કાંઈ જીવને નહીં. પહેલું કહ્યું એટલું, પંચમભાવની ભાવના એ કહ્યું. એ પર્યાય થઈ.

જેને ક્ષયોપશમ આવરણ ન હોય, જેને કર્મ ઉપાધિની અપેક્ષા કહી હતી, એની ભાવનાથી .... થાય? ... ઓલાની ભાવના... જુઓ ત્યાં. ભાવના તે વસ્તુ કીધી, પણ ભાવના કોની? ધ્રુવની. એની (પર્યાયની) નહીં. સમજાણું કાંઈ? ઓહોહો! એક તો એ કે પાંચ આચાર સહિત મુનિઓ હોય છે. સહિત, હવે રહિત? કાંઈપણ પરિગ્રહ..... સહિત ને રહિત બે સિદ્ધ કર્યા. આત્માનું જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર નિશ્ચય એવા સહિત હોય છે અને કાંઈપણ પરિગ્રહનો પ્રપંચ—એક કપડાનો કટકો કે વિકલ્પ—(એનાથી) સર્વથા રહિત છે, લ્યો. ઠીક! એવા વિદ્વાનો... એવા વિદ્વાનો... એને વિદ્વાન કહીએ.

એ પૂજનીય પંચમગતિને પ્રાપ્ત કરવા, લ્યો. ઉત્પન્ન કરવું છે ને? ઉત્પન્ન કરવું ને વ્યય કરવું છે..... ધ્રુવનો આશ્રય કરીને ઉત્પન્ન કર્યું, એમ. ધ્રુવનો આશ્રય કરી એટલે આશ્રયભાવના કરી અને એનાથી ઉત્પન્ન કરવું એ. એ કેવલ, સિદ્ધદશા. અને વ્યય? આનો આશ્રય અને આનો ઉત્પાદ.... પૂર્વની પર્યાયનો વ્યય, ભાવનાથી કેવળજ્ઞાનનો ઉત્પાદ (અને) ભાવના ધ્રુવની. આહાહા! ભારે માર્ગ! નિયમસારે તો બહુ ચોખ્ખું કર્યું છે. એટલે કેટલાક (કહે છે કે) આ નિયમસારની ટીકા નહીં.. ટીકા નહીં. પણ પાઠમાં છે એ મૂકી છે. આ તો પાઠમાં નથી? **ગો સ્વયંભાવઠાણા...** એ તો પાઠ છે. **ગો સ્વયંભાવઠાણા...** પાઠ પોતે કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે. એ શુદ્ધભાવ, શુદ્ધભાવ કહો કે ધ્રુવભાવ કહો. આ અધિકાર છેને માથે? શુદ્ધભાવ. શુદ્ધભાવ એ પર્યાયનો ભાવ નથી. શુદ્ધભાવ કહો કે ધ્રુવભાવ કહો કે પરમપારિણામિક સ્વભાવભાવ એકરૂપભાવ. એ શુદ્ધભાવની ભાવના કહો કે પરમપારિણામિકભાવની ભાવના (કહો કે) ધ્રુવભાવની ભાવના (કહો).

પૂજનીય પંચમગતિને પ્રાપ્ત કરવા માટે પંચમભાવને સ્મરે છે (અર્થાત) એનું ધ્યાન કરે છે એમ. ....ધારણા થઈ ગઈ છે કે આ આત્મા છું..... એવો અંદર નિશ્ચય થયો છે, હવે એને સ્મરે છે. વારંવાર એનું સ્મરણ છે. નિમિત્તનું નહીં, વિકલ્પનું નહીં, પર્યાયનું નહીં. લોકો સ્વાધ્યાય કરતા નથી (અને) સ્વાધ્યાય કરે તો પોતાની દૃષ્ટિએ કરે પાછા. પોતાની દૃષ્ટિએ સાધારણ અર્થને ખેંચી લે. શાસ્ત્રમાં જે કહેવું છે એ પ્રમાણે તારો અર્થ, તારી દૃષ્ટિ કર એમ (કરે) નહીં. આ વાંચે તો ખરા. હવે તો વાંચે છે માળા. અહીં મૂક્યા છે પ્રશ્નો. વાંચો છે તો ઘણું..... વ્યવહાર પહેલો જોઈએ. આ પંચાસ્તિકાયમાં કહ્યું છે, (વ્યવહાર) સાધન છે, નિશ્ચય સાધ્ય છે. અમૃતચંદ્રાચાર્ય

પોતે કહે છે. આ એકતાલીસમી થઈ. ક્ષયોપશમ નહીં, ઉદય નહીં, ઉપશમ નહીં, ક્ષાયિક નહીં—કાંઈ નહીં, જાઓ. ઓગણસાઈઠ. બીજો કળશ.

**સુકૃતમપિ સમસ્તં ભોગિનાં ભોગમૂલં
ત્યજતુ પરમતત્ત્વાભ્યાસનિષ્ણાતચિત્તઃ ।
ઉભયસમયસારં સારતત્ત્વસ્વરૂપં
ભજતુ ભવવિમુક્ત્યૈ કોઢત્ર દોષો મુનીશઃ ॥૫૯॥**

શ્લોકાર્થ : સઘળુંય સુકૃત (શુભ કર્મ)... એ પુણ્ય પરિણામ ને પુણ્ય પરિણામનું બંધન એ ભોગીઓના ભોગનું મૂળ છે... તારું કામ નહીં, કહે છે. શુભભાવથી તો પુણ્ય બંધાય ને સંયોગ મળશે. એ ભોગીઓના ભોગનું મૂળ છે, યોગીઓના ભોગનું મૂળ એ નથી. આહાહા! સઘળુંય સુકૃત ડોં. **સુકૃતમપિ**, એમ. ‘અપિ’નો અર્થ ન આવ્યો. **સુકૃતમપિ** એમ. અશુભની તો શું વાત કરવી? એમ. **સુકૃતમપિ સમસ્તં ભોગિનાં ભોગમૂલં**... ..... સઘળુંય.. સઘળુંય.. લ્યો. **સઘળુંય સુકૃત**... ત્યાં વળી એ કહે કે સુકૃત એટલે શુભકર્મ. અહીં ‘સુકૃત’ શબ્દ છે. સઘળાય શુભભાવો, આહાહા! અસંખ્ય પ્રકારના દયા, દાન વ્રત, ભક્તિ, તપ, ભગવાનનું સ્મરણ વિગેરે.. વિગેરે.. આહા! **સુકૃત ભોગીઓના ભોગનું મૂળ છે**... ધર્મીના ભોગનું એ મૂળ નહીં. ધર્મીને ભોગ હોય જ નહીં. પુણ્ય ને પુણ્યના ફળ ધર્મીઓને હોય જ નહીં. ધર્મી તો વ્યવહારથી મુક્ત છે. આહાહા! વ્યવહાર એવો રાગ એનાથી મુક્ત છે. એમાં એકત્વ થયું એ ભોગીઓના ભોગનું મૂળ છે. આહાહા!

સઘળુંય સુકૃત ભોગીઓના ભોગનું મૂળ છે, પરમ તત્ત્વના અભ્યાસમાં નિષ્ણાત ચિત્તવાળા મુનીશ્વર... જેને પરમ તત્ત્વ ભગવાન શુદ્ધ આનંદ એમાં જેનો અભ્યાસ... જુઓ! આ અભ્યાસ. પરમ તત્ત્વના અભ્યાસમાં નિષ્ણાત... શાસ્ત્ર અભ્યાસ એ વાત અહીં નથી લીધી. એ તો વિકલ્પ છે. પરમ તત્ત્વ ભગવાન આત્મા, પૂર્ણ સ્વરૂપ ધ્રુવસ્વરૂપ એના અભ્યાસમાં નિષ્ણાત ચિત્તવાળો... એના અભ્યાસમાં નિપુણ-વિચિક્ષણ ચિત્તવાળો પુરુષ... આહાહા! પરમસ્વભાવભાવ... ત્યાં ઓલા એમ કહે કે એ તો મુનિઓની વાત છે આ. મુનિશ્વર એમ કહ્યું છેને? એવા નિષ્ણાત ચિત્તવાળા... નિષ્ણાત-પ્રવીણ-પાવરધા-વિચિક્ષણ... નિજ પરમસ્વરૂપ ધ્રુવ એના અભ્યાસમાં નિષ્ણાત છે એવા ચિત્તવાળા મુનિશ્વર ભવથી વિમુક્ત થવા અર્થે... લ્યો, ભવથી મુક્ત થવા અર્થે તે સઘળાય શુભ કર્મને છોડો. શુભ કર્મને છોડો. છોડીને શું અશુભ કરવા નીકળવું છે? છોડીને ઠરો અંદર. એનો અર્થ શું છે?

સઘળાય શુભ કર્મને છોડો. આચરણ કરવું છે ને આ આચરણ આમ છે ને આ સમય છેને... છોડ (અને) અહીં ઠર અંદર. ચિદાનંદ ભગવાન જેમાં અનંત આનંદ, અનંત જ્ઞાનની ખાણ છે. અનંત આનંદ પૂર્ણ એક સમયમાં નીકળે એવા અનંત અનંત નીકળે એવી મોટી ખાણ છે, કેવળીને પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાન છે એવા તો અનંતા અનંતા આનંદ ને ..... જેની ખાણમાં પડી છે. અનંતા અનંત.. ઓહોહો! એવું જે નિજસ્વરૂપ પોતાનું પૂર્ણ રૂપ એના નિષ્ણાત ચિત્તવાળા મુનિશ્વર ભવથી વિમુક્ત થવા અર્થે સઘળાય શુભકર્મને છોડો. જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ સારો છે. (અહીં કહે છે કે) બધાય શુભકર્મને છોડો. કહો, પ્રકાશદાસજી! ક્યા આયા? આ તો પંચમહાવ્રતને છોડો, અહીં તો એમ કહે છે.

પહેલા લીધા હતા, ત્યારે હવે છોડે છે. લીધો હતો શુદ્ધ ઉપયોગ. ....અરિહંત..... ‘ગૃહસ્થાશ્રમ છોડી, મુનિધર્મ અંગીકાર કરી...’ પાંચ ટુકડા કર્યા છે. આહાહા! અરિહંતનું સ્વરૂપ છે ને? ગૃહસ્થપણું છોડી... ‘ગૃહસ્થાશ્રમ છોડી...’ હુકમચંદ..... ‘મુનિધર્મ અંગીકાર કરી...’ ઓલાને છોડી, આને અંગીકાર કરી... ‘નિજસ્વભાવ સાધન વડે...’ આહા! સાધન એ. ‘નિજસ્વભાવ સાધન વડે...’ એક-એક ટુકડામાં ભાવ... ભેદ પાડીને પાછું બહુ સ્પષ્ટ કરે છે. બહુ બુદ્ધવાળો, ઘણી બુદ્ધિવાળો. કોઈપણ વાત લ્યો. અધ્યાત્મપણે શીખવવાની રીત કેમ.... પહેલું આ, પછી આ, હેતુ કેમ, ઉદ્દેશ કેમ.... બહુ સરસ બનાવ્યું છે. ‘નિજસ્વભાવ સાધન વડે, ચાર ઘાતિકર્મોનો ક્ષય કરી, અનંત ચતુષ્ટયે બિરાજમાન થયા’ લ્યો. અનંત ચતુષ્ટયે બિરાજમાન થયા. આટલા શબ્દો.....

અહીં કહે છે, અને સારતત્ત્વસ્વરૂપ એવા ઉભય સમયસારને ભજો. લ્યો, ઠીક. .... પ્રગટ કરવાયોગ્ય કાર્યસમયસાર અને આમ કારણસમયસાર ત્રિકાળી. સાર એવા ઉભય સમયસારને ભજો. એમાં શો દોષ છે? એમ કે છોડવું એટલે કાંઈ દોષ છે? શુભ છોડવું અને આને ભજવું, એમ. ઉભય સમયસારને ભજો. ત્રિકાળ કારણસમયસારને ભજો. મોક્ષનો માર્ગ એને પણ ભજો અને મોક્ષને પણ ભજો—ત્રણેય આવી ગયા. એમાં શો દોષ છે? વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એ છે. એમ કે ભગવાનનું સ્મરણ છોડવું, ભક્તિ છોડવી, પંચમહાવ્રત છોડવા—એમાં દોષ છે? એમાં શું દોષ છે? એમાં દોષ ટળે છે. સ્વરૂપમાં સ્થિરતા થતાં બેય સમયસારનું ભજન થાય છે—કારણસમયસારનું અને કાર્યસમયસારનું. એ આદરણીય છે. ત્રિકાળી સ્વભાવ આદરણીય છે એમાંથી કેવળજ્ઞાનની પર્યાય, સિદ્ધપર્યાય પ્રગટ થાય છે, લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જ્યેષ્ઠ વદ ૪, શનિવાર, તા. ૧૨-૬-૧૯૭૧

ગાથા - ૪૨, પ્રવચન -૩૯

આ શુદ્ધભાવ અધિકાર, નિયમસાર, ૪૨ ગાથા. ૪૧ પૂરી થઈ.

ચુગદ્ભવસંભમણં જાહજરામરણરોગસોગા ય ।

કુલજોગિજીવમગ્ગણઠાણા જીવસ્સ ણો સંતિ । ૪૨ ।

ચઉગતિભ્રમણ નહિ, જન્મ મરણ ન, રોગ શોક જરા નહીં,

કુળ, યોનિ કે જીવસ્થાન માર્ગણસ્થાન જીવને છે નહીં. ૪૨.

આહાહા! જીવને નથી, ત્યારે જડને છે? એનો અર્થ એ કે આત્મા ધ્રુવ જે નિત્ય શુદ્ધ ધ્રુવ એને અહીં આત્મા કહ્યો છે. અહીં જીવ કહ્યો છે, પછી આત્મા પણ કહેશે.... અપ્પા.. (શુદ્ધભાવ અધિકારના) પહેલા શ્લોકમાં આવી ગયું છે. આત્મા એને કહીએ કે જે શુદ્ધ ચૈતન્ય ધ્રુવ એકરૂપ સ્વભાવ, એ ખરેખર આત્મા. અહીં શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ કહો, ધ્રુવ આત્મા કહો, જ્ઞાયકભાવ કહો, પારિણામિકસ્વભાવભાવ કહો—એ જીવ. અને એ જીવની દૃષ્ટિ કરવી એનું નામ જીવને માન્યો (અથવા) સમ્યગ્દર્શન કહેવામાં આવે છે. આવા જીવને માન્યે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય. એ વર્ણન ૩૮માંથી ચાલ્યું આવે છે. સમજાય છે કાંઈ? એવા જીવને માન્યે જીવ માન્યો કહેવાય. ‘એવા’ સમજે ન? એસા. એવા જીવને માન્યો (ત્યારે) જીવ માન્યો કહેવાય. નવ તત્ત્વમાં... એક સમયમાં ધ્રુવ નિત્ય પરમસ્વભાવ સહજભાવ, એ શુદ્ધજીવ ને શુદ્ધભાવ, એ કારણપરમાત્મા ને કારણજીવ, એને વાસ્તવિક જીવ કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા! એ ટીકા.

ટીકા : શુદ્ધ નિશ્ચયનયે... એટલે કે વસ્તુની શુદ્ધ ધ્રુવતાની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો શુદ્ધ જીવને... એટલે કે શુદ્ધ ચૈતન્ય ધ્રુવને સમસ્ત સંસારવિકારનો સમુદાય નથી. આહા! આ શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ એ પર્યાય નહીં. શુભભાવ-અશુભભાવ બે થઈને અશુદ્ધભાવ અને સામે શુદ્ધોપયોગ એ શુદ્ધભાવ.—એ અહીં નહીં. અહીં તો એ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી શુદ્ધપર્યાય પણ ધ્રુવમાં નથી, એવો જીવ વર્ણવવો-કહેવો છે. આહાહા! શુદ્ધ એક સમયનું સત્ ધ્રુવ.... એક સમયની જે પર્યાય છે એ બધો વ્યવહાર આત્મા છે. વ્યવહાર નામ અસત્ય ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ. પોતાની પર્યાયની અપેક્ષાએ વ્યવહાર વ્યવહાર તરીકે ભૂતાર્થ છે. આ બધા વાંધા ભૂતાર્થના આવ્યા છેને કાલે? જૈનગેઝેટમાં આવ્યા છે. આહા! પોતે પર્યાયની અપેક્ષાએ વ્યવહારની અપેક્ષાએ વ્યવહાર છે, ભૂતાર્થ છે. ભૂતાર્થ એટલે છે, અભાવ નથી. પણ ત્રિકાળ ધ્રુવની અપેક્ષાએ એ નથી.

દાખલો આપ્યો છેને ઓલો? શું કાંઈ આવતું હતું, નહિ? જયપુર. શું અધિકાર હતો? સમયસાર. ૧૧મી ગાથા, ૧૧. જેમ સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ સ્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ સ્વદ્રવ્ય છે, પરથી ભિન્ન છે. પોતાનું દ્રવ્યપણું—ગુણ-પર્યાયનો પિંડ, ક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશી, કાળ એક સમયની અવસ્થા અને ભાવ-શક્તિ—એ સ્વપણે છે અને પરપણે નથી. પણ પોતાની અપેક્ષાએ પરવસ્તુ તો અવસ્તુ છે. પોતાના જીવના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ છે એની અપેક્ષાએ આખી દુનિયા—સિદ્ધ, સંસારી કે પુદ્ગલ એ બધું અદ્રવ્ય છે, અવસ્તુ છે. આની (સ્વની) અપેક્ષાએ તે (પર) અવસ્તુ છે, એની (પોતાની) અપેક્ષાએ ભલે એ વસ્તુ હો. આહાહા! એમ ત્રિકાળી ધ્રુવની અપેક્ષાએ એક સમયની પર્યાય તે અવસ્તુ છે. કહ્યું હતું ત્યાં. આવ્યો હતો અધિકાર ૧૧(મી ગાથા). ત્યાં તો બધું વાંચતા. અહીંનું અનુકૂળતાનું હતુંને.

એક સમયમાં જેનું પોતાનું તત્ત્વ તત્-પણે છે એ અપેક્ષાએ તો પર તત્ત્વો નથી એટલે કે અદ્રવ્ય છે. આ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ બીજા દ્રવ્યો અદ્રવ્ય છે. બરાબર હૈ? એ તો સપ્તભંગીનું મૂળ ચીજ છે. હવે અહીં ત્રિકાળી જ્યારે લઈએ, એક સમયનો નિત્ય પ્રભુ એ સત્ય છે તો એની અપેક્ષાએ એ પર્યાય અસત્ય છે. સમજાણું કાંઈ? વાત એ છે કે શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય ધ્રુવ એમાં નજર કરવાની છે. ‘લાખ બાતકી બાત નિશ્ચય ઉર આનો’ આતા હૈ ન છઠાળામેં? આહાહા! ભગવાન આત્મા એક સેકંડના અસંખ્યમા ભાગમાં જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય મહાપ્રભુ કારણસ્વરૂપ સત્ બસ વહી એક જીવ. અને એની દૃષ્ટિ કરવી ત્યાં એ દૃષ્ટિમાં આવો જીવ માન્ય થાય ત્યારે એને આત્મા માન્યો કહેવામાં આવે. કહો, સમજાણું કાંઈ? વાત તો બહુ સીધી સાદી છે, પણ છે તો ઊંચી. આહાહા! જગત-બગત તો છે જ નહીં મારામાં, પણ મારામાં પર્યાય પણ નથી એમ અહીં તો સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ?

શુદ્ધનિશ્ચયના બળે, એમ. અહીં ‘બળે’ શબ્દ નથી, પણ ‘બળે’ વાપર્યો છે. શુદ્ધ જીવને... મૂળ તો ધ્રુવની દૃષ્ટિ કરતાં એ ધ્રુવમાં સમસ્ત સંસારવિકારનો સમુદાય નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અરે? આ ધર્મ ભારે આકરો. ઓલી તો વાત કરે કે બસ, ધૂન ચડાવો. પણ શેમાં ધૂન ચડાવવી છે? અસ્તિતત્ત્વ ધ્રુવ જીવતત્ત્વ આવું પૂર્ણ છે એવું પહેલું નય-નિક્ષેપ-પ્રમાણથી, વિકલ્પથી વાસ્તવિક જેવું તત્ત્વ છે એવો નિર્ણય કરેલો હોય.... એય પંડિતજી! શામાં આવ્યો....? વહાણનું આવ્યું, નહીં? ..... જલ્દી વમી નાખે છે.... ઓલું વહાણ.

ત્યાં ૭૩માં આવે છેને કે આવા વિકલ્પોથી નિર્ણય કર્યો.... હવે જેમ સમુદ્રમાં વહાણ ભમરમાં આવ્યું છે તે ભમર છોડે છે... ભમરી છોડે ત્યારે વહાણ છૂટે છે. અહીંયા એવો ધ્વનિ આવ્યો કે જેણે આવો આત્મા અખંડ એક અભેદ શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન પરિપૂર્ણ આનંદ... ભાષા છે ને બધી? એ તો બધી આ જ ચીજ છે. એવો જેણે પહેલો વિકલ્પ દ્વારા, વસ્તુસ્થિતિએ જેમ છે તેમ રાગ મિશ્રિત વિકલ્પ દ્વારા નિર્ણય કર્યો હવે, ત્યાં તો એમ કહ્યું છે.... ‘જલ્દી વમી નાખ્યો’ (એમ)

છેને શબ્દ? છેલ્લે દિ' ને? ભાઈ! છેલ્લે દિ' હતા. .... જલ્દી વમી નાખે છે એટલે શું કહે છે? જેમ ઋષભદેવ ભગવાન આદિના જીવો જુગલિયામાં હતા. આવે છેને કથા? એ હરિભાઈ! હરિભાઈએ લખી છે કથા. .... જુગલિયાની..... બાસઠ પાનું. મુનિઓ ઉપરથી ઉતરે છે અને એને કહે છે જુગલિયાને કે તમારા સમકિતની કાળલબ્ધિ પાકી છે. સમકિત ગ્રહણ કરો. એમ અહીં જેણે વિકલ્પથી આવો નિર્ણય કર્યો છે એને જલ્દી વિકલ્પ તોડવાનો જ ભાવ છે. કલ થે કિ નહિ તુમ? ભાવનગર થે. સમજાણું કાંઈ? અહીં પડે કે જાય એ પ્રશ્ન જ નથી આહીં તો.

જેણે આવો ભગવાન આત્મા સર્વજ્ઞે જોયો, કલ્પો એવો નય-નિક્ષેપ-પ્રમાણ દ્વારા વિકલ્પથી જેણે 'આવો આત્મા છે'.... (સમયસાર) ૧૩ (ગાથા)માં એ આવે છે ને? **મૂદ્ત્યેનામિગદા**.... નય-નિક્ષેપ-પ્રમાણ.... એનો અર્થ કે જેવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે..... અજ્ઞાનીઓ કલ્પે છે અને બીજા કહે છે એમ નહીં. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વીતરાગદેવે જોયેલો એક-એક આત્મા... એવા આત્માને નય-નિક્ષેપ-પ્રમાણ દ્વારા વિકલ્પથી.... ત્યાં નય-નિક્ષેપ-પ્રમાણ કહ્યું, અહીં ૭૩માં વિકલ્પથી નિર્ણય કર્યો (એમ કહ્યું)—બધી વાત તો એક જ છે. બીજી ઢબે વાત છે. એવો જેણે વાસ્તવિક નિર્ણય કર્યો આત્માનો (કે) ધ્રુવ અખંડ, અભેદ, જ્ઞાન-દર્શને પરિપૂર્ણ છે, રાગાદિનો પુદ્ગલ સ્વામી છે. એ મારા સ્વામીપણે (રહેલો) હું (પરપણે) સદા ન પરિણમું એવો (છું). રાગપણે, વ્યવહારપણે (એના) સ્વામીપણે ન પરિણમું એવો હું છું એવો જેણે નિર્ણય કર્યો.... એ આવે છે ને? આહાહા! સદા ન પરિણમતો.... રાગના-વિકલ્પના સ્વામીપણે સદા ન પરિણમતો... ચેતનજી નહીં હોય તે દિ'? એક દિવસ વહેલા વયા ગયા હશે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ જલ્દી વમી નાખે છે. બસ, એની કાળલબ્ધિ પાકી ગઈ છે. ભાઈ હતા ત્યારે. સમજાય છે કે નહીં? એય મનસુખ! આહાહા!

આટલે આંગણે આવ્યો ને આ કર્યું, એ હવે આંગણું છોડીને અંદર જવાનો જ છે. એવી શૈલી ત્યાં છે. આહીં પણ કહે છે, આહાહા! કુંદકુંદાર્યાર્યની કથન પદ્ધતિ અલૌકિક છે! લોકો ભ્રમણામાં જ્યાં ત્યાં ભમે છે ને. આત્મા આમ મળે ને આત્મા આમ મળે. મરી જવાના બિચારા, જિંદગી વઈ જવાની. આહા! અવતાર આવો મનુષ્યદેહ.... આહાહા! સંસાર નથી જીવમાં, એને સંસાર રહિત કરવાનો આ કાળ છે. આહાહા! આ સંસાર કહે છે ને? આહાહા! ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ, જેમાં સંસારની કોઈ વિકલ્પની જાળ છે નહીં. આ બધું કહેશે. એટલે એ સંસાર રહિત થવાનો જ ધ્રુવ કાળ છે. ધ્રુવને જેણે પકડ્યો એને સંસાર રહિત થવાનો જ કાળ છે, કારણ કે ધ્રુવમાં સંસાર નથી. આહાહા! સમજાય છે કે નહીં? એય હસમુખ! એને નહીં, એને હમણા વાર છે થોડી. ધંધામાં ..... કરેને? .... આહા!

કહે છે, **શુદ્ધ નિશ્ચયનયે શુદ્ધ જીવને**... અહીં તો ત્યાં આગળ.... છે. વાસ્તવિક ધ્રુવ તત્ત્વની દૃષ્ટિના બળે તે ધ્રુવમાં સંસાર-ફંસાર કાંઈ છે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ? એટલે કે જેણે

વર્તમાન પર્યાય, રાગ ને નિમિત્ત ઉપરની રુચિ છોડી દીધી છે અને ધ્રુવની રુચિ જશે કરી છે, સંસાર એનામાં નથી અને હવે એને કરવાનોય નથી અને એને સંસાર રહેવાનોય નથી. આહાહા! કહો, છોટાભાઈ! સમજાય છે કે નહીં? આ સમજવાનું છે હોં, બહારનું તમારું... ડહાપણ..... ધૂળમાંય કાંઈ નથી. હેરાન થવાના રસ્તા છે. આહા! શુદ્ધ નિશ્ચયનયે શુદ્ધ જીવ... એટલે કે શુદ્ધભાવ, એને સમસ્ત સંસારવિકારનો સમુદાય... ધ્રુવ સમુદાયમાં સંસારનો સમુદાય નથી. આહાહા! આ પહેલી જીવને માનવાની વાત છે. જીવ કેવડો અને કેવો છે—એ માનવાની વાત છે. હવે એને ઊંચી કે પહેલી કે છેલ્લી કહે, જે કહે આ છે. આત્મા જ્યાં આવો છે એને માનવો એમાં પ્રશ્ન શું છે કે ઊંચી છે ને.... વસ્તુ જ આ પહેલી છે. જીવ કહો કે આત્મા કહો.... અહીં તો બબ્બે શબ્દ વાપર્યા છે. જીવ સમુદાય વાપર્યો છે ને અપ્પા શબ્દ વાપર્યો છે. પહેલી ગાથામાં અપ્પા શબ્દ વાપર્યો છે ઉટમાં. કારણ કે કોઈ વળી જીવ ને આત્મા બીજો (-અલગ) ન માની લે. એટલે ત્યાંય અપ્પા શબ્દ વાપર્યો છે. જીવાદિબહિચત્ત્વં હેયમુવાદેયમપ્પણો અપ્પા... અને અહીં બધે, જીવને નથી.. જીવને નથી (એમ કહ્યું છે). આહાહા! એને પછી ૪૩માં કહેશે. અપ્પા છેલ્લો શબ્દ છે. ગિબ્બયો અપ્પા... એટલે કોઈ જીવ ને આત્મા જુદો છે એમ નહીં. એ જીવ કહો કે આત્મા કહો—એક વાત છે. વેદાંત કહે છે ને? અંતઃકરણ વિશિષ્ટ જીવ તે જીવ અને તેનાથી રહિત એકલો આત્મા તે શુદ્ધાત્મા. ખોટી વાત છે. આહાહા!

એમ અહીંયા (આ ગાથામાં) કહ્યું છે. હવે આ અર્થ. દ્રવ્યકર્મ... આઠ કર્મ જડ એ તો અજીવ છે. એ જીવમાં ક્યાં છે? ભાવકર્મ... પુણ્ય ને પાપનો વિકલ્પ, મિથ્યાત્વ કે રાગ-દ્વેષ આદિ. સ્વીકાર નહિ હોવાથી એટલે કે ધ્રુવની દૃષ્ટિ થતાં એનો સ્વીકાર નથી. દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મનો સ્વીકાર નહીં હોવાથી... જીવની અંતર ધ્રુવદૃષ્ટિ થતાં દ્રવ્ય ને ભાવકર્મનો જ્યાં સ્વીકાર નથી, તેથી તે જીવને નારકત્વ, તિર્યચત્વ, મનુષ્યત્વ અને દેવત્વસ્વરૂપ ચાર ગતિઓનું પરિભ્રમણ નથી. ચાર ગતિ જેમાં નથી. આહા! વ્યવહારદૃષ્ટિમાં છે, પણ એ હેય છે. નિશ્ચયની દૃષ્ટિએ જોતાં—ધ્રુવસ્વરૂપ આત્માને જોતાં—આત્મા વાસ્તવિક અનાદિ-અનંત નિત્યાનંદ શુદ્ધ ધ્રુવ જોતાં—એની દૃષ્ટિમાં દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મનો સ્વીકાર નથી. એથી એને ચાર ગતિ એમાં નથી. અહીં મનુષ્યગતિ હોય તો ધર્મ થાય, લાભ થાય, દેવગતિ હોય તો ભગવાન પાસે જવાય. એ ભ્રમણા છે. એમાં છે નહીં પછી એનાથી જવાય એ આવ્યું ક્યાંથી? સમજાય છે કાંઈ? આહાહા!

ચાર ગતિઓનું પરિભ્રમણ જ નથીને? આહાહા! આ રખડે છે ને? રખડે કોણ? એ તો પર્યાયબુદ્ધિવાળો રખડે છે. પર્યાયબુદ્ધિ એ પોતે રખડવું છે. જ્યાં વસ્તુબુદ્ધિ થઈ, છે જ નહીં એમાં. રખડવું છે જ નહીંને. આહાહા! નિત્યાનંદ પ્રભુ એવો જીવ જે પરમાર્થ વસ્તુ એનો જ્યાં સ્વીકાર થયો, ત્યાં ચાર ગતિના કારણ(રૂપ) દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મનો સ્વીકાર નથી. તેથી ધર્મજીવને

ધ્રુવધર્મને દૃષ્ટિમાં લેતાં એને ચાર ગતિ હવે છે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ? આહા! પછી ખુલાસો કરે છે જીવની વ્યાખ્યા કરીને.

નિત્ય-શુદ્ધ ચિદાનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ જીવને... એમ. કેવો છે ભગવાન આત્મા અંદર? નિત્ય-શુદ્ધ... એ તો ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. નિત્યનો હિસ્સો... જીવના બે ભાગ—એક પર્યાયનો હિસ્સો ને એક ધ્રુવનો હિસ્સો. એમાં એ ધ્રુવનો હિસ્સો એ આત્મા. સમજાય છે કે નહીં? છોટાભાઈ! આવું બધું વારંવાર સાંભળવા મળે નહીં. ત્યાં શું ચાલે છે? આવો મનુષ્યદેહ (મળ્યો) એમાં એનું તત્ત્વ શું છે... અને તે આમ છે, સર્વજ્ઞે કહ્યું છે, શાસ્ત્રમાં છે, વસ્તુમાં એમ છે. સમજાણું કાંઈ? નિત્ય-શુદ્ધ... એ તો સાધારણ નિત્ય શુદ્ધ શબ્દ વાપર્યો છે. હવે, ચિદાનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ... કેવો પ્રભુ આત્મા? જેને નિત્ય ખરેખર આત્મા કહીએ, ધ્રુવ આત્મા, નિત્ય આત્મા, શાશ્વત રહેલો ભગવાન આત્મા એ ચિદાનંદરૂપ-જ્ઞાનનંદરૂપ છે. એવો જ્ઞાનનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ... કારણપરમાત્મસ્વરૂપ એ પોતે કારણપરમાત્મા ત્રિકાળ છે. આહાહા! એવો જીવ... ભાષા દેખો!

નિત્ય-શુદ્ધ ચિદાનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ... અંદરમાંથી એક વિકલ્પ..... એ દૃષ્ટિ જ્યાં સંયોગ ઉપર, આ શરીર, વાણી, મન, ધૂળ-ધાણી એમાં છે (અને) વસ્તુ છે એમાં નથી. એમાં દૃષ્ટિ (કર). હવે, એ દૃષ્ટિને આ કેમ બેસે? માટે કહે છે કે દૃષ્ટિ ફેરવ. સંયોગો દેખાય તે ભૂલી જા, ગતિ થાય એ ભૂલી જા. કારણ કે એ તો પર્યાયમાં છે. રાગ થાય તે ભૂલી જા. જ્યાં તારા સંયોગીભાવ ને સંયોગી ચીજ એમાં જે દૃષ્ટિ છે, એથી આ અસંયોગી ચીજમાં એ દૃષ્ટિ આવતી નથી. કહો પ્રકાશદાસજી! બરાબર હૈ? આહાહા!

આ શરીર, વાણી, આ બધું ધૂળધાણી સંયોગી ચીજ છે. હવે જ્યાં એમાં દૃષ્ટિ છે (તેથી) પોતે છે એમાં દૃષ્ટિ નથી. જે એનામાં નથી ત્યાં એની દૃષ્ટિ છે. હવે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો ત્યાં એની દૃષ્ટિ છે. એ એનામાં નથી ત્યાં એની દૃષ્ટિ છે. હવે એને આ કેમ બેસે? અને આગળ જતાં એક સમયની પર્યાય-વ્યવહારી જીવ ઉપર દૃષ્ટિ છે કે જે એમાં નથી. અહીં (બાદ્ય) દૃષ્ટિ છે એને આ (ધ્રુવદૃષ્ટિ) નથી (અને) અહીં (ધ્રુવમાં) દૃષ્ટિ છે એને આ (વિકલ્પ) નથી. બરાબર છે? આહાહા! જેની દૃષ્ટિમાં પોતાનું હોવાપણું સંયોગી ચીજથી માન્યું છે અથવા આ સંયોગ છે એનાથી મને ઠીક છે અને રાગથી જેની હયાતી માની છે અથવા તે સમયનો—એક સમયનો પર્યાય પ્રગટ-વ્યક્ત અંશ એનાથી પોતાપણું માન્યું છે એને આ ધ્રુવપણાનો અભાવ છે. એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. બરાબર છે? આહાહા! ભારે ભાઈ....! વિષયોમાં સુખ છે એમ જ્યાં બુદ્ધિ છે એને દૃષ્ટિમાં આત્માનો અભાવ છે, નાસ્તિ છે. આહાહા! પાંચ ઇન્દ્રિયો અને તેના વિષયો અને તેની ખંડખંડ ઇન્દ્રિય અને વિકલ્પો—એમાં જેને ઠીક લાગે છે, એને આખો આત્મા અઠીક છે. જેને

આખો આત્મા ધ્રુવ ઠીક છે અને આ જ છું એમ બેઠું, એને આ સંસાર, વિકલ્પ, સંયોગ કાંઈ મારામાં છે જ નહીં. આહાહા! બરાબર હૈં?

એવા જીવને... આવો જીવ. ક્યો? નિત્ય-શુદ્ધ ચિદાનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ જીવને... આહાહા! એને જ જીવ કહ્યો પણ. એ ધ્રુવ જીવ અને એ જ ખરેખર આત્મા. ખરેખર આત્મા જ એ છે. કહો, મનસુખ! શું આ બધી દુકાનની વ્યવસ્થા ને દુકાનનું ફલાણું.. ફલાણું... બધું. મોસમ હોય ને પૈસા સડસડાટ આવતા હોય ઉઘરાણીના. પાંચ લાખની ઉઘરાણી નાખી હોય અને એમાં દરરોજ પાંચ-પાંચ હજાર, દસ-દસ હજાર આવે. દસ-દસ હજાર લઈ જાય.... આહાહા! ને ટાણા હોય તો પોંક લેતા આવે, જુવારનો પોંક લેતા આવે શેઠ માટે. લ્યો. .... એવી મજા ક્યાં છે? કહો. એવી મજા છે કાંઈ આત્મામાં? આત્મામાં એવી મજા છે? આત્મામાં એવી મજા નથી. એ મજા તો જડમાં માની છે. કહો, હસમુખ! બે આવ્યા છે, એકને ત્યાં રાખ્યો છે. આહાહા...

ભારે પણ! દિગંબર સંતોની કથની આભને.. આભને ટેકા આપે એવી છે. આહાહા! હું એવો નિત્યાનંદ પ્રભુ છું. આહા! નિત્ય-શુદ્ધ ચિદાનંદ કારણપરમાત્મા.. ચિદાનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ, એમ. એવો જીવ... એને જીવ કહીએ. એમાં દ્રવ્યકર્મ નથી, ભાવકર્મને ગ્રહણને યોગ્ય વિભાવ પરિણતિનો અભાવ હોવાથી... લ્યો. ભગવાન નિત્ય-શુદ્ધ ચિદાનંદરૂપ કારણપરમાત્મસ્વરૂપ ધ્રુવ એવી દૃષ્ટિ થઈ એથી એને દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મને ગ્રહણ યોગ્ય વિભાવ પરિણતિનો અભાવ છે. વસ્તુમાં વિકારી પરિણતિનો અભાવ છે, એથી એને જન્મ નથી. આહાહા! વિભાવ પરિણતિ અસ્તિત્વે મારામાં છે એમ સ્વીકાર છે એને જન્મ-મરણ છે. જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોક એને છે. આહાહા! ભાઈ! આ ધર્મની આવી રીત...? ઓલા સ્થાનકવાસીમાં કહે, છકાયની દયા પાળવી, ચોવિહાર કરવો, કંદમૂળ ન ખાવા, દીક્ષા લઈ લ્યો ઝટ મુંડાઈ જાવ. દેરાવાસીમાં કહે, ભઈ જાત્રા કરો, શું કહેવાય? શાંતિવિધાન કરો અને દિગંબરમાં આવું ખાવું ને ન ખાવું ને લુગડાં છોડો. આ કરો ને આ કરો, ધર્મપૂજા ને વીતરાગી પૂજા.

શ્રોતા : વીતરાગી પૂજા કરે તો પૈસા મળે, પૈસા મળે તો મંદિરમાં વપરાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મંદિરમાં વપરાય. ધૂળમાં વપરાય, સાંભળને હવે! અહીં તો કહે છે, અરે! ભગવાન આત્મામાં—જેને નિત્યાનંદ શુદ્ધ જીવ પ્રભુ કહીએ એમાં—તો દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મને ગ્રહવાને યોગ્ય એવી વિકારીદશા એનો તો અભાવ છે. એને લઈને—અભાવ હોવાથી, એમ કારણ આપ્યું. ભાવકર્મના ગ્રહણને યોગ્ય વિભાવપરિણતિનો અભાવ હોવાથી... જાતિ એટલે જન્મ લેવો. જાતિ છે એટલે જન્મ... જન્મ નથી. ભગવાન આત્માને જન્મ કેવા? આહાહા! આવો આત્મા જેને અંતર્દૃષ્ટિમાં બેઠો એને જન્મ નથી કારણ કે એમાં જન્મ નથી એટલે એને જન્મ (ન જ હોય). સમજાણું કાંઈ?

જરા નથી... ધ્રુવ ચિદાનંદ પ્રભુમાં જરા નથી, તો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને જરા નથી. એને મરણ નથી. ધ્રુવમાં મરણ નથી કેમકે વિભાવપરિણતિના અભાવને લઈને જ્યાં આવું નથી તો પછી આ (પણ) નથી. એ નથી તો વસ્તુમાં પણ એ નથી. વસ્તુની દૃષ્ટિ થઈ એને પણ નથી. વસ્તુમાં નથી, પણ વસ્તુની દૃષ્ટિ થઈ એને પણ નથી. એમ કહેવું છેને આહી? ઝીણી વાત છે..... આહાહા! રોગ નથી. દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મને ગ્રહણ યોગ્ય વિભાવપરિણતિ એ તો જેને નથી, એથી વિભાવપરિણતિના અભાવને લઈને રોગ નથી. આહાહા! આત્મામાં રોગ નથી, તેથી સમ્યગ્દષ્ટિના ધ્યેયમાં ધ્રુવ આવ્યું માટે એને પણ રોગ નથી. ધર્મીને રોગ જ નથી. આહાહા! ભારે ભાઈ! શોક નથી... વસ્તુમાં દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મને ગ્રહણયોગ્ય વિભાવપરિણતિ નથી, એને વસ્તુમાં શોક નથી, તો વસ્તુદૃષ્ટિવંતને પણ શોક નથી. આહાહા! ધર્મી એવો આત્મા ધ્રુવ એમાં આ નથી, તો ધર્મી એવો આત્મા એનું જેને ભાન થયું એ (પણ) ધર્મી છે—પર્યાયમાં ધર્મી થયો એ. વસ્તુ તો ધર્મી છે ત્રિકાળ. એને પણ, એ ધર્મી થયો એટલે આ કાંઈ નથી એમ કહે છે.

ચતુર્ગતિના (ચાર ગતિના) જીવોના કુળ... લ્યો. તથા યોનિના ભેદ... ઉત્પન્ન (થવાની) યોનિ (એના) ૮૪ લાખ યોનિ છેને, એ જીવમાં નથી. આહાહા! નિત્યાનંદ પ્રભુ નિજ આત્મા કારણપરમાત્મા એવો જે જીવ એને કુળ અને યોનિ નથી. આહાહા! ઉત્પત્તિસ્થાનને યોનિ કહીએ અને ઉત્પન્ન થવાવાળા શરીરાદિના ભાવને—પ્રકારને કુળ કહીએ. બેય ભેદ નથી. એમ કહેવામાં આવે છે. લ્યો. પૃથ્વીકાયિક જીવોનાં બાવીસ લાખ કરોડ કુળ છે... એના શરીર ઉત્પન્ન થાય ને.... શરીરના પ્રકાર વર્ણ, ગંધ, રસ, ગંધ, સ્પર્શમાં એ ...ને ઠેકાણે કરોડ લેવા. પૃથ્વીકાયિક (જીવોના) બાવીસ લાખ કરોડ કુળ છે એ જીવમાં નથી—પ્રભુ ધ્રુવ આત્મામાં નથી અને ધ્રુવની દૃષ્ટિ થઈ એને પણ હવે પૃથ્વીમાં ઉપજવાનું નથી. સંસાર જ નથી પછી પ્રશ્ન જ (ક્યાં છે?) આહાહા!

અધ્યાયિક જીવોના... આ પૃથ્વી છે પૃથ્વી, કણી-કટકી આ નીચે જુઓને પથરા, આરસપહાણના પથરા, એક-એક કણીમાં અસંખ્ય જીવ છે. દેખાય છે શરીર, અંદર અરૂપી જીવ છે. એના (પૃથ્વીકાય) શરીરની જાતના પ્રકાર બાવીસ લાખ કરોડ છે. એમ પાણીનું બિંદુ-પાણીનું ટીપું... ટીપાનો નાનો ભાગ.... એ જીવોના સાત લાખ કરોડ કુળ છે. પાણીના જીવના જે શરીરો, એ શરીરોની જાત આટલી છે. આહાહા! એ ધ્રુવ ભગવાન આત્મામાં નથી. પર્યાયબુદ્ધિવાળાને એ છે. વસ્તુબુદ્ધિ થઈ.. વસ્તુમાં નથી તેથી વસ્તુબુદ્ધિ થઈ એને એ છે નહીં. આહાહા! એ જીવ ધ્રુવ, આવા જીવની દયા પાળનારો છે એમ નથી—એમ કહ્યું છે. એ જીવના શરીરો જે ઉત્પન્ન થાય એ વસ્તુમાં જ નથી પછી પાળવું કે ટાળવું એ રહેતું નથી. આહાહા!

અને ભગવાને છ કાયની જીવની દયા પાળવાનું (કહ્યું છે)... આવે છે ને? છકાય જીવ..... તેરાપંથી અને સ્થાનકવાસી બેને આ ચર્ચા ચાલી મહિનો—સવા મહિનો આ એક શબ્દ ઉપર. છ

કાયના જીવના રક્ષણ માટે ભગવાને પ્રવચન કર્યાં. એવો એક શબ્દ છે પ્રશ્નવ્યાકરણમાં શ્વેતામ્બરમાં. ભગવંત... ભગવાને પ્રવચન શું કરવા કર્યાં કે છકાયના જીવની રક્ષા માટે—એવો એક શબ્દ છે. એમાં બેની તકરાર (થઈ) બાવીસ... અને તેરાપંથીમાં. બાવીસ..વાળા કહે છકાયની રક્ષા માટે ભગવાને કહ્યું, તેરાપંથી કહે કે રક્ષા એટલે નહીં મારવા માટે કહ્યું. અહીં કહે, બેય ખોટા છે. આહાહા! ભગવાને પ્રવચન કર્યાં (કે) આત્મામાં એ કંઈ છે જ નહીં. એ પ્રકાશદાસજી! બેયના પક્ષવાળા અહીં.... બાવીસ... ને તેરાપંથી. એ ચર્ચા થઈ હતી બહોત સાલ પહેલા. ૬૭ની સાલ પહેલા. સંવત ૧૯૬૭. તમારો જન્મ પણ નહીં હોય. એ મોટી ચર્ચા... લીલાધરજી કહેતા. અમારી સાથે રહ્યા હતા. અહીં આવ્યા છે. લીલાધરજી સાધુ હતા, આચાર્ય થવાના હતા. ....પછી છોડ્યું... શ્રાવક થયા..... અહીં આવ્યા હતા. આહાહા!

એ પાણીના જીવોના સાત (લાખ) કરોડ કુળ એ ધર્મીના જીવમાં નથી, એથી ધર્મીની દૃષ્ટિમાં એ કુળ એના નથી. એ કુળ જે જગતના શરીરો છે એ પરજ્ઞેય તરીકે જ્ઞાનમાં સહેજે જણાઈ જાય છે, બસ. સમજાણું કાંઈ? તેજકાયિક જીવોનાં ત્રણ લાખ કરોડ કુળ છે... અગ્નિ.. અગ્નિ.. બીડી પીવે છેને આ..? એક અગ્નિના તણખલામાં અસંખ્ય જીવ છે. એ શરીર એના ઉત્પન્ન થવાના. છાણ હોયને છાણ? છાણ સમજતે હો? ગોબર. એ છાણની રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શની સ્થિતિ આની એને યોનિ કહીએ અને એમાં શરીરો જે ઉત્પન્ન થાય એમાં વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શની સ્થિતિનો ફેરફાર થાય એને કુળ કહીએ. સમજાણું કાંઈ?

એ ઘી બગડેલું હોય અને એમાં જીવ ઉત્પન્ન થાય અને વળી વિશેષ બગડેલ ઉત્પન્ન થાય તો યોનિ ફરી ગઈ. એવી-એવી યોનિઓના ઉત્પત્તિના ભેદ ચોરાસી લાખ છે. એમાં શરીર ઉત્પન્ન થાય, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શની શરીરની તારતમ્યતાના ફેરે એને કુળ કહીએ. આ કુળ નહીં બ્રાહ્મણનું કુળ ને વાણિયાનું કુળ... સમજાણું કાંઈ? એ આત્મામાં નથી. આહાહા! નથી એને પાળવું કે ટાળવું રહેતું નથી. .... આત્મામાં છે જ નહીં. અગ્નિના જીવોના-એના શરીરના ત્રણ લાખ કરોડ કુળ છે એ જીવને નથી.

વાયુકાયિક જીવોનાં સાત લાખ કરોડ કુળ છે... વાયુ-પવન... એ જીવમાં નથી. વનસ્પતિકાયિક જીવોનાં અઠ્યાવીસ લાખ કરોડ કુળ છે... નિગોદ ને (પ્રત્યેક) બેય-બધું આવી ગયું એમાં. અઠ્યાવીસ લાખ કરોડ કુળ છે... નિગોદ, સાધારણ ને ત્રસ—બેય... દ્વિન્દ્રીય જીવોના સાત લાખ કરોડ કુળ છે... બે ઇન્દ્રિય.. ઇયળું છે ઇયળું, એ ઇયળુંના શરીરના ફેરફાર... રંગ છે, ગંધ છે, રસ છે, સ્પર્શ છે એ બધા દ્વિન્દ્રિય જીવોના સાત લાખ કરોડ કુળ છે, ત્રીઇન્દ્રિય જીવોના આઠ લાખ કરોડ કુળ છે, ચતુરિન્દ્રિય જીવોના નવ લાખ કરોડ કુળ છે, પંચેન્દ્રિય જીવોના વિષે જળચર જીવોનાં સાડા બાર લાખ કરોડ કુળ છે... જળચરમાં ઉપજે એ. આહાહા! ખેચર જીવોનાં બાર લાખ કરોડ કુળ છે... ખેચર ઉપર... ખે (એટલે) આકાશ. ચાલનારા પંખીઓ આદિ. ચાર

પગવાળા જીવોનાં દસ લાખ કરોડ કુળ છે... ભૂમિ પર ચાલે. સર્પાદિક પેટે ચાલનારા જીવોનાં નવ લાખ લાખ કરોડ કુળ છે, નારકોનાં પચીસ લાખ કરોડ કુળ છે... નારકી છે અસંખ્ય, પણ એના શરીરના વર્ણ, ગંધ, રસ (આદિ) ઉત્પત્તિના પ્રકારો આટલા. મનુષ્યોના બાર લાખ કરોડ કુળ છે... લ્યો ઠીક. અને દેવોના છઠ્ઠીસ લાખ કરોડ કુળ છે; બધાં થઈને એકસો સાડી સત્તાશું લાખ કરોડ (૧૯૭૫૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) કુળ છે. એ જીવમાં નથી. વેદાંત કહે છે કે નથી.. નથી. પણ નથી.. નથી.. કરીને વ્યવહાર પણ નથી એમ કહે—એ ખોટું છે. આ વસ્તુમાં નથી, (પણ) એનામાં છે. નહીંતર ૮૪ લાખ યોનિ.... પર્યાય માને નહીં. આ વાતું કરે ધર્મની... કલ્પના.

પૃથ્વીકાયિક જીવોના સાત લાખ યોનિમુખ છે... એ પૃથ્વીના જીવો જે સ્થાનમાં ઉપજે એના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શની ઓછી-વત્તી તારતમ્યતાના આટલા પ્રકાર છે. યોનિમુખ એટલે જેમાં પૃથ્વીકાયના જીવ ઉપજે. અધ્યાયિક જીવોના સાત લાખ યોનિમુખ છે... આત્મામાં-ધ્રુવમાં નથી. તેજકાયિક જીવોના સાત લાખ યોનિમુખ છે... અગ્નિ.. અગ્નિ.. ઉપજવાના સ્થાનો. ઓલા કુળના અને આ ઉપજવાના. વાયુકાયિક જીવોના સાત લાખ યોનિમુખ છે... એ તો આવે છે આમાં ખામણામાં આવે છે. નિત્યનિગોદી જીવોના સાત લાખ યોનિમુખ છે; લ્યો. એ વળી જુદા. નિત્યનિગોદના જીવના સાત લાખ ઉત્પન્નસ્થાન. આહાહા! છે તો અનંત જીવ, (પણ) શરીરની ઉત્પત્તિના પ્રકાર આટલા છે.

ચતુર્ગતિ (—ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરનારા અર્થાત્ ઇતર) નિગોદી જીવોના સાત લાખ યોનિમુખ છે... ઓલા નિત્યનિગોદ હતા. ઇતર નિગોદના સાત લાખ... કાયમ નિગોદમાં પડ્યા છે એમાં પહેલા લીધા અને પછી બહાર નીકળ્યા ઇતર નિગોદ, વ્યવહારનિગોદ. વનસ્પતિકાયિક જીવોના દસ લાખ યોનિમુખ છે... એ પ્રત્યેક. દ્વિન્દ્રિય જીવોના બે લાખ યોનિમુખ છે... બે ઇન્દ્રિય જીવો જેમાં ઉપજે જેમાં. ઘી બગડેલું હોય, છાણ બગડેલું હોય, સડેલા... લાકડા... એ લાકડામાં ઉપજે છેને? પથરા બહુ સડી ગયા એમાં પણ ઉપજે. ભૂકો થઈ ગયો હોય.. ત્રીન્દ્રિય જીવોના બે લાખ યોનિમુખ છે; ચતુરિન્દ્રિય જીવોના બે લાખ યોનિમુખ છે; દેવોના ચાર લાખ યોનિમુખ છે; નારકોનાં ચાર લાખ યોનિમુખ છે; તિર્યચ જીવોનાં ચાર લાખ યોનિમુખ છે; મનુષ્યોનાં ચૌદ લાખ યોનિમુખ છે. લ્યો (બધાં થઈને ૮૪૦૦૦૦૦ યોનિમુખ છે.)

આત્મા ધ્રુવમાં એ નથી. જેને ધ્રુવની દૃષ્ટિ થઈ એ ૮૪માં ઉપજવાનો નથી. એ સિદ્ધમાં ઉપજવાનો છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! નિત્યાનંદ પ્રભુ આવો મહાપ્રભુનો સ્વીકાર (થયો અને) એક પર્યાયનો જ્યાં સ્વીકાર છૂટી ગયો... આહાહા! એક-એક સમયની પર્યાય ને એક સમયનો રાગ.... એ આખી વૃત્તિ છૂટી ગઈ અને ધ્રુવ નિત્યાનંદ ભગવાન પોતાનું નિજ સ્વરૂપ એની દૃષ્ટિ થઈ, એ વસ્તુમાં નથી તો એ દૃષ્ટિવંતને પણ નથી. ત્યારે કહે, ઉપજે છેને

દેવાલોકાદિમાં? એ પોતે નહીં, એની પર્યાયમાં જે જ્ઞાનનું જ્ઞેયપણું હતું એ ત્યાં ઉપજવાનું કારણ થઈને ઉપજે છે એ જ્ઞાનમાં જાણે છે.

સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત... એ જીવમાં નથી. આ જીવના ભેદ જીવમાં નથી. સ્થૂલ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, અસંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત—એવા ભેદોવાળાં ચૌદ જીવસ્થાનો છે. છે ડોં. જુઓ! ચૌદ જીવસ્થાન પર્યાયમાં જીવને છે, ધ્રુવમાં નથી. અહીં છે, આમાં નથી. વેદાંતની જેમ નથી કે એ કાંઈ નથી. નાસ્તિ એમ નથી. એમાં એ છે, એની અપેક્ષાએ એમાં છે, વસ્તુની અપેક્ષા એમાં નથી. આહાહા!

ગતિ... એ માર્ગજ્ઞાભેદ નથી ભગવાન આત્મામાં. જુઓ! ચાર ગતિ નથી, પાંચ ઇન્દ્રિયો નથી એક બે ત્રણ ચાર પાંચ. કાય... પૃથ્વીકાય આદિ. યોગ... કંપન આદિ. વેદ... વિષયવાસના આદિ. કષાય.. વિકાર. જ્ઞાનના ભેદ... જ્ઞાનના ભેદ એ ધ્રુવમાં નથી. કેવળજ્ઞાનનો ભેદ પણ ધ્રુવમાં નથી. સંયમના ભેદો ધ્રુવમાં નથી. કહો, પ્રકાશદાસજી! મહાવ્રતના વિકલ્પો તો નથી, પણ આ સંયમની પર્યાય જે છે એ ધ્રુવમાં નથી. આહાહા!

સંયમના ભેદો સામાયિક, છેદોપસ્થાન... એના ભેદો જીવ ધ્રુવમાં નથી, પર્યાયમાં છે. માર્ગજ્ઞાસ્થાનો છે, એ તો કલ્પું કે છે, (પણ) એમાં (-ધ્રુવમાં) નથી, લ્યો. દર્શન... ચક્ષુ, અચક્ષુ આદિ અવધિદર્શન, કેવળદર્શન એ ભેદ નથી. લેશ્યા છ નથી. એ ભવ્ય ને અભવ્ય(પણું) નથી. ધ્રુવમાં ભવ્યપણું, અભવ્યપણું—બેય નથી. સમકિત... ક્ષાયિક સમકિત, ઉપશમ સમકિત—એ બધા ભેદો ધ્રુવમાં નથી, પર્યાયમાં છે. આહાહા! વસ્તુની સ્થિતિ પર્યાયને પર્યાયપણે સિદ્ધ કરી, એ સર્વજ્ઞે જોયું ને એમ છે. સિદ્ધ કરીને, આમાં નથી એમ કહે છે. નથી જ એ વસ્તુ જગતમાં, તો ધ્રુવમાં નથી એમ કહેવાનો અવસર રહેતો નથી. સમજાણું? પર્યાયદષ્ટિએ ભેદ છે, વસ્તુમાં નથી. અભેદ વસ્તુ ભગવાન આત્મા એ દષ્ટિનો વિષય અને દષ્ટિમાં આ છે જ નહીં. સંજી અને અસંજીપણું નથી, લ્યો. મનવાળો પ્રાણી હોય, ક્ષયોપશમ હોય, એને ધર્મ.... પણ એ સંજીપણું જ જીવમાં નથી. આહાહા! આહાર... આહારક ને અનાહારક...

એવા ભેદસ્વરૂપ (ચૌદ) માર્ગજ્ઞાસ્થાનો છે. પર્યાયમાં વર્તમાનમાં વ્યવહારમાં વર્તમાનમાં એ છે. એ બધા.. આ બધાં, તે ભગવાન પરમાત્માને... ક્યો ભગવાન પરમાત્મા? આ (ત્રિકાળી). શરીર, વાણી, મન તો નથી, રાગ-દ્વેષ નથી, એક સમયની પર્યાય (નથી). ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી એક ધ્રુવ શુદ્ધનિશ્ચયનયના બળે... લ્યો આવ્યું. શુદ્ધનિશ્ચયનયના બળે એટલે પર્યાયદષ્ટિ છોડીને ધ્રુવદષ્ટિ કરી એવા બળે... એક સમયની પર્યાયમાં રાગમાં, નિમિત્તમાં દષ્ટિ હતી એને (છોડીને) અહીંના બળે—શુદ્ધનિશ્ચયનયના બળે એટલે (-શુદ્ધનિશ્ચયનયે), એમ. .... વ્યવહારનું

બળ આવે છે ને? વ્યંજનપર્યાયના બળે..... નિશ્ચયના બળે નથી. આહાહા! એટલે શુદ્ધ નિશ્ચયનયે એમાં-વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી એટલે દૃષ્ટિનો વિષય જે છે એમાં નથી એટલે સમ્યગ્દૃષ્ટિને બધો વ્યવહાર-ફ્યવહાર કંઈ છે જ નહીં. આહાહા! ગજબ વાત છે.

એમ ભગવાન સૂત્રકર્તાનો (શ્રીમદ્ભગવત્કુંડકુંદાચાર્યદેવનો) અભિપ્રાય છે, લ્યો.—
(એમ) અર્થકર્તા પદ્મપ્રભમલધારિદેવ કહે છે. ભગવાન સૂત્રકર્તા (શ્રીમદ્ભગવત્કુંડકુંદેવનો) અભિપ્રાય આ છે. અંતરના ધ્રુવના બળે-નિશ્ચયના બળ-જોરે જોતા એ ધ્રુવમાં આ કાંઈ છે નહીં. એવો જ્ઞાનીને અંતરમાં ભાન-ભાસ થાય છે એમ કહે છે. લ્યો, આનું નામ સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યદર્શનનો વિષય આ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જયેષ્ઠ વદ ૫, રવિવાર, તા. ૧૩-૬-૧૯૭૧
શ્લોક ૬૦, પ્રવચન નં ૪૦

આ નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. ૪૨ ગાથા થઈ ગઈ. આધાર છે સમયસારનો.

એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં ૩૫-૩૬મા બે શ્લોકો દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

સકલમપિ વિહાયાહાય ચિચ્છક્તિરિક્તં
સ્ફુટતરમવગાહ્યા સ્વં ચ ચિચ્છક્તિમાત્રમ્ ।
ઇમમુપરિ ચરંતં ચારુ વિશ્વસ્ય સાક્ષાત્
કલયતુ પરમાત્માત્માનમાત્મન્યનન્તમ્ ॥

આ બધા બોલો આવી ગયા આમાં. જીવસ્થાન, માર્ગજ્ઞાસ્થાન (આદિ) એ બધા જીવસ્વરૂપમાં નથી. જીવનું સ્વરૂપ તો ધ્રુવ નિત્ય જ્ઞાયકધર્મસ્વભાવ એ એનું સ્વરૂપ છે. એમાં આ બધા બોલો નથી, એમ પાઠમાં લીધું. ગુણસ્થાન નથી એ નથી લીધું આમાં. ગુણસ્થાન.... ગુણસ્થાન ત્યાં (સમયસાર ૫૧ ગાથામાં) લીધા છે, અહીંયા ભાવ લીધા છેને, ક્ષાયિકભાવ, ક્ષયોપશમાદિ નથી, ઉદયભાવ નથી—એમાં ગુણસ્થાન સમાડી દીધા. ગુણસ્થાન આમાં જુદા નથી લીધા. અમૃતચંદ્રાચાર્યના શ્લોકનો આધાર આપે છે.

શ્લોકાર્થ : ચિત્શક્તિથી રહિત... શુદ્ધભાવ. શુદ્ધભાવ કહો, ધ્રુવ કહો, કારણપરમાત્મા કહો કે કારણજીવ કહો. એ ચિત્શક્તિવાળું તત્ત્વ છે. એકલી જ્ઞાનશક્તિ. મુખ્યપણે જ્ઞાન જેનો એકલો ધ્રુવ સ્વભાવ છે, એનાથી જે રહિત અન્ય સકળભાવો... નિમિત્ત, પુણ્ય-પાપ ને એક સમયની પર્યાય એને પણ મૂળથી છોડીને... સકળ ભાવોને મૂળથી છોડીને... એમાં કોઈ પરદ્રવ્યનો અંશ કે રાગ કે કંઈપણ, (એ) સર્વથા છોડીને એમ કહ્યું છે. ‘સકળ છોડીને’ કહ્યું છે ને? સકળભાવોને છોડીને... અંતર વસ્તુ જે જ્ઞાયક ચિદાનંદ પ્રભુ એને અવગાહે એટલે અનુભવતાં... શક્તિમાત્ર એવા નિજ આત્માનું અદિ સ્ફુટપણે અવગાહન કરીને... છે ને? છોડીને એ તો એક વ્યવહારની વાત કરી. જ્ઞાયકભાવ એકલો નિત્યભાવ એનાથી અન્ય જેટલા ભાવો—સકળ ભાવો મૂળથી છોડીને... એ નાસ્તિથી વાત કરી.

ચિત્શક્તિમાત્ર એવા નિજ આત્મા... કેવો છે નિજ-પોતાનો આત્મા? એકલું જ્ઞાન જેનું સ્વરૂપ છે એને અતિ સ્ફુટપણે—પ્રત્યક્ષપણે અવગાહન નામ વેદીને... આત્માના આનંદને પ્રત્યક્ષપણે અવગાહન કરીને—વેદીને... જુઓ! આ ધર્મ. ચિત્શક્તિ એ તો વસ્તુ છે. એને અતિ સ્ફુટપણે—પ્રત્યક્ષપણે અવગાહન કરીને—એ પર્યાય છે. નિજસ્વભાવ શુદ્ધ નિજ આત્મા... કેવો છે

આત્મા? ચિત્શક્તિમાત્ર. એ તો જ્ઞાનસ્વભાવમાત્ર આત્મા છે. એમાં કોઈ શરીર, કર્મ, રાગ, વ્યવહાર, વિકલ્પ (નથી). એવો જે ચિત્શક્તિમાત્ર ધ્રુવ નિજ આત્મા... ચિત્શક્તિમાત્ર એવો નિજ આત્મા, પાછું એમ. ભગવાનનો આત્મા છે એ નહીં. પોતાનો આત્મા અતિ સ્ફુટપણે એટલે કે અતિ પ્રત્યક્ષપણે રાગ ને પરની ઉપર લક્ષ છોડીને, ધ્રુવને પ્રત્યક્ષ કરીને—મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા વસ્તુને પ્રત્યક્ષ કરીને અવગાહન કરે (એટલે કે) પ્રત્યક્ષપણે કરીને વેદે, એમ કહે છે. અવગાહ..... બહુ ઝીણું. પહેલો શ્લોક એવો આવ્યો. ભગવાન ચૈતન્યસ્વભાવનો દરિયો એકલો ધ્રુવ એને પ્રત્યક્ષપણે કરી અને પરને છોડી એટલે લક્ષ છોડી, એમ. વ્યવહાર.... લક્ષ છોડી, સમ્યક્ ચિત્શક્તિ એવો જે ભગવાન આત્માને પ્રત્યક્ષપણે વેદે છે. આત્માના આનંદનો સ્વાદ લે એનું નામ આત્મા જાણ્યો, એનું નામ આત્મજ્ઞાન, એનું નામ આત્મ સમ્યગ્દર્શન, એનું નામ સ્વરૂપાયરણનું વેદન છે. દેવચંદ્રજી! આહાહા!

આત્મા સમસ્ત વિશ્વના ઉપર પ્રવર્તતો... આખી દુનિયા—સંયોગી ચીજ, સંયોગી ભાવ, એક સમયની પર્યાય ઉપર તરતો—ભિન્ન-ભિન્ન રહેતો, તરતો એટલે ભિન્ન રહેતો... સમસ્ત વિશ્વ.. સમસ્ત વિશ્વ ઉપર **પ્રવર્તતા એવા આ કેવળ (એક) અવિનાશી આત્માને...** અવિનાશી ધ્રુવ આત્માને **આત્મામાં** એટલે અતીન્દ્રિય આનંદમાં રહીને **સાક્ષાત્ અનુભવો.** આહાહા! લ્યો, આનું નામ સમ્યગ્દર્શન. એનું નામ આત્માનું વાસ્તવિક જ્ઞાન અથવા આત્માનો જે સ્વભાવ છે એવો સ્વીકાર. આ માણસને આકરું પડેને. એક અવિનાશી આત્મા, એમ. એને આત્મામાં સાક્ષાત્-પ્રત્યક્ષ અનુભવો. સાક્ષાત્ એટલે કહેવામાત્ર નહીં, એમ કહે છે. વિકલ્પથી આવો આત્મા છે એમ પણ નહીં, એમ. એનું નામ હજી તો સમ્યગ્દર્શન. ચારિત્ર અને મુનિપણું તો ક્યાંય રહી ગયું હવે. સમજાણું કાંઈ?

કેવી શબ્દ ભાષા છે, જુઓ! આત્માને (અર્થાત્) કેવળ એક અવિનાશી પ્રભુ ધ્રુવને, આત્મામાં એટલે અતીન્દ્રિયદશામાં, સાક્ષાત્ (એટલે) વિકલ્પ ને કથન ને ધારણામાત્રથી નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આ ચૈતન્યસ્વભાવી વસ્તુને સાક્ષાત્-પરની અપેક્ષા રાખ્યા વિના સીધું વસ્તુનું વેદન કરવું, એનું નામ આત્માને જાણ્યો અને એનું નામ શુદ્ધભાવનો એણે સ્વીકાર કર્યો. શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને? આહાહા! એણે શુદ્ધભાવનો સ્વીકાર કર્યો. શુદ્ધભાવ એ તો ત્રિકાળ ધ્રુવ છે. પણ પ્રત્યક્ષ થઈને જે વેદો એણે શુદ્ધભાવને સ્વીકાર્યો. નહીંતર શુદ્ધભાવને સ્વીકાર્યો નહોતો એમ કહે છે. આહાહા! એક સમયની પર્યાયમાં ઊભો રહીને કે ધારણા કરીને કે આવો આત્મા છે અને આ આત્મા છે—એમ નહીં, એમ કહે છે. આત્માને આત્મામાં સીધો—સાક્ષાત્ અનુભવે છે. આહાહા!

એ શ્લોક છે ઉપમો, સમયસારનો ઉપમો. એનો આધાર લીધો. વાત તો થોડા શબ્દોમાં આવી પણ.... કહો, પ્રકાશદાસજી! આ માર્ગ છે. આહા! પ્રકાશનું પૂર જે છે... ચૈતન્યશક્તિ, એમ

કીધીને? બીજાને છોડીને એટલે બીજાનું લક્ષ્ય છોડીને, એમ. એમાં વ્યવહારને છોડીને (એમ) આવ્યું. વ્યવહારને છોડીને આત્માનો અનુભવ થાય એમ આવ્યું, (પણ) વ્યવહારથી થાય એમ ન આવ્યું. છે ને તકરાર મોટી? જૈનગેઝેટમાં બહુ આવ્યું છે. સાધુ એક લખે છે. સાધન છે વ્યવહાર, એ હોય તો નિશ્ચય થાય. બીજ વિના પાધરા ઝાડ ઊગી ગયા એમ કોઈ કહે, એમ વ્યવહાર વિના નિશ્ચય થાય એવું કોઈ કહે, તો બીજ વિના ઝાડ જેવું છે એમ કહે છે. અરેરે! દૃષ્ટાંત એને લાગુ ન પડે એ. ઉદાહરણ (લાગુ પડતો નથી). જૂદો છે, પંચાધ્યાયીમાં કહ્યું છે. એ બધા જે ખોટા ઉદાહરણો એ લાગુ એને ન પડે. પંચાધ્યાયીમાં છે એ શ્લોક. .... એને લાગુ પડે ઉદાહરણ જે... ઘણા શબ્દો ઊંચા વાપર્યા છે. એ શબ્દોની વાત નથી, વાચ્યની વાત છે. આહાહા!

સમસ્ત વિશ્વના ઉપર... જુદો.. તરતો એટલે જુદો. આત્મદ્રવ્ય. એ છ દ્રવ્ય માન્યું, પણ એકકોર આ પડ્યું (રહ્યું)ને. એની એક સમયની પર્યાયમાં છ દ્રવ્ય જણાઈ જાય છે, એક સમયની પર્યાયમાં. એવી અનંતી પર્યાયનું એકરૂપ વસ્તુ... એ વચા ગયા લાગે છે ..... અમદાવાદવાળા આવ્યા હતાને. જાત્રામાં ગયા પાલિતાણા. વાંચન લોકોને ઘણાને થયું છે હવે. એક ડોક્ટર આવ્યા હતા. અમદાવાદના છે. છે ખત્રી મૂળીના. ખત્રી.. ખત્રી.. છે અજૈન, પણ એને આ વાંચન છે. હવે પ્રશ્નો બધે ઠેકાણે ઊભા થાય છે કે અનુભવ કેમ થાય? એ પ્રશ્ન .... છે. બહુ આમ વાતાવરણ આવી ગયુંને બહાર. ત્યાં શું કહેવાય? જયપુર ને બધે. સવારે મનુ કામદાર..... બહુ અભ્યાસ ઘણો. .... બહુ અભ્યાસ. પચ્ચીસ-પચ્ચીસ.... અવસ્થા નાની છે. .... ઘણો અભ્યાસ છે.

હવે ક્યાં અટકે છીએ? એમ કહે છે. આત્મજ્ઞાન કરીએ છીએ, છતાં અનુભવ થતો નથી. કહે છે કે એને પોતાને ગોતવો જોઈએને? અહીં તો કહ્યું કે આવો જે ભગવાન એની દૃષ્ટિમાં જો લે (તો) એને પ્રત્યક્ષ વેદન થયા વિના રહે નહીં, એવું એનું સ્વરૂપ છે. પોતાના સ્વભાવથી પ્રત્યક્ષ જણાય એવું એનું સ્વરૂપ છે. પરોક્ષ ને મન ને રાગ ને વ્યવહારથી એ જણાય એવી એ વસ્તુ જ નથી. ઓલા મોક્ષમાર્ગ (પ્રકાશક)માં આવ્યું છેને? તત્ત્વનો નિર્ણય, નહીં? સમકિત સન્મુખ.... તત્ત્વનો નિર્ણય કરવો. એમાં વળી પાછળ લીધું છે. છતાં કોઈ વિશેષ કારણ આવી પડે તો, એમ લખ્યું છે પાછું. નિર્ણય કરતા એ આડોઅવળો વયો જાય તો પડ્યું રહે પાછું. એમ એ નાખ્યું. સમજમેં આયા? સવારે વાત કરી હતી રસ્તામાં. મોક્ષમાર્ગપ્રકાશમાં... તત્ત્વનો નિર્ણયવાળો પડી જાય ને આગળ ન વધે એમ નહીં, પણ તત્ત્વનિર્ણય કરતા કરતાં બીજે રસ્તે ચડી જાય વળી ક્યાંક, એમ. એમ છે સમ્યક્ સન્મુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ એમાં. તત્ત્વનો નિર્ણય.. એ વિકલ્પથી નિર્ણય પહેલો કરે એને નિર્વિકલ્પ થવાનો અવસર જ છે. અહીં તો એ જ સિદ્ધાંત છે. સમજાણું?

આત્મામાં સાક્ષાત્ અનુભવો, એમ કહે છે, આહાહા! સ્વરૂપના લક્ષે જેણે વિકલ્પથી પણ નિર્ણય કર્યો છે, એ હવે સાક્ષાત્ અનુભવો એમ કહે છે. લ્યો, ત્યાં કહ્યું હતુંને ૭૬માં. (ગાથા)

૭૬માં આવે છે ને? કાલે વાત થઈ હતી. આવો નિર્ણય કરીને પછી... ઓલો વહાણ દરિયામાંથી છૂટે છે, જલ્દી વમી નાખે છે. એમાંથી કાઢ્યું હતું કે જેણે આવો નિર્ણય કર્યો છે એને અનુભવનો હવે કાળ જ છે. જલ્દી વમી નાખે એમ કહ્યુંને? જલ્દી એટલે તરત જ છૂટી જશે એને. વમળમાંથી જેમ વહાણ છૂટશે, એમ આ તરત વિકલ્પમાંથી છૂટી જ જશે. ...ભાઈ! આવ્યું હતું કે નહીં? ૭૬ ગાથા. 'જલ્દી વમી નાખે છે' એવો શબ્દ છે ને? વહાણ...

અહીં તો કહે છે કે ભાઈ! ..... આહાહા! સમસ્ત વિશ્વના ઉપર પ્રવર્તતો... ઓલામાં એમ કીધું કે સકળ ભાવને છોડીને.. એમ આવ્યુંને પહેલું? સકળ ભાવને છોડીને... સમસ્ત વિશ્વના ઉપર તરતો એટલે એ ભાવથી ભિન્ન રહેતો, એમ. એવા એક અવિનાશી ધ્રુવ... કેવળ શબ્દનો અર્થ 'એક' કર્યો. કેવળ અવિનાશી, એમ. એકલો આત્મા.... એને-આત્માને આત્મામાં સાક્ષાત્... ધારણા અને વિકલ્પથી નિર્ણય કર્યો હતો એને છોડી દીધો. આ છે. બીજો શ્લોક એ પણ સમયસારનો છે.

ચિચ્છક્તિવ્યાપ્તસર્વસ્વસારો જીવ ઇયાનયમ્ ।

અતોહતિરિક્તાઃ સર્વેહપિ ભાવાઃ પૌદ્ગલિકા અમી । ।

શ્લોકાર્થ : ચૈતન્યશક્તિથી વ્યાપ્ત જેનો સર્વસ્વ-સાર છે... ભગવાન આત્મા જાણનશક્તિથી વ્યાપ્ત છે અને જેમાં સર્વ એટલે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ ગુણોનો એ સાર છે-એનો એ અંતર ભાગ છે. ચૈતન્યશક્તિથી વ્યાપ્ત... અંદર જ્ઞાનભાવથી વ્યાપ્ત જેનો સર્વસ્વ-સાર છે... જેમાં એ બધું ચૈતન્યની સાથે અવિનાભાવી દર્શન-જ્ઞાન-સુખ-શાંતિ-સ્વચ્છતા એ અનંત ગુણ જેનો સર્વસ્વ અંતર ભાગ છે. શું ચાલે છે આ? આ શુદ્ધભાવ અધિકાર ચાલે છે. શુદ્ધભાવ એટલે કે ધ્રુવભાવ, નિત્યભાવ, જ્ઞાયકભાવ, એને અહીં ચૈતન્યશક્તિ કીધી છે. એનાથી વ્યાપ્ત છે અનંત ગુણો સર્વસ્વ... સર્વસ્વ-સાર એટલે પોતાનો જે અંદર અનંત જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ આદિ ગુણો છે સર્વસ્વ-આખું અંતર ભાગ છે એનો.. આહાહા!

એવો આ જીવ... લ્યો. કહો, આ તો સમયસારનો શ્લોક છે. હેમચંદ્રજી! સમયસાર નાટકના થોડા થોડા શબ્દ... આ તો સમયસાર આયા ન? આહાહા! સમયસાર નાટકમાં તો અમુક આવેને? ભાઈ! એમાં શબ્દશબ્દમાં બહુ વિસ્તાર ન થાય.... સાર કહ્યુંને? આ તો આખો ભાવ ભરેલો છે. એમાં સાર પોતે મૂક્યો છે શબ્દ-શબ્દ. આહાહા! ચૈતન્યશક્તિથી પ્રસરેલું-વ્યાપેલું એટલે કે એકમેક રહેલું... એવો જેનો સર્વ સાર છે એવો, એમ. ચૈતન્યશક્તિથી વ્યાપ્ત જેનો સર્વસ્વ... પોતાનું અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ, અનંત વીર્ય એવો અનંતા ગુણો... અનંત ગુણોનો સ્વ-સાર અંતર્ભાવ છે, બહિર્ભાવ જુદો રહી ગયો.

એવો આ જીવ એટલો જ માત્ર છે. એવો આ જીવ એટલો જ માત્ર છે. અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ સર્વસ્વ-સાર જે છે એ એટલો જીવ છે. કહો, સમજાણું? એવડો એ ધ્રુવ જીવ

છે. આહાહા! એ નક્કી ભલે કરે પર્યાય, પણ વસ્તુ આવડી છે એની. ખરેખર આત્મા આટલો ને આવડો છે, બસ. ચૈતન્યશક્તિથી વ્યાપ્ત સર્વસ્વ જેનો સાર-અંતર્ભાવ... સાર નથી કહેતા? લાકડાની અંદર સાર. .... અંદરનો.. લાકડાનો અંદરનો ભાગ હોયને એને સાર કહેવાય. આ સીસમનો સાર. અંદરનો ચીકણો ભાગ હોયને અંદરનો, એને સાર કહે. એ સાધારણ ભાગ નહીં. ના, એને કહે છે. સીસમનું લાકડું. સીસમના લાકડાનો અંદરનો ચીકણો ભાગ હોયને, અંદર બહુ ચીકણો હોય, એની જાત જ જુદી હોય. ઉપર ... લાકડું હોય, ઓલું અંદર ભાગ જે છે એકલું ચીકણું, એને સીસમનો સાર કહે છે.

આ ભગવાન આત્મા, ઉપરના જેટલા વિકલ્પ ને પર્યાય, એના સિવાય એકલો આખો ચૈતન્યસાર છે એમ કહે છે. આહાહા! એવો આ જીવ... એમ. ચૈતન્યશક્તિથી પ્રસરેલો જેનો સર્વસ્વ સાર છે. જોયું! પાછા બધા ચૈતન્યશક્તિએ વ્યાપ્ત છે. અનંત ગુણ અંદર શાંતિ, સુખ આદિનું એકરૂપ છે. એવો આ જીવ એટલો જ માત્ર છે. એની દૃષ્ટિ કરીને એને પ્રત્યક્ષ વેદવું એ એનો અનુભવ છે, એ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

આ ચિત્શક્તિથી શૂન્ય... લ્યો, ઠીક! એ ચિત્શક્તિથી ખાલીખમ જે ભાવ-વિકલ્પ તે બધાય પૌદ્ગલિક છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ વિકલ્પ બધા પુદ્ગલ છે. પુદ્ગલા:—પુદ્ગલતે ભવ: પુદ્ગલા: પુદ્ગલથી થયા તે પુદ્ગલ છે. પુદ્ગલના નિમિત્તથી થયાને એ પુદ્ગલ. આહા! આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા ને ભક્તિનો રાગ એ પુદ્ગલ છે એમ કહે છે. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ પુદ્ગલ છે, વિકલ્પ છે, અચેતન છે, એ ચેતન નથી. આહાહા! એ બધા. અહીંયા કહ્યા નથી પુદ્ગલ? એ પુદ્ગલ કહ્યા છે એનો અર્થ, પર્યાયનો આશ્રય થઈને વિકલ્પ ઉઠે માટે બધા પુદ્ગલ, એમ. પર્યાય છે એ પોતાની છે. પર્યાયનો આશ્રય થાય છે ને વિકલ્પ ઊઠે માટે પુદ્ગલ, એમ. ચાર ભાવ પુદ્ગલ છે ને? ચાર ભાવ છે એ દ્રવ્યમાં નથી. સમજાણું? .....પણ કોને આશ્રયે? માર્ગજ્ઞામાં કીધુંને? જ્ઞાનના પાંચ ભેદ પાડવા એ માર્ગજ્ઞા એ પુદ્ગલ છે. કારણ કે ભેદ પાડવા એમાં વિકલ્પ ઊઠે, માટે પુદ્ગલ છે, એમ. આમ મતિ, શ્રુત, અવધિ ને મન:પર્યાય એ ભેદ પાડવા, કહે છે, એ માર્ગજ્ઞા પુદ્ગલ છે. નયનો આશ્રય થતાં વિકલ્પ ઊઠે છે તેથી તે બધાને પુદ્ગલ ગણવામાં આવ્યા છે.

એ હમણાં પ્રશ્ન બહુ ઉઠ્યા હતા ત્યાં. વર્ણીજી આવ્યા હતા, મનોહરલાલજી વર્ણી. આવ્યા હતા ખાસ મળવા.... એ ક્ષુલ્લક છે. ... આ બધાને પુદ્ગલ કેમ કહ્યા? ૨૮ બોલ બધા પુદ્ગલ કેમ કહ્યા? કીધું, એ બધા પુદ્ગલ છે. એકલો ચૈતન્યઘન પ્રભુ અખંડ એના આશ્રયની અપેક્ષાએ, પર્યાયનો આશ્રય લે તો વિકલ્પ ઊઠે છે, એ અપેક્ષાએ પુદ્ગલ કહ્યા છે. ભેદ પાડવો એ પુદ્ગલ છે. ... પુદ્ગલ કહ્યા. **પુદ્ગલ પરિણામ:** અહીં તો એકલો પ્રભુ... ચાર ભાવમાં ઉદય તો પુદ્ગલ પરિણામ છે, પણ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિકનો આશ્રય લેવા જાય ત્યાં એને વિકલ્પ ઊઠે છે.

એ અપેક્ષાએ ભેદનો આશ્રય છોડાવવા, બધાય આત્માથી ભિન્ન છે (એમ કહ્યું). ક્ષાયિકભાવ પર્યાય પણ આત્માથી (પૃથક્ છે) અથવા પર્યાયથી દ્રવ્ય ભિન્ન છે. એવું છે.

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ પુદ્ગલ ન કહ્યા. એમ નથી. એમ પુદ્ગલ છે? તો અનુભૂતિથી ભિન્ન કેમ કહ્યા? ઝીણું છે કે નહીં? અનુભૂતિ તે પર્યાય છે, અંદર અભેદ થઈ એનાથી ભિન્ન છે એમ કહ્યું. ૨૯ બોલ. આત્માથી ભિન્ન છે, આ તો અનુભૂતિથી ભિન્ન છે એમ લીધું છે ત્યાં. ભાઈ! કારણ કે આ બાજુ ઢળી છે દશા, અભેદ થઈ એનાથી બધું ભિન્ન છે, માટે પુદ્ગલ છે એમ કહ્યું ત્યાં. ત્યાં વસ્તુની અપેક્ષા જાણવી જોઈએને. મુંઝવણ થાય.... અનુભવની પર્યાય થાય છે એ તો અભેદ થાય છે. અભેદ એટલે આ બાજુના વલણવાળી નહીં, એમ. અભેદ એટલે કાંઈ પર્યાય ને દ્રવ્ય એક થઈ જતા નથી. પણ આમ ઢળી હતી તે આમ ઢળે છે, એથી અનુભૂતિથી બધાને ભિન્ન કહીને પુદ્ગલ પરિણામ કહ્યા છે. ૨૯ બોલ છે ને? આહાહા! માર્ગશા, ભવ્ય-અભવ્ય એ પુદ્ગલ પરિણામ કીધા. એવો ભેદનો આશ્રય લેવા જાય છે ત્યારે વિકલ્પ ઉઠે છે, એથી પોતે અનુભૂતિથી ભિન્ન છે માટે પુદ્ગલ કહેવામાં આવ્યા છે. આમ છે. ગંભીર બાત હૈ.

ચિત્શક્તિથી શૂન્ય... એનો શ્લોક છેને આ? ૨૯ બોલનો છે ને? ..... એનો જ અર્થ કર્યો છે. કહેવું છે એ. આ ચિત્શક્તિથી શૂન્ય જે આ ભાવો... ભગવાન આત્મા એકલો જ્ઞાનરસ, એની સાથે સુખ આદિ અનંત (ગુણ) બધું અભેદ એકાકાર, એનાથી જેટલો જુદા એ બધા પુદ્ગલ છે. લ્યો, બધાય પુદ્ગલ છે. ઓલા મહાવ્રતના પરિણામ પુદ્ગલ! પાંચ મહાવ્રત લ્યો એ ચારિત્ર. ફેર કેટલો? ઉગમણો-આથમણો છે. શું? અણુવ્રત ને મહાવ્રત, એના આંદોલન કરાવો, જડનું (આંદોલન).

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ ધર્મ-બર્મ નથી. ધર્મ કેવા? એ તો નિમિત્તનું કથન છે. ઉપચારિક ધર્મ છે, વાસ્તવિક ધર્મ ક્યાં છે? અહીં ધર્મની દૃષ્ટિ અનુભવ પ્રગટી છે, એટલે રાગને વ્યવહારે ધર્મ કહ્યો. નિશ્ચયથી તો અધર્મ છે. વ્યવહારનય અન્યથા કહે છે. કોઈ અપેક્ષાએ અન્યથા કહે એમ હશે? મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક. કોઈ અપેક્ષાએ-નિમિત્ત આદિની અપેક્ષાએ અન્યથા કહ્યા છે. તકરાર કરે તો પછી વાંધો..... વાદવિવાદ..... નહીં, એમ ન હોય. તો થઈ રહ્યું.

વળી (૪૨ ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ બે શ્લોક કહે છે) :-

અનવરતમસ્વળ્લજ્ઞાનસદ્ભાવનાત્મા

વ્રજતિ ન ચ વિકલ્પં સંસૃતેર્ઘોરરૂપમ્ ।

અતુલમનઘમાત્મા નિર્વિકલ્પઃ સમાધિઃ

परपरिणतिदूरं याति चिन्मात्रमेषः ॥६०॥

આહાહા! આ અમૃતચંદ્રાચાર્યના કળશ.... એમનું અનુસરણ કર્યું છે કળશમાં પોતે.

શ્લોકાર્થ : સતતપણે અખંડ જ્ઞાનની સદ્ભાવનાવાળો આત્મા... લ્યો, શું કહે છે? અખંડ જ્ઞાન જે અભેદસ્વરૂપ ધ્રુવ એને સતતપણે સદ્ભાવનાવાળો... ભાવનાવાળો... સત્ એટલે સાચી. સાચી ભાવના એટલે દ્રવ્ય તરફના ઝુકાવની પરિણતી. સતતપણે-નિરંતર... છેને શબ્દ છે ને **અનવરત?** અખંડ જ્ઞાન... વસ્તુ જે અંતર જે જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન અખંડ એકરૂપ અભેદ ધ્રુવ છે, એની અખંડ જ્ઞાનની સદ્ભાવના એટલે સાચી ભાવના... એ પર્યાય છે. જુઓ! અહીં ભાવના કીધી છે, સદ્ભાવના. એ કંઈ કલ્પના નથી. જે વિચાર કરે છે આ..... અહીં તો સદ્ભાવના-સાચી ભાવના... અંતર જ્ઞાયકભાવ તરફની એકાગ્રતા એ સદ્ભાવના **જેને નિરંતર વર્તે છે...** ભગવાન આત્મા અંદર નિત્ય પ્રભુ અખંડ જ્ઞાનનું રૂપ, એની જેને નિરંતર ભાવના એટલે અંતર સન્મુખતા-એકાગ્રતા વર્તે છે... દેખો! પુરુષાર્થથી જેણે આ સદ્ભાવના પ્રગટ કરી છે. આમ રાગ ને વિકલ્પની ભાવના હતી એ મિથ્યાત્વભાવના હતી. ઓહોહો! આ સમ્યક્ ભાવના.

એવો જે આત્મા **સંસારના ઘોર વિકલ્પને પામતો નથી...** લ્યો, શું કહે છે? નિત્યાનંદ ભગવાન પ્રત્યેની સાચી એકાગ્રતાની ભાવનાવાળો જીવ પર તરફના વલણવાળા વિકલ્પ (કે જે) સંસારનું ઘોર મૂળ છે એને પામતો નથી. **સંસારના ઘોર વિકલ્પને...** દેખો! શુભવિકલ્પ પણ સંસારનો ઘોર વિકલ્પ છે. અંતર્મુખ સ્વભાવની સદ્ભાવના વડે નિરંતર વર્તતો, નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ શુદ્ધ એની એકાગ્રતાની સાચી ભાવનાવાળો વર્તતો, એને વિકલ્પનો અંશ ઉત્પન્ન થતો નથી. એમ છે આ. આહાહા!

પરંતુ નિર્વિકલ્પ સમાધિને પ્રાપ્ત કરતો થકો... એમ. દ્રવ્ય-વસ્તુ જે અખંડ જ્ઞાયક જ્ઞાન એની એકાગ્રતામાં એવો નિરંતર સ્વભાવ સન્મુખ વર્તે છે (કે) એને સંસારનો ઘોર વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી અને નિર્વિકલ્પ સમાધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ઓલી સદ્ભાવના કીધી એ નિર્વિકલ્પ સમાધિ, એમ કહે છે. વસ્તુ ચૈતન્ય મહાપ્રભુ ધ્રુવ છે એની સદ્ભાવનાવાળો... સાચી ભાવના એટલે ખરેખર એકાગ્રતા, એમ. કલ્પનાથી કે ધારણાથી એમ નહીં. એવો જીવ... સંસારનું મૂળ એવો જે વિકલ્પ-ઘોર વિકલ્પ તે થતો નથી, પણ આ બાજુ ઢલ્યો છે માટે એને નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય છે. ભારે! મોટી મોટી વાત કરે.... ઓલું લખ્યું છેને યશોવિજયે? આ રસ્તો છે, બીજો ક્યો રસ્તો છે? ટીકા કરી છે. કેટલા બોલ છે? દિગંબરની ૮૪.. ૮૪ બોલની ટીકા કરી છે. લાંબુ લખ્યું છે. મોટી મોટી દિગંબરની વાતું. આગળ કોઈ રસ્તો-આ પામવાની રીત એ તો બતાવી નથી. આ કાંઈ કરવું... આ કાંઈ કરવું... પણ એ વિધિ જ નથી. આહાહા! સીધો ભગવાન આત્મા પોતાની પર્યાયથી એમાં એકાગ્ર થાય, એને વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય નહીં ને નિર્વિકલ્પ શાંતિ થાય.

નિર્વિકલ્પ સમાધિને પ્રાપ્ત કરતો થકો પરપરિણતિથી દૂર... લ્યો. વિકારની અવસ્થાથી વેગળો. આ તો સારમાં સાર વાત છે ને? શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને? જોશે શુદ્ધભાવને જોય બનાવ્યું છે, શુદ્ધભાવમાં જોશે અવગાહન કર્યું છે... અવગાહનનો અર્થ, પર તરફનું વલણ છોડીને સ્વ તરફના વલણમાં એકાગ્રતામાં આવ્યો છે એને નિર્વિકલ્પ શાંતિ થાય છે. એને વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી. લ્યો, અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. તેથી પરપરિણતિથી દૂર... અંતરના એકલા આનંદ સ્વભાવના ભાવવાળો એવો જે આત્મા રાગની અવસ્થાથી દૂર અનુપમ-જેને ઉપમા નથી અને અનઘ-દોષરહિત, નિષ્પાપ, મળરહિત છે એવા ચિન્માત્રને (ચૈતન્યમાત્ર આત્માને) પામે છે. એ પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિની પર્યાયને પામે છે. આહાહા!

છે કે નહીં? સામે પુસ્તક છે. એનો શબ્દાર્થ શું થાય છે? એમાં ભરેલા ભાવ છે. એના ભાવ-શબ્દના જે ભાવ છે કહેવાના ભાવ એમાં ભરેલા છે. શબ્દમાં સ્વ-પર કહેવાની શક્તિ છે કે નહીં? સ્વ-પર કહેવાની શક્તિ ભરેલી છે હોં. પહેલું એમ લીધું કે અખંડ જ્ઞાનની જેને સદ્ભાવના નિરંતર વર્તે છે, દ્રવ્યસ્વભાવ પ્રત્યેની એકાગ્રતા જેને નિરંતર વર્તે છે એ સાચી ભાવનાવાળો છે માટે એને વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી. અંદર નિર્વિકલ્પ શાંતિ થાય છે, તેથી પરપરિણતિથી દૂર છે. વિભાવની દશા તેને થતી નથી. આ તો તેરમા ગુણસ્થાનની વાત છે એમ કહે. આ તો ચોથાની વાત છે, ધ્યાનમાં આવે એની વાત છે. ઉપયોગ જ્યાં અંદર લાગુ પડ્યો ત્યારે. દૂર, પરપરિણતિથી દૂર... ઓલામાં વિનાશિકભાવથી દૂર, એમ કહ્યું ઉત્તમી ગાથામાં. ચાર ભાવ તે વિનાશિક છે-ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિક. વિલય પામવા યોગ્ય છે. ચાર ભાવ વિલય પામતા હોવાથી (એનાથી) દૂર ધ્રુવ છે અને ધ્રુવની દૃષ્ટિવાળો પરપરિણતિથી દૂર છે. એ શ્લોક પોતે કહ્યો મુનિએ. સમજાણું?

આ ભગવાન આત્મા અખંડ જ્ઞાનની મૂર્તિ છે આત્મા અંદર, એમ. આત્મા એકલો જ્ઞાન ને અનંત ગુણવાળું એક વિજ્ઞાનઘન ચૈતન્ય ધ્રુવ એવું તત્ત્વ આત્મા, એની જેને સદ્ભાવના (અર્થાત્) એના તરફની જેને અંતરની એકાગ્રતા વર્તે છે એનું નામ ધર્મ. સમજાણું કાંઈ? સર્વજ્ઞ ભગવાને જોયો એક સમયમાં ધ્રુવ આત્મા, અખંડ જ્ઞાનની મૂર્તિ, નિત્ય શાશ્વતદ્વિગ્ન (કે જે) એક સમયની પર્યાયથી પણ દૂર છે. એવું જે આત્મતત્ત્વ ધ્રુવ જ્ઞાયકતત્ત્વ એમાં જેની સદ્ભાવના છે-જેમાં એની સાચી એકાગ્રતા છે... જે રાગમાં એકાગ્રતા છે એ તો અનાદિનો અધર્મ છે. આહાહા! પણ જેને આવો ભગવાન અંદર સર્વજ્ઞસ્વભાવી પ્રભુ... નિયતસ્વભાવ કીધોને? સતત અખંડ જ્ઞાન લીધુંને અહીંયા? અખંડ જ્ઞાનનો અર્થ-સર્વજ્ઞ સ્વભાવ. આહા! એવો ભગવાન અંદર ધ્રુવ નિત્ય અખંડ જ્ઞાનની મૂર્તિ અરૂપી એની એકાગ્રતા જેને વર્તે છે એને સદ્ભાવના કહેવામાં આવે છે, એને ભગવાન સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર કહે છે. આહા! સમજાણું કાંઈ?

અને જેને સાચી અંતરમાં ભાવની ભાવના... એમ કીધુંને? ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ... સર્વજ્ઞનો વીતરાગ માર્ગ સૂક્ષ્મ છે, અલૌકિક છે, દુનિયા સાથે કાંઈ મેળ ખાય એવો નથી. આહા! આ દેહ-હાડકા તો જડ, માટી, ધૂળ છે. આહાહા! એ તો એકબાજુ રહી ગઈ ચીજ. કર્મ પણ એક બાજુ રહી ગઈ ચીજ. આ પુણ્ય ને પાપ, દયા, દાન વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પો પણ એક બાજુ રહી ગયા, કારણ કે એ વિકાર છે. એની પાછળ એક સમયની જે અવસ્થા છે, એની પાછળ જે અખંડ સ્વતઃ જ્ઞાન છે એમાં એકાગ્ર થવું એ પર્યાય છે એની. પર્યાયથી દૂર, પણ ધ્રુવમાં એકાગ્ર થયો એ પર્યાય છે. આહા! વીતરાગનું સ્વરૂપ એવું છે. ભગવાન આત્મા અંતર શાશ્વત વસ્તુ છે, અનાદિ-અનંત—જેની આદિ નથી, જેનો અંત નથી—એવો અંતર શાશ્વત ચૈતન્યદળ એની જેને અંતર સાચી એકાગ્રતા છે, અંતર સ્વભાવ સન્મુખ.., સ્વભાવ+સત્+મુખ.. સાચું તત્ત્વ એના સન્મુખ જે થયો છે અંતરમાં.. અંતરનો ભાગ શાશ્વત છે એમાં જે એકાગ્ર થયો છે એ અંતરાત્મા. એને નિર્વિકલ્પ શાંતિ વર્તે છે, નિર્વિકલ્પ સમાધિ. **સમાહિવરમુત્તમં દિતુ..** આવે છે ને? એ સમાધિ દુનિયા કહે એ નહીં, આ તો અંતરની વાત છે. આહાહા! જેને, અંતર ભગવાન અવિનાશી સત્ત્વ મહાસત્તાવાળું—મહા હોવાવાળું છે એની અંતરની સન્મુખની એકાગ્રતાની ભાવના છે એને સંસારનો ઘોર વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી. આહાહા!

ચાહે તો પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ હો, એ સંસારનું મૂળ છે. સમજાણું કાંઈ? એ સંસાર જ છે. પુણ્ય-પાપના... આહાહા! ઉદયભાવ એ સંસાર છે, એ ઘોર સંસાર છે, દુઃખરૂપ છે, એમ. આહાહા! ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદનું સ્વરૂપ નિત્યાનંદસ્વરૂપ શાશ્વત એની એકાગ્રતા એ મોક્ષનો માર્ગ છે. અને એની એકાગ્રતા થઈ એટલે વિકલ્પની ઉત્પત્તિ ન થઈ, એ સંસારના માર્ગની ઉત્પત્તિ ન થઈ. આહાહા! ગ્રાહ્ય થાવું કઠણ. આ શું કહે છે? અને તેથી એને... એમ કહ્યુંને? વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી, પણ **નિર્વિકલ્પ સમાધિને પ્રાપ્ત કરતો...** આહાહા! અતીન્દ્રિય આનંદની શાંતિને ધર્મી પ્રાપ્ત કરતો... અંતર ભગવાન આત્મા, સર્વજ્ઞ વીતરાગે કહ્યો એ આત્મા... જેણે સર્વજ્ઞપર્યાય ને વીતરાગદશા પ્રગટ કરી એ બધી ક્યાંથી આવી? કાંઈ બહારથી આવે છે? એ સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ પર્યાય એવી અનંતી પર્યાયનો એકરૂપ અખંડ જ્ઞાનાનંદ ભગવાન વસ્તુ.. વસ્તુ, એની જેને અંતર સન્મુખની એકાગ્રતા છે એને મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો છે. એને સંસારનો વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી. આહાહા! ભારે.

તેથી તે નિર્વિકલ્પ શાંતિ, સમાધિ... સમાધિ એટલે આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ રહિત આત્માની શાંતિ. આધિ એટલે સંકલ્પ-વિકલ્પ દયા, દાન વ્રત આદિ બધા પુણ્ય-પાપના (ભાવ) એ આધિ છે, વ્યાધિ એટલે શરીરનો રોગ અને ઉપાધિ એટલે આ બહારની સંયોગીચીજ. ઉપાધિ, વ્યાધિ, આધિથી રહિત તે સમાધિ. એ સમાધિ તે ધર્મ છે. અખંડ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો રસ પ્રભુ જેમાં એકલું સુખનું પૂર, સુખનો સાગર આત્મા છે. એવા સાગરમાં ડૂબકી

મારતાં જે સદ્ભાવના પ્રગટી એને ધર્મ કહીએ. અને એવી ધર્મદશાવંતને અધર્મ એવો વિકલ્પ ઉત્પન્ન થતો નથી. તે (ઉત્પન્ન) નથી થતો, તેથી નિર્વિકલ્પ સમાધિને પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી તે પરપરિણતિથી દૂર છે. રાગના વિકલ્પની દશાથી ધર્માનો આત્મા, સ્વભાવથી સન્મુખ થઈને ધર્મની પરિણતિ અંદર વીતરાગ થઈ, એ પરપરિણતિ જે વ્યવહારના વિકલ્પ છે એનાથી તો દૂર છે. આહાહા! ભારે ઝીણું!

આવું શું થતું હશે આ તે? આવો વીતરાગનો માર્ગ આવો હશે? મનસુખ! ઓલામાં એમ કે દયા પાળવી, વ્રત કરો, તપસ્યા કરો, ચોવિહાર કરો, કંદમૂળ ન ખાવા. એ તો વિકલ્પની વાત છે. એ વિકલ્પ હોય ત્યારે આવું ન હોય. આવું ન હોય એ વિકલ્પ છે. પણ આવી નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિ ને અનુભવ થયા વિના એને વિકલ્પ સાચો હોય નહીં. સમજાણું કાંઈ? અનુપમ... ભગવાન આત્મા એ રાગથી ભિન્ન અંતરમાં વર્તે ત્યારે તો અનુપમ અનઘ... મહા પ્રભુ, પાપના ને પુણ્યના મેલ વિનાનો ચીજ જે પ્રભુ ચૈતન્ય ભગવાન એવો ચિન્માત્ર-આત્મા એકલો જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન એને પામે છે એટલે મુક્તિને પામે છે. સમજાણું કાંઈ? આહા! એક શ્લોકમાં કેટલું કહ્યું! વસ્તુ કીધી, વસ્તુની ભાવના કીધી, ભાવના (એટલે) અંતર એકાગ્રતાની રમણતા. એણે વિકલ્પ આવતો નથી ત્યારે નિર્વિકલ્પ સમાધિ થઈ, પરપરિણતિથી દૂર વર્તતો, અનુપમ અનઘ એવી પૂર્ણ દશા ચૈતન્યની પ્રાપ્ત થાય એને. આહાહા! જેને કોઈ ઉપમા નથી એવો નિર્મળ પ્રભુ આત્મા એની એને પ્રાપ્તિ થાય, એને અનુભવમાં આત્મા પ્રાપ્ત થાય, એને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. વીતરાગનો ધર્મ આ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરનું કહેલું તત્ત્વ આ છે. તેથી વિપરીત એ વીતરાગનો માર્ગ નથી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જયેષ્ઠ વદ ૬, સોમવાર, તા. ૧૪-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૪૩, શ્લોક - ૬૧, પ્રવચન નં. ૪૧

શુદ્ધભાવ અધિકાર. એટલે શું? ત્રિકાળી જે આત્મા ધ્રુવવસ્તુ જે નિત્ય છે એનો આ અધિકાર છે. એક સમયમાં ધ્રુવવસ્તુ નિત્ય શાશ્વત આત્મા, રાગાદિ ચીજથી રહિત છે, પણ એક સમયની પર્યાય-અવસ્થા છે એનાથી રહિત એવું જે તત્ત્વ એ શરણભૂત છે, એ આશ્રય કરવા લાયક છે. એમ અહીં કહેતા... ૪૨ (ગાથા)નો ૬૧મો કળશ છે. ૪૨ ગાથા.

इत्थं बुद्धोपदेशं जननमृतिहरं यं जरानाशहेतुं
भक्तिप्रह्वामरेन्द्रप्रकटमुकुटसद्रत्नमालार्चितांग्रे ।
वीरात्तीर्थाधिनाथाददुरितमलकुलध्वांतविध्वंसदक्षं
एते संतो भवाब्धेरपरतटममी यांति सच्छीलपोताः ॥६१॥

આ ઉપદેશ કોણે કર્યો એની વ્યાખ્યા કરે છે. આવું સ્વરૂપનું વર્ણન ભગવાન મહાવીર પરમાત્માએ કરેલું છે એમ સિદ્ધ કરે છે. કેવા છે ભગવાન મહાવીર? ભક્તિથી નમેલા દેવેન્દ્રો... દેવના ઇન્દ્રો પણ જેને ભક્તિથી નમે છે એમ કહે છે. કોઈની શરમથી કે કોઈના દબાણથી કે શિષ્ટાચારથી (નમે છે)—એમ નહીં, એમ કહે છે. ઇન્દ્રો જે મોટા શકેન્દ્ર, ઇશાન ઇન્દ્ર આદિ ભક્તિથી નમેલા... ભગવાન મહાવીર પરમાત્મા એમના કહેલા ઉપદેશથી કેવા છે? કે એને ઇન્દ્રો ભક્તિથી નમે છે એમ કહે છે. મુગટની સુંદર રત્નમાળા વડે... એનો જે મુગુટ, એની સુંદર રત્નની માળા જેમનાં ચરણોને પ્રગટ રીતે પૂજે છે... એટલે રત્નમાળા, એના ચરણમાં નમતા ત્યારે પગ પાસે રત્નમાળા જાય છે. આમ નમતાં ચરણને મુગુટની રત્નમાળા એને પૂજે છે એમ કહે છે. પ્રગટ રીતે પૂજે છે, એમ.

એવા મહાવીર તીર્થાધિનાથ દ્વારા... એવા મહાવીર તીર્થાધિનાથ દ્વારા આ સંતો—આ મુનિઓ જન્મ-જરા-મૃત્યુનો નાશક... આ ઉપદેશ ભગવાનનો... ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા ધ્રુવ શરણભૂત છે એવો ઉપદેશ ભગવાને કર્યો. એ કેવો છે? કે સંતોને (જન્મ), જરા, મૃત્યુનો નાશક છે. જન્મ, વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુ અને દુષ્ટ પાપસમૂહરૂપ અંધકારનો ધ્વંસ કરવામાં ચતુર... ભગવાનનો ઉપદેશ વસ્તુને—દ્રવ્યને આશ્રય કરવાનો જે ઉપદેશ... ભગવાન આત્મા ધ્રુવ શુદ્ધભાવ એનો આશ્રય કરવાનો ભગવાનનો જે ઉપદેશ એ જન્મ-જરા-મૃત્યુનો નાશક છે.

દુષ્ટ મળસમૂહરૂપી અંધકારનો ધ્વંસ કરવામાં ચતુર એવો આ પ્રકારનો (પૂર્વોક્ત) ઉપદેશ સમજીને... એવો ભગવાનનો ઉપદેશ છે સમજીને... આહાહા! ભગવાનના ઉપદેશમાં તો, જેનાથી જન્મ-મરણનો નાશ થાય અને પુણ્ય-પાપરૂપી અંધકારનો ધ્વંસ થઈ જાય એવો

ભગવાનનો ઉપદેશ છે. પુણ્ય-પાપને રાખવું કે એના ફળને ભોગવવું—એવો ભગવાનનો ઉપદેશ નથી. આહાહા! એવો ઉપદેશ સમજીને... ભગવાનનો ઉપદેશ જ આવો છે કહે છે. તીર્થંકર એમાં છેલ્લા ભગવાન મહાવીરનું શાસન ચાલે છે એટલે ભગવાનને સ્મરીને... પરમાત્મા ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકરદેવ જેને ઈન્દ્રોના મુગુટની રત્નમાળાથી જેના ચરણ પૂજાય છે એવા ભગવાનનો કહેલો ઉપદેશ સમજીને...

સત્શીલરૂપી નૌકા વડે... અંતરનું સ્વરૂપનું ભાન કરી સત્શીલરૂપી નૌકા—સ્વરૂપની રમણતારૂપી નાવડી—સમજણ અને સત્શીલરૂપી નાવડી... અંતર ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય સ્વરૂપ એનું જ્ઞાન અને એમાં સત્શીલરૂપી નૌકા... સ્વરૂપની સત્શીલ... ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય એનો ચિત્સ્વભાવ—ચિત્સ્વરૂપ અંદર એ વડે ભવાબ્ધિના સામા કિનારે... પરમાત્મા ભગવાને આવો જે ઉપદેશ કર્યો... વસ્તુ આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એનો આશ્રય લે એવો ઉપદેશ સમજીને અંતરમાં સત્શીલરૂપી—સ્વરૂપમાં રમણતારૂપી—સ્વભાવનો આશ્રય કરીને, સ્વભાવને પ્રગટ કરીને ભવાબ્ધિ—ભવરૂપી સમુદ્ર... ઓહોહો! ચોરાસીના અવતારરૂપી ભવાબ્ધિ એના સામા કિનારે એટલે એનો અંત લાવે છે. આહાહા!

સામા કિનારે પહોંચી જાય છે એટલે મોક્ષની દશાને પામે છે. સંસારનો અંત આવી જાય છે અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. ક્યો ઉપદેશ અને શું? ૪૨માં કહ્યું. એમાં આ નથી.. આ નથી.. (એમ) આવ્યુંને? **ચરગઙ્ગભવસંભવમં જાઙ્ગરામરણરોગસોગા ય...** એકલો ભગવાન નિત્ય ધ્રુવ... અંતરભાવ, ધ્રુવભાવ આત્મા એનું શરણ લેવું એ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા ભગવાનનો ઉપદેશ છે. એ વાત ચોખ્ખી છે. છતાંય વ્યવહાર વિકલ્પથી આ થાય અને વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય, નિશ્ચયથી મુક્તિ થાય.... આવે એ..... એ બંધનનું કારણ છે, મોક્ષનું કારણ છે આ? કહો, પ્રકાશદાસજી! બીચમં વ્યવહાર આતા હૈ, પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ વહ તો બંધકા કારણ હૈ. એનાથી ભવાબ્ધિને કિનારે પહોંચાય છે? એ વિકલ્પ પોતે સંસાર છે. આહાહા! ઝીણી વાત ભગવાન! આહાહા!

એનું મહાતત્ત્વપ્રભુ ચૈતન્ય આત્મા એના બે ભાગ—એક આત્માની અવસ્થા અને એક ત્રિકાળી દળ ધ્રુવ. આત્મામાં બે ભાગ. બાકી આ બધું પર. શરીર, વાણી, મન એ તો પર.. પર ને પર. વિકાર બધા પર.... આહા! ભગવાન આત્મા એમાં બે ભાગ—એક એની દશાનો—હાલતનો અને એક એના ધ્રુવદળનો. એમાં ધ્રુવવસ્તુ જે નિત્ય છે એનો આશ્રય કરવા લાયક છે અને એને શરણે જતાં ભવાબ્ધિનો કિનારો પાર થાય છે. આહાહા! પણ જેને ભવાબ્ધિ... ભવાબ્ધિમાં શુભરાગ.... ચોરાસીના અવતારમાં અવતરવું, આ શેઠાઈ, સ્વર્ગાઈ, ધૂળ મળે એમાં સુખ લાગતું હોય એને પાર કેમ પામે? કહે છે કે જેને એ બધું દુઃખરૂપ લાગે અને આત્મા આનંદમૂર્તિ પ્રભુ નિત્યાનંદનું આનંદનું એ મોટું ચોસલું છે આખું. આ આત્મા હોં. એનું જે શરણ લે, આશ્રય લે,

એને સમજે અને સત્શીલરૂપી નૌકા-સ્વરૂપની રમણતારૂપી નાવડી.... એ વડે ભવરૂપી સમુદ્રને સામે કિનારે પહોંચી જાય છે. આહાહા! સંસારના પરિભ્રમણનો અંત... ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ એને શરણે ભવાબ્ધિનો અંત આવે છે. બીજો કોઈ શરણ છે નહીં. કહો, સમજાશું કાંઈ? એ ૪૨ થઈ. ૪૩

એમાં શુદ્ધભાવ અધિકાર... શુદ્ધ.. શુદ્ધ.. ત્રિકાળી નિત્યાનંદ પ્રભુ શાશ્વત આત્માનો ભાવ... આહાહા! શું કહે છે એ પકડવું કઠણ પડે. પ્રકાશદાસજી! આ મહાવ્રત પાળો, અશુવ્રત લઈ લ્યો. મરી ગયા લઈને, સાંભળને! એ તો બધો સંસાર છે, વિકલ્પ છે, રાગ છે. આહાહા! શું થાય? અરે! એ ચીજ જેને સાંભળવા મળે નહીં (કે) માર્ગ શું છે પ્રભુનો. પ્રભુ એટલે આ આત્માનો. સાંભળ્યા વિના એને સમજાય નહીં ને સમજ્યા વિના એમાં આગળ ઉતરે નહીં અને ઉતર્યા વિના એમાં ઠરે નહીં ને ઠર્યા વિના એને મુક્તિ થાય નહીં. આહા! ૪૩. કેવો છે શુદ્ધભાવ? ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. ભગવાન આત્મા ધ્રુવભાવ, સામાન્ય સ્વભાવ, નિત્યભાવ. આહાહા!

ગિદ્દો ગિદ્દો ગિમ્મમો ગિક્કલો ગિરાલંબો ।

ળીરાગો ગિદ્દોસો ગિમ્મૂદ્દો ગિભ્મયો અપ્પા ।।૪૩।।

જુઓ! અહીં આત્મા આવ્યો. પહેલા જીવ કહ્યો હતો, હવે આત્મા કહ્યો. એનો એ જ છે, જીવ અને આત્મા એક જ છે. નીચે એનું હરિગીત

નિદ્દં ને નિદ્દં, નિર્મમ, નિ:શરીર, નીરાગ છે,

નિર્દોષ, નિર્ભય, નિરવલંબન, આત્મા નિર્મૂઢ છે. ૪૩.

આહાહા! એ ઓલામાં અપ્પા કહ્યો હતો, અહીં આત્મા કહ્યો. ભગવાન ધ્રુવ આત્મા, કહે છે, એને દંડ નથી. છે ને હેઠે? (નિદ્દં એટલે) દંડ રહિત. જે મન-વચન-કાયાશ્રિત પ્રવર્તનથી આત્મા દંડાય છે તે પ્રવર્તનને દંડ કહેવામાં આવે છે. મન-વચન-કાયાશ્રિત શુભાશુભભાવથી આત્મા દંડાય છે-હણાય છે-દંડ થાય છે એને, નુકશાન થાય છે, એ પ્રવર્તનને દંડ કહેવામાં આવે છે. તે દંડથી રહિત ભગવાન આત્મા છે.

ટીકા : અહીં (આ ગાથામાં) ખરેખર શુદ્ધ આત્માને... માથે શુદ્ધભાવ કહ્યો છેને એ જ શુદ્ધાત્મા એટલે ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ, નિજપદ.. નિજ-પોતાનું શુદ્ધ ધ્રુવપદ એને સમસ્ત વિભાવનો અભાવ છે... એને બધા વિભાવનો અભાવ છે એમ કહ્યું છે.

મનદંડ... મનથી શુભાશુભભાવ થાય એમાં દંડ થાય છે. આહાહા! **વચનદંડ...** વચનમાં શુભાશુભભાવ એથી આત્મા દંડાય છે. **અને કાયદંડને યોગ્ય દ્રવ્યકર્મો તથા ભાવકર્મો...** જડકર્મ અને વિકારીભાવ એનો અભાવ હોવાથી... કારણ કે દંડને યોગ્ય દ્રવ્યકર્મ ને ભાવકર્મ છે, એનો પણ ભગવાન આત્મામાં અભાવ છે. આહાહા! અભાવ છે એમ કેમ બેસે એને? આ તો અભાવ

છે એમ કીધું. ક્યારે બેસે એને? કે દંડના ભાવ એનાથી રહિત જ્ઞાયકભાવ દૃષ્ટિમાં લે ત્યારે નિર્દેહ છે એમ એને ખ્યાલમાં આવે. સમજાણું કાંઈ?

આત્મા નિર્દેહ છે. ભગવાનસ્વરૂપ પ્રભુ શુદ્ધ ચૈતન્યધાતુ ધ્રુવધાતુ નિત્યાનંદનો ભાવસ્વભાવ ભગવાન આત્મા તે તો નિર્દેહ છે. એમાં તો દંડ-બંડ છે નહીં. આહાહા! તો એનો અર્થ એ કે મન-વચન-કાયામાં દંડાય છે તો એનાથી આત્માને લાભ થાય એવું છે નહીં. એ તો નુકશાન કરનાર છે. એ એમાં નથી. ઓહોહો! અધિકાર પણ શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને! એ શુદ્ધભાવનો અધિકાર. એના (શુદ્ધ)ભાવમાં આવા ભાવનો અધિકાર છે જ નહીં. ત્યાં એણે દૃષ્ટિ મૂકવા જેવી નથી. આહા! કહો, સમજાણું કાંઈ?

આત્મા નિર્દેહ છે. ભગવાન આત્મા વસ્તુ તરીકે સ્વભાવનું પૂર, એકલું તેજનું નૂર, સુખનો સાગર એવો જે ભગવાન આત્મા એમાં દંડ છે જ નહીં. આહાહા! દંડરહિત જ વસ્તુ છે. રહિત છે તો એનો આશ્રય કરીને રહિત થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? મન-વચન-કાયાનો આશ્રય કરે એ તો દંડ છે. આવી વાત છે. **નિર્દેહ...** ભગવાન આત્મા શુદ્ધભાવ ત્રિકાળી નિત્ય ધ્રુવ દળ એ દ્વૈત રહિત છે—અદ્વૈત છે. આહા! જેમાં એક સમયની પર્યાયનું દ્વૈતપણું નથી. રાગપણું તો નથી, સંસારપણું તો નથી. પ્રભુ અંતર આત્મા ધ્રુવ એમાં ખરેખર **પરમ પદાર્થ સિવાયના...** પોતે પરમપદાર્થ પ્રભુ છે. ભગવાન આત્મા પરમ પદાર્થ એ **સિવાયના સમસ્ત પદાર્થસમૂહનો (આત્મામાં) અભાવ હોવાથી...** સમસ્ત પદાર્થનો... આ ચાર—ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ આદિ જે પર્યાય-પદાર્થ છે એનો પણ એમાં અભાવ છે. ચાર ભાવની પર્યાયનો પણ એમાં અભાવ છે. પરમ પદાર્થમાં બધા પદાર્થનો અભાવ છે. આહાહા! વાત એ. એવો ભગવાન આત્મા પરમ પદાર્થ પોતાનું નિજપદ ધ્રુવપદ, એ સિવાયના સમસ્ત પદાર્થનો... એક સમયની પર્યાય પણ પદાર્થ છે, રાગ પદાર્થ છે—એ બધાનો ભગવાન આત્મામાં અભાવ છે.

આત્મા નિર્દેહ છે. અદ્વૈત છે, પણ આ રીતે અદ્વૈત છે. ઓલા વેદાંત કહે છે કે બધા થઈને એક આત્મા, એમ નહીં. વેદાંત કહે છેને એક છે સર્વવ્યાપક? **एकोऽहं ब्रह्मं द्वितीयो नास्ति.. एकोऽहं बहुश्यामी...** એક છું તે ધ્વંસ થાઉં છું.—એમ નથી. ભગવાન આત્મા શાશ્વત સત્ દળ એમાં પર્યાયનો પણ અભાવ છે માટે તેને અદ્વૈત કહેવામાં આવે છે. પર્યાય પર્યાયમાં છે. બીજા પદાર્થ, એમ કીધુંને? એ સિવાય પદાર્થસમૂહ છે, (પણ) એમાં નથી. બે વાત સિદ્ધ કરી. પરમ પદાર્થ સિવાયના પદાર્થનો સમૂહ... તો છે ખરો કે નહીં? આહાહા! ભારે ભઈ ધર્મનું આવું રૂપ! અત્યારે માણસને તો.... ઓલું તો વ્રત પાળતા હોય, તપસ્યા કરતા હોય, સૂઝે કે કાંઈક કરી છીએ. આમાં શું કહે છે, મોં નહીં, માથું નહીં. અપવાસ કરવા, લીલોતરી ન ખાવી, ઉપદેશ દેવો દુનિયાને, તો દુનિયાને ઉપદેશ દેનારને પણ લાભ થાય. ધૂળેય થાય નહીં. ઉપદેશ વાણી તો જડ છે. આહાહા! એમાં વિકલ્પ ઉઠે એ રાગ છે.

ઓહો! એકકોર ભગવાન રામ ને એકકોર ગામ. એક સમયમાં આત્મારામ ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ.... પુણ્ય-પાપ, સંસાર, શરીર, વાણી, કુટુંબ, દેશ, પાંચ પરમેષ્ટી—એ બધા પદાર્થો છે, એક સમયની પર્યાય પણ પદાર્થ છે. પદાર્થ છે ને? નવ તત્ત્વ—નવ પદાર્થ કહ્યા છે ને? સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ પણ પદાર્થ છે. છે કે નહીં? આસ્રવ, પુણ્ય-પાપ એ પદાર્થ છે. પણ એ ભગવાન આત્મા શુદ્ધભાવનું જે ચોસલું ધ્રુવ શાશ્વત, એમાં આ બધા પદાર્થોનો અભાવ છે. માટે તેને નિર્દ્વંદ્વ (કહેવામાં આવે છે) એટલે દ્વંદ્વ નામ બીજી ચીજ જેમાં નથી. પર્યાયરૂપી દ્વંદ્વ પણ જેમાં નથી. એવો એ અદ્વૈત તત્ત્વ ભગવાન આત્મા છે એનું શરણ લેતાં ધર્મ થાય.

આમ ‘અરિહંતા શરણં, સિદ્ધા શરણં, સાહુ શરણં..’ એ તો બધા નિમિત્તના કથનો છે. અરિહંતે કહ્યો આ જે ઉપદેશ એમાં આત્મા જે કહ્યો એનું શરણ, એ પોતે અરિહંત છે એનું એ શરણ છે, પોતે સિદ્ધ છે એનું એ શરણ છે. સમજાણું કાંઈ? આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુની નિર્મળતા એ બધી ભરેલી છે ભગવાન આત્મામાં. એવો જે ભગવાન, ભેદ વિનાનો અભેદ એવી ચીજ એને અહીંયા દ્વંદ્વરહિત કહી છે. આહાહા! રાગ-દ્વેષ ને પુણ્ય-પાપ એ દ્વંદ્વ-બેપણું એ તો નથી, પણ દ્રવ્યમાં પર્યાયનું દ્વંદ્વપણું—બીજાપણું એમાં નથી. એવો ભગવાન આત્મા અંતર શરણભૂત છે. ત્યાં આશ્રય કરવાલાયક છે, ત્યાં દૃષ્ટિ મૂકવાલાયક છે, બસ.

નિર્મમ. પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્વેષનો અભાવ હોવાથી.. શુભાશુભભાવ કે પ્રશસ્ત પુણ્યભાવ કે અપ્રશસ્ત પાપભાવ—એવો મોહ, રાગ-દ્વેષ બધાનો અભાવ હોવાથી આત્મા નિર્મમ (મમતા રહિત) છે. પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્તભાવોનો જેમાં અભાવ હોવાથી એટલે કે સમસ્ત શુભ-અશુભભાવ કે મોહ-રાગ-દ્વેષ એનો પ્રભુ આત્મામાં—ધ્રુવસ્વરૂપમાં—નિત્ય શાશ્વત ચૈતન્યદળમાં એનો અભાવ હોવાથી તે પર પ્રત્યે મમત્વ રહિત છે. આહાહા! એવો શુદ્ધભાવ છે. શુદ્ધભાવ કહો કે ધ્રુવભાવ કહો. શું કહેવું આમાં પણ? મંદિર કરવું હોય, પૂજા કરવી, આઠ પ્રકારની પૂજા કરવી, સામાયિક ઉર દોષ ટાળીને કરવી—આવું સમજાય કથન બહારનું. ન્યાં સમજાય નહીં, આહીં સમજણમાં છે બધું. આહાહા! સામાયિક (એટલે) અંદર ધ્રુવસ્વરૂપ એને પકડીને સ્થિર થાય એનું નામ સામાયિક. એવો ભગવાન નિર્દ્વંદ્વ, નિર્મમ.. નિર્દેડ, નિર્દ્વંદ્વ, નિર્મમ છે. આહાહા!

જ્યારે શ્લોક લખાતો હશે તાડપત્રમાં. તાડપત્રમાં લખાણા છેને બે હજાર વર્ષ પહેલા? આહાહા! કુંદકુંદાચાર્ય મહારાજ દિગંબર સંત જંગલવાસી... જંગલમાં તાડપત્રમાં... ગિદ્દો ગિદ્દો ગિમ્મમો... આહાહા! એવો ભગવાન આત્મા તું છે. જેમાં એ (પર્યાય, રાગ-દ્વેષ) નથી એમાં દૃષ્ટિ દેવા જેવી છે. જે (પર્યાય, રાગ-દ્વેષ છે) એમાંથી દૃષ્ટિ ઉઠાવવાની છે. પર્યાય, રાગ-દ્વેષ એમાંથી દૃષ્ટિ ઉઠાવવાની છે (અને) અહીં દૃષ્ટિ મૂકવાની છે. આવો ધર્મ ઝીણો બહુ. બાયડી-છોકરા છોડી દો, સંસાર છોડી દો, ...જાવ હવે મુંડીને આવો. તો સમજાય પણ ખરું. કે લાવો

મુંડીએ ચાલો. અહીં તો કહે છે કે દ્રવ્ય મુંડાયેલું જ છે. દ્રવ્યમાં કાંઈ છે. એનું શરણ લે તો ધર્મ થાય, આહીં તો એમ કહે છે. મનમુંડન કરે તો થાય એમ કહે, પણ એ મુંડન ક્યારે થાય? અંતરનો ભગવાન આત્મા નિત્ય શુદ્ધભાવ આ જે ધ્રુવ કહ્યો, એનું શરણ લે તો (મન) મુંડાઈ જાય અને મનનો નાશ થઈ જાય એમાં નથી તો નાશ થઈ જાય. અવિનાશીને આશ્રયે નાશવાન વસ્તુનો નાશ થાય. આહાહા! આ તો નિશ્ચયધર્મની વાત છે. પણ વ્યવહાર? ભગવાને બે નય કીધી છે ને? બે નયને જાણવાની વાત છે, ગ્રહણ કરવાની વાત નથી. ગ્રહણ તો એક જ નયનો વિષય આ જ ગ્રહણ કરવાનું છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે લાગે આકરું.

કેટલાક કહે કે આ (વાત) સોનગઢવાળી થઈ ગઈ. પણ અહીં ક્યાં પુસ્તક સોનગઢનું છે? આ પુસ્તક અત્યારનું છે? ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાનું પુસ્તક છે. ટીકા ૧૦૦૦ વર્ષ (પહેલા)ની છે. અરે! એમાં નથી એવી નજર તો કરે. આહાહા! જેમાં એકલો ભગવાન ધ્રુવ છે અને આ બધું એમાં નથી. અસ્તિ આ અને આ એમાં નાસ્તિ. આહાહા! જુઓને! આ અનેકાંત. મહા પુરુષાર્થ જોઈએ એમાં તો અનંતો. હજી સાધારણમાં ઠેકાણા નથી એનો અર્થ આમ કરી શકે? ગજું જ નહીં એનું. સાધારણમાં.... સાધારણ જૂઠાબોલા જ્યાં સાચાના ઠેકાણા નહીં, નીતિના ઠેકાણા નહીં એવાઓને આ કોપી કરવા જાય, પણ થાય નહીં એમાંથી. એવી વાત છે. અજર પ્યાલાની વાતું છે. આહા! કહો, આવું પુસ્તક એક છે કે બે છે? કેટલા રાખ્યા છે? એય મનસુખ! એક જ રાખ્યું છે ને? ભાઈયું ત્રણ ને (પુસ્તક) એક? મંગાવ્યું ને ન મળ્યું. બચાવ કરે છે.

કહે છે, આહાહા! આ ભાગવત શાસ્ત્ર છે. છેને પાછળ કહ્યુંને? ભગવાન આત્માની કથા કહેનારું આ છે. ભાગવત શાસ્ત્ર. ભાગવત કથા નથી બેસાડતા? અહીં તો સદાય ભાગવતશાસ્ત્રની સપ્તાહ છે. આહાહા! નિશ્ચયથી ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ નામનાં પાંચ શરીરોનો સમૂહનો અભાવ હોવાથી... લ્યો. એ કાર્મણ-બાર્મણ શરીર એમાં નથી, લ્યો કર્મ નથી એમ કહે છે. ઔદારિક શરીર આ, વૈક્રિયક શરીર દેવોનું કે નારકીનું, આહારક શરીર મુનિને હોય, તૈજસ શરીર આ ..., કાર્મણ—નામના પાંચ શરીરોના સમૂહનો અભાવ છે. ક્યારે? અત્યારે. આહાહા!

જેના જ્ઞાનશરીરમાં પાંચ શરીરોનો અભાવ છે (તેથી) આત્મા નિ:શરીર છે—માટે આત્મા શરીર રહિત છે. પાંચ શરીર સહિત છે ને? પણ કોણ કહે છે? સાંભળને! શરીર સહિત માનવું એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા! પાંચ શરીર જ જેમાં નથી ભગવાન આત્મામાં. કાર્મણની ૧૪૮ પ્રકૃતિ. કોઠામાં છેને એના પેટમાં? એ બધાનો ભગવાન આત્મામાં અભાવ છે. તેથી એ નિ:શરીર છે. નિ:શરીર છે તેથી તેને શરણે જતાં સંબંધ જે દેખાય છે એ છૂટી જશે, સંબંધ રહિત થઈ જશે. સંબંધ રહિત છે એમ જે જાણશે એ પરિણતિ દ્વારા નિમિત્તનો સંબંધ છે એ છૂટી જશે. આહાહા! ભારે વાત. એ કર્મોમાં.... નિરાલંબ છે. ભગવાન આત્મા અંદર પૂર્ણાનાંદનો નાથ પ્રભુ,

પરનું જેનું આલંબન છે નહીં (એવો) નિરાલંબી પ્રભુ છે. આકાશને જેમ આલંબન નથી, એમ ભગવાન આત્માને કોઈ આલંબન નથી.

નિશ્ચયથી પરમાત્માને... જુઓ! અહીં પરમાત્મા શબ્દ મૂક્યો. નિશ્ચયથી પરમાત્મા એટલે આ આત્મા, એમ. પરમ આત્મા એટલે પરમસ્વભાવ શુદ્ધભાવ. જેને માથે શુદ્ધભાવ કહ્યો છે એને અહીં પરમાત્મા કહ્યો છે. ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વભાવ નિત્યસ્વભાવ અવિનાશી એ છે.. છે.. છે.. છે.. અનાદિનો છે.. છે.. છે.. છે.. અનંત કાળ એમ ને એમ છે.. છે.. છે. એવો જે શાશ્વત ચૈતન્યભાવ એવો જે પરમાત્મા, એવો જે શુદ્ધભાવ એને પરદ્રવ્યનું અવલંબન નહીં હોવાથી નિરાલંબ છે. આલંબનની મોટી ચર્ચા ચાલે સ્થાનકવાસી-દેરાવાસીમાં. દેરાસર-મંદિર, પ્રતિમાનું આલંબન જોઈએ. સ્થાનકવાસી કહે, નહીં. આ કહે, હોય. બેય સમજ્યા વિનાના છે.

એ તો શુભભાવ હોય ત્યારે સામે છે, પણ એ શુભભાવ અને બેય ચીજનો તો સ્વરૂપમાં અભાવ છે. આહાહા! જિનપ્રતિમા ને જિનાગમ... ...આધાર પંચમકાળમાં, લ્યો. અહીં કહે છે કે કાંઈ આલંબન છે જ નહીં આત્માને. એય ચૈતન્યજી! પાંચમો આરો છે ને? ..... ભગવાન હોય ત્યારે તો ઠીક. ન હોય ત્યારે મુર્તિ ને આગમ છે. અહીં તો કહે છે, ત્રણે કાળે આત્માને કોઈનું આલંબન છે જ નહીં. વસ્તુ એસી હૈ. એનો તો અધિકાર ચાલે છે. આહા! એ તો શુભભાવ આવે અસંખ્ય પ્રકારના, પણ એનો તો અહીં અભાવ છે વસ્તુમાં. જાણવાલાયક આવે. જાણવાલાયક, આ શુભભાવ ને આ નિમિત્ત એ જાણવાલાયક છે. સમજાણું કાંઈ?

નિશ્ચયથી-ખરેખર, એમ. નિશ્ચયથી એટલે ખરેખર. પાછું વ્યવહારથી કહે છે એમ નહીં. ભગવાન પરમસ્વરૂપ પ્રભુ, કાયમ રહેનારી શક્તિનું તત્ત્વ, એક સમયની પર્યાય-અવસ્થા વિનાનું, એને કોઈ આલંબન જ નથી. એને પર્યાયનું આલંબન નથી કે પર્યાય છે તો દ્રવ્ય ટકે છે. તો વળી ભગવાનની મૂર્તિ ને બધું હોય તો આત્માને આલંબન હોય ને લાભ થાય (એમ નથી). આરે ભારે વાત ભાઈ! એકકોર મોટી પ્રતિમા, મંદિર કરાય, વળી કહે કે આલંબન નથી. કોણ કરે છે? એ તો એને કાળે ત્યાં થાય છે. ભઈ! એમાં પ્રભાવના થાય એ ધર્મનો મોટો આધાર છે. અહીં કહે છે, આધાર.. આધાર આત્મા છે. જે આત્મા નિરાલંબન છે, કોઈ પર્યાયને આધારે પ્રગટ થાય એવો નથી. આહાહા! એના ગાણા સાંભળ્યા નથી એણે (કે) એની જાતમાં શું છે. કહે છે, પરમાત્માને પરદ્રવ્યનું આલંબન નથી છે. એ બધા પરદ્રવ્ય છે. એક સમયની પર્યાય પરદ્રવ્ય છે. એવો નિરાલંબી પ્રભુ ધ્રુવ શુદ્ધભાવ ત્રિકાળી એને અહીં આત્મા કહેવામાં આવે છે. એ આત્મા પોતે પરમાત્મા છે. થોડું થોડું વાંચવાનું રાખ્યું છે કે નહીં હસમુખ? કે મનસુખ વાંચે? નહીં વાંચે... એ મોટો..... પાપના ચોપડા તો વાંચે છે ને? કેટલી ઉઘરાણી ક્યાં આવી? આહાહા!

હવે, **નીરાગ** છે આત્મા. આત્મામાં રાગ નથી એટલે મિથ્યાત્વ-વિપરીત માન્યતા એ આત્મામાં નથી. આહાહા! એ પર્યાયમાં છે, પર્યાય વસ્તુમાં નથી. આહાહા! **મિથ્યાત્વ, વેદ...**

ત્રણ—સ્રી, પુરુષ, નપુંસક વેદની વાસના, એ વેદનો જેમાં અભાવ છે. ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ એમાં વેદનો અભાવ છે. રાગનો અભાવ છે, શુભ-અશુભરાગ. દ્વેષનો અભાવ છે, હાસ્યનો અભાવ છે. સુખ-દુઃખ અવસ્થા જેમાં નથી એવો જે નિત્યાનંદ પ્રભુ એને અહીં આત્મા કહેવામાં આવ્યો છે. એ આત્મા પોતાની પર્યાયને શરણભૂત છે. રતિ-અરતિ એમાં નથી. ખુશી થઈ જવું, દિલગીર થઈ જવું. ભગવાન વસ્તુમાં ક્યાં છે? આનંદધામ, નિત્યાનંદ પ્રભુ આત્મા એનો એમાં અભાવ છે. શોક અને ભયનો અભાવ છે, જુગુપ્સા-દુર્ગંધનો અભાવ છે.

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નામનાં ચૌદ અભ્યંતર પરિગ્રહોનો... લ્યો, આ અભ્યંતર પરિગ્રહ, એનો ભગવાન આત્મામાં અભાવ વર્તે છે. (અભાવ હોવાથી) આત્મા નીરાગ છે. જ્ઞાયક સહજાત્મસ્વરૂપ નિત્ય ધર્મ-સ્વભાવ સહજભાવ પ્રભુ આત્માનો એમાં આ ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર પરિગ્રહનો ત્રિકાળ અભાવ છે. ત્રણ કાળમાં એ ચીજ છે નહીં. નિર્દોષ છે. ખરેખર—(નિશ્ચયથી) સમસ્ત પાપમળકલંકરૂપી કાદવને ધોઈ નાખવામાં સમર્થ... એટલે કે પુણ્ય-પાપનો મેલ એની ચીજમાં નથી, એમ. એટલે કે તે ચીજનો આશ્રય લે તો પુણ્ય-પાપ ધોવાઈ જ જાય એમ. તેથી પુણ્ય-પાપ રહિત આત્મા છે. સમસ્ત પાપમળ... એ પાપ-પુણ્ય બધું પાપ. એવો જે કાદવ એને ધોઈ નાખવામાં સમર્થ છે. એ વસ્તુમાં નથી, પણ વસ્તુનો આશ્રય લેતાં એ બધા નાશ થઈ જાય એવો એનો સ્વભાવ છે.

સહજ-પરમવીતરાગ-સુખસમુદ્રમાં મગ્ન (ડૂબેલી, લીન) પ્રગટ સહજાવસ્થાસ્વરૂપ... આહાહા! કેવો છે પ્રભુ? સ્વાભાવિક પરમ વીતરાગ સુખસમુદ્ર એમાં એ ડૂબેલું તત્ત્વ છે, પડેલું-રહેલું એ છે. આહાહા! સહજ પરમવીતરાગ સુખસમુદ્ર, એમ. પાછું આ દુનિયા માને છેને કે આ સુખ છે. ધૂળમાં, વિષયમાં, ભોગમાં, આબરૂમાં હોળી છે અંગારા. એમાં સુખ ક્યાં હતું? કષાય અગ્નિ બળે છે ત્યાં તો. કહો, સમજાણું? સ્વાભાવિક પરમવીતરાગ સુખસમુદ્રમાં મગ્ન છે વસ્તુ, એમ કહે છે જુઓ! સુખસમુદ્રમાં તો ત્રિકાળી આત્મા મગ્ન જ છે. અતીન્દ્રિય આનંદમાં લીન છે પ્રભુ આત્મા. .... આહા! પ્રગટ સહજાવસ્થારૂપ... સહજ અવસ્થા.. સ્વાભાવિક સ્થિર એવું તત્ત્વ છે. સુખસમુદ્રમાં મગ્ન એવું સહજસ્વભાવી ચીજ છે. એ સહજ અવસ્થા... અવ-નિશ્ચય+સ્થ. સ્વભાવિક-નિશ્ચય સ્થ. પોતાના આનંદમાં નિશ્ચયથી સ્થિત છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

શેની વાત ચાલે છે આ? શેની વાત ચાલે છે આ? ક્યો આત્મા? સિદ્ધ ભગવાનનો? આ (નિજ) આત્માની વાત ચાલે છે. અંતર ભગવાન નિજાનંદ પ્રભુ, નિજપદ સુખસમુદ્રમાં ડૂબેલું એ તત્ત્વ છે. આહાહા! સહજ અવસ્થા (એટલે) સ્વાભાવિક-નિશ્ચય+સ્થ-રહેલું છે. એને કોઈ આશ્રય નથી, કોઈથી ઉત્પન્ન થયું નથી, કોઈને આધારે છે નહીં. એકલો આનંદમાં મગ્ન સ્વરૂપ છે ભગવાન આત્મા. આહા! અતીન્દ્રિય આનંદમાં મગ્ન. જે સહજજ્ઞાનશરીર... દેખો! એનું સ્વભાવિક જ્ઞાનશરીર છે. ભગવાન આત્માનું તો સ્વાભાવિક જ્ઞાનશરીર-જાણવું, આનંદવાળું...

આનંદ ને જ્ઞાન બેય લેવું છે ને? આનંદ અને જ્ઞાન જેનું શરીર છે. આહાહા! નિત્ય વસ્તુ ધ્રુવ આત્મા શાશ્વત આદિ-અંત વિનાની ચીજ એ છે. એવો જે આત્મા એ સુખસમુદ્રમાં ડૂબેલું છે અને સહજજ્ઞાન જેનું શરીર છે. સ્વાભાવિક જ્ઞાન ધ્રુવ. પર્યાયની વાત નથી. **સહજજ્ઞાનશરીર તેના વડે પવિત્ર હોવાને લીધે...** સ્વભાવિક આનંદ ને સ્વભાવિક જ્ઞાનરૂપી જેનું શરીર... શરીર એટલે જેનું સ્વરૂપ એમ. આહાહા! એવા આત્માના ગાણાય સાંભળ્યા નહીં હોય. સાંભળ્યા નથી... ...થી પણ સાંભળ્યા નથી. સાંભળ્યા હોય યથાર્થ તો અંદરમાં ગયા વિના રહે નહીં. સમજાણું કાંઈ?

‘શ્રુત પરિચિત’ કીધુંને? સાંભળ્યું નથી. પરથી વિભક્ત ને સ્વથી એકત્વ સાંભળ્યું નથી એણે. આવો ભગવાન આત્મા શાંતિનું દળ, સુખનું પૂર, ચૈતન્યના નૂરનું શરીર, ચૈતન્યના નૂરનું શરીર છે એનું. શરીર એટલે એનું સ્વરૂપ છે એમ. જ્ઞાનશરીર જેને છે એમ. આ ધૂળશરીર નથી, રાગશરીર નથી એનામાં. આવી વાત છેને ભગવાન! માર્ગ તો આવો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે આ. આ અનાદિનું છે, પણ માણસને (સાંભળવા) મળે નહીં, સાંભળવા મળે નહીં એ સમજે કે દિ’ અને અંતરમાં ઉતરે કે દિ’? આહાહા! વસ્તુ પદાર્થ છે ને ભગવાન આત્મા? એ કાંઈ અવસ્તુ છે? અરૂપી એટલે એ કાંઈ વસ્તુ નથી? અરૂપીવસ્તુ છે. જેમ આ રૂપીવસ્તુ છે, એમ અરૂપીવસ્તુ છે. એ વસ્તુમાં તો અનંત ગુણો સુખ અને જ્ઞાનાદિ ભરેલા છે. એમાં એકાકાર-લીન અભેદ છે એમ કહે છે મૂળ તો. આહાહા! એવા સ્વભાવિક આનંદ ને સ્વાભાવિક જ્ઞાનશરીર વડે પ્રભુ તો ત્રિકાળ પવિત્ર છે, એને નિર્દોષ કહેવામાં આવે છે. એ નિર્દોષ ભગવાન ઉપર નજર કર. ત્યાં નજર કરે, નિધાન દેખાતા, સમકિત થશે, બાકી કોઈ બીજી રીત છે નહીં. આહાહા!

આ કહે કે અણુવ્રત લઈ લ્યો. મહાવ્રતનું પછી આંદોલન કરો. એ અણુવ્રત-મહાવ્રત લો, પછી ઉપદેશ કરો, એમ. લોકોને એમ લાગે કે આ કેટલા કરે છે.. આહાહા! આ તુલસી નથી કહેતા? અણુવ્રત.. શું કહેવાય? ભારે આમ ..... અરે! સાંભળને હવે! અણુવ્રત, મહાવ્રત આદિ સમકિતીને હોય નહીં અને સમકિત કોને કહેવું એની ખબર ન મળે. એય! આવું છે. એણે..... આહાહા! એ તો કુદરતે ન્યાં થાય છે. ન્યાં કરવા કોણ જાય છે? આહાહા!

ભગવાન આત્મા સ્વભાવિક આનંદ ને સ્વભાવિક જ્ઞાનરૂપી જેવું સત્ત્વ... સત્ત્વ-શરીર છે એથી એ નિર્દોષ છે. એવી પવિત્રતાને કારણે નિર્દોષ છે. વસ્તુ ત્રિકાળી નિર્દોષ છે. નિર્દોષ **ગિદ્દોસો...** આહાહા! કેવો છે ભગવાન? સ્વભાવિક નિશ્ચયનયથી... સ્વભાવિક નિશ્ચયથી-વસ્તુથી સ્વભાવિક-(સહજ) જ્ઞાન, સ્વભાવિક-(સહજ) દર્શન, સ્વભાવિક-(સહજ) ચારિત્ર ત્રિકાળી, સ્વભાવિક પરમ વીતરાગસુખ વગેરે અનેક પરમ ધર્મોના આધારભૂત... ધર્મોના આધારભૂત નિજ પરમતત્ત્વને જાણવામાં સમર્થ... પોતાના તત્ત્વને જાણવામાં સમર્થ.. આહાહા! પોતે, પોતાનું આવું તત્ત્વ છે એવું જાણવામાં સમર્થ હોવાથી આત્મા નિર્મૂઢ છે. આહાહા!

એક તો એમ વાત કરી કે સ્વભાવિક જ્ઞાન, સ્વભાવિક દર્શન, સ્વભાવિક ચારિત્ર, સ્વભાવિક પરમ વીતરાગસુખ (એવા) અનેક ધર્મો સિદ્ધ કર્યાં. એનો આધાર દ્રવ્ય, એવું નિજ

પરમ તત્વ, એને જાણવામાં... આહાહા! એને જાણવામાં સમર્થ છે એટલે એનો અર્થ થયો કે એની જે દષ્ટિ કરે એ પોતાના જ્ઞાનથી જણાય એવું એનું સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? નિર્મૂઢ છે. એ તો પોતે પોતાને ત્રિકાળ જાણે એવું જ એનું સ્વરૂપ છે. ત્રિકાળ એનું સ્વરૂપ છે કે પોતે પોતાને જાણે છે. એવો જ્યાં સ્વીકાર થયો (કે) પોતે પોતાને સીધો જાણે એવું એનું સ્વરૂપ છે, માટે તેને નિર્મૂઢ કહેવામાં આવે છે. આવો શુદ્ધભાવ તે શરણભૂત ને આશ્રય કરવાલાયક છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જયેષ્ઠ વદ ૭, મંગળવાર, તા. ૧૫-૬-૧૯૭૧
ગાથા - ૪૩, શ્લોક - ૬૨, પ્રવચન નં. ૪૨

આ નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ એટલે આ આત્મા જે નિત્ય ધ્રુવ છે, શરીર, વાણી, મનથી તો રહિત, કર્મથી રહિત અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો છે એનાથી પણ રહિત અને એક સમયની અવસ્થા છે એનાથી રહિત છે. આહાહા! આવો આત્મા એને 'આત્મા' કહેવામાં આવે છે. એવા આત્મા ઉપર દૃષ્ટિ આપતાં એને સમ્યગ્દર્શન ને ધર્મ થાય. એ વિના ધર્મની રીત બીજી કોઈ છે નહીં. એ કહે છે જુઓ! છેલ્લો શબ્દ ફરીને લઈએ નિર્મૂઢ.

સહજ નિશ્ચયનયથી... કેવો છે ભગવાન આત્મા અંદર? શુદ્ધ આનંદઘન. પાંચમી લીટી છેને? **સહજજ્ઞાન...** અંતરમાં સ્વભાવિક જ્ઞાન ભર્યું છે પૂર્ણ. **સહજ દર્શન...** સ્વભાવિક દૃષ્ટાપણાનો સ્વભાવ સહજ અંદર ધ્રુવમાં સ્વભાવિક પડ્યો છે. **સહજ ચારિત્ર...** સ્વભાવિક વીતરાગતા અંતરમાં-અંતરભાગમાં-ધ્રુવભાગમાં એક સમયની અવસ્થા સિવાયનો શાશ્વત જે ચૈતન્ય હિસ્સો-ચૈતન્યનો અંતર ભાગ જે હિસ્સો એમાં વીતરાગતા પૂરી પડેલી છે. **સહજ પરમવીતરાગ સુખ...** સ્વભાવિક વીતરાગી આનંદથી ભરેલું એ તત્ત્વ છે. આહાહા!

ભગવાન આત્મા પરમ સુખનો સાગર છે. એ **અનેક પરમ ધર્મોના આધાર...** એવા અનેક ધર્મો નામ આત્માનો સ્વભાવ, એનો આધાર **નિજ પરમતત્ત્વ...** પોતાનું નિજ પરમતત્ત્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્વભાવ એવાને જાણવામાં સમર્થ... એવું **નિજ તત્ત્વને જાણવામાં સમર્થ...** એવો આત્મા છે એને અહીં નિર્મૂઢ કહેવામાં આવે છે. દેવચંદ્રજી! આ વાત કહેવાય છે ને? અંદર વસ્તુ જે છે આત્મા... પહેલું કહ્યું કે આત્મા અહીંયા કોને કહે છે? નિત્યાનંદ એનો જે ભાગ-ધ્રુવભાગ એને આત્મા કહે છે. એક સમયની પર્યાયની સાથે. એક સમયની જે અવસ્થા છે એક હિસ્સો નાનો જુદો અને એ સિવાય શાશ્વત ભાગ છે એ મોટો અંતર ભાગ એનો હિસ્સો જુદો. મણીભાઈ! આવી ચીજ છે. અરેરે! જગતને અંતર વસ્તુ શું છે, એનું સામર્થ્ય શું છે, એની નિત્યતાનો શાશ્વત સ્વભાવ શું છે—એની ખબર નથી અને એ ખબર વિના ચોર્યાસીના અવતાર કર્યા કરે છે.

ભગવાન અંદર આત્મા પરમેશ્વર કેવળી, તીર્થંકરદેવે જે જોયો-સર્વજ્ઞ કેવળી તીર્થંકર પરમાત્મા એણે આ આત્માને જોયો, એ કેવો છે? એ તો અનંત આનંદ, શાંતિ વીતરાગ, સુખના સાગરથી ભરેલો એવો આત્મા જોયો પ્રભુએ. એવું જે ધ્રુવતત્ત્વ છે... એ આત્મામાં બે ભાગ છે. શરીર, વાણી, મન આ બધા પર. એ તો કંઈ એના છે નહીં. એનામાં છે નહીં, એના છે નહીં, એના થઈને રહ્યા નથી. શરીર, વાણી, સ્ત્રી-કુટુંબ એ કંઈ આત્માના થઈને રહ્યા નથી. એ તો એના (પોતાના) થઈ રહ્યા છે. મફતનો મૂઢ 'મારા છે' એમ માને છે.

હવે, અહીં તો બે વાત છે. અંદર પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો પણ વિકાર થઈને રહેલા છે, એ આત્માના થઈને રહ્યા નથી. આસ્રવ છેને એ? પુણ્ય ને પાપ હોં, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાના ભાવ, હિંસા, જૂઠું, ચોરીના ભાવ—એ બધા વિકાર થઈને રહેલા છે. વિભાવ અને રાગ થઈને રહેલ છે. એ આસ્રવતત્ત્વ થઈને રહેલ છે. આત્માના થઈને રહેલા નથી. હવે, આત્માના થઈને બે (અંશ) રહેલા છે. એક એની વર્તમાન અવસ્થા અને એક એની ધૌવ્યશક્તિ. હવે અવસ્થા છે એ પણ એની થઈને નથી રહી. ...ભાઈ! ઝીણું તત્ત્વ છે આ. આહાહા! સંપ્રદાયમાં તો આ છે જ નહીં. એ તો એને ખબર છેને. કહે છે કે ભગવાન આત્મા જેને આત્મા પરમેશ્વર નિત્ય આત્મા, ખરો આત્મા, શુદ્ધ આત્મા (કલ્પો)... આ શુદ્ધભાવ (અધિકાર) છે ને? એ શુદ્ધભાવ ધ્રુવને લાગુ પડે છે. પુણ્ય-પાપ રહિત શુદ્ધપરિણતિ, નિર્મળ શુદ્ધભાવ એ અહીં નહીં. અહીં તો ત્રિકાળી શાશ્વત વસ્તુ એ શુદ્ધ છે. કેમ? કે એમાં પરવસ્તુ તો નથી, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ તો નથી, પણ એક સમયની હાલત-દશા એ પણ એમાં નથી. તેથી તેને—ધ્રુવને શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

શાશ્વત છે.. છે.. છે.. અનાદિનો અનંત એમને એમ છે. એવું જે તત્ત્વ તેમાં અનંત ગુણો નામ ધર્મો રહ્યા છે. ધર્મ નામ સ્વભાવ, એ સ્વભાવનો આધાર નિજ પરમતત્ત્વ એને જાણવામાં એ સમર્થ છે. સ્વને જાણવામાં સમર્થ છે એવું એ તત્ત્વ છે. ધ્રુવપણે જાણવામાં સમર્થ હોં ભાઈ! એની વાત ચાલે છે ને? ..... આહાહા! એનું સ્વરૂપ જ નિજ અનંત ધર્મોનો આધાર એવું જે નિજતત્ત્વ છે એને જાણવામાં સમર્થ એવો એનો ત્રિકાળી સ્વભાવ છે. આહા! એવા તત્ત્વની દૃષ્ટિ કરવી એનું નામ પ્રથમમાં પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન ને ધર્મ છે. એ વિના બધા ફોગટ છે. એના વ્રત ને તપ ને બધી ક્રિયાકાંડો બધા એકડા વિનાના મીંડા છે. સમજાણું કાંઈ?

આવો જે ભગવાન, આહાહા! જેણે—પરમેશ્વરે તો પર્યાયમાં—અવસ્થામાં પ્રગટ કર્યો. એ પ્રગટ કરવાની વાત હમણાં આવશે. પણ પ્રગટ ન હોય તોપણ વસ્તુ તો પ્રગટ ધ્રુવ છે. અનાદિ-અનંત સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ સિદ્ધસ્વરૂપ સમાન પોતાનું સ્વરૂપ છે, એ પોતે પોતાને જાણવાને અનાદિ-અનંત સમર્થ છે. એ નિત્યની વાત કરી. ભારે વાતું ઝીણી! આમ હોય કે વ્રત પાળવા, અપવાસ કરી નાખવા, દયાઉં પાળવી... આ તો કરે છે, અનાદિથી અજ્ઞાની કરે છે અને એમને એમ કરતો કરતો રખડે છે ચાર ગતિમાં. આહાહા! પણ વસ્તુ એ રાગથી ભિન્ન, ક્રિયાના રાગથી ભિન્ન છે. એક સમયની રાગને જાણવાની જે દશા એનાથી પણ ભિન્ન જુદી ચીજ છે. ક્યાં એને પહોંચવું છે અને ક્યાં જાય તો એને આત્મા પ્રાપ્ત થાય—એની વાત છે. નિમિત્ત ઉપરથી દૃષ્ટિ ઉઠાવી દે, રાગ ઉપરથી દૃષ્ટિ ઉઠાવી દે, એક સમયની પર્યાય ઉપરથી દૃષ્ટિ ઉઠાવી દે. આહાહા!

ત્રિકાળી ભગવાન પોતે નિજાત્મ ધ્રુવ શુદ્ધ શાશ્વત એમાં દૃષ્ટિ લગાવે ત્યારે તેને તત્ત્વનો સ્વીકાર થાય, ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય, ત્યારે તેની ધર્મની પહેલી શરૂઆત થાય. આહાહા! એના વિના અનંત કાળમાં રખડ્યા કરે એક ભવથી બીજો, ભવથી ભવ, મરીને અનંતા અવતાર

કર્યા. એ અવતાર ને અવતારનું કારણ જેના સ્વભાવમાં નથી. એક વાત કાલે થઈ ગઈ હતી આ તો. **અથવા...** હવે વર્તમાન એવી એની દશાનું સામર્થ્ય છે. હવે આ પર્યાય. **સાદિ-અનંત...** કેવળજ્ઞાન સર્વજ્ઞપદ પરમેશ્વર જે થાય એ નવું થાય છે. સર્વજ્ઞ એ પર્યાયપણે થવું એવો એનો સ્વભાવ છે. જેમ ત્રિકાળીમાં, ત્રણે કાળના ત્રિકાળી તત્ત્વને જાણવાનો ત્રિકાળીમાં સ્વભાવ છે, એમ એક સમયની પર્યાયમાં ત્રિકાળ જાણવાનો સ્વભાવ એવી પર્યાય પ્રગટ થાય ત્યારે તે જીવને નિર્મૂઢ કહેવામાં આવે છે. મૂઢ નથી, હવે એ વિચિક્ષણ થઈ ગયો, એમ. આહાહા!

સાદિ... જ્યારથી સર્વજ્ઞ થાય છે કેવળજ્ઞાન તેની સાદિ છે, કેવળજ્ઞાન કાંઈ અનાદિનું નથી. અનાદિની શક્તિઓ-ગુણ છે, પણ જે કેવળ થાય સર્વજ્ઞ-અરિહંતપદ, સર્વજ્ઞ એ નવી દશા થાય છે, એ શરૂઆત થાય છે. શરૂઆત થાય તે અનંત કાળ રહે છે કેવળજ્ઞાન. **સાદિ-અનંત...** શરૂઆત-અનંત... **અમૂર્ત** છે. કેવળજ્ઞાનની દશા અમૂર્ત છે. જેમાં રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ છે નહીં. **અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળા...** એ તો અતીન્દ્રિય સ્વભાવનું જ્ઞાન છે. આહા! કેવળજ્ઞાન અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળું જ્ઞાન છે. **શુદ્ધ સદ્ભૂત વ્યવહારનયથી...** એક અંશ છેને વર્તમાન? કેવળજ્ઞાન પણ એક અંશ છે, ત્રિકાળી ચીજ નથી. તેથી તેને વ્યવહારનય કહ્યો છે. મણીભાઈ! આ સંસારના વ્યવહાર-ફ્યવહારની વાત નથી અહીં. ધર્મી જીવને અંદરમાં દયા, દાનના પરિણામ-વિકલ્પ થાય એ વ્યવહાર, એની વાત અહીંયા નથી. એક સમયની દશા... ત્રિકાળી ભગવાન વસ્તુ ધ્રુવચીજ શાશ્વત એની અપેક્ષાએ એક સમયનું કેવળજ્ઞાન એ પણ અંશ છે, ભેદ છે, તેથી તેને વ્યવહાર-સદ્ભૂત વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આરે ભારે વ્યાખ્યા! વીતરાગનું તત્ત્વ એવું ઝીણું છે. જગતને સાંભળવા મળતું નથી. બહારના થોથા-ખોખા સાંભળી સાંભળીને જીંદગી ચાલી જાય છે. મૂળ તત્ત્વ હાથ આવતું નથી. કહે છે કે **શુદ્ધ સદ્ભૂત...** કેમકે પર્યાય પોતાની છેને જ્ઞાનગુણની? (પણ) અંશ છે માટે વ્યવહાર.

ત્રણ કાળના અને ત્રણ લોકના સ્થાવર-જંગમસ્વરૂપ... કેવળજ્ઞાનરૂપી દશા થવાનો જ આત્માનો સ્વભાવ છે એમ કહે છે. જેમ અંતરમાં ત્રિકાળીને જાણવાનો સ્વભાવ ત્રિકાળીમાં પડ્યો છે, એમ એક સમયની અવસ્થા કેવળજ્ઞાનની, ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણવાનો સ્વભાવ એવી જેની અવસ્થાનું સ્વરૂપ છે. આહા! એ અવસ્થા પૂરી થાય ત્યારે નિર્મૂઢ કહેવામાં આવે છે. આહા! **ત્રણ કાળના અને ત્રણ લોકના સ્થાવર-જંગમસ્વરૂપ...** જેવા ત્રસ અને સ્થાવર અથવા ગતિ કરતાં પરિમાણ કે સ્થિર રહેલા પરમાણુ-બધાના દ્રવ્ય-ગુણ પર્યાય... ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન એક સમયમાં પૂર્ણ એટલું થાય તો ત્રણ કાળ ત્રણ લોકના જગતના દ્રવ્યો-વસ્તુ, એની શક્તિ ને એની દશાઓ એને એક સમયમાં જાણવાની તાકાત છે. આહાહા! એવડો આ આત્મા છે એમ કહે છે.

સમસ્ત સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાનરૂપે અવસ્થિત થવાથી આત્મા નિર્મૂઢ છે. આહાહા! જુઓ તો ખરા! કહે છે કે નિર્મૂઢની બે વ્યાખ્યા. એક ત્રિકાળીતત્ત્વ શાશ્વત.. એ શાશ્વત શાશ્વતને જાણે એવો એનો સ્વભાવ અને એક પ્રગટ અવસ્થા કેવળજ્ઞાન થાય, એમાં અવસ્થિત થાય તેને અહીં નિર્મૂઢ કહેવામાં આવે છે. ચાર જ્ઞાન સુધી હજી એને નિર્મૂઢ પૂર્ણ કહેવામાં આવતા નથી. આહાહા! એવો એનો સ્વભાવ છે. આહા! કેવળજ્ઞાનરૂપે પરિણમે એવો જ એનો સ્વભાવ છે એમ કહે છે. રાગરૂપે પરિણમે એ તો એનું સ્વરૂપ જ નથી, પણ અલ્પજ્ઞપણે રહેવું એ એનો સ્વભાવ નથી એમ કહે છે. શું કહ્યું સમજાય છે કાંઈ? પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો-રાગ એ તો વિકાર છે, એ રૂપે થવું તો એનું સ્વરૂપ છે જ નહીં, પણ પરને પરિણમાવે અને પરરૂપે થાય એવું એનું સ્વરૂપ નથી, પણ અલ્પજ્ઞપણે, અલ્પદર્શીપણે રહેવું એવું પણ એનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ નથી. આહાહા! આ અનંત કાળનો રખડતો ક્યાંના ક્યાં ભવ કર્યા આ વસ્તુના ભાન વિના. બાકી બધું એની ક્રિયાકાંડો અનંત વાર કરી ચૂક્યો. વ્રત ને નિયમ ને તપ મરી મરીને... કોઈ મરીને બહુ એવો હોય તો સ્વર્ગમાં ભૂતડા-ભૂતડા થાય. પણ પાછા મિથ્યાત્વ સહિત, આત્મા વસ્તુ શું છે એનો તો અનુભવ નથી, એનો વિશ્વાસ, એની પ્રતીતિ, એનું જ્ઞાન નથી, તેથી ચોરાશીના અવતારમાં ફરી ફરીને રખડવાનો છે એ. આહાહા!

કહે છે, કેવળજ્ઞાનરૂપે અવસ્થિત થવાથી આત્મા નિર્મૂઢ છે, એમ. જ્યારે ભગવાન આત્મા, પોતામાં સર્વજ્ઞસ્વભાવ છે, ધ્રુવ સર્વજ્ઞસ્વભાવ છે, નિત્યસ્વભાવ, નિત્ય સર્વજ્ઞસ્વભાવ જીવનો છે, એ જ્યારે કેવળજ્ઞાનપણે-પૂર્ણ દશાપણે થઈને રહે-અવસ્થિત થઈને રહે ત્યારે તે જીવને નિર્મૂઢ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! રાગમાં મૂઝાણા ને પરમાં મૂઝાણા એ તો મૂઢ જીવ છે, પણ એક સમયની અપૂર્ણ અવસ્થામાં રહે તો એની નિર્મૂઢતા પૂર્ણ નથી થઈ એમ કહે છે. આહાહા! આ તો વીતરાગના ઘરની વાતું છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ સમવસરણમાં ઇન્દ્રો ને ગણધરોની સમક્ષમાં આ પ્રસિદ્ધ કરતા હતા. પરમાત્મા આ વાતને પ્રસિદ્ધ કરતા હતા. આહા! ભગવાન! તું કેવડો? કે અનંત-અનંત ગુણનો ધરનારો એવડો, શાશ્વત રહેનારો એવડો, એને અહીંયા ખરેખર આત્મા કહીએ. અને તે આત્માની દૃષ્ટિ કરે તેને સમ્યગ્દૃષ્ટિ ને ધર્મી કહીએ છીએ. અને એ આત્મામાં એક સમયની અવસ્થા જ્ઞાનની પૂર્ણ થઈને રહે એને નિર્મૂઢ પરમાત્મા કહીએ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

આ શરીર મારા, બાયડી-છોકરા મારા, પુણ્ય-પાપ મારા (એમ માને) એ તો મૂઢમાં મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ પ્રાણી છે એમ કહે છે, ચાર ગતિમાં રખડનારો મૂઢ જીવ છે. પણ અહીં તો કહે છે કે એક સમયની પર્યાય જેટલો હું છું (એમ માનનારો) એ પણ મૂઢ પ્રાણી છે. આહાહા! અહીંયા તો આત્મા ત્રિકાળી આનંદકંઠ પ્રભુ એનો આશ્રય લઈને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની દશા ધર્મની થાય, પણ એ પૂર્ણ દશા ન થાય ત્યાં સુધી એની મૂઢતા પૂર્ણ ટળી નથી અને નિર્મૂઢતા

પૂર્ણ થઈ નથી. આહાહા! કુંદકુંદાર્યની શૈલી અલૌકિક છે! કેવળીઓના પેટ ખોલીને મૂક્યા છે. અરે! જગતને શરણ.. શરણ હોય તે નિત્યાનંદ ધ્રુવ આત્મા છે એમ કહે છે. આહાહા! ‘અરિહંતા શરણં, સિદ્ધા શરણં..’ કોઈ શરણ આપે એવું નથી. આત્માને એની એક સમયની અવસ્થા એનુંય શરણ નથી. શરણ તો એ લેનાર ત્રિકાળીનું છે. ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા શાશ્વત ચૈતન્યદળ, શાશ્વત ત્રિકાળી રહેનારો એનો હિસ્સો એ આત્માની વર્તમાનદશાને શરણભૂત છે. વાડીભાઈ! બધું આવું સાંભળ્યું પણ ન હોય. આવો શરણભૂત એ છે.

અહીં તો ‘ચાર શરણ ને મંગલિક’ એમ કહેતા હોય, લ્યો. આ મંગલિકનો અર્થ શું? ભાઈ નહોતું કહ્યું ઓલા ફોજદારને? જેચંદભાઈ એક હતાને? રાજકોટમાં એક ફોજદાર હતા. .... એ જેતપુરના છે. જેચંદભાઈ ફોજદાર હતા, બહુ હુશિયાર હતા. આપણા વીસાશ્રીમાળી ફોજદાર હતા. પછી ૮૦નું ચોમાસું હતું ત્યાં સદરમાં, ત્યારે એની બિચારાની છેલ્લી સ્થિતિ થઈ ગયેલી. લોહી બધું સુકાઈ ગયેલું. હુશિયાર માણસ બહુ. પાંજરાપોળમાં રહેતા ત્યાં સદરમાં પાંજરાપોળમાં. મહારાજ! મને મંગલિક સંભળાવોને. માણસ આવ્યો તેડવા. છેલ્લી સ્થિતિ હતી. એક-બે દિ’ નભે એવું હતું. આમ તો બેઠા હતા, કાંઈ નહોતું. મંગલિક સંભળાવો. ફોજદાર માણસને મંગલિક સંભળાવ્યું. પાછું પૂછ્યું કે મહારાજ! આ મંગલિક એટલે તમે શું કહ્યું? ડાહ્યો માણસ.

આમ ગમે તે આ લોહી... શું કહે છે? લોહી સુકાઈ જાય છેને? એનિમિયા. એનિમિયા. હા.... બેઠા હતા બરાબર... બૈરા હતા, બધા બેઠા હતા. પણ (મરવાની) તૈયારી છે એક-બે દિ’માં. મંગલિક સંભળાવો. હુશિયાર માણસ. મહારાજ! આ શું કહ્યું તમે મંગલિકમાં? બાપુ! એમ કહ્યું કે ‘અરિહંતા મંગલ’ (એટલે) અરિહંતે જે આત્માનો સ્વભાવ કહ્યો એને શરણે જાવું એ મંગલિક છે. એમ કહ્યું. ડાહ્યો માણસ હતો માળો. કંઈ પરિચય નહોતો. પહેલો વહેલો જ અમારું મંગલિક સાંભળ્યું ને બિચારાને એમ થઈ ગયું કે હાય, હાય! હવે આ દેહ ખલાસ થઈ જશે. હવે જાવ બીજે અવતારે. મહારાજ! આ શું કહ્યું તમે? મને સમજણ ન પડી. ભાઈ! અમે એમ કહ્યું... ૮૦ની સાલની વાત છે. સંપ્રદાયનું ચોમાસું હતુંને સદરમાં.

સદરમાં ચોમાસું ૮૦માં હતું ત્યારે તમારા કાનજીભાઈએ એક ઓલું આપ્યું હતું. શું કહેવાય? એરંડી. એરંડી આવતીને ઓલી ભાગલપુરથી આવતી..... એ હમણાં સુધી હતી ચાર-છ વર્ષ પહેલા. કાનજીભાઈએ તે દિ’ આપેલી ૮૦માં. ટૂંકી આમ હતી. તે દિ’ તો ૧૦-૧૨ રૂપિયાની કિંમત હશે. અત્યારે ૨૦૦ રૂપિયાનીની મળે એવી. તે દિ’ ૮૦ની સાલમાં. આપણા કાનજીભાઈએ આપી હતી. તે દિ’ આ જયચંદભાઈ.... એને બિચારાને એમ થયું કે ..... ચાલ્યું જાવું છે. થઈ રહ્યું, એક-બે દિ’.... જાવું ક્યાં?

બાપા! અંતર આત્મા ભગવાન શરણ છે. ભાઈ! અરિહંત કાંઈ શરણ દેવા નથી આવતા, સિદ્ધ ભગવાન કાંઈ શરણ દેવા નથી આવતા, પણ એમણે કહેલો 'કેવલી પણણત્તો ધમ્મો શરણં'.... ચારમાં આવે છે ને? 'કેવલી પણણત્તો ધમ્મો શરણં' ભગવાનનો કહેલો આત્મા આનંદમૂર્તિ પ્રભુ છે એને શરણે જા તો તને શાંતિ વળે, એ શરણ છે. બાકી શરણ-ફરણ કાંઈ નથી. માળો હુશિયાર માણસ ને... આહાહા! બહુ .... એક-બે દિ રહ્યા. આમ તો કાંઈ નહોતું. બેઠા હતા. ગમે તે આ સુકાઈ ગયેલું... બે દિ' ત્યાં જ હતા ત્યાં દેહ છૂટી ગયો. છૂટી જ જાયને. પણ આ ક્યાં એની ચીજ હતી? આહાહા! એ બીજો અવતાર પાછો. આહા! કીધું, આવા ભવ કરી કરીને મરી ગયો. ભગવાન આત્મા અંદર નિત્ય વસ્તુ ધ્રુવ જે છે, આત્માનું પોતાનું ધ્રુવસ્વરૂપ જે છે એની દૃષ્ટિ કરે ને શરણ લે તો એને નિર્વિકલ્પ શાંતિ ને આનંદ મળે. બાકી કાંઈ શરણ છે નહીં. એ અહીં કહે છે. આહાહા! છેલ્લો બોલ છે. નિર્ભય છે ભગવાન. અંતર વસ્તુ નિર્ભય છે. નિર્ભયની વ્યાખ્યા શું કરે છે?

સમસ્ત પાપરૂપી શૂરવીર શત્રુઓની સેના જેમાં પ્રવેશી શકતી નથી... કેવો છે આત્મા ધ્રુવ નિત્યાનંદ ભગવાન? કે જેમાં કર્મરૂપી વેરી શત્રુઓ પ્રવેશ કરી શકતા નથી. નિત્યાનંદ સ્વભાવમાં પ્રવેશ કોણ કરે? આહાહા! શાશ્વત વસ્તુ પોતે છે, એમાં કર્મ વેરીના ભાવો અંદર પ્રવેશ કરી શકતા નથી. પાપરૂપી શૂરવીર શત્રુઓ... આહા! પુણ્ય ને પાપ ભાવ બેય પાપ છે. શૂરવીર સેના જેમાં પ્રવેશ કરી શકતી નથી... નિત્યાનંદ પ્રભુ જેમાં એક સમયની પર્યાય-અવસ્થા પ્રવેશ કરતી નથી, પાપ ને પુણ્યરૂપી શત્રુઓની સેના અંતર ધ્રુવમાં પ્રવેશ કરી શકતી નથી. એવો ભગવાન ધ્રુવ આત્મા છે. આહા! નિત્ય.. નિત્ય.. નિત્ય.. ધ્રુવ શાશ્વત જેમાં કર્મરૂપી વેરી શત્રુની સેનાઓ અંતર ધ્રુવકિલ્લામાં પ્રવેશ કરી શકતી નથી, એવો આત્મા ધ્રુવતત્ત્વ છે. આહાહા!

એવા નિજ શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વરૂપ... ભગવાન પોતાનો શુદ્ધ પ્રભુ, અનંત જ્ઞાન ને આનંદનો સાગર, ચૈતન્યનો નૂર-તેજ અને આનંદનું પૂર એવો એનો ધ્રુવ નિત્ય સ્વભાવ છે. એમાં મહા દુર્ગમાં... મહા કિલ્લો છે કહે છે. વસતો હોવાથી... એમાં આત્મા વસે છે. આહાહા! અનંત શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ પરમાત્મસ્વરૂપ ધ્રુવ, એ આત્મા એમાં રહેલો છે. એવા આત્મામાં કર્મરૂપી શત્રુઓ અંદર પેસી શકે એવી એમાં તાકાત છે નહીં. સમજાણું કાંઈ? વાત બધી... શૂરવીર શત્રુ ગમે તેવા વેરી હોય, પણ અંદર પેસી ન શકે. ભગવાન નિત્યાનંદ પ્રભુ... અને નિત્યાનંદની જ્યાં દૃષ્ટિ થઈ, ભાર નહીં કે વિકલ્પ આવી શકે- અંદર પેસી શકે એમ કહે છે. ઝીણું તત્ત્વ છેને ભાઈ! એવો એ કિલ્લો છે નિત્ય પ્રભુ કે જેમાં, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો શૂરવીર હો એ અંદરમાં પ્રવેશ (કરી શકતા નથી). ધ્રુવમાં શું કરે? નિત્યાનંદમાં પ્રવેશ શેનો હોય? એ તો નિત્યાનંદ સહજાનંદ ધ્રુવતત્ત્વ છે. એવા તત્ત્વને શરણે જાવું, એનો આશ્રય લેવો, એને મંગલિક માનવું, એને ઉત્તમ

માનવું, એનું નામ શરણ ને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! નિર્ભય છે. ભગવાન નિર્ભય છે. આહાહા! જેમાં રાગ ને દ્વેષના વિકલ્પો પ્રવેશ કરે નહીં એવી નિત્યાનંદ પ્રભુ પોતાની ચીજ છે એ નિર્ભય છે-ભય છે નહીં. આહાહા!

આવો આ આત્મા ખરેખર ઉપાદેય છે. લ્યો, સરવાળો. આવું ભગવાન તત્ત્વ જે છે પોતાનું ધ્રુવ નિત્યાનંદ નાથ એવો આત્મા ખરેખર પોતાને આદરણીય ને અંગીકાર કરવાલાયક છે, બાકી કોઈ અંગીકાર કરવાલાયક નથી. એક સમયની પર્યાય ઉપાદેય નથી એમ કહે છે. આહાહા! તારા દયા-દાન ને વ્રતના પરિણામની વાત શું કરવી? એ તો વિકાર ને દુઃખ છે. આહા! પણ આ એક સમયની જે ઉઘાડ-વિકાસ(રૂપ) પર્યાય એ પણ શરણરૂપ ઉપાદેય નથી, આહાહા! આદરણીય નથી. નિત્યાનંદ ભગવાન.. એક સમયની અવસ્થાની પાછળ શાશ્વત પોતે વસ્તુ છે એ જ આદરણીય, એ જ ઉપાદેય, એ જ આચરણીય, એ જ આશ્રય અને એમાં રહેવાલાયક એ આ છે. કહો, વાડીભાઈ! આ બીજી જાતની વાત છે આ બધી. હવે મુંબઈ આવી ગયા ન્યાં વધારે..... કલકત્તા. ત્યાં શેઠાઈ ન ..... અહીં વાંધો નહીં. ... વિચાર આવ્યો કે ઠીક કર્યું આ. આહાહા! અરે ભગવાન! આવું ટાણું મળ્યું ભાઈ! આંખ્યું મીચે વિચાર... આહાહા! ચૈતન્યતત્ત્વ મહાપ્રભુ પોતે અંદર અનંત આનંદની ખાણ છે એની જો નજરું ન કરી, એ નિજ નિધાનને નજરમાં ન લીધા, તો એને રખડવાના ટાણા છે. ભગવાનને નજરમાં લે તો પુણ્ય પરિણામ છે, એ કંઈ ધર્મ નથી એમ કહે છે. 'ણમો અરિહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં' એ પણ વિકલ્પ છે, રાગ છે, પુણ્ય છે, ધર્મ નહીં, શરણ નહીં. આહાહા!

અરે! રાગને જાણનારી વર્તમાન જ્ઞાનની અવસ્થા એ પણ શરણ નહીં, ઉપાદેય નહીં. આહાહા! એક આદરણીય ત્રિકાળી ભગવાન નિત્યાનંદ પ્રભુ પોતાનો-નિજ સ્વભાવ ધ્રુવ, બસ એ એક ઉપાદેય ને આચરણીય ને આદરણીય છે. ધર્મીને તો એ આદરણીય છે. આહા! કહો, દીપચંદ્રજી! આ તો પ્રોફેસર ભગવાન છે મોટા. આહાહા! એ વસ્તુ છે એવી ભાઈ! આહાહા! અરે! એને વિશ્વાસ નથી આવતો. હું આવડો મોટો એનો વિશ્વાસ નથી આવતો. અનંતા સિદ્ધ ને અનંતા કેવળજ્ઞાન એવી અનંતી દશા જેમાં-આત્માના પેટમાં પડી છે. એ કેવળજ્ઞાન આવે છે એ ક્યાંથી? કાંઈ અધ્યરથી આવે છે? અંતરની ધારામાંથી આવે છે. અંતરમાં કેવળજ્ઞાની શક્તિઓ અનંતી પડી છે. અનંતા સિદ્ધને પેટમાં રાખીને પડ્યો છે આત્મા. આહા!

એવડો મોટો કેમ બેસે? પામર થઈને ફરે એને પ્રભુતા કેમ બેસે? આહાહા! એક જરી અનુકૂળતા થોડી મળે ત્યાં ખુશી.. ખુશી.. અરે! પણ શું છે આ? પાગલ! શું થઈ ગયું છે તારું આ? પ્રતિકૂળતા જરી આવે તો ખેદાઈ જાય, ખીજાઈ જાય. ભગવાન! એ અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા કોઈ ચીજ જ તારામાં નથી. એ તો જગતની ચીજ છે. એનાથી ઊઠે એ વિકલ્પ પણ તારામાં નથી. આહાહા! અરે! એ રાગને જાણનારી વર્તમાન જ્ઞાનની પ્રગટ દશા એ અંશ છે, એનો પણ ત્રિકાળી

ભગવાનમાં અભાવ છે. એવો આત્મા આત્માને ઉપાદેય છે. આ શબ્દો જ કોઈકવાર સંભળાતા હોય છે. વાડીભાઈ! ન્યાં શેઠ થઈને ફરે છે ને. ...બેસવું પડે મોઢા આગળ. આહાહા! ત્રણ લોકનો નાથ અનંતા લોકાલોકને સંકેલીને જ્ઞાનમાં જાણીને પડ્યો છે અંદર. પોતાના માનીને નહીં, (પણ) જાણીને. એવું જે ચૈતન્યતત્ત્વ તેને અહીંયા ઉપાદેય, આદરણીય એને કહેવામાં આવ્યું છે, એ આદર કરવાલાયક છે. આહાહા! એ શ્લોક પૂરો થયો. હવે એના અર્થ (રૂપે) જરી બીજો શ્લોક કહે છે.

એવી રીતે (શ્રી યોગીન્દ્રદેવકૃત) અમૃતાશીતિમાં (૫૭મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

ક્ષિતિપવનસ્રવાણુસ્થૂલ... સ્રવાણુ... અણુ... .....

સ્વરનિકરવિસર્ગવ્યંજનાદ્યક્ષરૈર્યદ્

રહિતમહિતહીનં શાશ્વતં મુક્તસંસ્વયમ્ ।

અરસતિમિરરૂપસ્પર્શગંધામ્બુવાયુ-

ક્ષિતિપવનસ્રવાણુસ્થૂલદિક્ક્રવાલમ્ ।।

આ સખા શું કીધું? આ શબ્દ ક્યાંય આવ્યો નથી. પવનનો મિત્ર અગ્નિ..

કેવો છે આ ભગવાન અંદર આત્મા? સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સિદ્ધસ્વરૂપી પોતે ભગવાન આત્મા છે અંદર. આહાહા! એ આત્મતત્ત્વ સ્વરસમૂહ... આ અવાજનો સમૂહ એમાં નથી. આ અવાજ નીકળે સ્વર ક, ખ આદિ, વિસર્ગ.. વિસર્ગ થાયને મીંડું ને એ.. વિસર્ગ-ફિસર્ગ આત્મામાં નથી. વ્યંજન.. અક્ષરો, અ, આ, ઈ આદિ આત્મામાં નથી. આહાહા! સંખ્યા સહિત છે... ભગવાનને સંખ્યા કેવી? કે આત્મા બે છે, પાંચ છે, દસ છે. એ એક છે એવી સંખ્યા (પણ) ક્યાં છે ત્યાં? છે એ છે. આહાહા! નિત્યં ... અનાદિ-અનંત શાશ્વત, એક સમયની અવસ્થા સિવાયનું તત્ત્વ એ સંખ્યા સહિત છે. સંખ્યા સહિત(પણ) એમાં નથી. આહાહા!

(અર્થાત્ અક્ષર અને અંકનો આત્મતત્ત્વમાં પ્રવેશ નથી)... આ અક્ષર જે ઉઠે છે અક્ષર, એનો ચૈતન્યમાં પ્રવેશ નથી, આ તો જડ છે, અક્ષર તો જડ છે. વિકલ્પ ઉઠે એ જડ છે. આહાહા! એ ચૈતન્યના તેજમાં એનો પ્રવેશ નથી. ભગવાનનું તેજ તો એમાં એની સામે જુએ તો રાગાદિ મરી જાય, કહે છે. એવું ચૈતન્યનું તેજ અંદરમાં છે. આહાહા! કહે છે, અહિત વિનાનું છે... કેવું તત્ત્વ છે? એમાં અહિત છે જ નહીં. આ સંસારના અહિતભાવો એનામાં છે નહીં. આહાહા! નિત્યાનંદ પ્રભુ, આત્મા શાશ્વત રહેનારો એનો એ.. એનો એ.. અનંત ભવમાં, એ ચીજ જે શાશ્વત છે એમાં અહિત છે નહીં. અહિતનું એ સ્થાન જ નથી. આહાહા! શાશ્વત છે... છે... છે ને છે. અનાદિ છે, અનંત રહેશે, એમને એમ રહેશે. આહાહા! એવું શાશ્વતતત્ત્વ એ જ આત્માને અંતરમાં આદરણીય ને સેવા કરવાલાયક છે. એ શાશ્વતતત્ત્વ આત્મા છે એની સેવા કર, કહે છે. ધૂળમાંય પરનું કરતો નથી. નોકર પણ કરતો નથી. કોણ કરે છે? આહાહા!

બધા ૨૫-૫૦, સો માણસ આમ ભેગા થયા હોય, આહાહા! શું કરે? ..... અમુલખ ને? અમુલખભાઈ નહોતા એક? જસાણી હતા. અમુલખભાઈ. એ અમુલખભાઈની સ્થિતિ છેલ્લી હતી ત્યાં બધા..... આખું કુટુંબ ભેગું થયું. મોહનલાલ, બેચરભાઈ, નાનાલાલભાઈ, વહુઓ. ખીચોખીચ માણસો. સદરમાં... પરામાં, હા, પરામાં. ત્યાં છેલ્લી સ્થિતિ આ ડબલ ન્યુમોનિયા. બેચરભાઈ સાથે મોહનભાઈ, નાનાલાલભાઈ, બધા કુટુંબ ભેગું થયું હતું. મહારાજનું માંગલિક સાંભળવું છે, દર્શન કરવા છે. હાથમાં આપી એક, શું કહેવાય? રકાબી. મોસંબી વહોરાવવા, હાથ આમ આમ ધ્રુજે. તૈયારી દેહ છૂટવાની. અમુલખભાઈ એક હતા રાજકોટ, નાનાલાભાઈના કુટુંબી. પુંજાભાઈ એના કાકા હતાને. આ તો ૮૦ની સાલની.... ૮૮, ૮૮. ૮૮ની વાત છે. આહાહા! આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જતા હતા. બેચરભાઈની આંખમાંથી આંસુ. સગા થાયને? બેચરભાઈની આંખમાંથી આંસુ. નાનાલાલભાઈ, મોહનભાઈ બધું કુટુંબ ભેગું થયું હતું. મોસંબી આપી રકાબીમાં. આમ જરી આપે મહારાજને તો એટલા પરિણામ તો સારા થાયને? માંડ... માંડ... .....લીધે જાય. ડબલ ન્યુમોનિયા. શ્વાસ લીધો .... શૂળ ચડે. આહાહા!

અરે પ્રભુ! ક્યાં છો તું? એ કુળમાં છે આત્મા? આમાં (શરીરમાં) છે? એના ઉપર લક્ષ કરે, એ રાગ એમાં આત્મા છે? ભગવાન! તું તો રાગની પાછળ સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ સિદ્ધ સમાન તારું તત્ત્વ છે. આહાહા! આ નજરું ત્યાં કરવાની ખબર ન મળે અને બહાર નજરું ફર્યા કરે, એ મરીને બહારમાં જાય. આહાહા! કહે છે, ભગવાન આત્મા અહિત વિનાનું તત્ત્વ છે, શાશ્વત છે, અંધકાર... અંધકાર એમાં નથી. ચૈતન્યના તેજનો સાગર છે આત્મા, એમાં અંધકાર કેવા? આહાહા! ચૈતન્યના પ્રકાશનું પૂર એ તો આત્મા છે. સૂર્યના પ્રકાશમાં અંધારુ કોલસા હોય? એમ ચૈતન્યના પ્રકાશમાં અંધકાર રાગાદિ કાંઈ નથી. આહાહા! એવી અંતર ચીજ તું છો પ્રભુ!

તેમ જ સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને રૂપ વિનાનું છે... એમાં સ્પર્શ નથી, ગંધ નથી, રસ નથી. આત્મામાં છે? આ તો જડમાં છે. સ્પર્શ વિનાનો, ગંધ વિનાનો, રસ વિનાનો પ્રભુ અંદર છે. આહા! પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુના... લ્યો, એ અગ્નિ આવી સખા. મેં કીધું, આ શું આવું? સમજાતું નહોતું. સખા ક્યાંથી આવ્યું? આનો શું મેળ છે? આ પૃથ્વી એમાં નથી... પૃથ્વી આત્મામાં છે? પાણી આત્મામાં છે? અગ્નિ, વાયુ... અણુઓ... અને એના પરમાણુઓ આ રજકણો એ ક્યાં આત્મામાં છે? આ તો જડમાં છે. પ્રભુ અરૂપી ચૈતન્યઘન અંદર છે. આહાહા! તથા સ્થૂલ દિક્ચક્ર (દિશાઓના સમૂહ)... આ પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર (આદિ) દિશા, એ દિશા-ફિસા અંદરમાં નથી. રહિત છે.

હવે ટીકાકાર સાત શ્લોક કહે છે ભાઈ! જુઓ! એ સારો લાગ્યો શ્લોક (-ગાથા) એમાંથી સાત શ્લોક મૂક્યા. બોલ કેટલા છે? એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ. નવ બોલ છે. આહાહા!

દુરઘવનકુઠારઃ પ્રાપ્તદુષ્કર્મપારઃ

પરપરિણતિદૂરઃ પ્રાસ્તરાગાભિપૂરઃ ।

હતવિવિઘવિકારઃ સત્યશર્માભિનીરઃ

સપદિ સમયસારઃ પાતુ મામસ્તમારઃ ॥૬૧॥

આહાહા! એકલા અધ્યાત્મના મંત્રો છે. ભગવાન આત્મા.. આ સમયસાર એટલે આ આત્મા અંદર નિત્યાનંદ પ્રભુ દુષ્ટ પાપોના વનને છેદવાનો કુહાડો છે... એ પુણ્ય ને પાપના વન એને છેદવાનો ભગવાન કુહાડો છે. આહાહા! આત્મા સમયસાર ચૈતન્ય ધ્રુવ એનું શરણ લે તો પાપ ને પુણ્યનો નાશ થઈ જાય છે અથવા એ વસ્તુ પોતે ચૈતન્યઘન ધ્રુવ છે એમાં એ પુણ્ય-પાપ છે જ નહીં. આહાહા! એ પુણ્ય-પાપરૂપી દુષ્ટ જે વન એને છેદવાનો... ઓહોહો! નિત્યાનંદ ભગવાન પ્રભુ પોતે એનું શરણ લેતાં, આહાહા! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો ઉત્પન્ન થતા જ નથી. જેનામાં નથી એમાંથી કેમ થાય? એવો ભગવાન શરણભૂત પ્રભુ એને શરણે જતાં પુણ્ય-પાપનો સમૂહનો નાશ થઈ જાય છે. ક્યાં જાવું (એની) પહેલી ખબર ન મળે, ઓળખાણ ન મળે કે ચીજ શું છે અંદર.

જે દુષ્ટ કર્મોના પારને પહોંચ્યો છે... કહે છે કે અષ્ટકર્મનો એમાં અંત છે. છે જ નહીં. ભગવાન આત્મામાં કર્મ કેવા? એ તો શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છે. કર્મનું જડપણું અને રાગનું નિમિત્તપણું એને સાથે સંબંધ છે, વસ્તુમાં છે નહીં. આહાહા! આઠે કર્મને પાર પહોંચ્યો છે પ્રભુ. એ વસ્તુ અંદર ચિદ્ધન નિત્યાનંદ શાશ્વત પ્રભુ આત્મા પોતે, આઠ કર્મના અંતને પહોંચ્યો. એમાં આઠ કર્મ છે નહીં. અથવા એનું શરણ લે એને આઠ કર્મનો અભાવ થઈ જાય છે. આહાહા! જે પરપરિણતિથી દૂર છે... કેવો છે નિત્યાનંદ પ્રભુ પોતાનો-નિજ ભગવાન? પરપરિણતિ એટલે વિકારી પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો-ભાવ એનાથી દૂર છે. જે પરપરિણતિથી દૂર છે... આહાહા!

જેણે રાગરૂપી સમુદ્રના પૂરને નષ્ટ કર્યું છે... વિકલ્પની-રાગની ઝાળ એવું જે દુષ્ટ વન-સમુદ્ર એનું પૂરનો નાશ કર્યો છે. આનંદનો નાથ ભગવાન એને શરણે જતાં રાગનો સમૂહ ઉત્પન્ન થતો નથી. આહાહા! કહો, આમાં સમજાય છે કે નહીં? એ મનસુખ! આવું વાંચતાય ન હોય, વખત મળે નહીં. સમજાય એને શી રીતે? ઝીણું ઝીણું વાંચવું આવું કઠણ..... એમાં ઝીણું ઝીણું કરવા જતા નથી. પૈસા તો ખૂબ આવે. .... રાગરૂપી સમુદ્રના પૂરને નષ્ટ કર્યું છે... આહાહા! વસ્તુ જે ભગવાન આત્મા છે એ તો વીતરાગી મૂર્તિ છે. એમાં રાગ કેવો? અંતરતત્ત્વમાં રાગ કેવો? એટલે અંતરતત્ત્વ રાગના સમૂહને નાશ કરનારું છે એટલે કે રાગ

એમાં નથી અને બીજી રીતે એ ચૈતન્ય ભગવાન પોતાને શરણે જાય, પર્યાય એને શરણે, એને રાગની ઉત્પત્તિ હોય નહીં. ન્યાંથી તો વીતરાગની ધારા જ વહે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આવો આત્મા માળે સાંભળ્યો નથી કોઈ દિ'. આવો તું અંદર છો એમ કહે છે. શાશ્વત રહેનારી ચીજ છે તું. એક સમયની અવસ્થા બદલે છે. બદલે છે એ એના સ્વરૂપમાં નથી. આહાહા!

નિત્યાનંદનું ચોસલું શાશ્વત પ્રભુ, કહે છે, રાગરૂપી સમુદ્રના પૂરને નાશ કરે છે. એકલો વીતરાગી મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા... 'જિન સો હી આત્મા.. જિન સો હી આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ, યે હી વચનસે સમજ લે જિનપ્રવચનકા મર્મ.' શ્રીમદ્ રાજચંદ્રનું છે. 'જિન સો હી આત્મા...' વીતરાગની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા સ્વરૂપ એકલું એનું નામ આત્મા. રાગ, દયા, દાન વિકલ્પ બધું પર છે, આત્મામાં છે નહીં. એવા આત્માની શ્રદ્ધા ને અનુભવ કરવો એનું નામ ધર્મ છે. ભારે કામ આકરું. આહાહા! પ્રતિકૂળતા થોડીઘણી આવે ત્યાં કાયર થઈ જાય છે. હવે ઝટ છૂટીએ. ન્યાં ક્યાં માસીબા બેઠી છે? શરીરમાં વધારે ઓલું (પ્રતિકૂળતા) આવે એના કરતાં છૂટી જઈએ. પણ છૂટીને ન્યાં ક્યાં માસીબા હતી? કે આવો ભાણેજ! ન્યાં એના એ છે પાછા. એ શરીર ને એ દુઃખ ને એ વ્યાધિ ને એ જરા ને એ રોગ. આહાહા! બાપુ! તારી ચીજ અખંડાનંદ પ્રભુ અંદર જેમાં વિવિધ વિકારોને હણી નાખ્યા છે. આહાહા! આચાર્ય મુનિ આત્માનું વર્ણન કરતાં શબ્દો એને ઓછા પડે છે. નિત્યાનંદનો નાથ સહજાનંદની મૂર્તિ ધ્રુવ આત્મા વિકારોને જેણે હણી નાખ્યા છે... એટલે કે વિકાર એનામાં છે જ નહીં. આહાહા! અને એનું શરણ લે એને વિકાર ઉત્પન્ન થાય નહીં—એમ બેય વાત છે. એ વિના આ કરે ને ફલાણું કરે, વિકાર ટળે—એમ છે નહીં.

જે સાચા સુખસાગરનું નીર છે... આહાહા! એ સાચા સુખસાગરનું પાણી આત્મા. સત્ સુખસાગરના પૂરનું નૂર છે. આહાહા! સાચા સુખસાગરનું નીર... પાણી નિર્મળ જેમ વહેને? એમ અંતરમાં—આત્માના અંતરમાં—સ્વભાવમાં સાચા સુખસાગરનું એ પાણી છે. આહાહા! દુઃખની ગંધ નથી એમાં. એવો ભગવાન આત્મા, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થકરદેવે જોયો એવો કલ્થો. આવો આત્મા તું છો ભાઈ! આ આત્માની દૃષ્ટિ કર્યા વિના તને ધર્મ ત્રણ કાળમાં થાય એવો નથી. આહાહા! ભારે. કહે છે, સાચા સુખસાગર... આ દુનિયા માને છે ધૂળમાં બે-પાંચ કરોડ રૂપિયા થાય ને સુખી છીએ, બાદશાહ છીએ. હોળી છે, કષાયના અંગારા છે. .... ધૂળેય નથી ન્યાં, કષાયના અગ્નિ સળગે છે ન્યાં. આ લક્ષ્મી ઉપર નજર જાય એ રાગ છે, કષાય છે, કષાયની અગ્નિ સળગે છે. એય!

ભગવાને કહ્યું કે સ્વર્ગના દેવોને... પુણ્ય કર્યા હોય, વ્રત આદિ કર્યા હોય તો જાય સ્વર્ગમાં, અંગારામાં શેકાશે ન્યાં. વિષયના ભાવનો વિકલ્પ ઉઠે એ અંગારો છે. સ્વર્ગમાં કષાયના અંગારાના દુઃખ છે, ધૂળેય સુખ નથી. આહાહા! અહીં તો કહે છે, સાચું સુખસાગરનું પાણી છે આત્મા. આહાહા! અંદર નિત્યાનંદ પ્રભુ સત્ સુખથી ભરેલો પૂર છે. આહાહા! અરે! નજર કર

ન્યાં. નજર કરવી એ સાધારણની વાત નથી. જેનો અનંતો પુરુષાર્થ છે. આમ જે બુદ્ધિ છે એને ગુંલાટ ખાઈને અંદરમાં વાળવી. એવું જે સત્યસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા (એમાં) સાચા સુખસાગર એનું પાણી ભરેલું છે. આહા! મોતીમાં જેમ પાણી હોયને? મોતી પાણી હોયને આમ તેજ.. તેજ.. તેજ.. તેજ.. મોતી હોતા હૈ ન? તમારે આભ કહતે હૈ? આભ એટલે પાણી-તેજ. મોતીની મૂર્તિ છે ને? મોતીની મૂર્તિ છે આવડી ત્યાં. ક્યાં? મોરબીમાં. ૨૦-૨૦ હજારનું મોતી થાય, ૨૦-૨૦ હજારનું એક મોતી. એ મોતીમાં તેજ હોય-પાણી હોય આમ. એ તો જડ છે, આ તો ચૈતન્યના મોતી.. આહાહા! નિત્યાનંદનો નાથ સુખસાગરનું પૂર અંદર સાગરના તેજથી પાણી ભરેલું છે એમ કહે છે. કેમ બેસે?

અને જેણે કામને અસ્ત કર્યો છે... ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ નિત્ય શાશ્વત જેમાં કામની વાસનાની ગંધ નથી. આહાહા! એવું જે વસ્તુતત્ત્વ ભગવાન પોતાનું, એને શરણે જતા કામવાસનાની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તેથી તેને કામવાસના સ્વરૂપમાં પણ નથી. સમજાણું કાંઈ? કહો, છોટાભાઈ! આ પૂના-બૂનામાં સાંભળવાનું છે કાંઈ ન્યાં? આરે, મારી નાખ્યા છે. બહારની પૈસા આ ધૂળ, આબરૂ, શરીર, બાયડી-છોકરા. કાંઈ સરખાઈ બહારની દેખે દુશ્મનોની. એ બધા છે દુશ્મનો. ધૂતારાની ટોળી મળી છે આજીવિકા માટે. નિયમસારમાં છે, લ્યો. આહાહા! પ્રભુ! તું લુંટાઈ જા છો ત્યાં મારા માની માનીને. નથી કોઈ ત્યાં શરણ તારું. અંદર ભગવાન પોતે નિત્યાનંદનો નાથ સુખસાગરનું પાણી ભર્યું છે એમાં, આહાહા! એકાગ્ર થઈને કાઠ એટલું નીકળે. આહા! અનંત આનંદ પ્રગટ થાય તોય નવો-નવો અનંત આનંદ પ્રગટ થાય એવી એ ખાણ છે આત્મા. એવો તું છો આખો આત્મા. આહાહા!

તે સમયસાર મારું શીઘ્ર રક્ષણ કરો. મુનિરાજ કહે છે, અહો! એવો મારો આત્મા એ મારું રક્ષણ કરે, બસ. મારું રક્ષણ કરનાર બીજું કોઈ છે નહીં. પાઠ છેને જુઓ! છે ને? **પાતુ મામસ્તમાર:** પાતુ (એટલે) રક્ષણ કરે છે ને? એ પણ **સપદિ...** ઓહોહો! જલ્દી... મારો ભગવાન નિર્મળાનંદ પ્રભુ અંદર એ મને શીઘ્રપણે એ મારું રક્ષણ છે. એ આત્મા ચિદાનંદ પ્રભુ તું મારું રક્ષણ કર, આહાહા! એમ કહે છે. પોતાના નિત્યાનંદ ભગવાનને કહે છે. આહાહા! તે સમયસાર મારું જલ્દી રક્ષણ કરો. એક ક્ષણમાં પોતાની પ્રાપ્તિ કરું એવું મારું તત્ત્વ છે એમ કહે છે. આહાહા! અરે! એવો આત્મા અંતરના અનંત આનંદથી ભરેલો ભગવાન, જેમાં દુઃખની ગંધ નથી, સુખની અપૂર્ણતા નથી, આહા! અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો છલોછલ ભરેલો ભગવાન.. આહાહા! ક્યાં હશે? તું છો ભગવાન એવો, સાંભળને! એવો નાથ ચૈતન્યપ્રભુ **મારું શીઘ્ર રક્ષણ કરો.** એટલે એ જ મારા પૂર્ણ દશાને પ્રાપ્ત કરવાનું કારણ છે, બીજું કોઈ કારણદશા છે નહીં. આહાહા!

આત્માની વાત કહેતાં કહેતાં શબ્દો થોડા પડે છે મુનિને, એવો ભગવાન અંદર છે. છે ને? ભાષા શું કરી છે? આવું મારું સત્ત્વ છે એ મને અનુભવમાં છે. આવો મારો આત્મા છે એ

મને વિશ્વાસ-દૃષ્ટિમાં છે. બસ, એ આત્મા જ મારું રક્ષણ કરો. મારી નિર્મળ દશાને પ્રાપ્ત થાઓ, નિર્મળ થઈ એને રાખો અને પૂર્ણ થાય એને પ્રાપ્ત કરો. એ સિવાય બીજું કોઈ શરણ છે નહીં. આહાહા! આવી વાત પણ સાંભળવી..... **શીઘ્ર રક્ષણ કરો.** આહાહા! આચાર્ય મુનિને પણ પ્રમોદ થઈ ગયો છે. હું પોતે ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ વસ્તુસ્વરૂપ.. મારું દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ આવા સ્વભાવથી ભરેલો છે, બસ એ ઉપર મારી નજર જતાં એ જ મારું રક્ષણ કરે છે. જલ્દી કરો હવે, કહે છે. અલ્પકાળમાં મારી પૂર્ણ દશા થાઓ. અપૂર્ણતા ટળી જાઓ ને પૂર્ણતા થાઓ. એ સ્વરૂપના શરણે થાય, એ સિવાય કોઈ ઉપાય નથી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જ્યેષ્ઠ વદ ૯, ગુરુવાર, તા. ૧૭-૬-૧૯૭૧
શ્લોક ૬૩ થી ૬૮, પ્રવચન નં. ૪૩

૬૩મો કળશ, નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર.

જયતિ પરમતત્ત્વં તત્ત્વનિષ્ણાતપદ્મ-
પ્રભુમુનિહૃદયાબ્જે સંસ્થિતં નિર્વિકારમ્ ।
હતવિવિધવિકલ્પં કલ્પનામાત્રરમ્યાદ્
ભવભવસુખદુઃખાન્મુક્તમુક્તં બુઘૈર્યત્ ॥૬૩॥

ભગવાન આત્મા જેનું નિત્ય ધ્રુવસ્વરૂપ એ કેવું છે? કે,

શ્લોકાર્થ : જે તત્ત્વનિષ્ણાત (વસ્તુસ્વરૂપમાં નિપુણ) એવા પદ્મપ્રભુમુનિના હૃદયકમળમાં સુસ્થિત છે... જેણે પોતાના જ્ઞાનથી એ શુદ્ધ ધ્રુવતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, એના જ્ઞાનમાં એ આત્મા સ્થિર છે. તત્ત્વનિષ્ણાત... વસ્તુસ્વરૂપ જે નિત્ય પ્રભુ ધ્રુવ અનંત-અનંત ગુણોનું એકરૂપ એમાં જે નિષ્ણાત છે એટલે કે વર્તમાન જ્ઞાનમાં તે ચીજને લીધી છે (અર્થાત્) એ વસ્તુને વર્તમાન જ્ઞાનની પર્યાયમાં જોય કરીને એને જાણી છે. બહુ અધ્યાત્મના ટૂંકા શબ્દો છે. એવા પદ્મપ્રભુ મુનિ... એ પોતે કહે છે. પોતાના જ્ઞાનની પર્યાયે ધ્રુવને જાણી છે-ધ્રુવને પકડ્યું છે, એથી જ્ઞાનની પર્યાયમાં-હૃદયકમળમાં એ આત્મા સ્થિત છે. શું કહ્યું સમજાણું?

એ તત્ત્વનિષ્ણાત છે (એટલે) વસ્તુનું ભાન થયું છે, કહે છે. વસ્તુ જે નિત્ય પ્રભુ બ્રહ્માનંદ આત્મા સમયસાર કારણપ્રભુ એમાં જેની નિપુણતા છે એટલે જ્ઞાનમાં એ ચીજ આવી છે, એમ છે. વર્તમાન જ્ઞાનની દશા, એ વસ્તુનું સ્વરૂપના ભાનમાં નિષ્ણાત છે પર્યાય. આહા! શ્રીચંદ્રજી! શું આ કહે છે? સમ્યગ્દર્શનમાં કે સમ્યગ્જ્ઞાનમાં પહેલી ચીજ (એ કે) આખી ચીજ છે એવું અંદર ભાન થાય છે એને. પ્રથમમાં પ્રથમ એવો જે તત્ત્વસ્વભાવ એમાં જે ભાન થયું છે... પદ્મપ્રભુ મુનિ એટલે મારા જ્ઞાનકમળમાં એ વસ્તુ સ્થિત છે કે આ ચીજ છે, એમ. એમ ધર્મીને, આહાહા! ધર્મની વર્તમાન પર્યાયમાં એ આખા તત્ત્વનું ભાન છે એમ કહે છે. તેથી જ્ઞાનકમળમાં એ આત્મા સ્થિત છે, એમ.

જે નિર્વિકાર છે... પ્રથમ જ આત્માની પ્રાપ્તિની વાત છે. મુનિને છે એ તો મુનિથી વાત કરે છે. મુનિ પોતાની વાત કરે છે, પણ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને વાત છે. મુનિ તો ચારિત્રવંત છે. એથી એની 'સુસ્થિત' કહ્યું છે ને? વધારે સ્થિત છે. લીનતા, ધ્રુવ ચૈતન્ય કારણપરમાત્મા પોતે વસ્તુ એમાં જેની સ્થિતિ વિશેષ છે, એવા મુનિના જ્ઞાનકમળમાં આત્મા વસે છે. એટલે ભાનમાં શું છે એ કહે છે. આ ધ્રુવ ચીજ છે એવું એને ભાન વર્તે છે. એનું નામ

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આહાહા! જે નિર્વિકાર છે... અસ્તિથી વાત કરે છે. છે કેવો એ આત્મા? નિર્વિકાર. ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ નિર્વિકાર-વિકાર વિનાનો છે.

જેણે વિવિધ વિકલ્પોને હણી નાખ્યા છે... એથી સ્વરૂપની દૃષ્ટિમાં ભાન થયે જેને વિવિધ વિકલ્પો રહેતા નથી. વસ્તુ છે એણે વિવિધ વિકલ્પોને હણી નાખ્યા છે એટલે કે વસ્તુમાં વિવિધ વિકલ્પો (તો) નથી, પણ વસ્તુની દૃષ્ટિ અનુભવ થતાં એની પર્યાયમાં પણ વિકલ્પો વિવિધ પ્રકારના છે નહીં. આહાહા! ભારે ધર્મનો..... આ તો કહે, વ્રત પાળો, દયા પાળો. જુઓ! આ જગતનો ધર્મ અજ્ઞાનીનો. આહાહા! જેની દૃષ્ટિમાં અને જેની જ્ઞાનદશામાં આખો આત્મા ભાનમાં આવ્યો છે, નિષ્ણાત થઈ ગયો છે, તેથી તેને જ્ઞાન તેની સ્થિરતા વસ્તુમાં જામી ગઈ છે, તેથી તે નિર્વિકાર છે, વિવિધ વૃત્તિઓ-વિકલ્પોને જેણે... ઉત્પન્ન થતા નથી જેને, વસ્તુમાં નથી એથી એમાં (જે) સ્થિર થયો એને વિવિધ પ્રકારના વિકલ્પો હોતા નથી. હોતા નથી એને 'હણી નાખ્યા' એમ કહેવામાં આવે છે.

અને જેને બુધપુરુષોએ કલ્પનામાત્ર-રમ્ય એવાં ભવભવનાં સુખોથી તેમ જ દુઃખોથી મુક્ત (રહિત) કહ્યું છે... કેવો છે ભગવાન આત્મા? સંસારના દેવોના સુખોની જે કલ્પના કે નારકીના દુઃખોની જે કલ્પના—એ સુખ-દુઃખની કલ્પનાથી વસ્તુ રહિત છે. ચૈતન્ય ભગવાન એ સુખ-દુઃખની કલ્પના રહિત છે, તેથી તે સુખ-દુઃખની કલ્પના વિનાનો એવો જે ભગવાન આત્મા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનમાં આવ્યો, એની પર્યાયમાં એ સુખ-દુઃખની કલ્પના છે નહીં એમ કહે છે. શું હશે આવો ધર્મ? ધર્મની આ વ્યાખ્યા થાય છે અહીં. ધર્મદશા પ્રગટતાં તેની દશામાં આખો તત્ત્વ ભગવાન કારણપ્રભુ એના જ્ઞાનમાં આવી જાય છે, શ્રદ્ધામાં આવી જાય છે, એમાં સ્થિરતા પણ વિશેષ થઈ છે. મુનિ છે ને? અને તેથી એ વસ્તુ જે નિત્યાનંદ દ્રવ્યસ્વભાવ એમાં સંસારી સુખ-દુઃખની કલ્પના... 'ભવભવના સુખ-દુઃખ' છે ને? ભવોભવ એટલે નારકી કે દેવાદિ, એમાં સુખ-દુઃખની કલ્પનાથી વસ્તુ રહિત છે અને ધર્મીને, એવી ચીજની દૃષ્ટિ કરતાં તેની પર્યાયમાં પણ સુખ-દુઃખની કલ્પનાનો અભાવ છે. આહાહા!

તે પરમતત્ત્વ જ્યવંત છે. પર્યાયમાં ભાન થયું એ એમ કહે છે કે આ તત્ત્વ જ્યવંત વર્તે છે.—એમ કહે છે. પર્યાયમાં વસ્તુને અનુભવમાં લીધી છે એથી, કહે છે કે આ તત્ત્વ (જ્યવંત વર્તે છે), પર્યાયમાં ભાન થતાં 'આ તત્ત્વ જ્યવંત વર્તે છે.' સમજમેં આતા હૈ? આહા! પહેલો શબ્દ છે ને? જયતિ પરમતત્ત્વં. (શ્લોકમાં) શબ્દ પહેલો છે, પછી આવું કહીને એમાં (અર્થમાં) છેલ્લો શબ્દ નાખ્યો. જયતિ પરમતત્ત્વં. અહો! આવું તત્ત્વ પર્યાયમાં ભાનમાં વર્ત્યું, શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-સ્થિરતામાં દેખાણું, એવું તત્ત્વ જ્યવંત વર્તે છે—એમ પર્યાય પોકાર કરે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આવી વાત દિગંબર સંતો-મુનિઓ સિવાય બીજે ક્યાંય છે નહીં. 'તે પરમતત્ત્વ' એમ છે ને? જયતિ પરમતત્ત્વં એટલે 'તે પરમતત્ત્વ' આવું માથે કહ્યું એવું. અંતર નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન,

નિર્વિકલ્પ સમ્યક્ સ્વસંવેદન એમાં વર્તતું તત્ત્વ, એ પર્યાય કહે છે, આ તત્ત્વ જ્યવંત એમને એમ ત્રિકાળ વર્તે છે. કહો, સમજાણું આમાં?

આવી ધર્મની દશા જૈનમાં? કંદમૂળ ન ખાવા, લીલોતરી ન ખાવી—એ બધું ક્યાં આવ્યું આમાં? કોણ ખાય? સાંભળને! છોડે કોણ ને ખાય કોણ? એ તો પરચીજ છે. એનું આત્માની પર્યાયમાં જ્ઞાન વર્તે કે આ ચીજો જગતમાં છે એટલું. એ પણ છે એટલે નહીં, (પણ) પોતાના જ્ઞાનના સામર્થ્યથી એટલું જણાય છે. એવી એવી અનંતી પર્યાયનો સાગર પ્રભુ એ સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાનમાં જ્યાં આવે એટલે એને નિર્વિકાર છે—વિકલ્પ છે નહીં, સુખ-દુઃખની કલ્પના સંસારની પણ જેમાં નથી. એવો આત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટાના ભાનપણે વર્ત્યો, તો કહે છે કે એ તત્ત્વ જ્યવંત વર્તો. સમજાય છે કાંઈ? તે પરમતત્ત્વ જ્યવંત છે. ‘છે’ એમ કહે છે. કહો, કનુભાઈ! આવું ઝીણું છે. ત્રેસઠ, લ્યો. ચોસઠ.

અનિશમતુલબોધાધીનમાત્માનમાત્મા

સહજગુણમણીનામાકરં તત્ત્વસારમ્ ।

નિજપરિણતિશર્મામ્મોધિમજ્જન્તમેનં

મજતુ ભવવિમુક્ત્યૈ ભવ્યતાપ્રેરિતો યઃ ॥૬૪॥

આહાહા! શ્લોકાર્થ : જે આત્મા પોતાની ભવ્યતા નામ સ્વભાવને પ્રાપ્ત થવાની યોગ્યતાએ પરિણમ્યો છે (એટલે કે) એનાથી પ્રેરિત છે એમ કહે છે. પોતાની દશામાં યોગ્યતા જે સ્વભાવને પ્રાપ્ત કરવાની છે... જેને ભવ્યતા વડે પ્રેરિત છે (અર્થાત્) યોગ્યતા વડે જે પ્રેરિત છે. સ્વભાવને પકડવાની જેને યોગ્યતા વડે જેને પ્રેરણા છે અંદર. કહે છે ને? ભવ્યનો વિપાક. પોતાનો આત્મા મુક્ત થવાને લાયક સ્વભાવ છે એવી પર્યાયમાં એ જાતની યોગ્યતા પ્રગટી છે, એથી ભવ્યતા વડે પ્રેરિત છે. અલ્પ કાળમાં પૂર્ણ પદને પ્રાપ્ત થાય એવી યોગ્યતા, અનુભવમાં આત્માને પકડવાની જેને પ્રગટી છે. આહાહા!

તે આત્મા ભવથી વિમુક્ત થવા અર્થે... નાસ્તિથી ઉપાક્ર્યું. ભવનો ભાવ ને ભવ ચાર ગતિ એનાથી છૂટવા અર્થે નિરંતર આ આત્માને ભજો. નિરંતર એ ભગવાન શુદ્ધ આનંદ પ્રભુ એમાં એકાગ્રતા કરો, એનું ભજન કરો. ભવ્યતા વડે પ્રેરિત (એટલે કે) જીવની યોગ્યતાવાળો આત્મા ભવથી વિમુક્ત થવા અર્થે નિરંતર આત્માને ભજો... સદા—સતત.. સતત ધ્રુવનું ભજન કરો, ધ્રુવની એકાગ્રતા કરો કે જે મોક્ષનો માર્ગ છે.

કે જે (આત્મા) અનુપમ જ્ઞાનને આધીન છે... એ તો નિર્મળ જ્ઞાનને તાબે છે. અનુપમ (એટલે) જેની ઉપમા નથી એવું જ્ઞાન. આહાહા! સહજાત્મસ્વરૂપ એવું જે પકડવાનું જ્ઞાન... અનુપમ જ્ઞાનને આધીન છે. વિકલ્પ-વિકલ્પને આધીન એ વસ્તુ છે નહીં. વ્યવહારને આધીન એ આત્મા પ્રગટે એવો એ આત્મા જ નથી. ઉપમા વિનાની જ્ઞાનની દશા—સહજસ્વભાવમાંથી

પ્રગટેલી જ્ઞાનદશા—એ વડે તે પ્રાપ્ત છે. એને આધીન છે આત્મા. જે સહજગુણમણિની ખાણ છે... ગુણમણિની ખાણ છે. ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ ધ્રુવ નિધાન વસ્તુ છે. સ્વભાવિક ગુણમણિ... ગુણરૂપી મણિરત્નની એ ખાણ છે. આહાહા! સ્વભાવિક ગુણ, જે અનાદિ-અનંત આત્માના અનંત ગુણો એવો સ્વભાવિક ગુણમણિ, એની તો એ પ્રભુ ખાણ છે. નિત્યાનંદ ભગવાન ધ્રુવ એનું ભજન કર. ભગવાનનું ભજન છોડી દે, એમ અહીં કહે છે. ભગવાન એમ કહે છે કે મારું ભજન છોડી દે, તારું ભજન કર. સમજાણું કાંઈ?

અમે પણ અમારા આત્માને ભજીને ભગવાન થયા છીએ, બીજા ભગવાનને ભજીને ભગવાન નથી થયા. તેથી કહે છે, સ્વભાવિક ગુણમણિની ખાણ અને જે તત્ત્વમાં સાર... પૃથ્વીમાં એ આવ્યું હતું ‘સર્વ તત્ત્વમાં સાર.’ ચોસઠમાં આવ્યું. બધા તત્ત્વોમાં સારતત્ત્વ છે. પુણ્ય-પાપ તત્ત્વ, આસ્રવ-બંધ તત્ત્વ, સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ તત્ત્વ—એ બધા તત્ત્વોમાં પણ સારતત્ત્વ જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવ તે સારતત્ત્વ છે. મોક્ષ ને સંવર, નિર્જરા તત્ત્વમાં સારતત્ત્વ આ ધ્રુવ આત્મા છે. ઓલી તો પર્યાય છે એક સમયની. સિદ્ધની, સંવર, નિર્જરાની, મોક્ષના માર્ગની એક સમયની પર્યાય છે. પૃથ્વીમાં છે ‘જયતિ સમયસારઃ સર્વતત્ત્વૈકસારઃ’ જે બધી પર્યાયોરૂપી તત્ત્વો-ધર્મની પર્યાયરૂપ તત્ત્વ ક્ષાયિક નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર... નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ પણ એક પર્યાયતત્ત્વ છે. એ તત્ત્વોમાં સારતત્ત્વ તો ધ્રુવ છે. આહા! પર્યાયનું ભજન ન કર, ધ્રુવનું કર એમ કહે છે.

અને જે નિજ પરિણતિના સુખસાગરમાં મગ્ન થાય છે, લ્યો. એ વસ્તુ એવી છે કે જે વસ્તુનું જ્યાં ભાન થયું એથી નિજ પરિણતિ-પોતાની સુખસાગર એવી શુદ્ધદશા-અવસ્થા એમાં એ તત્ત્વ મગ્ન થાય છે—લીન થાય છે. કહે છે કે આવો ધ્રુવ ભગવાન જેણે દૃષ્ટિમાં ને જ્ઞાનમાં લીધો, એની શુદ્ધ નિજપરિણતિ સુખસાગરની દશામાં લીન છે. એ પરિણતિમાં સુખ પ્રગટ્યું છે. પૂર્ણાનંદ પ્રભુ તો સુખસ્વરૂપ છે, પણ જેની પરિણતિમાં એનો સ્વીકાર થયો, ત્યાં એની દશામાં સહજસુખસાગર પ્રગટ્યો છે, એ પર્યાય એમાં-નિર્મળાનંદમાં લીન છે. આ કઈ જાતનો ધર્મ કંઈ સમજાય છે? આમાં તો છ દ્રવ્ય, નવ તત્ત્વ ને બધું જાણવું એવું તો કાંઈ આવ્યું નહીં. એય!

નવ તત્ત્વમાં સારતત્ત્વ ભગવાન જ્ઞાયકતત્ત્વ છે. છ દ્રવ્યમાં એ નિજતત્ત્વ-દ્રવ્ય પોતે જ્ઞાયકતત્ત્વ તે નિજદ્રવ્ય એ સાર છે. આહાહા! પંચાસ્તિકાયમાં પણ નિજ જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવ અસ્તિકાય એ પોતે સાર છે. ત્યાં નજર કર અને એ નજરમાં સુખની પરિણતિ પ્રગટે, એમાં એ લીન રહે એવો જ એનો સ્વભાવ છે. એ રાગમાં આવે ને નિમિત્તમાં આવે (એવો) એનો સ્વભાવ નથી. શું કહેવાય છે આ? શુદ્ધભાવ અધિકાર ચાલે છે. છે ને ઉપર? શું? શુદ્ધભાવ. શુદ્ધભાવ એટલે આ ધ્રુવભાવ. સંવર-નિર્જરા મોક્ષ, પુણ્ય-પાપ, આસ્રવ તત્ત્વથી પણ ભિન્ન ત્રિકાળીભાવ

તે શુદ્ધભાવ તે ધ્રુવભાવ, તે સર્વ તત્ત્વમાં સારતત્ત્વ છે. આવા તત્ત્વનું તો જ્ઞાન નહીં, પછી બીજા તત્ત્વના જાણપણા કે આ જ્ઞાન છે ને આ છે ને ધૂળ છે—એને જ્ઞાન જ કહેતા નથી. વસ્તુ જ્ઞાનસ્વભાવ ને સુખસાગરથી ભરેલી છે. એવું જે તત્ત્વ એને જોણે દૃષ્ટિ, જ્ઞાનમાં લીધું, એને સુખની અને જ્ઞાનની પરિણતિ પ્રગટી એને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. ચોસઠ (થયો). પાંસઠ.

भवभोगपराङ्मुख हे यते

पदमिदं भवहेतुविनाशनम् ।

भज निजात्मनिमग्नमते पुन-

स्तव किमध्रुववस्तुनि चिन्तया ॥૬૫॥

શ્લોકાર્થ : નિજ આત્મામાં લીન બુદ્ધિવાળા... ધર્મી, યતિ.. મુનિને ઉદ્દેશીને વાત કરે છે. નિજ આત્મામાં લીન... પાછું ભાષા એ છે ને? ભગવાન પંચપરમેષ્ઠી ને સમ્મેદશિખર ને શેત્રુંજય ને સિદ્ધગિરિ... સિદ્ધગિરિની સમીપે રહે તો સિદ્ધ થાય, આપણે સિદ્ધગિરિમાં મરવું જેથી મરણ સુધરે. એય ચેતનજી!

શ્રોતા : સિદ્ધગિરિમાં વાસ હજો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વાસ હજો. પણ કઈ સિદ્ધગિરિ? આ સિદ્ધગિરિ છે અહીં તો. અનંત ગુણથી ભરેલું તત્ત્વ સિદ્ધસ્વરૂપ એવો પોતાનો નિજ ભગવાન આત્મા... એમાં—નિજ આત્મામાં... એમ શબ્દ વાપર્યો છે ને? ભગવાનનો આત્મા, તીર્થંકરનો આત્મા, સિદ્ધનો આત્મા—(એમાં) ત્યાં લીન થાય એમ નહીં. એ તો પરદ્રવ્ય છે. નિજ આત્મામાં લીન બુદ્ધિવાળા... સ્વરૂપ તરફની ઢળેલી બુદ્ધિવાળા, પર તરફથી હઠેલી બુદ્ધિવાળા... આહાહા!

તથા ભવથી ને ભોગથી... જે ધર્માત્મા ભવથી ને ભોગથી પરણ્મુખ થયેલા... આહાહા! ભવનો અને ભોગનો ઉદયભાવ—બેયથી જે પરણ્મુખ છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભવ ને ભોગથી પરણ્મુખ છે. સમજાણું કાંઈ? ભવ—ચાર ગતિ એ ઉદયભાવ, ભોગ—એનું ઉદયનું ભોગવવું... ઉદયનું કરવું ને ઉદયનું ભોગવવું એનાથી જે પરણ્મુખ છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ તો એનાથી પરણ્મુખ છે. સ્વભાવની સન્મુખ અને વિભાવથી પરણ્મુખ છે.

હે યતિ! તું ભવહેતુનો વિનાશ કરનારા... ભવના કારણોનો નાશ કરનારા... અથવા ભવના કારણો જેમાં નથી એવો જે ધ્રુવ ભગવાન એનો આશ્રય લેતાં ભવના કારણો ઉત્પન્ન થતાં નથી. જેનામાં ભવના કારણો નથી એવું આ ભવના કારણ વિનાનું તત્ત્વ એવું જ્યાં દૃષ્ટિમાં લીધું, એ દૃષ્ટિ ને જ્ઞાનમાં પણ ભવના કારણો નથી. દ્રવ્યમાં (તો) ભવના કારણ નથી, પણ દ્રવ્યદૃષ્ટિવંતને ભવના કારણનો અભાવ છે એમ કહે છે. આહાહા! એને એમ ન થાય કે મારે કેટલા ભવ કરવા પડશે? ભવ જ નથીને, કરવા પડે ક્યાં? અહીં એમ કહે છે. હા, વસ્તુમાં ભવ

જ નથી. વસ્તુમાં ભવ નથી તો વસ્તુદષ્ટિવંતને પણ ભવ નથી. સમજાણું કાંઈ? એવું સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય છે. આહાહા! હજી તો ચોથા ગુણસ્થાનની વાત ચાલે છે. આહાહા!

એના ભાન વિના પાધરા મહાવ્રત લઈ લ્યો, ચારિત્ર લઈ લ્યો. ક્યાં હતા? મીંડા હતા. રખડવાના રસ્તા છે બધા. આહાહા! દીક્ષા બહુ થાય છે હમણાં. મુંડાય છે. દીક્ષા તો આત્મા છે. ન આવ્યું પ્રવજ્યામાં? સર્વવિશુદ્ધમાં. પ્રવજ્યા પાઠ છે. આપણે દીક્ષા માટે.... પાઠમાં પ્રવજ્યા છે. સંયમ અને પ્રવજ્યા—એમ બે. એ આત્મા પોતે છે સંયમ ને પ્રવજ્યા. આ ક્રિયા આમ લીધી ને હાથ જોડ્યા—એ પ્રવજ્યા છે? ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ ધ્રુવ એના સમીપમાં ઠર્યો, વીતરાગીભાવે ઠર્યો એનું નામ સંયમ ને એનું નામ પ્રવજ્યા અથવા દીક્ષા છે. હવે એ વાતનું ભાન ન મળે ને દીક્ષા...? અત્યારે પવન ચાલ્યો છે, માન મળે.. માન મળે એમાં. બેસાડે મોઢા પાઠમાં પાટ પર, વંચાય, સાંભળ તો (કહે), ઓહો! વાહ! મહારાજ પણ. યાદ કર્યો ને આવડે ભારે હોં, વ્યાખ્યાન કરતા બહુ સારું આવડે છે. એ ચાલ્યા હવે રખડવા. આહાહા!

ભવના હેતુનો વિનાશ કરનારા એવા આ (ધ્રુવ) પદને ભજ. નિત્યાનંદ ભગવાન આત્મા એને ભજ.. એને ભજ. એના ભજનમાં ભગવાન થવાનું છે. આહાહા! અધ્રુવ વસ્તુની ચિંતાથી તારે શું પ્રયોજન છે? લ્યો, ઠીક! નિમિત્ત, રાગ-દ્વેષ, એક સમયની પર્યાય—એ બધી અધ્રુવ છે. અધ્રુવ વસ્તુની ચિંતાથી તારે શું પ્રયોજન છે? કામ શું છે? ધ્રુવને ભજ ને અધ્રુવની ચિંતા છોડ, એમ કહે છે. માખણ એકલું છે. નવ તો શ્લોક મૂક્યા. નવ ને? કેટલા? સાત.. સાત. શબ્દ નવ છે, નહીં? ગિદ્દો ગિદ્દો.. (આદિ). નવ (શબ્દ)માં સાત કળશ. આવો આત્મા ભગવાને જાણ્યો એમ છે, એમાં એવું જ એનું વર્ણન-વધારે સ્પષ્ટીકરણ થયું. એ પાંસઠ થયો. પાંસઠમો શ્લોક થયો. છાંસઠ.

સમયસારમનાકુલમચ્યુતં

જનનમૃત્યુરુજાદિવિવર્જિતમ્ ।

સહજનિર્મલશર્મસુધામયં

સમરસેન સદા પરિપૂજયે ।।૬૬।।

આહાહા! સાથે ને સાથે પર્યાય લે છે. એ રીતે... શ્લોકાર્થ : જે અનાકુળ છે... ભગવાન આત્માનો સ્વભાવ નિત્યાનંદ ધ્રુવ અનાકુળ છે. એકલો આનંદસ્વભાવ ભર્યો છે. એમાં આકુળતાની ગંધ નથી. અચ્યુત છે... નિજ સ્વરૂપથી ખસતું નથી. ધ્રુવ ખસીને કાંઈ પર્યાયમાં આવતું નથી. આહા! નિત્યાનંદ ભગવાન સામાન્ય ધ્રુવસ્વભાવ છોડીને પોતે ખસી જાય ધ્રુવમાંથી અને એક સમયની પર્યાયમાં આવી જાય એવું નથી. આહાહા! આ બધી નિશ્ચયની વાતું છે. સાચી વાતું છે, પણ વ્યવહારની વાતું? ખોટી વાતું કે દિ' આવશે હવે? નિશ્ચય એટલે સાચું, નીતરતું સત્ય. આહાહા! જે ભગવાન આત્મા સમ્યગ્દર્શનનો વિષય ધ્રુવ ભગવાન

અનાકુળ છે. જે અચ્યુત નામ પોતાના ધ્રુવપદથી કદી ખસતું નથી. એવું ને એવું અનાદિ-અનંત.. આહાહા! આદિ નહીં.. આદિ નહીં.. આદિ નહીં. એમ ને એમ છે.. છે.. છે..

જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે... એને જન્મેય નથી, મૃત્યુ નથી, **રુજ..** રૂજ-રોગ. રોગાદિ રહિત છે. ભગવાન આત્મા જન્મ, મૃત્યુ, રોગાદિ રહિત છે. અર્થાત્ જેને એવું અસ્તિત્ત્વનો સ્વીકાર થયો નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાનમાં, એ અનાકુળ તત્ત્વ તો છે, (પણ) પર્યાયમાં અનાકુળતા આવી છે. એ અચ્યુત છે, તો પર્યાય પણ પાછી ફરે નહીં એવી અચ્યુત પર્યાય છે. **જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે...** વસ્તુ પોતે ધ્રુવ જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે તો એનો સ્વીકાર કરનાર દ્રષ્ટિ અને જ્ઞાનમાં પણ હવે જન્મ-મૃત્યુ ને રોગ છે નહીં. સમજાણું કાંઈ? ધર્મીને જન્મ-મૃત્યુ-રોગ છે જ નહીં એમ કહે છે. એ જડની દશા પર છે, વસ્તુમાં છે જ નહીં. **જન્મ-મૃત્યુ-રોગાદિ રહિત છે.**

સહજ નિર્મળ સુખામૃતમય છે... સ્વભાવિક નિર્મળ સુખનો અમૃત છે. નિર્મળ સહજ સુખ અમૃતમય છે આત્મા. આહાહા! એવું ભાન થતાં દશામાં પણ સ્વભાવિક નિર્મળ સુખ અમૃતમયની પરિણતિ હોય છે. એને રાગ ને વ્યવહારની પરિણતિ હોતી નથી એમ કહે છે. રાગ તો બારમા ગુણસ્થાન સુધી હોય. ... આવે છે ને? ઓલામાં કહે, છઠ્ઠા સુધી હોય. અપરમભાવ આવે છેને એમાં બે અર્થ કર્યા છે. અપરમભાવ. બારમી (ગાથા સમયસાર). અપરમભાવ એ ક્યો? બારમે, ત્યાં સુધી વ્યવહાર હોય છે. એ કહે છે, સાતમું ન થાય ત્યાં સુધી હોય છે. સાતમે નિર્વિકલ્પ થયો એટલે પછી એમ..... જયસેનાચાર્યે એ કહ્યું છે. અમૃતચંદ્રાચાર્યની શૈલી ઠેઠની છે. સોળવલું ન થાય ત્યાં સુધી-તેરમું ન થાય ત્યાં સુધી, એમ.

તે સમયસારને... દેખો! હવે પાઠ. આવો જે ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ નિત્યાનંદ સ્વાભાવિક નિર્મળ સુખામૃતમય વસ્તુ તેને હું સમરસ (સમતાભાવ) વડે સદા પૂજું છું. લ્યો, જેવો સુખામૃતભાવ છે એવી સમતા વડે એનો હું આદર કરું છું. એમ. માણસ કહે, પણ આ દેખાતું નથી..? પણ દેખાતું નથી શું? શું નથી દેખાતું? આ એટલે હું. નિત્યાનંદ પ્રભુ આ... એ આ છે એમ નક્કી કર્યું, થઈ ગયું, બસ. આ આત્મા દેખાય નહીં એટલે શું? અહીં શું કીધું છે? આ આત્મા દેખાય નહીં. આત્મા દેખાય નહીં. 'આત્મા છે' એમ તો થયું તારા ભાસનમાં. ને આ આત્મા... આ આત્મા થયો. એ તો છે. 'છે' તો આવ્યું. 'છે' એટલું તો આવ્યું. આ આત્મા-આવો આત્મા, કેવો? કે ધ્રુવ. ધ્રુવ છે એ તો દ્રષ્ટિમાં, જ્ઞાનમાં આવ્યું. આ આત્મા આવો ધ્રુવ દેખાતો નથી એ જ દેખાય છે. આ તો ધીરાનું કામ છે. ઉતાવળે આંબા ન પાકે. ગોટલું વાવે ને તરત આંબો થઈ જતો હશે તરત? એમાં ધીરજ કરીને જોવું જોઈએ. બહુ ધીરજથી... કળશો કેવા અમૃતના કળશા ભર્યા છે!

એવા સમયસારને... આવો જે મારો નાથ પ્રભુ સમયસાર કારણપ્રભુ, સહજગુણમણિની ખાણ પ્રભુ, એને હું વર્તમાન વિચારકભાવ વડે એનો આદર કરું છું એમ કહે છે. સમતાભાવથી પૂજું છું એમ કીધુંને? વિકલ્પ દ્વારા, વ્યવહાર દ્વારા નહીં. આહાહા! એને હું સમરસ... સમરસેન સદા પરિપૂજયે.. પાછો સદા, એમ. સદા પૂજું છું. એટલે? ધર્મીની વીતરાગધારા દ્રવ્યસ્વભાવને આશ્રયે સદા વર્તતી હોય છે. શુદ્ધ વીતરાગપરિણતિ-રાગરહિત દશા સદા-નિત્ય એ પરિણતિ વડે પૂજું એટલે આદર કરું છું. આહાહા! આપણે સમજાય નહીંને (એથી કહે), એ બરાબર ટીકા સરખી નથી થઈ, લ્યો. ઓલા રતનચંદ્રજી કહે છે ને? આહાહા! તારું કરવા જાય તો કાંઈ રહેતું નથી. ....

વસ્તુની સ્થિતિ છે આ. સત્સ્વરૂપ ત્રિકાળી આનંદ એવો જે ભગવાન આ છે, એ 'છે' એ સ્વીકાર દૃષ્ટિમાં આવ્યા વિના 'છે' એ આવ્યું ક્યાંથી? વર્તમાન જ્ઞાનની દશામાં 'આ છે' એવું જ્ઞાન ન થાય અને શ્રદ્ધા થાય, એ 'છે' શી રીતે થઈ? જાણ્યા વિનાની શ્રદ્ધા કોની? જેણે વર્તમાન જ્ઞાનમાં વસ્તુને જ્ઞેય કરીને જાણી છે, એને 'આ છે' એમ શ્રદ્ધા ને પ્રતીત વર્તે છે અને શ્રદ્ધા-પ્રતીત ને શાંતિ વડે એનો આદર છે. કહો, ચેતનજી! અહીં તો સમરસ કીધો છે, પછી એમણે 'સમતા' (અર્થ) કર્યો. વીતરાગ પોતે સમરસનો સાગર છે ને? એકલો સમતારસનો વીતરાગ સાગર આત્મા. પણ એમાંથી પરિણતિ નીકળી એ વીતરાગ સમરસ આવી, એ સમરસ વડે એને પૂજ્યો, સમરસ વડે એને આદર્યો, એમ. આ પૂજા કરી ભગવાનની. પોતાના સમતા દ્વારા કરીને એ ભગવાનને પૂજ્યો, એ પૂજન આહાહા! તો પછી આ શું બધું આ? મંદિરની મૂર્તિ એ શું છે? એ વાંધા આવે છે. એ તો જ્યાં (સુધી) અંદર ઠરી શકે નહીં ત્યારે એવો વ્યવહારભાવ વચમાં આવે, પણ એ હેય છે, ઉપાદેય નહીં. નિશ્ચયથી તો આદરણીય નથી, પણ થયા વિના રહેતું નથી. વ્યવહાર આવે છે ત્યારે એનું લક્ષ પર ઉપર ભક્તિ આદિનું હોય છે. છે ખરો વ્યવહાર, પણ આદરણીય નથી, તેમ એ વ્યવહાર વડે નિશ્ચયને પામી શકાય એમ નથી. સમતા વડે કરીને પૂજ્યું છે એમ કહે છે. આહાહા!

અરે! એના ઘરની વાતું, કેવડો છે કહે છે, કેવડો છે, કેમ છે—એની ખબરું ન મળે. ઘરની ખબરું ન મળે અને .... પછી ભગવાનની ભક્તિ, શેત્રુંજય જાત્રા, કેસરિયાજી.... કેસરિયાજી હમણા મંદિર કર્યું, નહીં? આ હમણા બનાવ્યું એનું નામ કેસરિયાજી રાખ્યું. અમે ઊભા થયા ત્યારે કહે, અહીં કેસરિયાજી છે, આવો આવો મહારાજ! જોયા, કીધું. આહાહા! જેના ઉપર કેસર ચડે, એ વીતરાગભાવના કેસર ચડે એ કેસરિયો. એ તો વળી વીતરાગભાવ, આહાહા! જેમાં વિષમતાનો અભાવ અને સમતાનો ભાવ—એવા ભાવ વડે આત્માને પૂજું છું. આહાહા! વસ્તુની સ્થિતિ તો બધા માટે આમ છે. સડસઠ.

इत्थं निजज्ञेन निजात्मतत्त्व-

મુક્તં પુરા સૂત્રકૃતા વિશુદ્ધમ્ ।
 બુદ્ધવા ચ યન્મુક્તિમુપૈતિ ભવ્ય-
 સ્તદ્ભાવયામ્યુત્તમશર્મણેઽહમ્ ॥૬૭॥

શ્લોકાર્થ : એ રીતે પૂર્વે નિજજ્ઞ સૂત્રકારે... પદ્મપ્રભમલધારિદેવ 'કુંદકુંદાર્યદેવ' માટે આ શબ્દ સીધો વાપરે છે. કેવા હતા મુનિ ભગવાન કુંદકુંદાર્ય? નિજજ્ઞ-નિજના જાણનારા. ઓહો! પદ્મમલધારિદેવ મુનિ ૮૦૦ વર્ષ-હજાર વર્ષ પછી થયા. એ કુંદકુંદાર્યને (માટે) કહે છે, નિજજ્ઞ સૂત્રકારે... નિજ ભગવાન આત્માના જાણનાર એવા કુંદકુંદાર્યે... કહો! નિજજ્ઞ... સૂત્રકૃતા છે ને? સૂત્ર કોને કહે એ બધા વાંધા છે ને? દશ પૂર્વ(વાળા)નું કહેલું હોય એ સૂત્ર હોય, ફલાણું સૂત્ર હોય... સાધારણનું કહેલું સૂત્ર કેમ હોય? અહીં તો ઘણા ઠેકાણે સૂત્ર અવતાર (શબ્દ) એ નાખે છે ભાઈ. સૂત્ર અવતાર... ભલેને પૂર્વધારીના હોય, સૂત્ર જ છે એમના. પાઠમાં નાખ્યુંને એમણે? સૂત્રકર્તા નિજજ્ઞ કુંદકુંદાર્ય ભગવાન. કહો! (આત્મજ્ઞાની સૂત્રકર્તા શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાર્યદેવે) જે વિશુદ્ધ નિજાત્મતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું... મૂળ શ્લોકોમાં કર્યુંને એનું પદ્મપ્રભમલધારિદેવ કહે છે.

વિશુદ્ધ નિજાત્મા... પોતાનો-નિજ... જુઓ! આહીં 'વિશુદ્ધ' શબ્દ વપરાણો છે. 'વિશુદ્ધ' શબ્દ નિર્મળતાના અર્થમાં છે. કોઈ વખતે શુભભાવના અર્થમાં વિશુદ્ધ હોય, કોઈ વખતે શુદ્ધપરિણતિના અર્થમાં વિશુદ્ધ હોય, અહીં ત્રિકાળના અર્થમાં વિશુદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ? વિશુદ્ધ ત્રણ ઠેકાણે વપરાય. શુભભાવને પણ વિશુદ્ધ કહેવાય, અશુદ્ધની અપેક્ષાએ. શુદ્ધપરિણતિને વિશુદ્ધ કહેવાય, શુભની અપેક્ષાએ. પણ ત્રિકાળને પણ વિશુદ્ધ કહેવામાં આવે છે. અહીં ત્રિકાળીને વિશુદ્ધ કીધો છે. દ્રવ્ય ત્રિકાળી વિશુદ્ધ છે. આહાહા! દિગંબર સંતો સિવાય આ વાતની ક્યાંય ગંધ ન મળે. સર્વજ્ઞના કેડાયત, સર્વજ્ઞના પુત્ર હતા એ બધા કુંદકુંદાર્ય મુનિ (આદિ). એમ ન કહ્યું કે ભગવાને આમ કહ્યું છે, ભગવાને આમ કહ્યું છે. આ તો કહે, પોતાના આત્માના જાણનાર હતા તેમણે વિશુદ્ધ નિજાત્મતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું, એમ. આત્મજ્ઞાનીએ વિશુદ્ધ આ નિજાત્મતત્ત્વનું કથન કર્યું, એમ કહે છે. પાઠમાં કહ્યુંને? ગિદ્દો...

અને જેને જાણીને ભવ્ય જીવ મુક્તિને પામે છે. કુંદકુંદાર્ય જે વિશુદ્ધ નિજાત્મતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું. ૩૮માંથી ચાલ્યું આવે છે ને? ૩૮, ૩૯, ૪૦. એને જાણીને... કુંદકુંદાર્ય આત્મજ્ઞ એમણે જે શુદ્ધતત્ત્વનું વર્ણન કર્યું, એમ. એ બીજા અજ્ઞાની કહે આત્માની વાતું, એ નહીં. એવા જેને જાણીને... એવા આત્મતત્ત્વને જાણીને સમ્યગ્જ્ઞાનમાં ભવ્ય જીવ મુક્તિને પામે છે. અહીં તો એટલું જ લીધું. જેને જાણીને ભવ્યજીવ મુક્તિને પામે છે. એવું વિશુદ્ધ ધ્રુવતત્ત્વ એનું જ્યાં જ્ઞાન થયું, એ તો મુક્તિને જ પામે. હવે એને સંસાર રહે નહીં. ભવ્ય જીવ મુક્તિને પામે છે. ભવ્યની વાત છે ને અહીં? ભવ્ય શબ્દ વાપર્યો છે ને? સેઠી!

ભવ્ય... મુક્તિમ્ ઉપૈતિ ભવ્ય... તે નિજાત્મતત્ત્વને ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે... ભગવાન કુંદાકુંદાચાર્યદેવે જે આત્માનું વિશુદ્ધ અર્થનું વર્ણન કર્યું, જેને જાણીને મુક્તિ પામે, તે નિજાત્મતત્ત્વને હું... એમ કહે છે. ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે... પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિ માટે હું ભાવું છું. લ્યો, 'ભાવું છે' એ કલ્પના નથી. મારી એમાં એકાગ્રતા-ભાવના છે. એવા ભાવ પ્રત્યે મારી એકાગ્રતાની ભાવના છે, એમ. આહાહા! નિજાત્મતત્ત્વને ઉત્તમ સુખની પ્રાપ્તિ... ઉત્તમ સુખ એટલે ઓલું સંસારનું સુખ નહીં, પણ આત્માના આનંદનું પૂર્ણ સુખને અર્થે હું.. હું પોતે જુદો પડેલો આત્મા, એમ કહે છે. ભાવું છું. મારા શુદ્ધ ધ્રુવતત્ત્વની એકાગ્રતા વડે મારી ભાવના કરું છું. આહાહા! એક-એક કળશથી બાર અંગનો સાર ભરી દીધો છે. શીખી-શીખીને મરી જાય, છ કાયના બોલ, નવ તત્ત્વના બોલ ને લઘુદંડક ને ગતિ-આગતિ ને. ધૂળમાંય કાંઈ હાથ આવે નહીં. શું કહેવાય તમારે? જીવતત્ત્વવિચાર. શું કહેવાય છે એને? જીવવિચાર? જગવિચાર. આત્મા ને નવ તત્ત્વ, આવે છે. જ્ઞાનાર્ણવ આવે છે ને? જ્ઞાનસાગર. જામનગરથી જ્ઞાનસાગર આવે છે ને? એમાં બધા આ છે. છકાય ને નવ તત્ત્વ ને અટ્ટકાણું બોલનો.... બાસઠીયો ને. શીખી-શીખીને મરે, કાંઈ હાથ આવે નહીં એમાં. એ વળી જુદું. સડસઠમો થયો. અડસઠ.

આદ્યન્તમુક્તમનઘં પરમાત્મતત્ત્વં

નિર્દ્વન્દ્મક્ષયવિશાલવરપ્રબોધમ્ ।

તદ્ભાવનાપરિણતો ભુવિ ભવ્યલોકઃ

સિદ્ધિં પ્રયાતિ ભવસંભવદુઃખદૂરામ્ ॥૬૮॥

આહાહા! એવું પરમાત્મતત્ત્વ... હવે છેલ્લો શબ્દ આકરો લીધો મોટો. આવું પરમાત્મતત્ત્વ જે ધ્રુવ.... ધ્રુવને કહ્યું હતું સર્વ તત્ત્વમાં, આને ચોખ્ખું કર્યું અહીંયા. આવું પરમાત્મતત્ત્વ મારું પોતાનું શુદ્ધ... પરમાત્મતત્ત્વ-પરમ-આત્મ-તત્ત્વ ધ્રુવ.. આદિ અંત વિનાનું... વસ્તુ પરમાત્મસ્વરૂપ છે એને આદિ શી? અંત શું? છે.. છે ને છે. દોષ રહિત છે... એમાં કોઈ દોષ છે નહીં. નિર્દ્વંદ્ છે... દ્વૈતપાણું જેમાં નથી. એકપાણું અભેદ અખંડાનંદ છે. નિર્દ્વંદ્ છે અને અક્ષય વિશાળ ઉત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એ જ્ઞાન કેવું છે? અક્ષય છે, વિશાળ છે અને ઉત્તમ છે. આહાહા! જે જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા અક્ષય છે-નાશ ન થાય તેવું, વિશાળ ઉત્તમ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન... જગતમાં જે ભવ્યજનો તેની ભાવનારૂપે પરિણમે છે... 'ભાવનારૂપે પરિણમે છે' એમ ભાષા છે. ભાવના.. ભાવના કરેને? ભાવના એટલે વિકલ્પ, ચિંતા એમ કહે. .... અહીં તો જેની ભાવનારૂપે અંતર પરિણમે છે, તેઓ... જુઓ! પરિણમે છે પર્યાયરૂપે. તેઓ ભવજનિત દુઃખોથી દૂર એવી સિદ્ધિને પામે છે. લ્યો, ભવજનિત ચાર ગતિના દુઃખો એનાથી દૂર એ મુક્તિને પામે છે. પણ આવું જે પરમાત્મતત્ત્વ અંદર ધ્રુવ એમાં એકાગ્રતાની પરિણતિ દ્વારા મુક્તિને પામે છે. વ્યવહાર ને નિમિત્તથી પામતો નથી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જ્યેષ્ઠ વદ ૧૦, શુક્રવાર, તા. ૧૮-૬-૧૯૭૧
ગાથા-૪૪, પ્રવચન નં. ૪૪

નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર, ૪૪મી ગાથા.

ગિગ્ગંથો ણીરાગો ગિસ્સલ્લો સયલદોસગિમ્મુક્કો ।
ગિન્કામો ગિન્કોહો ગિમ્માણો ગિમ્મદો અપ્પા ।।૪૪।।
નિર્ગ્રંથ છે, નિષ્કામ છે, નિઃક્રોધ, જીવ નિર્માન છે,
નિઃશલ્ય તેમ નીરાગ, નિર્મદ, સર્વદોષવિમુક્ત છે. ૪૪.

આડાઅવળા કરીને નાખ્યા છે ઓલા પદ મેળવવા માટે.

ટીકા : અહીં (આ ગાથામાં) પણ શુદ્ધ જીવનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. શુદ્ધ જીવ એટલે દ્રવ્યસ્વભાવ અથવા શુદ્ધભાવ. શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય... અસ્તિકાય નાખ્યું (એટલે) પ્રદેશ સહિત. શુદ્ધ જીવ અસ્તિ એટલે છે, અને કાય એટલે અસંખ્યપ્રદેશી છે. એવો જે જીવસ્વરૂપ શુદ્ધભાવરૂપ ધ્રુવ... બાહ્ય-અભ્યંતર ચોવીસ પરિગ્રહના પરિત્યાગસ્વરૂપ હોવાથી... બાહ્ય દસ પ્રકારનો પરિગ્રહ અને અભ્યંતર ચૌદનો પરિગ્રહ—એના પરિત્યાગસ્વરૂપ (અર્થાત્) સમસ્ત પ્રકારે અભાવ છે. એથી એને નિર્ગ્રંથ કહેવામાં આવે છે. વસ્તુ પોતે નિર્ગ્રંથ છે, એમ કહે છે. વસ્તુ... દ્રવ્ય-વસ્તુ ચૈતન્યપદાર્થ એ નિર્ગ્રંથ છે. બાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહનો સર્વથા એમાં અભાવ છે એથી એ નિર્ગ્રંથસ્વરૂપ છે. ગ્રંથ નામ ગાંઠ. અભ્યંતર ને બાહ્ય પરિગ્રહની (ગાંઠ) એનામાં નથી. એવું જીવતત્ત્વ દૃષ્ટિમાં લેવું એને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. એણે શુદ્ધ જીવ અસ્તિકાયનો સ્વીકાર કર્યો... દૃષ્ટિમાં સ્વીકાર કર્યો ત્યારે આ જીવાસ્તિકાય છે એમ કહ્યુંને? એટલે પર્યાયમાં રાગરહિત દૃષ્ટિ એ દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર મૂકી એટલે એને, નિર્ગ્રંથસ્વરૂપ છે એવી પર્યાય પણ નિર્ગ્રંથપર્યાય પ્રગટ થઈ. નિર્ગ્રંથપર્યાયમાં આખું તત્ત્વ નિર્ગ્રંથ છે એમ અનુભવમાં આવ્યું. સમજાણું?

શુદ્ધજીવાસ્તિકાય એટલે પાછું અસંખ્ય પ્રદેશ લીધા. શુદ્ધ ધ્રુવ અસંખ્ય પ્રદેશ. એમાં દસ પ્રકારના બાહ્ય અને ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર (પરિગ્રહ)... ક્ષેત્ર, મકાન, ચાંદી, સોનું, ધન, ધાન્ય, દાસી, દાસ, કપડા અને વાસણ એમ દસ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ છે. એ વસ્તુમાં નથી, વસ્તુની દૃષ્ટિ કરનારને પણ નથી. એક મિથ્યાત્વ, ચાર કષાય અને નવ નોકષાય એમ ચૌદ પ્રકારનો અભ્યંતર પરિગ્રહ છે. એ વસ્તુમાં નથી, એનો અર્થ કે જે આ બધું પર્યાયમાં દેખાય એને ઓળંગીને દ્રવ્યસ્વભાવનો અનુભવ કરે એને આ બધા ભાવો વસ્તુમાં નથી, તેમ એની પર્યાયમાંય નથી. ઝીણું.. ઝીણું બહુ. વસ્તુ પોતે ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા વસ્તુ શુદ્ધભાવ ધ્રુવભાવ એમાં ચોવીસ પ્રકારનો પરિગ્રહ નથી. એવી દૃષ્ટિ જ્યારે દ્રવ્ય ઉપર (જાય કે) નિર્ગ્રંથ

દ્રવ્ય છે, એવી દૃષ્ટિ થઈ તો દૃષ્ટિ પણ નિર્ગ્ઠ છે. રાગ વિનાની એ દૃષ્ટિ છે. તેથી તે દૃષ્ટિના વિષયમાં પણ ચોવીસ પરિગ્રહ નથી, એમ એની પર્યાયમાં પણ આ ચોવીસ પ્રકારનો પરિગ્રહ નથી. સમજાણું કાંઈ? ત્યારે એણે ‘આત્મા છે’ એવો જાણ્યો, અનુભવ્યો અને તે નિર્ગ્ઠરૂપે સ્વીકાર્યો, તો પર્યાયમાં નિર્ગ્ઠતા થઈ ત્યારે નિર્ગ્ઠ વસ્તુ છે એમ સ્વીકારી. કહો, આવું તત્ત્વ છે.

ગીરાગો... ભગવાન આત્મામાં રાગ નથી. **સકળ મોહ-રાગ-દ્વેષાત્મક...** મિથ્યાત્વભાવ, રાગ-દ્વેષરૂપ ચૈતન્યનું કર્મ.. કર્મ.. અહીં ચૈતન્યનું કર્મ લીધું છે. ચૈતન્યનો વિકારીભાવ—મોહ, રાગ, દયા-દાન-વ્રત પરિણામ એ બધા ચૈતન્યના કર્મનો વસ્તુમાં અભાવ (હોવા)ને લીધે, વસ્તુ-દ્રવ્ય છે એમાં એનો અભાવ છે, તેથી તે વસ્તુને નીરાગ કહેવામાં આવે છે. અને રાગ વિનાની દૃષ્ટિએ આવા નિરાગતત્ત્વનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે તેને પર્યાયમાં પણ નિરાગપણું પ્રગટ થયું. ત્યારે ધર્મીને રાગ હોતો જ નથી. દ્રવ્યમાં રાગ હોતો નથી, ગુણમાં હોતો નથી અને નિરાગી પર્યાયે નિરાગીનો સ્વીકાર કર્યો એ પર્યાયમાં પણ રાગ હોતો નથી. આહાહા! નીરાગ. ભાષા એમ લીધીને ‘ચૈતન્યકર્મ’? ચૈતન્યનો આભાસ દેખાય એમાં—વિકારમાં, એનો તો સ્વરૂપમાં અભાવ છે. તેથી દૃષ્ટિ જે છે એના ધ્યેયમાં તો અભાવ છે, પણ એની પર્યાયમાં પણ એનો અભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે ઝીણું. ધીરાનો માર્ગ છે આ તો.

ગિસ્સલ્લો... કેવો છે ભગવાન? જેમાં શલ્ય નથી. **નિદાન...** ક્રિયા કરીને કાંઈ ફળ ઇચ્છવું એ નિદાન. **માયા—કપટ, દંભ ને કુટિલતા અને મિથ્યાત્વ—એ ત્રણ શલ્યોના અભાવને લીધે** વસ્તુ પોતે નિ:શલ્ય છે... અને નિ:શલ્ય પરિણતિ થાય એને **ગિસ્સલ્લો** આત્મા સ્વીકારમાં આવે છે. જેની પર્યાયમાં પણ નિ:શલ્યતા હોય, એ પર્યાય દ્વારા ‘આ નિશલ્ય પૂર્ણ છે’ એમ સ્વીકાર આવ્યો એટલે એના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં કાંઈ શલ્ય છે નહીં. ચોથે ગુણસ્થાનથી નિ:શલ્ય કીધો, લ્યો. આમ કીધો કે નિ:શલ્યવ્રતી. કહ્યું છે ને? વ્રતધારી હોય એ નિ:શલ્ય હોય. એને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટેલું હોય, શુદ્ધ આત્મા આનંદનો સ્વીકાર થઈને અને એને નિદાન—રાગાદિના ફળની ઇચ્છા ન હોય એવી દશા એને પ્રગટ હોય. નિદાન અને માયા—કપટતા એવી એને ન હોય, એવા જીવને **ગિસ્સલ્લો—શલ્યરહિત, વ્રતીને** પર્યાયમાં નિ:શલ્ય કહ્યા છે.

અહીં તો સમ્યગ્દૃષ્ટિને નિ:શલ્ય કહ્યો છે. પાંચમા ગુણસ્થાનમાં, છઠ્ઠામાં વિશેષ છે સ્વરૂપનું આનંદનું ભાન થઈને નિ:શલ્યસ્વભાવને સ્વીકારીને નિ:શલ્યદૃષ્ટિ થઈ, એવી નિ:શલ્ય પરિણતિ પણ થઈ થોડી, એને અહીં નિ:શલ્યવ્રતી કહેવામાં આવે છે. અહીં તો મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન, માયા આદિ પર્યાય હોય અને કહે કે અમે વ્રતી છીએ, અમે વ્રતધારી છીએ, મહાવ્રતધારી છીએ. મિથ્યાત્વભાવ છે, મિથ્યાત્વનું શલ્ય છે ત્યાં, કહે છે. વસ્તુ નિ:શલ્ય છે એનો સ્વીકાર થયો નથી એટલે રાગનો સ્વીકાર છે ત્યાં. રાગ છે તે હું, એ આચરણ મારું. એ ત્રણેય શલ્ય ભેગા છે એમાં. વસ્તુ નિ:શલ્ય છે એના સ્વીકાર કરનારની પરિણતિ પણ નિ:શલ્ય છે.

કહો, છોટાભાઈ! સમજાય છે આમાં? કહે, આવું ચિતળમાં ન મળે અને પૂનામાં ન મળે. આહાહા! આત્મામાં છે આ. નિઃશલ્ય છે. ત્રણ શલ્યના અભાવને લીધે નિઃશલ્ય છે.

શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી... વસ્તુના મૂળ સ્વભાવથી જોઈએ તો, એમ. શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયને... શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય... દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મનો અભાવ હોવાને લીધે સર્વદોષવિમુક્ત છે... શુદ્ધ જીવ-અસ્તિકાય ભગવાન પૂર્ણ અસંખ્ય પ્રદેશી, અનંત ગુણનું એકરૂપ એવો જીવાસ્તિકાય એટલે એવો શુદ્ધભાવ, એમાં દ્રવ્યકર્મ નથી (અને) ભાવકર્મ ને નોકર્મનો અભાવ હોવાથી સર્વદોષવિમુક્ત છે. આહાહા! પરિણતિમાં સર્વ દોષરહિત પરિણતિ થાય એને આ સર્વ દોષરહિત છે એવો સ્વીકાર થાય. સમજાણું? શુદ્ધજીવાસ્તિકાય ભગવાન આત્મા પૂર્ણ ધ્રુવસ્વરૂપ એને દ્રવ્યકર્મ-જડ, ભાવકર્મ-વિકારી પરિણામ, નોકર્મ-વાણી, શરીર આદિનો અભાવ હોવાને લીધે સર્વદોષવિમુક્ત છે. એનો અર્થ એવો કે સમ્યગ્દષ્ટિ-સાચી દષ્ટિ સર્વદોષરહિત એવા દ્રવ્યને સ્વીકારે છે, તો એની પર્યાયમાં પણ સર્વદોષરહિત જ દશા થઈ. એક અંશે પણ સદોષવાળી દષ્ટિ છે નહીં હવે. એને દષ્ટિમાં દોષ જ નથી. દષ્ટિના વિષયમાં નથી, તો દષ્ટિની વર્તમાન પર્યાયમાં પણ દોષ બિલકુલ નથી. આહાહા! ભારે!

વ્યવહારથી મુક્ત છે. વળી કહે કે રાગની પરિણતિ પોતામાં છે એમ જ્ઞાન જાણે છે. શું કહ્યું? સર્વદોષમુક્ત છે, વસ્તુ-પદાર્થ સર્વદોષમુક્ત છે અને દષ્ટિ થઈ, જ્ઞાન થયું અને અંશે સ્થિરતા થઈ એ પણ સર્વદોષરહિત જ છે. ત્યારે એનો અર્થ થયો કે સમ્યગ્દષ્ટિ-જ્ઞાની— સર્વદોષરહિત ચીજનો સ્વીકાર કરનાર—એની પર્યાયમાં પણ સર્વદોષરહિતપણું છે. કહો, સમજાણું? વ્યવહાર એ દોષ છે. દ્રવ્ય તો દોષથી મુક્ત છે, પર્યાય પણ દોષથી મુક્ત છે. ભારે અટપટી વાત બધી! વ્યવહાર પાળે, વ્યવહાર કરે... 'કરે' એ તો વ્યવહારનયના કથન છે. એ પ્રમાણે માને તો મિથ્યાચારિત્ર નથી? વ્યવહારનય એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને ભેળવીને, કારણ-કાર્ય ભેળવીને, ભાવને ભેળવીને વાત કરે છે. ભારે વાત. આહાહા! કથન આવે વ્યવહારનું. કથન, પણ વ્યવહારનું કથન અન્યથા છે. પાળે એમ કહે, તો (કહે કે) ના, પણ હોય છે બસ એટલું. વ્યવહાર ને નિશ્ચયના ઝઘડા છે ને મોટા.

અહીં તો કહે છે, સયલદોષણિમ્મુક્કો... ભગવાન આત્મા બિલકુલ-અંશે (પણ) દોષ એ વાતથી રહિત છે. બિલકુલ વસ્તુમાં દોષ છે નહીં. એનો અર્થ કે નિર્દોષ દષ્ટિ-સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાનમાં આવો સર્વદોષરહિત સ્વીકાર થયો, તો એની પર્યાય પણ દોષરહિત જ પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ? દોષ રહી ગયા દૂર. જાણવામાં આવી જાય એ વસ્તુ જુદી. એ તો છ દ્રવ્ય જાણવામાં આવે છે ને? આવી જાય. ઓહોહો! શુદ્ધભાવ અધિકાર.

હવે કહે છે કે ગિઠ્ઠામો... શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જુઓ તો નિજ પરમ તત્ત્વની પણ વાંછા નથી. આવો છું એવી વાંછા પણ વસ્તુમાં નથી. નિજ પરમ તત્ત્વની પણ, એમ. વસ્તુ એવી છે

પોતે કે હું પોતાને વાંછું, આ તત્ત્વ આવું હોય એમ વાંછું—એવું સ્વરૂપમાં નથી. એ દૃષ્ટિવંતને પણ ‘આ તત્ત્વને વાંછું’ એવી ઇચ્છા નથી. નિજ પરમતત્ત્વ હોં. ભગવાનનું તત્ત્વ એની પાસે રહ્યું. પોતાનું એ પરમતત્ત્વ પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ ધ્રુવ એ અહીં શુદ્ધભાવ, શુદ્ધજીવાસ્તિકાય છે. એની ઇચ્છા વસ્તુમાં ક્યાં છે? તો વસ્તુની દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન થયું એને પણ તત્ત્વની ઇચ્છા ક્યાં રહી હવે? એ તત્ત્વ તો પ્રાપ્ત થયું. સમજાણું કાંઈ?

શુદ્ધજીવાસ્તિકાય એવો જે શુદ્ધભાવ એને એની ઇચ્છા નથી, એમ કહે છે. પણ એને એની ઇચ્છા શું હોય? પરમતત્ત્વને પરમતત્ત્વની ઇચ્છા નથી. છે એને વળી ઇચ્છા શું? છે. એવો સ્વીકાર થયો દૃષ્ટિમાં, એને પરમતત્ત્વની ઇચ્છા ક્યાં રહી? આવો માર્ગ છે. લોકોએ બાહ્ય વ્યવહારમાં એવો ગૂંચવી નાખ્યો કે જેમાં એકલું મિથ્યા અભિપ્રાયનું પોષણ થાય અને માને કે આપણે કંઈક ધર્મ કરીએ છીએ. આ રાગની ક્રિયા, આ ક્રિયા જેમાં છે નહીં એમ કહેવું છે. આ પાળું એવું વસ્તુમાં ક્યાં છે? એ ઇચ્છાઓ કે આ કરું, આ પાળું, આ.. આ.. એમાં ગૂંચવી માર્યો છે. એ તો મિથ્યાત્વનું પોષણ છે. આહાહા!

કષ્ટ સહન કરવા પડે અથવા અનશનાદિક તપસ્યા કરી જુઓ, વ્રતાદિક કરી તો જુઓ! કેટલું એમાં સહન કરવાનું છે? કહે છે, એ વસ્તુ જ ખોટી છે. વસ્તુમાં ઇચ્છાય નથી અને સહન કરવું એવો ખેદ પણ નથી. વસ્તુની ઇચ્છા... વસ્તુ વસ્તુની ઇચ્છા કરે? વસ્તુ નિજ પરમતત્ત્વ એ પરમતત્ત્વની ઇચ્છા કરે? ત્યારે દૃષ્ટિમાં પ્રાપ્ત તત્ત્વ એ કોની કરે? આ તત્ત્વ મને પ્રાપ્ત થાઓ.. પ્રાપ્ત થાઓ.. એવી ઇચ્છા હોય? ન્યાય તૂટી જાય ન્યાય સત્ય. શુદ્ધનિશ્ચયથી... એમ છે ને? શુદ્ધનિશ્ચયનયથી... ત્યારે કહે, ભઈ નિશ્ચયનયથી પણ વસ્તુ આવી હશે? કેમ પોપટભાઈ? ..... પણ આ વસ્તુ જ એવી છે.

જે પરમતત્ત્વ છે એને હું ઇચ્છું, એવું વસ્તુમાં ક્યાં છે? એમ દૃષ્ટિપ્રાપ્તને નિજ પરમતત્ત્વની વાંછા નથી એવું પરિણતિમાં આવ્યું, ઇચ્છા નથી એવી વીતરાગી પરિણતિ થઈ, એમાં આ નિજતત્ત્વની ઇચ્છા નથી એમ નિજતત્ત્વનું ભાન આવ્યું. એ પરિણતિમાં પણ ઇચ્છા કે નિજતત્ત્વને પ્રાપ્ત કરું એવું છે નહીં. આહાહા! પરિણતિ હોય તો સ્વીકાર્યું કહેવાય, એમ. કે એના વિના? આ છે, પણ ‘આ છે’ એ જાણ્યા વિના શી રીતે સ્વીકાર્યું? ‘આ છે’ એ આંધળી દોડે માન્યું, એ માન્યું છે ક્યાં? જાણ્યા વિનાની શ્રદ્ધા સસલાના શીંગડા જેવી છે. કીધુંને ૧૭-૧૮ ગાથામાં? વસ્તુ જ્યાં જ્ઞાનમાં આવી નથી કે આ ચીજ આવી છે, એ વિના એનો સ્વીકાર ક્યાંથી આવ્યો? આ વસ્તુ જ એવી છે કે જેને ઇચ્છા નથી પોતાના તત્ત્વને પામવાની—એવું એ તત્ત્વ છે. એવી પરિણતિમાં એ જ પ્રકારની પરિણતિ થયા વિના, આ તત્ત્વ ને તત્ત્વની ઇચ્છા નથી એમ કેમ બેસે એને? સમજાણું કાંઈ? અહીં તો ઇચ્છામાત્ર દોષ છે અને વસ્તુમાં નથી અને એની સમકિતીની ભાવનામાં પણ નથી, એમ. આહાહા!

નિષ્કામ છે... એ વસ્તુ નિષ્કામ છે, એમ એની પરિણતિ પણ નિષ્કામ છે. આહાહા! આવું પરિણમવું એ તો પરિણમન ચાલે છે, હવે આવું પરિણમવું એવું પણ ત્યાં ક્યાં છે? નિજતત્ત્વ અખંડ ધ્રુવ શુદ્ધ એવું જ્યાં ભાન થયું, પ્રતીત ને જ્ઞાન થયું, હવે એ પ્રતીતમાં તો આવ્યું છે કે આ દ્રવ્ય પરિણામે છે, પરિણામે છે (એમાં) પરિણમવું એ પણ ક્યાં છે હવે? સમજાણું કાંઈ? જેમ નિજતત્ત્વમાં ઇચ્છા નથી, એમ એના પરિણમન કરનારને પરિણમવાની ઇચ્છા નથી. પરિણમન વહે છે, પરિણામે છે એને પરિણમવું ક્યાં આવ્યું? એમ કહે છે. સૂક્ષ્મ વાત કીધી. પણ પોતે સૂક્ષ્મ છે ને! આહાહા! શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી નિષ્કામ છે. એમ ભાષા છે ને? આચાર્યનું હૃદય કેવું છે! વસ્તુ નિષ્કામ... નિષ્કામ પરિણતિમાં નિષ્કામનો સ્વીકાર થયો, (તો એ) પરિણતિ પણ નિષ્કામ છે. આહાહા! આવી શૈલીનું કથન નિર્ગ્રંથ સંતોએ કર્યું છે. બાકી શ્વેતામ્બરમાં આ વાત હોઈ શકે જ નહીં. એ તો વસ્તુ ને વસ્તુની ધારા આવી.

વસ્તુને વસ્તુની ઇચ્છા નથી એમ કહે છે, એમ વસ્તુના સ્વીકારનારને પરિણમનની ઇચ્છા નથી. પરમભાવને પરમભાવની ઇચ્છા નથી, એમ પરમભાવ સ્વીકારને પરિણતિની ઇચ્છા નથી. ઇચ્છા છે જ ક્યાં? પછી 'નથી' એમ અહીં તો કહેવું છે. ઇચ્છામાત્ર વિકાર છે એ તો સ્વરૂપમાં નથી (અને) પરિણતિમાંય નથી એમ કહે છે. તો આ દ્રવ્ય દ્રવ્યને ઇચ્છે નહીં તો પરિણતિ પરિણતિને ઇચ્છે નહીં. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આ તો એકલું માખણ છે. વસ્તુસ્થિતિ-વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. એ કાંઈ ..... નિશ્ચયથી આવું હોય ને વ્યવહારથી આવું હોય.... ઓલામાં નથી લખ્યું? મોક્ષમાર્ગપ્રકાશમાં લખ્યું છેને? નિશ્ચયથી આત્મા આવો, વ્યવહારથી આવો. ભઈ, આત્મા તો છે એવો છે. નથી લખ્યું? નિશ્ચયથી આવો છે, વ્યવહારથી આવો છે. એટલે શું? નિશ્ચયથી રાગરહિત છે અને વ્યવહારથી રાગસહિત છે—એમ છે? નિશ્ચયથી દ્રવ્ય-વસ્તુ જે છે એ ઇચ્છા વિનાની-દોષ વિનાની ચીજ છે એ એમ જ છે. વ્યવહારથી એમ જાણે કે રાગાદિનું પરિણમન છે. એ તો જાણે કે આ છે, એટલું બસ. ૪૭ નયમાં આવે છે ને? જ્ઞાનની, દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ. આહાહા!

પરિણમન રાગનું છે પર્યાયમાં હોં. ખરેખર તો અશુદ્ધ પરિણમન જ એનામાં નથી, દૃષ્ટિથી જુએ તો. દ્રવ્ય શુદ્ધ છે એવું પરિણમન શુદ્ધનું થયું એટલે અશુદ્ધ પરિણમન રહ્યું ક્યાં ત્યાં? એ પરિણમન તો પરમાં ગયું, પોતામાં નહીં. કારણ કે વિકલ્પ સહિત સ્વીકાર કરવો એ પણ મિથ્યાત્વ છે ભાઈ! આહા! વ્યવહાર સહિત છે આત્મા, એમ સ્વીકારવો એ મિથ્યાત્વ છે. ત્રિકાળ વિકાર દોષ સહિત છે જીવ (એવી માન્યતા)નો અર્થ થયો કે એ મિથ્યાત્વભાવ છે. વસ્તુ દોષરહિત છે. દોષસહિત... નીરાગીતત્ત્વ છે એને રાગવાળું માન્યું એટલે કે આસ્રવતત્ત્વવાળું આ જીવતત્ત્વ, એમ (માન્યું), એ તો મિથ્યાભ્રમ છે.

શુદ્ધ નિશ્ચયથી-નિશ્ચયનયથી નિજ પરમતત્ત્વ ભગવાન પૂર્ણસ્વરૂપ એની પણ એને વાંછા નથી. એની પણ એને વાંછા નથી. જુઓ! છે એને વાંછા શું હોય? એમ સ્વીકાર થયો જ્યાં પરમતત્ત્વનો, સ્વીકાર થયો પછી પરિણતિ છે એ પરિણતિની ઇચ્છા પણ ક્યાં છે? એમ કહેવા માગે છે હોં. આહા! પરિણમવું તો એનું સ્વરૂપ જ છે. દ્રવ્ય ઇચ્છા વિનાનું છે એવું જે ભાન થયું તો પરિણમન.. પરિણમન.. નિરંતર વહે જ છે. જેમ આ નિરંતર દ્રવ્ય છે તો દ્રવ્યને દ્રવ્યની ઇચ્છા નથી. તો પરિણમન નિરંતર વહે જ છે પછી પરિણમનને પરિણમનની ઇચ્છા ક્યાંથી (હોય)? ઇચ્છાથી તો મુક્ત જ છે પરિણતિ ને દ્રવ્ય.

નિજ પરમ તત્ત્વની પણ વાંછા નથી, એમ. બીજી વાંછા શાની હોય? વાંછા વસ્તુમાં પણ ક્યાં છે? અને પરિણતિમાં પણ વાંછા નથી. અજ્ઞાનીને ઇચ્છા છે. અજ્ઞાનીને ઇચ્છા હોય કે આમ થાઓ... આમ થાઓ. થાય છે એને 'થાઓ' એનો અર્થ શું? કાંતિભાઈ! એવું ઝીણું છે. સાધારણ માણસને અંદર એવું લાગે. અધ્યાત્મનો નિશ્ચય ચાલ્યું છે હમણાં, એમ લખ્યું છે. .... એકાંત થઈ ગયું છે, એમ આહાહા! ભાઈ! આવું સમ્યક્ એકાંત સ્વીકાર્યા વિના એને રાગ ને પર્યાયનું અનેકાંત જ્ઞાન સાચું થાય જ નહીં. ભગવાન આત્મા નિર્ગ્મથ, નીરાગ, નિઃશલ્ય, સર્વદોષરહિત, નિષ્કામ છે. આહાહા! કમ પણ ગોઠવ્યો છે ને જુઓ! સર્વદોષરહિત જ છે. છે એને સર્વદોષ રહિત થાઉં એવું ક્યાં આવ્યું? અથવા નિર્દોષ પૂર્ણસ્વરૂપ છે, છે હવે નિર્દોષ પૂર્ણ સ્વરૂપ થાઉં એ ક્યાં રહ્યું? 'એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન...' એવો માર્ગ છે ને. એવો માર્ગ શું.....? એ તો પછી કીધું. પહેલો માર્ગ કહ્યો. 'એવો માર્ગ વીતરાગનો.. એવો માર્ગ વીતરાગનો..' ભાષા તો આવી છે. આહાહા!

નિશ્ચયનયથી પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત પરદ્રવ્યપરિણતિનો અભાવ હોવાને લીધે... લ્યો, ઠીક! વસ્તુ.. વસ્તુથી જુઓ તો વસ્તુ પોતે, પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત રાગાદિ પરદ્રવ્યપરિણતિનો અભાવ છે એમાં. એથી નિઃક્રોધ છે... નિશ્ચયનયથી વસ્તુ શુદ્ધભાવ, ધ્રુવભાવ, શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય એમાં શુભ ને અશુભ સમસ્ત પરદ્રવ્યપરિણતિનો અભાવ હોવાને લીધે નિઃક્રોધ છે. આહા! (શુભાશુભ) પરિણમે તો ક્રોધ છે એમ એનો અર્થ થયો. સ્વભાવથી વિરુદ્ધ છેને? એમ. શુભાશુભ પરિણમન કરે તો ક્રોધ છે, સ્વભાવથી વિરુદ્ધ છે. સ્વભાવથી વિરુદ્ધ વિભાવરૂપે પરિણમે તો, કહે છે, ક્રોધ છે. નાખ્યું, થોડું નાખ્યું. અહીં કહે છે, નિઃક્રોધ છે. શુભાશુભ પરિણતિનો અભાવ છે તેથી નિઃક્રોધ છે, લ્યો. પરદ્રવ્યપરિણતિનો અભાવ (હોય) એવી વસ્તુ છે, દૃષ્ટિ ને જ્ઞાનમાં પરિણમી ગયું, એ પરિણમનમાં પણ પરદ્રવ્યની પરિણતિનો અભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

આવું બધું મુંબઈમાં ન ચાલે ન્યાં. ઝીણું પડે. પણ આવી વાત તો અહીંયા ચાલે હળવે-હળવે. હળવે-હળવે થોડું થોડું ચાલે છે. હા, હા, અગિયારમી... છઠ્ઠી ને અગિયાર બેચ ચાલી. ....

એકેકમાં એકેક બોલે..... એકેક બોલે... કેટલા બોલ છે? આઠ છે, નહીં? પહેલામાં નવ હતા. ૪૩માં નવ હતા ને ૪૪માં આઠ છે. ઓહોહો! ભગવાન આત્મા વસ્તુ તરીકે નિઃક્રોધ છે કેમ કે શુભ-અશુભ પરિણતિ-અવસ્થા એનો એમાં અભાવ છે. જો શુભ-અશુભ પરિણતિ થાય તો તો સ્વભાવ પ્રત્યેથી વિરુદ્ધભાવ થયો, ક્રોધ થયો. જેને રાગનો પ્રેમ છે, એને સ્વભાવ પ્રત્યે ક્રોધ થયો. રાગની પરિણતિનો જેને પ્રેમ છે, વ્યવહાર પરિણતિ-રાગની વ્યવહાર પરિણતિ એનો જેને પ્રેમ છે, એને સ્વભાવ પ્રત્યે દ્વેષ છે. દ્વેષ કહો કે ક્રોધ કહો. દ્વેષના બે ભાગ—ક્રોધ ને માન. રાગના બે ભાગ—માયા ને લોભ. ચાર હૈ ન?

ઓહોહો! સૂક્ષ્મ નાખે છે હોં આમાં. નિઃક્રોધ છે. શુદ્ધ પરિણતિ જ છે હવે, એમ. વસ્તુ જેની નિઃક્રોધ છે, એમ એના સ્વીકારને પણ શુદ્ધ પરિણતિ જ છે. સમજાણું કાંઈ? કિતના સૂક્ષ્મ હૈ ભૈયા! સુના હી નહીં આટલા વરસ.... છકાય શીખો, છકાયની દયા પાળો. છકાયની દયા પાળો એ ભાવ મિથ્યાત્વ છે. પરકી દયા પાલો. આહાહા! ઓલે ટીકા કરી છે ને? સાંભળ્યુંને? ભગવાને યજ્ઞનો વિરોધ કર્યો હતો. ઓલો કહે, વિરોધ-બિરોધ કાંઈ કર્યો નહોતો. એણે તો વીતરાગ..... ...દાસ કહે કે નહીં, આ બધા ઉપદેશ, વ્યાખ્યાનો કરે એમાં તમે મશકરી ઉડાડો છો. એવો વ્યક્તિગત ઉપદેશ હતો ભગવાન પાસે? આ યજ્ઞ કરે તેમાં..... એ તો ઉપદેશ જે ચાલ્યો હતો તે ચાલતો હતો, તેમાંથી એની યોગ્યતાએ ... વર્ણન કરી દીધું. આકરું કામ. બધે એમ જ બોલે. યજ્ઞની બહુ હિંસા થતી, ભગવાને એમ કે.... શ્રીમદ્માં એક ઠેકાણે આવે છે ઉપદેશછાયામાં. જેમના હૃદયમાં દયા, અહિંસાની ગંધ નથી.... એકેન્દ્રિયને પણ જીવ મનાવીને....

નિશ્ચયનયથી સદા પરમ સમરસીભાવસ્વરૂપ હોવાને લીધે નિર્માન છે... લ્યો, માનની વ્યાખ્યા કરે છે. આહાહા! નિશ્ચયથી ભગવાન આત્મા સદા... ત્રિકાળ છે ને? પરમ સમરસીભાવસ્વરૂપ... એ તો પરમવીતરાગસ્વરૂપ પોતે ત્રિકાળ છે. આહાહા! એને લીધે નિર્માન છે. એનો અર્થ એ થયો કે પરમ સમરસીભાવસ્વરૂપ પરિણતિમાં સદા પરમરસીભાવનો જ્યાં સ્વીકાર થયો એટલે પર્યાયમાં નિર્માનતા (આવી). આહાહા! નિશ્ચયનયથી સદા પરમ સમરસીભાવ-વીતરાગભાવ... પરમ સમરસીભાવસ્વરૂપ ત્રિકાળ ધ્રુવ... આ કારણે પરમસમરસી.... ત્યાં માન કેવું? કહે છે. એ જ નિર્માન છે. એવા નિર્માન સ્વભાવ પરમસમરસીભાવ એનો જ્યાં સ્વીકાર (થયો), એની પરિણતિમાં પણ સમરસભાવ આવ્યો છે. એ સમરસભાવમાં માન કેવા? કહે છે. નિર્માનદશા છે. આહાહા! એક-એક બોલે આત્માને ઉપાડ્યો છે આખો. શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને?

શ્રોતા : સિદ્ધમાં સીધો ચાલ્યો જાય એવા...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સિદ્ધ જ છે, એમાં ચાલ્યો ક્યાં જાય? સિદ્ધસ્વરૂપ છે. પરમસમરસી, કીધુંને? એનો જ્યાં સ્વીકાર થયો, સિદ્ધરૂપની પરિણતિ ચાલુ જ છે એમને એમ. એ પૂર્ણ થઈ

જશે. આહાહા! એ ક્યાં? એ પરિણતિ તો ચાલુ જ છે. સિદ્ધસ્વરૂપી જ આત્મા છે ત્રિકાળ. એમ જ્યાં પરિણમનમાં સિદ્ધપણાનો સ્વીકાર આવ્યો, એ પણ સિદ્ધના અંશની પરિણતિ થઈ. સિદ્ધના અંશની પરિણતિએ આખા આત્માને સિદ્ધ સ્વીકાર્યો. એ પરિણતિ એમને એમ ચાલતી આવે છે, પૂરી થઈ જશે (પછી) એમને એમ અનંત કાળ રહેશે. દ્રવ્ય છે ત્યાં રહેશે. આહાહા! કનુભાઈ! આવો માર્ગ છે આ. લોકોએ બહારથી ..... આમ કરવું, વ્રત પાળવા, અપવાસ કરવા, આમ દયા પાળવી, જોઈને ચાલવું—એમાં ધર્મ મનાવી લીધો બધો. આવે, એ તો વ્યવહારનો રાગ છે. ટકેલો હોય એની કેવી ક્રિયા હોય એ બતાવે છે. આ તો કર્તા થઈને સ્વામી થઈને કરે. વસ્તુનો સ્વભાવ જ જેને ખબર નથી, પરિણતિની એને ખબર નથી. અશુદ્ધ પરિણતિ થાય છે એને આ ‘ધર્મ થાય છે’ એમ માને એની પણ એને ખબર નથી. આહાહા!

ઝેર કરતાં કરતાં... ઝેર એનામાં નથી એને કરતાં કરતાં એ થાય? અશુદ્ધતા દ્રવ્યમાં નથી. એ અશુદ્ધતા કરતાં કરતાં દ્રવ્યની શુદ્ધિ પ્રગટે (એવું) ઘણું ચાલ્યું છે. આ તો જેને મુક્તિના પ્રયાણ કરવા હોય, એને આવો દ્રવ્યસ્વભાવ બેસે—એને માટે આ બધી વાત છે. બંધનના પરિણામમાં પડ્યો છે એ તો પડ્યો જ છે હવે. અહીં તો કહે છે કે બદ્ધવાળો સ્વીકારવું એ મિથ્યાત્વ છે. વ્યવહારે છે, એ વ્યવહારનો સ્વીકાર મિથ્યાત્વ છે. આહાહા! ‘અસંખ્યાત પ્રમાણ લોકવ્યવહાર મિથ્યાત્વભાવ ઉક્ત હૈ’ આવે છે ને? આત્મા કર્મ સહિત છે એ માન્યતા જ મિથ્યાત્વ છે. લે! એ કર્મરહિત છે, રાગરહિત છે, પૂર્ણાનંદ છે—એનો સ્વીકાર તે સમ્યક્ છે. છેલ્લો નિર્મદ. નિર્માન ને નિર્મદ, જરીક ભેદ પાડ્યો છે માન ને મદ વચ્ચે.

નિશ્ચયનયથી... સમસ્ત પ્રકારે—નિ:શેષપણે અંતર્મુખ હોવાને લીધે... વસ્તુ અંતર્મુખ છે. આહાહા! વસ્તુ અંતર્મુખ છે એમ કહે છે. નિશ્ચયથી નિ:શેષપણે અંતર્મુખ હોવાને લીધે... વસ્તુ નિર્મદ છે. બહિર્મુખનો ભાવ એ મદવાળો છે. એ હું નિ:શેષપણે અંતર્મુખ હોવાને લીધે વસ્તુ પોતે નિર્મદ છે. વસ્તુ ધ્રુવ અંતર્મુખ છે તે નિર્મદ છે. એ અંતર્મુખની દૃષ્ટિ થતાં પરિણતિ પણ નિર્મદ છે. વસ્તુ નિર્મદ છે. નિર્મદ છે કેમકે અંતર્મુખ છે. બહિર્મુખ હોય.... મદ જેનામાં નથી એમ માન્યું—સ્વીકાર કર્યો. નિશ્ચયથી—સાચી દૃષ્ટિથી સત્ય એવું છે કે નિ:શેષપણે—સમસ્ત પ્રકારે અંતર્મુખ હોવાને લીધે નિર્મદ છે. અને જેનો સ્વીકાર કરનાર પણ, અંતર્મુખના સ્વીકારની પરિણતિ અંતર્મુખથી થઈ છે (તેથી) એ પણ નિર્મદ છે. એને વ્યવહારનો મદ નથી. આ વ્યવહાર મારો છે એવું (નથી), અંતર્મુખનો જ સ્વીકાર છે. બહિર્મુખનો સ્વીકાર, ધર્મીને બહિર્મુખના પરિણામનો સ્વીકાર જ નથી એમ કહે છે. આહાહા!

ઉક્ત પ્રકારનું... આ આટલા બોલે કહ્યું એ આઠ બોલવાળું... ઉક્ત પ્રકારનું (ઉપર કહેલા પ્રકારનું), વિશુદ્ધ સહજસિદ્ધ... જુઓ! વિશુદ્ધ શબ્દ આવ્યો. એ દ્રવ્યને લાગુ પડે છે. કોઈ ઠેકાણે શુભપરિણામને લાગુ પડે, કોઈ ઠેકાણે શુદ્ધપર્યાયને લાગુ પડે, અહીં દ્રવ્યને લાગુ પડે છે. પહેલા

આવી ગયું છે કાલ. વિશુદ્ધ સહજસિદ્ધ... ભગવાન આત્મા વિશેષે શુદ્ધ છે. આ શુદ્ધભાવ જે છે એને અહીં વિશુદ્ધભાવ કીધો છે પહેલા પાઠમાં. અધિકાર શુદ્ધભાવ છે ને? એને અહીં વિશુદ્ધ કીધો છે. સહજસિદ્ધ-સ્વભાવિક સિદ્ધ છે વસ્તુ. નિત્ય-નિરાવરણ છે. એ વસ્તુ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ જ છે.

નિજ કારણસમયસારનું... આવો જે નિજ કારણસમયસાર ધ્રુવસ્વરૂપ એ ઉપાદેય છે, એ જ આદરણીય છે, બાકી કાંઈ આદરણીય છે નહીં. આહાહા! ઓલા નવ તત્ત્વમાં કહે છે ને? સંવર ઉપાદેય છે, નિર્જરા હિતકર છે, લ્યો મોક્ષ... એ તો એવી પર્યાય થાય છે. ઉત્પાદની અપેક્ષાએ.... ઓલાને વ્યય.... સહજસિદ્ધ નિત્ય-નિરાવરણ નિજ કારણસમયસારનું સ્વરૂપ ઉપાદેય છે. લ્યો, ઓલામાં એ આવ્યું હતુંને? આવો આત્મા ખરેખર ઉપાદેય છે. ૪૩ ગાથાની ટીકા પૂરી કરતાં. નિર્ભય છે ને આવો છે, બધું કીધુંને? આવો આત્મા ખરેખર ઉપાદેય છે એમ હતું. અહીં એ કહ્યું કે આવો નિજ કારણસમયસાર સ્વરૂપ તે ઉપાદેય છે. દૃષ્ટિ અને જ્ઞાનની પર્યાયમાં આનો આદર જોઈએ.

એ રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી પ્રવચનસારની ટીકામાં ૮મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

इत्युच्छेदात्परपरिणतेः कर्तृकर्मादिभेद-

भ्रान्तिध्वंसादपि च सुचिराल्लब्धशुद्धात्मतत्त्वः।

सञ्चिन्मात्रे महसि विशदे मूर्च्छितश्चेतनोऽयं

स्थास्यत्युद्यत्सहजमहिमा सर्वदा मुक्त एव।।

લ્યો! મુક્ત જ છે. પ્રવચનસારની વાત છે. ઓલો શ્લોકમાં 'મુક્ત છે' એમ આવે છે ને સમયસારમાં?

એ રીતે પરપરિણતિના ઉચ્છેદ દ્વારા (અર્થાત્ પરદ્રવ્યરૂપ પરિણમનના નાશ દ્વારા)... વિકારનો વ્યય દ્વારા તેમ જ કર્તા, કર્મ વગેરે ભેદો હોવાની જે ભ્રાંતિ... ભેદ જ નથી જેમાં-પર્યાયમાં કર્તા ને કર્મ. એવી જે ભ્રમણા તેના પણ નાશ દ્વારા આખરે જોશે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વને ઉપલબ્ધ કર્યું છે, લ્યો. રાગરહિત અને ભેદરહિત, એમ. અભેદતત્ત્વ જે આત્મા એને જોશે પ્રાપ્ત કર્યું—એવો આ આત્મા, ચૈતન્યમાત્રરૂપ વિશદ (નિર્મળ) તેજમાં લીન રહ્યો થકો... ચૈતન્યમાત્ર નિર્મળ ચીજમાં લીન-અંતર્મુખ પોતાના સહજ (સ્વાભાવિક) મહિમાના પ્રકાશમાનપણે સર્વદા મુક્ત જ રહેશે. વસ્તુ તો મુક્ત છે, પરિણતિ પણ મુક્ત જ રહેશે હવે. પોતાની નિર્મળ પરિણતિ થઈ, મુક્તનો આશ્રય લઈને મુક્ત પર્યાય થઈ, સદાય મુક્ત જ રહેશે. એને પછી પરિભ્રમણના અવતાર હશે નહીં. આહાહા! ટીકાકાર કહેશે કળશ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જ્યેષ્ઠ વદ ૧૧, શનિવાર, તા. ૧૯-૦૬-૧૯૭૧
ગાથા - ૪૫-૪૬, શ્લોક - ૬૯, પ્રવચન નં. ૪૫

આ નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર, ૬૯મો કળશ છે. પાનું ૯૬.

જ્ઞાનજ્યોતિઃપ્રહતદુરિતધ્વાન્તસંઘાતકાત્મા
નિત્યાનન્દાદ્યતુલમહિમા સર્વદા મૂર્તિમુક્તઃ ।
સ્વસ્મિન્નુચ્ચૈરવિચલતયા જાતશીલસ્ય મૂલં
યસ્તં વન્દે ભવભયહરં મોક્ષલક્ષ્મીશમીશમ્ ॥૬૯॥

આ શુદ્ધભાવનો અધિકાર છે. શુદ્ધભાવ એટલે ધ્રુવ નિત્ય જ્ઞાયકભાવ એને અહીંયા વંદન કરે છે. કેવો છે એ ભાવ ? શ્લોકાર્થ : જેણે જ્ઞાનજ્યોતિ વડે પાપરૂપી અંધકારસમૂહનો નાશ કર્યો છે... એટલે કે વસ્તુના સ્વરૂપમાં પાપ ને પુણ્ય છે નહીં. વસ્તુ ધ્રુવ ચૈતન્ય કારણપરમાત્મા એવો જે આત્મા, એમાં પુણ્ય-પાપ સંસારનો ભાવ નથી અથવા એનો આશ્રય કર્યો એને સંસારનો નાશ થઈ જાય છે. એમાં નથી તેથી એનો આશ્રય કરે એને પુણ્ય-પાપ એવો સંસાર નાશ થઈ જાય છે.

જે નિત્ય આનંદ આદિ અતુલ મહિમાનો ધરનાર છે... કેવો છે આત્મા? સત્તા-અસ્તિત્વ ધ્રુવપણું નિત્ય આનંદ આદિ અતુલ મહિમાનો ધરનાર છે. અતીન્દ્રિય નિત્ય આનંદનો ધરનાર એ આત્મા છે. એ આત્માને આત્મા કહેવામાં આવે છે. એ આત્માનું શરણ લેવું એ ધર્મ છે. જે સર્વદા અમૂર્ત છે... ત્રિકાળ અમૂર્ત છે વસ્તુ. ત્રિકાળ રંગ, રસ, સ્પર્શ વિનાની અમૂર્ત ચીજ છે. જે પોતામાં અત્યંત અવિચળપણ વડે... પોતામાં અત્યંત ચળતો નથી તેથી ઉત્તમ શીલનું મૂળ છે. ઉત્તમ સ્વભાવ અવિચળપણે છે તેથી તે ઉત્તમ સ્વભાવનું મૂળિયું છે. વસ્તુ પોતે ઉત્તમ શીલસ્વભાવનું મૂળ છે. એનો આશ્રય લેનારને પણ અત્યંત અવિચળપણે ઉત્તમ શીલની પ્રાપ્તિ થાય છે. છે એની પ્રાપ્તિ થાય, એમ કહે છે. પોતામાં અત્યંત અવિચળપણે-ચળે નહીં એ રીતે ઉત્તમશીલનું મૂળિયું ધ્રુવ જ છે.

તે ભવભયને હરનારા... એવો જે આત્મા કારણપ્રભુ એ ભવભયને હરનાર છે એટલે કે ભવભય એમાં નથી. અને એનો આશ્રય કરે એને ભવભય રહેતો નથી. એવા મોક્ષલક્ષ્મીના ઐશ્વર્યવાન... છે તો ત્રિકાળી વસ્તુ. મોક્ષલક્ષ્મી છે, મુક્ત લક્ષ્મી પડી છે અંદરમાં, અનંત આનંદ, ને અનંત શાંતિ વગેરે. એવો ઐશ્વર્યવાન સ્વામી એવો આત્મા એને હું વંદું છું. ઉપાદેય એમ કહેતાં અહીં 'વંદું છું' એમ કહ્યું. કહો! નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ એને હું વંદું છું એટલે એનો હું આદર કરું છું. મારે આદરવાયોગ્ય વસ્તુ હોય તો એ છે. જેની ભૂમિકામાં આચરણ કરવું છે એ આચરણ જેને આશ્રયે પ્રગટ થાય એવો જે ભગવાન આત્મા એને હું વંદન કરું છું. મુનિ પોતે....

એ ૪૪ની ટીકાનો શ્લોક થયો. ૪૫ ને ૪૬. આ પણ શુદ્ધભાવસ્વરૂપ કારણપરમાત્માનું જ સ્વરૂપ છે. ભિન્ન ભિન્ન કહે છે, પણ છે તો શુદ્ધભાવની બધી વ્યાખ્યા.

વળ્ણરસગંધફાસા થીપુંસણઉંસયાદિપજ્જાયા ।

સંઠાણા સંહણણા સવ્વે જીવસ્સ ણો સંતિ ।।૪૫।।

અરસમરૂવમગંધં અવ્વત્તં ચેદણાગુણમસદ્દં ।

જાણ અલિંગગ્ગહણં જીવમણિદ્દિટ્ઠસંઠાણં ।।૪૬।।

નીચે હરિગીત.

સ્ત્રી-પુરુષ આદિક પર્યાયો, રસવર્ણગંધસ્પર્શ ને

સંસ્થાન તેમજ સંહનન સૌ છે નહીં જીવદ્રવ્યને. ૪૫.

જીવ ચેતનાગુણ, અરસરૂપ, અગંધશબ્દ, અવ્યક્ત છે,

વળી લિંગગ્રહણવિહીન છે, સંસ્થાન ભાખ્યું ન તેહને. ૪૬.

આ શુદ્ધભાવ અધિકારમાં કારણપરમાત્મા એને કહેવામાં આવ્યો છે. ધ્રુવસ્વરૂપ નિત્યાનંદ, એક સમયની અનિત્ય પર્યાય વિનાનો છે, પુણ્ય-પાપ સંસાર વિનાનો તો ખરું, પણ એક સમયની દશા વિનાનો ત્રિકાળી શુદ્ધભાવ એને અહીંયા કારણપરમાત્મા (કહેવામાં આવે છે), જેમાંથી કાર્યપરમાત્મા પ્રગટ થાય. કારણપરમાત્મા એટલે ત્રિકાળી વસ્તુ એ કારણરૂપ પરમાત્મા, એનો આશ્રય કર્યે એને કાર્યપરમાત્મા એટલે સિદ્ધ ભગવાન દશા પ્રગટ થાય.

ટીકા : અહીં (આ બે ગાથાઓમાં) પરમસ્વભાવભૂત એવું... પરમસ્વભાવભૂત એવું, એમ. એ સ્વભાવની વ્યાખ્યા કરે છે. પરમસ્વભાવ જેનો ત્રિકાળ... એક સમયની પર્યાયનો પરમસ્વભાવ નથી. આહા! ત્રિકાળ ચૈતન્યદળ, ધ્રુવ નિત્ય એ પરમ સ્વભાવભૂત એવું... એ પરમસ્વભાવભૂત એવું જે કારણપરમાત્માનું સ્વરૂપ... લ્યો. એનો પરમ સ્વભાવ છે, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત સ્વચ્છતા વિગેરે પરમસ્વભાવભૂત એવું જે કારણપરમાત્માનું સ્વરૂપ તેને સમસ્ત પૌદ્ગલિક વિકારસમૂહ નથી... એને વિકાર છે નહીં. પૌદ્ગલિક વિકાર દ્રવ્યસ્વભાવમાં છે નહીં, એ તો પુદ્ગલની બધી રચનાઓ છે.

નિશ્ચયથી પાંચ વર્ણ આત્મામાં નથી, પાંચ રસ નથી, બે ગંધ સ્વરૂપમાં નથી. આઠ સ્પર્શ, સ્ત્રી-પુરુષ-નપુંસકાદિ વિજાતીય વિભાવવ્યંજનપર્યાયો... એટલે જડની હોં, પુદ્ગલની. આ સ્ત્રી-પુરુષના શરીરની જે અવસ્થાઓ પુદ્ગલની જડની છે. સ્ત્રીનું શરીર, પુરુષનું શરીર, નપુંસકાદિ વિજાતીય (અર્થાત્) આત્માથી જાત જેની જુદી છે એવો વિભાવવ્યંજનપર્યાય આ પુદ્ગલ... વિભાવિક વ્યંજનપર્યાય છે આ, એ રહિત છે આત્મા. આત્મામાં એ છે નહીં. આ શરીરના અવયવો આદિ બધા પુદ્ગલના છે. સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસકના અવયવો એ બધા જડના છે.

ભગવાન આત્મામાં એ નથી. વિભાવવ્યંજનપર્યાય... પ્રગટ આકૃતિ છેને બહારની જડની? એ સ્વરૂપ પરમસ્વભાવભૂત કારણપરમાત્મારૂપ પોતે ત્રિકાળી ધ્રુવ સત્ પોતે, એમાં આ ચીજ છે નહીં.

કુબ્જાદિ સંસ્થાનો નથી. છેલ્લેથી લીધું. સમચતુરસ્રસંસ્થાન... છેલ્લેથી લીધું. સંસ્થાન નથી. પાઠમાં એટલું છે ને? એ કુબ્જાદિ સંસ્થાન નથી. સંહનનમાં વજનારાચ ન્યાંથી લીધું, પહેલેથી લીધું. ઓલું છેલ્લેથી લીધું. કુબ્જાદિ સંસ્થાન (આદિ) આકાર તો પુદ્ગલના છે. નાક ને આંખ આદિ આકાર(રૂપ) શરીર આ તો બધો માટીનો આકાર છે. સ્ત્રી-પુરુષ-નપુંસક આદિ શરીરના અવયવોનો આકાર બધો માટીનો, જડનો, અજીવનો, પુદ્ગલનો છે. એ જીવસ્વરૂપ ભગવાન ધ્રુવતત્ત્વ... કેમકે એ તો એની પર્યાયમાં આવી નથી. આ તો પુદ્ગલ છે ને? જીવની પર્યાયમાં આ નથી, તો દ્રવ્યમાં તો એ હોય જ શેનો?

પુદ્ગલોને જ છે... છે? વજનારાચસંહનનો આદિ પુદ્ગલોને જ છે, જડને જ છે આ બધા આકારો. જડમાં જડને.. જડમાં જડને છે. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યદ્રવ્યમાં એ કંઈ છે જ નહીં. એ પુદ્ગલોને જ છે, જીવોને નથી, એમ કીધું. અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. આ બધા આકારો જડના છે, જડમાં છે, આત્માને નથી. એવો ભગવાન આત્મા નિત્ય આનંદસ્વરૂપ આત્મા એનો આશ્રય કરવાલાયક છે. આહાહા! એનો આશ્રય કરે એને ધર્મ થાય. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે (નિશ્ચય) મોક્ષનો માર્ગ, નિશ્ચય એટલે સારો, એ ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ એનો અંતર આશ્રય કર્યે એને મોક્ષમાર્ગ થાય. મોક્ષમાર્ગ કાંઈ નિમિત્તને આશ્રયે, પરને આશ્રયે થાય નહીં.

સંસાર અવસ્થામાં... ચેતનાની વ્યાખ્યા કરે છે, સ્થાવરનામકર્મયુક્ત સંસારી જીવને... આ એકેન્દ્રિય જીવ. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ. સ્થાવરનામકર્મયુક્ત (એટલે) સ્થાવરનામકર્મ સહિત-વાળા જીવ. સંસારી જીવને કર્મફળચેતના હોય છે, પંચાસ્તિકાયમાં... પંચાસ્તિકાયની વ્યાખ્યામાં છે. સ્થાવરનામકર્મ(વાળા) સંસારી જીવને કર્મફળચેતના... એને તો હરખ ને શોક એટલે એને દુઃખનું જ વેદન છે એમ કહે છે. કર્મફળચેતના છે. એકેન્દ્રિયને દુઃખનો જ અનુભવ છે, દુઃખની ચેતના છે. આહાહા! એકેન્દ્રિય જીવો પૃથ્વીના, પાણીના, અગ્નિના, વાયુના, વનસ્પતિના—એને એકલો દુઃખનો જ અનુભવ-ચેતના છે. આહાહા!

ત્રસનામકર્મયુક્ત સંસારી જીવને... ત્રસ જીવો છે—બે ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય, ચૌ ઇન્દ્રિય ને પંચેન્દ્રિય. ત્રસનામકર્મયુક્ત સંસારીજીવને કાર્ય સહિત... કાર્ય સહિત એટલે કર્મચેતના સહિત-રાગ-દ્વેષના કાર્ય સહિત કર્મફળચેતના હોય છે. આહાહા! ત્રસ જીવને મિથ્યાત્વ-ભ્રાંતિ અને રાગ-દ્વેષરૂપી કાર્ય સહિત જેને કર્મફળચેતના દુઃખનો અનુભવ છે. ત્રસ જીવને કાર્યફળચેતના સહિત દુઃખનો અનુભવ છે. સ્વર્ગના દેવોને પણ મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષ... અજ્ઞાની

લેવા છે ને? એવા કાર્યસહિત દુઃખના ફળને વેદે છે. આહાહા! જુઓ! આ સ્વર્ગના દેવો દુઃખના ફળને વેદે છે કહે છે. રાગ-દ્વેષ ને મિથ્યાત્વના કર્મ... કર્મ એટલે ભાવકર્મ. ભાવકર્મ કહો કે કાર્ય કહો. ત્રસ જીવો બે ઇન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય, નારકી, મનુષ્ય, દેવ, ઢોર—એ બધા વિકારી પરિણામના કર્તા કાર્યરૂપે થઈને અને તેના ફળરૂપે દુઃખને અનુભવે છે. આહાહા!

જુઓ! આ બધા અબજોપતિ ને કરોડોપતિ ને સ્વર્ગના દેવો, કહે છે, દુઃખના ફળને ભોગવે છે એમ કહે છે. વિભાવિક વિકારી પરિણામ તેને કરતો, કાર્યરૂપે—મારું કાર્ય છે એમ કરતો, કર્મચેતનાપણે પરિણમતો, વિકારના ભાવરૂપે પરિણમતો વિકારના ભાવના દુઃખને અનુભવે છે. આહા! જુઓ! આ કહે છે ને? કે આ પૈસાવાળા સુખી છે, બાદશાહી છે. અહીં તો કહે છે કે અજ્ઞાની પ્રાણી અનાદિના બે ઇન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય (જેમને) સ્વરૂપના આનંદના ભાવની અને આનંદના ફળની ખબર નથી, એ જીવો તો એકલા... આહાહા! દ્રવ્યલિંગી મુનિ નવમી ત્રૈવેદ્યક જનાર એવો મુનિ પણ કાર્યસહિત થઈ કર્મફળને ભોગવે છે એમ કહે છે, લ્યો. આહાહા! દ્વિગંબર મુનિ હો, વસ્રનો તાણો ન હોય, જંગલમાં રહેતો હોય, પણ અંદરમાં રાગના કાર્ય સહિત, મિથ્યાત્વના કાર્ય સહિત એ કર્મફળ એટલે દુઃખના ફળને વેદે છે. આહાહા! સંયોગને વેદે છે ને કરે છે એમ નહીં, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? મોટા ધનાઢ્યો, ..વાળા સ્વર્ગના દેવો સંયોગને કરે છે ને સંયોગને ભોગવે છે એમ નહીં, પણ સંયોગી વિકારીભાવને કરે અને એના ફળને—દુઃખને ભોગવે છે.

ત્રસનામકર્મયુક્ત સંસારીજીવને... પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય ને પંચેન્દ્રિય દેવ... ..આવ્યુંને? કાર્ય સહિત... અહો! સ્વભાવના ભાન વિનાના પ્રાણી એ પુણ્ય-પાપના ભાવ, મિથ્યાત્વભાવ, રાગ-દ્વેષના ભાવ તેનું કર્મ—તેનું કાર્ય કરતો તેમાં તે દુઃખને અનુભવે છે. સમજાણું કાંઈ? પંચેન્દ્રિય દ્વિગંબર મુનિ એ પણ, કહે છે કે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, રાગના વિકલ્પને કાર્ય પોતાનું માને છે એવો જીવ.... કારણ કે રાગરહિત સ્વભાવ એની તો ખબર નથી. તેથી બહારના પંચમહાવ્રત, અધ્યાવીસ મૂળગુણ પાળતો, એ પ્રાણી વિકારના ભાવનું કાર્ય કરે છે અને એના ફળમાં એને દુઃખનું વેદન છે. ઓહોહો! કહો, કાંતિભાઈ! ચોખ્ખી વાત. હજારો બાયડી-છોકરા છોડે, રાણીઓ છોડે, રાજ છોડે, જંગલમાં રહે, મૌન રહે, શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળે—આચરણ (કરે), છતાં ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપ કારણપરમાત્મા પોતે છે એની એને ખબર નથી, એટલે એના કાર્યમાં વિકારી પરિણામનું કાર્ય કરે અને એના દુઃખના ફળને ભોગવે છે. આહાહા! ચાર ગતિના જીવો દુઃખી છે કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ એવો જે આત્મા એનું જેને અંતર ભાન નથી, આશ્રય નથી, એનો આધાર લીધો નથી, એ તો એકલા પુણ્યના પરિણામનો કર્તા (થઈ)ને આધાર લઈ દુઃખને ભોગવે છે. આહાહા!

ત્રસનામકર્મયુક્ત સંસારીજીવને કાર્યસહિત... ઓલું એકેન્દ્રિયને કાર્ય નહોતું ગણ્યું. છે તો ખરું, પણ બહુ ગૌણ છે. કર્મચેતના એકેન્દ્રિયને છે તો ખરી, પણ દુઃખના ફળની વિશેષતા-અધિકતામાં એને ગણી નથી. અને આ ત્રસ જીવ એવા સંસારી કાર્યસહિત... કાર્યસહિત એટલે વિકારી પરિણામના કર્મો સહિત, એમ. વિકારી પરિણામ એ મારું કર્તવ્ય છે-એ મારું કાર્ય છે એવા ભાવવાળો જીવ કર્મફળચેતનાને ભોગવે છે. એ તો દુઃખના ફળને ભોગવે છે. વિકારીભાવ એનું ફળ દુઃખ. કહો! પંચમહાવ્રતનું ફળ... પંચ મહાવ્રતનું કર્મ એ વિકાર છે અને એનું ફળ દુઃખ છે એમ કહે છે. આહાહા! રાડ નાખી જાયને માણસ. અહીં કહે કે પંચમહાવ્રત એ ધર્મ. પાંચ મહાવ્રત લઈ લ્યો એ ચારિત્ર. અહીં તો અનાદિની વાત છેને ત્રસ જીવોની. અનાદિથી એણે એવા પંચમહાવ્રત પણ અનંતવાર લીધા-કર્યા, એ તો રાગનું કાર્ય છે. આહાહા! અને એ દુઃખને ભોગવે છે-અધર્મભાવને ભોગવે છે એમ કહે છે. પંચ મહાવ્રતના પરિણામ એ અધર્મ છે, કર્મ છે, વિકાર છે, વિભાવ છે. એને કરે ને એના ફળમાં એને (દુઃખને) ભોગવે. આહાહા! કહો, આવી વાત ક્યાં ગઈ ચેતનજી? આ નથી શ્વેતામ્બરમાં સાંભળ્યું? અહીં જુઓને! શું કહે છે?

ભગવાન આત્મા આનંદ ધ્રુવ સચ્ચિદાનંદ આત્મા સત્-શાશ્વત અતીન્દ્રિય આનંદનો ખજાનો પ્રભુ છે. આહા! એની અનાદિની અજ્ઞાનીને ખબર નથી. તેથી તે અજ્ઞાની શુભ-અશુભભાવને કરતો એના દુઃખના ફળને ભોગવતો રખડી રહ્યો છે. આહાહા! જુઓ! આ મિથ્યાદૃષ્ટિ ચક્રવર્તી છે ખંડના રાજને ભોગવે. એ રાજને ભોગવતો નથી, એ વખતનો રાગ (કે) આ રાજ મારું ને આ સ્ત્રીઓ મારી-એવો જે રાગ મિથ્યાત્વ સહિતનો એને એ કરે અને એના દુઃખના ફળે વેદે અને માને કે અમે સુખી છીએ, સુખ અમને મળે છે. ધૂળમાંય સુખ નથી. આહાહા!

પાંચ-પચ્ચીસ લાખ, પાંચ પચ્ચીસ કરોડ રૂપિયા હોય એનું જેને લક્ષ જાય છે અને એમાં જે રાગ થાય છે, એ અજ્ઞાની રાગનો કર્તા છે. લક્ષ્મીનો કર્તા નથી, લક્ષ્મી લાવતો નથી, લક્ષ્મી છોડતો નથી. એ વખતનો રાગ જે વિકાર એને કરે અને એમ માને કે મેં લક્ષ્મી મેળવી અને એ રાગના ફળને-દુઃખને ભોગવે કે માને કે હું લક્ષ્મીના ફળને સુખી થઈને ભોગવું છું. મૂઠ છે. છોટાભાઈ! શું હશે આ? આખી દુનિયાથી વાત જ જુદી છે. આહાહા! ઘરવખરો, પાંચ-પચ્ચીસ લાખનો બંગલો હોય અને બેઠો હોય વચમાં, શરીર ઠીક હોય, શીખંડ-પુરી, પતરવેલીયાના ભજ્યા તાજા ઉના કડકડતા ખાતો હોય. એ ખાતો નથી, એ તો જડની ક્રિયા પુદ્ગલની છે. એમાં માને છે કે હું ખાઉં છું ને આ ભોગવું છું એવો જે મિથ્યાત્વભાવ એને કરતો દુઃખના ફળને તે કાણે ભોગવે છે. આહાહા! દૃષ્ટિ તદ્દન ફેર છે.

શ્રોતા : આવા પુરુષ ...જો આવા દુઃખને ભોગવે છે, તો ગરીબ માણસ.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ ગરીબ ક્યાં હતો? એ તો દુઃખી છે. ગરીબેય દુઃખી ને (ધનવાન દુઃખી). ગરીબ છે ક્યાં? મોહનભાઈ! ગરીબ તો બાહ્ય ચીજની અપેક્ષાએ કહ્યું, પણ બાહ્યની ચીજ તો એનામાં છે નહીં. પૈસા ઝાઝા હોય કે ન હોય, એ તો બહારની ચીજ છે. એનામાં તો છે જ નહીં. એટલે એને ગરીબ ને સધન કહેવો, એ વાત તો મૂર્ખાઈ ભરેલી છે. અહીં તો અંદર માન્યતા એની જે છે કે અરે! હું ગરીબ, મને દુઃખ, એવો જે વિકારીભાવ એને કરે અને વિકારના ફળને-દુઃખને ભોગવે. એમ પૈસાવાળા અબજોપતિ કે ચકવર્તી, 'આ મને રાજ, આ મારા પૈસા' એવી મમતાને કરે અને મમતાના ફળને-દુઃખને ભોગવે. કહો, એમાં બેય સરખા છે. આહા!

ભગવાન પોતાના આનંદસ્વભાવથી ખસીને જેટલો વિકાર એકલો કરે પુણ્ય ને પાપનો, તેટલું એને ફળ તે કાણે દુઃખનું વેદન આવે છે. આહા! એ કર્મફળચેતના. આ જુઓને! વાત કેવી કરી છે! આમ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ પોતાનું હોવાપણું એનો તો અંતર્મુખ થઈને સ્વીકાર નથી અને આ વિકલ્પો પુણ્ય-પાપના થાય એનો સ્વીકાર છે, એનો અર્થ એ કે એ કાર્ય મારા, એનો અર્થ એ કે એનો હું કર્તા અથવા એ રૂપે થનારો હું વિકારપણે, એમ. એ વિકારપણે થનારો હું. આહાહા! વસ્તુ તો નિર્વિકારી શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ છે એને, વિકારપણે થનારો હું અને એના દુઃખના ફળને ભોગવનારો, એ ખરેખર તો દુઃખ ન માને, સુખી (માને), સુખી છું એવી મિથ્યાદૃષ્ટિની માન્યતા જ દુઃખરૂપ છે.

કાર્યપરમાત્માને અને કારણપરમાત્માને... બે વાત કરી. એકેન્દ્રિયજીવને એકલું કર્મફળ-દુઃખનું જ ભોગવવું છે અને ત્રસ જીવો—બે ઇન્દ્રિય ઇયળથી માંડીને પંચેન્દ્રિય નવમી ત્રૈવેયક સુધી જનારા—બધા અજ્ઞાની એ બધા રાગના કર્તા (થાય), કર્મ એનું એ અને એનું ફળ દુઃખ એને ભોગવે. ઇયળ ભોગવે અને પંચેન્દ્રિય ભોગવે. આહાહા! બે ઇન્દ્રિય ઇયળ.. ઇયળ.. એ પણ ત્રસ છે. એને ઇન્દ્રિયનો ઉઘાડ છે ને? એટલે એને રાગનું કરવું, પુણ્યનું કરવું, પાપના ભાવનું કરવું—એવી કર્મચેતના સહિત કાર્ય, એ ચેતના સહિત કીધું, કર્મચેતના સહિત દુઃખને ભોગવે છે ઇયળ. એમ આ મોટો મેલ-મહેલમાં રહેનારો.... આહાહા! એનું-અજ્ઞાનીનું કર્તવ્ય તો વિભાવના પરિણામનું કર્તવ્ય છે અને એના ફળનું-દુઃખનું ભોગવવું છે. કહો, મોહનભાઈ! શું હશે આ બધું? છોકરા-બોકરા રળે છે, સુખી થાતા હશે કે નહીં? સુખી નથી? કોના છોકરા કહેવાય એ? આહા! એના-અજ્ઞાનીના છોકરા તો વિકારભાવ છે. એની-અજ્ઞાનીની પ્રજા, વિકારભાવ એની પ્રજા છે. આહાહા! પ્રજા છે ને? વિકારભાવ એની પ્રજા અને એના ફળને દુઃખને ભોગવે એ પ્રજાના દુઃખને ભોગવે છે.

હવે વિચાર આત્માનો. આ તો અજ્ઞાત્માની વાત કરી. **કાર્યપરમાત્માને...** કાર્યપરમાત્મા એટલે સિદ્ધ ભગવાન, અશરીરી પરમાત્મા થયા એ અને **કારણપરમાત્માને...** કાર્યપરમાત્મા એટલે સિદ્ધ ભગવાન અશરીરી પરમાત્મા અથવા કેવળજ્ઞાની અને કારણપરમાત્મા એટલે

ત્રિકાળી જ્ઞાયક ભગવાન પોતાનો ત્રિકાળી સ્વભાવ એ કારણપરમાત્મા.—એને શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. એને શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્માને એકલું, જ્ઞાન જ એકલું રહેલું છે. કાર્યરૂપે અને કારણપરમાત્મા ધ્રુવમાં પણ એકલી શુદ્ધજ્ઞાનચેતના જ છે. આહાહા! જુદી છે. એકેન્દ્રિયને દુઃખનું ફળ (એ) કર્મફળચેતના, ત્રસને કાર્ય સહિત દુઃખફળનું ભોગવવું. હવે આત્મા કારણ ને કાર્ય-આત્મા.... ઓલી તો અનાત્માની વાત કરી. ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી પ્રભુ શુદ્ધ ધ્રુવ ચેતન્ય જેમાં શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. એમાં એકલી શુદ્ધજ્ઞાનચેતના-જ્ઞાનસ્વરૂપનું ચેતવું છે. અને ભગવાન પરમાત્માને-કાર્યપરમાત્માને પણ શુદ્ધજ્ઞાન છે.

તેથી... શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે તેથી જ કાર્યસમયસારને કે કારણસમયસારને... એટલે પરમાત્માને, સર્વજ્ઞને અને કારણસમયસાર ત્રિકાળી ને સહજફળરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. એને ફળમાં જ્ઞાનચેતનાના આનંદનું ફળ છે. આહાહા! કારણપરમાત્માને સ્વભાવમાં તો શુદ્ધ જ્ઞાનચેતનાનો આનંદ છે, પણ કાર્યપરમાત્માને સહજસ્વરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. આ ઉત્કૃષ્ટ વાત કરી. ચોથે ગુણસ્થાને શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે, (પણ) પૂરી નથી, પૂરી તેરમે હોય છે, એથી એને અહીં ગણવામાં આવી છે. તેથી કેટલાક કાઢે છે ને? આ શાસ્ત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ વાતું છે. એમ કરીને આવું કાઢે. તેથી અમારું મધ્યમ કે જઘન્ય પરિણામન, જઘન્ય આચારાદિ હોય તોપણ સાધુ છીએ એમ. ઉત્કૃષ્ટ હોય એ ભલે..... એ જાત જોઈએ, એ વસ્તુ જોઈએ, એ જાતની પરિણતિ જોઈએને? અવિકારી પરિણતિ જોઈએને?

કહે છે, ત્રિકાળી ભગવાન આ આત્મા એમાં શુદ્ધજ્ઞાનચેતના-એકલું જ્ઞાનનું ચેતવું એવું એનું સ્વરૂપ છે, બસ. અને કાર્યપરમાત્મા સર્વજ્ઞ પ્રભુ થાય આત્મા, ત્યારે એને પણ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. તેથી જ કાર્યસમયસારને-સર્વજ્ઞ પરમાત્માને અને આ કારણસમયસારને—આ કારણપ્રભુ ભગવાન આત્મા પોતાનો-નિજ એને—સહજફળરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના હોય છે. એને તો શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાના સુખનું ફળ હોય છે એમ કહે છે. આહાહા! આત્મામાં પણ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાનું ફળ આનંદરૂપ છે અંતર ધ્રુવમાં... આહાહા! ભગવાન આત્મા અંદરમાં શુદ્ધજ્ઞાનચેતના(સ્વરૂપ) અને જ્ઞાનચેતનાના ફળરૂપ અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ એવું એનું વસ્તુસ્વરૂપ જ છે. જ્યારે કાર્યપરમાત્મા સર્વજ્ઞ થાય એટલે એને શુદ્ધજ્ઞાનચેતના અને શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાના ફળરૂપે અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન છે.

એ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના... સહજફળરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના, એમ. એને કર્મ..... પ્રવચનસારમાં કહ્યુંને? શુદ્ધઉપયોગને કર્મચેતના કહ્યું છે. એનું ફળ ખરેખર, કેવળજ્ઞાનરૂપી કાર્ય છેને એનું ફળ અતીન્દ્રિય આનંદ છે. એમ નીચે સમ્યગ્દર્શનમાં કારણપરમાત્મા એવો ધ્રુવસ્વરૂપ એને પકડ્યો, એનો અનુભવ કરીને પ્રતીત કરી, કારણપરમાત્મા પોતાનો ત્રિકાળીસ્વભાવ એનો આશ્રય કર્યો,

એને સમ્યગ્દર્શનરૂપી કાર્ય એટલે જ્ઞાનચેતના.. એને જ્ઞાનચેતનારૂપી-થોડી જ્ઞાનચેતનારૂપી કાર્ય (અને) એનું થોડું અતીન્દ્રિય આનંદરૂપી ફળ (હોય છે). કહો, સમજાણું કાંઈ?

એકેન્દ્રિયને પૂર્ણ દુઃખરૂપ ફળ, ત્રસને પૂર્ણ કાર્યચેતના સહિતનું દુઃખરૂપ ફળ, પરમાત્મા-કાર્યપરમાત્માને પૂર્ણ શુદ્ધજ્ઞાનચેતના, પૂર્ણ આનંદનું ફળ (અને) કારણપરમાત્માને પૂર્ણ જ્ઞાનચેતનારૂપી પૂર્ણ આનંદનું ફળ અને કારણપરમાત્માનો આશ્રય લઈને સમ્યગ્દર્શન જેણે પ્રગટ કર્યું, એને ઓછી જ્ઞાનચેતના સહિત ઓછું જ્ઞાનચેતનાના આનંદનું ફળ. .... કહ્યું છે એટલું. કર્મફળની વાત એમાં આવી જાય છે. સાધક થયા વિના એ શી રીતે થશે? સાધક થાય ત્યારે સિદ્ધ થાયને? કાર્યસમયસાર ક્યારે થાય? સાધક થાય ત્યારેને? સાધક થાય ત્યારે એને શું થાય? એ વાત ગૌણ રાખી છે અહીંયા. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન ત્રિકાળી આત્મા જે શુદ્ધજ્ઞાનચેતના અને શુદ્ધ આનંદના ફળવાળું સ્વરૂપ એનું છે. ત્રિકાળી આત્માનું સ્વરૂપ જ એવું છે. હવે એની જેને પરિપૂર્ણતા પર્યાયમાં થઈ ગઈ, એને તો જ્ઞાનચેતના કેવળજ્ઞાન પૂર્ણ અને અતીન્દ્રિય આનંદ પૂર્ણ છે. એ તો સાધક થઈને (પૂર્ણ) સાધ્યદશા પ્રગટ થઈ ગઈ. પણ સાધક થાય ત્યારે? વસ્તુસ્વરૂપ કારણભગવાન કારણપરમાત્મા અથવા કારણજીવ પોતે, એનો આશ્રય લઈને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આદિ અનંત ગુણની નિર્મળ પર્યાયરૂપી કર્મ નામ કાર્ય (છે), એ કાર્ય સહિત અલ્પ આનંદનું વેદન-અનુભવ એ સાધકજીવને હોય છે. સમજાણું કાંઈ?

આમાં પૂર્ણ લીધું એના હિસાબે અપૂર્ણવાળાને જરી કર્મચેતના, કર્મફળચેતના છે (એને) ગૌણ કરીને, એકલી શુદ્ધજ્ઞાનચેતના ને આનંદ ફળ છે એમ પણ અધ્યાત્મની એકરૂપ દૃષ્ટિથી કહેવામાં આવે છે. એકમાં એના બે ભાગ ન પડે. અને જ્યારે એને ભાગ પાડવો હોય તો, અપૂર્ણતા છે, જ્ઞાનચેતનાસ્વરૂપમાં જ્ઞાનની એકાગ્રતા ઓછી છે, ત્યારે એને આનંદનું ફળ પણ ઓછું છે, ત્યારે એને કાંઈક રાગનો ભાગ અને દુઃખનો ભાગ છે. એને જ્ઞેય તરીકે ગણીને કહીએ તો એમાં નથી અને અસ્થિરતાના સાધન તરીકે વચમાં ગણીએ તો એને થોડું કર્મચેતના, કર્મફળચેતના છે એ જાણવાલાયક છે, જાણવાલાયક. સમજાણું કાંઈ? શાસ્ત્રની શૈલી એવી છે. ત્યારે ઓલા કહે કે જુઓ! એમાં તો કેવળીને જ્ઞાનચેતના કીધી છે. તો છહે, ચોથે, પાંચમે ન હોય. અરે ભગવાન! મતિ ને શ્રુતજ્ઞાનને પરોક્ષ કહ્યું છે તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં. સ્વને પકડે છે ત્યારે પરોક્ષ ક્યાં રહે છે? પોતાના સ્વભાવને જાણે છે, પોતાના સ્વભાવને જાણે છે એ તો પ્રત્યક્ષજ્ઞાન છે. પ્રત્યક્ષજ્ઞાન એ પરોક્ષ હોય? ગૌણપણે (વાત) રહેલી હોય એને સમજવી જોઈએને. આહાહા!

આથી, સહજશુદ્ધ-જ્ઞાનચેતનાસ્વરૂપ નિજ કારણપરમાત્મા... સહજશુદ્ધ જ્ઞાનચેતના સહજ (એટલે) સ્વભાવિક ત્રિકાળ એમ. એવો નિજ કારણભગવાન પોતાનો આત્મા. નિજ છેને? એટલે પોતાનો આત્મા, સંસાર અવસ્થામાં કે મુક્તાવસ્થામાં સર્વદા એકરૂપ હોવાથી ઉપાદેય છે

એમ, હે શિષ્ય! તું જાણ. એમ કાઢ્યું છે. જાણ છે ને? અરસમરૂવમગંધં અવ્વત્તં... જાણ અલિંગગ્રહણ જીવં.. જાણ જીવં એમાથી કાઢ્યું છે. અરસમાં જાણ છે એટલે બધે ઠેકાણે જાણ હશેને? આહા! આવો જીવ સંસાર અવસ્થા હોય કે મુક્ત અવસ્થા હોય, નિજ કારણસ્વરૂપ ભગવાન ત્રિકાળી છે એ તો સર્વદા એકરૂપ હોવાથી... એમાં તો સંસાર અવસ્થા, મોક્ષ અવસ્થાના ભેદ નથી. ધ્રુવ જ્ઞાયક ભગવાન... શુદ્ધભાવ અધિકાર છેને આ? શુદ્ધભાવ ત્રિકાળ, ધ્રુવ શુદ્ધભાવ એમાં બંધભાવ ને મોક્ષભાવની પર્યાયનો પણ જેમાં અભાવ છે. એકરૂપ ત્રિકાળીભાવ ઉપાદેય છે. એ ધર્મી જીવને અંતર આદરણીય છે. ત્રિકાળી જ્ઞાયકધ્રુવભાવ એ ધર્મીને આદરણીય ને ઉપાદેય અને આચરણીય છે. આહાહા!

એ વાત સાંભળતા કેટલાને ..... જાય છે, પણ આ તો બધી વાતો આવી છે, ફલાણી છે, ઢીકણી છે.... ઉત્કૃષ્ટ વાત કીધી છે. પણ ઉત્કૃષ્ટ વાત હોય એ કહે કે ન હોય એ કહે? હેઠલી વાત એનાથી વિપરીત કહે? ઉદ્દેશિક નથી ખપતું (છતાં) સાધારણ માટે ઉદ્દેશિક હોય તો વાંધો નથી એમ કહે? આહાહા! સાધુ માટે ચોકા બનાવીને કરેલો આહાર એ તો બિલકુલ દોષ છે, પાપ એકલું મિથ્યાત્વનું પાપ છે. ઉદ્દેશિક કરેલો આ લે અને દેવાનો ભાવ... ઓલા મુનિ નથી એને મુનિ (માનીને દે છે) અને આ મુનિ નથી એને મુનિપણું માનીને પોતે ઉદ્દેશિક લે છે—બેય મિથ્યાશ્રદ્ધા કરનારા છે, કર્મચેતના કરનારા છે એમ કહે છે. આહાહા! એ વાત એવી, વસ્તુસ્થિતિ એવી છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. એમાં કોઈના ઘરને માટે બીજું નવું થાય?

જુઓ! ભગવાન આત્મા... સંસારદશા હોય વિકારી કે મોક્ષદશા હોય નિર્વિકારી—એ તો અવસ્થા છે. ત્રિકાળ કારણપરમાત્મા ધ્રુવસ્વરૂપ એવો બેય અવસ્થામાં સર્વદા એકરૂપ છે. દેખો! બેય અવસ્થામાં ત્રિકાળી એકરૂપ છે. આહા! એકરૂપ હોવાથી તે સમકિતીને ઉપાદેય છે. એવો નિત્યાનંદ ભગવાન જ આદરણીય છે. નિમિત્ત નહીં, રાગ નહીં, પર્યાય ઉપાદેય નહીં. કુંદકુંદાર્યાર્ય કહે છે, એ ઉપાદેય છે એમ, હે શિષ્ય! તું જાણ. એમ આવ્યુંને એમાં? જાણ અલિંગગ્રહણં જીવમણિદ્વિઠ્ઠસંઠાણં... આવો જે જીવ છે એને તું જાણ. એનો અર્થ એ કે આવો જીવ જે છે તે ઉપાદેય છે તારે. એવું .... છે. ઓલામાંય આવે છે.

એવી રીતે એકત્વસપ્તતિમાં (શ્રી પદ્મનંદી-આચાર્યદેવકૃત પદ્મનંદિપંચવિંશતિકા નામના શાસ્ત્રને વિષે... પદ્મનંદી આચાર્ય થયા દ્વિગંબર સંત વનવાસી મુનિ. વનવાસી શાસ્ત્ર પદ્મનંદી પંચવિંશતિ. શ્રીમદ્ એને ‘વનશાસ્ત્ર’ કહે છે. વનમાં લખાયેલું માટે વનશાસ્ત્ર. પદ્મનંદી વિગેરે આ બધા વનશાસ્ત્ર જ છે. સમયસાર, પ્રવચનસાર જંગલમાં—વનમાં રહીને લખેલા છે. એ તો આ પણ વનમાં લખેલા છે ષટ્પંડાગમ. ત્યાં છેને અંકલેશ્વરની પાસે? બહુ તાડી, તાડી. હજારો તાડી છે અત્યારે. એ પાછું કહેતા કે આ તાડી દરિયાનું પાણી નજીક હતું, અત્યારે આઘું વયું ગયું. તાડી બહુ ત્યાં. તાડીના પત્ર લઈ એમાં લખાયેલા છે આ ષટ્પંડાગમ. અંકલેશ્વર. ઓલા ક્યા

ગામમાં જતા, નહીં? સજોદ. સજોદ જતા દેખાતું. જૂની પ્રતિમા છેને બે હજાર વર્ષની. સજોદ. અંકલેશ્વર પાસે સજોદ છે. એક જ દિગંબરનું ઘર છે. ભોંયરામાં પ્રતિમા છે પુરાની બે હજાર વર્ષની. એક અંકલેશ્વરમાં છે ને એક સજોદમાં—બે છે. અંકલેશ્વરમાં તો ખવાઈ ગઈ છે આમ... જૂની પ્રતિમા. મુનિઓ ત્યાં રહેતા. આ પુષ્પદંત-ભૂતબલિએ ત્યાં રચ્યા ષટ્પંડાગમ. તાડપત્ર ઘણા. એ 'વનશાસ્ત્ર' એમ કહેવું છે. આહાહા! એના અધિકારના ૭૯ શ્લોકમા દ્વારા, એકત્વસપ્તતિ નામના અધિકારમાં ૭૯મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે...

આત્મા ભિન્નસ્તદનુગતિમત્કર્મ ભિન્નં તયોર્યા
પ્રત્યાસત્તેર્ભવતિ વિકૃતિઃ સાહ્યપિ ભિન્ના તથૈવ ।
કાલક્ષેત્રપ્રમુખમપિ યત્તચ્ચ ભિન્નં મતં મે
ભિન્નં ભિન્નં નિજગુણકલાલંકૃતં સર્વમેતત્ ॥

પદ્મનંદી આચાર્ય મહારાજ દિગંબર સંત વનવાસી આનંદમાં ઝૂલનારા, અતીન્દ્રિય આનંદના ઉગ્ર વેદન કરનારા, એ કહે છે કે માડું એવું મંતવ્ય છે... મારો એવો નિર્ણય છે કે આત્મા જુદો છે અને તેની પાછળ પાછળ જનારું કર્મ જુદું છે... જોયું! કર્મને આત્મા લઈ જાય છે એમ નહીં, તેમ કર્મ આત્માને લઈ જાય એમ નહીં. આત્મા આત્માને કારણે આમ જાય પરભવ અને કર્મજડ એને કારણે જાય આમ. આત્મા કર્મને લઈને જાય અને કર્મને આત્મા લઈ જાય—એ બધી વાતું (ખોટી છે). એકલો સ્વભાવ બતાવવો છે... એકલો સ્વભાવ બતાવવો હોય તો એમ બતાવાય. અહીં તો દ્રવ્યને તદ્દન પરથી ભિન્ન બતાવવું છે. દરેક દ્રવ્ય પોતાના ગુણ-પર્યાયથી અલંકૃત સ્વતંત્ર બિરાજમાન છે. પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા!

ભાષા કેવી કરી, જોયું! તેની પાછળ પાછળ જનારું... એમ નહીં કે આત્માએ રાગ (કર્યો હતો) ને બંધાયું (કર્મ), એને લઈને કર્મને સાથે જવું પડે છે. કર્મ તો જડ પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યને આત્માને લઈને જાવું પડે એમ નથી, એ તો પોતાને કારણે કર્મદ્રવ્ય જાય છે આમ. અને આત્માને—સમકિતીને કર્મદ્રવ્ય નરકમાં લઈ જાય, એમેય નથી. એની પર્યાયની યોગ્યતાથી ગતિ કરીને જાય છે ત્યાં. કર્મ તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યનો તો આમાં અભાવ છે. અભાવ એનો ભાવ હલાવીને લઈ જાય એ શી રીતે બને? સમજાણું કાંઈ?

એમ કહે, શ્રેણિક રાજા ક્ષાયિક સમકિતી (હતા). તીર્થંકરપણું બાંધ્યું હતું, એને કાંઈ નર્કમાં જાવું છે? એ તો કર્મ બાંધ્યું એ લઈ જાય—એમ નથી. એ પોતાની યોગ્યતાથી તે સમયે પર્યાય ગતિ કરે છે અને કર્મ પણ કર્મને કારણે સાથે આવે છે. આત્માએ બાંધેલું હતું નિમિત્ત તરીકે માટે સાથે આવે છે એમ નથી. એનો રજકણનો સ્વભાવ જ પાછળ પાછળ પોતાના કારણે ગતિ કરવાનો છે. આત્મા અંદર ગતિ કરે તો શરીરને લઈને કરે એમ નહીં અને આત્મા છે માટે શરીર આમ ગતિ કરે એમ નહીં. શરીર શરીરને કારણે ગતિ કરે, આત્મા આત્માને કારણે ગતિ

કરે એમ કહે છે. કારણ કે દરેક દ્રવ્ય પોતાના ગુણ અને પર્યાયથી અલંકૃત છે—એનાથી સહિત છે. પરના પર્યાય-ગુણ સહિત નથી. કર્મના ઉદયની પર્યાયને લઈને અહીં ગતિ કરવાની પર્યાય થાય છે—એમ નથી એમ કહે છે. આત્મા જુદો અને તેની પાછળ પાછળ જનારું કર્મ જુદું છે.

આત્મા અને કર્મની અતિ નિકટતાથી... નિમિત્ત-નૈમિત્તિકસંબંધ કહે છે. જે વિકૃતિ થાય... કર્મનું નિમિત્ત ને નૈમિત્તિકમાં જે રાગ-દ્વેષ થાય એ પણ તેવી જ રીતે જુદા છે. આહા! જેમ કર્મ જુદું છે, એમ ભગવાન આત્માથી એ પુણ્ય-પાપનો વિભાવ તદ્દન જુદો છે. સમજાણું કાંઈ? એવું જે જીવસ્વરૂપ એની અંતરદષ્ટિનો અનુભવ કરવો એનું નામ સમકિત અને જ્ઞાન છે. **આત્મા અને કર્મની અતિ નિકટતાથી,** એમ. કાયમ રહેનારું છે ને સાથેને સાથે? શરીર તો હોય, ન હોય કોઈ વખતે. જે વિકૃતિ થાય છે તે પણ તેવી જ રીતે... જેમ કર્મથી આત્મા જુદો, એમ વિકારથી પણ જુદો જ છે. એ વિકૃતિ જુદી જ છે એમ કહે છે. આહાહા!

હવે કાળક્ષેત્રાદિ આવ્યું. દ્રવ્ય જુદું ને કાળ જુદો. કાળ-ક્ષેત્રાદિ જે છે તે પણ (આત્માથી) જુદાં છે. દ્રવ્ય જુદું ને વિકારીભાવ જુદો, જગતના કાળ અને ક્ષેત્રો પણ તદ્દન જુદા છે. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ ચાર તદ્દન જુદા છે. કાળ-ક્ષેત્રાદિ જે છે તે પણ (આત્માથી) જુદાં છે... કાળ નામનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર-આકાશ વિગેરે તદ્દન જુદા છે. નિજ નિજ ગુણકળાથી અલંકૃત... દરેક દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણો ને કળા એટલે પર્યાય—એનાથી શોભિત-યુક્ત આ બધુંય જુદે જુદું છે. આહાહા! કોઈને કાંઈ સંબંધ છે નહીં. એ નિમિત્ત-નૈમિત્તિકસંબંધનો અર્થ કે કાંઈ છે નહીં. દુનિયાના દ્રવ્યો જુદા, એનું ક્ષેત્ર જુદું, એનો કાળ જુદો, એનો ભાવ (જુદા). આત્માના પોતાના દ્રવ્યમાંથી દ્રવ્યનો આશ્રય કરતાં પર્યાય નિર્મળ થાય એવી છે. વિભાવ એનો નહીં. એવો આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુ, પરથી નિરાળો, એને પર્યાય દ્વારા દ્રવ્યને પકડવું. પણ એની પર્યાય સહિત એ દ્રવ્ય છે એમ. એ પર્યાય દ્વારા દ્રવ્યને અનુભવવો એનું નામ સમકિત ને ધર્મની પહેલી (સીઠી) કહેવામાં આવે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જ્યેષ્ઠ વદ ૧૨, રવિવાર, તા. ૨૦-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૪૭, શ્લોક ૭૦-૭૧, પ્રવચન નં. ૪૬

નિયમસાર, શુદ્ધભાવ અધિકાર. નિયમસારનો અર્થ મોક્ષનો માર્ગ. શુદ્ધ વીતરાગી પર્યાય ધ્રુવસ્વભાવને આશ્રયે પ્રગટ થાય... આ શુદ્ધભાવ ધ્રુવ છે, સામાન્ય છે, ત્રિકાળ એકરૂપ છે એને આશ્રયે મોક્ષનો માર્ગ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ થાય, તેથી એ મોક્ષમાર્ગનું કારણ ધ્રુવસ્વભાવ છે એનું આ વર્ણન છે. ૪૬, ૪૭ ગાથા થઈ ગઈ.

વળી (આ બે ગાથાઓની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :—

અસતિ ચ સતિ બન્ધે શુદ્ધજીવસ્ય રૂપાદ્
રહિતમશ્વિલમૂર્તદ્રવ્યજાલં વિચિત્રમ્ ।
इति जिनपतिवाक्यं वक्ति शुद्धं बुधानां
भुवनविदितमेतद्द्रव्य जानीहि नित्यम् ।।७०।।

આત્મામાં બંધની અવસ્થા હો કે મુક્ત અવસ્થા હો... અવસ્થાની વાત છે હોં અહીંયા. આત્મામાં વિકારની પર્યાયરૂપ બંધ અવસ્થા હો કે અવિકારી અવસ્થારૂપ મોક્ષ અવસ્થા હો...

શ્લોકાર્થ : સમસ્ત વિચિત્ર મૂર્તદ્રવ્યજાળ (અનેકવિધ મૂર્તદ્રવ્યોનો સમૂહ) જડકર્મોનો એ શુદ્ધ જીવના રૂપથી વ્યતિરિક્ત છે. ભગવાન શુદ્ધ જીવસ્વરૂપ ધ્રુવ એની ભલે, કહે છે કે રાગની બંધની અવસ્થા હો (કે) રાગ વિનાની નિર્મળ મોક્ષ અવસ્થા હો, પણ શુદ્ધ જીવદ્રવ્યસ્વભાવ એનાથી એ આઠ દ્રવ્યકર્મના રજકણો તદ્દન જુદા છે. શુદ્ધજીવના સ્વરૂપથી વ્યતિરિક્ત છે. એ રજકણો જડ મૂર્તપદાર્થ કર્મ એ આત્મપદાર્થથી વિકાર અવસ્થામાં કે અવિકાર અવસ્થામાં... એમ કહે છે. પાછું બંધ હોય (એટલે) કર્મનો બંધ હોય એમ નહીં. ભગવાન શુદ્ધ જીવવસ્તુ એને રાગની ભાવબંધન અવસ્થા હો કે રાગરહિત નિર્મળ મોક્ષ અવસ્થા હો, પણ જડકર્મ તો બંનેથી ભિન્ન છે, એટલે શુદ્ધજીવથી ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? એ અજીવદ્રવ્ય છે, મૂર્તદ્રવ્ય છે. આ પ્રભુ ચૈતન્ય અરૂપી સિદ્ધસ્વરૂપ જીવદ્રવ્ય છે. એનાથી પરમાણુઓ જડ મૂર્ત વિચિત્રજાળ તદ્દન ભિન્ન છે. બંધ અવસ્થા ટાણે પણ કર્મ જડ ભિન્ન છે એમ કહે છે અને મોક્ષ અવસ્થા વખતે પણ કર્મ જડ ભિન્ન છે.

એમ જિનદેવનું—એમ વીતરાગદેવનું શુદ્ધ વચન... એટલે કે જડકર્મ ને આત્માને કાંઈ સંબંધ નથી, બે દ્રવ્ય ભિન્ન છે—એવું શુદ્ધ વચન બુધપુરુષોને—ડાહ્યા પુરુષોને કહે છે, એમ કહે છે. ડાહ્યા એટલે જેને આત્મામાં બંધકાળે પણ કર્મ જુદા છે એવું જાણવાનો ભાવ છે એને કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એવું વીતરાગનું શુદ્ધ વચન છે. કર્મના મૂર્તદ્રવ્યજાળથી ભગવાન આત્મા તદ્દન

ભિન્ન છે, ભલે બંધ અવસ્થા રાગની હો, પણ શુદ્ધ જીવદ્રવ્યથી કર્મજાળ તો ભિન્ન છે. પછી તો (કહેશે કે) શુદ્ધ જીવદ્રવ્યમાં બંધ અવસ્થા નથી, મોક્ષ અવસ્થાય એમાં નથી. આહાહા!

એમ, હે ભવ્ય! આ ભુવનવિદિતને (—આ જગતપ્રસિદ્ધ સત્યને)... જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે, આ કાંઈ સાધારણ વાત નથી, એ તો પ્રસિદ્ધ જ છે. જડ રજકણો જીવની દશાથી ભિન્ન છે એ તો પ્રસિદ્ધ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જગતમાં એ તો પ્રસિદ્ધ છે. એવા સત્યને હે ભવ્ય! તું સદા જાણ. ભગવાન આત્મા એ રજકણના સંબંધથી બંધકાળમાં પણ ભિન્ન છે, મોક્ષદશામાં પણ ભિન્ન છે—એમ વીતરાગીનું શુદ્ધ નામ યથાર્થ વચન એને તું જાણ. સદા જાણ, પાછું એમ. કહો, આ કર્મ.. કર્મ કરે છેને માણસ? કર્મ છે એને લઈને આત્માને સંસાર અવસ્થા છે. એની અહીં ના પાડે છે. સંસાર અવસ્થા (હો કે) કર્મરહિત અવસ્થા હો, છતાં એ તો કર્મરહિત જ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! કેટલો પુરુષાર્થ છે એમાં!

કહે છે, અબંધ છે ને નથી અને રાગમાં.. રાગમાં એકત્વ(રૂપ) બંધ અવસ્થા હો, છતાં કર્મની જાળથી તો ભગવાન ભિન્ન છે. હવે એને ભિન્ન કરવું કોનાથી? એનાથી તો ભિન્ન જ છે એમ કહે છે. બંધ અવસ્થાથી ભિન્ન શુદ્ધ જીવને કરવો એ એની દૃષ્ટિ, આમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ આમાં? જયંતિભાઈ! આરે આવી વાત.... દયા પાળવી, વ્રત પાળવા એવી વાત તો આમાં કાંઈ આવતી નથી. એ વસ્તુ છે ક્યાં એમાં? કહે છે કે કર્મના રજકણ પણ જ્યાં બંધકાળની દશામાં ભિન્નપણે જડ વર્તે, પછી એને પરનું કરવાનું એ તો કાંઈ છે નહીં. આહાહા! એ બંધ અવસ્થા વખતે પણ જડ ભિન્ન છે, તો એને છોડવા એ રહેતું નથી એમ કહે છે. ફક્ત બંધ અવસ્થા છોડવી એ કઈ અપેક્ષાએ? કે શુદ્ધ જીવતત્વનો આશ્રય લઈને, બસ. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન પૂર્ણાનંદ અંતર્મુખ ચીજ શુદ્ધ જીવદ્રવ્યસ્વભાવ બસ એનો આશ્રય લે, એ બંધ અવસ્થાથી કર્મ તો જુદા હતા જ, (હવે) અવસ્થામાં રાગ હતો એ ઉત્પન્ન થતો નથી. એ બંધનો નાશ કરે છે દ્રવ્યને આશ્રયે, એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? હે ભવ્ય! જુઓ! શબ્દ પડ્યો છે ને? ભુવનવિદિતમેતદ્ભવ્ય જાનીહિ.. એ ૪૫-૪૬ની ટીકા કરી એનો કળશ કહ્યો. સુડતાલીસ.

जारिसिया सिद्धप्या भवमल्लिय जीव तारिसा होंति ।

जरमरणजम्ममुक्का अट्टगुणालंकिया जेण ।।४७।।

દેખો! આઠ ગુણ સહિત છે શક્તિએ. કહે છે કે શુદ્ધ ગુણપર્યાય સહિત જ છે. સંસારી પણ શુદ્ધ ગુણપર્યાય સહિત જ છે. છે છેલ્લે. પાછળ છે. શુદ્ધ ગુણપર્યાય સહિત સિદ્ધભગવંત સમાન જ છે. ૪૮માં છેને ૪૮માં. શુદ્ધ ગુણપર્યાયો વડે સિદ્ધભગવંતો સમાન છે. સંસારી.. પાઠ એમ છે. સંસારી ભવલીન.. શબ્દ ‘ભવલીન’ છે. જારિસિયા સિદ્ધપ્યા ભવમલ્લિય.. ભવમાં લીન

છે એટલે ભવદશા છે એમ કહે છે. છતાં સિદ્ધિપ્પા જીવ તારિસા હોતિ.. સિદ્ધના જેવા એ સંસારી છે. જરમરણજમ્મમુક્કા અદ્દગુણાલંકિયા જેણ..

જેવા જીવો છે સિદ્ધિગત તેવા જીવો સંસારી છે,

જેથી જનમમરણાદિહીન ને અષ્ટગુણસંયુક્ત છે. ૪૭.

ખુલાસો બહુ કર્યો છે ટીકાકારે. આ કઈ અપેક્ષા છે? પર્યાયમાં છે એને? કે ના.

ટીકા : શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયના અભિપ્રાયે.. સમજાણું કાંઈ? શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક(નયે) શુદ્ધદ્રવ્ય-વસ્તુ એમાં સિદ્ધની પર્યાયો પણ અંદર છે. ગુણો ને પર્યાય સહિત આખું દ્રવ્ય ત્રિકાળ છે. શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયના અભિપ્રાયે... એટલે કે દ્રવ્ય શુદ્ધ ધ્રુવ અનંત ગુણ અને એવી સિદ્ધની પર્યાય સહિતનું જે તત્ત્વ અંદર એની દૃષ્ટિએ જોતાં સંસારી જીવોમાં અને મુક્ત જીવોમાં તફાવત નહિ હોવાનું કથન છે. સંસારી અને મુક્તમાં કંઈ ફેર નથી. સંસારીનો આત્મા પણ અનંત ગુણ ને એવી સિદ્ધની પર્યાય સહિત શક્તિએ બિરાજમાન છે. કહો, સમજાણું? પ્રગટ નથી, પણ અંદર પ્રગટ છે દ્રવ્યમાં-ધ્રુવમાં શક્તિરૂપે, એમ કહે છે. કેટલીક સિદ્ધની પર્યાય છે... અહીં ગુણ કીધા છે. ગુણ એટલે પર્યાય. એ બધી અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન જે સિદ્ધને છે એવી જ આ જીવમાં છે, દરેક જીવમાં છે. શક્તિએ એના ગુણ અને શક્તિએ એમાં પર્યાય—એ વાળું આખું તત્ત્વ શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયથી સંસારી અને મુક્ત જીવમાં કાંઈ ફેર નથી. આહાહા!

જે કોઈ અતિ-આસન્ન-ભવ્ય જીવો થયા... હવે ખુલાસો કરે છે. જે કોઈ અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવો (એટલે) જેને અલ્પ કાળમાં મુક્તિ થવાની લાયકાત છે. અતિ-આસન્ન—ઘણું જ નજીકપણું, જેને મોક્ષની પર્યાયનું પ્રગટપણાનું નજીકપણું છે. એવા અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવો થયા, તેઓ પૂર્વે સંસારાવસ્થામાં... પૂર્વે સંસારદશામાં—બંધ અવસ્થામાં સંસાર-ક્લેશથી થાકેલા ચિત્તવાળા થયા થકા... એ સંસારક્લેશ... જે સંસાર અવસ્થા છે એ સંસારક્લેશ છે. રાગની એકતા(રૂપ) બંધ અવસ્થા એ સંસાર અવસ્થા. વિકાર પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ એની એકતા એ બંધ અવસ્થા, એ સંસાર અવસ્થા.

સંસારાવસ્થામાં સંસારક્લેશથી થાકેલા... એ સંસારદશાના દુઃખથી થાકેલા ચિત્તવાળા થયા થકા... સંસારક્લેશથી થાકેલા... પુણ્યપાપના વિકલ્પની જાળ એ સંસારદશા, એનાથી જેને થાક લાગ્યો છે. થાક્યા, હવે વિસામો લઈએ ચૈતન્યનો. એવા ક્લેશથી થાકેલા ચિત્તવાળા... એ સંસાર અવસ્થા એ જ સંસારક્લેશ અવસ્થા છે એમ કહે છે. સંસાર અવસ્થા જે ઉદયભાવ, વિકારભાવ છે એ જ ક્લેશ છે. ચારેય ગતિની અવસ્થા ક્લેશ છે, દુઃખ છે. એ દુઃખથી થાક્યા એવા ચિત્તવાળા થયા થકા.... અરે! ચાર ગતિના—સંસારના—ક્લેશોથી હવે થાક લાગ્યો છે. આ રખડવું હવે મારે બંધ કરવું છે.

એવું જેનું ચિત્ત થયું છે એ સહજવૈરાગ્યપરાયણ થવાથી... સ્વભાવિક... એ બંધ અવસ્થા જે ક્લેશ છે એનાથી સહજવૈરાગ્યપરાયણ થવાથી... ચાર ગતિના ક્લેશોથી થાક્યા અને એ સંસારનો ક્લેશ-પુણ્ય-પાપનો રાગાદિનો ભાવ એનાથી સ્વાભાવિક વૈરાગ્યપરાયણ થવાથી... સ્વાભાવિક વૈરાગ્યપરાયણ... એ સ્વભાવ સન્મુખ છે આ... એ કહેશે. દ્રવ્ય-ભાવ લિંગ લીધું. મુનિની ઉત્કૃષ્ટ વાત કરવી છે ને? સ્વભાવિક વૈરાગ્યપરાયણ... સંસારના ક્લેશથી સહજ વૈરાગ્યમાં તત્પર થયા, એનાથી (-ક્લેશથી) ખસ્યા. સંસાર જે ઉદયભાવ, વિકારભાવ, ક્લેશભાવ, દુઃખભાવ એનાથી થાક્યા ચિત્ત એથી, એ રાગ સંસારભાવ, બંધભાવ એનાથી સ્વાભાવિક વૈરાગ્યપરાયણ થયા, સ્વભાવિક વૈરાગ્ય એમાં તત્પર થયા. ‘પરથી હઠી’ એનો અર્થ થયો કે પરથી હઠીને સહજ વૈરાગ્યસ્વભાવ તરફમાં આવ્યા. આ તો અધ્યાત્મ વાત છે. આહા! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો એ સંસારદશા ને સંસારક્લેશ છે, એનાથી થાકેલા ચિત્તવાળા થયા થકા... થાક્યા. ઓલામાં આવે છે ને? ‘ચાર ગતિ દુઃખથી ડરી..’ યોગીન્દ્રદેવ... યોગીન્દ્રદેવ એના દોહામાં આવે છે. ‘ચાર ગતિ દુઃખથી ડરી..’ ચાર ગતિ દુઃખથી એટલે ઓલો ક્લેશ છે એનાથી ડરી, એમ. યોગીન્દ્રદેવ ઉનકા દોહા હૈ. યોગસાર.

દ્રવ્ય-ભાવ લિંગને ધારણ કરીને... લ્યો, મુનિ થાય છે, કહે છે. રાગથી સહજ વૈરાગ્યપણે પરિણમ્યા છે એવા મુનિ, દ્રવ્યે નગ્નપણું અથવા ૨૮ મૂળગુણ વિકલ્પ ધારણ કરે છે, ભાવે અંતર અતીન્દ્રિય આનંદની ઉછાળ હોય અંદરમાં (એવા) ભાવલિંગને ધારણ કરે છે. જુઓ! આ મુનિ થવાની રીત. મુક્તિના માર્ગે જેને જાવું છે અને સંસારના ક્લેશથી થાક્યા ચિત્તવાળા છે... એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી વૈરાગ્ય થઈ ગયો છે હવે, એમ કહે છે. ઉદયભાવથી ખસી ગયા છે. ખસ્યા છે એ હવે, **દ્રવ્ય-ભાવલિંગ ધારણ કરી...** દ્રવ્ય એટલે નગ્નપણું અને ૨૮ મૂળગુણ, પંચમહાવ્રત આદિના વિકલ્પ એ દ્રવ્ય(લિંગ) છે, એ દ્રવ્ય(લિંગ)ને વ્યવહારે ‘ધારે છે’ એમ કહેવામાં આવે છે.

અને ભાવલિંગ, અંતરમાં આનંદસ્વરૂપ ભગવાન એનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર જે આનંદની દશા એને ભાવલિંગ કહે છે. અનાકુળ આનંદની દશા પ્રગટ કરી એ ભાવલિંગ મુનિનું ધારણ કરે છે. આહાહા! આ તો લુગડાં ફેરવો ને લુગડાં કાઢ્યા, લ્યો, થઈ ગયા સાધુ. આ તો લુગડાં ફેરવ્યા હોય કે લુગડાં બીજા રાખ્યા તોય એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. વસ્ત્રનો ધાગો રાખીને મુનિપણું માને, મનાવે, માનતાને ભલું જાણે, એ નિગોદગામી મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. અહીંયા તો દ્રવ્ય ને ભાવ-બે લિંગ ધારણ કર્યા એમ કહે છે. નિશ્ચય ને વ્યવહાર બે. નિશ્ચયમાં તો ભગવાન આત્મા એના અનુભવ સહિત વિશેષ સ્વસંવેદન અતીન્દ્રિય આનંદ દશાને ધારણ કરી છે એનું નામ ભાવલિંગ-સાધુનું ભાવચિહ્ન કહેવામાં આવે છે.

શુદ્ધ ઉપયોગ.. શુદ્ધ ઉપયોગ આવ્યો છેને, પ્રવચનસારમાં આવ્યો છે. ગાથા પાંચ. પરમ શુદ્ધ ઉપયોગને ગ્રહણ કરીને... પરમ શુદ્ધ ઉપયોગ... આ ૨૮ મૂળગુણ એ વિકલ્પ છે-રાગ છે. હોય છે, એ વ્યવહારે હોય છે ભલે એમાં, પણ પાછો આ (નિશ્ચય) છે એને આવો વ્યવહાર હોય છે, એમ. શુદ્ધ ઉપયોગ... વ્રતના પરિણામ એ શુભ છે. સમકિત સહિત જીવની વાત છે હોં. અને એ વ્રતના પરિણામથી રહિત શુદ્ધ આનંદઘન ભગવાન એમાં લપેટીને-એકાકાર થઈને જે શુદ્ધ ઉપયોગ પ્રગટ થયો એનું નામ ભાવલિંગ-સાધુનું ભાવચિહ્ન-સંતોના એ ભાવચિહ્ન છે. આહાહા!

અને એનું દ્રવ્યચિહ્ન, પંચમહાવ્રત ને ૨૮ મૂળગુણનો વિકલ્પ એ એનું દ્રવ્યચિહ્ન છે. નગ્રપણું એ અસદ્ભૂત (ઉપચાર) વ્યવહારનયે દ્રવ્યચિહ્ન છે, રાગનું ચિહ્ન છે એ અસદ્ભૂત અનુપચાર (વ્યવહારનયે) ચિહ્ન છે. રાગ ૨૮ મૂળગુણનો. ભાવલિંગ છે એ સદ્ભૂત વ્યવહારનયનું ચિહ્ન છે. ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ તે નિશ્ચયનો વિષય છે અને એને આશ્રયે જે સમ્યગ્દર્શન અનુભવના આનંદની દશા સમ્યગ્જ્ઞાન-ચારિત્ર થઈ-પ્રગટી એ સદ્ભૂત વ્યવહાર છે. ૨૮ મૂળગુણ એ તો અસદ્ભૂત (અનુપચાર) વ્યવહાર છે અને નગ્રપણું તો તદ્દન અસદ્ભૂત ઉપચારિક તદ્દન.... આહાહા! આવું મુનિપણું હોય છે એમ બતાવે છે અને એ મુનિપણું અંગીકાર આવું કરે એને મુક્તિ થાય એમ બતાવવું છે. આહાહા!

દ્રવ્ય-ભાવલિંગને ધારણ કરીને... જુઓ! દ્રવ્યને ધારણ કરીને (એમ) વ્યવહારે શબ્દ આવેને? સદ્ભૂત વ્યવહારને ધારણ કરે છે એ પર્યાય છે, પણ રાગ છે એ કાંઈ ખરેખર એની પર્યાય નથી. છતાં અસદ્ભૂત વ્યવહારનયે, એ રાગને-૨૮ મૂળગુણાદિ વિકલ્પને આનંદની દશાની ભૂમિકામાં આવે છે તેને ‘ધારણ કરે છે’ એમ કહેવામાં આવે છે. કહો, પંડિતજી! લાંબુ લાંબુ આવું છે. માર્ગ એવો છે એની ખબર ન મળે, એ માટે તો કહે છે. વળી પાછી વાત શું કરે છે? **દ્રવ્ય-ભાવલિંગને ધારણ કરીને પરમગુરુના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા...** પરમગુરુના અભ્યાસ વડે... દેખો! પરમગુરુ (અર્થાત્) મુનિ-પોતાના (ગુરુ) અથવા સર્વજ્ઞદેવથી પરંપરાએ આવેલા (બીજા મુનિ) કે સર્વજ્ઞદેવ એના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા... નિમિત્ત છે ને?

પરમાગમના અભ્યાસ વડે સિદ્ધક્ષેત્રને પામીને... એમ પાછી ભાષા છે. પરમ આગમનો અભ્યાસ એટલે પરમ આગમમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર આવું કહ્યું છે એમ એનો અભ્યાસ કરીને, એમ. **પરમગુરુના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા...** આહાહા! કુંદકુંદાચાર્યે કહ્યું છે ને? ‘અમારા ગુરુએ અમને અનુગ્રહ-મહેરબાની કરીને... પ્રસાદ વડે શુદ્ધ આત્માનો ઉપદેશ અમને આપ્યો.’ અંદર પરમાત્મા પોતે નિર્મળાનંદ શુદ્ધ એનો આશ્રય કરીને પ્રગટેલી નિર્મળ દશા, આનંદનું વીતરાગી વેદન એવું ભાવલિંગ એને, કહે છે, પરમાગમના અભ્યાસ વડે.... એ પરમ આગમમાં એ કહ્યું હતું. પરમ આગમના ભાવ વડે... ‘અભ્યાસ’ તો શબ્દ છે હજી, પણ પરમાગમમાં

કહેલો જે આ ભાવ એ વડે સિદ્ધક્ષેત્રને પામ્યા-મુક્તિપદને પામ્યા, લ્યો. સિદ્ધક્ષેત્રને પામીને... પાછી ભાષા એમ છે, જોયું? સિદ્ધક્ષેત્ર છે ત્યાં? ભાવસિદ્ધપણું પામ્યા છે એટલે દ્રવ્યક્ષેત્રમાં ગયા, એમ. ભાવસિદ્ધપણું જ્યાં આહીં પ્રગટ થયું એટલે દ્રવ્યક્ષેત્રથી જ્યાં છે ત્યાં જાય છે, એમ એ સિદ્ધ કર્યું.

અવ્યાબાધ (બાધા રહિત) સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન... આ સિદ્ધપણાની દશા થઈ એમ કહે છે. સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) ને વિઘ્નરહિત કેવળજ્ઞાન... આવા ભાવલિંગ ને દ્રવ્યલિંગના અભ્યાસથી... ભેગું લઈએ છેને? વ્યવહાર-નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ આવેને વ્યવહારે? કેવળજ્ઞાનને પામ્યા, કેવળદર્શનને પામ્યા, કેવળસુખ-આનંદ ને કેવળવીર્યયુક્ત સિદ્ધાત્માઓ થઈ ગયા, લ્યો. સંસારક્લેશથી થાકેલા જીવો... આહાહા! ઉદયભાવથી થાક્યા છે એમ કહે છે. ભગવાન પરમાનંદ પરમસ્વભાવ પરિણામિકભાવ એનો આશ્રય લેનારા ઉદયભાવથી થાક્યા, વૈરાગી થઈ ગયા એમ કહે છે. એને જે અંતરમાં પરમાગમનો અભ્યાસ એનો અર્થ કે પરમાગમમાં કહેલો જે ભાવલિંગ એના અંતરના અનુભવ દ્વારા અનંત કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થાય છે.

કે જે સિદ્ધાત્માઓ કાર્યસમયસારરૂપ છે... સિદ્ધ ભગવાન થયા એ કેવા છે? કાર્યશુદ્ધ છે. એની પર્યાય પૂર્ણ પ્રગટ થઈ ગઈ છે. પર્યાય એટલે કાર્ય. સિદ્ધની અવસ્થા કાર્ય છે એ પૂર્ણ થઈ ગયું એને, એટલે કાર્યપરમાત્મા એને કહે છે. સિદ્ધને કાર્યસમયસાર કહે છે. લ્યો, એવા સિદ્ધાત્માઓ કાર્યસમયસારરૂપ છે (એટલે) કાર્યશુદ્ધ છે, એમ. સિદ્ધ ભગવાન પર્યાય અપેક્ષાએ-કાર્ય અપેક્ષાએ તદ્દન શુદ્ધ છે. દ્રવ્ય-ગુણે તો શુદ્ધ છે, પણ ભગવાન સિદ્ધાત્મા પર્યાય અપેક્ષાએ-કાર્ય અપેક્ષાએ-વર્તમાન દશા અપેક્ષાએ પણ શુદ્ધ થયા. એ ભાવલિંગ ને દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરીને... હોય છે ને દ્રવ્યલિંગ એને? હોય છે. મુનિ થાય એને ૨૮ મૂળગુણના વિકલ્પો વ્યવહારે હોય, નિશ્ચયમાં તો આનંદની દશાનું પરિણામન તે એનું નિશ્ચય-ભાવલિંગ છે. એને એ ભાવલિંગમાં ૨૮ મૂળગુણનો જ વિકલ્પ હોય. એને વસ્ત્ર લેવાનો વિકલ્પ, પાત્ર રાખવાનો વિકલ્પ એ હોય નહીં એટલું સિદ્ધ કરવા દ્રવ્યલિંગને ધારણ કરે છે એમ સાબિત કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

કોઈ કહે કે મુનિ થયો, ભાવ અંદર પ્રગટ્યો છે, પણ એને હજી વસ્ત્ર-પાત્ર રાખવાનો ભાવ પણ છે. તો (કહે છે કે) એ મૂઢ છે, એને ભાન કાંઈ છે નહીં. નથી એને ભાવલિંગના સ્વરૂપની ખબર, જેનો આશ્રય કરવો છે એ ચીજ શું છે એની નથી ખબર, એની ભૂમિકામાં રાગની મંદતાની હદ કેટલી હોય એને ખબર નથી અને રાગને મંદતા ઘણી મંદ હોય ત્યારે એનો સંયોગ વસ્ત્રાદિનો ન હોય એની પણ એને ખબર નથી. કે જે અજ્ઞાની વસ્ત્ર-પાત્ર રાખવાનો ભાવ કરીને મુનિપણું માને, એને નવે તત્ત્વની ખબર, શ્રદ્ધા નથી. સમજાણું કાંઈ? એટલું સિદ્ધ કરવા અહીંયા ભાવ ને દ્રવ્ય લિંગને ધારણ કરીને કહેવામાં આવ્યું છે.

મુનિ જે ભગવાનના કહેલા સાચા હોય, એને તો અંતર અતીન્દ્રિય આનંદનો ધામ ભગવાન એનો આશ્રય કરીને અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન ઉત્કૃષ્ટ હોય છે, એની ભૂમિકા પ્રમાણે. ચોથા કરતા પાંચમામાં વધારે, એમ. અને એની ભૂમિકામાં વિકલ્પો હોય તો આટલા આવા હોય. ૨૮ મૂળગુણ, એ સિવાય બીજો વિકલ્પ એને હોય નહીં. એટલી વાત સિદ્ધ કરવા ‘ભાવ ને દ્રવ્ય (લિંગ)ને ધારણ કરીને’ (કહ્યું). અને પરમગુરુના પ્રસાદથી એટલે પરમગુરુએ એ કહેલું... પરમાગમનો અભ્યાસ એટલે આગમમાં પણ એ કહેલું. ગુરુએ એ કહ્યું, આગમમાં પણ એ જ કહેલું છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? પરમાગમમાં એ કહ્યું, ગુરુએ એ કહ્યું અને એવું એને પ્રગટ્યું. અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન એનો આશ્રય લઈ અને અતીન્દ્રિય આનંદના અનુભવની ઉગ્ર દશા પ્રગટી, એને ૨૮ મૂળગુણના વિકલ્પની વ્યવહારજાત ઉત્પન્ન હોય છે, બાહ્યમાં નગ્નદશા હોય, એને અહીંયા જૈનદર્શનમાં ભાવ ને દ્રવ્ય લિંગને ધરનાર મુનિ કહેવામાં આવે છે. જુઓ! આ પદ્મલધારિદેવ ટીકા કરે છે. સિદ્ધ કેમ થયા? કે આવા, એમ.

જે સિદ્ધાત્માઓ કાર્યસમયસારસ્વરૂપ છે... અહો! જેના કાર્ય પૂર્ણ થઈ ગયા છે. જેની દશા-પર્યાયરૂપી કાર્ય તદ્દન શુદ્ધ પૂર્ણ થઈ ગઈ છે એ **કાર્યશુદ્ધ છે. જેવા તે સિદ્ધાત્માઓ છે...** હવે કહે છે, એ કાર્યશુદ્ધ ભગવાન પરમાત્મા સિદ્ધ... **જેવા તે સિદ્ધાત્માઓ છે તેવા જ...** પહેલો શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિકનયના અભિપ્રાયે કહ્યું હતું, એને (કહ્યું કે) ‘શુદ્ધનિશ્ચયનયથી.’ ભવવાળા (સંસારી) **જીવો છે... તેવા જ શુદ્ધનિશ્ચયનયથી ભવવાળા (સંસારી) જીવો છે,** એમ. ભલે ભાવબંધપર્યાય છે, છતાં પણ શુદ્ધનિશ્ચયથી તો તેવા જ છે-સિદ્ધાત્મા જેવા છે. શુદ્ધનિશ્ચયનયના કારણે... એમાં શુદ્ધનિશ્ચયથી કહ્યું છે ને? ‘બળે’ કહેશે આગળ. અહીં શુદ્ધનિશ્ચયથી, એમ. આહાહા!

પર્યાયદૃષ્ટિ ઊડી ગઈ છે અને દ્રવ્યદૃષ્ટિ થઈ છે તેથી દ્રવ્યદૃષ્ટિ માત્ર સિદ્ધભગવાન જેવો જ આત્મા છે.—એવું સમ્યગ્દૃષ્ટિને ભાસે છે, એમ કહે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિને, સિદ્ધ જેવો જ આત્મા છું દ્રવ્યે, એવું ભાસે છે. કહો, સમજાણું? અને એવા સમ્યગ્દર્શનના ભાસવાળો સ્વરૂપની સ્થિરતા અંગીકાર કરે છે આનંદની, એ વડે કરીને એને મુક્તિપાણી પ્રાપ્તિ થાય છે. એ કાર્યસિદ્ધ જીવ. જેવા કાર્ય(જીવ) શુદ્ધ છે, એવા કારણજીવ શુદ્ધ છે. વસ્તુ જે દ્રવ્ય છે એ કારણશુદ્ધ છે.

જે કારણે તે સંસારી જીવો સિદ્ધાત્માઓ જેવા છે... જે કારણે સંસારી સિદ્ધાત્મા જેવા છે તે કારણે તે સંસારી જીવો જન્મજરામરણથી રહિત છે... વસ્તુની દૃષ્ટિએ તો એને જન્મ-જરા-મરણ છે જ નહીં. એમ સમ્યગ્દર્શનમાં—વસ્તુની દૃષ્ટિ થતાં—આમ ભાસ્યું છે પહેલું. **જન્મજરામરણથી રહિત...** જન્મવું નથી, વૃદ્ધાવસ્થા નથી, મૃત્યુ નથી. કોનું મૃત્યુ પછી? **અને સમ્યક્ત્વાદિ આઠ ગુણોની પુષ્ટિથી તુષ્ટ છે...** અંતરની શક્તિના બળમાં સમકિત આદિ આઠ ગુણની જે પર્યાયો છે એની પુષ્ટિ-સમૃદ્ધિથી તુષ્ટ છે. તુષ્ટ નામ આનંદમય છે, એમ. એવા આઠ ગુણની પુષ્ટિ-

સમૃદ્ધિથી, એ સિદ્ધ જેમ છે તેમ આત્મા એ આઠ ગુણોની સંપદાથી આનંદમય છે. તુષ્ટ કહ્યું છે ને? તુષ્ટ. પુષ્ટિ-સમૃદ્ધિ. આહાહા!

વાત એ છે કે શુદ્ધભાવ ઉપર દૃષ્ટિ કરાવવાની વાત છે. ત્રિકાળી જ્ઞાયક ધ્રુવભાવ એનો અનુભવ કરતાં જે દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર પડી, એ દ્રવ્ય જન્મ-જરા-મરણ રહિત છે અને સમકિત આદિ ગુણોથી આનંદમય છે એ. ભલે ભવપર્યાય હોવા છતાં, કલેશપર્યાય હોવા છતાં, સ્વભાવમાં એ આઠ ગુણની પુષ્ટિથી-સમૃદ્ધિથી આનંદમય છે. ઓલો કલેશ-બ્લેશ એને નથી. ભારે આવો આ ધર્મ.... શ્રીમદે કહ્યું છે એક ઠેકાણે (કે) આ છ કાયની દયા પાળવી, છકાયનું આ કરવું—એ બહુ તમે કહ્યું હોં અને બહુ સાંભળ્યું, પણ આ સમ્યક્ દ્રષ્ટિની.... શું કીધી ભાષા? ગોઠવણ કરી દો. આ સમ્યક્ દ્રષ્ટિની ગોઠવણ કરી દો. બીજી બધી બહુ વાતો સાંભળી. આ દયા પાળવી, આ વ્રત પાળવા, આ અપવાસ કરવા, ચોવિહાર કરવા. કહો, શાંતિભાઈ! એ વાત આવે છે શ્રીમદ્માં. એમ કે એ વાતો તો તમે બહુ કરી, હવે આ સમકિતની ગોઠવણ કરી દો. સમકિત કેમ પમાય અને સમકિતનો આશ્રય શું, સમકિત શું ચીજ છે—એની જ આ વાત કર. ઓલી વાત તો બહુ સાંભળી. ચોવિહાર કરવા, વ્રત કરવા, ... કંદમૂળ ન ખાવા. એમાં કાંઈ સમકિતની વાત આવી નહીં એમ કહે છે. આ સમકિતની ગોઠવણ કરજો. હવે એને ખબર ન હોય તો સમકિતની ગોઠવણ ક્યાંથી થાય?

આખો દિ', એકેન્દ્રિયને મારવા નહીં, આ ફલાણું ખાવું નહીં, તળેલું ખાવું નહીં, ફલાણું કરવું નહીં. એ જ્યંતિભાઈ! પણ ખાવાની ક્રિયા જડની છે, આત્માની છે જ નહીં. આત્મા કરે તો ત્યાં રાગ કરે ફક્ત, બસ. રાગને અનુભવે ને રાગને ખાય. આહાહા! એ રાગથી ટળવું કેમ ને રાગ જેમાં નથી એ ચીજ શું, એને સમકિત કેમ થાય—વાત કરો આજ હવે. આહાહા! એવું લખ્યું છે ઉપદેશછાયામાં. ૨૯મા વર્ષમાં છે. એ વખતે બધા ઘરના કહેનારા હતાને એવા. સાધુ લખી જાવ. પડિમા લો, વ્રત લો, ચોપડી આદરો, અમને ગુરુ માનો, જાવ. ચોપડીમાં લખો કે આ મારા ગુરુ. એ તમારું સમકિત અને આ વ્રત લીધા એ ચારિત્ર—બેય એકડા વિનાના મીંડા છે. જ્યંતિભાઈ! એમ હતું કે નહીં? હજી એમ છે. આહાહા!

કહે છે, અરે! તારો સ્વભાવ તો જો. પહેલું બધું મૂકી દે વાત અને પહેલી વાત આ લે. તારે સિદ્ધ થવું છે એ મોક્ષનો માર્ગ ક્યાંથી આવશે? સમજાણું કાંઈ? કાંઈ અદ્વરથી આવશે? શુદ્ધનિશ્ચયથી તો ભગવાન બધા ગુણ ને પર્યાયથી ભરેલું આખું તત્ત્વ છે એમ કહે છે. જેણે અંતરવસ્તુને શ્રદ્ધા દ્વારા-સમ્યગ્દર્શન દ્વારા પૂર્ણ કબ્જે કરી લીધી, એને તો અનંતી સિદ્ધપર્યાય અંદર પડી છે એ કબ્જે કરી લીધી છે, એ તો હવે પ્રગટે છૂટકો. સમજાય છે કાંઈ? વસ્તુમાં ગુણપર્યાય સહિત ગુણ.. એમ લખ્યું છે ને? પર્યાયસહિત છે. પર્યાય એટલે અંદરમાં શક્તિ છે ને?

ઓલામાં આવ્યો છે કાલ પ્રશ્ન કાંઈક. સન્મતિ સંદેશ. આ કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પડી છે કે નહીં અંદર? લ્યો, પ્રશ્ન ઉઠ્યા. હવે ચાલે છે ને? સન્મતિસંદેશ, નહીં? એમાં પર્યાય પડી છે? કે હા. શક્તિરૂપ છે બધું. એ ચાલ્યા છે પ્રશ્ન. ચાલે.. ચાલે.. અરે! આવો કાળ! આહાહા! છોકરાઓ તૈયાર થયા છે. ઓલો બાળવિભાગ છે ને? એમાં અથવા બીજામાં ક્યાંક છે. શંકાસમાધાનમાં છે. એમ કે આત્મામાં આ બધી સિદ્ધની પર્યાય પડી છે અત્યારે? કે હા. એ બધી પર્યાયો અંદર પડી છે. જેટલી સિદ્ધ થવાની પર્યાય થશે, કેવળજ્ઞાન થવાનું છે, સિદ્ધ(દશા) થવાની છે, એ સિદ્ધ થવાની પર્યાયો સમયે.. સમયે.. સમયે.. નવી-નવી થશે.—એ બધી પર્યાયો આત્મામાં પડી છે અત્યારે. જયંતિભાઈ! એવું આખું દ્રવ્ય જે વસ્તુ છે એને જે પ્રતીત જ્ઞાન કરીને કરે—ભાન કરીને પ્રતીત કરે, એને સમ્યગ્દર્શન થાય અને એ સમ્યગ્દૃષ્ટિ આગળ વધીને ચારિત્રવંત થાય ને એ આગળ વધીને મુક્તિને પામે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

સંસારીજીવો... જે કારણે સંસારી જીવો શુદ્ધાત્મા જેવા છે, તે કારણે સંસારી જીવો જન્મજરામરણ રહિત અને સમ્યક્ત્વાદિ આઠ ગુણોની પુષ્ટિ... આઠ ગુણોની પુષ્ટિ... જાણે સમૃદ્ધિ હોય. સમૃદ્ધિ જ છે અંદરમાં. આનંદમય છે એ આત્મા, પાછું એમ કહે છે. સિદ્ધની આઠ પર્યાયો પ્રગટી છે એ આનંદમય છે. એમ ભગવાન આત્મામાં પણ બધી પર્યાયો પડી છે અને આનંદમય છે. આ શુદ્ધભાવનો આશ્રય લેવા માટેની વાત છે. અધિકાર શુદ્ધભાવ છે ને? શુદ્ધભાવ નામ ધ્રુવ અવિચળ સ્થિતિવાળું તત્ત્વ, જેમાં જરીએ ચળવું નથી, ફરવું નથી, પરિણમવું નથી. આહા! વીતરાગનો માર્ગ અલૌકિક અચિંત્ય છે, જગતમાં ક્યાંય છે નહીં. વાડામાં પડ્યા સંપ્રદાયવાળાને ખબર નથી, કે આવા વીતરાગ શું કહે છે અને કેવો માર્ગ છે. આહાહા! અહીં તો કહે છે, ભગવાન આત્મા... અહીં શુદ્ધભાવરૂપ બતાવવો છે ને? એ શુદ્ધભાવ સિદ્ધના જે ગુણો પ્રગટ્યા છે એવો જ એ આત્મા છે શક્તિરૂપે. એ બધી પર્યાયો એના સામર્થ્યરૂપે પડી છે.

હવે ૪૭મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :

પ્રાગેવ શુદ્ધતા યેષાં સુધિયાં કુધિયામપિ ।

નયેન કેનચિત્તેષાં ભિદાં કામપિ વેદમ્યહમ્ ॥૭૧॥

શ્લોકાર્થ : જે સુબુદ્ધિઓને તેમજ કુબુદ્ધિઓને... એટલે જ્ઞાનની દશાવાળાને કે અજ્ઞાનદશાવાળાને પ્રથમથી જ શુદ્ધતા છે... પહેલેથી જ શુદ્ધતા અનાદિની છે. પહેલા સંસાર અવસ્થા ને મોક્ષ અવસ્થા કહ્યું હતું. આમણે પાછું કાઢ્યું, ‘સુબુદ્ધિ ને કુબુદ્ધિ’ એમ કાઢ્યું. સમ્યગ્જ્ઞાની દશા પ્રગટ થઈ કે અજ્ઞાનદશા હો, વસ્તુ તો ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. સુબુદ્ધિઓને તેમજ કુબુદ્ધિઓને પ્રથમથી જ, એમ. સિદ્ધ થયો માટે શુદ્ધ થયો હવે, એમ નથી. શુદ્ધ જ છે ત્રિકાળ. આહાહા! છતાંને અછતો માનવો (એટલે) અશુદ્ધતા છતી દેખાય એ અશુદ્ધતા નહીં અને પર્યાયમાં અછતો દ્રવ્ય છે એને છતો માનવો (કે) આ જ છે એમ અને પર્યાય અશુદ્ધતાની છે જ

નહીં. સમજાય છે? પર્યાય અશુદ્ધ છે એ છે જ નહીં અને વસ્તુ પર્યાયમાં આવી નથી, છતાં એ છે પૂર્ણ શુદ્ધ વ્યક્ત પ્રગટ જ છે આત્મા. આવી દૃષ્ટિ કરવી એ અનંત પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? એમાં અનંત વીર્ય છે. એ કાંઈ સાધારણ વાત છે નહીં. બહિર્મુખની અવસ્થા હોવા છતાં એ નથી અને અંતર્મુખની અવસ્થા (કે) વસ્તુ પ્રગટ નથી, છતાં અંતર્મુખની દૃષ્ટિ કરતાં (પ્રતીતિ છે કે) એ (શુદ્ધ) જ છે, આ જ છે, આ (અશુદ્ધતા) નહીં—એ અનંત પુરુષાર્થ છે. એ વાતું નથી કાંઈ. સમજાણું કાંઈ? શું કહે છે?

અહો! બંધ અવસ્થા હો કે મોક્ષ હો, સુબુદ્ધિ હો કે કુબુદ્ધિ અજ્ઞાની, પ્રથમથી જ ભગવાન (આત્મા) તો શુદ્ધ જ છે ત્રિકાળ. એ પર્યાયમાં અશુદ્ધતા હોવા છતાં પોતે વસ્તુ શુદ્ધ છે. એવા ત્રિકાળી શુદ્ધનો સ્વીકાર અને અશુદ્ધતાનો અસ્વીકાર એનું નામ અંતર સમ્યગ્દર્શન છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? માળે ભારે આવી વાત! કહે છે, તેમનામાં કાંઈ પણ ભેદ હું ક્યા નયથી જાણું? વ્યવહારનય એટલે જાણે કાંઈ નહીં, એમ. ક્યા નયથી જાણું એટલે વ્યવહારનય એટલે કાંઈ નહીં, વ્યવહારનયથી ભેદ એ કાંઈ નહીં, એમ કહે છે. આહાહા! કહે છે, શૈલી તો જુઓ એક! જે સુબુદ્ધિ-સમ્યગ્જ્ઞાનમાં ભાન થયું કે આત્મા શુદ્ધ છે એવું અને અજ્ઞાનીને ભાન નથી એવા અજ્ઞાનીને પણ પહેલેથી આત્મા શુદ્ધ છે. અનાદિ-અનંત શુદ્ધની ખાણ જ એકલી છે. હવે, તેમનામાં ખરેખર કાંઈ પણ ભેદ... આ બંધ અવસ્થા છે ને આ મોક્ષ અવસ્થા છે, એ કાંઈપણ ભેદ હું ક્યાં નયથી જાણું? એમ કરીને વ્યવહારનયને ઉડાવ્યો છે. પછી કહેશે કે એ વ્યવહારનય ત્યાં છે. સમજાણું કાંઈ?

કહેશેને, ૪૯માં કહેશે. વ્યવહારનયના કથનથી વિદ્યમાન છે બધું. ૪૯માં છે. વિભાવપર્યાય વ્યવહારનયના કથનથી વિદ્યમાન છે. એ વ્યવહારનય એટલે શું? એમ. કાંઈ નહીં એમ કરીને (કાઠી નાખ્યો). ત્રિકાળ કારણશુદ્ધ છે ને કાર્યશુદ્ધ છે. અશુદ્ધતા-અશુદ્ધતા કાંઈ છે જ નહીં એમ કહે છે. બે ભેદ પાડવા કે આ અશુદ્ધ ને એ શુદ્ધ, એ ભેદ કઈ નયથી કહું? કહે છે. એમ કરીને વ્યવહારનયની મશ્કરી કરી છે, આલોચના કરી છે. વાત પણ સાચી છે. હવે તું પણ કોણ? આવા ભેદ પાડીને જાણનાર તું કોણ? વળી એ નય શું? એ નય કેવી?

તેમનામાં કાંઈપણ ભેદ હું ક્યા નયથી જાણું? એમ કહે છે. એનો અર્થ એ થયો કે વ્યવહારનયથી જાણવું, પણ.... ઓહોહો! સમ્યગ્જ્ઞાની હો, ગણધર ચાર જ્ઞાનવાળા હો કે અજ્ઞાની પૂરા હો અભવિ મિથ્યાદૃષ્ટિ કે કેવલજ્ઞાની હો—એ બે પર્યાયોના ભેદ ભલે હો, પણ વસ્તુની દૃષ્ટિએ એ ભેદ કઈ રીતે કહું? કહે છે. આહાહા! તેમનામાં કાંઈપણ ભેદ હું ક્યા નયથી જાણું? ભાષા એવી છે ને? નયેન કેનચિત્તેષાં મિદાં કામપિ વેદમ્યહમ્... છે કે નહીં અંદર? જુઓ! નયેન કેનચિત્તેષાં... કઈ નયથી કહું આને? જાણે વ્યવહારનય (નથી). અભૂતાર્થ છેને એ? વ્યવહારનય અસત્યાર્થ છે એટલે એમ કહું. ગણતરી જ નથી તારી, તું જૂઠી છો. વ્યવહારનય

जूठी છે. આહાહા! જુઓ! આ દિગંબર સંતોની મજા. મસ્તી ફાટેલી છે. આહાહા! તેનામાં
ખરેખર કાંઈપણ ભેદ અર્થાત્ તફાવત નથી, લ્યો. હવે ૪૮ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

જ્યેષ્ઠ વદ-૧૩, સોમવાર, તા. ૨૧-૬-૧૯૭૧
ગાથા - ૪૮-૪૯, શ્લોક-૭૨, પ્રવચન નં. ૪૭

અસરીરા અવિનાસા અણિંદિયા ગિમ્મલ્લા વિસુદ્ધપ્પા ।
જહ લોયગ્ગે સિદ્ધા તહ જીવા સંસિદી ગેયા ।।૪૮।।
અશરીર ને અવિનાશ છે, નિર્મળ, અતીન્દ્રિય, શુદ્ધ છે,
જ્યમ લોક-અગ્રે સિદ્ધ, તે રીત જાણ સૌ સંસારીને. ૪૮.

આ શું કહેવા માંગે છે? કે આત્મા જે છે ધ્રુવ શુદ્ધ.... સંસારી પ્રાણી અને સિદ્ધ... એ સંસારી પ્રાણી અનાદિથી વસ્તુએ સિદ્ધ જેવા જ છે. જેને સુખી થવું છે એને તો એ ધ્રુવસ્વરૂપ શુદ્ધ સિદ્ધ સમાન છે એનો આશ્રય લેવો જોઈએ. એથી કહે છે કે જેવા સિદ્ધ ભગવાન છે એવા જ આ બધા સંસારી આત્માઓ છે. સંસારની દશા એને બાદ કરીને જે વસ્તુ છે એ તો શુદ્ધ ચૈતન્યધાતુ છે જેણે શુદ્ધપણું ધારી રાખ્યું છે. એવી ચીજ એનો આશ્રય કરવા માટે સિદ્ધસમાન એને કહ્યા છે અને એ છે એવા, એમ. એ કહે છે જુઓ!

ટીકા : વળી આ, કાર્યસમયસારમાં... એટલે સિદ્ધ પરમાત્મા.. ‘જામો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં.’ એ સિદ્ધ પરમાત્મા અને કારણસમયસારમાં એટલે વસ્તુ આત્માનું દ્રવ્યસ્વરૂપ—બેમાં તજ્ઞાવત નહીં હોવાનું કથન છે. બેમાં તજ્ઞાવત નથી. જેવી રીતે લોકાગ્રે—લોકને અગ્રે સિદ્ધ પરમેષ્ઠી ભગવંતો... સિદ્ધ ભગવાન.. ‘જામો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં’ આવે છે ને? ‘જામો સિદ્ધાણં’ આવે છે, પણ એમાં ‘જામો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં’ આવી ગયું. ‘જામો લોએ સવ્વ સાહુણં’ છેને છેલ્લું, એ બધાને લાગુ પડે છે. ‘નમો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં’. અહીં તો (કહે છે કે) લોકાગ્રે સ્થિત છે સિદ્ધો.

લોકના અગ્રે... પરમાત્મા—અરિહંત થયા પછી સિદ્ધ થયા એ ભગવંતો નિશ્ચયથી પાંચ શરીરના પ્રપંચના અભાવને લીધે... સિદ્ધ ભગવાનને શરીર નથી. પાંચે શરીરનો પ્રપંચ (નથી). અશરીરી છે, એવો આ આત્મા પણ ‘અશરીરી છે’ એમ કહેવું છે. સિદ્ધને જેમ શરીર નથી, એમ વસ્તુસ્વરૂપ આત્મા નિત્ય અનાદિ-અનંત એવું ધ્રુવતત્ત્વ એને પણ શરીર નથી. એવો અશરીરી આત્મા એનો આશ્રય અથવા એને જોવાનું—અવલોકવાનું છે. પોતાને મૂકીને બીજાને જોયું બહુ. પોતાને મૂકીને બીજાને જોયું, પણ જોનારને જોયો નહીં. જોનાર કોણ છે આ? આ બધું જોયું કે આ શરીર ને આ, આ, ધૂળધાણી બધું. અરે! પંચપરમેષ્ઠી પણ જોયા, લ્યોને, આ જ્ઞાનમાં. પણ જોનાર કોણ છે? એ જોનાર સિદ્ધ ભગવાન જેવો છે એમ કહે છે. એટલે એને ઉપાદેયપણે

આદરણીય હોય તો એ શુદ્ધ ધ્રુવવસ્તુ છે. કેમકે સિદ્ધ ભગવાન જેવો છે એ. અને એને ઉપાદેયપણે આદરવાથી પર્યાયમાં સિદ્ધપણું પ્રગટ થાય. સમજાણું કાંઈ?

‘અવિનાશી છે’ ભગવાન સિદ્ધ. અવિનાશીની વ્યાખ્યા? એક ભવ ગ્રહો ને એક ભવ છોડો—એવું એને નથી. સંસારમાં મનુષ્યદેહ છૂટે ને દેવદેહ મળે, દેવદેહ છૂટે ને વળી મનુષ્ય(દેહ) મળે. એવું જે ચાર ગતિમાં ભવનું ગ્રહણ ને ત્યાગ એ સિદ્ધને નથી. એમ આ આત્માને નથી એમ કહે છે. વસ્તુ જે આત્મા ધ્રુવ ચૈતન્યમૂર્તિ, એને ભવનું એકલું ગ્રહણ ને એકલું ત્યાગ એવું વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. એવો આત્મા તે એને આશ્રય કરવાલાયક છે, ધર્મ કરનારને એ ધર્મી આધાર છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જેને જન્મ-મરણ વસ્તુમાં છે જ નહીં, એમ કહે છે. ભવનું ગ્રહવું અને ભવનું છોડવું એ સિદ્ધને નથી, એમ આત્મામાંય નથી. એવી ચીજ એ પોતે છે પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વભાવી વસ્તુ એ આ આત્મા. એને પણ ભવનું ગ્રહણ ને ત્યાગ છે નહીં. એ અપેક્ષાએ આત્મા અવિનાશી છે. આહાહા! આ તો એક ભવ આવે, એ જ્યાં જાય ત્યાં બીજો ભવ તૈયાર. એ જાય ત્યાં ત્રીજો તૈયાર. આહાહા! ગ્રહવું ને છોડવું, ગ્રહવું ને છોડવું—એવી જે સંસારદશા એ સિદ્ધને નથી, તેમ આ આત્મામાંય નથી. ધ્રુવસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં ગતિનું ગ્રહવું ને ગતિનું છોડવું વસ્તુમાં નથી. એવી વસ્તુ ઉપર દૃષ્ટિ ને આદર કરવા જેવું છે. આહાહા!

વળી જે ‘અતીન્દ્રિય છે.’ સિદ્ધ ભગવાન અતીન્દ્રિય છે, એવો આ આત્મા પણ અતીન્દ્રિય છે. એમ કહે છે. પરમતત્ત્વમાં સ્થિત... સિદ્ધ ભગવાન પરમ તત્ત્વ જે શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ ધ્રુવ આનંદસ્વભાવ એમાં સ્થિત અંદર... સહજ દર્શનાદિ કારણશુદ્ધસ્વરૂપને... અંતરમાં સ્વાભાવિક દર્શન, સ્વભાવિક જ્ઞાન..., સ્વભાવિક દર્શન, સ્વભાવિક આનંદ આદિ અને સ્વભાવિક જ્ઞાન અંદર એવા કારણશુદ્ધસ્વરૂપને યુગપદ્ જાણવાને સમર્થ છે. અણિન્દ્રિય લેવું છે ને? ઇન્દ્રિયમાં તો એક ઇન્દ્રિયથી જાણે અને બીજીથી જાણે તો પહેલાનું છૂટી જાય. એ સિદ્ધને નથી એવું. એ રીતે આત્માને નથી એમ કહે છે અહીં તો. એક ઇન્દ્રિયથી ગ્રહવું ને બીજાથી છૂટી જાય, બીજાને ગ્રહે તો પહેલી ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન છૂટી જાય.—એવું ઇન્દ્રિયજ્ઞાન સિદ્ધને નથી, તો આ આત્માને પણ નથી અંદર વસ્તુસ્વરૂપ જે ધ્રુવ, (તેથી) એ અણિન્દ્રિય છે. આહાહા! અત્યારે હોં.

એવી સહજ યુગપદ્ જાણવાને સમર્થ... અંતરનું જે પૂર્ણ સ્વરૂપ એને એક સમયમાં, ઇન્દ્રિયોમાં એક સમયમાં જાણવાની તાકાત નથી. ઇન્દ્રિય તો એક સમયમાં એકને જાણે. આ તો પૂર્ણ ભગવાન આત્મા સિદ્ધ પ્રભુ કારણસ્વરૂપને—અંતરના પૂર્ણ દર્શન-આનંદ આદિને—એક સમયમાં યુગપદ્ જાણવામાં સમર્થ સહજજ્ઞાનજ્યોતિ વડે—સ્વભાવિક જ્ઞાનજ્યોતિ વડે... સિદ્ધ ભગવાન ચૈતન્ય સૂર્ય વડે જેમાંથી સમસ્ત સંશયો દૂર કરવામાં આવ્યા છે... ઇન્દ્રિયોમાં તો આ

આમ હશે કે નહીં એવું જ્ઞાન થતા સંશય રહે, એ સિદ્ધને છે નહીં. એમ આ આત્મામાંય નથી એમ કહે છે. વાત એ સિદ્ધ કરવી છે ને. આહાહા!

આ ઇન્દ્રિયથી જાણવું.. એક ઇન્દ્રિયથી જાણે અને બીજાનું છૂટે, બીજાનું જાણવું થાય ત્યારે પહેલાનું (છૂટે) એવું આત્મા વસ્તુમાં નથી. એ તો એની સંસારપર્યાયમાં એ પ્રકાર છે. વસ્તુના સ્વરૂપમાં એ નથી. એવી ચીજને અંતરમાં પકડવાની છે. .... ઉઠે તો દુઃખ થાય એમ કહે છે. ઇન્દ્રિયોથી પરને જોતાં રાગ ઉત્પન્ન થાય, દુઃખ થાય. પણ ભગવાન આત્મા અણિન્દ્રિય છે, સિદ્ધ છે એવો જ આ આત્મા છે. એવો આત્મા અણિન્દ્રિયને અણિન્દ્રિય દ્વારા જોતાં એને જ્ઞાન થાય ને આનંદ થાય એવો એ આત્મા છે. આહાહા! શેની વાત ચાલે છે આ? આ અંદર આત્મા જે ત્રિકાળી આનંદકંદ છે એની વાત ચાલે છે. વિકલ્પ ને ઉપાધિ-ઉપાધિ વસ્તુમાં છે નહીં. આહાહા!

સમસ્ત સંશયો દૂર કરવામાં આવ્યા છે એવા સ્વરૂપવાળા હોવાને લીધે... સિદ્ધ ભગવાન ‘અતીન્દ્રિય’ છે. એવા બધા આત્માઓ વસ્તુ તરીકે સિદ્ધ જેવા જ છે. એને ઇન્દ્રિયથી જ્ઞાન થાય ને સંશય થાય એવું એના સ્વરૂપમાં નથી. આહાહા! આવો ભગવાન અણિન્દ્રિય આત્મા એને અનુભવવો. આવો છે—એવો વિકલ્પથી ધારણા કરવી એ જુદી ચીજ છે. આવો છે—એવો અનુભવવો કે જેમાં એવા અણિન્દ્રિય આત્માની પ્રતીત થતાં અણિન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ સાથે આવે, એણે આત્માને અણુભવ્યો ને જાણ્યો એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

નિઃસંશય... સ્વભાવ સંશયને દૂર કર્યા છે જેવા ભગવાન સિદ્ધ છે એવો આ આત્મા છે. વળી સિદ્ધ ભગવાન મળજનક ક્ષાયોપશમિકાદિ વિભાવસ્વભાવોના અભાવને લીધે... ક્ષાયોપશમથી લીધું. ક્ષાયિક તો છે સિદ્ધમાં. મળજનક ક્ષાયોપશમાદિ વિભાવસ્વભાવના અભાવને લીધે સિદ્ધ ભગવાન ‘નિર્મળ’ છે. એમ ભગવાન આત્મા ધ્રુવ એમાં પણ ક્ષાયોપશમ, ઉપશમ ને ઉદય એવા મળજનકભાવ (નથી). સિદ્ધમાં નથી, એમ આત્મામાંય પણ નથી. અહીં એટલી વાત કરવી છે. સમજાણું કાંઈ? છે ને ટીકામાં છે ને? મળજનક ક્ષાયોપશમિકાદિ વિભાવસ્વભાવ... ઉદય, ઉપશમ ને ક્ષાયોપશમ—ત્રણમાં મેલ છે. ઉદય તો મેલસ્વરૂપ જ છે, ઉપશમમાં પણ ઢંકાયેલો મેલ છે, ક્ષાયોપશમમાં પણ કંઈક મેલ ને ઉઘાડ છે. એટલે ત્રણેય ભાવો જેમ સિદ્ધમાં નથી, એમ વસ્તુ ભગવાન આત્મા ચૈતન્યકંદ એમાં એ નથી. સમજાણું કાંઈ?

માળો આવડો આત્મા ક્યાં ગયો? કહે. ભાઈ કહેતા ભગવાનજીભાઈ. આવા આત્માના વખાણ કરો છો, એ ધોયેલ મૂળા જેવા ગયો ક્યાં? એ છે ત્યાં છે, પણ નજર નથી તારી એટલે ગયો ક્યાં? (એમ લાગે છે). આહાહા! જેની સત્તામાં જગત આખું જણાય એવી સત્તાવાન ચીજને જોવા નવરો થાય નહીં પછી, ક્યાં ગયો? કહે લ્યો. જ્યાં છે ત્યાં નજર કરે નહીં, પછી કહે, ગયો ક્યાં? ક્યાં જાય? છે એ છે અંદર. આહાહા! કહે છે, એ સિદ્ધ ભગવાન મળના ઉત્પન્ન

કરાવવાળા એવા ક્ષયોપશમિકાદિ વિભાવસ્વભાવ એના અભાવથી 'નિર્મળ' છે. એમ આ ભગવાન આત્મા ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ આદિ ભાવ એનો એમાં અભાવ છે.

છેલ્લો વિસુદ્ધપ્પા. 'વિશુદ્ધ' શબ્દ આવ્યો અહીંયા. અને દ્રવ્યકર્મો... સિદ્ધ ભગવાનને જડકર્મ પણ નથી, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો—ભાવકર્મ પણ નથી, એને લઈને 'વિશુદ્ધાત્મા' છે. સિદ્ધ પરમાત્મા એને જડકર્મ ને વિકારી પુણ્ય-પાપનો મેલ—બેય નથી, તેથી વિશુદ્ધાત્મા છે. તેવી જ રીતે સંસારમાં પણ આ સંસારી જીવો... સંસારની દશાના કાળમાં પણ એનું—જીવનું સ્વરૂપ કોઈ નયના બળે... ખુલાસો કર્યો છે. ઓલા બળની વ્યાખ્યામાં મુંજાય નહીં એટલે. (કોઈ નયથી) એટલે શુદ્ધનયથી—નિશ્ચયનયથી એ સંસારી પણ શુદ્ધ જ છે. ભગવાન આત્મા અંદર.... ખબર પણ ન મળે, વાંચ્યું ન મળે, સાંભળ્યું ન મળે. આંધળી દોડે ને એમને એમ જિંદગી જાય ઢોરની જેમ. જુઓને! ઢોર આખો દિ' ખાવું.. ખાવું.. ખાવું.. મોઢું એનું ચાલ્યા જ કરતું હોય. ધરાઈ જાય તોપણ બેઠી બેઠી કાઢીને વાગોળે.. એક જ વાત એને. આ પણ અનંત સંસારમાં એક જ વાત વિકલ્પ... વિકલ્પના કોળિયા લઈ રાગ-વિકલ્પને ઓગાળવા.

ભગવાન અંદર કોણ છે ચિદાનંદ પ્રભુ નિધાન? એ નિશ્ચયનય વસ્તુના સત્ સ્વભાવની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો તો ભગવાન આત્મા બધા શુદ્ધ જ છે. એ અભવિનો આત્મા હોય તોય શુદ્ધ જ છે એમ કહે છે આહીં. વસ્તુ તો બધી, અભવિનો આત્મા અને ભવિનો, નિગોદનો ને કેવળીનો—વસ્તુ તરીકે આત્મા તો બધા સરખા છે એમ કહે છે. શુદ્ધ છે. આ માથે શુદ્ધભાવ છે ને? શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને? એ અહીં કીધું છેલ્લું અંદર શુદ્ધ. ત્રિકાળ ભગવાન પોતાના સ્વભાવથી હોવાપણે ધ્રુવ શુદ્ધ છે તે ધર્મીને આશ્રય કરવાલાયક છે. એવી ચીજને અંતર્મુખ જોવાલાયક છે એમ કહે છે. અંતર્મુખ થઈને એને જોવું, અંતર્મુખ થઈને એને શ્રદ્ધવું, અંતર્મુખ થઈને એની આનંદની દશાનું વેદન કરવું. આહાહા!

આ સંસારી જીવો કોઈ નયના કારણે એટલે નિશ્ચયનયથી શુદ્ધ છે. વસ્તુ તો વસ્તુ શુદ્ધ ભગવાન આત્મા એ તો પરમાનંદની મૂર્તિ શુદ્ધ છે. એમાં આ બધા સંસારીભાવો એમાં છે નહીં. શું કહે છે આ? માથે આ શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને? કે આ આત્મા પોતે આવો શુદ્ધ ત્રિકાળી ધ્રુવ શુદ્ધ છે. એટલે શુદ્ધનો આશ્રય કરવાથી શુદ્ધતા પ્રગટે, એ દ્વારા આ આખું 'શુદ્ધ છે' એમ પ્રતીતમાં આવે. એનું નામ સમ્યગ્દર્શન. સમ્યગ્દર્શન એટલે આ કાંઈ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કરવી, નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવી—(એ નહિ). હજી તો ધર્મનો પહેલો પાયો.. ધર્મનો પહેલો પાયો છે. ભારે ધર્મ ભાઈ! આ દયા પાળવી, વ્રત પાળવા એ ધર્મનો પહેલો પાયો—એમ નહીં હોય? એ તો સંસારનો પાયો છે વિકાર.

(હવે ૪૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)

શુદ્ધાશુદ્ધવિક્લપના ભવતિ સા મિથ્યાદૃશિ પ્રત્યહં

શુદ્ધં કારણકાર્યતત્ત્વયુગલં સમ્યગ્દ્રશિ પ્રત્યહમ્ ।
 इत्थं यः परमागमार्थमतुलं जानाति सददृक् स्वयं
 सारासारविचारचारुधिषणा वन्दामहे तं वयम् ॥७२॥

મુનિ પોતે આનંદમાં આવીને કહે છે, ઓહો! આવો આત્મા અભેદ ચિદાનંદ છે એમાં, આ અશુદ્ધ છે, શુદ્ધ છે—એવા ભેદ છે નહીં. આહાહા!

શ્લોકાર્થ : શુદ્ધ-અશુદ્ધની જે વિકલ્પના... વસ્તુ શુદ્ધ છે, પર્યાય અશુદ્ધ છે—એવા ભેદ ક્યાં પાડવા? એ કહે છે. એ વિપરીત વિકલ્પના છે. અશુદ્ધ-અશુદ્ધ છે જ નહીં. શુદ્ધ-અશુદ્ધની જે વિકલ્પના-વિપરીત કલ્પના-ખોટી માન્યતા, અશુદ્ધપણું એ આત્માની ખોટી માન્યતા છે. અનિશ્ચય છે, ભેદ પાડવા એ શંકા છે. ભગવાન એકલો શુદ્ધ ધ્રુવ ત્રિકાળી એને ન માનતાં, આવા ભેદ પાડીને વિકલ્પના ઊભી કરવી, અચોક્કસભાવ કે આમ હશે? શુદ્ધ પણ છે (અને) અશુદ્ધ પણ છે, શુદ્ધ પણ છે ને અશુદ્ધ પણ છે. ઓલામાં તો એમ કહ્યું કે શુદ્ધાશુદ્ધ પર્યાયનો પિંડ તે દ્રવ્ય છે. એય! કહ્યું છે કે નહીં? ક્યાં? એ તો અશુદ્ધતા ન હોય એમ જે માનતાં હોય એને જણાવ્યું છે. બાકી વસ્તુ તો ત્રિકાળ શુદ્ધ જ છે. એ ચેતનજી! આવે છે ને?

બે ઠેકાણે આવે છે મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં, બે ઠેકાણે. એક પહેલા સાતમામાં આવે છે, એક પાછળ કંઈક આઠમાં કે નવમામાં ક્યાંક આવે છે. શુદ્ધાશુદ્ધનો પિંડ છે એમ આવે છે. પાછળ આવે છે, નવમામાં આવે છે. આનીકોરના પાને આવે છે. આ પણ આનીકોરના પાને છે. સાતમામાં પણ એમ છે અને નવમામાં પણ એમ છે. એ તો એક અશુદ્ધતા પૂર્વે હતી, એ બિલકુલ નથી એમ જે માનતો હોય એને જરી જણાવ્યું છે. બાકી ભગવાન આત્મામાં શુદ્ધ-અશુદ્ધના ભેદ પાડે એ, કહે છે કે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ત્યો ઠીક! એ ભેદ પાડવાયોગ્ય.... વસ્તુ જ એવી છે. વસ્તુમાં વળી શુદ્ધ ને અશુદ્ધ ક્યાં છે? એ તો છે, ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. અહીં સિદ્ધ તો એ કરવું છે ને? કારણસમયસાર ને કાર્યસમયસાર બેની વાત ઉપાડી છે ને? બેય શુદ્ધ છે. અહીં એનો કળશ છે ને?

માથે ઉપાડ્યુંને ‘કાર્યસમયસારમાં ને કારણસમયસારમાં તફાવત નહીં હોવાનું એ કથન છે.’ એ કહેશે. વિભાવ છે એવું પહેલું જ્ઞાન કરવું. એ તો વસ્તુ તરીકે.... શુદ્ધ-અશુદ્ધના ભેદ પાડવા એ મિથ્યાદૃષ્ટિને હંમેશા હોય છે. ભેદની દૃષ્ટિ મિથ્યાદૃષ્ટિને હોય છે એમ કહે છે. આહાહા! સમ્યગ્દૃષ્ટિને તો હંમેશા (એવી માન્યતા હોય છે કે) કારણતત્ત્વ જે શુદ્ધ ધ્રુવતત્ત્વ અને કાર્યતત્ત્વ સિદ્ધ ભગવાન બંને શુદ્ધ છે.

શ્રોતા : એકલું દ્રવ્ય ત્રિકાળ શુદ્ધ છે એમ ન આવ્યું?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો આવ્યુંને કારણતત્ત્વ. કારણતત્ત્વ આવ્યુંને એમાં? કારણશુદ્ધ જ છે અને આ કાર્ય પણ શુદ્ધ છે. સિદ્ધ.. સિદ્ધ જેવું અહીં કરવું છે ને? કારણતત્ત્વ પણ શુદ્ધ છે ને કાર્યતત્ત્વ પણ શુદ્ધ છે. શુદ્ધાશુદ્ધ બે ભાગ છે એમ નથી, એમ કહેવું છે અહીં. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો સિદ્ધને શુદ્ધ સિદ્ધ કરવા છે ને? સિદ્ધ છે એ શુદ્ધ છે એમ સિદ્ધ કરવા છે. આગળ લેશે. ચાર વિભાવપણે જ્યાં સુધી સંસારી છે... ચાર વિભાવો ચારેય—ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિક એવા ચાર ભાવવાળા છે એ સંસારી છે. ભલે ચૌદમે હો, પણ એને હજી ઉદય ને ક્ષાયિક બે છે ને? અપરિણામી તો ત્રિકાળ છે. પર્યાયમાં કેવળીને ચૌદમે બે ભાગ છે ઉદય ને ક્ષાયિક, ત્યાં સુધી સંસારી છે. કહેશે ૪૯માં. કહે છે, શુદ્ધ તો કારણતત્ત્વ ને કાર્યતત્ત્વ બેય શુદ્ધ છે. એ દ્રવ્યમાં શુદ્ધાશુદ્ધ ભેદ પાડવા એમ છે નહીં. આહાહા! કથનનો અર્થ આ કે ત્રિકાળ શુદ્ધ છે અને કાર્ય જે થયું એ શુદ્ધ છે. અશુદ્ધપણું છે જ નહીં. શુદ્ધના ભેદ છે. એક કારણ અને એક કાર્ય. પણ દ્રવ્યમાં બે ભેદ—શુદ્ધાશુદ્ધ છે, એવું નથી. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા ત્રિકાળ શુદ્ધ છે, ધ્રુવ ત્રિકાળ શુદ્ધ છે અને સિદ્ધ ભગવાન કાર્યશુદ્ધ છે, પર્યાયથી શુદ્ધ છે. દ્રવ્યથી તો એ શુદ્ધ છે, પણ પર્યાયે શુદ્ધ છે. બેયને શુદ્ધ કહ્યા છે.

આ રીતે પરમાગમના અતુલ અર્થને સારાસારના વિચારવાળી સુંદર બુદ્ધિ... દેખો! ભગવાનના કહેલા પરમાગમ એના અતુલ અર્થ—ઉપમા વિનાનો અર્થ કાઢનારા... આહાહા! સારાસારના વિચારવાળી સુંદર બુદ્ધિ વડે... સાર અને અસારની વિચારવાળી—વિવેકવાળી સુંદર બુદ્ધિ વડે... દેખો! જે સમ્યગ્દષ્ટિ સ્વયં જાણે છે... પરમાગમના પરમાર્થનું બળ અને આગમના બળમાં... પરમાગમને એ કહેવું છે કે તારી ચીજ તદ્દન શુદ્ધ છે. જેવા સિદ્ધ ભગવાન શુદ્ધ છે એવો તું શુદ્ધ છો. એ પરમાગમના અતુલ અર્થને વિવેકવાળી બુદ્ધિથી નિર્ણય કરે તો આ નીકળશે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે ધર્મની રીત આવી. આમાં કાંઈ ઓલું ન આવ્યું કે લીલોતરી ન ખાવી, કંદમૂળ ન ખાવા, ફલાણું ન ખાવું, વ્રત લઈ લો વ્રત ઝટ. શેના વ્રત તારે મૂઢને? મિથ્યાદષ્ટિને વ્રત કેવા? આહાહા! હજી ચીજ શું છે? ધ્યેય કરવા(લાયક) ચીજ કેવી છે? એકલું શુદ્ધ.. એકલો શુદ્ધ.. પરમ પવિત્ર ધામ ભગવાન આત્મા. બસ, જેવા સિદ્ધ છે એવો આ આત્મા છે. ઓલા (સિદ્ધ) કાર્યરૂપે શુદ્ધ છે, દ્રવ્યરૂપે તો શુદ્ધ છે, આ કારણરૂપે ત્રિકાળરૂપે શુદ્ધ છે. બસ આટલો ફેર છે. એવું તત્ત્વ ભગવાન શુદ્ધભાવરૂપ એને અંતર્મુખથી અવલોકતાં પર્યાયમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-શાંતિ થાય, એને ધર્મ કહે છે.. એને ધર્મ કહે છે.

ઓહો! પરમાગમ ભગવાનની વાણી એનો અતુલ અર્થ, કહે છે, ઉપમા વિનાનો ભાવ કાઢતાં સારાસારના વિવેકવાળી સુંદર બુદ્ધિ વડે... હું તો શુદ્ધ ત્રિકાળ ધ્રુવ શુદ્ધ (છું). અશુદ્ધતાની ગંધ સ્વરૂપમાં છે નહીં. સંસારની ગંધ વસ્તુમાં નથી એમ કહે છે. સંસાર ઉદયભાવ એ વસ્તુમાં નથી. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ એની એકકોર વાત રહી. એ કહેશે. સમજાણું કાંઈ? અરે! આ વાત

એના જ્ઞાનમાં આવવી જોઈએ એમ કહે છે. એના જ્ઞાનમાં (આવવું જોઈએ કે) પરમાગમને આ કહેવું છે. સિદ્ધાંતને કહીને પણ કહેવું છે આ. ચારેય અનુયોગોમાં કહેવું છે આ. ત્રિકાળ વસ્તુ તે શુદ્ધ છે. બસ, એનો આશ્રય કરે તો ધર્મ થાય, એ એમાં આવી જાય છે. ચારેય અનુયોગમાં વીતરાગતા સ્થાપી છે ને? પંચાસ્તિકાયમાં. એનો અર્થ શું થયો? વીતરાગતા પ્રગટે ક્યારે? કે શુદ્ધનો આશ્રય લે ત્યારે.

એટલે કહે છે, સમ્યગ્દષ્ટિ પાછો સ્વયં જાણે છે, એમ. ભગવાને આગમમાં કહ્યું માટે જાણે છે એમ નહીં, એમ. અંદરમાંથી નિર્મળ પર્યાય દ્વારા ‘આ શુદ્ધ ધ્રુવ છે’ એમ એણે પકડ્યું છે, વેદ્ય છે, અનુભવ્યું છે. એ સમ્યગ્દષ્ટિ ત્રિકાળ પોતાના સ્વરૂપને શુદ્ધ જ અનુભવે છે. શુદ્ધ જ છે એમ કહે છે. અહીં તો સમ્યગ્દષ્ટિ અને પોતે પોતાથી જાણે. ત્રિકાળ વસ્તુ શુદ્ધ છે. કેમકે શુદ્ધ પર્યાય દ્વારા શુદ્ધને પકડ્યું એટલે શુદ્ધતાનું જે વેદન આવ્યું એમાં આખું તત્ત્વ જ શુદ્ધ છે. ત્રિકાળ શુદ્ધ છે એમ સમ્યગ્દષ્ટિ પોતાના સ્વભાવથી જાણે છે, એમ કહે છે. તેને અમે વંદન કરીએ છીએ.

પદ્મમલધારિદેવ મુનિ. અહીં તો મુનિની પ્રધાનતાનું કથન છે ને. મુનિ છે એ કંઈ ચોથા ગુણસ્થાનવાળાને વંદન ન કરે. અહીં તો મુનિની પ્રધાનતાનું કથન છે. સમજાણું કાંઈ? બનારસીદાસે કહ્યું છે ત્યાં કે સમ્યગ્દષ્ટિને વંદન છે. આવે છે ને? એ પ્રશ્ન આવ્યો હતો કાલ ઓલામાં સન્મતિ સંદેશ. સમ્યગ્દષ્ટિ શુદ્ધ છે કે નહીં? બનારસીદાસે વંદન કર્યું છે. આવે છે ને? આ છે તે મુનિ પોતે છે ને. જે પોતે સમ્યક્ દ્રષ્ટિ સહિત અને ચારિત્ર સહિત છે, જે આ આત્માને શુદ્ધ સ્વયં અનુભવે ને જાણે અને શાસ્ત્રોમાંથી કાઢીને સાર અર્થ તો આ કાઢ્યો એણે.... એમાંથી કાઢી કાઢીને (એમ કાઢે કે) અશુદ્ધ પણ છું ને શુદ્ધ પણ છું, દ્રવ્ય અશુદ્ધ પણ છે ને શુદ્ધ પણ છે. એમ નથી. પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે એને છોડી દીધું છે. એને છોડી દીધું છે. નહીં, નહીં, એ નહીં, આ.

એવા મુનિઓને અમે વંદન કરીએ છીએ. જેણે અંતરમાં પૂર્ણાનંદ શુદ્ધ એને સ્વયં પોતાની દૃષ્ટિએ જાણ્યો અને અનુભવ્યો, અને અહીં તો ચારિત્રવંત સહિત છે (એમ કહ્યું), સ્વરૂપમાં જેની રમણતા જામી ગઈ છે, આનંદની ઉગ્ર દશા જેને પર્યાયમાં આવી છે, એવા ધર્માત્માને, મુનિ પોતે કહે છે કે અમે વંદન કરીએ છીએ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

હવે ઓગણપચાસ. આ દ્રવ્ય શુદ્ધ, અશુદ્ધ છે એની વાત હતી હોં. પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે એ વાત તો અહીં કાઢી નાખી છે. એ હવે અહીં સ્થાપે છે. **एदे सव्वे भावा ववहारणयं पडुच्च भणिदा हु।** કઈ નયે અમે કહીએ કે આ નહીં હવે? પહેલામાં આવ્યું હતું કે ક્યા નયથી હું જાણું સુબુદ્ધિ ને કુબુદ્ધિનો ભેદ? ત્રિકાળ ધ્રુવ શુદ્ધ છે.

एदे सव्वे भावा ववहारणयं पडुच्च भणिदा हु ।

सव्वे सिद्धसहावा सुद्धणया संसिदी जीवा ।।४९।।

આ સર્વ ભાવ કહેલ છે વ્યવહારનયના આશ્રયે;

સંસારી જીવ સમસ્ત સિદ્ધસ્વભાવી શુદ્ધનયાશ્રયે. ૪૯.

ટીકા : આ, નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનયના ઉપાદેયપણાનું પ્રકાશન (-કથન) છે. નિશ્ચયનય પણ જાણવાલાયક છે અને વ્યવહારનય પણ જાણવાલાયક છે—ઉપાદેયનો અર્થ એ. વ્યવહારનયનો વિષય છે એ જાણવાલાયક છે. ઉપાદેયપણાનું પ્રકાશન.... ઉપાદેય એટલે જાણવું. છેને ઓલામાં 'નયને ગ્રહણ (કરવું)' કીધું છે ને? ટોડરમલમાં કહ્યું છે. વ્યવહારનયને ગ્રહણ કરવાયોગ્ય કીધું છે ને? ગ્રહણ કરવું એટલે જાણવું. ગ્રહણ કરવું એટલે આદરવું નહીં. આ તો છે, પર્યાયમાં વિભાવો છે, બસ. જાણવાલાયક છે, આદરવાલાયક નથી. નીચે નોટમાં ખુલાસો.

પ્રમાણભૂતજ્ઞાનમાં એટલે કે દ્રવ્યનું જ્ઞાન ને પર્યાયનું જ્ઞાન—બેના જ્ઞાનમાં... પ્રમાણભૂત એટલે નિશ્ચય અને વ્યવહાર બેયનું એક સાથે જ્ઞાન તેને પ્રમાણભૂતજ્ઞાન કહીએ. એકલો શુદ્ધદ્રવ્યનું જ્ઞાન એ નિશ્ચય, પર્યાયનું—વ્યવહારનું જ્ઞાન એ વ્યવહાર. બેનું એક સાથે જ્ઞાન એ પ્રમાણજ્ઞાન. પ્રમાણભૂતજ્ઞાનમાં શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું... ત્રિકાળી શુદ્ધ વસ્તુ નિત્યાનંદ પ્રભુ એનું તેમજ તેના પર્યાયોનું... તેની દશામાં રાગાદિ હોય એનું બંનેનું સમ્યક્ જ્ઞાન હોવું જોઈએ. બંનેનું સમ્યક્જ્ઞાન હોવું જોઈએ. 'પોતાને કથંચિત વિભાવપર્યાય વિદ્યમાન છે...' જેને પર્યાયમાં વિભાવ નથી એમ માને, એનું તો એકાંતિક જ્ઞાન થયું. પોતાને કથંચિત્ એટલે પર્યાયદૃષ્ટિએ વર્તમાનમાં વિભાવ-વિકાર છે. એવો સ્વીકાર જ જેના જ્ઞાનમાં ન હોય... પર્યાયની વાત છે, ઓલી દ્રવ્યની હતી. શુદ્ધ દ્રવ્ય અને અશુદ્ધ દ્રવ્ય. દ્રવ્યના બે ભાગ. અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક, શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક આવે છે કે નહીં? એ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક વ્યવહાર-પર્યાયમાં જાય છે. શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક ને અશુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિકનય—એવા જે ભેદ પાડે છે દ્રવ્યમાં, એ ખોટી વાત છે. અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનો અર્થ જ પર્યાય છે. દ્રવ્ય અશુદ્ધ ને દ્રવ્ય શુદ્ધ—એવા ભેદ છે નહીં. એ તો દ્રવ્ય પોતે અશુદ્ધપણે પરિણમ્યું પર્યાયે, એટલું બતાવે એને અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનય કહીએ. બાકી એ તો વ્યવહારનય જ છે. આહા! નયના ઝઘડા.

શ્રોતા : અણસમજણના ઝઘડા ને...?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અણસમજણના ઝઘડા. નયના ઝઘડાનો અર્થ શું? ઉભય નયે જગત ભરમાયો છે, એમ આવે છે ને? નયે ભરમાવ્યો છે?

પોતાને કથંચિત વિભાવપર્યાય છે. ન હોય તો વર્તમાન આનંદનો—પ્રત્યક્ષ પૂર્ણ આનંદનો અનુભવ હોવો જોઈએ. પૂર્ણ આનંદનો અનુભવ નથી, એનો અર્થ કે પર્યાયમાં વિકાર છે. આ બધું સમજવામાં રોકાવું એ કરતાં કરવા માંડે તો? આ વ્રત ને નિયમ ને અપવાસ, તપસ્યા. રણમાં પોક મૂકવા જેવું થાય બધું તારું. ચાર ગતિમાં રખડવાનો છે એ. આ વસ્તુ છે એમાં ગતિ ને ગતિનો ભાવ જ જ્યાં નથી. એવી ચીજને અંતરમાં અનુભવ ને દૃષ્ટિ વિના બધું થોથા છે. આહાહા!

ધર્મી જીવ પોતાના ત્રિકાળી દ્રવ્યને શુદ્ધ જાણે છે, તેમ પર્યાયમાં કથંચિત્ રાગાદિ વિકલ્પ પણ છે. કથંચિત્ કોઈ અપેક્ષાએ વિભાવ પર્યાય પર્યાયદૃષ્ટિએ છે, એમ. એવો સ્વીકાર જ જેનામાં ન હોય, તેને શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું પણ સાચું જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. વિભાવપર્યાય છે, બસ એટલું. એનો પણ જેને સ્વીકાર ન હોય તો તો એને શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું પણ સાચું જ્ઞાન ન હોય. કારણ કે એના અભાવસ્વભાવસ્વરૂપ શુદ્ધદ્રવ્ય છે. આ વિભાવ છે એવું પણ જેને જ્ઞાન નથી, એને વિભાવ રહિત શુદ્ધભાવ એના તરફના ઢળવાનું એને જ્ઞાન હોતું નથી. જ્ઞાન જ નથી એમ કહે છે. શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું પણ... એમ. સાચું જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે ને? પુણ્ય-પાપ નથી? એ કાંઈ સસલાના શીંગડા છે? (સર્વથા) નથી એવું છે? વસ્તુમાં નથી, ગુણમાં નથી, ધ્રુવમાં નથી. પર્યાયમાં વિકારી પર્યાય છે. દ્રવ્ય પોતે વિકારવાળું છે એ સ્વીકાર મિથ્યા છે. તેમ પર્યાયમાં વિકાર નથી એ પણ સ્વીકાર જૂઠો છે.

માટે ‘વ્યવહારનયના વિષયોનું પણ જ્ઞાન તો ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે’... આ ગ્રહણ કરવું એટલે જાણવું, એમ. વ્યવહારનયના વિષયોનું... પુણ્ય-પાપના વિભાવભાવ મેલા ભાવ છે એવું જ્ઞાન તો જાણવું જોઈએ. એ ન જાણે એને શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું સાચું જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. અશુદ્ધતાની અપેક્ષાએ ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. અશુદ્ધતા પર્યાયમાં નથી, તો ત્રિકાળ શુદ્ધ છે (એમ) આવ્યું ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ? એવી વિવક્ષાથી જ એટલે એમ કહેવામાં માગે છે તેથી અહીં વ્યવહારનયને ઉપાદેય કહ્યો છે. આમ કહેવા ધારે છે કે વ્યવહાર છે એવું જ્ઞાન એણે કરવું જોઈએ. એટલું કહેવા માગે છે એથી વ્યવહારનયને આ ઉપાદેય કહેવામાં આવ્યો છે.

શ્રોતા : એ શું કામ નાખ્યું? માંડ માંડ ઉપાદેય.... હવે....?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો કરી રાખ્યો નથી પહેલેથી? મોક્ષમાર્ગપ્રકાશમાં ‘ગ્રહણ કરવાનું’ કહ્યું છેને બેય નયને? એનો અર્થ જ કે ‘જાણવું’ એમ ગ્રહણ કરવાનો અર્થ છે. જાણવાલાયક છે એટલું કહેવા ઉપાદેય કહ્યું. જ્ઞાનમાં તો જાણવું જોઈએને? જ્ઞાનમાં વિષય છે. ‘છે’ એવું વિષય ન આવે તો તો એ જ્ઞાન ખોટું થયું. પર્યાયમાં હોં. અશુદ્ધતા પર્યાયમાં છે એવો સ્વીકાર ન હોય તો તો એકાંત જ્ઞાન થઈ જાય. એને શુદ્ધદ્રવ્યનું પણ સાચું જ્ઞાન હોય જ નહીં. અહીં, એને જાણવાલાયક છે એની અપેક્ષાએ વ્યવહારનયને ઉપાદેય કહ્યો છે. ‘તેમનો આશ્રય ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે’ એવી વિવક્ષાથી નહીં. વ્યવહારનયનો આશ્રય કરવાલાયક છે... જ્યાં ભેદનો આશ્રય કરવાલાયક નથી, ત્યાં વળી રાગનો આશ્રય કરવાલાયક એ તો હોઈ શકે નહીં. ‘તેમનો આશ્રય ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે’ એવી વિવક્ષાથી નહીં. એમ કહેવા માગતા નથી. વ્યવહારનયના વિષયોનો આશ્રય... જેટલો રાગાદિ ભાગ વ્યવહાર.. અરે! પર્યાય આખી એનો આશ્રય (-આલંબન, વલણ, સંમુખતા, ભાવના) છોડવાયોગ્ય જ છે. એને જ્ઞાનમાં જાણવાલાયક છે. માળે આ વાત...

શ્રોતા : આ બધા ભેદો જાણવા? આ નયે આમ ને આ નયે આમ.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : છે એમ એને જાણે નહીં તો એ તો કુજ્ઞાન છે. વિભાવ નથી તો પછી એને વિભાવ ટાળવો રહ્યો નહીં ને સ્વભાવ (-પર્યાય) સુધારવો રહ્યો નહીં કાંઈ. હા, એ કઈ અપેક્ષાએ? ટળી જાય છે એ પણ રહ્યું નહીં તો. સ્વભાવનો આશ્રય કરતાં વિભાવ ટળી જાય છે એ રહ્યું નહીં. વિભાવ તો નથી તો ટળે શું? ક્યો ચેતનજી?

છે એમ જાણવું એ બરાબર. પર્યાયમાં હોં. અહીં તો ના પાડી. દ્રવ્યમાં શુદ્ધ-અશુદ્ધના ભેદ પાડે એ મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. આહાહા! આવું બધું.... શરીરના બળીયા તપમાં પણ ઉતરી ગયા. બહારની ક્રિયાકાંડમાં ધર્મ રહી ગયો. મનના તર્કના બળિયા એકલા શ્રુતજ્ઞાનમાં ઉતરી ગયા. બસ, ... એક જ છે, આમ છે ને તેમ છે. પણ અનેકાંત (કે) વસ્તુ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે અને પર્યાય અશુદ્ધ છે, એ પર્યાય દ્રવ્યમાં નથી.—એવું વિવેકી જ્ઞાન કરવા અનંતો અંદર અનેકાંતનો આશ્રય જોઈએ. અનેકાંત વિના વસ્તુ સાબિત ન થાય. ‘વ્યવહારના વિષયને ગ્રહવો’ એનો અર્થ કે જાણવો. ‘એને ગ્રહવો’નો (અર્થ) આલંબન લેવું એમ નહીં. એનું વલણ વ્યવહાર ઉપર રાખવું એમ નહીં. એની સન્મુખ રાખવું એમેય નહીં. એની વ્યવહારની ભાવના કરવી એમેય નહીં.

એ તો છોડવાયોગ્ય જ છે, લ્યો. એમ સમજાવવા પ૦મી ગાથામાં વ્યવહારનયને સ્પષ્ટપણે હેય કહેવામાં આવશે. અહીં ઉપાદેય કહ્યું તેનો અર્થ કે જાણવાલાયક છે. ઉપાદેયનો અર્થ ગ્રહણ કરવાલાયક હોય તો ત્યાં પાછું છોડવાલાયક કહેશે. સમજાણું? આ ઉપાદેયની વ્યાખ્યા આવે છે આ તો. વ્યવહારનયને સ્પષ્ટપણે હેય કહેવામાં આવશે. જે જીવને અભિપ્રાયમાં શુદ્ધાત્મદ્રવ્યના આશ્રયનું ગ્રહણ... શુદ્ધ ચૈતન્યભગવાન પૂર્ણ આનંદનું ગ્રહણ ને પર્યાયના આશ્રયનો ત્યાગ... આશ્રયનો ત્યાગ હોય, તે જ જીવને દ્રવ્યનું તેમજ પર્યાયનું જ્ઞાન સમ્યક્ છે... પર્યાય પણ ગ્રહણ કરવાલાયક, આદરવાલાયક છે, દ્રવ્ય પણ આદરવાલાયક છે (તો) બે ભેદ કેમ પડ્યા? રાગાદિ પણ આદરવાલાયક ને દ્રવ્ય પણ આદરવાલાયક એમ છે નહીં.

જે જીવને અભિપ્રાયમાં શુદ્ધાત્મદ્રવ્યના આશ્રયનું ગ્રહણ (-આલંબન, વલણ, સંમુખતા વિગેરે... પર્યાયનો આશ્રયનો ત્યાગ હોય, તે જીવને દ્રવ્યનું એટલે વસ્તુનું તેમજ પર્યાયનું જ્ઞાન સમ્યક્ છે એમ સમજવું, અન્યને નહીં. જેને, પર્યાયનું, રાગાદિનું પણ આદરવું છે એવું જે જ્ઞાન છે તે જ્ઞાન સાચું હોઈ શકે નહીં. આ વ્યાખ્યા, ઉપાદેયપણાનું પ્રકાશન એની વ્યાખ્યા કરી. ઉપાદેય કેમ કહ્યું? ગ્રહણ કરવાલાયક છે એવા અર્થમાં ઉપાદેય નથી. જાણવાલાયક છે એવા અર્થમાં ઉપાદેય કહ્યું છે.

પૂર્વે જે વિભાવ પર્યાયો ‘વિદ્યમાન નથી’ એમ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યા છે તે બધા વિભાવપર્યાયો ખરેખર વ્યવહારનયના કથનથી વિદ્યમાન છે. વસ્તુમાં નથી એમ કહ્યું હતું, દ્રવ્યસ્વભાવમાં નથી એમ કહ્યું હતું, પણ બધા વિભાવપર્યાયો ખરેખર વ્યવહારનયના પર્યાયના

કથનથી વિદ્યમાન છે. ના પાડી હતી તે છે. ના પાડી હતી દ્રવ્યમાં, (પણ) પર્યાયમાં છે. બીજી રીત છે. વ્યવહારનય કીધેલોને? વળી જેઓ (વ્યવહારનયના કથનથી) ચાર વિભાવભાવે પરિણત હોવાથી... સંસારીથી લઈને ચૌદમા (ગુણસ્થાન) સુધી. ત્યાં ક્ષાયિકભાવ પણ વિભાવમાં નાખી દીધો. કારણ કે ત્યાં સિદ્ધને ચૌદમે ક્ષાયિકની સાથે ઉદય છે ને? એકલો ક્ષાયિક નથી તેથી. ચાર વિભાવભાવે પરિણત હોવાથી સંસારમાં પણ રહ્યા છે એમ કહે છે. તે બધા શુદ્ધનયના કથનથી શુદ્ધગુણપર્યાયો વડે સિદ્ધભગવંતો સમાન છે, લ્યો. એ વિશેષ વાત આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ સુદ ૧, બુધવાર, તા. ૨૩-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૪૯-૫૦, શ્લોક-૭૩, પ્રવચન નં. ૪૮

જે નથી કહ્યું એ છે એમ કહે છે. નથી શેમાં? વસ્તુમાં. ત્રિકાળ ચૈતન્યઘાતુ આનંદ એ વસ્તુમાં એ ચાર (ભાવ) નથી અને એને જ ખરેખર જીવ કહેવામાં આવે છે કે જેમાં ચાર આ નથી. એને શુદ્ધભાવ કહો કે જીવ કહો કે આત્મા કહો—એ ચીજ એમાં એ ચાર (ભાવ) નથી કહ્યું હતું, એ જ પર્યાયનયે—વ્યવહારનયે એ ચાર (ભાવ) પર્યાયમાં છે. ખરેખર (વ્યવહારનયમા કથનથી) વિદ્યમાન છે. વળી... એટલી વાત કરી. ના પાડી હતી એ આ રીતે હા—એમ બે વાત કરી. આ ગાથાઓ ૪૮ ને ૫૦ તો છેલ્લામાં છેલ્લો સાર છે.

વળી જેઓ (વ્યવહારનયના કથનથી) ચાર વિભાવભાવે પરિણત હોવાથી સંસારમાં પણ રહ્યા છે... ચૌદમા ગુણસ્થાન સુધી સંસાર કહેવાય છે. ચૌદમા ગુણસ્થાને પણ ઉદયભાવ છે. ક્ષાયિક છે, ઉદય છે, પરિણામિક તો ત્રિકાળ છે. તેને વ્યવહારનયના કથનથી (એટલે) પર્યાયદૃષ્ટિથી જોતાં ચાર વિભાવપર્યાયપણે પરિણત હોવાથી સંસારમાં પણ છે પર્યાયો. તે બધા... વળી ફેરવે છે પાછું. પર્યાયમાં એ ચાર હોવા છતાં શુદ્ધનયના કથનથી શુદ્ધગુણપર્યાયો વડે સિદ્ધભગવંતો સમાન છે. વસ્તુ ત્રિકાળ દ્રવ્ય તો સિદ્ધ ભગવાન જેવી છે, એમાં એ ચાર ભાવ નથી. આહાહા!

(અર્થાત્ જે જીવો વ્યવહારનયના કથનથી ઔદયિકાદિ વિભાવભાવોવાળા હોવાથી સંસારી કહ્યા પર્યાયથી, તેઓ બધા શુદ્ધનયના કથનથી... શુદ્ધ ગુણો અને શુદ્ધપર્યાયવાળા હોવાથી સિદ્ધ સમાન (સદ્રશ) છે. એની પર્યાય પણ શુદ્ધ છે શક્તિરૂપે, કહે છે. એના ગુણો ને પર્યાયો બધું શુદ્ધ જ છે. સિદ્ધ સમાન... સિદ્ધને ભલે પ્રગટ છે, અહીં પણ પ્રગટ છે પર્યાય અંદર. એવો જે શુદ્ધ ગુણપર્યાયવાળું તત્ત્વ એ સિદ્ધ સમાન છે અને એ જ ઉપાદેય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એકકોર કહ્યું કે ચાર વિભાવપણે સંસારમાં રહ્યા છે. એ સંસારી જીવને પર્યાયોના પ્રકાર ભલે હો પહેલે (ગુણસ્થાન)થી ચૌદમા સુધી, પણ અંતર દૃષ્ટિથી જોતા એ સિદ્ધસમાન એકરૂપ શુદ્ધ ધ્રુવ જેમાં ગુણ ને પર્યાયો નિર્મળ ત્રિકાળ પડ્યા છે, એ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે.

એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં પાંચમા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે... આધાર આપે છે. પદ્મમલધારિદેવ આધાર આપે છે.

વ્યવહરણનયઃ સ્યાદ્યપિ પ્રાક્પદવ્યા-
મિહ નિહિતપદાનાં હંત હસ્તાવલમ્બઃ ।

તદપિ પરમમર્થ ચિચ્ચમત્કારમાત્રં

પરવિરહિતમન્તઃ પશ્યતાં નૈષ કિંચિત્ ।।

શ્લોકાર્થ : જોકે વ્યવહારનય આ પ્રથમ ભૂમિકામાં જેમણે પગ મૂક્યો છે એટલે કે જે ગુણ-ગુણીના ભેદના વિકલ્પમાં-વિચારમાં ઊભો હોય છે. કે આ આત્મા જ્ઞાન છે, આનંદ છે— એવા ભાવમાં ઊભો હોય છે. એવા જીવોને, અરેરે! હસ્તાવલંબરૂપ ભલે હોય... કહે છે કે એવો જ્ઞાનનો ભેદવાળો અંગ જે વચમાં આવે છે... બીજો કોઈ ઉપાય નથી, એને સમજાવવું હોય અને પોતાને સમજવું હોય તોપણ. વસ્તુ પોતે ધ્રુવ છે ગુણી, એમાં આ ગુણ છે જ્ઞાન ને આનંદ ને— એવો ભાવ પ્રથમ આવે છે. અરેરે! હસ્તાવલંબ કહ્યું પાછું. ખેદ થઈને કહે છે એમ. અરેરે! શું થાય? વસ્તુને સમજવા એવો પહેલો વિકલ્પ ગુણ-ગુણીના ભેદનો—એવી ચીજ અંદર આવે છે પહેલા. તોપણ જે જીવો ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર, પરથી રહિત... જે અંતર નિર્વિકલ્પ અનુભવમાં પડ્યા હોય છે, જેને ભેદનું લક્ષ છૂટી ગયું છે. એકલો ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર એવા પરમ પદાર્થને... પરથી વિરહિતને, ભેદ ને વિકલ્પથી રહિતને... જે ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર પરમ પદાર્થ... પરથી રહિત એવો પરમપદાર્થ એમ. સવિકલ્પદશામાં એ પ્રકારનો ભાવ હોય છે ભલે, પણ વસ્તુનો અનુભવ કરતાં અંતરમાં દેખે એ વ્યવહાર કાંઈ નથી—વસ્તુ જ નથી. ઓહોહો!

આવા ઝઘડા નિશ્ચય-વ્યવહારના મોટા, લ્યો. વ્યવહારનયનો નભાવ કરવો અને આત્માની શુદ્ધિ કરવી. અહીં તો વ્યવહાર હજી તો એવો લીધો સવિકલ્પદશામાં કે ગુણ-ગુણીના ભેદનો વિકલ્પ આવે છે. એકદમ અજાણ્યું તત્ત્વ છે અનાદિથી, એથી એને જાણવામાં અથવા જણાવવામાં ‘આ આત્મા જ્ઞાન છે, આનંદ છે, જ્ઞાન એનું લક્ષણ છે’... લ્યોને, છેલ્લામાં છેલ્લું એ એક જ. જ્ઞાનલક્ષણ છે એનાથી લક્ષ્ય (સુધી પહોંચવું) એટલો ભેદ પડ્યોને? એટલો ભેદ આવે છે, છતાં એ કાંઈ ચીજ—વસ્તુ નથી. અંતર્મુખ દૃષ્ટિ કરતાં એ ચીજ—વ્યવહાર કાંઈ ચીજ નથી. સમજાય છે કાંઈ? અરે! ધર્મની રીત આવી ઝીણી. માણસને (એમ લાગે કે) વ્યવહારથી થાય, વ્યવહારથી કાંઈ થાય. અહીં તો કહે છે, ગુણ-ગુણીના ભેદનો વિકલ્પ એનાથી થાય નહીં. હોય છે તેથી, કહે છે, ખેદ વર્ણવ્યો છે, અરેરે! સીધો આત્મા અનુભવમાં આવ્યો નથી એટલે એને વચમાં આવો ભેદ આવે છે. આહાહા!

એ જાતનું તત્ત્વનું યથાર્થ જ્ઞાન કરવા ‘આ આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે’ એવો ભેદરૂપ ભાવ—વિકલ્પ વ્યવહાર આવે છે. અરેરે! શું કરીએ? ખેદ છે કે વચમાં આ આવે છે, એમ કહે છે. વ્યાખ્યાનમાં લખ્યું છેને ગજાધરે? એણે તો એમ લખ્યું છે કે અરેરે! ખેદ છે. અમારું ચાલે તો એ વ્યવહારનો આશ્રય જ ન લઈએ. પણ આવે છે, શું થાય? અજાણ્યા તત્ત્વ અનાદિનું છે એટલે એને પકડવામાં સીધો અભેદ પકડી શકે એવું એને જ્ઞાન નથી. એથી એને એમ સમજાવે છે અને

પોતે પણ એમ વિકલ્પથી (સમજે કે) આ આત્મા ‘આ જ્ઞાન તે આત્મા, લક્ષણ જ્ઞાન તે આત્માનું’.—એવો એને પ્રથમ ભાવ હોય છે સવિકલ્પદશામાં. આહાહા!

તોય, કહે છે કે એ ખેદ છે, એનાથી પ્રાપ્ત થતું નથી. એ તો સીધો નિર્વિકલ્પ ચૈતન્યમાત્ર આત્મા પરમ પદાર્થ વસ્તુ ભગવાન આત્મા એને જોતાં... અંતરંગમાં દેખે છે એમ કહ્યુંને? વસ્તુ અખંડ અભેદ ઉપર જ્યાં દૃષ્ટિ પડી, ‘આ અખંડ અભેદ છે’ એ વિકલ્પ નહીં, અંતરમાં નિર્વિકલ્પ દશા દ્વારા અભેદ ઉપરનો આશ્રય કરીને જોવે અને અનુભવે છે, તેમને એ વ્યવહારનય કાંઈ નથી. લ્યો, વ્યવહારનય પ્રયોજનવાન છે એના વાંધા. પ્રયોજનવાનનો ક્યાં અર્થ હતો....? વસ્તુસ્વરૂપ અભેદનો આશ્રય કર્યો અને પછી પર્યાયમાં રાગાદિ છે કે શુદ્ધતાના અંશો ઓછા છે, એ શુદ્ધતાના અંશો વધે છે ને રાગાદિ અંશ ઘટે છે—એવા અનેકભાવોને જાણવા, બસ એ વ્યવહાર છે. પ્રયોજનવાનની વ્યાખ્યા આ છે. કાર્યકારી છે, બંને નયો કાર્યકારી... આવે છેને પાછું? લ્યો. પણ એનો અર્થ શું?

ઓહોહો! ચૈતન્ય ભગવાન એ તો પ્રત્યક્ષ પોતાના સ્વભાવથી જણાય એવી ચીજ છે. એને કોઈ ભેદ કે વિકલ્પથી જણાય એવો સ્વભાવ નથી. પણ છતાં અનાદિથી એ વસ્તુનું સ્વરૂપ શું છે એવું લક્ષમાં લીધું નથી, એથી સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ ટૂંકામાં કહ્યું કે જ્ઞાનલક્ષણ તે આત્મા, એ જાણે તે આત્મા. એવો વ્યવહાર વચમાં હોય છે. પણ એ અંતરના સ્વરૂપની દૃષ્ટિમાં, અનુભવમાં હોય છે એને વ્યવહારનય કાંઈ નથી. ઉપાદેય તો એ (અભેદ આત્મા) છે. શું કહે છે આ? એમાં કરવું શું અમારે? એમ કહે. આવો આત્મા છે વસ્તુ એને પહેલો વિકલ્પ દ્વારા, જેવો છે એવો જ્ઞાન યથાર્થ સ્વભાવ... વ્યવહાર આવ્યોને? એને એ વિકલ્પનો ભાગ પહેલો આવે, હોય, પણ અંતર સ્વભાવનું અવલંબન લઈને અંતર દેખતાં, અનુભવતાં એ વ્યવહાર સ્વાશ્રિત છે નહીં. વ્યવહાર છે જ નહીં કાંઈ.

વળી (આ ૪૯મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે)... પોતે કહે છે. આ સમયસારનો આધાર આપ્યો હતો.

શુદ્ધનિશ્ચયનયેન વિમુક્તૌ

સંસૃતાવપિ ચ નાસ્તિ વિશેષઃ ।

एवमेव खलु तत्त्वविचारे

शुद्धतत्त्वरसिकाः प्रवदन्ति ।। ૭૩ ।।

શ્લોકાર્થ : શુદ્ધનિશ્ચયનયથી... વસ્તુથી જોતાં મુક્તિમાં તેમજ સંસારમાં તજ્જાવત નથી વસ્તુમાં. મુક્તિની એક સમયની પર્યાય અને સંસારની એક સમયની અવસ્થા, એ વસ્તુમાં છે નહીં. વસ્તુ તો મુક્તિની પર્યાયમાં અને સંસાર પરિણતિમાં જેવી છે એવી છે. શુદ્ધનિશ્ચયનયથી એટલે ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વભાવને જોનારી નયથી અથવા ત્રિકાળીને જોવું એ જ નિશ્ચયનય છે. એ

નયથી જોઈએ તો મુક્તિની પર્યાય વખતે કે સંસારની પર્યાય વખતે વસ્તુમાં કાંઈ ફેર-તફાવત નથી. વસ્તુ તો ધ્રુવ ચૈતન્ય સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ પરમાત્મસ્વરૂપ, પોતાનું પરમાત્મસ્વરૂપ પરમસ્વરૂપ-પરમાત્મસ્વરૂપ, એમાં તો મુક્તિ અને સંસારમાં બેમાં કાંઈ ફેર નથી. સમજાય છે કાંઈ?

આમ જ ખરેખર, તત્ત્વ વિચારતાં... આમ જ ખરેખર એવમેવ સ્વલુ તત્ત્વવિચારે... એવ એ સ્વલુ તત્ત્વવિચારે... એમ છે ને? આમ જ ખરેખર, તત્ત્વ વિચારતાં (-પરમાર્થ વસ્તુસ્વરૂપનો વિચાર અથવા નિરૂપણ કરતાં)... એ તો કથન છે. શુદ્ધ તત્ત્વના રસિક પુરુષો કહે છે. ઓહો! જ્ઞાનરસનું સત્ત્વ-તત્ત્વ એકલું ધ્રુવ એનું તત્ત્વ વિચારતા બે ભેદોવાળું તત્ત્વ નથી. તત્ત્વ તો અભેદસ્વરૂપ એક જ છે, એમ શુદ્ધ તત્ત્વના રસિક પુરુષો કહે છે. દેખો! ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા સત્તા સત્.. સત્ની સત્તા એવી ધ્રુવ છે કે જેમાં આ બે પ્રકારના ભેદો નથી. એ તો એકરૂપ જ વસ્તુ ત્રિકાળી ધ્રુવ છે. એ તત્ત્વના રસિલાઓ-તત્ત્વના રસિકપુરુષો એમ કહે છે અથવા એમ અનુભવે છે. 'કહે છે' એ તો ભાષા છે. સમજાણું કાંઈ? આરે! આવો ધર્મ ભારે ભાઈ! એમાં પોષા, પડિકમણા, સામાયિક તો ક્યાંય આવ્યું નહીં. એ બધી પર્યાયો ને વિકલ્પો વસ્તુમાં નથી, એમ આવ્યું. હવે ૫૦. સારમાં સાર ગાથા છે ૫૦. ૫૦ની ... ગુંજી ઉઠે છે, ગુંજે છે. ભાઈ કહેતા હતા પ્રકાશદાસ. પ્રકાશદાસે સાંભળી છે ને ૫૦મી? ત્યાં સાંભળ્યું છે ન્યાં રાજકોટ. આ રાજકોટ વંચાઈ ગયું છે. ૧૫મીના....

પુવ્વુત્તસયલભાવા પરદવ્વં પરસહાવમિદિ હેયં ।

સગદવ્વમુવાદેયં અંતરતચ્ચં હવે અપ્પા ॥૫૦॥

પૂર્વોક્ત ભાવો પર-દરવ પરભાવ, તેથી હેય છે;

આત્મા જ છે આદેય, અંત:તત્ત્વરૂપ નિજદ્રવ્ય જે. ૫૦

ટીકા : આ, હેય-ઉપાદેય અથવા ત્યાગ-ગ્રહણના સ્વરૂપનું કથન છે. હેય કોણ છે, ઉપાદેય કોણ છે, ત્યાગવાયોગ્ય કોણ છે ને ગ્રહવાયોગ્ય કોણ છે? ઓહોહો! ચાર ભાવો એ ત્યાગવાયોગ્ય છે એમ કહે છે. ક્ષાયિકભાવ એ પર્યાય છે ને? અહીં તો હજી ઉદયભાવ રાગ છોડવો, છોડવાયોગ્ય છે, હેય છે (એમ) કરવું કઠણ પડે છે. અરે ભગવાન! આહાહા! હવે તો વ્યવહાર નિભાના હૈ... નિભાના.. શું? નિભાતે હુએ... અરે ભગવાન! અરે! મારગડા જુદા પ્રભુ! તારા (માર્ગ) જુદા છે હોં. આહાહા!

અહીં તો ચાર ભાવને હેય કહ્યા છે, ત્યાગવાયોગ્ય કહ્યા. આહાહા! એક ત્રિકાળીભાવને જ ઉપાદેય ને ગ્રહણ કરવાયોગ્ય કહ્યો. આ એનું મથાળું. આહાહા! ભગવાન આત્મા એના બે ભાગ—એક પર્યાયનો ભાગ ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિક અને એક (ભાગ) ત્રિકાળી અંતર ભાગ. અંતર ત્રિકાળી તે ઉપાદેય અને તે ગ્રહણ કરવાલાયક અને ચાર ભાવ તે હેય અને

છોડવાલાયક છે. આ વાત કીધી છે. આહાહા! પહેલું મથાળું આ છે. વ્યવહાર દયા-દાન, વ્યવહાર રત્નત્રય છોડવાલાયક છે એ તો ક્યાંય રહી ગયું. આ તો નિશ્ચયરત્નત્રય પર્યાય એ હેય, છોડવાયોગ્ય છે, ત્યાગવાયોગ્ય છે, ગ્રહવાયોગ્ય નથી એમ કહે છે. આહાહા! બે અર્થ કર્યા છે પાઠમાં. હેય-ઉપાદેય અને ત્યાગ-ઉપાદાન. **લક્ષણ કથનમ્ इदम्...** સ્પષ્ટ કર્યું. ભગવાન આત્મામાં હેય શું? પહેલો વ્યવહાર લીધો છે. ત્યાજ્ય શું? અને ઉપાદેય ને ગ્રહણ શું? પહેલો વ્યવહાર લીધો. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે જે કોઈ વિભાવગુણપર્યાયો છે—ચાર ભાવોની પર્યાયો તેઓ પૂર્વે (૪૯મી ગાથામાં) વ્યવહારનયના કથન દ્વારા ઉપાદેયપણે જાણવાયોગ્ય કહેવામાં આવ્યા હતા... ત્યાં જાણવામાં જાણવાયોગ્ય કહેવામાં આવ્યા હતા. ઉપાદેયનો અર્થ થઈ ગયો છે અહીં ‘જાણવાલાયક.’ ચાર ભાવો જાણવાલાયક છે. એ તો ‘વ્યવહારનય જાણેલો પ્રયોજનવાન છે’ એ વાત આવી ગઈ છે પહેલા. એકાંતથી વ્યાખ્યા લીધી છે એમ કહે છે. એકાંત અમારે નથી. એકાંત ગ્રહણ ન કરવો, એમ. પહેલું એ કઈ નયનું કથન છે... એકાંત ગ્રહણ... શુદ્ધપણું.. શુદ્ધપણું.. શુદ્ધપણું ગ્રહવાયોગ્ય છે ને વ્યવહાર ગ્રહવાયોગ્ય નથી (એમાં) એકાંત થઈ જાય છે. એ એકાંત શુદ્ધ જ આદરવાલાયક છે. વ્યવહાર કરવાલાયક કે આદરવાલાયક નથી (એમ માને તો) એકાંત થઈ જાય છે. અહીં કહે છે વ્યવહાર આદરવાલાયક છે, કરવાલાયક છે (એમ માને તો) એ મિથ્યાત્વ થઈ જાય છે. મિથ્યા એકાંત થઈ જાય છે એમ કહે છે. અને ત્રિકાળી આદરણીય છે અને ત્રિકાળી તે ગ્રહવાલાયક છે એ સમ્યક્ એકાંત થાય છે. ત્યાં જ પર્યાયનું અનેકાંતનું જ્ઞાન સાચું થઈ જાય છે... વ્યવહારનયના કથન દ્વારા જાણવાયોગ્ય કહેવામાં આવ્યા હતા.

પરંતુ શુદ્ધનિશ્ચયનયના બળે એટલે (શુદ્ધનિશ્ચયનયે)... બધે ઠેકાણે એમ લખ્યું છે. પાઠમાં પરદ્રવ્ય પરભાવ इति हेयं.. એમ છે. અર્થમાં—શબ્દાર્થમાં પરસ્વભાવ પરદ્રવ્ય इति हेयं.. છે. ટીકામાં ‘હેય કેમ છે’ એમ કરીને પહેલું હેય મૂક્યું છે. શું કહ્યું એ? પાઠમાં એમ કહે છે કે ચાર ભાવ છે ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક—ક્ષાયિક સમકિત આદિ એ પરદ્રવ્ય છે. એ પરભાવ છે, એ પરસ્વભાવ છે અને હેય છે એમ કહ્યું છે. પણ શબ્દાર્થમાં સીધું મેળવવા એ ચાર છે પરસ્વભાવ છે પરસ્વભાવ, તેથી પરદ્રવ્ય છે, તેથી હેય છે. ટીકામાં કહ્યું કે ચાર ભાવ શુદ્ધનિશ્ચયના બળે હેય છે. હેય છે સીધું (એમ કહ્યું). એ હેય કેમ છે એ પછી મૂક્યું છે. આહાહા! એ હેય છે. કારણ કે હેય-ઉપાદેય કહ્યું હતુંને પહેલું? પણ હેય કેમ છે એનું કારણ મૂક્યું અને ઉપાદેય કેમ છે એનું કારણ મૂક્યું. સમજાણું કાંઈ? અલૌકિક વાત છે. આહાહા!

લોકોને સત્ય સાંભળવા (મળે નહીં). અભેદને આદરે તો ઠીક છે, લાભદાયક છે એ વાતમાં એને (એમ લાગે કે) પણ કરવું શું અમારે? પણ એ કરવું નથી? ખરેખર તો.... આ કહે છે ને? કે સ્વદ્રવ્ય ઉપાદેય છે. ઉપાદેય તો પરસ્વભાવ દ્વારા ઉપાદેય છે. ઉપાદેય તો દ્રવ્ય છે,

પણ (કોના દ્વારા)? પર્યાય દ્વારા. પણ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક પર્યાય તો પાછી પરસ્વભાવ થઈ ગઈ. એ પર્યાયથી ઉપાદેય છે. જેને અહીં પરભાવ-પરસ્વભાવ કહેશે, પરદ્રવ્ય કીધો, એનાથી ઉપાદેય કોણ છે? કે આ. સમજાણું કાંઈ? આ ગાથા મૂળ વસ્તુ છે, ઝીણી છે. હળવે હળવે ચાલે છે. ત્રણ ભાગ તો પાડ્યા પહેલાં. બે તો ટીકામાં પડ્યા હેય ને ઉપાદેય, ત્યાગ ને ગ્રહણ. હેય છે તે ત્યાગવાયોગ્ય છે. હેય કહો કે ત્યાગવાયોગ્ય કહો. ઉપાદેય કહો કે ગ્રહણ કરવાયોગ્ય કહો. થયું, બે ભાગ પડ્યા.

હવે પાઠમાં, **પરદવ્વં પરસહાવં ઇદિ હેયં** કહ્યું. એ બધા ચાર ભાવો ઉદય, ક્ષાયિકભાવ આદિ—દયા-દાનના વિકલ્પો, ઉપશમ સમકિત, ઉપશમ ચારિત્ર, ક્ષયોપશમજ્ઞાન, ક્ષયોપશમ ચારિત્ર, ક્ષયોપશમ સમકિત, ક્ષાયિક સમકિત આદિ—એ બધા પરદ્રવ્ય છે. એમ પાઠમાં પાછું એમ લીધું. ઓલું પદ સાથે મેળવવું છે ને? ભાવ તો કહેવો છે કે પરસ્વભાવ છે. એ પરસ્વભાવ છે માટે તે સ્વદ્રવ્ય નહીં એટલે પરદ્રવ્ય છે, માટે તે હેય છે એમ. ટીકાકારે આમ પાઠરૂં-સીધું લીધું કે હેય અને ઉપાદેય, ત્યાગ ને ગ્રહણકરવાલાયક શું ચીજ છે? ત્યારે કહે છે કે ત્યાજ્ય અને હેય એ ચાર ભાવ છે. શુદ્ધનિશ્ચયના બળે એટલે (નયે) તેઓ હેય છે. કોણ તેઓ? ચાર ભાવ. પોપટભાઈ! આરે! આવી વાત આકરી. ક્ષાયિક સમકિત, છઠ્ઠે ગુણસ્થાને ચારિત્રદશા.. ચારિત્રદશા.. સ્વસંવેદન નિજવૈભવ... કહ્યુંને કુંદકુંદાચાર્યે? મારા નિજવૈભવથી કહીશ. એવો નિજવૈભવ.... એ પરભાવ અને અહીં પરસ્વભાવ કીધો છે, પરસ્વભાવ. સ્વસ્વભાવ ત્રિકાળી નહીં. એ પરસ્વભાવ, એથી તે પરદ્રવ્ય, તેથી તે હેય છે. આહાહા!

અરે! પરમ સત્યની વાતું કાને પડતાં એને એમ લાગે કે એ.. એકાંત છે.. એકાંત છે. આહાહા! હવે એને ક્યારે જાવું અંદર? પર્યાયને પણ આદરણીય માને, કાર્યકારી માને, પ્રયોજનવાન તરીકે કાર્યકારી માને તો અનેકાંત. અહીં ના પાડે છે કે એમ નથી. આહાહા! પર્યાય ચાહે તો નિર્મળ કે રાગવાળી હો, બેય હેય છે, બેય ત્યાગવાયોગ્ય છે. ત્યારે અનેકાંત થાય છે. એ હેય છે, ત્યાગવાયોગ્ય છે અને ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ ઉપાદેય છે ને ગ્રહણ કરવાલાયક છે— (એમ જાણે) ત્યારે અનેકાંત થાય છે. આહાહા! શું થાય એમાં? કોને ક્યાં રાડ નાખે? વસ્તુસ્વભાવ જ જ્યાં આવો છે. કેમકે એ વસ્તુ એક સમયની પર્યાય છે એ ત્રિકાળી સ્વભાવ નથી. અને ત્રિકાળી સ્વભાવ તે સ્વદ્રવ્ય છે. તેથી ત્રિકાળી સ્વભાવ નથી તે એક સમયની પર્યાય પરસ્વભાવ છે. આ સ્વની અપેક્ષાએ પરસ્વભાવ છે એમ. અને સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પરદ્રવ્ય છે. અને આ ઉપાદેય છે તો આ હેય છે, આ ગ્રહવાલાયક છે તો આ ત્યાગવાલાયક છે. વાત તો સીધી છે. આહાહા!

આ ત્યાગવાયોગ્ય છે ને આ ગ્રહવાયોગ્ય છે એવો જે વિકલ્પ આવે પહેલો.... સ્વભાવ તે આદરણીય ને ગ્રહવાયોગ્ય છે અને ચાર પર્યાયો છે એ તો એક સમયની દશા છે, તેથી તે

પરસ્વભાવ છે, ત્રિકાળી સ્વભાવ નહીં. અને ત્રિકાળી નહીં માટે તે પરદ્રવ્ય છે, સ્વદ્રવ્ય નહીં. તેથી તે હેય છે, ઉપાદેય નહીં. તેથી તે ત્યાગવાયોગ્ય છે, આચરવાયોગ્ય નથી. આચરવાયોગ્ય, આદરવાયોગ્ય તો દ્રવ્યસ્વભાવ છે.—એવો વિકલ્પમાં પહેલો નિર્ણય કરે છે એ પણ હેય છે. આહાહા! કહો, ચીમનભાઈ! આવું તત્ત્વ છે. હવે આમાં વસ્તુની સ્થિતિ જ આમ સત્ છે એમ કહે છે. પર્યાયરૂપ ત્યાજ્ય જે છે એને તો, કહે છે કે એ પરસ્વભાવ છે. આહાહા! સ્વસ્વભાવ એને કહીએ કે જે ત્રિકાળ રહે છે. ત્રિકાળીભાવ તે સ્વસ્વભાવ, તેથી તે સ્વદ્રવ્ય, તેથી તે ઉપાદેય ને ગ્રહણ કરવાલાયક છે. ભલે ઉપાદેય અને ગ્રહણ કરવાલાયક પર્યાયથી કામ.....

શ્રોતા : હેયથી ઉપાદેય પકડાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો ઓલું છે માટે આમ પકડાય છે એમ કહે છે. આ તો સ્યાદ્વાદની શૈલી એવી છેને? અનેકાંત સ્વરૂપ.

મૂદત્થમસ્સિદો खलु.. લીધું લ્યો. ભૂતાર્થનો આશ્રય કરે. આશ્રય કરે કોણ? ભૂતાર્થ કરે? એય! ૧૧મી ગાથામાં જ બધું આવે છે. ભૂતાર્થ ત્રિકાળ.. ત્રિકાળ.. ત્રિકાળ.. એ જ સ્વભાવ ને એ જ સ્વદ્રવ્ય એનો આશ્રય કરવો. ઉપાદેય છે એના આશ્રય કરવો. પણ આશ્રય કરનાર પર્યાય તો, અહીં પરદ્રવ્યમાં ને હેયમાં નાખી એ પર્યાય છે. પણ આમ જાય છે ત્યાં એ પર્યાય વળી જાય છે.... પણ એ પર્યાયમાં ઉપાદેય અને આદરણીય ઓલું દ્રવ્ય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું. આમાં કાંઈ વાદવિવાદે પાર પડે એવું નથી. કરો ચર્ચા. હવે ચર્ચા થઈ ગઈ ઘણી. ભગવાન! તારે કરવું છે કામ કે ચર્ચા કરવી છે હવે? આહાહા! કુંદકુંદાર્ય પોતે કહે છે પાઠમાં કે એ પૂર્વમાં કહેલા ચાર ભાવો એ પરસ્વભાવ છે, પરદ્રવ્ય છે, લ્યો. એ પોતે કહે છે એમાં કાઢવું શું? એ કઈ અપેક્ષાએ (કહે છે) એ અપેક્ષા જાણવી જોઈએને? વ્યવહારનય, પર્યાય થઈને બધો વ્યવહારનય છે. આ ત્રિકાળ તે નિશ્ચયનય છે. અને નિશ્ચયના આશ્રયની અપેક્ષાએ બધો પર્યાય છોડવાલાયક છે. પર્યાયનું લક્ષ છોડવાલાયક છે. એનું (ત્રિકાળીનું) લક્ષ કરવાલાયક છે. ભલે લક્ષ કરનાર પર્યાય છે, પણ (જેનું) લક્ષ કરવું છે એ દ્રવ્ય છે. આહાહા! ચેતનજી! શું છે આ?

મૂદત્થમસ્સિદો खलु सम्मादिट्ठी हवदि जीवो.. અંતર્મુખમાં જોનારી પર્યાય તો અંતર્મુખ ત્રિકાળી ધ્રુવને જુએ છે એટલે કે તેના ઉપર તેની દૃષ્ટિ છે, એટલે કે તે એને ઉપાદેય માને છે. ઉપાદેયનો અર્થ જ એમાં એકાકાર છે, એમ. ધ્રુવમાં એકાકાર છે પર્યાય. એથી ધ્રુવને ઉપાદેય અને ગ્રહણ કરવાલાયક, જ્ઞાનમાં આદરવાલાયક કહ્યું છે. આહાહા! હજી તો પહેલી સમજણના જ વાંધા, પરલક્ષી સમજણના વાંધા. હવે એને સ્વલક્ષ કેમ કરવું એ કેમ બેસે? વ્યવહાર પહેલો.. કીધોને પહેલો? વ્યવહાર આવે ભેદરૂપ, પણ એ ભેદરૂપ વ્યવહાર કહેવાય ક્યારે? એને છોડીને અભેદનો આશ્રય કર્યો ત્યારે ઓલાને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. વસ્તુ જ નથી તું, જા.

આહાહા! થોડું પણ સત્ય અને પરમ સત્ય ત્રિકાળ હોય એવું હોવું જોઈએ. મોટી મોટી વાતું લાંબી લાંબી હોય જેમાં સત્યની ગંધ પણ ન હોય, એમાં કાંઈ સત્ય હાથ ન આવે ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

અહીં તો વ્રત પાળો, દયા પાળો, પૂજા કરો, ભક્તિ કરો, મહાવ્રત ધારણ કરો, અપવાસ કરો. બાપા! ભગવાન! એમાં હાથ નહીં આવે કાંઈ હોં. અને એમાં લાગશે કે બીજા સંસારીઓ આમ કરે છે એનાથી કાંઈક જુદું કરીએ છીએ, કંઈ બીજી રીતે કરીએ છીએ. દુકાનમાં બેઠા કરતાં અપાસરા કે દેરાસરમાં બેઠા કરીએ. એટલે ફેર તો છે એમ લાગે એને. ફેર કાંઈ નથી.

શ્રોતા : અંતઃતત્ત્વ હાથ તો ન આવ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હજી અંતઃતત્ત્વ... વિકલ્પ દ્વારા પણ, અંતઃતત્ત્વ તે આદરણીય ને ગ્રહવાલાયક છે એવો વિકલ્પ દ્વારા હજી એને બેસતું નથી... ‘જ્ઞાન તે આત્મા’ એટલું કહીને પણ... આઠમી ગાથામાં ત્રણ લીધા હતા ‘દર્શનજ્ઞાનચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તે આત્મા’ એ વ્યવહાર. પછી ‘જ્ઞાન તે આત્મા’ દસમી. નવમીમાં તો.... દસમીમાં. ભાઈ! દસમીમાં એ કીધું. એકલું ‘જ્ઞાન તે આત્મા’ એમ લીધું. આઠમામાં દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર આ ભેદરૂપે પરિણમે તે આત્મા એટલું. ત્રણમાંથી કાઢીને એક કાઢ્યું. એક કાઢ્યું એ પણ વ્યવહાર. આહાહા!

હવે, ક્યા વ્યવહારને કરવો ને ક્યા વ્યવહારથી નિશ્ચય પામે? આહાહા! શું થાય? પ્રભુ! એને નુકશાન થાય છે. આવો અવતાર મળ્યો. આહાહા! આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ-સ્થિતિ છે. માર્ગ આવો છે. વ્યક્તિ આથી વિરુદ્ધ માનતા હોય એને એમ લાગે કે ત્યો, અમારું આ ઉથાપે છે. બાપુ! પણ માર્ગ આવો છે એમાં તારું-મારું એ વાત જ ક્યાં છે? આહા! ૪૯ (ગાથા)માં જે જાણવામાં કહેવામાં આવ્યા, પરંતુ શુદ્ધનિશ્ચયના બળથી એ ચારેય ભાવો હેય છે. આહાહા! હજી તો વ્યવહારરત્નત્રય હેય છે અને એનાથી આત્માને લાભ ન થાય—એ વાત વિકલ્પના જ્ઞાનમાં બેસવી કઠણ પડે. કેમ જ્યંતિભાઈ!

શુદ્ધનિશ્ચયનયના જ્ઞાને તેઓ હેય છે. પહેલું એ ટીકામાં લીધું. ઓલામાં છેલ્લો શબ્દ હતો હેયનો, એનો અહીં પહેલો લીધો. પદમાં હતો પરસ્વભાવ બીજો, એને અર્થમાં લીધો પહેલો. પરદ્રવ્ય પહેલો હતો પાઠમાં, અર્થમાં લીધો બીજો. હેયને લીધો ત્રીજો પાઠમાં અને અર્થમાં હેયને ત્રીજો લીધો. આ રીતે ‘પરસ્વભાવ પરદ્રવ્ય હેય’. ટીકાકારે કહ્યું કે પહેલો હેય કોણ છે—એ કહું છું, શા કારણથી પછી કહેશું. સમજાણું કાંઈ? આ તો, આહાહા! વીતરાગની સરાણે ચડાવી હીરાને પાસા પાડવાની વાત છે આ. શા કારણથી? એમ કહીને હવે પરસ્વભાવ ને પરદ્રવ્યની વાત કરશે. સમજાણું કાંઈ? ધીમે ધીમે વિચારવાનો પણ અવસર રહેવો જોઈએ ભેગો. આ કાંઈ ઓલા પ્રોફેસરની વાત નથી. એક કલાક બોલી જાય, જાઓ, ઓલો સાંભળી લ્યે. મેટ્રીકવાળાને હોય છે ને? કોલેજમાં. ઓલા સાંભળે, મારે ઓલો એક કલાક માર્યા હોય કે હવે

જાઓ. આહાહા! આહીં તો કહે છે બાપુ! સાંભળતા પણ તને જરીક વિચારવામાં 'શું છે' એવો અવકાશ રહેતો જાય એવી આ વાત છે.

ઓહોહો! કુંદકુંદાર્ય ભગવંતના કેડાયત. તેથી ત્રીજે નંબરે આવ્યાને! 'મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમો ગણી, મંગલં કુંદકુંદાર્યો..' સર્વજ્ઞના કેડાયત, સર્વજ્ઞને પામવાની તૈયારીવાળા, સર્વજ્ઞના પુત્ર. ગણધરને પુત્ર કહ્યા છે, પણ ધર્મી પણ પુત્ર જ છે. આહાહા! આમ કહે છે, મતિ ને શ્રુતજ્ઞાન કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે. આહીં કહે છે કે મતિજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન ને કેવળજ્ઞાન એ બધા પર્યાયો છે તે હેય છે. આહાહા! કેમકે પર્યાયમાંથી પર્યાય આવતી નથી. તેથી તે પર્યાય, જેમ પરદ્રવ્યમાંથી પર્યાય આવતી નથી, એમ પોતાની પર્યાયમાંથી પર્યાય આવતી નથી માટે એ અપેક્ષાએ એને પરસ્વભાવ કહીને પરદ્રવ્ય જ કહીએ છીએ. જેની ખાણમાંથી પર્યાય આવે એને સ્વસ્વભાવ ને સ્વદ્રવ્ય કહીએ છીએ. આહાહા!

મરણના ટાણા હોય, પચ્ચીસ વર્ષનો જુવાન હોય, છ મહિનાનું પરણેતર હોય, પાંચ-પચ્ચીસ લાખની મૂડી હોય, એક જ દીકરો હોય, અને જ્યારે મરતો હોય એ સ્થિતિ કેવી હશે? ઉદાસ.. ઉદાસ.. આહાહા! એના બાપની ઉંમરની ૭૦ વર્ષની થઈ હોય, ૨૫ વર્ષનો એકનો એક દીકરો હોય, છ મહીનાના લગન, પચ્ચીસ-પચ્ચાસ લાખની મૂડી આહાહા! પોતાને-બાપને જરીક ક્ષયની અસર હોય આહાહા! જુઓ! એ સ્થિતિ. છેલ્લો શ્વાસ લેતો હોય. શોક છવાયો હોય, ક્યાંય એની નજર ન હોય. આહાહા! કોઈ કરી દેશે મારું? શ્વાસ પણ ચાલતો હોય તો શૂળ ઉપાડતો, શૂળ ઉપાડતો શ્વાસ ચાલે. આહાહા! એને ન્યાં જોવાનું ટાણું તે અંદરમાં છે. આહાહા! ક્યાંય જોઈએ તો એને લાભ થાય એવી ચીજ ક્યાંય છે? આહાહા! એમ અહીં કહે છે, બાપુ! ચાર પર્યાય જોયે તને અંતરનો લાભ મળવો નહીં થાય. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

ઓહોહો! આવા વચનો! શ્વેતામ્બરમાં છે? ચેતનજી! આ તો માર્ગ આવો છે હોં બાપુ! કોઈ વ્યક્તિને માટે એમ નથી. સંપ્રદાય તો જેની જે સ્થિતિ છે.... પણ સત્ય તો આવું જ છે, એ સત્ય જ્યાં સુધી એને સાંભળવામાં ન મળે, વિકલ્પ દ્વારા, આવા સત્નો આશ્રય કરીએ તો લાભ થાય એવો વિકલ્પ દ્વારા પણ નિર્ણયના જ્યાં પ્રસંગ-અવસર નથી, અરેરે! ત્યાં આગળ અંતરમાં ઉતરીને લાભ થાય એ પ્રસંગ કેમ બેસે એને? ઓહોહો! જ્યારે આ ગાથા લખાતી હશે... વિકલ્પ છે એ વખતે. પરમાણુની-ભાષાની પર્યાય ત્યાં થાય છે, અંતર.... એ વખતે. **પરદવ્વં પરસહાવં** **ઈદિ હેયં..** આહાહા! પછી **સગદવ્વમુપાદેયં અંતરતચ્ચં..** પછી **હવે અપ્પા..** એટલું જુદું પાડશે અહીં પાછું. અંતર્તત્ત્વ તે સ્વદ્રવ્ય અને એનો આધાર તે આત્મા. **અપ્પા** શબ્દ પડ્યો છે ખરોને? આહાહા! ગજબ છે. ૫૦મી ગાથા. અહીંથી સાત રાજુને આંતરે સિદ્ધ ભગવાન છે. અડધે છે ને? ..... આહાહા! એ અડધાનો આંકડો પૂરી નાખે એવી ગાથા છે આ. ૫૦ છેને ૫૦. આહાહા!

ભગવાન! તારું મહાહિસ્સો મોટો ચૈતન્યનો ધ્રુવહિસ્સો જેને અંતરભાગ ....માં આવે છે. અંતરભાગ-અંતરવસ્તુ એ એક ઉપાદેય ને જ્ઞાનમાં ગ્રહવાલાયક એ એક ચીજ છે. આહાહા! આવી જેને હજી વ્યવહારશ્રદ્ધાના વિકલ્પમાં ઠેકાણા ન મળે.... એ પર્યાય હેય છે. ‘હેય છે’ એનો અર્થ કે પર્યાય ઉપરથી લક્ષ છોડી દે, એમ. આહાહા! આ ઉપાદેય છે એટલે? ત્યાં દૃષ્ટિને જમાવ. ઉપાદેય એટલે આ ઉપાદેય એમ છે? આ આત્મા ઉપાદેય છે—એ તો વિકલ્પ છે અને આ પર્યાય હેય છે, છોડો.. છોડો.. એમ છોડાશે? એમ હેય થાય? સમજાણું કાંઈ? એ ચાર પ્રકારની પર્યાય ઉપરથી લક્ષ છોડતાં, અહીં લક્ષ જતાં ‘આ હેય ને આ ઉપાદેય’ એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! એ કોઈ ઘડી જ્યારે પઠમી ગાથા ચાલતી હશે, એ ઘડી પણ.. આહાહા! ભગવાન કુંદકુંદચાર્ય જંગલમાં હશે, તાડપત્ર ઉપર લખાતી હશે. ચાર પ્રકારના ભાવો-પર્યાય... એ પહેલેથી આવ્યું છે ને? ગો સ્વયંભાવઠાણા ગો સ્વયંવસમસહાવઠાણા.. જીવમાં છે જ નહીં. એ બધું ... કહે છે અહીં. આહાહા!

કોઈ કહે કે **पूर्वोक्तसकलभावाः** કહ્યુંને? વિભાવો પૂર્વોક્ત કહ્યા હતા એવા... એ બધા.. આ બધા ક્યાંથી આવ્યા એમાં? એ બધા એમાં આવ્યા પહેલેથી.. આહાહા! જે વ્યવહારનયથી ‘પર્યાયમાં છે’ એમ કહેવામાં આવ્યું હતું અને ‘છે’ એમ જાણવા જેવું કહેવામાં આવ્યું હતું, તે અંતરના શુદ્ધનયના આશ્રય કરવામાં એ ચાર ભાવો લક્ષ છોડવાલાયક છે. કહો, સમજાણું આમાં? ક્યા કારણથી? હેય છે, લક્ષ છોડવા જેવું છે (એ) શા કારણથી? આ પણ ટીકા કેવી કરી જુઓ! હવે, એ ટીકાના કરનારને ઉડાડે છે. ભગવાન! તું શું કરે છો ભાઈ? તને નથી બેસતી આ વાત એટલે ટીકા એની માન્ય નથી. ભાઈ! તને નુકશાન છે, તને ખબર નથી. આહાહા! શા કારણથી? કારણ કે તેઓ પરસ્વભાવો છે. જુઓ! આ તો બીજો બોલ છે પાઠમાં. **परद्वं परसहावम् इदि हेयं..** અર્થમાં-શબ્દાર્થમાં હતું કે **परद्वं परसहावम् इदि हेयं..** અહીંયા ‘હેયં’ કેમ છે? એ ન્યાયથી સિદ્ધ કરે છે. કે તેઓ પરસ્વભાવો છે. આહાહા! એક સમયની પર્યાય પરસ્વભાવ છે. ત્રિકાળી સ્વભાવ તે સ્વસ્વભાવ છે. સ્વની અપેક્ષાએ એક સમયની ક્ષાયિક પર્યાય પણ પરસ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

હેય કેમ છે એટલે કે લક્ષ છોડવાયોગ્ય કેમ છે? કે તે ત્રિકાળ સ્વભાવની અપેક્ષાએ એ પરસ્વભાવ છે. એક સમયની પર્યાય તે પરસ્વભાવ છે. પરસ્વભાવ શબ્દ લીધો છે હોં. સમજાણું કાંઈ? મારે બીજું શું કહેવું છે? ‘પરભાવ નથી’ કહેવું... પરસ્વભાવ કીધો છે. પરભાવ એ જુદું. પરભાવ એટલે? બીજા ભાવ, એમ. ભાઈ! શું કીધું? પરભાવ એટલે ઓલો રાગભાવ પર છે એમ નહીં, અહીં તો પરભાવ એટલે પરસ્વભાવ એમ. ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ પરસ્વભાવ, એ અપેક્ષાએ પરભાવ, તેથી તે હેય છે. વિશેષ આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ્ઠ સુદ ૨, ગુરુવાર, તા. ૨૪-૬-૧૯૭૧

ગાથા - ૫૦, પ્રવચન નં. ૪૯

આ મોક્ષમાર્ગનો અધિકાર છે. મોક્ષમાર્ગ કોને આશ્રયે-આધારે પ્રગટ થાય, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર(રૂપ) મોક્ષનો માર્ગ એ કોના આધારે-કોને આશ્રયે થાય-એનું વર્ણન છે. ફરીને. જે કોઈ વિભાવગુણપર્યાયો છે તેઓ (પૂર્વે ૪૯મી ગાથામાં) વ્યવહારનયના કથન દ્વારા ઉપાદેયપણે કહેવામાં આવ્યા હતા... એટલે જે પર્યાય છે આત્માની અવસ્થાઓ, એ રાગની અવસ્થા હો કે ધર્મની અવસ્થા હો, એ અવસ્થાને ૪૯ ગાથામાં 'જાણવાયોગ્ય' એમ કહેવામાં આવ્યું હતું. આત્મા વસ્તુ છે દ્રવ્ય, એની એક સમયની પર્યાય-હાલત, એ હાલતના છે ચાર પ્રકાર. (૧) દયા, દાન, વ્રત આદિ વિકલ્પની દશા, (૨) ધર્મની ઉપશમ સમકિત આદિ દશા, (૩) એક ક્ષયોપશમ સમકિત આદિ દશા, (૪) એક ક્ષાયિક સમકિત આદિ દશા. એ બધી દશાઓ એક સમયની અવસ્થા છે. તેથી એને ૪૯માં 'જાણવાયોગ્ય છે' એમ કહ્યું હતું.

પણ શુદ્ધનિશ્ચયનયના કારણે તેઓ હેય છે. એ ચારેય પર્યાયો લક્ષ કરવા જેવી નથી, આશ્રય કરવા જેવી નથી, તેથી એને હેય કહેવામાં આવે છે. ચાહે તો ધર્મની પર્યાય પ્રગટેલી હોય, એ પણ હેય છે. ત્યો, વ્યવહારસ્ત્રનયનો રાગ એ તો હેય છે જ, વિકાર છે, વિભાવ છે, પણ જે ધર્મની પર્યાય વીતરાગી... આ પર્યાય છે ને? વસ્તુ ત્રિકાળી એને આશ્રયે પ્રગટેલી અવસ્થા છે. એથી તે અવસ્થા પણ હેય છે, આશ્રય કરવાલાયક નથી.

શા કારણથી હેય છે? કારણ કે તેઓ પરસ્વભાવો છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ, ઉપશમ સમકિત આદિ ભાવ, ક્ષાયિક સમકિત આદિ ભાવ, કેવળજ્ઞાન આદિ ભાવ, ક્ષયોપશમ નિર્મળ સમ્યક્ ચાર જ્ઞાન-તેઓ પરસ્વભાવ છે. આહાહા! પોતાનો ત્રિકાળી સ્વભાવ એની અપેક્ષાએ ચાર ભાવો પરસ્વભાવ છે. પોતાનો ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ એ સ્વસ્વભાવ છે, સ્વભાવ છે, તો પર્યાય તે પરસ્વભાવ, પરભાવ છે. આરે! ભારે પણ આકરું. જુઓ! આ ધર્મને પ્રગટ કરવાની રીત. ધર્મ, એ ધ્રુવવસ્તુ નિત્યાનંદ ભગવાન એને આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. પ્રગટેલી ધર્મની દશા એને આશ્રયે પણ નવી ધર્મદશા પ્રગટ થતી નથી. આહાહા!

વીતરાગનું તત્ત્વ એવું સૂક્ષ્મ છે. એનું વીતરાગી તત્ત્વ એટલે આત્મા. આત્મા ત્રિકાળી એક સમયમાં ધ્રુવસ્વરૂપ પરમસ્વભાવભાવ.. પરમસ્વભાવભાવ છે. એની અપેક્ષાએ એક સમયની પર્યાયો, ચાહે તો ચારિત્રની એ મુનિની દશા વીતરાગી પ્રગટ થઈ હો, તોપણ તે પરસ્વભાવ છે. ત્રિકાળી જ્ઞાયકસ્વભાવની અપેક્ષાએ એ પરસ્વભાવ છે. ત્રિકાળી જ્ઞાયકસ્વભાવની અપેક્ષાએ સ્વભાવ એ છે, ત્યારે પર્યાયો બધી પરભાવ છે. અત્યારે પરભાવનો અર્થ ઓલો રાગાદિ એમ નથી લેવું. ત્રિકાળ ધ્રુવ ચૈતન્યસ્વભાવ એ સ્વભાવ છે. સ્વ-ભાવ છે-

પોતાનો ભાવ છે—સ્વભાવભાવ છે, ત્યારે પર્યાય પરભાવ છે, પરસ્વભાવ છે, એ કારણે તેને હેય કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું આમાં? ભારે કામ ભાઈ!

હજી પુણ્યના પરિણામ હેય કહેતાં અજ્ઞાની રાડ નાખી જાય છે. અરર આ! દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજાનો ભાવ એ તો રાગ છે, વિકાર છે, પુણ્ય છે, એ તો હેય જ છે. અહીંયા તો ત્રિકાળી જ્ઞાયકસ્વભાવ ચૈતન્ય ધ્રુવ એ સ્વ(દ્રવ્ય) છે. સ્વ એને આશ્રયે પ્રગટેલી ધર્મદશા એને પણ અહીંયા પરસ્વભાવ ને પરભાવ કહેવામાં આવ્યા છે. કેમ કે તેને આશ્રયે ધર્મ થતો નથી. આહાહા! આત્મજ્ઞાન અનુભવ સહિત પ્રગટેલી આનંદદાયક ચારિત્રદશા, એ દશાને પણ અહીંયા હેય કીધી છે. આહાહા! કેમકે ત્રિકાળીભાવની અપેક્ષાએ તે પરમભાવ નથી, પણ અપરમભાવ છે. ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા એ પરમસ્વભાવ છે. અને એક સમયની ચારિત્રની વીતરાગી પર્યાય આનંદની પર્યાય પ્રચૂર સ્વસંવેદનદશા, કુંદકુંદાર્યાર્ય કહે છે, અમને અમારો આ વૈભવ પ્રગટ્યો છે. અહીં પોતે કહે છે, એ વૈભવ પણ પરભાવ છે. આહાહા! એય! હું વૈભવથી કહીશ એટલે હું પરભાવથી સમયસારને કહીશ એમ થયુંને? સમજાણું કાંઈ? આરે ભારે અટપટું...

ત્યાં તો એમ કહે છે, અમને આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ એ સંપદાની પ્રાપ્તિ પર્યાયમાં થઈ છે અને એ અનુભવની દશા સહિત અમે સમયસારને કહેશું, એટલું. એ પછી આશ્રય કરવાલાયક છે એ પ્રશ્ન ત્યાં નથી. હું અમારા વૈભવથી કહીશ. વૈભવ કે (જે) પોતાનો આત્મા આનંદસંપદા એને અવલંબે જે નિર્મળ અતીન્દ્રિય આનંદની દશા, ચારિત્રની પ્રગટી એવા અનુભવ સહિત હું સમયસારને કહીશ. એટલી વાત છે. અહીં તો હવે મોક્ષમાર્ગનો અધિકાર છે ને આ નિયમસાર? તો મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટે કોને આશ્રયે? એ પ્રગટે ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વરૂપ સામાન્ય પરમસ્વભાવભાવ જેમાં.... કેમકે ત્રિકાળી ભાવ તે નિશ્ચય છે અને પર્યાય પછી ચાહે તો સિદ્ધની હો કે કેવળજ્ઞાનની હો—એ બધો પર્યાય છે એટલે વ્યવહારનય છે. આહાહા!

એ બધો હેય છે. શા કારણથી? જુઓ! ન્યાં પરદ્રવ્ય, પરસ્વભાવ, હેય એમ કહ્યું. અર્થમાં કહ્યું કે પરસ્વભાવ છેને તેથી તે પરદ્રવ્ય છે, તેથી તે હેય છે. ટીકામાં કહ્યું કે એ પર્યાય હેય છે. પર્યાય જે ચાર પ્રકારની છે એ હેય છે. શા કારણથી? એ ત્રિકાળી દ્રવ્યસ્વભાવની અપેક્ષાએ એ પરભાવ છે, પરભાવ છે, પરસ્વભાવ છે, માટે તેને હેય કહેવામાં આવે છે. ભારે વાત આકરી. હજી તો આહીં ભગવાનની પૂજાનો ભાવ, ભક્તિનો ભાવ, દયા-વ્રતનો ભાવ એ બંધનનું કારણ છે, એ હેય છે એ માનતા એને પરસેવા ઉતરી જાય છે. આહાહા! અહીં તો કહે છે, પ્રભુ! સાંભળને ભાઈ! તારો જે નિજ ખજાનો અનાદિ-અનંત ચૈતન્ય ખજાનો એ તારું સ્વરૂપ અને એ પરમભાવ તે તારી ચીજ છે. એની અપેક્ષાએ જે પર્યાય છે.... પંચાધ્યાયીમાં પર્યાયને જ વ્યવહારનય કીધો છે. પછી પર્યાય ક્ષાયિક હો કે ઉપશમ હો કે ઉદય હો. પર વ્યવહાર ને સ્વ

નિશ્ચય એ વાત તો સાધારણ થઈ ગઈ. અહીં તો ત્રિકાળી વસ્તુ તે નિશ્ચય સ્વ અને પર્યાય તે પર અને પર એટલે વ્યવહાર એમ. આહાહા! એમાં ને એમાં. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે એ બધી પર્યાયો હેય છે, છોડવાલાયક છે, એનું લક્ષ કરવા જેવું નથી. લક્ષ એટલે જાણવા જેવું ભલે હો, પણ આશ્રય કરવા જેવું નથી. હેય કેમ? કે તેઓ પરસ્વભાવો છે. પરસ્વભાવ કહો કે પરભાવ કહો. પર-સ્વભાવ, પરભાવ. સ્વ કાઢી નાખીએ તો પરભાવ એકલો રહ્યો એ. અહીં ચારને કહ્યો છે ને પરભાવ? પહેલીમાં આવી ગયું હતું. ઉપયોગમાં, નહીં? ઉપયોગ.. ઉપયોગ.. કઈ ગાથા? ૧૦મી ગાથા છે. કેટલામી છે? આ ૩૩ પાનું. ૩૨-૩૩. ૧૩મી ગાથા છે ને. ૧૩મી ગાથા નીચે. કારણદૃષ્ટિ તો, સદા પાવનરૂપ અને ઔદયિકાદિ ચાર વિભાવસ્વભાવ પરભાવોને... અગોચર છે. પરભાવ કીધા છે ને? એ તો પરસ્વભાવ કહો કે પરભાવ કહો. ચારેય વિભાવસ્વભાવ પરભાવ છે. માળા રાડ નાખી જાયને આમાં. એય! ભગવાન! તારો સ્વભાવ તો એને કહીએ કે જે ત્રિકાળી રહે. આહાહા! છેને? ચાર વિભાવસ્વભાવ પરભાવોને... એ પરભાવ છે. .... એ પછી ખબર નથી. જે કોઈ પરભાવ ને પર... એમાં કંઈ વિશેષ નથી. આ તો ચાર ભાવ પરભાવ છે એમ.... કહો, સમજાણું કાંઈ?

આ શરીર-વાણી-મન એ તો ક્યાંય રહી ગયા. ૧૩મી ગાથામાં છે ને? હા એ. આપણે અહીં સ્વભાવમાંથી પરભાવ કાઢવો છે ને? પરસ્વભાવ કહો કે પરભાવ કહો—એક જ વાત છે. અને ત્રિકાળીભાવ તે સ્વભાવ કહો કે સ્વસ્વભાવ કહો. હેય છે કેમ કે એ બધા પરભાવ છે, પરભાવ છે, પરસ્વભાવ છે. આહાહા! કેવળીઓના કેડાયતની આ કથની છે. આહાહા! વસ્તુસ્થિતિ એવી છે. કારણકે જ્યારે સ્વદ્રવ્ય ને પર્યાયના બે ભાગ પાડો, તો દ્રવ્ય તે નિશ્ચય થશે અને પર્યાય તે વ્યવહાર થશે. પરની સાથે શું સંબંધ છે? પરદ્રવ્ય તો એને કારણે ટકીને પરિણમે છે, એ તો એની સાથે સંબંધ છે. અહીંયા તો ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા એ પોતે નિશ્ચય છે ને સ્વ છે અને એક સમયનો પર્યાય ચાહે તો કેવળજ્ઞાનનો હો કે સિદ્ધનો હો, ક્ષાયિક સમકિતનો હો, એ સ્વની અપેક્ષાએ પર છે અને સ્વભાવ ત્રિકાળની અપેક્ષાએ પરસ્વભાવ છે. એને હેય કેમ કહ્યા? કે પરભાવ છે માટે હેય કહ્યા. પોતાનો ત્રિકાળ સ્વભાવ નથી માટે હેય કહ્યા એમ કહે છે. જુઓ! આ ૫૦મી ગાથામાં ઠીક આવી ગયા બેય. મણિભાઈ! લ્યો આવું છે આ. એ તો જ્યારે આવે ત્યારે આવેને.

બહુ ઝીણું વીતરાગી તત્ત્વ આવું, પણ લોકોને એવું લાગે કે એ નિશ્ચય છે.. નિશ્ચય છે, એકાંત છે. એવું ભારે જૈનમાં આ ગરી ગયું છે. એ ફલાણું તે એકાંત છે.. એકાંત છે. .... એકાંત છે. પણ સમ્યક્ એકાંત જ છે આ, સાંભળને! એ ત્રિકાળીસ્વભાવ સમ્યક્ એકાંત સ્વસ્વભાવ છે. એનો આશ્રય કરવાથી જ ધર્મ થાય. એકાંત છે. પર્યાયને આશ્રયે પણ ધર્મ થાય ને દ્રવ્યને

આશ્રયે ધર્મ થાય—એમ અનેકાંત હશે? આહાહા! એટલે કે પર્યાયમાંથી પણ પર્યાય આવે ને દ્રવ્યમાંથી પણ પર્યાય આવે—એમ હશે? ચીમનભાઈ! આવું ઝીણું છે આ.

આ તો મહાભાગ્ય હોય એને કાને પડે એવી વાત છે. કાલ સવારે કહેતા હતાને? પોપટભાઈ કહેતા હતા. આ તો પરમ પરમાત્માના ઘરની વાત છે. કે તારા બે ભાગમાં એક ભાગ હેય છે આહાહા! બીજા પદાર્થની વાત તો શું કરવી? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હેય કહેતા તો રાડ નીકળી જાય. આહાહા! વીરચંદભાઈ હતા વીરચંદ ભૂરા. કીધું, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પર છે. અરે! શુદ્ધ છેને પર? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર. ભક્તિ આદિ કરે, આ શ્રીમદ્ગો કોટો રાખે ને બત્તી કરે. લ્યો. આ ભક્તિ કરે એ બધો રાગ છે. એ ધર્મ નથી અને એનાથી ધર્મ ટકતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

એ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર શુદ્ધ છેને? શુદ્ધ છે એ પર? કહે, અહીં તો શુદ્ધપર્યાય પણ પર છે. એય! દેવ-ગુરુ તો પર રહી ગયા. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો પરદ્રવ્ય છે, પરવસ્તુ છે. આહાહા! અહીં તો કહે છે, તું જે ત્રિકાળી શુદ્ધ છો ત્રિકાળી શુદ્ધ, એ તારું સ્વ ને એ તારો સ્વભાવ ને એ તારો ભાવ અને એ તારું દ્રવ્ય. એ અપેક્ષાએ એક સમયની શુદ્ધપર્યાય સમક્રિતની—ક્ષાયિક સમક્રિતની, ચારિત્રની અને કેવળજ્ઞાનની એને પણ... ભેદરૂપ અંશ છેને એ? માટે તેને વ્યવહાર કહી હેય કીધો છે. આશ્રય કરવાલાયક નથી, આલંબન કરવાલાયક નથી. હવે આલંબન, હજી તો મૂર્તિનું આલંબન છોડાવવું હોય તો કઠણ પડે. અને બેને વાંધા સ્થાનકવાસી ને દેરાવાસીને. ઓલો કહે આલંબન જોઈએ. એય! ઓલો કહે, આલંબન નહીં મૂર્તિનું. જડ છે. સાંભળને ભાઈ! આ એમાં વાંધા. વ્યવહાર શુભભાવનું આલંબન નિમિત્ત એના વાંધા. અહીં તો કહે છે કે શુભભાવ એ હેય અને થયેલો શુદ્ધભાવ એનું પણ આલંબન આત્માને નથી, લ્યો.

વળી નથી ત્યારે શું કરવા....? વળી એમ કહે છે. અરે! સાંભળને ભાઈ! પર્યાયનું આલંબન નથી, શુદ્ધપર્યાયનું આલંબન નથી. એનું આલંબન હોય તો એને આશ્રયે તો રાગ થાય છે, એ તો ભેદ છે, પરવસ્તુ છે. આહાહા! આવી વાતું તો કોઈ વખતે નીકળે ને સંભળાય એવી વાત છે આ. આ તો અંદરના પેટની વાતું છે. લોકો તો બિચારા બહારથી ભડકીને ભાગી જાય છે. વ્યવહારની કંઈ વાત જ નહીં, નિશ્ચયની વાત. પણ અહીં નિશ્ચયમાં.... અહીં તો કહે છે કે તારો વ્યવહાર રાગ એ તો ક્યાંય રહી ગયો, નિમિત્તનો વ્યવહાર તો ક્યાંય રહી ગયો, પણ અહીં તો નિર્મળ ધર્મપર્યાય પ્રગટી એ વ્યવહાર છે. કેમકે એ પરભાવ છે. ત્રિકાળીભાવ નથી માટે હેય છે, લ્યો. આહાહા! છે? જુઓને! પણ એમાં પાઠ છે કે નહીં? પાઠ સામે રાખીને અર્થ થાય છે.

જાદવજીભાઈ નહોતા કહેતા? કે પહેલા પુસ્તક નહોતા તેથી સામે કહે એ અર્થ..... આ તો સામે પડ્યો છે. લ્યો, આનો આ અર્થ થાય છે. પહેલા ક્યાં હતું આવા સાધન? અહીં તો કહે હજાર પુસ્તક છપાવો. સવારે કરે તો સાંજે તૈયાર, લ્યો. પહેલા હતું? કેટલી વાર લાગે? એક મહિનો. એક મહિનો ને કેટલા..... આ તો ત્યાં ગયા તો ... હજાર હજાર છાપી દો. હજાર કે

કેટલી? ખબર નથી. પાંચસેક હશે, નહીં? કોણ જાણે બહુ ખબર નથી. છપાવવું છે. આફ્રિકાના આવ્યા છેને. એમાં હશે નહીં આ તો. પ્રવચનસાર ૧૦૦ ગાથા. કે તૈયાર. સમયસાર ૧૦૦ ગાથા. કે તૈયાર. ગયા ત્યાં તૈયાર. બીજે દિવસે આવી, પહેલે દિવસે નહોતી. હતું આવું સાધન પહેલું? આ સાધન સવળું થયું કે નહીં? એમ કહે, સાધન.... પણ સાધન... ગજબ વાત છે.

અહીં તો એમ આવ્યું હતું કાલ. ઓલું આવ્યું હતુંને? વ્યવહાર આવે છે... **હંત:** ખેદ છે. એટલે કે પહેલો એને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, પરલક્ષી જ્ઞાન, નય-નિક્ષેપથી સિદ્ધ કરેલું આત્માનું જ્ઞાન, પ્રમાણથી સિદ્ધ કરેલું જ્ઞાન, એક-એક ગાથાના શબ્દાર્થ, નયાર્થ, આગમાર્થ, અન્ય મતાર્થ અને ભાવાર્થ—એનાથી સિદ્ધ કરેલું જ્ઞાન પહેલું હોય છે, બસ આટલું. પણ કહે છે કે ખેદ છે. એ આવે છે નહીંતર એના વિના પણ સીધો આશ્રય લઈએ. છે તો સીધો આશ્રય સ્વનો, પણ ભાવ આવો એક હોય છે વિકલ્પમાં. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને તે પણ ગાથા દીઠના શબ્દાર્થ, નયાર્થ આદિ પાંચ ભાવવાળું જ્ઞાન. એ હોય છે વચમાં. ખેદ છે. આહાહા! એને છોડીને અંતર ચૈતન્યચમત્કાર ભગવાન આત્મા એના અનુભવમાં એ વ્યવહાર-ફ્યવહાર કોઈ ચીજ છે જ નહીં. એ નિર્ણય કર્યો હતો બધો શાસ્ત્રથી, ગાથાથી... આહાહા! શાસ્ત્રનો સાર વીતરાગતા, એ પણ સાર વિકલ્પથી નિર્ણય કર્યો હતોને પહેલો? ભાઈ! આહાહા!

હજી ચારેય અનુયોગનો સાર વીતરાગતા છે. એવું એને હજી પરલક્ષી જ્ઞાને આવો નિર્ણય કર્યો છે. એટલે આવું એક વચમાં આવ્યા વિના રહેતું નથી. કારણ કે અનાદિ વસ્તુ ચીજ કેવી છે એ જાણી નથી, તેથી જાણવામાં આવા પ્રકાર આવે છે. કારણ કે એ શુ છે એને જાણવું પહેલું આવે કે નહીં? એને જાણવું એ શાસ્ત્ર તરફથી આવે એ બધો વ્યવહાર છે કહે છે. અરેરે! **હંત..** માથે લખ્યું છે ઓલા ગજરાજજી. ગજાનંદ. ‘હંત’નો અર્થ જયચંદ પંડિતે ‘ખેદ’ કર્યો છે એ મને વધારે પસંદ છે. એ વધારે ઠીક લાગે છે. ઓલા બે અર્થ કર્યા છે ને. એ તો પછી આવશે. આ તો બે અર્થ કર્યા છે ને? ઓલા ભટ્ટારક શુભચંદ્રાચાર્યે એવો કર્યો છે ‘હંત’નો અર્થ. બીજો અર્થ કર્યો. આમણે ‘ખેદ’ કર્યો છે. કેટલામો? પાંચમો શ્લોક. ત્યો પાંચમો.

.....**હંત** इति व्याख्यालंकार.... ऐसा कहकर हंत अवयवका प्रयोग वाक्य सुंदरताके लिये बतलाया है. परंतु जयचंद्रजीने हंत अवयवका खेद किया है. हम पंडित जयचंद्रजीके अर्थसे सहमत है, क्योंकि व्यवहारको हेय माना है. आपणो अर्थात् હેય છે ને? इसलिये हंत शब्दका खेद किया है क्योंकि इसकी प्राप्तिके लिये हमें जबरन व्यवहारनयका प्रयोग करना पडता है. વિકલ્પ આવું.. આવું...આવું... કારણ કે સર્વજ્ઞે કહ્યું એવું સ્વરૂપ છે, એવું એણે અનાદિથી જાણ્યું નથી એટલે એને વચ્ચે આવો વિકલ્પનું જ્ઞાન હોય છે. હમારા બસ ચલતા તો બિના વ્યવહારકે અવલંબનકે શુદ્ધ ચિદ્રૂપ હો જાતી, તો હમ વ્યવહારનયકી ઓર ઝાંકકર ભી ન દેખતે. પણ અહીં તો ઓલું કહેવું હતું. ભટ્ટારકે અવયવ લીધો ફક્ત. આ કહે, ‘હંત’ છે. ‘હંત’.. એમ કે

વ્યવહારનય અભૂતાર્થ છે માટે ‘હંત’ (શબ્દ) બરાબર છે એમ. અહીં તો આપણે ‘હેય છે’ કહ્યુંને? હેય. આહાહા!

અરેરે! શુદ્ધ ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી એકભાવસ્વભાવરૂપ, પરમભાવરૂપ, સ્વભાવરૂપ, સ્વસહાયરૂપ, સ્વસ્વભાવરૂપ એની અપેક્ષાએ એની પર્યાયો... અને તે બરાબર છે ને? પર્યાય છે તે અંશ છે, અંશ છે તે વ્યવહારનયનો વિષય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! હવે અહીં સુધી વ્યવહારનયને હેય કહેવો, એ ગળે ઉતરે તો (બરા) માણસને. બાપુ! આ તો જન્મ-મરણને ટાળવાના મોક્ષમાર્ગની વ્યાખ્યા છેને આ? નિયમસાર. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એક નિશ્ચય તે જ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. વ્યવહાર એ કોઈ વસ્તુ નથી આહાહા! એવો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ જે દ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટે છે એ સિદ્ધ કરવા પર્યાયને હેય કીધી, કેમકે એ પરભાવ છે, એમ. આહાહા! જુઓને! શૈલી એક સત્ની. પૂર્ણ સત્નો આશ્રય લેવા કેવી શૈલી કરી છે! કથનપદ્ધતિ તો જુઓ! દિગંબર સંતોની વાસ્તવિક કથનની શૈલી, અનુભવ ભલે હો, પણ કથનમાં આવું એકદમ (કહેવું કે) ચાર પર્યાયો વ્યવહાર તે હેય છે, આ તે શું?

કારણ કે તેઓ પરસ્વભાવો છે... આપણે પરસ્વભાવમાંથી ઓલા પરભાવ... અને તેથી તેને હેય કહેવામાં આવે છે અને તેથી જ પરદ્રવ્ય છે. ભાષા દેખો! આહાહા! ત્રિકાળી સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ ક્ષાયિક પર્યાય પણ તે પરદ્રવ્ય. સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પરદ્રવ્ય, એમ. એનું પોતાનું દ્રવ્યની અપેક્ષાએ બીજું દ્રવ્ય પર. ભાઈ! આહાહા! ગજબ વાત છે ને! અસ્તિપણું-મહાપ્રભુનું સત્તાપણું-હોવાપણું કેવું? કે મહાપ્રભુ પોતે સામાન્ય એકરૂપ એ સ્વદ્રવ્ય છે. એની અપેક્ષાએ આ ચાર પર્યાયો પરભાવ. આની (સ્વદ્રવ્યની) અપેક્ષાએ તે પરદ્રવ્ય છે. જ્યારે સ્વસ્વભાવની અપેક્ષાએ-સ્વની અપેક્ષાએ પરભાવ-પરસ્વભાવ છે, તો સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ એ પરદ્રવ્ય છે. આહાહા! ભાઈ! ભગવાન દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો પરદ્રવ્ય છે, અરિહંત-સિદ્ધ તો પરદ્રવ્ય છે, પણ અહીં તો અંદર પ્રગટેલી ધર્મની પર્યાય એ પરદ્રવ્ય છે. આને ગળે ઉતરવું કઠણ પડે. આહાહા!

પ્રભુ! તું તો મોટો મહાપ્રભુ છોને! તારી ચીજ જ એકલી નિત્ય ધ્રુવ છે, તે જ તું પોતે છો. આવા પોતે એટલે સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ, એમ. પોતે એટલે સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ એક સમયના અંશને—ધર્મની પર્યાય કે પુણ્યની પર્યાય એને—અહીંયા પરદ્રવ્ય કીધું. પહેલું હેય કહ્યું. શા કારણે? કે પરસ્વભાવ છે. એ પોતાનો ત્રિકાળભાવ નથી. **તેથી જ પરદ્રવ્ય છે.** એમ ભાષા છે ને? ભાષા. **અત એવ પરદવ્યં ભવતિ..** ટીકા તો જુઓ ટીકા! આહાહા! **તેથી જ પરદ્રવ્ય છે.** ભગવાન! પણ પરદ્રવ્ય તો આત્મા સિવાય કર્મ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સિદ્ધ ભગવાન, પંચ પરમેષી પરદ્રવ્ય છે એ તો બરાબર છે. પણ આત્માની આનંદદાયક દશા, સમ્યગ્દર્શન દશા, મોક્ષમાર્ગની દશા—નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગની દશા, સાચો મોક્ષમાર્ગ, કહે છે, એ પણ પરભાવ છે—પરસ્વભાવ છે,

માટે તે પરદ્રવ્ય છે, લ્યો. ચીમનભાઈ! આવું એકલું મુંબઈમાં માંડ્યું હોય તો લાગે બફમ જેવું લાગે.

શ્રોતા : ભાગી જાય..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભાગી જાય? પણ હવે તો લોકો જરી તૈયાર થઈ ગયા છે. કાંઈક કહે છે એમ થઈ ગયું છે લોકોને. સાંભળો.. સાંભળો.. કાંઈક છે. એ બધો ભાવ હોય. એ બધું હોય છે. સંસાર તો બધો છે ને. સંસારમાં શું ન હોય? આહાહા!

ત્રણ વાત સિદ્ધ કરી. કે જે પર્યાયો વ્યવહારે 'છે' એમ કહેવામાં આવ્યું હતું, તે પર્યાયો ત્રિકાળ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ હેય છે એમ કહ્યું. અને તે હેય શા કારણે કહ્યું? કે પરસ્વભાવ છે. ત્રિકાળી સ્વભાવની અપેક્ષાએ પરસ્વભાવ છે અને તેથી જ તેને પરદ્રવ્ય કહેવામાં આવ્યું. આહાહા! આ તો પાઠમાં છે. કોઈ એમ કહે કે આ એવું ખેચીને જણી કાઢ્યું ભાઈએ- પદ્મમલધારિ મુનિએ. આ તો મૂળ પાઠમાં છે. કુંદકુંદાર્યાર્ચની વાત... ઓલા ફૂલચંદ્રજી કહે છે કેટલીક વાર. માળા કોઈ વાર આને ઊડાડી દેશે. સીધું તો ઉડાડે નહીં. કારણ કે એના પોતાની સાથે મેળ કાંઈ ખાય નહીં. આ કથન તે શું કર્યું? ખોટું તો ન કહે, પણ હળવે હળવે કહી દેશે .....બીજી ભાષામાં. આહાહા! ભગવાન! તારું પરમ સત્ય તો આ જ છે. અને ત્રિકાળી પરમ સત્યની અપેક્ષાએ તો પર્યાય નથી. એમાં તો નથી એટલે કે પર્યાય જ નથી. જેમ સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ બીજું દ્રવ્ય જ નથી, અદ્રવ્ય છે. એમ સ્વદ્રવ્ય ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ પર્યાય પરદ્રવ્ય છે એટલે કે અદ્રવ્ય છે એટલે કે નથી. આહાહા! આવી વાત તો થોડી કરી હતી ત્યાં હોં જયપુરમાં. ન્યાં તો બધા સાંભળતા. .... બધા અભ્યાસુ બધા, જૂના જૂના સાંભળતા.

અહીં તો પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ એમ કહે છે કે તારું સ્વતત્ત્વ જે દ્રવ્ય એની અપેક્ષાએ તો એ પર્યાયો બધી પરદ્રવ્ય છે. આહાહા! બે ભાગ પાડ્યાને? પહેલા સ્વ-આત્મા ને સ્વચતુષ્ટયથી પોતે છે અને પરચતુષ્ટયથી પોતે નથી. અને પરચતુષ્ટયથી છે એ સ્વચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ નથી. પોતાના સ્વદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની અપેક્ષાએ આત્મા છે અને પોતાની અપેક્ષાએ બીજા બધા દ્રવ્યો નથી, કારણ કે બીજા બધા દ્રવ્યો અદ્રવ્ય છે, અક્ષેત્ર છે, અકાળ છે અને અભાવ છે. કહો, બરાબર છે?

એ તો કહ્યું હતું ત્યાં અગિયારમી ગાથા ચાલી ત્યારે. જુઓ! અહીં અભૂતાર્થ કહ્યો છે ને જૂઠા કહ્યા છે, પર્યાયને જૂઠી કીધી. એનો અર્થ થયોને ન્યાં. અભૂતાર્થ કીધીને એનો અર્થ આ કે પોતે વસ્તુ છે સ્વચતુષ્ટયથી, એની અપેક્ષાએ જગતની ચીજો બધી અદ્રવ્ય, અક્ષેત્ર, અકાળ ને અભાવ છે. હું જ એક છું, બીજું બધું અદ્રવ્ય છે. એ દ્રવ્ય નહીં મારી અપેક્ષાએ હોં, એની અપેક્ષાએ ભલે હો. મારી અપેક્ષાએ એનું ક્ષેત્ર જ નથી, એ અક્ષેત્ર છે. એનો કાળેય નથી, અકાળ છે ને આનો ભાવનો અભાવ છે. એમ અહીંયા સ્વદ્રવ્યમાં બે ભાગ પાડીએ, તો સ્વદ્રવ્ય તે

સત્યાર્થ છે અને પર્યાય તે અસત્યાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? એની અપેક્ષાએ 'છે' એમ પહેલું વ્યવહારે સ્થાપ્યું. 'વ્યવહારનયે' એમ કીધુંને? જે કદા હતા એ વ્યવહારનયે છે, એની અપેક્ષાએ એ છે, પર્યાયની અપેક્ષાએ પર્યાય છે. પરદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પરદ્રવ્ય છે, એમ પર્યાયની અપેક્ષાએ પર્યાય છે, પણ ત્રિકાળી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લઈએ તો એ પર્યાય અસત્ય છે, આની અપેક્ષાએ અસત્ય છે. તેથી આ 'દ્રવ્ય છે' તો એને પરદ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે, આને સ્વભાવ કહેવાય છે ત્યારે એને પરભાવ કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

ઓલો ચાર બોલો આવ્યા છેને ત્યાં? પોતાનું સ્વદ્રવ્ય એ અસ્તિ અને એમાં ભેદ પાડવો-ગુણભેદ એ પરદ્રવ્ય. (૨૫૨) કળશમાં-કળશટીકામાં. પોતાની જે વસ્તુ છે અભેદ એ સ્વદ્રવ્ય છે અને એ જ દ્રવ્યમાં ગુણભેદ એવો વિકલ્પ ઉઠાવવો, એકમાં-અભેદમાં ભેદ ઉઠાવવો એ જ પરદ્રવ્ય છે. અને એ સ્વદ્રવ્યના અભેદની અપેક્ષાએ પરદ્રવ્ય નથી. ...આવ્યું હતું સ્વક્ષેત્રની અપેક્ષાએ નિશ્ચય છે. એ ક્ષેત્રના ભેદ પાડવા પોતાના ક્ષેત્રમાં હોં કે આ અસંખ્ય છે અને આ પ્રદેશ ને આ પ્રદેશ-એ જ પરક્ષેત્ર છે. સ્વક્ષેત્ર, અસંખ્યપ્રદેશ એકરૂપ તે સ્વક્ષેત્ર છે અને ભેદ પાડવો પરક્ષેત્ર છે અને પરક્ષેત્ર છે તેથી અક્ષેત્ર છે. આ સ્વની અપેક્ષાએ અક્ષેત્ર છે, એની (પોતાની) અપેક્ષાએ ક્ષેત્ર છે. વ્યવહારની અપેક્ષા છે ને? એમ કાળની અપેક્ષાએ ત્રિકાળી એ સ્વકાળે અસ્તિ છે અને એનો એક સમયનો પર્યાય ત્રિકાળમાંથી જુદો પાડવો એ પરકાળ છે. પરકાળ છે એનો અર્થ કે સ્વની અસ્તિની અપેક્ષાએ એ નથી, એની અપેક્ષાએ પરકાળ છે. આહાહા! ભારે વાત!

એ સત્યાર્થ છે ને? એ આવ્યું ..... **વવહારો અમૂલ્યો** આવ્યું હતું. બધા સાંભળતા હતા. બધા અભ્યાસુ છે. કોઈ કાંઈ ઉંહકારો કરતા નહોતા. સાંભળો. ન્યાયથી શું ચીજ છે એ. ન બેસે, ન સાંભળી હોય માટે આ ખોટી છે એમ કેમ કહેવાય? સમજાણું કાંઈ? ઓલો દસમી પેઢીનો બાપ કોણ હતો નામ સાંભળ્યું છે? સાંભળ્યું છે? સાંભળ્યું નથી માટે નહોતું? પણ તું છો કે નહીં? પછી એનું શું છે? નથી ખબર, નામની ખબર નથી કોઈ દિ' વિચાર્યું પણ નથી કે દસમી પેઢીનો બાપ કોણ હતો? તેથી તે વિચાર્યું નથી તારા ખ્યાલમાં આવતું નથી. તે જોયું નથી માટે નહોતું એમ કેમ કહેવાય? સમજાણું કાંઈ? એમ દ્રવ્ય ને પર્યાયના ભેદ સાંભળ્યા ન હોય, એથી એ જૂઠું છે એમ કેમ કહેવાય? સમજાણું કાંઈ?

.... આવું અમે તો આવું સાંભળ્યું નહોતું. સાંભળ્યું નથી એટલે? તારા દસમી પેઢીના બાપનું (નામ) કે દિ' સાંભળ્યું હતું? આહાહા! સાંભળ્યું નથી ને યાદ પણ નથી એને. એથી નથી સાંભળ્યું? ભગવાનની વાણી.... 'ભવોભવ જિન પૂજિયો' આવે છે ને? ભગવાનની પૂજા ભવે-ભવે અનંત વાર કરી છે. ખબર નથી. ખબર નથી એટલે નથી એમ કહેવાય? એમ કેમ કહેવાય? એ કાંઈ વસ્તુસ્થિતિ છે? એમ સ્વદ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્યનું અસ્તિપણું છે એ અપેક્ષાએ

પર્યાયનું અસ્તિપણું નથી અને તેથી તે પર્યાયને સ્વની અપેક્ષાએ પરભાવ ને પરદ્રવ્ય કહે છે— એવી અમને ખબર નથી અને આટલું બધું અમને અંદર ઉતરતું નથી. આહાહા! વસ્તુ તો આમ છે. તેં ન સાંભળ્યું હોય, નિર્ણયમાં ન આવી હોય એટલે કાંઈ ‘વસ્તુ નથી’ એમ કેમ કહે છે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

કેવો ન્યાય નીકળે છે જુઓને! ટીકા પદ્મલધારિદેવ. પહેલું કહ્યું કે બાપુ! જે પર્યાય તો પર્યાય છે, પણ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તે હેય છે. શા કારણથી? કારણ કે તેઓ પરસ્વભાવ છે... આહાહા! જેને, એક સમયની પર્યાય કેવળજ્ઞાન, યથાખ્યાતચારિત્ર, ક્ષાયિક સમકિત, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય છે, ભલે સાધકને નથી, પણ જેને છે એના ઉપર લક્ષ કરવા જાય તો વિકલ્પ ઊઠે છે. માટે જેને છે એને પણ હેય કરવા જેવું છે તારે, એમ કહે છે. આહાહા! એય! તેઓ હેય છે. શા કારણથી? કારણ કે તેઓ પરસ્વભાવ છે... પોતે ત્રિકાળી જ્યારે ઉપાદેય છે ત્યારે એ પર્યાય હેય છે. ત્રિકાળી જ્યારે સ્વસ્વભાવ છે, તે પર્યાયે પાછો અભાવ છે, ત્રિકાળી જ્યારે સ્વદ્રવ્ય છે તેથી તે પર્યાયે પરદ્રવ્ય છે. આમ સિદ્ધ કર્યું લ્યો.

સર્વ વિભાવગુણપર્યાયોથી રહિત... હવે અસ્તિની વાત કરે છે, સ્વદ્રવ્યની. સર્વ વિભાવગુણપર્યાયોથી રહિત... એ ગુણપર્યાય એટલે બધા ભેદો ક્ષાયિકના, ઉપશમના. એવા સર્વ વિભાવગુણપર્યાયોથી રહિત શુદ્ધ-અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ... શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ, લ્યો. શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ... દ્રવ્ય એકલો સામાન્ય ધ્રુવ અંતઃતત્ત્વ, પર્યાય વિનાનો. સર્વ વિભાવગુણપર્યાયો રહિત એટલે કે પરસ્વભાવથી રહિત એટલે પરદ્રવ્યથી રહિત એટલે કે હેય કહ્યા છે એનાથી રહિત, એમ. શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ... અંતરસ્વભાવસ્વરૂપ સ્વદ્રવ્ય ઉપાદેય છે. સ્વદ્રવ્ય તે ઉપાદેય છે ને આ હેય છે, એ વિકલ્પની વાત નથી અહીં. પહેલો વિકલ્પથી એ નિર્ણય કરે કે આ સ્વદ્રવ્ય તે ઉપાદેય છે ને આ હેય છે. ત્યાં સુધીનો વ્યવહાર પરલક્ષી છે. અહીં ઉપાદેયનો અર્થ કે અંદરમાં દૃષ્ટિ જાય છે. જ્યાં વસ્તુ છે ત્યાં દૃષ્ટિ જાય છે, તેથી તે ઉપાદેય છે એમ કહેવામાં આવે છે. અને અહીંથી (-વિકલ્પથી) લક્ષ છૂટી જાય છે માટે આને હેય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

આ તો સમજાય એવું છે હોં. આમાં કાંઈ બહુ ભાષા એવી આકરી નથી. ભાષા તો સાદી.. સાદી ભાષા છે. જુઓને! કેટલી વાત સ્પષ્ટ કરી છે. સર્વ વિભાવગુણપર્યાયોથી રહિત... એકલું શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ સ્વદ્રવ્ય... લ્યો એ જ સ્વદ્રવ્ય. ત્યાં દૃષ્ટિ દેવાલાયક છે. એ વસ્તુમાં લક્ષ... નિશ્ચયનય છે ને? નય છે ને? એટલે સમ્યજ્ઞાનના અંશનું ત્યાં જોડાણ કરવા જેવું છે. એને અહીંયા સ્વદ્રવ્ય ને ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. અગિયારમી ગાથામાં કહ્યુંને ભાઈ! અગિયારમી. ‘શુદ્ધનય અનુસાર બોધ થવામાત્રથી...’ અગિયારમી ગાથામાં જ્યાં ભૂતાર્થ તે નિશ્ચય (કહ્યું). ત્યાં કહ્યું, શુદ્ધનય અનુસાર એટલે કે જે સ્વભાવ છે એને અનુસારે થઈને જે

બોધ-જ્ઞાન થયો... 'આ ત્રિકાળ શુદ્ધ છે' એવો જે બોધ શુદ્ધનયને અનુસારે થયો, એમાં એની પ્રતીત વર્તે છે એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. સમજાણું કાંઈ?

એ અગિયારમી મૂળ ગાથા, એમાં આ નાખ્યું છે. ત્યાં કીધું છે ને? **મૂલ્થો દેસિઓ (શુદ્ધ)નયો:** શુદ્ધનય છે એ. ત્રિકાળી વસ્તુ એ પોતે નય છે એમ કહે છે. આહાહા! એનો આશ્રય કરવાથી... ભારે અર્થ. ખંભાતમાં ....હતુંને..... જુઓ! પણ આશ્રય છે એ પર્યાય છે. .... આશ્રય કરવો ને...? પર્યાય આશ્રય છે, પણ આશ્રય કરે છે કોનું? વાત એવી તો છે. વાત તો સાચી છે. આશ્રય કરે છે એ તો પર્યાય છે. જે પરભાવ છે, પરદ્રવ્ય છે એ સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય કરે છે. ગજબ વાત છે ને! પણ ભિન્ન રહીને આશ્રય કરે છે, લક્ષ કરે છે ત્યાં. એ પર્યાય કાંઈ દ્રવ્યમાં એકમેક થઈ જતી નથી. ફક્ત આમ વળેલી હતી એ આમ વાળી એટલે એ પર્યાયે આશ્રય કર્યો દ્રવ્યનો, એમ. વજન ત્યાં દ્રવ્યનું છે, પર્યાયનું વજન નથી. સમજાણું કાંઈ? આહા! શું થાય? અરે! એનું માહાત્મ્યવાળું તત્ત્વ એને એ રીતે સાંભળતા પણ કંટાળો લાગે. આ તો એકાંત થઈ જાય છે. આમાં તો બધું ઊડી જાય છે. આહાહા! તું સ્થપાઈ જાય છો એમ કહેને? બધું ઊડી જાય ને તું એકલો રહી જાય છો આખો. એમ ન લેતા ઊડી જાય છે એમ કેમ કહે છે? દ્રવ્ય ઊડી જાય છે એમાંથી? સમજાણું કાંઈ?

શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ... અંતઃતત્ત્વ છેને સ્વભાવ? અંદર ભાવ. એવું જે સ્વદ્રવ્ય તે ઉપાદેય છે. **ખરેખર...** હજી ઓલો **અપ્પા** શબ્દ પડ્યો હતોને? **અંતઃતત્ત્વ** કહીને હવે **અપ્પા** એમ છે ને ચોથું પદ? **સદ્ધર્મ ઉપાદેય...** એનો અર્થ કર્યો. ઓલો પહેલો કર્યો **પુવ્વુત્તસયલભાવા પરદર્મ પરસહાવમ્** **ઈતિ હેયં...** હેય, પરસ્વભાવ, માટે પરદ્રવ્ય. એમ કહીને પહેલા પદની વ્યાખ્યા કરી. હવે **સદ્ધર્મ ઉપાદેય...** સ્વદ્રવ્ય ઉપાદેય. સ્વદ્રવ્ય એટલે અંતરતત્ત્વ. હવે અંતરતત્ત્વ એનો આધાર પરમપારિણામિક એક ભાવ. **ખરેખર સહજજ્ઞાન...** ત્રિકાળી સ્વભાવિક જ્ઞાન, ત્રિકાળી સ્વભાવિક (સહજ)દર્શન, ત્રિકાળી સ્વભાવિક (સહજ)ચારિત્ર, ત્રિકાળી.. ત્રિકાળી ધ્રુવની વાત છે. ત્રિકાળી પરમ વીતરાગ સુખસ્વરૂપ એવું જે શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ... એવું જે શુદ્ધઅંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ.. આહાહા! એવું જે શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ આ સ્વદ્રવ્ય... એવું જે સ્વદ્રવ્ય, એમ. અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ એવું જે સ્વદ્રવ્ય, એનો આધાર... એકરૂપ ઓલું ત્રિકાળીભાવ આત્મા, એમ લેવું છે. ઓલા પરદ્રવ્ય તરીકે ચાર પ્રકારના ભાવ લીધાને? હવે એનો આધાર. વસ્તુ તો એ છે.

આ સ્વદ્રવ્યનો આધાર **સહજ પરમપારિણામિકભાવ...** સ્વભાવિક પરમસ્વભાવભાવ એ દ્રવ્યનો-સ્વરૂપનો સ્વરૂપની હયાતીરૂપ ત્રિકાળી ભાવ. **સહજ પરમપારિણામિકભાવ લક્ષણ...** પાછું એ લક્ષણ. અને વસ્તુ કારણસમયસાર. **સહજ પરમપારિણામિકભાવ લક્ષણ (-સહજ પરમ પારિણામિક ભાવ જેનું લક્ષણ છે એવો)** જે કારણસમયસાર છે. એ અપ્પાની વ્યાખ્યા કરી. બીજા પદનું છેલ્લું છે ને? એ આત્મા. અંતઃતત્ત્વના સહજ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદાદિ એ સ્વદ્રવ્ય ગણી

અને એનો આધાર એકરૂપ સ્વભાવિક પરમભાવ ત્રિકાળ એ કારણસમયસાર. એ ભગવાન કારણસમયસાર, એનો આશ્રય કરતાં-અવલંબન કરતાં-એની સન્મુખ જોતાં (અને) અહીંથી વિમુખ થતાં એને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર આદિની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ અને ટકવું એને આશ્રયે થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

સ્વભાવિક પરમ... સ્વભાવિક તો ઓલામાં લીધું હતું ત્યારે. એના ભાવરૂપ આમ ગણ્યું હતું. એ ભાવ એ સ્વદ્રવ્ય, એમ. સ્વભાવ એ સ્વદ્રવ્ય. પરભાવ એ પરદ્રવ્ય, એમ. સ્વભાવ એ સ્વદ્રવ્ય, તો એનું એકરૂપ ત્રિકાળી પરમસ્વભાવ પરમપારિણામિકભાવ એવું લક્ષણ જેનું એવો કારણસમયસાર. આહાહા! એકલો કારણપરમાત્મા તારવીને મૂક્યો જુદો. એનો આશ્રય, એનું અવલંબન, સન્મુખતા કરવા જેવી છે. કરવું એટલે આ કરવાનું. કરવું હોય તો શું કરવું? આ. એ આવે છે ને પહેલું? **જં નિયમ... નિયમેણ જં કજ્જં...** નિયમથી કરવાલાયક હોય તો... ત્રીજી ગાથામાં આવી ગયું છે. નિશ્ચયથી કરવાલાયક હોય તો આવો જે કારણસમયસાર ત્રિકાળી ભગવાન એનો આશ્રય કરવાલાયક છે.

આખા ચારેય અનુયોગનો આ સાર છે. ચૌદ પૂર્વનો સાર આ છે. ગમે એટલી વાતું શાસ્ત્રમાં આવે. કીધી છે ને? વ્યવહાર હસ્તાવલંબ જાણીને ઘણો ઉપદેશ આપ્યો. નથી આવ્યું? પણ એનું ફળ તો સંસાર છે, કહે છે. એને ભેદથી જાણવું એ વિકલ્પ, એનું ફળ તો બંધન છે એમ કહે છે. નિર્વિકલ્પ જે ચૈતન્ય કારણસમયસાર એનો સીધો આશ્રય લેવો, એને આધારે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ઉત્પન્ન થાય, એને આધારે ટકે છે અને એને આધારે-આશ્રયે વૃદ્ધિ પામે છે. માટે કારણસમયસાર એ મુખ્ય પદાર્થ છે, સત્યાર્થ છે, ભૂતાર્થ છે. વળી ઓલો ભૂતાર્થનો અર્થ કરે કે સત્યાર્થ ન કહો, અભૂતાર્થનો અર્થ અસત્યાર્થ (ન કહો). અભૂત છે એમ લાખ્યું છે. અસત્ય ક્યાં લાખ્યું છે? એમ આવ્યું છે મોટું. ભાઈ સાંભળને! ત્રિકાળીની અપેક્ષાએ અસત્યાર્થ છે એમ કહ્યું. જેમ સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પરદ્રવ્ય નથી, એમ સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પર્યાયને અસત્યાર્થ છે એમ કીધી. ભડકે એટલે શું? શબ્દને શું છે? એનો આધાર અમૃતચંદ્રાચાર્યનો કળશ આપશે લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ સુદ ૩, શુક્રવાર, તા. ૨૫-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૫૦ થી ૫૫, શ્લોક ૭૪, પ્રવચન નં. ૫૦

૫૦મી ગાથામાં આધાર આપે છે. એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં ૧૮૫મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :—

સિદ્ધાન્તોડયમુદાત્તચિત્તચરિતૈર્મોક્ષાર્થીભિઃ સેવ્યતાં
શુદ્ધં ચિન્મયમેકમેવ પરમં જ્યોતિઃ સદૈવાસ્મ્યહમ્ ।
एते ये तु समुल्लसन्ति विविधा भावाः पृथग्लक्षणा-
स्तेऽहं नास्मि यतोऽत्र ते मम परद्रव्यं समग्रा अपि ।।

શ્લોકાર્થ : જેમના ચિત્તનું ચરિત્ર ઉદાત્ત છે... કહે છે કે જેના અભિપ્રાયમાં... મનનો અભિપ્રાય એટલે જ્ઞાનનો અભિપ્રાય ઉદાત્ત છે (—ઉચ્ચો છે, ઉજ્જવળ છે, ઉદાર છે એવા મોક્ષાર્થીઓ આ સિદ્ધાંતનું સેવન કરો કે ‘હું તો શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક પરમ જ્યોતિ જ સદાય છું... જેનું જ્ઞાન—અભિપ્રાય ઉજ્જવળ અને ઉદાત્ત થયો છે. એ હું પ્રત્યક્ષ શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક પરમજ્યોતિમય સદાય છું એની સેવા કરો, લ્યો. સેવ્યતાં છે ને? (એટલે) સેવન કરો. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું સેવન કરો એ તો અમે માન્યું. દેવ પણ તું છો ને ગુરુ પણ તું છો. એવું એકરૂપ શુદ્ધ પ્રત્યક્ષ ચિન્મય આત્મા એ મોક્ષાર્થીઓએ (કે) જેને પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું છે, એને પૂર્ણ જ્ઞાન ને પૂર્ણ આનંદ એ સ્વભાવની સેવના કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. આ સિદ્ધાંતનું સેવન કરો... જુઓ! કેટલું કહ્યું!

હું આ પ્રત્યક્ષ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમય... એક શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક જ્યોતિ એમ. શુદ્ધચૈતન્યમય એક આત્મા.. હું આ પ્રત્યક્ષ શુદ્ધ ચૈતન્યમય... શુદ્ધ ચૈતન્યમય જ્યોતિ એટલે આત્મા. શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક પરમ જ્યોતિ જ સદાય છું... પાછું એ ‘જ.’ એમ જ્ઞાનમાં—જેનો મનનો અભિપ્રાય ઉજ્જવળ થયો છે અને ઉદાર છે કે આવી મોટી ચીજનો પણ એ સ્વીકાર કરે છે. સમજાણું કાંઈ? પર્યાયમાં અલ્પતા હોવા છતાં, વસ્તુમાં પરિપૂર્ણતા એકરૂપ પ્રત્યક્ષ ચૈતન્યમય આત્મા છું એવો જેનો અભિપ્રાય ઉજ્જવળ ને ઉદાત્ત છે. એને ઉચ્ચ અભિપ્રાય છે એમ. એમ આચરણ કરો. બહુ ટૂંકું કહ્યું, લ્યો. આ અસ્તિપણે આવું તત્ત્વ છું. શુદ્ધ ચૈતન્યમય, એમ. અશુદ્ધતા નહીં. એક પરમ જ્યોતિ જ સદાય છું અને આ જે ભિન્ન લક્ષણવાળા... મારા સ્વરૂપથી ભિન્ન લક્ષણવાળા વિવિધ પ્રકારના ભાવો પ્રગટ થાય છે... પ્રગટ થાય છે વિકલ્પ આદિ તે હું નથી... વ્યવહાર રત્નત્રય આદિના વિકલ્પો ઉત્પન્ન થાય એ મારા સ્વરૂપથી ભિન્ન લક્ષણવાળા છે. આ મોક્ષની ગાથા છેને મોક્ષની? મોક્ષનો કળશ છે, મોક્ષ અધિકારનો. લ્યો, બે

વાત કરી. મોક્ષાર્થીએ અને તે મોક્ષાર્થીનું જ્ઞાન-એનો અભિપ્રાય ઉદાત્ત છે, ઉચ્ચ છે, ઉજ્જવળ છે. જેનો સ્વીકાર, હું એક ચૈતન્યમય સદાય ત્રિકાળ જ્યોતિ આનંદ છું એવો સ્વીકાર કરીને સેવન કર.

છઠ્ઠી ગાથામાં આવ્યું હતુંને? પરથી ભિન્ન પડી પોતામાં ઉપાસવામાં આવતો ભગવાન પ્રભુ ધ્રુવ વસ્તુ એ પ્રમત્ત-અપ્રમત્તપર્યાયથી ભિન્ન છે એવું જે શુદ્ધ ત્રિકાળી ધ્રુવ એની સેવા કરવાથી એ ધ્રુવ શુદ્ધ એના જાણવામાં આવે છે. શુદ્ધની સેવા કરવાથી શુદ્ધપણાનું ભાન થાય છે એમ કહે છે. વ્યવહારની સેવા કરવાથી ‘આત્મા શુદ્ધ છે’ એવું એને ભાન થતું નથી એમ કહે છે. અરેરે! એને શું કહે? કંઈ વાતની જ ખબર ન મળે વસ્તુની. આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. જુઓને! આ કહે છે, હું તો શુદ્ધ એક ચૈતન્યમયજ્યોતિ સદાય છું. એનું સેવન કરો એમ કહ્યુંને? જેના જ્ઞાનમાં અભિપ્રાય... મન લીધું છે પણ ભાવમન-જ્ઞાન. એનો અભિપ્રાય ઉદાત્ત (ઉદાર, ઉચ્ચ ને ઉજ્જવળ) છે. જુઓ! હું એક સદાય શુદ્ધ ચૈતન્યમય આત્મા.. શુદ્ધ ચૈતન્યમય આત્મા.. શુદ્ધ ચૈતન્યમયજ્યોતિ એની સેવા કરો (એટલે) એમાં એકાગ્ર થાઓ એમ કહે છે. એમાં એકાગ્રતા એ મોક્ષનો માર્ગ છે. કારણ કે વસ્તુ પોતે મોક્ષસ્વરૂપ છે. મુક્તસ્વરૂપ છે, વીતરાગસ્વરૂપ છે વસ્તુ, એની સેવા કરવાથી પૂર્ણ મુક્તનું કારણ એવો મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થાય છે. પૂર્ણ સેવા થવાથી એને પૂર્ણ મુક્તિદશા થાય છે. સમજાય છે કાંઈ?

અને ભિન્ન લક્ષણવાળા... અહીં જુઓને! અહીં ભિન્ન લક્ષણ, વ્યવહારરત્નત્રયના વિકલ્પો પણ ભિન્ન લક્ષણવાળા કહ્યા. વિવિધ પ્રકારના ભાવો પ્રગટ થાય છે એ હું નથી. અહીં તો જ્ઞાનપ્રધાને બે વાત જણાવી છે. બાકી તો, ‘આ જ હું છું’ એમાં ‘એ નથી’ એ અંદરમાં આવી જાય છે. સમજાવવું છે ને એટલે... એકરૂપ શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્ય એની સેવા કરવાથી એમાં પરિણતિ નિર્મળ પ્રગટ થાય છે, એમાં એ વ્યવહારના વિકલ્પો આદિ નથી. એ તો એને વ્યવહાર સમજાવવા વિસ્તારથી સમજાવે છે. આ અસ્તિ છે. પ્રમાણની અહીં વાત નથી. અહીં તો ‘નથી’ એવું જ્ઞાન સહેજે થઈ જાય છે. આ અસ્તિનું જ્ઞાન થતાં એ જ્ઞાનમાં ‘આ નથી’ એવું, આમાં નથી એવું થઈ જાય છે. પછી એ પર્યાયનું જ્ઞાન કરવું એ પ્રમાણ થાય છે. એ વળી પ્રમાણ કાંઈ કામનું (નથી).

અહીં તો કહે છે, વ્યવહારના લક્ષણવાળા જે બોલો-વિકલ્પો એ વસ્તુના અસ્તિત્ત્વમાં છે જ નહીં, એમ. વસ્તુ જ આવી છે. પહેલામાં કહ્યુંને? પહેલા શ્લોકમાં. **સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે...** બીજી વાત ત્યાં કરી નથી. **નમઃ સમયસારાય..** અસ્તિ વાત જ લીધી. પહેલો શ્લોક જ અસ્તિથી વર્ણવ્યો છે. **વંદિત્તુ સર્વ સિદ્ધે**માં વ્યવહાર સિદ્ધને વંદન કરીને વાત ઉપાડી છે. એ પણ અનંતા સિદ્ધોને પર્યાયમાં પધરાવ્યા ત્યારે એનો આદર કર્યો કહેવાય, વંદન ત્યારે (કહેવાય). એનો અર્થ

કે દ્રવ્ય ઉપર જોર જાય છે, ત્યારે અનંતા સિદ્ધને પર્યાયમાં આદર સહિત સ્વીકાર થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

હું આ છું અને હું આ નથી, એમ આવ્યુંને? બેય આવ્યું. હું તો આ છું સદાય અને આ હું નથી, બસ થઈ ગયું. એ તો પછી વિસ્તારથી સમજાવે કે ભિન્ન લક્ષણવાળા, એમ. ચૈતન્યમય હું આત્મા, એનું સ્વનું લક્ષણવાળું તત્ત્વ થયું. શુદ્ધ ચૈતન્યમયજ્યોતિ.. જ્યોતિ એટલે આત્મા. એ સ્વનું સ્વરૂપ થયું. **ભિન્ન લક્ષણવાળા...** જેટલા વ્યવહારના વિકલ્પો ઉઠે છે એ ભિન્ન લક્ષણવાળા છે. **વિવિધ પ્રકારના ભાવો...** છેને? ઓલો એક છે. ઓલો એક છેને સામે? હું **શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક પરમ જ્યોતિ જ સદાય છું.** એક આ બાજુ, તો આ બાજુ અનેક. એ વિષયની અંદર .... વાત નથી. અહીં તો, ‘આમાં નથી’ બસ એટલી વાત છે. ખરેખર તો પોતાનું અસ્તિત્ત્વ આવું જ્યાં ભાનમાં આવ્યું, એમાં એ રૂપપણે પરિણમતું નથી, અસ્તિપણે પરિણમે છે. પોતાનો મહા ચૈતન્યજ્યોતિ ધ્રુવ એવી જ્યાં દૃષ્ટિ થઈ તો અસ્તિરૂપે પરિણમ્યું એટલે ઓલા રાગપણે પરિણમતું નથી. નથી એ તો સ્હેજ એની અંતઃસ્થિતિમાં આવી જાય છે. સમજાવવું તે શી રીતે સમજાવવું? સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! માર્ગ એવો લોકોને સાંભળવા મળે નહીં એટલે આવું એને એકાંત લાગે. એકાંત છે.. એકાંત છે.. એકાંત છે. માળા! એકાંત કહી ઊડાડી દે છે. ભગવાન! તું ઊડી જાય છે એમાં, તને ખબર નથી એને. આહાહા!

તારો પરમસ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્યલક્ષણવાળો મુક્ત પ્રભુ... એ તો એક સમજાવ્યું છે, બાકી ચૈતન્યલક્ષણ ને આ લક્ષ્ય આત્મા એવો ભેદ પણ ક્યાં છે ત્યાં? આ તો એવું સ્વરૂપ છે આત્મા કે શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક પરમ જ્યોતિ એવો છું. એમ સમજાવ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ ? અને તે પણ એમ કીધુંને? **શુદ્ધ ચૈતન્યમય એક પરમ જ્યોતિ...** શુદ્ધ ચૈતન્ય લક્ષણવાળો પરમજ્યોતિ (એવો) ભેદ નથી. **આ સિદ્ધાંતનું સેવન કરો.** આ સિદ્ધાંત એટલે એ ભાવ. આહાહા! અભિપ્રાયમાં જેણે નક્કી કર્યું છે... ઉદાત્ત ચરિત્ત... ઉદાર જેનો અભિપ્રાય છે. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમય અભેદ એવી જ્યોતિ ભગવાન આત્મા એની સેવા કરો. લ્યો, વીતરાગનો આ કક્કો. આહાહા! ગુરુસેવા, મૂર્તિની સેવા, ફલાણી સેવા.. આવે છેને એમાં? એ જ મુખ્ય થઈ ગયું છે. જાણે વસ્તુ નથી. અરે બાપુ! તું તો એમાં રહી ગયો. આને દૂર કરવા ગયો ત્યાં આ રહી ગયો. આને (ત્રિકાળીના) મુખ્ય કરવા ગયો ત્યાં ઓલો રાગરૂપ પરિણતિ થઈ નહીં. વ્યવહારની પરિણતિ થતી જ નથી એમ કહે છે ત્યાં. **કારણ કે તે બધાય...** આને તો ઓલા પરદ્રવ્ય સાથે મળવો છે ને? સ્વદ્રવ્ય ને પરદ્રવ્ય પાઠમાં છે. **તે બધાય મને પરદ્રવ્ય છે.** લ્યો, એ વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો રાગ, પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ—એ બધું પરદ્રવ્ય છે. આહાહા! અહીં તો એ સર્વસ્વ થઈ ગયું એને.

સર્વ સ્વભાવ... હમણાં ક્યાંક આવ્યું હતુંને? ઓલામાં આવ્યું હતું. સિદ્ધાંત નાટકમાં. સર્વ સ્વભાવ. સર્વસ્વનો જ અનુભવ છે અને પોતાનો છે, એમ છે. પરનો એમાં છે જ નહીં કાંઈ. કાલે જ આવ્યું હતું. સમજાણું કાંઈ? આ તો શાંતિ ને ધીરજથી જેને કામ કરવું હોય આત્માનું એની વાતું છે. આ કાંઈ વાદ ને વિવાદ ને... વ્યવહાર જ જોઈએ અને વ્યવહાર હોય, વ્યવહાર ન હોય તો નિશ્ચય ન હોય. માટે વ્યવહાર પહેલો જોઈએ. આવશે આમાં હોં પહેલો. વ્યવહાર પહેલો આવશે આ પાંચ ગાથામાં. ...ને આવે છેને પાંચ ગાથા. પહેલો વ્યવહાર આવે. છે કે નહીં? **પરમ યોગીશ્વર પહેલા પાપક્રિયાથી નિવૃત્તરૂપ વ્યવહારનયના ચારિત્રમાં હોય છે... છે કે નહીં? એ કઈ અપેક્ષાએ? એ વખતે આવશે હવે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં એને વિકલ્પનો ભાવ છે, એ વાત લીધી છે. પછી ઓળંગીને સાતમામાં જાય છે. વ્યવહાર છે... અહીં વ્યવહાર છે એમ કહેવું છે. 'પહેલા' શબ્દ વાપર્યો છે હોં. એય! છે કે નહીં? સંસ્કૃતમાં છે કે નહીં? જુઓ! 'પહેલા પાપક્રિયાથી નિવૃત્ત...' પ્રથમ શબ્દ છે સંસ્કૃતમાં, લ્યો. સંસ્કૃત. **પરમજિનયોગીશ્વર: પ્રથમ પાપક્રિયાનિવૃત્તિ વ્યવહાર..** .... ઠીક! નિમિત્ત દેખીને ઘણો ઉપદેશ આવ્યો છે શાસ્ત્રમાં. આહાહા! તેથી આ પુરું થઈને પહેલું વ્યવહારનો અધ્યાય નાખશે. પછી નિશ્ચયનું પ્રતિક્રમણનું નાખશે. સમજાવવું ન જોઈએ? વ્યવહાર કલ્પો.... એ પણ વસ્તુ છે કે નહીં? વસ્તુને હેય છે કે અવસ્તુને હેય છે?**

શ્રોતા : હેયને વાદવિવાદ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વાદવિવાદ... એ કોણે કીધું? પણ એને સમજાવવું તો છે ને? કે આ છે.

શ્રોતા : આખો વ્યવહારનો અધિકાર....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આખો અધિકાર વર્ણવેને. વસ્તુ નથી? વ્યવહારનો વિષય નથી? વ્યવહાર અસ્તિપણે છે કે નહીં? 'હે'પણે છે કે નહીં? એમ કહેશે.

શ્રોતા : એક ગાથામાં કહી દેવું હતું....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : તેથી તો કહ્યું છે કે 'વ્યવહારનો ઉપદેશ જિનવાણીમાં હસ્તાવલંબ જાણી ઘણો આવ્યો છે, પણ એનું ફળ સંસાર છે.' એ તો પ્રતિક્રમણમાં કહેશેને? આ જેટલા છ આવશ્યકાદિથી વિરુદ્ધ.... છ આવશ્યકની ક્રિયાઓ અને એનું ફળ એનાથી વિરુદ્ધ નિશ્ચય ચારિત્ર છે. આવે છેને પડિક્રમણમાં? પણ એમ નહીં. સમજાવવા... સમજાવે તો છે ને? વ્યવહારનયનો અધિકાર ઝાઝો એ આવે છે. આ આત્મા, 'દર્શનજ્ઞાનચારિત્રપણે પરિણમે તે આત્મા', 'જ્ઞાન તે આત્મા.' આ શરીર એક ઇન્દ્રિયનું, બે ઇન્દ્રિયનું, ત્રણ ઇન્દ્રિયનું, પંચેન્દ્રિયનું—આ બધું સમજાવવું શી રીતે? એટલે કે એમ નથી. એકેન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિય શરીરો એ આત્મા નહીં. આત્મા તો અંદર જ્ઞાનમૂર્તિ છે તે આત્મા, લ્યો.

આવ્યું છે ને મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં? ભઈ! વ્યવહાર છે એમ સમજાવ્યો છે. તું એને માની લઈશ નહીં. અને ભેદથી સમજાવ્યો પણ એમ માની લઈશ નહીં કે ભેદ છે એમાં-વસ્તુમાં. વસ્તુ એ તો અભેદ છે. એને તો અભેદ લીધી છે ત્યાં. સાતમામાં ભેદાભેદ લીધું છે. એ આખું દ્રવ્ય ને પર્યાય.... છે એમ. સાતમા (અધ્યાય)માં. ઓલામાં... આખી વસ્તુ અભેદ છે. પોતે અભેદ છે-વસ્તુ અભેદ છે એમ. કારણ કે પર્યાય ને ગુણ એમ નહીં. બધું અભેદ છે. પરથી જુદી અભેદ છે એમ. અને આમાં જણાવે છે ત્યારે કહે છે કે અભેદ ને ભેદ બે છે. વીતરાગ થાય એટલે બેયને જાણે છે. પહેલા ભેદ ઉપર લક્ષ કરવા જાય તો રાગી છે માટે વિકલ્પ ઉત્પન્ન થશે. જ્યાં સુધી પૂર્ણ વીતરાગતા નિર્વિકલ્પતા ન થાય, ત્યાં સુધી સ્વદ્રવ્યના આશ્રયને સ્થાપ્યો છે. અભેદનો આશ્રય તરીકે સ્થાપ્યો છે. ભારે કામ ભાઈ આમાં!

જુઓ! હું નથી... કેમ? એમ. છે ને? આ જે ભિન્ન લક્ષણવાળા વિવિધ પ્રકારના ભાવો પ્રગટ થાય છે... એમ છે ને? વ્યવહાર સસલાના શિંગડા છે? અસ્તિ તરીકે છે એ વાત જણાવવી છે, પણ આશ્રયકરવાલાયક છે અને એનાથી નિશ્ચય થાય એ વાત અહીં છે જ નહીં. વ્યવહાર છે, મોક્ષમાર્ગની પર્યાય પણ વ્યવહાર છે, ... છે, વ્યવહાર વસ્તુ નથી? બસ 'છે' એટલો અસ્તિત્વના સ્વીકાર જ્ઞાનમાં આવવું જોઈએ. આશ્રય કરવાલાયક છે અને એ પોતે ધર્મનું સ્વરૂપ છે, એનાથી નિશ્ચય પમાય છે—એમ નથી.

કારણ કે તે બધાય મને... એમ પાછું. મમ પરપદ્રવ્યં સમગ્રા અપિ... મારે માટે તો બધું પરદ્રવ્ય છે, લ્યો. એ વ્યવહારરત્નત્રય પરદ્રવ્ય છે. અહીં તો પર્યાયને પરદ્રવ્ય સિદ્ધ કર્યું છે પાઠમાં. આમણે આટલો પરદ્રવ્યનો આધાર આપીને (કહ્યું કે) ભઈ, સમયસારમાં પણ આમ કહ્યું છે. વિકલ્પ આદિને પરદ્રવ્ય કહ્યું ત્યાં. એ ભાવ બધા પરદ્રવ્ય છે. ગુણસ્થાન, માર્ગાણાસ્થાન એ બધા પુદ્ગલના પરિણામ એ પરદ્રવ્ય છે, એમ. સ્વદ્રવ્ય તો એકલું અભેદ ચૈતન્યસ્વભાવ એકરૂપભાવ... 'એક' શબ્દ પડ્યો છેને? શુદ્ધ ચૈતન્યમય ને એક, એવી પરમજ્યોતિ પરમાત્મસ્વરૂપ જ હું છું. આ બધા ઉત્પન્ન થતા વિકલ્પોની હયાતી છે. વ્યવહાર ન હોય તો મુક્તિનો માર્ગેય નથી, સિદ્ધેય નથી એવું થાય. ગુણસ્થાન.. ગુણસ્થાન ચૌદ છે. ચોથું, પાંચમું, છઠ્ઠું, સાતમું એ બધો વ્યવહાર છે. છે ખરું એટલી વાત. તે બધાય મને પરદ્રવ્ય છે. લ્યો.

વળી (આ ૫૦મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :— પોતે કહે છે. ૭૪ શ્લોક.

ન હ્યસ્માકં શુદ્ધજીવાસ્તિકાયા-

દન્યે સર્વે પુદ્ગલદ્રવ્યભાવાઃ ।

इत्थं व्यक्तं वक्ति यस्तत्त्ववेदी

सिद्धिं सोऽयं याति तामत्यपूर्वाम् ॥ ૭૪ ॥

ત્યાં લાલુભાઈએ કહ્યું હતું લાલુભાઈએ. એમ કે આમ જે તત્ત્વવેદી સ્પષ્ટપણે કહે છે... કીધું, 'કહે છે' એટલે એનો અર્થ એમ નથી. ત્યાં એણે કીધું. એમ કે આવું કહે એને જ મુક્તિ થાય. એ અતિ અપૂર્વ સિદ્ધિને પામે છે. આ પાઠ એવો છેને વક્તિ.. એક આશીર્વાદ તરીકે. આ પ્રમાણે સ્થાપે, કહે છે. પણ 'કહે છે' એનો અર્થ કે એ રૂપે અનુભવે છે. કહેવું છે ક્યાં? (એનો અર્થ) ભાષા ક્યાં છે?

શ્લોકાર્થ : શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયથી અન્ય એવા જે બધા... જેમ ઓલી બંધકથાની આવી હતીને વાત? કથા.. બંધકથા વિરુદ્ધ છે? વસ્તુમાં રાગનો સંબંધ-બંધ એ વિરુદ્ધ છે. કથા-બધા ક્યાં...? એ તો ટૂંકા શબ્દો.... આમાંય એમ આવ્યુંને? **વ્યવહારદેસિદા પુણ...** ૧૨મી (ગાથા)માં એમ આવ્યુંને? કે વ્યવહાર દેખાડ્યો. 'દેખાડ્યો' એની ક્યાં વાત છે ન્યાં? એને ઉપદેશ દેવો છે, એમ કે વ્યવહારનો ઉપદેશ દેવો. એ તો કથનનું વાચ્ય જે છે, એ જાણવાલાયક છે એમ જાણે, એનું નામ ઉપદેશ કર્યો કહેવાય. કરવો હતો ક્યાં? અરેરે! વસ્તુની સ્થિતિ જ્યાં આવી હોય છે તેમાં... એકરૂપ સ્વભાવનો આશ્રય એ મુક્તિનો માર્ગ, એમાં વચ્ચે જેટલા ભેદ ઊઠે રાગાદિના...

'એક-એક' કરીને આવ્યું છે ને? 'એક-એક ભાવસ્વરૂપ અનેક ભાવ જેણે દેખાડ્યા છે એવો વ્યવહારનય... તે કાળે જાણેલો પ્રયોજનવાન છે.' (એટલે કે) જણાયેલો પ્રયોજનવાન છે. આહાહા! કેટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે લ્યો! આચાર્યોએ તો દિલ ખોલીને વાત મૂકી દીધી છે. સમાજને કેમ થશે એ કાંઈ વાત નથી ત્યાં. સમાજ આને કંઈ પસંદ કરશે કે નહીં? ન (પસંદ) હોય તો (પણ) વાત આ છે. પસંદ કરે કે ન પસંદ કરે એ ઉપર કાંઈ આ વસ્તુ કહેવામાં આવે? વસ્તુ આ છે. બેસે કે ન બેસે સમાજને. ભારે લાગી જાય તો પણ વસ્તુ તો આ છે. સમાજને સમતોલ રાખવા માટે એને કાંઈ હળવું બનાવી દેવું... પણ વસ્તુમાં જ નથી એને હળવું શે રીતે બનાવે? રાગાદિ વસ્તુમાં જ નથી. આહાહા!

શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયથી અન્ય... ભાષા જુઓ! અહીં તો આ..... જૈન સિદ્ધાંત અસંખ્ય પ્રદેશી નાખવું છે ને? અસ્તિ એકલું નહીં, પણ કાય. પાછું શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય... અસંખ્યપ્રદેશી અનંત ગુણનો પિંડ એકરૂપ છે જીવ. એનાથી અન્ય એવા જે બધા પુદ્ગલદ્રવ્યના ભાવો, લ્યો. શુદ્ધ જીવાસ્તિકાયથી અન્ય એવા જે બધા પુદ્ગલદ્રવ્યના ભાવો તે ખરેખર અમારા નથી—આમ જે તત્ત્વવેદી... તત્ત્વનો વેદનાર-જાણનાર સ્પષ્ટપણે અનુભવે છે તે અતિ અપૂર્વ સિદ્ધિને પામે છે. સમજાણું કાંઈ!

એમ કે આવી પ્રરૂપણા કરે તોપણ... એ પ્રરૂપણાનું આહીં કાંઈ કામ નથી. હવે તો છોકરાઓ કહે છે. તત્ત્વવેદી એમ પોતે સ્પષ્ટપણે અનુભવે છે, એમ. કહેવું છે એ તો પોતાની શૈલીની વાત છે, પણ એનું વાચ્ય શું? અમારામાં... એમ માથે કહ્યું એનો સાર છે ઓલાનો. અમે

તો આ છીએ, શુદ્ધ ચૈતન્યમય જીવજ્યોતિ સદાય એકરૂપ છું, બીજા ભાવો મારામાં (નથી). પુદ્ગલો છે એ પરદ્રવ્ય છે, મારામાં નથી.

શ્રોતા : બીજાની શુદ્ધપર્યાય લેશેને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ બધું આવી જાય આમાં. આહીં તો (કહેવું છે કે) પર્યાય મારી નથી, પર્યાય મારામાં નથી. પર્યાયદૃષ્ટિ-અંશદૃષ્ટિનો પણ અહીં અભાવ છે.

શુદ્ધજીવાસ્તિકાયથી અન્ય એવા જે બધા પુદ્ગલદ્રવ્યના ભાવો... છે એમ તો કહ્યું. કહો, છે ને? તે ખરેખર અમારા નથી. મમ્... ક્યાં આવ્યું? અસ્માકમ્... પહેલું હતું. ન હી અસ્માકમ્... (એટલે) અમારા નથી. ઓલામાં મમ્ આવ્યું. યત્કોકૃતિ મમ પરદ્રવ્યં સમગ્રાતિ... સમયસારમાં. મમ્ આમ જે તત્ત્વવેદી સ્પષ્ટપણે અનુભવે છે, જાણે છે, જે ચીજ છે એમ વેદે છે, તે અતિ અપૂર્વ સિદ્ધિને પામે છે. યાતિ એટલે એ ને? (એટલે) પામે છે. તામ્ અત્ય અપૂર્વ... અતિ અપૂર્વ સિદ્ધિ.. ઓહોહો!

લ્યો, આ મુક્તિનું કારણ તો આ કીધું. વ્યવહાર-ફ્યવહાર મુક્તિનું કારણ કહ્યું નથી. આમાં વ્યવહાર કહેશે ખરો આમાં હવે પાંચ ગાથામાં. આ તો વ્યવહારિક કહેશે એમ. નહીં તો અહીં એકલું નિશ્ચય આવ્યું હતું. વ્યવહાર છે એમ જણાવે તો ખરુંને? વસ્તુ જણાવે નહીં? અને જ્ઞાન જ એ પ્રકારનું નિષ્પન્ન થતું રહે છે. જે પ્રકારનો રાગાદિ હોય તે જ પ્રકારને જાણતું, એને અધ્યા વિના, એને સ્પર્શ્યા વિના, એની હયાતી વિના, પોતાની હયાતીમાં સ્વ-પરપ્રકાશ એક જાતનું પ્રકારનું પરિણમન ત્યાં થાય છે, એમ. લ્યો હવે ગાથા પાંચ. એક સાથે પાંચ ગાથા.

વિવરીયાભિણિવેસવિવજ્જિયસદ્દહણમેવ સમ્મત્તં ।

સંસયવિમોહવિભ્રમવિવજ્જિયં હોદિ સળ્ણાણં ।।૫૧।।

એનો ને એનો વધારે ખુલાસો. ઓલી બીજીનું જ્ઞાનનું એનું ને એનું સ્પષ્ટીકરણ.

ચલમણિમગાઢત્તવિવજ્જિયસદ્દહણમેવ સમ્મત્તં ।

અધિગમભાવો ણાણં હેયોવાદેયતત્ત્વાણં ।।૫૨।।

હવે નિમિત્તનું.

સમ્મત્તસ્સ ણિમિત્તં જિણસુત્તં... આ બધા વાંધા .....

સમ્મત્તસ્સ ણિમિત્તં જિણસુત્તં તસ્સ જાણયા પુરિસા ।

અંતરહેઊ ભણિદા દંસળમોહસ્સ ચયપહુદી ।।૫૩।।

સમ્મત્તં સળ્ણાણં વિજ્જદિ મોક્કસ્સ હોદિ સુળ ચરણં ।

આ નિશ્ચય એ મોક્ષના કારણ કીધું. એને કારણ કહ્યું. પછી કહેશે.

વવહારણિચ્છણ્ણ દુ તમ્હા ચરણં પવક્કામિ ।।૫૪।।

વ્યવહાર પહેલો આવ્યો શબ્દમાં.

વવહારણયચરિત્તે વવહારણયસ્સ હોદિ તવચરણં ।

ણિચ્છયણયચારિત્તે તવચરણં હોદિ ણિચ્છયદો ॥૫૫॥

ઓહોહો ! એનું હરિગીત

શ્રદ્ધાન વિપરીત-અભિનિવેશવિહીન તે સમ્યક્ત્વ છે;

સંશય-વિમોહ-વિભ્રાંતિ વિરહિત જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાન છે. ૫૧.

આ વ્યવહારની વાત છે.

ચલ મલ-અગાઢપણા રહિત શ્રદ્ધાન તે સમ્યક્ત્વ છે;

આદેય-હેય પદાર્થનો અવબોધ સમ્યગ્જ્ઞાન છે. ૫૨.

આ નિશ્ચય હોય છે ત્યાં આવો વ્યવહાર હોય છે, એની વાત કરે છે.

જિનસૂત્ર સમકિતહેતુ છે, ને સૂત્રજ્ઞાતા પુરુષ જે,

તે જાણ અંતરેતુ, દગ્મોહક્ષયાદિક જેમને. ૫૩.

સમ્યક્ત્વ, સમ્યગ્જ્ઞાન તેમજ ચરણ મુક્તિપંથ છે;

તેથી કહીશ હું ચરણને વ્યવહાર ને નિશ્ચય વડે. ૫૪.

ચારિત્રને વ્યવહાર, નિશ્ચય વડે કહીશ, એમ કહ્યુંને? ભાઈ! સમકિત ને જ્ઞાનની વ્યાખ્યા થઈ ગઈ છે. સમકિત ને જ્ઞાનના વ્યવહારની વાત કરી છે. ચારિત્રના બે પ્રકાર છે એની વાત કરશું.

વ્યવહારનયચારિત્રમાં વ્યવહારનું તપ હોય છે;

તપ હોય છે નિશ્ચય થકી, ચારિત્ર જ્યાં નિશ્ચયનયે. ૫૫.

પહેલા શબ્દાર્થ લઈએ લ્યો, અન્વયાર્થ. આ તો શાંતિની સ્વાધ્યાય છે ને? અહીં ક્યાં ન્યાં વ્યાખ્યાન છે?

[વિપરીતાભિનિવેશવિવર્જિતશ્રદ્ધાનમ્ एव] વિપરીત અભિનિવેશ (એટલે) અભિપ્રાય, આગ્રહ. વ્યવહારનો હોં. નિશ્ચય સમકિત તો છે, એને વ્યવહાર સમકિત વિપરીત અભિનિવેશ રહિત શ્રદ્ધાન તે સમ્યક્ત્વ છે. હવે જ્ઞાન. [સંશયવિમોહવિભ્રમવિવર્જિતમ્] સંશય, વિમોહ ને વિભ્રમ રહિત (જ્ઞાન)... નિશ્ચયજ્ઞાનમાં આવું વ્યવહારજ્ઞાન હોય જ. તે સમ્યગ્જ્ઞાન છે. આ વ્યવહારની વાત છે. ચળતા, મલિનતા અને અગાઢતા રહિત શ્રદ્ધાન... જે શ્રદ્ધાન પહેલું કહ્યું હતું તેનું અહીં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. છે તો આ પણ વ્યવહાર. ચળતા, મલિનતા અને અગાઢતા... એનો અર્થ સાધારણ છે. શ્રદ્ધાન તે જ સમ્યક્ત્વ છે; [હેયોપાદેયતત્त्वानाम्] હેય અને ઉપાદેય તત્ત્વોને જાણવારૂપ ભાવ તે (સમ્યક્) જ્ઞાન છે. આ પણ વ્યવહાર છે. નિશ્ચયજ્ઞાન ને... નિશ્ચય

સમકિતમાં આવું એક સમકિત ચળ, મલિન, અવગાઢ રહિત વ્યવહાર અને નિશ્ચયજ્ઞાનમાં હેય-ઉપાદેયરૂપ જાણવારૂપ વ્યવહારનું જ્ઞાન હોય છે. હવે કહે છે કે એને નિમિત્ત શું?

સમ્યક્ત્વનું નિમિત્ત... એ સમકિત નિશ્ચય છે. **જિનસૂત્ર છે...** વીતરાગની વાણી એ નિમિત્ત છે. એ સિવાય અજ્ઞાનીની વાણી આદિ નિમિત્ત હોઈ શકે નહીં એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું? સર્વજ્ઞ પરમાત્મા વીતરાગ તીર્થંકરદેવ જેના મુખકમળથી નીકળેલું છે. છેને માથે? **વીતરાગ-સર્વજ્ઞના મુખકમળમાંથી નીકળેલું છે.** ટીકામાં છે. એવું જિનસૂત્ર અને જિનસૂત્રને જાણનારા પુરુષોને (સમ્યક્ત્વના) અંતરંગ હેતુઓ કહ્યા છે. સમકિત પામનારને, જિનસૂત્ર એટલે વાણી એ બાહ્ય હેતુ અને આ (જિનસૂત્રને જાણનારા) પુરુષ અંતરંગ હેતુ છે. છે તો એ પણ બાહ્ય. ધર્મીનો અભિપ્રાય... એ પુરુષને અને એની વાણીને... વાણી તો બાહ્ય હેતુ છે, (પણ) આ (પુરુષને) ઉપચારથી અંતર હેતુ કહ્યો છે. આમાં અર્થ ફેર કરે છે ને? એ હવે કરે છે ને?

જાણનારા પુરુષોને સમકિતના અંતરંગહેતુઓ (કહ્યા) છે. એ કોણ અંતરહેતુ? કે **દર્શનમોહસ્ય ક્ષયપ્રમૃત્તે:** એમ. બીજે ઠેકાણે છે ખરુંને. પણ અહીં વાત નથી. ગુરુ શરણાર્થે એનું અહીં કામ નથી. **દર્શનમોહસ્ય ક્ષયપ્રમૃત્તે:** જે ધર્મીપુરુષ છે એને ઉપદેશ કરે છે એને દર્શનમોહનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક હોવો જોઈએ. હોય એની વાણી બાહ્ય નિમિત્ત છે અને એનો અભિપ્રાય અંતરંગ હેતુ છે. છે તો એ પણ એનું એ, પણ એનું વજન દેવા અંતરહેતુ કહ્યો. પંચાસ્તિકાયમાં કહ્યુંને? ૧૩૯ ગાથા. યોગ ને કષાય. યોગ બાહ્ય (હેતુ) છે ને કષાય અંતર (હેતુ) છે. બેય અંતર(હેતુ) છે, પણ ઓલાનું (કષાયનું) વજન દેવા. કષાય જ ખરેખર વસ્તુ છે એમ. એ કારણે યોગને બાહ્ય હેતુ કહ્યો અને કષાયને અંતરહેતુ કહ્યો. છે તો બેય બાહ્ય હેતુ.

કારણ કે તેમને દર્શનમોહના ક્ષયાદિક છે. એ કહે છે કે જે સમકિત પામે છે એને અંતરહેતુ દર્શનમોહનો ક્ષય, ક્ષયોપશમ છે. એમ એનો અર્થ કાઢે છે આમાંથી. એમ નથી. ભાઈએ-પંડિતજીએ ૨૦૦૦માં કહ્યું હતું. અહીં તો, એ પુરુષ જે છે ઉપદેશ કરનાર એ પુરુષને દર્શનમોહનો ક્ષયોપશમ, ક્ષય ને ક્ષાયિક હોય. એની વાણી (બાહ્ય)હેતુ, એનો અભિપ્રાય અંતરહેતુ છે. છે તો બાહ્ય, પણ અંતર(હેતુ કહ્યો) એનું વજન ન્યાં છે. એને શું કહેવું છે એ લક્ષમાં લે છે.. લક્ષમાં લે છે એથી એને અંતરહેતુ કહેવામાં આવ્યા છે. પણ એ ક્યારે? એ પામે છે જ્યારે. એવું છે. એય! પણ અહીં તો સમકિતનો હેતુ કહ્યો છે ને? સમકિત તો પામેલ છે.. પામેલ છે એને ‘આ હેતુ છે’ એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

સાંભળ, મોક્ષને માટે... હવે આવે છે. ૫૪માં એ આવ્યું. **સમ્યક્ત્વ હોય છે...** મોક્ષને માટે સમકિત. ઓલામાં ‘મોક્ષને માટે’ નહોતું કહ્યું, ફક્ત છે એટલી વાત કરી હતી. વ્યવહાર સમકિત, વ્યવહારજ્ઞાન અને એનું નિમિત્ત કોણ—એટલી વાત ત્યાં (કરી હતી). ઓલું નિશ્ચયનું નિમિત્ત છે હોં. ફેર એટલો છે એમાં. હવે, **સાંભળ, મોક્ષને માટે... મોક્ષને માટે સમ્યક્ત્વ હોય**

છે... મોક્ષને માટે સમ્યગ્જ્ઞાન હોય છે... મોક્ષને માટે ચારિત્ર પણ હોય છે; તેથી હું વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી ચારિત્ર કહીશ. કારણ કે વ્યવહારસમકિત ને વ્યવહારજ્ઞાનની વ્યાખ્યા તો આવી ગઈ. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન છે ત્યાં વ્યવહારસમકિત અને વ્યવહારજ્ઞાન આવું હોય. હવે અહીં ચારિત્રની પ્રધાનતાથી વાત લીધી છે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનનું ચારિત્ર જે છે, ત્રણ કષાયના અભાવવાળું ભલે હો, પણ ત્યાં પંચમહાવ્રતાદિના વિકલ્પનું વ્યવહારચારિત્ર મુખ્યપણે ગણવામાં આવે છે અને એનો અભાવ કરીને સાતમે જાય છે (એને) નિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. આરે ભારે વાત ભાઈ!

ઘરમાં જવા માટે બહારનો આશ્રય લેવો પડે, એમ હોય? એ તો બહારનું લક્ષ છોડવા માટે એનું જ્ઞાન ..... આવે છે. એનો આશ્રય આવે તો અંદર... ઓલાની (વ્યવહારની) દિશા આ (બાહ્ય) ને આની દશા અંદર. આહાહા! બેનો ફેર છે હવે. વ્યવહારસમકિત આદિનું લક્ષ તો બહાર છે. એનાથી અંતર લક્ષમાં જવાય? અહીં તો અંતરલક્ષે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે, એને વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન, આવું જ્યાં સુધી વીતરાગ ન હોય ત્યાં સુધી આવું હોય છે અને હવે ચારિત્રની અંદરમાં એમ કહ્યું કે નિશ્ચય ચારિત્ર તે મોક્ષનું કારણ છે, મોક્ષને માટે છે. એમ આવ્યુંને? એમાં ત્રણેય આવ્યા નિશ્ચયમાં.

સાંભળ, મોક્ષને માટે સમ્યક્ત્વ હોય, સમ્યગ્જ્ઞાન હોય, ચારિત્ર હોય. હવે, તેથી હું વ્યવહાર ને નિશ્ચયથી ચારિત્ર કહીશ. વ્યવહાર સમકિત ને જ્ઞાન એ તો આવી ગઈ વાત. ત્યારે હવે, ચારિત્રની નિશ્ચયતા સાતમે ગણવી છે. હજી ઓલું સરાગ છેને છઠ્ઠે? આવ્યું છેને? સરાગ સ-આસ્રવ છે એ. શુભ ઉપયોગવાળો સ્વઆસ્રવી છે. છે તો ત્રણ કષાયનો અભાવ, પણ એને પાછળ પાછળ લીધા છે, એમ. અને અનાસ્રવી સાતમે જે છે એને નથી લીધા. બહુ અલૌકિક વાત છે. એથી છઠ્ઠાવાળાને ત્રણ કષાયનો અભાવ હોવા છતાં, એને ઓલો રાગનો કણ છે વ્યવહારનો, એને આસ્રવ ગણીને એને પહેલું વ્યવહાર છે એમ કહે છે.

અને કણને ઓળંગે છેને? આવે છે ને? ભઈ, વચમાં આવે છે એને અહીં જણાવે છે. એને ઓળંગે છે એ વીતરાગ ચારિત્ર છે. આ સરાગચારિત્ર. સરાગ એટલે ઓલો રાગનો ભાગ છે એટલો. બાકી બીજો તો છે ત્રણ કષાય(નો અભાવ). આ તો એટલી શુદ્ધતા વૃદ્ધિ નથી, એમાં રાગનો ભાગ છે એથી સરાગ ચારિત્ર (કહેવાય છે). ચારિત્ર તો જે છે એ છે. આહાહા! અર્થમાં કરવામાં હજી ફેર. અરેરે! એમાં અર્થ પામે ક્યાંથી આત્મા? કઠણ કાંઈ નથી. બીજી વાત તો ઘણી કીધી છે, પણ એણે કરી મૂકી છે ભેગા થઈને. આટલી વસ્તુ નહોતીને એટલે ગોઠવી દીધી. આમ છે ને તેમ છે. છે ને, કીધુંને? અર્થનો કરનાર... ન કીધું? 'જન્મ અંધના દોષ નહીં આકરો, જે જાણે નહીં અર્થ, મિથ્યાદૃષ્ટિ તેથી આકરો, કરે અર્થના અનર્થ.' જે હેતુ ને આશય છે એ ન

રાખતાં બીજો અર્થ કાઢે, મિથ્યાદૃષ્ટિ જન્મ આંધળા કરતા અર્થનો અનર્થ કરનાર (હોવાથી) આકરો ભૂંડો છે. આ તો એને નુકશાનનું કારણ એમ છે.

શ્રોતા : આકરા દોષવાળો હોય તો..... એ કે વાંચે તો સવળો-અવળો અર્થ થાયને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઠીક કહ્યું. એમ કે વાંચે તો... વાંચવાનું નહીં, એમને એમ રહેવું આંધળા.. પણ વાંચવાનું આવ્યા વિના રહે નહીં.

એથી કહ્યુંને? નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ... એમ એ કહ્યું. શ્રીમદે એમ કહ્યું સમજ્યાને? ‘ત્યાગ વૈરાગ્ય ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન.’ અહીં કહે છે કે નય, પ્રમાણ ને નિક્ષેપના જ્ઞાન વિના યથાર્થ આત્મામાં જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. આવશે જ વચમાં એમ. આવે છે ને? એ તેરમાં આખી ... ગાથા ન્યાંથી નાખી. બાર તો પૂરું કર્યું આમ. શું કીધું? ભૂમિકા.. ભૂમિકા પૂરી કરી. તેરમે શરૂ કર્યું ને આમ કર્યું છે જુઓ! આ ગજબ વાત છે! નવ તત્ત્વો, નય, નિક્ષેપ ને પ્રમાણ એ બધું વસ્તુને કઈ રીતે છે એ જાણવાના અંગો છે. અંગો-એના પ્રકારો પહેલા હોય છે. એ વિના જેમ તેમ વસ્તુને સાબિત કરે તો વસ્તુ એમ નહીં સિદ્ધ થાય. વ્યવહારે પણ નહીં થાય. હા, છે ને? જેમ તેમ કરે તો નહીં થાય. નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ..... બહુ સરસ વાત. જયચંદ પંડિતે ઘણા સારા અર્થ... ટોડરમલજી, બનારસીદાસ આદિ..... એનો આત્મા કબૂલ કરે કે વાહ! આ કાંઈ કોઈના પક્ષની વસ્તુ છે? આ તો વસ્તુની વસ્તુ છે. આહાહા!

પોતે વીતરાગભાવસ્વરૂપ ભગવાન છે. એ વીતરાગભાવની અંતરના સાધન દ્વારા જ પ્રાપ્તિ થાય છે. વ્યવહાર-ફ્યવહાર સાધન દ્વારા એ પ્રાપ્ત થતો જ નથી. વ્યવહાર કથન કરવામાં આવો કે મોક્ષના માર્ગ બે. એનું ફળ પણ મોક્ષ, એમ કહેને? પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાયમાં હતું. આ વ્યવહાર ને નિશ્ચયથી ચારિત્ર કહીશ એમ કહ્યું. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન નિશ્ચય ને વ્યવહાર બેય આવી ગયા. હવે, ફેર આમાં ચારિત્રમાં છે. કારણ કે છઠ્ઠે ગુણસ્થાને જીવ સરાગ ચારિત્ર આસ્રવવાળો ભાગ આવે છે, એથી એવા વ્યવહારચારિત્રને કહીશ (એમ કહ્યું). એ વ્યવહારનયનું તપ હોય છે ત્યાં. વ્યવહારના જે વિકલ્પો છે એ ચારિત્રમાં વ્યવહાર તપ એટલે વ્યવહાર મુનિપણું, એમ. વ્યવહાર મુનિપણું અને નિશ્ચયનયના ચારિત્રમાં ને સ્વરૂપની અંતર રમણતાના ચારિત્રમાં નિશ્ચય તપ એટલે નિશ્ચય-સારું મુનિપણું હોય છે, એમ. સમજાણું કાંઈ?

આ શબ્દાર્થ કર્યો. પાછો એમાં ગોટા ઉઠાવે નહીં એટલે. તપશ્ચરણનો અર્થ, વ્યવહાર તપસ્યા એ મુનિપણું, વ્યવહાર મુનિપણું. પંચમહાવ્રત, ૨૮ મૂળગુણ એ વ્યવહાર બંધના કારણ છે, એને અહીં વ્યવહાર ચારિત્ર તરીકે (ઓળખાવ્યું). નિમિત્તપણું એવું હોય છે. અહીં શુદ્ધ ઉપાદાનના પરિણમનના કાળમાં એ જ પ્રકારનો સહકારીભાવ હોય છે એથી એને વ્યવહાર તરીકે જાણવામાં આવે, એટલું જણાવ્યું છે.

ટીકા : આ, રત્નત્રયના સ્વરૂપનું કથન છે. એમાં પ્રથમ વ્યવહારની વાત કરી છે એમ કહે છે. રત્નત્રયમાં તો બેય આવી ગયા, પણ એમાં પહેલો વ્યવહારને કહેશે. આ રત્નત્રયના સ્વરૂપનું કથન છે. નિશ્ચય રત્નત્રય ને વ્યવહાર રત્નત્રય બેયનું કથન છે આમાં. એમાં પ્રથમ... એમ. પહેલા વ્યવહારનું કહે છે. એવી શૈલી છે ને? ફૂલચંદ્રજીએ એક ઠેકાણે લખ્યું છેને? ક્યાંક લખ્યું છે. શાસ્ત્રમાં વ્યવહાર પહેલો કહે અને પછી નિષેધ કરે. ક્યાંક લખ્યું છે. એમ છે ખરું ક્યાંક. ખાણિયા ચર્ચામાં હશે. છે એમ. ખબર છે. એમ કે વ્યવહાર.... આ ચર્ચામાં... ઓલા સમયસારના દાખલા આપ્યો છેને બધા. આ ઠેકાણે નિશ્ચય છે ને આ ઠેકાણે.... ન્યાં કહ્યું છે ઓલા ખાણિયા ચર્ચામાં. પહેલો વ્યવહાર કહી અને પછી નિશ્ચય કહેશે એમ. નિષેધ કરવાની ચીજ છે એને પહેલી ઓળખાવે છે એમ. એવું લખ્યું છે. દાખલાય આપ્યા છે એણે હોં. જેમ વ્યવહારનો ઉપદેશ .... જુઓ! .... પછી કહ્યું કે વ્યવહાર છે, પણ છે નિશ્ચય. વ્યવહારેણ..... ણવિ ણાણં ણ ચરિતં ણ દર્શણં..... જ્ઞાયકો શુદ્ધો..... પહેલી ગાથામાં વ્યવહાર કહ્યો ને બીજામાં ઉડાવ્યો. ન્યાં આધાર આપ્યો છે. જુઓ! બે-ત્રણ ગાથા ક્યાંક હશે.

પ્રથમ.. તાવદ્ છે ને? મેદોપચારરત્નત્રયમપિ તાવદ્.. એમ. પ્રથમ ભેદોપચાર... એટલે ભેદનો ઉપચાર એવો વ્યવહાર એવા રત્નત્રય આ પ્રમાણે છે—વિપરીત અભિનિવેશ રહિત શ્રદ્ધાનરૂપ એવું જે સિદ્ધિના પરંપરાહેતુભૂત... લ્યો. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન તો સાક્ષાત્ મોક્ષનો હેતુ છે. પણ જે વ્યવહાર જે છે... વિપરીત અભિનિવેશ રહિત... તે પણ વિપરીત અભિપ્રાય રહિત. વ્યવહારમાં પણ એનો ગોટો ન હોય. કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્રનો અભિપ્રાય એવો ન હોય એને. વિપરીત અભિનિવેશ રહિત... કહેશે ખુલાસો. શ્રદ્ધાનરૂપ એવું જે સિદ્ધિના પરંપરાહેતુભૂત.. કીધુંને? વ્યવહાર છે એટલે પરંપરા હેતુ કહ્યો, નિશ્ચય છે એ સાક્ષાત્ હેતુ છે.

ભગવંત પંચપરમેષ્ઠી પ્રત્યેનું... લ્યો. ભગવાન પંચપરમેષ્ઠી પ્રત્યેનું ચળતા-મલિનતા-અગાઢતા... ઓલી વૃદ્ધનો દાખલો આપ્યો છે ને? ઓલું લાકડીના આધારે ચાલે. મલિનતા... આ અમારા ..... એવું કંઈક છે. અગાઢતા જરીક ગાઢ પાકું નથી એટલું. એવા રહિત ઊપજેલું નિશ્ચળ ભક્તિયુક્તપણું... નિશ્ચળ ભક્તિ... નિશ્ચય ભક્તિ નહીં, પણ નિશ્ચળ ભક્તિ. અહીં વ્યવહાર સમકિત લેવું છે ને? નિશ્ચળ ભક્તિયુક્તપણું તે જ સમ્યક્ત્વ છે... એ વ્યવહાર. વ્યવહાર સમકિત છે, શુભરાગ, વિકલ્પ છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રત્યેની નિશ્ચળ ભક્તિ. સ્વરૂપની ભક્તિરૂપ નિશ્ચય સમકિત જ્યાં હોય છે, ત્યાં આવું વ્યવહાર સ્વરૂપ પંચ પરમેષ્ઠીની ભક્તિરૂપ વ્યવહાર સમકિત ત્યાં હોય છે, એટલું અહીં સિદ્ધ કરવું છે. એની વિશેષ વ્યાખ્યા છે જરી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ સુદ ૪, શનિવાર, તા. ૨૬-૬-૧૯૭૧

ગાથા ૫૧ થી ૫૫, પ્રવચન નં. ૫૧

૫૧થી તે ૫૫ ગાથા છે. પાંચ ગાથા છે. ટીકા.. ટીકા એની છે.

ટીકા : આ, રત્નત્રયના સ્વરૂપનું કથન છે. મોક્ષમાર્ગ છેને આ નિયમસાર? નિયમસારનો અર્થ જ એ કે **ગિયમેણ ચ કર્જાં..** નિશ્ચયથી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે આત્માના આશ્રયે થાય તે જ નિશ્ચયથી કર્તવ્ય છે. **ગિયમેણ ચ જં કર્જાં...** મોક્ષમાર્ગ, આત્મા અખંડ શુદ્ધ આનંદમૂર્તિ એનો અંતર આશ્રય લઈને સમ્યગ્દર્શન થાય, એનો આશ્રય લઈને જ્ઞાન થાય, એના આશ્રયમાં સ્થિરતા થાય—એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર રત્નત્રયસ્વરૂપ છે. હવે અહીં કહે છે કે **આ, રત્નત્રય સ્વરૂપનું કથન છે.** સમુચ્ચય વાત છે પહેલી. એટલે બે કહેવા છે નિશ્ચય અને વ્યવહાર. સમુચ્ચય પહેલું કહેવું છે રત્નત્રયસ્વરૂપનું કથન. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર એવા રત્નત્રય મોક્ષનું કારણ એનું આ સ્વરૂપ છે. હવે એમાં પહેલું ભેદોપચાર રત્નત્રય વર્ણવે છે, વ્યવહાર રત્નત્રય. એ વાસ્તવિક રત્નત્રય નથી, પણ ઉપચારિક છે ને? **ભેદોપચાર રત્નત્રય...** નિશ્ચય સમ્યક્ અનુભવ, દષ્ટિમાં નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન થયું એને આવો વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શનનો વિકલ્પ હોય છે. છે એ રાગ, એ કંઈ સમ્યગ્દર્શન નથી અને એને—ભેદવાળાને ઉપચાર કરીને રત્નત્રય કહેવામાં આવે છે. કહે છે... વ્યવહાર સમકિત હોં હજી આ તો. નિશ્ચય સમ્યક્.. આત્મા અખંડ અભેદ એનો આશ્રય લઈને, એનો સ્વીકાર થઈને, પૂર્ણ આનંદનો જ્યાં સ્વીકાર થઈને સમ્યગ્દર્શન થયું એ નિશ્ચય છે, એ સાચું છે સમકિત. પણ એવા સમકિતના કાળમાં પૂર્ણ વીતરાગ ન હોય એને આવો એક વ્યવહારરત્નત્રયનો વિકલ્પનો રાગભાવ હોય છે. એટલું જણાવે છે અહીં.

એ **ભેદોપચાર-રત્નત્રય આ પ્રમાણે છે,** વ્યવહાર. **વિપરીત અભિનિવેશ રહિત...** ભગવાને કહ્યું એનાથી ઊંઘી શ્રદ્ધા હોય એનાથી રહિત, **એવું જે સિદ્ધિના પરંપરાહેતુભૂત...** વિપરીત અભિપ્રાય, ભગવાને કહ્યું એનાથી જેટલું ઊંઘુ એ વિપરીત અભિપ્રાય છે, એનાથી રહિત. સમકિતીને વ્યવહાર સમકિત આવું હોય. વિપરીત અભિપ્રાય રહિત **શ્રદ્ધાનરૂપ એવું જે સિદ્ધિના પરંપરાહેતુભૂત...** વ્યવહાર છે ને? વ્યવહાર સમકિત એટલે શુભરાગ એને અહીં પરંપરા હેતુ કહ્યો. એનો અભાવ કરીને મુક્તિ પામશે માટે તેને પરંપરા હેતુભૂત કહેવામાં આવે છે. શું?

ભગવંત પંચપરમેષ્ઠી પ્રત્યેનું... પાંચ પરમેષ્ઠી—અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને સાધુ સાચા. એવા... ભગવંત છે ને? તેથી ભગવંત કીધું છે. મહિમાવંત એવા પંચપરમેષ્ઠી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, એના પ્રત્યેનું **ચળતા-મલિનતા-અગાઢતા** રહિત

ઉપજેલું નિશ્ચળ ભક્તિયુક્તપણું તે જ સમ્યક્ત્વ છે. એ વ્યવહાર સમકિત છે હજી રાગ. પંચપરમેષ્ટી પ્રત્યે ચળતા... એ જરીક દોષનું ઉદાહરણ આપ્યું છે ને? આમાં મોક્ષમાર્ગપ્રકાશમાં. ... એ ઉદાહરણમાત્ર છે, ખરેખરું નથી, પણ એવું કહ્યું છે 'ચળતા'ના અર્થમાં. એટલે આ દેવ અને ગુરુ મારા અને આ દેવ-ગુરુ મારા નહીં, એવું જે જરી... દૃષ્ટાંત આપ્યું છે હોં. એવું ખાસપણે નિયમરૂપ એવું ન હોય. નિશ્ચય સમકિતના ભાનમાં અનુભવ સમ્યકનો થયા છતાં, એના વ્યવહાર સમકિતમાં ચળતા, ક્ષયોપશમ સમકિતમાં કાંઈક હોય છે. સમજાણું કાંઈ? 'આ દેવ અરિહંત મારા, આ મંદિર મારું, આ મંદિર એનું, આ ગુરુ મારા' એવો એક ઉદાહરણ તરીકે ચળતા નામનો દોષ રહેલો છે, બાકી તો ક્ષયોપશમમાં દોષ શું છે એ કેવળીગમ્ય છે.

મલિનતા... જરી કોઈ સાધારણ શંકાદિ આવી જાય.. સમકિતમોહનીયનો ઉદય છે ને? એને અહીં મલિન કહ્યું છે. **અગાઢતા...** શાંતિના કર્તા... આવે છેને લોકોમાં? એ તો એક દાખલો છે હોં. એ વાત વ્યવહાર ક્ષયોપશમ સમકિતનું ખરું સ્વરૂપ નથી. જરી એમાં આવો દોષ કોઈ છે સાધારણ, એટલો વર્ણવવા એ ત્યાં ચળતા, મલિનતા, અગાઢતા રહિત ઉપજેલું નિશ્ચળ ભક્તિ... ભગવાન પંચપરમેષ્ટી પ્રત્યે—સાચા અરિહંતને ઓળખીને, સાચા સિદ્ધને ઓળખીને, સાચા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુને ઓળખીને એના પ્રત્યેનું—નિશ્ચળ ભક્તિયુક્તપણું (અર્થાત્) ચળે એવી એની ભક્તિનો ભાવ, એને અહીંયા વ્યવહાર સમકિત કહેવામાં આવે છે, જેને નિશ્ચય સમકિત હોય એને. જેને નિશ્ચય સમકિત ન હોય એને તો વ્યવહાર સમકિત પણ કહેવામાં આવતું નથી. આહા! પહેલી ઝીણી વાત નાખી.

ભક્તિપણું ન ચળે એવું... પંચ પરમેષ્ટી સર્વજ્ઞદેવ અરિહંત પૂર્ણ પરમાત્મા, સિદ્ધ પૂર્ણ દશાને પ્રાપ્ત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ પરમ શુદ્ધોપયોગના ધરનાર, પરમ શુદ્ધોપયોગના ધરનાર એવા સાચા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુનું ન ચળે એવા પ્રેમપૂર્વક ભક્તિયુક્તપણું, એનું નામ વ્યવહાર ભેદોપચાર સમકિત કહે છે. છે એ વિકલ્પ-રાગ. રાગ છે એને વ્યવહાર સમકિતનો આરોપ આપ્યો છે. નિશ્ચયથી તો આત્મા પોતાનું નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ ચૈતન્યપદ સર્વજ્ઞે જોયેલો એવો આત્મા, એને અંતરમાં જ્ઞાનમાં લઈ અને અનુભવમાં પ્રતીત કરે એનું નામ સાચું સમકિત છે. સાચું કહો કે નિશ્ચય કહો. એવા નિશ્ચય સમકિત(વંત) જીવને આવો પંચપરમેષ્ટી પ્રત્યેનો પ્રેમ ને ભક્તિ ચળતા, મલિનતા, અગાઢતા રહિત ઉપજેલું હોય, એને વ્યવહાર સમકિત કહેવામાં આવે છે. આટલી બધી શરતું છે. સમજાણું કાંઈ?

શું કીધી શરતું આમાં? જેને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન હોય. આત્માનો અનુભવ થઈ... આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે, તદ્દન શુદ્ધ પવિત્રતાનો પિંડ છે એવો અનુભવ થયો, અનુભવમાં પવિત્રતાનું વેદન આવ્યું, એથી આખો આત્મા પવિત્ર ને શુદ્ધ છે એમ જે પ્રતીતમાં, જ્ઞાનમાં, અનુભવમાં

આવે, એને નિશ્ચય-સાચું સમકિત કહે છે. એ સમકિતની ભૂમિકામાં વ્યવહાર સમકિતનું સ્વરૂપ આવું હોય છે.

શ્રોતા : બધાનો હોય કે કોઈને હોય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : નીચે તો હોયને હેઠે. ઉપર ન હોય. આ તો નીચેની વાત છે. ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે ... હોય જ તે. આગળ ગયા એને ન હોય. કહો.

વિષ્ણુબ્રહ્માદિકથિત વિપરીત પદાર્થસમૂહ... લ્યો, અહીં એ આવ્યું. વિષ્ણુના કહેલા, બ્રહ્માદિકે વિપરીત સમૂહ પદાર્થ કહેલો, એનો અભિનિવેશનો અભાવ... અહીં તો વ્યવહારમાં હજી તો કહે છે. વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શંકર એમણે જે પદાર્થનું સ્વરૂપ કહ્યું એનો અભિનિવેશ જેને છૂટી ગયો છે. અભિનિવેશનો અભાવ... એમણે કહેલા પદાર્થ કાંઈ સાચા હોતા નથી. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવે કહેલા પદાર્થ સાચા છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશે કહેલા પદાર્થ સાચા નથી. લ્યો, આમાં તો એ આવ્યું. ઓલા કહે કે વિષ્ણુ અને જૈનમાં ફેર નથી. વળી એમ કહે છે. સ્વાર્થીઓએ ફેર પાડી નાખ્યો છે. અહીં તો વ્યવહારસમકિતમાં વાંધા ઉઠાવ્યા. બહુ ફરક નથી, (અજ્ઞાની) એમ કહે કે વિષ્ણુમત ને જૈનમતમાં પરમાર્થે કાંઈ ફેર નથી. સ્વાર્થી લોકોએ જુદા પાડ્યા બેને. ખોટી વાત છે. બેય તદ્દન જુદા પંથ છે. વીતરાગમાર્ગ અને વિષ્ણુનો, બ્રહ્માદિનો કહેલો માર્ગ તદ્દન જુદો છે. એની સાથે વીતરાગમાર્ગને મેળ કાંઈ છે નહીં.

પહેલું તો વિષ્ણુ નાખ્યું આમાં. ઓલામાંય નાખ્યું હતું, જુઓને! વિષ્ણુ, એમ કે કર્તા છે જગતનો. એ પ્રમાણે કોઈ માને તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. સર્વવિશુદ્ધ(જ્ઞાન અધિકાર). ત્યાંય વિષ્ણુ નાખ્યા ને આહીં વિષ્ણુ નાખ્યા. આવા અધિકાર છતાં માળા શું કરે છે? બધાને સરખું લગાડવા લોકો રાજી થાય બધા કે આહાહા! ભગવાનનો માર્ગ—વીતરાગનો ને વિષ્ણુનો માર્ગ પણ એક છે. ત્યાં ક્યો મોક્ષ હતો ભાન વિના? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર એમણે કહેલા પદાર્થો છ દ્રવ્ય, એ સિવાય બીજા એકેએ એ પ્રમાણે જાણ્યું નથી. ઊંધું બધાએ કલ્યું. કોઈકે એક આત્મા કીધો, કોઈકે એકલા જડ જ માન્યા, કોઈકે એકલી પર્યાય માની, કોઈકે એકલું દ્રવ્ય માન્યું—એ બધું વીતરાગમાર્ગથી વિરુદ્ધ છે. આ તો વ્યવહારમાં હજી શુદ્ધિના ઠેકાણા નથી એમ કહે છે. એને નિશ્ચય સમકિત હોય નહીં. વ્યવહારના ઠેકાણા નથી એને નિશ્ચય સમકિત હોય જ નહીં.

વિષ્ણુ-બ્રહ્મા-મહેશે આદિ કથિત વિપરીત પદાર્થસમૂહ... લોકોને એવું લાગે બાહ્યમાં. અહીં જરી નિશ્ચયની વાત આવેને, એવી કોઈકે કરી હોય અંગ્રેજી-બંગ્રેજીમાં, તો કહે, જુઓ! આ પણ આપણે અહીંયા જેવું છે હોં. ધૂળેય નથી. સમજાણું? એવા લોકો અત્યારે ભાષામાં ને વાંચનમાં જરી ચડી જાયને, (તો કહે), આમાંય આપણા જેવું છે. બિલકુલ જુદું છે. સર્વજ્ઞ સિવાય છ દ્રવ્યને કોઈ જાણી શકે જ નહીં. અને છ દ્રવ્યનું જાણવું તો એક સમયની પર્યાયની તાકાત છે.

હવે એટલી પર્યાયની તાકાતવાળો આત્મા, એવો આત્મા જેણે માન્યો નથી, છ દ્રવ્ય માન્યા નથી, એની વાતમાં એકેય વાત સાચી હોઈ શકે નહીં. પરમાત્મા વીતરાગ તીર્થંકર સિવાય...

શ્રોતા : આત્મા જાણવાનું કામ તો..... ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આત્મા જાણ્યો, પણ આત્માની પર્યાયમાં એક સમયમાં છ દ્રવ્યને જાણવાની તાકાત છે એવડો આત્મા છે ને ?

શ્રોતા : ત્રિકાળ જાણવાનું કામ છે, પર્યાયનું શું કામ છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ ચેતનજી! શું કહે છે આ? પણ એની એક સમયની પર્યાયમાં છ દ્રવ્ય છે એમ ભગવાને જોયા, દ્રવ્ય અનંત, ગુણ અનંત, એક દ્રવ્યના અનંત ગુણપર્યાયો—એ બધું જાણવાની એક સમયની પર્યાયમાં તાકાત છે. પણ આત્મા જેને જાણવો છે તો, એક સમયની પર્યાય એવી અનંતી પર્યાયનો પિંડ છે એક ગુણ, એવા અનંતા ગુણનો પિંડ છે આત્મા, તો એ આત્મા જાણવામાં આવશે કે નહીં અંદર? એ પ્રમાણ છે. એય! એ કાલ કહ્યું હતું. મેં ઉડાવી દીધું.... એમ કે નાસ્તિ થાય... પ્રમાણનું અહીં કામ નથી. ખબર છે ને? ખબર છે. એમ કે અસ્તિ આ છે ને ઓલી નથી એમાં પ્રમાણ થયું, કહે. ..ભાઈ. અહીં એ કામ નથી. ખબર છે.

અહીં તો ભગવાન આત્મા સર્વજ્ઞે (કહેલો) અને એવો જ હોય. અનંતા.. અનંતા આત્માઓ, અનંતા પરમાણુઓ, અસંખ્ય કાલાણુઓ, એક ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ—આ છ દ્રવ્ય ભગવાને જોયા અને એક દ્રવ્યમાં ભગવાને અનંતા ગુણ જોયા અને એક ગુણની અનંતી પર્યાય ભગવાને જોઈ. હવે એટલું કબૂલ કરે, એ તો એટલી એક જ્ઞાનની પર્યાયની તાકાત માની એણે. હવે આટલું જે માનતો નથી તે એક સમયની પર્યાયને પણ માનતો નથી, દ્રવ્યને માનતો નથી. એય! એમ સિદ્ધાંત છે. નથી માનતો. બરાબર છેને ભાઈ? ચેતનજી! આ તો ન્યાય છે. આ વસ્તુ એવી છે.

શ્રોતા : પર્યાય દ્રવ્યને અડે નહીં પછી...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અડે નહીં, પણ પર્યાય છે કે નહીં? એ તો દ્રવ્યમાં નથી. પર્યાય પર્યાય તરીકે નથી? એ તો બે રીતે નથી. એક દ્રવ્યમાં નથી ને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પર્યાય નથી. બે વાત. શું કીધું? દ્રવ્યમાં પર્યાય નથી અને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પર્યાય નથી. અસત્ થઈ. અસત્ થઈ. અહીં આ સત્ છે તો ઓલું નથી આની અપેક્ષાએ હોં. બે પ્રકારે થયું સ્વરૂપ. આહા! એ વસ્તુની સ્થિતિ જ એવી છે. વસ્તુ જે દ્રવ્ય છે એમાં એક સમયનો અંશ નથી. એક વાત. અને એક સમયનો જે અંશ છે.. એક સમયનો અંશ છે એ, ત્રિકાળ સત્યાર્થ છે એની અપેક્ષાએ એ અસત્ છે. એની અપેક્ષાએ અસત્ છે. આ રીતે વસ્તુની સ્થિતિ છે. એ ભગવાને કહેલો.. ભગવાને કહેલોના અર્થમાં આમ છે. સમજાણું કાંઈ ?

આમ તો બધા કહે, નહીં? નરસિંહ મહેતાએ (કહ્યું કે) ‘જ્યાં લગી આત્મા તત્ત્વ ચિન્હો નહીં..’ આપણે દ્રષ્ટાંત આપીએ, પણ એ આત્મા આ ક્યાં હતો આવો? સમજાણું કાંઈ? વાત ઝીણી છે. સર્વજ્ઞે કહેલો આત્મા એટલે એક સમયની જ્ઞાનની અવસ્થા-દશા એક સમયની, એ આત્મા (સહિત) છ દ્રવ્ય અનંતા અને એના અનંતા ગુણો અને અનંતી પર્યાયો—એને એક સમયમાં કબુલ કરે ત્યારે એણે એક સમયની પર્યાય એણે માની કહેવાય. સમજાણું કાંઈ? ત્યારે તો તેણે વ્યવહાર માન્યો કહેવાય એમ. ભાઈ! નિશ્ચય તો દ્રવ્યને... આવા અનંતી અનંતી પર્યાયનો પિંડ એક ગુણ, એવી અનંતી અનંતી પર્યાયનો (પિંડ) બીજો ગુણ, એવી અનંત ગુણનું એકરૂપ આવું દ્રવ્ય. ન્યાય સમજાય છે કે નહીં?

આવો આત્મા, એટલો આત્મા, એવડો આત્મા એ અંદર અનુભવમાં પ્રતીતમાં આવે ત્યારે એને સાચું સમકિત કહેવામાં આવે. એમાં એમ આવ્યું કે જે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર જેમ છે તેમ એને એક સમયની પર્યાયમાં જાણવામાં આવ્યા, પણ એ વ્યવહાર થયો. એ પણ વ્યવહાર થયો. હવે નિશ્ચય તો એક સમયની પર્યાય વિનાનું આખું દ્રવ્ય એવો ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એના અંદર જ્ઞાનમાં આવ્યો અને નિર્વિકલ્પ પ્રતીત થઈ એ નિશ્ચય સમકિત. ત્યારે એક સમયની પર્યાયમાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર આદિની શ્રદ્ધા હોય છે એ વ્યવહાર સમકિત. કહો, સમજાણું કાંઈ? રત્નત્રયનું સ્વરૂપ કથન બેયનું છે. પહેલું આ કહીએ છીએ એમ કહે છે. પણ એ વ્યવહાર છે પહેલો અને પછી નિશ્ચય (હોય), એમ અહીં નથી. સમજાણું કાંઈ?

તે જ સમ્યક્ત્વ છે—એવો અર્થ છે. તેનો અર્થ. વિષ્ણુ-બ્રહ્મા આદિ... આમ તો સંપ્રદાયમાં રહીને કહે અન્યમતી ખોટા—એમ નહીં. એમણે શું કહ્યું છે અને સર્વજ્ઞે શું કહ્યું છે— એનું જ્ઞાન થઈને ‘આ ખોટા પદાર્થ છે’ એમ થાય તેને તો હજી વ્યવહાર સમકિત કહેવામાં આવે છે. આવી વાત છે. શું છે ચેતનજી? બહુ દૂર ગયું આ તો, કહે. આહાહા! ભગવાન આત્મા એક સમયમાં પૂર્ણ ધ્રુવ ચૈતન્યદ્રવ્ય ભગવાન, એનો અંતરમાં સ્વભાવનો સ્વીકાર થઈને જે જ્ઞાન ને શ્રદ્ધા થઈ એ નિર્વિકલ્પ વીતરાગદ્વષ્ટિ થઈ. એ વીતરાગ દ્વષ્ટિ છે, એ વીતરાગ સમકિત છે. એની જોડે આવું સરાગ-રાગવાળું સમકિત કહેવામાં આવે છે. અહીંયા એમ લેવું છે લ્યો, ઠીક. ઓલું નિશ્ચય ને વ્યવહાર કીધોને તો વીતરાગ ને રાગ. ભાઈ! આહાહા! વાત તો એમ છે. એ તો બંને પ્રકારે કથન હોય. જ્યારે સ્વરૂપ શુદ્ધ અખંડ અભેદ એવું અંતરમાં ભાન થઈને અનુભવ થયો ને શ્રદ્ધા થઈ ત્યારે તે નિશ્ચય સમકિત થયું—સાચું થયું (કે જે) અનંત કાળમાં થયું નથી.

‘મુનિવ્રત ધાર..’ મુનિપણું ગ્રહ્યું, જંગલમાં રહ્યો, નગ્નપણું કર્યું, પંચમહાવ્રત પાળ્યા, પણ મિથ્યાદ્વષ્ટિએ પંચમહાવ્રતની ક્રિયા રાગ-આસ્રવ એને ધર્મ માન્યો, દેહની ક્રિયા એ મારી છે એમ માન્યું. અજીવ ને આસ્રવવાળો આત્મા માન્યો એ મિથ્યાદ્વષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણું તત્ત્વ. કાંઈક રહી ગઈ છે અનાદિની વાતનો અર્થ આવો ઝીણો છે.

અહીં કહે છે કે આવો જે સમકિત તે બ્રહ્મા વિષ્ણુબ્રહ્માઆદિકથિત... બ્રહ્મ આદિ કે શિવ આદિ... જેને વિપરીત પદાર્થનો આગ્રહ છૂટી ગયો છે તેને સમકિત છે—એવો અર્થ છે. ઓલા જેવું કહ્યું છઠ્ઠી ગાથા. આ ચારિત્ર છે. એનો આ અર્થ કે સ્વસમયમાં પ્રવર્તે છે તે ચારિત્ર. છે ને? અમૃતચંદ્રાચાર્ય, પ્રવચનસાર, આ વ્યવહાર સમકિત છે. આવું વ્યવહાર સમકિત.. નિશ્ચય સમકિત—વીતરાગ સમકિત થયું છે ત્યાં આવું સરાગભાવનું સમકિત વ્યવહાર હોય છે. કેવળી થાય પછી એને ન હોય. સમજાણું કાંઈ? સમજાય છે કે નહીં કાંતિભાઈ? ઓળખો છો ભાઈ કાંતિભાઈને? આપણે ત્યાં પ્લેનમાં હતાને? પ્લેનમાં નોકરી છે. જોડીયા. જોડીયા ને? જોડીયા. આપણે પ્લેનમાં નોકરી છે. પંદરસોનો પગાર. છોડી દીધી નોકરી. નોકરી છોડી દીધી. નોકરી કરવી નથી. દોઢસોનો પગાર હતો દોઢ વર્ષ પહેલા હોં. હવે તો છોડી દીધી. નોકરી નથી કરવી. આ જ કરવું છે. પ્લેનમાં હતા મુંબઈ. જોડીયાના છે. ...ગૃહસ્થ છે. આ તો ઓલા મોઢા આગળ .... છેને? ... સ્થાનકવાસીના અગ્રેસર છેને એટલે આમાં ન ઓળખે બહુ. પરિચય ઓછો ને? પણ હવે આવતા થયા છે હવે. પોરબંદર આવ્યા હતા કે નહીં? પોરબંદર. રાજકોટ આવ્યા હતા એ સાચી વાત. રાજકોટ આવ્યા હતા. પછી ન્યાં આવ્યા હતા કે નહીં? બીજે ક્યાંય નહીં. અમદાવાદ આવ્યા હતા અહીં બે વખતે.

વિષ્ણુ... જુઓ! સિદ્ધાંતમાં આ સત્ય છે. આવો નિશ્ચય સહિતનો વ્યવહાર જેને હોય, એણે બેયનું જ્ઞાન કરવું એ પ્રમાણજ્ઞાન છે. ઠીક! એય! નિશ્ચય અખંડ શુદ્ધ પરમાત્મા પોતે એનું અંતર દર્શન—શ્રદ્ધા એ નિશ્ચય (અને) વ્યવહાર આ—બે થઈને પ્રમાણજ્ઞાન છે. એ પ્રમાણમાં વ્યવહારનો નિષેધ થતો જ નથી માટે પ્રમાણ પૂજ્ય નથી, નિશ્ચય પૂજ્ય છે. કારણ કે વ્યવહાર એ કોઈ ચીજ નથી. રાગાદિ સમકિત કોઈ ચીજ નથી એ તો ફક્ત સહચર દેખીને આરોપથી કહ્યું છે. એ તો દોષ છે, અગુણ છે, હેય છે, આહાહા! એવી વાત છે.

હવે, એ તો વ્યવહાર સમકિતની વ્યાખ્યા કરી. હવે વ્યવહારજ્ઞાન. વ્યવહારુ જ્ઞાન હજી હોં. નિશ્ચયજ્ઞાન તો આત્માનું સ્વસંવેદન આત્માથી સ્વ નામ પોતાથી, સં નામ પ્રત્યક્ષ, રાગ ને મનના અવલંબન વિના ચૈતન્યનું જ્ઞાન થાય અંતરનું, એને નિશ્ચયજ્ઞાન—વાસ્તવિક થયેલું વીતરાગી જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. ચીમનભાઈ! આહાહા! અને આ જે છે વ્યવહારુજ્ઞાન એટલે રાગવાળું. આવો હોય છે વિકલ્પ. ઓલામાં કહ્યું છેને ભાઈ? બાર અંગ પણ વિકલ્પ છે. કહ્યું છેને કળશટીકામાં? બાર અંગ પણ વિકલ્પ છે. અને એમાં કહ્યું છે અનુભૂતિ કરવાનું. ભલે બાર અંગ છે એ વિકલ્પ છે. આહાહા! પણ એમાં કહ્યું છે કે ભગવાન આત્માનો અનુભવ કરવો એ જ ધર્મ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એમ કહે કે વ્યવહારમાં પણ કહ્યું છે આ, એમ કહે છે. બાર અંગનું જ્ઞાન વિકલ્પ છે એમાં પણ કહ્યું છે આ કે આત્મા અખંડ આનંદ શુદ્ધ છે એનો અનુભવ કર. એનું નામ સમકિત,

જ્ઞાન ને મોક્ષમાર્ગ છે. આહાહા! બાર અંગમાં પણ ભગવાને આમ કહ્યું છે. આહાહા! ભારે ઝીણું. અરે! જિંદગી જાય છે અને કરવાનું રહી જાય બાકી. થઈ રહ્યું. શું કર્યું એણે? સમજાણું કાંઈ? કહે છે, ભગવાન આત્મા પોતાના સ્વસંવેદનનું સમ્યક્ જ્ઞાન જે અનંત કાળમાં પ્રગટ્યું નથી, એવું જે અંતર આત્મજ્ઞાન જેને કહીએ, આત્મજ્ઞાન કહો, આત્માની કિંમત થઈને અંતર સ્વસંવેદનમાં વેદન આનંદનું આવે એવું જે જ્ઞાન તે નિશ્ચયજ્ઞાન છે. એવા નિશ્ચયજ્ઞાનની ભૂમિકામાં આવું વ્યવહારજ્ઞાન હોય છે. સમજાણું કાંઈ? બહુ ટૂંકામાં નિશ્ચય-વ્યવહારની સંધિ કરી છે. આહાહા!

સંશય, વિમોહ ને વિભ્રમ રહિત (જ્ઞાન) તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન છે. સંશય ન હોય. કેમ હશે? આમ હશે? તેમ હશે? વ્યવહારું જ્ઞાનમાં હોં અહીં તો હજી. નિશ્ચયજ્ઞાનમાં તો સ્વનું જ્ઞાન. આહાહા! વ્યવહારુ જ્ઞાનમાં સંશય ન હોય, વિમોહ ન હોય. ત્રણની વ્યાખ્યા કરશે. **વિભ્રમ રહિત જ્ઞાન તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન છે.** જેમ ઓલામાં પહેલું કહ્યું હતુંને? કે આ સમકિત છે. પછી વિષ્ણુબ્રહ્માકથિત વિપરીત પદાર્થસમૂહ પ્રત્યેના અભિનિવેશનો અભાવ તે સમ્યક્ત્વ છે. એમ આહીં કહે છે. સંશય, વિમોહ ને વિભ્રમ રહિત... ત્યાં, **જિનદેવ હશે કે શિવ દેવ હશે...** વીતરાગ દેવ હશે ને શંકર પણ દેવ હશે. શિવ.. શિવ.. શિવોઅહં.. શિવોઅહં.. એ જુદું. જૈનમાં આવે છે ‘સિવમયલયમરુય..’ નમોત્યુણુમાં આવે છે. તને અર્થ ખબર છે? નમોત્યુણુમાં નથી આવતું? ‘સિવમયલયમરુયમણંત મક્રમયમવ્વાબાહમ્..’ એ સિવનો અર્થ એ શિવ ને શંકર નહીં. સિવનો અર્થ કલ્યાણસ્વરૂપ. ‘સિવમ્ અયલમ્’ એમ શબ્દ છે. સિવમયલ.. અયલ.. મ.. મ.. ‘સિવમ્ અયલમ્ અરુયમ્’ એમ શબ્દ છે. સિવં (એટલે) નિરુપદ્રવસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા. હે પરમાત્મા! ‘સિવમયલયમરુયમણંત... એમ. ‘મક્રમયમવ્વાબાહમપુરણાવિત્તિ સિદ્ધિગઈ નામધેયં ઠાણં સંપત્તાણં નમો જિણાણં જિઅભયાણં.’ એ તો કર્યું હશેને મોઢે? અર્થ-બર્થ ન આવડતા હોય, એ તો ગડિયો હાંક્યો હોય. ગોખણીયું.

અંતર આ શું કહે છે ભાવ? એ ભાવના ભાન વિના વ્યવહારના પણ ઠેકાણા ન મળે, નિશ્ચય તો એક બાજુ રહ્યો. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ સિવં અયલં અરુયં... હે ભગવાન! આપ તો શિવ એટલે કલ્યાણપદને પામ્યા. અયલં (એટલે) અચળ પદને. અરુયં (એટલે) રોગ-બોગ આપને નથી સંસારનો. સિવમયલંરુયમ્.. અણંત (એટલે) અવ્યાબાધ સ્થિતિને પામ્યા છે પ્રભુ સિદ્ધ ભગવાન. ઠાણં સંપત્તાણં નમો જિણાણં... એવો અહીંયા... જિન ભગવાન કહે તે સાચું હશે કે કોઈ આ શંકર-બંકર કહે? એ શંકારૂપ સંશય છે. તે સાચા વ્યવહારુ જ્ઞાનને આવી શંકા હોય નહીં. આહાહા! જુઓને! કેવો ગોટો ચાલે છે અત્યારે.

વ્યવહારુ સમકિતમાં આમ કહ્યું. વિષ્ણુ અને ભગવાને કહેલા પદાર્થ બેયમાં ફેર છે. ભાઈ! હવે એને વ્યવહારમાં સમકિતમાં આવું ન હોય, કહે છે. બેયમાં ફેર છે, બેય એક છે નહીં—એવું તો વ્યવહાર સમકિતમાં હોય. પણ કોને? કે નિશ્ચય હોય એને. એકલા નિશ્ચય-

વ્યવહારના ભાન વિનાના... આહાહા! વીતરાગમાર્ગ તે કોઈ માર્ગ છે! મૂળ ભૂલ. હજી ચાલે છે અત્યારે, શું કરે? એના દોષની વાત નથી, પણ આ વસ્તુસ્થિતિ આવી હોઈ શકે? જ્યાં પરમાત્મા ત્રણ લોકના નાથ એણે જે આત્માનું સમકિત ને આત્માનું જ્ઞાન કહ્યું, એ ઉપરાંત એની-ભગવાનની શ્રદ્ધા ને ભગવાનનું જ્ઞાન-એમણે કહ્યું એ જ્ઞાનને માનવું એ તો વ્યવહાર થયો. એ વ્યવહારમાં શંકર કહે છે એ સાચું છે, આ પણ (સાચું છે). કંઈક કંઈક હશે. અવધૂત શંકર જંગલમાં રહેતા, લ્યો. આમ વ્યાખ્યાન હતું આનું. આહાહા!

ઓલું આવ્યો હતો શંકર થઈને હમણાં શંકરનો બાવો. અમદાવાદ આવ્યો હતો? ઓલો નહીં? અહીં નહોતો ઓલો બાવો? બ્રહ્મચારી થઈને નહોતો આવ્યો? સિહોરનો. કાઢ્યો હતો અહીંથી. એ નહીં, આ આપણો બ્રહ્મચારી દિગંબર થઈને આવ્યો હતો પછી ભાગ્યો. ડુંગરા પર રહ્યો હતો. પછી કઢાવ્યો, ભાગી ગયો. બ્રહ્મચારી થયો હતો. પહેલો શ્વેતામ્બર સાધુ થયો, પછી દિગંબરનો બ્રહ્મચારી થયો. પછી નોકરી છોડી દીધી, પરણ્યો હતો. નોકરી હતી ભાઈ જુગરાજજીમાં. મહાવીર માર્કેટ, મુંબઈ. એમાં આ નોકર હતો, નહીં? આપણે ત્યાં મલ્હારગઢ લઈને આવ્યો હતોને? કાંઈ બધા રૂપાના શું? વાસણો. પાછો અમદાવાદમાં આવ્યો, જોયું તો શંકર. એલા આ? બસ, હવે તો શંકરને ભજીએ છીએ. એ અમદાવાદ આવ્યો હતો બે વર્ષ પહેલા આ પંચકલ્યાણક વખતે. આબેહૂબ મોટો બાવો શંકરનો. ઘડીકમાં સાધુ શ્વેતામ્બરનો, ઘડીકમાં દિગંબરનો બ્રહ્મચારી, ઘડીકમાં જુગરાજજીનો નોકર. મલ્હાર રહેતા હતાને જ્યારે આ? ભગવાનદાસના ગુરુ, આ તારણસ્વામી ગુજરી ગયાને જ્યાં. સમાધિમરણ. દસ હજાર માણસ હતું. એ કાંઈક ઠામ લઈને આવ્યા હતા. નોકર હતા. ભણ્યો ઘણું, પણ ઠેકાણા વિનાનો માણસ. માળો શરીર-બરીર ઓલું. આવ્યો આમ બરાબર. આમ વ્યાખ્યાન પુરું થયું અમદાવાદ. લ્યો, શું આ? બસ, હવે તો શંકરને ભજીએ છીએ. આહાહા! ગજબ છે. જૈનનો બ્રહ્મચારી હતો અહીં. તોફાન ભારે કરતા હશે. પોલીસથી કઢાવ્યો હતો અહીં.

અરેરે! વસ્તુની ખબર નહીં. આવા લૂંટારા અને જગત ભરમાય એમાં. સસ્તો પણ, માર્ગ હોય એ પ્રમાણે જોઈએને? સસ્તો, કીધુંને? ઓલો વાણિયાની જેમ. શાક આમ લીધું સસ્તું વાણિયે. ટુંવાવાળું. મણ-બેમણ શાક લાવ્યા હોય. આ લાવે છેને ગામડામાંથી? અમારે ત્યાં પાલેજમાં ઓલા હોય છે કછીયા.. કછીયા? કાછિયા. મેરાજ કાછિયો અમારો ઘરાક હતો. તે અહીંથી દોઢ-દોઢ, બે મણ ઉપાડીને લઈ જાય શાક ન્યાં. કાછિયો ઘરાક હતો. મેરાજ.. મેરાજ.. પછી શાક વેચે. વેચાઈ ગયું હોય સવારથી. દસ શેર રહ્યું હોય. હવે પછી ન્યાં રાત્રે ક્યાં રાખવું? આવો વાણિયો હતો એક. જુઓ! આ બે પૈસાનું શેર. આ ચાર પૈસાનું શેર વેચ્યું હતું. આ પહેલાની આ વાત છે હોં. અત્યારે તો આઠ આના શેર. ચાર પૈસે શેર વેચ્યું છે, પણ તમને બે પૈસે શેર. આ દસ શેર હશે લ્યો. ટુંવો છે જરી ટુંવો છે. ઓલો વાણિયો કંજૂસ. એ કહે, ઠીક

ચાલીસ પૈસાનું વીસ પૈસામાં આવ્યું. અત્યારે મોંઘું છે ને? પાંચ રૂપિયા દસ શેરના. અધમણ અઢી રૂપિયામાં. ... લેવા જાય તો ટુંવો આખો સળંગ ટુંવો. કટકોય નીકળ્યો નહીં શાકનો.

એમ લોભી સોંઘું લેવા જાય તો મોંઘું પડે. ધર્મને સોંઘો લેવા જાય પણ ધર્મ નીકળે નહીં ત્યાં. જાવ, તમે આ દયા કરો, વ્રત પાળો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો, બસ ધર્મ થઈ જશે. પણ શું કરી શકાય? મરી જઈશ. એ તો બધા ટુંવા છે. સડેલો ભાગ છે. એ તો વિકલ્પ ને રાગ છે. એમાં ધર્મ નથી. સોંઘું મળે એટલે વાણિયા લઈ લે. ધીરુભાઈ! તમારે નાગનેશમાં આવતો હોયને ગામડામાંથી વેચવા-બેચવા. બરાબર તપાસે છોટાભાઈ જેવો હોય તો. .... ભીંડાની શિંગુ... આહાહા! જિન વીતરાગ... હજી તો વ્યવહારજ્ઞાનની વાત ચાલે છે હોં. નિશ્ચય-સાચું જ્ઞાન હોય ત્યાં વ્યવહારજ્ઞાન આવું હોય. જિન દેવ હશે કે શિવ હશે? સંશય ન હોય એને, એવો સંશય ન હોય.

શાક્યદિકથિત વસ્તુમાં નિશ્ચય (અર્થાત્ બુદ્ધાદિએ... એ બૌદ્ધ.. બૌદ્ધ.. આ બૌદ્ધ છે ને મોટો ધર્મ? જુઓને! અત્યારે. .... દેશ આખો બૌદ્ધ છે ને? ચીન.. ચીન.. ચીના આ બૌદ્ધ છે. એ બધો બૌદ્ધ છે. બૌદ્ધમાં આવે. બુદ્ધાદિએ કહેલા પદાર્થ... એમાં યુક્તિ બહુ હોય પર્યાયની. બહુ યુક્તિ નાખે. હવે બહુ ... થઈ ગયો છેને. સુખરાજ પંડિત હતો... આહાહા... એમાં તો ભારે. એ વળી સાંખ્યમત... આ બુદ્ધાદિ... બહુ સૂક્ષ્મ વાત છે. આમ છે ને તેમ છે, કો'ક કહેતું હતું. ધૂળમાંય નથી. બુદ્ધાદિ... બુદ્ધ ને બીજાઓ અનેક પ્રકાર... કહેલા પદાર્થનો નિર્ણય) તે વિમોહ છે... એ વિમોહ એને હોય નહીં. વ્યવહાર સમકિતીને ન હોય આવો વિમોહ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આ યુક્તિથી બહુ નિશ્ચય કર્યું છે, કોઈક કહેતું હતું. બહુ સૂક્ષ્મ જ્ઞાન છે કહે છે. બૌદ્ધાદિકમાં ઓલો થયોને ધર્મ.. કૌસંબી. ધર્મ... કૌસંબી થઈ ગયો છે. સાંભળ્યું હતું. કોઈક કહેતું હતું. અહીં તો ઘણા આવેને કહેનારા. યાદ ન રહે. બહુ સૂક્ષ્મ વાત કરી છે. ધૂળેય વાત નથી કરી, કીધું. એક પર્યાયને જ આત્મા આખો માને, વસ્તુ તો આખી રહી જ નહીં. ક્ષણિક, પણ છે તો ક્ષણિક. એ વિમોહ. એ ધર્મીને એના વ્યવહારજ્ઞાનમાં આવું હોય નહીં. અજ્ઞાનપણું—વસ્તુ શું છે તે સંબંધે અજાણપણું. કેમ હશે આમાં? કાંઈ સમજાતું નથી. આ હશે કે આ હશે? એવું અજ્ઞાન. એવું અજ્ઞાન સમકિતીને વ્યવહારજ્ઞાનમાં પણ હોય નહીં એમ કહે છે. છે ને? તે જ વિભ્રમ છે, લ્યો. એ વ્યવહારસમકિત ને વ્યવહારજ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરી. હવે, ચારિત્રની.

પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ પરિણમન તે ચારિત્ર છે. કોને? જેને સમ્યક્ નિશ્ચય છે, સમ્યગ્જ્ઞાન નિશ્ચય છે, એને વ્યવહાર સમકિત(રૂપ) વિકલ્પ છે, એને વ્યવહારજ્ઞાન છે સાચું વ્યવહારું, એને ચારિત્ર વ્યવહાર હોય. કેવું? પાપક્રિયાથી નિવૃત્તરૂપ પરિણામ તે ચારિત્ર. વ્યવહાર ચારિત્ર. એવા નિશ્ચય સમ્યગ્દષ્ટિને, નિશ્ચય સમ્યગ્જ્ઞાનીને વ્યવહારદર્શનમાં અને વ્યવહારજ્ઞાનમાં, આટલું. હવે એને નિશ્ચય ચારિત્ર તો અંદર છે, સ્વરૂપની રમણતારૂપ ચારિત્ર

છે... ઓલું સાતમામાં હોય એ અત્યારે નથી લેવું. પછી એને પહેલું કહેશે આમાં. સાતમાનું ચારિત્ર એ નિશ્ચય ચારિત્ર થઈ ગયું રાગ વિનાનું અને છઠ્ઠે છે એ ત્રણ કષાયનો અભાવ છે, મુનિ-નગ્ર મુનિ હોય છે એને ત્રણ કષાયનો અભાવ હોય છે, પણ વ્યવહારે એને પંચમહાવ્રતના પરિણામ પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ પરિણામ છે, એ વ્યવહાર મહાવ્રતના પરિણામને વ્યવહારચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. જેને નિશ્ચય દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર હોય, એને આવો વ્યવહાર દર્શન જ્ઞાન ને આવું વ્યવહારચારિત્રના પરિણામ હોય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? કેટલું યાદ રાખવું આમાં? કહે છે.

પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ પરિણામ... મહાવ્રતના પરિણામ છે એ અશુભથી નિવૃત્તિના છે, મુનિને-સાચા સંતને. સાચા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિત હોય એને એવા વ્યવહારચારિત્રમાં પાપના પરિણામથી નિવૃત્તિ એવું વ્યવહારચારિત્ર હોય છે. છે, એમ. છે.. છે.. સિદ્ધ કરવું છે ને? **આમ ભેદોપચાર-રત્નત્રયપરિણતિ છે.** લ્યો. જુઓ! માથે કહ્યું હતુંને? પહેલા આ કહેશું ભેદોપચાર રત્નત્રય. આમ ભેદોપચાર એટલે વ્યવહાર રત્નત્રયની પરિણતિનો વિકલ્પ આદિ છે. હવે તેમાં, **જિનપ્રણીત હેય-ઉપાદેય તત્ત્વોનું જ્ઞાન તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન છે.** એનો જ્ઞાનનો ખુલાસો કર્યો. એને વ્યવહારુ જ્ઞાન એવું હોય છે કે જિન ભગવાને કહેલા હેય-ઉપાદેય તત્ત્વો... એ પુણ્ય-પરિણામાદિ હેય છે, સ્વભાવ તે આદરણીય છે, ઉપાદેય છે—એવું જ્ઞાન તે હજી સમ્યગ્જ્ઞાન, સમજાણું કાંઈ? એ વ્યવહારજ્ઞાન. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આ નિશ્ચય નહીં હજી.

પાંચમી (ગાથા)માં નથી આવ્યું? અંતઃતત્ત્વ ને બહિઃતત્ત્વની શ્રદ્ધા એ વ્યવહાર સમકિત છે. બહિઃતત્ત્વ અને અંતઃતત્ત્વ પરમામા. બાહ્યતત્ત્વ સાત એની શ્રદ્ધા એ વ્યવહાર સમકિત છે. આમાં છેને આ છેને. આ પાંચમીમાં છે. આપ્ત, આગમ ને તત્ત્વો... **અત્તાગમતત્ત્વાણં..** જુઓ! છે એમાં. જુઓ! ન્યાં એ છે. આ વ્યવહાર સમકિતના સ્વરૂપનું કથન છે. પાંચમી ગાથા. **આપ્ત એટલે શંકા રહિત. શંકા એટલે સકળ મોહરાગદ્વેષાદિક (દોષો). આગમ એટલે આપ્તના મુખારવિદ્ધથી નીકળેલી... દેખો! સમસ્ત વસ્તુ વિસ્તારનું સ્થાપન કરવા સમર્થ એવી ચતુર વચનરચના.** એનું જ્ઞાન એ વ્યવહારજ્ઞાન છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

અને તત્ત્વો બહિઃતત્ત્વ ને અંતઃતત્ત્વરૂપ પરમાત્મતત્ત્વ બે ભેદવાળા છે, લ્યો. એને વ્યવહાર સમકિત કહીએ. સાત તત્ત્વ પર્યાય અને અંતઃતત્ત્વ દ્રવ્ય—બેની શ્રદ્ધા થઈ એ વ્યવહાર સમકિત છે. બે આવ્યાને એમાં? આહા! છે કે નહીં? બહિઃતત્ત્વ... પહેલા કીધા હતા બહિઃતત્ત્વ સાત. કદા છેને ઓલા ૩૮ ગાથામાં? હા, એ. સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ, આસ્રવ એ બધા હેય, બહિઃતત્ત્વ છે અને એક અંતઃતત્ત્વ ઉપાદેય છે. પણ બેયનું જ્ઞાન ને બેયની જે શ્રદ્ધા એ વ્યવહાર શ્રદ્ધા છે. એકલી અંતર પરમાત્માની અંતરની શ્રદ્ધા તે સમકિત છે. સમજાણું કાંઈ?

જિનપ્રણિત હેય-ઉપાદેય તત્ત્વનું જ્ઞાન તે સમ્યગ્જ્ઞાન છે. તે જ વ્યવહાર સમ્યગ્જ્ઞાન, એમ. હવે, આ સમ્યક્ત્વપરિણામનું બાહ્ય સહકારી કારણ... જ્યાં નિશ્ચય સમકિત જેને થાય છે એને વ્યવહાર કારણ(રૂપ) નિમિત્ત કેવું હોય? કે નિશ્ચય સમકિતના જે પરિણામ... જુઓ! અહીં સમકિત પરિણામ-પર્યાય કહી. ઓલા ગુણ.. ગુણ કરે છે ને? સમકિત ગુણ છે ને. ગુણની પર્યાયની વ્યાખ્યા છે. એ તો ગુણ કીધા. ગુણ તો ત્રિકાળ છે, ત્રિકાળ છે. પરિણામે છે એ તો પર્યાય છે. ગુણ પરિણામે છે ક્યાં? એ તો ધ્રુવ છે. આ તો સમ્યક્ત્વ પરિણામ... ભગવાન આત્માના નિશ્ચય સમકિતપરિણામમાં બાહ્ય સહકારીકારણ... બાહ્ય સહકારી એટલે સાથે હોય એનું નિમિત્ત. વીતરાગ-સર્વજ્ઞના મુખકમળમાંથી નીકળેલું... આહાહા! દેખો! અહીં તો ભગવાનના કહેલા સિવાય કોઈકે કહેલા શાસ્ત્રો એ બાહ્ય સહકારી નિમિત્ત ન થાય, એમ કહે છે લ્યો. આ રચ્યા છે ને? શ્વેતામ્બરોએ આ જે શાસ્ત્રો રચ્યા એ ભગવાનના નથી, એ તો પોતાના કલ્પિત રચ્યા છે પછી. ઝીણી વાત છે ભાઈ!

એ કહે છે, બાહ્ય સહકારી કારણ વીતરાગ-સર્વજ્ઞના મુખકમળમાંથી નીકળેલું સમસ્ત વસ્તુના પ્રતિપાદનમાં સમર્થ... એક તો આ કહ્યું કે વીતરાગ પરમેશ્વરના મુખથી નીકળેલી વાણી. એ સિવાય બીજા અજ્ઞાનીઓએ કહેલું ભગવાનના નામનું શાસ્ત્ર હોય એ પણ નિશ્ચયસમકિતમાં બાહ્ય સહકારીકારણ ન થાય. એમ થયુંને? એય! શું કીધું?

શ્રોતા : પ્રસંગમાં જે હોય એ હોય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વાત એવી છે ભાઈ! વીતરાગ-સર્વજ્ઞના મુખકમળમાંથી... ઐં ધ્વનિ પરમાત્માની છૂટી, એમાં જે સમસ્ત વસ્તુનું પ્રતિપાદન... જોયું! વાણીમાં બધું પ્રતિપાદન આખું આવે છે. ઓલામાં એમ આવે છે. ‘જે સર્વજ્ઞ... કહી શક્યા નહીં તે પણ શ્રી ભગવાન જો.’ એ તો એક અપેક્ષિત વાત છે અને આ બીજી અપેક્ષાએ છે. આ તો પાંચમામાં આવે છે ને? ભગવાને પૂરું કહ્યું છે. પાંચમી ગાથામાં સમયસારમાં આવે છે. ભગવાને પૂરું-બધું કહ્યું છે. એ પાંચમી ગાથામાં આવે છે. પાંચમુંને?

જુઓ! આ કેવો છે નિજવૈભવ? આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો... આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર... જુઓ સેઠી! આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર અને ‘સ્યાત્’ પદની મુદ્રાવાળો જે શબ્દબ્રહ્મ-ભગવાનની વાણી-અરિહંતના પરમાગમ તેની ઉપાસનાથી જેનો જન્મ છે. આ અમારે નિમિત્ત તો .. છે. સહકારી કારણ કીધુંને? ભાઈ! અહીં તો બીજું કહેવું છે. સહકારી કારણ તો સિદ્ધ કર્યું, પણ અહીં, પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર છે. બધું આવી ગયું, ભગવાની વાણીમાં બધું પૂરું આવી જાય.

અહીં કહે છે, વીતરાગ-સર્વજ્ઞના મુખકમળમાંથી (નીકળેલું) સમસ્ત વસ્તુના પ્રતિપાદનમાં સમર્થ... દેખો! ભગવાનની વાણી તો બધા પદાર્થને જણાવવામાં, કહેવામાં સમર્થ

છે. એવું દ્રવ્યશ્રુતરૂપ તત્ત્વજ્ઞાન જ છે. તે સમકિતી જીવને બાહ્ય સહકારીકારણ તરીકે, નિમિત્ત તરીકે હોય છે. કહો, છે કે નહીં એમાં એ? આહાહા! હવે આવી વાત છે. મુખક્રમણમાંથી નીકળેલી... વળી ઊં ધ્વનિ આખા શરીરમાંથી નીકળે. પંચાસ્તિકાયમાં એમ કહ્યું છે ને? .... મુખથી પરિણમન... એમ જ બોલેને ભાષા? લોકોને (એમ છે કે) વાણી મુખથી નીકળે, (તેથી) એમ કરીને ઓળખાવ્યું. કેવી શાસ્ત્રની અપેક્ષાઓ છે! એ દ્રવ્યશ્રુત(રૂપ) તત્ત્વજ્ઞાન છે, એ સહકારી નિમિત્ત હોય છે એમ કહે છે. સમકિતી જીવને સમ્યગ્દર્શન થવામાં સ્વનો આશ્રય દ્રવ્યનો છે, પણ બાહ્યમાં સહકારીકારણ, ભગવાને કહેલા જે તત્ત્વો એનું જે જ્ઞાન થાય, એના લક્ષમાં આવે એ નિમિત્ત તરીકે, બાહ્ય સહકારીકારણ તરીકે કહેવામાં આવે છે. આહાહા! જુઓને! એક શૈલી તો જુઓ. કહે છે, એ થયું ખરું, પણ એનો આશ્રય છોડીને જ્યારે આશ્રય સ્વનો કર્યો ત્યારે ઓલાને બાહ્ય સહકારી તરીકે કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? એ તત્ત્વજ્ઞાન ભગવાનનું કહેલું (એટલે) પ્રભુની વાણીમાં નીકળેલું એ જ પોતે બાહ્ય સહકારી કારણ હોય.

જે મુમુક્ષુઓ છે તેમને પણ ઉપચારથી પદાર્થનિર્ણયના હેતુપણને લીધે (સમ્યક્ત્વપરિણામના) અંતરંગ હેતુઓ કહ્યા છે... લ્યો. સમકિત પરિણામ પામનારને સામે ક્ષાયિક કે ક્ષયોપશમાદિ સમકિતી જીવ હોય. તે જીવને-સમકિત પામનારને અંતરંગ હેતુ, એનો અભિપ્રાય ત્યાં પકડે છે કે શું છે એટલું નિમિત્ત હતું. અને ઓલું વાણી કરતાં એના અભિપ્રાયને અંતરંગ હેતુ કહેવામાં છે. છે તો એ બાહ્ય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! જે મુમુક્ષુઓ છે તેમને પણ ઉપચારથી પદાર્થનિર્ણયના હેતુપણને લીધે અંતરંગ હેતુઓ કહ્યા છે... સમકિત પામનારને— નિશ્ચય સમકિત જ્યાં અનુભવ થાય એને—અંતરંગ હેતુઓમાં, (બીજા) સમકિતીના ભાવ-સમકિતીનો અભિપ્રાય એને અંતરંગ હેતુ કહેવામાં આવ્યા છે. છે તો એ બાહ્ય, પણ વાણી કરતાં એ જીવને સ્થાપવામાં (કાર્યકારી છે તેથી) એના પરિણામને નિમિત્તપણે અંતરંગ હેતુ કહેવામાં આવ્યા છે. આરે! આમાંય વાંધા. આ જગતને.... સમજાણું? ઓલા કહે છે કે જે સમકિત પામે (એને) અંતરંગ હેતુ દર્શનમોહનો ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક હોય. પામે એને. અહીં કહે છે કે (જેનાથી) પામે (એવા) એને કહેનારને આવું હોય એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુઓ છે તેમને એટલે ધર્માત્માને પણ ઉપચારથી પદાર્થનિર્ણયના હેતુપણને લીધે અંતરંગ હેતુઓ કહ્યા છે. એ સમકિતી જીવને, ઓલો (બીજો) સમકિતી જીવ છે એને અહીંયા અંતરંગ હેતુ કહેવામાં આવે છે. કારણ કે તેમને દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષયાદિક છે, લ્યો. કોને? કહેનાર ઉપદેશકને. એને સમકિતમાં દર્શનમોહનો ક્ષય છે, કાં ઉપશમ છે, ક્ષયોપશમ છે. તેથી તેના આત્માને-આ ત્રણેના પરિણામને સમકિત પામનારના અંતરંગ હેતુ અને વાણીને બહિરંગ હેતુ (કહ્યા). આહાહા! ધીમે ધીમે સમજે તો એને એવી વાત છે... કોઈ દિ' એને કાને ન પડી હોય કે શું કહે છે આ? લ્યો, એ તો વ્યવહારની વાત કરી. ઓલો બાહ્ય નિમિત્ત તે વ્યવહાર

થયોને ભાઈ! અંદરમાં વ્યવહારદર્શન, વ્યવહારજ્ઞાન ને વ્યવહારચારિત્ર કહ્યું અને નિશ્ચયસમક્રિતમાં આ એક નિમિત્ત બાહ્ય હોય છે. આવો વ્યવહાર નિમિત્ત હોય એ સિદ્ધ કર્યું. હવે નિશ્ચયની વાત કરશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ્ઠ સુદ ૫, રવિવાર, તા. ૨૭-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૫૧ થી ૫૫, શ્લોક-૭૫ પ્રવચન નં. ૫૨

આ આકૃતિ, રંગ વગેરે શરીરની જડની વિભૂતિ છે. શરીરની નમણાઈ, સુંદરતા એ બધી એની વિભૂતિ છે. જગત એ વિભૂતિમાં મોહી ગયો છે. બાહ્યની પૈસા આદિની વિભૂતિ કે લક્ષ્મીની કે શું કહેવાય ઘરના ઘરવખરા ને આ બધું? ફર્નિચર. એ વિભૂતિ એ તો જડવિભૂતિ છે. એ અજ્ઞાનમાં આકર્ષણ કરનાર છે. આત્માની વિભૂતિ છે એ તો જ્ઞાનમાં આકર્ષણ કરનાર છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! એ શરીરના આમ બધા અવયવો ને આકૃતિઓને દેખીને જગત લલચાય છે. મોહની મદિરા.. મોહરૂપી (મદિરા) પીધો છે એથી આ બહારની વિભૂતિમાં આવી શ્રદ્ધા કરે છે એ કે આ છે.. આ છે, એમ. ધર્મીજીવને શ્રદ્ધા અંતર જ્ઞાયકસ્વરૂપ ભગવાન મહાવિભૂતિથી ભરેલો... આહા! આવે છેને ક્યાંક? વિભૂતિ ભૂતિ.... શેમાં આવે છે? સજ્જાયમાં? સ્તવનમાં ક્યાંક આવે છે. 'વિભૂતિ ભૂતિ સમ ભસ્મ...' આવે છે, ક્યાંક આવે છે. શબ્દ જરી યાદ રહી ગયો ક્યાંક. માર્મિક શબ્દ છે ને? બહારની વિભૂતિ એ તો ભસ્મ-રાખ જેવી વિભૂતિ છે. કહો, કાંતિભાઈ! તમારે લાકડા-બાકડાના શણગાર કરેને? આમ ગોઠવે આમ ખુરશીઓ, એ સ્મશાનની વિભૂતિઓ છે બધી.

ભગવાન આત્મા, આહાહા! જગતની આખી વિભૂતિથી જુદી ચીજ એ વિભૂતિ છે એની. એ તો કહે છે, ટંકોત્કીર્ણ જ્ઞાયક જેનો એક સ્વભાવ છે... જુઓ! હવે એ ભાષા. એવો જેવો અણઘડઘટ વસ્તુ અનાદિ.... વસ્તુ છે કે નહીં? જેમ આ બાહ્યનું વર્ણવ્યું, એમ આ કાંઈ ચીજ છે કે નહીં? અહો! એવો ભગવાન આત્મા ટંકોત્કીર્ણ એટલે એવોને એવો અનાદિથી જ્ઞાયક-જાણકસ્વભાવ... મુખ્યતા વર્ણવવી છે ને? જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદ, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન આદિ વિભૂતિથી ભગવાન આત્મા પોતે શોભિત છે એવો જેનો સ્વભાવ છે એવું નિજ પરમતત્ત્વ... ભગવાનનું પરમાત્માનું નહીં અહીં. નિજ પરમતત્ત્વ... કહો, સમજશું કાંઈ? ભગવાન આત્મા...

અભેદ રત્નત્રય પરિણતિવાળા જીવને શું હોય છે એ વાત છે. એની ભેદરત્નત્રયની વાત કરી પહેલી વ્યવહારની. શૈલી એવી છે કે પહેલો વ્યવહાર વર્ણવ્યો, પણ એનો નિષેધ કરનાર હોય તો એ વ્યવહારને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. કહે છે, ભગવાન આત્માનું સમ્યગ્દર્શન એટલે નિજ પરમતત્ત્વની... નિજ પરમતત્ત્વ-પરમભાવ-પરમસ્વભાવ એવો જે ભગવાન આત્મા એની શ્રદ્ધા વડે... એની શ્રદ્ધા વડે એ સમ્યગ્દર્શન. એ નિશ્ચય રત્નત્રયમાં આ અવયવ એ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન. સમજાશું કાંઈ?

પરમતત્ત્વ નિજ પરમતત્ત્વની શ્રદ્ધા... એમાં ભગવાન ને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એ તો પરતત્ત્વ થઈ ગયા. એની શ્રદ્ધા એ તો વિકલ્પવાળી વ્યવહાર શ્રદ્ધા છે. આવું હોય એને ઓલું હોય, પણ

એ મૂળ સ્વભાવ નથી. તેથી કહે છે, ભગવાન જ્ઞાયકવસ્તુ છે... એ બહારની પર્યાયની વિભૂતિ દેખાય છે તે પર્યાય પણ દ્રવ્યની અવસ્થા છે ને? એમ અહીં શ્રદ્ધામાં વસ્તુ જે છે ત્રિકાળી અસ્તિ એ એને પ્રતીતમાં આવે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પોતાની સમ્યગ્દર્શન પર્યાય એમાં એ નિજપરમતત્ત્વ જ્ઞાયકભાવ શ્રદ્ધામાં આવે છે, એને અહીં નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન એટલે કે સાચું દર્શન એને કહીએ. આહાહા! કહો, સમજાણું કાંઈ? આવે છે ને મોક્ષમાર્ગપ્રકાશમાં? આ લોકો કહે છેને કે અરિહંતો મહાદેવો જાવજીવં સુસાહણો ગુરુણો... તત્ત્ ગહિયં... નથી આવતું? એ સમ્મત્તં... જાવ. એ સમકિત નહીં એમ કહે છે આહીં. એ તો વ્યવહારથી, જેને નિશ્ચય હોય તો. જ્યાં નિશ્ચય નથી એને વ્યવહાર હોતો જ નથી. એ તો વ્યવહારભાસ છે.

અહીં કહે છે, ભગવાન આત્મા જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદની મહાશોભા ભરી છે, વિભૂતિ ભરી છે. અનંત અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનું સત્ત્વ એ છે. અહો! જે મહાશ્રદ્ધા, પર્યાયની નહીં પણ શ્રદ્ધા એવો જે ગુણ એના સ્વભાવથી ભરેલો ભગવાન પૂર્ણ છે, એમ ચારિત્ર એટલે વીતરાગતાના ભાવથી ભરેલો પૂર્ણ છે. એની જે શ્રદ્ધા વડે... અહીં તો કહેવું છે કે એ વડે અભૂતપૂર્વ સિદ્ધપર્યાય થાય છે. ઓલા વ્યવહારમાં એ નહોતું લીધું ભાઈ! વ્યવહારમાં સિદ્ધ થાય એમ નહીં, (પણ) અસ્તિ છે એમ જણાવ્યું કે અસ્તિ છે. નિશ્ચય જ્યાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર હોય ત્યાં વ્યવહારદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર આરોપિત એક ચીજ વિકલ્પમાં સાથે હોય છે, બસ એટલું. એનાથી મુક્તિ થાય એમ ન લીધું ત્યાં. સમજાણું કાંઈ?

શ્રોતા : સિદ્ધિના પરંપરા હેતુ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : બસ થઈ રહ્યું. એનો અર્થ કે એ સિદ્ધિનો હેતુ ન થયો સીધો. એ તો આરોપિત વાત થઈ. એમણે કાઢ્યું, વળી 'પરંપરાએ' કીધું છે ને? એમ કહે છે. છેને પ્રવચનસાર. એનો અર્થ એ કે અભૂતપૂર્વ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત એ વડે થાય, એમ નથી કહ્યું ત્યાં. પરંપરાએ એટલે એ છે એનો અભાવ કરીને થશે, એમ. એ બધા વાંધા આવે છે ને. 'પરંપરા' ઘણે ઠેકાણે આવે છે. તીર્થંકર પ્રકૃતિ પરંપરાએ મોક્ષનું કારણ છે, એવું આવે લ્યો. પ્રકૃતિ જડ, જડ અજીવ. એ બધી કથની વ્યવહારનયની એવી હોય છે કે જાણવાલાયક છે. હવે કહે છે, જ્ઞાન... એમાં (વ્યવહાર) જ્ઞાનમાં બીજું હતું. સંશય, વિમોહ, વિભ્રમરહિત જ્ઞાન એ વ્યવહાર સમ્યગ્જ્ઞાન. ઓલું (વ્યવહાર)શ્રદ્ધામાં એ હતું કે પંચ પરમેષ્ટી પ્રત્યેની નિશ્ચળ ભક્તિયુક્ત સમકિત. એ છે વિકલ્પ-રાગ.

તદ્જ્ઞાનમાત્ર (—તે નિજ પરમ તત્ત્વના જ્ઞાનમાત્રસ્વરૂપ) એવા અંતર્મુખ પરમબોધ વડે... આહાહા! ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ, અતીન્દ્રિય આનંદનો ભરેલો ભગવાન, જેની વિભૂતિ આગળ સિદ્ધની પર્યાય પણ અનંતમા ભાગમાં ગણતરીમાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? એવા તદ્જ્ઞાનમાત્ર એટલે તે નિજપરમતત્ત્વના જ્ઞાનમાત્રસ્વરૂપ... દેખો! શાસ્ત્રનું કે ભગવાનનું એ

જ્ઞાન નહીં. નિજ પરમતત્ત્વરૂપે અવિચળપણે... નિજ પરમતત્ત્વના જ્ઞાનમાત્રસ્વરૂપ... જ્ઞાયકભાવ પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ એનું જ્ઞાન, એમ કહે છે. એનું નામ આત્મજ્ઞાન. ‘પોતે ભગવાન આનંદ ને જ્ઞાયકસ્વરૂપ’ એવો ભાવ એનું જ્ઞાન.. એનું જ્ઞાન. નવ તત્ત્વનું કે દેવ-ગુરુનું એની વાત અહીં છે નહીં. આહાહા! આનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન. તે વડે અભૂત સિદ્ધને પામે છે. અભૂતપૂર્વ સિદ્ધપર્યાય થાય છે એમ કહેવું છે. આ વડે થાય છે.

શ્રોતા : વ્યવહાર વડે થાય છે એમ નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ..થાય છે એમ નથી કાંઈ. પણ ‘પરંપરાએ’ કાઢ્યુંને ભાઈએ?

શ્રોતા : પરંપરાએ નથી થાતું, એમ જ થાય છે. દૂર જાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ એમાં લાખેલું છેને? ‘પરંપરાએ’ કહ્યું એ બરાબર છે. પરંપરા એટલે એનાથી થાતું નથી, પણ એનો અભાવ કરીને થાય છે. સાક્ષાત્ કારણ તો આ છે. આહાહા!

તદ્જ્ઞાનમાત્ર (તે નિજ પરમતત્ત્વના જ્ઞાનમાત્રસ્વરૂપ)... જ્ઞાન એનું તદ્જ્ઞાનમાત્ર, એમ. તેનું જ જ્ઞાનમાત્ર, એમ. આત્માનું જ જ્ઞાન. આહાહા! આ જુઓને! બહારમાં ભણી ભણીને હેરાન થાય છેને બધા. મેટ્રીક, એલ.એલ.બી. ને એમ.એ. ને એ બધા અજ્ઞાન છે કહે છે. અહીં તો કહે છે કે શાસ્ત્રનું ભણતર પણ વ્યવહાર છે, એને નિશ્ચય હોય તોય. આહા! અને બંધનું કારણ છે. આના વડે.... સિદ્ધપદ પર્યાય પ્રાપ્ત થાય છે એમ છે. આહાહા! સમજાણું? કેમ હિંમતભાઈ નથી આવ્યા? બપોરે, ઠીક. તદ્જ્ઞાનમાત્ર... તદ્જ્ઞાન એટલે? પાછું તદ્જ્ઞાનમાત્ર, એમ. એ આત્માનું જ જ્ઞાનમાત્ર એમ, બીજું કાંઈ નહીં. સમજાણું કાંઈ? એકલો ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકસ્વભાવી પ્રભુ એનું જ્ઞાનમાત્ર, એનું જ્ઞાનમાત્ર એટલે બીજું નહીં એમ. વ્યવહારું જ્ઞાન-જ્ઞાન નહીં, એમ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એવા અંતર્મુખ પરમબોધ વડે... ભગવાન આત્મા વસ્તુ છે એ અતીન્દ્રિય આનંદ ને જ્ઞાનના સ્વભાવથી ભરેલી મહાવિભૂતિ પ્રભુની છે. એવા અંતર્મુખ પરમબોધ... એવાનો અંતર્મુખ થઈને પરમ બોધ થવો, બહિર્મુખનું નહીં, પણ આ અંતર્મુખનું પરમબોધ. ભારે ટીકા પણ તે! અંતવસ્તુ છે કે નહીં આત્મા? આ બધું છે એને માને, શરીર છે, આ છે, આ છે. આહાહા! ખાવા-પીવાના સાધનો બધા કર્યા હોય, ૨૫-૫૦ જાતની.. આ નથી કરતા? શું કહેવાય? વિષ્ણુમાં ચડાવે છેને? અન્નકોટ. અન્નનો કોટ-અન્નનો ઢગલો. આહા! જુદી-જુદી જાતની બરફી, મોસંબી, ઢીંકણું, ફીકણું કેટલીય ચીજો હોય. એમાં એ લલચાઈ જાય માળો વાહ! પણ આ અંદરમાં અનંત-અનંત આનંદાદિનો સ્વભાવ પાટ અંદર પડ્યો છે. ઓલો, શું કીધું? અન્નકૂટ. અન્નકૂટના દર્શન કરવા આવો. વળી એમ કહે છે લ્યો. કહે કે નહીં? એલા! આ તો

અન્નકૂટ તે આનંદકોટ ભર્યો છે ભગવાન અંદર. એના દર્શન કરવા જા, ન્યાં કાંઈક છે. બહારમાં ધૂળેય કાંઈ છે નહીં. આહાહા! કહો, જયંતિભાઈ! અન્ન ભરે છેને બધા?

કહે છે, ઓહો! અંતર્મુખ પરમબોધ વડે... પરમબોધ એનું નામ. ઓલી તત્ત્વની શ્રદ્ધા, ‘પરમ તત્ત્વની શ્રદ્ધા વડે’ (એમ) હતું. પરમતત્ત્વ વસ્તુ એની શ્રદ્ધામાં ‘પરમ’ ન નાખ્યું. અહીં, અંતર્મુખ પરમબોધ વડે... આહાહા! જે જ્ઞાનની દશા અંતરના સ્વભાવને સ્પર્શીને પ્રગટી છે, સમજાય છે કાંઈ? એ વડે પૂર્વે કદી નહીં થયેલો એવો અભૂતપૂર્વ સિદ્ધપર્યાય... ‘પર્યાય કેવો’ એમ છેને અહીં? અહીં, ‘પર્યાય કેવી’ એમ નહીં, પણ ‘પર્યાય કેવો.’ એવો પર્યાય પ્રાપ્ત થાય છે. પરમ તત્ત્વની શ્રદ્ધા વડે અને પરમ તત્ત્વના તદ્જ્ઞાનમાત્ર વડે અંતર્મુખ પરમ બોધ વડે સિદ્ધપદની પર્યાય પ્રાપ્ત થાય છે. આહાહા! કહો, સમજાણું?

ત્રીજું. અંતર્મુખ પરમબોધ વડે... ઓલું જ્ઞાન... જ્ઞાનની બહારની વાતું કરેને? અહીંયા તો અંતર્મુખ ભગવાન આત્મા, અસ્તિ સત્તા ભગવાન ચૈતન્યજ્યોત, અતીન્દ્રિય આનંદનો રસબોળ ભગવાન પોતે સ્વરૂપ, એનું અંતર્મુખ થઈને પરમ બોધ થવો એ જ્ઞાન. એ જ્ઞાન મુક્તિનું કારણ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આ બધા બહારના જાણપણા ને એકલા ભાન વિનાના, અંતરના ભાન વિનાના બહારના જાણપણાના અભિમાન. અમે આમ જાણીએ છીએ ને અમને આમ ખબર છે ને અમે આ ખબર છે અને આ ચોપડામાં આ લખ્યું છે, આ પૂછ્યું છે—એ બધાય થોથા છે. આહાહા!

બહારનું જ્ઞાન તો બંધનું કારણ છે એમ કહે છે. આ નિશ્ચય સહિત હોય તોય બંધનું કારણ છે. એને, નિશ્ચય નથી એને તો કાંઈ ગણતરીમાં (નથી). શું કહ્યું એ વળી? અંતર પરમ બોધના ભાન વિના એકલું શાસ્ત્રના ભણતર આદિનું જ્ઞાન તો બંધનું કારણ છે જ, પણ નિશ્ચયના ભાન સહિતવાળું શાસ્ત્રજ્ઞાન હોય એ પણ બંધનું જ કારણ છે. સિદ્ધની પર્યાયનું કારણ.. આ તો આમ લીધુંને ભાઈ! સિદ્ધપર્યાયનું આ કારણ છે, તો આ બંધનું કારણ છે. સિદ્ધપર્યાયનું કારણ નથી. આહાહા! કહો, સમજાય છે કાંઈ?

હવે ત્રીજી ચારિત્રની વ્યાખ્યા. અને તે—રૂપે... ઓલામાં ‘તદ્જ્ઞાનમાત્ર’ હતું, પહેલામાં એક એવો ‘નિજ પરમતત્ત્વની શ્રદ્ધા વડે’, ઓલામાં ‘અંતર્મુખ પરમબોધ વડે તદ્જ્ઞાનમાત્ર’ (એમ) હતું, હવે તેરૂપે (અર્થાત્ નિજ પરમ તત્ત્વરૂપે) અવિચળપણે... મહા ભગવાન આનંદનો ધામ પ્રભુ એમાં ન ચળે એવી સ્થિરતા થવી એ ચારિત્ર છે. પંચમહાવ્રતના પરિણામ એ ચારિત્ર નહીં, એ અચારિત્ર છે. જેને આવું નિશ્ચયચારિત્ર હોય એને વ્યવહારચારિત્રનો આરોપ કહેવામાં આવે છે, પણ એ બંધનું કારણ છે. આહાહા! પરાશ્રયભાવ, પરાશ્રયશ્રદ્ધા, પરાશ્રયજ્ઞાન ને પરાશ્રયનું વર્તન—બધું બંધનું કારણ છે. એને અહીંયા વ્યવહારરત્નત્રય તરીકે જણાવ્યું છે. તે રૂપે એટલે નિજ પરમતત્ત્વ ભગવાન આત્મા....

સમ્યગ્દર્શનમાં આત્માની જુવાની છે, મિથ્યાત્વમાં આત્માનું બાળપણું છે અને ચારિત્રદશામાં પરિપાક વૃદ્ધ થઈ ગયું, પાકી ગયું. મોક્ષને માટે તૈયારી થઈ ગઈ પાકની. જેમ ઓલો વૃદ્ધ થયો એ મરવાની તૈયારીએ છે. મિથ્યાત્વભાવમાં એ બાળપણે મૂરખપણે જીવન છે, સમ્યગ્દર્શનમાં આત્માની જુવાનીનું જીવન છે અને ચારિત્રમાં તો પાક થઈ ગયો—વૃદ્ધ થઈ ગયો, પુષ્ટિ થઈ ગઈ, આખી જેટલી શક્તિઓ છે એની પ્રગટતાની પુષ્ટિ થઈ ગઈ. આહાહા! હવે મોક્ષની તૈયારી છે. આ વૃદ્ધને મરણની તૈયારી છે. મોક્ષતત્ત્વ.. આહાહા! તેથી ચારિત્રને મોક્ષનું મુખ્ય કારણ કહ્યુંને, પંચાસ્તિકાયમાં પાછળ. ચારિત્ર મોક્ષનું કારણ... સાચી વાત છે. ...બરાબર.. ઓહો! સ્વરૂપમાં સ્થિરતાની જમવટ જ્યાં જામી આનંદમાં, આહાહા! એની દશા વૃદ્ધ થઈ ગઈ હવે. વૃદ્ધ થઈ ગઈ—પુષ્ટિ થઈ ગઈ—પાકી ઉંમર થઈ ગઈ કેવળજ્ઞાન લેવા માટે. આહાહા! આ જુવાની શરીરની એ સ્મશાનની રાખું છે. આહાહા!

સંધ્યાના રંગ પાછળ અંધકાર છે. સંધ્યાનો રંગ દેખાય એવો દેખાય આમ ઓહોહો! જ્યાં ઘડી થાય ત્યાં અંધારાધૂમ. એમ આ વિભૂતિ જગતની છે, આહાહા! લલચાવીને આમ, જાણે આ જ વસ્તુ જગતમાં છે. મોહમાં મોહ મરણ નિપજાવે છે. મોહથી મરણ થાય જીવને એમ કહે છે. આ જ્યાં સ્વરૂપની દૃષ્ટિ ને જ્ઞાન થયું, એ ઉપરાંત અવિચળપણે સ્થિત... અવિચળપણે—ચળે નહીં એવી સ્વરૂપમાં સ્થિર.. સ્થિર.. સ્થિર... થવારૂપ સહજચારિત્ર વડે... લ્યો. ‘સહજ’ શબ્દ વાપર્યો છે, પણ છે પર્યાય. વપરાય છેને, પર્યાયમાં વપરાય છે. સ્વભાવિક ચારિત્ર.. સ્વભાવિક ચારિત્ર એમ કહેવું છે. મહાવ્રતનો વિકલ્પ એ વિભાવિક છે. સમજાણું કાંઈ?

ભાઈ! આવું ઝીણું બહુ... આ માર્ગ. અરે! ચોરાશીના અવતાર, વિવિધ પ્રકારના દુઃખો, વિવિધ પ્રકારના શરીરના આકારો, ગદેડાના.. આહાહા! સડેલા કૂતરા જુઓને! ઈયળું પડે આમ પાંચસે-પાંચસે. ક્યાંય બેસવા દે નહીં. એને બેસવાનું મનેય થાય પણ બેસવા દે નહીં. કીડા પડે. એ ભવોની દશા જુએ તો ખબર પડે (કે) એમાં કેટલું સુખ હતું. અહીં તો કહે છે, ભગવાન આત્મામાં સ્થિરતા એ આનંદ છે એમ કહે છે. એ અવિચળપણે સ્થિત થવારૂપ સહજચારિત્ર વડે... ત્રણેય થઈ ગયું. નિજ પરમતત્ત્વની શ્રદ્ધા વડે, અંતર્મુખ પરમબોધ વડે અને અવિચળપણે સ્થિત થવારૂપ ચારિત્ર વડે.—ત્રણેય આવી ગયા. આ મોક્ષનો માર્ગ આ.

અભૂતપૂર્વ સિદ્ધપર્યાય થાય છે. પૂર્વે કદી નહીં થયેલો. આહાહા! સિદ્ધ થયેલો હોય એ પણ પહેલો.... થઈ રહ્યું. આહાહા! પૂર્વે નહોતો થયેલો સિદ્ધપર્યાય... પૂર્ણાનંદની અવસ્થા, પૂર્ણ જ્ઞાનની અવસ્થા, પૂર્ણ શાંતિની, સ્વચ્છતાની, વીતરાગતાની, પ્રભુતાની—એવી જે અવસ્થા. આ ત્રણ વડે નહીં થયેલી તે થાય છે એમ કહે છે. કહો, સમજાણું આમાં? આ ... નિશ્ચયની વાતું એકકોર રહી ગઈ. રહી ગયો એકલો થોથાનો વ્યવહાર. કાંતિભાઈ! એ માલ હતો એ રહી ગયો. કોથળા.. કોથળાની ગણતરી કરી. કોથળાની કિંમત વધી ગઈ હમણાં તો. વાત સાચી છે. પહેલા

ત્રણ આનાનો હતો, હવે રૂપિયો થયો, બબ્બે રૂપિયાનો કહે છે ઓલો કોથળો. ખાલી થેલી ખાલી.. બારદાન નવો. પહેલા ત્રણ આનાનો હતો, હવે કાંઈ રૂપિયો થયો, બે રૂપિયાને નહીં? ત્રણ રૂપિયા, લ્યો ઠીક! ત્રણના ત્રણ. એ થાય. સોળ ગણું થયુંને. ત્રણ આનાનો કોથળો હતો સારો નવો. અમારા દુકાનમાં ઘણા ભેગા થાય. સો સો ખાલી કોથળા ભેગા થાય, પછી એક સાથે કોઈ લેવા આવે મોટો વેપારી.... કોથળા ખાલી સો-સો, બસ્સો-બસ્સો ઓલું ખાલી... ત્રણ આના આપતા લ્યો. ત્રણના તેર. ઓલા સોળગણા ત્રણ રૂપિયા થઈ ગયા.

આની (આત્માની) કાંઈ કિંમત નથી? અહીં તો એનો ભાવ જે છે એ છે અનાદિનો અને એની શ્રદ્ધા ને જ્ઞાનનો ભાવ પણ જે છે એ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આ તો એકવાર પૂછ્યું નહોતું? સોનાનો ભાવ શું છે? બધા વિચાર કરવા માંડ્યા. કોઈક કહે દોઢસો, કોઈક કહે બસ્સો. પણ અમારે શું કામ છે? એ પૂછતા હશું? સોનાનો ભાવ શું છે એ પૂછતા હશું અહીં? સોનાનો ભાવ એને કહીએ કે જે એકરૂપ તદ્દન રંગ, ગંધ, રસ સ્પર્શ ભાવ રહે એ સોનાનો ભાવ હોય. આ તો તમારો કલ્પેલો ભાવ. પચ્ચીસ રૂપિયાનો તોલો હતો પહેલો, નહીં? ૨૪ રૂપિયાનો. ૧૨નું ગદિયાણું, ૨૪નો તોલો હતો પહેલા સાઠ વર્ષ પહેલા. કેટલા થયા હવે? બસ્સો, સવા બસ્સો. ગણવા છે એ ભાવ કહેવાય? ભાવ તો એકરૂપ ત્રિકાળ (હોય) એને ભાવ કહેવાય. સોનાનો ભાવ? સવા બસ્સો એ ભાવ કહેવાય? એ નટુભાઈ! એનો ભાવ તો એકરૂપ રંગ, ગંધ, રૂપ, સ્પર્શ. એમ આત્માનો ભાવ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદાદિ ગુણ એકરૂપ સદૃશ ત્રિકાળ રહે એ એનો ભાવ છે. આહાહા! એવા ભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને રમણતા એનાથી સિદ્ધપદની પર્યાય પ્રગટ થાય છે, લ્યો.

જે પરમજિનયોગીશ્વર... જોયું! પરમ જિનયોગીશ્વર તો છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આદિ છે, ત્રણ કષાયનો અભાવ પણ છે. પણ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની વ્યાખ્યા પહેલી કરે છે. પરમજિન... પહેલા પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ વ્યવહારનયના ચારિત્રમાં હોય છે એટલે કે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન અને ત્રણ કષાયનો અભાવ છે જ, પણ છઠ્ઠે ગુણસ્થાને પહેલાં પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ વ્યવહારનયના ચારિત્રમાં હોય છે... સમજાણું કાંઈ? પહેલાં પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ... છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની વાત છે. 'સાસ્રવી' કહ્યો છે એને? સાસ્રવી તો એને શુભભાવની મુખ્યતાથી એને આસ્રવ કહ્યો છે, નહીંતર તો સંવર ઘણો છે. આસ્રવ ટળ્યો નથી, જેટલો એકાકાર થવો જોઈએ (એટલો થયો નથી), એને સાતમે ભૂમિકાએ સંવર છે એમ (છતાં) અહીંયા સાસ્રવી કહ્યો. એકલો આસ્રવ છે?

શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું, ભાઈ! છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં એમ કે સાસ્રવી છે, લ્યો. સાસ્રવી છે એ? કઈ અપેક્ષાએ કહ્યું? જેટલો આસ્રવ વિકલ્પ છે એટલો ટળ્યો નથી એની અપેક્ષાએ એને આસ્રવ કહ્યો. અહીંયા સંવર તો છે ઘણો. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાય છે, છઠ્ઠે સંવર તો છે, પણ

એ ઉપરાંત રાગ છે એને આસ્રવ ગણી, રાગનો અભાવ થાય ત્યારે સંવર છે એમ કહે છે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? બહુ વાત.. એકેએક વાત ઝીણી લાગે માણસને. આવો શુભભાવ... તે વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવું છે. વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે. વસ્તુ કોને કહે?

શ્રોતા : આ ન સમજે તો શું વાંધો?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ન સમજે તો કાંઈ નહીં રખડે ચાર ગતિમાં. જ્યંતિભાઈ! અનાદિકાળથી નથી સમજ્યો તો એમ ને એમ રહે. ન સમજે તો થઈ રહ્યું. ગતિ જે ચાર છે એમાં રખડે. આહાહા! નિગોદમાંથી નીકળ્યો અને પાછો માળો નિગોદમાં જાય રહેવાનું સ્થાન. આહાહા! આ થાય સિદ્ધ. નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ હોય એ સિદ્ધ થાય, આ ન સમજે ને ન ઓળખે એ થાય નિગોદ. ઓહોહો! મૂળ માતૃસ્થાન તો એ છે. આહાહા!

પરમજિનયોગીશ્વર... પહેલાં... પણ પરમજિનયોગીશ્વર ને? મિથ્યાદ્રષ્ટિને પાધરો.... એને પહેલાં... પહેલાંનો અર્થ એ કે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની ભૂમિકામાં. નહીંતર તો સાતમું આવે છે પહેલું તો ધ્યાનમાં. મુખ્યતા ઓલી ગણી પાછો ત્યાં લઈ જવો છેને છઠ્ઠામાં તેથી અહીં.... ઓહોહો! પરમજિનયોગીશ્વર... પરમ વીતરાગતાના યોગમાં જોડાયેલો એવો યોગીશ્વર છે, પણ એને સાતમે ભૂમિકા જે ગુણસ્થાન જોઈએ ચારિત્રનું એ નથી, એથી એને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમાં પહેલાં પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિરૂપ વ્યવહારચારિત્ર એના ચારિત્રમાં હોય છે, એને વ્યવહારચારિત્ર કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો કહે છે કે પહેલા વ્યવહારચારિત્ર હોય ને પછી એનાથી નિશ્ચય થાય. હોય છે એને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમાં પંચમહાવ્રતના પરિણામ. સાતમાની અપેક્ષાએ ‘પહેલાં’ એને કહ્યું એમ.

પરમજિનયોગીશ્વર પહેલાં પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિના વ્યવહારનયના ચારિત્રમાં હોય છે.

૨૮ મૂળગુણ મુનિના છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં... નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ત્રણ કષાયની અભાવની પરિણતિવાળો છે એથી એને જિન પરમયોગીશ્વર (કહ્યો). એને, અહીં છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમાં સાવધયોગ એટલે પાપની નિવૃત્તિના પરિણામ હોય છે તેને ખરેખર વ્યવહારનયગોચર મુનિપણું હોય છે એમ કહે છે. એ વ્યવહારમુનિ કહેવાય, રાગની અપેક્ષાએ એટલો રાગ છે ને? અહીં વીતરાગતા.. વીતરાગતા એ ચારિત્ર, વીતરાગતા એ મુનિ(પણું) છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. વીતરાગમાર્ગ છે. વીતરાગપણું છે એ ચારિત્ર ને એ મુનિપણું છે. આ વીતરાગતા ત્રણ (કષાય)ની થઈ છતાં, આટલો રાગ છે એ અપેક્ષાએ એને વ્યવહારમુનિપણું કહેવામાં આવે છે. ત્રણનો ત્યાગ છે. ત્રણ કષાયનો ત્યાગ છે, પણ આ રાગ છે ને? એ સંજ્વલનનો રાગ છે એની મુખ્યતાને લઈને આસ્રવ કહ્યો છે. એણે વ્યવહારનયનું ચારિત્ર ને તપસ્યા... વ્યવહારનયના ચારિત્રવાળાને વ્યવહારમુનિપણું કહેવામાં આવે છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન રહિતની અહીં વાત નથી. સહિત છે, પણ રાગનો ભાગ પડ્યો છે... એને આવે છેને

પ્રવચનસારમાં? વચમાં આવે છે એને ઓળંગી જાય છે. ભાઈ! પ્રવચનસાર. એને મૂળ ન્યાં સિદ્ધ એ કરવું છે. સ્વરૂપ ... હેય ચારિત્ર એમ કીધું છે ને? વ્યવહારચારિત્ર હેય છે, નિશ્ચય તે ઉપાદેય છે. ઓલો રાગ આવ્યો એ હેય છે, પછી (એનાથી પાછો) ફરશે.... એ ઉપાદેય છે એમ.

ખરેખર પાપક્રિયાથી નિવૃત્તિ એવું વ્યવહારચારિત્રવાળાને... વ્યવહાર મુનિ કે વ્યવહાર તપસ્યા. વ્યવહાર તપસ્યા એટલે પુણ્યબંધનું કારણ. પણ સમકિતીને-જ્ઞાનીને હોય છે એને માટે આ વાત છે. અને તેને ખરેખર... આવ્યું. સહજનિશ્ચયનયાત્મક... હવે વસ્તુ. પરમસ્વભાવસ્વરૂપ લ્યો, સ્વભાવિક નિશ્ચયસ્વરૂપ, પરમસ્વભાવસ્વરૂપ. લ્યો, પરમાત્મામાં પ્રતપન... પરમાત્મા પોતાનો આત્મા પ્ર-તપન—ઉગ્રપણે આત્માની.... જેમ સોનાને ગેરું લગાડતા સોનું ઓપે ને શોભે છે, એમ ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની દશાથી જે શોભે છે, એ પ્ર-તપન—વિશેષે તપન ઉગ્ર આનંદની દશા જાગે છે તે નિશ્ચય તપ છે. સમજાણું? સહજ નિશ્ચયનયસ્વરૂપ સહજનિશ્ચયાત્મકપરમસ્વભાવાત્મકપરમાત્મ.. ન્યાંય પાછું બેયમાં આત્મા તો કહ્યો. સહજ નિશ્ચયસ્વરૂપ, પરમસ્વભાવસ્વરૂપ... પછી ન્યાં ખુલાસો કર્યો. આત્માનું સ્વરૂપ (કહીને) ખુલાસો કર્યો છે. છે બેય શબ્દ પાઠમાં. સહજનિશ્ચયાત્મકપરમસ્વભાવાત્મકપરમાત્માનિ પ્રતપનં તપ: આહાહા!

ભગવાન આત્મા સ્વભાવિક નિશ્ચયનયસ્વરૂપ, પરમસ્વભાવસ્વરૂપ ઉત્કૃષ્ટ, એવો જે પ્રભુ એવો પરમાત્મા, એમ. એવું સ્વરૂપ એવો જે પરમાત્મા એ પોતાનો પરમાત્મા. સહજ નિશ્ચયસ્વરૂપ પરમસ્વભાવસ્વરૂપ એવો પરમાત્મા પોતાનો... દેખો! અહીંયા પરમાત્મા, ધ્રુવસ્વરૂપને પરમાત્મા કહ્યો. આહાહા! પરમાત્મા ન હોય તો પરમાત્મા પર્યાયમાં થાશે ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ? વીતરાગભાવ ન હોય તો વીતરાગપર્યાય આવશે ક્યાંથી? પોતે પરમાત્મસ્વરૂપ જ છે. ત્રિકાળ ભગવાન પરમાત્મા છે એવા પરમાત્મામાં પ્રતપન (એટલે) એમાં ઠરવું, એમાં ઉગ્રપણે આનંદની દશાથી તપવું એટલે પ્રગટ કરવું, એનું નામ તપ. લ્યો, આ તપ.

નિજસ્વરૂપમાં અવિચળ સ્થિતિરૂપ સહજ નિશ્ચયચારિત્ર.. આવા મુનિપણાથી હોય છે એમ કહે છે. સાચું ચારિત્ર આવા નિશ્ચયતપવાળાને હોય છે. નિજસ્વરૂપમાં અવિચળ સ્થિતિરૂપ... આહાહા! શબ્દે શબ્દે.. નિજસ્વરૂપમાં અવિચળ સ્થિતિ... ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદના સુસ્વભાવમાં સ્થિતિ ત્યાં થઈ ગઈ છે. સહજ નિશ્ચયચારિત્ર, લ્યો. આવા પરમાત્માના પ્રતપનથી આવું તપ થાય છે. આવું ચારિત્ર એને હોય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એ નિશ્ચયનું વર્ણન. પહેલું વ્યવહારનું કર્યું હતું, પછી આ નિશ્ચયનું કર્યું. કહો, પ્રવીણભાઈ! આકરા એક-એક શબ્દો ભારે પડે એવા. શબ્દો ભારે પડે? વસ્તુ એવી છે. આહાહા!

એવી રીતે એકત્વસપ્તતિમાં (શ્રી પદ્મનંદી-આચાર્યદેવકૃત પદ્મનંદિપંચવિંશતિકા નામના શાસ્ત્રને વિષે એકત્વસપ્તતિ નામના અધિકારમાં ૧૪મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :— લ્યો, આધાર આપે છે પોતે. **દર્શનં નિશ્ચયઃ પુંસિ...** પુંસિ એટલે પુરુષને એટલે આત્માને.

દર્શનં નિશ્ચયઃ પુંસિ બોધસ્તદ્બોધ ઇષ્યતે ।

સ્થિતિરત્રૈવ ચારિત્રમિતિ યોગઃ શિવાશ્રયઃ ।।

ત્રણનો યોગ એ શિવનું-મુક્તિનું કારણ છે.

શ્લોકાર્થ : આત્માનો નિશ્ચય તે દર્શન છે... એ પુંસિ એટલે પુરુષ, પુરુષ એટલે આત્મા. આત્માનો નિશ્ચય તે દર્શન, લ્યો. બીજી બાજુ આ કહે છે. ભગવાન પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ ચૈતન્યની ગાંગડી આખી, એની અંતર પ્રતીત એ નિશ્ચયદર્શન છે, એનું નામ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન છે. આત્માનો બોધ તે જ્ઞાન છે... લ્યો. આત્માનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન છે, એમ. બોધ એટલે આત્મા. એકલું જ્ઞાનસ્વરૂપનું જ્ઞાન-એનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન છે. આત્મામાં જ સ્થિતિ તે ચારિત્ર છે... સ્વરૂપાનંદ પ્રભુ આત્મા તેમાં રમણતા એનું નામ ચારિત્ર છે. આહાહા! હવે આ બધું નિશ્ચય, પણ એનું સાધન હશે કે નહીં? એમ કહે છે માણસ. પોતે જ મોક્ષનું સાધન છે આ પર્યાય. અને સાધન નામનો ગુણ છે અંદરમાં, એનાથી પરિણમીને આ દશા થાય છે. એમ વ્યવહારે પરિણમે છે માટે આ દશા થાય છે એમ નથી. આહાહા! હજી એણે વ્યવહાર પણ સાંભળ્યા ન હોય ને ત્યાં આવા નિશ્ચય... શું હશે આ ચીજ?

આત્મામાં જ.. શબ્દ છે પાછો. છે ને? સ્થિતિરત્રૈવ એમ છે ને? સ્થિતિરત્રૈવ... ભગવાન આત્મા એ તો જ્ઞાન-આનંદનો દરિયો, એમાં સ્થિતિ થવી, તેની રમણતા જ ચારિત્ર છે. એ પંચમહાવ્રતના પરિણામ ચારિત્ર નથી એમ કહે છે. આવો યોગ (અર્થાત્ આ ત્રણેની એકતા) શિવપદનું કારણ છે. એ મોક્ષના પદનું—શિવપદ એટલે મોક્ષ એનું—આ કારણ છે. એક ગાથામાં બહુ ટૂંકું. ટૂંકી ભાષા. એકત્વસપ્તતિનું છે ને એ? એકત્વસપ્તતિ. ૧૪મા શ્લોક દ્વારા. આવો યોગ... આવો જે અંતરમાં ત્રણના પરિણમનનો વેપાર એ મુક્તિનું કારણ છે. શ્રીમદ્માં ગયા હતાને, ત્યારે મુક્તિની વાત આવી ત્યારે પછી રાત્રે એક મારવાડીએ (પૂછ્યું), એ બધું ઠીક, પણ એનું સાધન શું? એમ કે આ ભક્તિ કરવી, આ ફલાણું કરવું, એમ. બધી ભક્તિ કરવી, વિનય કરવો, બહુમાન કરવું, એની પૂજા કરવી, એના દિવા કરવા. એનું કંઈ સાધન ખરું કે નહીં? નહીં. લોકોને આકરું લાગે.

એ તો ભક્તિથી... ઓલો ભાઈ કહેતો હતોને? મનસુખભાઈનો દીકરો ધીરુ ચશ્માવાળો. આમ, મહારાજ કહે છે કે આમ ... કરવો. લલ્લુજી મહારાજ તો એમ કહેતા હતા કે ભક્તિથી મુક્તિ થાય. એ ભગવાનની ભક્તિ, દેવ-ગુરુની પ્રભુની ભક્તિ કરશો, તમે વિશ્વાસ કરશો, ગુરુનો વિશ્વાસ કરશો તો મુક્તિ થશે. અહીં કહે છે કે ત્રણ લોકના નાથનો વિશ્વાસ કર

તોય બંધ થશે, રાગ થશે. સાક્ષાત્ તીર્થંકર બિરાજતા હોય સમવસરણમાં કેવળજ્ઞાનીપણે, સાંભળનારને વિશ્વાસ છે કે આ ભગવાન સર્વજ્ઞ છે. એવો વિશ્વાસ પણ રાગ છે, સરાગભાવ છે, એ બંધનું કારણ છે, મુક્તિનું કારણ નથી. માળે ભારે.... કહો, જયંતિભાઈ! આવું (કહેશો) તો પછી બધું લોપ થઈ જશે, કોઈ કરશે નહીં. આવે વચ્ચે રાગ, પૂર્ણ ન હોય ત્યાં સુધી. આવે એ જુદી વાત છે, પણ છે એ બંધનું કારણ. હેય છે. હેયને અહીં વ્યવહાર તરીકે સાબિત કર્યો છે. 'છે' એટલી વાત છે.

વળી (શુદ્ધભાવ અધિકારની છેલ્લી પાંચ ગાથાઓની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ શ્લોક કહે છે), લ્યો.

જયતિ સહજબોધસ્તાદૃશી દૃષ્ટિરેષા
 ચરણમપિ વિશુદ્ધં તદ્વિધં ચૈવ નિત્યમ્ ।
 અઘકુલમલપંકાનીકનિર્મુક્તમૂર્તિઃ
 સહજપરમતત્ત્વે સંસ્થિતા ચેતના ચ ॥૭૫॥

શ્લોકાર્થ : સહજ જ્ઞાન સદા જયવંત છે... ત્રિકાળ સહજજ્ઞાન જયવંત છે એમ પરિણતિ સ્વીકારે છે. સમજાણું કાંઈ? સહજજ્ઞાન સદા જયવંત છે. પણ 'જયવંત છે' એ કોણ કહે, માને છે, જાણે છે? પરિણતિ. નિર્મળ પરિણતિ (માને છે કે) આ સહજજ્ઞાન-સ્વભાવિકજ્ઞાન, ધ્રુવજ્ઞાન સદા જયવંત છે. જે જયવંતને આશ્રયે પરિણતિ પ્રગટી, એ પરિણતિ 'આ વસ્તુ જયવંત છે' એમ સ્વીકારે છે. સમજાણું કાંઈ? તેવી (-સહજ) આ દૃષ્ટિ સદા જયવંત છે, લ્યો. પર્યાયમાં દૃષ્ટિ પ્રગટી છે.... છોકરાઓ શું છે? વાતું અહીં થાય? કહ્યું માનતા નથી? ઉઠાવો એને, બહાર કાઢો. અહીં સાંભળવા આવ્યા છે કે વાતું કરવા આવ્યા છે? એનો કોઈ નથી મોટો? અરે! કાંઈક સાંભળવું જોઈએને. ન સમજાય તો (પણ) કાંઈક છે.. કાંઈક છે.. એમ સાંભળવું જોઈએ. વાતું કરાય અહીંયા? વાતું (માટે) તો તમારે ત્યાં ઘણો વખત છે. ન સમજાય તો શું કરવું? કાંઈક કહે છે.. કાંઈક કહે છે એમ તો ખ્યાલ રાખવો. એને એના આત્માની અંદરની, આત્માની વાત છે આ તો. તારા ઘરની અંદરની વાત છે. ઘરમાં આવું તત્ત્વ છે એની તને ખબર નથી, એમ કહે છે. આહાહા!

કહે છે, સ્વભાવિક દૃષ્ટિ સદા જયવંત છે. વર્તમાન સમ્યગ્દર્શન-દૃષ્ટિ 'ત્રિકાળદૃષ્ટિ જયવંત વર્તે છે' એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! અરે! પોતાનું શાશ્વત તત્ત્વ, અનાદિ-અનંત તત્ત્વ, એનો સ્વીકાર કર્યો, એ કહે છે કે આહાહા! આ તો જયવંત ત્રિકાળ એમને આમ છે. મેં ભલે શ્રદ્ધા કરી હમણાં, પણ વસ્તુ તો ત્રિકાળ એમને એમ છે—એ શ્રદ્ધા પોકારે છે એમ. જાણ્યું વર્તમાન હમણાં, પણ વસ્તુ તો ત્રિકાળ એમને એમ થઈને રહી છે એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

તેવું જ (-સહજ) વિશુદ્ધ ચારિત્ર પણ સદા જ્યવંત છે, લ્યો. આહાહા! વર્તમાન ચારિત્રની વીતરાગ પરિણતિ થઈ, આ વસ્તુ ચારિત્ર(રૂપ) ત્રિકાળ એમને એમ વર્તે છે એમાં, એની પરિણતિ આ થઈ છે. ત્રિકાળ ચારિત્ર વીતરાગભાવ અંદર પડ્યો છે ત્રિકાળ. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો 'વિશુદ્ધ ચારિત્ર' (શબ્દ) વાપર્યો લ્યો. એય! ત્રિકાળ... ત્રિકાળને (માટે) વિશુદ્ધ વપરાય, નિર્મળ પર્યાયને (માટે) વપરાય, શુભભાવને (માટે) વિશુદ્ધ વપરાય, લ્યો. જ્યાં જ્યાં જેમ છે એમ સમજવું. ત્રિકાળ વિશુદ્ધ... વીતરાગતા ચારિત્ર એટલે ત્રિકાળ વીતરાગતા જ્યવંત વર્તે છે. કહે છે કોણ? જાણે છે કોણ? પરિણતિ-વર્તમાનદશા. ત્રિકાળ ચારિત્ર છે આ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

પાપસમૂહરૂપી મળની અથવા કાદવની પંક્તિથી રહિત... જેમાં પાપ ને પુણ્યની પંક્તિની ધારા જ નથી. આહાહા! એવું જેનું સ્વરૂપ છે. પુણ્ય ને પાપના પરિણામની જેમાં ધારા નથી વસ્તુમાં. એટલી અહીં પરિણતિમાં પણ પુણ્ય-પાપની ધારા નથી એવી ચારિત્રદશા (સહિતની) ચેતના જે પ્રગટી છે જાગૃત. જાગૃત જ્ઞાનચેતના જે થઈ એમાં પુણ્ય-પાપની ધારા છે જ નહીં. એ જ્ઞાનચેતના પુણ્ય-પાપની ધારા વિનાની, એ ચેતના (જાણે છે કે) આ ત્રિકાળ, પુણ્ય-પાપ વિનાની ચેતના ત્રિકાળ જ્યવંત વર્તે છે.

એવી સહજપરમતત્ત્વમાં સંસ્થિત ચેતના... સહજ પરમતત્ત્વમાં રહેલી ચેતના પણ સદા જ્યવંત છે. એ જ્ઞાનચેતના ત્રિકાળ ચેતનાને 'જ્યવંત છે' એમ કહે છે. આવો ધર્મનો ઉપદેશ. ઓલા તો અપવાસ કરો, આમ કરો, તેમ કરો, વર્ષાતપ કરો, અપવાસ કરો, અહમ કરો. દુઃખી થવા માટે કરતા હશે? ભાન ન મળે તો શું થાય? આહાહા! એવી સહજપરમતત્ત્વમાં સંસ્થિત... સંસ્થિત ત્રિકાળચેતના-કારણચેતના... આવે છે ને? પહેલા આવી ગયું છે ઉપયોગના અધિકારમાં.

પણ સદા જ્યવંત છે. એમ કહીને ધ્રુવસ્વભાવની જાણવાની, શ્રદ્ધવાની, સ્થિરતાની દશા—એ દશા દ્વારા આ બધું આમને આમ છે એમ સ્વીકાર કરે છે. એને શુદ્ધભાવ... આ શુદ્ધભાવનો (શ્લોક) છેને છેલ્લો? ત્રિકાળીભાવ તે આ બધો શુદ્ધભાવ છે. ત્રિકાળી ચેતના, ત્રિકાળી જ્ઞાન, ત્રિકાળી દૃષ્ટિ, ત્રિકાળી ચારિત્ર—એ બધું શુદ્ધભાવ.. શુદ્ધભાવ જ્યવંત વર્તે છે. એ જ્યવંત વર્તે છે એ (જેને) જાણવામાં આવ્યું એ એમ કહે છે. 'આ છે' એમ જાણ્યા વિના 'આ છે' એમ ક્યાંથી આવ્યું? સમજાણું કાંઈ? આહાહા! છેલ્લી..... પણ ટીકા કેવી સરસ આવી! આવી શુદ્ધભાવરૂપી ચેતના આદિ જ્યવંત.. જ્યવંત વર્તે છે કે જેને આશ્રયે આ દશા પ્રગટી, એ દશાએ આ જાણ્યું કે આ બધું એમને એમ ધ્રુવ ત્રિકાળ છે. એમ કરીને શુદ્ધભાવની પ્રશંસા કરીને ધર્મની પરિણતિની પ્રગટતા બતાવે છે. શુદ્ધ પરિણતિ થઈ એમ કહે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ સુદ ૬, સોમવાર, તા. ૨૮-૬-૧૯૭૧
ગાથા ૫૬, શ્લોક-૭૬, પ્રવચન નં. ૫૩

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રની .... પરિણતિ શુદ્ધ હોય છે એને આવો અહિંસાવ્રત (આદિ) પાંચ મહાવ્રતનો વિકલ્પ શુભોપયોગરૂપ પ્રયત્ન હોય છે. એને અહીંયા અહિંસાવ્રત કહેવામાં આવે છે, વ્યવહાર અહિંસાવ્રત. નિશ્ચયથી તો રાગ છે એ હિંસા છે. વ્યવહારે એને અહિંસા કહેવામાં આવે છે. એ પંચમહાવ્રતની વાત છે.

હવે વ્યવહારચારિત્ર અધિકાર કહેવામાં આવે છે.

કુલજોણિજીવમગ્ગણઠાણાસુ જાણિરુણ જીવાણં ।

તસ્સારંભણિયત્તણપરિણામો હોઈ પઢમવદં । ૫૬ ।

જીવસ્થાન, માર્ગજ્ઞસ્થાન, યોનિ, કુલાદિ જીવનાં જાણીને,

આરંભથી નિવૃત્તિરૂપ પરિણામ તે વ્રત પ્રથમ છે. ૫૬.

ટીકા : આ, અહિંસાવ્રતના સ્વરૂપનું કથન છે. કુળભેદ... જીવોના કુળભેદ... પહેલા આવી ગયા છે ૪૨ ગાથામાં. યોનિભેદ-ઉત્પત્તિસ્થાનના ભેદો અને જીવસ્થાનના ભેદ ૧૪ અને માર્ગજ્ઞાસ્થાનના ભેદ પહેલાં જ (૪૨મી ગાથાની ટીકામાં) જ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યા છે... તે જીવમાં નથી એમ આવ્યું હતું એમાં. કુળભેદ, યોનિભેદ, જીવસ્થાનભેદ, માર્ગજ્ઞાસ્થાનભેદ તે પહેલા ૪૨માં કહ્યું હતું કે જીવમાં એ નથી. અહીં પર્યાયમાં એ ભેદ છે એમ જણાવે છે. એ આવ્યા તેને અહીં પુનરુક્તિદોષના ભયથી પ્રતિપાદિત કર્યા નથી. અહીં ખુલાસો પાઠમાં હોવા છતાં વિસ્તાર કર્યો નથી, ત્યાં વિસ્તાર થઈ ગયો માટે. કુલજોણિજીવમગ્ગણઠાણા.. એ શબ્દ હતો ત્યાં ૪૨માં. ૪૨ ગાથા છે ને? ત્યાં એ શબ્દ છે. કુલજોણિજીવમગ્ગણઠાણા.. ત્યાં એ શબ્દ હતો, ત્યાં વિસ્તાર કર્યો છે. અહીં નથી કર્યો.

ત્યાં કહેલા તેમના ભેદોને જાણીને... ત્યો, 'જાણીને' એમ કહે છે. જાણવું તો જોઈએ એને. વસ્તુમાં નથી, પણ પર્યાયમાં છે એને જાણવું જોઈએ એમ કહે છે. વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે એમ કહે છે ને?

શ્રોતા : બે વાત કેમ થાય? એકવાર કહેવું કે એ ધ્રુવમાં નથી, બીજવાર કહેવું કે આને જાણ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જાણવાની વાત છે ને? આચરવાની વાત (ક્યાં છે)? છે એમ જાણવાની વાત નથી? આશ્રય આનો લીધો, છતાં પર્યાયમાં આવા ભેદો છે એને જાણવા.

શ્રોતા : એ જરી ભેદ છે... આમ જાવું કે આમ જાવું?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ વ્યવહારે જાણવાનું આવે છે કે નહીં? હેયને જાણે ત્યારે હેય થાયને? જાણ્યા વિના શી રીતે થાય? હેય, જ્ઞેય.. આ જ્ઞેય છે પર્યાયમાં એમ જાણ્યા વિના એનું લક્ષ કેમ છોડે? એમ કહે છે. તેમને જાણીને... આવ્યું છેને બધામાં આવ્યું છે. યોગસારમાં આવ્યું નથી? કે છ દ્રવ્યને પ્રયત્નથી જાણવા. છ દ્રવ્ય તો પર છે. વ્યવહારે પોતાની પર્યાયમાં એનું જ્ઞાન થાય છે એથી એને જાણવા. જાણવામાં ક્યાં વાંધો છે? વ્યવહાર જાણેલો... વ્યવહાર જાણવામાં આવે. જાણવાનો વિષય છે કે નહીં?

શ્રોતા : ધર્મ થયા પછીની વાત છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ધર્મની અહીં વાત છે ને? અહીં ક્યાં .... છે? પહેલાની અહીં વાત જ નથી. અહીં તો આત્માનું આવું ભાન છે ત્યાં આવા પર્યાયના ભેદને જાણવા. ધર્મ થયા પહેલાંની વાત અહીં છે જ નહીં. એય! જાણવામાં એને આવે કે નહીં પર્યાયમાં? પર્યાય જાણવામાં ન આવે? દ્રવ્ય ને પર્યાય બેયનું જ્ઞાન કરે. આદરણીય દ્રવ્ય, પર્યાય જાણવાલાયક. એય! અટપટું છે એટલે આ બધા .... છેને ભાન વિનાના?

જુઓને! અહીં તો કહે છે કે તેમના ભેદને જાણીને... જાણવામાં ન આવે? માર્ગજ્ઞાના ભેદો છે પર્યાયમાં. કઈ કઈ અવસ્થામાં જીવ છે? જીવના ૧૪ ભેદમાં ક્યાં છે જીવ? કુળ શું છે? યોનિ શું છે? જાણવામાં ન આવે? જાણવામાં બધું આવે. તેમની રક્ષારૂપ પરિણતિ તે જ અહિંસા છે. એ શબ્દ રાખ્યો છે 'રક્ષા.' તેમની રક્ષારૂપ પરિણતિ એટલે કે એ બધા જીવોને ન મારવાના પરિણામ. એ (શુદ્ધ)પરિણતિથી અન્યથા વ્યવહાર શુભ ઉપયોગ.

શ્રોતા : એની રક્ષા કરી શકાય?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ રક્ષા કીધુંને? રક્ષાનો અર્થ આ. એ છકાય ક્યાં હતી? એને નહીં મારવાના પરિણામ એને અહીંયા રક્ષા કહેવામાં આવે છે. પરિણામ(ની વાત છે). એને મારી શકે કે જીવાડી શકે—એ પ્રશ્ન અહીંયા છે જ નહીં. એને નહીં મારવાના પરિણામ, કહે છે, તે જ અહિંસા છે. વ્યવહાર હોં આ શુભોપયોગ. તેમનું મરણ થાઓ કે ન થાઓ... ત્યો પ્રશ્ન છે? મરણ થાય કે ન થાય એની સાથે (શું સંબંધ છે)? એ તો પર છે.

પ્રયત્નરૂપ પરિણામ વિના... શુભભાવમાં પ્રયત્ન વિના સાવધપરિહાર (દોષનો ત્યાગ) થતો નથી એમ કહે છે. શુભભાવનો એ પ્રયત્ન છે કે બીજાને ન મારવો. એથી મરે કે ન મરે એની સાથે સંબંધ નથી, પણ સાથે નાખી દીધું છે. શુભપરિણામનો પ્રયત્ન છે એ સાવધયોગનો ત્યાગ છે. એ પ્રયત્ન(રૂપ) પરિણામ વિના, શુભમાં પ્રયત્ન વિના અશુભના સાવધયોગનો ત્યાગ થતો નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આથી જ, પ્રયત્નપરાયણને... દેખો! શુભભાવમાં પ્રયત્ન પરાયણને હિંસાપરિણતિનો અભાવ હોવાથી અહિંસાવ્રત હોય છે. એને સાવધના અશુભભાવનો ત્યાગ હોવાથી અહિંસાવ્રત હોય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

એને અહિંસાવ્રત હોય છે, શુભભાવ. આ વ્યવહાર.. નિશ્ચય સહિત હોય એને વ્યવહાર આવો હોય છે એમ જણાવે છે. અને વ્યવહારનયના અર્થમાં એમેય કહે કે વ્યવહારનો પ્રયત્ન છે. એટલો શુભ ટાળે છે ને? સાવધયોગનો ત્યાગ એટલો શુભમાં પ્રયત્ન છે. છે પુણ્યબંધ, છે શુભોપયોગ, નિશ્ચયથી તો સ્વરૂપની હિંસા છે, પણ વ્યવહારથી સાવધયોગનો ત્યાગ છે એટલે વ્યવહારથી એને અહિંસા પરિણામ કહેવામાં આવ્યા છે. એવી વાત છે. ... જરીયે નથી. સીધો માર્ગ છે, પણ માર્ગ ઊંધો એણે માન્યો છે. વસ્તુ જ્યાં આત્માનું ભાન છે, અનુભવ છે આનંદનો, એની દૃષ્ટિ થઈ, જ્ઞાન થયું ને આનંદમાં પણ કેટલીક લીનતા પણ થઈ છે, એને ને એને આવો શુભભાવ પ્રયત્નથી હોય છે. એ જાતનો શુભનો પ્રયત્ન.. શુભનો છે ને? એને અહિંસા વ્યવહાર અહિંસાવ્રત કહેવામાં આવે છે. એવો ભાવ મુનિને છઠ્ઠે ગુણસ્થાને હોય છે એનું જ્ઞાન કરાવે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એવી રીતે (આચાર્યવર) શ્રી સમંતભદ્રસ્વામીએ (બૃહત્સ્વયંભૂસ્તોત્રમાં શ્રી નમિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં ૧૧૯મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે : લ્યો, પાછું નિશ્ચય નાખે છે.

અહિંસા ભૂતાનાં જગતિ વિદિતં બ્રહ્મ પરમં

ન સા તત્રારમ્મોઽસ્ત્યણુરપિ ચ યત્રાશ્રમવિઘૌ ।

તતસ્તત્સિદ્ધયર્થં પરમકરુણો ગ્રન્થમુખ્યં

ભવાનેવાત્યાક્ષીન્ન ચ વિકૃતવેષોપધિરતઃ । ।

શ્લોકાર્થ : જગતમાં વિદિત છે... લ્યો, અહીં તો કહે છે કે જીવોની અહિંસા પરમ બ્રહ્મ છે. એ ભાવ અહિંસાની વાત છે. રાગની ઉત્પત્તિ ન થવી અને વીતરાગપર્યાયની ઉત્પત્તિ થવી એ અહિંસા જગતપ્રસિદ્ધ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ચાલે છે ઓલું અહિંસાવ્રત ને એમાં આ નાખ્યું પાછું નિશ્ચય. આત્મામાં જેટલે અંશે રાગની ઉત્પત્તિ થાય એટલી હિંસા જ છે અને જેટલે અંશે સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદ એને આશ્રયે વીતરાગ પરિણતિ અકષાયની થાય તે અહિંસા છે. જગતમાં વિદિત છે કે જીવોની અહિંસા પરમ બ્રહ્મ છે. પરમ આનંદ છે એમાં. એ પરમબ્રહ્મ આત્મા છે એમ કહે છે. જેવું પરમબ્રહ્મ સ્વરૂપ છે આત્માનું, એવી જ્યાં પરિણતિ વીતરાગની દશા પ્રગટ થઈ એ પરમબ્રહ્મસ્વરૂપ છે. અહિંસાની અવસ્થા (એટલે) રાગ વિનાની દશા હો, આ શુભની વાત નથી. જીવ એટલે પોતે પણ આવ્યોને જીવ? સમજાણું કાંઈ?

જીવોની અહિંસા પરમ બ્રહ્મ છે... એ પરજીવની અહિંસા-એકલું ન મારવું (એમ) નહીં. પરમ અહિંસા છે, પરમ બ્રહ્મ છે. ભગવાન આત્મા... કહેશે ખુલાસો હમણાં. જે આશ્રમમાં પરિગ્રહનો એક અંશ નથી ત્યાં અહિંસા છે એમ કહે છે. મુનિને આત્મજ્ઞાન અનુભવ સહિત ચારિત્રની દશા જ્યાં અંતર વર્તે છે, એને પરિગ્રહ વસ્ત્રનો તાણો લેવાનો વિકલ્પ નથી. એ વિકલ્પ

હોય તો એ હિંસા છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓને! બરાબર શુદ્ધભાવ અધિકાર કહીને વ્યવહાર કહે છે. પછી પ્રતિક્રમણાદિ નિશ્ચય કહેશે.

જીવોની અહિંસા પરમ બ્રહ્મ છે. જે આશ્રમની વિધિમાં, દેખો! લેશ પણ આરંભ છે... ગૃહસ્થાશ્રમમાં ભલે પંચમગુણસ્થાનમાં હો, પણ ત્યાં હજી વસ્ત્ર-પાત્ર રાખવાનો વિગેરે રાગ છે, એ હિંસા છે. જે આશ્રમની વિધિમાં લેશ પણ આરંભ છે ત્યાં (—તે આશ્રમમાં અર્થાત્ સગ્રંથપણામાં) તે અહિંસા હોતી નથી. દેખો! વસ્ત્ર-પાત્ર રાખવાનો જ્યાં ભાવ છે ત્યાં અહિંસા હોતી નથી, એ હિંસા છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જે આશ્રમની વિધિમાં લેશ પણ આરંભ છે ત્યાં અહિંસા હોતી નથી. દેખો! પંચમ ગુણસ્થાનમાં શ્રાવકને પણ પૂર્ણ અહિંસા નથી. અને રાગભાવ છે હજી આરંભનો, વસ્ત્ર-પાત્ર રાખવાનો, ... વિગેરે. એ રાગ છે તે હિંસા છે. ત્યાં અહિંસા નથી. દેખો!

માટે તેની સિદ્ધિને અર્થે, (હે નમિનાથ પ્રભુ!) પરમ કરુણાવંત એવા આપશ્રીએ બંને ગ્રંથને છોડ્યા... અંદરમાંથી રાગ છોડ્યો ને બહારમાંથી વસ્તુ-પાત્રની વસ્તુ છોડી વ્યવહાર. એવું જે મુનિપણું ત્યાં અહિંસા છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જે આશ્રમમાં રાગનો અંશ નથી અને પરિગ્રહમાં વસ્ત્ર-પાત્ર પણ નથી—એવા આશ્રમમાં અહિંસા હોય છે. એટલે ભાવલિંગી સંત-આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદના અનુભવી, એ ઉપરાંત જેમાં સ્થિરતા, વીતરાગતા પ્રગટી છે એને ભાવહિંસા પણ નથી, ભાવપરિગ્રહ પણ નથી રાગનો ને દ્રવ્યપરિગ્રહ વસ્ત્ર-પાત્રનો નથી. આહાહા! માટે તેની સિદ્ધિ અર્થે હે પ્રભુ! કરુણાવંત એવા આપશ્રીએ... જુઓ! પોતાની કરુણા છે એમાં. બંને ગ્રંથને છોડ્યા... વસ્ત્ર-પાત્ર પણ છોડ્યા અને રાગ પણ છોડ્યો.

(—દ્રવ્ય તેમજ ભાવ બંને પ્રકારના પરિગ્રહને તજી નિર્ગ્રંથપણું અંગીકૃત કર્યું)... દેખો! જેમાં રાગનો લેશ પણ નથી. એ ખરેખર વીતરાગદશામાં સાતમા ગુણસ્થાને કે છહે... સમજે? રાગનો અંશ નથી એવી જે દશા તે નિર્ગ્રંથદશા અને તે અહિંસાદશા, તે અહિંસકદશા. આહાહા! જુઓને વ્યાખ્યા! વિકૃત વેશ... સાધુને વસ્ત્રાદિ રાખવા એ વિકૃત વેશ છે, એ સાચો વેશ નથી. અને તથા પરિગ્રહમાં રત ન થયા. રાગમાં રત ન થયા અને બહારના વેશમાં-વિકૃતમાં પણ રત ન થયા. આહાહા! જુઓ! આ ચાલે છે અહિંસાવ્રતના શુભોપયોગની વ્યાખ્યા, એમાં આ નાખ્યું. ભગવાન આત્મા રાગના રહિત વીતરાગદશા જ્યાં પ્રગટી છે મુનિને, એ આશ્રમમાં અહિંસા છે. જ્યાં રાગનો આરંભ નથી અને રાગના બાહ્ય નિમિત્તો વસ્ત્ર-પાત્ર એવો પરિગ્રહનો દ્વંદ્વ-સંબંધ પણ નથી. સમજાણું કાંઈ?

કોઈ કહે, ચોથા ગુણસ્થાને જ્ઞાનીને બંધ નથી, રાગ એનો નથી. એય! (એ તો) દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ, જ્યાં પરિણમન પરથી ભિન્ન પડી ગયું એ અપેક્ષાએ. જેમ શરીર પર તેમ રાગ (પણ) પર. પણ સ્થિરતાની અપેક્ષા જ્યાં આવે, ત્યાં પંચમ ગુણસ્થાનમાં પણ રાગભાગ છે, એ હિંસા છે

એમ કહે છે. એ આશ્રમમાં અહિંસા પૂર્ણ છે નહીં. આહાહા! કથનની પદ્ધતિ જુઓ! સમજાણું કાંઈ? અહીં તો ચારિત્રની વ્યાખ્યા લેવી છે કે નહીં? અંતર સ્વરૂપમાં આનંદમાં રમણતા, એની ભૂમિકામાં રાગનો અંશ નથી, તેને અહિંસા જગતપ્રસિદ્ધ-વિદિત કહેવામાં આવે છે. આહાહા! અહીં તો કહે છે કે જગત પ્રસિદ્ધ છે એ વાત. મુનિ અણારંભી, અપરિગ્રહી... આહાહા! નગ્ર મુનિ, બહારમાં નગ્ર છે, અંદરમાં રાગનો કણ નથી. જરી આ સંજવલનનો કણ છે એને ન છોડી... તો અકષાય પરિણતિ જ એની ઉગ્ર છે. એને અહીંયા અહિંસા કહેવામાં આવે છે. માર્ગ તો આવો છે. એની પોતાની કલ્પનાએ ફેરફાર કરીને જગત પાસે મૂકવું એ કાંઈ માર્ગ નથી. અહીં તો ૧૧ પડિમાવાળાને પણ હજી કંઈક રાગ છે એમ છે ને? પંચમ ગુણસ્થાન છે ને? ત્યાં હજી એ આશ્રમમાં પૂર્ણ અહિંસા નથી એમ કહે છે. ભગવાન, અહીં નમિનાથ ભગવાનની વાત કહેવી છે. હે પ્રભુ! આપે તો અંતરમાં વીતરાગદશા પ્રગટ કરી અને બાહ્યમાં નગ્રદશા (૨હી), વિકૃત વેશ રહ્યો નહીં. આવી અપરિગ્રહદશા એને અહીંયા અહિંસા કહેવામાં આવે છે. આહાહા! કહો, સમજાણું આમાં?

પ્રયત્નપરાયણ, લ્યો. એ અપેક્ષા, શુભભાવમાં એટલો પુરૂષાર્થ છે ને? અશુભમાં આંતરો અવળો છે અને આમાં જરી ઓછો છે, પણ છે ને? શુદ્ધમાં વિશેષ પ્રયત્ન છે, પણ આ પણ વીર્ય છેને એટલું શુભમાં, એમ કહે છે. પણ છે એ વ્યવહાર અહિંસા. નિશ્ચય અહિંસા જેને પ્રગટી હોય એને આવો વિકલ્પ હોય એને વ્યવહાર અહિંસા કહેવામાં આવે છે. જેને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને આનંદની દશા છે જ નહીં જ્યાં શુદ્ધની, એને આ વ્યવહાર-વ્યવહાર હોઈ શકે નહીં. એને વ્યવહાર જ નથી. વ્યવહાર આવ્યો ક્યાંથી? જાગ્યા વિના નિશ્ચય વિના વ્યવહાર કોને કહેવો? ... લેશે આગળ. પાંચમા, પાંચમામાં (ગાથા ૬૦). પાંચમામાં આવશે. પાઠમાં 'નિરપેક્ષ' શબ્દ છે ખરોને? ગિરવેખભાવણા... એ પાંચે મહાવ્રતમાં નિરપેક્ષપણું અંદર દૃષ્ટિ-જ્ઞાન-સ્થિરતાનું છે. પાંચમામાં 'નિરપેક્ષ' શબ્દ આવે છે ને? એનો ત્યાં ખુલાસો નીચે કર્યો છે.

અહીં પણ કીધુંને? જુઓ! ક્યાં શબ્દ છે? પ્રયત્ન.. પ્રયત્ન.. પ્રયત્નનો છે ને? મુનિને (મુનિત્વોચિત) શુદ્ધ પરિણતિની સાથે વર્તતો જે... અંદર જે શુદ્ધ વીતરાગદશા તો છે જ. આત્માના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રની કેટલીક પરિણતિ તો છે જ. જે (હઠ વગરનો) દેહ-ચેષ્ટાદિકસંબંધી શુભોપયોગ તે વ્યવહાર પ્રયત્ન છે. હઠ વગરનો એટલે એ પ્રકારે શુભભાવ ત્યાં સહજ હોય છે. (શુદ્ધપરિણતિ ન હોય... લ્યો, પાંચમામાં વિશેષ સ્પષ્ટ છે મૂળ તો. શુદ્ધ પરિણતિ ન હોય... જ્યાં સ્વ-ભગવાન આત્માનો આશ્રય કરીને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રની વીતરાગી દશા ન હોય, ત્યાં શુભોપયોગ હઠ સહિત હોય છે... ત્યાં તો હઠ છે, સહજ નથી. તે શુભોપયોગ તો વ્યવહાર પ્રયત્ન પણ કહેવાતો નથી.) કહો, સમજાણું?

જ્ઞાનસ્વભાવી ભગવાન આત્મા એનો આશ્રય લઈને જે નિર્વિકલ્પદશા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને શાંતિની શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટે, ત્યાં આગળ જે શુભોપયોગનો પ્રયત્ન છે એ સહજ એ જાતનો ભૂમિકામાં ભાવ હોય છે, હઠ વગરનો. એને જ્યાં શુદ્ધની પરિણતિનું ભાન જ નથી, આત્મા આનંદસ્વરૂપનો જ્યાં આશ્રય લીધો નથી, આશ્રય લીધા વિનાની દશાવાળો એકલો શુભોપયોગ એ તો હઠવાળો છે. એ ભૂમિકાએ એને હોય, આવે એવું ત્યાં નથી. અહીં તો હઠ.. હઠવાળો કહ્યો. પરાણે... એ શુભોપયોગને વ્યવહાર પણ કહેવાતો નથી. વ્યવહાર પ્રયત્ન પણ તેને કહેવાતો નથી, લ્યો. સમજાય છે કે નહીં કાંતિભાઈ?

આ તો નિશ્ચય સાથે વ્યવહાર આવ્યો તો એ ઝઘડા ઉઠ્યા. જુઓ! વ્યવહાર હોય છે. વ્યવહાર હોય છે તો નિશ્ચય થાય છે. એ વાત ક્યાં છે અહીંયા? અહીં તો આવી નિશ્ચયની દશાની પરિણતિ હોય છે, ત્યાં આવો વ્યવહાર શુભોપયોગ હોય જ છે એનું જ્ઞાન કરાવે છે. શુભોપયોગ કરવા જેવો છે એ વાત ક્યાં છે? આવે છે, હોય છે, થાય છે, તેને 'કરે છે' એ તો વ્યવહારનયથી 'પાળે છે' એમ કહેવાય. વ્યવહાર અહિંસાવ્રત પાળે છે. પાળે, રાગને પાળે? વ્યવહારનયનું કથનમાં અહિંસા એ રીતે કહેવામાં આવે છે. ભગવાનનો દાખલો આપ્યો ઠીક! હે પ્રભુ! આપે તો નિર્ગ્રંથદશા અંતરમાં ને બાહ્યમાં બેય કરી છે. વસ્ત્રનો વેશ એ વિકૃત વેશ છે, એ મુનિનો વેશ નથી. એ સંતની દશા વ્યવહારેય નથી. આહાહા! જેને વસ્ત્ર પ્રત્યેની વિકલ્પ દશા છૂટી ગઈ છે અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રની પરિણતિ સહિત જેને આવો વ્યવહાર અહિંસાનો શુભપ્રયત્ન હોય, (તો) વ્યવહાર કહેવાય એમ કહે છે. જ્યાં નિશ્ચય સ્વરૂપનું ભાન નથી, ત્યાં આ વ્યવહાર.. વ્યવહાર કોને કહેવો? વ્યવહાર તો સહચર..., નિશ્ચયની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, શાંતિ સાથે સહચર-સાથે હોય તો એને વ્યવહાર કહેવાય, પણ અહીંયા સાથેવાળો નિશ્ચય તો જાગ્યો નથી, સહચર કોને કહેવો અહીંયા? સમજાણું કાંઈ?

સહચર આવે છેને મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં? સહચર-સાથે હોય છે એટલે એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. પણ સાથે કોની? એ નિશ્ચય છે નહીં અને સાથે ચાલે છે સાથે, પણ કોની સાથે? સમજાણું કાંઈ? આ લોકો તો બસ અહિંસાવ્રત ને આ વ્રત... ચારિત્ર છે. બસ, એક જ વાત સિદ્ધ કરે છે. અહીં તો 'શુભોપયોગ' ચોખ્ખો શબ્દ લેશે. એ બધા શુભોપયોગ છે. સમજાણું? 'પરંપરાએ' કહેશેને. એ કહેશે. ૧૧૭ પાને? ... ૧૧૭ (ગાથા ૬૦). એ કહે છે ને? ટીકામાં. ચોવીસ પ્રકાર... (ચોવીસ પ્રકાર પરિગ્રહનો પરિત્યાગ જ) પરંપરાએ પંચમગતિના હેતુભૂત એવું પાંચમું વ્રત છે. 'પરંપરાએ' કીધું. ત્યાં શુભોપયોગ શબ્દ છે. પરિત્યાગ જ એ પરંપરાએ પંચમગતિના હેતુભૂત એવું પાંચમું વ્રત છે, એમ. અર્થમાં છે જુઓ! અર્થમાં છે એમાં.

પરપરિણતિનો ત્યાગ... સર્વપરિગ્રહત્યાગસંબંધી શુભભાવ... જુઓ! હા, એ. આ જ ગાથા. સર્વપરિગ્રહનો ત્યાગ... જોયું? ત્યાં માથે કીધુંને? નિરપેક્ષ ભાવનાપૂર્વક... ભાવનામાં

પરની અપેક્ષા નથી. શુદ્ધ નિરાલંબન ભાવના સહિત... સહિત, ત્યારે સર્વ પરિગ્રહોનો ત્યાગ એ શુભભાવ. એ પાઠનો શ્લોકાર્થ છે. સાઈઈમી ગાથા. સાઈઈ ગાથા હોં. એનો અર્થ સાઈઈ ગાથાનો. નિરપેક્ષ ભાવનાપૂર્વક... જુઓ! જેને કોઈ પરની અપેક્ષા નથી એવું પરિણામન નિર્મળ થયું. એવી શુદ્ધ નિરાલંબન ભાવના સહિત સર્વ પરિગ્રહોનો ત્યાગ.. એ તો આ શુદ્ધ પરિણતિ સહિત શુભોપયોગ એ પાંચમું મહાવ્રત. એમ અહીં અહિંસાદિ શુભભાવ..... સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

વળી (૫૬મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ શ્લોક કહે છે) :—

ત્રસહતિપરિણામધ્વાંતવિધ્વંસહેતુ:

સકલભુવનજીવગ્રામસૌખ્યપ્રદો ય: ।

સ જયતિ જિનધર્મ: સ્થાવરૈકેન્દ્રિયાણાં

વિવિધવધવિદૂરશ્ચારુશર્માબ્ધિપૂર: ।।૭૬।।

શ્લોકાર્થ : ત્રસઘાતના પરિણામરૂપ અંધકારના નાશનો જે હેતુ છે... કોણ? જૈનધર્મ. જૈનધર્મ એટલે અજ્ઞાન ને રાગને જીતીને વીતરાગતા પ્રગટ કરવી એ જૈનધર્મ. ત્રસઘાતના પરિણામરૂપ અંધકારના નાશનો હેતુ છે, સકળ લોકના જીવસમૂહને જે સુખપ્રદ છે... વીતરાગધર્મ, વીતરાગધર્મ એટલે આત્માની વીતરાગી પરિણતિ એ જૈનધર્મ, એ જૈનશાસન. પુણ્ય-પાપના રાગ વિનાની આત્માની સ્વ-આશ્રયની શુદ્ધ પરિણતિ એને અહીંયા જૈનધર્મ ને જૈનશાસન કહેવામાં આવે છે. એ સર્વ-સકળ લોકના જીવસમૂહને સુખપ્રદ છે. વીતરાગભાવ બધા જીવને આનંદદાયક છે એમ કહે છે. જિન એટલે વીતરાગસ્વરૂપ આત્માનું, એને આશ્રયે થતી પરિણતિ-વીતરાગ પરિણતિ. રાગાદિ નહીં. એવો જે જૈનધર્મ એ ત્રસઘાતના (પરિણામરૂપ) અંધકારના નાશનો હેતુ છે અને સ્થાવર એકેન્દ્રિય જીવને પણ મારવાના પરિણામ રહિત છે.

સ્થાવર એકેન્દ્રિય જીવોના વિવિધ વધથી જે બહુ દૂર છે... એક પાણીના બિંદુ-જળના બિંદુમાં અસંખ્ય જીવ. .... અસંખ્ય શરીર ને એક-એક શરીરે એક-એક જીવ. એના ઘાતથી પણ જૈનધર્મ દૂર વર્તે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? છ કાય લઈ લીધાને? ત્રસ ને એકેન્દ્રિય—છ કાય લઈ લીધા. પાણીનું એક બિંદુ, અગ્નિનો એક તણખો જરી—એમાં અસંખ્ય જીવ છે. ઓહોહો! પાણીના દસ શેર.. દસ શેર, અધમણ ઉના પાણી. એક-એક પાણીના (બુંદમાં) ઓલા અસંખ્ય જીવ છે. મુનિ માટે પાણી બનાવે ને મુનિ લે, એ મુનિ જ નથી. વ્યવહાર મુનિ નથી હોં, નિશ્ચય તો છે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો પ્રભુ! તારો માર્ગ ત્રસ ને એકેન્દ્રિય જીવના ઘાતથી દૂર.. દૂર માર્ગ છે. આહાહા!

અને સુંદર સુખસાગરનું જે પૂર છે... આહાહા! ઓલો રાગ છે એ તો દુ:ખ છે અને એનાથી ભિન્ન ભગવાન આત્માની પરિણતિ શુદ્ધ વીતરાગસ્વભાવનો આશ્રય લઈને...

પોતાનો-નિજ વીતરાગસ્વભાવ... વીતરાગ પરિણતિ જે ઊભી થઈ એ સુંદર સુખસાગરનું પૂર છે. અજ્ઞાનીએ સુખની કલ્પના કરી એ તો દુઃખ છે. આ તો સુંદર સુખસાગરનું પૂર છે. આહાહા! શું કહે છે? સમજાય છે? જૈનધર્મ એને કહીએ કે જે આનંદસાગર ભગવાન આત્મા એમાંથી વીતરાગી આનંદની દશા પ્રગટ કરી એને જૈનધર્મ કહીએ. આહાહા! છે કે નહીં એમાં?

જુઓ! ત્યાં પંદરમી ગાથામાં એમ કહ્યું કે ઉપયોગ-શુદ્ધ ઉપયોગ-ભાવશ્રુત ઉપયોગ તે જૈનશાસન છે. પંદરમી ગાથા, સમયસાર. ભાવશ્રુત ઉપયોગ જેમાં રાગનો કણ નહીં. વીતરાગી ભાવશ્રુત ઉપયોગ એ જૈનશાસન છે. અહીં કહે છે કે જૈનધર્મ કહો કે જૈનશાસન કહો. જૈનધર્મ શું છે? કે અતીન્દ્રિય આનંદની પરિણતિનું પૂર અંદર પ્રગટ થાય. આહાહા! આ મહાવ્રતનો વિકલ્પ પણ રાગ છે એમ કરીને કાઢી નાખ્યો પાછો. હોય છે એમ જણાવે છે. પણ અંતરમાં ધર્મ, આ રાગ જે આવે એ ધર્મ-જૈનધર્મ નથી. ભાઈ! મહાવ્રતના પરિણામનો અહિંસાનો વિકલ્પ એ જૈનધર્મ નથી. એને આવો વ્યવહાર હોય એટલું જ્ઞાન કરાવે છે, પણ એ જૈનધર્મ નથી. એય! આહાહા! કારણ કે રાગ છે તે દુઃખ છે. અહિંસા મહાવ્રતનો વિકલ્પ-વ્યવહાર અહિંસા એ પણ દુઃખ છે, જૈનધર્મ નથી. વચમાં હોય એને જ્ઞાન કરાવે છે. આહાહા!

જૈનધર્મ એટલે કોઈ પક્ષ નથી, કોઈ સંપ્રદાય નથી, એ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. ‘જિન સો હી હૈ આતમા..’ વીતરાગભાવથી ભરેલો અકષાયસ્વભાવરૂપ આત્મા, એનો આશ્રય લઈને જે વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, વીતરાગી જ્ઞાન, વીતરાગી સ્થિરતા પ્રગટ થઈ એ સુખનું પૂર એટલે કે ત્રણેય સુખરૂપ છે એમ કહે છે. ત્રણેય દુઃખરૂપ નથી. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ત્રણેય સુખરૂપ છે. માણસ કહે કે અરે! ચારિત્ર તો મહા કોળિયા છે. અરે! ચાલ, ચાલ, તને કાંઈ ભાન નથી. મીણના દાંતે, શું કહે છે? લોઢાના ચણા ચાવવા. બાપા! એવા શું દુઃખરૂપ છે ચારિત્ર? સમ્યગ્દર્શન દુઃખરૂપ છે? સમ્યગ્જ્ઞાન દુઃખરૂપ છે?

કહે છે, સુંદર સુખસાગરનું જે પૂર છે... આહાહા! કેવી રીતે વાત કરી છે! આહાહા! ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું પૂર ધ્રુવ છે એનો આશ્રય લઈને, અવલંબન લઈને એમાંથી અતીન્દ્રિય આનંદની દશા... શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર-ત્રણેય અતીન્દ્રિય આનંદની દશા છે, ત્રણેય સુખરૂપદશા છે, ત્રણેયમાં આનંદ છે.—એવા સુખસાગરનું પૂર છે તે જિનધર્મ જ્યવંત વર્તે છે. આહાહા! એવો જૈનધર્મ જગતમાં વીતરાગી પરિણતિના પરિણામનાર પાસે જ્યવંત વર્તે છે એમ કહે છે. આહાહા! દિગંબર સંતોની વાણી ઠેઠ વીતરાગતાને પહોંચાડે એવી છે. એવી વાત-આવી વાત આ સિવાય બીજે ક્યાંય નથી. દિગંબર મુનિઓ સિવાય આવું કથન-આવી વાત ક્યાંય નથી. શ્વેતામ્બર-શ્વેતાંબરમાં નથી તો અન્યમતમાં તો ક્યાંથી હોય? આહાહા!

આ કહેતા માણસને એમ થઈ જાય કે આ પક્ષની (વાત છે). અરે! પક્ષની નથી. ભગવાન! એ વસ્તુ પોતે જ વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે. ચારિત્ર છેને એનામાં ચારિત્રગુણ ત્રિકાળ?

વીતરાગભાવસ્વરૂપ છે. શ્રદ્ધાગુણ છે એ પણ વીતરાગસ્વરૂપ છે, જ્ઞાનગુણ છે એ પણ વીતરાગ-નિર્દોષ સ્વરૂપ છે. નિર્દોષસ્વરૂપ કહો કે વીતરાગસ્વરૂપ કહો. એવો વીતરાગ ભગવાન આત્મા એના ઉપર દૃષ્ટિ પડતાં, એનું જ્ઞાન થતાં, એમાં સ્થિરતા થતાં જે નિશ્ચય દશા પ્રગટે સાચું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ તો સુખના આનંદની દશાવાળી દશા છે. આહાહા! એને જૈનધર્મ કહીએ. અહિંસાવ્રતમાં આ નાખ્યું પાછું. જણાવ્યું ખરું (કે) જાણવાલાયક છે રાગાદિ, પણ જૈનધર્મ એ નહીં. આહાહા! જેટલો અંદરમાં રાગરહિત અહિંસાપણે પરિણતિ સુખરૂપ થઈ, એટલો જૈનધર્મ. કાંતિભાઈ! બરાબર છે આ ?

હવે જ્યાં મહાવ્રત-બહાવ્રત ન હોય એમાં વળી પાછું આ ક્યાં નાખ્યું? જણાવ્યું છે કે છે, પણ જૈનધર્મ એને કહીએ કે જેમાં એકલી વીતરાગપરિણતિ ઊભી થાય. જેમાં રાગ આવ્યો એ ખરો જૈનધર્મ નથી, એ તો ઉપચારિક, વ્યવહાર જૈનધર્મ છે, નિશ્ચય જૈનધર્મ એ નહીં. આહાહા! જૈનધર્મના બે પ્રકાર—નિશ્ચયસમ્યગ્દર્શન ને વ્યવહારસમ્યગ્દર્શન. આહાહા!

શ્રોતા : ... બેય ધર્મથી લાભ ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : લાભની વાત ક્યાં છે? એક જ ધર્મથી લાભ. વીતરાગી જૈનધર્મદશા શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર એકથી જ લાભ. બીજું હોય શું? જ્ઞાન કરાવે છે. જ્ઞાન કરાવે છે. વ્યવહારનય જાણવાલાયક છે કે નહીં? માન આવ્યું ત્યાં ઉડાડી દીધું અંદર ને અંદર. બેયમાં ઉડાડ્યું. સમંતભદ્ર આચાર્યનો આધાર આપીને ઉડાડ્યું, પોતે ઉડાડ્યું. આહાહા! દુનિયાની દુનિયા જાણે, તારે શું કામ એનું? તારે તો આત્મા સાથે કામ છે કહે છે. પરના શુભ વિકલ્પ હો, કહે છે, એ તો જાણવાલાયક છે.

વસ્તુ ભગવાન આત્મા જેનો પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાનનો સ્વભાવ, બસ એની સાથે તારે કામ છે. ઓહોહો! કથની પણ જુઓને! પદ્મપ્રભમલધારિદેવ મુનિ છે હોં! શબ્દો આ પુસ્તકના... ગાથા કુંદકુંદાચાર્યની, પણ ટીકા કરનાર મુનિ છે, આચાર્ય નહીં. પદ્મપ્રભમલધારિદેવ. અમૃતચંદ્રાચાર્ય ને એ બધા આચાર્ય હતા, આ તો મુનિ છે. અરે! મુનિનું કથન માન્ય (નહીં?) સમકિતીનું કથન માનવાયોગ્ય છે. માનવાયોગ્ય કોનું કથન? આહાહા! છકાયના વધથી જે બહુ દૂર છે એટલે વિકલ્પ તો નથી એને મારવાનો, પણ જીવાડવાના વિકલ્પથી પણ એ દૂર છે માર્ગ વીતરાગનો, એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? કીધુંને! પ્રયત્ન.. શુભ પ્રયત્નપરાયાણ... રક્ષા શબ્દ આવ્યો એટલો વ્યવહારે. અહીં ફેરવી નાખ્યું પાછું. આહાહા! છકાયને મારવાનો વિકલ્પ તો ન હોય, પણ તેને ન મારવાનો વિકલ્પ પણ જૈનધર્મમાં હોય નહીં એમ કહે છે. એ વિકલ્પ હોય એ વ્યવહારધર્મ છે, બંધ છે. નિશ્ચય જૈનધર્મ તો રાગરહિત અરાગી શ્રદ્ધા, અરાગી જ્ઞાન ને અરાગી ચારિત્રની દશા એને જૈનધર્મ (કહે). એ જૈનધર્મ આહાહા! જ્યવંત વર્તે છે. મુનિને પોતામાં પરિણતિ છે ને વીતરાગી? જ્યવંત વર્તે છે. આહાહા! કહો, આમાં સમજાય છે કે નહીં?

ઓલું એકલું નિશ્ચયનું આવતું ત્યાં જરીક પકડે. આ જરી વ્યવહાર આવે ને વળી વ્યવહાર ઉડાડે. એય! વ્યવહાર ત્યાં સુધી કીધો કે પ્રયત્નરૂપ પરિણામ છે. એય! વળી કહે છે કે એ પ્રયત્નરૂપ પરિણામ તે જૈનધર્મ નહીં. વ્યવહારધર્મ કહેવામાં આવે છે. વ્યવહાર કહો કે પુણ્ય કહો. આહાહા! અરે! આવો માર્ગ. નિર્મળાનંદ પ્રભુ એને, આ આસ્રવથી ધર્મ થાય એમ માનવું? વ્રત છે તો વ્રતના પરિણામ આસ્રવ છે. અહિંસાવ્રતના પરિણામ આસ્રવ છે, શુભોપયોગ છે, રાગ છે. આ શું કીધું? અહીં કીધું? સુંદર સુખસાગરની દશા તે જૈનધર્મ છે. અહિંસા એ શુભરાગ છે, શુભોપયોગ છે. વ્રત છે ને? કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા! કહો, ચેતનજી! આવી વાત હતી ક્યાંય?

શ્રોતા : બીજી વાત ક્યાં લ્યો છો? વર્તમાનની વાત કરોને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વર્તમાનમાં પણ વિરોધ છે. અરે ભગવાન! શાંત થા ભાઈ! જે માર્ગ હશે તે રહેશે, ફેરફાર કર્યે કાંઈ ફેરફાર થઈ જશે નહીં. આહાહા? બાપુ! તારું તત્ત્વ છે. ...આવે છે ક્યાંક? નિજતત્ત્વનું આવે છે. નિજતત્ત્વ આવે છે ક્યાંક. સહજ પરમ તત્ત્વ સ્વસ્વરૂપ એવું આવે છે. એ ૭૯ કળશમાં આવે છે. **સહજ પરમતત્ત્વં સ્વસ્વરૂપં...** આહાહા! મહા ભગવાન આત્મા સ્વભાવરૂપ સહજ પરમતત્ત્વ, મહા પરમતત્ત્વ ધ્રુવવસ્તુ, એ સ્વસ્વરૂપ જીવનું. એ જીવ, એ આત્મા. એવા આત્માનો આશ્રય લઈ.... આશ્રય લીધો પર્યાયે, આશ્રય આપ્યો દ્રવ્યે.

શ્રોતા : એકબીજાથી..... ન્યાં અડે નહીં ને દઈ દે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ન્યાં આમ ગયો એટલે આપ્યોને? અહીં કંઈ ના પાડી કે ના, ના, આ બાજુ ન વળ? એ બીજી વાત. એ કારણ છે ને? કહો, સમજાણું કાંઈ?

મૂદ્તથમસ્સિદો સ્વલુ... ન આવ્યું? એય! પોતાના ત્રિકાળીદ્રવ્યનો આશ્રય કરવાથી સમ્યગ્દર્શન (થાય). હવે આશ્રય કરનાર તો પર્યાય છે, આશ્રયદાતા તો દ્રવ્ય છે. એય! એમાંથી કાઢવું પડશે કે નહીં? **મૂદ્તથમસ્સિદો સ્વલુ...** મહાસિદ્ધાંત છે. અગિયારમી ગાથા તો જૈનદર્શનનો પ્રાણ છે. કૈલાસચંદ્રજીએ લખ્યું છે. ભાષા.... અર્થમાં.... કંઈ મેળ નથી ખાતો..... મેળ કેમ કરવો એની વાત સમજવી જોઈએ. એમ પોતાની કલ્પનાએ કરે એમ કંઈ ચાલે? આ તો અનાદિના વીતરાગ સંતો માર્ગ કહેતા આવ્યા છે, પરિણમતા આવ્યા છે, થતા આવ્યા છે, મુક્તિ પામતા આવ્યા છે. એ કંઈ કોઈ વ્યક્તિનો માર્ગ છે? અનાદિ સંતો આ માર્ગ કહેતા આવ્યા છે અને એ જાતનું પરિણમન કરતા આવ્યા છે અને એ જાતનું કહેતા આવ્યા છે.

ઓહોહો! ભગવાન! **સકલભુવનજીવગ્રામસૌખ્યપ્રદો યઃ... વિવિધવધવિદૂર... ચારુ..** એમને? છેલ્લી. **ચારુશર્માઘિપૂર:** ઠીક! **ચારુ**—સુંદર, **શર્મા** નામ સુખ, **અઘિ** નામ દરિયો, એનું પૂર છે લ્યો. એ જૈનધર્મના વિશેષણો છે. આહાહા! જૈનધર્મ તો અતીન્દ્રિય આનંદદાયક છે એમ કહે છે. દાયક એટલે પછી આપે એમ નહીં. એ જ વખતે અતીન્દ્રિય આનંદનો દાતાનું પરિણમન

એનું નામ જૈનધર્મ. આહાહા! પદ્મપ્રભમલધારિદેલ પણ! ભલે પોતાને લક્ષમાં રાખીને કર્યું હોય, પણ કહ્યું છે કેવું! પંદરમી ગાથામાં કહ્યું, જૈનશાસન આને કહેવું. ભલે એ લક્ષમાં હોય ને આ વાત કરી હોય. વાત તો....

ભાવશ્રુત ઉપયોગ એટલે આનંદદાયકદશા તે જૈનશાસન. આહાહા! એમાં આપદા નથી, વિપદા નથી, દુઃખ ક્યાં? કષ્ટને સહન કરવું એ જૈનધર્મ નથી એમ કહે છે. કષ્ટને સહન કરવું એટલે આમ આકુળતા લાગે ઉંહુંહું.. અહીં તો અતીન્દ્રિય આનંદની દશાની પરિણતિ પ્રગટ થાય. વેણલા પૂરના વાયા છે કહે છે. આહાહા! અંતરનો ભાવ જે ભર્યો હતો પૂર્ણ ભરિત-અવસ્થા... સ્વભાવનો સાગર ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ એને ઓથે ગયો-એને આશ્રયે ગયો, એ પરિણતિને અહીં જૈનધર્મ કહે છે. સ્વદ્રવ્ય આશ્રયે પરિણતિ પ્રગટે તેને જૈનધર્મ કહે છે. પરદ્રવ્ય આશ્રયે રાગ થાય એ જૈનધર્મ યથાર્થ નથી. નિશ્ચય હોય ત્યાં વ્યવહાર કહેવામાં આવે. સમજાણું કાંઈ? હવે ચાલે છે અહિંસાવ્રતની વાત, ત્યાં આ નાખી. પણ નાખેને. સાંભળને! વ્યવહાર અહિંસાવ્રતનો વિકલ્પ છે એ પ્રયત્ન છે એમ જણાવ્યો તને. હોય છે એમ, પણ એ કાંઈ વાસ્તવિક ચીજ નથી, વસ્તુ યથાર્થ ચીજ નથી. અંતર આત્મા છકાયના ઘાત ને વિભાવગુણના વિકલ્પથી પણ ભિન્ન છે એમ કહે છે. છકાયના જીવને મારવાના વિકલ્પથી તો ભિન્ન, પણ એના બચાવવાના વિકલ્પથી પણ જૈનધર્મ ભિન્ન છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

તે જિનધર્મ જ્યવંત વર્તે છે. આહાહા! એમ કે જૈનધર્મની હયાતી છે એમ કહે છે ભાઈ! એમ કે કહેવામાત્ર જૈન એમ નહીં, હયાતી છે. આહાહા! એવો જૈનધર્મ અમારી પરિણતિમાં વર્તે છે એમ કહે છે હોં. સમજાણું? સમંતભદ્ર આચાર્યમાં પણ એ આવ્યું. અહિંસા પરમ બ્રહ્મ એટલે ઓલાએ એમ ખુલાસો કર્યો ભાઈ! છકાય જીવની દયા એ અહિંસા પરમબ્રહ્મ છે, એમ કહે છે આનો અર્થ એવો છે. એની વાત ક્યાં છે? પરમબ્રહ્મ છે અહીં તો. એ (રાગ) તો અપરમ છે. આહાહા! એ આવ્યું.... દયા એ ધર્મ ભગવાને કીધો. સમંતભદ્ર આચાર્ય. અહિંસા એને પરમબ્રહ્મ કીધો. છકાયની દયા એવી અહિંસા પરમબ્રહ્મ છે, એમ.

શ્રોતા : છકાયમાં પોતે આવ્યો કે પોતે રહી ગયો?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પોતે આવે તો તો થઈ રહ્યું, રાગરહિત થઈ ગયો એ તો.

લ્યો, એ પહેલી ગાથા. અહિંસાવ્રત મુનિની અંતર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની દશામાં આવો એક શુભભાવ પ્રયત્નપૂર્વક હોય છે, બસ એટલું. ઓલામાંય આવે છેને? પ્રયત્નથી જાણવું, આવે છે ને? યોગસાર. ષટ્ દ્રવ્યને પ્રયત્નથી જાણવા એમ આવે છે. આવેને વ્યવહાર. છે. જાણવાલાયક વસ્તુ નથી? આવો વીતરાગમાર્ગ, જેમાં ભગવાન પોતે તો આનંદસ્વરૂપ છે, પણ જેમાં આનંદ એનો આશ્રય કરીને પ્રગટ્યો એ આનંદની દશા એ જૈનધર્મ છે. આહાહા! ગજબ પદ્ધતિ છેને કથનની. એને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને એ વીતરાગી પરિણતિ

આનંદદાયક, તેને જૈનધર્મ કહીએ. એમ કરીને અહિંસાવ્રતનો વિકલ્પ ત્યાં હોય એમ જણાવ્યું છે, આદરવાયોગ્ય છે એમ છે નહીં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ સુદ ૭, મંગળવાર, તા. ૨૯-૬-૧૯૭૧
ગાથા - ૫૭ થી ૬૦, શ્લોક ૭૭ થી ૭૯, પ્રવચન નં. ૫૪

ગાથા ૫૭. સત્યવ્રતના સ્વરૂપનું કથન. અહિંસાવ્રતની વ્યાખ્યા થઈ ગઈ.

રાગેણ વ દોસેણ વ મોહેણ વ મોસભાસપરિણામં ।
જો પજહદિ સાહુ સયા બિદિયવદં હોઙ તસ્સેવ ।।૫૭।।
વિદ્વેષ-રાગ-વિમોહજનિત મૃષા તણા પરિણામને
જે છોડતા મુનિરાજ, તેને સર્વદા વ્રત દ્વિતીય છે. ૫૭

મુનિની વ્યાખ્યા છે ને અત્યારે.

ટીકા : આ, સત્યવ્રતના સ્વરૂપનું કથન છે. આત્માના અંતર ચૈતન્યના શુદ્ધ આનંદના આદર સહિત જે સ્વરૂપમાં સ્થિરતા થઈ છે એને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર કહે છે. એ ચારિત્રદશામાં પૂર્ણ ચારિત્ર ન હોય, એથી આવા પંચ મહાવ્રતના શુભોપયોગરૂપ ભાવ એને હોય છે. શુભરાગ-શુભ પરિણામને એને અહીં વ્રત કહે છે. **અહીં (એમ કહ્યું છે કે), સત્યનો પ્રતિપક્ષ (અર્થાત્ સત્યથી વિરુદ્ધ પરિણામ) તે મૃષાપરિણામ છે...** સાચાથી જૂઠું ઉલટું.. સાચાથી ઉલટું તે જૂઠું. તે (અસત્ય બોલવાના પરિણામ) રાગથી થાય. કોઈ અનુકૂળ ચીજ મેળવવાના રાગને લઈને જૂઠું બોલે, કોઈ પ્રતિકૂળતાનો નિષેધ કરવા ... માટે દ્વેષથી જૂઠું બોલે, કોઈ મોહથી જૂઠું બોલે. એ રાગથી, દ્વેષથી અથવા મોહથી અસત્ય બોલવાના પરિણામ થાય છે.

જે સાધુ—આસન્નભવ્ય જીવ... આસન્ન(ભવ્ય એટલે) જેની મુક્તિ નજીક છે હવે. આહાહા! સંસારને કિનારે આવી ગયો છે. આત્માની સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્રની દશા તો છે, પણ એને પૂર્ણ નિર્વિકલ્પતા થઈ નથી સાતમી ભૂમિકાની, એ અપેક્ષાએ એને આવા પંચમહાવ્રતના ભાવ હોય છે. એ આસન્નભવ્યજીવ તે પરિણામને પરિત્યજે છે... રાગ-દ્વેષ ને મોહથી બોલાતા (વચન), થતા ભાવ એને પરિત્યજે છે. **(સમસ્ત પ્રકારે મુનિ એ જૂઠું છોડે છે)... પરિત્યજે છે ને? સમસ્ત પ્રકારે છોડે છે. તેને બીજું વ્રત હોય છે.**

એ આત્માના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્રની દશા સહિતની વાત છે. આ સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન ન હોય અને સત્ય વ્રત હોય એમ બની શકે નહીં. આવી વ્રતની ભૂમિકા છઠ્ઠે ગુણસ્થાને એ જાતના ભાવો હોય છે એને વ્યવહારવ્રત કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચયવ્રત તો, સ્વરૂપમાં વિંટાઈ જવું, આનંદસ્વરૂપ છે તેમાં લીન થવું, એને નિશ્ચય-સાચું વ્રત કહે છે. આ વ્યવહાર વ્રતનો એને વિકલ્પ હોય છે. પુણ્યબંધનું કારણ છે. અને સ્વભાવના આશ્રયે—ચૈતન્ય ભગવાન પોતાના અતીન્દ્રિય આનંદના આશ્રયે—જે દ્રષ્ટિ, જ્ઞાન ને લીનતા થઈ એ સાક્ષાત્ મુક્તિનું કારણ છે.

(હવે ૫૭મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)

વક્તિ વ્યક્તં સત્યમુચ્ચૈર્જનો યઃ

સ્વર્ગસ્ત્રીણાં ભૂરિભોગૈકમાક્ સ્યાત્।

અસ્મિન્ પૂજ્યઃ સર્વદા સર્વસદ્ધિઃ

સત્યાત્સત્યં ચાન્યદસ્તિ વ્રતં કિમ્। ૭૭।

શ્લોકાર્થ : જે પુરુષ અતિ સ્પષ્ટપણે સત્ય બોલે છે... અતિ સ્પષ્ટપણે એટલે કોઈને રાજી રાખવા કાંઈ ફેરફાર કરતો નથી. જેવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે એવું અતિ સ્પષ્ટપણે સત્ય બોલે છે, તે સ્વર્ગની સ્ત્રીઓના પુષ્કળ ભોગોનો એક ભાગી થાય છે... એમ જણાવ્યું કે સત્ય બોલવાનો ભાવ પુણ્ય શુભભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? સત્યવ્રત જે બીજું વ્રત એનો ભાવ શુભ છે, એથી એને પુણ્યબંધ થઈને સ્વર્ગની સ્ત્રીઓ આદિની બહારની અનુકૂળતા મળે, એવું સ્પષ્ટ કર્યું. કોઈ કહે ભાઈ! આ વ્રતને લઈને સંવર, નિર્જરા થાય, અંશે થાય લ્યો. અહીં તો ના પાડે છે. જુઓને! આ ચોખ્ખી વાત તો કરે છે.

શ્રોતા : પાપ ન થયું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પાપ ન થયું, મિથ્યાત્વપાપ સાથે ભેગું પડ્યું છે ને. એ ભલે ન હોય. મિથ્યાત્વનું એ મૂળ પાપ. રાગનો સ્વામી થવું, દેહની ક્રિયા હું કરું છું, વ્રતના પરિણામ એ મારી ચીજ છે—એવી માન્યતા થઈ એ તો મહામિથ્યાત્વ, સાત વ્યસન કરતાં મોટું પાપ છે. એ પાપની ભૂમિકામાં વ્રત-વ્રત હોઈ શકે નહીં. બાળવ્રત ને મૂર્ખાઈ ભરેલા તપ હોય... આત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા અને સહજાનંદની મૂર્તિ પ્રભુ એવી જ્યાં અંતરમાં સ્વરૂપની જાગ્રતિ થઈ નથી અને એકલા આંધળા રાગના ભાવ પંચમહાવ્રત આદિ કરે છે એ બધા સંસાર ખાતે છે, રખડવા ખાતે છે એમ કહે છે. અહીં તો સમકિતીના શુભભાવ પણ સ્વર્ગની સ્ત્રીઓ આદિની પ્રાપ્તિ કરે એમ વર્ણવ્યું છે અહીં. સમકિતનું વ્રત એને સંવર આપે, નિર્જરા આપે (એમ છે નહીં). કહ્યું છે કે નહીં આમાં ચોખ્ખું?

જે પુરુષ અતિ સ્પષ્ટપણે સત્ય બોલે છે... બોલવાની ક્રિયા તો જડ છે, એના ભાવની વાત છે. બોલવા કાળે એનો જે ભાવ છે સાચું બોલવાનો શુભભાવ, તે સ્વર્ગની સ્ત્રીઓના પુષ્કળ ભોગોનો એક ભાગી થાય છે. એ પુણ્યના ફળમાં સંયોગ મળશે એમ કહે છે. ભલે સંયોગ ને પણ, એમ. એ સત્ય બોલવાનો શુભભાવ સંયોગીભાવ છે, સ્વભાવિકભાવ નથી. તેથી એ ભાવથી સંયોગ મળશે. એમાં આત્માને કાંઈ એનાથી લાભ નથી. નથી. આહાહા! ભારે વાત! સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આવી વ્રતની વ્યાખ્યા છે આ. શ્વેતાંબરમાં પાંચ મહાવ્રત નિર્જરાના સ્થાન કહ્યા છે ઠાણાંગમાં. પંચમહાવ્રત નિર્જરાના સ્થાન છે લ્યો. હવે બિચારા શું કરે? અહીં કહે છે કે એ પંચમહાવ્રતના પરિણામ સંયોગીભાવ વિકારી છે એટલે સંયોગ આપશે. આત્માની શાંતિ ને

આત્માના આનંદને મદદ કરે એ ચીજ નથી આ, એમ કહે છે. કહો, સમજાણું? ભોગોનો એક ભાગી થાય છે, એમ. સ્વતંત્ર પુણ્ય કર્યા છે ને? આત્મદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભૂમિકામાં એવો શુભભાવ છે, એથી એને અનુકૂળતાની બહારની સ્વર્ગની સ્ત્રી આદિની મળશે એમ કહે છે.

(અર્થાત્ તે પરલોકમાં અનન્યપણે દેવાંગનાઓના બહુ ભોગોને પામે છે) અને આ લોકમાં સર્વદા સર્વ સત્યુરુષોનો... લ્યો, સર્વદા સર્વસદ્ધિઃ ધર્માત્મા પુરુષોનો પૂજ્ય બને છે. ખરેખર સત્યથી શું બીજું કોઈ (ચડિયાતું) વ્રત છે? અહિંસામાં એને, કીધું, પરમ બ્રહ્મ એ વીતરાગ. આ તો વ્રતની વાત છે, વિકલ્પની છે. ખરેખર સત્યથી શું બીજું કોઈ ચડિયાતું... સત્યવ્રત છે ને? પુણ્ય છે શુભભાવ. ....ની ભૂમિકામાં ચારિત્રવંતને એવો ભાવ હોય છે, તો એનાથી પુણ્ય બંધાય છે ને બહારની સામગ્રી મળશે, બસ એટલું છે. ત્રીજું વ્રત. ત્રીજા વ્રતની (ગાથા) ૫૮.

ગામે વા ણયરે વાડરણે વા પેચ્છરુણ પરમત્થં ।

જો મુયદિ ગહણભાવં તિદિયવદં હોદિ તસ્સેવ ।।૫૮।।

નગરે, અરણ્યે, ગ્રામમાં કો વસ્તુ પરની દેખીને

છોડે ગ્રહણપરિણામ જે, તે પુરુષને વ્રત તૃતીય છે. ૫૮.

ત્રીજું વ્રત.

ટીકા : આ, ત્રીજા વ્રતના સ્વરૂપનું કથન છે. ગામની વ્યાખ્યા. ગામડું કોને કહેવું? જેના ફરતી વાડ હોય તે ગ્રામ (ગામડું) છે... આ હોય છેને વાડ થોરની? શું કહેવાય? બહુ વાઙ્યું કરી હતી, ગામડાની ફરતી વાઙ્યુ. ગઢ-બઢ ક્યાં હતા ગામડામાં? વાઙ્યુંના ગઢ એના મોટા. થોરની વાડું મોટી મોટી બબ્બે માથોડાની થોરની. હાથિયા થોર ને લાંબા થોર. એ ગામ. આ તો પાઠમાં ગામ છેને એની વ્યાખ્યા કરી. જે ચાર દરવાજાથી સુશોભિત હોય તે નગર છે; જે મનુષ્યના સંચાર વિનાનું... જેમાં મનુષ્યનો પગરવ ન હોય, આવન-જાવન ન હોય. વનસ્પતિસમૂહ હોય, જેમાં વેલીઓ અને ઝાડના ઝુંડ વગેરેથી ગીયોગીય ભરેલું હોય તે અરણ્ય છે. ત્રણની વ્યાખ્યા થઈ. પાઠમાં ત્રણ છે ને? ગ્રામ, નગર ને અરણ્ય. અરણ્યે છે એને અરણ્ય કીધું.

આવા ગ્રામ, નગર કે અરણ્યમાં બીજાથી તજાયેલી... કોઈ છોડી દીધી હોય વસ્તુ કોઈપણ, ગામમાં, નગરમાં કે રણમાં એમ ત્રણ. છોડી દીધી હોય, ગામમાં કોઈ છોડીને વયો હોય, લ્યો. મૂકાયેલી... હોય. ગામમાં મૂકી હોય કોઈ ચીજ અને નગરમાં ક્યાંક મૂકી હોય ચીજ કે વનમાં. ભૂલાઈ ગયેલી હોય ચીજ કોઈની. ખ્યાલ આવે કે આ દાગીનો પડ્યો છે, ભૂલી ગયો છે. પરવસ્તુને દેખીને તેના સ્વીકાર-પરિણામને... જે મુનિ અંતર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિત છે એને આવો ત્રીજા વ્રતનો શુભરાગ, શુભ ઉપયોગ હોય છે. એને કોઈ પરની ચીજ ત્યજેલી હોય એને ગ્રહવાના પરિણામને) જે પરિત્યજે છે, લ્યો.

મુંચતિ પરિત્યજતિ સંસ્કૃતમાં. ઓલામાંય પરિત્યજતિ હતુંને? પરિત્યજતિ એમ આવ્યું. પરિણામ પરિત્યજતિ સંસ્કૃતમાં હોં. છોડે છે. પ્રજહાતિ છેને મૂળ તો ૫૭માં? પ્રજહાતિ મૂળ પાઠમાં પ્રજહાતિ. એનો અર્થ સંસ્કૃતકારે પરિત્યજતિ કર્યો. પ્રજહાતિ.. જૂઠું બોલવાનો ત્યાગ છે, જેને સત્ય બોલવું છે એમ. એ અસત્યને સર્વથા પ્રકારે છોડે છે. છે એ સત્ય બોલવાનો મહાવ્રત શુભભાવ, પણ એને હોય છે એટલું અહીં સિદ્ધ કરે છે. અહીં ત્રીજા વ્રતમાં જે કોઈપણ ચીજ ગામમાં, નગરમાં કે વનમાં કોઈકની મૂકાયેલી, કોઈથી ત્યજાયેલી, કોઈકે ભૂલી ગયેલી (હોય) એવો લેવાનો પરિણામ છોડી દે છે. કે આ ચીજ છે તો લાવને લઈ લઉં. કોઈકને ધર્મદામાં આપીશું. એવા પરિણામ મુનિના હોય નહીં એમ કહે છે. આખી દુનિયા પડી છે.

ચરુ નીકળ્યો કોઈ દેખાય સોનામહોરનો લ્યો. જંગલમાં પડી હોય, ભૂલી ગયો હોય, ન્યાં પડ્યું હોય, આમ દેખાય કે ઓહો.. લાવને લઈ લઉં. ગૃહસ્થોને આપીશ, ધર્મદે વાપરશે, મંદિર-મંદિર કરાવશે. નહીં? ધર્મદે વાપરવું છે ને? પણ લેવાના પરિણામ જ તારા પહેલા ખોટા છે. એનું તો ફળ શું ...? જે સ્વીકાર પરિણામને છોડી દે... ચાહે તો હીરા ને માણેક દેખાય આમ આહાહા! સાધુ કોને કહે? અંતરના આનંદના લહેરે જૂલતો હોય છે, એને આવો વિકલ્પ અશુભને ટાળવાનો હોય છે. તેને ખરેખર ત્રીજું વ્રત કહેવાય છે લ્યો.

હવે ૫૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે. ઓલામાં સત્યમાં પરલોકમાં સ્ત્રી, દેવાંગના આદિના યોગની વાત કરી હતી, આ અચોર્યવ્રતમાં ‘આલોકમાં સત્પુરુષોથી પૂજનીક છે’ (એમ કહ્યું).

આકર્ષિત રત્નાનાં સંચયમુચ્ચૈરચૌર્યમેતદિહ ।

સ્વર્ગસ્ત્રીસુખમૂલં ક્રમેણ મુક્ત્યંગનાયાશ્ચ ॥૭૮॥

શ્લોકાર્થ : આ ઉગ્ર અચોર્ય આ લોકમાં... અચોર્યવ્રતના શુભ પરિણામ આ લોકમાં રત્નોના સંચયને આકર્ષે છે. પહેલું તો ‘આ લોકમાં’ લીધું. અને (પરલોકમાં) સ્વર્ગની સ્ત્રીઓના સુખનું કારણ છે... જોયું! આ સંયોગ છે એમ કહે છે ફક્ત. ત્રીજું મહાવ્રતના પરિણામ સંયોગીભાવ છે તે સંયોગ આપે, એમાં કાંઈ ધર્મ આપે ને આત્મામાં એકાગ્ર થાય એમ નથી. એટલું તો સ્પષ્ટ કર્યું છે લ્યો. એ પછી ક્રમે... સ્વર્ગની સ્ત્રીઓના સુખનું કારણ છે, તેમ જ ક્રમે કરીને... પછી એ રાગ છે (એને) છોડી દેશે. કારણ કે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં રાગ હેય છે એ તો છે. અત્યારે છે, પછી ઉપાદેય આત્મામાં એકાગ્ર થઈને છોડી દેશે. તેથી ક્રમે કરીને મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના સુખનું કારણ છે. આ તો સમક્તિને વ્રત કાર્ય એટલે વ્યવહાર કહ્યું, એમ વ્યવહારથી. સમ્યગ્દષ્ટિને. અજ્ઞાનીની વાત અહીં છે જ નહીં.

શ્રોતા : સમ્યગ્દષ્ટિને મોક્ષનું કારણ.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મોક્ષ વ્યવહારે કહે છે ને? મોક્ષ બે કલાને? વ્યવહારે કથન છે ને? મોક્ષમાર્ગ બે કથનમાં આવે છે કે નહીં? એમ આ કથન છે, નિરૂપણ છે. **કમે કરીને મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના** સુખને... રાગનો અભાવ થયો છે, દષ્ટિ-જ્ઞાન ને શાંતિ તો છે. હવે એ રાગ છે એ છોડે છે. છૂટશે જ, છૂટી જશે જ. તેથી એને છોડીને કમે કમે મુક્તિને પામશે. પણ અહીં તો પહેલું એ શુભભાવ છે માટે સંયોગ આપે એટલી વાત કરી. બીજા વ્રતમાં એમ કહ્યું, પહેલાં વ્રતમાં જરી વીતરાગી અહિંસા નાખી હતી. વિકલ્પ છે એને ગૌણ કરી નાખ્યો. અહિંસા, આત્મા એકલો વીતરાગીસ્વભાવ એવો જે એણે પ્રગટ કર્યો છે એ અહિંસા, એ તો મુક્તિનું કારણ છે. સત્યવ્રત એ સ્વર્ગનું કારણ એમ કહ્યું છે અહીં. અચૈવ્યવ્રત સ્વર્ગનું કારણ અને કમે મુક્તિનું કારણ એ રીતે લીધું. સમજાણું કાંઈ ?

ઓલામાં તો લીધું છે કળશમાં. ભઈ, સમકિતીના હોય કે મિથ્યાત્વીના હોય, શુભભાવ છે એ બંધનું જ કારણ છે. બસ, આ પણ બંધ છે. ભાવબંધ જ છે એને રાગનો. પણ દષ્ટિમાં હેય છે, ચારિત્રમાં નબળાઈથી આવી રહ્યું છે, એ નબળાઈ ઉગ્ર પુરુષાર્થથી છોડી દેશે. કારણ કે રાગના છોડવાના રસ્તે પડ્યો છે. સ્વભાવની એકાગ્રતાની પૂર્ણતા કરવાને રસ્તે પડ્યો છે. આહાહા! એવા સમકિતી જીવને... આવો પંચ મહાવ્રતનો ભાવ મુનિને હોય, એ સંયોગ સ્વર્ગના આપે, પછી કમે કરીને એ રાગ છોડશે, મુક્તિ આપશે. રાગ છોડશે એટલે હોં. આમ, એટલે આ ટીકા કરી પસંદ ન પડે ઓલા રતનચંદ જેવાને. આ ચોખ્ખું કરી નાખ્યું છે. વ્રતના પરિણામમાં આ મળે એમ કરી નાખ્યું ચોખ્ખું.

૫૯. ચોથા વ્રતની વ્યાખ્યા.

દૂષ્ટાઈ રૂપં વાંછાભાવં ણિયત્તદે તાસુ ।

મેહુણસણ્ણવિવજ્ઞિયપરિણામો અહવ તુરિયવદં ।।૫૯।।

સ્ત્રીરૂપ દેખી સ્ત્રી પ્રતિ અભિલાષભાવનિવૃત્તિ જે,

વા મિથુનસંજ્ઞારહિત જે પરિણામ તે વ્રત તુર્ય છે. ૫૯.

ટીકા : આ, ચોથા વ્રતના સ્વરૂપનું કથન છે. સુંદર કામિનીઓનાં મનોહર અંગના નિરીક્ષણ દ્વારા... શરીરની કાંતિ, નમણાઈ, કોમળતા આદિ. સુંદર કામિનીઓના મનોહર અંગ... આહાહા! માટીના પૂતળા, માંસનું પૂતળું છે એ શરીર. માંસ ને હાડકાની સુંદરતા. નિરીક્ષણ દ્વારા ઊપજતી કુતૂહલતાના—ચિત્તવાંછા... ભાષા જોઈ! આહાહા! એમ થાય વાહ! કુતૂહલતા.. કુતૂહલતાના—ચિત્તવાંછાના—પરિત્યાગથી... ત્યાં એ આવ્યો શબ્દ. ઓલામાં ‘પરિત્યાગ’ હતો. વિવર્જિત છે ને? વિ-વર્જિત (એટલે) વિશેષ વર્જિત. પાઠમાં છે. મહાવ્રતધારી આત્મજ્ઞાની સંત એને આવો ભાવ—સ્ત્રીને દેખીને પરિણામ કુતૂહલતા થતા નથી એમ કહે છે.

કોઈ બાહ્યથી વિસ્મયકારી છે જ નહીં. આહાહા! વિસ્મયકારી તો ચૈતન્ય આનંદમૂર્તિ છે. એનો જેને દૃષ્ટિમાં આનંદ તરવરે છે, ધર્માત્માને તો દૃષ્ટિમાં આનંદનો સ્વભાવ તરવરે છે. એમાં આ સ્ત્રીઓના શરીર ને મનોહર અંગોને દેખી કુતૂહલતાના-ચિત્તવાંછનાના પરિત્યાગથી, અથવા પુરુષવેદોદય નામનો જે નોકષાયનો તીવ્ર ઉદય તેને લીધે ઊપજતી મૈથુનસંજ્ઞાના પરિત્યાગસ્વરૂપ... જોયું! અહીં આવ્યું. બેયમાં પરિત્યાગ. શુભ પરિણામથી.. લ્યો, એ શુભ પરિણામ છે. બ્રહ્મચર્યવ્રત હોય છે. એ શુભભાવ હોય છે બ્રહ્મચર્યવ્રતનો. અહીં સુધી તો પાઠ છે ચોખ્ખો.

સમકિતી અને ચારિત્રવંત આત્માની આનંદની રમણતાવાળો મુનિ છે, એને આવું ચોથું બ્રહ્મચર્યવ્રત શુભ પરિણામ છે, પુણ્ય છે, આસ્રવ છે. ત્યારે આવું શું કરવા લાખવું જોઈએ? એ તો કહ્યું છે કે નિમિત્તનું હસ્તાવલંબ દેખીને નિમિત્ત તરીકેનો ઉપદેશ (આવે છે). આ બધું નિમિત્ત છે. આવ્યો છે, પણ એનું ફળ... એક તો જોવાના કૂતૂહલના પરિણામનો ત્યાગ અને તીવ્ર કર્મના નિમિત્તે ઉદયના જે પરિણામ થાય વિષયના એનો ત્યાગ, એમ. એવા શુભ પરિણામથી બ્રહ્મચર્યવ્રત હોય છે, ચારિત્રવંતને. અજ્ઞાનીને એ હોતા નથી. એ ખુલાસો કરશે.

હવે પદ્મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે,

भवति तनुविभूतिः कामिनीनां विभूतिं

स्मरसि मनसि कामिस्तवं तदा मद्वचः किम्।

सहजपरमतत्त्वं स्वस्वरूपं विहाय

व्रजसि विपुलमोहं हेतुना केन चित्रम्।।૭૯।।

શ્લોકાર્થ : કામિનીઓની જે શરીરવિભૂતિ... લ્યો, આ શરીર વિભૂતિ. ધૂળ, રાખ. આ વિભુ નથી કહેતા? હુતિ... ભસ્મ. આ શરીરની ભસ્મની વિભૂતિ. આહાહા! આંખો મોટી હોય, કાળા ડોળા હોય, કાન કુંડળ જેવા હોય, મોઢું ચંદ્રમા જેવું હોય, નાક ગરુડ જેવું હોય, હોઠ લાલ હોય, ગળું લાંબું હોય અને હાથ-પગ બરાબર હોય—એ બધા માટીના પુતળાના આકાર છે. આહાહા! માપસર છે માટે કહે છેને સુંદર? કામિનીના શરીરની વિભૂતિ એ માટી જડની વિભૂતિ છે. આહાહા!

હે કામી પુરુષ!... કામિનીઓની જે શરીરવિભૂતિ તે વિભૂતિને જો તું મનમાં સ્મરે છે... મનમાં હોં. વાહ! શું છે એ પણ તે! આહાહા! એક ક્ષણમાં કાંઈ રોગ થાય આમ મડદું. જોતાં એને ગ્લાનિ થાય. આહાહા! એવા શરીરને દેખીને હે કામી પુરુષ! જો તું મનમાં યાદ કરીશ એને, શરીરની સુંદરતાને મનમાં સ્મરીશ, ખ્યાલમાં આવીને એમ જરા (થાય કે) આહા! તો મારા વચનથી તને શો લાભ થશે? મુનિ કહે છે, અમે તો આત્માના બ્રહ્મચર્યમાં—આત્માના બ્રહ્મ-આનંદ એની ચર્યાની રમણતામાં... આવો વ્યવહાર શુભભાવનો બ્રહ્મચર્યભાવ હોય, એને

અશુભભાવ હોય નહીં. એવો જે તને ઉપદેશ કર્યો (અને) જો તું આવો સંગ કરીને આવા ભાવ કરીશ તો મારા વચનનો તને કોઈ લાભ થયો નહીં. સાંભળીને તે ભૂંડા ભાવ છોડ્યા નહીં તો અમારું સાંભળ્યું જ નથી તે, એમ કહે છે. આહાહા!

અહો! આશ્ચર્ય થાય છે કે સહજ પરમતત્ત્વને... લ્યો, પાઠ છે ને? સહજપરમતત્ત્વં સ્વસ્વરૂપં... સ્વસ્વરૂપં.. અરે! સહજ ભગવાન આનંદ પરમતત્ત્વ, અતીન્દ્રિય આનંદનો ગાંઠડો પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદનું ચૂસણીયું આત્મા. આહાહા! એવા સ્વભાવિક... સ્વભાવિક તત્ત્વ છે એ તો અનાદિથી. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા.. આહાહા! સત્-શાશ્વત, સ્વભાવિક જ્ઞાન ને આનંદ એવું જે પરમતત્ત્વ, (એ) સ્વસ્વરૂપની વ્યાખ્યા કરી. સ્વ એટલે નિજસ્વરૂપ, એમ. પાઠમાં એ છે **સ્વસ્વરૂપં... સહજપરમતત્ત્વં સ્વસ્વરૂપં..** સહજ પરમતત્ત્વ, પરમભાવ એવું સ્વસ્વરૂપ, આનંદમૂર્તિ પ્રભુ, આકુળતા વિનાની ચીજ, નિરાકુળ સ્વ-નિજસ્વરૂપ જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદ ઠસોઠસ ભર્યો છે. અરે! એવા આનંદતત્ત્વને ભૂલી, પોતાના નિજાલંબતત્ત્વને ભૂલી, **નિજ સ્વરૂપને—છોડીને તું શા કારણે વિપુલ મોહને પામે છે!** આહાહા! શું છે તને આ?

ભગવાન પરમતત્ત્વ નિજસ્વરૂપ આનંદ, એ અતીન્દ્રિય આનંદના એક સેકંડના સ્વાદ આગળ જ્યાં ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસન જ્યાં સડેલા તરણા દેખાય. મીંદડા સહ્યા હોય, કૂતરા સહ્યા હોય એવા ભોગ (દેખાય) સમકિતીને આત્માના આનંદ આગળ... આહાહા! એવા દેખાય. એને, તું આનંદના ભાવને છોડી આવા વિપુલ મોહને તું કેમ પામે છે! આહાહા! ચૈતન્યસ્વરૂપ આનંદ છે ત્યાં કેમ આકર્ષાતો નથી? એમ કહે છે. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર, ત્યાં કેમ આકર્ષાતો નથી? અહીં ક્યાં આકર્ષણ પામી જાય એમ કહે છે. પરમ સહજતત્ત્વ નિજસ્વરૂપ એનું આકર્ષણ થવું જોઈએ અને એમાં એકાકાર, વિસ્મયતા એમાં થયું કે ઓહો આવું તત્ત્વ! જે એવું તત્ત્વ તે હું પોતે છું. એવા તત્ત્વના પરમાનંદને ભૂલી, છોડી... લ્યો, **વિહાય છે ને? સહજપરમતત્ત્વં સ્વસ્વરૂપં વિહાય...** અરે! ભગવાન આનંદમૂર્તિ ભરે ભાણે અંદર પકવાન પડ્યા છે આનંદના. એવા અતીન્દ્રિય આનંદના પકવાનને છોડી દઈ અને આવા વિષ્ટા જેવા ભોગ એને તું વાંછે છો? શા કારણે આવું થાય છે તને? એમ કહે છે. વિપુલ મોહને પામે છો. પરમાં સાવધાની કેમ થઈ જાય છે તને? ભગવાન આત્મા પોતે અતીન્દ્રિય આનંદનું ભર્યું ભાણું (અને) આ તો એંઠ છે બધી. આહાહા!

સ્વપ્ન સમાન, આવે છેને શ્રીમદ્માં? ‘સર્વ જગત છે એંઠ સમ, અથવા સ્વપ્ન સમાન, તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચા જ્ઞાન.’ સમજાણું કાંઈ? જેના જ્ઞાનમાં... વસ્તુ છેને પરમસ્વસ્વરૂપ નિજસ્વરૂપ, એ નિજસ્વરૂપમાં—સ્વસ્વરૂપમાં તો એકલો અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ને અતીન્દ્રિય આનંદ પૂર્ણ.. પૂર્ણ ઠસોઠસ ભર્યું છે. અરે! એની ઉપર લક્ષ ન કરતાં, એને છોડી દઈને—**વિહાય... આ વિપુલ મોહને કેમ પામે છે!** આહાહા! અસ્તિ છે તેની નાસ્તિ કરે છો અને

પરમાં સુખ નથી એને તું અસ્તિ ઠરાવે છો. આહાહા! પરમાનંદસ્વરૂપ આત્મા અસ્તિ છે, છે આનંદ. એવા છતા આનંદને છોડી..., એમ કહે છે. અને પરમાં કાંઈ ધૂળેય નથી. એ કામીનીના રૂપમાં મોહ સાવધાન થા છો, શું છે આ તને? એમ કહે છે. શું તને ભૂત વળગ્યું છે આ? મિથ્યાત્વનું ભૂત વળગ્યું છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

અહો! આશ્ચર્ય થાય છે, અહીં તો એમ કહે છે. આશ્ચર્ય થાય છે. અરે! નિજાનંદના સ્વરૂપના ઘરને ભૂલી, જ્યાં આનંદ છે તેને છોડી, જ્યાં ક્યાંય ધૂળેય આનંદ નથી જરીએ... આહાહા! અરે! આવા મોહ ને પર તરફની સાવધાનીને... એમ કહે છે. પર તરફની સાવધાનીને છોડી... એમ કહે છે. પર તરફની સાવધાની શું કરવા કરે છે? પ્રભુ! શું છે તને? આહાહા! વિપુલ મોહને પામે છે! ભ્રમણાને પામે છે એમ કહે છે. જ્યાં નથી ત્યાં સુખબુદ્ધિ તને ઉપજે છે, જ્યાં સુખ છે તેને તો છોડી દે છો. આહાહા! સુખનો અસ્તિ-સત્તાસ્વભાવ એવો ભગવાન એને તો તું છોડી દે છો, છે એને છોડી દે છે. આહાહા! એમ કહે છે. અને નથી ત્યાં તું મોહને પામે છે એમ કહે છે. એ વિપુલ મોહ... એમાં સાવધાન થવું... અહીં 'સાવધાનપણું' એ જ આવ્યું. ઉપદેશ તો એ જ અપાયને? સમજાણું કાંઈ? મુનિને એવું હોતું નથી.

જુઓને! ભાષા કેવી વાપરી છે. કામીનીઓના શરીરની વિભૂતિ, એના અંગોપાંગ બધા સુંદર, નમણા, કોમળ... પણ એ તો બધા માંસ ને હાડકા છે. ઉપરની જરી ચામડી ઉખેડીને જુએ તો ગંધ મારે એવું હોય બધું. અરે! હાડકાના પૂતળાંમાં, નમણાઈની વિભૂતિમાં તને શું થયું આ? એને કેમ યાદ કરે છો? અહીં ભગવાન મોટે ધ્રુવ છે એને કેમ યાદ નથી કરતો? અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ એને કેમ યાદ કરતો નથી અને આમાં નથી એને કેમ યાદ કરે છે? એમ કહે છે. માળે ભારે કહે છે આ. સમજાણું કાંઈ? સમકિતીને પરમાં સુખબુદ્ધિ હોતી જ નથી. પણ આ તો ચારિત્રવંત છે, સ્થિરતામાં પણ એને અસ્થિરતાનો ભાગ છે નહીં. એક શુભભાવ છે વ્રતનો. શુભભાવ વ્રતનો છે. એ તો કહ્યુંને અંદર? શુભપરિણામ.. અંદર કહ્યું ટીકામાં. શુભ પરિણામ છે બ્રહ્મચર્યવ્રત એ. સમજાણું કાંઈ? આવી ચોખ્ખી વાત છે જુઓ! મુનિનું ચોથું વ્રત બ્રહ્મચર્યવ્રત પણ શુભભાવ છે, રાગ છે, આસ્રવ છે, બંધનું કારણ છે, પરસન્મુખની દશા છે. આહાહા! લ્યો, ૫૮ ગાથા થઈ. ૬૦. પાંચમા વ્રતનું સ્વરૂપ સાંઈઈ (ગાથા)માં. એમાં વિસ્તાર આવશે ઘણો નીચે.

સવ્વેસિં ગંથાણં ચાગો ગિરવેક્ષ્વભાવણાપુવ્વં ।

પંચમવદિમિદિ મણિદં ચારિત્તભરં વહંતસ્સ ॥૬૦॥

નિરપેક્ષ ભાવન સહિત સર્વ પરિગ્રહોનો ત્યાગ જે,

તે જાણવું વ્રત પાંચમું ચારિત્રભર વહનારને. ૬૦.

લ્યો. અન્વયાર્થ : નિરપેક્ષ ભાવનાપૂર્વક (અર્થાત્ જે ભાવનામાં પરની અપેક્ષા બિલકુલ નથી. એવી શુદ્ધ નિરાલંબન ભાવના સહિત)... પરિગ્રહ છેને એટલે પકડ અહીં ખેંચે છે. અહીં પકડ અહીં આ બાજુ નથી.—એમ કાઢ્યું છે. નિરપેક્ષભાવનાપૂર્વક (એટલે) જે ભાવનામાં પરની અપેક્ષા નથી એવી શુદ્ધ નિરાલંબન ભાવના સહિત... એની નીચે હવે નોટમાં. નીચે નોટ. મુનિને મુનિત્વોચિત નિરપેક્ષ શુદ્ધ પરિણતિની સાથે વર્તતો... મુનિ એને કહીએ કે જેને વીતરાગ પરિણતિ શુદ્ધ દશા વર્તે છે. એકલા શુભ વ્રતના પરિણામ નહીં, એમ કહે છે. મુનિને ધર્માત્મા સંત-સાચા સંતને એને યોગ્ય નિરપેક્ષ શુદ્ધ પરિણતિ, એમ. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનને યોગ્ય નિરપેક્ષ જ પરિણતિ એટલે કે જેને રાગની અપેક્ષા પણ નથી. એ વ્રતના પરિણામ છે તો નિરપેક્ષ શુદ્ધ પરિણતિ છે એમ નહીં. સમજાણું કાંઈ?

નિરપેક્ષ શુદ્ધ પરિણતિની સાથે વર્તતો... નિરપેક્ષ સમજાણું? એને આ પરિગ્રહના ત્યાગનો વિકલ્પ જે ઉપજ્યો છે એવી અપેક્ષા પણ જેને-શુદ્ધ પરિણતિને નથી. એ ભાવ ભિન્ન રહી ગયો છે. આત્મા અખંડ આનંદ એનો જેને પરિગ્રહ એટલે પકડ થઈ છે અનુભવમાં, એને પરની કોઈ અપેક્ષા છે નહીં, લ્યો. એવા જીવને—શુદ્ધ પરિણતિ નિરપેક્ષ વર્તે છે તેને—એની સાથે વર્તતો જે (હઠ વગરનો) સર્વપરિગ્રહત્યાગસંબંધી... સર્વપરિગ્રહત્યાગ. ત્યાં તો વસ્ત્ર-પરિગ્રહ આદિ કાંઈ છે નહીં. આહાહા! બહારની વાત રહી ગઈ. પરિગ્રહ વસ્ત્ર રહિત થા ને આ થા, પણ ઓલું મૂળ છે એ? મૂળ વિના બહારનું ક્યાંથી આવ્યું? ‘નિરપેક્ષ ભાવનાપૂર્વક’ શબ્દ છે જુઓને! પાઠમાં છે. ‘ગિરવેક્ષભાવણાપુલ્ક’ એનો અર્થ થયો કે પહેલાં મહાવ્રતમાં પણ નિરપેક્ષ અહિંસાભાવ પરિણતિ વર્તે છે. એને અહિંસાનો વિકલ્પ જે છે તેથી આ વર્તે છે એમ નથી. શું કીધું સમજાણું? અહીં નાખ્યું એ પાંચેયમાં લઈ લેવું. મુનિ-સાચા સંત એને આત્મામાં અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ને આનંદ એને અવલંબે પ્રગટેલી નિરપેક્ષ વીતરાગી પરિણતિ અહિંસા, એ અહિંસાને અહિંસાવ્રતનો વિકલ્પ છે એની પણ એને અપેક્ષા નથી. એવી વીતરાગી પરિણતિની અહિંસા સાથે રહેલો વિકલ્પ-વ્યવહાર અહિંસા હઠ વિનાનો એને ભાવ હોય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

એમ સત્યવ્રતમાં પણ પોતાનું પરમ સત્યસ્વરૂપ એની અપેક્ષા થઈને જે પરિણતિ નિર્મળ થઈ, એ એને સત્ય વ્રતના વિકલ્પની અપેક્ષાએ થઈ એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? સત્યવ્રતનો વિકલ્પ છે માટે અહીં સત્યપરિણતિ નિરપેક્ષ વર્તે છે એમ નથી. નિરપેક્ષ છે, એની એને અપેક્ષા નથી. આહાહા! સમજાણું કે નહીં આમાં? આમાં સમજાય છે કે નહીં છોકરાઓ? એ હર્ષદ! સમજાય છે? થોડું.. થોડું. ઠીક બહુ સારું. થોડું, થોડું, પણ હા તો પાડીને? કહો, સમજાણું? આહાહા! પ્રેમચંદ્રજી! આ તો સમજાય એવું છે. થોડા સમજાય છે, અચ્છા. એ તો પરિચયવાળો છે ને. આહાહા!

શું કહેવું છે? અહીં નિરપેક્ષમાંથી આ કાઢવું છે પાંચેયમાં. ગિરવેક્ષભાવણાપુવ્વં... એ વિકલ્પ નથી, સંકલ્પ નથી. નિરપેક્ષભાવના એટલે આત્મામાં શુદ્ધ ધ્રુવસ્વભાવના આશ્રયે થઈને જે વીતરાગી પરિણતિ અહિંસક થઈ છે એ નિરપેક્ષભાવના છે. એવા નિરપેક્ષભાવનાપૂર્વક વ્યવહાર અહિંસા.. વ્યવહાર અહિંસાવ્રતનો જે વિકલ્પ છે એને પુણ્યબંધનું કારણ કહી એને ‘સંયોગીભાવ છે’ એમ કહે છે. ઓલો નિરપેક્ષ ભાવના એ તો સ્વભાવિભાવ છે. એની સાથે અહિંસાવ્રતના વિકલ્પની અપેક્ષા એને નથી. છતાં એવા નિરપેક્ષભાવનાની સાથે... લ્યો, ભાઈ! આ તો ઓલું આવ્યું સહચર. સહચર.. સહચર.. મેળ છે ને બધું? ઓહો! ગજબ વાત છે. સંતોની કથની ચારેય બાજુથી ક્યાંય....

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ વ્યવહારની અપેક્ષાથી પ્રગટ્યા છે એમ નથી. એ ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ.. આહાહા! સચેત વસ્તુ.. સચેત વસ્તુ, જાગ્રત વસ્તુ, આનંદ વસ્તુ. એવી ચીજના અવલંબનથી પ્રગટેલી શુદ્ધ પરિણતિ એને અહિંસાવ્રતના વિકલ્પની અપેક્ષા નથી. છતાં તેની સાથે રહેલો વ્યવહાર અહિંસાનો વિકલ્પ તેને પહેલા મહાવ્રતના પરિણામ કહેવામાં આવે છે. એમ બીજું. સત્યસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા પૂર્ણ સત્ય આનંદ એનો આશ્રય લઈને જે પરમ સત્યની પરિણતિ શુદ્ધ વીતરાગી થઈ, એને સત્યવ્રતના વિકલ્પની-મહાવ્રતની અપેક્ષા નથી. એવી નિરપેક્ષ પરિણતિની સાથે સહચરરૂપે બીજા મહાવ્રતના પરિણામ હોય છે. સમજાણું?

નિરપેક્ષ ચારિત્ર વર્તે છે એની સાથે આ જે શુભભાવ સત્યવ્રતનો છે એને સાથે-સહચર દેખીને વ્યવહારચારિત્રની ઉપમા એને કહેવામાં આવે છે. એમ ત્રીજા વ્રતમાં. અચૌર્ય (એટલે) કંઈ બહારથી ગ્રહવું જ નથી. આ તો અંદરમાં ગ્રહાય એવો ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ સહજસ્વરૂપ એમાં અંદર જે શુદ્ધ વીતરાગી પરિણતિ એ અચૌર્યભાવ એનો નિશ્ચય છે. ક્યાંયથી લીધું નથી, પોતામાંથી આવેલી દશા છે. એવી વીતરાગ પરિણતિ તે અચૌર્યવ્રતના રાગની અપેક્ષાથી નથી. આહાહા! ઓલો વ્યવહાર છે તો આ નિશ્ચય છે, એમ નથી એમ કહે છે. જેમ અજીવ છે તો જીવ છે એમ છે? અજીવ છે તો જીવ છે એમ અપેક્ષાથી સિદ્ધ કરવું હોય તો શું કરાય? અજીવ છે તો જીવ છે, જીવ છે તો અજીવ છે એમ કહે. એ તો કહે..... આ તો અજીવપણું ને જીવપણું સ્વતંત્ર સિદ્ધ કરવું હોય તો એમ. પણ અજીવ છે માટે જીવ છે અને જીવ છે માટે અજીવ છે એમ છે નહીં. એમ વ્યવહાર છે તો નિશ્ચય છે એમ છે નહીં. બિલકુલ નહીં. કહો, કાંતિભાઈ! આહાહા!

દિગંબર સંતોની કથની તો અમૃતના વેણલા વાયા છે. આહાહા! કોઈનો પક્ષ નહીં, કોઈનું કાંઈ નહીં. સત્ય આ છે. સમજાણું? એ અચૌર્યનું. એમ જેને અંતર બ્રહ્માનંદ પ્રગટ્યો છે. બ્રહ્મચર્ય — બ્રહ્મ નામ આત્મા આનંદસ્વરૂપ, એનું ચર્ય (એટલે) અંદર બ્રહ્માનંદની શાંતિ પ્રગટી એ બ્રહ્મચર્ય નિશ્ચય. એને વ્યવહાર બ્રહ્મચર્ય રાગની અપેક્ષા નથી. સમજાણું કાંઈ? બ્રહ્મચર્ય બ્રહ્મસ્વરૂપ ભગવાન એ આનંદમૂર્તિ પ્રભુ એને આશ્રયે થયેલી જે આનંદ બ્રહ્મચર્યપર્યાયમાં

વીતરાગી પરિણતિ બ્રહ્મચર્ય નિશ્ચય પ્રગટ્યું છે, એને વ્યવહાર વ્રતના બ્રહ્મચર્યના વિકલ્પની અપેક્ષા નથી. નિરપેક્ષ પરિણતિ છે. એની સાથે સહચર તરીકે... 'સાથે' એમ છે ને? 'સાથે' શબ્દ પડ્યો છે કે નહીં? એનો અર્થ શું થયો? સાથે છે. પહેલો આ ને પછી આ—એમ ક્યાં છે આમાં? સમજાણું? એવું બ્રહ્મ નામ ભગવાન પરમબ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રભુ આત્મા એના આનંદની દશા અતીન્દ્રિય બ્રહ્મચર્ય પર્યાયમાં આવ્યું—પ્રગટ્યું છે એના ચોથા વ્રતના વિકલ્પના બ્રહ્મચર્યની અપેક્ષા નથી. એવા બ્રહ્મચર્યની સાથે રહેલો શુભભાવ વ્યવહાર બ્રહ્મચર્ય હોય છે. આહાહા!

ચાર. આ પાંચમું એની તો વાત ચાલે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? માળે પણ ગજબ કર્યું છે ને! ચાલે છે વાત વ્યવહારની, એમાં આ નાખ્યું જુઓ! વસ્તુની સ્થિતિ કેવી રીતે છે—એને સાબિત કરવાની કળા આ રીતે છે. આહાહા! પ્રભુ! શું તારામાં આનંદ છે એને પ્રગટ કરવા માટે કોઈની અપેક્ષા છે? (બિલકુલ નહીં). હવે કહે છે કે અપરિગ્રહવ્રત નિશ્ચય. જેને રાગરહિત અરાગી—વીતરાગી પરિણતિ પ્રગટ થઈ છે, એને પરિગ્રહના ત્યાગનો જે વિકલ્પ શુભભાવ એની અપેક્ષા નથી. એ રીતે નિરપેક્ષ ભાવનાપૂર્વક... એની આ સાથે આવી ગયું. આહીં કહ્યુંને? નિરપેક્ષભાવનાપૂર્વક... પૂર્વમાં પહેલું એમ કાંઈ નથી, આ તો આવા પૂર્વક સાચું (એટલે) આવી પરિણતિની સાથે. એટલે ઓલો વ્યવહારપૂર્વક નિશ્ચય એ તો ન રહ્યો, પણ નિશ્ચયપૂર્વક એટલે કે નિશ્ચય છે, ત્યાં આગળ યથાર્થ રહેલો વિકલ્પ છે. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! વસ્તુની સ્થિતિને પ્રસિદ્ધ કરવાની રીત. એ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવું છે.

સર્વેષાં... સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ, લ્યો. અર્થાત્... અન્વયાર્થ ચાલે છે. જે ભાવનામાં પરની અપેક્ષા નથી. ભાવના એટલે એકાગ્રતા—શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન આત્મામાં એકાગ્રતા. લ્યો, અહીં ભાવના એટલે એકાગ્રતા. ઓલો (કહે), ભાવના એટલે કલ્પના. સામાયિકમાં આવે છે. શુદ્ધોપયોગની ભાવના. પ્રવચનસારમાં. ત્યાં એવો અર્થ કર્યો. અરે ભગવાન! શું કરે છે ભાઈ? આહાહા! એને યથાસ્થાને જ્યાં છે ત્યાં રહેવા દે ને. **એવી શુદ્ધ નિરાલંબ ભાવના સહિત...** લ્યો. **સર્વ પરિગ્રહોનો ત્યાગ...** જોયું! ઓલામાં શુભ પરિણામ હતાને ચોથામાં. અહીં પછી નાખ્યા. (સર્વપરિગ્રહત્યાગ સંબંધી શુભભાવ) તે ચારિત્રભર વહનારને... ચારિત્રનો ભાર. ચારિત્રની અતિશયતા. એ સ્વરૂપનું ચારિત્ર છે અંદર, એને આવો ભાવ હોય છે. ત્યારે વહનારને પાંચમું વ્રત હોય છે. શુભરાગ હોય છે. આહાહા! વિશેષ આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ્ઠ સુદ ૭, બુધવાર, તા. ૩૦-૬-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૦, પ્રવચન નં. ૫૫

નિયમસાર શાસ્ત્ર. મોક્ષનો માર્ગ એનો અધિકાર. આ વ્યવહારચારિત્રનો અધિકાર ચાલે છે. સાઈદમી ગાથા. પાંચમું મહાવ્રત કોને હોય અને કેમ હોય—એ વાત ચાલે છે. અન્વયાર્થ લેવો છેને થોડો?

નિરપેક્ષ ભાવનાપૂર્વક (અર્થાત્ જે ભાવનામાં પરની અપેક્ષા નથી એવી શુદ્ધ નિરાલંબન ભાવના સહિત)... એટલે શું કહ્યું? ભાવના સહિત... આત્મા શુદ્ધ આનંદ, નિર્વિકલ્પ પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ આત્માનું છે એનું આલંબન લઈને જે એકાગ્રતા પ્રગટી છે અંદર, એને અહીંયા ભાવના—નિરાલંબન ભાવના કહેવામાં આવે છે. એટલે? કે આત્મા વસ્તુ છે શુદ્ધ ચૈતન્યકંદ આનંદનો નાથ, એનો આશ્રય લઈને વીતરાગી શુદ્ધ પરિણતિ—પર્યાય પ્રગટે એને, આ પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ છે એની પણ એને અપેક્ષા નથી. એવી શુદ્ધ પરિણતિ ત્યાં હોય છે. સમજાણું? નિરપેક્ષ... કાલ વાત ઘણી થઈ હતી. આત્મા વસ્તુ છે પ્રભુ, સર્વજ્ઞશક્તિવાળું અને અતીન્દ્રિય આનંદવાળું તત્ત્વ એ છે. કેમ કે સર્વજ્ઞને, અતીન્દ્રિય આનંદ જે પરમેશ્વરને પ્રગટ્યો એ ક્યાંથી આવ્યું? એ અંતરમાં છે. વસ્તુના અંતર સ્વરૂપમાં શુદ્ધ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ને શુદ્ધ અતીન્દ્રિય આનંદ એની એકાગ્રતા, એમાં સ્વસન્મુખ થઈને ધ્રુવસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એની એકાગ્રતામાં જે ભાવના થઈ એને અહીંયા નિરપેક્ષભાવના કહેવામાં આવે છે.

એવી અંતરની નિરાલંબન વીતરાગી અવસ્થાની ભૂમિકામાં સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ... એક વસ્ત્રનો તાણો પણ જેને ન હોય, બીજો પરિગ્રહ તો એને હોય નહીં. એવો સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ એવો શુભભાવ... શુભભાવ.. વિકલ્પ છે કે સર્વ પરિગ્રહ છોડું. એવું સર્વ પરિગ્રહના ત્યાગસ્વરૂપ ચારિત્રભર વહનારને... નિશ્ચય ને વ્યવહાર ચારિત્ર છે નીચે. ચારિત્રનો ભાગ, ચારિત્ર સમૂહ. એટલે? આનંદસ્વરૂપની રમણતાનું ચારિત્ર એ નિશ્ચયચારિત્ર અને વ્યવહારનો વિકલ્પ પંચ મહાવ્રતનો એ એની સહચર—સાથે હોય છે, એથી એને વ્યવહારચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. એવો નિશ્ચય અને વ્યવહાર ચારિત્રની અતિશયતાને વહનાર... ભાર ચારિત્રનો એટલે શુદ્ધતા—વીતરાગી શુદ્ધતા અને પંચમહાવ્રતના વિકલ્પનું સહકારીપણું બેયને ચારિત્રભાર કહેવામાં આવે છે. વ્યવહારથી છેને. બેય સુંદર છે ને? નિશ્ચયથી તો આત્માના અવલંબે વીતરાગી આનંદ સહિત જે ચારિત્ર નામ આનંદમાં રમવું એવી દશા પ્રગટી, એ નિશ્ચય ચારિત્ર છે. વીતરાગમાર્ગમાં આ છે.

એની સાથે વિકલ્પ હોય છે. નગ્ર મુનિ હોય છે એ. સાચા સંત હોય એ તો બાહ્યમાં નગ્ર હોય છે. અંતરમાં એને પંચમહાવ્રતનો શુભરાગ.. રાગ છે આસ્રવ, પણ એવો ભાવ અંતર

શુદ્ધતા છઠ્ઠા ગુણસ્થાનને યોગ્ય મુનિને આનંદની દશા પ્રગટ થઈ છે, અતીન્દ્રિય આનંદ, પ્રચૂર સ્વસંવેદન આનંદની દશા એ સાચું ચારિત્ર છે અને આ પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ એ વ્યવહારચારિત્ર, આરોપિત ચારિત્ર છે. એ ખરું ચારિત્ર નથી, એ તો અચારિત્ર છે. મહાવ્રતના પરિણામ-વિકલ્પ પણ અચારિત્ર છે. પણ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા તીર્થંકર સર્વજ્ઞે કલ્પો એ, એવો ભગવાન આત્મા અંતરના આનંદના અવલંબન કરીને જે સ્થિરતા, શાંતિ, આનંદ (આદિ) દશા પ્રગટ થઈ એ નિશ્ચય ચારિત્ર છે. એની સાથે આ પરિગ્રહનો ત્યાગનો વિકલ્પ છે કે વસ્ત્ર છૂટ્યો છે, નગ્ર છું—એવી જે વિકલ્પદશા એને વ્યવહારચારિત્ર કહે છે. ઝીણી વાત છે ભાઈ! વીતરાગનો માર્ગ ઝીણો બહુ. આત્માનો માર્ગ કહો કે વીતરાગનો કહો. કંઈ વીતરાગનો જુદો નથી.

ભગવાન આત્મા તદ્દન વીતરાગ સ્વરૂપની મૂર્તિ આત્મા છે. આહાહા! એમાં પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ ને રાગની ગંધ નથી અંદરમાં, એવી એ ચીજ છે. એવી ચીજનું અવલંબન લઈ જેણે ચારિત્ર અંતરમાં... પહેલું તો સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ હોય છે. એ પણ ધ્રુવસ્વરૂપ ચૈતન્ય આનંદ એનો આશ્રય કરીને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. એ સમ્યગ્દર્શનમાં શુદ્ધ પરિણતિ ઓછી છે. પછી સ્વરૂપની વિશેષ અંતર રમણતા પ્રગટ થતાં શુદ્ધની પરિણતિ ઉગ્ર છે, એને સાચું ચારિત્ર કહે છે. એવા ચારિત્રની ભૂમિકામાં, જ્યાં સુધી સર્વજ્ઞ ને વીતરાગ ન હોય (ત્યાં સુધી) એને પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ જે રાગ છે, આસ્રવ છે, પુણ્યાસ્રવ છે, એવો ભાવ ત્યાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહા! હજી તો ચારિત્ર કોને કહેવું, સમ્યગ્દર્શન કોને કહેવું—એની ખબર ન મળે અને એને ધર્મ થઈ જાય. અનંત કાળનો અજાણ્યો પંથ એ અંતરના અનુભવ ને ભાન વિના પ્રગટ થાય એવો નથી. એને પાંચમું વ્રત કહેવામાં આવે છે. લ્યો, હવે ટીકા.

ટીકા : અહીં (આ ગાથામાં) પાંચમા વ્રતનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે. જુઓ! પહેલી જ વાત. સકળ પરિગ્રહના પરિત્યાગસ્વરૂપ... ભગવાન આત્મા અંદર કેવો છે પ્રભુ? ધ્રુવસ્વરૂપ નિત્યાનંદ આત્મા. કે સકળ પરિગ્રહના પરિત્યાગસ્વરૂપ... પરિયુક્ત છે ને? સમસ્ત પ્રકારે ત્યાગ સ્વરૂપ, એમ. જેના અંતરસ્વરૂપમાં કોઈ વિકલ્પ નથી અને અંતરસ્વરૂપમાં એક સમયની પર્યાયની પકડ નથી. સમજાણું કાંઈ? પરિગ્રહ, એક સમયની પર્યાયનો પકડ થાય તો એ પરિગ્રહબુદ્ધિ છે. અહીં તો ભગવાનો માર્ગ બાપા! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ જેણે કેવળજ્ઞાનમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જોયા (અને) ઇચ્છા વિના ભગવાનની વાણી નીકળી. એને ઇચ્છા હોતી નથી. એ વાણીને આગમ કહેવામાં આવે છે. એ આગમમાં આમ સ્વરૂપ છે. આહાહા!

સકળ પરિગ્રહના પરિત્યાગસ્વરૂપ નિજ કારણપરમાત્માના સ્વરૂપમાં... દેખો! ભાષા એવી છે. નિજ કારણપરમાત્માનું સ્વરૂપ (એટલે) પોતાનું સ્વરૂપ. અનાદિ-અનંત નિત્ય પ્રભુ,

પોતાનો નિજ કારણપરમાત્મા, જેમાંથી કાર્ય-ધર્મદશા જેને આશ્રયે પ્રગટ થાય એવો નિજ કારણપરમાત્માનું સ્વરૂપ પોતાનું.. આહાહા! એમાં **અવસ્થિત...** મુનિ એમાં અવસ્થિત છે. આહાહા! નિજ ધ્રુવ ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ અનાદિ-અનંત અવિનાશી જેનો ભાવ-સ્વભાવ, એક સમયની પર્યાયથી રહિત, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી-રાગથી તો રહિત, પણ એક સમયની પ્રગટ પરિણમનની વર્તમાન વ્યક્ત પર્યાય-દશા, આહાહા! એનાથી પણ રહિત નિજ કારણપરમાત્માનું સ્વરૂપ-પોતાનું સ્વરૂપ, ધ્રુવસ્વરૂપ એમાં અવસ્થિત... એમાં નિશ્ચયથી સ્થિર થઈ ગયો છે આનંદમાં. આહાહા! **એવા પરમસંયમીઓને...** એને પરમસંયમી કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

અરે! ક્યાં લોકો માની બેઠા ને ક્યાં વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ આગમ દ્વારા આમ ફરમાવે છે. ભગવાન! તારું અંતર સ્વરૂપ તો જેમાં અનંતા-અનંતા સિદ્ધોની પર્યાય પ્રગટ થાય, સિદ્ધની પર્યાય એક એવી અનંતી, એવી અનંતી પર્યાયનું ગુણરૂપ, ધ્રુવરૂપ ભગવાન આત્મા. જેને દૃષ્ટિમાં લેતાં, પૂર્ણાનંદ સ્વભાવમાં આશ્રય લેતાં જેની દશામાં સમ્યગ્દર્શન (થાય) ને સમ્યગ્દર્શન થતાં અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે, એ પરમ નિજ કારણપરમાત્માના અવલંબનથી થાય છે. કોઈ શરીર, વાણી, મન કે પરમેશ્વર ત્રણ લોકના નાથ હોય, એના અવલંબે પણ આ દશા પ્રગટ થતી નથી. આહાહા!

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ હો, એનું લક્ષ કરવા જાય તો તો રાગ ઉત્પન્ન થાય. કારણ કે એ તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યનો આશ્રય કરવા જાય તો શુભરાગ થાય. એને આશ્રયે ધર્મની—સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્રની—પર્યાય ઉત્પન્ન ન થાય. કેમ? પોતાનો જે વિકલ્પ છે દયા, દાન, વ્રત આદિનો એને આશ્રયે પણ આ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ન થાય. કેમ? એક સમયની જ્ઞાનની પ્રગટ અવસ્થા ઉઘાડ-વિકાસરૂપે છે એને આશ્રયે પણ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ન થાય. નિયમસાર છે ને? નિયમસાર (એટલે) મોક્ષનો માર્ગ સાચો. એ તો નિજ કારણપરમાત્મા જેની ખાણમાં અનંત આનંદ, અનંત જ્ઞાન, અનંત શાંતિ, સ્વચ્છતા, પ્રભુતા છે એવા સ્વભાવનો ભંડાર પ્રભુ આત્મા, નિજ પ્રભુ... આહાહા!

એમાં જે **અવસ્થિત** છે એવા **પરમસંયમીઓને...** એને પરમસંયમી અને સાધુ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! આવા સાધુ હોય છે વીતરાગમાર્ગમાં. અજ્ઞાનમાર્ગમાં બધું કલ્પે ગમે એ રીતે. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ જેણે એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જોયા, એવી જેને શક્તિ વ્યક્ત-પ્રગટ થઈ ગઈ સર્વજ્ઞતાની અને સાથે અનંત આનંદ ને અનંત દર્શન ને અનંત વીર્ય એવું પરમાત્માને પ્રગટ થયું, એ બધી દશાઓ ક્યાંથી આવી? શું રાગમાંથી આવી? શરીરમાંથી આવી? પર્યાય, એક સમયની વર્તમાન પર્યાયમાંથી આવી? ક્યાંથી આવે ભાઈ?

(હોય) એમાંથી આવે. અંતર વસ્તુ ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદનો નાથ આત્મા પોતે એમાં અવસ્થિત થાય ત્યારે એમાંથી આવે છે. ઝીણી વાત ભાઈ!

જન્મ-મરણના અંતની ....વિધિ કઠણ છે. એ તો કહેશે. જ્ઞાની પુરુષને કાંઈ કઠણ નથી, એમ કહેશે. અસત્પુરુષોને કઠણ છે. કહે છેને? પાઠમાં આવે છે. કળશમાં આવે છે ક્યાંક? સત્પુરુષોને મહા આશ્ચર્યની વાત નથી. અસત્પુરુષોને આશ્ચર્યની વાત છે. ૮૦મો કળશ. આહાહા! પહેલું તો સમ્યગ્દર્શન જ એને કહેવાય. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા એ સમ્યગ્દર્શન નથી. ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, નિજપ્રભુ શક્તિનું સત્ત્વ એની પ્રતીત, એનો અનુભવ થઈને, એનું જ્ઞાન થઈને પ્રતીત થાય, એ અંતરના આશ્રયથી થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

પરમસંયમીઓ... આહાહા! જેના આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ જે ભરેલો છે એમાંથી એની દશામાં અતીન્દ્રિય આનંદ ઉછળી નીકળ્યો છે. જેમ દરિયામાં મધ્યમાં પાણી ભર્યું છે એ ભરતી ટાણે કાંઠે આવીને એનો બાઢ... ‘બાઢ આતી હૈ’ કહતે હૈ ન? અમારે ‘ભરતી’ કહતે હૈ ગુજરાતી કાઠિયાવાડમાં. ભરતી આવે છે. એમ ભગવાન આત્મા એના ધ્રુવ મધ્યબિંદુમાં અનંત આનંદ ને અનંત જ્ઞાન ને શાંતિ પડી છે. એમાં એકાગ્ર થવાથી એની વર્તમાન પર્યાયમાં અતીન્દ્રિય આનંદનો ઉછાળો આવે છે, કહે છે. આહાહા! એમાં શ્રદ્ધા કરવી કે આ અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ આખો આત્મા છે, એને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. આહાહા! એ ઉપરાંત વિશેષ શુદ્ધતા... દ્રવ્યનું વિશેષ આશ્રય લઈને-વિશેષ અવલંબન લઈને વસ્તુમાં સ્થિર વિશેષ થયો છે, અતીન્દ્રિય આનંદ ને શાંતિની વૃદ્ધિ થઈ ગઈ છે, એને સંયમી અને મુનિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એવા **પરમસંયમીઓને** એટલે **પરમ જિનયોગીશ્વરોને...** પરમ જિનયોગીશ્વર.. આહા! આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ જિનસ્વરૂપ જ આત્મા છે ધ્રુવ. ‘જિન સો હી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ, યે હી વચનસે સમજ લે જિનપ્રવચનકા મર્મ.’ આહાહા! એવો ભગવાન જિન... પાછા પરમજિન... જેણે રાગને જીત્યો છે, મિથ્યાત્વને તો જીત્યો છે ને પછી રાગને જીત્યો છે ને સમ્યગ્દર્શન ને શાંતિ, ચારિત્રની અંતરમાં ઉમળકે-આનંદના ઉમળકે શાંતિનું વેદન કરે છે કહે છે. આહાહા! એવા જિનયોગીશ્વર... આટલા વિશેષણ આપ્યા છે— પરમ, જિન, યોગી ને ઈશ્વર. આહાહા! સમકિતી જિન છે, યોગી પણ છે સમકિતી, પણ પરમ ને ઈશ્વર એ સમકિતી નથી. આહાહા! સમ્યગ્દર્શનમાં ચોથા ગુણસ્થાનમાં ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ પ્રભુ એનું એકાગ્રપણું (કરી) મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધીને જીત્યો છે. એટલી શાંતિ ને સ્થિરતા સમ્યગ્દર્શનની ભૂમિકામાં પ્રગટ હોય છે. આ તો પરમજિનયોગીશ્વર... વીતરાગતાના ભાવે સ્વરૂપમાં એકાગ્ર દ્વારા ઈશ્વરપણું પ્રગટ કરીને અસ્થિરતાને જીત્યું છે. આહાહા!

એવા મુનિને સદાય નિશ્ચયવ્યવહારાત્મક સુંદર... એક આ (નિશ્ચય) સુંદર છે તો એને સુંદરનો આરોપ આપવામાં આવ્યો છે વ્યવહારથી. આહાહા! સદાય નિશ્ચય... આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદની ભરતી આવી છે. એવું જે અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વરૂપની રમણતા એને નિશ્ચયચારિત્ર કહીએ, સાચું ચારિત્ર અને એના ભૂમિકામાં પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ ઉઠે છે જે રાગ છે એને વ્યવહારચારિત્ર કહીએ. ચારિત્ર નથી તેને કહેવું તેનું નામ વ્યવહાર. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! હા, બેય થઈને ચારિત્રભર... ચારિત્રભરની વ્યાખ્યા નિશ્ચય-વ્યવહાર બે થઈને કરી છે. આ વ્યવહારનો અધિકાર છે ખરોને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! એ માર્ગ સાંભળવા પણ મુશ્કેલ છે જગતને. સમજવો અને કરવો તો ક્યાંય રહી ગયો. આહાહા! પણ આવું સ્વરૂપ વીતરાગે કહેલું છે અને એ જ વસ્તુની સ્થિતિ છે.

આત્માનું અવલંબન ધ્રુવનું લઈ અને જેણે સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું છે આત્મ-અનુભવ, એ ઉપરાંત જેણે દ્રવ્યનો-શુદ્ધનો ખૂબ અવલંબન લઈને, આશ્રય લઈને જેણે સ્થિરતા વિશેષ આનંદ ને શાંતિની પ્રગટ કરી છે, એને નિશ્ચય ને વ્યવહારચારિત્ર હોય છે એમ કહે છે. એને નિશ્ચય-સાચું સ્વરૂપમાં રમણતા, આનંદ એ સાચું ચારિત્ર અને એને પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ ઉઠે તે ખોટું ચારિત્ર એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા! ગજબ વાત છે. અહીં તો હજી પાંચ મહાવ્રતના ઠેકાણા ન મળે. સમકિત વિનાના છે હોં, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આરે ભગવાન! શું કરવું? ક્યાં ભૂલ્યો છે ને ક્યાં ગયો છે? આહાહા! અરે! જન્મ-મરણના આરા, ૮૪ અવતારના દુઃખ એના આરા તો સ્વભાવનો આશ્રય લે તો થાય એમ છે. એ સિવાય કોઈ ક્રિયાકાંડથી... સમજાણું કાંઈ?

ચાર ગતિના દુઃખો, ચાહે તો સ્વર્ગમાં હોય તો પણ દુઃખી છે. આત્માના આનંદની જ્યાં ખબરું નથી ને એકલા દેવોના સુખને ભોગવવાનો વિકલ્પ એ આકુળતા છે. અંગારા, અગ્નિ સળગે છે. આહાહા! આ પૈસાવાળા, ધૂળવાળા કહેવાય આ શેઠિયાઓ. ધૂળના શેઠિયા કહેવાયને આ ધૂળના? પાંચ, પચાસ લાખ, બે કરોડ, પાંચ કરોડ. એ બિચારા અંગારામાં સળગે છે. રાગના અંગારામાં સળગી ઊઠ્યા છે એ. સુખી નથી. આહાહા! સુખ-આનંદ તો અંતર ભગવાન આત્માના ઘરમાં પડ્યું છે. એના ઘરમાં જઈને એકાગ્ર થયા વિના આનંદ આવે નહીં. આહાહા! કહે છે, અહો! આવો નિશ્ચય-વ્યવહાર... 'સદાય' કહ્યું છે ને? સદાય નિશ્ચય છે ને પણ સાથે વિકલ્પ પણ સદાય છે—એમ લીધું છે. આ વ્યવહાર અધિકાર છે એટલે સાથે લીધું છે.

સુંદર ચારિત્રભર વહનારાઓને... આહાહા! આનંદસ્વરૂપનો અતીન્દ્રિય આનંદનો ઉગ્ર સ્વાદ છે એ નિશ્ચયચારિત્ર સાચું, એમાં વિકલ્પ ઉઠ્યો એ વ્યવહારચારિત્ર. બેયને અહીં 'સુંદર ચારિત્રભર' કીધું છે. આ નિશ્ચય સુંદર છે, ઓલો વ્યવહાર સુંદર છે. પણ આ નિશ્ચય જેને હોય એને. આત્માનું સમ્યક્ દર્શન પણ નથી ને ચારિત્રની રમણતાનો આનંદ નથી એવા જીવને તો

પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ વ્યવહારે પણ કહેવામાં આવતા નથી. વ્યવહારે પણ નથી એને ચારિત્ર. આહાહા! વહનારાઓને... પાછું જોયું! એટલો પુરુષાર્થ છે ને? નિશ્ચયનો પુરુષાર્થ છે ને વ્યવહારનો એટલો (પ્રયત્ન) છે. વ્યવહારનો આરોપ કર્યો.... શુદ્ધ પરિણતિને વહે છે અને શુભભાવનો પણ ત્યાં પ્રયત્ન છેને એટલો? અશુભ નથી થતો એટલો.

બાહ્ય-અભ્યંતર ચોવીસ પ્રકારના પરિગ્રહનો પરિત્યાગ જ... એવા મુનિને બાહ્ય પરિગ્રહ—વસ્ત્ર-પાત્ર, સ્ત્રી, કુટુંબ (આદિ) સર્વનો છૂટી ગયો છે. અભ્યંતર ત્રણ કષાયનો ભાવ છૂટી ગયો છે. એવા પરિત્યાગ પરંપરાએ પંચમગતિના હેતુભૂત એવું પાંચમું વ્રત છે. મૂળ તો પાંચમા વ્રતને પરંપરા હેતુભૂત કહે છે, કેમકે વિકલ્પ છે. નિશ્ચયથી તો શુદ્ધ પરિણતિ તે જ મોક્ષનું કારણ છે. પણ એની સાથે આવો વિકલ્પ છે એને પરંપરા એટલે હવે પછી વ્યવહારે... એમ એનો અર્થ છે. એનો ત્યાગ થઈને થશે. સાક્ષાત્ તો શુદ્ધ પરિણતિ છે એ મોક્ષનું કારણ છે. આહાહા! શું કહે છે એ વાત સમજવી કઠણ છે. ભગવાન આત્મા આનંદનો નાથ પ્રભુ છે, અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ છે. એ ખાણમાંથી જેણે અતીન્દ્રિય આનંદ અંદરમાં એકાગ્ર થઈને કાઢ્યો, એને સ્વાલંબી સમકિતી, સ્વાલંબી જ્ઞાની ને સ્વાલંબી ચારિત્રવંત કહેવામાં આવે છે. આહાહા! એને પંચમહાવ્રત અથવા ૨૮ મૂળગુણો મુનિઓના છે, ૨૮ વિકલ્પ છે—રાગ છે, એ વ્યવહાર છે. પાંચમું વ્રત પરંપરાએ પંચમગતિનું હેતુ નિમિત્ત છે. એનો ખુલાસો કરવો પડ્યો નીચે. ખરેખર તો આટલું છે. .... છે. અત્યારે સાક્ષાત્ તો શુદ્ધ પરિણતિ છે. પણ શુભને છોડશે એટલે પરંપરાએ વ્યવહાર કીધો એને. સાક્ષાત્ એ નિશ્ચય, પરંપરા એ વ્યવહાર. ભાઈ!

સાક્ષાત્ આત્મા શુદ્ધ અતીન્દ્રિય આનંદની રમણતામાં રમે છે એ મુક્તિનું કારણ છે. એમાં રાગને પરંપરા (કહ્યું). અત્યારે નથી—સાક્ષાત્ નથી એટલે પરંપરા એટલે વ્યવહાર (કહ્યો). વ્યવહારનો અર્થ એ થયોને? અરે! આમાં આગ્રહ શા? ભાઈ! તારા ઘરમાં જાવાની વાત એમાં વાદવિવાદ ક્યાં? આમાં વાદ હોય? આહાહા! જન્મ-મરણના આરા લાંબા છે બાપા! ચોરાસીના અવતારમાં રખડી દુઃખી છે, ક્યાંય સુખ નથી. એ પુણ્યભાવ કરે છેને, એ દુઃખ છે. આહાહા! ખરેખર એ પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ પણ દુઃખ છે, પણ આનંદસ્વરૂપ એવા ભગવાનનું અવલંબન લઈને જેણે અતીન્દ્રિય આનંદની શાંતિ—ચારિત્ર પ્રગટ કર્યું છે, એથી એ વિકલ્પને.... છે દુઃખ પણ... સાક્ષાત્ મોક્ષનું સુખરૂપ કારણ તો શુદ્ધ પરિણતિ છે. ઓલો દુઃખનો અભાવ કરશે એટલે પરંપરાએ એને મુક્તિનું કારણ કહ્યું. વ્યવહારે એમ જ છે, વાત તો એમ છે. આહાહા! ત્રગડો (૩) નીચે નોટમાં. અમારા પંડિતજીએ ખુલાસો કર્યો છે જરીક.

શુભોપયોગરૂપ વ્યવહારવ્રત... આ ખુલાસો કર્યો છે. કોણ પંડિત? એ તો લોકો જાણે છે. હમારે પંડિત હૈં, બડે પંડિત હૈં, બહોત શાંત હૈં, સંસ્કૃત, વ્યાકરણ સબમેં પૂર્ણ હૈં. ઉન્હોને ખુલાસો કિયા હૈ નીચે. શુભોપયોગરૂપ વ્યવહારવ્રત... શું કહે છે? સ્વરૂપની શુદ્ધ પરિણતિ

આત્માની, એવી ભૂમિકામાં જે શુભરાગ મહાવ્રતનો ઉપયોગ હોય, એવો શુભોપયોગરૂપ વ્યવહારવ્રત શુદ્ધોપયોગનો હેતુ છે... એ શુદ્ધોપયોગ એટલે અંતર વીતરાગીદશા, એમાં શુભરાગ નિમિત્ત છે. હેતુ વ્યવહારે કલ્પો છે. ખરેખર તો, વ્યવહારવ્રત છે એ તો રાગ છે. શુદ્ધોપયોગ છે એ તો વીતરાગતા છે. આહાહા! ગજબ વાત છે! એ વીતરાગતાનો હેતુ રાગ એ તો ઉપચારથી કથન છે. આહાહા! મહાવ્રત છે એ વિકલ્પ છે, રાગ છે, આસ્રવ છે. એને જે આત્માનો આત્માના આશ્રયે શુદ્ધોપયોગ થાય છે વીતરાગતા એનો એને (-રાગને) હેતુ કહેવો એ તો વ્યવહારથી છે. સમજાણું કાંઈ?

શુદ્ધોપયોગનો હેતુ છે અને શુદ્ધોપયોગ મોક્ષનો હેતુ છે... આત્મામાં મહાવ્રતનો શુભવિકલ્પથી રહિત અંતરના આનંદસ્વરૂપનો ઉપયોગ એ વીતરાગી પરિણામ શુદ્ધોપયોગ એ સાક્ષાત્ મોક્ષનું કારણ છે. એમ ગણીને અહીં ઉપચારથી વ્યવહારવ્રતને મોક્ષનો પરંપરાહેતુ કહેલ છે. ઉપચારથી કહો કે વ્યવહારથી (કહો). વ્યવહારવ્રતને, વ્યવહારથી વ્યવહારવ્રતને મોક્ષનો પરંપરા હેતુ કહેલ છે. સમજાય છે કાંઈ? શાસ્ત્રના અર્થ કરવામાં ભાઈ! ઝગડા.

ખરેખર તો શુભોપયોગી મુનિને... છઠ્ઠે ગુણસ્થાને મુનિ-સાચા સંત એને શુભોપયોગ પંચમહાવ્રતનો રાગ જ્યારે વર્તે છે... મુનિયોગ્ય શુદ્ધપરિણતિ જ... એને તો મુનિને યોગ્ય જ... સમકિતીને શુદ્ધપરિણતિ જઘન્ય-થોડી છે, પંચમ ગુણસ્થાનમાં શુદ્ધપરિણતિ એનાથી વિશેષ છે, છઠ્ઠે એનાથી વિશેષ છે. વસ્તુ ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુનો ઉગ્ર આશ્રય લીધો છે ચારિત્રવંતે, એથી એની શુદ્ધ પરિણતિ વિશેષ ઉગ્ર છે. એ (શુદ્ધાત્મદ્રવ્યને અવલંબતી હોવાથી)... કોણ? શુદ્ધપરિણતિ. શુદ્ધપરિણતિ એટલે? અશુભરાગ એ પાપરાગ, શુભરાગ એ પુણ્યરાગ—બેયથી રહિત સ્વભાવનો આશ્રય થઈને જે શુદ્ધ વીતરાગીપરિણતિ પ્રગટે એને અહીંયા શુદ્ધપરિણતિ—શુદ્ધપર્યાય કહેવામાં આવે છે. આહાહા! કાંતિભાઈ! આવું છે આ. આહાહા! બાપુ! માર્ગ તો તારો અંતરમાં છે, બહારમાં છે નહીં. આહાહા!

અહીં તો કહે છે, મુનિને યોગ્ય જે શુદ્ધદશા.. એનો અર્થ? સમકિતીને યોગ્ય જે શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને શાંતિ પ્રગટી છે એ સમકિતીને યોગ્ય છે. શ્રાવક જેને કહીએ, સાચા હોં, આ વાડાના છે એની વાત નથી. વાડામાં તો બકરા હોય. આહાહા! આ તો આત્મા અંતર ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ ભગવાને ઇન્દ્રો અને ગણધરોની સમક્ષમાં દિવ્યધ્વનિ દ્વારા જે આત્મા વર્ણવ્યો, એ આત્મા અંદરમાં શુદ્ધ ને પૂર્ણ સ્વભાવનો ભંડાર છે. સમકિતીને એને યોગ્ય એની શુદ્ધદશા હોય છે, પાંચમાને એને યોગ્ય એની શુદ્ધદશા વિશેષ હોય છે, મુનિને એને યોગ્ય શુદ્ધદશા વિશેષ હોય છે. કારણ કે એણે દ્રવ્યનો વિશેષ આશ્રય ને અવલંબન લીધું છે. જેટલું વિશેષ અવલંબન, એટલી એની ઉગ્ર ને ઊંચી દશા. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

વિશેષ શુદ્ધિરૂપ શુદ્ધોપયોગનો હેતુ થાય છે, ત્યો. શું કહે છે? છઠ્ઠે ગુણસ્થાને, જે વસ્તુ આત્મા એને અવલંબે પ્રગટેલી શુદ્ધ પરિણતિ એ સાતમા ગુણસ્થાનનો જે શુદ્ધ ઉપયોગ એનું એ શુદ્ધ પરિણતિ કારણ થાય છે. આહાહા! આ તો અત્યારે વ્યવહાર સિદ્ધ કરવો છે ને. પર્યાયનો દાતા આત્મા નથી, એ વળી એકકોર રહી (વાત). અરે! ભગવાનનો માર્ગ બાપા! ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં પરમેશ્વરે કહ્યું એ સિવાય ક્યાંય છે નહીં. કોઈ માર્ગમાં આ માર્ગ છે નહીં. એના માર્ગની રીત જાણવી.... અનંત કાળે એણે જાણી નથી, અનંત કાળે એણે દરકાર જ કરી નથી, એમને એમ બહારમાં ને બહારમાં બાહ્યદૃષ્ટિએ ધર્મ માની બહિરાત્મબુદ્ધિમાં ગાળીને અનંત સંસાર ગાળ્યો એણે ભાઈ! કહે છે, મુનિ જે સાચા આત્મદર્શી, આત્મજ્ઞાની, આત્મધ્યાની, શુદ્ધ પરિણતિવાળા, એને જે શુભપરિણામ વર્તે છે મહાવ્રતના, એને મોક્ષનો હેતુ કહ્યો, એનો અર્થ એ છે કે એને જે શુદ્ધપરિણતિ વર્તે છે એ શુદ્ધોપયોગનું કારણ છે અને શુદ્ધોપયોગ મોક્ષનું કારણ છે. એમ લેવું છેને અહીં. આહાહા!

અને તે શુદ્ધોપયોગ મોક્ષનો હેતુ થાય છે. શાંતિથી સમજવા જેવી વાત છે આ. આ કાંઈ વાર્તા-કથા નથી. એક રાજા હતો, રાણી હતી, માંડ્યું ગપ્પા ને ઓલો ખુશી થાય સાંભળીને. ઓહોહો! શું મહારાજે આજ વાત કરી. રાવણને મારશે કાલ રામ હવે. અમારા બોટાદમાં એમ થાતું. બોટાદમાં અમે જ્યારે ૭૦માં દીક્ષા લીધી. ૭૦માં દીક્ષા, ૫૮ વર્ષ થયા. રતનશી ભાવસાર હતા. ભાઈ ઓળખે. રતનશી ત્યાં પટેલ હતાને એ ડોંકારો દેતા ડોંકારો. ૭૦ના અષાઢ સુદ પુનમની વાત છે. દીક્ષા થઈ, કંઠ સારો હતો બહુ મીઠો. પછી ત્યાં ઢાળ.. ઢાળ રાખતા. .... ઢાળ... રાસ.. એ કાંઈ શબ્દ છે, ભૂલી ગયા. એ રામરાસ જુદો ને ઢાળ (જુદો). રામરાસ જુદો. એ વાંચતા નીચે. રતનશીભાઈ માથે આવ્યા. મને કહે, મહારાજ! આપ ..... આવોને! અરે રતનશીભાઈ! હું તો એને વિકથા માનું છું. પુનમથી, ભાઈ! એ શરૂ થાય. એ પાંચમ સુધી, બસ એટલું. એકલું ઢાળ છે ને ઓલો રામરાસ.... એ તો ઢાળ વાંચે એમાં હોય શ્રીકૃષ્ણની વાત (અને) રામરાસમાં રામની વાત. બેય જુદી વાત છે. એટલે એમાં હેઠે મૂળચંદ્રજી હતા, માણેકચંદ્રજી હતા.

૭૦નું પહેલું ચોમાસુ હતું. માણેકચંદ્રજી હતા, એક ... હતા ભાવસાર. વાંચતા નહોતા પણ દીક્ષા.... બે જણ એ હતા ને ચાર અમે હતા. નીચે અમારા મૂળચંદ્રજી.... રતનચંદ્રજી આવ્યા ઉપર. હું તો ઉપર બેઠો..... કીધું, રતનશીભાઈ! આ તો બધી વિકથાઓ છે. ત્યારે કહે, તમારા ગુરુ વાંચે છે ને? ગુરુ વાંચે તોય વિકથા છે. આમ ..... મારી સામે બોલી શકે નહીં. આ તમારા ગુરુ..... હીરાજી મહારાજ પહેલા વાંચતા, પછી બંધ કરી દીધું. પછી મૂળચંદ્રજી હતા એ ગમે તે વાંચે. આ લોકરંજન ને માણસ ભેગા કરવાની કથા છે. ધર્મ શું થાય, કેમ થાય—એની વાતું એમાં ક્યાં છે? અષાઠ સુદ પૂનમ. ૭૦ની સાલની વાત છે. કેટલા વર્ષ થયા? ૭૦માં દીક્ષા હતી.

૫૭. .... આ ધર્મની વાતું મૂકીને આવી બધી લોકને રંજન કરવાની..., હવે આ તો વાત ક્યાં હતી ત્યાં? આહા!

કહે છે, અહીંયા જે પાંચમા મહાવ્રતના રાગને મોક્ષનો પરંપરા હેતુ કહ્યો, એનું કારણ એમ છે કે મુનિને મુનિયોગ્ય છદ્દે ગુણસ્થાને જે શુદ્ધ પરિણતિ ત્રણ કષાયના અભાવની વીતરાગ દશા પ્રગટ થઈ હોય છે, એ શુદ્ધપરિણતિને, પછીના સાતમા ગુણસ્થાનના શુદ્ધોપયોગને શુદ્ધ પરિણતિ કારણ કહેવામાં છે. એ કારણ એને ખરું છે અને શુદ્ધોપયોગ મુક્તિનું કારણ છે. છતાં આ રીતે આ શુદ્ધપરિણતિમાં રહેલા મોક્ષના પરંપરાહેતુપણાનો આરોપ... શું કહે છે? ઓલી શુદ્ધપરિણતિ-શુદ્ધ વીતરાગદશા છે છદ્દે, એ શુદ્ધોપયોગનું કારણ છે. સાતમાનો શુદ્ધ ઉપયોગ મુનિને અને એ શુદ્ધોપયોગ મોક્ષનું કારણ છે. એમ અહીંયા શુદ્ધપરિણતિમાં રહેલા મોક્ષના પરંપરાહેતુપણાનો આરોપ... શુદ્ધપરિણતિ પરંપરાએ મોક્ષનું કારણ છે. ભાઈ! સાક્ષાત્ મોક્ષનું કારણ શુદ્ધોપયોગ. અહીં છે એ પ્રમાણે વાતને સિદ્ધ કરી છે. સમજાણું કાંઈ? જે વાત જેમ હોય એમ સિદ્ધ થાયને? કહો, સમજાણું કાંઈ?

આત્મામાં શુદ્ધોપયોગ—પુણ્ય ને પાપના અશુદ્ધ ઉપયોગથી રહિત આત્માના આનંદનો શુદ્ધોપયોગ, નિર્મળાનંદ વીતરાગ ઉપયોગ તે મુક્તિનું કારણ છે. હવે એ શુદ્ધોપયોગનું કારણ... એ શુદ્ધોપયોગ સાતમા ગુણસ્થાને હોય. અંશે નીચે હોય એની અહીં વાત નથી. એ શુદ્ધોપયોગનું કારણ છદ્દે ભૂમિકામાં એને યોગ્ય શુદ્ધપરિણતિ વીતરાગીદશા જે છે એ શુદ્ધોપયોગનો હેતુ છે અને એ શુદ્ધપરિણતિ પરંપરાએ મોક્ષનું કારણ છે. સીધું (કારણ) તો શુદ્ધોપયોગ છે. સમજાણું કાંઈ? એ શુદ્ધપરિણતિ (સાથે) પરંપરાએ મોક્ષના કારણનો આરોપ શુભોપયોગમાં વ્યવહારે આપ્યો છે. આહાહા! લાંબુ છે. છે તો લાંબુ, પણ હવે એણે સમજવું પડશેને. આહા!

એને આવા કાળમાં ..... બાપા! આ મનુષ્ય ચાલ્યો જશે ભાઈ! આ (શરીર) તો હાડકા છે, માટી છે, એની મુદતે રહેશે, મુદત પૂરી થયે ચાલ્યો જશે, તારે કરવાનું એ જો ન કર્યું, તો આ ઈયળના અવતાર ને માણસના અવતારમાં ફેર શું? આહાહા! સમજાણું કાંઈ? કહે છે કે એ પરંપરાએ પંચમગતિનો હેતુ પાંચમા મહાવ્રતના વિકલ્પને-શુભરાગને કહ્યો, એનો આ આશય સમજવો. કે આત્મામાં વસ્તુને આશ્રયે મુનિને યોગ્ય જે શુદ્ધદશા વીતરાગી પરિણતિ-પર્યાય પ્રગટી છે તે પછીનો શુદ્ધોપયોગ એનું એ કારણ છે અને શુદ્ધોપયોગ મોક્ષનું કારણ છે. તો ખરેખર તો શુદ્ધપરિણતિ જ મોક્ષનું પરંપરા કારણ છે. એ નિશ્ચય થયું, નિશ્ચય પરંપરાકારણ. સમજાણું ભાઈ?

ઓલો રાગ વ્યવહાર છે... આનો શુદ્ધપરિણતિનો આરોપ ન્યાં નાખ્યો. નિશ્ચયથી પરંપરા હેતુ આ છે. એનો હેતુ અહીં નાખ્યો. આ પરંપરા એ વ્યવહારથી કહેવામાં આવ્યું છે. કહો,

સમજાય છે કાંઈ? ભારે વાતું ભાઈ! આવી સમજણ કરવી, શ્રદ્ધા કરવી... ઓલો તો ચાલો પાળો દયા, પાળો વ્રત ને કરો અપવાસ, એક જાત્રા કરી નાખો બે-પાંચ લાખ ખરચીને, ધર્મ થઈ જશે. ધૂળમાંય ધર્મ નથી, સાંભળને! જાત્રા લાખ કાઢ તો ધર્મ ન્યાં ક્યાં હતો? એ તો રાગ છે શુભ. એમ મહાવ્રત ને તપ કરવામાં રાગ મંદ પાડે તો શુભરાગ છે, ધર્મ-બર્મ નથી ત્યાં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એક જણનો કાગળ આવ્યો છે, કોઈકનો કાગળ આવ્યો છે કાલ. તમારો, શું કહેવાય? આ પરબડિયું. અંતર્દેશી. મહારાજ! તમે આ બધા મંદિરો કરાવો છે એ કરતા ઢૂંઢિયાને આત્મા તરફ વાળોને? અંતર નિશ્ચળ..... પ્રતિમા તો શુભરાગ છે. એમ બિચારા ઘણા લખે. પણ કોણ કહે છે? અહીં મંદિરનું કહ્યું નથી, એ તો એની મેળાએ કરે છે અને તે કહીએ છીએ કે એમાં શુભભાવ છે. પુણ્ય છે, ધર્મ નહીં. ઉપદેશ કર્યો નથી એમ નથી. આ તો કીધું નથી કે આ કરજે. ઉપદેશમાં તો આવે બધી વાત. એય! તે પણ જ્યાં નથી ત્યાં એ લોકો કરે છે. જ્યાં આગળ સાધન નથી ત્યાં કરે છે. સમજાણું? એક વિશેષ આંખમાં આવે એવું આ ફતેપુરનું થાય છે એવું લાગે છે. ઓલા આપણને તે દિ' થયું હતું. થાય તો થાય આ તો. ગામ નાનું ને જરીક ... કરે છે લોકોને થાય. .... સમવસરણ ને.... આપણે તો કંઈ કહ્યું નથી કોઈને. આહાહા! માર્ગ આવો છે અને એમાં એવું હોય, બસ એટલી વાત છે.

અને તે અત્યારે તો જુઓને! જયપુરમાં તો શિક્ષણનું જ કર્યું એકલું. એકલું શિક્ષણ ભાઈ! બાપા! શિક્ષણમાં બે-અઢી લાખ ખરચ્યા. વીસ દિ' બે હજાર માણસ બહારથી આવ્યું હતું. બે કલાક વ્યાખ્યાન ને બે કલાક શિક્ષા. તત્ત્વનો ઉપદેશ.... બસો તો અધ્યાપકો આવ્યા હતા પાઠશાળાના ભણાવનાર. મોટું વીસ દિ' રહ્યાને ત્યાં. જેઠ સુદ ૧૧થી... એ છે વિકલ્પ બીજાને સમજાવવાનો, પણ એવો અંદર (ભાવ) સમજાવવા માટે હોય છે. છે તો શુભભાવ જરી ભાઈ! આહાહા! જ્યાં જરૂર નથી ત્યાં મંદિરો કરવા, જરૂર નથી ત્યાં માનસ્તંભ કરવા, પૈસા નાખવા, બાપુ! એ કાંઈ ઠીક કહેવાય? એ ..... આમ કહીએ. આ લોકો જ્યાં જરૂર છે ત્યાં નાખે છે. આ બધા શું કહેવાય? શું કહેવાય આહાર ને પપૌરા... કેટલા મંદિરો? એકેય ઘર નહીં દિગંબરના. માનસ્તંભ, ત્રણ તો માનસ્તંભ. ચોથો કરે છે. લોકોને પૈસા... કે પૈસા નાખે તો લોકોને એમ થાય કે ઓહોહો! આ ફલાણા શેઠનું મંદિર. માન છે. આપણે તો જઈ આવ્યાને. માન માટે.... જ્યાં ન હોય દેવદર્શન આદિ ત્યાં હોય છે. પણ આ તો ૫૦-૫૦ મંદિરો ને ૪-૪ ઢગલા મોટા... આહા! દુનિયા રગડે ચડી છે, ક્યાં જશે?

અહીં તો કહે છે, મુનિ જેવા સાચા સંતને જે શુભોપયોગ આવે છે મહાવ્રતનો, એ પણ રાગ છે, એ પણ બંધનું કારણ છે, પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. સ્વરૂપના અનુભવની દશામાં ચારિત્ર વીતરાગ નિર્મળ વીતરાગદશા પ્રગટી હોય છતાં હોય છે. એ શુભોપયોગને મોક્ષનું કારણ

કહ્યું એનો હેતુ આ કે આ મુનિયોગ્ય વીતરાગદશા પ્રગટી હોય છે સાચી, એ શુદ્ધોપયોગનો હેતુ અને શુદ્ધોપયોગ મોક્ષનું કારણ છે. એને નિશ્ચય-ખરેખર કારણ (કહો), આ વ્યવહારકારણ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? સ્વાશ્રયે શુદ્ધપરિણતિ, સ્વાશ્રયે શુદ્ધોપયોગ ને સ્વાશ્રયે મુક્તિ, એમ, એ અપેક્ષાએ નિશ્ચય કહ્યું. અને આ તો પરાશ્રય વ્યવહાર. સમજાણું કાંઈ? આવો માર્ગ છે બાપા! આમાં વાદવિવાદને કાંઈ અવસરેય નથી એવી ચીજ છે. ચીજ એવી છે ત્યાં. ભગવાને કાંઈ કરી નથી. ભગવાને પોતાનું સર્વજ્ઞપણું પ્રગટ કર્યું ત્યારે વાણી દ્વારા આવ્યું કે માર્ગ આ છે. અહીં કોઈના કર્તા નથી ભગવાન. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

લ્યો, આ રીતે આ શુદ્ધપરિણતિમાં રહેલા મોક્ષના પરંપરાહેતુપણાનો આરોપ તેની સાથે રહેલા શુભોપયોગમાં કરીને વ્યવહારવ્રતને મોક્ષનો પરંપરા હેતુ કહેવામાં આવે છે. જ્યાં શુદ્ધપરિણતિ જ ન હોય... પણ જ્યાં હજી સમ્યગ્દર્શનના ઠેકાણા ન મળે, એ પુણ્યના વિકલ્પથી ધર્મ માને, મહાવ્રતના પરિણામને ચારિત્ર માને, એ તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? વાત આવી છે બાપુ! સત્ય તો આવું છે વીતરાગના ઘરનું. આહા! ઇન્દ્રો-સૌધર્મ દેવલોકના ઇન્દ્રો, ઇશાનના ઇન્દ્રો જે સ્વીકારે છે, બાપુ! આ દશા કોઈ પરચીસ-પચાસ માણસની કલ્પનાની વાત છે નહીં. આ તો અનંત તીર્થકરો... અનંત ઇન્દ્રોએ કબૂલ્યું, અનંત ગણધરોએ અનુભવ્યું, અનંત તીર્થકરોએ આ જ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

જ્યાં શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ભાન સ્વદ્રવ્યનું નથી... શુદ્ધપરિણતિ જ ન હોય ત્યાં વર્તતા શુભોપયોગમાં મોક્ષના પરંપરાહેતુપણાનો આરોપ પણ કરી શકાતો નથી. બરાબર છે? કેમ કે જ્યાં મોક્ષનો યથાર્થ પરંપરાહેતુ... ઓલો શુદ્ધપરિણતિ. શુદ્ધપરિણતિ યથાર્થ પરંપરા હેતુ છે. એ તો આ છે નહીં. જ્યાં યથાર્થ પરંપરાહેતુ પ્રગટ્યો જ નથી—વિદ્યમાન જ નથી ત્યાં શુભોપયોગમાં આરોપ કોનો કરવો? કહો, સમજાણું કાંઈ? જરી લાંબી વાત છે થોડી હવે. સમજવી તો પડશે કે નહીં એને? આહાહા! સ્પષ્ટ થયું. સ્પષ્ટ તો આ છે, સ્પષ્ટ જ છે. આહાહા! સર્વજ્ઞ ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ સીમંધર પ્રભુ મહાવિદેહમાં બિરાજે છે એ જ વાત કહે છે. પ્રભુ સાક્ષાત્ બિરાજે છે. તીર્થકર કેવળી વિદ્યમાન છે, ગણધરો, ઇન્દ્રો (સાંભળવા) જાય છે એ જ વાત આ છે. સમજાણું કાંઈ?

એવી રીતે (શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત) શ્રી સમયસારમાં (૨૦૮મી ગાથા દ્વારા કહ્યું છે કે :— લ્યો, આધાર આપે છે. ઓલીકોર છે ને?

મજ્જં પરિગ્ગહો જદિ તદો અહમજીવદં તુ ગચ્છેજ્જ ।

ળાદેવ અહં જમ્હા તમ્હા ણ પરિગ્ગહો મજ્જા । ।

ધર્માત્મા મુનિ એમ વિચારે છે કે જો પરદ્રવ્ય-પરિગ્રહ મારો હોય... એ વિકલ્પથી માંડીને... અહીં વળી પરદ્રવ્યની વાત..... વિકલ્પ છે શુભરાગ મહાવ્રતનો એ પણ અચેતન છે,

રાગ અચેતન છે, આત્માનું સ્વરૂપ નથી. આહાહા! રાગ છે ને? વિકલ્પ છે એ અચેતન છે. અચેતન એટલે ચૈતન્ય જ્ઞાનના આનંદનો અંશ નથી. ચૈતન્યના કિરણનો અંશ નથી. તો કહે છે કે જો પરદ્રવ્ય પરિગ્રહ મારો હોય... અચેતન રાગ મારો હોય તો હું અજીવપણાને પામું. આહાહા! ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાનાનંદની મૂર્તિ પ્રભુ છે. સચેત.. સચેત.. એકલું જ્ઞાન, આનંદ ચૈતન્યનો પિંડલો છે. એ ચીજમાં આ રાગનો... વસ્ત્રાદિનો તો એક કોર રાખો, મહાવ્રતનો વિકલ્પ એ ખરેખર અચેતન છે. રાગ છે માટે. કેમકે રાગ પોતે જાણતું નથી રાગને, રાગ બીજા દ્વારા જણાય છે માટે તે રાગ અચેતન છે. એ રાગને મારો માનું તો હું અજીવ થઈ જાઉં એમ કહે છે. આહાહા!

જો પરિગ્રહ પરદ્રવ્ય મારો હોય તો હું અજીવપણાને પામું. હું તો જ્ઞાતા જ છું... એ વિકલ્પ અચેતન એ મારો નહીં. આહાહા! એ તો સમ્યગ્દર્શન થયું ત્યારથી ભાન છે. પણ આ તો ચારિત્રવંત કહે છે. ચારિત્રની વ્યાખ્યા છેને આમાં? નિર્જરાની ગાથા છેને આ? નિર્જરા (અધિકાર)ની ગાથા છે સમયસારની. હું તો જ્ઞાતા છું તેથી (પરદ્રવ્યરૂપ) પરિગ્રહ મારો નથી. વિકલ્પમાત્ર દયા, દાન, વ્રતનો રાગ એ મારી વસ્તુ નથી. એ મારી હોય તો હું અચેતન થઈ જાઉં. આહાહા! શરીર-બરીર તો ક્યાંય રહી ગયું, આ (શરીર) તો માટી ધૂળ છે. અજીવપણે રહેલા માટી છે, ધૂળ છે, પુદ્ગલ છે. 'એ મારા' એમ માને તો તો જડ છો માળા. પણ રાગના ભાગને પણ મારું માનવું અજીવ થઈ જાઉં, જીવપણું ન રહે મને. હું તો જ્ઞાતા જ છું... જાણનાર-દેખનાર મારી ચીજ છે. મારામાં એ રાગાદિ કોઈ ચીજ છે નહીં. એમ આત્માને અંદર અનુભવવો જોઈએ, સ્થિરતા કરવી જોઈએ, એનું નામ મુક્તિનો માર્ગ છે. બીજો કોઈ માર્ગ નથી

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ સુદ ૯, શુક્રવાર, તા. ૨-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૧, શ્લોક ૮૦ થી ૮૨, પ્રવચન નં. ૫૬

આ નિયમસાર, વ્યવહારચારિત્ર અધિકાર છે. એમાં સાઈઠમી ગાથા, એનો ૮૦મો કળશ છે, છેલ્લો. પંચમહાવ્રતની વાત થાય છેને પંચમહાવ્રત. એનો કળશ છે.

ત્યજતુ ભવभीरुत्वाद्भव्यः परिग्रहविग्रहं
निरुपमसुखावासप्राप्त्यै करोतु निजात्मनि ।
स्थितिमविचलां शर्माकारां जगज्जनदुर्लभां
न च भवति महच्चित्रं चित्रं सतामसतामिदम् ॥८०॥

શ્લોકાર્થ : ભવ્ય જીવ... વાસ્તવિક મુનિપણાની દશા, એનું પાંચમું વ્રત કેવું હોય અને એને નિશ્ચય અનુભવ કેવો હોય—એ સહિત વાત છે. નિશ્ચયમાં અખંડ પોતાનો સ્વભાવ અતીન્દ્રિય આનંદ છે એનો અનુભવ થયેલો હોય છે, એ ઉપરાંત એને સ્વરૂપની વિશેષ રમણતા શાંતિની વીતરાગતાની થઈ હોય છે, એને એની ભૂમિકા પ્રમાણમાં પાંચમું મહાવ્રત એવો શુભરાગ-પરિગ્રહના ત્યાગનો શુભરાગ હોય છે, એને અહીં પાંચમું મહાવ્રત કહે છે. એ જીવ ભવ્યજીવ.. ભવ્યજીવ હોય છે. આત્માની શાંતિ એટલે આનંદની પૂર્ણ દશા એવી મુક્તિ એનો એ અભિલાષી હોય છે.

જીવ ભવભીરુપણાને લીધે... અને એને ચાર ગતિના ભવ એનો ભય હોય છે. મુનિ એને ચાર ગતિમાં ક્યાંય, ગતિમાં જાવું—એ ભવમાં જાવું એનો ભય હોય છે. ચાર ગતિનું પરિભ્રમણ એનો એને ડર હોય છે. સ્વર્ગ ગતિ હોય તો પણ કષાયની અગ્નિથી, સ્વર્ગના દેવો પણ કષાયના અંગારાથી બળી રહ્યા છે. ગતિમાં ક્યાંય શાંતિ નથી. એથી ધર્મી સમ્યગ્દષ્ટિ અને મુનિ... અહીં તો મુનિની વાત છે ને? ભવભીરુપણું.. કોઈપણ ભવ અને ભવનો કારણ ભાવ એનાથી એને ડર હોય છે. આહાહા! અરે! હું તો આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાધક એવો હું, એને ભવના ભાવથી ડર હોય છે.

એવા જીવો **પરિગ્રહવિગ્રહં...** વિગ્રહનો અર્થ વિસ્તાર કર્યો છે. વિગ્રહનો અર્થ. **પરિગ્રહવિસ્તારને છોડો...** વાસ્તવિક મુનિપણું જૈનદર્શનનું વીતરાગે કહેલું કેવું હોય છે એની સાચી સમજણ આપે છે. અને તે મુનિપણું અંગીકાર કરવું કે જે મુક્તિનું તાત્કાલિક કારણ છે એમ ઉપદેશમાં વૈરાગ્ય કરાવે છે. એ સમસ્ત પરિગ્રહને છોડો. મુનિ છે સાચા એને તો એક વસ્ત્રનો તાણોય હોય નહીં. સમજાય છે કાંઈ? તેથી કહ્યુંને? પરિગ્રહવિસ્તારને છોડો. પરિગ્રહનો વિગ્રહ-વિસ્તાર જેટલો બધો હોય. એક કપડાનો ટુકડો રાખે તોપણ એ મમત્વ-મૂર્છા ને પરિગ્રહ

છે અને એવો ભાવ છે ત્યાં મુનિપણું હોતું નથી. કહે છે, પરિગ્રહના વિસ્તારને છોડો. વ્યવહારનો ઉપદેશ છે ને.

અને નિરુપમ સુખના આવાસની પ્રાપ્તિ અર્થે... આમ ભવથી ભીરૂ છે અને નિરુપમ-ઉપમા વિનાનો આત્માનો આનંદ એનો આવાસ-નિવાસસ્થાન એ આત્મા છે. એનું ઘર એ આત્મા છે, અતીન્દ્રિય આનંદનું ઘર આત્મા છે, અતીન્દ્રિય આનંદ ક્યાંય બીજે નથી. અતીન્દ્રિય સુખના આવાસની પ્રાપ્તિ અર્થે **નિજ આત્મામાં અવિચળ...** પોતાનો સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, શાશ્વત આનંદ ને જ્ઞાનનો ભંડાર આત્મા, એમાં અવિચળ-ચળે નહીં એ રીતે સ્થિર થા તું. જુઓ! આ મુનિપણું. આહાહા! **સુખાકાર... શર્માકારાં.. એ ને? શર્માકારાં...** શર્મનો આકાર છે. આત્મા એ અતીન્દ્રિય આનંદનો દરિયો છે. પ્રભુ આત્મા એ પુણ્ય-પાપના રાગથી ભિન્ન અને પોતાના અતીન્દ્રિય આનંદથી અભિન્ન એવું આત્મતત્ત્વ છે. આહાહા! એવો સુખનો આકાર એટલે **(સુખમયી) ભગવાન તથા જગતજનોને દુર્લભ એવી સ્થિતિ (સ્થિરતા) કરો.** આહાહા! સાધારણ પ્રાણીને આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદમાં રહેવું મહા દુર્લભ છે. મુનિને તો, કહે છે કે સુલભ છે. એને મુનિ કહીએ છીએ. આહાહા!

જે પોતાનો અતીન્દ્રિય આનંદ સમ્યગ્દર્શનમાં અનુભવ્યો હતો, પહેલાં સમ્યગ્દર્શનમાં જાણ્યું હતું કે હું આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ(મય) છું. એમાં અવિચળસ્થિતિ... આહા! એ તો જગતના પ્રાણી-સાધારણ પ્રાણીને તો દુર્લભ છે. આહાહા! ઓહો! દુર્લભબોધિ... પહેલું તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર દુર્લભ છે. શું ચીજ છે એની ખબર નથી. બહારથી માની બેઠા... આહાહા! જેને જગતના ભવમાંથી નીકળવું છે એને તો આવી અંતરદશા આત્માની અનુભવમાં હોય છે, એ ઉપરાંત અવિચળ સ્થિતિ-સ્થિરતા આત્મામાં હોય છે. જગતજનને તો દુર્લભ છે. આહાહા! મુનિદશામાં અતીન્દ્રિય આનંદમાં મુનિ સ્થિર હોય છે. આહાહા! આ મુનિપણું. અહીં તો હજી મુનિપણાની ખબર નથી કે શું ચીજ છે. ઠીક! ચાલી નીકળ્યા. આહા!

દુર્લભ એવી સ્થિરતા કરો. આહાહા! જે વસ્તુ આત્મા આનંદનું ઘર, આનંદનું નિવાસ, અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ આત્મા છે. એનો અનુભવ કર્યો છે કે આ આત્માથી... હવે એમાં ઠર એમ કહે છે. એમાં નિવાસ કર, વાસ કર, ઠર, એનું નામ સાધુપણું છે. અને એ ચારિત્રદશા વિના-આવી ચારિત્રદશા વિના મુક્તિ નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? **અને આ (નિજાત્મામાં અચળ સુખાત્મક સ્થિતિ કરવાનું કાર્ય) સત્પુરુષોને કાંઈ મહા આશ્ચર્યની વાત નથી...** આહાહા! સંતોને વીતરાગી સંતને-વીતરાગી મુનિઓને અંતરના સ્વભાવમાં રહેવું, સ્થિર થવું એ કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. એ તો સ્વભાવની સ્થિતિ એવી છે. આહાહા! મુનિ તો છક્રે-સાતમે ગુણસ્થાને હજારો વાર આવે, ઝૂલતો હોય છે. એક દિ'માં હજારો વાર અપ્રમત્તદશા આવે છે. છક્રે-સાતમું ગુણસ્થાન. ઘડીકમાં સપ્તમે આનંદમાં લીન થઈ જાય, વળી વિકલ્પ ઉઠે એ છક્રે આવી જાય.

વળી સાતમું, વળી છઠ્ઠું. જુઓ! આ દશા. જૈનદર્શનના—વાસ્તવિકદર્શનના સંતો આવા હોય છે. આહાહા!

સત્પુરુષોને કાંઈ મહાઆશ્ચર્યની વાત નથી એમ કહે છે. અહો! જેણે આત્માને, હથેળીની રેખાને જેમ દેખે, એમ જોયો છે અંદરથી. આહાહા! સમ્યગ્દર્શનમાં, સમ્યગ્જ્ઞાનમાં પહેલેથી આત્મા આવો એવો જાણ્યો ને જોયો છે. એવા ધર્માત્માને આગળ વધીને સ્વરૂપમાં ઠરવું એ કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. એ તો સ્વરૂપ જ છે એનું. આહાહા! ધન્ય અવતાર છે ને! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છે—સત્-શાશ્વત, આનંદ ને જ્ઞાનનો એ સાગર છે આહાહા! એનામાં શરીર, વાણી, મન તો નથી, પણ દયા-દાનના વ્રતના વિકલ્પ-રાગ એ પણ સ્વરૂપમાં નથી એવી એ ચીજ છે. એ ચીજમાં—એ વસ્તુમાં વસવું... વસ્તુમાં વસવું, એવા આનંદમાં ઠરવું સત્પુરુષોને માટે કાંઈ આશ્ચર્યકારી નથી. એ જ એની દશા હોય છે એમ કહે છે. આહાહા! કહો, સમજાણું કાંઈ?

અસત્પુરુષોને આશ્ચર્યની વાત છે. આહાહા! આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે, અતીન્દ્રિય આનંદનો ગાંસડો આત્મા છે—એવી જેને ખબર નથી અને પરમાં સુખબુદ્ધિ માની છે ધૂળમાં, પુણ્યમાં, પાપમાં એવા અજ્ઞાનીઓને આત્મામાં ઠરવું એ આશ્ચર્યકારી છે, એને આશ્ચર્યની વાત છે એટલે એ કરી શકતા નથી. આહાહા! પાંચમું મહાવ્રત હતુંને નિર્ગ્રંથદશા? એને વિકલ્પ આવો હોય છે નગ્ન દશાનો. જૈનના મુનિઓ સાચા તો અંતરમાં ત્રણ કષાયના અભાવવાળા (અને) બહારમાં તદ્દન નગ્ન દશા હોય છે, એને જૈનના મુનિ કહેવામાં આવે છે. એકલા નગ્ન પણ નહીં, અને એકલા ત્રણ કષાયનો અભાવ થયો હોય અને શરીરમાં વસ્ત્ર આદિ રહે એમ પણ નહીં. એવી દશા છે ભાઈ! વીતરાગ પરમેશ્વરની એ આજ્ઞા છે એમ એણે પહેલી ઓળખાણ કરીને માનવું જોઈએ. ૮૦મો કળશ. એકસઠમી ગાથા. સમિતિની વાત આવી હવે. ઈર્યાસમિતિ. મુનિને ઈર્યાસમિતિ (હોય છે). આત્માના ભાન સહિત, નિશ્ચય સમિતિ સહિત વ્યવહારસમિતિ કેવી હોય એની વાત છે. આહાહા! એકસઠ ગાથા.

પાસુગમગ્ગેણ દિવા અવલોગંતો જુગપ્પમાણં હિ ।

ગચ્છહ્ પુરદો સમણો ઈરિયાસમિદી હવે તસ્સ ॥૬૧॥

નીચે હરિગીત મૂળ ગાથાનું.

અવલોકી માર્ગ ધુરાપ્રમાણ કરે ગમન મુનિરાજ જે

દિવસે જ પ્રાસુક માર્ગમાં, ઈર્યાસમિતિ તેહને. ૬૧.

એની ટીકા : અહીં (આ ગાથામાં) ઈર્યાસમિતિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.

જે પરમસંયમી... પરમસંયમી મુનિ એમ પહેલું લીધું છે. એને આવી વ્યવહારસમિતિ હોય છે. નીચે અર્થ કર્યો છે. પરમસંયમી મુનિને (અર્થાત્ મુનિયોગ્ય શુદ્ધપરિણતિવાળા મુનિને)...

આહાહા! સાધુને યોગ્ય એને વીતરાગતા અતીન્દ્રિય આનંદની દશા પ્રગટી છે, શુદ્ધતા-પવિત્રતા પ્રગટી છે, ડુંગરમાંથી પાણી ઝરે મીઠાં, એમ ભગવાન આત્મા આનંદનો ડુંગર એમાંથી અતીન્દ્રિય આનંદના ઝરણાં જેને વહે છે. એવી શુદ્ધપરિણતિ, શુદ્ધદશાવાળા મુનિને... શુદ્ધપરિણતિની સાથે... એવી આનંદની શુદ્ધદશાની સાથે વર્તતો સહચર-સાથે રહેનાર જે (હઠ વગરનો) ઈર્યાસંબંધી... સહજ એવો વિકલ્પ હોય છે, હઠ નથી હોતો ત્યાં. (-ગમનસંબંધી, ચાલવાસંબંધી) શુભોપયોગ... એને શુભોપયોગ હોય છે, છે પુણ્યભાવ, વ્યવહારસમિતિ. નિશ્ચય આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદની શુદ્ધદશાની ભૂમિકા પ્રગટી છે, એને આવો શુભ ઉપયોગ હઠ વગરનો હોય છે. વાતે વાતે ફેર બહુ. અત્યારની શૈલી અને વીતરાગનો માર્ગ બધો ફેરફાર.. ફેરફાર.. તે વ્યવહાર ઈર્યાસમિતિ છે. કોણ? જેને આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદનું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ્યું છે અને અતીન્દ્રિય આનંદ સહિત શુદ્ધદશા પ્રગટી છે, વીતરાગી આનંદાદિ દશા પ્રગટી છે, એને ગમન સંબંધી શુભોપયોગ રાગની મંદતાનો ભાવ હોય છે, એને વ્યવહારસમિતિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

શુદ્ધ પરિણતિ ન હોય... જ્યાં આગળ શુદ્ધદશા-વીતરાગદશા જ પ્રગટી નથી. ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ શુદ્ધ આનંદનો ધામ એમાંથી આનંદનો પ્રવાહ શુદ્ધપરિણતિ તરીકે થયો જ નથી જેને, ત્યાં શુભોપયોગ હઠ સહિત હોય છે... એમ જોઈને ચાલવાનો શુભોપયોગ હોય એને-અજ્ઞાનીને, પણ હઠવાળો હોય છે. હઠ (સહિત હોય) એને તો વ્યવહારસમિતિ પણ કહેતા નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? તે શુભોપયોગ તો વ્યવહાર સમિતિ પણ કહેવાતો નથી. (આ ઈર્યાસમિતિની માફક અન્ય સમિતિઓનું પણ સમજી લેવું.) એમ ભાષા સમિતિ, એષણા, આદાનનિક્ષેપ, પ્રતિષ્ઠાપન એમાં શુભ ઉપયોગ હોય છે એને, પણ એવી શુદ્ધપરિણતિ સહિત શુભ ઉપયોગ સહચર હોય છે. આત્માના શુદ્ધતાના ભાનમાં શુદ્ધતા પરિણતિરૂપ વીતરાગ છૂંકે ગુણસ્થાનને યોગ્ય-એને યોગ્ય જે વીતરાગદશા શાંત.. શાંત.. શાંત.. એવી દશા અંતરમાં અવિકારી પ્રગટી છે, એને આવો શુભોપયોગ હોય ગમનસંબંધી (તો) વ્યવહારસમિતિ કહેવાય. છે એ પુણ્યબંધનું કારણ. પણ એવું હોય છે. જેને શુદ્ધનું કાંઈ સમ્યગ્દર્શનનું ભાન નથી, સમ્યક્ ચારિત્ર શું એની પણ ખબર નથી, એવાને ઈર્યાસમિતિમાં શુભભાવ હોય એ હઠવાળો હોય છે. મિથ્યાત્વ સહિત તેને પુણ્ય બંધાય. મિથ્યાત્વનું મોટું પાપ સાથે હોય છે. આહાહા!

નિશ્ચય સત્ય શું છે એ રહી ગયું, વ્યવહારના ઢસરડા ખોટા રહી ગયા એકલા. આહાહા! માર્ગ તો વીતરાગનો, આ તો પરમેશ્વરનો માર્ગ છે. સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક પ્રભુએ જોયા, એવી વીતરાગદશા સહિતનું કેવળજ્ઞાન એની વાણીમાં તો આ આવ્યું બાપુ! મુનિપણની દશા. આહાહા!

શ્રોતા : હઠ સહિત ..... નિશ્ચયમાર્ગ.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : નિશ્ચય ન હોય તો કાંઈ છે નહીં સાચું. મીંડા છે, રણમાં પોક મૂકવા જેવું.

શ્રોતા : ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : શું કહે છે? અહીં આત્માની વાત છે. .... વાત ક્યાં છે? એ સંગેય ખોટો અને ઓલાય ખોટા. ખોટેખોટાની વાત નથી અહીં. આ તો આત્માનો સ્વભાવ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે વીતરાગ કેવળજ્ઞાની તીર્થંકરદેવે કહ્યો અને એમણે તો પ્રગટ કર્યો પૂર્ણ. અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય ને અનંત દર્શન—અનંત ચતુષ્ટય પ્રગટ થયા એને—પ્રભુને. એમણે કહ્યું કે જેને આત્મદર્શનનું ભાન છે (એ એમ માને છે) કે આત્મ શુદ્ધ ચૈતન્ય છું. રાગનો વ્યવહાર વિકલ્પ ઈર્ષ્યાનો આવે એનો હું કર્તા નથી. આહાહા! ઈર્ષ્યાસમિતિનો શુભભાવ આવે જોઈને ચાલવાનો, એ મારું કર્તવ્ય નથી, પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. આવી વાત છે. શું થાય?

જે પંથે ગણધરો ગયા, જે પંથનો સ્વીકાર ઇન્દ્રોએ કર્યો, જે પંથે મહા ચક્રવર્તીઓ ચક્રવર્તીના રાજ છોડી, આહાહા! બળખો જેમ છોડે એમ છન્નું હજાર સ્ત્રી છૂટી (અને) અંતરના અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમવા લાગ્યા પ્રભુ આત્મામાં. એવું મુનિપણું, આહાહા! ધન્ય અવતાર! એ દશા આવ્યા વિના એને મુક્તિ હોઈ શકે નહીં. પણ એના પહેલા એનું ભાન તો હોવું જોઈએને. કેવું મુનિપણું, કેવું સમકિત, કેવું જ્ઞાન, કોને ચારિત્ર કહેવું, કોને વ્યવહાર કહેવું, કોને નિશ્ચય કહેવો—(એની) કાંઈ ખબર વિના એ તો બધા રખડવાના રસ્તા છે ચાર ગતિના. પરમસંયમી મુનિઓને... પહેલો શબ્દ એ લીધો. કેમકે ઓલો વ્યવહારસમિતિની વાત છેને ઈર્ષ્યાની? પણ હોય કોને વ્યવહાર? કે પરમસંયમી મુનિને. જેને આત્મા સમ્યગ્દર્શન શું એની ઓળખાણ, ભાન નથી એને, વ્યવહારથી આમ જોઈને ચાલે ને આ કરે એ બધા શુભભાવ હઠવાળો છે મિથ્યાત્વ સહિત. આહાહા!

એવા પરમસંયમી મુનિને... અંતરમાં તો શુદ્ધતા ઘણી પ્રગટી છે, ત્રણ કષાય અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય—ત્રણનો જેને અભાવ વર્તે છે, એવા મુનિને ગુરુયાત્રા... લ્યો આવ્યું. પુદ્ગલયાત્રા હતુંને ઓલું? પુદ્ગલયાત્રા... પુદ્ગલ વિના યાત્રા થઈ શકે નહીં. આવુંને આવું. આ ગુરુયાત્રા. ધર્માત્મા સંત સાચા આત્મજ્ઞાની, ધ્યાની આનંદમાં રહેનારા એને પણ વિકલ્પ ગુરુ પાસે જવાનો આવે છે. પોતાના ગુરુ હોય, આનંદ વિશેષ (હોય), ગુણમાં અધિક (હોય), એની પાસે જવાનો વિકલ્પ હોય છે. એ વિકલ્પ શુભ છે. એ ગમનમાં એને શુભભાવ હોય છે કે જોઈને ચાલવું.

દેવયાત્રા (દેવ પાસે જવું)... સાક્ષાત્ પરમાત્મા બિરાજતા હોય એના દર્શન કરવા જવું હોય કે દેવજાત્રા... સર્વજ્ઞ પરમાત્માની સાચી વીતરાગમૂર્તિ વીતરાગ એવા તીર્થાદિમાં જવું હોય. વગેરે પ્રશસ્ત પ્રયોજનો..., લ્યો. એ બધા પ્રશસ્ત પ્રયોજન છે, શુભરાગના પ્રયોજન છે. ગુરુ પાસે

વાંચણી લેવા જાવું, બે-પાંચ ગાઉ છેટે હોય તો. વિગેરે (કારણે) ગમન કરવું. છે આ પરમસંયમી સંત પોતે, એને આવો શુભોપયોગનો ભાવ આવે છે. એવા પ્રશસ્ત પ્રયોજનનો ઉદ્દેશ રાખીને એક ધોંસરા જેટલો માર્ગ જોતો જોતો... આમ આમ નજર રાખે બહાર કે કોઈ જીવજંતુ ન હોય. શુભ ઉપયોગ છેને અહીંયા? આહાહા!

એક ધોંસરા જેટલો માર્ગ જોતો જોતો સ્થાવર તથા જંગમ પ્રાણીઓની પરિરક્ષા (સમસ્ત પ્રકારે રક્ષા) અર્થે... એમ. પ્રાસુક માર્ગ—જેમાં કોઈ જીવજંતુ ન હોય એવા માર્ગે મુનિ ગમન કરે છે. નીચે વનસ્પતિ હોય, હરિતકાયનો જીવ હોય, ત્રસ કીડી, મકોડા... ખપેડિયું થાય છે ઉડતી, ઝીણી ઝીણી ખપેડી. એવા જ્યાં હોય ત્યાં મુનિ વિહાર ન કરે, એમાં ગમન ન કરે. નિર્દોષ માર્ગ હોય, જે અચેતન થઈ ગયું હોય, માણસના પગથી બધું મર્દન થઈને અચેતન થયેલું હોય, એમાં મુનિ ઈર્યાસમિતિ (સહિત) ગમન કરે. આહાહા! સ્થાવર એકેન્દ્રિય પ્રાણી હોં. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયરો ને વનસ્પતિ—એ પાંચ એકેન્દ્રિય સ્થાવર જીવ છે. એની પણ હિંસા ન થાય એમ ચાલે. દિશાએ જંગલમાં જાવું હોય, પણ જ્યાં લીલોતરી ઉગી હોય ત્યાં જંગલ ન જાય. એ ૬પમાં આવશે. આહાહા! હેઠે આ વનસ્પતિ જુઓને! ચોમાસામાં તો કેટલી જામી હોય! આહાહા! એમાં ન જાય. જ્યાં વેળુ હોય, વેળુના નાળા આદિ ખાલી પાણી વિનાના ત્યાં જાય. એ ત્યાં ગમન કરે, અહીં ગમન ન કરે. એ પ્રાણીની રક્ષા અર્થે એટલે એને દુઃખ ન થાય એ અપેક્ષા. રક્ષાની વ્યાખ્યા આટલી.

દિવસે જ ચાલે છે... રાત્રે મુનિ ન ચાલે. રાતે આ તો કલાક-કલાક, બબ્બે કલાક અંધારામાં (ચાલે કે) ઉનાળો છે, ઝટ પહોંચી જઈએ ચાને (સમયે). આહાહા! આ તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન વિનાના વ્યવહારના પણ ઠેકાણા ન મળે. તમે તો બહુ જોયું હશેને બધું, નહીં? રાત્રે વહેલા ઉઠે, ચૈત્ર મહિને તડકો થાય, ઝટ પહોંચી જઈએ નહીં તો ચાને પાછું મોડું થશે. તારા વ્યવહારનાય ઠેકાણા નથી. નિશ્ચય તો છે જ નહીં, (પણ) જ્યાં વ્યવહારના ઠેકાણા નથી. એને સાધુ, કુસાધુને સાધુ માનવા જેવી માન્યતા છે. આહાહા! આવો માર્ગ સંતોનો છે. સર્વજ પરમેશ્વર તીર્થકરદેવના માર્ગનું આવું છે, બીજે તો ક્યાંય છે નહીં. છે નહીં બીજે ક્યાંય. દિવસે જ ચાલે છે. તે પરમશ્રમણને ઈર્યાસમિતિ હોય છે. દેખો! પદ ત્યાં લીધું. ત્યાં પણ શબ્દ છે હોં. ‘પરમસંયમી’ છે પહેલું? ન્યાં પાછું પરમશ્રમણ છે. ટીકામાં છે. પરમશ્રમણ એટલે એકલા અજ્ઞાનીને આવું હોય, એ નહીં. આહાહા! જેને શુદ્ધભાવ પ્રગટ્યો છે, વીતરાગદશા જેણે અંતરમાં અનુભવી છે ને પ્રગટી છે, એવાને આવો વ્યવહાર ઈર્યાસમિતિ હોય છે. (આ પ્રમાણે) વ્યવહારસમિતિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું. પાઠમાં હતું એ. હવે નિશ્ચયની વાત કરે છે પાછી એની સાથેને સાથે.

હવે નિશ્ચયસમિતિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે... સાચી સમિતિ આને કહીએ. જોઈને ચાલવાનો વિકલ્પ તો ઉપચાર, વ્યવહાર સમિતિ છે, પુણ્યબંધનું કારણ છે એ તો, એ ધર્મ નથી. વ્યવહારસમિતિ પણ ધર્મને ધર્મ નથી, શુભભાવ છે. હવે નિશ્ચયસમિતિ. નિશ્ચયસમિતિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. અભેદ-અનુપચાર-રત્નત્રયરૂપી માર્ગે પરમધર્મી એવા (પોતાના) આત્મા પ્રત્યે સમ્યક્... દેખો! ઓલો વ્યવહારી બહાર ચાલે છેને બાહર માર્ગમાં? તો હવે નિશ્ચયવાળો અભેદ-અનુપચાર રત્નત્રયરૂપી માર્ગે (ચાલે છે). આહાહા! શબ્દોને સમજવા કઠણ એક તો. અભેદ અનુપચાર... આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ એનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર નિર્વિકલ્પસ્વભાવને આશ્રયે થાય એને અભેદ રત્નત્રય કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અભેદ કહો કે અનુપચાર કહો. ઉપચાર નહીં. રત્નત્રયરૂપી માર્ગે... આહાહા! અંતરના સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ચૈતન્યની સમ્યગ્દર્શન દશા, શુદ્ધ ચૈતન્યની સમ્યગ્જ્ઞાન-સ્વસ્વસંવેદન જ્ઞાનની નિર્મળદશા અને સ્વરૂપમાં રમણતારૂપ વીતરાગી ચારિત્ર—એવા માર્ગમાં જે આવે, રમે છે એને નિશ્ચય સમિતિ કહીએ. આહાહા!

અભેદ અનુપચાર રત્નત્રય... ઓલો પૃથ્વીમાં બહારમાં ધોંસરા પ્રમાણે જોઈને ચાલે (કે જેથી) કોઈ જીવને-પરજીવને દુઃખ ન થાય. એ શુભ ઉપયોગ, પણ કોને એ હોય? કે અંતરમાં જેને અભેદરત્નત્રય વસ્તુ ભગવાન આત્મા, આત્મા પ્રભુ પોતે સચ્ચિદાનંદ એનું જેને સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન-ચારિત્ર થયું છે, આત્માનો સાક્ષાત્કાર જેને થયો છે. એ રત્નત્રયરૂપી માર્ગે... એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની જે પરિણતિ એ માર્ગમાં ગતિ કરે, એમ કહે છે. પરમધર્મી એવો જે આત્મા, એમ. રત્નત્રયરૂપી માર્ગે પરમધર્મી એવા (પોતાના) આત્મા પ્રત્યે સમ્યક્ 'ઈતિ' (ગતિ) અર્થાત્ પરિણતિ... આત્માની સમ્યક્ શુદ્ધદશા એને સાચી સમિતિ કહેવામાં આવે છે, એને સંવર ને નિર્જરારૂપ સમિતિ કહેવામાં આવે છે. ઓલો શુભ(ભાવ) જે હતો જોઈને ચાલવું, એ તો પુણ્યબંધનું કારણ (એવો) શુભોપયોગ હતો. સમજાણું કાંઈ? હજી વાત સમજતા પકડાય નહીં. આહાહા!

શુદ્ધભાવની પરિણતિ છે ને? એની સાથે આ શુભ છે. સમિતિ નથી? ઉપયોગ ઈર્ષ્યો નથી અંદર. શુદ્ધપરિણતિ નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગમાં આત્માને જોડે છે, એમાં ચાલે છે, ગતિ કરી છે, અંતઃસમિતિ. અને સાથે આ શુભોપયોગ હોય છે. આ વ્યવહાર છે, આ નિશ્ચય છે. નિશ્ચય એ ધર્મ છે ને વ્યવહાર એ પુણ્ય છે. આવી વાત છે. ઓલો ચાલે બહારમાં માર્ગને જોઈને (અને) આ અંતરના માર્ગમાં જોઈને ચાલે છે. પોતાના આત્મા પ્રત્યે સમ્યક્ ગતિ, એમ અર્થાત્ પરિણતિ—શુદ્ધદશા એને સમિતિ સાચી કહેવામાં આવે છે. હવે એની તો ગંધેય ન મળે અને વ્યવહાર સમિતિમાં આ છે ને આ છે, વિધિ કરો. વિધિએ ધર્મ કરો, વિધિએ જોઈને ચાલો. પણ કોને? મિચ્છામિ દુક્કડમ્, એ આવે છે એ તો. એ શુભભાવ જ હજી અવિધિ છે નિશ્ચયથી. ઝીણી વાત

છે. ઇચ્છા... વિધિથી કરવું, અવિધિ ન થવા દેવી, ખમાસમણામાં ફલાણા પ્રત્યે... અરેરે! મજૂરી કરી કરીને મરી જાય. પુણ્યબંધનાય ઠેકાણા ન મળે. મિથ્યાત્વ સહિત છે ને? અહીં તો ભગવાન આત્મા પોતાના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, વીતરાગી પરિણતિમાં પ્રવર્તે છે, એનો આત્મા સમ્યક્ ગતિરૂપે પરિણમ્યો એને સમિતિ કહેવાય છે. એ સાચી સમિતિ છે, સંતોની સાચી સમિતિ. આહાહા!

શ્રોતા : આપણે ભાવનું કામ છે, ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આવું હોય ત્યાં આવું હોય જ. ઠરી ન ગયું હોય એને. કહેતા હતાને, નિશ્ચય હોય પછી એને શું વાંધો? અરે! જેને વીતરાગતા પ્રગટી નથી પૂર્ણા, તેને આવું હોય તે એવો શુભ વિકલ્પ આવે જ. નહીંતર તો વીતરાગ કેવળી થઈ ગયો હોય. કીધુંને, ગુરુ પાસે જવું, દેવ પાસે જવું. આવી ગયુંને. એ માટેનો ભાવ આવે જ. જાણે કે આ શુભરાગ છે. એ વ્યવહાર આવી દશા છે. જોકે જ્ઞાની તો વ્યવહારથી મુક્ત છે, પણ એ મુક્તદશામાં આવો એક પર વિકલ્પ છે એવું એ જાણે છે. આહાહા! ભારે વાત. લ્યો, મુનિને શુભ ઉપયોગ હોય છે. એકકોર કહે કે સમકિતી નિશ્ચયમાં લીન, વ્યવહારથી મુક્ત છે. એ રાખીને આ વાત છે. આહાહા! પણ વાત એ કે આ આત્મા શું ચીજ છે એની ખબર ન મળે. આત્મા એટલે એક કાંઈ છે, બસ. પણ કોણ છે અંદર એ? અનંત આનંદનો ધામ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ છે એ. આહાહા! મહાપ્રભુની તો ખબર ન મળે અને ભગવાનની ઓળખાણ કરવા નીકળ્યા બહારમાં. આવી જેને નિશ્ચય દશા હોય છે સમિતિની, એને ઓલો વ્યવહાર હોય છે. અથવા...

શ્રોતા : પરમધર્મી એટલે આત્મા....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ના, ના, પરમધર્મી એવો પોતાનો આત્મા, એમ. હા, એ વસ્તુ. ધર્મી એટલે ધર્મનો ધરનાર. એવો આત્મા-પોતાના આત્મા પ્રત્યે સમ્યક્ પરિણતિ છે. ધર્મી તો ત્રિકાળી વસ્તુ છે, પણ એની પરિણતિ છેને આ? વીતરાગ પરિણતિ વર્તમાન. પરમધર્મી પ્રત્યે ગતિ (એટલે) પરિણતિ, એમ. એના તરફના વલણવાળી દશા. અને શુભભાવની દશા પર તરફના વલણવાળી છે એમ કહેવું છે. આહાહા!

કોઈ કહે, પણ આવું અમારે સમજીને શું કામ છે? તારે સમકિત શું, સાધુપણું શું, સંવર-નિર્જરા શું, નવ તત્ત્વને બરાબર જાણવા પડશે કે નહીં? નવ તત્ત્વમાં સંવર-નિર્જરા કોને કહેવી? એ મુનિપણું એટલે સંવર-નિર્જરા. એની જેની હજી નવ તત્ત્વની ખબર નથી.... એકલો આત્મા અંદર તારવીને જુદો પાડીને અનુભવવો, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. આહાહા! નવ તત્ત્વના અંદરમાં હજી એના ઠેકાણા ન મળે, વીતરાગ કહે છે એ રીતે હોં. અને વીતરાગ સિવાય બીજી વાત ક્યાંય છે નહીં કોઈ ધર્મમાં. આ વાત ક્યાંય હોઈ શકે નહીં ધર્મમાં. બધા કલ્પનાએ બધી વાત કરી છે, વીતરાગ સર્વજ્ઞ સિવાય. સમજાણું કાંઈ?

નિજ પરમતત્ત્વમાં લીન સહજ પરમજ્ઞાનાદિક પરમધર્મોની સંહતિ... લ્યો, (-મિલન, સંગઠન)... એકાકાર થવું. પરમજ્ઞાનાદિ સ્વ પરમધર્મો એ તરફ એમાં એકાકાર થવું. ઓલો 'આત્મા પ્રત્યે' હતુંને પહેલું? આમાં 'પરમધર્મો પ્રત્યે' એમ આવ્યું. ઓલું ધર્મી પ્રત્યે હતું, આ ધર્મ પ્રત્યે. સ્વભાવવાન પ્રત્યે પરિણતિ હતી, આ સ્વભાવમાં પરિણતિ, એમ કહે છે. ધર્મ છે ને? નિજપરમતત્ત્વમાં લીન એવા સહજ પરમજ્ઞાનાદિક પરમધર્મો, એમ. ઓલો પરમધર્મી હતો, અને અહીં સહજ પરમજ્ઞાન આદિ પરમધર્મો એની સંહતિ-મિલન-સંગઠન-સ્વભાવની એકતા, એને સમિતિ કહે છે. આહાહા! તે સમિતિ છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચય અને વ્યવહારરૂપ સમિતિભેદો જાણીને... જુઓ! બેને બરાબર જાણે કે નિશ્ચય સત્ય આ છે, વ્યવહાર ઉપચાર આ છે. તેમાં (-તે બેમાંથી)... જુઓ! હવે. પરમનિશ્ચયસમિતિને ભવ્ય જીવ પ્રાપ્ત કરો. ઠીક! અધિકાર વ્યવહારનો છે. વ્યવહાર પ્રાપ્ત કરવો નહીં, વ્યવહાર આવી જાય છે. તેથી આકરું લાગેને. આ મુનિ છેને, અધિકાર વ્યવહારનો ચાલે છે. ન્યાં ભલે.... પણ એ વ્યવહાર નિશ્ચયને સમજાવવા ને નિશ્ચયમાં સ્થિરતા હોય એને માટે વ્યવહાર છે. નિશ્ચયને પ્રાપ્ત કરવું છે, વ્યવહારને પ્રાપ્ત કરવું નથી. વ્યવહાર તો વચમાં આવી જાય છે. આરે ભારે વાત! આ તો જેને સંસારનો ડર લાગ્યો છે ચાર ગતિનો. ક્યાંય સુખ નથી, સ્વર્ગમાં કે શેઠાઈમાં ધૂળમાં. સુખ આત્મામાં છે એવી જેને રુચિ ને ગરજ થઈ હોય, એને મુનિપણું કેવું હોય એને પાળવાનું એને સમજવું જોઈશે. અને આ મુનિપણાની આવી દશા ન હોય ને મુનિપણું માનવું, તો માનનારને પણ મિથ્યાત્વ લાગે છે. સમજાણું કાંઈ?

ઓલો તો મિથ્યાત્વી છે, એને મુનિપણું નથી ને (પોતાને મુનિ) માને છે. પણ એને જે મુનિપણું માને કે મુનિ છેને, સાધુ છેને. પાંચમા આરાના ઉત્કૃષ્ટ ન હોય ભલે, પણ સાધુ છે ને? સાધુ જ નથી, સાંભળને! દૃષ્ટિ જ મિથ્યાત્વ છે. રાગથી, ક્રિયાથી ધર્મ માને છે અને એ રાગના વ્યવહારનાય ઠેકાણા નથી. એ નિશ્ચય ને વ્યવહાર બેયથી ભ્રષ્ટ છે. આહાહા! આકરું કામ બાપુ! જગત સાથે ઊભા રહેવું (અને) વીતરાગી માર્ગમાં રહેવું. તેમાં-બેમાંથી પરમનિશ્ચયસમિતિ, પાછી. વ્યવહારને પરમ તો..... પરમનિશ્ચયસમિતિને ભવ્યજીવ પ્રાપ્ત કરો. ઓહો!

(હવે ૬૧મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ચાર શ્લોક કહે છે :) ૬૧મી ટીકાનો પહેલો ૮૧મો કળશ.

इत्थं बुद्ध्वा परमसमितिं मुक्तिकान्तासखी यो

मुक्त्वा संगं भवभयकरं हेमरामात्मकं च ।

स्थितित्वाऽपूर्वं सहजविलसच्चिच्चमत्कारमात्रे

भेदभावे समयति च यः सर्वदा मुक्त एव ॥८१॥

હવે અહીંયા આવ્યું છે દેખો!

શ્લોકાર્થ : આ રીતે મુક્તિકાન્તાની (મુક્તિસુંદરીની) સખી... તારી પૂર્ણ આનંદદશા એવી મુક્તિ, પૂર્ણ આનંદદશા એવી સિદ્ધદશા, એની સખી પરમસમિતિ નિશ્ચય.. આહા! એની બેનપણી છે આ. મુક્તિકાન્તા-પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ સિદ્ધદશા, એની બેનપણી આ નિશ્ચય સમિતિ છે. સ્વરૂપમાં એકાકાર થઈને પરિણમવું, વીતરાગદશાપણે આત્મામાં લીન થવું અથવા અનંત ધર્મો-સ્વભાવમાં લીન થવું એવી પરમસમિતિને જાણીને જે જીવ ભવભયના કરનારા, લ્યો. હેમરામાત્મકં.. છે ને? હેમ એટલે સોનું અને રામા એટલે સ્ત્રી. ભવભયના કરનાર કંચનકામિનીના સંગને છોડીને... આહાહા! ‘કંચન અને કામિની ચોકી આડી’ આવે છે ને? ‘ચોકી આડી શ્યામની, રામની રમતને તે જ લૂંટે.’ નરસિંહ મહેતા કહે છે. વ્યવહારે.... આ વાત ન્યાં ક્યાં છે? ‘કંચન ને કામિની ચોકી આડી શ્યામની, રામની રમતને તે લૂંટે. અહીં તો, સંગ ન કરવો એટલી વાત છે. કંચન આદિ પરિગ્રહ, એમાં કંચન, વસ્ત્ર આદિ એ બધું આવ્યું અને કામિની એટલે સ્ત્રી એના સંગને છોડી દઈને (એટલે) તે તરફના વલણના ભાવને છોડી દે. આહાહા!

અપૂર્વ, સહજ વિલસતા... હવે એને છોડીને જાવું ક્યાં? અપૂર્વ સહજ વિલસતા-પ્રકાશતા... આહાહા! સહજાનંદ ભગવાન અભેદ ચૈતન્યચમત્કારમાત્રમાં... દેખો! ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ, જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ પ્રભુ એવો અભેદ એકરૂપ એમાં સ્થિત રહી... એમાં સ્થિત રહી (તેમાં) સમ્યક્ ‘ઈતિ’ (-ગતિ) કરે છે અર્થાત્ સમ્યક્પણે પરિણમે છે, તે સર્વદા મુક્ત જ છે. તે મુક્ત જ છે કહે છે. આહાહા! ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં એવું ચૈતન્યચમત્કારમાત્રમાં... અભેદ ચૈતન્યચમત્કારમાં, એમ. ભેદ નહીં એમાં એકરૂપ ત્રિકાળ સ્થિત રહી સમ્યક્ ગતિ કરે-પરિણતિ કરે-શુદ્ધરૂપે થાય, તે સર્વદા મુક્ત જ છે.

રાગ રહિત એની પરિણતિ થઈ એ મુક્ત જ છે કહે છે. આહાહા! સર્વદા મુક્ત જ છે. પાછું, ‘મુક્ત જ.’ સર્વદા મુક્ત એવ.. મુક્ત જ છે. મુક્ત.. ઓલું સમકિતીમાં આવે છે ને? સમયસાર કળશમાં. (અહીં), ચારિત્રવંત મુક્ત કલ્પો, ત્યાં સમકિતીને મુક્ત કલ્પો છે. આહાહા! આ વાત સાંભળવી પણ એને કદાચ કંટાળા જેવી લાગે. આ શું કહે છે? ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં પ્રવેશ કરીને શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટ કરવી એ જીવ મુક્ત છે કહે છે. દ્રવ્ય ને ગુણ તો મુક્ત હતા, પરિણતિએ વીતરાગતા પ્રગટ કરી, એ મુક્ત થઈ ગઈ. સમજાણું કાંઈ? દ્રવ્ય એટલે આત્મા અને ગુણ એટલે શક્તિઓ એ તો મુક્ત જ છે. પર્યાયમાં રાગની એકતા હતી એ તૂટીને સ્વભાવ સાથે એકતા થઈ અને શુદ્ધદશા થઈ, મુક્ત જ છે. પર્યાયમાં મુક્ત છે. આરે! વ્યવહાર સમિતિનો અધિકાર અને આ કળશો આવા નાખ્યા. ઓલો માંડ વ્યવહારનો અધિકાર આવ્યો ત્યાં વળી આ કહ્યું ભેગું. નિશ્ચય વિના વ્યવહાર નથી એ સિદ્ધ કરવું છે અહીં તો. ૮૨.

जयति समितिरेषा शीलमूलं मुनीनां

त्रसहतिपरिदूरा स्थावरणां हतेर्वा ।

એનાથી પણ દૂર છે. સ્થાવરણાં..

भवदवपरितापक्लेशजीमूतमाला.. ક્લેશરૂપી મેઘમાળા..

भवदवपरितापक्लेशजीमूतमाला

सकलसुकृतसीत्यानीकसन्तोषदायी ॥८२॥

આહાહા! જે ચારિત્ર સમિતિ નિશ્ચય... અહીં તો એ કીધું છે. આત્મા અનંત આનંદનો સાગર એ આત્મામાં શુદ્ધપરિણતિ અથવા ધર્મમાં-એના ધર્મોમાં એકાગ્રતાની પરિણતિ... જે (સમિતિ) મુનિઓને શીલનું (ચારિત્રનું) મૂળ છે... એ ચારિત્રનું મૂળિયું છે. આ નિશ્ચય સમિતિ હોં. માણસ શાંતિથી સ્વાધ્યાય પણ કરતા નથી. એમને એમ હાંક્યે જાય. વાંચે તો વાંચે..... ધૂળેય નથી કાંઈ એમાં. એક-એક ગાથા વાંચે તો ખબર પડે કે આ બધું તારું ઊંધું છે. અરે! આવા અવસરમાં, આવા કાળે મનુષ્યભવમાં ભવના અભાવની વાતું ન બેસે અને ન સમજે, તો શું કર્યું એ? બાકી તો બધા ઢોરેય કરે છે ખાવું-પીવું. અહીં તો કહે છે, જે સ્વરૂપ આત્માનું ભગવાન આત્મા અથવા એના ધર્મો આનંદાદિ, એમાં જે એકાકાર થઈને પરિણમે છે એને નિશ્ચય સમિતિ કહીએ, જે નિશ્ચય સમિતિ ચારિત્રનું મૂળ છે એટલે એ જ ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ?

જે ત્રસ જીવોના ઘાતથી તેમજ સ્થાવર જીવોના ઘાતથી સમસ્ત પ્રકારે દૂર છે... એક પૃથ્વીનો એકેન્દ્રિય જીવ પણ હણાય એનાથી પણ આ સમિતિ દૂર છે. પાણીનું એક બિંદુ. અસંખ્ય જીવ એક બિંદુમાં. કહે છે કે મુનિને માટે પાણી કર્યું હોય ને લે, એમ છે નહીં. દૂરવર્તી છે સમિતિ... આહાહા! આ ઈર્ષ્યાની વાત છે, પણ બધી સમિતિમાં નીકળે છે. જીવોના ઘાતથી સમસ્ત પ્રકારે દૂર છે. પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજકાય, વાયુકાય ને વનસ્પતિ અને ત્રસ. છકાયના જીવથી દૂર... એક કોઈપણ એકેન્દ્રિય જીવને દુઃખ થાય એવો ભાવ જ્ઞાનીને, મુનિને હોતો નથી. મુનિને. મુનિની વાત છે ને? અહીં તો બધા અધમણ-અધમણ પાણી ઊના કરે એના માટે, ઉપાડે, નાખે ઓલામાં.. શું કહેવાય એને? કમંડળ. નગ્ર મુનિને કમંડળ હોય, આને જરી પાત્રા. આવડા આવડા મોટા પાત્રા ભરે. થઈ રહ્યું એય...

મોતીશાની ધર્મશાળામાં ત્યાં જોયું હતુંને? અમારા બેન ત્યાં રહેતાને? હરિબેન.. હરિબેન. હરકોરબેન, નહીં? હરકોરબેન નથી શ્રાવક? એ અમારા બેન હતા. મોતીશામાં એના ધણી રહેતા. નામ ભૂલી ગયા. લીંબડીના હતા. હરકુંવરબેન એની શાળા છે પાલિતાશામાં. પાઠશાળા છે મોટી. એ હરિબેન હતા અમારા બાપના મોટાભાઈની દીકરી. દાદાની દીકરી. ત્યાં ઉતર્યા હતા અમે મોતીશાની ધર્મશાળામાં. સંસારના બેન હતા. બધું જોયું હતું. રસોડામાં... એ

તો ૬૯ની સાલમાં હોં, ૭૦ પહેલા. અમારા ભાઈ સાથે હતા, શિવલાલભાઈ સાથે હતા. એમના સગા ભાઈ અને મારા દાદાના દીકરા. બધું જોયું હતું. સાથે જાત્રાએ ગયા હતા. ૬૯, દીક્ષા લીધા પહેલાં. બધું કાંઈ ઠેકાણા ન મળે. નીચે ઉતરીને લાડવો ખાધો હતો ઓલામાં. હા, આવડો મોટો હતો ને ભજ્યા... તે દિ' નહોતો આવડો. હવે હશે. આ તો મોટો આવડો. પહેલા બહુ આપતા. હું ને મારા ભાઈ હતા શિવલાલભાઈ, હરકુંવરબેનના સગાભાઈ. પહેલું ..... વાર લાગશે. ચાલોને અહીં ખાઈ લઈએ થોડું. હરજીવનભાઈને ઘરે. બિચારા હોશિયાર છે હોં. અહીં તો પાછી મારે તો ઓળખાણ ખરીને. અરેરે! એમાં માણસ ખુશી થાય લ્યો.

કહે છે, ત્રસ ને સ્થાવરના જીવની હિંસા, એકેન્દ્રિયની પણ થાય, એનાથી મુનિ તો દૂર છે. આહાહા! સમસ્ત પ્રકારે... ઓલામાં આવેને, છકાયના પિયર. એમ લખે ખરા. છકાયના ગોવાળ. એને માટે કચ્ચરઘાણ. એને માટે પાણી, આહાર, ચા-દૂધ. કહેતા આવે હોં કે આજે લાવજો હોં ભજ્યા-બજ્યા... બપોરે આવજો બે વાગ્યે. કાળા કેર કરે છે ને. સંતો-મુનિ તો ત્રસ ને સ્થાવરના ઘાતથી દૂર છે.

જે ભવદાવાનળના પરિતાપરૂપી કલેશને શાંત કરનારી... આહાહા! ભવદાવાનળનો પરિતાપ-કલેશ સળગ્યો છે પ્રભુ! આહાહા! એ મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષના પરિણામ દાવાનળ છે કહે છે. આહાહા! ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ-દ્વેષના ભાવ એ દાવાનળ સંસારનો, સળગતો સંસાર છે. આહાહા! એવા દાવાનળના પરિતાપ કલેશને શાંત કરનારી.... સમસ્ત સુકૃતરૂપી ધાન્યના રાશિને (પોષણ આપીને) સંતોષ દેનારી... વાવ્યા હોયને અનાજ, પછી વરસાદ સરખો આવે મેઘમાળા.. મેઘમાળા આવે છેને સરખી આવે છેને આમ જુઓને! (એટલે) છાંટા આમ સરખા આવે, એમ. માળા જેમ લાગે... એમ નિશ્ચયસમિતિ-આત્માની વીતરાગ શુદ્ધ પરિણતિરૂપી સમિતિ એના સુકૃત એટલે શુદ્ધતાના જેટલા ગુણના અંકુરો-ધાન એવી જે રાશિ તેને સમિતિ સંતોષ દેનારી મેઘમાળા છે, તે આ સમિતિ જયવંત છે. આહાહા! મુનિ એમ કહે છે કે એ સમિતિ અમારી પાસે છે. સમજાણું? આહાહા! એ જયવંત વર્તે છે. અમારી પરિણતિ અમારી પાસે છે એમ કહે છે. જયવંત વર્તે છે એમ કહે છે. આહાહા! ૮૦૦ વર્ષ પહેલા પદ્મમલધારિદેવ મુનિ દિગંબર સંત હતાં, આનંદકંદમાં ઝૂલતાં. કહે છે કે આત્માના અનંત ગુણના અંકુરો જેટલા કૃત્યા છે એ બધાને આ સમિતિ મેઘમાળા સમાન ધાનને પોષણ આપનારી છે, એ જયવંત વર્તો. આહાહા! વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ સુદ ૧૦, શનિવાર, તા. ૩-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૨, શ્લોક ૮૩ થી ૮૪, પ્રવચન નં. ૫૭

વ્યવહાર ચારિત્ર અધિકાર છે. એટલે કે અંદર કળશોમાં તો નિશ્ચય આવે છે.... એટલે કે જેને પ્રથમ, આત્મા પવિત્ર શુદ્ધ આનંદ ને જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે એવું જેને પ્રથમ ભાન થયું હોય એને અહીંયા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ કહે છે. એ ઉપરાંત અહીંયા તો વાત છે. જેને આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે એને એ કલ્યાણસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનો પહેલો અનુભવ કરવો જોઈએ. અનુભવ વિના એ આત્મા શું ચીજ છે એની પ્રતીત કે વિશ્વાસ યથાર્થ હોઈ શકે નહીં. સમજાય છે કાંઈ? એ ઉપરાંત અહીંયાં તો વ્યવહારચારિત્રનો અધિકાર છે ને. જેને, એ આત્મદર્શન શુદ્ધ ચૈતન્યસત્તા પુણ્ય-પાપના રાગથી ભિન્ન છે એવું ભાન થયું, એ ઉપરાંત જેને ચારિત્રદશા હોય છે એટલે સ્વરૂપમાં રમણતા-આનંદસ્વરૂપમાં રમણતારૂપી નિશ્ચય-સાચું ચારિત્ર હોય એને આવા વ્યવહારચારિત્રના વિકલ્પોની મર્યાદા છે. આહાહા! એટલી એમાં શરતું. સમજાણું કાંઈ?

જેને આત્માની પરમાનંદદશા એવી મુક્તિ એની જેને સ્પૃહા છે, એને તો પ્રથમ આત્મા મુક્તસ્વરૂપ આનંદ છે એવી તો એને દૃષ્ટિ અનુભવમાં પહેલી હોવી જોઈએ. એ વિના એને ચારિત્ર હોય નહીં અને એકલા સમ્યગ્દર્શનથી પણ કાંઈ મુક્તિ હોય નહીં. સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત સ્વરૂપમાં રમણતારૂપી ચારિત્ર હોય એને આવા, જોઈને ચાલવું વિગેરે વ્યવહારસમિતિ શુભરાગ હોય છે. પણ જેને સમ્યગ્દર્શન જ નથી, જેને અંતર ચારિત્ર જ નથી, એને આવો વ્યવહાર ઈર્થાસમિતિનો વ્યવહાર પણ હોઈ શકે નહીં. ૮૩મો કળશ છે. ૮૨ સુધી આવી ગયા છીએ. ઈર્થાસમિતિનું ચાલે છે. આહાહા!

નિયતમિહ જનાનાં જન્મ જન્માર્ણવેઽસ્મિન્

સમિતિવિરહિતાનાં કામરોગાતુરાણામ્ ।

મુનિપ કુરુ તતસ્ત્વં ત્વન્મનોગેહમધ્યે

હ્યપવરકમમુષ્યાશ્ચારુયોષિત્સુમુક્તેઃ ॥૮૩॥

શ્લોકાર્થ : અહીં (વિશ્વમાં) એ નક્કી છે કે આ જન્માર્ણવમાં (ભવસાગરમાં)... જીવો રખડે છે એ સમિતિરહિત... એ આત્માના આનંદના પરિણમન રહિત દશાવાળા રખડે છે. સમજાય છે કાંઈ? આત્માનો અતીન્દ્રિય આનંદ એના ભાન વિના અને એની રમણતા વિના, સમિતિ એટલે સ્વરૂપમાં રમણતા થવી, આનંદમાં રમણતા એ સમિતિ નિશ્ચય અને એ ચારિત્ર સાચું કહેવાય છે. એવું જેને નથી, એ જન્માર્ણવ (-ભવસાગરમાં) સમિતિરહિત કામરોગાતુર (-ઈચ્છારૂપી

રોગથી પીડિત) છે. જેને કંઈ કરવું જ નથી એવું સ્વરૂપ છે—એવું જેને ભાન નથી, એને તો ઇચ્છારૂપી રોગ એમાં આતુર છે.

અજ્ઞાની, આમ કંઈ કરું, આમ કરું, પુણ્ય કરું, પાપ કરું, પરનું કરું, સ્વસન્મુખની દૃષ્ટિ છોડી પરસન્મુખના વિચારો—પરિણામમાં કર્તાથી પીડિત દુઃખી છે એ. આહાહા! ચોરાશીના અવતારમાં રખડનારા એ આત્માના સ્વરૂપની અંતર રમણતાના અભાવમાં પરની ઇચ્છાના કાર્યમાં રોકાયેલો... પોતે જ્ઞાન ને આનંદસ્વરૂપ છે એમાં ભાન થઈને રમવું જોઈએ કે જે મુક્તિનો અથવા સંસારનો અંતનો ઉપાય છે. આહાહા! એને નહીં કરીને **કામરોગાતુરાણામ્** (એટલે) ઇચ્છાના રોગથી પીડાયેલા પ્રાણી છે એમ કહે છે. ઇચ્છા એ દુઃખ છે. આ કરું... આ કરું... આ કરું... આ કરું.. એવી ઇચ્છાથી પીડાયેલ પ્રાણી દુઃખી થયેલા **જનોનો જન્મ થાય છે.** આવા જીવોનો ચોર્યાસીમાં અવતાર થાય છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

વિશ્વમાં એ નક્કી જ છે, એમ. ચોક્કસ જ છે કે ભવસાગરમાં તો આત્માના સ્વરૂપની રમણતારહિત કામાતુરજનોનો જન્મ થાય છે. આહાહા! કલંકિત અવતાર.. આ બધા અવતાર એ કલંક છે, કહે છે. ભગવાન આનંદસ્વરૂપ, જ્ઞાનનો સાગર આત્મા એની જેને અંતર રમણતા... પહેલી રમણતા તો, વસ્તુ શું છે એનું ભાન હોય પછી રમણતા હોય. એટલે ભાન ને રમણતા વિનાના પ્રાણી, એમ કહે છે, ઇચ્છાથી પીડાયેલા એ જન્મ ધારણ કરે છે. આહાહા!

તેથી હે મુનિ! મુનિપ શબ્દ છે. **પ** એટલે અમશું છે? પતિ એમ. **મુનિપ** છેને ચેતનજી? પણ શું? એમ કે મુનિપતિ... 'પ' કેમ છે? અમારા પંડિતજી કહે છે. 'મુનિપતિ' એમ કહે છે. હે મુનિ! આહાહા! હા, 'પ'.... **તું તારા મનરૂપી ઘરમાં... છે ને? કુરુ તતસ્ત્વં ત્વન્મનોગેહમધ્યે..** આહાહા! હે મુનિ! તારા મનરૂપી ઘરમાં આ **સુમુક્તિરૂપી સુંદર સ્ત્રી...** પરમાનંદની પરિણતિ થવી એનું નામ મુક્તિ. એવા **માટે નિવાસગૃહ (ઓરડો)...** અંતરમાં મુક્તિની દશાની રમણતાનો વખત લે, એમ કહે છે. આહા! તારા ઘરમાં એવી મુક્તિરૂપી નિવાસ-ઘર રાખ-ઓરડો એને માટે રાખ, એમ કહે છે. આહાહા! ભગવાન આત્મા એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી પણ રહિત છે એવી દૃષ્ટિ થઈ છે એવા મુનિને કહે છે કે તું તારા સ્વરૂપમાં હવે રમણ કર. મુક્તિને તારા ઘરમાં વસાવ એમ કહે છે. આહાહા! બંધનના ભાવથી તું દૃષ્ટિએ તો છૂટ્યો છો, હવે દૃષ્ટિ સહિતમાં સ્વરૂપમાં રાગથી મુક્ત થવાની એવા મુક્તિરૂપી સ્ત્રી એનું ઘર રાખ. આહાહા! એનો નિવાસ કર, ઓરડો રાખ. આહાહા!

આ પુણ્ય ને પાપને રાખવાનો ભાવ છે, કહે છે, એ તારો મિથ્યાત્વભાવ છે—એમ કહે છે. એ જન્મવાના લક્ષણ તારા બધા છે, ચોરાશીમાં જન્મવાના. હે મુનિ! રાગથી રહિત પૂર્ણ પરમાત્મદશા-સિદ્ધદશા એના કારણરૂપ તારા મનમાં-નિર્મળ પર્યાયમાં તેનું ચિંતવન કર, એનું ધ્યાન કર, એમાં રમણતા કર કે જેથી તને મુક્તિ થાય. ભારે પણ વાત! શરતું આકરી ભારે.

આહાહા! જોઈને ચાલવું (એવી) ઈર્ષ્યા સમિતિની એ વાત તો આમાં લીધી નહીં. એ તો વ્યવહાર વચ્ચે હોય છે એનું જ્ઞાન કરાવ્યું. કરવાનું તો પ્રભુ! તારે અંતર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં પરિણતિ કરવી એ તારી સમિતિ છે, નિશ્ચય હોં. આ વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન એ વસ્તુ નથી. આહાહા! આ તો નિભાંત... શું આવે છે? નથી આવતું? નિભૃત. નિભૃત પુરુષોનું કામ છે. એમ આવ્યું હતું. વાત સાચી. આહાહા!

ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ને આનંદની મૂર્તિ એનું જેને એકાગ્રપણું થવું છે એ નિભૃત પુરુષો બધી જગતની ચિંતાઓથી મુક્ત થયેલ છે. સમજાય છે કાંઈ? એવા મુક્તિનું ચિંતવન કર, એમ કહે છે. ચિંતનને અર્થે એકાગ્રતા અંદર. જ્ઞાનસ્વભાવભાવ એવો તું તેમાં એકાગ્ર થા. એ મુક્તિનો ઉપાય છે ને એ મુક્તિને તારા ઘરમાં વસાવવાનું કારણ છે. આહાહા! ૮૪. ૮૪ કળશ. આ સત્ય વાત તો જગતમાં બહારમાં આવી રહી નહીં ને ઓલો વ્યવહાર એકલો રહી ગયો ઢસરડા ખોટા. હા, સર્પ ગયા ને લિસોટા રહ્યા. આમ ચાલવું, આમ ખાવું, આ કરવું—એ બધા તો શુભરાગ વિકલ્પની વાત છે, સાંભળને! પણ એના પહેલા અંતર રાગરહિત સ્વરૂપની દ્રષ્ટિ ને સ્વરૂપના અનુભવ વિના સ્વરૂપમાં રમણતાની સમિતિ ક્યાંથી આવશે? આહાહા! જેણે સ્વરૂપ જ જોયું નથી, જાણ્યું નથી, દ્રષ્ટિમાં લીધું નથી, એને સ્વરૂપમાં રમણતા ક્યાંથી હોય? એમ કહે છે. રમણતા એટલે ચારિત્ર. આહાહા! નહીંતર ચોરાશીના અવતારમાં જન્મવું પડશે, કહે છે. આહાહા! કોઈ ત્યાં તારું સહાયક નથી. માટે આત્મા તારા નિજસ્વભાવની સંભાળ કરી અને એમાં રમણતારૂપી સમિતિ પ્રગટ કર, જેથી તને જન્મ-મરણ મટી જાય. આહીં વાત આ છે. આહાહા! ૮૪.

નિશ્ચયરૂપાં સમિતિં સૂતે યદિ મુક્તિભાગ્ભવેન્મોક્ષઃ ।

વત ન ચ લભતેઽપાયાત્ સંસારમહાર્ણવે ભ્રમતિ ॥૮૪॥

શ્લોકાર્થ : જો જીવ નિશ્ચયરૂપ સમિતિને ઉત્પન્ન કરે... શું કહે છે? જુઓ! દિગંબર સંતોની સનાતન પરિણતિની પ્રણાલિકા. આહાહા! છે અધિકાર વ્યવહારનો છતાં... હો એ જાણવાલાયક છે, આચરવાલાયક તો સ્વરૂપમાં રમણતા તે છે. નવ તત્ત્વમાં સંવર-નિર્જરાની દશા મુનિની કેવી હોય—એનું અહીં જ્ઞાન કરાવે છે. ચોથે ગુણસ્થાને સંવર-નિર્જરા અલ્પ હોય છે, પાંચમે વિશેષ હોય છે, મુનિને વિશેષ ઘણી હોય છે. એને એકલો પુણ્યભાવ જ હોય એમ છે નહીં, એમ કહે છે. એકલી ઈર્ષ્યાસમિતિ જોઈને ચાલવું એ તો વિકલ્પ-રાગ છે, એ કાંઈ મુનિપણું નથી અને એ કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા! કાલે એક કાગળ આવ્યો હતો કોઈનો કે આ બધા મંદિરો કરે છે. થાય છે, એ કરતાં તો ઢૂંઢિયાને આત્મામાં ઉતરવાની વાત કરોને હવે. લ્યો, કોઈકનો કાગળ આવ્યો હતો. બાપુ! ભાઈ! એ શુભરાગ હોય છે. અહીં જુઓને! વ્યવહારચારિત્ર હોય છે એનું જ્ઞાન કરાવે છે. શુભરાગ ભગવાનની ભક્તિ આદિ ધર્મ નથી, પણ અશુભરાગથી બચવા

એવો ભાવ આવે છે વચમાં. જો એને કહે કે ના, ના, એ છોડો, તો પછી વાંચવા, સાંભળવામાં પણ શુભરાગ છે. આ સાંભળવું એ શુભરાગ છે. આહાહા! ધ્રુવનું ઘૂંટણ કરે તો એ વિકલ્પ છે પહેલો. એય!

એને અંતરમાં દૃષ્ટિ સહિતની રમણતામાં ઘણો કાળ રહી શકે નહીં, એથી એને આવો શુભભાવ હોય છે. એ કાગળ કોઈકનો આવ્યો હતો. ક્યાંનો હતો? મેરઠનો. ઓલું પરબિડીયું આમ બીડીને આવે છે. એમ કે આ પ્રમાણે... અહીં તો ભઈ! અમે કહેતા નથી. લોકો એને પ્રમાણે મૂર્તિ, મંદિર આદિ શાસ્ત્રમાં છે એટલે કરે છે, થાય છે. થાય છે એ તો એને કારણે થાય છે. ત્યારે એમ કહે, વિચારો આમાં, ઢૂંઢિયાને મૂર્તિ બેસતી નથી, માટે એને ચૈતન્યમાં ઉતારો એમ કહે છે. પણ હજી ચૈતન્યનું ભાન... હજી એને, મૂર્તિ છે ને એનો ભક્તિભાવ આવે છે એવી જેને ખબર નથી, એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? તો તો આ શ્રવણ કરવું એ શુભભાવ છે, આ વાંચવું એ શુભભાવ છે. ‘ણમો અરિહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં’ એમ કરવું એ પણ એક શુભરાગ છે. ના, ના, આ તો રાગની વ્યાખ્યા બાપુ! એને ખબર નથી. એ બધા વિકલ્પો આવે છે, હોય છે, (પણ) ધર્મ નથી. આહાહા!

ધર્મ તો, એ વિકલ્પથી રહિત ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન એનો અનુભવ થઈને દૃષ્ટિ થાય એ ધર્મની શરૂઆત છે. અને પછી સ્વરૂપમાં રમણતા કરવી ઓહો! ધન્ય અવતાર એ તો. એની દશા આનંદમાં ઝૂલતી હોય છે એનું નામ ચારિત્ર છે. ચારિત્ર કાંઈ લૂગડાં ફેરવ્યા, નાગા થઈ ગયા માટે ચારિત્ર, એમ નથી. આહાહા! અહીં તો જેને જન્મ-મરણ મટાડીને મુક્તિ કરવી હોય એની વાત છે ભઈ. એને તો કહે છે, જો જીવ નિશ્ચયરૂપ સમિતિને ઉત્પન્ન કરે... એમ છે ને અર્થ? જો જીવ... નિશ્ચય ભગવાન આત્મા અંતર સ્વરૂપમાં આનંદ ને જ્ઞાનનો સાગર છે આત્મા. વસ્તુ છેને આત્મા? પદાર્થ છે ને? તો છે એમાં કોઈ શક્તિ-ગુણસ્વભાવ કોઈ હોય કે નહીં? કે જડમાં જ ગુણ ને સ્વભાવ હોય, આત્મામાં ન હોય. અરે! જડમાં ગુણ ને સ્વભાવ હોય એને નક્કી કોણે કર્યો? કે આત્માએ. આત્મા અંદર એવો સ્વભાવ છે ત્રિકાળી કાયમ, જ્ઞાન ને આનંદ ને સ્વચ્છતા, શુદ્ધતા, પવિત્રતા એવો એનો સ્વભાવ છે. એવા સ્વભાવમાં નિશ્ચય સમિતિને ઉત્પન્ન કરે એમાંથી, શુદ્ધતા ઉત્પન્ન કરે, શુદ્ધતાનો સ્વભાવ છે એમાંથી શુદ્ધતા ઉત્પન્ન કરે, પુણ્ય-પાપના પરિણામ નહીં, એમ કહે છે. આહાહા!

નિશ્ચયરૂપ સમિતિ... અંતર આત્મા આનંદમાં પરિણમે, આનંદમાં રમે—એવી જે સાચી સમિતિ એને ઉત્પન્ન કરે પહેલી તો, એમ કહે છે. આહાહા! ઉત્પાદ છેને આ તો? પર્યાય છે ને? ભગવાન આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ ને આનંદનું ધામ-ધ્રુવધામ એમાંથી શુદ્ધ નિશ્ચયસમિતિ પ્રગટ કરે, આ વીતરાગદશા. કષાયના ક્લેશથી રહિત, અકષાયના આનંદ સહિત એવી સમિતિને ઉત્પન્ન કરે એને ધર્મ કહે છે. આહાહા! ભારે ધર્મની વ્યાખ્યા ભાઈ! તો તે મુક્તિને પામે છે... કહો,

સમજાણું કાંઈ? ઉત્પન્ન કરે છે એમાંથી વધતાં વધતાં જ મુક્તિ થાય છે એમ કહ્યું. આગળ વધ્યો એ (પણ) સમિતિ છે ને, પરિણમન છે ને? એ બધું પરિણમન છે સમિતિનું. થોડું, ઘણું, ઝાઝું પરિણમન....

પરંતુ સમિતિના નાશથી... આહાહા! કહે છે, શુદ્ધ ભગવાન આત્મા આનંદનું સ્વરૂપ એમાં જેની દૃષ્ટિ અને રમણતા નથી, અરેરે! એમ કહે છે. ‘બત’ છે ને? અરેરે! તે મોક્ષ પામતો નથી... એ ચોર્યાસીના અવતારમાં રખડશે. આહાહા! કાગડા ને કૂતરા, કંથવા ને હાથી, નારકી ને ઢોર આવા અવતાર.. આહાહા! બાપુ! તને ખબર નથી. જેને ભગવાન આત્મા અંતરસ્વરૂપ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે તીર્થંકરદેવ કેવળી પરમાત્માએ જોયો. અનંત આનંદ ને જ્ઞાન ને શાંતિથી ભરેલું તત્ત્વ છે એ. એનો આશ્રય કરીને નિર્મળદશા પ્રગટ કરે, એ સમિતિ કહો કે મોક્ષમાર્ગ કહો—બધું એક જ છે. એને મુક્તિમાં સંસારનો છેડો આવે.

પણ અરેરે! ખેદ છે કે પ્રભુ! પોતાની જાતને નહીં સંભાળતાં, પોતે આનંદનું ધામ આત્મા એની સન્મુખમાં રમણતા, શ્રદ્ધા નહીં કરતો, અરેરે! રાગની ક્રિયાના ભાવમાં પડ્યો એ મોક્ષ નહીં પામે, એમ કહે છે. જુઓ! અહીં તો આત્માની રમણતા વિનાની એકલી ઈર્ષ્યા(સમિતિ) વ્યવહાર એનાથી પણ મોક્ષ નહીં પામે, ભાઈ! એમ કહ્યું. આત્માના અનુભવ ને અંતર રમણતા વિનાની એકલી ઈર્ષ્યાસમિતિ શુભભાવ એ પણ સંસાર છે, એનું ફળ સંસાર છે. આહાહા! આ તો એક વ્યવહાર. કહેને લોકો? જોઈને ચાલે છે આમ બરાબર, કોઈ જીવને દુઃખ ન થાય એમ ચાલે છે. પણ અંદરમાં વસ્તુ છે એને તો જોઈને ચાલતો નથી. એને જોયું નથી ને જોયા વિના અંદર રમણતા...? ભારે આકરું ભાઈ! હજી આ વાત સાંભળવા મળતી નથી. અરેરે! ભાઈ! અહીં ખેદ કરે છે મુનિ. પ્રભુ! તારા આવા આનંદસ્વરૂપમાં અંતર સન્મુખની દૃષ્ટિ ને રમણતા વિના એકલી રાગની ક્રિયાથી મુક્તિ નહીં થાય, એમ કહે છે. મોક્ષ નહીં થાય, અવતાર થશે. આહાહા!

એ તો અવતાર ચાહે તો સ્વર્ગનો હોય તોય એ અંગારાના દુઃખ છે બધું ત્યાં. કષાયની ભઠ્ઠી બળે છે. આહાહા! અરેરે! તે મોક્ષ પામતો નથી, પણ સંસારરૂપી મહાસાગરમાં ભમે છે. ચોરાશીનો અવતાર અથાક એમાં ભમશે, એમાં ભમશે અજ્ઞાની, એમ કહે છે. જેને સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એની સમિતિ એટલે કે અંદર શુદ્ધ પરિણતિ... જેને શુદ્ધ છે એવું ભાન નથી અને તેથી શુદ્ધની પરિણતિ-દશા એને નથી. તેથી એને એકલી અશુદ્ધ પરિણતિ છે એમ કહે છે. ચાહે તો પુણ્યના ભાવ હોય કે પાપના—બેય મલિનભાવ છે. બેય સંસારમાં જન્મવાના કારણ છે. આહાહા! એ ૮૪ કીધી લ્યો.

સંસારરૂપી મહાસાગર.. ભાષા તો એમ છે ને? **મહાર્ણવે..** સંસાર મોટો દરિયો છે. પૃથ્વીના અવતાર, પાણીના અવતાર, અગ્નિના અવતાર, વાયુના અવતાર, કીડા-કાગડા-કૂતરા—એવા થોથા નીકળી ગયા અવતાર કરી કરીને. જરી કંઈ માણસ થાય, એમાં વળી પાંચ-પચ્ચીસ

લાખ પૈસા થાય, બાયડી-છોકરા ઠીક થાય, ધંધો સારો થાય તો અમે સુખી છીએ. મૂઢ છો, સાંભળને માળા! સુખી તને કોણ કહે છે? દુઃખના અંગારે દાઝી રહ્યો છો. એ હિંમતભાઈ! આહાહા! દુઃખના-કલેશના અંગારે બળી રહ્યો છે એ. આ શેઠીયા ને આ રાજા ને દેવ આ બધા દુઃખને અંગારે સળગે છે. આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એની ખબર નથી.

(ભલે) ધંધો કાંઈ કરતો ન હોય, (પણ) ઓલો રાગ અંદર થરથરે છે. એ વિકાર.. વિકાર.. આકુળતા હોય રાગ ને દ્વેષની. આહાહા! ધંધો હમણાં બહુ સારો ધોકાર ચાલે છે. આને શું કહેવાય? ધમધોકાર. આવી બધી ભાષા હોય એની. ધમધોકાર ચાલે છે. લાખ-લાખ બે-બે લાખની પેદાશું, વીસ હજારનો ખરચ, એક લાખ એસી હજાર વધે છે. શું છે પણ હવે? સાંભળને! દુઃખના અંગારે સળગે છો, તને ભાન નથી. એ જડ મારા છે ને જડ લક્ષ્મી મને મળી—એ તારી માન્યતા જ મૂર્ખાઈ ભરેલી છે. એ દુઃખના અંગારે સળગી રહ્યો છે અને માને છે કે મેં... કેમ છે ભાઈ? બાદશાહી છે મને. ઠીક! અક્કલનો ખાં છે કહે છે. એ ગુણવંતભાઈ! અહીં તો આવું છે ભગવાન પાસે... આહાહા!

આનંદનો ધામ પ્રભુ આત્મા એના ઉપર તારી નજરું ન મળે અને નજરું એકલા પુણ્ય ને પાપના રાગમાં, પરમાં મૂઢ થઈને ચોરાશીના અવતારમાં જન્મવાના તારા લક્ષણ છે, આહાહા! એમ કહે છે અહીં. શાંતિભાઈ! શું હશે માળું આવું? ભારે ભાઈ! ધર્મ ભારે આકરો છે. સુખની-દુઃખની ખબર જ નથી. બસ, પાંચ-પચ્ચીસ લાખ મળ્યા, શરીર સુંદર, બાયડી ઠીક, છોકરાઓ કહ્યાગરા, વહુઓ સારા ઘરની... બધું (સરખું) હોય નહીં લ્યો, કહે છે. પણ આ તો કોઈકને ત્યાં એવું હોય. દીપચંદ શેઠીયા છે એને ત્યાં બધી બહારની સરખાઈ. દીપચંદ શેઠીયા, સરદાર શહેર. (કોઈ) કહેતા હતા કે અત્યારે બધી સરખાઈ છે એને. છોકરાઓ અને એની વહુઓ સારા ઘરની તેરાપંથી ગૃહસ્થની હોય, સ્થાનકવાસી તેરાપંથી. તોપણ એને બહુ ઓલું છે.

પછી પાંચ-સાત વહુઓ હોય તો સહુનો દાગીનો સહુને આપે નહીં એ. સહુનો દાગીનો એક ઠેકાણે રાખે. જેને જોઈતો હોય તે લઈ જજો. ઠીક! એમ કે કંઈ આ મારું-તારું થાય ને વળી પછી વાંધા ઉઠે. સારા ઘરની દીકરીયું હોય, માટે વાંધો ટાળીને.... બહુ શાંતિ છે એ લોકોમાં. એના ઘરમાં ઘણી ઓલી છે શાંતિ. એની લાઈન જ જુદી છે શેઠીયાના ઘરની. સવારથી સાંજ સુધી, બધા ખાવામાં-પીવામાં બધામાં ગાયનો હોય ધર્મના. બહારની લાઈન એની ઘણી ઓલી છે. એ તો કહેતા હતા કે અમારી વાસણ ઉટકનારી છોડીયું-બાઈયું આવે એ આ બોલે, અમે આનંદમાં રહેનારા છીએ, રાગ આદિ અમે નહીં, શરીરાદિ અમે નહીં, પૈસા અમારા નહીં, બાયડી અમારા નહીં. એમ પોતે જમાઈ કહે છે. એ પણ સારા ઘરની પૈસાવાળી .... કામ કરનારી હોય એણેય પુણ્ય કેટલા કર્યાં. એ દાગીના પહેરીને લૂગડાં વાસણ ઉટકે, કહેતા હતા. એના પુણ્ય બધા વધતાં, કહેતા હતા કાંઈ. ભરત ચકવર્તીનો અંશ છે અમારી પાસે. પણ ધૂળમાં શું છે? એવું

અનંત વાર મેળવ્યું. એ તો દુઃખના દાળિયા છે. આહા! એવી બધું સરખાઈ હોય કોઈકને. પણ એ તો પુણ્યની, ધૂળની સરખાઈને? એ તો દુઃખની સરખાઈ છે. આહાહા! ભગવાન આત્મા આનંદનો સાગર પ્રભુ અંદર એમાં જેની નજરું નથી અને એમાં જેની રમણતા નથી, નજર નથી તો સમ્યગ્દર્શન નથી, એ તો સંસારરૂપી મહાસાગરમાં રખડે છે. ઈર્યાસમિતિની વાત થઈ ગઈ. હવે ભાષાસમિતિ. પાંચ સમિતિમાં બીજી. અહીં તો સમિતિનું રૂપ જ બીજી જાત છે. પેસુણ્ણ.. ૬૨ ગાથા.

પેસુણ્ણહાસકક્કસપરિણિંદપ્પપ્પસંસિયં વયણં ।

પરિચ્છતા સપરહિદં ભાસાસમિદી વદંતસ્સ ।।૬૨।।

લ્યો, બોલનારને... નીચે એનું (હરિગીત).

નિજસ્તવન, પરનિંદા, પિશુનતા, હાસ્ય, કર્કશ વચનને

છોડી સ્વપરહિત જે વદે, ભાષાસમિતિ તેહને. ૬૨.

ટીકા : અહીં ભાષાસમિતિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ટીકા, ૬૨ ગાથાની ટીકા.

ચાડીખોર માણસના મુખમાંથી નીકળેલાં... ચાડીખોર હોય છેને માણસો? કોઈનું ક્યાંક ભરાવે, કોઈકનું ક્યાંક ભરાવે. આહાહા! ચાડીખોર માણસના મુખમાંથી નીકળેલા અને રાજાના કાનની નિકટ પહોંચેલા... રાજાના કાન સુધી જાય. કોઈ એક પુરુષ... કોઈ એક પુરુષની ચાડી કરે. કે કોઈ એક કુટુંબ કે કોઈ એક ગામને... એમ. મહા વિપત્તિના કારણભૂત... એ કુટુંબને માણસને, ગામને મોટી આપત્તિ આવી પડે એવા શબ્દો બોલવા અને રાજાના કાને જાય તો હેરાન કરી નાખે. અહીં રાજા ગયા, પણ એ તો બીજા હોયને. કાર્યકર્તા હોય બીજા. એમાં શું છે? એ તો એના એ થયા.

મહા વિપત્તિના કારણભૂત એવાં વચનો તે પૈશૂન્ય છે. ચાડી.. ચાડી.. આહા! કોઈકના ગુપ્ત એવા ભાવ હોય એને ખોલે ચાડીખોર, રાજ એને લૂંટે, જીભ કાપી નાખે, હાથ કાપી નાખે, આહા! એવા વચનો ધર્માત્મા ન બોલે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? એવા શબ્દો ધર્માત્માને હોય નહીં. શબ્દો જ એવા હોય નહીં એટલે એવો ભાવ ન હોય, એમ કહેવું મૂળ તો. શબ્દો તો જડ છે. એવા પૈશૂન્યભાવ છોડી દઈને મુનિ સમિતિથી સ્વ-પરના હિતના વાક્યો કહે એમ કહે છે. હવે હાસ્યની વ્યાખ્યા કરે છે.

ક્યાંક.. કોઈક ઠેકાણે, ક્યારેક.. કોઈક કાળે, કાંઈક પરજનોના વિકૃત રૂપને અવલોકીને... ત્રણ છે શબ્દ. બીજા જનોનું વિકૃતરૂપ... ભાંડનું રૂપ કે એવું રૂપ દેખીને... ક્યાંક, ક્યારેક અને કાંઈક, એમ. કોઈ ઠેકાણે, કોઈ કાળે અને કાંઈપણ થોડું.... પરજનોના વિકૃતરૂપને અવલોકીને અથવા સાંભળીને હાસ્ય નામના નોકપાયથી ઉત્પન્ન થતું, જરાક શુભ સાથે મિશ્રિત હોવા છતાં અશુભ કર્મનું કારણ, પુરુષના મુખના વિકાર સાથે સંબંધવાળું... આમ મોઢું ઓલું કરીને કરે

છેને મરકરી? આહાહા! એવા શબ્દો બોલે, મરવું પડે સામાને. લોઢાના બાણ જેવા વાગે આકરા. અરે! સજ્જનોને એવા શબ્દો હોય? અહીં તો મુનિની વાત છે. મુનિ આવા ભાવને છોડી દે છે, એવા ભાવ હોતા નથી. તે હાસ્યકર્મ છે, લ્યો. હા, શુભ સાથે મિશ્રિત.. જરી કીધું છે. એ તો છે ખ્યાલ છે. શુભ એટલે શું? અંદર છે તો અશુભ બધું, પણ આ બહારમાં ઓલું છેને? હાસ્ય-મરકરી કરે છે ને? દાંત કાઢે છેને? એ પાપ જ છે.

કાનના છિદ્રની નજીક પહોંચવામાત્રથી જે બીજાઓને અપ્રીતિ ઉપજાવે છે તે કર્કશ વચનો છે... કર્કશ વચન. એવા વચન વીંછીના ડંખ જેવા વાગે. એવા વચનો સજ્જનો, ધર્માત્માને હોઈ શકે નહી. આહાહા! બીજાનાં વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન દૂષણપૂર્વકનાં વચનો... હવે જુઓ આ! બીજા માણસોમાં દૂષણ હો કે દૂષણ ન હો... વિદ્યમાન દૂષણ અને અવિદ્યમાન દૂષણપૂર્વકના વચનો... નિંદા છે ને? પરને દુઃખ થાય એ માટે. આહાહા! બીજાના વિદ્યમાન દૂષણો અને અવિદ્યમાન (એટલે) દૂષણ ન પણ હો, એવા વચનો... સાચા કે જૂઠા દોષો કહેનારા, એમ. ન હોય એને કહેવું હોય અને હોય એનું કહેવું, એમ. દોષ હોય એને કહેવું ને દોષ ન હોય એને પાછા દોષ લગાડવા. બેય જૂઠા દોષો કહેનારા વચનો એને પરનિંદા કહેવાય. એવા શબ્દો પાપના ભાવ છે એને. એ સજ્જનોને એવા શબ્દો હોઈ શકે નહીં. પરનિંદા... જોયું! એમાં પરમાં દૂષણ હોય છતાં કહેવું એ પણ પરનિંદા છે એમ કહે છે આહીં તો. ન હોય એને કહેવું એ તો એક જૂઠું છે, જૂઠું છે. છે એને દૂષણો, પણ .....એને દુઃખ થાયને સામાને. સમજાણું કાંઈ? એવા શબ્દો છોડી દે, એમ કહે છે. ‘પરિત્યાગી’ છે ને છેલ્લો? એ બધા અપ્રશસ્ત વચનોને પરિ(ત્યાગીને)-છોડી દઈને એમ કહે છે.

અને પોતાના વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ગુણોની સ્તુતિ... જુઓ! સાચા ગુણો હોય અને સ્તુતિ કરવી પોતાની, એ પણ એક નિંદા છે. પોતાની પ્રશંસા છે કહે છે. આહાહા! અને અવિદ્યમાન-નથી ગુણો અને ગુણ કહેવા એ તો દોષ છે. સમજાણું? આત્મપ્રશંસા. પણ છે એવા ગુણોનું પણ બહાર ... કહેવું એ પણ એક અપ્રશસ્ત ભાવ છે.

શ્રોતા : એ વિના ખબર કેમ પડે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : તને ખબરનું શું કામ છે? એય!

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : તારે શું પણ? બીજાને દુઃખ થાય એવું કરવાનું કારણ શું?

શ્રોતા : સાધર્મીઓને ઠગાવા ન દેવું...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોણ કોને ઠગે? કો’કના એવા દૂષણ ઉઘાડવા એ સજ્જનનું કામ નથી, એમ કહે છે આહીં તો. હોય, ખ્યાલમાં આવી જાય, છતાં કહેવાથી એ છૂટે છે?

એક ભવાનજીભાઈ હતા કચ્છી મૂળીમાં. સ્થાનકવાસી હતા, પણ એને મારા ઉપર બહુ પ્રેમ હતો. ભણેલ બહુ. સાધુને ભણાવે એવા હતા મૂળીમાં. ભવાનજી કચ્છી. એક ફેરી એમ કહેતા હતા કે મારી કૂતરી આવીને બેઠી હોય... શું કહેવાય? એને ... કરીને? .... પણ આપણે હડ કહેવું, એને તો કાંઈ નહીં, પણ આપણને શોભે નહીં. એમ કહેતા હતા. આપણા... હડ.. હડ.... કષાય છે પાપ. એક ફેરી વાત કરતા હતા. બહુ શાસ્ત્ર વાંચેલા ઘણા. .... પણ આમ શાસ્ત્રનું ભણતર ઘણું. અમારા ઉપર પ્રેમ બહુ હતો. સ્થાનકવાસીમાં એ હુશિયાર કહેવાતા. એક ભવાનજીભાઈ અને એક અમારા દામોદરશેઠ અહીં દામનગર. બે અને ત્રીજા વીરજીભાઈના બાપ તારાયંદભાઈ. ત્રણ શાસ્ત્રના ભણતરમાં આખા કાઠિયાવાડમાં (આગળ પડતા હતા). એમાં નીતિમાં તારાયંદભાઈ વધારે. એ ત્રણમાં હતા ફેર. વીરજીભાઈના બાપ તારાયંદભાઈ આમ નીતિવાળા બહુ. શાસ્ત્રો ભણાવે.... દૃષ્ટિ ખોટી. દૃષ્ટિ ખોટી. એય જયંતિભાઈ! તારાયંદભાઈને જોયા હતા? વીરજીભાઈના બાપ. આમ મોટા પંડિત કહેવાય હોં. સાધુ ટોળીને ભણાવે, બધી આર્જિકાને ભણાવે. દૃષ્ટિ ખોટી.

એક તો અમે પહેલાવહેલા ગયેલા ૮૨માં જામનગર. અને ઓલા ઉતરેલા જતિના ઉપાશ્રયે. વ્યાખ્યાન આવ્યું. માણસો હજારો માણસ બહુ. ૮૨ની વાત છે. એમાં એક આવ્યું કે જે કાંઈ મનની સરળતા, વચનની સરળતા, કાયાની સરળતા, એ ક્રિયા પુણ્યબંધનું કારણ છે, ધર્મ નહીં. ભાઈ! આવે છેને નામકર્મમાં? એ તો આવે છે. ઓલું જ્ઞાનામૃત... જ્ઞાનસાગર. જામનગરનું છેને પુસ્તક જ્ઞાનસાગર. એમ કે ચાર પ્રકારે શુભનામકર્મ બંધાય. મનની સરળતા.. ..... માટે કોઈ એમ કહે, મનની સરળતાના પરિણામ એ ધર્મ છે. એ નથી, કીધું. મનના સરળતાનો વિકલ્પ છે એ પુણ્ય છે. એમ ત્રણેય-કાયા (આદિ)ના સરળતાના ભાવ એ પુણ્ય છે, ધર્મ નહીં. એટલે એને તો જરીક બેઠેલી નહીં વાત, ઊંધી (લાગી). કોઈ નહોતું ત્યારે સાંજે આવ્યા એકલા. એકલા હોં. મહારાજ! આપ આવી વાત લોકોને.... કીધું, શું છે? લોકોને... ગમે એવી હોય. તમે જુઓ જ્ઞાનસાગરમાં. જુઓ! ચાર પ્રકારે શુભનામકર્મ બંધાય છે અને ચાર પ્રકારે અશુભનામકર્મ બંધાય છે. મન, વચન, કાયાની અસરળતા ને વિસંવાદ-ઝગડો એ પાપ બાંધે છે. મન-વચન-કાયાની સરળતાના પરિણામે પુણ્ય બાંધે છે. એટલે મન-વચન-કાયાની સરળતાના પરિણામે ધર્મ સંવર છે (એમ) બિલકુલ નહીં. જ્ઞાનસાગરમાં આવે છે.

એ ભડકી ગયા હતા. પણ એકલા હોં. માણસ કોઈ નહોતું ત્યારે સાંજે... મહારાજ! આપ... માર્ગ આ છે. લોકોને બેસે, ન બેસે, એથી શું થયું? ત્યાં તો એ ક્રિયા પોષા કરે, પડિકમણા કરે (અને) એ બધો ભાવ ધર્મ છે એમ માને. ધૂળેય ધર્મ નથી. રાગની મંદતા છે મિથ્યાત્વ સહિત. પણ માણસ.... પછી બોલે નહીં.

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : બિલકુલ નહીં. ધર્મ-અર્મ પામવાને બહારના કોઈ કારણ છે નહીં. એ તો પાત્ર ગણ્યા છે એની અપેક્ષાએ. એ તો એક અપેક્ષાથી. પણ કઈ સરળતા? આવી સરળતા તો અનંત વાર કરી. કેમ (ધર્મ) થયો નહીં? નામકર્મ શુભભાવથી પુણ્ય બંધાય એ ... પાપ છે. બધો પાપ છે. જ્ઞાનસાગર..... પહેલા એ જ્ઞાનસાગર શીખેલાને ૬૮માં. ૬૮ની સાલ, પાળિયાદ. પહેલા એ શીખ્યા હતા જ્ઞાનસાગર ને આ થોકડાં બધા.

ચાર પ્રકારે પુણ્ય બાંધે, મનની સરળતા .... એવો શબ્દ છે. કાયાની સરળતા, મનની સરળતા, વાણીની સરળતા... બાપુ! માર્ગ તો આ છે, કીધું. તમારા શાસ્ત્રમાં આ લખ્યું, જુઓ આ! એ ધર્મ છે નહીં. સરળતા પુણ્ય છે, વક્તા પાપ છે અને અને એ સરળતા ને વક્તા વિનાની આત્માની દૃષ્ટિ ને અનુભવ કરવો એ ધર્મ છે. પણ એ બિચારા ભડકી ગયા હતા. કેટલાય સાધુ, આર્જિકાને ભણાવે. આ વાત સાંભળીને ભડકી ગયા. કીધું, જુઓ! જ્ઞાનસાગરમાં લખ્યું છેને. તમારે પુનાતર.. પુનાતર તરફથી છપાણું છે ને? જામનગરના પુનાતરે જ્ઞાનસાગર છપાવ્યું છે. એ બહાર ચાલે છે. સ્થાનકવાસીમાં બહુ ચાલે છે. છોકરા પહેલા શીખે તો એમાંથી શીખે. છ કાય, નવ તત્ત્વ, ગુણસ્થાન એ બધું બાહ્ય..... છે, આપણે અહીં દરેક પુસ્તક છે. બાપુ! અહીં તો મન-વચન-કાયાના વલણવાળો ભાવ ચાહે તો શુભ કે અશુભ (હો), એ બંધના કારણ છે. આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ એના સન્મુખનો ભાવ એ ધર્મ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

પોતાના વિદ્યમાન-અવિદ્યમાન ગુણોની સ્તુતિ તે આત્મપ્રશંસા છે.—આ બધાં અપ્રશસ્ત વચનો પરિત્યાગીને સ્વ તેમજ પરને શુભ અને શુદ્ધ પરિણતિના કારણભૂત વચનો... લ્યો, ઠીક! કાં સામાને શુભભાવ થાય એવું નિમિત્ત વાણી કાં શુદ્ધતા થાય એવું નિમિત્ત વાણી. વાણીમાં એ આવે છે. સમજાણું કાંઈ? સ્વ તેમજ પરને શુભ... દેખોને! પોતાને પણ શુભ ને શુદ્ધ કહ્યું છે અને પરને પણ શુભ ને શુદ્ધનું... નિમિત્ત કારણ છેને વચનો. ભગવાન આત્મા રાગથી રહિત છે, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત છે—એ શુદ્ધના નિમિત્તના વચનો છે. પોતે સ્વરૂપમાં ન ઠરે ત્યારે ભગવાનની ભક્તિ, પૂજા, નામસ્મરણનો ભાવ હોય છે, એ ભાષાસમિતિ શુભમાં નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? કારણ કહ્યું છે. એય!

શુભભાવને, શુદ્ધપરિણતિને.... શુદ્ધપરિણતિના કારણભૂત છે. કારણ ઓલો કરે ત્યારેને? એવી ભાષાસમિતિ... છે તો શુભભાવ. ભાષા સમિતિ—બોલવું એ પણ એક શુભભાવ છે. સંવર-નિર્જરા નથી, ધર્મ નથી. આહાહા! લ્યો, એને તે ભાષાસમિતિ છે. મુનિ ધર્માત્માએ તો આવો સ્વ-પરની નિંદા ને પ્રશંસા રહિત... સ્વ-પરને શુભને શુદ્ધનું નિમિત્ત એવી ભાષા કરે, હોય. ભાષા તો ભાષાના કારણે (થાય), પણ એવો એનો ભાવ, એમ. એવો એનો શુભભાવ હોય છે.

એવી રીતે (આચાર્યવર) શ્રી ગુણભદ્રસ્વામીએ (આત્માનુશાસનમાં ૨૨૬મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :—લ્યો.

સમધિગતસમસ્તાઃ સર્વસાવદ્યદૂરાઃ
 સ્વહિતનિહિતચિત્તાઃ શાંતસર્વપ્રચારાઃ।
 સ્વપરસફલજલ્પાઃ સર્વસંકલ્પમુક્તાઃ
 કથમિહ ન વિમુક્તેર્માજનં તે વિમુક્તાઃ।।

શ્લોકાર્થ : જેમણે બધું (વસ્તુસ્વરૂપ) જાણી લીધું છે... ધર્માત્મા મુનિએ તો બધું સ્વરૂપ જાણ્યું જગતનું. પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, જીવ, અજીવ, દરેક છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ભગવાને જે કીધું, પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ એણે છ દ્રવ્ય કહ્યા, એના પેટાભેદ નવ કહ્યા—એ બધું જેણે જાણી લીધું વસ્તુનું સ્વરૂપ. પુણ્ય તે પુણ્ય છે, પાપ તે પાપ છે, આસ્રવ તે આસ્રવ છે, આત્મસ્વભાવ તે સ્વભાવ છે, એને આશ્રયે થતી સંવર-નિર્જરા દશા તે નિર્મળ છે, અજીવ તે અજીવ છે—એમ બધા તત્ત્વોની પૃથક્ પૃથક્ સ્થિતિ જેમ છે તેમ જેણે જાણી લીધી છે.

જેઓ સર્વ સાવદથી દૂર છે... મુનિની વાત છે ને? બિલકુલ સાવદના પરિણામ એને (નથી). આહાહા! આ તો મકાન કરાવે ત્યાં ઊભા રહે પોતે. પથરા કેટલા આવ્યા? ધૂળ ક્યાંથી આવી? અરર! વ્યવહારનાય ઠેકાણા ન મળે. આહાહા! ગજબ વાત છે. પોતાના નામના મકાન કરાવે બબ્બે લાખ, પાંચ-પાંચ લાખના, એકલા સાવદભાવ પાપ છે. એવા સાવદવચનો મુનિને હોય નહીં. જેમણે સ્વહિતમાં ચિત્તને સ્થાપ્યું છે... આહાહા! પોતાના જ્ઞાનની દશા સ્વહિતમાં છે. એ જ્ઞાનમાં સ્વહિતનું સ્થાપન છે. સ્વહિતમાં ચિત્તને સ્થાપ્યું છે... મારો સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદ એમાં મારે રહેવું એવું સ્વહિત, જેણે ચિત્તને (એવા) હિતમાં સ્થાપ્યું છે. જોયું?

જેમને સર્વ પ્રચાર શાંત થયો છે... એટલે? કંઈક વહીવટ કરવો, આ પાઠશાળા કરો એનો હું વહીવટ કરીશ—એવું મુનિને હોઈ શકે નહીં. આહાહા! એક પુસ્તક બનાવો, એ બધી વ્યવસ્થા હું કરીશ, હું પ્રૂફ જોઈ દઈશ.

શ્રોતા : બરાબર છે એમ ખાતરી તો કરવી કે નહીં?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : બરાબર તો કોઈક કહે એને કહે... પણ ન્યાં વહીવટ માથે કામ લે કે આટલું તો કામ તમારે કરવું પડશે. મુનિને માથે કાંઈ બોજો હોઈ શકે નહીં એમ કહે છે. ભઈ! આ પત્ર નીકાળવું છે તમારા નામનું, માટે એ પત્રમાં તો તમારે એક-બે લેખ દેવા પડશે. એ બોજો મુનિનો હોય નહીં. આહાહા!

જુઓને શું કહે છે? પ્રચાર, વહીવટ... કામ માથે લેવું. આટલું કામ કરવું પડશે. આ છોકરાઓ છે, આપણે છાત્ર કરીએ છીએ, સો છાત્ર છે એમાંથી સવારના અડધો કલાક તમારે અહીંયા હંમેશા ઉપદેશ દેવો. મુનિ એવું કામ માથે કોઈ લે જ નહીં. આહાહા! હા, એમ છે ત્યારે. અને છતાં શુભ આવે, પણ છતાં કામ માથે લેવું કે આટલું કામ દરરોજ તમારે કરવું જ પડશે, બે

કાગળ તો તમારે લખવા જ પડશે સારા માણસ ઉપર હંમેશા.—એ કામ મુનિઓનું નહીં. આહાહા!

આપણે આવે છેને? પ્રવચનસારમાં નથી આવતું? શું કહેવાય એને? પ્રક્રમ. આ મુનિ તો આમ આનંદમાં લહેર કરતાં હળવા.. હળવા.. હળવા (હોય). એને આ કરવું, આ કરવું, પત્ર લખવા ને પત્રો આવે ત્યારે તેનો જવાબ દેવા. એ બોજો મુનિને હોય નહીં. આહાહા! થોકડાના થોકડા આવે. સવારના ૫૦-૧૦૦ પત્રો, પછી એના જવાબ દેવા. એમાંય માણસ રાખ્યો હોય કે લખો. આ તો સંસારના ધંધા છે એકલા. સંસારની દુકાન વળગી છે. આહાહા! આવો માર્ગ છે પ્રભુનો. મુનિ તો નિવૃત્ત.. નિવૃત્ત.. નિવૃત્ત.. નિવૃત્ત.. રાગરહિત શુદ્ધતામાં જ્યાં રમી રહ્યા છે, એને આવા કામ માથે બોજા હોઈ શકે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ?

કામ માથે લેવું... આરંભ, પ્રવૃત્તિ... બાહ્ય પ્રવૃત્તિ એ મુનિને હોઈ શકે નહીં. અહીંયા એક પાંચ લાખનું મંદિર થાય છે, ત્યાં તમારે હંમેશા કલાક જવું-આવવું. જોવા આવવું, બસ. એ કામ મુનિઓના નહીં. આહાહા! એવું કામ મુનિ માથે લેતા નથી. આહાહા! **જેમની ભાષા સ્વ-પરને સફળ છે—હિતરૂપ છે**, એમ કહે છે. જેમાં પોતાનું હિત થાય એવું હોય ને કાં પરનું હિત થાય એવી ભાષા હોય. જેમાં એકેન્દ્રિય પ્રાણી મરે, હિંસા થાય એવી ભાષા મુનિને હોય નહીં.

જેઓ સર્વ સંકલ્પ રહિત છે... દેખો ભાષા! આહાહા! સંકલ્પ જ અહીં નથી, આનંદની લહેરમાં ઉછળે છે જ્યાં સંત... નગ્ન મુનિ દિગંબર જંગલમાં વસતા હોય એ તો. આહાહા! વીતરાગી મુનિ તો સંસારથી પર છે, પાર (ઉતરેલા છે). આ જ્યારે મકાનમાં હોય, ત્યારે ઓલા વનમાં હોય. ઓલા બોલચાલ કરે ત્યારે ખુશી થાય, ઓલા મૌન હોય. આહાહા! પંથ જ જુદા. તે વિમુક્ત પુરુષો આ લોકમાં વિમુક્તિનું ભાજન કેમ ન હોય? આહાહા! આવા મુક્તિમાં કેમ ન જાય? આહાહા! (અર્થાત્ આવા મુનિજનો અવશ્ય મોક્ષનાં પાત્ર છે). લ્યો. આહાહા! જેની દશા અંતરમાં આનંદની ઉછાળ છોળ મારી રહી છે, જેને કોઈવાર શુભ વિકલ્પ આવે છતાં એનો આદર છે નહીં. આવા મુનિઓ મુક્તિમાં કેમ ન જાય? કહે છે. આહાહા! જરૂર જાય, લ્યો. આ સિવાયના અજ્ઞાનીઓ બંધના ભાવ લે અને મુનિપણું માને, એ સંસારમાં કેમ ન જાય? જરૂર સંસારમાં જાય.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ્ઠ સુદ ૧૧, રવિવાર, તા. ૪-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૩, શ્લોક ૮૫, પ્રવચન નં. ૫૮

આ પુણ્ય ને પાપના, શુભ-અશુભ રાગભાવના એકત્વપણે, સ્વભાવ શુદ્ધ છે ને વિભાવ અશુદ્ધ છે—બેને એકપણે માનવું, એ બંધ છે, એ મિથ્યાત્વ છે, એ અજ્ઞાન છે. આહાહા! એનાથી—રાગ ને વિકલ્પથી ભિન્ન મારી ચીજ છે શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્મા, એમ જેણે રાગથી ભિન્ન કરી અને પોતાના સ્વભાવની એકતા અંતરમાં શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને શાંતિ દ્વારા સાધી એને મોક્ષમાર્ગ કહે છે. ગ્રીક-લેટીન જેવું લાગે. માણસને અભ્યાસ ન મળે તત્ત્વનો. શાંતિભાઈ! શું વસ્તુ છે અંદર આત્મા? કેમ દુઃખી છે? કેમ બંધ છે? અને બંધ રહિત કેમ થવાય? એ વાત એણે અનંત કાળમાં બરાબર સાંભળી નથી, વિચારી નથી. અંદરમાં પ્રભુ આત્મા...

અહીં અધિકાર તો આપણે ભાષાસમિતિનો ચાલે છે. અને મોક્ષમાર્ગમાં આત્મા, એ વિભાવના વિકલ્પોની લાગણી જે પુણ્ય-પાપ, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ આદિના પરિણામ એનાથી ભિન્ન પોતાનું જે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ એનો આશ્રય લઈને જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ થાય એને મોક્ષમાર્ગ કહે છે. એ મોક્ષમાર્ગના સાધનારા સંતો હોય છે એને ભાષાસમિતિ હોય છે એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. જો કે એ નિશ્ચયથી વિકલ્પ રહિત પોતાની શુદ્ધ પરિણતિને સાધે છે. એ સાચી, અંતર શુદ્ધસ્વભાવની એકતા એ એની સાચી સમિતિ છે. સમ+ઇતિ. સ્વરૂપની પરિણતિ શુદ્ધગતિ. વિકાર રહિત આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ એની શુદ્ધ પરમપવિત્ર એવી પરિણતિ, ગતિ, રમણતા, એ જ સાચી સમિતિ ગણવામાં આવી છે. આવું છે. એને ભાષાસમિતિ હોય વિકલ્પ. બરાબર હિત-મિત બોલવું, વીતરાગ કહે છે એ રીતે સત્ય વાત કહેવી, એને વ્યવહાર સમિતિ (કહે છે જે) પુણ્યબંધનું કારણ છે. મનસુખભાઈ! ભારે વાત આ! અગમ્ય વાતું છે આ. અને અહીં તો આપણે નિશ્ચયની છે. જુઓ! ૮૫ છે ને. કળશ.

પરબ્રહ્મણ્યનુષ્ઠાનનિરતાનાં મનીષિણામ્ ।

અન્તરૈરપ્યલં જલ્પૈઃ બહિર્જલ્પૈશ્ચ કિં પુનઃ ॥૮૫॥

આહાહા! શ્લોકાર્થ : પરમબ્રહ્મના અનુષ્ઠાનમાં નિરત.. ભગવાન આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપ જ શુદ્ધ આનંદ છે. એવો જે પરમબ્રહ્મ... બ્રહ્મ કેમ કહ્યું? કે પરમ આનંદસ્વરૂપ છે આત્મા. અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર છે પ્રભુ આત્મા. એથી પરમબ્રહ્મ એવા અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વભાવના અનુષ્ઠાનમાં... એ એનું અનુષ્ઠાન. આહાહા! પરમાનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં આચરણ કરવું એટલે એકાગ્ર થવું એ એનું અનુષ્ઠાન, એ ધર્મીનું આચરણ. આહાહા! પરમબ્રહ્મના અનુષ્ઠાનમાં નિરત... નિરત એટલે લીન. આહાહા! અનાદિથી અજ્ઞાનમાં પોતાનું

નિજાનંદસ્વરૂપ એના ભાન વિના પુણ્ય ને પાપના રાગભાગ એ દુઃખભાવ છે એમાં એ રત હતો, લીન હતો, એ સંસારમાં રખડવાના રસ્તા. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એની લીનતા ફેરવી, પરમબ્રહ્મનું અનુષ્ઠાન કર્યું. આહાહા! આ દેહ તો જડ, માટી, ધૂળ છે, અજીવ છે. એને અને આત્માને કાંઈ સંબંધ છે નહીં. બેય પરિણતિ નિરાળી છે, દશા જ બેયની જુદી છે. આ તો જડ માટી અજીવ છે. એ અજીવની પર્યાય કરતું અજીવ ટકી રહ્યું છે પોતાથી. આત્માના જે અનાદિના પુણ્ય ને પાપના ભાવ જે વિભાવભાવ છે એમાં જે રત હતો અનાદિથી, લીન હતો, એ દુઃખને પંથે, બંધને પંથે હતો. કાંતિભાઈ! આવું સ્વરૂપ છે બહુ ઝીણું. અજાણ્યાને તો ગ્રીક-લેટીન જેવું લાગશે. ગ્રીક-લેટીન ભાષા હોયને. વસ્તુનો કોઈ દિ' પરિચય કર્યો નથી. અંદર દેહના રજકણથી-માટીથી જુદો છે. જેના ચૈતન્યમાં તેજ, જ્ઞાન ને આનંદના તેજથી દીપતો-ઓપતો-શોભતો આત્મા છે. એવા આત્માને અહીં પરમબ્રહ્મ કહે છે. પરમ આનંદસ્વરૂપ, અતીન્દ્રિય આનંદ.

આ ...માં, પૈસામાં, શરીરમાં, સ્ત્રીના ભોગમાં સુખ માને છે, એ તો મૂઢ અજ્ઞાની કલ્પના કરીને માને છે. છે નહીં એમાં. કલ્પના કરીને મૂઢ પોતાના આનંદને ભૂલી, એમાં ઠીક પડે છે, મજા પડે છે એમ એ માને છે. એ માન્યતા મિથ્યા, ભ્રમ, દુઃખરૂપ છે. એને ટાળીને જોણે પરમબ્રહ્મ ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર પ્રભુ એનું અનુષ્ઠાન કર્યું, આહાહા! એના અંતરના આચરણમાં જે લીન છે. આરે, આરે, આ શું કહે છે? અનાદિનું આચરણ એનું વિકારી પુણ્ય ને પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધ આદિ ભાવ એ બધા વિકારીભાવ એનું એને આચરણ હતું, એ આચરણ મિથ્યા-આચરણ, મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન ને મિથ્યા-આચરણ છે. એ આચરણની દૃષ્ટિ છોડી જે પરમબ્રહ્મ ભગવાન આત્મા એના અનુષ્ઠાનમાં લીન છે. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ—સત્-શાશ્વત+ચિદ્-જ્ઞાન ને અતીન્દ્રિય આનંદ એના અનુષ્ઠાનમાં લીન છે. ભાષા જુઓ! આહાહા! ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ આત્મા એના આચરણના અનુષ્ઠાનમાં, આચરણમાં લીન છે એ મુક્તિનો માર્ગ છે. કહો, સમજાય છે કે કાંઈ? શશીભાઈ! આ શબ્દ તો બહુ સરસ આવ્યો. પહેલો જ આવ્યો મંગલિક તમારે, લ્યો. આહાહા!

કહે છે, અરે! એકવાર સત્ય શું છે? તારું સતપણું, સત્યપણું. પુણ્ય-પાપના ભાવ એ તો બધા અસત્ય ને દુઃખકારી ને વિકારી છે. શરીર, વાણી, મન આ બધા જડ ને અજીવ છે. એ કાંઈ તારામાં નથી, તારા નથી, તારા થઈને રહ્યા નથી. એ તો એના થઈને રહ્યા છે. તું આનંદ ને જ્ઞાનનો તેજનો સાગર પ્રભુ છે. એ પણે અનાદિથી ન રહેતા, શુભ-અશુભના વિકલ્પો રાગ-પુણ્ય-પાપના એના આચરણપણે રહેવું એ દુઃખદાયક આચરણ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આચરણ તો એની દશામાં થાયને? આહા! ભગવાન આત્મા અનાદિથી વિકારના પુણ્ય-પાપના ભાવના આચરણમાં છે એ તો બંધભાવ છે, દુઃખભાવ છે, સંસારભાવ છે, રખડવાનો ભાવ છે.

દુઃખની જાળમાં ગૂંચાવાનો એ ભાવ છે. જેને હવે મોક્ષ કરવો હોય એણે, ભગવાન આત્મા પરમબ્રહ્મ પરમાનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર સ્વરૂપ, ધ્રુવ અનાદિ-અનંત અવિનાશી જે ચીજ છે... એ પરમબ્રહ્મનું અનુષ્ઠાન એ પર્યાય છે. પરમબ્રહ્મ એ ત્રિકાળી આનંદસ્વરૂપ એ ધ્રુવ. છે.. છે ને છે આત્મા. આદિ નથી, અંત નથી, છે.. છે.. છે અનાદિ. એવું જે પરમબ્રહ્મ અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ એનું અનુષ્ઠાન એટલે એમાં એકાગ્રતા, જેને મોક્ષમાર્ગ કહીએ. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ પરમબ્રહ્મનું અનુષ્ઠાન છે. સમજાણું કાંઈ? આહા!

વાત સાંભળતા બેસવી (કઠણ). અરે! સંપ્રદાયમાં તો આ વાત ચાલે નહીં. આ વાત જ બીજી, ભગવાન! વાત જ બીજી છે બાપુ! અપૂર્વ વાત અનંત કાળમાં જેણે સાંભળી નથી, ગ્રહી નથી, રુચિ નથી, પ્રણમી નથી, એ ચીજ તો કેવી હોય? ભાષા જ પહેલી એવી લીધી, જુઓને! ભાષાસમિતિનું કહે છે. ભાષા બોલવું એ નહીં, કહે છે. આહાહા! એ વ્યવહારસમિતિનો વિકલ્પ એ તો વ્યવહાર આચરણ છે. પણ નિશ્ચય જેને આવું આચરણ હોય એને (વ્યવહાર) હોય, પણ એ વ્યવહાર આચરણનો પણ વિકલ્પ છે એ છોડીને ભગવાન પરમાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ અવિનાશી અનાદિ-અનંત સત્ આત્મા એનો જે આનંદસ્વરૂપ ધ્રુવ એમાં એકાગ્ર થવું, એ પરમબ્રહ્મનું અનુષ્ઠાન છે, એ આત્માનું અનુષ્ઠાન છે, એ આત્માનું આચરણ છે, એ આત્માની મોક્ષમાર્ગની દશા છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

એવા ધર્માત્માને-નિરત એવા ડાહ્યા પુરુષોને... દેખો! આહાહા! એને ડાહ્યા કહ્યા. આ દુનિયાના ડાહ્યા એ ડાહ્યા નહીં. પાંચ-પાંચ, દસ-દસ હજારના પગાર મહિને (૨૫૦ એ) ડાહ્યા હશે કે નહીં? આ રામજીભાઈએ છોકરો કેવો કેળવીને મોટો કર્યો, જુઓ! સુમનભાઈને, જુઓ. આઠ હજારનો પગાર કહે છે લોકો. આપણને કાંઈ ખબર નથી. લોકો વાતું કરે છે. આમ લોકો કહે કે એમના દીકરાને કેવો, આઠ હજારનો માસિક પગાર છે. લ્યો, સુમનભાઈ આમના દીકરાને. નવ હજાર, લ્યો એને નવ હજાર થઈ ગયા. એને ખબર નહીં એના બાપને? એ ખાનગી હોય. આહાહા! કહે છે, એ ડહાપણ નહીં—એમ કહે છે. એ તો રખડવાના ડહાપણ છે. આહાહા!

જુઓને! આ શું કહે છે? ભગવાન આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ, વસ્તુ હોય એ દુઃખરૂપ હોય? દુઃખ તો એનાથી ઊલટી વિકૃતદશા કરે એ દુઃખ છે. દુઃખ નથી શરીર-વાણી-મનમાં, દુઃખ નથી અંતર સ્વરૂપમાં. અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ ભગવાન એને ભૂલીને પુણ્ય ને પાપના ભાવમાં રોકાય છે એ દુઃખ છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! એ રુચિ છોડી જેણે પરમબ્રહ્મ ભગવાન આનંદમૂર્તિ પ્રભુ જે આસ્રવના રાગથી નિરાળો છે, પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પ એ તો બંધના કારણ, આસ્રવ, વિકાર છે, એનાથી નિરાળું તત્ત્વ ધ્રુવ એના અનુષ્ઠાનમાં—એ સ્વભાવના સ્વ-આશ્રયમાં—લીન છે તે ડાહ્યા પુરુષોને... એને ડાહ્યા પુરુષો કહ્યા. બાકી બધા પાગલ ને ગાંડા છે. દસ-દસ હજારના પગાર હોય મહિને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

અરે પ્રભુ! પોતાનું સ્વરૂપ આનંદનું ધામ છે. મૃગની ડૂંટીમાં—નાભીમાં કસ્તૂરી (છે પણ) એ મૃગને કસ્તૂરીની કિંમત ન મળે. એમ આત્માના અંતરમાં અતીન્દ્રિય આનંદની કસ્તૂરી ભરી છે એની એને કિંમત નથી. પુણ્ય ને પાપ ને કાં પુણ્યના ફળમાં ધૂળ મળી હોય કાંઈક... પૈસા પાંચ-પચાસ લાખ, બાયડી-છોકરા કંઈક રૂપાળા ને સારા—આ એની ધૂળની લક્ષ્મી. આહાહા! એની એને મહિમા. મૂઢ છે, કહે છે આહીં. એ વીરચંદભાઈ! આહાહા! ન્યાયથી સમજવું પડશે કે નહીં? ‘નિ’ ધાતુ છે ને? વસ્તુનું સ્વરૂપ જેવું છે તેને ‘નિ’—દોરી જવું—જેમ છે તેમ એના જ્ઞાનમાં લઈ જવું એનું નામ ન્યાય કહેવાય. આહાહા! ભગવાનના... ભાઈ! શ્લોક મૂક્યો છે ને! ટીકા(કાર)નો પોતાનો છે, નહીં? ટીકાકારનો છે. અરે! જેના આચરણ-વિકારના આચરણ જે પર તરફના આશ્રયવાળા છે એવી આશ્રયદૃષ્ટિ જેને પરની છૂટી ગઈ છે અને સ્વ ભગવાન નિત્યાનંદ પ્રભુ ધ્રુવસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એના અનુષ્ઠાનમાં જે લીન છે, આહાહા! એ ડાહ્યા પુરુષોને એટલે મુનિજનોને, એવા ધર્માત્માને.. આહાહા! અંતર્જલ્પથી (—વિકલ્પરૂપ અંતરંગથી ઉત્થાનથી)... વિકલ્પ ઉઠેને અંતર વૃત્તિ. હું આવો છું, તેવો છું—એવો વિકલ્પ ઊઠે એ અંતર્જલ્પ છે, વિકાર છે કહે છે. એનાથી ધર્માત્માને શું પ્રયોજન છે? આહાહા!

જુઓ! આ મુનિની દશા. અંતરમાં અતીન્દ્રિય આનંદમાં લીન છે. એવી દશા જેને છે એવા ધર્માત્માને અંતર્જલ્પ—અંતર્મુખની વૃત્તિનું ઉત્થાન, વિકલ્પ ઉઠવો, એનું શું પ્રયોજન? એ તો રાગ વિકાર છે. એ ઉત્થાનથી પણ બસ થાઓ. શું કહે છે? અંતર્જલ્પથી પણ બસ થાઓ. એટલે શું? કે બહારથી બોલવું બંધ છે એનાથી તો શું કહેવું? એમ કહે છે. ભાષા બોલવી એ તો જડ અવસ્થા છે. પણ એમાં વિકલ્પ ઉઠે છે કે આમ બોલું એ રાગ છે. કહે છે, ધર્માત્મા મુનિઓને જંગલમાં વસતા હોય સંત.... આ તો એની વાત છે ને? એને—જે આનંદના અવસ્થાનમાં લીન છે એવા સંતોને—અંતરવૃત્તિનું શું કામ છે? અંતર્જલ્પ ઉઠે કે આમ કહું, આમ બોલું, એમ વાંચું એવી વૃત્તિ તેનાથી બસ થાઓ. છે ને ‘અલં’? અન્તરૈરપ્યલં જલ્પૈઃ ‘અલં’—બસ થાઓ. એ વિકલ્પ ઉઠે અંદરમાં રાગની વૃત્તિ એ દુઃખરૂપ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

વાત તો.. કેટલાક પાછા એમ કહે માળા કે શાસ્ત્રમાં બહુ ઊંચી—ઉત્કૃષ્ટ વાત આવે છે. માટે અમારું આચરણ જઘન્ય-મધ્યમ છે. અરે! આ તો મૂળ ચીજ જ આ છે. આહાહા! જે આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો છે નહીં અને અજીવ તો માટી, જડ છે એ તો એનામાં છે જ નહીં—એટલું પણ હજી ભાન નથી જેને, એને સમ્યગ્દર્શન વિના સ્વરૂપમાં લીનતાની—ચારિત્રની દશા હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ? એ ચોરાશીના અવતારમાં લૂંટાણો છે. ભાઈ! તારી નિધિ, તારું નિધાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ અંદર પડ્યું રહ્યું છે. એની સામું જોયા વિના, વેરીની સામું તે જોઈને વેરીને તે વહાલા કર્યા. એ શુભ ને અશુભનો રાગ એ વેરી એને તે વહાલા કર્યા ભગવાન! અરે! છોડને હવે, કહે છે. આહાહા! પહેલી દૃષ્ટિ તો નિર્મળ કર. એ પુણ્ય ને

પાપના રાગ એ વિભાવ, અધર્મ છે. મારી ચીજ એનાથી જુદી છે. એવો આનંદમૂર્તિનો અનુભવ કરીને પ્રતીત કરવી, એનું નામ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન-ધર્મની પહેલી શરૂઆત દશા કહેવામાં આવે છે. એ ઉપરાંત અહીંયા તો હવે મુનિની દશાનું વર્ણન છે. મુનિ તો સ્વરૂપમાં એટલા બધા લીન હોય છે કે જેને અંતર્જલ્પના વિકલ્પથી ‘અલં’-બસ થાઓ.. બસ થાઓ.. બસ થાઓ.. સમજાવવું છે ને. ‘બસ થાઓ’ એમ કહે એ પણ એક વિકલ્પ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુનિજનોને અંતર્જલ્પથી (અંતરંગ ઉત્થાનથી)... ઉત્થાન થયુંને? એ વૃત્તિ ઉઠે, વિકલ્પ ઉઠે, રાગ આ છું, તે છું, આ નહીં, તે નહીં—બધું અંતરમાં મનનો વિકલ્પ હોં, એ દુઃખરૂપ છે. બંધ કરો. ભગવાન! તારા ઘરમાં જા હવે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અને બહિર્જલ્પ... **બહિર્જલ્પની તો વાત જ શી?** કહે છે. બોલવું એવો જે વિકલ્પ ઉઠે બોલવાનો એ તો મુનિને શું કામ છે? આહાહા! સમાધિશતકમાં લીધું છે ને? કોની સાથે બોલું? આ (શરીર) દેખાય એ તો જડ છે. અંદર આત્મા એ તો રાગરહિત ભિન્ન ચીજ છે. હું કોની સાથે બોલું? ઓલો સાંભળતો નથી ને આ જડને ભાન નથી. ઓલો ચૈતન્ય છે એ તો જાણનાર-દેખનાર પ્રભુ છે. મૌન રહેવાની વાતમાં આવે છે ને? સમાધિશતકમાં આવે છે. કોની સાથે બોલું? મારો સ્વભાવ જ અંતરમાં... અંતર વિકલ્પ ઉત્થાન કરવું એ પણ મારું સ્વરૂપ નથી તો બોલીને હું કોને કહું? સમજાણું કાંઈ?

બહિર્જલ્પની (-ભાષા બોલવાની) તો વાત જ શી? છે વ્યવહારસમિતિની વ્યાખ્યા. પાછી ઉડાવી દીધી. ટીકાકારે ઉડાવી દીધી. એટલે આકરી પડે છેને માણસને સ્વીકારતાં. લ્યો, એ ભાષાસમિતિની વાત થઈ. હવે મુનિની એષણાસમિતિ. મુનિ હોય છે આત્માના આનંદમાં રમનારા, એને આહાર નિર્દોષ હોય છે. એને માટે ચોકા કરીને કરેલો આહાર લે, એ આહાર (એને) હોય નહીં. ન હોય? શું તમારે કરે છે ને? આહાહા! મુનિની દશા... લોકો કહે છે, ધન્ય મુનિ.... પણ મુનિ આગમથી તો જુઓ. આગમની દૃષ્ટિએ મુનિ કોને કહેવા એના ખબર વિના મુનિ કોને માનવા? એય! કહે છે. એષણાસમિતિ..., પહેલી ઈર્યાસમિતિની વાત આવી ગઈ. પંચ મહાવ્રતની આવી ગઈ, પછી ઈર્યાની, પછી ભાષાની, હવે એષણાસમિતિની. ૬૩ ગાથા.

કદકારિદાણુમોદનરહિદં તહ પાસુગં પસત્થં ચ ।

દિણ્ણં પરેણ ભત્તં સમભુત્તી ઇસણાસમિદી ।।૬૩।।

નીચે હરિગીત. મૂળ શ્લોકનું નીચે હરિગીત.

અનુમનન-કૃત-કારિતવિહીન, પ્રશસ્ત, પ્રાસુક અશનને

-પરદત્તને મુનિ જે ગ્રહે, એષણાસમિતિ તેહને. ૬૩.

એની ટીકા : અહીં એષણાસમિતિનું... એષણા એટલે શોધવું કે મારે માટે કરેલું નથીને? મુનિને માટે કર્યું, કરાવ્યું ને અનુમોદ્યુ (એવો) કોઈપણ આહાર લે નહીં. ધન્ય દશા! નીચે છે જુઓ!

મન, વચન અને કાયામાંના પ્રત્યેકને કૃત, કારિત અને અનુમોદના સહિત ગણીને તેમના નવ ભેદો થાય છે... મન, વચન ને કાયા. મન, વચન, કાયાથી કરવું, કરાવવું ને અનુમોદવું—એના નવ ભેદ થાય. નવ ભેદે એને આહારનો ત્યાગ હોય છે. મનથી કરેલો, કરાવ્યો અને અનુમોદો હોય, એમ વચનથી, કાયાથી—(એમ) નવ ભેદે સદોષ આહારનો ત્યાગ હોય છે એને. સમજાણું કાંઈ? તેમનાથી સંયુક્ત અન્ન નવ કોટિએ વિશુદ્ધ નથી... દેખો! જેમાં, એને માટે કરેલું હોય, કરાવ્યું હોય અને કરતાને લે. એ લે એ જ અનુમોદના છે ભાઈ! દેખે કે આ મારે માટે કર્યું છે. આ પાણી બનાવ્યું છે. આ પાણી ક્યાં પાંચ-દસ શેર હતું? ઉના પાણી કરી રાખ્યા હતા. સમજાણું? એ લે છે એ જ પાપને અનુમોદે છે. ....

આ પ્રશ્ન અમારે ૬૯માં ઊઠેલો, દીક્ષા લીધા પહેલાં. ૭૦માં દીક્ષા. ૫૮મું વર્ષ ચાલે છેને ૫૮. સંવત ૬૯માં આ પ્રશ્ન ઊઠેલો હીરાજી મહારાજની સાથે. હીરાજી મહારાજને નહીં જોયા હોય તમે? જયંતિભાઈ! ૭૪માં ગુજરી ગયા. એમને પ્રશ્ન કર્યો હતો મેં પહેલો ૬૯ના વૈશાખમાં. સંવત ૧૯૬૯માં રાણપુરમાં પ્રશ્ન કર્યો હતો. મહારાજ!... હજી દીક્ષા લીધી નહોતી. પણ બધું નક્કી કરતો હતો કે શું છે. મહારાજ! આ મકાન બનાવેલું હોય સાધુ માટે... આ અપાસરા બનાવે છે ને? કીધું, તો નવ કોટિમાં કઈ કોટિ તૂટે? એમ મેં પ્રશ્ન કરેલો લ્યો. નવ કોટિ સમજાણી? મન, વચન ને કાયા, કરવું, કરાવવું ને અનુમોદવું. નવ આવ્યાને નવ? આ તો તે દિ' પ્રશ્ન હતો. સંવત ૬૯. ૧૯૬૯. ૫૯ વર્ષ પહેલા.

રાણપુરમાં પ્રશ્ન કર્યો હતો. કીધું, આ અપાસરા જે સાધુ માટે બનાવે, ઓરડીઓ, અપાસરા, પાટું. કારણ કે (એમના માટે કરેલો) આહાર તો નહોતા લેતાં. બહુ ચોખ્ખું હતું. હીરાજી મહારાજ બહુ ચોખ્ખા હતા. આહાર એને માટે કર્યો, કરાવ્યો હોય તો લેતા નહીં. બહુ (કડક). અત્યારે તો કાંઈ ઠેકાણા નથી. અત્યારે તો બધા ..... બનાવે, દૂધ બનાવે, ... બનાવે. લઈ જાય પાત્રા ભરીને. એ તો માર્ગ જ ઉચિત નથી. એ તો બહુ નિર્દોષ લેતા, પણ આ અપાસરા સેવતા. એને માટે કરેલી... એ પ્રશ્ન ઉઠેલો. ગુલાબચંદ ગાંધી હતા એક. નામ નહીં સાંભળ્યું હોય. રાજકોટના સાધુ હતા ગુલાબચંદ ગાંધી. ઓલા તમારા શું કહેવાય? ..... ગાંધી. ગુલાબચંદ ગાંધી. ગુજરી ગયા ૭૦માં ફાગણ સુદ ચોથ રાજકોટમાં. એ અપાસરા નહોતા વાપરતા. એને માટે કરેલો અપાસરો હોય, મકાન, ઓરડી, પાટ કરેલી, ન વાપરે. એની પાસે સાંભળ્યું ૬૯માં. સાધુને ખપે નહીં. હેં! કીધું, આપણને તો આ ખબર નહોતી. સાધુને ખપે નહીં પાટુ ને એના માટે બનાવેલા. એ સાધુ (સાયો) ન હોય. ઠીક! કરો આપણે નક્કી ભાઈ! હીરાજી મહારાજને પૂછીને. એણે ગાથા હતી. એને ગાથા મોઢે હતી તે'દિ. .... ૧૮ બોલમાં એકપણ બોલ તોડે તો સાધુપણાથી ભ્રષ્ટ થાય. પછી એમાં એવું હતું કે એના માટે મકાન, અપાસરા, પાટું બનાવી હોય ને જો લે તો સાધુપણાથી ભ્રષ્ટ છે. એમ આવતું એમાં. એ શ્લોક મોઢે હતો તે'દિ. ૬૯ની વાત છે.

મેં એને કહ્યો. વાત સાચી લાગે છે તમારી હોં. એ દાસ! તમે તો જોયેલાને? વઢવાણ ચોમાસું હતું ૬૯માં ત્યાં. ૭૦નું રાજકોટ.

કીધું, આ શું? ઢીરાજી મહારાજને કહ્યું. અમારા ગુરુ હતા. આમ તો બહુ શાંત હતા. આ વાતનું..... એમ કે દીક્ષા લે છે અને હું કહું તો... હું કહું એ પણ નહીં હોં બિચારાને ભાઈ! હું કહું તો અટકશે એણે એમ માનેલું. મને કહે.... મહારાજ! મારો પ્રશ્ન છે કે આ સાધુ માટે મકાન કરાવ્યા હોય અપાસરો, પાટું, આહારપાણી લે તો એને મન, વચન, કાયા, કરણ, કારણ, અનુમોદન... નવ કોટિ આવીને એમાં? એમાં કઈ કોટી તુટે? ક્યો .. તુટે? એ એમ બોલ્યા કે એમાં ન તૂટે એક્કેય. આમ અમુક ... બોલાય નહીં, મનમાં થયું કે આ વાત આપણને બેસતી નથી.

બહુ આબરૂદાર હતા ..... ‘ઢીરા એટલા ઢીર...’ એવી આચરણની ક્રિયા એવી હતી. દૃષ્ટિ ખોટી તદ્દન. એની સંપ્રદાયની આચરણની રીત. પછી દાખલો આપ્યો કે તમારા ભાઈ ખુશાલભાઈ છે, મને દાખલો આપ્યો, એમણે મકાન બનાવ્યું અને તમે રહો એમાં (કઈ કોટી) તૂટે? અમારા માટે..... વાપરે એ જ અનુમોદન છે. નવ કોટિમાં એક અનુમોદનનું તુટ્યું (તો નવે) કોટિ તૂટી. એય! તમારે ... હતુંને મૂળચંદનું, ગુલાબચંદનું. આહાહા! આ તો ૬૯ની સાલની વાત છે. ૫૯ વર્ષ (પહેલા)ની છે. કેટલાકનો તો જન્મ પણ નહીં હોય. આપણને બેસતું નથી ભાઈ! એ. આહાહા! ..... મોઢે હતું એમાં એક ગાથા હતી. જે કોઈ એને માટે કરેલું લે એ અનુમોદના કરે છે, એની નવ કોટિ નિર્દોષ રહેતી નથી. એ સાધુ જ નથી.

એ અહીં કહે છે જુઓ! નવ ભેદો કરવું, કરાવવું, અનુમોદવું, મનથી, વચનથી ને કાયાથી—**તેમનાથી સંયુક્ત અન્ન...** આવા નવ ભંગથી દોષવાળું અન્ન નવ કોટિએ વિશુદ્ધ નથી. નવ પ્રકારે તે નિર્દોષ નથી. **એમ (શાસ્ત્રમાં) કહ્યું છે.** માટે એવો આહાર, પાણી, મકાન સાધુ લે નહીં. આહાહા! અહીં તો હવે મકાનો બધા બબ્બે લાખના, પાંચ-પાંચ લાખના મકાન કરાવે ને ઊભા રહે મોઢા આગળ. આહાહા! બધું.. બધું ભ્રષ્ટ થઈ ગયું છે. ગૃહસ્થોને ખબર ન મળે..... **અતિપ્રશસ્ત એટલે મનોહર (અન્ન)** જોઈએ, એમ કહે છે. એક તો નિર્દોષ જોઈએ અને પ્રશસ્ત—અતિપ્રશસ્ત એટલે? હેઠે છે ને? **પ્રમાદાદિ ને રોગાદિનું નિમિત્ત ન હોય.** રોગનું કારણ ન થાય, પ્રમાદ (થાય) એવો આકરો આહાર હોય મૈસુબ આદિ, જેમાં પ્રમાદ થાય એવો આહાર ન લે. નભાવવા, શરીર નભાવવા એવો વિકલ્પ હોય છે. મનોહર.. અતિપ્રશસ્ત એટલે મનોહર એટલે આ કે શરીરમાં રોગ ને પ્રમાદનું કારણ ન થાય એવો નિર્દોષ. એને માટે બિલકુલ કરેલું—કર્કુ, કરાવ્યું ને અનુમોદન નહીં.

હરિતકાયમય સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓના સંચારને અગોચર... એમાં લીલોતરીનો જીવ—હરિકાય એકેન્દ્રિયનો દાણો પણ અડેલો હોય નહીં. એકેન્દ્રિય જીવ છેને વનસ્પતિ? પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ,

વાયુ ને વનસ્પતિ.. આવે છે ને? એકેન્દ્રિયા, બેઇન્દ્રિયા, ત્રિઇન્દ્રિયા, ચૌઇન્દ્રિયા, પંચેન્દ્રિય... આવે છે ઇચ્છામિ પડિક્કમણામાં. સામાયિકમાં .... આવેને? અર્થની કોને ખબર હોય? ભગવાન જાણે. એકેન્દ્રિયા, બેઇન્દ્રિયા, તેઇન્દ્રિયા, ચૌઇન્દ્રિયા, પંચેન્દ્રિયા ..... તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડમ્, જાઓ. એ વીરજીભાઈ! કર્યું છે કે નહીં? સામાયિક કરી છે કે નહીં? આહાહા! અહીં કહે છે, જેમાં લીલોતરીનો એક દાણો સચેત અડેલો ન હોય અનાજને, એવું અનાજ પ્રાસુક ગણવામાં આવે છે. એવું પ્રાસુક મુનિ લે. એક દાણો પણ બાજરાનો, ઘઉંનો પડ્યો હોય અને આહાર દેવા બાઈ ઉઠે (કે જે આહાર) નિર્દોષ હોય, (પણ) જો એનો સાડલો કે પગ અડી જાય ઓલાને-દાણાને, મુનિ આહાર નહીં લે. આવું અમે ઘણા વર્ષો કરેલું સંપ્રદાયમાં. રાડ નાખતા હતા. સમજાણું કાંઈ? એ બધી ક્રિયાકાંડ તત્ત્વદષ્ટિ વિનાની છે. અહીં તો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સહિત મુનિપણાની વાત છે. એને જાણવું પડશે કે નહીં કે મુનિપણું કેવું હોય? જે મુનિપણા... દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની સાચા ખબર ન મળે, એને સમકિત થાય ક્યાંથી? આહાહા!

તે પ્રાસુક (અન્ન)—એમ (શાસ્ત્રમાં) કહ્યું છે. એક દાણો પણ જેને અડેલો ન હોય. ‘વનસ્પતિ’ શબ્દ વાપર્યો છે ને? જુઓને! હરિતકાય સૂક્ષ્મ કટકો, એમ. એક આ ગુવાર આવે છેને એની કાપેલી ઝીણી કટકી હોય છે ને. ઝીણી કાંઈક પણ પડી હોય તો એને અડવો ન જોઈએ આહાર. એ અડેલો આહાર ખપે નહીં. આહાહા! ગુવાર.. ગુવાર.. છેલ્લી શું કહેવાય? અણી. શાક કરે છેને ગુવારનું? છેલ્લી અણી હોય ઝીણી એ કાઢી નાખે. દાંડી કાઢી નાખે. એ જો અહીં પડી હોય અને એમાં પગ અડે વહોરાવનારનો, તો સાધુને ખપે નહીં. એ હરિતકાય સંચારવાળો આહાર છે, એમ શાસ્ત્રમાં ભગવાને કહ્યું છે. અજીવ હોય? જીવ છે. એટલીય ખબર નથી? આ લીલો ગુવાર હોયને એની કટકી જુદી હોય, એમાં અસંખ્ય જીવ છે લીલા. હરિતકાય લીલોતરી. આ હરિતકાય કીધુંને? એક કટકી આખી લીલી આ ભીંડાની.. ભીંડો લ્યોને. એની પણ છેલ્લી કાઢી નાખેને અણી? એ અણીમાં અસંખ્ય જીવ છે, એકેન્દ્રિય જીવ છે ભગવાન કેવળીએ કહેલા. જૈનમાં આવ્યા એને ક્યાં ખબર છે? જય નારાયણ. ભગવાન સાચા, કરો ધર્મ હવે. કેમ કાંતિભાઈ?

અહીં તો કહે છે, એ લીલોતરીનો એક કટકો ભીંડાનો, ગુવારનો... અમારે હીરાજી મહારાજની ક્રિયા બહુ ઓલી (કડક). અમારી ક્રિયા બહુ પંદર વર્ષ આકરી સખત. વહોરવા જાઈએ ને લીલોતરીનો કટકો પડ્યો હોય ને બાઈનો પગ અડી જાય એને, આહાર બંધ. ગૃહસ્થ આપણા રાયચંદ ગાંધી જેવા મોટા. આપણા દશાશ્રીમાળી છે ને? રાયચંદ ગાંધી, બોટાદ, ગૃહસ્થ મોટા. એને ત્યાં વહોરવા જાઈએ તો મોટા મકાન... એક કટકી આટલી પડી હોય ને અડે ત્યાં (કહે), ધ્યાન રાખજો, મહારાજ આવ્યા છે. એમ કહે ભાઈ! વહુ કાંઈક અડી જશે તો નહીં લે. રાડ નાખે હોં. રાયચંદ ગાંધીના વહુ છે, બેઠા છે. ૮૫ વર્ષ..... એ બિચારા ડરે અમને દેખીને હોં,

વહોરવા જાઈએ ત્યાં. એ ક્રિયા એવી તે સખત. માની હતીને, તે કરી હતી. ડરે, આમ બીવે. ક્યાંક .... થશે, ક્યાંક લીલોતરીને અડી જશે, એમ. મહારાજ વયા જશે. અહીં મુનિ જે સાચા સંત આત્મજ્ઞાન સહિત, જેને આત્માના આનંદનું અનુષ્ઠાન પ્રગટ થયું છે, એને આહારની વિધિમાં આવી રીતે હોય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

એક વાત. હવે દેનાર. હવે, દેનાર કેવો હોય એને. આહાર આવો હોય, લેનારા આવા હોય—બે વાત થઈ ગઈને? હવે દેનાર કેવા હોય? પ્રતિગેહ, ઉચ્ચસ્થાન, પાદપ્રક્ષાલન, અર્ચન, પ્રણામ, યોગશુદ્ધિ (મન-વચન-કાયની શુદ્ધિ) અને ભિક્ષાશુદ્ધિ—એ નવવિધ પુણ્યથી (નવધા ભક્તિથી) આદર કરીને... લ્યો. આહાર-પાણી શુદ્ધ છે, એમ પહેલું કહે ગૃહસ્થ. ઝીણી વાત છે. સાચા સંતની વાત છે. સાચા મુનિ હોય એ તો નગ્ર દિગંબર હોય, જંગલમાં વસે. જૈન પરમેશ્વરે સ્વીકારેલા સંત મુનિ ‘ણમો લોએ સવ્વ સાહૂણં’ એ પદ તો નગ્ર હોય શરીરે, અંદર ત્રણ કષાય રહિત હોય, એ જંગલમાં વસે, ભિક્ષા માટે ગામમાં આવે કોઈકવાર—એવી સ્થિતિ વીતરાગના માર્ગમાં અનાદિની છે. વચ્ચે ગરબડ કરી એ એના ઘરની. ભગવાનના ઘરની નહીં.

કહે છે, આહાર-પાણી શુદ્ધ છે એમ કહે પહેલા. મુનિ નીકળે.. દિગંબર સંત આત્મધ્યાની જ્ઞાની એને આહારનો વિકલ્પ હોય છે. ગૃહસ્થ (કહે), પ્રભુ! પધારો. તિષ્ઠ-ઊભા રહો. નિર્દોષ આહાર-પાણી ઘરે પડ્યા હોય, રોજ હોં. એના માટે બનાવેલાની વાત નથી. નિર્દોષ હોય, અને હોયને પાંચ-દસ .... હોય, ત્યાં એક-બે માણસને થાય કે.... પહેલાં રાખતા. પહેલાં ક્યાં, રોટલાની બહુ કિંમત નહોતી. હવે આ બહુ કિંમત વધી છે. પહેલા બે-ત્રણ રૂપિયામાં મહિને ખાતા. ત્રણ રૂપિયા, અઢી રૂપિયા, લ્યો. રાંડેરાંડને (વિધવાને) પાંચસો રૂપિયા આવે ને અઢી રૂપિયા બાંધી દે (તો) બહુ થાતું, એમ સાંભળ્યું હતું સાંઈઠ વર્ષ પહેલાં. શું કહે? કોટ.. કોટ.. કોટ કહેતા કે નહીં? બધું જોયું છેને સાંઈઠ વરસ પહેલા. પાંચસે રૂપિયા (જમા) થાય, ઓહોહો! બહુ... એનું (વ્યાજ) અઢી રૂપિયા થાય. તે દિ’ આઠ આના (વ્યાજ) હતુંને. હવે આ દોઢ રૂપિયો. તે દિ’ આઠ આનાનું વ્યાજ હતું. .... અઢી રૂપિયા બસ.... ચોખ્ખું લેતા.

અહીં કહે છે કે ચોખ્ખો ઘરનો આહાર હોય, એમાં મુનિ આવ્યા હોય... ‘પધારો મહારાજ! સ્વીકાર કરો.’ એમ કહે તો એ ઊભા રહે. એમને એમ ઘરમાં ન ગરી જાય, એમ કહે છે. આ દુનિયાથી તો ફેરફાર.. ફેરફાર.. ઉચ્ચ સ્થાન.. છે ને? એમ કહીને આહાર ગ્રહણની વિનંતી કરવી. કૃપા કરવા માટે વિનંતી કરવી. પ્રભુ! પધારો. આદર સન્માન આમ પ્રતિગ્રહ કરવામાં મુનિ કૃપા કરીને ઊભા રહે તો દાતાના સાત ગુણોથી યુક્ત શ્રાવક તેમને પોતાના ઘરમાં લઈ જઈ, ઉચ્ચ સ્થાને બિરાજમાન કરે. પાટલે-બાટલે ઊભા રાખી... બિરાજમાન કરે. પગ ધોઈને પૂજન કરે... એવી વિધિ છે અનાદિની વીતરાગમાર્ગમાં. પછી આ બધો ફેરફાર થઈ ગયો.

અનાદિનો એ માર્ગ છે, મહાવિદેહમાં એ જ માર્ગ વર્તે છે. ભગવાન બિરાજે છે સીમંધર પરમાત્મા મહાવિદેહક્ષેત્રમાં, ત્યાં આવો જ માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? આરે ભારે!

પગ ધોઈ પૂજન કરે (અને) પ્રણામ કરે છે. પછી મન-વચન-કાયાની શુદ્ધિપૂર્વક શુદ્ધ ભિક્ષા દે છે. છે ને? અર્ચન, પ્રણામ, યોગશુદ્ધિ, ભિક્ષાશુદ્ધિ (આદિ) નવવિધિ ભક્તિથી આદર કરીને... દેનારો કેવો હોય? શ્રદ્ધાવાળો હોય.—એને ઘરે આહાર લે એમ કહે છે. જેને તેને ઘરે ચડી ન જાય. આરે, આરે, ભારે વાત. આ વાત તો સાંભળવી કઠણ પડે. આ તો અનાદિનો આ માર્ગ હતો (અને) માર્ગ એ છે. સમજાણું? શક્તિ... પોતાની શક્તિ હોય જેની ઊભા રહેવાની... મૂઠ હોય કે એવો નહીં. અલુબ્ધતા... દેનારને ગૃહિ ન હોય એવો આહાર-પાણી દઈ શકે. લેનારો આવો ધર્મી હોય ધર્માત્મા સંત-નગ્ર મુનિ સ્વરૂપમાં અનુષ્ઠાનમાં લીનવાળો. વિકલ્પ છે થોડો.... ભક્તિ સહિત આપે. જ્ઞાન સહિત હોય—એ ભાનવાળો હોય. દેનારને ભાન હોય (કે) મુનિપણું આવું હોય, એને દેવાની વિધિ આવી હોય—એવું એને જ્ઞાન હોય. એ આંધળો ન હોય ભાન વિનાનો. દયા હોય એને હૃદયમાં. શ્રાવકને... સાચા શ્રાવકની વાત ચાલે છે હોં, આ વાડાની વાત નથી. દયા હોય, ક્ષમા હોય.—એ (દાતાના) સાત ગુણો લ્યો. દેનારના સાત ગુણો હોય. આહાહા!

સહિત શુદ્ધ યોગ્ય-આચારવાળા ઉપાસક વડે દેવામાં આવેલું... લ્યો. શુદ્ધ યોગ્ય આચારવાળા ઉપાસક વડે... જોયું! શ્રાવક પોતે આવો હોય એમ કહે છે. આવા ગુણવાળા શુદ્ધ યોગ્ય આચારવાળા ઉપાસક શ્રાવક એ વડે દેવામાં આવેલું (નવ કોટિએ શુદ્ધ, પ્રશસ્ત અને પ્રાસુક)... આવી ગયુંને બધું? ત્રણ બોલ આવી ગયા. નવ કોટિએ શુદ્ધ, પ્રશસ્ત એટલે પ્રમાદ ને રોગ થાય એવો આહાર અને પ્રાસુક એટલે એમાં હરિતકાયનો સંચાર (ન હોય), એકેન્દ્રિય જીવ એને અડેલો ન હોય—એવું ભોજન જે પરમ તપોધન લે છે... લ્યો. તેને એષણાસમિતિ હોય છે. આમ વ્યવહારસમિતિનો ક્રમ છે. વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વર તીર્થંકરના માર્ગમાં આ વિધિ છે. છે કે નહીં એમાં?

હવે નિશ્ચયથી એમ છે કે—જીવને પરમાર્થે અશન નથી... એ તો મુનિને વિકલ્પ આવ્યો જરીક શરીરને નભાવવા. પણ ખરેખર તો આહાર-પાણી તો જડ છે, આત્મામાં છે જ નહીં અને આત્માને એ અડતા જ નથી. આહાહા! એ તો માટી છે. દાળ-ભાત-શાક (આદિ) તો અજીવતત્ત્વ છે, જીવતત્ત્વમાં એ છે જ નહીં. આહાહા! પરમાર્થે અશન નથી. છ પ્રકારનું અશન વ્યવહારથી સંસારીઓને જ હોય છે. વિકલ્પ છે એ ... કહેવાય છે. ઘણા પ્રકાર.....

એવી રીતે સમયસારમાં (?) કહ્યું છે કે : પ્રવચનસારમાં (પણ છે). સમયસારમાં તો ગાથા છે..... (૪૦૭). આ રહ્યું લ્યો. સો ણેવ ગેણહદે કિંચિ । ણેવ વિમુંચદિ કિંચિ વિ જીવાજીવાણ દવ્વાણં... છે ને? ટીકામાં છે. નોકર્મ-આહાર, કર્મ-આહાર, લેપ-આહાર, કવલ-આહાર, ઓજ-આહાર અને માનસઆહાર.. ..... એ ગાથામાં સરખું નથી પ્રવચનસારમાં. આ જે ગાથાના શબ્દ

છે એવા શબ્દ સરખા નથી. પ્રવચનસારમાં. થોડો ફેર છે. ૨૦મી ગાથામાં છે ને? ૨૦મી ગાથા (જયસેનાચાર્યની ટીકા) લ્યો. **નોકર્મકર્મહારો.. આમ છે. કવલાહારો, લેપ્પમાહારો એમ છે. એટલો ફેર છે. આમાં છે. નોકર્મકર્મહારો લેપ્પાહારો કવલમાહારો.. આમાં આ ફેર છે. નોકર્મકર્મહારો કવલાહારો ય લેપ્પમાહારો।** ઓજમણો વિ ય કમસો આહારો છવ્વિહો ણેયો। આ શબ્દમાં કહ્યું..... જુઓ! આ મુનિપણું કેવું હોય એનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કરાવે છે. જેને હજી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની પણ સાચાની ખબરું ન મળે, એને આત્મા શું છે એની ખબર હોય નહીં. આહાહા! છ પ્રકારના નામ લીધા છે, લ્યો.

ગાથાર્થ : નોકર્મ-આહાર... નોકર્મ એટલે? શરીરના આ પરમાણુ હોયને, ઔદારિકના રજકણો હોય છે ને? એ નોકર્મ-આહાર. કેવળીને પણ આવે છે ને એ રજકણો? **કર્મ-આહાર...** આ રજકણો કર્મના રહે છે એમાં. **લેપ-આહાર..** જેને ચોપડે અંદર... **કવલ-આહાર...** કોળિયા લે. **ઓજ-આહાર...** આ પંખી.. પંખી જેમ બચ્ચાને પોષે છેને પાંખ વડે, એ ઓજઆહાર કહેવાય. **અને મન-આહાર...** દેવોને મનનો આહાર છે. હજાર વર્ષે એને ઈચ્છા થાય મનમાં વિકલ્પ, એને મનથી આહાર આવે છે. એ છ પ્રકારનો આહાર છે. **અશુદ્ધ જીવોના વિભાવધર્મ વિષે વ્યવહારનયનું આ (અવતરણ કરેલી ગાથામાં) ઉદાહરણ છે.** આ આહાર લેવો વિકલ્પ છે એવો અશુદ્ધભાવ છે, એના વચ્ચેની આ વાત છે. આ છ પ્રકારનો આહાર એને માટે..... નિશ્ચયનું ઉદાહરણ કહેવામાં આવે છે. લ્યો, ૨૨૭ ગાથા.

હવે (શ્રી પ્રવચનસારની ૨૨૭મી ગાથા દ્વારા) નિશ્ચયનું ઉદાહરણ કહેવામાં આવે છે. તે આ પ્રમાણે :—

जस्स अणेसणमप्पा तं पि तवो तप्पडिच्छगा समणा ।

अण्णं भिक्खमणेसणमघ ते समणा अणाहारा ।।

ગાથાર્થ : જેનો આત્મા એષણરહિત છે (અર્થાત્ જે અનશનસ્વભાવી આત્માને જાણતો હોવાને લીધે સ્વભાવથી આહારની ઈચ્છા રહિત છે)... શું કહે છે? મુનિને તો આત્મામાં આહાર છે જ નહીં. આ (શરીર) તો જડ છે ધૂળ.. ધૂળ.. એ આત્મામાં છે નહીં. એ આત્મા આહાર વિનાનો જે છે એવી જે દશા, એવું આત્માનું ભાન એને એષણા કહેવામાં આવે છે. એ એષણા સહિત એટલે અનશનસ્વભાવી આત્મા જાણતો (હોવાને લીધે) આહારની ઈચ્છા રહિત છે એમ કહે છે. એને આહારની ઈચ્છા છે નહીં. આહાહા! ઈચ્છા તો રાગ છે. આત્મામાં કેવો....? આ તો વિકલ્પ ઉક્યો હતો એવા જીવની વાત કરી હતી. આ તો વીતરાગમાર્ગ બહુ ઝીણો છે.

તેને તે પણ તપ છે... શું કીધું? આત્મા અનશનસ્વભાવી છે એટલે કે આહારપાણીના વિનાના સ્વભાવવાળો છે. એવું જે ભાન એ જ એક તપ છે. ભગવાન આત્મામાં જ્યાં વિકલ્પ નથી, ત્યાં આવા આહાર ને પાણી એમાં અંદર છે નહીં. આહાહા! એવું જ એ ચૈતન્યતત્ત્વ છે. કહે

છે, આત્માને અનશનસ્વભાવી એટલે? અશન(નું વિરોધી) અનશન, એમ. અશનરહિત અનશનસ્વભાવી, એમ. અશન એટલે આહાર-પાણી એ. અનશન એટલે આહાર-પાણી વિનાનો. એવો આત્માને જાણતો હોવાને લીધે... અરે! હું તો આહારના રજકણ ને રાગ વિનાનો છું. આહારના રજકણ તો અજીવ છે અને રાગ છે એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. હું તો એ આસ્રવ ને અજીવ રજકણથી જુદો ચીજ મારી છે. આહાહા! એવો આત્માને અશનરહિત સ્વભાવવાળો જાણતો, એ જ તપ છે કહે છે. શું કહ્યું? સમજાણું કાંઈ?

આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સિદ્ધસ્વરૂપ (જે) પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થકરે કહ્યો, દેહના રજકણોથી જુદો છે, કર્મથી જુદો છે. કર્મ જડ છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ આસ્રવથી જુદો, તો એ આહાર-પાણીથી જુદો છે. એવી જે આત્માની સ્થિતિ... આહાર-પાણી (આદિ) કંઈ પણ સ્વરૂપમાં નથી એવો હું છું. એવું જે જ્ઞાન-ધ્યાન એ તપ છે. કહ્યું કે નહીં? શું કહ્યું? અનશનસ્વભાવી આત્માને જાણતો, એટલે? અનશનસ્વભાવ એટલે? અશન, અનશન. અશન, અનશન. અશન-આહારપાણી, એથી રહિત અનશન. એવો અશન વિનાનો આત્મા.... જેમ શરીર વિનાનો આત્મા, એમ આહાર-પાણી વિનાનો આત્મા. એવી આત્માની અનુભવ, દૃષ્ટિ હોવાથી એની સ્થિરતા અંતરમાં છે, એને જ તપ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! કહો, સમજાણું કાંઈ? વિશેષ આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ સુદ ૧૨, સોમવાર, તા. ૫-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૪, શ્લોક ૮૬, પ્રવચન નં. ૫૯

નિયમસાર, એનું ૧૨૫ પાનું છે. શ્લોક છે પ્રવચનસારનો. મુનિનો અધિકાર છે. મુનિ એષણાસમિતિથી આહાર લે એ એનો વ્યવહાર છે. મુનિ એને કહીએ કે જેને આત્માનું પહેલું જ્ઞાન, અનુભવ થયો હોય. વીતરાગમાર્ગમાં વ્યવહારચારિત્ર કોને હોય? કે જેને અંતર આત્મા તદ્દન રાગથી-વિકલ્પથી ભિન્ન છે, શરીર, વાણી, મન તો જડ છે એનાથી જુદો તો છે, પણ એક રાગનો વિકલ્પ ઉઠે દયા, દાન, વ્રતનો એનાથી પણ ચીજ જુદી છે. એવું જેને અંતરમાં રાગથી ને પરથી અધિક નામ જુદો આત્મા જાણવામાં આવે, અનુભવમાં આવે એને સમકિત કહેવામાં આવે છે, પ્રથમમાં પ્રથમ ધર્મ. એ ઉપરાંત અહીંયા તો મુનિની વાત છે હવે. મુનિ કેવા હોય? એ ૨૨૭ ગાથાનો દાખલો આપ્યો છે.

જેનો આત્મા એષણારહિત છે... શું કહે છે? આ આત્મા છે એ અનશન.. અનશન (એટલે) અશન-આહાર-પાણી એનાથી રહિત છે આત્મા તો. અનશન.. અનશનસ્વભાવી આત્મા છે. છે પાઠમાં? એષણારહિત એટલે અનશનસ્વભાવી આત્મા, એમ. એને એષણા (એટલે) તું ખા છો એવું એના સ્વરૂપમાં છે નહીં. આહાર લેવો કે મૂકવો એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. કેમકે આહાર તો પુદ્ગલ જડ છે. એ જડનું લેવું કે મૂકવું એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. એ તો અનશનસ્વભાવી આત્માને જાણે. ધર્મી જીવ પોતાનો આત્મા અનશન એટલે અશન વિનાનો અનશનસ્વભાવી જાણે છે. સમકિતી પણ એમ જાણે છે. એ ઉપરાંત અહીંયા વિશેષ વાત મુનિની છે. આત્મા વસ્તુ છે, જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવથી ભરેલું તત્ત્વ છે. એ અશન એટલે આહાર-પાણી.. ‘અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં’ આવે છે ને બધું? એ બધી ચીજોથી રહિત એ આત્મા છે. આત્મામાં એ વસ્તુ આહાર-પાણી (આદિ) પુદ્ગલો એનો તે અભાવ છે. છે ઇન્દ્રિયો એની? .... ક્યાં છે?

ક્યા કહતે હૈં? કે મુનિ ઇસકો કહતે હૈં કિ જિસકા આત્મા એષણારહિત હૈ. યે આત્મા હૈ આત્મા, યે તો આનંદ ને જ્ઞાન સ્વભાવ સહિત હૈ. ઉસમેં આહાર-પાણીકા તો અભાવ હૈ. યે તો જડ હૈ. આહાર-અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં-મુખવાસ (અથવા) કોઈપણ ચીજ એનો તો આત્મામાં- ઉસકા આત્મસ્વભાવમેં અભાવ હૈ. તો ધર્મીની દૃષ્ટિ એ અસણં, પાણં રહિત એવો આત્મા ઉસકે ઉપર ઉસકી દૃષ્ટિ હૈ. ધર્મીકી દૃષ્ટિ યે હૈ. આહાર લઉં કે ન લઉં યે ચીજ આત્મામેં હૈ નહીં. આહાહા! કેમકે જો ચીજ ઉસમેં હૈ નહીં ઉસકો લેને-દેનેકી બાત કહાંસે હુઈ? આહાહા! આ સમ્યગ્દૃષ્ટિની પહેલી વાત છે. પહલે ધર્મી-સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોતા હૈ તો વહ અપને આત્માકો... અસણં, પાણં વહ તો પુદ્ગલ જડ-અજીવ હૈ. અજીવ રહિત સ્વભાવવાલા આત્મા તો હૈ.

અનશનસ્વભાવી. અશન.. અશન એટલે આહાર-પાણી. ઉસસે રહિત અનશન. અનશન.. અનશનસ્વભાવી આત્મા આહાહા!

જિસમેં એક રજકણ ભી આહાર-પાણીકા હૈ નહીં એસા આત્મા, ધર્મીને— સમ્યગ્દષ્ટિને—પ્રથમ ધર્મકે દરજજાવાલા જીવ ઉસને—પહલે એસા આત્મા જાના હૈ કિ આત્મામેં આહાર-પાણી આદિ ચીજ હૈ હી નહીં. (આત્મા) આહારકી ઇચ્છા રહિત હૈ ઉસ અપેક્ષાસે તો સમકિતી ભી આહારકી ઇચ્છા રહિત હૈ. સમજમેં આયા? હવે અહીં તો મુનિની વિશેષ વાત છે ને? મુનિકો અનશનસ્વભાવી આત્માકો જાનનેકે કારણ સ્વભાવસે આહારકી ઇચ્છા રહિત હૈ. ઉસે વહી તપ હૈ. મૈં અજાહારી વસ્તુ હૂં, આહાર ચીજ મેરેમેં હૈ હી નહીં—એસા આત્મામેં દષ્ટિ ઓર અનુભવમેં સ્થિરતા વહી તપ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? યે ઉપવાસ હૈ એમ કહતે હૈં. લ્યો, ઠીક. મુનિ આહાર લેને પર ભી, વિકલ્પ હોને પર ભી, દષ્ટિમેં વિકલ્પ ને આહાર બિનાકી મૈં ચીજ હૂં એસી દષ્ટિકે કારણ આત્મા અજાહારી—આહાર બિનાકી ચીજ હૈ એસી અનુભવમેં સ્થિરતા હૈ, વહી આહાર કરતે હુએ ભી ઓર આહારકા વિકલ્પ હોને પર ભી યે ઉપવાસ હી હૈ. ભારે કામ છે. ક્યોંકિ આત્મા આહાર-પાણી બિનાકી ચીજ ઉસકે ઉપ નામ સમીપમેં બસતા હૈ ધર્માત્મા. આત્મા આનંદમૂર્તિ, જ્ઞાનસ્વરૂપ વહ આહાર-પાણીકી ચીજ (આદિ) પુદ્ગલસે રહિત હૈ, એસી ચીજમેં ધર્મીકી દષ્ટિ પડી હૈ. તો ધર્મી તો અપને શુદ્ધ આત્માકે ઉપ નામ સમીપમેં વાસ કરતા હૈ તો વહી ઉપવાસ હૈ એમ કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા?

ઓર ઉસકે ઉપરાંત **ઉસે પ્રાપ્ત કરનેકે લિયે...** ભગવાન આત્મા અશન—આહાર-પાણી આદિ કોઈ ભી ચીજ ઉસસે રહિત હૈ એસી દષ્ટિ હુઈ હૈ, એસા આત્માકા અંતર ભાન હુઆ હૈ ઓર ઉસી આત્માકો પ્રાપ્ત કરનેકે લિયે પ્રયત્ન શુરૂ હૈ. એસા અનશનસ્વભાવી આત્મા પૂર્ણ પ્રાપ્ત કરનેકા જિસકા પ્રયત્ન હૈ... હૈ? **ઉસે પ્રાપ્ત કરનેકે લિયે અનશનસ્વભાવી આત્માકો પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરનેકે લિયે...** એટલે મુક્તિ. આહાર-પાણી બિનાકી ચીજ હૈ એસા અનુભવ તો દષ્ટિમેં આયા, પણ પૂર્ણ નિર્મળ એસી મુક્તિ (પ્રાપ્ત) કરનેમેં પ્રયત્ન ઉસકા હૈ. **પ્રયત્ન કરનેવાલે એસે શ્રમણ અન્ય (સ્વરૂપસે ભિન્ન એસી) મિક્ષા ઇષણા બિના (-ઇષણા દોષ રહિત)...** મુનિ આહાર લેતે હૈં. ઉનકે લિયે ચૌકા (કરકે) બનાયા (હુઆ) આહાર-પાણી લે યે તો મુનિ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? ઉનકે લિયે ઉષ્ણ જલ બનાયા હો, આહાર... ઉસસે—(દોષસે) રહિત (હો તો) લેતે હૈં, ઉસકા દોષ હો તો લેતે નહીં. એષણાદોષ રહિત લેતે હૈં **इसलिये श्रमण अनाहारी है.** દેખો! સૂક્ષ્મ પ્રવચનસારકી ગાથા હૈ. ચલતા હૈ નિયમસાર. ભગવાન આત્મા રજકણ ને રાગકે ભાવસે રહિત હૈ એસી જિસકો દષ્ટિ હુઈ ઓર ઉસ ચીજકો પ્રાપ્ત કરનેકા સ્વસન્મુખકા પ્રયત્ન ચાલુ હૈ, તો વે આહાર લેતે હુએ ભી... બહારથી એમ છેને વ્યવહાર? અને વિકલ્પ આહારકા હોને પર ભી ઉનકો અનાહારી કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? આહા!

धर्मीको भी पडलेसे ऐसी भावना डोनी याडिये (कि) मैं तो आत्मा अेक रजकण और रागके अंशसे रडित हूं. ऐसा आत्माकी दृष्टि, जिसको आत्माके समीपमें दृष्टि पडी है वह समकृती तो अज्ञाकारी डी है, પણ यहां तो मुनिपनेकी अनाकारी दशा लेनी है. वे आहार लेते हैं तो अेषणादोष रडित लेते हैं, तो वे तो अज्ञाकारी हैं अेम कडते हैं. समजमें आया? समकृती दृष्टिनी अपेक्षाअे अज्ञाकारी छे, मुनि स्थिरतानी अपेक्षाअे अज्ञाकारी छे, ऐसा सिद्ध करना है. अेय! समजमें आया? धर्मी ज्वको अपना वस्तुका स्वरूप राग ने रजकण-कोई भी परमाणुसे भिन्न अपनी रीज अनुभवमें आयी है, उस अपेक्षासे सम्यग्दृष्टि भी अज्ञाकारी डी है. आहार उसका है नहीं और ँस्था उत्पन्न डोती है वह भी उसकी रीज है नहीं. आडाडा! પણ सम्यग्दृष्टिको आहार लेनेका भाव-राग तीव्र है उस अपेक्षासे-स्थिरताकी अपेक्षासे सम्यग्दृष्टि अनाकारी नहीं है. दृष्टिकी अपेक्षासे अनाकारी है. यारित्रकी अपेक्षा अनाकारी नहीं है. मुनि जो आत्मज्ञानी ध्यानी आत्माके अतीन्द्रिय आनंदमें मस्त है, अतीन्द्रिय आनंदका प्रयूर स्वसंवेदन जिसको प्रगट हुआ है, उस मुनिको तो, आहार-पाणीकी रीज मेरेमें नहीं, પણ लेनेका भाव है उसमें अेषणादोष रडित लेते हैं, तो वे तो साक्षात् अज्ञाकारी है अेम कडते हैं. आडाडा!

ये श्लोक है प्रवचनसारका. कुंदकुंदाचार्य मडाराज द्विगंबर मुनि संत. आडाडा! ये टीकामें अमृतचंद्राचार्यने मुनिका अेक डोल ज्यादा लिया है. जैसे मुनि अज्ञाकारी हैं, ऐसे मुनि अविडारी हैं. क्योकि विडार करना आत्माका स्वभाव है नहीं. यलना-डिरना, गमन करना ये आत्माका स्वभाव नहीं. ऐसा दृष्टिमें, ज्यालमें आया है डे मैं तो अविडारी हूं. विडार करना-गति करना-गमन करना ये तो मेरा स्वभावमें है डी नहीं. आडाडा! उस अपेक्षासे सम्यग्दृष्टि भी अविडारी है. समजमें आया? પણ मुनि तो साक्षात् अविडारी हैं. क्योकि विडार करनेमें ँर्यासमितिका दोष टालकर (विडार) करते हैं ँतनी स्थिरता उसमें जानी है, ये अपेक्षासे मुनिको अविडारी कडनेमें आते हैं. समजमें आया? आडा!

मार्ग ते डापु! आ तो. अंतर चैतन्यस्वरूप जिसे परका अवलंबन है डी नहीं. आडाडा! ऐसी रीज, कडते हैं, ये श्रमण आहारकी ँस्था ने आहार लेने पर भी अनशनस्वभावीकी दृष्टि डोनेसे और निर्दोष लेनेकी भावना डोनेसे अनाकारी है. ऐसे अविडारी-विडार रडित आत्मा है ऐसा जाननेसे और विडारमें भी समिति सडित यलनेसे भिलकुल ँर्यासमितिका दोष नहीं लगता, उस कारणसे मुनिको अविडारी कडनेमें आया है. समजमें आया? निश्चयसे तो सम्यग्दृष्टि भी अविडारी है. आडाडा! स्वभाव ज नथी. डलनयलन करे अे तो जडनी क्रिया छे. आडाडा! आवी वात छे. समजाय छे कांई?

इसीप्रकार (आचार्यवर) श्री गुणभद्रस्वामीने (आत्मानुशासनमें २२५वें श्लोक द्वारा) कहा है कि :—

લ્યો, ગુણભદ્રસ્વામી થયાને મુનિ દિગંબર સંત, ઉંઠોને યે બાત કી હૈ, દેખો!

यमनियमनितान्तः शान्तबाह्यान्तरात्मा

परिणमितसमाधिः सर्वसत्त्वानुकम्पी।

विहितहितमिताशी क्लेशजालं समूलं

दहति निहतनिद्रो निश्चिताध्यात्मसारः।।

આહાહા ! શ્લોકાર્થ : જિસને અધ્યાત્મકે સારકા નિશ્ચય કિયા હૈ.. પહલે સમકિતકી બાત કરતે હૈં. આહાહા! મુનિ ઐસે હોતે હૈં કિ પહલે ઉનકો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન બિના મુનિ હોતે નહીં. તો સમ્યગ્દર્શનમે ઐસા નિર્ણય કિયા હૈ—અધ્યાત્મકે સારકા નિશ્ચય કિયા હૈ.. અહો! મૈં તો રાગકા વિકલ્પ, શરીરકે રજકણ, કર્મકે રજકણ ઉસસે તદન રહિત હૂં. મૈં પૂર્ણાનંદ ઓર જ્ઞાનસે પૂરા ભરા હુઆ હૂં. મેરી ચીજમે રાગ ને શરીર તો હૈ નહીં, પણ એક સમયકી પર્યાય ભી ત્રિકાલમે હૈ નહીં. ઐસા સમ્યક્ દ્રષ્ટિમે પહલે અપની પૂર્ણ ચીજકા નિર્ણય કિયા હૈ. આહાહા! સમજમે આયા? ભાષા શું છે? અધ્યાત્મનો સાર. આહાહા! ભગવાન આત્મા... ધર્મી-સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હોને (પર) ઉસને અધ્યાત્મકા સારકા નિર્ણય કિયા. તત્ત્વાર્થસાર... એ આવ્યું હતું પૃમો (કળશ). તત્ત્વમાં સાર એવું આત્મતત્ત્વ. અહીં અધ્યાત્મસાર લીધું, લ્યો. અપના આત્મા, કહતે હૈં કિ જો પુણ્ય-પાપકા આસ્રવ હૈ ઉસસે તો રહિત હૈ હી ઓર કર્મ ને શરીરસે રહિત હૈ હી, પણ સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ તત્ત્વ હૈ વહ તત્ત્વ ભી પર્યાયરૂપ તત્ત્વ હૈ ઉસસે ભી દ્રવ્યતત્ત્વ ભિન્ન હૈ. આહાહા!

જયપુરમે પહલે મંગલાચરણમે યહ કહા થા. દસ હજાર માણસ. સ્વાગત હતુંને? વૈશાખ વદ છઠ. દસ હજાર માણસ. રામલીલા મેદાન. કીધું, માર્ગ આ છે. દસ હજાર માણસ. તત્ત્વની અંદર સાર તત્ત્વ. તત્ત્વ તો પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ એ તત્ત્વ છે ઓર સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ વહ નિર્મલદશા ભી તત્ત્વ હૈ, પર ઉન તત્ત્વોમે સારતત્ત્વ દ્રવ્યતત્ત્વ હૈ. સમજમે આયા? બહુ વાત. એવી વાત રહી ગઈ છે કે એને ખ્યાલમાં જ અનંત કાળમાં આવી નથી. ખ્યાલમે આવી નહીં. આ નિયમસાર છે ને. એની ગાથા છેને ૩૮. આ શુદ્ધભાવ અધિકાર.. શુદ્ધભાવ અધિકાર છે ને? લ્યો આવ્યું. ‘સર્વ તત્ત્વોમે જો એક સાર હૈ..’ પાનું ૭૮ છે. આમાં પૃમો કળશ. ગુજરાતી. ‘સર્વ તત્ત્વોમે જો એક સાર હૈ ઓર સમસ્ત નષ્ટ હોનેયોગ્ય ભાવોસે દૂર હૈ..’ ઓહોહો! આ અધ્યાત્મસાર.

ક્યા કહતે હૈં? જીવ, અજીવ, પુણ્ય-પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ—યહ સબ તત્ત્વોમે એક જીવતત્ત્વ સાર હૈ. પર્યાયતત્ત્વસે ભી જીવ દ્રવ્યતત્ત્વ સાર હૈ. સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ

तत्त्वमें भी ज्वलत्त्व सार है. और समस्त नष्ट होनेयोग्य भावों... आडाडा! क्षायिकभाव, उपशमभाव, उदयभाव, क्षयोपशमभाव—ये सब पर्याय हैं. क्षायिकभाव भी पर्याय है, वड भी नाशवान है. नाशवान—समस्त नष्ट होनेयोग्य भावसे दूर तत्त्व है. कायम रहेनारुं तत्त्व भगवान... समजाय छे कांई? क्षायिक समकितकी पर्याय वड भी नष्ट होनेयोग्य है, क्योंकि पर्याय है, अेक समयकी स्थिति है. तो उससे दूर है तत्त्व आत्मा. प्रेमचंदभाई! आवुं भारे काम आकरुं. देव-गुरु-शास्त्रथी तो क्यांय रडी गयो पार, अेनाथी उधयो विकल्प अेनी श्रद्धा (आदिनो) अेनाथी पश पार, अडीं तो सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्रनी दशा प्रगट थई अंतरमां स्वभावने आश्रये... सम्यग्दर्शन-ज्ञान-शांति-चारित्र-वीतरागता वड भी पर्याय है. पर्याय है वड नष्ट होनेलायक है. तो नष्ट होनेलायकसे तो दूर है. ध्रुवतत्त्व तो नष्ट होनेलायकसे दूर है, ये आत्मतत्त्व है. आडाडा! समजाशुं कांई? भाई! मार्ग तो आ छे. समजो, न समजो, आ कयें छूटको छे. बडारथी क्यांय डाय आवे अेवुं बडारमां छे नडीं.

सर्व-समस्त नष्ट होनेयोग्य भावोंसे दूर है, ल्यो. शुद्ध ज्ञाननो अवतार ने सुभसागरकी बाढ है. अेकलो सुभसागर ने ज्ञाननी बाढ-अंदर भरती आवे अैसी यीज है वड तो. आडाडा! बाढ कडते हैं न? अंतरमें तो अनंत ज्ञान, अनंत आनंदकी बाढ आवे अैसी वड यीज है. वड पर्याय आती है वड नाशवान है, पश जिसमेंसे आती है वड मडा ध्रुवतत्त्व है. ये तत्त्वको यडां सारतत्त्व ने अध्यात्मका सार, सम्यग्दर्शनका विषय उसको कडते हैं. समजमें आया? ल्यो, जिसने अध्यात्मके सारका... मुनिने पडले-प्रथम तो नव तत्त्वमें भी सार तत्त्व अेक आत्मा ध्रुव उसका निर्णय, अनुभव किया डोगा, तो पीछे मुनि होनेलायक है. जिसको यड सम्यग्दर्शनके निर्णयका ठिकाना नडीं, वड तो मुनि होनेके लायक है डी नडीं. आडाडा!

जिसने अध्यात्मके सारका निश्चय किया है, जो अत्यन्त यमनियम सहित है... डवे उपरांत... सम्यग्दर्शन उपरांत डवे... समजमें आया? आडाडा! प्रथम तो मैं ध्रुव नित्य आनंद डूं, अेक समयकी पर्यायसे भी दूर वर्तनेवाला डूं. वीतरागी धर्मदशा उससे भी दूर वर्तनेवाला मैं आत्मा डूं. अैसा पडले अनुभवमें निर्णय डोना उसका नाम प्रथम सम्यग्दर्शन कडते हैं. सम्यग्दर्शन पडले डो, पीछे अत्यंत यमनिमय सडित है. अब मुनिकी बात आती है. अैसा सम्यग्दर्शन सडित जो पंयमडाव्रत आदि नियम सडित हैं, अंतरमें स्वरूपमें अतीन्द्रिय आनंदकी बाढ आयी है जिनको आडाडा! जैसा सिद्ध परमात्माका आनंद है अैसा डी आनंद, (पर) थोडा कम. पश अत्यंत अतीन्द्रिय आनंद(स्वरूप) ध्रुवमें अेकाग्रता बडोत डुई है, तो पर्यायमें अतीन्द्रिय आनंद आया है, तो अंतरमें निश्चय यमनियम सडित है, व्यवहारमें विकल्प उठते हैं पंयमडाव्रतादिके.

जिनका आत्मा बाहरसे और भीतरसे शान्त हुआ है...पर्यायमें शांति ने द्रव्यमें भी शांति. वस्तु शांत, आनंद प्रभु और पर्यायमें भी शांत, अतीन्द्रिय आनंद, उपशमरस. उपशमरस जिसकी पर्यायमें ढल गया है ऐसे मुनि जिसे समाधि परिणमित हुई है, देजो! जिसे समाधि परिणमित हुई है. आनंदनी शांति समाधि.. समाधि.. समाधि. आधि, व्याधि, उपाधिथी रहित ते समाधि. आधि अटले संकल्प-विकल्प, व्याधि अटले शरीरनो रोग आदि, उपाधि अटले आ संयोगो. आधि-व्याधि-उपाधिथी रहित आत्माना आनंदनी शांतिनी समाधि. आडाडा! वीतरागभावरूप जेने समाधि परिणमित थई गई छे अम कडे छे. समजाशुं कंई? अने मुनि वीतरागमार्गमां कडेवामां आवे छे. अने अंतरमां आवी समाधि परिणमी गई छेय, बडारमां नग्रदशा छेय अने अभ्यंतरमां कदाचित् अेक विकल्प आवे तो पंचमडाव्रतादिनो विकल्प छेय अे (पञ्च) डेयबुद्धिअे.

जिसे समाधि परिणमित हुई है... ल्यो. ओडोडो! गुणभद्र स्वामी दिगंबर संत आ कडे छे. संतनी आवी दशा (छेय). 'संत निरंतर चिंतत अैसे..' आवे छे ने? पूजा डमशा भोलता डता, नडीं? 'संत निरंतर चिंतत अैसे...' मैं तो सदा, डेडकिया ने विकल्प-रागकी क्रिया उससे मैं सदा-निरंतर भिन्न डूं. अैसे संत अपने स्वभावमें भावनारूप अेकारता करते हैं. 'आतम भावना भावता जव लडे...' आवे छे ने? भावना अटले आ. ओला गोभे जाय वाक्य. 'आतम भावन भावता...' आत्मा पर्याय ने रागसे भिन्न अैसी चीज है उसकी भावनाका अर्थ, उसमें अेकारता. ध्रुव भगवानमें अेकारता वड आतम भावना. 'आतम भावन भावता जव लडे केवणज्ञान.' अे स्वरूपमां अेकारताथी केवणज्ञान ले. अंतरना स्वरूपनी अेकारता. अतीन्द्रिय आनंदधाम भगवान अेनी अेकारतानी वीतरागी दशा अे भावना. भावना अटले कोई कल्पना, चिंतवना, विकल्प अेम नडीं. आतमभावनी भावना... आतमभाव ध्रुव चिदानंद आनंदमूर्ति अेनी भावना नाम अेकारता. अर्थनी जबर न मणे ने डांके जाय गाडां. गोप्यागोभ. 'आतमभावना भावता...' पञ्च शुं आत्मा कोने कडेवो? भावना कोने कडेवी? अेना इण केवणज्ञान किसको कडना? अे आपणे न जाणीअे अेम. आडाडा!

जिसे समाधि... आनंद.. आनंद.. आनंदनी शांति. एतनी तीन कषायके अभावरूप शांति.. शांति.. शांति.. आकुलता बडोत टल गई है. अनाकुलताकी समाधि(रूप) मुनि परिणमित गये हैं. परिणमित हुई है, अेम. पर्यायमें शांति परिणमित छे गई है, वीतरागता प्रगट छे गई है. आडाडा! जिसे सर्व जीवोंके प्रति अनुकम्पा है... अेकेन्द्रिय—पृथ्वी, अग्नि, वायु, वनस्पतिथी मांडी सर्व जवो प्रत्ये अनुकंपा... किसिको दुःख देनेका भाव है डी नडीं. जो विहित (-शास्त्राज्ञाके अनुसार)... वीतरागने आज्ञा की है अैसे निर्दोष आडार-पाणी... उसके दिये बनाया छे (वड) ले नडीं, प्राण जाये तो ले नडीं. (-शास्त्राज्ञाके अनुसार) हित-मित... (डित

એટલે) હિતકર ને મિત એટલે ઉચિત, મર્યાદિત **ભોજન કરનેવાલા** હૈ... સમ્યગ્દર્શનમેં આત્માકા નિર્ણય હુઆ સાર ઔર પીછે સમાધિરૂપ પરિણમિત હુએ ઔર બાહ્ય ને અભ્યંતર શાંતરૂપ હૈ, અનુકંપા અમૃત હૈ, એ શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે વિહિત-વિધિસે નિર્દોષ આહાર-પાણી આદિ હો તો હિત ને મિત ભોજન લેતે હૈં.

જિસને નિદ્રાકા નાશ કિયા હૈ... દેખો! મુનિને નિદ્રા કેવી? કહે. આહાર જ્યાં અલ્પ છે, શાંતિ જ્યાં ઘણી છે, નિદ્રાનો નાશ કર્યો છે. એક અલ્પ નિદ્રા આવે એમ કહે છે. મુનિ સાચા હોય એને તો પોણી સેકંડની અંદર નિદ્રા આવે. એક સેકંડ નિદ્રા આવે તો મુનિપણું રહે નહીં. એવી દશા છે. એ અપેક્ષાએ નિદ્રાનો નાશ કર્યો એમ કીધું ભાઈ! એ બે કલાક, ચાર કલાક સૂતા હોય, એ મુનિ નથી. એય! ભારે. સમજાણું કાંઈ? ત્રણેય કાળમાં સંતની વ્યાખ્યા આ છે. ત્રણેય કાળમાં વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવના માર્ગમાં આવું મુનિપણું છે. આહાહા!

ભાષા, જુઓને કેવી કરી છે! પોતે મુનિ! **જિસને નિદ્રાકા નાશ કિયા હૈ...** હૈ ન પાઠ? જુઓને! **નિહતનિદ્રો...** એનો અર્થ જ એ. ઘણી અલ્પ, રાત્રિના છેલ્લા ભાગમાં... છઠાળામાં આવે છે ને? પીછલી રૈની... છ ઢાળા. દૌલતરામ. પાછલી રાત્રિમાં ચોથા પહોરમાં જરી એક કરવટમાં એક આમ થોડી... પડખું એમને એમ. થોડી પોણી સેકંડમેં નિદ્રા આ જાય, વળી અપ્રમત્તદશા થઈ જાય. છઠું ગુણસ્થાન હોય ત્યાં સુધી નિદ્રા જરી આવી જાય. એકદમ સપ્તમ, વળી છઠું, વળી સપ્તમ. ઇસ અપેક્ષાસે મુનિએ નિદ્રાનો નાશ કર્યો છે કહેવામાં આવે છે-કહનેમેં આતા હૈ. કહો, સમજાણું કાંઈ? આ તો ગૃહસ્થ રાતના આઠ વાગ્યે સૂવે તો સવારે છ વાગે ઉઠે. ચા-પાણીનું ટાણું થાય ત્યારે ઉઠે ભઈ સવારે. નવ વાગે.... 'વહેલા સૂવે વહેલા જાગે વીર' એ શબ્દ આવતા પહેલા, નહીં? એવું આવતું અમારે ઉમરાળામાં.

શ્રોતા : વહેલા સૂવે વહેલા ઉઠે વીર, બળ બુદ્ધિ ને ધન વધે સુખમાં રહે શરીર.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : અમારે ન્યાં ઉમરાળામાં હતું. પાણિયારું હતુંને ઉમરાળામાં, પાણિયારું હતું.... તે દિ'ની વાત, આ તો ૭૦ વર્ષ પહેલાની છે. અમારે દીપચંદભાઈ હતાને, બહુ હુશિયાર હતા. મોટાભાઈ હતા. એ બહુ મગજવાળા હતા. .... પાણિયારું ઉપર એક હતું કાગળિયું આવું. તે દિ'ની વાત છે. 'વહેલા ઉઠે વીર ને વહેલા સૂવે...' આ તો ગૃહસ્થાશ્રમની વાત હોં. મુનિને વહેલું-મોડું સૂવાનું છે જ નહીં. અહીં તો પોતે મુનિ ગુણભદ્રાચાર્ય દિગંબર સંત પોતાની-અપની વ્યાખ્યા કરતે (હુએ) એસે કહતે હૈં. મુનિકો નિદ્રા નાશ હો ગઈ હૈ. આહાહા!

તીન કષાયકા જિસકો અભાવ હૈ, અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયનો નાશ થઈ ગયો છે. એક કષાય જરી સંજવલનકા અલ્પ કષાય હૈ. મહાવ્રતકા વિકલ્પ આદિ કષાયભાવ... આહાહા! નિદ્રાનો જોણે નાશ કર્યો. મુનિ, જુઓ! વાત કહી છે. પોતે કહે છે. એ અલ્પ નિદ્રા જરી હોય એની ગણત્રી ગણી નથી. જગતના પ્રાણી નિદ્રા લે

એવી નિદ્રા એને હોતી નથી. એ તો તમારે બધા વેપારના ધંધા સરખા ન હોય એ ઊંઘવાની ગોળી લે. વાત તો સાચી છે. એ તો ઉપાધિને લઈને ઊંઘ નથી આવતી એને. આ તો સમાધિ એટલી પ્રગટી છે કે એને નિદ્રા નથી. આહાહા! દવા બનાવનારા છે ને? એવી રાખતા હશે ગોળિયું? એમ ઠીક. ગોળિયું છે ને. આહાહા!

વહ (મુનિ) ક્લેશજાલકો સમૂલ જલા દેતા હૈ। આહાહા! કષાયના અંશને તો બાળીને રાખ કરી નાખે છે. આહા! એને અહીંયા મુનિ કહેવામાં આવે છે. આ મુનિપણા. અહીં કહે છે, ગૃહસ્થાશ્રમમાં થઈ ગયું કેવળજ્ઞાન. કેવા? કુરમાપુત્ર. શ્વેતામ્બરમાં આવે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું.

શ્રોતા : ભરત મહારાજને થયું તો એને ન થાય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભરત મહારાજને કાંઈ થયું નહોતું. નગ્ન હુએ પીછે મુનિપના આયા હૈ. નગ્ન વિના મુનિપણું અંતરથી પ્રગટ થાય જ નહીં. એકલું નગ્નપણું હોય એને મુનિપણું હોય જ નહીં. અંતરદશાના ભાનના અનુભવ વિના, વીતરાગતા વિના મુનિપણું હોઈ શકે નહીં. ઓલા કુરમાપુત્ર કેવળી હતા. માબાપને કારણે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. શાક લાવ્યા લોકો, છરી નહોતી મળતી, કેવળીએ કહ્યું, એક છરી કોઠીની પાછળ છે. કહો, આ વાતેય કાંઈ...? આવા કેવળજ્ઞાની. શ્વેતામ્બરમાં એ વાત છે. એની પરીક્ષા લે ભણવામાં. એની ટીકા કરી હતી...

ઘણા વર્ષની વાત છે. અમે ભાવનગર હતા ભાવનગર. ૭૭ પછી. ૮૩. કેટલા? ઓલો બેરિસ્ટર નહોતો ખુશાલ? ખુશાલ બેરિસ્ટર એણે ટીકા કરી હતી. ૮૩માં ભાવનગર હતા ત્યારે મુંબઈથી.... એલા! પણ આવા કેવળીઓ ઠરાવ્યા છે એ કંઈ ગપ માર્યા છે કે નહીં? કોઈ વિચાર કરતા નથી. એ કુંવરજીભાઈનું લખેલું. કુંવરજીભાઈ. કુંવરજી આણંદજી એણે લખેલું. પણ આ વિચાર તો કરો. કેવળજ્ઞાની ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહે અને એ છરી બતાવે. અહીં શાકને મોરવા જોઈતી હતી... શું કરો છો આ તમે? આહાહા! મુનિ કોને કહે? બાપા! એ તો વનમાં વસનારા, વનના વાઘ. આહાહા! જેને કપડાનો એક ટુકડો ન હોય અને સમાધિ.. સમાધિ.. સમાધિ.. આનંદમાં તરબોળ. એને કહે છે કે ક્લેશજાળનો તો નાશ કરી દે છે. આહાહા! શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ..

और (६३वीं गाथाकी टीका पूर्ण करते हुए टीकाकार मुनिराज श्लोक कहते हैं) :
આહાહા! પદ્મમલધારિદેવ. ૮૬ કળશ છે ને? ૮૬.

भुक्त्वा भक्तं भक्तहस्ताग्रदत्तं

ध्यात्वात्मानं पूर्णबोधप्रकाशम्।

तस्वा चैवं सत्तपः सत्तपस्वी

प्राप्नोतीद्धां मुक्तिवारांगनां सः।।८६।।

કુંદકુંદભગવાન કહે છે કે વીતરાગકે માર્ગમેં એસે ધર્માત્મા સંત હોતે હૈં ઉસકી પહલી સમજણ, શ્રદ્ધા તો કરની પડેગી કિ નહીં? જેને તેને સાધુ માને અને જેને તેને ગુરુ માને, મિથ્યાત્વમાં પડ્યો છે કહે છે. આહાહા!

શ્લોકાર્થ : ભક્તકે હસ્તાગ્રસે (-હાથકી ડંગલિયોંસે) દિયા ગયા ભોજન લેકર... દેખો! આત્મજ્ઞાની શાંતિ સમાધિમેં જૂલતે હૈં ઓર ભિક્ષા લેને જાતે હૈં વહાં... ભક્તકે હસ્તાગ્રસે પાછું એમ લીધું. જેવા તેવાના ઘરે નહીં. ગુણધારી શ્રાવક હોય, ભક્ત હોય ત્યાં આહાર લે એમ કહતે હૈં. પહેલું આવી ગયું છે ને? આઠ ગુણ સહિત... ‘ગુણસહિત’ આવી ગયું છે. શ્રાવકના આઠ ગુણ સહિત... જૈન શ્રાવક હોય સાચા અને ભક્તિ કરનારા, પરાણે દે કે આ કરે—એમ નહીં. **ભક્તકે હસ્તાગ્રસે...** બે વાત. એક તો ભક્ત હોય ધર્મામાનો ઓર હસ્તાગ્રસે... હાથથી એમ. બીજાને હુકમ કરે એમ નહીં. કે મહારાજ પધાર્યા છે, વહોરાવો—એમ નહીં. ત્યાં આવે જ નહીં પણ એ. એ તો માનથી (કહે), પધારો.. પધારો.. પધારો.. આ તો મહામુનિ પરમેશ્વર છે. અંતર આનંદમાં કલ્લોલ કરે છે. આહાહા! એક વિકલ્પ આયા આહારકા, ઉસ વિકલ્પકા સ્વામી નહીં ને આહાર લેનેકી (ક્રિયાકા) સ્વામી નહીં, ઉસકા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હૈ. દેખો! યે વીતરાગકે મુનિ. આહાહા! આ સાધુપણું! ભોજન લેકર... **દિયા ગયા ભોજન લેકર...** જોયુંને! હાથકી અંગુલીયોંસે, એમ પાછું. આમ લઈને આપે છે ને? આહાહા! હાથની અંગુલીથી આપે છે. આમ આપે.... હાથમાં.

પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશવાલે આત્માકા ધ્યાન કરકે... દેખો! ઓલી બહાર વાત લીધી જરી આહારની. ભગવાન આત્મા પૂર્ણ જ્ઞાનકા પિંડ પ્રભુ ઉસકા ધ્યાન કરકે... ઉસકા-આનંદકા ધ્યાન કરકે... આહાહા! **પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશવાલે આત્માકા...** દ્રવ્ય લિયા. દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય-વસ્તુ. ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુ **પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશવાલે આત્મા...** આહાહા! પર્યાયમેં તો અપૂર્ણ જ્ઞાન હૈ, (દ્રવ્ય) પૂર્ણ ત્રિકાળ હૈ. એસા અપના પૂર્ણ સ્વભાવ ભગવાન (આત્મા), ઉસકા ધ્યાન-અપના સ્વરૂપકા ધ્યાન... યહાં તો યે કહતે હૈં દેખો! **ધ્યાન કરકે ઇસ પ્રકાર સત્ તપકો (-સમ્યક્ તપકો) તપકર...** લ્યો, એ સત્ તપ. એ સમ્યક્ તપ, સાચું મુનિપણું. આહાહા! આત્મા પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશકા પિંડ ઉસમેં એકાગ્રતા-ધ્યાન કરના વહી સત્ તપ હૈ. યે હી મુનિપના હૈ એમ કહતે હૈં. હૈ અંદર શબ્દ હૈ, દેખો! **ઇસ પ્રકાર સત્ તપકો તપકર...** ‘ઇસ પ્રકાર’ એટલે? જ્ઞાનપ્રકાશ એવો ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ ઉસકા ધ્યાન કરકે... દેખો! દેવ-ગુરુકા નહીં, રાગકા નહીં, એક સમયકી પર્યાયકા ધ્યાન નહીં. સમજમેં આયા?

પરમેશ્વર વીતરાગકા અનાદિ-અનંત માર્ગ સત્ય એસા હૈ. ઇસ પ્રકાર અપના ભગવાન આત્મા પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાન ને પૂર્ણ શ્રદ્ધા, શાંતિ આદિ એસા તત્ત્વ ભગવાન ઉસકા અંતર્ધ્યાન (અર્થાત્) ઉસકો ધ્યેય કરકે-પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માકો ધ્યેય કરકે ધ્યાન કરતે હૈં. **વહ સત્ તપસ્વી (-સચ્ચા તપસ્વી) હૈ.** યે તપસ્વી હૈ સચ્ચા એમ કહતે હૈં. લ્યો, યે **સત્ તપકો તપકર...**

આ સત્ તપ. અપવાસ-અપવાસ કરે બે-પાંચ, દસ, પચ્ચીસ અને આત્માકા ભાન નહીં, યે તો અજ્ઞાન, મૂર્ખાઈ ભરા તપ હૈ, બાળતપ ને બાળવ્રત. સમજમેં આયા? વહ સત્ તપસ્વી.... દેખો! ભાષા. એ સાચા તપસ્વી છે. સચ્ચા તપસ્વી હૈ. એકલા આહાર છોડ્યા ને પાણી છોડ્યા ને તપસ્વી થઈ ગયા એમ નહીં. એ તપસ્વી! યે તો સચ્ચા તપસ્વી ઉસકો કહતે હૈં, એમ કહતે હૈં. ઓલા ખોટા તપસ્વી છે બધાય. આહાહા! જે આત્માના અંતર પૂર્ણ સ્વરૂપના ધ્યાનમાં એને ધ્યેય કરીને પડ્યો છે એ સાચો તપસ્વી છે. આહાહા! તપસ્વી એટલે સાચા મુનિ, એમ. તપ એટલે મુનિપણું ગણ્યું છે ને? તપકલ્યાણક નહીં ભગવાનનું? તપકલ્યાણક કહો કે મુનિપણું કહો. સાચું મુનિપણું... સાચું મુનિપણું આ છે એમ કહે છે.

એસે દેદીપ્યમાન મુક્તિવારાંગનાકો... આહાહા! પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એસે આત્માકો ધ્યેય બનાકર ધ્યાનમેં લિયા, વિષય ક્રિયા, અપને સમ્યગ્જ્ઞાનમેં ધ્રુવકો વિષય ક્રિયા ઓર ધ્યાન ક્રિયા, એસે ધ્યાની મુનિ દેદીપ્યમાન મુક્તિવારાંગનાકો (-મુક્તિરૂપી સ્ત્રીકો) પ્રાપ્ત કરતા હૈ. લ્યો. એ કેવળજ્ઞાનરૂપી દેદીપ્યમાન શોભિત મુક્તિ એવી વારાંગના નામ સ્ત્રી, મુક્તિરૂપી સ્ત્રીકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ. આહાહા! ભાષા જ... એસે મુનિ સચ્ચે ઉનકો દેદીપ્યમાન મુક્તિવારાંગના... કેવલજ્ઞાન, અનંત આનંદ એસી મુક્તિરૂપી સ્ત્રી ઉસકો, એસા સચ્ચે ધ્યાની-આત્માકા ધ્યાન કરનેવાલા ધ્યાની મુક્તિકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ. કહો, સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર લીધો પહેલો, પણ ધ્યાન તો પાછું આનું કરે છે. આહાર લીધો હસ્તાગ્ર ભલે, પણ ધ્યાન તો અહીંનું છે. ન્યાં નથી કે હવે આહાર લેવો છે ને ફલાણું છે. આહાહા! એ ૬૩ ગાથા થઈ. ૬૪. મુનિની આદાન-નિક્ષેપણ સમિતિ કહે છે. મુનિ લે, મૂકે ક્યાં, વ્યવહારે હોં, એની વ્યાખ્યા છે.

પોત્થઙ્કમંહલાઈ ગહણવિસગ્ગેસુ પયતપરિણામો ।

આદાવણણિક્ષેવણસમિદી હોદિ ત્તિ ણિદ્દિઙ્ગા ॥૬૪॥

શાસ્ત્રાદિ લિયા છોડકે મુનિકે પ્રયત્ન પરિણામ યહ ।

આદાનનિક્ષેપણ સમિતિ હૈ યહ આગમમેં કથન ॥૬૪॥

એસા ‘નિર્દિષ્ટા’ કહ્યુંને? ભગવાને આમ કહ્યું છે એમ. આગમમાં એમ કહ્યું છે.

ટીકા : યહાં આદાનનિક્ષેપણસમિતિકા સ્વરૂપ કહા હૈ. યહ અપહૃતસંયમિયોંકો સંયમજ્ઞાનાદિકકે ઉપકરણ લેતે-રખતે... વ્યવહારસંયમીની વાત છે. જેને વિકલ્પ ઉઘ્યો છે.., આત્માકે અનુભવ સહિતમેં શાંતિ તો હૈ અંદર, પણ વિકલ્પ ઉઠા હૈ શુભરાગ, ઉસકો અપહૃતસંયમી કહતે હૈ. ‘અપવાદી સંયમી’ નીચે હૈ ન? ‘વ્યવહારનય, એકદેશપરિત્યાગ, અપહૃતસંયમ (હીન ન્યૂનતાવાલા સંયમ), સરાગચારિત્ર ઓર શુભોપયોગ—યહ સબ એકાર્થ હૈ.’ જુઓ! હવે. ખૂબી ક્યા કહતે હૈં યહાં? મુનિકો તીન કષાયકા અભાવ તો હૈ ઓર અનુભવ સમ્યગ્દર્શન તો સાથમેં હૈ હી. અબ ઉસકો શુભભાવ આયા હૈ ઉસકો વ્યવહારસંયમી કહા હૈ.

નિશ્ચય તો હૈ એસા ભાઈ! ઓલો વ્યવહાર એટલે આ સમ્યગ્દર્શન અને શાંતિ નથી ને આ વ્યવહાર—એની વાત અહીં છે જ નહીં. આહાહા! હા, છઠ્ઠાવાળાને અપહત—સરાગસંયમી—વ્યવહારનયનો સંયમી—આસ્રવવાળો સંયમી (કહ્યો), એમ આવ્યું છે. આહાહા! પાછા આત્મજ્ઞાન નથી, અનુભવ નથી, શાંતિ નથી, ત્રણ કષાયનો અભાવ નથી ને વ્યવહાર (માને). એ વ્યવહારને વ્યવહાર કહેતા જ નથી. એ તો અજ્ઞાની છે. આહાહા!

રાગનો વિકલ્પ ઉસકા કર્તા હોતા હૈ યે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઉસે તો વ્યવહાર કેસા? યહાં તો અપહતસંયમીયોંકો અર્થાત્ જો શુભોપયોગમેં આયા હૈ (કિ) ચીજકો લેને-દેનેમેં યત્ના કરતે હૈ ભાવમેં. એસા શુભરાગી, અંતરમેં નિરાગી દશા હૈ તીન કષાયકી એસે સાધુકો જો વિકલ્પ આયા હૈ ઉસકો અપહતસંયમી કહતે હૈ. આહાહા! જુઓને! કેટલો ખુલાસો કરે છે. **સંયમજ્ઞાનાદિકકે ઉપકરણ લેતે-રખતે સમય...** જુઓ! છે તો ખરું સંયમ ને જ્ઞાન. અંતરનું સમ્યક્ સંયમ પણ છે અને અંતર સમ્યગ્જ્ઞાન પણ છે. એના **ઉપકરણ લેતે-રખતે સમય ઉત્પન્ન હોનેવાલી સમિતિકા પ્રકાર કહા હૈ.** લ્યો. એને પુસ્તકાદિ લેવા-મૂકવામાં... ઉપકરણ છેને એ? પુસ્તક, કમંડળ આદિ. કમંડળાદિ... એને ઉપકરણની વાત છે. જિસકો અપના શુદ્ધ અનુભવ સમ્યગ્દર્શન હૈ ઔર જિસકો સંયમ ને જ્ઞાન અંતર પરિણમિત હુઆ હૈ, ઉસકો જબ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં શુભરાગ આતા હૈ, લેને-રખનેકી ચીજકી હો... પુસ્તક લેના-રખના વહ ક્રિયા તો જડકી હૈ, પણ જો વિકલ્પ ઉઠતા હૈ શુભભાવ, યે શુભભાવવાલે જીવકો સરાગસંયમી, વ્યવહારનયના સંયમી, અપહતસંયમી, અપવાદી સંયમી, એકદેશપરિત્યાગ... દેખો! અશુભરાગ છૂટ્યો છે, શુભરાગ છૂટ્યો નથી, તે એકદેશપરિત્યાગ.... લ્યો. આહાહા!

પંચમ ગુણસ્થાનમાં એકદેશ પરિત્યાગ અને આ એકદેશ પરિત્યાગ બેમાં ફેર છે ભાઈ! આહાહા! સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવક આત્માકા અનુભવી ઉસે એકદેશ રાગકા ત્યાગ હૈ તો એકદેશ સંયમી કહનેમેં આતા હૈ. વહ દૂસરી ચીજ હૈ. યહાં તો સપ્તમ ભૂમિકાકા અભાવ હૈ, સર્વ રાગકે અભાવરૂપ નિર્વિકલ્પ ઉપયોગકા અભાવ હૈ અને અશુભરાગ ગયા, શુભરાગમેં આયા તો ઉસકો એકદેશત્યાગી કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? એકદેશપરિત્યાગ, અપહતસંયમ, હીન—ન્યૂનતાવાલા સંયમ, લ્યો. છઠ્ઠી ભૂમિકા—છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં બાહ્યમેં નગ્નદશા.... સમજમેં આયા? અભ્યંતરમેં દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર પ્રગટા હૈ, પણ પૂર્ણ શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ ઉપયોગરૂપ ચારિત્ર નહીં, તો ઉસકો યહાં ન્યૂન—હીન સંયમ કહા. આહાહા! સરાગચારિત્ર. આહાહા! શું કરે?

યહાં તો અંતર આત્મ અનુભવ અને સંયમ ચારિત્ર—અંદર સ્થિરતા, શાંતિ તો હૈ. ઉસમેં સપ્તમ ગુણસ્થાનયોગ્ય નિર્વિકલ્પ ઉપયોગ નહીં અને રાગભાગ હૈ તો એકદેશત્યાગ કહનેમેં આતા હૈ. આ વાત છે. પક્ષથી વાત કરે તો નહીં બેસે એને. યે તો વસ્તુકા સ્વભાવ એસા હૈ. આહાહા! જેને સમ્યગ્દર્શન આત્મ-અનુભવ નથી અને રાગકા કર્તા હોતા હૈ, ઉસકો તો વ્યવહાર

कहां आया? आडाडा! निश्चयका भान नहीं वहां व्यवहार है ही नहीं. उसको तो सरागसंयमी भी कलनेमें नहीं आता. आडाडा! ये तो मिथ्यादृष्टि असंयमी है. यहां तो आत्माके आनंदका अनुभव है और शांति समाधि तीन कषायके अभावरूप परिणामी है, पण निर्विकल्प उपयोग शुद्धमें जमा नहीं तो शुभराग आया, उसको न्यूनसंयमी, सरागसंयमी, शुभ उपयोगवाला संयमी कलनेमें आता है. आडाडा! समजमें आया?

है तो ये डेय, पण आये बिना रहे नहीं. पडले छठवे गुणस्थाने आता है. अये! आ तो छद्म गुणस्थानवाणाने ज व्यवहार कथो. ओला कहे छेने? व्यवहार पडेलो ने निश्चय पछी... भाई! आवे छे ने? अनो अर्थ आ. छद्म गुणस्थानवाणाने शुभोपयोग आया है अे व्यवहार. पीछे अभाव करके सातवा...—अेम स्याद्वाद. मिथ्यादृष्टिने पडेलो व्यवहार (डोय) ने पछी समकित थाय अे वात छे ज कयां? आडाडा! अैसा संयमी मुनि... अे समितिनो प्रकार कथो. अेने व्यवहारसमिति देवा-मूकवानो विकल्प आवो डोय, अे वात करी. उपेक्षासंयमी उत्कृष्ट पछी कडेशे.

(प्रमाश वचन गुरुदेव)

उपेक्षासंयमियोंको पुस्तक, कमण्डल आदि नहीं होते; वे परमजिनमुमि एकान्त (- सर्वथा) निस्पृह होते हैं इसीलिये वे बाह्य उपकरण रहित होते हैं । अभ्यंतर उपकरणभूत, निज परमतत्त्वको प्रकाशित करनेमें चतुर ऐसा जो निरुपाधिस्वरूप सहज ज्ञान उसके अतिरिक्त अन्य कुछ उन्हें उपादेय नहीं है । अपहृतसंयमधरोंको सहज ज्ञान उसके अतिरिक्त अन्य कुछ उन्हें उपादेय नहीं है ।

અષાઠ સુદ ૧૩, મંગળવાર, તા. ૬-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૪-૬૫, શ્લોક - ૮૭ થી ૯૦, પ્રવચન નં. ૬૦

આદાન-નિક્ષેપણસમિતિ (એટલે) લેવા-મૂકવાની વિધિની રીત મુનિને. એની ટીકા.

આ, અપહતસંયમીઓને... એટલે ઓછપ સંયમવાળા, એમ. અપવાદ, વ્યવહારનય, એકદેશપરિત્યાગ ઇત્યાદિ—(એકાર્થ છે). સરાગ ચારિત્ર કહો કે શુભ ઉપયોગમાં આવ્યો એમ (કહો). ઉપકરણો લેતી-મૂકતી વખતે... સંયમજ્ઞાનાદિકના ઉપકરણો લેતી-મૂકતી વખતે, એમ. સંયમ ને જ્ઞાન તો છે, પણ ઓછું છે. સાતમા ગુણસ્થાનને યોગ્ય જોઈએ તેવું છૂટે નથી. એથી સમિતિનો પ્રકાર એને કહ્યો છે. વિકલ્પ જેને છે અને અંતર દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર પણ છે, એને આદાન-નિક્ષેપણ સમિતિ કહેવામાં આવી છે. ઉપેક્ષાસંયમીઓને... જેને અંદરમાં શુદ્ધ ઉપયોગ થયો છે, ઉત્સર્ગ છે, નિશ્ચયનયે સર્વપરિત્યાગ છે. ઉપેક્ષાસંયમ = વીતરાગચારિત્ર, શુદ્ધોપયોગ—બધું એક જ છે. પુસ્તક-કમંડળ વગેરે હોતા નથી... એ તો આત્માના ધ્યાનમાં હોય છે. સાતમું ગુણસ્થાન અપ્રમત્તદશામાં શુદ્ધ આનંદના અનુભવમાં હોય છે. એને આ પુસ્તક, કમંડળ હોતા નથી. તે પરમજિનમુનિઓ એકાંતે (-સર્વથા) નિસ્પૃહ હોય છે તેથી જ તેઓ બાહ્ય ઉપકરણ રહિત હોય છે. અંતરના ધ્યાનમાં હોય એને બાહ્ય ઉપકરણો હોતા નથી.

અભ્યંતર ઉપકરણભૂત... એને હોય કેટલું? કહે છે. મુનિ ધ્યાનમાં છૂટે ગુણસ્થાનથી આગળ જઈ સાતમામાં આવે છે, ત્યારે એને અભ્યંતર ઉપકરણભૂત નિજ પરમતત્ત્વને પ્રકાશવામાં ચતુર એવું જે નિરુપાધિસ્વરૂપ સહજ જ્ઞાન તેના સિવાય બીજું કંઈ તેમને ઉપાદેય નથી, લ્યો. નિજપરમતત્ત્વ આનંદસ્વરૂપ એને પ્રકાશવામાં ચતુર એવું નિરુપાધિસ્વરૂપ સહજ સ્વભાવી જ્ઞાન એ એનું ઉપકરણ છે. અંતરજ્ઞાન, જે સ્વરૂપને પકડીને અનુભવમાં છે એ જ્ઞાન એનું ઉપકરણ છે એમ કહે છે. એ જ્ઞાનની પર્યાય દ્વારા આખો આત્મા અનુભવમાં લીધો તેથી એને-જ્ઞાનને ઉપકરણ કહેવામાં આવે છે. ઉપેક્ષાસંયમી વીતરાગી શુદ્ધોપયોગમાં છે તેને. બીજું કંઈ તેમને ઉપાદેય નથી, લ્યો.

અપહતસંયમધરોને... પણ છૂટે ગુણસ્થાનમાં વિકલ્પ જેને ઉક્યો છે શુભરાગ, વ્યવહારનયમાં આવ્યો છે એને પરમાગમના અર્થનું ફરી-ફરીને... પરમ-આગમ સિદ્ધાંત સર્વજ્ઞે કહેલાં ફરી-ફરીને પ્રત્યભિજ્ઞાન થવામાં કારણભૂત... લ્યો. પુસ્તક. પ્રત્યભિજ્ઞાન એટલે હતું તેનું 'આ જ છે' એવું વિશેષ નક્કી કરવામાં પુસ્તક નિમિત્ત છે એમ કહે છે. તે જ્ઞાનનું ઉપકરણ છે મુનિને વ્યવહારમાં. શૌચનું ઉપકરણ કાયવિશુદ્ધિના હેતુભૂત કમંડળ હોય છે... જંગલાદિ સાફ કરવા માટે કાયશુદ્ધિના નિમિત્તે કમંડળ હોય છે પાણીનું, બસ. મુનિને પાત્રા-બાત્રા હોતા નથી. માળે ભારે આકરું કામકાજ. .... વચમાં શબ્દો નાખ્યા છેને એણે? ..... સમિતિ છે ને? ખબર

છે. અહીં તો આદાન-નિક્ષેપણ, બસ. કોનું? જ્ઞાનના ઉપકરણરૂપી પુસ્તકનું, અને કમંડળનું અને સંયમનું ઉપકરણ હેતુ પીંછી. આહા! આવો માર્ગ છે. કોઈ વળી એમ કહે છે કે દિગંબરના શાસ્ત્રમાં તો એ છે. અમારા શાસ્ત્રોમાં તો આ છે અ

નાદિનું, એમ.

શ્રોતા : બેમાંથી સાચા ક્યા એ નક્કી કરવું પડેને પહેલું? બે જ્યારે પરસ્પર વિરુદ્ધ કહેનારા હોય તો ..... નક્કી નથી થાતું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ તો માર્ગ જ અનાદિનો આ છે. વચમાં નીકળ્યા એટલે પછી આખો ફેરફાર કરી નાખ્યો. પણ હવે એવી વાત તો.... મધ્યસ્થથી જેને વિચારણા હોય, સત્યને શોધવું હોય તો આ વાત છે. મુનિને તો એક ફક્ત પુસ્તક હોય છે અને કમંડળ હોય છે અને પીંછી, બસ. આ ઉપકરણોને લેતી-મૂકતી વખતે... લ્યો. મુનિપણની શ્રદ્ધાનાય ઠેકાણા નથી કે કોને મુનિ કહેવા. આહાહા! ઉદ્ભવતી પ્રયત્નપરિણામરૂપ વિશુદ્ધિ... લ્યો, શુભભાવને વિશુદ્ધિ કીધી અહીંયા. તે જ આદાનનિક્ષેપણસમિતિ છે. સમિતિનું નામ જ આ છે. આદાન-નિક્ષેપ (એટલે) લેવું-મૂકવું, બસ એટલું. શું? કે આ ત્રણ. પુસ્તક, કમંડળ, પીંછી. એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. છે ને? નિર્દિષ્ટ છેને પાઠમાં? ભવતીતિ નિર્દિષ્ટા... એમ ભગવાને સિદ્ધાંતમાં આ કહ્યું છે. તેથી વિરુદ્ધ એ સિદ્ધાંતનું કથન નહીં. આહાહા! કુંદકુદાર્યાર્ય કહે છેને, જુઓને! હોદિ ત્તિ ણિદ્દિદ્દા... ભગવાને આમ કહ્યું છે અને ભગવાનના સિદ્ધાંતમાં આટલું છે. એને ત્રણ ઉપકરણ સિવાય બીજું હોતું નથી.

(હવે ૬૪મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :) પોતે હવે પદ્મમલધારિદેવ.

સમિતિષુ સમિતીયં રાજતે સોત્તમાનાં
પરમજિનમુનીનાં સંહતૌ ક્ષાંતિમૈત્રી ।
ત્વમપિ કુરુ મનઃપંકેરુહે ભવ્ય નિત્યં
ભવસિ હિ પરમશ્રીકામિનીકાંતકાંતઃ ।।૮૭।।

શ્લોકાર્થ : ઉત્તમ પરમજિનમુનિઓની આ સમિતિ... ઉત્તમ પરમ જિનમુનિઓની આ સમિતિ... આહાહા! સમિતિઓમાં શોભે છે... બધી સમિતિઓમાં આ સમિતિ શોભે છે એમ કહે છે. આહાહા! તેના સંગમાં ક્ષાંતિ અને મૈત્રી હોય છે... જેને આવી સમિતિ હોય એને ધીરજ હોય છે, સહનશીલતા હોય છે. ધીરજ એટલે સહનશીલતા. (અર્થાત્ આ સમિતિયુક્ત મુનિને ધીરજ-સહનશીલતા-ક્ષમા અને મૈત્રીભાવ હોય છે). ધીરજ એટલે સહનશીલતા ને ક્ષમા, એમ. એનું નામ ક્ષમા. ધીરજ હોય છે, ઉતાવળ નથી, શાંત છે. અહો! વીતરાગ કહે છે એ સંત-મુનિપણું

આવું છે. અંતરમાં જેને આત્મ-અનુભવ હોય છે, એ ઉપરાંત સંયમ ને સ્થિરતા પણ હોય છે અને આવી સમિતિનો ભાવ જેને હોય એને સાથે ક્ષમા અને મૈત્રીભાવ હોય છે.

હે ભવ્ય! તું પણ મન-કમળમાં... હે ભવ્ય! તું પણ મન-કમળમાં સદા સમિતિને ધારણ કર. આવી સમિતિ હોય એને ધારણ કર. મુનિની વાત છેને અહીં તો? બીજાને સમજાવે છે કે આવું મુનિપણું હોય. આ સિવાય બીજી રીતે મુનિપણું માને એ ગુરુમાં એની શ્રદ્ધામાં ભૂલ છે અને દેવમાંય ભૂલ થઈ એની. દેવે આમ કહ્યું હતું. એમ કહ્યું નથી. શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું નથી અને શાસ્ત્રે એમ કહ્યું માને—એ ત્રણેયમાં ભૂલ છે એની. મન, વચન ને કાયા... **મનકમળમાં સદા તે સમિતિ ધારણ કર કે જેથી તું પરમશ્રીરૂપી કામિનીનો પ્રિય...** પરમાનંદરૂપી દશા-અતીન્દ્રિય પરમ આનંદરૂપી મુક્ત દશા એવી પરિણતિ એનો પ્રિય કાન્ત થઈશઃ એ પરિણતિ તને એક સમય પણ છોડશે નહીં એમ કહે છે.

શ્રોતા : આ ઉત્સર્ગ માર્ગ, ઓલો અપવાદ માર્ગ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઓલો વિકલ્પ આવ્યો એ અપવાદ. વિકલ્પ વિનાનો આ એ ઉત્સર્ગ. વિકલ્પ આવ્યો એ વ્યવહારનય અને સ્થિરતા થઈ એ નિશ્ચયનય. વિકલ્પ આવ્યો એ અપહત, આ ઉપેક્ષા. વિકલ્પ આવ્યો એ શુભ ઉપયોગ, આ શુદ્ધ ઉપયોગ. કહો, સમજાણું કાંઈ? વિકલ્પ આવ્યો એ એકદેશપરિત્યાગ, આ સર્વદેશપરિત્યાગ. કહો, વળી એકદેશપરિત્યાગ તો સારું કહેવાય. મહાવ્રત એ અનુમોદનીય છે.. મહાવ્રત એ અનુમોદ છે. વિકલ્પ છે ને? બહુ માર્ગ જુદો. એણે આખો માર્ગ ફેરવી નાખ્યો. લોકોને ખબર ન મળે કે વીતરાગનો માર્ગ શું છે. જેમાં જન્મ્યા એ એનો ધર્મ થઈ ગયો, જાવ. એ કુળમાં મળી એવી.... ૬૫ ગાથા. પ્રતિષ્ઠાપન. પાંચમી છે ને?

પાસુગભૂમિપદેસે ગૂઢે રહિષ્ પરોપરોહેગ ।

ઉચ્ચારાદિચ્ચાગો પદ્મસમિદી હવે તસ્સ ॥૬૫॥

પદ્મ (એટલે) પ્રતિષ્ઠાપન, (મળ-મૂત્ર) છોડવું.

જે ભૂમિ પ્રાસુક, ગૂઢ ને ઉપરોધ જ્યાં પરનો નહીં,

મળત્યાગ ત્યાં કરનારને સમિતિ પ્રતિષ્ઠાપન તણી. ૬૫.

ટીકા : આ, મુનિઓને કાયમળાદિત્યાગના સ્થાનની શુદ્ધિનું કથન છે. કાયમળાદિ (એટલે) દિશાએ જંગલ જવા આદિ.

શુદ્ધનિશ્ચયથી જીવને દેહનો અભાવ હોવાથી... મૂળ તો શુદ્ધનિશ્ચયથી તો દેહ આત્માને છે જ નહીં. તેથી અન્નગ્રહણરૂપ પરિણતિ પણ નથી. તેથી અન્ન ગ્રહવાનો વિકલ્પ પણ એને છે નહીં, આત્મામાં એ છે જ નહીં. વ્યવહારથી (જીવને) દેહ છે... નિમિત્ત તરીકે. અન્યોન્ય નિમિત્ત. તેથી તેને જ દેહ હોતાં આહારગ્રહણ છે... વિકલ્પ છે ને, એટલું. આહારગ્રહણ તો આહારને કારણે

થઈ જાય, પણ ઓલો વિકલ્પ છે ને? આહાર ગ્રહવાનો વિકલ્પ છે. આહારગ્રહણને લીધે મળમૂત્રાદિક સંભવે છે જ. આહાર કર્યો એટલે પછી મળ-મૂત્રાદિ હોય. તેથી જ સંયમીઓને મળમૂત્રાદિકના ઉત્સર્ગનું (ત્યાગનું) સ્થાન જંતુરહિત... જ્યાં એકેન્દ્રિયાદિ જીવ ન હોય અને પરના ઉપરોધ રહિત હોય છે. કોઈની આજ્ઞા વિરુદ્ધ ન હોય ત્યાં. ભઈ, આટલા ક્ષેત્રમાં તમારે કાંઈ ન નાખવું—એવા આજ્ઞાનો ઉપરોધ રહિત હોય. કોઈનો વિરોધ હોય નહીં.

તે સ્થાને શરીરધર્મ કરીને... લ્યો, પેશાબ કે દિશા એ શરીરધર્મ છે, શરીરનો સ્વભાવ છે. પછી જે પરમસંયમી તે સ્થાનથી ઉત્તર દિશામાં કેટલાંક પગલાં જઈને ઉત્તરમુખે ઊભા રહીને, કાયકર્મોનો (—શરીરની ક્રિયાઓનો), સંસારના કારણભૂત હોય એવા પરિણામનો... જરી એ સંસારના કારણભૂત એ પરિણામ હતા કે આમ કરવું, આમ કરવું. વિકલ્પ હતોને એ? તથા સંસારના નિમિત્તભૂત મનનો ઉત્સર્ગ કરીને... આમ મનને પણ જરી ધ્યાનમાં જઈને છોડી દે છે એમ કહે છે. આહાહા! કાયોત્સર્ગ એટલે કાયા અને મનને છોડીને સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય એને અહીંયા કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે. મનનો સંગ છોડે... આહાહા!

નિજ આત્માને અવ્યગ્ર (એકાગ્ર) થઈને ધ્યાવે છે... જંગલ અને પેશાબ કર્યા પછી પોતાના ધ્યાનમાં આત્માને લઈ અને અવ્યગ્રપણે—એકાગ્ર થઈ આનંદસ્વરૂપ આત્મા એનું ધ્યાન કરે. એને ધ્યેયમાં લઈને સ્થિર થાય એમ કહે છે. જુઓ! આ સમિતિ પછીનું... આ વ્યવહારસમિતિના વિકલ્પ પછીનું આ કર્તવ્ય. આહાહા! ..... એ આખી વાત જ ફેરવી નાખી બધી એકેએક વાત. પરંપરાએ વીતરાગનો માર્ગ હતો બધો ફેરવી નાખ્યો. નવા શાસ્ત્રો બનાવ્યાને આખા કલ્પિત. ....વાત. ઓલા .... કરે, એ તો વિકલ્પ છે પાછો. ભાષા છે ને? એ તો ભાષાનો વિકલ્પ છે. આ તો કહે, મનનો પણ સંગ છોડીને ધ્યાનમાં જવું અંદર.—એમ કહે છે. એટલો પણ વિકલ્પ કે શરીર છે તો અન્નગ્રહણ છે, પેશાબ-જંગલ છે—એ પણ સ્વરૂપમાં તો છે નહીં. માટે એ વિકલ્પ આવ્યો એ સંસારનું કારણ છે, બંધનું કારણ છે એમ કહે છે. આહાહા! મનનો સંગ કરીને પરિણામ ઉત્પન્ન થયા એ પણ બંધનું કારણ છે. ઝીણું ભારે!

નિજ આત્માને ધ્યાવે છે.... ભગવાનને ધ્યાવે ને અરિહંતને ધ્યાવે એમ નથી કહ્યું. અરિહંતનું ધ્યાન કરે.. અરિહંતનું ધ્યાન કરે.. એ તો પર છે. પરનું ધ્યાન કરે ત્યાં તો રાગ છે. આહાહા! બહુ માર્ગ... અથવા ફરીફરીને કલવેરનું (શરીરનું) પણ અશુચિપણું... ઓહો! આ શરીર જેમાં માંસ, હાડકા, ચામડા, વિષ્ટા, પેશાબ... આહા! (કાં) આનું ધ્યાન કરે આત્માનું કાં આ વિચાર કરે, વિકલ્પ કરે—વિચાર કરે. સર્વ તરફથી ભાવે છે... અશુચિપણું શરીરનું, શરીરના દરેક અવયવોનું અશુચિપણું (એની) ભાવના (વિચાર) કરે છે. તેને ખરેખર પ્રતિષ્ઠાપનસમિતિ હોય છે. એવા સંતને આ પ્રતિષ્ઠા (એટલે) મળમૂત્રાદિનું છોડવું એ હોય છે. અસ્તિ-નાસ્તિ કરે છે.

બીજા સ્વચ્છંદવૃત્તિવાળા યતિનામધારીઓને કોઈ સમિતિ હોતી નથી. આહા! સ્વચ્છંદવૃત્તિ.. વીતરાગમાર્ગને છોડી દઈ અને પોતાની કલ્પનાથી માર્ગમાં પડ્યા હોય છે એવા સ્વચ્છંદવૃત્તિવાળા યતિનામધારીઓને... યતિ એટલે સાધુ. કોઈ સમિતિ-એકેય હોતી નથી. કુંદકુંદચાર્ય પોતે આ કહે છે લ્યો. **પદ્મસમિતિ હવે તસ્સ...** છે ને? એમાંથી કાઢ્યું કે બીજાને હોતી નથી. છે ને પાઠ? **પદ્મસમિતિ હવે તસ્સ...** આને જ હોય છે, સ્વચ્છંદીઓને હોતી નથી— એમ કાઢ્યું અસ્તિ-નાસ્તિ. જુઓ! આવું મુનિપણું હોય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં..., લૂગડાં પહેર્યા હોય, ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય ને મુનિપણું આવે—એમ ત્રણકાળમાં બને નહીં એમ કહે છે. ‘લેવું’ કીધુંને? આદાન એટલે લેવું ને નિક્ષેપ (એટલે) છોડવું. પુસ્તક લેવું-મૂકવું, લેવું ને મૂકવું. શું કીધું? આ ચાલે છે ને?

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ... કીધુંને. હમણાં વાત થઈ ગઈ. ક્યાં ધ્યાન હતું? મન.. નથી આમાં. આદાન-નિક્ષેપણ એક જ નામ છે. ..મતે એટલે વાસણ થાય. એ ક્યાં હતા?

શ્રોતા : પાત્રા હોય છે ને એને ... કહે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : .... એ તો શ્વેતામ્બરની શૈલીએ ભાષા છે. સનાતન માર્ગમાં એ વસ્તુ હતી જ નહીં. આહાહા! આદાન-નિક્ષેપણ સમિતિ. એમાંય પાછું પુસ્તકનું નામ ન નાખ્યું. ...આવે છે વચમાં અંદર. ઓલાને પાત્રા હોય જ, વસ્ત્ર હોય જ. એ તો મુનિ જ નથી. વસ્ત્ર-પાત્ર રાખે ને મુનિ માને એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા! આકરું કામ ભારે ભાઈ!

શ્રોતા : ..... માટે અપવાદ માર્ગ હોય જ. એવી દલીલ ચાલે છે

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ અપવાદ આ હોય વિકલ્પનો.

શ્રોતા : ઉત્સર્ગમાર્ગનો આ કાળે અભાવ હોય છે એમ કહે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આહાહા! ઉત્સર્ગ વિના અપવાદ હોય જ નહીં. .... એ માટે તો આ કથન છે કે જેને અંતર નિશ્ચય સંયમ તો પ્રગટ્યો છે, નિશ્ચય દર્શન પણ છે, પણ જે ચારિત્રની પૂર્ણતા જોઈએ એ નથી, એથી એને વિકલ્પ ઉઠે એને અપવાદી સંયમ કહેવામાં આવે છે.

અપવાદ છે. ગમે તેવું નિમિત્ત હોય... કહ્યું હતુંને? નિયમ ન હોય, મુનિને તો આટલું જ હોય, એ સિવાય..... ગમે તેવું નિમિત્ત હોય એમ કહે છે. અપવાદ... શું કહ્યું હતુંને? અપવાદી મુનિ કહ્યા છે. હા, ખબર છે ને. લીંબડીવાળો કેશુલાલ એણે કહ્યું હતું. શું કરે પણ? રહેવું એમાં, તો બચાવ કર્યા વિના ચાલે નહીં. માર્ગ તો આવો છે ભાઈ! સત્ય તો આ છે, વસ્તુનું સ્વરૂપ આ છે. વાદવિવાદ કરવા જેવું નથી. કોની સાથે વાદવિવાદ કરે?

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : તોપણ એ માર્ગમાં વિકલ્પ છે એટલો અપવાદ છે. વસ્તુ તો જે અનુભવ ને સ્થિરતા, સંયમ છે એ તો છે જ તે. એવાને આવું હોય છે એ અપવાદી, બસ. આ સિવાય હોતું નથી.

(હવે ૬૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ત્રણ શ્લોક કહે છે : લ્યો.

સમિતિરિહ યતીનાં મુક્તિસામ્રાજ્યમૂલં

જિનમતકુશલાનાં સ્વાત્મચિંતાપરાણામ્ ।

મધુસર્વનિશિતાસ્ત્રાતસંભિન્નચેતઃ

સહિતમુનિગણાનાં નૈવ સા ગોચરા સ્યાત્ ॥૮૮॥

શ્લોકાર્થ : જિનમતમાં કુશળ છે મુનિ. જોયું! આવો વીતરાગમાર્ગ છે સંતનો, એવા જૈનમતમાં સંતો કુશળ છે. આ જૈનમત છે, વીતરાગમત છે આ. અને સ્વાત્મચિંતાપરાણા... પાછા. એકલું જ્ઞાન કુશળ છે એટલું નહીં, એમ કહે છે. વીતરાગ પરમાત્માએ ગુરુપણું, દેવપણું, ધર્મપણું જે કહ્યું એમાં એ કુશળ છે, વિચિક્ષણ છે, સમજુ છે. અને સ્વાત્મચિંતાપરાણા... આત્મધ્યાન અંતર આનંદસ્વરૂપ પરાયણતત્ત્વ જ છે. આત્માના આનંદના ધ્યાનમાં તત્પર છે, એમ. એકલું કુશળપણું નહીં, એમ. એના ઉપરાંત સ્વરૂપની સ્થિરતાના ધ્યાનમાં પરાયણ છે. એવા યતિઓને... યતિ એટલે સ્વરૂપની જતના કરનારને, રાગ વિના આત્માના સ્વભાવની જતના કરનારને આ સમિતિ, મુક્તિ સામ્રાજ્યનું મૂળ છે. મુક્તિરૂપી સામ્રાજ્ય એનું આ મૂળ છે. લ્યો, આ સામ્રાજ્ય.

કામદેવના તીક્ષ્ણ અસ્રસમૂહથી ભેદાયેલા હૃદયવાળા મુનિગણોને તે (સમિતિ) ગોચર નથી જ હોતી. આહાહા! કહે છે, જેને વાસના-કામદેવની વૃત્તિ ઉઠે છે એવા અસ્રસમૂહથી ભેદાયેલા... જેનું હૃદય વિષયવાસનાના ભાવથી ભેદાઈ ગયું છે. જ્યાં-ત્યાં અનુકૂળતા સ્ત્રી આદિના શરીરને દેખી એને પ્રેમ ઉપજે છે, એ કામબાણથી હણાઈ ગયેલા છે. આહાહા! કામદેવના તીક્ષ્ણ અસ્રસમૂહથી ભેદાયેલા હૃદયવાળા મુનિગણોને તે સમિતિ ગમ્ય નથી હોતી. એ સમિતિ હોતી જ નથી, સમિતિનું જ્ઞાન પણ એને હોતું નથી. એવી સમિતિનું આવું જ્ઞાનેય નથી, સમિતિ પણ નથી. આહાહા! ભારે માર્ગ ભાઈ! તીક્ષ્ણ અસ્રસમૂહ... વૃત્તિઓ વારંવાર એ જ ઉઠતી હોય, સ્ત્રીના પરિચયમાં રહે, સંગમાં રહે, અને વૃત્તિ ઉઠે, કહે છે, એનાથી એનું હૃદય ભેદાઈ ગયેલું છે. એને આ નિશ્ચયસમિતિનું આચરણ હોતું નથી, તો વ્યવહાર પણ એને હોતો નથી. બ્રહ્માનંદ ભગવાન આત્મા એના સ્વરૂપમાં જેની રમણતા છે એવા સંતોને આવી સમિતિ હોય છે. આહાહા! આખી દુનિયાથી ઉદાસ થઈ ગયો છે. વિકલ્પનો શુભભાવ એનાથી પણ ઉદાસ છે, એને આવી વાસના ઉત્પન્ન હોતી નથી. જેને એ વાસના (અર્થાત્) આત્માના

આનંદથી ઊલટી વૃત્તિઓ ઉદ્ભવે છે, એવા હણાયેલા હૃદયવાળા એમને સમિતિ હોતી નથી.
૮૮.

સમિતિસમિતિં બુદ્ધવા મુત્યજ્ઞનાભિમતામિમાં
ભવભવભયધ્વાન્તપ્રધ્વંસપૂર્ણશશિપ્રભામ્ ।
મુનિપ તવ સદીક્ષાકાન્તાસર્વીમધુના મુદા
જિનમતતપઃસિદ્ધં યાયાઃ ફલં કિમપિ ધ્રુવમ્ । ૮૯ ।

શ્લોકાર્થ : હે મુનિ! સમિતિઓમાંની આ સમિતિને—કે જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વહાલી છે... લ્યો, ઠીક. અંતરનું શુદ્ધ પરિણમન નિર્મળ સમિતિ એ મુક્ત નામ આનંદની પૂર્ણ દશા એને વહાલી છે. કહે છે, એ દશાથી એને મુક્તિ થશે જ. હે મુનિ! સમિતિઓમાંની આ સમિતિને—કે જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વહાલી છે, જે ભવભવના ભયરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા સમાન છે... ઓહો! સમિતિ (એટલે) આત્મામાં એકાગ્ર થઈને પરિણતિ આનંદની થવી... કાલ બે પ્રકાર આવ્યા હતાને? કે આત્મામાં એકાગ્ર થવું કે ધર્મસ્વભાવમાં એકાગ્ર થવું—બધું એક જ છે. ભાષા બે આવીને. એ જ ખરી સમિતિ છે. ભવભવના ભય... અહો! ૮૪ લાખ ભવ... ભવ ચોરાસી લાખ ગણ્યા, એના ભયરૂપી અંધકાર એને નષ્ટ કરવા માટે સ્વરૂપ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન એની અંતરમાં એકાગ્રતા—લગની, અંદર એકાગ્રતા થવી એ પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા સમાન છે. આહા!

તથા તારી સત્-દીક્ષારૂપી કાન્તાની (—સાચી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીની) સખી છે... તારી દીક્ષા, જે અકષાયપરિણતિ, વીતરાગભાવની દશા એ દીક્ષા-કાંતા એની એ સખી છે. દીક્ષારૂપી કાંતા-પ્રિય સ્ત્રી એની સખી છે, એની બેનપણી છે એ સમિતિ. આ તો માર્ગ નિરાલંબી છે, જ્યાં વિકલ્પનો પણ આશ્રય નથી. આહાહા! હજી માર્ગની શ્રદ્ધાની ખબર ન મળે, આચરણ તો પછી. આહાહા! તારી સત્-દીક્ષા... દેખો! સત્-દીક્ષા. લૂગડાં છોડી દીધા, નગ્ન થયો, એ નહીં. સત્-દીક્ષા-આત્મામાં આનંદસ્વરૂપની પરિણતિ જેણે પ્રગટ કરી છે એવી સાચી દીક્ષા. આ તો લૂગડાં ફેરવ્યા ને થઈ ગઈ દીક્ષા. આ તો સત્-સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ને આનંદના સ્વરૂપે સત્ છે તેની વીતરાગી પરિણતિ પ્રગટ થવી એને અહીં સત્-દીક્ષા કહેવામાં આવે છે. એ સત્-દીક્ષા.. દીક્ષારૂપી તારી સ્ત્રી... આહા! મુનિને તો વીતરાગ પરિણતિ તે પ્રિય છે એમ કહે છે. આહાહા!

વ્યવહારના વિકલ્પ, ૨૮ મૂળગુણ હોય એ એને પ્રિય નથી એમ કહે છે. હેયબુદ્ધિએ આવે છે. આહાહા! અહીંયા તો દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રી (એટલે) સાચી દીક્ષા, એમ. આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ એની પરિણતિમાં જેને નિર્મળતા પ્રગટ થઈ છે, વીતરાગભાવરૂપી દશા પ્રગટ થઈ છે, એને અહીં દીક્ષા કહેવામાં આવે છે. એને સાચી દીક્ષા છે, બાકી બધી ખોટી દીક્ષા છે. આરે,

ભારે. એની સખી છે. એવી વીતરાગદશાડૂપી પરિણતિ-આત્માની સાચી દીક્ષા એની એ સમિતિ સખી છે, બેનપણી છે, સાથે રહેનારી છે એમ કહે છે. આહાહા! તેને—હવે પ્રમોદથી જાણીને... જાણીને... પ્રમોદથી જાણીને. કંટાળો ન લાવ. ઓહો!

શ્રોતા : પર્યાયને વળી પ્રમોદથી જાણવી?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, આવો માર્ગ અહીં છે, એમ.

શ્રોતા : પર્યાય સામું તો જોવું નથીને એને વળી પ્રમોદથી જાણે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જોવું નથી એટલે? આવે છે કે નહીં? એય! શું કહે છે આ? ઓલી વાતો ચાલતી હોયને અંદર. વીતરાગભાવ પર્યાય તે ઉત્પન્ન કરવાની અપેક્ષાએ તો ઉપાદેય છે. આદરણીય અપેક્ષાએ દ્રવ્ય ઉપાદેય છે. એવી વાત છે. ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા એ તો ખાસ ઉપાદેય.. ઉપાદેય.. ઉપાદેય છે. શ્રદ્ધામાં એ, જ્ઞાનમાં એ અને ચારિત્રમાં પણ એ (ઉપાદેય).

શ્રોતા : પરિણમે ત્યારે કે પહેલા?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ પરિણતિ એ વિના ક્યાંથી ઉપાડી આવ્યો? એનો આશ્રય કર્યો એટલે ઉપાદેય થયો. ક્યારે? શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર પરિણમન થયું (ત્યારે).

શ્રોતા : તો પરિણમનની વાત શું કરવા કરો છો? એ તો પર્યાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પર્યાય આવતી નથી? જાણવાલાયક નથી? પર્યાય થાય છે એ થાતી નથી? અને કાર્ય તો બધું પર્યાયમાં થાય છે. કાર્ય કાંઈ દ્રવ્ય-ગુણમાં થાય છે? નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય એની વાત છે અહીં. દ્રવ્યના જ્ઞાન સાથે પર્યાય આવી હોય એનું જ્ઞાન થાય તેને પ્રમાણજ્ઞાન કહે છે.

શ્રોતા : પ્રમાણજ્ઞાન તો હેય છે?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હેય છે, પણ સાચું હોય છે એને હેય (કહે) કે નથી એને હેય? પ્રમાણમાં એનો પર્યાયનો આશ્રય છે એ હેય છે. વસ્તુ હેય છે? વસ્તુ તો ત્રિકાળ છે. પ્રમાણમાં, જ્ઞાનમાં-પ્રમાણમાં આવતું નથી? જાણવાલાયક નથી? 'વ્યવહારનય જાણેલો પ્રયોજનવાન'નો અર્થ શું થયો? શક્તિના વર્ણનમાં તો એમેય આવ્યું કે ભગવાન આત્મા દ્રવ્યે શુદ્ધ, ગુણે શુદ્ધ, એનું ભાન થતાં પર્યાયે શુદ્ધ થાય ત્યારે તેને પ્રમાણજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. અશુદ્ધતાની વાત અહીં નથી. બધી શક્તિનું વર્ણન... શક્તિમાં ૪૭ શક્તિ છે એ ત્રિકાળી ગુણ છે અને ગુણનો ધરનાર આત્મા એવો જ્યાં આશ્રય કર્યો, શુદ્ધતા જ પરિણમે. એનો પર્યાય, વ્યવહારનયનો વિષય એનો પર્યાય છે. શુદ્ધદશા એ વ્યવહારનયનો વિષય છે, સદ્મૂતવ્યવહારનય. રાગાદિની વાત ત્યાં (અસદ્મૂતવ્યવહારનય). સત્ શક્તિ છે ને? જ્ઞાનાનંદ આદિ અનંત શક્તિઓ છે.

એનો ધરનાર એક દ્રવ્ય છે એમ દ્રવ્યનો આશ્રય લીધો (તો) અનંતા ગુણોની શક્તિ સત્ છે એ શુદ્ધ પરિણમે છે.

‘સર્વગુણાંશ તે સમકિત’ શ્રીમદે એમ ટૂંકું વાક્ય કર્યું છે. ‘સર્વગુણાંશ તે સમકિત,’ અનંતા ગુણો જેટલા છે, એની-દ્રવ્યની જ્યાં દૃષ્ટિ થઈ, જેટલા ગુણો છે એટલા બધા નિર્મળપણે અંશે શુદ્ધપણે થયા એ સર્વગુણાંશ તે સમકિત. રાગ તે સમકિત ને સરાગ સમકિત એમ નથી કહ્યું ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તે સમકિત એમ નથી. એય! છેને આપણે અહીંયા? ‘સર્વગુણાંશ તે સમકિત’ બહાર બારણે. એકકોર સમકિત છે ને એકકોર ચારિત્ર—બેય બારણે છે બહાર. સ્વરૂપમાં રમવું તે ચારિત્ર. પાંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ બધા અચારિત્ર છે. ભારે માર્ગ ભાઈ! માર્ગ આવો છે એ જેને રુચતો નથીને, એ એમ કહે છે કે એ નહીં, નહીં.....

જિનમતકથિત તપથી સિદ્ધ થતા એવા કોઈ... શું કહે છે? વીતરાગ અભિપ્રાયે... ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર પરમેશ્વર દેવાધિદેવ જેણે આત્મા કહ્યો અને એની સમિતિ નિર્મળ કહી એવા જિનમતકથિત-વીતરાગદેવે કહેલા તપ એટલે મુનિપણું... આવું મુનિપણું. સ્વરૂપની રમણતાના આનંદની લહેરમાં જે પડ્યો હોય છે એવું જે તપ એટલે મુનિ... એવું મુનિપણું, એનાથી **સિદ્ધ થતા એવા કોઈ (અનુપમ) ધ્રુવ ફળને તું પામીશ.** ભગવાન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથે આત્મા વીતરાગ કહ્યો, એના ગુણો પણ બધા વીતરાગી કહ્યા અને એનો આશ્રયે પ્રગટ થતી દશાઓ પણ વીતરાગી દશા છે. આ ત્રણેય વીતરાગરૂપ થયા. એવો જે જિનમતનું કથન અથવા વાક્ય જે છે.... એવા મુનિપણાની દશા... આહાહા!

એક સેકંડ પણ મુનિની દશા એ ‘ભવજલતરણ ...’ આમ વહાણ વેગે ચાલ્યું અંદરમાં. મુક્તિના પ્રયાણમાં ચારિત્રનું વહાણ વેગે ચાલ્યું. આહાહા! એકદમ પૂર્ણ પરમાત્માના સુખને પામશે એમ કહે છે જુઓને! એવા.. આવા મુનિપણાથી સિદ્ધ થતા-સાબિત થતા-ફળરૂપે આવતાં **એવા કોઈ (અનુપમ) ધ્રુવફળને તું પામીશ.** દેખો! પર્યાયને ધ્રુવ કીધી. એવી પર્યાય મળશે કે પર્યાય પછી ખસશે નહીં. ચાર ગતિ તો ખસી જાય છે. દેવગતિને અમર કહે, પણ એ પણ મરી જાય છે. ૩૩ સાગર કે ૩૧ સાગર એ તો લાંબો કાળ રહે માટે એને અમર કહેવાય. અમર થયો એ તો વ્યવહારે અમર છે. બહુ લાંબું આયુષ્ય ને. અમર તો ભગવાન આત્માની મુક્તગતિ તે અમર છે એને અહીં ધ્રુવ કહ્યું છે. કહો ‘ધ્રુવમ્ અચલમ્ અણોવમ્’ આવ્યુંને? પહેલી ગાથા. એ જ શબ્દ વાપર્યો. સંતોએ પણ, સંતોની મર્યાદા છેને એમાંથી ને એમાંથી લઈને વાતું કરે છે. આહાહા! ભગવાન આત્મા નિત્યાનંદ ધ્રુવસ્વરૂપ એની એકાગ્રતા કરતાં, સ્વરૂપની રમણતારૂપ મુનિપણું પ્રગટ થતાં, એનાથી ચોક્કસ ને અનુપમ જે પર્યાય પાછી ન ફરે એવી દશા-ધ્રુવપર્યાયને પામી. સિદ્ધની પર્યાય કહો કે ધ્રુવપર્યાય કહો—એક જ વાત છે. ધ્રુવનો અર્થ, એ પર્યાય પાછી ફરીને સંસાર આવે એમ છે નહીં. સમજાણું કાંઈ?

જિનમતકથિત તપથી... પાછું એમ. વીતરાગ ભગવાન પરમેશ્વરે કહેલું... અજ્ઞાનીઓ કહે આત્મા ને મોક્ષનો માર્ગ, એ વાત અજ્ઞાનીમાં સાચી હોય નહીં. કલ્પિત બધી વાતું હોય છે. આહાહા! જિનમતકથિત... જિનમતતપઃસિદ્ધં યાયાઃ ફલં કિમપિ ધ્રુવમ્... ‘યાયાઃ’ એટલે ‘પામીશ’, નહિ? યાયાઃ (એટલે) પામીશ. અહો! અનાકુળ આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ એવા આત્મામાં એકાગ્ર થઈને જે વીતરાગદશા-ચારિત્ર દીક્ષા એની આ અંદરમાં એકાગ્રતા(રૂપી) સમિતિ એ એની સખી અને એવો જે અભિપ્રાય સહિત સ્થિરતા-ત્રિકાળી દ્રવ્યમાં દ્રવ્યદષ્ટિ સહિત સ્વરૂપમાં સ્થિરતા-વીતરાગી પરિણતિ એનાથી તો તને ધ્રુવફળ મળશે. ફરવું પડે એવી ગતિ નહીં મળે એમ કહે છે. આહાહા! ન્યાં ને ન્યા થંભી ગઈ. એ સિદ્ધગતિની પર્યાયમાં જ રહી ગઈ છે એમને એમ સાદિ-અનંત. આહાહા!

જુઓને! .... સવારમાં એક સસલું હતું. સસલું હતું? સસલાનું બચ્ચું હશે નાનું, આ હડફેટમાં આવી ગયું હશે, શું કહેવા આને? ખટારા. નાનું આવડું હતું બિચારું. ભગવાન નીકળી ગયો અંદરથી. નીકળ્યો ત્યાં સુધી આઉં.. આઉં.. આઉં.. આઉં.. આ શું? આ ધૂળમાં છે તું? આ તો માટી છે. આમ પડ્યું હતું આમ. ઘણાય મરી જાય છે આ ખટારામાં. શિયાળ, ઉંદરડા, સર્પ, કેટલા દેડકા બિચારા ભૂકા નીકળી જાય. પંખીઓ, સસલા... આહાહા! સ્થિતિ પૂરી થાય, પ્રભુ ચાલી નીકળે અંદરથી. થઈ રહ્યું... આ તો ત્યાં સુધી ‘આ દેહ હું છું’ એમ માનતો. કહે છે, વીતરાગભાવે શરીર છૂટે એ ધ્રુવફળ મુક્તિ પામે એમ કહે છે. આ તો પોતાની માન્યતા તો ત્યાં હતી ને શરીર તો વયું ગયું. છોડ્યું નથી, છૂટી ગયું છે. આહાહા! આવા ફળને પામીશ તું. ૯૦.

સમિતિસંહતિતઃ ફલમુત્તમં

સપદિ યાતિ મુનિઃ પરમાર્થતઃ .

ન ચ મનોવચસામપિ ગોચરં

કિમપિ કેવલસૌખ્યસુધામયમ્।૧૦।

આહાહા! શ્લોકાર્થ : સમિતિની સંગતિ દ્વારા... ભાષા દેખો! જેને આત્મામાં વીતરાગતાની પર્યાયની એવી સંગતિ કહી છે, જેણે રાગનો સંગ છોડી દીધો છે. સમિતિની સંગતિ દ્વારા ખરેખર મુનિ... આવા સંતો... આહાહા! કેવળીના વિરહ તો પડ્યા, પણ એવા મુનિઓના વિરહ પડ્યા. કહે છે, સમિતિની સંગતિ દ્વારા... રાગનો સંગ નહીં, નિમિત્તનો સંગ નહીં, એમ કહે છે. શુદ્ધ ભગવાન પવિત્ર આનંદ એના સંગ દ્વારા... સંગતિ, એની સંગતિ.

શ્રોતા : વ્યવહારમાંથી નિશ્ચય કાઢે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, હા, એ જ કાઢે છે. આવે... ત્યારે ઓલાને ગોઠતું નથીને. વ્યવહાર કહેવાનો હેતુ શું છે? એમાં નિશ્ચય છે... (વ્યવહારને) છોડીને ઠરવા માટે વ્યવહારનો હેતુ છે. ....

મુનિ તો મુક્ત જ છે, પણ વિકલ્પ છે એટલી અસ્થિરતા છે, એને છોડીને સ્થિરતામાં જા એ માટે વ્યવહાર જણાવે છે. વ્યવહાર આવે એ જણાવે તો ખરાને? જ્ઞાન તો કરાવેને? જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. ઓહો! સમિતિની સંગતિ દ્વારા... ઓલા વ્યવહારસમિતિ લઈ લે એમાંથી. એય! અહીં તો સમિતિની સંગતિ (એટલે) અંદર વીતરાગ પરિણતિનો પરિચય, એની સંગતિ. આહાહા! એ વાતને પણ સાંભળતા એને પ્રમોદ લાગે એવી ચીજ છે આ તો. આહાહા! સમિતિની સંગતિ દ્વારા... પદ્મલલધારિદેવ પણ...! વ્યવહારના સ્થાનમાં નિશ્ચયની વસ્તુ આદરણીય તો એ જ છે. વ્યવહાર તો આવે છે જાણવાલાયક છે. આવો વ્યવહાર હોય છે ત્યારે વિકલ્પ હોય છે. હોય છે, બસ એટલું.

ખરેખર મુનિ મન-વાણીને પણ અગોચર... આહાહા! મનના વિકલ્પ ને વાણીથી અગમ્ય એવી ચીજ... (-મનથી અચિંત્ય અને વાણીથી અકથ્ય) એમ બે અર્થ કર્યા છે. મનથી તો અચિંત્ય છે. મનથી જણાય એવી ચીજ નથી. આહાહા! વાણીથી અકથ્ય છે. શું કહે એને? પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત વીતરાગ પરિણતિ, એને વીતરાગ પરિણતિને શું કહેવું? દાખલો આપો કાંઈક, કહે છે. દાખલો શું પણ આમાં? વસ્તુ વીતરાગ... રાગથી છૂટીને એમાં એકાગ્ર થવું એનું નામ વૈરાગ્ય પરિણતિ છે, એનું નામ મનથી અચિંત્ય ને વાણીથી અકથ્ય. એવું કોઈ... એવું કોઈ... આહાહા! એમ કે અલૌકિક, એમ. કેવળસુખામૃતમય... આવી રમણતા દ્વારા ભગવાન તને કેવળસુખામૃત (એટલે) એકલો સુખ ને અમૃતનો સાગર એવું ઉત્તમફળને તું પામીશ. એ પણ શીઘ્ર પામે છે, પાછું એમ. જલ્દી પામે એમાં કમબદ્ધ ક્યાં ગયું? એનો અર્થ જ કે આવું હોય એને અલ્પકાળમાં કમમાં જ એ મુક્તિ થાય એમ કહે છે. આવી દશા જેને અંતરમાં હોય એને અલ્પકાળમાં એના કમમાં મુક્તિ આવે જ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

કોઈ કેવળસુખામૃતમય ઉત્તમ ફળ... એ પણ સપદિ... સપદિ છે ને? ભાષા તો બધી આવી છે ઘણી હોં. શીઘ્ર પામે છે. આહાહા! આવી ચારિત્રની રમણતા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિતની એને તો મુક્તિ અલ્પકાળમાં પ્રાપ્ત થશે. સંસારનો અલ્પકાળમાં અંત આવશે. સમિતિની વ્યાખ્યા કરતાં સમિતિનો-ભાવસમિતિનો પ્રમોદ અને એનું ફળ બતાવ્યું, લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ્ઠ સુદ ૧૪, બુધવાર, તા. ૭-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૬-૬૭, શ્લોક ૯૧, પ્રવચન નં. ૬૧

કાલુસ્સમોહસળ્ળારાગદ્વોસાહસુહભાવાળં ।

પરિહારો મળ્ણુત્તી વવહારણેણ પરિકહિયં ।।૬૬।।

કાલુષ્ય, સંજ્ઞા, મોહ, રાગ, દ્વેષ આદિ અશુભના

પરિહારને મનગુપ્તિ છે ભ્રાખેલ નય વ્યવહારમાં. ૬૬.

ટીકા : આ, વ્યવહાર મનોગુપ્તિના સ્વરૂપનું કથન છે. નીચે નોટ. વ્યવહારચારિત્રનો અધિકાર છે ને? જેને અંતરમાં આત્મદર્શન, શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ એનું જેને અંતરમાં ભાન થઈ ગયું છે, એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં જેને સ્થિરતા ચારિત્રની કેટલીક સ્થિરતા થઈ છે, એને આ જે મનોગુપ્તિ વ્યવહારે હોઈ શકે છે. મનોગુપ્તિનો વિકલ્પ છે.

મુનિને મુનિત્વોચિત... નોટમાં. મુનિની વ્યાખ્યા છે. વાસ્તવિક મુનિપણું કેવું હોય? એમાં વ્યવહાર કેવો હોય? અંતર સ્વરૂપ જેણે આનંદસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી છે, સમ્યગ્દર્શનમાં આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે એવી ઉપલબ્ધિ-પ્રાપ્તિ આત્માની કરી છે, એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં શાંતિ અને સ્થિરતાની જાગૃતિ કેટલીક થઈ છે એને, અશુભથી ગોપવીને શુભભાવ થાય એને વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહે છે. આટલી શરતો સહિત. એ મુનિને મુનિત્વોચિત (એટલે) એને લાયક શુદ્ધપરિણતિની સાથે વર્તતો... એટલે કે આત્મા પવિત્ર આનંદ છે એની અવસ્થા-પરિણતિ શુદ્ધ તો થઈ છે, સમ્યગ્દર્શનમાં પણ આત્મા આનંદ છે એની થોડી શુદ્ધ અવસ્થા થઈ છે, મુનિને વિશેષ શુદ્ધદશા થઈ છે, આનંદ ને શાંતિની પવિત્રતા ઘણી એને પરિણમી ગઈ છે. આહાહા!

એની સાથે વર્તતો... એવી શુદ્ધદશાની સાથે રહેતો-વર્તતો જે (હઠ વગરનો) મન-આશ્રિત ભાવ શુભોપયોગ, વચન-આશ્રિત કે કાય-આશ્રિત શુભોપયોગ રાગ-શુભોપયોગ તેને વ્યવહાર ગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે, લ્યો. વ્યવહારગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ... મનને અશુભથી ગોપવવું છે ને શુભમાં પ્રવર્તે છે. કારણ કે શુભોપયોગમાં મન, વચન કે કાય સાથે અશુભોપયોગરૂપ જોડાણ નથી, એમ. એટલી ગુપ્તિ છે એમ કહે છે. શુભરાગમાં અશુભરાગ નથી. શુદ્ધપરિણતિ ન હોય... ધ્યાન વડે આત્માની પવિત્રતા, શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને શાંતિરૂપ પરિણમન ન હોય, એનો શુભોપયોગ જે હોય તે ત્યાં શુભોપયોગ હઠ સહિત હોય છે. તે શુભોપયોગ તો વ્યવહારગુપ્તિ પણ કહેવાતો નથી. આહાહા!

શું કહ્યું? વ્યવહારગુપ્તિ એને કહેવાય કે જેને આત્માનો આનંદ અને જ્ઞાન ને પવિત્રતાની પ્રભુતા શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને શાંતિમાં પરિણમી છે, વીતરાગી પરિણતિ-વીતરાગી અવસ્થા

થઈ છે સ્વભાવને આશ્રયે, એને હઠ વિનાનો અશુભથી ગોપનરૂપ મનનો શુભભાવ એને વ્યવહારગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. પણ જેને શુદ્ધ પરિણતિનો અનુભવ જ નથી, આત્મા આનંદની શુદ્ધપરિણતિ જેને પ્રગટ થઈ નથી, એવા અજ્ઞાનીના શુભભાવને, (કહે છે કે) હઠવાળો એ તો શુભભાવ છે. એથી એને વ્યવહારગુપ્તિ પણ કહેવામાં આવતી નથી. આહાહા! શરતું ભારે. આવો માર્ગ છે ભાઈ!

શું માર્ગ છે એવું એણે જાણવું તો પડશેને? કેમકે આત્માનું સમ્યગ્દર્શન, આત્મજ્ઞાન અને એનું ચારિત્ર એ મુક્તિનું કારણ છે. સ્વરૂપમાં રમણતા, આનંદમાં રમણતા-ચરવું-રમવું-જમવું, આનંદનો અનુભવ કરવો એવું જે ચારિત્ર હોય છે એને સાચું ચારિત્ર ને મુક્તિનું કારણ કહે છે. એવી ચારિત્રદશામાં શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ પરિણમન જ્યારે ન હોય, ત્યારે એને આવો અશુભથી ગોપનરૂપ કરવું શુભના ભાવરૂપ-શુભોપયોગરૂપ મન વ્યવહારે ગુપ્તિ ..... ચેતનનો અરૂપી મધુર જેનો આનંદ સ્વાદ છે. આહાહા! આવે છે ને? (તત્ત્વાનુશાસનમાં). એ નીચેની નોટની વ્યાખ્યા થઈ.

હવે, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નામના ચાર કષાયોથી ક્ષુબ્ધ થયેલું ચિત્ત તે કલુષતા છે. પહેલા કલુષની વ્યાખ્યા. મલિન પરિણામ. ક્રોધ, માન, કપટ ને લોભ એ ચાર કષાયથી કંપાયમાન-અસ્થિર થયેલી ક્ષુબ્ધતા એવું ચિત્ત એને કલુષતા કહે છે. વ્યાખ્યા કરે છે. એ કલુષતા તો અશુભભાવ છે એને છોડવું. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન ને સમ્યક્ચારિત્રના કેટલાક ભાગ સહિત મનમાં આવા કલુષિતભાવને છોડવો અને શુભભાવનું થવું એને વ્યવહાર ગુપ્તિ મનની કહેવામાં આવે છે.

પછી, દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહ એવા (બે) ભેદોને લીધે મોહ બે પ્રકારે છે. આમ જુઓ તો ચારિત્રના કોઈપણ ભાગમાં રાગ નથી એમ કહ્યું. દર્શનમોહ ને ચારિત્રમોહ બેય એમાં આવી ગયા, શુભ ને અશુભરાગ બેય આમાં આવી ગયા. પણ એની વ્યાખ્યા બીજી. ચારિત્રમોહમાં તો શુભરાગ પણ આવી જાય ને અશુભ પણ આવી જાય. એ બેની નિવૃત્તિ તો નિશ્ચય મનોગુપ્તિ થઈ. પણ આમાંથી અશુભનો ત્યાગ થયો. શૈલી તો બધી એ છે. રાગદ્વેસાહસુહભાવાણં... એટલે ટીકા પણ એવી જાતની કરી. એમાંથી અશુભભાવ એમ નથી. હાસુહભાવાણં.. એમ છે. એવા જે અશુભભાવ એને છોડવા. છોડવું એ બધો વ્યવહાર છેને?

આહારસંજ્ઞા, ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા અને પરિગ્રહસંજ્ઞા એવા (ચાર) ભેદોને લીધે સંજ્ઞા ચાર પ્રકારે છે. એ તો અશુભભાવ છે. ચાર તો અશુભભાવ જ છે. ઓલા ચારિત્રમોહમાં તો હજી શુભરાગ પણ આવી જાય. એમાંથી અશુભરાગને છોડવો અને શુભરાગમાં રહેવું એને અહીંયા વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહે છે. રહેવું એટલે છે, એમ. એકકોર (કહે કે) સમ્યગ્દષ્ટિ શુભ-અશુભરાગથી મુક્ત છે. આત્મા જ્ઞાનાનંદ છે એવું ભાન થતાં સમ્યગ્દષ્ટિ શુભ-અશુભ વિકલ્પથી

તો ભિન્ન છે, પણ અહીં ચારિત્રની અપેક્ષાએ અસ્થિરતાનો જે ભાવ એના બે ભાગ-શુભની ને અશુભની. અશુભની અસ્થિરતા છોડીને શુભમાં હોય છે, જ્ઞાન કરે છે કે આ ભાવ છે. 'વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન' છે ને? એને અહીંયા મનોગુપ્તિ વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. આહારસંજ્ઞા હોં. આહાર કરવાનો વિકલ્પ છે એ સંજ્ઞા નથી. આહાર કરવાનો વિકલ્પ છે એ સંજ્ઞા નથી. આ તો અશુભભાવ છે. મુનિને આહાર લેવાની વૃત્તિ હોય છે. આમ તો શાસ્ત્રમાં ના પાડી કે એને અશુભભાવ હોય જ નહીં. આહારસંજ્ઞા એ તો ગૃહિ બતાવે છે. એ ગૃહિ એને હોતી નથી. આહાર લેવાનો ભાવ એ આહારસંજ્ઞા છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ?

પ્રશસ્ત રાગ અને અપ્રશસ્ત રાગ એવા (બે) ભેદને લીધે રાગ બે પ્રકારનો છે. એક શુભરાગ અને એક અશુભરાગ. એમાંથી અશુભરાગને છોડવો અને શુભરાગમાં મનો... વ્યવહાર કહેવાય એને મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. અહીં તો એમ કહ્યું, ... બધાને છોડવું. એ બધા અશુભ પરિણામ છે એમ. બની શકે?

શ્રોતા : મનુષ્ય નથી કરતો..... બીજો છોડે એની પહેલાનો...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ ચાલે નહીં, એમ ન ચાલે ગોટા. અહીં તો પાઠ તો ચોખ્ખો બધું થોડું એમ છે. પણ એનો અર્થ આટલો કરવો. અશુભ છોડવું ને શુભમાં હોય, બસ એટલી વાત. પાઠ હોય એમ આવેને? આડીઅવળી વ્યાખ્યા કંઈ થાય? પાઠ છેને એવો? જુઓને! એમાં એમ ક્યાં...? **શુભભાવાણં... રાગદ્વોસાઙ્ગસુહભાવાણં..** એમ છેને શબ્દ? ચોખ્ખો પાઠ છે. પણ એમાંથી આમ લેવું, એમ. એમાં, એ જે અશુભભાવ છે એને છોડવું, એટલું લેવું. અહીંયા, પાઠ પાછો વ્યવહાર છે ને? પાઠ પાછો **વવહારણેણ પરિકહિયં** છે. એનો અર્થ કે અશુભને છોડતાં શુભ રહે છે એને વ્યવહારે મનોગુપ્તિ (કહે છે), બસ આટલી જ વાત છે. એમાં કાંઈ બીજું આડું-અવળું ચાલે એવું નથી. સમજાણું કાંઈ? એ રાગના બે પ્રકાર પાડ્યા એટલું ન્યાં લેવું જોઈએ. બીજું શું? પછી છોડ્યા છે બેય... બેય છોડે તો તો નિશ્ચય મનોગુપ્તિ થઈ જાય. અહીં પાઠ વ્યવહારનય છે. એમાં જે બંધબેસતું હોય એવો અર્થ થવો જોઈએને?

દ્વેષની વ્યાખ્યા. **અસહજનો પ્રત્યે...** એવા મનુષ્યો હોય કે આમ ગાળ્યું આકરી દે, માર મારે—એવા પ્રત્યેનો દ્વેષ, એવા પ્રત્યેનો વેરનો પરિણામ—દ્વેષ એ છોડી દેવો. એવા મનુષ્ય હોય છેને? એવી ગાળ્યું દે, વીંછીના ડંખ જેવા મારે. આંકડા મારે એમ આકરા શબ્દો એવા કરે. દ્વેષ નથી, પોતાને એના પ્રત્યે દ્વેષ—વેરના પરિણામ ન થાય. **અથવા અસહ પદાર્થસમૂહો પ્રત્યે...** બે—અસહજનો અને અસહ પદાર્થ. બહારમાં એવા સહન ન થાય કાંટા, લોઢાના પથરા... કેટલાય હોય છે ને આમાં ચાલે, ભીંતનો અંદરનો પથરો ચોટેલો હોય ચોટેલો. હવે એ ઠેબું વાગે તો એ તો ઉખડે નહીં ને અહીં છોળું ઉખડે. પછી કરે દ્વેષ ઓલા ઉપર. ઉંહ. જમીનમાં ચોટેલો હોયને પથરો ઊંડો. બહારમાં જરી નીકળેલો હોય, એ જાણે આમ ઠેબું માડું તો નીકળી જશે.

નીકળે ત્યાં શું નીકળે? એ તો ઊંડો હોયને પથરો. શું છે? મારવા જાય આમ, અંગુઠામાં લાગે, છોલાય. એ દ્વેષ કરે પદાર્થ પ્રત્યે, એમ કહે છે. કાંટા હોય છે જુઓને! આ બાવળના, શું કહેવાય? આ ગોરડના. એવા ચૂભે. એ બાવળના કાંટા ઉપર દ્વેષ કરે. કહે છે, મુનિ એવા દ્વેષનો ત્યાગ કરે.

વેરનો પરિણામ તે દ્વેષ છે.—ઈત્યાદિ... પાઠ છે ખરોને એટલે એ પ્રમાણે જ ટીકા કરેને? અશુભપરિણામપ્રત્યયોનો (એટલે) અશુભપરિણામરૂપી આસ્રવોનો પરિહાર, એમ. એમાં એટલું લેવું. સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ છે, ત્રણ કષાયના અભાવરૂપ ચારિત્ર પણ શુદ્ધ છે. એની ભૂમિકામાં એને યોગ્ય શુભરાગ અશુભથી છૂટીને હોય છે, એને અહીંયા મનોગુપ્તિ વ્યવહારે કહે છે. પાઠ એમ લીધોને? દ્વેસાહસુહભાવાણં... પરિહારો મણુગુત્તી વવહારણેણ પરિકહિયં... પાઠ પોતે આમ બોલે છે. ટીકા પાછી એ પ્રમાણે કરવી પડેને. પણ એનો અર્થ આમ લઈ લેવો. પછી અર્થ કર્યો છે. (અર્થાત્ અશુભપરિણામરૂપ ભાવપાપાસ્રવોનો ત્યાગ જ)... અશુભપરિણામરૂપ ભાવપાપાસ્રવ, એમ. પુણ્યાસ્રવનો ત્યાગ થઈ જાય તો તો નિશ્ચયગુપ્તિ થઈ જાય. પાપના પરિણામનો ત્યાગ સ્વરૂપની દૃષ્ટિ ને ચારિત્રની ભૂમિકામાં (હોય) અને શુભપરિણામનો ભાવ આવે, એને વ્યવહારનયના અભિપ્રાયથી મનોગુપ્તિ કીધી છે.

હવે જરી નીચે એનો અર્થ જોઈએ તો નિશ્ચય આવશે. પાઠ અશુભપરિણામ-પ્રત્યયાનાં પરિહાર છે. નીચે અર્થમાં પાછા પાપ-પુણ્યાસ્રવો પણ નાખ્યા છે. પ્રત્યયો=આસ્રવો, કારણો. (સંસારના કારણોથી આત્માનું ગોપન-રક્ષણ કરવું તે ગુપ્તિ છે... આ નિશ્ચયનો અર્થ છે. ભાવપાપાસ્રવો તેમજ ભાવપુણ્યાસ્રવો સંસારના કારણો છે). બેયથી ગોપન તે નિશ્ચયગુપ્તિ છે અને પાપાસ્રવથી ગુપ્તિ એ વ્યવહારગુપ્તિ છે. આહાહા! શાસ્ત્રનો અભ્યાસ લોકોનો ઘટી ગયો છે એટલે એ વિના માંડ્યું બધું. વાસ્તવિક તત્ત્વ શું છે, કઈ રીતે પરિણામ છે, શુભ શું છે, શુદ્ધ શું છે, ત્રિકાળી શુદ્ધ શું છે—એના વાસ્તવિક દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના જ્ઞાન વિના એમ ને એમ ચાલી નીકળે ચારિત્રની દીક્ષા (લેવા, એ) દખ્યા છે. એ દખ્યા છે. આહાહા! કેટલી સ્પષ્ટ વાત છે કુંદકુંદાચાર્યની! ભાવપુણ્યાસ્રવ ને ભાવપાપાસ્રવ બેય કારણો છે બંધના. બેયને છોડે તો નિશ્ચયગુપ્તિ કહેવાય. સમ્યગ્દર્શન તો છે, સમ્યગ્જ્ઞાન છે, ત્રણ કષાયના અભાવનું ચારિત્ર પણ છે. એમાં પાપના પરિણામ છોડે તો વ્યવહારગુપ્તિ કહેવાય અને પુણ્ય-પાપ છોડી સાતમી ભૂમિકામાં જાય તો નિશ્ચયગુપ્તિ કહેવાય. આહાહા! ભારે.

દીક્ષા લે તો એ છકાયના બોલ, નવ તત્ત્વ ને એવું શીખવા માંડે, દંડક ને ગતાગતિ... એનુંય કેટલાકને ઠેકાણું ન હોય. અમારે એક અંજવાળીબાઈ હતા. ઉમરાળાની ભાવસાર અંજવાળીબાઈ હતા. દીક્ષા ન લીધી બરવાળા...? અંજવાળીબાઈ હતા. વ્યાખ્યાન બહુ કરે અને લોકો બિચારા ભોટ જેવા હોય, વાણિયા અત્યારના તો શું છે? ગઢડામાં... ..... એમાં હું દુકાન છોડીને આઠ મહિના રહ્યો હતોને ત્યાં. એને ગોરાણી અંજવાળીબાઈ હતા. ઓલા વીસાશ્રીમાળી,

નહિ? .....ની બેન. તમારે..... વીસાશ્રીમાળી. હા, એ. ઉપાશ્રયની બહાર દુકાન હતી. એ ગોરાણી હતા. એ બિચારાને કાંઈ આવડે નહીં. આઠ વર્ષની દીક્ષા. સાંઈઠમાં દીક્ષા હતી કે એકસઠમાં. ૬૯માં હું ગયો. એટલે કહે, ભાઈ! કાનજીભાઈ! અમને ગતિ... ગતિના બોલ શીખવો. હવે ઓલી વ્યાખ્યા વાંચે આઠ વરસથી. ગતાગતિનો થોકડો આવે છે ને? એ તો અમે ૬૮ પહેલાં શીખેલા ૬૯માં. ૬૯માં આઠ મહિના ન્યાં રહ્યા. હું નીચે બેસીશ, ગોરાણી કહે. કાનજીભાઈ હેઠે બેસે તો હું હેઠે બેસીશ. શીખવું છે તો કાંઈ પાટે હું બેસું ને આ નીચે બેસે એમ શીખાય?

ભાવસાર હતા, અંજવાળીબાઈ હતા. અમારા ગામના હતા ઉમરાળાના. પનજી ભાવસાર હતા, એ પોરબંદરે હતા એના મોટાભાઈના વહુ. પણ આઠ વર્ષ(ની દીક્ષા પછી) તો ગતાગતિના થોકડા મારી પાસે શીખ્યા, લ્યો. જુઓ! આ કેટલું ચાલે છે આ સંસાર-સંપ્રદાયમાં. ઓહોહો! મને એ વખતે એમ લાગ્યું કે એલા, પણ આ વાંચે છે. વ્યાખ્યાન વાંચે તો એવું વાંચે.... ઓલા શીખેલા હોય ...બહુ. ઓલા શું કહેવાય? ... કહેવાયને. .... અળાવો કાઢેલો હોય.. એ કથાનો બોલ હોય એમાંથી..... એ શીખ્યા હોય વાંચતા તો એ વાંચે. હવે ગતાગતિની ખબર ન મળે કે ક્યાંથી કોને થાય. આઠ વર્ષની વાત છે. પણ મૂળ વાત એવી થઈ ગઈ છે કે લૂગડાં પહેરો ને થઈ જાઓ ત્યાગી. તત્ત્વ શું છે (એનું) હજી શ્રદ્ધા-જ્ઞાન તો એકકોર રહી ગયું, પણ વ્યવહારું જ્ઞાન આ જીવ ક્યાંથી જાય, ક્યાંથી આવે, શું થાય—એની ખબર ન મળે. ઓહોહો!

આહીં કહે છે, વ્યવહારના અભિપ્રાયથી મનોગુપ્તિ... એમ કીધુંને? પાઠમાં છે ને? અભિપ્રાય વધારે નાખ્યો. વ્યવહારનયાભિપ્રાયેણ... આહાહા! સમ્યગ્દર્શન આત્માના ભાનપૂર્વક સાચું ચારિત્ર વર્તતું હોય, એને શુદ્ધ ઉપયોગનો જ્યારે અભાવ હોય ત્યારે એને આવો શુભભાવ હોય છે, એને વ્યવહાર મનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. એ શુભથી પણ છૂટીને શુદ્ધોપયોગમાં રમે એ તો નિશ્ચયમનોગુપ્તિ થઈ ગઈ. આ વ્યવહારમનોગુપ્તિ આસ્રવનું કારણ છે, એનાથી પુણ્યાસ્રવ આવે. અશુભથી મનનું ગોપવવું, એનાથી પુણ્યાસ્રવ આવે, ધર્મ નહીં. આહાહા!

(હવે ૬૬મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :) ૯૧મો શ્લોક.

ગુપ્તિર્ભવિષ્યતિ સદા પરમાગમર્થ-

ચિંતાસનાથમનસો વિજિતેન્દ્રિયસ્ય ।

બાહ્યાન્તરઙ્ગપરિષ્ફાવિવરર્જિતસ્ય

શ્રીમજ્જિનેન્દ્રચરણસ્મરણાન્વિતસ્ય ।।૧૧।।

વ્યવહાર નાખ્યો છે લ્યો એમાંય. જે મુનિ સમ્યગ્દર્શની, સમ્યગ્જ્ઞાની, સમ્યક્ચારિત્રી છે એને પરમાગમના અર્થોના ચિંતનયુક્ત જેનું મન છે... ભાષા જોઈ! પરમાગમ-સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથે કહેલા પરમાગમો. સમજાણું કાંઈ? એમાં જેનું મન અર્થોના ચિંતનયુક્ત છે... છે શુભવિકલ્પ દેખો! ભગવાનના નહીં કહેલા એવા શાસ્ત્રો એની અહીં વાત નથી લીધી. કારણ કે

એની વસ્તુની દૃષ્ટિ જ ખોટી છે. આહાહા! પરમાગમ.. જુઓ! નામેય આનું નામ પરમાગમ મંદિર છે ને? કોઈક પૂછતું હતું કાલ કે ક્યારે થશે? શી ખબર પડે ક્યારે થાય? આપણને શી ખબર પડે? આમાં ક્યાં ઠેકાણું છે? વીસ મહિના થઈ ગયા. વજુભાઈ શું કરે, અંદર બોલતા હોય તો કાંઈક. એ કોઈક પૂછતું હતું કાલ..... બે વર્ષે થાશે? થાય ત્યારે ખરું.

પણ આ 'પરમાગમ' (શબ્દ) આવ્યોને? પરમાગમના અર્થનું ચિંતવન... એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિત, ચારિત્ર સહિત શુભવિકલ્પ ને શુભરાગ એને વ્યવહારમનોગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. શાસ્ત્રનું ચિંતવન, શાસ્ત્રનું વાંચન, શાસ્ત્રમાં મનને રોકે, એનું નામ શુભભાવ છે. મુનિને પણ (હોય અને) સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિત એને. જેને ખોટા આગમની શ્રદ્ધા છે, એને આગમ ખોટા કીધા હોય એ સાધુની શ્રદ્ધા છે, એને તો દર્શન જ સાચું જ્યાં નથી, ત્યાં ચારિત્ર તો હોતું નથી. તેથી એને મનોગુપ્તિ વ્યવહારે પણ હોતી નથી. આહાહા! શરતું ભારે ભાઈ! જેનું મન વીતરાગ પરમેશ્વરે કહેલા પરમાગમ, એની ચિંતા-એના અર્થોના વિચારણામાં રોકાય છે, એ શુભભાવ છે. એ શુભભાવ છે.

હવે ઓલામાં-ધવલમાં એમ કહ્યું કે સ્વાધ્યાય કરે તો અસંખ્ય ગુણી નિર્જરા થાય. એય! એ નાખે ઓલો મોઢા આગળ. આવે છે કે નહીં? ધવલમાં એમ આવે છે. અહીં કહે છે, પરમાગમનું ચિંતન કરે તો શુભભાવ છે.—એમ કહે છે. ન્યાં તો, અંદર આનંદસ્વરૂપમાં ધ્યેયમાં એકાગ્રતા છે એને લક્ષે સ્વાધ્યાય કરે છે, શુભવિકલ્પ ભલે હો, પણ જોર છે સ્વભાવ સન્મુખનું, એની નિર્જરા, એને લઈને નિર્જરા થાય છે. આના શુભભાવ થયા એ તો ચિંતવન છે, પરમાગમનો વિકલ્પ છે એ તો વિચારવાનો. લ્યો. લોકો એ નાખે. આ લોકો કહે કે આ નાખે ને ઓલું અમારું નાખતા નથી. વળી એમ કહે. ભઈ! સંભારીએ છીએ. નથી નાખતા ક્યાં? એય!

પરમાગમની સ્વાધ્યાય કરતાં અસંખ્ય ગુણી નિર્જરા કીધી છે. અહીં પરમાગમનું ચિંતવન કરતાં શુભભાવ કીધો છે. ઓલું તો સ્વાધ્યાય (વખતે) અંદર કોનો આશ્રય છે એને લક્ષે શુદ્ધિ થાય છે.... એ તો પ્રવચનસારમાં ન કીધું? બીજા અધ્યાયમાં જ્ઞેય.... જ્ઞાનને લક્ષે જ્ઞેયોનું જ્ઞાન કરવું. આવે છેને ભાઈ પ્રવચનસારમાં? જ્ઞાન અધિકાર પૂરો થઈ ગયો. .... જ્ઞાન.. જ્ઞાન છે એનું એ બરાબર છે. અંતરમાં જ્ઞાન થયું છે આત્માનું, એને લક્ષે હવે જ્ઞેયો... છ દ્રવ્ય આદિ જ્ઞેય છે ને? અહીંયા દર્શનનો અધિકાર છે. જ્ઞેય અધિકાર કહો કે દર્શન અધિકાર કહો. એનું વાંચન, શ્રવણમાં ઉપયોગ જોડાય છે આત્મામાં, એની પ્રસિદ્ધિથી આત્માનું ચિંતવન (કરે છે તો કહેવાય છે કે) ઓલા શાસ્ત્રનું ચિંતવન કરે છે તો એને સ્વના આશ્રયે નિર્જરા થાય છે. અહીં પરનો એટલો વિકલ્પ છે એટલી વાત લેવી છે. જેનું મન પરમાગમના અર્થોના ચિંતન... શું કહે છે...? એવા અર્થો, શબ્દોનો ભાવ વિચારવામાં મન...

શ્રોતા : મુનિઓને અર્થ નહીં આવડતો હોય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આવડે છે, પણ વિશેષ સ્વાધ્યાય કરતાં... વિશેષ છે કે નહીં? અંશે... આ આવે છે ને? .... ગમે એટલું (આયુષ્ય) હોય... ઉત્ત-ઉત્ત સાગર સુધી સ્વાધ્યાય કરે છે લ્યો સર્વાર્થસિદ્ધના દેવ. ચોથું ગુણસ્થાન. છતાં એનો પાર નથી આવતો. સ્વાધ્યાય... ઉત્ત સાગર કોને કહે?

એક સાગરના દસ કોડાકોડી પલ્યોપમ અને એક પલ્યોપમમાં અસંખ્યાતા અબજ વર્ષ. એક પલ્યના અસંખ્યમા ભાગમાં... એક પલ્યના અસંખ્ય ભાગમાં અસંખ્યાતા અબજ વર્ષ. એવો એવો અસંખ્યગુણો પલ્યોપમ. એવા દસ કોડાકોડી (પલ્યોપમનો) એક સાગરોપમ. એવી ઉત્ત સાગરની સ્થિતિ સર્વાર્થસિદ્ધદેવની. અત્યારે છે એકાવતારી સ્વર્ગના સર્વાર્થસિદ્ધદેવ. ત્યાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જવાના છે. ઉત્ત સાગર સુધી સ્વાધ્યાય કરે શુભ વિકલ્પ. ન્યાં એને કાંઈ બાયડી નથી, વેપાર નથી. આહાહા! ભેગા થઈ દેવો સ્વાધ્યાય કર્યા કરે, ચર્યા-વાર્તા..... બાયડી નહીં, છોકરા નહીં, ધંધો નહીં, દુકાન નહીં, તાર-ટપાલ નહીં, વકીલાતનું ભણતર નહીં. વકીલાતના કાયદા કાઢવા છે. ભાઈ! આવું કંઈ છે ન્યાં? આહાહા! તોય અંતે અંદર જઈ મુનિ થશું અને વીતરાગતા પ્રગટ કરીને શ્રેણી ચઢશું ત્યારે કેવળ થાશે. આ કારણે કેવળ થશે નહીં. આહાહા!

અહીં તો શુભભાવ સિદ્ધ કરવો છે ને? એ શુભભાવ છે, એમ. એકાવતારી છે—એક ભવે મોક્ષ જનારા. સંખ્યાતા સર્વાર્થસિદ્ધના દેવ છે. મુનિ ભાવલિંગી સંત, એ ત્યાં જાય. સમકિતી ન જઈ શકે. સમકિત સહિત ચારિત્ર હોય એવા ત્યાં એકાવતારી થઈને સર્વાર્થસિદ્ધિમાં (જાય છે). સંખ્યાતા દેવો છે. બધા એકભવતારી છે. એક જ ભવ છેલ્લો દેહ મનુષ્યનો. ઉત્ત સાગર સુધી સ્વાધ્યાય કરે, પણ એ શુભ ઉપયોગ છે એમ કહેવું છે. જેટલો સ્વનો લક્ષ કરે છે એટલી ત્યાં આગળ નિર્જરા થાય છે. કહે છે કે... ધર્માત્મા મુનિની વ્યાખ્યા છે ને?

જેનું મન પરમાગમોના અર્થોના ચિંતવનયુક્ત છે, જે વિજિતેન્દ્રિય છે (અર્થાત્ જેણે ઇન્દ્રિયોને વિશેષપણે જીતી છે), એમ. જો ઈંદિયે જિગિત્તા... જે બાહ્ય તેમજ અભ્યંતર સંગ રહિત છે, લ્યો. છતાં અહીંયા એને વ્યવહાર કહે છે. અને જે શ્રી જિનેન્દ્રચરણના સ્મરણથી સંયુક્ત છે... અહો! જિનેન્દ્રદેવ વીતરાગ પરમાત્મા સર્વજ્ઞ અરિહંતદેવ વીતરાગ આવા હોય એનું જેને સ્મરણ વર્તે છે. એ યાદ કરે તો વીતરાગને યાદ કરે છે એમ કહે છે. આહાહા! શ્રી જિનેન્દ્રચરણના સ્મરણથી સંયુક્ત છે—સહિત છે. જોયું! સ્મરણાન્વિતસ્ય. અહો! જેણે વીતરાગતા પ્રગટ કરી છે, જેને રાગનો અંશ રહ્યો નથી—એવા જિનેન્દ્રદેવ એનું મુનિઓને પણ શુભરાગમાં સ્મરણ વર્તે છે.

તેને સદા ગુપ્તિ હોય છે. લ્યો, તેને આ વ્યવહારગુપ્તિ હોય છે. વ્યવહારગુપ્તિની વાત છેને અહીં તો? કારણકે જિનેન્દ્રદેવનું સ્મરણ છે, પરમાગમના અર્થનું ચિંતવન છે એટલે દેવ ને

શાસ્ત્ર બે આવી ગયા. ગુરૂ તો પોતે છે. એ વાત આવી ગઈ. બાહ્ય ને અભ્યંતર સંગ રહિત છે. દિગંબર સંતોની કથની કોઈ અલૌકિક છે! એક-એક ભાવમાં પરમ રહસ્ય ભરેલો છે. તેને સદા ગુપ્તિ હોય છે, દેખો! નિશ્ચયગુપ્તિ તો હોય છે, પણ સાથે આ શુભરાગ છે તે વ્યવહારગુપ્તિ છે, એમ. જેટલી રાગરહિત પરિણતિ થઈ ગઈ છે એ તો નિશ્ચયગુપ્તિ છે, પણ આ જે વ્યવહાર છે એની ગુપ્તિ થઈ ગઈ છે એથી એનો ભાવ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. ૬૮ ગાથા.

હવે વચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ. પહેલા મનોગુપ્તિનું સ્વરૂપ હતું.

શ્રીરાજચોરભક્તકહાદિવચનસ્સ પાવહેઽસ્સ ।

પરિહારો વચગુપ્તી અલિયાદિણિયત્તિવચનં વા ॥૬૭॥

શ્રી-રાજ-ભોજન-ચોરકથની હેતુ છે જે પાપની

તસુ ત્યાગ, વા અલીકાદિનો જે ત્યાગ, ગુપ્તિ વચનની. ૬૭.

આહાહા! એક બાજુ એમ કહે કે રાગના ત્યાગનો કર્તા પણ આત્મા નથી. એવું એનું સ્વરૂપ જ છે. રાગનો ત્યાગકર્તા કહેવો એ પણ વ્યવહારનયનું કથન છે. લ્યો, આ ત્યાગમાં... રાગનો ત્યાગ કરે છે આત્મા, એ પણ એક વ્યવહારનયનું અન્યથા કથન છે એમ કહે છે. (કેમકે) પરમાર્થે જોઈએ તો ભગવાન આત્મા રાગના ત્યાગનો કર્તા પણ નથી. રાગના ભાવનો કર્તા તો નથી, પણ એના ત્યાગનો કર્તા નથી. અહીં કહેવું છે કે વચનનો ત્યાગ કરે છે. એ બધા વ્યવહારનયના કથનો છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! વિરોધ બિલકુલ નથી. બે નયનું કથન વિરુદ્ધ જ હોય. બે નયના કથનો વિરુદ્ધ છે. બે નય શેની પડે? આહાહા! ઝીણું ભારે ભાઈ! છે એવી વસ્તુની સ્થિતિ જ એવી છે.

તસુ ત્યાગ, વા અલીકાદિનો જે ત્યાગ, ગુપ્તિ વચનની. કહો! કુંદકુંદચાર્ય કહે, સમયસારમાં કુંદકુંદચાર્ય કહે કે રાગનો ત્યાગ આત્મા કરતો નથી. ત્યાગ શું કરે? સ્વરૂપમાં આનંદમાં પડ્યો છે ત્યાં રાગ ઉત્પન્ન થતો નથી એનું નામ રાગ ત્યાગ કરે છે, એ વ્યવહારના કથનો છે. આહાહા! ભારે આ. અહીં કહે છે કે વચનનો ત્યાગ કરે. એનો અર્થ કે વાણીનો ત્યાગ ક્યારે છે? કે અશુભભાવ નથી બોલવામાં. પછી એને વાણીનો ત્યાગ એ જાતનો (થાય) એટલે એમ કહેવાય કે વાણીનો ત્યાગ. અસદ્ભૂત વ્યવહારનય ક્યાં છે? વાણી બોલે છે ક્યાં આત્મા? વાણીને છોડે છે ક્યાં આત્મા? હું મૌન રહું. મૌન કોણ રહે? વાણી બોલી શકે આત્મા? વાણી થવાની અટકાવી શકે? આહાહા!

ટીકા : અહીં વચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે, લ્યો. શ્રીકથાની વ્યાખ્યા કરે છે. એવી શ્રીકથા મુનિ અશુભભાવને છોડી દે છે એમ કહે છે. જેમને કામ અતિ વૃદ્ધિ પામ્યો હોય... વાસના કામની... જેને અતિ વૃદ્ધિ પામી હોય કામની વાસના એવા કામીજનો વડે કરવામાં આવતી અને સાંભળવામાં આવતી એવી જે શ્રીઓની સંયોગવિયોગજનિત વિવિધ વચનરચના... એવી

સ્રીઓની સંયોગવિયોગજનિત... આવી સ્રીનો સંગ હોય, આવી સ્રી ન હોય તો આમ થાય— એવી વિવિધ વચનરચના એને સ્રીકથા કહે છે. આહાહા! મુનિને એ સ્રીકથા હોતી નથી. આહાહા! મુનિને સ્રીનો પરિચય જ હોતો નથી એમ કહે છે. સમજાણું? એને વળી શીખવવું... અત્યારે અડધો કલાક શીખવો બે ગાથા. આ ધંધા તારા? એ તો સ્રીકથા વિશેષ થઈ ગઈ. રાગનો પ્રેમ, આહાહા! એવો ભાવ મુનિને હોતો નથી.

રાજાઓનું યુદ્ધહેતુક કથન... રાજકથા. યુદ્ધનું આમ લડાઈ થઈ, આમ થયું ને આમ થયું ને. આહાહા! (અર્થાત્ રાજાઓ વડે કરવામાં આવતાં યુદ્ધાદિકનું કથન) તે રાજકથાપ્રપંચ છે... રાજકથાનો પ્રપંચ મુનિ છોડી દે છે એને વ્યવહાર વચનગુપ્તિ કહેવાય છે. રાજકથાપ્રપંચ... જુઓને! અત્યારે આ બધું બંગલા(દેશ)માં કાંઈ થાય છે ને. લખાણ.. લખાણ એટલું આવે છે. આમાં આવે છે જૈનતત્ત્વમાં... મારામાર, માંહોમાંહે મુસલમાન કાપી નાખે છે... એવી અહીં કો'ક દેશવાળાએ કાંઈક ઓલું કરેલું.... યુદ્ધના શસ્ત્રો વિમાનમાં આવતા હતા એમાંથી કન્નડ દેશે... કન્નડ કે એવું કંઈ હતું. કેનાડા. કેનાડાએ ન જવા દીધું. એને શાબાશી આપી. એટલું આવ્યું હતું આમાં કાંઈક. આહાહા! એ બધા ખુશી થાય ને આ થાય—આ બધી પાપકથા છે. એણે હથિયાર આને આપ્યા. તૈયાર થઈને લડે છે. .... એ કહે, એનો જય થશે. હવે ધૂળમાં જય કોનો કહેવો? આહાહા! માણસના સંહાર, બાળકના સંહાર. કાળા કેર થાય છે.

એ યુદ્ધની કથાનો ત્યાગ કરે. મુનિ એવી કથામાં પડે નહીં. હજી તો શાસ્ત્રની કથા કરવી એ શુભભાવ છે. આહાહા! શાસ્ત્રની સ્વાધ્યાય, વ્યાખ્યાન સમકિત સહિત જ્ઞાનીને હોં, એ વ્યાખ્યાનાદિ પણ શુભભાવ છે, કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા! ધૂળેય નથી નિર્જરા. શુભભાવથી નિર્જરા થાય? એ વખતે એ જાતનો વિકલ્પ હોય છે. પ્રભુનો માર્ગ પણ નિવૃત્તિ માર્ગ છે. આહાહા! એવા રાગથી નિવર્તવું એવો સ્વભાવમાર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? પણ કહે છે કે એટલો ન હોય તો પરમાગમ આદિની સ્વાધ્યાય (દ્વારા) મનને રોકે. આહાહા! માર્ગ તે માર્ગ સમજાય.... એવી વ્યાખ્યા.

ચોરોનું ચોરપ્રયોગકથન... ચોર આમ સંતાય ને ઢીંકણું આમ થાય ને પછી આમ થાય ને. ફલાણી વાતું આવેને? ખુશી થઈ જાય બધા માણસો. ચોરનું પ્રયોગકથન, એમ. (ચોરો વડે કરવામાં આવતા ચોરીના પ્રયોગોની વાત...) આમ કરવું ને પછી આમ કરવું ને પછી આમ કરવું. એવી વિકથાઓ—પાપકથા... ઢાળસાગરને વાંચે છેને એમાં બધું ખુશી થઈ જાય. રાવણને માર્યો આમ થઈને, ફલાણાને આમ માર્યો. કાલે રાવણને મારશે રામ. .... ત્યાં ઓલા (કહે), અરે મહારાજ! ..... આવીને આવી વાતો. ઢાળસાગર વાંચે છે ઢાળસાગર હોં. તે દિ' નહોતું કહ્યું? એ નામ પછી આવ્યું.... ઢાળસાગર કહેવાય. આ કૃષ્ણની વાત એને ઢાળસાગર કહેવાય ને રામની વાતને રામરાસ કહેવાય. તે દિ' કહ્યું હતું ૭૦માં અષાઢ સુદ પૂનમ, આજ ચૌદસ છે. તે દિ' શરૂ

કરી હતી ઢાળસાગર. બોટાદમાં રતનચંદ ભાવસાર પટેલ હતા. મહારાજ! હેઠે આવો. ભઈ! હવે એ વિકથા છે બધી. આ મોટા રાગડા તાણવા, ભેગા કરવા... અરે! એટલી સામાયિક તો થાયને? પણ સામાયિક કરનાર વિકથા સાંભળે? અહીં એટલી વાત.... આહાહા! ઓલાએ આમ માર્યો ને ઓલાએ આમ માર્યું ને આમ કર્યું. રાજી રાજી થઈ જાય. એ બધી વિકથાઓ મુનિ ન કરે. પાપવૃત્તિને છોડી દે.

હવે, અતિ ગૃહિ પામેલી ભોજનની પ્રીતિ વડે મેંદાની પુરી ને ખાંડ... પોચી..... એવી હતી મેંદાની પુરી હતી અને ખાંડ-સાકર.. ઓહો! શું છે પણ હવે? પાપકથા છે બધી. આહાહા! અતિ ભોજનની પ્રીતિ, એમ કહે છે. એની મેંદાની પુરી, ખાંડ, દહીં-ખાંડ, સાકર... શીખંડ હોય ઊંચો આમ. એવું દહીં ખોખરા જેવું અને એમાં સાકર નાખીને.. અને એમાં મેસુબ હતો... શીખંડ. શું છે પણ હવે? આ વિષ્ટા છે. છ કલાક પછી એની વિષ્ટા થશે. વિષ્ટાનું પૂર્વરૂપ છે એ. આહાહા! એની પ્રીતિ છે આટલી. એની હોંશું, આજ તો આમ હતું. મેસુબ ને પતરવેલીયા હતા. ઓહોહો! તેલમાં તો તળે, પણ આ તો ઘીમાં તળેલા. અને એવા વાટા કરેલા. હોયને ઓલા પાંદડા અળવીના.. અળવીના. એને અળવીના પાંદડા કહેને? એને લોટ ચોપડે ને પછી એના કટકા કરે. કટકા કરનારો ભારે હુશિયાર હતો. સરખા કર્યા હતા. અરર! બાપા! આવી વાતું... આત્માના આનંદની વાતું છોડીને કાં પરમાગમના ચિંતવનના અર્થો છોડીને આવી કથાઓ મુનિને હોય નહીં. ખાવાની વાત તુચ્છ છે. એ તુચ્છ.... નથી કીધું શ્રીમદે? એવી તુચ્છ વાર્તા ધર્માત્માને હોય નહીં.

દહીં-ખાંડ, સાકર ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં અશન-પાનની પ્રશંસા... આહાર એવા હોય, પાણી ઊંચા હોય મોસંબીના, દાડમના... શું કહેવાય? દાડમ ઊંચા દિલ્હીના. બેદાણા.. બેદાણા આવેને દિલ્હીના દાડમ મોટા આવે. આવા મોટા દાણા. રાખી મૂકે ત્યાં. પચ્યા હોય એમાંથી થોડા-થોડા ખાય. આ તો એને મજા પડે, ખાનગી આવે, દિલ્હી ઉતરે. મોટા મોટા.... અરે! ધૂળની વાતું આવી તારી. એવી વિકથા પ્રશંસા તે ભક્તકથા (ભોજનકથા) છે.—આ બધી કથાઓનો પરિહાર લ્યો, તે વચનગુપ્તિ છે.

અસત્યની નિવૃત્તિ પણ વચનગુપ્તિ છે. જૂઠી બોલવાનું નિવૃત્તિ ને સત્ય બોલવું એ પણ વચનગુપ્તિ છે. અથવા (અસત્ય ઉપરાંત) બીજા અપ્રશસ્ત વચનોની નિવૃત્તિ... ભૂંડા વચનો એવા જે વચનોથી પરિણામ ભૂંડા થાય એવા પરિણામ(રૂપ) વચનોની નિવૃત્તિ, એ પણ એક વચનગુપ્તિ છે. વ્યવહારવચનગુપ્તિ છે. જ્યાં આત્માને પૂછે, આત્માને વાંચે, આત્માની કથા કરે—એ કથા, એ પણ એક શુભરાગ છે. સમજાય છે? એમાં પણ એને વ્યવહારવચનગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. અશુભમાં જતો નથી એ અપેક્ષાએ. વચનગુપ્તિની વ્યાખ્યા થઈ.

એવી રીતે (આચાર્યવર) શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીએ (સમાધિતંત્રમાં ૧૭મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :— લ્યો,

एवं त्यक्त्वा बहिर्वाचं त्यजेदन्तरशेषतः ।

एष योगः समासेन प्रदीपः परमात्मनः ।।

એ નિશ્ચય છે. આ નિશ્ચયની વાત છે.

શ્લોકાર્થ : એ રીતે બહિર્વચનોનોને ત્યાગીને—છોડીને... ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એમાં જોડી દેને. અહીં ક્યાં જોડે છે મજ્જતનો? કહે છે. આહાહા! અંતર્વચનોને અશેષતઃ... અંતરના જલ્પ-વિકલ્પોને પણ સર્વથા છોડીને અશેષતઃ—બધી રીતે, પૂર્ણ રીતે. આ સંક્ષેપથી યોગ (અર્થાત્ સમાધિ) છે. આ સંક્ષેપથી સમાધિ છે. સમાધિ.. ‘સમાહિવરમુત્તમં દિતુ’ આવતું નથી લોગસ્સમાં? અર્થની પણ ખબર ન હોય, હાંકે રાખે ગાડાં. ‘સમાહિવરમુત્તમં દિતુ... ચંદેસુ નિમ્મલયરા, આઈચ્ચેસુ અહિયં પયાસયરા’. જાઓ, ઉભા થઈ જાઓ. થઈ ગઈ..... સમાધિ.. સમાધિ.. સમાધિ.. આધિ (એટલે) મનના સંકલ્પથી રહિત, વ્યાધિ (એટલે) શરીરની વ્યાધિથી રહિત, ઉપાધિ (એટલે) બહારના સંયોગથી રહિત આત્માની અંતર શાંતિ સમાધિ કે જે યોગ પરમાત્માનો પ્રદીપ છે... લો. એ આત્મા આનંદસ્વરૂપમાં જોડાણ કરવું, મનનો સંગ છોડવો, વાણીનો સંગ છોડવો, સ્વભાવનો સંગ કરવો. આહાહા!

શુદ્ધ આનંદનું ધામ ભગવાન એનો સંગ-અસંગનો સંગ કરવો, એવો જે યોગ (એટલે) સ્વરૂપની એકાગ્રતા એ પરમાત્માનો પ્રદીપ છે. એ પરમાત્માને પ્રકાશનાર દીવો છે અંદર. સમ્યગ્જ્ઞાનના નેત્ર દ્વારા, સમાધિ દ્વારા આત્માને જુએ એ પરમાત્માને પ્રકાશ કરનારો દીવો છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પમાં કાંઈ પરમાત્માનો પ્રકાશ હોતો નથી એમ કહે છે. પાઠ જ છેને જુઓને! **एष योगः समासेन प्रदीपः परमात्मनः..** એમ કહે છે કે વાણીનો યોગ વિકલ્પ છે એ પણ કાંઈ આત્માને પ્રકાશ કરવાનું કારણે નથી—એમ કહે છે. વચનગુપ્તિમાં નાખ્યુંને આ. ગમે એવો સ્વાધ્યાય કરે, ઉપદેશ કરે—એ તો વિકલ્પ છે. આહાહા! આત્મામાં જોડાણ કરી દેવું એ પરમાત્માને પ્રકાશ કરનારો યોગ છે કે જેને અહીં સમાધિ ને શાંતિ કહે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ વદ-૧, શુક્રવાર, તા. ૯-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૬૮-૬૯, શ્લોક - ૯૨-૯૪, પ્રવચન નં. ૬૨

આજ ભગવાન મહાવીરસ્વામીનો દિવ્યધ્વનિનો દિવસ છે. ભગવાન મહાવીર પરમાત્માને વૈશાખ સુદ દસમે ચાર જ્ઞાનનો નાશ થઈને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. ત્યારે વાણી નહોતી નીકળી, કેમકે એમને વાણી હોય અને ધર્મ પામનારા ન હોય એમ બને નહીં. જ્યારે તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું-બંધાણું ત્યારે ભાવમાં એમ હતું કે હું પૂર્ણ થાઉં અથવા સર્વ જીવ (ધર્મ) પામે. એથી તીર્થંકરની વાણી નીકળે ત્યારે ધર્મ પામનારા હોય જ, એવો એનો સંબંધ છે. વૈશાખ સુદ દસમે ધર્મ પામનારા ગણધર જે મુખ્ય જોઈએ તે નહોતા એટલે ૬૬ દિવસ સુધી વાણી ન નીકળી. એ વાણીને નીકળવાનો કાળ નહોતો. એમાં આ શ્રાવણ વદ એકમ, આજ સિદ્ધાંતની શ્રાવણ વદ એકમ છે. તે દિ' ઇન્દ્ર ગૌતમ ગણધરને લાવ્યા. લાવ્યા અને અહીં વાણી છૂટી. તેથી આવ્યા માટે વાણી નીકળી એ નિમિત્ત છે. એ વખતે વાણી નીકળવાનો કાળ હતો. એ સિદ્ધાંતમાં ચાલ્યું છે.

ઇન્દ્ર પહેલાં કેમ ન લાવ્યા એને-ગૌતમને? પણ કાળલબ્ધિ નહોતી. એનો કાળ નહોતો સમજવાનો અને અહીં વાણી નીકળવાનો. એવી વાણી આ શ્રાવણ વદ એકમે ભગવાનના મુખથી દિવ્યધ્વનિ નીકળી. એ વાણીના સિદ્ધાંતના અર્થના કરનારા ભગવાન મહાવીર, એ દ્રવ્ય-વસ્તુ થયું, ક્ષેત્ર વિપુલાચલ પર્વત. રાજગૃહી નગરીની પાસે પાંચ પર્વત છે એમાં એક વિપુલાચલ પર્વત છે એ ક્ષેત્રમાં ભગવાનની વાણી નીકળી. કાળ આ શ્રાવણ વદ એકમ હતો. એ કાળ છે. શ્રાવણ વદ એકમે દિવ્યધ્વનિ નીકળી. ભાવશ્રુતજ્ઞાન એની પ્રરૂપણા કરી છે સર્વજ્ઞે. છે તો કેવળજ્ઞાની, પણ ભાવશ્રુતની પ્રરૂપણા કરી છે. કેમકે ગણધર જે ભાવશ્રુતને પામનારા એને નિમિત્ત તો ભાવશ્રુત હોય, એમ. ભાવશ્રુતની પ્રરૂપણા પરમાત્માએ કરી હતી. આ શ્રાવણ વદ એકમ. અર્થના કરનારા ભગવાન અને પછી સૂત્રની રચના કરનારા ગણધર. એ સૂત્રની રચના અંતર્મુહૂર્તમાં બાર અંગની રચના કરી એ પણ આજનો દિવસ. દિવ્યધ્વનિ નીકળી અને રચના કરી. ગણધરે સાંભળી, રચના કરી એ પણ આજ દિવસ. એ આજ વાણીનો દિવસ દિવ્યધ્વનિનો.

શ્રાવણ વદ એકમ, સિદ્ધાંતની આ શ્રાવણ વદ એકમ છે. સિદ્ધાંતને હિસાબે વદ પહેલી બેસે, સુદ પછી. કારણ કે આ પૂનમ ગઈને કાલ. પૂનમ એટલે પૂર્ણ મહિનો. પૂનમ એટલે પૂર્ણ મહિનો પૂરો થયો કાલ અને આ વદ બેઠી મહિનાનો પહેલો દિવસ. અમાસ થાય ત્યારે અડધો માસ થાય. 'અ-માસ' છેને (એટલે) અડધો માસ થાય. પૂનમ થાય ત્યારે પૂર્ણ માસ થાય. એટલે યુગનો પહેલો દિવસ શ્રાવણ વદ એકમ. તે દિ' ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ નીકળી. (બાર અંગ)ની

રચના ગણધરે કરી. ભાવશ્રુતના પરિણમનથી, ગણધરદેવે ભાવશ્રુતથી પરિણમિત થઈ દ્રવ્યશ્રુતની રચના કરી. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનની વાણીમાં ભાવશ્રુતનો અર્થ આવ્યો. ગણધરે-ભાવશ્રુતને પરિણમેલા એમણે દ્રવ્યશ્રુત રચના કરી. અર્થના કર્તા ભગવાન, સૂત્રના કર્તા ગણધરદેવ. એ આજ દિવ્યધ્વનિનો દિવસ છે. એ વખતે હશે ત્યારે તો ગણધરો, ઇન્દ્રો વિપુલાચલ પર્વત પર સાક્ષાત્ દિવ્યધ્વનિ... ૬૬ દિવસથી બંધ હતી. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું, છતાં ગણધર મુખ્ય છે એ નહોતા એથી વાણી નીકળી નહીં એમ વ્યવહારથી કહેવાય છે. ઓલા લોકો એમ કહે કે જુઓ! ગણધર નહોતા માટે વાણી ન નીકળી. ગણધરનું નિમિત્ત થયું એટલે વાણી આવી.—એમ નથી. સાંભળો, એ બીજી વાત છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

વાણી તો વાણીને કાળે જ નીકળી. ગણધરનું નિમિત્ત હતું. ભગવાને કહેલા સિદ્ધાંતો એમને સંતોએ શાસ્ત્રમાં રચ્યા. એ માંદાલું આ એક નિયમસાર સિદ્ધાંત છે. નિયમસાર છેને આ? નિયમસાર એટલે મોક્ષનો માર્ગ. નિયમનો અર્થ જ મોક્ષનો માર્ગ થાય છે. આત્મા આનંદસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ, એનો અંતરમાં અનુભવ, સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરી, જ્ઞાન ને સ્વરૂપની રમણતા પ્રગટ કરી એવો જે મોક્ષમાર્ગ એનું ફળ તરીકે મોક્ષ. એ માર્ગ ને માર્ગના ફળની બેય વ્યાખ્યા આમાં છે. પહેલી ગાથામાં આવી ગઈ છે. કાલે સજ્જાય આવી હતી. માર્ગ ને માર્ગના ફળનો અર્થ....

વળી (આ ૬૭મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે : ૯૨મો શ્લોક, નિયમસાર.

ત્યક્ત્વા વાચં ભવભયકરીં ભવ્યજીવઃ સમસ્તાં

ધ્યાત્વા શુદ્ધં સહજવિલસન્નિચ્ચમત્કારમેકમ્ ।

પશ્ચાન્મુક્તિં સહજમહિમાનન્દસૌખ્યાકરીં તાં

પ્રાપ્નોત્યુચ્ચૈઃ પ્રહતદુરિતધ્વાંતસંઘાતરૂપઃ ॥૯૨॥

આ ૬૭મી ગાથા, વચનગુપ્તિની વાત ચાલે છે. લ્યો, ભગવાને વાણી કહી, હવે એમાં એમ આવ્યું કે વચનગુપ્તિ કોને કહેવી? સમજાણું કાંઈ? કહે છે.... શ્લોકાર્થ છે ને?

શ્લોકાર્થ : ભવ્યજીવ... ભવ્યજીવ પહેલી જ વાત લીધી છે અહીં. પાત્ર જીવ જે છે. આત્માની શાંતિ મોક્ષના માર્ગને પામવાને લાયક છે. ભવ્યજીવ ભવભયની કરનારી સમસ્ત વાણીને... લ્યો, વાણી છે એ તો જડ છે, પણ બોલવાનો વિકલ્પ છે એ ભવભયની કરનારી વિકલ્પદશા છે. વાણી તો જડ છે. ભાષા તો એમ કરી, ભવ્યજીવ ભવભયની કરનારી સમસ્ત વાણીને છોડીને.. એનો અર્થ કે વિકલ્પને છોડી-વાણી બોલવાનો વિકલ્પ જે રાગ છે એને છોડી... એમ એનો અર્થ છે. આ સંસ્કૃત પ્રમાણે તો આવો અર્થ ન થાય. વાણીને છોડીને, એમ લખ્યું

જુઓ! વાણી શું છોડે? વાણી ગ્રહી કે દિ' કે છોડે? એ તો જડ છે. ઓલો વાણી બોલવાનો જે ભાવ છે એ રાગ છે. આહાહા! છન્નસ્થને હોં. કેવળીને કાંઈ રાગ છે? એ ઈચ્છા વિના દિવ્યધ્વનિ-ભગવાનની વાણી નીકળે છે. અને છન્નસ્થ છે, રાગી છે એટલે વાણીના યોગમાં પરિણામ રાગનું નિમિત્ત છે એને. એ પરિણામને છોડીને.. દેખો! એ વાણી-વ્યાખ્યાન કરવાની વાણીમાં પણ શુભરાગ છે. આહાહા! છન્નસ્થને. એને વાણીની ગુપ્તિની વાત થઈને.

એ ભવભયને કરનારી વાણીને છોડી... શુભરાગ... વાણીમાં જે અશુભરાગ છે એ તો ઠીક, પણ ધર્મની વાણીને કહેવામાં જે રાગ છે, આહાહા! એને પણ છોડીને શુદ્ધ સહજ-વિલસતા ચૈતન્યચમત્કારનું એકનું ધ્યાન કરીને... વાણીનો વિકલ્પ છે એને છોડી, સ્વભાવિક શુદ્ધ સહજ-વિલસતા... ભગવાન આત્મા સ્વભાવિક વિલસતો-ખીલતો પ્રભુ ચૈતન્ય છે અંદર. એવો ચૈતન્યચમત્કાર... ભગવાન આત્મામાં ચૈતન્યચમત્કાર ભરેલો છે. એવો ચૈતન્યચમત્કાર આત્માનું તત્ત્વ એકનું ધ્યાન... એનું એકનું ધ્યાન... આહાહા! વાણીના રાગને છોડી... એ રાગ તો ભવભયનો કરનાર છે. આહાહા! રચના તો જુઓ! ઉપદેશમાં મુનિનો શુભરાગ એ ભવભયનું કારણ છે. આહાહા! ઓલા કહે, ઉપદેશ દેવામાં નિર્જરા છે. કેટલો આંતરો! ઉપદેશથી બીજાને ધર્મ પામે, એનો જીવને લાભ થાય. અહીં કહે છે કે વાત બધી ખોટી છે. ઉપદેશની વાણી છન્નસ્થની છે એમાં રાગ આવે છે. એ રાગને છોડી, વીતરાગ સહજ વિલસતો પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા ચૈતન્યચમત્કારમૂર્તિ પ્રભુ પોતે છે એનું એકનું ધ્યાન કરીને... દેખો! આત્માનું એકનું ધ્યાન. એના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ભેદ કે વિકાર (કે) ભગવાનનું ધ્યાન એ નહીં.

ભગવાનનું ધ્યાન કરવા જાય તો વિકલ્પ રાગ ઉઠે છે કારણકે ભગવાન પરવસ્તુ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એક... પાછું 'એક' શબ્દ કેમ વાપર્યો છે? કે આ વસ્તુ આત્મા છે, એમાં ગુણ છે અને આ દશા—એવા ભેદ નથી. એકલું ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ એકનું ધ્યાન કરીને... આ મોક્ષનો માર્ગ. આ નિયમસાર છે ને? અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ... ઇન્દ્રિયોમાં તો કલ્પેલો આનંદ એ તો દુઃખ છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં કલ્પેલું સુખ એ તો દુઃખ, ઝેર છે. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય અમૃતનો રસ છે. આહાહા! એવો આત્મા એનું એકનું ધ્યાન કરવું. એ ધ્યાનને—એને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર કહે છે. 'ચૈતન્યચમત્કાર એક' એ દ્રવ્ય વસ્તુ થયું. 'ધ્યાન કરીને' એ પર્યાય થઈ. સમજાણું કાંઈ?

જેને આત્માનું હિત કરવું હોય અને આ ચાર ગતિના દુઃખ ટાળવા હોય એણે શું કરવું? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા સ્વભાવિક વિલસતો... આહાહા! ચૈતન્યચમત્કાર પ્રભુ આત્મા છે, એ એકસ્વરૂપ એનું છે. એકરૂપ છે એનું ધ્યાન કરીને.. આહાહા! સમ્યગ્દર્શનમાં પણ એને ધ્યેય બનાવી, જ્ઞાનમાં પણ એને ધ્યેય બનાવી, ચારિત્રમાં પણ એને વિષય બનાવી... આહાહા! આવો માર્ગ છે વીતરાગનો. દિવ્યધ્વનિમાં આ આવ્યું હતું. વિપુલાચલ પર્વત પર

ભગવાનની વાણી... ઇન્દ્રો, ગણધરો સમક્ષ વાણીમાં આ નીકળ્યું. આહાહા! ભગવાન તારું સ્વરૂપ સહજ ચૈતન્યચમત્કાર એવી ચીજ તું છો. એનું ધ્યાન કર, ધ્યેય એને બનાવ, વિષય એને બનાવ, રાગ ને પરનો વિષય લક્ષમાંથી છોડી દે. આહાહા!

ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા એકલો અમૃતના, શાંતિના રસથી ભરેલો સમુદ્ર છે. આહાહા! એને પામર તરીકે લોકોએ કલ્પ્યો. મૃગની નાભિમાં કસ્તુરી, (પણ) મૃગલાને એની કિંમતું નથી. એમ પરમાત્મા કહે છે કે તારા સ્વભાવમાં અતીન્દ્રિય આનંદની કસ્તુરી પડી છે. આહાહા! એને ન માનતાં બહાર ગોતે છે કે કાંઈ વિષયોમાં સુખ છે, પૈસામાં, આબરૂમાં સુખ છે. ઝેર છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? કેમ બેસે પણ? માળો .... થાયને. એય ધીરુભાઈ! લાડવા ખાતા હોય, પૈસા પચાસ હજાર પેદા થાતા હોય. કો'ક કહેતું હતું કે પચાસ હજાર પેદા કરે છે. કોઈક કહેતું હતું કોઈકનું. હમણાં તો પૈસા બહુ વધી ગયા છે, દુઃખના નિમિત્ત. .... પચાસ હજાર પેદા કર્યાં. બહારનું કોઈક કહેતું હતું. આપણામાં.... ઘણા માણસ આવેને. લાખ-બે લાખ, દસ લાખ પેદા કરે. પણ એમાં શું થયું? ધૂળ છે, એ જડ છે, એ તો માટી ધૂળ છે. ધૂળમાં સુખ છે? એના ઉપર લક્ષ જાય છે એ રાગ ને આકુળતા છે. આહાહા! ચીમનભાઈ! ભારે.

અહીં તો કહે છે, ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકરદેવ પરમાત્મા સાક્ષાત્ સમવસરણમાં બિરાજતા હોય અને એનું લક્ષ કરે ને ધ્યાન કરવા જાય, તો રાગ છે. કારણ કે પરદ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જાય ત્યાં રાગ જ થાય. આહાહા! આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ, ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ અંદર, એનું ધ્યાન કરવાથી શાંતિ ને આનંદ થાય. એને ધર્મ થાય, પરદ્રવ્યના લક્ષે ને ધ્યાને ધર્મ થાય નહીં. આહાહા! એવું ધ્યાન કરીને પછી શું એને ફળ આવે છે? બેય લઈ લે છેને, માર્ગ ને માર્ગનું ફળ.

પછી, પાપરૂપી તિમિરસમૂહને નષ્ટ કરી... પાપ શબ્દે પુણ્ય ને પાપ—બેય ભાવને અહીં પાપ કહ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન અંતર અમૃતસ્વરૂપ અતીન્દ્રિય આનંદથી ડોલતો નાથ પ્રભુ છે અંદર. આહાહા! કહે છે કે અરે! એને પકડ તું, એને ધ્યાનમાં લેને, ધ્યાન રાખને એનું, ધ્યાન રાખને એનું, ધ્યાન કરને એનું, આહાહા! તો તને શાંતિ થશે. અને એના ફળ તરીકે પુણ્ય ને પાપનો અંધકાર... ભાષા દેખો! પુણ્ય ને પાપના ભાવ એ તો અજ્ઞાન અંધકાર છે, એ ચૈતન્યચમત્કાર નથી. એમ સામે નાખવું છે ને? અહીં ચૈતન્યચમત્કાર, ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય ચમત્કારનું નૂર, એનું પૂર આત્મા છે. આહાહા! અને પુણ્ય ને પાપ તિમિર છે—અજ્ઞાન અંધકાર છે. ભાવમાં હોં, ફળની વાત, ધૂળની વાત નથી. આહાહા! આ તો શુભ ને અશુભભાવ... વાણીને છોડી... રાગ એ તો પાપ છે, અંધકાર છે. આહાહા!

ભગવાન આત્મા ચૈતન્યના પ્રકાશના ચમત્કારનું નૂર એનું ધ્યાન કરવાથી, એનો આશ્રય કરવાથી, એને અવલંબનમાં લેવાથી જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની વીતરાગી દશા થાય એ પુણ્ય-પાપના અંધકારનો નાશ કરનાર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? પાપરૂપી અજ્ઞાનના સમૂહને...

આહા! અસંખ્ય પ્રકારના પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો... અહીં તો વાણી બોલવામાં રાગ એ અંધકાર છે કહે છે. વિકલ્પ છે ને? એ તિમિર છે. અંધકારના સમૂહને નષ્ટ કરીને... આહાહા! એક-એક બોલ સમજવામાં હજી વાંધા. ધર્મ તો પછી, પણ હજી શું કહે છે ને કેમ—એ સમજવાના ઠેકાણા ન મળે અને ધર્મ થઈ ગયા. જીંદગી એમને એમ ચાલી જાય છે.

અરે! સહજમહિમાવંત આનંદસૌખ્યની ખાણરૂપ એવી તે મુક્તિને... એ મુક્તિના વિશેષણ છે, પહેલા ઓલા 'સહજ-વિલસતા ચૈતન્યચમત્કાર' એ દ્રવ્યનું વિશેષણ છે. એનું ધ્યાન એ પર્યાય. આ મુક્તિ થાય એ પણ પર્યાય છે. એવા અંતરના સ્વરૂપના ધ્યાનમાં.. સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેવાથી એના ફળમાં સહજ મહિમાવંત મુક્તિ... સહજ મહિમા છે સિદ્ધપદની. સહજ મહિમા આનંદસુખની ખાણ... ભાષા દેખો! આનંદરૂપ સુખ, એમ. આહાહા! આનંદની-સુખની તું ખાણ છે. કોણ? મુક્તિ હોં. આહાહા! આમ તો રાડું પાડ્યા કરે ઓલા લોગસ્સમાં. 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ.' એય! લોગસ્સમાં આવે છે કે નહીં? 'લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે..' અર્થ પણ સમજે નહીં કાંઈ. તુંબડા... તુંબડીમાં કાંકરા. ગડિયો હાંકે જાય. લોગસ્સ-બોગસ્સ કર્યો હતો કે નહીં? કર્યો નથી. એમાં આવે છે 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ.' લ્યો. હે સિદ્ધ ભગવાન! સિદ્ધપદ અમને દેખાડો. 'દેખાડો'નો અર્થ કે કેવળજ્ઞાન અમને થાય એમ માગણી છે. આહાહા!

સામાયિકમાં આવે છેને સાત પાઠ? શમો અરિહંતાણં, તિક્ષ્મુતો, તત્સુત્રી, લોગસ્સ, ... ને નમોત્યુણં. સાત પાઠ. અર્થની કાંઈ ખબર ન મળે. હજી અર્થની ખબર ન મળે, એને ભાવનું ભાસન થાવું, અંતરમાં આત્મા..... બસ, ... બોલે, સામાયિક થઈ ગઈ. વાત સાચી. અમે એમ કરતા પહેલાં હોં આ બધું, ત્યાં પાલેજમાં. પર્યુષણ આવે એટલે પછી પરિકમણા કરીએ સાંજે ભેગા થઈને. આખો દિ' દુકાન ચાલે. અપવાસ કર્યો હોય તો ચોવિહારો ઉપવાસ હોય. તોય દુકાને બેસીએ, દુકાન ચાલે. સાંજે પરિકમણા કરીએ બધા ભેગા થઈને. એકાદ-બે ગાયન ગાઈએ. થઈ ગયો ધર્મ, જાઓ. ધૂળમાંય નહોતો થાતો. પછી ગાઈએ. 'જુઓ! રે જુઓ! જૈનો કેવા વ્રતધારી!' એવું આવે છેને જમ્બુસ્વામી... એવું બધું ગાઈએ. મોઢે કરેલું હોય. બેઠા હોય ને ગાઈએ ન્યાં. નહીં ખબર ..... અમારા બધા સાંભળનારા આ ફાવાભાઈ, ... વ્રજલાલ, નહીં? મનહરનો બાપ. બધા ભોળાભટ જેવા.... આહાહા! સત્યનારાયણની કથા બેસાડે એ.

શ્રોતા : આત્મા સત્યનારાયણ છે ને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ સત્યનારાયણ તો આ છે. ઓલો સત્યનારાયણ તો બ્રાહ્મણ કરે ને પછી એની પ્રસાદી ન લીધી તો વહાણ એનું બૂડી ગયું, ઢીંકણું થયું, એવી વાતું ત્યાં આવે. આવે છે કે નહીં? છેલ્લી ઓલી પ્રસાદી... એટલે ત્યાં સુધી એ બેસે. એ બ્રાહ્મણ એ રીતે કરી રાખે. વયો ન જાય એમ. એની પ્રસાદી એણે ન લીધી તો એનું વહાણ ડૂબી ગયું, આમ થયું.

એટલે ત્યાં સુધી બેસવું સાંભળવા. ગમે તેવા ગપ્પા મારે ઓલો. અમે બધું સાંભળ્યું છે ન્યાં. કર્યું નથી, પણ સાંભળ્યું છે. આહાહા! જૈનમાં... નામ ધરાવે જૈન (પણ) કાંઈ ભાન ન મળે. આહાહા!

કહે છે, જેણે આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ પરમાત્મા જેનું અંતર સ્વરૂપ છે એને જેણે ધ્યાનમાં લઈને પકડ્યો, એ મુક્તિ-સહજ મહિમાવંત આનંદસુખની ખાણ એવી તે મુક્તિને અતિશયપણે પ્રાપ્ત કરે છે. ખાસ કરીને... એને મુક્તિ જ હોય, બીજું હોય નહીં, એમ કહે છે. આહા! ગતિ-બતિ ન હોય એને. મોક્ષના માર્ગે તો મોક્ષ જ મળે. માર્ગ છે, માર્ગે જાય ત્યાં મોક્ષ આવે. આહા! મુક્તસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા... મુક્તસ્વરૂપ એ તો છે. એનું ધ્યાન કરવાથી પર્યાયમાં મુક્તિ પ્રગટ થાય. આહાહા! આ એની મોક્ષની ક્રિયા, એ મોક્ષમાર્ગની આ ક્રિયા. આ ક્રિયા સૂઝ પડે નહીં. જાત્રા કરી આવો એકવાર ચાલો. અષાઢ સુદ ૧૪ની છેલ્લી. પાલિતાણા ઉપડશે. બાર મહિનાનું પાપ ધોવાઈ જાય. પછી નવું પાપ પાછું. આહાહા! છેતરાણો છેને અનાદિથી ધર્મને બહાને. ધર્મ શું ચીજ છે એની ખબર ન મળે. એ ૬૭ ગાથા થઈ. ૬૮. કાયગુપ્તિની વ્યાખ્યા છે આ ૬૮.

બંધણછેદનમારણઆકુંચણ તહ પસારણાદીયા ।

કાયકિરિયાણિયત્તી ણિદ્દિઠ્ઠા કાયગુત્તિ ત્તિ ।।૬૮।।

નીચે હરિગીત.

વધ, બંધ ને છેદનમયી, વિસ્તરણ-સંકોચનમયી

ઇત્યાદિ કાયક્રિયા તણી નિવૃત્તિ તનગુપ્તિ કહી. ૬૮.

આ અંતરંગ કારણ આવ્યું ભાઈ!

ટીકા : અહીં કાયગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. એ અંતરંગ કારણ. પડમાં આવ્યું એ નહીં. અહીં તો બીજી વાત છે. કોઈ પુરુષને બંધનનું અંતરંગ નિમિત્ત કર્મ છે... એને કોઈ બાંધે, પણ એ બાંધવામાં અંતર કારણ તો એનું કર્મ છે. કર્મ એને છે માટે એને કોઈ બાંધે... અંતરંગ કારણ કર્મ છે. સમજાણું? બંધનનો બહિરંગ હેતુ કોઈનો કાયવ્યાપાર છે... બાંધે ખરોને, એટલે કાયાનો વેપાર એ બહારનું નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? કોઈ પુરુષને બંધનનું અંતરંગ નિમિત્ત.... બાંધે, એને બંધાય તો... ઝાડ સાથે બાંધે, દોરડે બાંધે, પગ બાંધે, લોઢાના સરીયે બાંધે, પણ એ બાંધવામાં મૂળ કારણ તો અશાતાનું કર્મ બંધાયું હતું એ નિમિત્ત છે ખરું. બાહ્યમાં બીજાના કાયનો વેપાર બાંધવાનો.

છેદનનું પણ અંતરંગ કારણ કર્મોદય છે... કોઈ છેદે, શરીરના કટકા કરે, કાન કાપે, નાક કાપે. અંતરંગ કારણ તો કર્મોદય છે. ...ભાઈ! વીરજીભાઈ બસમાં હતા, એમાં લૂંટારા આવ્યા એટલામાં ઢસા પાસે. વીરજીભાઈ હતા.... હેડે ઉતાર્યા સૌને. એમાં જે એનો બસનો માલિક ઓલો હતો એનું નાક કાપી લીધું. ડ્રાઈવર.. ડ્રાઈવર.. આમ સૌને કહ્યું કે મોઢા ઓલીકોર રાખો.

પાછું આમ ભાગવું ખરુંને? મોઢા બધાના ઓલીકોર રખાવ્યા. વીરજીભાઈ કહે, આ બિચારાનું નાક કપાઈ ગયુંને..... નાખી દીધું છે તો લાવને ગોતીએ. પાછો ઓલો નાક પણ લઈ ગયો સાથે. આઠીથી ઢસા..... વીરજીભાઈ કહે, હુંય ભેગો હતો. બધાને ઓલીકોર ઉતારી નાખ્યા. ભાઈ! અમારી પાસે પૈસા હોય તો લેવા હોય તો લઈ લો. એ ન લીધું. ઓલા સાથે વયા આવ્યા હતા બધાય. એનું નાક કાપી નાખ્યું.

એ અંતરંગ નિમિત્ત હેતુ તો એનો અશાતાનો ઉદય છે. બહાર છેદવાનું કારણ પ્રમત્ત જીવની કાયક્રિયા... ભાષા દેખો! જીવ પણ છેદાઈ જાય, પ્રમત્ત (અવસ્થામાં) મુનિ ચાલતા હોય એની કાયક્રિયા... એને પાપ લાગે (કે નહીં) એ પ્રશ્ન અત્યારે નથી. અહીં તો નિમિત્ત કોણ એને? પ્રમત્ત (અવસ્થામાં) જીવ હોય ત્યાં સુધી ચાલતો હોય... પ્રમત્તમાં ચાલેને. અપ્રમત્તમાં તો સ્થિર હોય. એટલે પહેલેથી (છઠ્ઠે) ગુણસ્થાન સુધી પ્રમત્ત ક્રિયાઓ છે. એમાં કાયનો વેપાર નિમિત્ત હોય છે છેદનમાં. તો જીવ ... છેદાઈ ગયો.

મારણનો પણ અંતરંગ હેતુ આંતરિક (નિકટ) સંબંધનો (આયુષ્ય)નો ક્ષય છે... મરણનો અંતરંગ હેતુ તો આયુષ્ય છે. આયુષ્ય પુરું થયું એટલે મરે. બહાર કોઈ મારી શકે એમ છે નહીં. આહાહા! બહિરંગ કારણ કોઈની કાયવિકૃતિ છે... કાયનો વેપાર. નિમિત્ત થાય ને ઓલું મરી જાય, એમ. આયુષ્ય પુરું થાય એ અંતરંગકારણ ને આ બાહ્યનિમિત્ત. આર્કુચન, પ્રસારણ વગેરેનો હેતુ સંકોચ-વિસ્તારાદિકના હેતુભૂત સમુદ્ઘાત છે... આ સમુદ્ઘાત થાયને, આ બહાર નીકળે પ્રદેશ. આ કાયક્રિયાઓની નિવૃત્તિ તે કાયગુપ્તિ છે. ત્રણેયથી નિવૃત્ત થવું અને આત્માના અંતરમાં ધ્યાનમાં જાવું, એનું નામ કાયગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. પહેલું સમજે તો ખરો કે આ કાયગુપ્તિ કોને કહેવી. થઈ શકે, ન થઈ શકે એ પ્રશ્ન પછી. પણ કાયના વેપારનો વિકલ્પ જે છે એને છોડવો અને અંતરના આત્માના આનંદના ધ્યાનમાં આવવું, એને કાયગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

લ્યો, (હવે ૬૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)

મુક્તવા કાયવિકારં યઃ શુદ્ધાત્માનં મુહુર્મુહઃ ।

સંભાવયતિ તસ્યૈવ સફલં જન્મ સંસૃતૌ ॥૧૩॥

આહાહા! શ્લોકાર્થ : કાયવિકારને છોડીને... કાયવિકારને (એટલે) વિકલ્પને છોડીને જે ફરીફરીને શુદ્ધાત્માની સંભાવના (સમ્યક્ ભાવના) કરે છે... લ્યો. આહા! શુદ્ધ પ્રભુ ચૈતન્ય આનંદમૂર્તિ એની ભાવના કરે છે, એમાં એકાગ્ર થાય છે એનો જન્મ સફળ છે. બાકી બધાના જન્મ નિરર્થક. જન્મ્યા એ મરશે, વળી પાછા જન્મે. આહાહા! કાયવિકારને છોડીને જે ફરીફરીને શુદ્ધાત્માની સંભાવના (સમ્યક્ ભાવના)... એમ. એટલે કે ચૈતન્યવસ્તુ ભગવાન આત્મા એની બરાબર એકાગ્રતા અંતરની એને સંભાવના-ભાવના કહેવામાં આવે છે.

તેનો જ જન્મ સંસારમાં સફળ છે. જન્મી અને ફરીને ન જન્મવું (પડે) એવું એણે કર્યું, એમ છે. કાયાગુપ્તિ છે ને? શરીર નહીં મળે એમ કહે છે. જન્મ જ નહીં થાય એને. આહા! અંતર વસ્તુ ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ એનું જેણે ધ્યાન (કર્યું)—વર્તમાન ધ્યાનની દશામાં એને જેણે વિષય બનાવ્યો એને જન્મ કેવા? કહે છે. એને મળેલો જન્મ સફળ છે. ફરીને કાયા મળશે નહીં. આહાહા! તેનો જ જન્મ સંસારમાં સફળ છે. કાયાગુપ્તિમાં એ નાખ્યું લ્યો. હવે આ મન ને વચનની ગુપ્તિની નિશ્ચયની વાત કરે છે. પહેલા વ્યવહારની વાત હતી. મન-વચનની ગુપ્તિની પહેલા વ્યવહારની વાત હતી, હવે નિશ્ચયની વાત કરે છે. ૬૯. ૬૯.

જા રાયાદિણિયત્તી મણસ્સ જાણીહિ તં મણોગુત્તી ।

અલિયાદિણિયત્તિં વા મોણં વા હોઙ્ગ વઙ્ગુત્તી ।।૬૧।।

મનમાંથી જે રાગાદિની નિવૃત્તિ તે મનગુપ્તિ છે;

અલીકાદિની નિવૃત્તિ અથવા મૌન વાચાગુપ્તિ છે. ૬૯.

... છે ને? બે પ્રકારે. એની ટીકા : આ, નિશ્ચયનયથી એટલે સાચી દૃષ્ટિથી મનોગુપ્તિની અને વચનગુપ્તિની સૂચના છે. સાચી મનગુપ્તિ ને સાચી વચનગુપ્તિની વ્યાખ્યા છે. ઓલો વ્યવહાર હતો. હવે સાચી આવશે, (ઓલી) સાચી નહોતી. વ્યવહાર હતો, વિકલ્પ હતો. હા, ન્યાં જ આપ્યું છે, નથી આપ્યું શું? આહાહા! ... નિશ્ચય વિના વ્યવહાર કેવો? એમ સિદ્ધ કરે છે. પહેલી વ્યવહારની વાત કરી પછી નિશ્ચયની કરી. વિકલ્પ કર્યો (કે) અશુભથી છૂટવું અને શુભમાં આવવું એ વ્યવહાર મનોગુપ્તિ છે. ન્યાંથી છૂટીને સ્વરૂપમાં આવવું એ નિશ્ચયગુપ્તિ છે. આ, નિશ્ચયનયથી મનોગુપ્તિની ને વચનગુપ્તિની સૂચના છે.

સકળ મોહરાગદ્વેષના અભાવને લીધે અખંડ અદ્વૈત પરમચિદ્રૂપમાં સમ્યકપણે અવસ્થિત રહેવું તે જ નિશ્ચયમનોગુપ્તિ છે, લ્યો. આહા! પહેલામાં એમ આવ્યું હતું કે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, શાંતિની ભૂમિકામાં અશુભથી હઠીને શુભમાં આવવું એ વ્યવહાર મનગુપ્તિ છે. અને અહીં તો શુભ ને અશુભ બેય વિકલ્પથી હઠીને અંદરમાં જવું... જુઓ! સકળ મોહરાગદ્વેષના અભાવ... ઓલામાં તો રાગ હતો. વ્યવહારમનગુપ્તિમાં ધર્મીને પણ શુભરાગ હતો. આ તો સકળ મોહરાગદ્વેષના અભાવને લીધે... જેણે મોહ એટલે મિથ્યાત્વભાવ છોડ્યો છે અને રાગ ને દ્વેષના વિકલ્પ છોડ્યા છે. અખંડ અદ્વૈત પરમચિદ્રૂપમાં... લ્યો. ભગવાન આત્મા અખંડ છે આત્મા. અદ્વૈત છે—બે ભેદ જ નથી જેમાં. લ્યો, આ અદ્વૈત આવ્યો આત્મા. બધા થઈને આત્મા એમ નહીં. જેમાં ગુણ-ગુણીનો ભેદેય નથી એમ કહે છે. અખંડ છે, દ્વૈત નથી—અદ્વૈત છે, એકસ્વરૂપ છે. પરમચિદ્રૂપ... પરમજ્ઞાનરૂપ પ્રભુ. જ્ઞાનસ્વભાવરૂપ.. પરમજ્ઞાનસ્વભાવરૂપ.. સમ્યકપણે અવસ્થિત રહેવું... યથાર્થપણે અંતરમાં અખંડ ચિદ્રૂપમાં સ્થિર રહેવું તે જ નિશ્ચયમનોગુપ્તિ છે. લ્યો, એનું નામ ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ? સાચી મનોગુપ્તિ એનું નામ છે.

કોઈ કહે કે આ બધી કેવળીની વાતું, કેવળીની ક્યાં, આ તો મુનિની વાત છે. ઓલામાં ઉપાય, મુનિનો માર્ગ એની આ દશા એવી હોય છે. ઝીણી વાત છે. એણે પહેલી શ્રદ્ધામાં તો લેવું પડેને એને? સાચું સાધુપણું કેવું હોય, સાચું મુનિપણું કેવું હોય? આ તો કાંઈ ભાન ન મળે, થઈ ગયા સાધુ, ભગવંત આચાર્ય ભગવંતો. આહાહા! ભાઈ! એમાં તો વસ્તુના સ્વરૂપના ભાન વિના નુકસાન છે. તારા અહિતના નાશની વાત છે આ તો. હિતપણું તો ભગવાન આત્માનું પોતાનો શુદ્ધ આનંદસ્વભાવ અખંડ અદ્વૈત પરમજ્ઞાનરૂપ... પરમજ્ઞાનરૂપ એ તો જ્ઞાનરૂપ જ છે. જાણવાના સ્વભાવનું રૂપ છે. એમાં સમ્યક્ પ્રકારે અવસ્થિત રહેવું-સ્થિર રહેવું તે નિશ્ચય મનોગુપ્તિ છે.

હે શિષ્ય!.. જાણીહિ છે ખરુંને. બીજા પદમાં **જાણીહિ** છે ને? એટલે કાઢ્યું. હે શિષ્ય! અહીં કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે ને? **મળસ્સ જાણીહિ તં મળોગુત્તી..** આહાહા! આને તું જાણ કે આનું નામ મનોગુપ્તિ કહેવાય. વાણી નથી, મનનો વિકલ્પ નથી અને અંતરમાં આનંદ અખંડ અભેદ ચિદ્રૂપમાં લીનતા છે એને અહીં મનોગુપ્તિ સાચી કહેવામાં આવે છે. **હે શિષ્ય! તેને તું તેને ખરેખર અચલિત મનોગુપ્તિ જાણ**, એમ. **જાણીહિ** હતુંને એમાંથી કાઢ્યું. **જાણીહિ** એ તો કોઈકને કહે છે કે નહીં? એનો અર્થ કે કુંદકુંદાચાર્ય શિષ્યને કહે છે, સંતોને કહે છે. **તું તેને ખરેખર અચલિત...** આત્મામાં અંદર ઠરવું આનંદમાં, જેને મનનો શુભનો વિકલ્પ એ પણ નહીં, એને અચલિત મનોગુપ્તિ એમ તું જાણ. અને તે જ ધર્મનો અને તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા!

લોકોને .... લાગે એવું કામ છે. કોઈ વાર્તા હોય, કથા હોય તો મન પણ ખૂંચે. કારણ કે ઘરમાં રાગ કરતા હોય એવી વાત આવે મન ખૂંચે ત્યાં. ખૂંચેને. આ લુખ્ખીલસ વાત. અંદર વીતરાગમૂર્તિ ભગવાન એમાં રાગ નથી એવું ચૈતન્યસ્વરૂપ એનું વિકલ્પ છોડીને ધ્યાન કરે, એનું નામ મનગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! કોઈ દિ' સાંભળ્યું ન હોય, વિચારમાં લીધું ન હોય, પ્રયોગ તો કર્યો ન હોય. માર્ગ બહુ અલૌકિક છે. વીતરાગમાર્ગ, પરમેશ્વર તીર્થકર ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ કહેલો માર્ગ કોઈ જુદી જાત છે. અત્યારે ચાલે છે બધી ગડબડ બહુ. બહારમાં બધું ધર્મ મનાવી લીધા છે. આહા!

બાપા! એમાં તારો કાળ જાય છે પ્રભુ! વસ્તુસ્થિતિ, આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવું છે. પરમ અખંડ અદ્વૈત ચૈતન્યરૂપ-ચિદ્રૂપ એમાં સ્થિતિ કરવી અંદરમાં, આસન લગાવી દેવું અંદરમાં. એને, હે શિષ્ય! મનની ગુપ્તિ કરી એમ તું જાણ. લ્યો, નિશ્ચયમાં એમ આવ્યું કે જાણ તું. ... તો આનું જ્ઞાન ..... મનોગુપ્તિ આને કહેવાય. આહાહા! અરે! આવા બધા ધંધા ક્યારે કરવા? રળવું ક્યારે? અરે! ધૂળમાંય ક્યાંય નથી, સાંભળને! હેરાનના રસ્તા છે બધા, પાપના. પુણ્ય ને પાપ—બેય પાપ છે. એને રસ્તે દોરાતાં ચાર ગતિના દુઃખ છે. અહીં તો મોક્ષના માર્ગની વ્યાખ્યા છે ને. એ મનની વાત કરી, નિશ્ચય મનગુપ્તિની વાત કરી—સાચી મનગુપ્તિની વાત કરી. હવે સાચી વાણીની વાત થાય છે.

સમસ્ત અસત્ય ભાષાનો પરિહાર... એક વાત. સમસ્ત અસત્ય ભાષાનો પરિહાર અથવા મૌનવ્રત તે વચનગુપ્તિ છે. મૂર્તદ્રવ્યને ચેતનાનો અભાવ હોવાને લીધે... લ્યો. મૂર્તદ્રવ્ય ભાષામાં ચેતનાનો અભાવ છે. અને અમૂર્તદ્રવ્ય ઇન્દ્રિયજ્ઞાનથી અગોચર હોવાને લીધે બન્ને પ્રત્યે વચનપ્રવૃત્તિ થતી નથી. સમાધિશતકમાં કહી દીધું છે. કહે છે, હું કોને બોલું? ભાષા તો જડ છે, એમાં તો ચેતનાનો અભાવ છે આ જડમાં. આહાહા! વાણીમાં આત્મા નથી. ચેતનાનો અભાવ વાણીમાં છે. એટલે જડ વાણીમાં ચેતનાનો અભાવ હોવાને લીધે અને અમૂર્તદ્રવ્ય ઇન્દ્રિયજ્ઞાનથી અગોચર હોવાને લીધે.... આત્મા છે એ અમૂર્ત છે, ઇન્દ્રિયજ્ઞાનથી અગોચર છે. કોની સાથે હું વાત કરું? એમ કહે છે. વચન ગોપવાની રીત છે.

આ તો ઉપદેશ દેવાથી લાભ થાય, લોકો ધર્મ સમજે એનો લાભ મળે—એ વાત ખોટી છે કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ઉપદેશમાં લાભ મળેને બબ્બે કલાક, ત્રણ-ત્રણ કલાક. સવારે સમજાવવું ને. આપેને કે નહીં દસમો ભાગ નહીં મળતો હોય? આ ગરાસિયાને તો મળે છે. મળે છે. ગરાસિયા કહે કે અમારી જમીનમાં ધર્મ થાય એનો દસમો ભાગ અમને મળે. .... અહીં કંઈ કોના વખતે તો બોલ્યા હતા. આ પ્રવચનના હોલનું જ્યારે મુહૂર્ત થયુંને ખાતમુહૂર્ત. ત્યારે એક ભાઈ હતા. એ ગુજરી ગયા. લખુભાઈ. ...ભાઈના ભાઈ હતા. એ કહે કે ગરાસિયાની જમીનમાં ધર્મ થાય તો એને દસમો ભાગ મળે. પણ જમીન તમારી ક્યાં રહી હવે? તમારી હોય તોય કરનારના પરિણામ પ્રમાણે એને ભાવ હોય. આ પણ કહેને કે ભાઈ! એક મંદિર બનાવો. એમાં જે કંઈ ધર્મધ્યાન થાશે એનો મંદિર બનાવનારને લાભ થાય. ધૂળેય નહીં થાય, સાંભળને હવે! આહાહા!

કેમ હશે આમાં? હજી બાકી છે ઘણું. ક્યાં કહે છે? હજી એમને એમ આ બધા રખડ્યા કરે બીજે. મોઢા આગળ નામ આપે પ્રમુખ તરીકેનું અને અંદર કામ કરે નહીં કાંઈ. એય! ત્રણ-ત્રણ મહિના રખડ્યા કરે મુંબઈ. એય! કેટલું કામ દરવાજે .... કરવાનું છે, અંદર કામ ઘણું છે. હમણા જઈ આવ્યાને બે દિ'. પહેલે દિ' તો અમથું..... બીજીવાર બપોરે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. વાતું કરેને લોકો બધા. તમે નહોતા ત્યાં. કે ઘણું કામ કરવાનું બાકી છે, પણ કોઈ ધ્યાન આપતું નથી. છોકરાની છોડીના લગ્ન કરવા હોય તો ત્યાં રોકાય મહિનો-બે મહિના. કોઈ એવી વાતું કરે.... ત્યાં પાંચ-છ લાખ ખરચ્યા ન્યાલભાઈની છોડીના લગ્નમાં, લ્યો. પણ કંઈ એના આપે કીધું કે અમદાવાદ માટે કાંઈ દાન દેવું જોઈએ પાંચ, પચાસ હજાર, લાખ? એ માને નહીં..... એ ઠીક કહે છે. એમ કે તમારે કરવો છે, અમારે ક્યાં કરવો છે? એટલા બધા પૈસા એની પાસે ન હોય તો..... આહાહા! કોણ પૈસા આપે ને લે? એ તો પૈસા જ્યાં જવાના હોય ત્યાં જાય. આહાહા! આપનારા આપે માટે વપરાય... એ તો જડના રજકણો જે ઠેકાણે ગોઠવવાના, વપરાવવાના હોય

એ વપરાય ત્યાં. કોણ વાપરી શકે? આહાહા! આવી વાત છે. અહીં તો કહે છે, આત્મા ઇન્દ્રિયથી અગમ્ય અને આ જડમાં વાણીમાં ચૈતન્ય નહીં. બંને પ્રત્યે વચન પ્રવૃત્તિ થતી નથી, જાઓ.

આ રીતે નિશ્ચયવચનગુપ્તિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું, લ્યો. આહાહા! વાણીમાં આત્મા નહીં, આત્મા ઇન્દ્રિયથી જણાય નહીં. કોની સાથે વાત કરવી? વચનને ગોપવવું કહે છે. વિકલ્પ ન કરો, એમ. વચન તો વિકલ્પ છે. વાણીમાં આત્મા નથી તો વિકલ્પ શું કરું? અને આત્મા ઇન્દ્રિયથી ગમ્ય નથી તો કોની સાથે હું વાત કરું? એવી વાતું છે એમાં. અગમ્ય-ગમ્યની વાતું છે. સાંભળવામાં આવે, પણ છે એ શુભરાગ. સાંભળવામાં શુભરાગ છે અને રાગથી જ્ઞાન થાતું નથી, સાંભળવાથી થતું નથી. એવી વાત ભારે. આ તો વીતરાગમાર્ગ એવો છે. એ અંતરના આત્માના જ્ઞાનસ્વરૂપમાં અડવાથી-સ્પર્શ કરવાથી જ્ઞાન થાય, એને અડવાથી-અનુભવથી જ્ઞાન થાય.

(હવે ૬૯મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)

શસ્તાશસ્તમનોવચસ્સમુદયં ત્યક્ત્વાત્મનિષ્ઠાપરઃ

શુદ્ધાશુદ્ધનયાતિરિક્તમનઘં ચિન્માત્રચિન્તામણિમ્ ।

પ્રાપ્યાનંતચતુષ્ટયાત્મકતયા સાર્ઘં સ્થિતાં સર્વદા

જીવન્મુક્તિમુપૈતિ યોગિતિલકઃ પાપાટવીપાવકઃ ॥૧૪॥

મુનિપણું કેવું હોય છે? યોગીના તિલક. આહાહા!

શ્લોકાર્થ : પાપરૂપી અટવીને બાળવામાં અગ્નિ સમાન છે. મુનિ તો એને કહીએ કે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પને બાળવામાં સમર્થ છે. આહાહા! પાપ એટલે પુણ્ય ને પાપ બેય હોં. અગ્નિ સમાન જેનું... એવો યોગીતિલક (મુનિશિરોમણિ)... આહાહા! પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત મનવાણીના સમુદાયને છોડીને..., દેખો! શુભ ને અશુભ મનનો વેપાર અને વાણીનો વેપાર છોડી દઈને... એ મન સંબંધી અને વાણી સંબંધી શુભવિકલ્પ પણ છોડી દઈને, એમ કહે છે.. આહાહા! પાપરૂપી અટવી-વન મોટું... પુણ્ય-પાપના સંકલ્પ-વિકલ્પની જાળું મોટી વન અગ્નિ છે, એને બાળવામાં અગ્નિ મુનિ (સમર્થ) છે. એ (સંકલ્પ-વિકલ્પ) તો અટવી છે મોટી. ઓહોહો! આનંદસ્વરૂપમાં રહેનાર, અતીન્દ્રિય આનંદમાં રહેનાર એવો મુનિ પુણ્ય-પાપના વનને બાળીને રાખ કરે છે. યોગીતિલક (એટલે) મુનિશિરોમણિ, છેને? યોગીમાં પણ શિરોમણિ.

પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત મનવાણીના સમુદાયને છોડીને આત્મનિષ્ઠામાં પરાયણ રહેતો થકો... ભાષા દેખો! ફેરવીને વ્યવહારચારિત્રમાં આ અધિકાર લીધો. મુનિઓની-સંતોની પદ્ધતિ પણ જુદી જાતની છે. આત્મનિષ્ઠામાં પરાયણ... શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ એવો આત્મા એમાં તત્પર છે. મુનિ તો એમાં તત્પર છે. આહાહા! શુદ્ધનય અને અશુદ્ધનયથી રહિત એવા અનઘ (નિર્દોષ) ચૈતન્ય ચિંતામણિને પ્રાપ્ત કરીને... શુદ્ધનય ને અશુદ્ધનયથી રહિત. શુદ્ધનય એટલે વિકલ્પ. હું

શુદ્ધ આનંદ છું એવો વિકલ્પ અને રાગની પર્યાય અશુદ્ધ-(પર્યાય)સ્વભાવમાં છે—બેયથી રહિત. શુદ્ધનય ને અશુદ્ધનયના બેય વિકલ્પથી રહિત, એવા અનઘ (નિર્દોષ), લ્યો. અઘ એટલે પુણ્ય ને પાપ બેય. એનાથી (વિરુદ્ધ) અનઘ-નિર્દોષ ચૈતન્યમાત્ર ચિંતામણિને પ્રાપ્ત કરીને... ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન ચિંતામણિરત્ન આત્મા છે. આહાહા! એને પ્રાપ્ત કરીને... ચિંતામણિ એ છે. જેટલો એમાં એકાગ્ર થાય, એટલી એમાં શાંતિ ને આનંદ આવે, એવો ચિંતામણિ રત્ન ભગવાન છે. એને પામર કરીને મનાવ્યો છે. માન્યો છે એણે. આહાહા! શુભ ને અશુભભાવમાં ઉલ્લસિત થઈને એમાં રોકાણો છે એને આત્માના ચિંતામણિરત્નની કિંમત નથી.

અનંતચતુષ્ટયાત્મકપણા સાથે... સાર્ધ છેને સાર્ધ. ઓલામાંય સાર્ધ છે ને? પંદરમી ગાથામાં. પરિણતિની સાથે સાર્ધ. એ પર્યાય છેને ભાઈ! કારણપર્યાય. ત્યાંય સાર્ધ લીધું છે. અનંતચતુષ્ટયાત્મકપણા સાથે સર્વદા સ્થિત... મુક્તિ.. મુક્તિ.. જે આત્મામાં પરાયણ છે એને આવી દશા પ્રાપ્ત થાય છે. અનંતચતુષ્ટય સ્વરૂપ સાથે સર્વદા સ્થિત એવી જીવન્મુક્તિને પામે છે. જીવતા મુક્ત થઈ ગયો રાગથી, વિકલ્પથી, વાણીથી.... જેને આત્માના સ્વભાવનું ધ્યાન છે એ ધ્યાનીને આવી દશા પ્રગટ થાય છે. મુક્તિ મળે છે. મોક્ષનો માર્ગ, એનું ફળ મોક્ષ—બેય વાત એમાં છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ વદ-૨, શનિવાર, તા. ૧૦-૭-૧૯૭૧
ગાથા - ૭૦-૭૧, શ્લોક - ૯૫-૯૬, પ્રવચન નં. ૬૩

વ્યવહાર ચારિત્રના અધિકારમાં નિશ્ચય શરીરગુપ્તિની વ્યાખ્યા થઈ. કાયોત્સર્ગ કોને કહેવું? સિત્તેર ગાથા.

કાયકિરિયાણિયત્તી કાઠસ્સગ્ગો સરીરગે ગુત્તી ।

હિંસાઙ્ગિયત્તી વા સરીરગુત્તિ ત્તિ ણિચ્છિદ્ધા ।।૭૦।।

નીચે એનું હરિગીત.

જે કાયકર્મનિવૃત્તિ કાયોત્સર્ગ તે તનગુપ્તિ છે;

હિંસાદિની નિવૃત્તિને વળી કાયગુપ્તિ કહેલ છે. ૭૦.

ટીકા : આ, નિશ્ચયશરીરગુપ્તિના સ્વરૂપનું કથન છે. સર્વ જનોને કાયાસંબંધી બહુ ક્રિયાઓ હોય છે... આ દેહ-શરીર છે જડ, એ સંબંધીની ઘણી પ્રવૃત્તિ શરીરમાં શરીરને લઈને હોય છે. તેમની નિવૃત્તિ... એ શરીરની ક્રિયા તરફનું વલણ જે છે રાગના વિકલ્પનું, એનાથી નિવૃત્તિ એ શરીરની ક્રિયાથી નિવૃત્તિ એમ કહેવામાં આવે છે. સર્વ જનોને... આ શરીર છે એ તો જડ છે, અજીવ છે. એની જે ક્રિયાઓ ઘણા પ્રકારની તેમની નિવૃત્તિ તે કાયોત્સર્ગ છે... એટલે કે અંદરમાં શુભ-અશુભ રાગ થાય રાગ, એનાથી પણ નિવૃત્તિ કરીને સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થવું એનું નામ શરીરગુપ્તિ અથવા કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે. કાયાનો ઉત્સર્ગ એટલે કે આત્મામાં શરીર છે નહીં અને શરીરની ક્રિયા તરફના વલણવાળો ભાગ પણ આત્મામાં નથી. એવો જે વિકલ્પ શુભ-અશુભરાગ કાયાની ક્રિયાના સંબંધમાં થાય એનાથી નિવૃત્તિ કરીને, અખંડ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં અતીન્દ્રિય આનંદમાં એકાગ્ર થવું એનું નામ ભગવાન સાચો કાયોત્સર્ગ કહે છે.

તસ્સ ઉત્તરીમાં આવે છે ને? તાવ કાયં ઠાણેણં, મોણેણં, જાણેણં... કાયા તરફના વલણ છોડું છું, વચનનું અને ધ્યાનમાં મનનું, એમ. ઠાણેણં, મોણેણં, જાણેણં—ત્રણ છે ને? કાયા, મન અને વાણી—ત્રણેથી હું છૂટું છું. કાર્યોત્સર્ગ આવે છે ને? તત્સુત્રી. એ બાબુભાઈ! અર્થેય ન આવડતા હોય. એ ઊંઘમાં આવે ને ગાડાં હાંક્યે રાખતા હોય. આવે છે ચોથા પાઠમાં. તાવ કાયં ઠાણેણં, મોણેણં, જાણેણં... અપ્પાણં વોસિરામિ. અહીં પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ કહે છે કે કાયોત્સર્ગ તો એને કહીએ કે જે આત્મા આનંદસ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એમાં લીન થઈને, કાયાની ક્રિયા સંબંધીના વિકલ્પની વૃત્તિઓનો અભાવ કરીને, સ્વરૂપમાં ઠરવું, આનંદનું વેદન કરવું, અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન કરવું એનું નામ કાયોત્સર્ગ છે.

શ્રોતા : ..... અંદરમાં આનંદ માણે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આનંદ માણવા સિવાય એ શું દુઃખ કરે છે? એને ભાવ આનંદનો છે. આ દુઃખનો છે, કાયા સંબંધી, ક્રિયા સંબંધીનો વિકલ્પ છે એ બધો દુઃખ છે. શુભ-અશુભ વિકલ્પ ઉઠે વૃત્તિઓ-રાગ, કાયા સંબંધી, મન સંબંધી કે વાણી સંબંધી-બેય દુઃખ છે. ધર્મ કાંઈ દુઃખરૂપ હોય? એને દુઃખના વિકલ્પો જે રાગ એનાથી નિવૃત્તિ એટલે કે સ્વરૂપમાં પ્રવૃત્તિ, એમ. સ્વરૂપ આનંદ... કહેશે આગળ હજી. તેમની નિવૃત્તિ તે જ કાયોત્સર્ગ છે, તે જ ગુપ્તિ (અર્થાત્ કાયગુપ્તિ) છે. એને ભગવાન ગુપ્તિ કહે છે. આહાહા! સ્વરૂપમાં અંદરમાં જવું અને વિકલ્પોનો નાશ થવો એનું નામ પરમાત્મા કાયોત્સર્ગની ગુપ્તિ કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ કાયોત્સર્ગરૂપ ગુપ્તિ.

અથવા પાંચ સ્થાવરોની અને ત્રસોની હિંસાનિવૃત્તિ તે કાયગુપ્તિ છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ—છ કાય છે ને? પાંચ સ્થાવર ને ત્રસ, એના તરફના હિંસાની નિવૃત્તિ એનું નામ કાયગુપ્તિ. પર તરફના વલણની હિંસાનો ભાવ એનાથી છૂટવું અને અંતર અહિંસાસ્વભાવ આત્માનો એમાં એકાગ્ર થવું એનું નામ કાયગુપ્તિ કહેવાય છે. જે પરમસંયમધર... મુનિની મુખ્યતાની વાત લીધી છે ને? જે પરમસંયમધર... પરમ આત્માના આનંદમાં જેને સંયમ દશા પ્રગટી છે એને મુનિ કહીએ. જેને છ કાયની હિંસા છૂટી ગઈ છે વિકલ્પથી, એમ અવ્રતનો ભાવ પણ જેને છૂટી ગયો છે, આત્માના અતીન્દ્રિય નિજ સ્વરૂપમાં પરમયોગીશ્વર સ્થિર છે. પરમસંયમધર છે એવા પરમજિનયોગીશ્વર... આહાહા! પરમ-જિન-યોગીશ્વર. જિન યોગીશ્વર એટલે જેણે રાગના વિકલ્પને જીત્યો છે (અર્થાત્) ઉત્પન્ન થવા દેતો નથી. વીતરાગ ભાવના ઉત્પન્ન કરે છે એને પરમજિનયોગીશ્વર, સંત-મુનિ એને કહેવામાં આવે છે.

પરમસંયમધર પરમજિનયોગીશ્વર પોતાના (ચૈતન્યરૂપ) શરીરમાં પોતાના (ચૈતન્યરૂપ) શરીરથી પ્રવેશી ગયા... જુઓ! આહાહા! કહે છે, આ શરીરની ગુપ્તિની વ્યાખ્યા ચાલે છે ને? આ શરીર છે એ તો અજીવ, જડ છે. એના તરફની પ્રવૃત્તિનો વિકલ્પ છે એ પણ વિકાર છે. એનાથી આત્મામાં પ્રવેશ થતો નથી. પણ એ વિકલ્પની-વિકારની લાગણીઓથી રહિત શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા એવું જે નિજ શરીર પોતાનું... શરીરગુપ્તિ છેને એટલે અહીં શરીર લીધું. આ શરીરની પ્રવૃત્તિના વિકલ્પથી-રાગથી છૂટી અને નિજ શરીર, વીતરાગસ્વભાવસ્વરૂપ નિજ આત્મા એ નિજ શરીર છે. આહાહા! નિજ શરીરમાં પોતાના શરીરથી એટલે (ચૈતન્યરૂપ) શરીરથી પ્રવેશી ગયા... શું કહે છે? પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ છે શુભ-અશુભ એ તો વિકાર છે, એ કાંઈ આત્મા નથી. આત્મા શુદ્ધ આનંદ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ એવું પોતાનું સ્વરૂપ એ પોતાનું શરીર, એમાં ચૈતન્યરૂપ શરીરથી (એટલે) નિર્મળ વીતરાગી પરિણતિથી પ્રવેશી ગયા. ભાષા પણ સમજવી કઠણ. એની કરતાં

ઓલું જાત્રા-બાત્રા કરી આવીએ અને થાય તો કલ્યાણ થઈ જશે, જાવ. આહાહા! બાકી કલ્યાણ ચીજ જુદી છે. સમજાણું કાંઈ?

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ પરમ જિનયોગીશ્વર સંતોની ગુપ્તિનું વર્ણન કરે છે. આહાહા! જેને શરીર આ જડ માટી એની ક્રિયાઓથી તો નિવૃત્તિ હોય એટલે કે એના તરફના વલણવાળો વિકલ્પ એનાથી નિવૃત્તિ (હોય) એટલે શરીરની ક્રિયાથી નિવૃત્તિ એમ કહેવામાં આવે છે. ન્યાંથી નિવૃત્ત્યો ત્યારે ગયો ક્યાં હવે? ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ આનંદસ્વરૂપ આત્મા, એને નિર્મળ વીતરાગી પરિણતિથી એમાં પ્રવેશ કર્યો અંદરમાં. આ વાત. આવો માર્ગ છે પ્રભુનો. ભાઈ! આહાહા! દુનિયા કંઈ ને કંઈ માને, માર્ગ ક્યાંક રહી ગયો. ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા ઇન્દ્રો અને નરેન્દ્રોની સમક્ષમાં આ શરીરની ગુપ્તિનું વર્ણન કરતાં હતાં. ભાઈ! આ શરીર છે એ તો માટી જડ છે. એની પ્રવૃત્તિની ક્રિયા તો જડથી જડમાં છે. પણ તને વિકલ્પ થતો કે હું આમ કરું, શરીરનું આમ કરું—એવો જે પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ જે છે એ પણ ખરેખર તો કાયા છે—પર કાયા છે. આહાહા! એ આસ્રવતત્ત્વ છે એ પર કાયા છે એટલે પરનો સમૂહ છે એ. એ ચૈતન્ય નથી. આહાહા!

ચૈતન્ય તો આનંદ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ એવા ચૈતન્યમાં ચૈતન્ય વડે, સ્વશરીરમાં સ્વશરીર વડે... સ્વશરીર એટલે ચૈતન્યજ્ઞાનમૂર્તિ એમાં જ્ઞાન ને વીતરાગની વીતરાગી શુદ્ધ પરિણતિ દ્વારા ચૈતન્યના દ્રવ્યમાં પ્રવેશ કર્યો એનું નામ કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે. બાબુભાઈ! કોઈ દિ' સાંભળ્યું પણ નહીં હોય બાપ-દાદાએ. આ કરી નાખીએ સામાયિક તાવ કાચં ઠાણેણં. આ તો હવે સાંભળવા કો'ક દિ' આવે છે, એના બાપ તો આ સાંભળેય નહીં. પુણ્યની રુચિ... કેમ ચીમનભાઈ? એમ છેને દરેકને. જ્યાં-જ્યાં પડ્યા હોય. આહાહા! 'પારસનાથ પરચો પૂરે' એવું બહુ ગાવાનું અમારે પિતાજીને. દાંતણ કરી બસ એટલું બોલવું, બસ એટલું સમજવું. પારસનાથ પરચો પૂરે, શાંતિનાથ શાતા કરે. હવે કાંઈ ખબર નહીં. ભોળા માણસ. હોય તો ધર્મ માટે હોં, સંસાર.... પારસનાથ પરચો પૂરે, શાંતિનાથ શાતા કરે. ગોખતા ખરા બે ત્રણ .....

આહાહા! આ પારસનાથ તો તું છો. આનંદનું ધામ સચ્ચિદાનંદ ધ્રુવ એવો જે આત્મા એમાં નિર્મળ પરિણતિ દ્વારા પ્રવેશ કરવો એટલે અભેદ કરવો. આહાહા! શું હજી કહે છે એ પકડાવું કઠણ. શાંતિભાઈ! આહા! આનું નામ કાયોત્સર્ગ ને એનું નામ ગુપ્તિ શરીરની. આ શરીર તરફના લક્ષને છોડી અને ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા આનંદનું ધામ આત્મા એમાં નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય દ્વારા અંદરમાં પ્રવેશ કરવો એનું નામ કાયોત્સર્ગ કહે છે. કાયોત્સર્ગ કોઈ દિ' કર્યો તો નથી, પણ કાયોત્સર્ગ કેમ થાય એની ખબરેય નથી. આહાહા! એમને એમ માની લે, ભગવાન સામે ઊભા રહેને.... તાવ કાચં ઠાણેણં.... ભગવાનના દર્શન કરવા ઊભા રહે

છેને સામે? એ તો બધો શુભરાગ છે, વિકલ્પ છે, પુણ્યભાવ છે, એ ધર્મ નથી, કાયોત્સર્ગ નથી. આહાહા!

કાયોત્સર્ગ એને કહે કે કાયાસંબંધીની વૃત્તિઓને છોડી દઈને ઉત્સર્ગ, એનો ઉત્સર્ગ કર્યો-છોડ્યું. એણે છોડ્યું ત્યારે ગયો ક્યાં? એમ કહે છે. તેથી અર્થ એવો કર્યો. કાયોત્સર્ગ છે ને? એટલે એમાં આ વાત કરી. મન, વાણી, દેહની જે વિકલ્પદશા-રાગ છે એનાથી નિવર્ત્યો. નિવર્ત્યો ત્યારે સંયોગ થયો ક્યાં? કે આનંદસ્વરૂપ જે આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ એને નિર્મળ પરિણતિ દ્વારા અંદરમાં અભેદ થયો એનું નામ કાયોત્સર્ગ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! ... ગુણવંતભાઈ! બહારમાં તો આ સંભળાય નહીં. આમ કરો, સામાયિક કરો, ઇચ્છામિ પડિકણામિ ઇરિયા..... લ્યો, તસ્મ મિચ્છામિ દુક્કડમ્. શું કીધું? એ ભાષા જડ છે, એમાં વિકલ્પ થયો એ રાગ છે. કાંઈ ખબર નહીં. અનંત કાળ એમને એમ વાસ્તવિક તત્ત્વના ભાન વિના ગાળ્યો અને અવતારમાં ગળી ગયો ૮૪ના અવતારમાં. આહાહા!

કેવી વાત કરી જુઓ! આહાહા! આ શરીર ઉપરનું લક્ષ છોડી દઈ.... શરીર તો શરીર છે, એ કાંઈ જડની ક્રિયા તારાથી છૂટે નહીં, તારાથી થાય નહીં. પણ અહીંયા એના તરફનું લક્ષ છોડ્યું એટલે શરીરની ક્રિયા છોડી એમ કહેવામાં આવ્યું. એના તરફથી લક્ષ છોડ્યું ત્યારે એનો અર્થ એ થયો કે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પથી પણ લક્ષ છોડ્યું. અને એનાથી લક્ષ છોડ્યું ત્યારે ગયો ક્યાં? પ્રવેશ ક્યાં કર્યો? રાગમાં પ્રવેશ હતો, શુભ-અશુભ રાગમાં પ્રવેશ હતો એ તો અકાયોત્સર્ગ હતો, મિથ્યાત્વભાવ હતો, રાગમાં એકાકાર એ તો મિથ્યાત્વભાવ હતો. સમ્યક્ભાવ ભગવાન ચૈતન્યશરીર સ્વ એનું વસ્તુ છે. જ્ઞાન, આનંદ, જાણકસ્વભાવ એવું જે ચૈતન્યનું નિજ અનાદિ શરીર એટલે સ્વરૂપ, એમાં નિજ શરીરથી એટલે નિજ સ્વરૂપથી.. નિજ સ્વરૂપથી પ્રવેશ કરે એનું નામ કાયોત્સર્ગ છે. આહા! જૈનના વાડામાં જન્મ્યા હોય છતાં આ વાત શું છે એ સાંભળી ન હોય. બાલચંદભાઈ! ડોસાએ સાંભળી હતી? આહાહા!

તીર્થંકર ત્રિલોકનાથ ઇન્દ્રના પૂજનીક, પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ પ્રાપ્ત એની વાણીમાં આવ્યું એ વાત સંતો કહે છે. છે ને પાઠમાં? **વપુ: સ્વસ્ય વપુષા વિવેશ... સ્વકીયં વપુ:...** સંસ્કૃત છે. **સ્વકીયં વપુ:...** પોતાનું વપુ એટલે શરીર. આનંદ ને જ્ઞાનનું ધામ આત્મા એ એનું શરીર. આહાહા! એને આ શરીર નથી, આ તો માટી જડ છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ભાવ ઉઠે એ પણ વિકાર છે, અચેતન છે, એ કાંઈ ચૈતન્યની જાત નથી. એ વિકારના-પુણ્ય-પાપના રાગથી રહિત ચૈતન્યજ્યોતિ ભગવાન આત્મા વસ્તુ-પદાર્થ છે, તત્ત્વ છે, સત્ત્વ છે, વસ્તુ છે. એવું નિજ સ્વકીય શરીર, જ્ઞાન ને આનંદનો સાગર એવું સ્વકીય શરીર એમાં **સ્વસ્ય વપુષા...** સંસ્કૃતમાં છે. આહા! ભારે કરી ટીકા! આ આકરૂં પડે છે (એટલે) ઓલા લોકો કાઢી નાખે છે. આહાહા! અપૂર્વ વાત છે. બાબુભાઈ! અપૂર્વ કહેતા હતાને કાલ? વાત તો એવી છે. આ તો વીતરાગની છે, એ વાત બીજે ક્યાંય હોય

નહીં. ત્રણ કાળમાં સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકર સિવાય આ સ્વરૂપ આવું ક્યાંય હોઈ શકે નહીં. આહાહા!

જુઓને! એક રીત. શરીરની ગુપ્તિ એટલે કે શરીર તરફના રાગના પુણ્ય-પાપના ભાવને (છોડ્યા તે) એણે કાયાની ક્રિયાઓ છોડી એમ કહેવામાં આવે છે. ત્યારે શું ગ્રહ્યું? ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા અંતર આનંદ ને જ્ઞાનનો સાગર પ્રભુ છે એવું નિજ સ્વશરીર એટલે સ્વસ્વરૂપ, એ સ્વસ્વરૂપ વડે પ્રવેશ કર્યો. નિર્મળદશા દ્વારા અંદર એકાકાર થયો. આહાહા! એ પુણ્યના વિકલ્પથી પણ અંતર એકાકાર થવાતું નથી. એનાથી નિવૃત્તે ત્યારે અહીં પ્રવેશ થાય એમ કહે છે. આહા! કહો, સમજાણું કાંઈ? પહેલી સમજણ તો કરે કે સત્ય શું છે, પ્રભુનો માર્ગ શું છે, વીતરાગ શું કહેવા માંગે છે. ખબરું ન મળે, એમને એમ જીંદગી ચાલી જાય, મૃત્યુને નજીક થતું જાય છે શરીર. જે મુદત લઈને આવ્યો છે એ નજીક થાતો જાય છે. ખરું કે નહીં? આહાહા!

આ જીવતી જ્યોત ચૈતન્ય છે. જ્ઞાન ને શાંતિ, આનંદ ને સ્વચ્છતા, પ્રભુતાથી ભરેલો પ્રભુ એવું એનું સ્વસ્વરૂપ કહો કે સ્વશરીર કહો. એને રાગથી પાછો હઠાવી અને રાગ વિનાની નિર્મળ પર્યાય-નિર્મળ દશા દ્વારા નિર્મળાનંદ પ્રભુને પકડવો-એમાં પ્રવેશ કરવો એનું નામ શરીરગુપ્તિ ને કાયોત્સર્ગ છે. સાચી નિવૃત્તનો અર્થ આ. એના તરફ લક્ષ્ય હોયું એટલે આ નિવૃત્તિ થઈ ગઈ. ત્યાં નિવૃત્તિ એટલે ક્યાં ન્યાં ગરી ગઈ છે આમાં? ઓલો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે, શરીરથી આમ કરવું એવો રાગ છે એને અને આ ક્રિયાને નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે. એ સંબંધને છોડ્યો એને કાયાની ક્રિયાને છોડી એમ કહેવામાં આવે. શું થાય? ભાષા.. ભાષામાં કહેવું એ તો એની રીત પ્રમાણે આવે.

પાઠમાં છે ને? કાયકિરિયાણિયત્તી.. ભગવાન આત્મા.. આહાહા! કોણ છે એવી એની ખબર વિના ઠરે ક્યાંથી? અંદર જાય ક્યાંથી? છે કોણ આ ચીજ? હું આત્મા.. આત્મા.. આત્મા કહેવાય છે એ કોઈ વસ્તુ છે? એમાં શું છે? છે શું એ? જેમ આ જડ આદિ વસ્તુ છે એમ ભગવાન આત્મા પણ વસ્તુ છે. અને જડમાં જેમ શક્તિઓ જડની છે, એમ ભગવાન આત્મામાં એની અરૂપી ચૈતન્ય અનંત શક્તિઓ છે. એવી અનંત શક્તિનું સ્વરૂપ એકરૂપ ભગવાન એમાં નિર્મળદશા દ્વારા અંદરમાં જવું એને કાયોત્સર્ગ ને એને યોગ ને એને ગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે, એનું નામ ધર્મ છે. આહાહા!

શ્રીમદ્ કહે છેને? ‘અપ્પાણં વોસિરામિ’ આખો આત્મા વોસરાવી દે. તાવ કાયં ઠાણેણં મોણેણં જાણેણં અપ્પાણં વોસિરામિ. ક્યો આત્મા વોસરાવવો છે ને ક્યો આત્મા ગ્રહણ કરવો— એની કાંઈ ખબર નથી. ‘અપ્પાણં વોસિરામિ.’ શ્રીમદ્ કહે છે, આત્માને વોસરાવ્યો. ક્યો આત્મા? શું કહે છે તું? એ પુણ્ય ને પાપની લાગણીઓ છે એ અજ્ઞાત્મા છે, એ આત્મા યથાર્થ નહીં. એને વોસરાવ્યો—એને છોડ્યો અને આત્મા ત્રિકાળ આનંદસ્વરૂપ છે એને પકડ્યો. આહાહા!

કહો, મોહનભાઈ! આવે છેને, અપ્પાણં વોસિરામિ? શ્રીમદે ટીકા કરી છે એ ઉપર. આહા! બોલનારને ભાન ન મળે. હું અપ્પાણં વોસિરામિ... આત્માને વોસરાવ્યો. પણ ક્યો આત્માને વોસરાવવો અને ક્યા આત્માને ગ્રહણ કરવો? ચીમનભાઈ! આવે છે ને? .... પાઠમાં છે. નથી કર્યો? ..... કપુરભાઈએ કર્યો હશે. પહેલાં..... દોહા આવડેને? તમે નહીં કર્યો હોય? અમુભાઈ! કર્યો છે? આહાહા!

કહે છે કે અપ્પાણં વોસિરામિનો અર્થ શું? કે કાયા, મન ને વાણી તરફના પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો જે રાગ તે અશુદ્ધ આત્મા, તે વ્યવહાર આત્મા, તે વિકાર આત્મા. એને હું છોડું છું. પણ શું બરાબર? અત્યાર સુધી કોઈ દિ' ધ્યાન રાખ્યું છે? કેટલું ઓલા વેપારમાં મશગુલ અંદર ગરી જાય. શરીરને સારું ન હોય તોય ત્યાં જાય. એમાં સમજણ પડે. શરીરને ઠીક નહોતુંને કેટલા મહિના. તોય આવું ઝટ થઈ જાય તો કામમાં જઈએ. ઝટ થઈ જાય... એ થાયને સાધારણ રીતે માણસને. ઝટ મટી જાય, તેથી દુકાનમાં જોડાઈ જઈએ મજૂરીએ, ઘાણીના બળદની જેમ. આહાહા!

વાત તો અહીં ખૂબી આ કરી છે કે શરીરમાં પોતાના શરીરથી પ્રવેશીને... પ્રવેશી ગયા. ધર્માત્મા.... કાયોત્સર્ગકાળ એવો છે કે આહાહા! ભગવાન આત્મા.... આ શરીરથી છૂટ્યું ત્યારે નિજશરીર શું? જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ, સ્વચ્છતાનું ધામ પ્રભુ આત્મા છે અંદર. જે સિદ્ધપદને-સિદ્ધ ભગવાનને પ્રગટ થઈ દશાઓ, એ બધી દશાઓ ભરી છે અહીં આત્મામાં. આહાહા! એ દશાઓ આવી ક્યાંથી? કોઈ બહારથી આવે છે? સિદ્ધ ભગવાન ને અરિહંત ભગવાનને જે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય પ્રગટ્યું એ ક્યાંથી આવ્યું? દેહમાંથી આવે છે? વાણીમાંથી, મનમાંથી, રાગમાંથી આવે છે દશા? આહાહા! એક સમયની પર્યાયમાંથી આવે છે? પર્યાય તો એક સમયની છે. ધ્રુવ ચૈતન્યભગવાન વસ્તુ છે (તે) અનંત એવી નિર્મળ પર્યાયનો પિંડ છે. એને અહીંયા નિર્મળ પર્યાય દ્વારા અંદર પર્યાયવાનને પહોંચી જવું. આહાહા! આવા શબ્દો તો કેટલાકે આખી જીંદગીમાં સાંભળ્યા પણ ન હોય. કેમ ભાઈ હેમચંદજી! સાચી વાત છે.

આવી સ્થિતિ છે બાપા! આહા! આ તો જન્મ-જરા ને મરણના અંત લાવવાની વાતું છે બાપુ! જન્મ-મરણ તો કરી રહ્યો છે અનાદિથી. આ ધૂળ ને શેઠિયા ને આ દેવ એ બધા દુઃખી છે બિચારા. એમ હશે બાલચંદભાઈ? મલૂકચંદભાઈ! દુઃખી હશે આ? પૂનમચંદ દુઃખી હશે? આહાહા! અહીં તો પર તરફના વલણનો વિકાર તે દુઃખ અને તે આકુળતા છે. આહાહા! એને છોડીને એટલે કે એના તરફના આશ્રય ને વલણ છોડીને, અહીં ભગવાન ચૈતન્યદ્રવ્ય ... એમાં નિર્મળદશા, અહીં રાગથી છૂટ્યો એટલે નિર્મળદશા થઈ, એ નિર્મળદશા દ્વારા અંતરમાં ગયો એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! આ કાયોત્સર્ગની વ્યાખ્યા. ઓલા મોઢા આગળ ઊભા રહે. જામો

અરિહંતાણં... તાવ કાયં કાણેણં.. ‘ણમો અરિહંતાણં’ થઈ ગયો કાયોત્સર્ગ બે મિનિટમાં. આહાહા! બાપુ! એક સેકન્ડનો કાયોત્સર્ગ જન્મ-મરણના અંતને લાવે એ વાત છે. આહાહા! જન્મ-મરણ ને જન્મ-મરણના ભાવ જેમાં નથી એવા આત્મામાં... આહાહા!

હિંસાઈણિયત્તી વા સરીરગુત્તિ ત્તિ ણિહ્હિટ્ઠા... તેમની અપરિસ્પંદમૂર્તિ જ (—અકંપદશા જ) નિશ્ચયકાયગુપ્તિ છે, લ્યો. ભગવાન આત્મા નિજ જ્ઞાન ને આનંદ સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય, કંપે નહીં, અપરિસ્પંદ એટલે પુણ્ય-પાપની કંપનદશા જ્યાં નથી એવી અપરિસ્પંદમૂર્તિ જ નિશ્ચયકાયગુપ્તિ છે. એને ભગવાન (દ્વારા) શરીરની ગુપ્તિ ને કાયગુપ્તિ કહેવામાં આવે છે.

હવે, એવી રીતે શ્રી તત્ત્વાનુશાસનમાં (શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે : છેને શ્લોક માથે ૧૩૭.

ઉત્સુજ્ય કાયકર્માણિ ભાવં ચ ભવકારણમ્ ।

સ્વાત્માવસ્થાનમવ્યગ્રં કાયોત્સર્ગઃ સ ઉચ્યતે ।।

એનો અર્થ ૧૩૭ પાના ઉપર છે.

શ્લોકાર્થ : કાયક્રિયાઓને... જડની ક્રિયા એ નિમિત્તથી વાત લીધી. ઓલા નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે એટલે કાયક્રિયા નૈમિત્તિક ને વિકાર નિમિત્ત, એમ. કાયક્રિયાઓને તથા ભવના કારણભૂત (વિકારી) ભાવને... દેખો! ભવનું કારણ, પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો રાગ એ તો ભવનું કારણ છે. આહાહા! ભગવાન પરમાત્માની ભક્તિનો ભાવ એ શુભભાવ, ભવનું કારણ છે. આહાહા! બાપુ! આ તો વીતરાગ માર્ગ છે. વીતરાગમાર્ગમાં, રાગ એ વીતરાગમાર્ગમાં હોઈ શકે નહીં. માર્ગમાં હોય એને જાણવાલાયક આવે, પણ આદરણીય છે એમ નથી. હોય ખરો. આહાહા!

બે વાત કીધી. કાયક્રિયાઓને અને ભવના કારણભૂત... પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ જે રાગ શુભ-અશુભ એ ભવનું કારણ છે. ઓલી જડની કાયક્રિયા નિમિત્ત છે, એ કાંઈ ભવનું કારણ નથી, કારણ તો આ છે. આહાહા! છોડીને... એ વિકારીભાવને. ચાહે તો ભગવાનની ભક્તિનો વિકલ્પ હો કે દયા-દાનનો હો, વ્રતનો હો—એ બધોય રાગ છે. એ રાગ ભવનું કારણ છે. ઓલા રાક્યું પાડે છે કે લ્યે, સમક્રિતીના પુણ્ય ભવનું કારણ? હવે સાંભળને ભઈ! એ રાગ છે. આહાહા! ભારે માર્ગ બાપા! વાત એવી સાંભળવી પણ મુશ્કેલ થઈ ગઈ અત્યારે. ઢસરડા રહી ગયા બહારમાં. સર્પ ગયા ને ઢસરડા (લિસોટા) રહ્યા. કહે છે ને? આહા!

કહે છે, એ કાયક્રિયાઓ છે એનું લક્ષ છોડી દે અને તેના કારણરૂપ—ભવના કારણરૂપ એવા વિકારીભાવ એને છોડી દે એટલે કે એનું લક્ષ છોડી દઈને અવ્યગ્રપણે નિજ આત્મામાં સ્થિત રહેવું... આનંદપણે. ઓલી વ્યગ્રતા હતી પુણ્ય-પાપમાં. શુભ-અશુભભાવ છે એ તો વ્યગ્રતા છે, અસ્થિરતા છે, કંપન છે, દોષ છે. અવ્યગ્રપણે નિજ આત્મામાં, પાછું એમ. ભગવાનના આત્મામાં નહીં, એ તો પર છે. આહાહા! નિજ આત્મામાં સ્થિત રહેવું... ભગવાન

આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ, સ્વભાવનો સાગર એવો નિજ આત્મામાં સ્થિર રહેવું અંદરમાં, તે કાયોત્સર્ગ કહેવાય છે. આહાહા! એનું નામ ધર્મ કહો, એનું નામ કાયોત્સર્ગ કહો, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર કહો. કહો છે કે નહીં અંદર સામે? પાઠ છે સામે. પાઠનો તો અહીં અર્થ થાય છે. વાણિયા મેળવે કે નહીં આ દિવાળીના નામા? ચોપડામાં નથી મેળવતા? ... આવે ત્યારે મેળવે કે નહીં? તારામાં શું કેટલું લેણું છે? જો! મારે આમાં નીકળે છે. આમાં ૨૭૮૩૫ નીકળે, તારે કેટલું નીકળે છે? અહીં તો ૩૦૦૦ નીકળે છે. એટલો બધો ફેર ક્યાં? મેળવો. કોઈ રકમ બાકી રહી ગઈ હશે. ન્યાં માળા મેળવે વાણિયા. અહીં મેળવવામાં વખત ન હોય એને. ધૂળમાંય લાભ નથી ત્યાં. આહાહા! ભગવાન આત્મા...

‘લાભ સવાયા’ લખે છેને વાણિયા? બારણે લખે ‘લક્ષ લાભ.’ લક્ષ લાભ એ તો આત્માનું લક્ષ કર તો લાભ થાય, એમ છે અર્થ એનો. ધૂળમાંય આવે નહીં. આહાહા! એક ફેરી કહ્યું હતુંને મેં? ઓલા સાથે ચોપડા લખ્યા હતા પાલેજ. ચોપડામાં નામું લખેને? લોટિયા વોરા. ગૃહસ્થ છે વડોદરાના. નામા સાથે લખેલા. હું મુંબઈ ગયો હતો માલ લેવા. આ તો ૬૪-૬૫ની વાત છે. અને અહીં લોટીયો વોરા સામે ૫૦ હજારની થાપણવાળો. બળી ગયું, લખીને બધાને આપે એનું બળી ગયું. મળ્યા શેઠ રસ્તામાં મુંબઈ. કેમ છે શેઠ? કે બળી ગયું બધું. નામા તો લખ્યા હતા સાથે. ચોપડા લખીને ન્યાં.... ફોડે શું કહેવાય? ફટકડા. ફટકડા ફોડે. ઓલા શેઠીયાની દુકાને જાય બધા લખવા સાથે. સાથે નામા લખ્યા હતાને, કીધું. .... નવરંગભાઈના ભાઈ હતા. પચાસ હજારનું કાપડ રાખતા. બાયડીઓ માંડ માંડ નીકળી. અગ્નિ એવી લાગી રાતે. બહાર નીકળ્યા ઓલામાંથી, શું કહેવાય? મેડીના બારણામાંથી. બહાર નીકળી ..... નીચે હળહળ.... એલા! પણ નામા લખ્યા હતાને? એ શું કરતું હતું ન્યાં? પાપના ઉદય આવે તો નામાય બધા પડ્યા રહે. સળગી ગયું. આહાહા! પચાસ હજાર ગયા. હાય.. હાય.. ભિખારી થઈ ગયા.

એ વખતની વાત છે આ તો ૬૪-૬૫-૬૬ની. એ વખતના પચાસ હજાર એટલે? અત્યારે તો તમારે રૂપિયા ગણતરીમાં ક્યાં આવે છે? અત્યારના વીસ લાખ પહેલાના એક લાખ. એટલો બધો ભાવ ફેરી ગયો છે ને. બધો ફેરી ગયો. માણસનો ફેરી ગયો, દાણાનો ફેરી ગયો, ઘીનો ફેરી ગયો, પાણીનો ફેરી ગયો—બધાનો ફેરી ગયો. આહા! નામા લખ્યાં તમારી સાથે એમાં શું થયું? કીધું. આહાહા! આહીં તો કહે છે, એ તો પૂર્વના પુણ્ય-પાપ પ્રમાણે બહારની ક્રિયાઓ થાય. ન્યાં કાંઈ તારી જાળવી રહે નહીં. આ જાળવ્યું રહે એવું છે, કહે છે. **આત્મામાં સ્થિત રહેવું...** નિજ ભગવાન વસ્તુ છે—પદાર્થ છે, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા પોતે છે. સત્-શાશ્વત, જ્ઞાન ને આનંદ છે એમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પને છોડીને સ્થિત રહેવું, એનું નામ ભગવાન કાયોત્સર્ગ ને શરીરગુપ્તિ ને ધર્મ કહે છે. આહાહા!

વળી (આ ૭૦મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :—
પોતાનો શ્લોક કહે છે પદ્મપ્રભમલધારિદેવ.

અપરિસ્પન્દરૂપસ્ય પરિસ્પન્દાત્મિકા તનુઃ ।

વ્યવહારદ્ભવેન્મેડતસ્ત્યજામિ વિકૃતિં તનોઃ ॥૧૫॥

શ્લોકાર્થ : અપરિસ્પંદાત્મક એવા મને... પોતે કહે છે, અપરિસ્પંદ એટલે કે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પમાં ન આવું એવી હું ચીજ છું. ચૈતન્યબિંબ ધ્રુવસ્વરૂપ ભગવાન અપરિસ્પંદાત્મક સ્થિરબિંબ છે આત્મા. સમજાણું? ક્યાં ગયા? ચેતનજી નથી? ન્યાં, ઠીક. પાછળથી આવ્યા હશે. અપરિસ્પંદાત્મક એવા મને... હું તો પુણ્ય-પાપના રાગથી ભિન્ન (છું). પુણ્ય-પાપની ક્રિયા આદિ બધું એ પરિસ્પંદ છે—કંપન છે બધું. મારું નિજસ્વરૂપ અપરિસ્પંદક છે (એટલે કે) કંપન નથી, અસ્થિરતા નથી, પુણ્ય-પાપનો વિકલ્પ નથી. સ્થિરબિંબ શાંત આનંદકંદ છું. આહાહા! એવા મને પરિસ્પંદાત્મક શરીર વ્યવહારથી છે... આવું આ પુણ્ય-પાપ ને શરીર એ તો વ્યવહારથી મારા છે, નિશ્ચયથી મારામાં છે નહીં. પર્યાયમાં નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધે વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. બાકી તો વ્યવહારથી એટલે ‘છે નહીં’ એને કહેવું. અહીં છે આ? કે ના. વ્યવહારથી કહેવાય છે.... આહાહા! તારું (ચૈતન્ય) શરીર તો અપરિસ્પંદ છે ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. નિત્યાનંદ અવિનાશી આદિ-અંત વિનાનું તારું તત્ત્વ. એવા મને પરિસ્પંદક વિકાર ને શરીર એ મારા વ્યવહારથી કહેવામાં આવ્યા છે. પરમાર્થે મારામાં છે નહીં. આહાહા! ભારે ભાઈ આવી ચીજ આ.

તેથી હું શરીરની વિકૃતિને તજું છું. પરિસ્પંદાત્મક છે એ વ્યવહાર છે, માટે તે વ્યવહારને હું છોડું છું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! ભગવાન (આત્મા) મારી ચીજ તો આનંદનું ધામ સ્થિરબિંબ છે, એમાં રહીને પરિસ્પંદાત્મક વિકાર ને શરીર વ્યવહારથી (મારા) કહેવામાં આવે તેને છોડું છું. એ શરીરની વિકૃતિને તજું છું. એ પુણ્ય-પાપનો ભાવ બધો એ શરીરની વિકૃતિ છે, આત્માનો એ ભાવ છે નહીં. લ્યો, એ ગુપ્તિની વ્યાખ્યા કરી. હવે ભગવાનની વ્યાખ્યા કરે છે. અરિહંત ભગવાન ‘ણમો અરિહંતાણં..’ એ અરિહંત કેવા હોય એને ઓળખાવે છે. વ્યવહાર છેને આ? પરદ્રવ્ય છે ને? પાંચેય પરમેષ્ટી પર છે. એ આત્માને માટે પર છે એટલે વ્યવહાર છે. પરમેષ્ટી ઉપર લક્ષ જતાં રાગ જ થાય. તેથી અહીં વ્યવહારમાં એનો અધિકાર નાખ્યો. સમજાણું કાંઈ? પરદ્રવ્ય છે ને? નિજ ભગવાન સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય કરતાં, એના અવલંબે જતાં એને ધર્મ થાય. પરને આશ્રયે જતાં ધર્મ ન થાય, શુભભાવ, પુણ્ય થાય.

શ્રોતા : લોકો જાય છે કેમ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જાય, ન જાય એની ક્યાં વાત છે આહીં? વસ્તુ આ છે. રાગ છે તે ગયા વિના રહે જ નહીં. અહીં તો વસ્તુની સ્થિતિ શું છે એ કહે છે. ઓલા ન્યાં જઈને ધર્મ માની લે છે ને? ધર્મ કરી આવ્યા. ઉપર જઈને, નીચેથી ઉપર જઈને ઉતરીએ. ધર્મ નથી. પાંચ

પરમેષ્ઠીનો આશ્રય લઈને રાગ જ થાય એમ કહે છે. પરદ્રવ્ય છે ને? એ ક્યાં સ્વદ્રવ્ય છે આ? આહાહા! ન્યાં જઈને કહે, શિવપદ અમને દેજો રે મહારાજ. ભગવાન કહે, શિવપદ તારું તારામાં છે. મારું સામું જોઈને નહીં મળે. આહાહા! ભારે કામ આકરું. દુનિયાથી તો.... ૭૧ ગાથા છે.

ઘણઘાઈકમ્મરહિયા કેવલળાણાઈપરમગુણસહિયા ।

ચોત્તિસઅદિસયજુત્તા અરિહંતા ઈરિસા હોંતિ ।।૭૧।।

અરિહંત ભગવાન આવા હોય. એ અરિહંત ભગવાન કેવા હોય એની ખબર ન મળે. અરિહંત ભગવાન છે.. અરિહંત ભગવાન છે.. આહાહા! નીચે એનું હરિગીત છે નીચે.

ઘનઘાતિકર્મ વિહીન ને ચોત્રીસ અતિશય યુક્ત છે,

કૈવલ્યજ્ઞાનાદિક પરમગુણ યુક્ત શ્રી અર્હત છે. ૭૧.

ટીકા એની છે ને. ટીકા : આ, ભગવાન અર્હત પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું કથન છે. છે ટીકા? આ ભગવાન અર્હત.. 'ણમો અરિહંતાણં.' એ અરિહંત કેવા હોય એની ઓળખાણ આપે છે. ઓલીકોર. (ભગવંત અર્હતો કેવા હોય છે?) ૧૩૮ પાને. (૧) જેઓ આત્મગુણોના ઘાતક ઘાતિકર્મો છે અને જેઓ ઘન એટલે ઘાટાં છે—એવા જે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, અંતરાય ને મોહનીય કર્મો તેમનાથી રહિત વર્ણવવામાં આવેલા... છે. અરિહંત ભગવાને તો ચાર ઘાતિકર્મોના નાશ કરેલા છે. સમજાય છે કાંઈ? ભગવાન મહાવીર આદિ જ્યારે બિરાજતા અરિહંત પદે, ત્યારે એમને ચાર ઘાતિકર્મનો નાશ થયેલો. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય ને અંતરાય.

અત્યારે તો (મહાવીર) ભગવાન સિદ્ધ છે. ૨૪ તીર્થકરો તો અત્યારે તો સિદ્ધ છે, એ તો અશરીરી છે, અત્યારે અરિહંત નથી. અત્યારે અરિહંત સીમંધર ભગવાન છે મહાવિદેહમાં. ૨૪ તીર્થકરો તો અત્યારે 'ણમો સિદ્ધાણં'માં ભળી ગયા. એ તો સિદ્ધ થઈ ગયા. અરિહંત તો જ્યારે હતા ત્યારે અહીં હતા. અત્યારે તો અરિહંત મહાવિદેહમાં બિરાજે છે, વીસ વિહરમાન તીર્થકર, સીમંધર ભગવાન (આદિ) વિદ્યમાન તીર્થકરો એ અરિહંતપદે છે અત્યારે. ૨૪ તીર્થકરો અત્યારે સિદ્ધપદે છે. એ કહે છે, આત્મગુણોના ઘાતક... ઘાતક એટલે નિમિત્ત ઘાતક. ઘાતિકર્મો જેઓ ઘન એટલે ઘાટાં છે—એવા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, અંતરાય, મોહનીયકર્મ તેમનાથી રહિત કહેવામાં આવ્યા છે. ભગવાન અરિહંત તો ચાર કર્મથી રહિત થઈ ગયા છે.

(૨) જે પૂર્વે વાવેલાં ચાર ઘાતિકર્મોના નાશથી પ્રાપ્ત થાય છે એવાં, ત્રણ લોકને પ્રક્ષોભના હેતુભૂત... આનંદનું કારણ છે એમ કહે છે. ભગવાન અરિહંતને જ્યારે કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારે ત્રણ લોકમાં જરી શાન્તા થાય. ભગવાન જન્મે, કેવળજ્ઞાન પામે ત્યારે ત્રણ લોકમાં નારકીને પણ જરીક શાન્તા થાય. ત્રણ લોકને પ્રક્ષોભના હેતુભૂત નિમિત્ત... જુઓ! નિમિત્તભૂત

કીધુંને હેતુભૂત. સકળવિમળ કેવળજ્ઞાન... પરમાત્માને એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જાણે એવું કેવળજ્ઞાન હોય છે. આહાહા!

એક સેકંડના અસંખ્ય ભાગમાં... 'ક' બોલે એમાં અસંખ્ય સમય જાય. એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને ભગવાન જાણે. ગત અનંત કાળની અનંતી પર્યાય, વર્તમાન ને ભવિષ્ય બધી પર્યાયો સહિત દ્રવ્યને એક સમયમાં જાણે ભગવાન. સંયોગ થાય ને થશે, બધું ભગવાન જાણે. ભગવાનના જ્ઞાનથી કાંઈ અજાણ્યું નથી. આહાહા! આવું જ્ઞાન હોય છે જગતમાં, એ સત્તાનો હજી સ્વીકાર પણ કરવો (કઠણ). સમજીને હોં. અરિહંત ભગવાન એને કેવળજ્ઞાન હોય છે. એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જાણે. જેને કેવળજ્ઞાન થતાં જગતના ત્રણ લોકમાં જરીક ક્ષોભ થઈ જાય. ક્ષોભ એટલે સુખ. ખળભળાટ થયું કે ઓહો! કોઈ પરમાત્મા કેવળજ્ઞાન પામ્યા. એવો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે.

સકળવિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન હોય છે ભગવાનને. આહાહા! કેવળદર્શન હોય છે. કેવળ વીર્ય. શક્તિ એટલે વીર્ય. ભગવાનને અનંત વીર્ય પ્રગટ્યું હોય છે. ને કેવળસુખ સહિત... એકલા આનંદ સહિત છે ભગવાન. ભગવાનને ત્યાં કોઈ પૈસા નથી, મકાન નથી, બાયડી નથી, ખાવું નથી, આહાર-પાણી નથી, ખુરશી-ટેબલો નથી. આ બધા બેસે છેને પાર્ટીમાં? ખાવા બેસે, ઊઠે. લૂગડું લટકતું હોય ખોળામાં. એ લૂગડું ત્યાં નથી. છે અનંત સુખ. બહારમાં ક્યાં ધૂળમાં સુખ હતું? બહારના લક્ષમાં જાય એટલો તો આકુળતા ને રાગ છે. ભગવાન તો અંતર આનંદની દશા શક્તિરૂપ છે એને પ્રગટ કરી છે. આહાહા! સુખી તો ભગવાન કેવળી છે. પૈસાવાળા ને આ બાદશાહ ને શેઠિયાઓ સુખી નથી એમ કહે છે. સુખી... પૂર્ણ આનંદ જેને પ્રગટ્યો છે. આહાહા!

અરે! એવા અસ્તિત્વની સત્તાનો સ્વીકાર કરવા જાય ત્યારે, એ મહાસત્તા આવડી છે એક સમયની કેવળજ્ઞાન આદિ (એવી) એની દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ જાય ત્યારે એનો સ્વીકાર થાય. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! કેવળસુખ સહિત છે ભગવાન. આહાહા! એમ કહીને (એમ કહે છે કે) એને આહારપાણીનું દુઃખ નથી હવે કે આહાર-પાણી લેવા છે. અરિહંતની વાત છે ને? શરીરસહિત છે એની. અરિહંતની વાત છે ને. શરીર છે, છતાં આહાર-પાણીનું દુઃખ નથી. આહાર-પાણી એને હોતાં નથી. અનંત આનંદ છે એને અંદરમાં. એ સહિત છે. મુખ્ય ચાર શક્તિથી સહિત છે. અનંતા ગુણનું પરિણમન છે, પણ આ ચાર મુખ્ય છે એમ કહે છે.

તથા (૩) સ્વેદરહિત છે. ભગવાનને પસીનો ન હોય. અરિહંત ભગવાનને પસીનો ન હોય. સ્વેદ એટલે પસીનો. મળરહિત છે. એને દિશા-જંગલ, પેશાબ ન હોય. ખાવાનો આહાર જ નથીને એને. ઇત્યાદિ ચોત્રીસ અતિશયગુણોના રહેઠાણરૂપ... આ વ્યવહાર નાખ્યો. ઓલો નિશ્ચય ગુણ. પુણ્યપ્રકૃતિમાં આવો ભાવ એમને હોય જ. ચોત્રીસ અતિશય ગુણોના રહેઠાણરૂપ આવા

ભગવંત અરિહંત હોય છે. વાસ્તવિક અરિહંતનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયથી જાણે તો આત્મા સાથે મેળવવાનો પ્રસંગ આવે. એની ક્યાં ગતાગમ છે અત્યારે? ભગવાન છે, ભગવાન છે. બસ થઈ રહ્યું. ચોત્રીસ અતિશયગુણોના રહેઠાણરૂપ—આવા ભગવાન અહીંતો હોય છે. આવા અરિહંત ભગવાન હોય છે. સાધારણ પ્રાણી પોતાને અરિહંત મનાવે, આહાર હોય, પાણી હોય, રોગ હોય શરીરમાં અને અરિહંત છે—એમ નથી, એમ બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ?

હવે ૭૧મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ પાંચ શ્લોકો કહે છે : પાંચ શ્લોક. ઓહોહો!

જયતિ વિદિતગાત્રઃ સ્મેરનીરેજનેત્રઃ

સુકૃતનિલયગોત્રઃ પંડિતામ્મોજમિત્રઃ।

મુનિજનવનચૈત્રઃ કર્મવાહિન્યમિત્રઃ

સકલહિતચરિત્રઃ શ્રીસુસીમાસુપુત્રઃ।।૧૬।।

બધા ‘ત્ર’ એકેક પદે. પદ્મપ્રભુ ભગવાનને સંભાર્યા છે. પોતે પદ્મપ્રભમલધારિદેવ છે ને? ટીકા કરનાર પદ્મપ્રભમલધારિ મુનિ છે એટલે એ પદ્મપ્રભુને સંભાર્યા છે. ટીકા કરનાર પદ્મપ્રભમલધારિ મુનિ સંત દિગંબર વનવાસી હતા. આચાર્ય નહોતા, મુનિ હતા. પોતાના નામના ભગવાન જે પદ્મપ્રભુ છે એને યાદ કરીને... કેવા હતા ભગવાન? અરિહંત પદે હતા ત્યારે. અત્યારે તો સિદ્ધ થઈ ગયા. ૨૪ તીર્થંકર અત્યારે તો સિદ્ધ થઈ ગયા. અત્યારે શરીર નથી. આઠ કર્મનો નાશ કરીને સિદ્ધ થઈ ગયા. આ તો હતા ત્યારની વાત છે.

શ્લોકાર્થ : પ્રખ્યાત (અર્થાત્ પરમૌદારિક) જેમનું શરીર છે... પરમૌદારિક જેનું શરીર છે. ભગવાન અરિહંત થાય, કેવળજ્ઞાન થાય, એનું શરીર સ્ફટિક જેવું પરમ ઔદારિક થઈ જાય, રજકણો. એને રોગ ન હોય, આહાર ન હોય, પાણી ન હોય. એવું શરીર જ સ્ફટિક જેવું થઈ જાય. આહાહા! જેમાં નજર નાખે, ભામંડળ આદિ હોયને જોડે, સાત ભવનું જ્ઞાન થઈ જાય. ભવ હોય એને. ન હોય એને ભૂતનું ૩ ને વર્તમાનનું (એમ ચાર ભવ). એવું પરમૌદારિક શરીર હોય ભગવાનને. અરિહંતને આવું શરીર હોય. આ તો પદ્મપ્રભુનું નામ નાખ્યું, (બાકી) બધા અરિહંતોને હોય છે.

પ્રકૃત્વિત કમળ જેવાં જેમનાં નેત્ર છે... આહા! પુણ્યવંત હોય છે તીર્થંકર તે આમ પ્રકૃત્વિત કમળ ફાટેલું હોયને એમ લાંબી આમ તેજ હોય આંખમાં. એવી આંખ હોય. સાધારણ પ્રાણી કરતાં તીર્થંકરના પુણ્ય તો સર્વોત્કૃષ્ટ છેને, તેથી એને આંખ્યું પણ પ્રકૃત્વિત કમળ જેવું જેના નેત્ર છે, ખીલેલું કમળ હોય એવી જેની આંખ્યું છે. આંખ્યુંથી જોવું નથી એને કાંઈ હોં. આ તો શરીર આવું હોય તે બતાવે છે. એ તો કેવળજ્ઞાની છે. કેવળજ્ઞાનથી જોવે ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને. આહાહા!

પુણ્યનું રહેઠાણ છે (અર્થાત્ તીર્થંકરપદ) જેમનું ગોત્ર છે... તીર્થંકરપદ છે ને? પુણ્યનું રહેઠાણ... સર્વોત્કૃષ્ટ પુણ્યના ફળ છે એની સાથે. એ આ પુણ્યફલા અરિહંતા. પંડિતરૂપી કમળોને (વિકસાવવા માટે) જેઓ સૂર્ય છે... કેવા છે તીર્થંકર ભગવાન અરિહંત પરમાત્મા? પંડિત જે ડાઘા ને સમજી જીવો હોય, એવા કમળોને વિકસવા માટે સૂર્ય છે. મૂઢને શું કરે? કહે છે. જેને સમજવાની યોગ્યતા ને પાત્રતા છે એવા પંડિતોને... પંડિતરૂપી કમળને વિકસાવવા માટે જે સૂર્ય છે પરમાત્મા. કહો, સમજાણું કાંઈ? જેમ સવારના કમળ ખીલે છે ને? સૂર્યનું નિમિત્ત ને કમળ ખીલે. એ કમળ ખીલેને? કંઈ લાકડાં ખીલે? એમ પાત્ર જીવ જે હોય.. આહાહા! એવા પંડિતોને.. પંડિતરૂપી કમળોને પ્રગટ થવામાં એ સૂર્ય સમાન છે.

મુનિજનરૂપી વનને જેઓ ચૈત્ર છે (અર્થાત્ મુનિજનરૂપી વનને ખિલવવામાં જેઓ વસંતઋતુ સમાન છે)... વસંતઋતુ.. વસંતઋતુ હોય છે ને? ચૈત્ર મહિનામાં ખીલી જાય છે આમ બધા ફૂલ. પાંચ વર્ણના ફૂલ ખીલી જાય છે. ભગવાનના કાળે એવા જીવો ખીલી ઉઠે છે. મુનિજનરૂપી વનને ખિલવવામાં... સંતો લાખો મુનિઓ હોય છે એના ખીલવામાં ભગવાન વસંતઋતુ સમાન છે. આહાહા! કર્મની સેનાના જેઓ શત્રુ છે... એટલે કે એને મારી નાખ્યા છે. ચાર (અઘાતિ) બાકી મડદા રહ્યા. ઘાતિને બાળ્યા છે અને અઘાતિ ચાર ભગવાનને રહી ગયા ચાર કર્મ. વેદનીય, આયુષ્ય, નામ ને ગોત્ર. સિદ્ધ ભગવાન આઠ કર્મ રહિત છે. અરિહંતને ચાર ગયા ને ચાર બાકી છે.

અને સર્વને હિતરૂપ જેમનું ચરિત્ર છે... આહાહા! ચરિત્ર-ચારિત્ર જ એનું એવું છે કહે છે. ચરિત્ર એમ શબ્દ છે ને? ચરિત્ર સકલહિતચરિત્ર: એમનું બધું વર્તન જ આખું સર્વ જીવને હિતકારી છે. તે શ્રી સુસીમા માતાના સુપુત્ર... સુસીમા માતાના સુપુત્ર (શ્રી પદ્મપ્રભ તીર્થંકર) જયવંત છે. કહો, અત્યારે પદ્મપ્રભપ્રભુ મોક્ષમાં પધાર્યા છે, પણ પૂર્વમાં અરિહંતપદે હતા એને યાદ કર્યા છે. જયવંત વર્તો. આહાહા! એમનો કહેલો ભાવ અમારામાં વર્તે છે, જયવંત છે, ભગવાન પણ જયવંત વર્તે છે. એમ કહી મંગળીક કર્યું.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઠ વદ ૩, રવિવાર, તા. ૧૧-૭-૧૯૭૧
શ્લોક - ૯૭-૯૯, પ્રવચન નં. ૬૪

નિયમસાર, વ્યવહાર ચારિત્ર અધિકાર. એમાં અરિહંત ભગવાનનો અધિકાર છે. અરિહંત એ પણ પર છેને માટે વ્યવહારમાં નાખ્યા. વ્યવહારચારિત્રનો અધિકાર છે. પંચ પરમેષ્ઠી પણ પરદ્રવ્ય છે માટે વ્યવહારમાં નાખ્યા.

શ્રોતા : ...તો શુદ્ધ છે ને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : શુદ્ધ છે, પણ પર છે ને?

શ્રોતા : શેનાથી?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : છે ભલે શુદ્ધ, પણ એ પર છેને આનાથી તો. એમાં લક્ષ કરવાથી તો રાગ થાય છે. એનો આશ્રય કરવાથી કાંઈ ધર્મ થતો નથી. વ્યવહાર પરાશ્રિત છે, નિશ્ચય સ્વાશ્રિત છે. એટલે વ્યવહારચારિત્રમાં એ અધિકાર નાખ્યો. ૯૬, આપણે ૯૬ શ્લોક થઈ ગયો છે. ૯૭.

સ્મરકરિમૃગરાજઃ પુણ્યકંજાહિરાજઃ

સકલગુણસમાજઃ સર્વકલ્યાવનીજઃ।

સ જયતિ જિનરાજઃ પ્રાસ્તદુઃકર્મબીજઃ

પદનુતસુરરાજસ્ત્યક્તસંસારભૂજઃ।।૧૭।।

ભૂજઃ.. ભૂજઃ એટલે શું થયું પાછું? ..... એ તો એના બધા નામ આપ્યા. ભૂ-પૃથ્વીમાં જન્મ્યો. આહાહા! પોતે પદ્મપ્રભમલધારિદેવ ટીકાકાર છે, તેથી ૨૪ તીર્થંકરમાં પદ્મપ્રભુને યાદ કર્યા છે. ટીકાકાર પદ્મપ્રભુ છેને એટલે ચોવીસ તીર્થંકરમાં પદ્મપ્રભ પોતાના નામે છે એને યાદ કરીને સ્તુતિ કરી છે. સમજાણું? શું કહ્યું? કહે છે, પદ્મપ્રભુ ભગવાન એવા છે એનો અર્થ કે હું આત્મા એવો છું.

શ્લોકાર્થ : જેઓ કામદેવરૂપી હાથીને (મારવા) માટે સિંહ છે... સ્મર.. સ્મર છે ને? સ્મર એટલે કામદેવ. ઇચ્છા-પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષય તરફના વલાણની વૃત્તિ એવો કામ... કરિ એટલે હાથી. મૃગરાજઃ એટલે સિંહ. સ્મરકરિમૃગરાજઃ.. કેવા છે પ્રભુ? કામદેવરૂપી હાથીને મારવા માટે સિંહ છે. ઓલા કહે છે કે મારવું એમ ન બોલવું.—એમ કહે છે. શબ્દોને શું વાંધો છે? ‘ણમો અરિહંતાણં’ ચર્યા આવી છેને મોટી. અરિ-દુશ્મન... ભગવાનને વળી દુશ્મન કેવા? દુશ્મનને મારવું એ જૈનને ન શોભે. એ શબ્દો લખવા પણ ન શોભે. આવા ને આવા ચોંટ્યા છે. શબ્દોની સાથે શું છે? કામદેવરૂપી હાથી-કરિ... અતિન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા...

અતીન્દ્રિય આનંદના આશ્રયે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોની વૃત્તિઓ જે વિકલ્પ એને જેણે હણી નાખ્યા એવા એ સિંહ છે. ભગવાન આત્મા પણ એવો જ છે. એમ પોતે પાતાનું નામ રાખીને કીધું છે ને.

પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષય તરફની વૃત્તિઓ, એનો વ્યય કરવા માટે... અહીં તો ઉપદેશના વાક્યો છે ને? ખરેખર તો વ્યય કરતો નથી, સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય છે એટલે વિકાર ઉત્પન્ન થતો નથી એને ‘વ્યય-નાશ કરે’ એમ કહેવામાં આવે છે. શું થાય પણ? ભાષાથી વાતું કરવી ને વસ્તુ ભાષાતીત. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? કહે છે, કામદેવરૂપી હાથીને માટે સિંહ... એમ ભગવાન આત્મા પણ અણિન્દ્રિય, આત્મા અણિન્દ્રિયસ્વરૂપ છે, એના આશ્રયે ઇન્દ્રિયની વૃત્તિઓ નાશ થાય છે એવો આત્મા છે. એવા પદ્મપ્રભુ ભગવાન છે અને એવો જ આ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ?

જેઓ પુણ્યરૂપી કમળને (વિકસાવવા) માટે ભાનુ છે... પુણ્યકંજ છે ને? કંજ-પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું કમળ. કેવા છે પરમાત્મા? પુણ્યરૂપી કમળને માટે ભાનુ છે. પહેલો ગુણ લીધો ને બીજું પુણ્ય લીધું. બહારની ઋદ્ધિ બતાવી. પુણ્યરૂપી કમળને વિકસવા માટે સૂર્ય છે. એમ આત્મા પણ, એનો આશ્રય લેતાં ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ તો નાશ થાય, પણ એના આશ્રયમાં કમી રહી જાય તો એને પુણ્યપણે એવો વિકલ્પ થાય કે જે તીર્થંકરપણાને પણ પ્રાપ્ત થાય એવો એ આત્મા છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

જેઓ સર્વ ગુણોના સમાજ (-સમુદાય) છે, લ્યો. સકલગુણસમાજ: ત્રીજું પદ છે. ૯૭ શ્લોક. ભગવાન સકલ ગુણોનો સમાજ છે. લ્યો, સમાજ. એમ ભગવાન આત્મા અનંત ગુણોનો સમાજ છે. પોતે જ સમાજ છે અનંત ગુણોનો પ્રગટ્યો, એને અહીંયા આત્મા કહીએ છીએ. એમ પરમાત્માને પ્રગટરૂપ છે. સર્વ ગુણની પર્યાય પ્રગટ સમાજ છે, સમુદાય છે, લ્યો. સર્વકલ્પાવનીજ:... જેઓ સર્વ કલ્પિત (-ચિંતિત) દેનાર કલ્પવૃક્ષ છે... કલ્પાવનીજ:.. ‘અવનીજ’ શબ્દ છે એ કલ્પવૃક્ષ. અવનીજ-પૃથ્વીનું ઉત્પન્ન થયેલું. અવનીજ... અવની એટલે પૃથ્વી અને ‘જ’ એટલે ઉત્પન્ન થયેલું. કલ્પવૃક્ષ. સર્વકલ્પાવનીજ:.. ભગવાન ત્રિલોકનાથ સર્વ ચિંતિત દેનાર કલ્પવૃક્ષ છે. એમ આ આત્મા પણ અનંત જ્ઞાન, આનંદ સંપન્ન છે, એ સર્વ કલ્પિત એટલે એકાગ્ર થાય તો એમાં સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય એવો આ આત્મા છે. બાબુભાઈ! આવો આત્મા છે એમ સાંભળ્યો નથી. બહારમાં માંડી છે બધી ભક્તિ ને પૂજા ને વ્રત ને જપ.

હતાને અહીંયા અગાસમાં? એક વખતે કહ્યું હતું, એક વ્રત-નિયમ કરવા એ તમારો અધિકાર છે. એમ કહ્યું. પણ એ બધું કર્મનું કાર્ય છે. કર્મસ્વરૂપ છે, આત્મસ્વરૂપ નથી એમ કહ્યું હતું. અગાસ.. અગાસ.. આમ તો કહ્યું, ભઈ, વ્રત ને નિયમ એ તો બધો વિકલ્પ છે અને એ

વિકલ્પ તો કર્મનું ક્ષય કરતો (નથી). કર્તવ્ય, જીવનું એ સ્વરૂપ છે જ નહીં. અહીં કલ્પવૃક્ષ એટલે પોતાના આનંદ આદિની પરિણતિને પ્રગટ કરે એવો આત્મા છે, એવો કલ્પવૃક્ષ છે.

જેમણે સ જયતિ જિનરાજ:.... જેમણે દુષ્ટ કર્મના બીજને નષ્ટ કર્યું છે... એ તો પાછળનું પદ લીધું. પ્રાસ્તદુ:કર્મબીજ:... પ્રાસ્તદુ:કર્મબીજ:.. જેણે કર્મના બીજને તો બાળીને નાશ કર્યું છે. આહા! જેમનાં ચરણમાં સુરેન્દ્રો નમે છે... પદનુતસુર, એમ. પદનુત... જેમના ચરણકમળમાં નુત નામ નમે છે સુરરાજ-દેવોના ઇન્દ્રો પણ જેના ચરણકમળમાં નમે છે. એવા પદ્મપ્રભુ ભગવાન એને... અહીં અરિહંતપદની વ્યાખ્યા છે ને? એટલે એમાં એને સ્મરણ કર્યા છે. એવું સ્વરૂપ જ મારું છે એમ પણ ભેગું યાદ કર્યું છે.

અને જેમણે સંસારરૂપી વૃક્ષનો ત્યાગ કર્યો છે, લ્યો. સ્ત્યક્તસંસારમૂજ:... ચોથું પદ છે ને? સ્ત્યક્તસંસારમૂજ:... ભૂ-પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થયેલું ઝાડ. એ સંસારરૂપી ઝાડ એનો જેણે નાશ કર્યો છે. ભગવાન આત્માનો સંસારનો નાશ કરવાવાળો જ સ્વભાવ છે. સંસારને ઉત્પન્ન કરે એવો એનો સ્વભાવ નથી. નાશ કરવાનો સ્વભાવ છે એ પણ વ્યવહાર છે. પરમાર્થે આત્મા રાગના નાશનો કર્તા પણ નથી. સંસાર વિકાર છે એનો નાશકર્તા કહેવો એ પણ પરમાર્થ નથી. આત્માનો આનંદસ્વભાવ એની અંતરમાં એકાકાર થતાં સંસાર નામ રાગની ઉત્પત્તિ ન થાય, એને સંસારનો નાશ કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! શબ્દના અર્થ પ્રમાણે કઈ નયનું કથન છે એ ન સમજાય તો ગરબડ કરે.

સિદ્ધાંતમાં-ધવલમાં તો એમ કહ્યું કે કોઈપણ સૂત્ર, કોઈપણ અર્થ નયવાક્ય વિના હોઈ શકે નહીં. નય વિના હોઈ શકે નહીં. કોઈપણ શાસ્ત્રનો મૂળ શબ્દ કે એનો અર્થ નયવાક્ય છે. વ્યવહારનયવાક્ય છે કે નિશ્ચયનયવાક્ય છે એને જાણવું જોઈએ. જાણ્યા વિના અર્થ કરે તો એ અર્થમાં અનર્થ થઈ જાય. સંસારરૂપી વૃક્ષનો ત્યાગ કર્યો છે, લ્યો. ઓલામાં એમ કહ્યું કે રાગનો ત્યાગ કર્તા આત્મા પરમાર્થે નથી, નામમાત્ર છે. અહીં કહે છે, નાશ થઈ ગયો છે ને. સ્વભાવ પરિપૂર્ણ અખંડ અભેદ એનો આશ્રય લઈ એનાથી ઉત્પન્ન થયેલી મોક્ષદશા, અરિહંત પણ મોક્ષ જ છે. પ્રસિદ્ધ મોક્ષ, એમ કહેશે. પ્રસિદ્ધ જેનો મોક્ષ છે, પછી કહેશે. પ્રસિદ્ધ મોક્ષ છે એને. ભાવમોક્ષ થઈ ગયેલો છે એને. અરિહંતને ભાવમોક્ષ બધા ગુણો-પર્યાયમાં પરિણમી ગયા છે. કહે છે, સંસારરૂપી વૃક્ષનો.... તેવા તે જિનરાજ (શ્રી પદ્મપ્રભુ ભગવાન) જ્યવંત છે.

આ તો ભગવાન મોક્ષમાં પધાર્યા છે અત્યારે, પણ એમણે જાણે સમવસરણમાં બિરાજતા હોય એમ યાદ કરીને, આત્મા પણ જાણે વિદ્યમાન આખો વર્તમાન બિરાજમાન હોય એમ કરીને આત્માની સ્તુતિમાં પદ્મપ્રભુ ભગવાનની સ્તુતિ વર્તમાન તીર્થંકરપણે હોય એને વંદન કર્યું છે. અત્યારે તો મોક્ષમાં છે, સિદ્ધ છે. સુરેન્દ્રો નમે છે. ચરણમાં નમે છે ક્યાં? પાઠમાં તો એવું આવ્યું. ચરણમાં સુરેન્દ્રો નમે છે. ભગવાન સિદ્ધ થયા એને ક્યાં અત્યારે (નમે)? પણ એ

સમવસરણમાં હતા ત્યારે જેમ વિદ્યમાન છે એ તીર્થકરને યાદ કરીને, હું પણ આખું તત્ત્વ વિદ્યમાન છું. નથી એમ નહીં. જેમ તીર્થકર અત્યારે નથી એમ નહીં, સાક્ષાત્ બિરાજે છે.—એમ કરીને સ્તુતિ કરું છું. આહાહા! પ્રવીણભાઈ! એમ ભગવાન આત્મા એવો ને એવો વિદ્યમાન વર્તમાન ધ્રુવ અખંડાનંદ પ્રભુ છે એમાં હું એકાગ્ર થાઉં છું, એ મારી મોક્ષની પ્રસિદ્ધિનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! એ ૯૭.

અહીં તો પાઠ એમ છે ને? જ્યવંત વર્તે છે. સ જયતિ એમ છે ને? ત્રીજા પદનું. સ જયતિ... જ્યવંત વર્તે છે, જ્યવંત છે. ઇન્દ્રો નમે છે જેના પગને એવા જ્યવંત ભગવાન છે. એય! આહાહા! ભૂતકાળમાં જેમ ભગવાન હતા એવા જ જાણે વર્તમાનમાં છે, એમ પંચમકાળના મુનિ ... અનાદિનો એવો ને એવો છું, એવો વિદ્યમાન ભગવાન છું. એની હું સ્તુતિ એટલે એને હું નમું છું. બહારમાં આ પદ્મપ્રભુ ભગવાન અરિહંતપદે હતા તેને યાદ કરીને વિકલ્પથી વ્યવહાર... વ્યવહારચારિત્ર છે ને? એ ૯૭ (શ્લોક) થયો. ૯૮.

જિતરતિપતિચાપ:... દરેકમાં કામદેવ આવે છે, ચારેયમાં.

જિતરતિપતિચાપ: સર્વવિદ્યાપ્રદીપ:

પરિણતસુખરૂપ: પાપકીનાશરૂપ:।

શબ્દ એ નવો લાગે. અમારા જેવાને સંસ્કૃત ન આવડતું હોય. પાપકીનાશરૂપ:..... યમ જેવો. પાપને નાશ કરવા યમ.

હતભવપરિતાપ: શ્રીપદાનમ્રમૂપ:

સ જયતિ જિતકોપ: પ્રહ્લવિદ્વત્કલાપ:।।૧૮।।

શ્લોકાર્થ : કામદેવનાં બાણને જેમણે જીતી લીધાં છે... અણ્ડિન્દ્રિય આત્મા પ્રગટ કર્યો છે. જેને પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયની વૃત્તિઓ જ્યાં હણાઈ ગઈ છે. પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયો કામબાણ હોં. આહાહા! કામદેવનાં બાણને... આનંદમૂર્તિ પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદમાં જેને કામદેવના બાણ વાગતા નથી, પણ કામદેવને મારી નાખ્યો છે. આહાહા! જીતી લીધો છે. અણ્ડિન્દ્રિય ભગવાન આનંદનો નાથ એનું અવલંબન લઈને પર તરફની વૃત્તિઓનો જેણે નાશ કરી નાખ્યો છે, એ કામબાણને જેણે જીતી લીધા છે. જિતરતિપતિચાપ:... એ પહેલા પદનો અર્થ થયો. રતિપતિચાપ:... બાણ.. ચાપ એટલે બાણ ને? રતિપતિનું ચાપ, એમ. રતિપતિ એટલે કામદેવ, એનું ચાપ એટલે બાણ, એને જેણે જીત્યા છે.

જિતરતિપતિચાપ: સર્વવિદ્યાપ્રદીપ:... સર્વ વિદ્યાઓના જેઓ પ્રદીપ (-પ્રકાશક) છે... કેવળજ્ઞાન પ્રકાશ છે.... તો કહે, ભગવાન તો શ્રુતજ્ઞાન પ્રકાશ છે. એ શ્રુતજ્ઞાનમાં આખો પ્રકાશ બધો આવી જાય છે. પરમ દિ' આવ્યું હતુંને ભાઈ? એકમ.. એકમ, નહીં? ભગવાન છે એ ભાવશ્રુત પ્રકાશ છે. ભગવાન કેવળજ્ઞાન પ્રકાશતા નથી. આવો માર્ગ છે. ભાવશ્રુત પ્રકાશ છે

ભગવાન. કેમકે જેને ભાવશ્રુત થાય છે એને આ વાણી નિમિત્ત છે એટલે ભાવશ્રુતનો પ્રકાશ છે. કેવળજ્ઞાનને શું પ્રકાશે? સમજાણું કાંઈ? સર્વ વિદ્યાઓના પ્રકાશક છે. બધું એ ભાવશ્રુતની અંદર પ્રકાશતાં-ભગવાનની વાણીમાં આવતાં બધો પ્રકાશ થઈ જાય છે. ભાવશ્રુતમાં પછી કેવળજ્ઞાન કેવું એ બધું આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ કેવળજ્ઞાનને પ્રકાશે છે એમ નથી લીધું. (ભગવાન) અર્થકર્તા છે. ગણધર સૂત્રકર્તા છે. અર્થકર્તાનો અર્થ, એ ભાવશ્રુત કહે છે. દ્રવ્યશ્રુત તો પછી એની રચના ગણધર કરે છે. આહાહા!

સર્વ વિદ્યાઓનો જે પ્રદીપ... પ્રદીપ... પ્ર-વિશેષ, દીવો-પ્રકાશ કરનાર છે. કહો, પ્રદીપ! આ નામ આવ્યું આમાં. સર્વ વિદ્યાનો પ્રકાશક છે એને પ્રદીપ કીધું, એમ કહે છે. બધી વિદ્યાઓ જગતમાં છે જ્ઞાનાદિની (એને) પ્રકાશે તેને પ્રદીપ કહીએ, એમ કહે છે. પછી **પરિણતસુખરૂપઃ...** આહાહા! જેમનું સ્વરૂપ સુખરૂપે પરિણમ્યું છે. અનાદિથી પુણ્ય-પાપના વિકારરૂપે પરિણમતું હતું, એ દુઃખરૂપે પરિણમતું હતું. **સુખરૂપે જેમનું સ્વરૂપ પરિણમ્યું છે...** સુખ મળ્યું છે-પ્રાપ્ત થયું એમ નહીં. સુખરૂપે જેમનું સ્વરૂપ પરિણમી ગયું છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! સર્વજ્ઞ પરમાત્મા તીર્થકરદેવ પદ્મપ્રભુ એની વાત યાદ કરી છે ને?

જેમની પર્યાયમાં અતીન્દ્રિય આનંદરૂપી પરિણમન થઈ ગયું છે. આનંદને પ્રાપ્ત થશે ને આનંદને મેળવશે એ વાત અહીં નથી, કહે છે. એ તો આનંદની પરિણતિ જ પરિણમી ગઈ છે. જેવો અતીન્દ્રિય આનંદ એનો સ્વભાવ છે એવી જ પરિણતિ પરિણમી ગઈ છે. **સુખરૂપે જેમનું સ્વરૂપ પરિણમ્યું છે...** આહાહા! સંસારમાં દુઃખરૂપે જેનું પરિણમન પરિણમ્યું છે, એ પરિણમન શરીર-વાણી-મન એને લઈને નથી એમ કહે છે. સંસારમાં પણ પુણ્ય ને પાપના વિકારરૂપે, દુઃખરૂપે પરિણમે છે એ દશા છે, એ એની અવસ્થા છે. આ સુખરૂપ પરિણમે એ પણ એની અવસ્થા છે.

લોકાલોકને જાણે છે, બધાને જાણે માટે સુખરૂપ એને થાય છે (એમ નથી). થોડાને જાણ્યે સુખ હોય તો ત્રણ કાળને જાણ્યે કેટલું સુખ હોય? ખોટી વાત છે. એ પરનું જાણવું એ સુખ નથી. અંદર આનંદની પરિણતિ થઈ ગઈ છે સુખરૂપે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શનમાં-ધર્મની પહેલી દશામાં પણ સુખરૂપ અંશે આનંદરૂપ પરિણતિ થાય છે. આ સિદ્ધ, અરિહંતને પૂર્ણ આનંદની પરિણતિ થઈ છે. સમજાણું કાંઈ? એમ કહીને પોતાની પણ વાત કરે છે કે મુનિઓને પણ અતીન્દ્રિય આનંદની પરિણતિરૂપે એની ભૂમિકાને યોગ્ય.. એને ભૂમિકાને યોગ્ય અતીન્દ્રિય આનંદના સુખરૂપ પરિણતિ છે. અરિહંતને પૂર્ણ છે. એમ કહીને એમ કહે છે કે એ જયવંત જ છે. સમજાણું? ઓલામાં નાખ્યું હતુંને પહેલા.

પાપને (ભારી નાખવા) માટે જેઓ યમરૂપ છે... પાપકીનાશરૂપઃ... કીનાશ.. કીનાશ? કીનાશનો અર્થ, યમ. કીનાશ એટલે જમ. નવી ભાષા છે. સંસ્કૃતવાળાને જ આવડે. પાપને...

પાપનું **કીનાશ** છે એ. પાપને નાશ કરવાનો યમરૂપ છે એ તો. જમ છે જમ. આહાહા! પાપને મારી નાખવા માટે યમરૂપ છે, જમ છે જમ. આહાહા! ભગવાન આત્મા પણ પાપ શબ્દે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો એનો નાશ કરવા માટે યમ સમાન ભગવાન આત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ? એવો ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ એનો જ્યાં આશ્રય લીધો, કહે છે કે એ તો વિકારને જમ સમાન છે. વિકારમાં સુખબુદ્ધિ ઊડી ગઈ છે એને એટલે વિકારને નાશ કરવા આત્માનો સ્વભાવ યમરૂપ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

ભવના પરિતાપનો જેમણે નાશ કર્યો છે... હતભવપરિતાપ:... ભવનો પરિતાપ... જુઓ ખૂબી! ચાર ગતિનો પરિતાપ. આકુળતા ચારેય ગતિમાં છે એમ કહે છે. સ્વર્ગમાં પણ પરિતાપ જ છે, ન્યાં સુખ છે નહીં. જમુભાઈ! આ પૈસાવાળા બધા સુખી કહેવાય કે નહીં? તો ન્યાં શેઠસાહેબ.. શેઠસાહેબ.. કરે કે નહીં? એમાં કાંઈ એને સુખ થાતું હશે કે નહીં? આકુળતા થાય છે કહે છે. ચારેય ગતિમાં આકુળતા છે એમ કહે છે અહીં તો. માન્યું છે એમ કહે છે. કલ્પના ઉઠી છે ન્યાં ધૂળની. એય મલુકચંદભાઈ! શું કીધું આ? આકુળતા છે. **હતભવપરિતાપ:...** ભવનો એકલો તાપ નહીં, પરિતાપ. આહાહા! ચાર ગતિના ભવમાં અગ્નિ સળગે છે કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? એ શેઠાઈ ને રાજાઈ ને દેવ બધા કષાય-અગ્નિથી સળગે છે. એવો ભવપરિતાપ, તેનો હત (એટલે) હણી નાખ્યો છે જેને. ભાષા તો એમ જ આવેને? ઉપદેશમાં શું...? ... મારી નાખે. ઓલો કહે કે અરિહંતનો અર્થ એમ ન લેવો. અરે! મફતના.... આહાહા!

પરમાત્મપ્રકાશમાં નથી કહ્યું? અરે! અનાદિના .... બંધુનો મારનાર છો તું, એમ કહ્યું. બાબુભાઈ! આત્માને એમ કહ્યું. તારો બંધવ સાથે રહેનારો એને તે મારી નાખ્યા. સાથે બિચારા રહેતા, જ્યાં જાય ત્યાં સાથે ને સાથે. રસ્તામાંય સાથે, એક સમય દૂર ન રહે, એવા તો એ મિત્ર હતા. ભગવાન આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં આરૂઢ થયો, કર્મનો નાશ થઈ ગયો. એ કર્મનો નાશના ઉપાય સ્વરૂપમાં આરૂઢ થવું એક જ વાત છે. એ ક્રિયા કર્મના નાશની છે. ભવના પરિતાપ.. પરિતાપનો જેમણે નાશ કર્યો. આકુળતા... એ પૈસાવાળા દેખાય, બાયડી-છોકરા, કુટુંબી દેખાય બધા ભવનો પરિતાપ..... સમજાણું કાંઈ?

વીતરાગપર્યાય પરિણમનમાં રાગ કે નિમિત્ત કે શરીર અનુકૂળ હતું માટે પરિણમ્યું છે— એમ છે નહીં. વીતરાગભાવ જે અનાદિનો આત્મામાં છે એ અનુકૂળ હતો એને પરિણમવામાં. **ભૂપતિઓ જેમના શ્રીપદમાં...** ‘શ્રી’ની વ્યાખ્યા કરી. (**મહિમાયુક્ત પુનિત ચરણોમાં**), એમ. એકલા ચરણોમાં નહીં, મહિમાયુક્ત પુનિત ચરણોમાં. એ ‘શ્રી’ની વ્યાખ્યા કરી. **નમે છે.** આહાહા! ઇન્દ્રો આવીને ભૂપતિઓ... અહીં ભૂપતિની વાત છે. **તત્ત્વવિજ્ઞાનદક્ષ:...** ક્યાં આવ્યું? ન્યા આવ્યુંને. ... એ તો ૯૮માં. **સ જયતિ જિતકોપ:...** જેણે કોપને તો જીત્યો છે, દ્વેષનો અંશ નથી. કંઈક પ્રતિકૂળતા હોય તો અણગમો થાય એ વાત ભગવાનને રહી નથી. સિદ્ધપદને

નમન... જિતકોપઃ પ્રહ્લવિદ્વત્કલાપઃ... વિદ્વાનોના સમુદાય જેની આગળ ઢળી પડે છે... આહાહા! મોટા વિદ્વાન ને પંડિતો એના ટોળાં, આમ અરિહંતપદ-સર્વજ્ઞપદ એમાં વિદ્વાનો આમ ઢળી પડે છે. એમ વિદ્વાનો એટલે જ્ઞાનની દશા ગમે તેટલી પ્રગટી હોય એ બધા સ્વભાવમાં ઢળી પડે છે. સમજાય છે કાંઈ? એવું એ અરિહંતપદ છે, એવું આ આત્મપદ છે.

તે (શ્રી પદ્મપ્રભનાથ) જયવંત છે. સ જયતિ... જયવંત છે, એમ કહે છે. આવા ભગવાન જાણે સાક્ષાત્ સમવસરણમાં બિરાજતા હોય... જેના પગમાં નમે છે એનો અર્થ શું? ન્યાં ક્યાં ભગવાનને પગ છે? સિદ્ધમાં તો પગ નથી. પણ અહીં એ હતા એ જાણે આમ નજરે તરવરે છે. એમ ભગવાન આત્મા પણ વર્તમાનમાં પૂર્ણ વિદ્યમાન આનંદનું તત્ત્વ દૃષ્ટિમાં તરવરે છે, જયવંત વર્તે છે, એ વસ્તુ જયવંત વર્તે છે. અહીં ભગવાન જયવંત વર્તે છે અને જેને દૃષ્ટિ અને જ્ઞાને આખી ચીજને પકડી છે એ વસ્તુ જયવંત વર્તે છે. આહાહા! એ ૯૮ થયો. ૯૯.

જયતિ વિદિતમોક્ષઃ પદ્મપત્રાયતાક્ષઃ

પ્રજિતદુરિતકક્ષઃ પ્રાસ્તકંદર્પપક્ષઃ ।

બધામાં 'ક્ષ' છે. ઓલામાં 'પ' હતા, ઓલામાં 'જ' હતા પેલામાં 'ત્ર' હતા. પહેલામાં બધા 'ત્ર' હતા. જયતિ વિદિતગાત્રઃ સ્મેરનીરેજનેત્રઃ એમ. બીજામાં 'જ' હતા બધાય 'જ'. સ્મરકરિમૃગરાજઃ પુણ્યકંજાહિરાજઃ એમ. ત્રીજામાં જિતરતિપતિત્ચાપઃ 'પ' હતા. 'ત્ર', 'જ', 'પ' અને હવે 'ક્ષ'.

જયતિ વિદિતમોક્ષઃ પદ્મપત્રાયતાક્ષઃ

પ્રજિતદુરિતકક્ષઃ પ્રાસ્તકંદર્પપક્ષઃ ।

પદયુગનતયક્ષઃ તત્ત્વવિજ્ઞાનદક્ષઃ

કૃતબુધજનશિક્ષઃ પ્રોક્તનિર્વાણદીક્ષઃ । ૧૧ ।

શ્લોકાર્થ : પ્રસિદ્ધ જેમનો મોક્ષ છે... 'સિદ્ધ-પ્રસિદ્ધ' નથી આવતું? શું કહેવાય? સિદ્ધ... હા, એ. સિદ્ધસમૂહ તો પ્રસિદ્ધ છે. આહા! 'પ્રસિદ્ધ સિદ્ધસમૂહ' આવે છે ને? પ્રસિદ્ધ છે, અનંત સિદ્ધો પ્રસિદ્ધ છે, એમ અરિહંતોનો મોક્ષ પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા! એમ આત્માનો મોક્ષ પ્રસિદ્ધ છે. મોક્ષ થાય એ પ્રસિદ્ધ છે. સંસાર-ફંસાર આત્માને રહે નહીં એને આત્મા કહીએ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? સંસારવાળો આત્મા માનવો એ તો મિથ્યાત્વ છે, એમ કહે છે. સંસારવાળો આત્મા માનવો... એ તો સંસાર એટલે વિકલ્પ-આસ્રવ. આસ્રવ સહિત માનવો એ તો તત્ત્વની દૃષ્ટિ વિપરીત છે.

પ્રસિદ્ધ જેમનો મોક્ષ છે... આહાહા! જે આત્મામાં પ્રસિદ્ધ મોક્ષ-મુક્તસ્વરૂપ પડ્યું જ છે. એને પર્યાયમાં પ્રસિદ્ધ મોક્ષ થાય એ કોઈ વિશેષતા-નવીનતા નથી. વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે.

બધું એક જ શુદ્ધ છે બેય. સમયસારમાં આવ્યુંને. .... કારણ ને કાર્ય બેય શુદ્ધ જ છે. નિશ્ચયનો અર્થ, એ છે જ આવું. ત્રિકાળ છે. અને ત્રિકાળ છે એનો જેણે નિર્ણય આશ્રય લીધો એને શુદ્ધતા પૂર્ણ પ્રગટશે. એ શુદ્ધ જ છે, અશુદ્ધતા રહેશે જ નહીં. આવું ઝીણું છે. બાબુભાઈ! બહારમાં એક જાત્રા કરી આવ્યા (એટલે) પતી ગયું, એમ નથી. અષાઢ સુદ પૂનમની.... ચૌદસની કરે, પૂનમની ન કરે. પછી બંધ થઈ જાય. પછી કારતક સુદ પૂનમ. આહાહા!

અહીં તો કહે છે, સમયે-સમયે જાત્રા કરનારો આત્મા છે. પ્રસિદ્ધ જેનો મોક્ષ છે... આહાહા! શુદ્ધસ્વરૂપ પરમાનંદ વિદ્યમાનતા જ્યાં દૃષ્ટિમાં આવી, પ્રસિદ્ધ મોક્ષ છે. પોતે મોક્ષ(સ્વરૂપ) છે, પ્રસિદ્ધ મોક્ષ છે (એમ) પ્રતીતમાં આવી, પર્યાયમાં પ્રસિદ્ધ મોક્ષ થશે, થશે ને થશે જ. એવો આ આત્મા (એને) સંસારની ગંધ નહીં રહે એમ કહે છે. આહાહા! જેણે આત્મા પકડ્યો ને આત્મા જાણ્યો અથવા આત્મા છે એમ માન્યું, એ માન્યું ક્યારે કહેવાય? આખો પરિપૂર્ણ ભગવાન છે એમ જેણે સમ્યગ્દર્શનમાં માન્યું, એને પ્રસિદ્ધ મોક્ષ છે. ભગવાનને પૂછવા જવું નહીં પડે એને કે મારો કે દિ' મોક્ષ થાશે? મોક્ષ જ છે. અરિહંતોને ભાવમોક્ષ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છે.

પદ્મપત્ર (કમળના પાન) જેવાં દીર્ઘ જેમનાં નેત્ર છે... કમળના પાન આમ. પુણ્યવંત પ્રાણીને આંખ્યુની શેઝ્યું આમ ચાલતી હોય...., કમળ.. કમળ હોયને. શેઝ્યું.... આમ કમળ ખૂલેલું હોય એવી આંખ્યું હોય. તીર્થંકર તો પૂર્ણ પુણ્યના ધણી છે ને? અંદરમાં પહેલાં ગુણની વાત કરી, બીજી એના શરીરની વ્યાખ્યા કરી. જેવાં દીર્ઘ જેમનાં નેત્ર છે... અંદર દીર્ઘ નેત્ર થઈ ગયા છે કેવળજ્ઞાનના, (તો) બહારમાં પણ આંખ્યું એવી હોય હોં મોટા પુણ્યવંતની. .... એમાં તીર્થંકરનું શું કહેવું!

પાપકક્ષાને જેમણે જીતી લીધી છે... પાપ શબ્દે પુણ્ય ને પાપ બેય. એનું પડખું જીતી લીધું છે એમ કહે છે. સંસારનું પડખું છે પુણ્ય-પાપનું, એ પડખે જે ચડી ગયો હતો એનાથી ખસી ગયો છે. આહાહા! અનાદિથી શુભ ને અશુભ પડખે ચડ્યો હતો, એ મિથ્યાત્વ ને સંસાર હતો. આહાહા! એ પાપકક્ષાની ભૂમિકા, શ્રેણી કે પડખું લ્યો. કક્ષા છેને કક્ષા. એક બાજુનું પડખું, એમ. સંસારનું પડખું જેણે જીતી લીધું છે (એને) સ્વભાવને પડખે ચડી ગયો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? માળો આવો.... જેવા અરિહંત છે એવો તું છો એમ પાછું.

આવે છેને ઓલા તત્વાનુશાસનમાં. તત્વાનુશાસન ને? એમ કે અરિહંતનું ધ્યાન... નથી આવતું? એમ કહે કે અરિહંતનું ધ્યાન કરે તો ફોગટ તું છો. અરિહંત ક્યાં હતો તું? સાંભળને હવે! અરિહંત છીએ અમે અત્યારે. કેમ કે અરિહંતસ્વરૂપ આત્મા છે એનું ધ્યાન કરીને સાક્ષાત્ શાંતિ વળે છે તે અરિહંતના જીવને ક્યાંથી વળે? માટે અરિહંત જ છીએ અંદરમાં. તત્વાનુશાસનમાં શ્લોક છે. સમજાણું? એમ કે અરિહંત તો અત્યારે નથી અને તમે શેનું ધ્યાન

અરિહંતનું કરો છો? તો આવું ખોટું છે. તને ખબર નથી. અમે અરિહંત જ છીએ અંદર. આહાહા! એનું ધ્યાન કરતાં શાંતિ આવે છે, એનો અર્થ કે ખોટા અરિહંતનું ધ્યાન કરતાં આવે છે ત્યાં શાંતિ? આહાહા! પાંચ પદ જ અમે છીએ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? શાંતિભાઈ! ભારે વાત આવી. આ કહે, મારે નાને મોઢે મોટી વાતું. તને ખબર નથી. નાનું મોઢું જ છે નહીં આહીં.

પાપકક્ષા... સંસારને પડખેથી ખસી ગયેલો આત્મા છે, એને આત્મા કહીએ. ભગવાન સંસારને પડખેથી ખસી ગયા છે, એમ આત્મા પણ સંસાર પડખેથી ખસી ગયો છે એને આત્મા કહીએ છીએ. સંસારને પડખે ઊભો છે એ અણાત્મા છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શનમાં સંસારનું પડખું છૂટી ગયું છે, સંસારથી મુક્ત છે. વ્યવહારથી મુક્ત કહો કે સંસારથી મુક્ત કહો—બધું એક જ છે. સમ્યક્ દ્રષ્ટિ—ધર્મની પહેલી સીઢી વ્યવહારથી મુક્ત છે, વ્યવહાર એટલે વિકલ્પથી મુક્ત છે, એને સંસાર પડખું છૂટી ગયું છે. આહાહા! પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદરૂપી મુક્તસ્વભાવ એને પડખે ગયો, ત્યારે સંસાર પડખું છૂટ્યું, ત્યારે તેણે આત્માનો અનુભવને માન્યું એમ કહેવામાં આવે છે. એમ છે. નવ્વાણું. **પ્રજિતદુરિતકક્ષ:** છે ને? **દુરિતનો** અર્થ કર્યો પાપ. **પ્રજિતદુરિતકક્ષ:** એમ. **પ્રાસ્તકંદર્પપક્ષ:**.. **કામદેવના પક્ષનો જેમણે નાશ કર્યો છે.** ઓલી કક્ષા હતી, આ પક્ષ છે—બધું એનું એ છે. કામદેવના પક્ષનો જેમણે નાશ કર્યો છે. ‘ક્ષ’ છે ને ‘ક્ષ’.

પ્રજિતદુરિતકક્ષ: પ્રાસ્તકંદર્પપક્ષ: પદયુગનતયક્ષ:... **પદ-યુગ-નુત-યક્ષ:** ચાર શબ્દ છે એમાં. **યક્ષ જેમના ચરણયુગલમાં નમે છે...** ચામર ઢાળે છે ને? ઇન્દ્રો, યક્ષો ૬૪ ચામર સમવસરણમાં... હવા સારી આવે માટે હશે? ભગવાનને ગરમી ન થાય. આપણે વીંઝણા નથી નાખતા? એને શું હતું? ભગવાન તો અનંત આનંદમાં બિરાજે છે. એ તો ભક્તિવાળાનો ભાવ દેખાડવાનો છે. ચામર ઢાળે છે ચામર. અહીંયા આ ગરમી હોય તો ઢાળે છેને આમ પંખો. કેટલાક હાથમાં પુસ્તક હોય તો એને લઈને પવન આમ લે. બહુ ગરમી લાગેને? નાનું પુસ્તક હોય હાથમાં તો એનાથી પવન... ઠીક કહેવાય? બહુ ગરમી લાગતી હોય તો શું કરવું? કાંઈ ન કરાય? હાથમાં પાના.... પંખો.... છોકરાઓ કેટલાક નાની ચોપડી હાથમાં આમ.... એમ ન કરાય. શાસ્ત્રની અશાતના કહેવાય, નહીં? યક્ષ જેમના ચરણરૂપી યુગલમાં નમે છે. એ તો પુણ્યનું કારણ છે ને ઇન્દ્રો-દેવો આવીને ચામર ઢાળે. ચામર ઢાળે એમાં એને શું છે? ન્યાં એને હવા લાગે ને ગરમી ઉડતી હશે એમ હશે? એ તો અતીન્દ્રિય આનંદમાં બિરાજમાન છે. આહાહા! એ તો ભક્તો ભક્તિના ભાવથી એ કરે છે.

તત્ત્વવિજ્ઞાનદક્ષ:.. તત્ત્વવિજ્ઞાનમાં જેઓ દક્ષ (ચતુર) છે... અરિહંત સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જગતના જેટલી વિદ્યાઓ અને જ્ઞાન બધામાં પ્રવીણ છે. એમ કે આ ફલાણો મંત્રને જાણે, ફલાણો તંત્રને જાણે, ફલાણો આવી વિદ્યા જાણે ને... એ બધામાં ભગવાન પ્રવીણ છે. કરે નહીં હોં કાંઈ.

તત્ત્વવિજ્ઞાનમાં જેઓ ચતુર છે, એટલી વાત લીધી છે ને? **કૃતબુદ્ધજનશિક્ષા:.. બુદ્ધજનોને જેમણે શિક્ષા (શિખામણ) આપી છે... અજ્ઞાનીને ને બડથોલને નહીં, એમ કહે છે.** જે પાત્ર રૂડા જીવો છે એને ભગવાને શિક્ષા આપી છે. આહાહા! જેને શિક્ષા લાગુ પડે છે એને શિક્ષા આપી છે, એમ કહે છે. **બુદ્ધજનોને જેમણે શિખામણ આપી છે... એ બુદ્ધ તો સમજેલા છે. સમજેલાને, કહે છે, એને જ સમજાવ્યા છે. અણસમજ્યાને સમજાવતા નથી. એ હોતું નથી. એય!**

પ્રોત્તનિર્વાણદીક્ષા:.. છેલ્લો બોલ. અને નિર્વાણદીક્ષા જેઓ ઉચ્ચર્યા છે... જેને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થવાની એવી દીક્ષા એમણે લીધી છે. જે દીક્ષામાં મોક્ષ થાય એવી દીક્ષા ઉચ્ચર્યા છે. આહાહા! સ્વર્ગ મળે કે ફલાણું મળે એવી દીક્ષા નહીં એમ કહે છે. એમ કહે છે કે નહીં? એક બે ઘડીની દીક્ષા લે તો સ્વર્ગ ..... એવું સાંભળ્યું હતું ૨૦૦૦ની સાલમાં ત્યાં રાજકોટ. દીક્ષા લેવાના હતાને મનસુખભાઈની દીકરીયું. ચીમનનો ભાઈ મનસુખભાઈ, એની બે દીકરીયું લેવાની હતી દીક્ષા. રાજકોટમાં ૨૦૦૦ની સાલ. એમ બધી વાતું આવતી. ત્યાં ત્રંબકભાઈને મળવા આવી હતી છોડીયું. સગા થાયને શેઠ ત્રંબકલાલ શેઠ. નાનાલાલભાઈના બનેવી. ત્યાં છોકરી આવી હતી. ત્યાં વાંકાનેર હતાને અમે. વાતું કરતા હતા. અહીં મહારાજ એમ કહે છે કે બે ઘડી જો સાધુપણું આવે તો એને ખપવામાં સ્વર્ગ તો ખરું. ધૂળમાંય નથી, હવે સાંભળને!

અહીં તો નિર્વાણદીક્ષા ઉચ્ચર્યા છે. સ્વર્ગ મળશે એ વાત દીક્ષાના સ્વભાવમાં છે જ નહીં. આહાહા! આવી લાલચું હાંકીને મૂડે. એય! સ્વર્ગ મળશે. ત્યાં પછી એ..ય ખાવા-પીવાનું.... એ તો ન હોય, પણ હજાર વર્ષે ઈચ્છા થાય. એમાં શું થયું પણ ધૂળ? એ તો કીધું, બધા ભવ તો પરિતાપવાળા છે, ક્લેશ ને આકુળતાવાળા ભવ છે. એ ભવમાં જાવું છે તારે? એ દીક્ષાનું ફળ છે? દીક્ષા તો એને કહીએ કે જેનાથી નિર્વાણ પ્રાપ્ત થાય. આહાહા! **નિર્વાણદીક્ષા જેઓ ઉચ્ચર્યા છે, લ્યો. તે (પદ્મપ્રભ જિનેન્દ્ર) જયવંત છે.** અમારે તો, કહે છે કે એ જયવંત વર્તે છે એટલે કે મોક્ષનું કારણ એવી દીક્ષા અમારે જયવંત વર્તે છે. એમ પદ્મપ્રભમલ મુનિ પોતે કહે છે. મોક્ષનું કારણ એવી જે દીક્ષા અમારે જયવંત વર્તે છે. એના ફળમાં અમને મુક્તિ જ આવશે. આહાહા! ઘડીક પુણ્ય કરશે તો ગતિ તો સુધરશે, પાપમાં જાય એ કરતાં? એ તારી શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન જ બધા ખોટા છે. જેના ફળમાં સ્વર્ગ માગ એના કારણમાં પુણ્ય હોય ને પુણ્યની ઈચ્છાવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ધર્મીને તો આત્માના સ્વભાવની ભાવના છે એનું નામ દીક્ષા. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિત સ્વરૂપની રમણતાની દીક્ષા જેણે ગ્રહણ કરી છે. એ દીક્ષા નિર્વાણનું કારણ છે. આહાહા! એ દીક્ષાને દીક્ષા કહીએ એમ કહે છે. જયંતિભાઈ!

આ તો કહે, હવે પાપથી તો છૂટશે ચૂલાના-અગ્નિના છકાયના આરંભથી. એવી વાતું કરે. ક્યાંક તો બિચારાને.... શું ધૂળ થાશે? સંસાર છે એનો એ છે. આહાહા! જેનાથી નિર્વાણ-કેવળ-મુક્તિ (થાય) એવી જે દીક્ષા નામ આત્માના સ્વભાવનું આચરણ, શુદ્ધનું આચરણ એ જ દીક્ષા

હોં. પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ-ફિકલ્પ એ દીક્ષા નહીં એમ કહે છે. આહાહા! ભારે... દિગંબર સંતોની કથની પણ કડક. **નિર્વાણદીક્ષા જેઓ ઉચ્ચર્યા છે...** જયવંત વર્તે છે, જયવંત છે. પ્રભુ એ જયવંત છે. આહાહા! અમારો ભાવ મોક્ષનું કારણ પણ જયવંત છે. અમારા જે પરિણામ વીતરાગભાવ જે મોક્ષનું કારણ એ જયવંત છે એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

આ પાંચમા આરાના મુનિ કહે છે. વળી એ કહે કે આ ચોથા આરાની બધી આવી વાતું છે. આરો હોય કે ફારો હોય, વસ્તુ કાંઈ ફરતી હશે? જુઓને! આચાર્ય મુનિ પોતે... આહાહા! અમારી દીક્ષા તો નિર્વાણનું કારણ છે એવી દીક્ષા મને આવી છે. ભગવાને પણ એ દીક્ષા ઉચ્ચરી હતી અને એ જ દીક્ષા સમજાવી હતી. સમજાણું કાંઈ? જે દીક્ષામાં સારું થઈને મોક્ષ થાય એવી દીક્ષા ભગવાને સમજાવી હતી, એમ કહે છે. બાબુભાઈ! આવો મુંડાવો, અહીં સાધુ થાઓ, અહીંથી મળશે સ્વર્ગ-ફ્વર્ગ. એમ લલચાવ્યા નહોતા એમ કહે છે. આહાહા! શિખામણ આપી છે એમ કીધું હોં. દીક્ષાની આવી શિખામણ, જેનાથી મુક્તિ થાય એવી દીક્ષા સમજાવી હતી. આત્મા આનંદસ્વરૂપ ભગવાન જેને આશ્રયે દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર નિર્વિકારી-નિર્વિકલ્પ પરિણતિ (થાય) એ મોક્ષનું કારણ છે, એમ ભગવાને સમજાવ્યું હતું. એ સારી દીક્ષાથી તને સ્વર્ગ મળશે, શેકાઈ મળશે પછી, એ દીક્ષાનું ફળ જ નહીં. આહાહા!

નિર્વાણદીક્ષા જેઓ ઉચ્ચર્યા છે... નિર્વાણનું કારણ એવી દીક્ષાને જોશે સમજાવી છે એમ કહે છે. તે (શ્રી પદ્મપ્રભ જિનેન્દ્ર) જયવંત છે. ઓલામાં એણે લીધું છે હોં અર્થમાં. એણે એવું લીધું છે... કેટલામો છે આ? નવ્વાણું. શ્લોક કેટલામો? ૭૧ ગાથા ૭૧. છેલ્લો? ..... ભવ્યજીવોંકો શિક્ષા.... તથા જિન્હોંને નિર્વાણકા કારણ મુનિ દીક્ષાકા સ્વરૂપ કહા હૈ, એમ લખ્યું છે. ભાઈએ શીતલપ્રસાદે લખ્યું છે ને? ..... નિર્વાણનું કારણ મુનિદીક્ષા, મોક્ષનું કારણ મુનિદીક્ષા-વીતરાગી પરિણતિ. એવી જીવોને શિક્ષા પ્રદાન કરી છે. આહાહા! એનું નામ દીક્ષા ને એનું નામ દીક્ષાનું ફળ મોક્ષ. આ તો વચ્ચે ગપ્પે-ગપ્પ મારે માળા. ક્રિયાના ઠેકાણા નહીં, પંચમહાવ્રત પાળ્યે જાય ને એમાંથી મુક્તિ થાશે. ધૂળેય નહીં થાય. લો, નવાણું થઈ ગયો. ૧૦૦મું બાકી રહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ વદ ૪, સોમવાર, તા. ૧૨-૭-૧૯૭૧
ગાથા ૭૨, શ્લોક - ૧૦૦-૧૦૨, પ્રવચન નં. ૬૫

નિયમસાર, વ્યવહારચારિત્ર અધિકાર. ૭૧ ગાથા. ૧૦૦મો કળશ. ૧૦૦ કળશ છે ને? અરિહંત કેવા છે, એનું સ્વરૂપ છે.

મદનનગસુરેશઃ કાન્તકાયપ્રદેશઃ
પદવિનયતયમીશઃ પ્રાસ્તકીનાશપાશઃ ।
દુરઘવનહુતાશઃ કીર્તિસંપૂરિતાશઃ
જયતિ જગદ્ધીશઃ ચારુપદ્મપ્રભેશઃ ॥૧૦૦॥

પદ્મપ્રભુ ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે. કેમ કે પદ્મપ્રભુ નામ છે ને, ટીકાકારનું પદ્મપ્રભુ નામ છે. એ નામે ભગવાન પદ્મપ્રભુને યાદ કરીને અરિહંતનું એ રીતે સ્તવન ને સ્તુતિ કરે છે.

શ્લોકાર્થ : કામદેવરૂપી પર્વતને માટે (અર્થાત્ તેને તોડી નાખવામાં) જેઓ (વજ્રધર) ઇન્દ્ર સમાન છે... ઇન્દ્રને વજ્ર હોય છે હાથમાં એટલે એને વજ્રધર કહેવામાં આવે છે. એમ ભગવાન, પદ્મપ્રભુ ભગવાન કામદેવરૂપી પર્વતને તોડી નાખવા માટે વજ્રધર ઇન્દ્ર સમાન છે. આહા! **મદનનગ.. મદનનગસુરેશઃ** મદનરૂપી પર્વતને સુરેશ નામ ઇન્દ્રની જેમ... **સુરેશઃ..** ઇન્દ્રનું એક વજ્રધર તો નાખ્યું. ચૂરે ખરેને એટલે નામ નાખ્યું. વજ્ર.. વજ્રથી જેમ ચૂર્ણ થાય, એમ ભગવાનનો આત્મા કામદેવની વાસનાને તો ચૂર્ણ કરી નાખે છે.

કાન્ત (મનોહર) જેમનો કાયપ્રદેશ છે... એ બાહ્યથી. જેમનું મનોહર શરીર છે, પરમૌદારિક શરીર છે. અરિહંતના શરીરને વ્યાધિ-રોગ, ક્ષુધા, તૃષ્ણા એવું હોય નહીં. કાન્ત શરીર છે-મનોહર શરીર છે, એમ. જેમનો કાયપ્રદેશ એટલે શરીરનો પ્રદેશો... ભગવાન આત્માના પ્રદેશ તો નિર્મળ છે, પણ એના શરીરના પ્રદેશો પણ નિર્મળ છે. પરમૌદારિક શરીર છે ને? દરેક અરિહંતને એવું હોય છે. અહીં તો અત્યારે પદ્મપ્રભુ નામથી યાદ કર્યા છે.

મુનિવરો જેમનાં ચરણમાં નમે છે... મુનિવરો, જેમને વીતરાગતા પ્રગટી છે એવા મુનિવરો પણ સર્વજ્ઞ અરિહંત પરમાત્માના ચરણમાં નમે છે. એમને પણ ભક્તિ હોય છે એમ કહે છે. મુનિવર આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુ અરિહંતના ચરણમાં—વીતરાગતા પૂર્ણ પ્રગટી છે એના ચરણમાં—નમે છે. આવ્યા વિના રહે? હેય છે, પણ આવે છે કે નહીં? ભક્તિનો શુભ વિકલ્પ છે એ શુભ ઉપયોગ છે, પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. વિશેષ એટલે એ છે એ આદરણીય નથી. પણ છે ખરો કે નહીં? છે અને આદરણીય નથી એમ કહેવું છે ને? ભાવ તો આવે, પણ આદરણીય નથી, હેય છે. હેય છે (છે તો) શું કરવા કરવો? કરવો શું, એ આવ્યા વિના રહે જ નહીં.

બધું કહે, અગ્નિ કહે, ધગધગતા અંગારા કહે. શુભભાવ છે એ કષાય છે, રાગ છે. મુનિવરોને પણ આવે છે, હોય છે. .... એવું સ્વરૂપ જ છે. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગ શાંતરસે પૂર્ણ પરિણમી ગયા છે એના ઉપર ભક્તિ મુનિવરોને પણ આવે છે, એમ. જેના ચરણમાં નમે છે...

યમના પાશનો જેમણે નાશ કર્યો છે... પ્રાસ્તકીનાશપાશઃ... કીનાશ એટલે યમ. યમના પાશનો-બંધનનો જેમણે નાશ કર્યો છે. કાળનું હવે બંધન નથી રહ્યું એમ કહે છે. **દુષ્ટ પાપરૂપી વનને (બાળવા) માટે જેઓ અગ્નિ છે...** દુષ્ટ પાપ ને પુણ્ય બેય એવું જે વન તેને બાળવાને જેઓ અગ્નિ છે એટલે કે એને છે નહીં. ... વીતરાગ શાંતરસ અકષાયસ્વભાવે જેનું પરિણમન છે એણે આવા પાપ ને પુણ્યના વનને બાળી નાખ્યા છે. બાળવાને સમર્થ છે એમ કહેવામાં આવે છે.

સર્વ દિશાઓમાં જેમની કીર્તિ વ્યાપી ગઈ છે... પુણ્ય લીધું. ચારે દિશામાં જેની કીર્તિ પ્રસરી ગઈ છે-વ્યાપી ગઈ છે. **કીર્તિસંપૂરિતાશઃ..** તીર્થંકર અને અરિહંતની મૂળ દશા પૂર્ણ (છે અને) એની પુણ્યપ્રકૃતિ પૂર્ણ એવી હોય છે કે ચારે દિશામાં ઇન્દ્રો આદિ એનો આદર કરે એવી કીર્તિ વ્યાપી ગઈ છે. એ તો પવિત્રતા ને પુણ્ય બેની વાત કરે છે. જણાવવું હોય તો બેય જણાવેને? **અને જગતના જેઓ નાથ છે...** જગતના જેઓ નાથ છે. વ્યવહારે નાથ કહેવામાં આવે છે. એના-જગતના જાણનાર છેને એટલે એના નાથ કહ્યા. **તે સુંદર પદ્મપ્રભેશ જ્યવંત છે.** એવા સુંદર પદ્મપ્રભુ ભગવાન... ....કાન્ત જેમનો કાયપ્રદેશ છે. અહીં અરિહંત તરીકે યાદ કર્યા છે. નહીંતર તો એ સિદ્ધ થઈ ગયા છે. અત્યારે તો સિદ્ધ છે. અરિહંતની હયાતીમાં હતાં એની સ્તુતિ છે. અત્યારે તો સિદ્ધ થઈ ગયા.

અહીં આવે છેને લોગસ્સમાં? 'તિત્થયરા મે પસીયંતુ..' તીર્થંકર મને પ્રસન્ન થાઓ. તીર્થંકર તો ટળ્યા, તીર્થંકર તો સિદ્ધ થઈ ગયા છે અત્યારે. ૨૪ તીર્થંકરમાં આવ્યું છે ને? લોગસ્સમાં આવે છે. તીર્થંકરો તો મોક્ષ પધાર્યા છે, અત્યારે .... નથી. પણ એને તીર્થંકરની હયાતી હતી એ રીતે યાદ કરીને વંદન કર્યું છે. ભૂતકાળમાં તીર્થંકર હતાને? 'તિત્થયરા મે પસીયંતુ.' એમ છેને એમાં? તીર્થંકરો મને પ્રસન્ન થાઓ. પ્રસન્ન થાતા હશે? પોતાનો આત્મા પોતામાં પ્રસન્ન થાય એને 'ભગવાન મને પ્રસન્ન થાઓ' એમ કહેવામાં આવે છે. એવી વાત છે. ભગવાન તો વીતરાગ છે. એ કોઈ પર પ્રસન્ન થતા જ નથી અને અપ્રસન્ન પણ થતા નથી. એ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પરમાત્મા તો વીતરાગ છે. પોતાના આત્મામાં પ્રસન્નતા આનંદની, શાંતિની વર્તે છે તેથી એને કહે કે ભગવાન પ્રસન્ન છે. હું પોતે પ્રસન્ન મારે માટે છું (તો) ભગવાન પ્રસન્ન છે મને. એ ૭૧ ગાથા થઈ. ૭૨. સિદ્ધની (ગાથા) છે. એ અરિહંતની ગાથા હતી, હવે સિદ્ધની. વ્યવહાર છેને વ્યવહાર એમાં પાંચે પરમેષ્ટી નાખ્યા. પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ વ્યવહાર ને નિશ્ચય બેય નાખ્યા. હવે સિદ્ધ.

णट्टकम्मबंधा अट्टमहागुणसमणिया परमा ।

લોચગઠિદા ણિચ્છા સિદ્ધા તે ઈરિસા હોતિ ।।૭૨।।

છે અષ્ટ કર્મ વિનષ્ટ, અષ્ટ મહાગુણે સંયુક્ત છે,

શાશ્વત, પરમ ને લોક-અગ્રવિરાજમાન શ્રી સિદ્ધ છે. ૭૨.

નિત્યનો અર્થ શાશ્વત આવ્યો, લ્યો. ટીકા : સિદ્ધિના પરંપરાહેતુભૂત... સિદ્ધ ભગવાન મુક્તિના પરંપરા હેતુ છે. સાક્ષાત્ હેતુ તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. એનું નિમિત્ત છે તેથી પરંપરા હેતુ કહેવામાં આવે છે. સાક્ષાત્ સિદ્ધ પરમાત્મા પણ મુક્તિનું સાક્ષાત્ કારણ નથી. સાક્ષાત્ કારણ તો, સ્વ-ચૈતન્યના આશ્રયે દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર સાક્ષાત્ કારણ તો એ છે. એમાં વ્યવહાર શ્રદ્ધા સિદ્ધભગવાનની આવે છે તેથી પરંપરા હેતુ કહેવામાં આવ્યો. પરંપરા નિમિત્ત. એવા ભગવંત સિદ્ધપરમેષીઓનું સ્વરૂપ અહીં કહ્યું છે.

(ભગવંત સિદ્ધો કેવા હોય છે?) હવે સિદ્ધ કેમ થયા એ વાત સાથે કહે છે. (૧) નિરવશેષપણે અંતર્મુખાકાર, ધ્યાનધ્યેયના વિકલ્પ રહિત નિશ્ચય-પરમશુક્લધ્યાનના બળથી જેમણે આઠ કર્મના બંધને નષ્ટ કરેલ છે એવા... લ્યો, આમ કહ્યું છે. ઉપવાસ કરીને કે આમ કરીને કર્મ નાશ કર્યા છે એમ નથી, એમ કહે છે. એ તો વિકલ્પ છે. આ તો નિરવશેષપણે = અશેષતઃ; કંઈપણ બાકી રાખ્યા વિના; સંપૂર્ણપણે. નીચે (નોટ). સર્વથા (પરમ-શુક્લધ્યાનનો આકાર અર્થાત્ સ્વરૂપ સંપૂર્ણપણે અંતર્મુખ હોય છે.) આત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ અંતર છે એના ઉપર શુક્લધ્યાન અંતરસ્વરૂપ છે, અંતરમાં સ્વરૂપ છે. એ બાહ્ય છે નહીં. નિરવશેષપણે જેણે અંતર્મુખ ધ્યાન-ધ્યેયના વિકલ્પ રહિત ધ્યાન કરવું અને આ ધ્યેય ભગવાન આત્મા છે એવા ભેદનો પણ જ્યાં વિકલ્પ નામ રાગ નથી. આહાહા!

એવા ધ્યાન ને ધ્યેયના વિકલ્પ નામ રાગ રહિત અંતર્મુખ જેનું સ્વરૂપ છે શુક્લધ્યાન. અંતર્મુખને... અંતર્મુખ જેનો ભાવ છે. બહિર્મુખ જરીએ છે નહીં. એવા નિશ્ચય પરમશુક્લધ્યાનના બળથી, લ્યો. પરમશુક્લ, પાછું. પરમશુક્લધ્યાન, એમ. અંતર શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન એમાં અંતર્મુખ થઈને પરમશુક્લધ્યાન જે પ્રગટ્યું, એના બળથી જેમણે આઠ કર્મના બંધને નષ્ટ કર્યો છે. ચાર તો ખરું, પણ બીજા ચાર (મળીને) આઠ નષ્ટ કર્યા એમ કહે છે. ચાર ઘાતિકર્મ તો અંતર્મુખના ધ્યાન દ્વારા નાશ થાય છે, અંતર્મુખની પરિણતિ દ્વારા નાશ થાય છે. બહિર્મુખના કોઈપણ વિકલ્પ દ્વારા કોઈ કર્મ કોઈનો નાશ થતો નથી. આહાહા!

દર્શનમોહનો નાશ, અંતર્મુખ દૃષ્ટિના સ્વરૂપે તે નાશ થાય છે. બોલવામાં આમ આવે કે જિનબિંબના દર્શનથી નિદ્રત ને નિકાચિત કર્મનો નાશ થાય છે. આવે છેને ધવલમાં? એ તો નિમિત્તની વ્યાખ્યા છે. જિનબિંબ તો આ આત્મા અંતર વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ એમાં અંતર્મુખ થઈને દૃષ્ટિ કરતાં સમ્યગ્દર્શન થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આઠે કર્મનો નાશ કીધોને? અંતર્મુખાકાર. અંતર્મુખાકાર પહેલો ધર્મધ્યાનનો અંતર્મુખાકાર કહ્યો. આ અશેષપણે અંતર્મુખાકાર છે. બધી

પૂર્ણ રીતે. ધર્મધ્યાનમાં સમ્યગ્દર્શન થવામાં પણ, દર્શનમોહના નાશમાં પણ અંતર્મુખ આશ્રય છે. પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપના આશ્રયથી જ દર્શનમોહનો નાશ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? એટલે આ શુભ ઉપયોગથી શુદ્ધ ઉપયોગ થાય એમ નથી, એમ કહે છે. શુભોપયોગ તો બાહ્યનો વેપાર છે. શુદ્ધ છે તો અંતર્મુખનો વેપાર છે એટલે એના દિશામાં ફેર છે.

જેણે નિરવશેષપણે અંતર્મુખાકાર... પહેલો અંતર્મુખના સ્વરૂપે દર્શનમોહનો નાશ કર્યો, (પછી) અંતર્મુખમાં ચારિત્ર(મોહ)નો નાશ કર્યો, એ પૂર્ણ અંતર્મુખ થયા (તો) આઠનો નાશ થઈ ગયો. અહીં તો ઓલા ચાર અઘાતિને પણ અંતર્મુખાકારે નાશ કર્યો એમ કહ્યું. .... નિશ્ચય પરમશુકલધ્યાનના બળથી જેમણે આઠ કર્મના બંધને નષ્ટ કરેલ છે... આ સિદ્ધ કેમ થયા એને ઓળખાવે છે. સિદ્ધપદ આ રીતે પ્રાપ્ત થાય. કોઈ બહારની ક્રિયાકાંડથી એ પ્રાપ્ત થાય નહીં. સમજાણું કાંઈ? એ તો આઠ કર્મનો નાશ કર્યો. અદ્વમહાગુણ-સમણિયા...

(૨) ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિ અષ્ટગુણોની પુષ્ટિથી તુષ્ટ છે. આઠ ગુણોની પુષ્ટિથી એ આનંદમય છે. નીચે છે. સિદ્ધ ભગવંતો ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ... પહેલું લીધું સમકિત લ્યો. અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત વીર્ય, સૂક્ષ્મત્વ, અવગાહન, અગુરુલઘુ અને અવ્યાબાધ—એ આઠ ગુણોની પુષ્ટિથી સંતુષ્ટ—આનંદમય હોય છે. આમાં ચારિત્ર ન આવ્યું એટલે કેટલાક કહે છે કે એમને ચારિત્ર ન હોય. ખોટી વાત છે. ચારિત્ર આવી ગયું. અનંત સુખ છે ને? સમકિતનું સુખ ને ચારિત્રનું સુખ નથી આવ્યું એમાં? અનંત સુખ પ્રગટ્યું. સિદ્ધ ભગવાનમાંય ચારિત્ર છે. તેનો સ્વભાવ જે ચારિત્રગુણ છે એ પૂર્ણ પ્રગટી ગયો છે. વ્યવહારચારિત્ર નામથી.... સામાયિક ને છેદોપસ્થાપના એ જ છે. આમાં ચારિત્ર ન આવ્યું. તું કહે કે સિદ્ધને ચારિત્ર નથી. પૂર્ણ ચારિત્ર છે સિદ્ધમાં. આહાહા!

ત્યાંય (-મુનિદશામાં) ચારિત્ર શું હોય છે? પોતાના સ્વરૂપના આનંદમાં રમણતા એ ચારિત્ર છે. એ પૂર્ણ રમણતા પ્રગટ થઈ એ પૂર્ણ ચારિત્ર છે. તુષ્ટિ—સંતુષ્ટ છે. તુષ્ટ છે ને? તુષ્ટ, તુષ્ટ છે. આઠ ગુણોથી તુષ્ટ—સંતોષ, સંતોષ એટલે આનંદ છે. અનંત આનંદ પણ સાથે છે. આહાહા! ગુણ કહ્યા છે, પણ એ છે પર્યાય. ગુણ કહ્યા છે ને? ક્ષાયિક સમકિત આદિ અષ્ટગુણો... જુઓ! કેટલાક એમ કહે કે આમ આઠ ગુણો ભગવાને કહ્યા છે ત્યાં. તમે પોતે કહો કે એ પર્યાય છે. ભગવાને પર્યાય કીધી છે. પર્યાયને ગુણ કહ્યો છે. ગુણ પ્રગટ થાય છે? ગુણ તો ત્રિકાળ છે. પુષ્ટિથી તુષ્ટ છે. પ્રગટ થયા છે બધા, આનંદ સહિત. પર્યાયની વાત છે. સિદ્ધ પણ પર્યાય છે, ગુણ નથી. ગુણ તો ત્રિકાળ છે. એની ઊલટી અવસ્થા સંસાર છે. પૂર્ણ સુલટી અવસ્થા તે મોક્ષ. પર્યાય છે, સમકિત પણ પર્યાય છે, ચારિત્ર પણ પર્યાય છે, સિદ્ધ પણ પર્યાય છે.

(૩) વિશિષ્ટ ગુણોના આધાર હોવાથી તત્ત્વના ત્રણ સ્વરૂપોમાં પરમ છે. સિદ્ધ ભગવંતો વિશિષ્ટ ગુણોના આધાર.... ગુણ એટલે પર્યાય. બહિઃતત્ત્વ, અંતઃતત્ત્વ અને પરમતત્ત્વ—એવા

ત્રણ તત્ત્વના સ્વરૂપમાંથી પરમતત્ત્વ પર્યાય. પોતે પર્યાય છેને ઉત્કૃષ્ટ એ પરમતત્ત્વ. ધ્રુવની અહીં વાત નથી. વિશિષ્ટ ગુણોના આધાર હોવાથી... આઠ બધી પર્યાયો પૂર્ણ પ્રગટી હોવાથી... એની પર્યાયનો આધાર એ સિદ્ધ ભગવાન છે. એ તત્ત્વના ત્રણ સ્વરૂપોમાં બહિઃતત્ત્વ... અંતઃતત્ત્વ દ્રવ્ય ને બહિઃતત્ત્વ પર્યાયો, એમાં પણ પરમતત્ત્વ એટલે પૂર્ણ પર્યાય સિદ્ધની ઉત્કૃષ્ટ છે, લ્યો. ત્રણ સ્વરૂપોમાં પરમ છે. પૂર્ણ દશા પ્રગટી છે.

(૪) ત્રણ લોકના શિખરથી આગળ ગતિહેતુનો અભાવ હોવાથી લોકના અગ્રે સ્થિત છે, લ્યો. લોકને અગ્રે ભગવાન સિદ્ધ બિરાજે છે. ત્રણ લોકના શિખરથી આગળ ગતિહેતુનો અભાવ હોવાથી... વ્યવહારથી વાત કરી. લોકના અગ્રે સ્થિત છે તે બરાબર નિશ્ચયથી છે. મુક્તિ એટલે? પરને કારણે નથી, પોતાને કારણે સ્થિત છે. આમ નિશ્ચયે તો સ્વરૂપમાં સ્થિત છે. લોકને અગ્રે સ્થિત છે એ તો વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. ત્રણ લોકના શિખરથી આગળ ગતિહેતુનો અભાવ હોવાથી લોકના અગ્રે સ્થિત છે. અહીં કહે, ધર્માસ્તિનો અભાવ હોવાથી લોકને અગ્રે સ્થિત છે. એનો અર્થ જ એ છે. છે એવી અવસ્થા ત્યાં રહેવાની લાયકાત છે એટલે ધર્માસ્તિ નથી. ....વ્યવહાર થયો, નિશ્ચય તો આ છે. લોકના અગ્રે... સિદ્ધ પણ કથંચિત્ પરતંત્ર છે એમ કહે છે. એમ નથી. પૂર્ણ સ્વતંત્ર છે. આહાહા! .... કહે છેને, કથંચિત્ સ્વતંત્ર ને કથંચિત્ પરતંત્ર. એમ નથી. લગાવે છે. અનેકાંતે જ્યાં-ત્યાં માળે એવું ઊંધું લાકડું ખોસી ઘાલ્યું છે. કદાચિત્ શુભભાવથી ધર્મ થાય, કદાચિત્ શુદ્ધથી પણ થાય, કદાચિત્ સમકિતથી બંધ પણ થાય ને સમકિતથી મુક્તિ પણ થાય. .... એમ કહે છે.

સમકિતથી શું મેળવ્યું? રાગથી મળે. એ ભાષા... સમકિતની સાથે હોય છે માટે અમે કહ્યું છે. સમકિત છે એ તો નિર્મળ દશા છે. નિર્મળ દશાથી સ્વર્ગ મળે? તીર્થંકરપણું એને ... એ પણ શુભભાવનો અપરાધ છે. તીર્થંકરપણું બાંધે, મુનિને આહારક શરીર હોય-બાંધે, એ શુભોપયોગનો અપરાધ છે. આહાહા!

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોણ કલ્યાણ કરતું હતું? પોતાને એવો શુભભાવ આવ્યો, ... ભવબંધ છે. સ્વર્ગના ને મનુષ્યના બે ભવ થશે. એ ભવમાં કેવળ નહીં લઈ શકે. ઓહોહો! .... એનો અર્થ શું? એનો અભાવ કરશે, એને મુક્તિ, જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું એ ભાવનો પણ અભાવ કરશે. આહાહા! ઝીણી વાત છે બાપુ! વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. .... વાત કરે એટલે કાંઈ બદલી જાય વસ્તુસ્થિતિ? તીર્થંકરગોત્ર બાંધે એ ભાવ અપરાધ છે. એમ પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાયમાં પાઠ છે. ‘અપરાધ છે’ એવો પાઠ છે. અમૃતચંદ્રાચાર્ય. આહાહા! પંચમહાવ્રતના પરિણામ એ અપરાધ છે, વિકલ્પ છે, રાગ છે. અરે! જગતને પકડ્યું હોય એમાંથી ખસવું (ભારે કઠણ).

ત્રણ લોકના શિખરથી આગળ ગતિહેતુનો અભાવ હોવાથી... કારણ આ આપ્યું, વ્યવહાર. પહેલા ઓલામાં સિદ્ધ કર્યુંને? સમજાણું? લોકના અગ્રે સ્થિત છે, લ્યો. ત્યાં નિમિત્ત નથી ને ત્યાં સ્થિત પોતે ઉપાદાનથી છે, બસ. નિમિત્તનો સિદ્ધાંત બતાવે છે. પોતાને પણ આગળ જવાની યોગ્યતા છે જ નહીં. વ્યવહારથી, એ સિદ્ધ ભગવાન વ્યવહારથી નિત્ય કહેવામાં આવે છે પાઠ છે ને? **લોચગ્ગઠિદા ગિચ્ચા...** વ્યવહારથી નિત્ય છે. નિશ્ચયથી તો પરિણમન સમયે-સમયે બદલે છે. સિદ્ધ(દશા) પણ બદલે છે સમયે-સમયે. એક સ્તુતિમાં એ આવે છે (કે) પ્રભુ! તમે તો સમયે-સમયે બદલો છો, હું તો અસંખ્ય સમયે બદલું છું. અસંખ્ય સમયે ખ્યાલ આવે છે. એ બદલે છે તો સમયે-સમયે. .... ખ્યાલ આવેને. સ્તુતિમાં આવે છે. આવે છે, ક્યાંક આવતું હશે. તમે તો સમયે સમયે બદલો, પણ મારે અંતર્મુહૂર્તે બદલાય છે. એનો અર્થ કે ..... પ્રસન્નતા પ્રગટ થઈ છે. વ્યવહારથી તે નિત્ય છે.

(૫) વ્યવહારથી અભૂતપૂર્વ પર્યાય... પૂર્વે નહોતી એવી સિદ્ધપર્યાય પ્રગટેલી ભગવાનની. પૂર્વે કદી નહીં થયેલી.... **ચ્યુત થવાનો અભાવ હોવાને લીધે...** એ પર્યાય થઈ એમાંથી નાશ થવાનો અભાવ હોવાથી, નાશ એટલે? વ્યવહારે તે નિત્ય કહેવામાં આવે છે. એમને એમ પર્યાય રહેવાની છે એ અપેક્ષાએ. પર્યાય તો સમયે-સમયે બદલાય જ છે. વ્યવહારથી **ચ્યુત થવાનો અભાવ હોવાથી નિત્ય—આવા, તે ભગવંત સિદ્ધપરમેષ્ઠીઓ હોય છે,** લ્યો. જૈનમાં રહેલાને પણ એના જૈનસંપ્રદાયમાં શું ચીજ છે એની ખબર ન મળે. જ્યાં-ત્યાં ભરાય.

મુંબઈમાં કરવાના છેને રજનીશનું. ૧૮ દિ'ના પર્યુષણ. ... મહાવીરની વાણી. આઠ શ્વેતાંબરના, દસ દિ' દિગંબરના. .... થયો જ નથી એમ કહેતું હતું. પહેલા ઓલામાં ગરી ગયો વીસામાં, હવે આમાં નામ નાંખ્યું ..... જૈનોમાં પણ..... ૧૮ દિવસના પર્યુષણ. ૧૦૦ રૂપિયાની ટિકિટ. ૧૮ દિ'નું વ્યાખ્યાન સાંભળવું હોય એણે ૧૦૦ રૂપિયા દેવા. હુશિયાર લોકો..... કહ્યું હતુંને કાલ? પૈસા ઉઘરાવવામાં મહાવીરની નામની વાણી. ક્યાં મહાવીર ને ક્યાં .....? એ તો મહાવીર જ..... મહાવીર ભગવાનના ૨૫૦૦ વર્ષની ઉજવણી કરી. આપણા તો જૈન થોડા છે, આપણે ઉજવણી નહીં કરી શકીએ. જેવી વિષ્ણુની, બૌદ્ધની થઈ એવી કંઈ આપણે નહીં કરી શકીએ. ભગવાન ક્યાં, વિષ્ણુ ક્યાં ને બૌદ્ધ ક્યાં? એ બેય તો ગૃહીત મિથ્યાદૃષ્ટિ હતા. આ તો ત્રણ લોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વર પૂર્ણાનંદ. એની આપણે ઉજવણી ન કરી શકીએ. .... વિષ્ણુની ઉજવણી, બુદ્ધની ઉજવણી, ગાંધીની ઉજવણી ને મહાવીરની ઉજવણી, એમ. લૌકિક.....

અરેરે! મહાવીર કોણ ને વિષ્ણુ, બૌદ્ધ કોણ? ત્રણ લોકના નાથ એક સમયે જેને પરિપૂર્ણ જ્ઞાન છે. પરમેશ્વર કૃતકૃત્ય થઈ ગયા એમની ઉજવણી આવા સાધારણ ..... સાધુનો એક મઠ છે. .... એનું કાંઈ નહીં. એથી કરીને ભગવાન છે તે ભગવાન છે. એની મોટપ કાંઈ ઘટે

એવી નથી. સાહુજી આવ્યાને ત્યાં જયપુર? કહ્યું હતું જરી કે વાત તો આમ છે. આપણે બધા જૈન ગમે તેવા હોય, પણ એની ઉજવણી વિષ્ણુની ને બૌદ્ધની કરે એવી ન કરી શકીએ. એ તો કરોડો રૂપિયા..... માણસો કેટલું? આખો વર્ગ જ અત્યારે મિથ્યાદષ્ટિનો મોટો છે. એ તો ... મોટો હોય. અત્યારે તો મનુષ્યમાં વધારે છે. ભગવાન... આહાહા! એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક એને નહીં, પણ પર્યાય જાણતા જણાઈ જાય. આહાહા! એવી વાતની ગંધ ક્યાં છે બીજે? વિષ્ણુ, બૌદ્ધ ને બધા..... જૈનો આવ્યા... જૈનો છે થોડા, પણ હવે મતભેદ એકકોર મૂકી દઈને આમાં ... નામની થાય તો કરો. પુણ્યબંધનું કારણ છે. શુભભાવ છે એમ કહ્યું ત્યાં. આ શુદ્ધ નથી. એમ કહ્યું હતું ત્યાં. સાહુજી આવ્યા હતાને જયપુર આવ્યા હતા. ....બીજે દિ' આહાહા!

આત્મા અનંત ગુણ અને બધાનું પૂર્ણ પ્રગટ પર્યાયરૂપે પરિણમન થઈ ગયું. એક સમયમાં જેને ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જાણવામાં આવે અને તે તે દશા એમને એમ કાયમ રહે તેથી તેને નિત્ય કહેવામાં આવે છે. કુટસ્થ કહ્યું છે ને? કુટસ્થ છે. .... સિદ્ધ ભગવાનની પર્યાયને કુટસ્થ કીધી. કુટસ્થનો અર્થ એવીને એવી રહે છે એ અપેક્ષાએ. સમયે-સમયે સીધું જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન સમયે-સમયે બદલે છે. કેવળજ્ઞાન પણ પર્યાય છે, ગુણ નથી. ગુણ તો ત્રિકાળ છે. આહાહા! એની ઉજવણી કોણ કરે? અંતરમાં અનુભવ કરીને ઉગ્રતા પ્રગટ કરે એ ઉજવણી છે. આહાહા! મહાવીરની..... એ પ્રભુની પામર પ્રાણી શું ઉજવણી કરે?

અહીં કહે છે, એ પર્યાય કાયમ રહે માટે એને નિત્ય કહેવામાં આવે છે. આહાહા! ગુણ તો નિત્ય છે, પણ પર્યાય પણ એવી ને એવી સદા રહે માટે એને—પર્યાયને પણ નિત્ય કહેવામાં આવે છે. ધ્રુવ આવ્યું છેને પહેલું? ધ્રુવમચલમ... સમયસારની પહેલી ગાથા. સિદ્ધ ભગવાન ધ્રુવ છે. એ પર્યાયની વાત છે. ધ્રુવ છે ને? વંદિત્તુ સવ્વસિદ્ધે ધ્રુવમચલમણોવમં ગદિં પત્તે... ધ્રુવ છે એ પર્યાય. આમ સમયે સમયે નાશવાન છે, એ કઈ રીતે? છતાં એવીને એવી છે માટે, ધ્રુવ છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! જેણે કદી અનંત કાળમાં આ આત્મા શું, વસ્તુ શું, શક્તિ શું, દશા શું—એની સંભાળ કરવાની એણે દરકાર કરી નથી. આ દુનિયાના આળ-જંજાળ, વ્યવહાર... પરની ક્રિયામાં રોકાઈને.... આત્મા રાગથી ભિન્ન આવો અનંત સામર્થ્યવાળું તત્ત્વ છે જેની એક સમયની પર્યાયમાં ત્રણ કાળ જણાય એવી ને એવી પર્યાય નિત્ય રહ્યા કરે. આહાહા!

(હવે ૭૨મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ત્રણ શ્લોક કહે છે :)

વ્યવહરણનયેન જ્ઞાનપુંજઃ સ સિદ્ધઃ

ત્રિભુવનશિખરાગ્રગ્રાવચ્છૂડામણિઃ સ્યાત્ ।

સહજપરમચિચ્ચિન્તામણૌ નિત્યશુદ્ધે

નિવસતિ નિજરૂપે નિશ્ચયેનૈવ દેવઃ ॥૧૦૧॥

ભગવાન સિદ્ધ પરમાત્મા વ્યવહારનયથી લોકને અગ્રે છે એમ કહેવામાં આવે છે. પરક્ષેત્રમાં છે એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચયથી ભગવાન પોતાના સ્વરૂપમાં છે. લોકને અગ્રે કહેવું એ વ્યવહાર છે, એમ કહે છે. લોક પર છે ને? પરાશ્રિત તે વ્યવહાર. ભગવાન પોતાના ગુણની પર્યાયમાં વસેલા છે. ભાવમાં વસેલા, પોતાના ક્ષેત્રમાં વસેલા છે, પરક્ષેત્રમાં નથી. પોતાનું અસંખ્યપ્રદેશી ક્ષેત્ર છે એમાં અનંત ગુણની પર્યાયના પરિણમનમાં વસેલા છે. નિજક્ષેત્રમાં વસ્યા છે એ નિશ્ચય, લોકને અગ્રે રહે છે એ વ્યવહાર. ત્યારે એમ કહે કે લોકને અગ્રે વ્યવહાર એ ખોટું છે? હેય છે. વ્યવહાર અભૂતાર્થ છે ને? અભૂતાર્થનો અર્થ કે લોકને અગ્રે ખરેખર નથી. ખરેખર પોતાના સ્વરૂપમાં છે. સમજાણું કાંઈ? હવે એવો અર્થ કરે છે કે તમે લોકને અગ્રેને વ્યવહાર કહો છો, વ્યવહાર તો અભૂતાર્થ છે, તો લોકને અગ્રે નથી? બીજે છે? આવા પ્રશ્ન ઘણા આવ્યા છે અત્યારે. આહાહા! નિશ્ચયથી લોકને અગ્રે નથી. નિશ્ચયથી પોતાના સ્વરૂપમાં છે. પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં પોતે ભગવાન બિરાજે છે. પરક્ષેત્રમાં નથી, છતાં પરક્ષેત્રમાં છે એ કહેવું એ વ્યવહાર છે. વ્યવહાર અન્યથા કહે છે. એવી રીતે વ્યવહારને સાચો સિદ્ધ કર્યો છે.

શ્લોકાર્થ : વ્યવહારનયથી જ્ઞાનપુંજ એવા તે સિદ્ધ ભગવાન... જ્ઞાનનો પુંજ પ્રભુ છે એ. એકલી જ્ઞાનદશા, પૂર્ણ જ્ઞાનપુંજ થઈ ગયો. એવો જ આ આત્મા છે. એકલો જ્ઞાનનો પુંજ છે. વ્યવહારનયથી... એટલું રાખવું. જ્ઞાનપુંજ એવા તે સિદ્ધ ભગવાન ત્રિભુવનશિખરની ટોચના... ત્રિભુવનની શિખર ઉપર (ચૈતન્યઘનરૂપ) નક્કર ચૂડામણિ છે... ચૈતન્યઘન તો પોતાનો સ્વભાવ છે, પણ ત્યાં શિખરની ઉપર છે એ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. નક્કર.. નક્કર.. નક્કર ચૂડામણિ. કોઈ ન્યાં કહેતું આમ.... કલગીનું રતન, ટોચ ઉપરનું રતન. અસંખ્ય પ્રદેશમાં અનંત ગુણનો પિંડ એમાં વિકલ્પનો પ્રવેશ નથી, ત્યાં પરક્ષેત્રનો પ્રવેશ નથી. આહાહા! લોકને અગ્રે કહો, પણ એ અગ્રના ક્ષેત્રનો પ્રવેશ નથી અંદર. પોતાના ક્ષેત્રમાં એ પોતે છે. આહાહા!

નિશ્ચયથી તે દેવ સહજપરમચૈતન્યચિંતામણિસ્વરૂપ નિત્યશુદ્ધ... ઓલો વ્યવહાર હતો 'લોકના અગ્રે' એ. નિશ્ચયથી તે દેવ... પરમાત્મા સિદ્ધ ભગવાન સહજપરમચૈતન્ય... સ્વભાવિક પરમચૈતન્ય ચિંતામણિસ્વરૂપ... પરમચૈતન્યચિંતામણિ... આહાહા! જેનામાં લોકાલોક એક સમય... 'ક' બોલવામાં અસંખ્ય સમય જાય, એમાં એક સમયમાં લોકાલોક જણાઈ જાય એવો ચૈતન્યચિંતામણિરતન છે. નિશ્ચયથી તે દેવ સહજપરમચૈતન્યચિંતામણિસ્વરૂપ નિત્યશુદ્ધ... પર્યાય કાયમ નિજસ્વરૂપમાં જ વસે છે. પર્યાય નિર્મળ શુદ્ધ છે ત્યાં વસે છે એમ કહે છે. પોતાની પરમાનંદદશા અતીન્દ્રિય આનંદના અમૃત એ સમયે-સમયે અનંત અમૃતનું ભોજન ભગવાન કરે છે. આહાહા! સિદ્ધ ભગવાનને અતીન્દ્રિય અમૃતનો ભોગ સમયે-સમયે છે. આ ભોગ ચડાવે છેને ભગવાનને? શું કહેવાય આ થાળ? ..... એ ભોગ ધૂળના છે. આ તો અતીન્દ્રિય આનંદનો

અનુભવનો ભોગ. પરમાત્માને અનંતો ભોગ પ્રગટ્યો છે. આહા! એવા ચિંતામણિ નિત્યશુદ્ધ નિજરૂપમાં જ વર્તે છે—વસે છે. પર્યાયની વાત છે એ બધી. નિત્યશુદ્ધ નિજસ્વરૂપ એની પરિણતિ એમાં એ વસે છે. નિશ્ચયથી એમાં વસે છે એમ કહે છે. વ્યવહારથી લોકને અગ્રે વસે છે.

લોકને અગ્રે છે... એ અગ્રે છે એ બરાબર છે, પણ આત્મા લોકને અગ્રે છે એ વ્યવહાર છે, એમ કહે છે. આહાહા! ..... એ અપેક્ષાએ બરાબર છે, પણ આત્મા એમાં છે એ વ્યવહાર છે, નિશ્ચયથી પોતાના સ્વરૂપમાં છે. અતીન્દ્રિય પોતાનું નિજમંદિર નિરાવરણ નિર્મળ દશા એમાં એ વર્તે છે. અરે! અરૂપી પણ મહાપદાર્થ છે. અરૂપી તો વર્ણ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ નથી. અરૂપીનું સ્વરૂપ છે. અરૂપીને રૂપ-સ્વરૂપ છે. લે! સ્વ-રૂપ છેને અરૂપી પણ? આ જડપણે છે. અરૂપીસ્વરૂપ છે આ. સ્વ-રૂપ પદાર્થ છે. વિજ્ઞાનઘન, ચિંતામણિ રત્ન એવો નિત્યશુદ્ધ નિજસ્વરૂપમાં જ વસે છે. સ્વરૂપ છે તે એ જ છે. લોકના અગ્રે કહેવું એ પરની અપેક્ષાથી વ્યવહાર કઢ્યો, લ્યો. ૧૦૨.

નીત્વાસ્તાન્ સર્વદોષાન્ ત્રિભુવનશિખરે યે સ્થિતા દેહમુક્તાઃ

તાન્ સર્વાન્ સિદ્ધિસિદ્ધયૈ નિરુપમવિશદજ્ઞાનદૃશકિયુક્તાન્ ।

સિદ્ધાન્ નષ્ટાષ્ટકર્મપ્રકૃતિસમુદયાન્ નિત્યશુદ્ધાનનન્તાન્

અવ્યાબાધાન્નમામિ ત્રિભુવનતિલકાન્ સિદ્ધિસીમન્તિનીશાન્ ॥૧૦૨॥

અવ્યાબાધાન્નમામિ... એ શું કહ્યું? પ્રધાન. ‘પ્રધાન’ અર્થ કર્યો છે? અવ્યાબાધ... અવ્યાબાધાન્... અવ્યાબાધ.... છે. પણ આમાં પાછું લોકનું પ્રધાન છે એ? અવ્યાબાધાન્.. છે ને? નમામિ... પહેલેથી.... એ? ત્રિભુવનતિલકાન્ સિદ્ધિસીમન્તિનીશાન્। અવ્યાબાધાન્.. અવ્યાબાધાન્નમામિ... અવ્યાબાધ એવા ભગવાનના સ્વરૂપને હું નમસ્કાર કરું છું.

શ્લોકાર્થ : જેઓ સર્વ દોષોને નષ્ટ કરીને... એનો અર્થ—શ્લોકાર્થ. સર્વ દોષોને નષ્ટ કરીને... લ્યો. કેટલાક સિદ્ધ તો અનાદિના છે. સિદ્ધ પણ દોષનો નાશ કરીને સિદ્ધ થયા છે. અનાદિની પરંપરા પણ એમ જ છે. આહાહા! વાંધા ઉઠાવે છે. અહીં કહે છે, સિદ્ધ અનાદિના અનંત છે. પહેલા સંસારી હતા, પછી સિદ્ધ થયા (એટલે) પહેલી સંસારદશા મોટી થઈ? આઠ વરસ કે એમ કંઈ કહે છે. પછી સિદ્ધ થયા. એક-એક વ્યક્તિની અપેક્ષાએ તો એમ જ કહેવાય. અનંતની અપેક્ષાએ, અનંતા સિદ્ધો અનાદિના છે. પહેલા કોઈ સિદ્ધ નહોતા ને પહેલા થયા એમ હોય નહીં. પહેલા કોઈ સિદ્ધ નહોતા ને પહેલા સંસારનો નાશ કરીને થયા.—એમ હોય નહીં. સિદ્ધેય અનંત છે, અનાદિ સંસારી અનંત, એમને એમ પડ્યું રહ્યું. સિદ્ધ થયા એમ જ્યારે કહેવું હોય ત્યારે એમ જ કહેવાય. સર્વ દોષોને નષ્ટ કરીને દેહમુક્ત થઈને, લ્યો. દેહ હતો એથી મુક્ત થઈ ગયા. ત્રિભુવનશિખરે સ્થિત છે... ત્રણ ભુવનના શિખર ઉપર સ્થિત છે.

જેઓ નિરુપમ વિશદ (નિર્મળ) જ્ઞાનદર્શન શક્તિથી યુક્ત છે... જેને ઉપમા ન અપાય એવા નિર્મળ જ્ઞાન-દર્શનથી યુક્ત છે—સહિત છે. જ્ઞાન-દર્શનથી સહિત છે, પરથી સહિત છે એમ

છે નહીં. નિર્મળ-વિશદ, નિરૂપમ.. પાછું. જેની ઉપમા ન મળે એવા જ્ઞાન-દર્શનની શક્તિથી સહિત છે. એ પર્યાયની વાત છે. જ્ઞાન-દર્શન શક્તિ એ પર્યાયની વાત છે. જ્ઞાન-દર્શન શક્તિ.... જેમણે આઠ કર્મની પ્રકૃતિના સમુદાયને નષ્ટ કર્યો છે... ભાષા શું આવે? જેમણે આઠ કર્મની પ્રકૃતિ પાછી (એટલે) એનો સ્વભાવ, એના સમુદાયને નષ્ટ કર્યો છે. પોતાનો સ્વભાવ પરમ પ્રગટ કર્યો છે. જેઓ નિત્યશુદ્ધ છે, લ્યો. અહીં પણ આવ્યું. નિત્યશુદ્ધ છે. જે નિર્મળદશા પ્રગટ થઈ એ કાયમ એવી ને એવી રહે.

વ્યય વિનાનો ઉત્પાદ ને ઉત્પાદ વિનાનો વ્યય.. આવે છેને પ્રવચનસારમાં? આહાહા! વ્યય વિનાનો ઉત્પાદ... સિદ્ધપર્યાય પ્રગટી કેવી? કે વ્યય વિનાની. ઉત્પાદ વિનાનો વ્યય... સંસારનો નાશ થયો એ ઉત્પાદ વિનાનો વ્યય થયો. હવે ઉત્પાદ થવાનો નથી. છે પ્રવચનસારમાં? વળી પાછું એ ક્યાં આવ્યું? વ્યય વિનાનો ઉત્પાદ ને ઉત્પાદ વિનાનો વ્યય. આહાહા! તો જ સિદ્ધપણું રહેને? નિત્ય છે ને? પર્યાય પ્રગટી નિત્ય એ ઉત્પાદ, વ્યય વિનાનો ઉત્પાદ. હવે એ પર્યાયનો વ્યય-નાશ થાય નહીં. સંસારનો વ્યય થયો તે ઉત્પાદ વિનાનો વ્યય થયો. હવે પછી સંસાર ઉત્પન્ન નહીં થાય. આહાહા!

એવા ભગવાન, સિદ્ધ ભગવાનની નાતનો તું છો, કહે છે. આવું ક્યાં સ્વરૂપ છે બીજે? બધે ગપ્પા મારે. મહાવીરની વાણી.... આહાહા! વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવું છે. જૈનદર્શન એટલે એ કોઈ સંપ્રદાય નથી, વિશ્વદર્શન છે. વિશ્વનું સ્વરૂપ છે—આત્માનું, જડનું, એવું આનું સ્વરૂપ છે. એવો જે સિદ્ધ ભગવાનનો પર્યાય પ્રગટ થયો એ નિત્યશુદ્ધ છે કહે છે. જેઓ અનંત છે... એ પર્યાય અનંત છે. એમ ને એમ અંત વિનાની ચાલ્યા જ કરશે.

અવ્યાબાધ છે... કોઈ વિઘ્ન કરનાર નથી. લ્યો, અવ્યાબાધ કહે છે. ધર્માસ્તિકાયે રોક્યા છે સિદ્ધને. તો અવ્યાબાધ ન રહે. ધર્માસ્તિકાયે રોક્યા છેને સિદ્ધને? ત્યારે કેમ ઉપર જાતા નથી? આત્મા લોકનું દ્રવ્ય છે ને લોકમાં રહે. અલોકમાં ક્યાંથી જાતો હતો? આહાહા! લોકની ચીજ છે લોકમાં રહે, અલોકમાં ક્યાં જાય? લોક એને કહીએ 'લોક્યન્તે ઇતિ લોકઃ' જ્યાં છ દ્રવ્ય દેખાય એ લોક. અલોક, જ્યાં છ દ્રવ્ય છે નહીં, એક આકાશ છે એનું નામ અલોક. આહાહા! આવી વાત જુઓ તો ખરા! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે આવી વસ્તુની સ્થિતિ વર્ણવી, એવી સ્થિતિ ક્યાંય બીજે નથી. ભલે મોટી-મોટી વાતું કરે બધા. આ પ્રમાણે બોલ્યા હતા.... ધૂળમાંય કાંઈ નથી. આહાહા! સત્ય તો આ છે.

ત્રણ લોકમાં પ્રધાન છે, લ્યો. ત્રિભુવનતિલકાન.. ત્રણ લોકનું તિલક છે ઉપર. અને મુક્તિસુંદરીના સ્વામી છે, લ્યો. સિદ્ધિસીમન્તિનીશાન.. મુક્તિરૂપી સુંદરી—એ પવિત્ર ને આનંદની દશા અને પૂર્ણ જ્ઞાનદશા એવી જે એની પર્યાય—એના એ સ્વામી છે. પોતાની નિર્મળ પર્યાયના સ્વામી છે. લોકના નાથ કહેવાય છે ને? એ તો જાણે છે, બીજું શું? નમોત્યુષ્માં આવે છે કે

નહીં? ‘લોગનાહાણં, લોગ-હિઆણં, લોગ-પઈવાણં, લોગ પજ્જોઅગરાણં...’ ઘણા વિશેષણ બધું ઘણું ભર્યું છે, પણ અર્થની ખબર ન મળે. ‘લોગનાહાણં, લોગ-હિઆણં, લોગ-પઈવાણં, લોગ પજ્જોઅગરાણં, અભય-દયાણં, ચક્ખુ-દયાણં, મગ્ગ-દયાણં...’ બધા ..... હોં સંપ્રદાયમાં. .... આ શું છે? ગડિયા હાંક્યે જાય. આહાહા!

મુક્તિસુંદરીના સ્વામી છે, લ્યો. તે સર્વ સિદ્ધોને સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ અર્થે હું નમું છું. લ્યો, ઠીક! હું ભગવાનને નમું છું એનાથી મને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે. સિદ્ધને નમે એ તો વિકલ્પ છે. એ તો વાત થઈ. ઓલામાં નથી આવતું? લબ્ધ... શું લીધું? ‘વંદે તદ્ગુણ લબ્ધયે.’ ટીકા થઈ છે ને? ‘વંદે તદ્ગુણ લબ્ધયે.’ હે ભગવાન! તમારા ગુણની પ્રાપ્તિ માટે તમને વંદું છું. એ તો વાત કરે છે કે મારે તમારી (જેવી) જાત અંતરમાંથી પ્રગટ કરવી છે. તમારા વંદન કરું એમાં વિકલ્પમાં એ કાંઈ થાય એવું નથી.

એ તો સમયસારમાં પહેલું ન કહ્યું? આ ટીકા કરતા મારી શુદ્ધિ વધશે. ટીકા કરતા વધી જશે? ટીકા તો વિકલ્પ છે. શું લખે? લખે છે એ બરાબર લખે છે. અંતરમાં મારો આશ્રય ચૈતન્યનો વર્તે છે, એ લખવા ટાણે તો મારો આશ્રય તો ચૈતન્ય તરફ જ છે. એના આશ્રયની ઉગ્રતા થતાં અશુદ્ધતા ટળી જજો, એમ કહે છે. અહીં કહે છે, **સિદ્ધોને સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ અર્થે...** લ્યો, મુક્તિની પ્રાપ્તિ અર્થે વંદું છું. ‘સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ.’ આવે છે ને? હે સિદ્ધ ભગવાન! મને સિદ્ધિ દેખાડો. એનો અર્થ કે હું કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરું ત્યારે તમારી સિદ્ધિ દેખાય. લોગસ્સ આવડે છે કે નહીં? ...ભાઈ! નહીં આવડતો હોય. એમાં લોગ્ગસમાં આવે છે. .... છે ને?

તે સર્વ સિદ્ધોને સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ અર્થે... મારું પ્રયોજન, મારા સ્વભાવનો આશ્રય લઈ પૂર્ણ પ્રાપ્તિ કરું એ મારો હેતુ છે, એમ કહે છે. એ વંદન કરવાનો વિકલ્પ છે એનાથી થાય (એમ નથી). એવા વંદનના વિકલ્પ આવે, પણ મારો આશ્રય સ્વચૈતન્ય ઉપર છે. એ આશ્રય વધીને મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય માટે હું અત્યારે ... છું એમ કહે છે. **અર્થે હું નમું છું,** લ્યો. સિદ્ધ ભગવાનને નમવું, એ તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યને નમવું તો વિકલ્પ છે, વિકલ્પ જ છે, રાગ છે. એ વખતે સ્વના આશ્રયનું જોર કરીને હું મુક્તિને પ્રાપ્ત કરું એ જ મારી અભિલાષા છે. રાગમાં અટકું ને રાગનું ફળ મને મળજો—એ (અભિલાષા) નથી. આહાહા! ભારે વીતરાગની વાણી! વ્યવહારથી વર્ણવે કંઈક ને નિશ્ચયથી વર્ણવે કંઈક. બે નય વિરુદ્ધ થઈ. ૧૦૨ થઈ. ૧૦૩ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અષાઢ વદ ૬, મંગળવાર, તા. ૧૩-૭-૧૯૭૧
ગાથા ૭૩-૭૪, શ્લોક - ૧૦૩-૧૦૪, પ્રવચન નં. ૬૬

આ સિદ્ધાંત છે. વ્યવહારચારિત્રનો અધિકાર. ૭૩. આચાર્યો કેવા હોય? જૈનદર્શનમાં- વીતરાગના માર્ગમાં પંચ પરમેષ્ઠી કેવા હોય એનું વર્ણન છે. અરિહંત ને સિદ્ધનું વર્ણન આવી ગયું. આજે આચાર્ય.

પંચાચારસમગ્ગા પંચિંદિયદંતિદપ્પણિહલ્લણા ।
ધીરા ગુણગંભીરા આચરિયા ણરિસા હોંતિ ।।૭૩।।
પરિપૂર્ણ પંચાચારમાં, વળી ધીર ગુણગંભીર છે,
પંચેન્દ્રિગજના દર્પદલને દક્ષ શ્રી આચાર્ય છે. ૭૩.

એની ટીકા. શું કીધું? કળશ બાકી છે એમ ને? ઠીક. ૧૦૩. પૂરો વાંચી ગયો હતો એટલે જાણે એમાં આવી ગયું હતું. અંદર વાંચી ગયો હોઉંને એટલે...

સ્વસ્વરૂપસ્થિતાન્ શુદ્ધાન્ પ્રાપ્તાષ્ટગુણસંપદઃ ।
નષ્ટાષ્ટકર્મસંદોહાન્ સિદ્ધાન્ વંદે પુનઃ પુનઃ ।।૧૦૩।।

૧૦૩ કળશ. ૭૩ ગાથા ઉપર. સિદ્ધ ભગવાન જેઓ નિજ સ્વરૂપમાં સ્થિત છે... પોતાના આનંદ આદિ અનંત ગુણની નિર્મળ પરિણતિ એમાં સિદ્ધ પરમાત્મા સ્થિત છે. જેઓ શુદ્ધ છે... પરિપૂર્ણ પવિત્ર છે. જેમણે આઠ ગુણરૂપી સંપદા પ્રાપ્ત કરી છે... આઠ ગુણ—સમકિત, અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ આઠ ગુણોની પર્યાયને પ્રાપ્ત કરી છે. અને જેમણે આઠ કર્મોનો સમૂહ નષ્ટ કર્યો છે, તે સિદ્ધોને હું ફરીફરીને વંદું છું. એવા સિદ્ધ ભગવાન ‘જ્ઞામો સિદ્ધાણં’ આવા સિદ્ધને ઓળખીને હું ફરીફરીને નમસ્કાર કરું છું, એમ ટીકાકાર પદ્મપ્રભમલધારિદેવદેવ છે. હવે ૭૩, એની ટીકા.

ટીકા : અહીં આચાર્યનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. છેને આ બાજુ? (ભગવંત આચાર્યો કેવા હોય છે?) જૈન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ, તેના શાસનમાં આચાર્યોનું સ્વરૂપ કેવું છે એનું વર્ણન કરે છે. જે (૧) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય નામના પાંચ આચારોથી પરિપૂર્ણ છે. જ્ઞાન નિશ્ચય, આત્મા આનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એનું જેને જ્ઞાન-આચરણ અંતરથી પરિણમન જ્ઞાનનું શુદ્ધ પ્રગટ્યું છે એ જ્ઞાનાચાર. દર્શનાચાર, સમ્યગ્દર્શનનું પરિણમન શુદ્ધ જેને પ્રગટ્યું છે. ચારિત્ર. સ્વરૂપ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એની રમણતારૂપ ચારિત્ર—એમાં અંતર રમણતા એવું ચારિત્ર જેને પ્રગટ્યું છે.

તપ. શુદ્ધ આનંદાદિની પરિણતિથી શોભિત-તપિત વિશેષે પરિણત નિર્મળ દશા થઈ છે એને તપ કહીએ છીએ. વીર્ય. જેનું બળ પાંચ આચારમાં પરિણમી રહ્યું છે, પુણ્ય-પાપના રાગ વિનાનું જેનું વીર્ય સ્વરૂપની શુદ્ધ શક્તિનું સત્ત્વ એનું પરિણમન કરવામાં વીર્ય સમર્થ થયું છે. એ નામના પાંચ આચારોથી પરિપૂર્ણ છે. આવા જૈનદર્શનમાં આચાર્યોનું અંતરસ્વરૂપ આવું હોય છે. બાહ્યમાં પાંચ આચાર વિકલ્પરૂપ પણ હોય છે. જેની નગ્નદશા હોય છે, જે જંગલમાં વસતા હોય છે. આહાહા! આવું ત્રણે કાળમાં જૈનશાસનમાં આચાર્યોનું આવું સ્વરૂપ છે.

જેને (૨) સ્પર્શન, રસન, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર નામની પાંચ ઇન્દ્રિયોરૂપી મદાંધ હાથીના... પાંચ ઇન્દ્રિયોમાં મદ... હાથી જે મદમાં આવેલા હોય એના દર્પનું દલન કરવામાં દક્ષ (-પંચેન્દ્રિયરૂપી મદમત્ત હાથીના મદના ચૂરેચૂરા કરવામાં નિપુણ)... ઓહો! અતીન્દ્રિય આનંદની... અતીન્દ્રિય આનંદ જેને ઉગ્રપણે પરિણમ્યો છે એ દ્વારા પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયને-પાંચ ઇન્દ્રિયોરૂપી મદાંધ હાથીના મદના ચૂરેચૂરા કરવામાં નિપુણ છે. વિષયની વિકલ્પદશા ઉત્પન્ન થતી નથી. આહાહા! નિર્વિકલ્પ-રાગ વિના આનંદની દશામાં રમતાં, અતીન્દ્રિય આનંદની પરિણતિમાં ઝૂલતાં એમણે પાંચ ઇન્દ્રિયના મદનો નાશ કર્યો છે. બહુ ઝીણું છે. શરીર સાથે સંબંધ નથી, આ તો જડ માટી છે. અંદર ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ એનું જેને પરિણમન એટલે અતીન્દ્રિય અવસ્થા ઉગ્રપણે પરિણમી છે એથી એમણે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોને જીત્યા છે.

(૩-૪) સમસ્ત ઘોર ઉપસર્ગો પર વિજય પ્રાપ્ત કરતા હોવાથી... આત્મામાં એટલી શાંતિ અવિકારી દશા નિર્દોષ પવિત્રતા પ્રગટી છે કે ઘોર ઉપસર્ગ પ્રત્યે પણ વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે. પ્રતિકૂળતાના અનંત ગંજ આવે તોપણ તેના પ્રત્યે 'આ ઠીક નથી' એવો વિકલ્પ એને થતો નથી. આનંદમાં રમતા હોય છે. આહાહા! આચાર્યો આને કહીએ. 'ણમો આઈરીયાણં' આવે છે ને? 'ણમો લોએ સવ્વ આઈરીયાણં.' અઢી દ્વીપમાં આવા સંતો આચાર્યો જૈનદર્શનમાં હોય છે. સમસ્ત ઘોર ઉપસર્ગો પર વિજય કરવાથી ધીર છે. એક વાત. એ ત્રીજો બોલ. અને ગુણગંભીર છે. જેની ગુણની દશા એટલી ગંભીર છે, સાધારણ જીવને એનો પત્તો ન ખાય એવી દશા છે. અતીન્દ્રિય આનંદપૂર્વક નિર્મળ જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, આનંદ, શાંતિ વગેરે એવી દશા પ્રગટી છે (કે) જેના ગુણ ગંભીર છે. આહાહા! આવું જૈનદર્શનમાં આચાર્યોનું સ્વરૂપ છે. આવાં લક્ષણોથી લક્ષિત, તે ભગવંત આચાર્યો હોય છે. લ્યો, એ શબ્દ વાપર્યો છે. ....ટીકામાં. પહેલો કૌંસમાં નાખ્યું છે, આ તો પાઠમાં આવ્યું. એવા ભગવંત આચાર્યો હોય છે. આહાહા!

એવી રીતે (આચાર્યવર) શ્રી વાદિરાજદેવે કહ્યું છે કે... બીજાનો આધાર આપે છે. શ્લોક...

પંચાચારપરાન્નકિંચનપતીન્નષ્ટકષાયાશ્રમાન્

ચંચજ્ઞાનબલપ્રપંચિતમહાપંચાસ્તિકાયસ્થિતીન્ ।

સ્ફારચંચલયોગચંચુરધિયઃ સૂરીનુદંચદ્ગુણાન્

અંચામો ભવદુઃસ્વસંચયભિદે ભક્તિક્રિયાચંચવઃ ।।

ભક્તિક્રિયાચંચવઃ.. ચંચવઃ.. ચંચવઃ.. કેવા હોય છે જૈન સાધુ-આચાર્ય? શ્લોકાર્થ નીચે.

શ્લોકાર્થ : જૈઓ પંચાચારપરાયણ છે... અંતરમાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ, વીર્ય, તપ આદિમાં તત્પર છે. શુદ્ધ આચરણમાં અંદર પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત છે. આનંદનું ધામ ભગવાન એના પંચાચારમાં એ તત્પર છે. આત્માનું આચરણ એમાં તત્પર છે એમ કહે છે. વીતરાગી પરિણતિમાં એ તત્પર છે એમ કહે છે. જૈઓ અર્કિચનતાના સ્વામી છે... જેને એક રાગનો અંશ નથી અને કપડાનો કટકો નથી, એવા જૈનના આચાર્યો ભગવાને વર્ણવ્યા છે. અર્કિચનતાના સ્વામી છે. બહારમાં નગ્નદશા (અને) અંદરમાં રાગનો કણ પણ જેને નથી. આહાહા!

જેમણે કષાયસ્થાનોને નષ્ટ કર્યા છે... શુભ-અશુભરાગ એવા જે કષાય એટલે વિકારભાવ એનો જેણે નાશ કર્યો છે. વીતરાગ પરિણતિમાં ઝૂલે છે. આહાહા! **પરિણમતા જ્ઞાનના બળ વડે જૈઓ મહા પંચાસ્તિકાયની સ્થિતિને સમજાવે છે...** કહે છે કે પંચાસ્તિકાય છે આ જગતમાં. એક કાળ સિવાય આત્મા, પુદ્ગલ, ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ ને આકાશ—એવા પાંચ અસ્તિકાય છે. કાળ છે એ અસ્તિ છે, પણ કાય નથી એટલે એ પાંચ અસ્તિમાં એને ન ગણ્યા. એવું પંચાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ **પરિણમતા જ્ઞાનના બળે...** એકલી ધારણામાંથી નહીં, એમ કહે છે. આહાહા! જ્ઞાન ભગવાન આત્મા જ્ઞાનમાં પરિણમન, વીતરાગી પરિણમન થઈ ગયું છે એમને.

પરિણમતા જ્ઞાનના બળ વડે... એકલી વાત કરવા બેઠા છે એમ નહીં, એમ કહે છે. આહા! એકલું પંચાસ્તિકાય ભગવાને કહ્યાં છે એવી ધારણા કરી છે અને કહે છે, એમેય નથી. આહાહા! પંચાસ્તિકાય જગતમાં છે એનું અંતર પરિણમન એનું જ્ઞાનમાં પરિણમન થઈ ગયું છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા, ચિદાનંદસ્વરૂપ આત્મા એનું જ્ઞાનનું પરિણમન જ અંદર થઈ ગયું છે. પરિણમનના બળ વડે પંચાસ્તિકાયનું કથન કરે છે એમ કહે છે. ભગવાન પાસેથી સાંભળ્યું છે, સાંભળેલું કહે છે, એમ નહીં. આહાહા!

શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન પવિત્ર(રૂપ) પરિણતિ જેની દશા થઈ ગઈ છે, કહે છે, એ દશાના પરિણમનપૂર્વક પંચાસ્તિકાયનું કથન કરે છે. મહાપંચાસ્તિકાય... ભાષા એમ લીધી છે ને? આકાશ-લોકાલોકનો આકાશ-આકાશ અસ્તિકાય, એકેક જીવ અસંખ્ય પ્રદેશી એવા અનંત આત્માઓ, એથી અનંત ગુણા પરમાણુઓ, ધર્માસ્તિ અને અધર્માસ્તિ—એવી મહા પંચાસ્તિકાયની મર્યાદા-સ્થિતિને સમજાવે છે. જગતમાં એક જ આત્મા છે અથવા અનંત આત્મા જ છે એમ નહીં. અનંત આત્મા, અનંત પરમાણુઓ, ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, ને આકાશ—એવા પાંચ અસ્તિકાય. અસ્તિ એટલે ‘છે’, ઘણા પ્રદેશનો સમૂહ એટલે કાય. આ ભાષા જુદી જાતની છે. આવું સ્વરૂપ છે. **પરિણમતા જ્ઞાનના બળે વડે જૈઓ...** ઓહો! જેનું જ્ઞાનસ્વરૂપ અંદર

વીતરાગભાવે પરિણમી ગયું છે. એવા પરિણમનના બળ વડે મહાપંચાસ્તિકાય... એમ ભાષા લીધી છે ને? આકાશનો કાંઈ અંત નથી એવો આકાશ એની સ્થિતિને સમજાવે છે. આચાર્ય છે ને અહીંયા?

વિપુલ અચંચળ યોગમાં (વિકસિત સ્થિર સમાધિમાં) જેમની બુદ્ધિ નિપુણ છે... વિપુલ અચંચળ યોગ (એટલે) વિકસિત સ્થિર આનંદ, સ્થિર સમાધિ-શાંતિ-અકષાય શાંતિ. વીતરાગભાવની શાંતિનું પરિણમન એવી સમાધિ, અચંચળ યોગ વિપુલ... જેમની બુદ્ધિ નિપુણ છે, આનંદની સમાધિમાં જેની બુદ્ધિ નિપુણ છે. આનંદની શાંતિ ને સમાધિ.... સમાધિ એટલે ઓલા બાવા જોગી કરે એની વાત નથી હોં. લોગસ્સમાં એ આવે છે, 'સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ...' આવે છે ને લોગસ્સમાં? અર્થ કોને આવડે? ભગવાન જાણે અર્થ તો. 'સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ..' 'ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા..' એક કોર રાખો અત્યારે. અહીં તો 'સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ' એનો અર્થ શું? ઉત્તમ સમાધિ મને આપો. કઈ સમાધિ? ઓલા બાવા કરે એ? અહીંયા તો આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ રહિત આત્માની અવિકારી શાંતિ તેને સમાધિ કહેવાય છે. આધિ નામ મનમાં સંકલ્પ-વિકલ્પ રહિત, વ્યાધિ નામ શરીરના રોગ રહિત અને ઉપાધિ નામ સંયોગ રહિત—એવી આત્મામાં શાંત.. શાંત... આહા! એ શાંતિનો દરિયો ઉછળ્યો છે.

વિકસિત કહ્યું છે ને? વિપુલ એટલે વિકસિત. સ્થિર સમાધિમાં બુદ્ધિ નિપુણ છે. એમાં એ ડાહ્યા છે આચાર્ય. પરમ આનંદની શાંતિ એમાં એ ઝૂલે છે. એમાં એ નિપુણ છે. **અને જેમને ગુણો ઊછળે છે,** લ્યો. અનંત જે ગુણ છે આત્માના, એ ઉછળે છે એટલે પર્યાયમાં પરિણમે છે. દરિયામાં જેમ ભરતી ઊછળે, ભરતી આવે ઉછળીને અંદરથી, એમ મુનિને-આચાર્યોને અંતરના અનંત ગુણ(થી ભરેલો) જે દરિયો છે એ ગુણો ઉછળે છે. અંતર અનુભવના, દૃષ્ટિના જોરે અનંત-અનંત આનંદાદિ ગુણની દશા ઉછળે છે, ઉછળા મારે છે. આહાહા! ભારે વાત આ. દરિયો ઉછળ્યો છે કહે છે. ભગવાન આત્મા... અનંતાનંત ગુણ છે એક-એક આત્મામાં. એ અનંતાનંત ગુણો ઉછળે છે (એટલે) ભરતી એની પર્યાયમાં આવે છે. શું હશે આ? ખબર નથી.... આહાહા!

ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ અનંત આનંદ ને જ્ઞાન ને શાંતિથી ભરેલું તત્ત્વ છે. એવા તત્ત્વનો જ્યાં અનુભવ કર્યો અને એમાં એકાગ્ર થયો એટલે અનંતા શક્તિરૂપ ગુણ છે એ એની પર્યાયમાં ઉછળે છે. લ્યો. ઓલું આવ્યુંને? તત્ત્વો ઉછળે છે. એ જ્ઞાનમાં બીજી શક્તિ ઉછળે છે. શક્તિઓમાં આવે છે ને? ૪૭ શક્તિ. જ્ઞાનનું સમ્યક્ પરિણમન થતાં, શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્યનો આશ્રય લેતાં, સમ્યગ્જ્ઞાનનું પરિણમન થતાં અનંતા ગુણોની પર્યાય એ જ્ઞાનની પર્યાયમાં ઉછળે એટલે આવે છે. આહાહા! પુણ્ય-પાપના રાગ આવતા નથી-ઉછળતા નથી ધર્મીને. આહાહા! જેમને ગુણો ઉછળે છે. અજ્ઞાનીને વિકાર ઉછળે છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ ઉછળા મારે, આંધળો

થઈ પડે એમાં. એમાં જોડાઈ જાય છે અસ્થિરતામાં. એકાકાર થઈ જાય છે રાગમાં. આ અંદર આનંદમાં એકાકાર થઈ જાય છે.

તે આચાર્યોને... આવા વીતરાગી માર્ગના અંતર અનુભવી સંતોને ભક્તિક્રિયામાં કુશળ એવા અમે... પોતે મુનિ છે ને? ટીકા કરનાર મુનિ છે. આવા આચાર્યો જૈનના હોય એને અમે... ભક્તિક્રિયામાં કુશળ એવા અમે... એમ પાછા. એવા સંતોની ભક્તિ કરવામાં અમે કુશળ છીએ. અમને ખબર છે કે આવા સંતો છે. એનું બહુમાન કરવાને અમે ડાહ્યા છીએ. ડાહ્યા છીએ, કુશળ છીએ, નિપુણ છીએ, ચતુર છીએ.

શ્રોતા : રાગમાં ચતુર છીએ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : રાગમાં એટલે ઓલાના ગુણમાં, એના ગુણને વંદન કરવામાં ચતુર છીએ, એમ. ભલે વિકલ્પ હો. આહાહા!

મુનિ, આ મુનિ છે એ પણ ભાવલિંગી સંત છે. અનંત આનંદ જેને ઉછળ્યો છે મુનિને. સાચા મુનિ તો એને કહીએ. લૂગડાં ફેરવી ફેરવીને બેસે એટલે મુનિ થઈ ગયા, એમ છે નહીં. આહાહા! ઝીણી વાત ભાઈ! એ મુનિ પોતે કહે છે કે ઓહો! આવા આચાર્યો જૈનમાં... આ તો મુનિ આચાર્ય છે. મુનિ છેને ટીકાકાર? મુનિ કહે છે કે અમે... પદ્મપ્રભમલધારિદેવ મુનિ છે. આ આચાર્ય છે વાદિરાજ. પણ એ પોતે આધાર આપે છે ને? આધાર આપીને અમે.... વાદિરાજ પંચાચાર.... લ્યો, એ કરે છે (એમ) આચાર્ય કહે છે, પણ અમે પણ કરીએ છીએ. આહાહા! આ તો પૂર્વે થઈ ગયા.

એવા કુશળ અમે ભવદુઃખરાશિને ભેદવા માટે... લ્યો. એમ જ ચાલે છે પંથમાં હવે. એવા સંતોને (એટલે) આચાર્ય આચાર્યને અને આચાર્ય મુનિને, મુનિ આચાર્યને.. આહાહા! ભેદવા માટે પૂજીએ છીએ. ભવના દુઃખો, સંસારની જાળ, સ્વર્ગ-નરકના ભવની દુઃખજાળ, આહાહા! એને છેદવા માટે અમે વંદન કરીએ છીએ. એમાં ભવ-નરક ને તિર્યચના ભવ છેદવા માટે એમ નથી કાંઈ. ભવદુઃખ આખા બધા ભવદુઃખની રાશિ (એટલે) ચારે ગતિ. આહાહા! ભવના દુઃખનો ઢગલો. ચોરાશીના અવતારમાં દુઃખ છે બધે ભાઈ! દેવો દુઃખી, શેઠિયા દુઃખી, રાજા દુઃખી, બધા ભિખારી, રાજના ભિખારીઓ, વિકારના અભિલાષીઓ બધા દુઃખી છે. ‘.... હોઈ સુખી મુનિ વીતરાગી...’ આવે છે ને? પણ વીતરાગી મુનિ હોં. આહાહા! .....

અર્કિચનતાના સ્વામી છે... અંતરમાં અર્કિચનતા ને બહારમાં અર્કિચનતા—બેચ અર્કિચનતા. ધન્ય અવતાર છે ને! જેમણે અવતાર સફળ કર્યા છે. આહાહા! ચારિત્ર સ્વરૂપ જેનું અંતરમાં, નગ્નદશા બાહ્ય ને અંતરમાં ચારિત્ર પરિણમી ગયું છે આહાહા! જેને આખી દુનિયાની દરકાર નથી. એવો આત્મા એને સંતો કહે છે. લ્યો, આચાર્યના ભક્ત આચાર્ય ને મુનિ પણ આચાર્યના ભક્ત છે. ભેદવા માટે પૂજીએ છીએ. ભાષા તો એમ જ આવેને? તદ્દલબ્ધયે... આવ્યું

છે ને? 'તદ્ગુણલબ્ધયે.' પ્રાપ્તિ... અમારે ભાવ તો અંદરમાં એ છે. વિકલ્પ ભલે છે એ અંદર, એનાથી કાંઈ પ્રાપ્ત થતું નથી. આચાર્ય પોતે પોતાની વાત કરે છે અને આવા આચાર્ય હોય એને હું વંદન કરું છું એમ પણ કહે છે.

વળી (આ ૭૩મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :— લ્યો,

સકલકરણગ્રામાલંબાદ્વિમુક્તમનાકુલં

સ્વહિતનિરતં શુદ્ધં નિર્વાણકારણકારણમ્ ।

શમદમયમાવાસં મૈત્રીદયાદમમંદિરં

નિરુપમમિદં વંદ્યં શ્રીચન્દ્રકીર્તિમુનેર્મનઃ ॥૧૦૪॥

આચાર્યે આચાર્યને નમન કર્યું એટલે મુનિ પોતે હવે (કહે છે કે) આ મારા ગુરુને વંદન, મારા ગુરુ આચાર્યને. આહાહા! જેમના આચાર્ય ગુરુ પણ આવા છે એમ જ્ઞાનમાં નક્કી થઈ ગયેલું છે. છે ને? ચંદ્રકીર્તિમુનિનું મન એટલે ચૈતન્યપરિણતિ. મારા આચાર્ય, મારા ગુરુ આચાર્ય એને વીતરાગ પરિણતિ પરિણમી ગઈ છે, એને હું વંદન કરું છું. આહાહા!

શ્લોકાર્થ : સકળ ઈન્દ્રિયસમૂહના આલંબન વિનાનું... શું કહે છે? પોતાના ગુરુ જે ચંદ્રકીર્તિ... પદ્મપ્રભમલધારિદેવના આચાર્ય... ઓહોહો! મુનિ પણ જુઓને! એવા પાક્યા છે. આચાર્ય આવા... પદ્મપ્રભમલધારિદેવ મુનિ, આહાહા! કહે છે, અમારા ગુરુ અમે એમને ઓળખ્યા છે. એમનું ચૈતન્ય પરિણમન વીતરાગી દશા એ કેવી છે? સકળ ઈન્દ્રિયસમૂહના આલંબન વિનાનું એમનું પરિણમન છે. આહાહા! અંતરના વીતરાગી નિર્દોષ આનંદનું પરિણમન-અવસ્થા (છે અને) જેને ઈન્દ્રિયના સમૂહના આલંબનનો અભાવ છે એવી અતીન્દ્રિય આલંબનદશા પ્રગટ થઈ છે. અનાકુળ છે. કેવું છે અમારા ગુરુનું પરિણમન? આનંદરૂપ છે, અનાકુળ છે. આહાહા! બીજા મુનિની, જ્ઞાનીની વાત જાણી લીધી? જણાઈ જાય?

શ્રોતા : કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારે જણાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કેવળજ્ઞાન... આ તો અત્યારે જાણે, એમ કહે છે. આહાહા!

શ્રોતા : પંચમકાળમાં?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પંચમકાળમાં, અને એની પરિણતિ શુદ્ધ છે એને જાણી લીધી છે. આહાહા! સ્વ-પરપ્રકાશક જ્ઞાનનું બળ છે અંદર. સ્વભાવને આશ્રયે પ્રગટેલું એ બળમાં અમારા આચાર્ય મુનિમહારાજ આવા હતા. એનું પરિણમન એવું જે મન.. મનથી થયેલું જે પરિણમન એને હું વંદન કરું છું. પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ એ તો રાગ છે, એ કંઈ વંદન કરવાલાયક નથી. માળે ભારે વાત. એ કાંઈ મુનિપણું નથી. પંચમહાવ્રત એ તો વિકલ્પ-રાગ છે, એ કાંઈ ચારિત્ર નથી અને એ વંદનીય નથી એમ કહે છે. વંદનીય તો ભગવાન આત્મા શુદ્ધ આનંદના પરિણમન

અવસ્થારૂપે ઉગ્રપણે પરિણમે એ ચારિત્ર છે અને એ વંદનને લાયક છે. નગ્રપણું હોય એ કાંઈ વંદનીય નથી. હો નિમિત્તપણે એ ચીજ એવી હો, એ જડની દશા છે. અંતરમાં ઉતરેલા ઊંડે ઊંડે અંતરમાં જઈને જેણે ચૈતન્યના પત્તા મેળવ્યા, આહાહા! એવી જે વીતરાગી પરિણતિ-દશા એ અનાકુળ છે, બિલકુલ આકુળતા છે જ નહીં. આનંદ.. આનંદ.. આનંદ.

સ્વહિતમાં લીન છે. અમારા ગુરુ આચાર્ય પોતાના હિતમાં લીન છે. દેખો! વંદનીક કેમ છે? આહાહા! **સ્વહિતમાં લીન** છે. આત્માનું શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ એવું જે સ્વહિત, એમાં એ લીન છે. **શુદ્ધ** છે. જેનું પરિણમન-વીતરાગી અનાકુળદશા, સ્વહિતમાં લીનવાળી, ઈન્દ્રિયોના આલંબન વિનાની શુદ્ધ દશા છે. પુણ્ય-પાપનો ભાવ તો અશુદ્ધ છે. પુણ્ય ને પાપ, શુભ ને અશુભભાવ તો અશુદ્ધ છે. આ તો શુદ્ધ દશા છે. આહાહા!

નિર્વાણના કારણનું કારણ (-મુક્તિના કારણભૂત શુક્લધ્યાનનું કારણ)... મુક્તિનું કારણ તો શુક્લધ્યાન પોતાનું છે, એમાં-આ ચૈતન્ય પરિણમનમાં મારા ગુરુનું પરિણમન નિમિત્ત છે. **મુક્તિના કારણભૂત શુક્લધ્યાનનું...** ભગવાન અમારા ગુરુ આચાર્ય વીતરાગી થયેલા હોં. એકલા રાગથી ધર્મ માને, પુણ્યથી ધર્મ માને, એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, એ ધર્મીય નથી, સાધુય નથી, આચાર્ય પણ નથી. આહાહા! આ તો પંચમ આરાના મુનિ છે લ્યો. **નિર્વાણના કારણનું કારણ** છે. મોક્ષ આત્માની પૂર્ણ આનંદદશા, એનું કારણ શુક્લધ્યાન, અહીં ઉપાદાન તરીકે એના આશ્રયમાં દ્રવ્ય, બાહ્ય નિમિત્ત તરીકે મારા ગુરુનું ચૈતન્ય પરિણમન છે. લ્યો, ૭૩મી ગાથા થઈ. એમનો અભિપ્રાય અંતરંગ કારણ છે એમ કહ્યુંને? એ .... બાહ્યપણે પરિણમ્યું છે. વાણીની બાહ્ય... અહીં તો અંતરંગની જ વાત લીધી છે.

શમ-દમ-યમનું નિવાસસ્થાન છે. આહાહા! વીતરાગી ભગવાન આત્મા જેને અવલંબે પ્રગટેલી વીતરાગી દશા શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ ઉપશમ. ઉપશમ શાંતિનું તો નિવાસસ્થાન છે-શાંતિને રહેવાનું ઘર છે. આહાહા! આત્માની શાંતિ-અકષાય પરિણતિ એને રહેવાનું (સ્થાન), એ ગુરુનું ચૈતન્ય પરિણમન એ શાંતિને નિવાસનું કારણ છે. આહાહા! **દમ** (એટલે) ઈન્દ્રિયોનું દમન છે. જિતેન્દ્રિયતા.. જિતેન્દ્રિયતાનું નિવાસ છે. આહાહા! અને **યમ** (એટલે) સંયમ... ભાવસંયમ એનું નિવાસસ્થાન છે. કહો, એ વખતે આવા મુનિ હશેને! એમના ગુરુ હતા ૮૦૦ વર્ષ પહેલાં. આવો ભગવાન આત્મા અંતરના શુદ્ધસ્વભાવથી પરિણત થયેલો ઉછળી રહ્યો છે એ શમ-દમ-યમનું નિવાસસ્થાન છે-એ રહેવાનું ઘર છે. આહાહા!

અને **મૈત્રી-દયા-દમનું મંદિર (ઘર)** છે. ઓલામાં 'દમ' હતું, આમાં પણ 'દમ' છે. ઓલામાં નિવાસસ્થાન છે, આ મૈત્રી-દયા-દમનું મંદિર છે. ઘર છે. એ નિવાસસ્થાન કહ્યું છે. નિર્વિકલ્પ શુદ્ધપરિણતિ-દશા ધર્મની એ મૈત્રી, દયા ને દમનું તો ઘર છે. આહાહા! **એવું આ શ્રી ચંદ્રકીર્તિમુનિનું નિરુપમ મન (ચૈતન્યપરિણમન) વંદે છે.** મનની વ્યાખ્યા ચૈતન્ય પરિણમન.

મન.. મન.. શું મન? ભાવમન-નિર્વિકલ્પદશા-વીતરાગી દશા મુનિની એ અમારે વંદ્ય છે. એના પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ ને નગ્નપણું એ (વંદ્ય) નહીં એમ કહે છે. આવી દશા અમારે આદરણીય છે વ્યવહારે. સમજાણું?

જુઓ! આ ત્રણની વ્યાખ્યા થઈ—અરિહંત, સિદ્ધ ને આચાર્ય. આવા આચાર્ય હોય. આહાહા! દેખવા દુર્લભ થઈ ગયા. વીતરાગમાર્ગ, પરમેશ્વર વીતરાગ તીર્થંકરદેવ એના શાસનમાં તો આવા આચાર્ય હોય એને આચાર્ય મનાય છે. એકલી બાલક્રિયાકાંડ કરે, પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ હોય અને એને ધર્મ માને એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, એ જૈનના સાધુ પણ નથી, જૈનના આચાર્ય પણ નથી.

શ્રોતા : જૈનધર્મમાં તો છે ને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જૈનધર્મમાં ક્યાં આવ્યા? અજ્ઞાનધર્મમાં છે. આહાહા! ધર્મ તો પુણ્ય-પાપના રાગથી રહિત સ્વભાવને આશ્રયે પરિણતિ-શુદ્ધપરિણતિ પ્રગટી એ જૈનધર્મ છે. જૈનધર્મ કાંઈ આત્માની પરિણતિથી દૂર નથી. આહાહા!

એ પોતે શુદ્ધપરિણતિ એ જૈનશાસન છે. ૧૫મી ગાથામાં આવી ગયુંને? આત્મા પરમ આનંદનું ધામ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન એમાંથી પ્રગટેલી દશા શુદ્ધ ને વીતરાગી એ વંદ્ય છે ને એને જિનશાસન કહેવામાં આવે છે. એવું જૈનશાસનનું પરિણમન અમારે વંદનીય છે એમ કહે છે. માળે ભારે આમાં...! બહારમાં તો કાંઈ સૂઝ પડે એવું ન મળે. આ બધું કરતા હોય એના તો કંઈ નામેય ન મળે. શું કરે! ભગવાન! આ તો માટી જડ છે. એનું હાલવું-ચાલવું થાય એ તો જડને લઈને થાય છે, બોલવું થાય એ જડને લઈને થાય છે, તારું નથી. વિકલ્પ ઊઠે (કે) આની દયા પાળવી, વ્રત પાળવું એ બધો રાગ છે, એ કાંઈ ધર્મ નથી. એ કાંઈ જૈનશાસન નથી. આહાહા!

જુઓ! ચંદ્રકીર્તિ-પોતાના ગુરુને યાદ કરીને આવું કહે છે. એનું પરિણમન જાણી લીધું? એય! આહાહા! છન્નસ્થ (બીજા) છન્નસ્થના પરિણમનને જાણે? આ કાળમાં જાણે. અહીં કોની વાત આવી આ? આ પંચમકાળની વાત છે. પંચમકાળના મુનિ છે અને પંચમકાળના ગુરુને ઓળખીને વંદન કરે છે. આહા! વાદિરાજ હવે પોતે આચાર્ય હતા ને આચાર્યને વંદન કર્યું.

હવે ઉપાધ્યાય. જૈનના ઉપાધ્યાય કેવા હોય? ‘જામો લોએ સવ્વ ઉવજ્જાયાણં. જામો ઉવજ્જાયાણં.’ પણ ‘જામો લોએ સવ્વ ઉવજ્જાયાણં’ એમ કીધું. છેલ્લું પદ છે તે બધામાં નાખવાનું. ‘જામો લોએ સવ્વ સાહૂણં’ છે ને? એ બધામાં નાખવાનું. ‘જામો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં, જામો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં, જામો લોએ સવ્વ આયરિયાણં. જામો લોએ સવ્વ ઉવજ્જાયાણં, જામો લોએ સવ્વ સાહૂણં.’ છેલ્લું પદ બધાને લાગુ પડે છે. હવે ઉપાધ્યાયની વ્યાખ્યા. આહાહા!

રયણત્તયસંજુત્તા જિણકહિયપયત્થેદેસયા સૂરા ।

णिकंत्वभावसहिया उवज्झाया एरिसा होंति ।।७४।।

નીચે.

रत्नत्रये संयुक्त ने निःकांक्षभावथी युक्त છે,

જિનવરકથિત અર્થોપદેશે શૂર શ્રી ઉવઝાય છે. ૭૪.

આહાહા! ટીકા : આ, અધ્યાપક (અર્થાત્ ઉપાધ્યાય) નામના પરમગુરુના સ્વરૂપનું કથન છે. (ઉપાધ્યાયો કેવા હોય છે જૈનના? (૧) અવિચલિત અખંડ અદ્વૈત પરમ ચિદ્રૂપનાં શ્રદ્ધાન, જ્ઞાન અને અનુષ્ઠાનરૂપ શુદ્ધ નિશ્ચય-સ્વભાવરત્નત્રયાળા હોય. આહાહા! કહે છે કે ભગવાન આત્મા અવિચળ છે ત્રિકાળ અંદર, દ્રવ્ય અખંડ છે, અદ્વૈત છે—ગુણ-ગુણીનો ભેદ પણ નથી. પરમ ચિદ્રૂપ ત્રિકાળી જ્ઞાનરૂપ એવું આત્મસ્વરૂપ એના શ્રદ્ધાન... એની શ્રદ્ધા એ સમકિત. નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા કે દેવ-ગુરુની શ્રદ્ધા એ સમકિત નહીં, એ તો વિકલ્પ છે, રાગ છે. પરમ ચિદ્રૂપ, અવિચળ અખંડ અદ્વૈત પરમ ચિદ્રૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન પૂર્ણ એની શ્રદ્ધા એટલે એના સન્મુખ થઈને નિર્વિકલ્પ પ્રતીત કરી એનું નામ સમકિત. આહાહા!

અને અવિચલિત અખંડ અદ્વૈત પરમ ચિદ્રૂપનું જ્ઞાન... નિઃકાંક્ષભાવ નાખ્યો છે જોયું! એટલે શું લખ્યું છે એમાં? ... પ્રરૂપણા કરે છે એમાંથી મારા આ શિષ્યો થશે કે મને માનશે એવી એષણા નથી. એમ નિઃકાંક્ષભાવ પોતે નાખ્યો છે. ઉપાધ્યાય છેને આમ? ભણાવે છે ને? આટલા તો મારી પાસે ભણે છે, આટલા તો મુનિ માનતા થશે, આટલા તો મારા શિષ્યો થયા—એ જૈનદર્શનમાં એવી કાંક્ષા હોતી નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? વજન અહીં છે બધું. આવા નિશ્ચય સ્વભાવરત્નત્રયવાળા... પાછા જુઓ! વ્યવહારની ના પાડી. વ્યવહારરત્નત્રય નહીં, નિશ્ચય સ્વભાવરત્નત્રય. આહાહા! ત્રિકાળ ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ, પરમસ્વભાવભાવ એની શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન ને અનુષ્ઠાન, સ્વરૂપમાં રમણતા એ અનુષ્ઠાન, એમાં—આત્માના સ્વરૂપમાં રમવું એ ચારિત્ર. એ સ્થિરતાનું વિધાન એણે અમલમાં મૂક્યું એ અનુષ્ઠાન કહીએ. આહાહા!

પરમચિદ્રૂપ અખંડ અભેદ એની અંતર શ્રદ્ધા, એનું જ્ઞાન... એનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન. શાસ્ત્રના ભણતરના જ્ઞાન એ જ્ઞાન નહીં. અહીં તો શાસ્ત્રનું થોડું મોઢે આવડ્યું એ કહેવા માંડે એટલે થઈ રહ્યું. દીક્ષા-બીક્ષા લો તો અમારી પાસે લેજો હવે તમે.... વાડાબંધી થઈ જાય. .... દીક્ષા લેવી તો અહીં લેવી. કહે છે, એવો માર્ગ વીતરાગમાર્ગમાં હોઈ શકે નહીં. આહાહા! જેને કાંક્ષા નથી—ઈચ્છા જ નથી. આ પ્રરૂપણા કરીએ છીએ, સમજાવીએ છીએ... એ તો નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વભાવવાળા છે. જુઓ! અહીં સ્વભાવરત્નત્રય કીધું. ઓલું વિભાવરત્નત્રય થયું. વ્યવહાર સમિતિ, વ્યવહાર એ તો વિભાવ છે, એ તો રાગ છે. એવા શુદ્ધ નિશ્ચય સ્વભાવરત્નત્રયવાળા....

(૨) જિનેન્દ્રના મુખારવિંદથી નીકળેલા... દેખો! કોઈએ કલ્પીને બાંધ્યા શાસ્ત્રો-સૂત્રો એ નહીં. આહાહા! જિનેન્દ્રના મુખરૂપી અરવિંદ-કમળ ન્યાંથી નીકળેલા જીવાદિ સમસ્ત પદાર્થસમૂહને... જીવ, અજીવ, પુણ્ય-પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ ને મોક્ષ—નવ તત્ત્વ. જીવાદિ સમસ્ત પદાર્થોને ઉપદેશવામાં શૂરવીર છે, છતાં કાંક્ષા નથી. ગિર્જાભાવસહિયા એમ શબ્દ છે ને? નિકાંક્ષભાવના સહિત છે, એમ. આહાહા! આટલું આપણે કહીએ, બોલતા આવડ્યું, શીખવતા આવડે એટલે આપણા આટલા માનનારા થશે, આપણો પક્ષ તો કરશે—એવી કાંક્ષા ધર્માત્માને હોતી નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.’ અરે! દુનિયાને સાંભળવા ન મળે અને એનાથી ઊલટો માર્ગ સાંભળવા મળે અને માને... અરેરે! જિંદગી ચાલી જાય છે. કોઈ શરણ નથી બાધ. શરણ તો ભગવાન આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ એ શરણ, એને આશ્રિત પ્રગટેલી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ સ્વભાવરત્નત્રય છે. એવા પ્રગટેલા સ્વભાવરત્નત્રયવાળા અને ભગવાનના મુખારવિંદ-મુખમાંથી નીકળેલા નવ પદાર્થ એ ઉપદેશમાં શૂરવીર છે. પણ આવા હોય એ. ભાઈ! આ નિશ્ચયસ્વભાવરત્નત્રય નથી અને ઉપદેશવામાં સમર્થ છે એમ નહીં. એ તો એક પરિણતિ થઈ. તેથી પહેલું એ જ કાઢ્યું. ઓહોહો! વાસ્તવિક.... રચણત્તયસંજુતા જિણકહિયપયત્થેદેસયા સૂરા... પછી લીધું છે. આહાહા!

શુદ્ધ નિશ્ચય સ્વભાવરત્નત્રયવાળા... કેવા ઉપાધ્યાય છે? જિનેન્દ્રના મુખારવિંદથી નીકળેલા જીવાદિ સમસ્ત પદાર્થસમૂહને ઉપદેશવામાં શૂરવીર છે. ઉપદેશ તો વાણીને કારણે વાણી છે, પણ જ્ઞાનના ક્ષયોપશમમાં એટલી અંદર શૂરવીરતા છે એમ કહે છે. જ્ઞાનમાં એટલો ક્ષયોપશમ છે કે .... ભગવાને કહેલા પદાર્થને સમજાવવામાં સમર્થ છે એમ. ભાષા તો ભાષાના કારણે નીકળે. અંદર જ્ઞાનના ક્ષયોપશમમાં એવી દશા છે અંદર (અને) આ રીતે સમજાવે છે. પણ એ સ્વભાવરત્નત્રયવાળા હોય તે.

(૩) સમસ્ત પરિગ્રહના પરિત્યાગસ્વરૂપ જે નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વ તેની ભાવનાથી ઉત્પન્ન થતાં પરમ વીતરાગ સુખામૃતના પાનમાં સન્મુખ હોવાથી... લ્યો. હવે નિ:કાંક્ષ કેમ છે? આહાહા! એવું નિજપરમાત્મતત્ત્વ પાછું. ભગવાનનું તત્ત્વ નહીં. નિજ પરમતત્ત્વ એની ભાવના... દેખો! આ ભાવના આવી. ધ્રુવ આનંદ પ્રભુ એમાં એકાગ્રતા એ જ ભાવના છે. કલ્પના એમ કે જુઓ! આ પુણ્ય પ્રમાણે વાણી આવી એમ નહીં. નિજપરમાત્મતત્ત્વ નિરંજન... જેમાં પરનો બિલકુલ અભાવ છે. તેની ભાવનાથી ઉત્પન્ન... એવા આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ધ્રુવ પોતે નિજ એની એકાગ્રતાથી ઉત્પન્ન થતાં પરમ વીતરાગ સુખામૃતના પાનમાં સન્મુખ છે એ તો. ઓહોહો! પરમ વીતરાગ સુખરૂપી અમૃત... પરમ વીતરાગી સુખરૂપી અમૃત... એના નિર્વિકલ્પ

પીણામાં એ તો સન્મુખ છે. એ અતીન્દ્રિય આનંદને અનુભવવામાં-પીવામાં સન્મુખ છે તેથી એને કાંક્ષા હોતી નથી, એમ કહે છે. માળે વાતું ભારે...

એમાં કાંઈ કલાકમાં એવું આવ્યું કે ભગવાનની ભક્તિ કરજો, પૂજા કરજો, દયા કરજો, વ્રત કરજો? એવું તો આવ્યું નથી આમાં. આ વસ્તુ છે એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન થયા અને એમાં સ્થિરતા થાય અને રહી ન શકે તો એવો શુભ વિકલ્પ આવે, પણ એની અહીં વાત નથી. **પરમ વીતરાગ સુખામૃતના પાનમાં...** આહા! સંતો-ઉપાધ્યાય નિર્વિકલ્પ આનંદના રસના પીણામાં તત્પર છે, સન્મુખ ન્યાં છે. ઇચ્છાથી તો વિમુખ છે. આહાહા! અહીં તો થોડુંક જ્યાં બોલતા આવડે, કહેતા આવડે, ત્યાં પોતે ઉપાધ્યાયનું પદ લઈ લે. ઉપાધ્યાયના ઠેકાણા નહીં.

ભાઈ! બાપા! ..... આ વીતરાગમાર્ગ છે. અંતર વીતરાગતા... આહાહા! નિશ્ચય દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સ્વભાવરત્નત્રય અને ભગવાનના કહેલા પદાર્થોમાં શૂરવીર અને પોતે નિજ પરમાત્મતત્ત્વ શુદ્ધ ભગવાન ત્રિકાળી ધ્રુવ એમાં એકાગ્રતા એ પર્યાય. નિજ પરમાત્મતત્ત્વ એ તે ત્રિકાળી ધ્રુવ, તેની ભાવના એ પર્યાય. એમાં એકાગ્ર થતાં... એકાગ્રતાથી ઉત્પન્ન થતાં, પાછું એમ. **પરમ વીતરાગ સુખામૃત...** સુખરૂપી અમૃત અંતરથી પ્રગટ્યું છે. મુનિઓને આ દશા હોય એને મુનિ કહેવામાં આવે છે. **પરમ વીતરાગ સુખામૃતના પાનમાં...** સુખરૂપી અમૃતના પીણામાં **સન્મુખ હોવાથી...** એ તો આનંદના પીણામાં સન્મુખ છે.

હોવાથી જ, એમ. આ કારણે જ નિષ્કાંક્ષભાવના સહિત... લ્યો. નિષ્કાંક્ષભાવના કહી. નિષ્કાંક્ષભાવ પડ્યો છે ને? ઇચ્છા વિનાની ભાવના સહિત છે એ. એમાં ઇચ્છા એને હોતી નથી. આહાહા! .... ઉપદેશ કરીએ, મોટી સભા ભરાય, આપણું માર્ગમાં નામ નીકળે. અરે ભગવાન! નામ ક્યાં નીકળે? નામ હતું ક્યાં? અંતર આનંદના પીણામાં સુખ હોવાથી **નિઃકાંક્ષભાવના સહિત—આવાં લક્ષણથી લક્ષિત,** લ્યો, તે **જૈનોના ઉપાધ્યાયો હોય છે.** વીતરાગમાર્ગમાં જૈનમાં છે, અન્ય તો કંઈ છે નહીં. પરમેશ્વર વીતરાગ સિવાય બીજે તો ક્યાંય છે જ નહીં. અને જૈનોમાં પણ આવા ઉપાધ્યાય હોય છે. લ્યો, એ શ્લોક થયો.

(પ્રમાણ વચન ગરુદેવ)

અષાઢ વદ ૭, બુધવાર, તા. ૧૪-૭-૧૯૭૧
ગાથા ૭૫-૭૬, શ્લોક - ૧૦૫-૧૦૮, પ્રવચન નં. ૬૭

૭૫ ગાથા ઉપર એક કળશ બાકી છે. ઉપાધ્યાય કેવા હોય એની વ્યાખ્યા થઈ ગઈ છે. હવે એનો કળશ છે.

રત્નત્રયમયાન્ શુદ્ધાન્ ભવ્યાંભોજદિવાકરાન્ ।

उपदेष्टदनुपाध्यायान् नित्यं वंदे पुनः पुनः ।। ૧૦૫ ।।

શ્લોકાર્થ : રત્નત્રયમય... જૈનના ઉપાધ્યાય એને કહીએ (કે) જેને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર—ત્રણ રત્નમય જેની અભેદ પરિણતિ થઈ છે. શુદ્ધ આત્મા પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ એનો આશ્રય લઈ અને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમય એની અભેદ પરિણતિ થઈ છે એને ઉપાધ્યાય કહીએ. સાધુને પણ હોય, (પણ) ફેર આટલો આમાં (કે) શુદ્ધ, ભવ્યકમળના સૂર્ય અને (જિનકથિત પદાર્થોના) ઉપદેશક... આટલું આવ્યું વિશેષ. શુદ્ધ... શુદ્ધ છે. રત્નત્રયમય વીતરાગી પરિણતિ જેને શુદ્ધ થઈ છે. ભવ્યકમળના સૂર્ય... લાયક પ્રાણી એના સૂર્ય. જેને અંતર યોગ્યતા—ચૈતન્યપ્રકાશ પ્રગટવાની યોગ્યતા છે એને ઉપાધ્યાય સૂર્ય સમાન છે. વીતરાગે કહેલા પદાર્થોનો ઉપદેશક, એમ. ઉપદેશક કહ્યાને? સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પરમેશ્વરે જે પદાર્થો કહ્યા એને ઉપદેશવામાં સમર્થ છે. એવા ઉપાધ્યાયોને હું નિત્ય... હું, મુનિ કહે છે, નિત્ય ફરીફરીને વંદું છું.

એવી પરિણતિ વીતરાગદશા જેને થઈ છે અને જૈનપદાર્થના ઉપદેશક છે એને— દશાવંતને હું ફરીફરીને વંદન કરું છું. વ્યવહાર અધિકાર છે ને. પાંચેય પરમેષ્ટી સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ તો વ્યવહાર પર છે. પાંચેયને માનવા, વંદન આદિ બધો વ્યવહાર શુભરાગ છે એટલે વ્યવહારચારિત્રમાં એને નાખ્યા. હવે (ગાથા) ૭૫. સાધુ—જૈનના સાધુ.

શ્રોતા : બીજી જાતના પણ સાધુ હોય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અન્ય(મત)માં પણ સાધુ કહે છેને લોકો. ઓલો કહે છેને, ‘શમો લોએ સવ્વ સાહૂણં’ (એમાં) જગતના બધા સાધુ એમાં આવે. લોએ સવ્વ સાહૂણં. જૈનના એ જ સાધુ છે, બાકી કોઈ સાધુ હોય નહીં. અન્યમાં છે જ નહીં.

શ્રોતા : ઘણો સંકુચિત અર્થ કર્યો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સંકુચિત અર્થ.... વીતરાગ પરમેશ્વરે જે આત્મા વીતરાગસ્વરૂપ કહ્યો, એવા વીતરાગસ્વરૂપમાં જેની અંતર્મુખ દૃષ્ટિ ને અનુભવની સ્થિરતા છે એને સાધુ કહીએ. એ અન્યમાં હોતા નથી. જૈન પરમેશ્વર સિવાય બીજામાં એ હોતા નથી. ‘શમો લોએ સવ્વ સાહૂણં’માં આવા બધા સાધુ હોય એ એમાં આવે. જે તે ભેખ ધાર્યા હોય (અથવા) જૈનમાં પણ

અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ પુણ્યથી ધર્મ માનનારા, વ્યવહારક્રિયાના કર્તા માનનારા—એ સાધુપણામાં ન આવે. આહાહા!

શ્રોતા : પુણ્યને ધર્મ ન માને, ઉપાદેય માને.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો એનું એ થયુંને. આહાહા! ભગવાન આત્મા આનંદ, વીતરાગની મૂર્તિ એ જ ઉપાદેય છે. એ સિવાય વિકલ્પ-રાગ છે એ તો હેય છે. આવું ન માનતાં હોય એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એને જૈન સાધુમાં ગણવામાં આવતા નથી. તેથી કહે છે જુઓ! પહેલો શબ્દ છે. ૭૫.

વાવારવિપ્પમુક્કા ચઝવ્વિહારાહ્ગાસયારત્તા ।

ણિગ્ગંથા ણિમ્મોહા સાહૂ દે ણરિસા હોત્તિ । ૭૫ ।

આવા સાધુ વીતરાગમાર્ગમાં હોય છે.

નિર્ઝથ છે, નિર્મોહ છે, વ્યાપારથી પ્રવિમુક્ત છે,

ચૌવિધ આરાધન વિષે નિત્યાનુરક્ત શ્રી સાધુ છે. ૭૫.

એની ટીકા : આ, નિરંતર અખંડિત પરમ તપશ્ચરણમાં નિરત (-લીન)... દેખો! નિરંતર અખંડિત પવિત્ર તપસ્યા... અતીન્દ્રિય આનંદમાં ઉગ્રપણે પુરુષાર્થથી જે એકાગ્ર થઈ ગયા છે એ નિરંતર અખંડિત પરમ.... ઈચ્છા વિના અમૃતસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં જે નિરત-લીન છે. દેખો! પંચમહાવ્રતમાં લીન છે, ૨૮ મૂળગુણમાં લીન છે—એમ નથી લીધું. કારણકે પંચમહાવ્રતાદિ તો વિકલ્પ છે, એ તો આસ્રવ છે, એમાં લીન હોતા નથી. આવી વાત છે.... નિરંતર અખંડિત પરમ તપશ્ચરણમાં નિરત... ઠીક! તપસ્યા એટલે મુનિપણું. મુનિપણું એટલે ચારિત્ર, પરમચારિત્ર. આ તો વસ્તુની સ્થિતિ છે, આ કોઈ સંપ્રદાય નથી. આત્મા વીતરાગમૂર્તિ, આહા! એની જેને નિરંતર સ્વરૂપમાં અખંડ પરમ સ્થિરતા-પરમ લીનતા છે એવા સર્વ સાધુઓના સ્વરૂપનું કથન છે. આવા સર્વ સાધુઓના...

એ સાધુ કેવા હોય છે? પરમ સંયમી મહાપુરુષો હોવાથી... (૧) પરમસંયમી મહાપુરુષો હોવાથી ત્રિકાલ નિરાવરણ નિરંજન પરમ પંચમભાવની ભાવનામાં પરિણમેલા હોવાને લીધે... આહાહા! 'વ્યાપારથી પ્રવિમુક્ત'ની વ્યાખ્યા કરે છે. આહાહા! જેને વિકલ્પનો વેપાર પણ છૂટી ગયો છે. આહા! પરમ સંયમી મહાપુરુષો હોવાથી... આવા હોવાને કારણે, એમ. ત્રિકાલ નિરાવરણ નિરંજન પરમ પંચમભાવ... પોતાનો ત્રિકાળી પરમ પંચમભાવ. આહાહા! ધ્રુવ.. ધ્રુવભાવ. નિત્યસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી એવા પંચમભાવની ભાવના... ભાવના શબ્દ એકાગ્રતા, એમાં પરિણમેલા હોવાને લીધે... એકલી પંચમભાવની વિકલ્પની ભાવના, એમ નહીં. જુઓ! આમાં ભાવનામાં પરિણમેલા લીધા છે. ધ્રુવ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય ત્રિકાળી આનંદનું ધામ પરમ પંચમભાવ-વસ્તુની હયાતીનો ભાવ ત્રિકાળ, એની ભાવનામાં પરિણમેલા છે. પંચમભાવ

એ ભાવ ત્રિકાળી છે અને એની ભાવના એ વર્તમાન પર્યાય છે. આહાહા! આવા સાધુ હોય છે. જૈન પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથના શાસનમાં આવા સાધુ હોય, એને સાધુ કહેવામાં આવે છે.

આને લીધે જ સમસ્ત બાહ્યવ્યાપારથી વિમુક્ત છે, એમ. ‘વ્યાપાર પ્રવિમુક્ત’ કેમ? વિકલ્પનો વેપાર પરિણમનરૂપે છૂટી ગયો છે. નિર્વિકલ્પ અખંડ ત્રિકાળી પંચમસ્વભાવ એની ભાવનામાં પરિણમેલા (એટલે) એ અવસ્થારૂપે થઈ ગયેલા હોવાને લીધે જ... આહાહા! આ કારણે એમનો બાહ્યવ્યાપાર છૂટી ગયો છે. **બાહ્યવ્યાપારથી વિમુક્ત** છે. ખરેખર એ તો પંચમહાવ્રતના વિકલ્પથી પણ વિમુક્ત છે. આહાહા! વીતરાગનું સ્વરૂપ ઝીણું બહુ. અલૌકિક પરમાત્મા પોતે જ ધ્રુવ નિત્યને ભાવનામાં પરિણમાવીને.... એવો નિત્ય ભગવાન એની ભાવના-એકાગ્રતા, એમાં વર્તમાન દશામાં પરિણમિત થઈને બાહ્ય વ્યાપારથી છૂટી ગયા છે. આહાહા! આવી પરિણતિ ઊભી થઈ એટલે બાહ્ય વિકલ્પનો વ્યાપાર અટકી ગયો છે. જુઓ! આ સાધુ, આહાહા!

પરમાનંદની પ્રાપ્તિ જેને પૂર્ણ કરવી છે એને તો, આવી આરાધનામાં ત્રિકાળી આનંદમાં લીન થાય એને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય એટલે મુક્તિ થાય એમ. **સમસ્ત બાહ્યવ્યાપાર**, એમ. **વિપ્પમુક્તા** છે ને? ‘વિપ’ એમાં ‘સમસ્ત’ શબ્દ લઈ લીધો. **સમસ્ત બાહ્યવ્યાપાર...** આહાહા! કારણ કે મુનિને તો ઉપદેશનો પણ (વ્યાપાર) નથી. ઉપદેશ તો ઉપાધ્યાય, આચાર્યને હોય છે. આહાહા! મુનિ તો પોતાના સ્વરૂપને સાધે છે. **બાહ્યવ્યાપારથી વિમુક્ત** છે. એકલું વીતરાગભાવનું પરિણમન છે એને, એમ કહે છે. આત્મા પોતે ત્રિકાળી વીતરાગસ્વભાવ, એની ભાવના વીતરાગી પરિણતિ, બસ એ જ એનું સ્વરૂપ છે. હવે આરાધનામાં લીન છે એ બતાવે છે.

(૨) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને પરમ તપ નામની ચતુર્વિધ આરાધનામાં સદા અનુરક્ત છે. ભગવાન આત્મા તરફની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને શાંતિ અને ઇચ્છાનિરોધ અમૃતસ્વરૂપ ભગવાન એમાં આરાધનામાં લીન છે. આહાહા! દુનિયા ધર્મ પામે કે ન પામે એવા વિકલ્પ અહીં છે જ નહીં, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આત્માનું જ્ઞાન, આત્માનું દર્શન, આત્મચારિત્ર ને આત્મામાં વિશેષ ઉગ્ર પુરુષાર્થથી લીનતા—એવી ચતુર્વિધ આરાધનામાં સદા અનુરક્ત છે, એમ. **ચતુર્વિધ આરાધનામાં સદા અનુરક્ત** છેને પાઠ? હવે ખાય-પીવે કે દિ? સદા અનુરક્ત એ ખાતા પણ નથી ને પીતા પણ નથી. આહા! એ ક્રિયા થાય અને વિકલ્પ આવે એના જાણનાર રહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આ ‘શમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ એની વ્યાખ્યા છે. જેને ચાર પ્રકારની આરાધના—સેવન, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ને તપનું સેવન એમાં લીન છે. ‘સાધ્યતે ઇતિ સાધુ’. પૂર્ણ સ્વરૂપને અંતરમાં સાધન કરે એ સાધુ. એવું પૂર્ણ સ્વરૂપ તો સર્વજ્ઞ વીતરાગમાર્ગમાં હોય અને એવા પૂર્ણ

શક્તિ ધરનારો આત્મા પણ એવા વીતરાગમાર્ગમાં જ હોય. એવા પૂર્ણ સ્વરૂપની આરાધનામાં તત્પર છે કે જેથી એને પર્યાયમાં પૂર્ણ પર્યાયની પ્રાપ્તિ થાય.

નિર્ગ્રંથ છે. ઉપાધ્યાય, સાધુ નિર્ગ્રંથ છે. (૩) બાહ્ય-અભ્યંતર સમસ્ત પરિગ્રહના ગ્રહણ રહિત હોવાને લીધે... બાહ્યમાં વસ્ત્રનો ધાગો પણ ન હોય. મુનિને એક વસ્ત્રનો કટકોય ન હોય. 'તિલતુષ' કહ્યું છે ને? તલના ફોતરા જેટલો પણ પરિગ્રહ હોય તો એ મુનિ નહીં. આહાહા! અને એ મુનિ પોતાને માને, તો કહે છે કે નિગોદમાં જાય. આહાહા! વસ્તુની સ્થિતિ એવી છે. મુનિદશામાં વસ્ત્ર-પાત્ર લેવાનો વિકલ્પ એને હોય જ નહીં. મુનિ કોને કહે? આહાહા! ધન્ય દશા, ધન્ય અવતાર! જેણે કેવળજ્ઞાનને હથેળીમાં લેવાની તૈયારી કરી છે. એવા મુનિ બાહ્યમાં વસ્ત્ર નહીં, અભ્યંતરમાં રાગનો કણ નહીં. આહાહા! સમસ્ત પરિગ્રહના ગ્રહણ રહિત હોવાને લીધે... આ કારણે નિર્ગ્રંથ છે એમ કહે છે. નિર્ગ્રંથ કેમ છે? બાહ્ય ને અભ્યંતરનો ગ્રંથ-રાગ છૂટી ગયો છે. અભ્યંતર રાગનો પરિગ્રહ અને બાહ્યમાં વસ્ત્રનો કટકો બધું છૂટી ગયું છે. એથી એને નિર્ગ્રંથ કહેવામાં આવે છે.

હવે એને નિર્મોહ કહે છે. મુનિ નિર્મોહ હોય છે. તથા (૪) સદા નિરંજન નિજ કારણસમયસાર... લ્યો. સદા નિરંજન નિજ કારણપ્રભુ... નિરંજન ત્રિકાળ શુદ્ધ છે આત્મા. એવો નિજ કારણસમયસાર... ત્રિકાળ પરમાત્મસ્વરૂપ ધ્રુવ, એના સ્વરૂપના સમ્યક્ શ્રદ્ધાન... એવા કારણસમયસાર ભગવાન નિત્ય એના સ્વરૂપનું શ્રદ્ધાન... સમ્યક્ શ્રદ્ધાન... પરિણમનરૂપ, એમ કહે છે. સમ્યક્ પરિજ્ઞાન... આહાહા! નિરંજન નિજ કારણસમયસારનું સ્વરૂપનું પરિજ્ઞાન... એથી એને નિર્મોહ કહેવામાં આવે છે એમ કહે છે. સદા નિરંજન નિજ કારણસમયસારના સ્વરૂપના... એવો જે ત્રિકાળી ભગવાન આત્મા, વીતરાગીસ્વરૂપ ધ્રુવ આત્મા એની સમ્યક્ શ્રદ્ધાન, સમ્યક્ પરિજ્ઞાન અને સમ્યક્ આચરણ... એનું પ્રતિપક્ષ મિથ્યાદર્શન, આમાં એમ લીધું છે.

કેટલાક કહે છેને કે ઓલા વ્યવહાર પ્રતિપક્ષ... વ્યવહાર પ્રતિપક્ષ નહીં, આ પ્રતિપક્ષ. એ બીજી વાત છે. શું કરે? આ તો બેની વાત છે. ઓલો કહે કે નિશ્ચય તે વ્યવહારના પ્રતિપક્ષ રહિત છે. વ્યવહારના પરિહાર અર્થે 'સાર' પદ યોજેલ છે. (ગાથા ૩). ત્યાં તો વ્યવહારના વિકલ્પનો અભાવ બતાવીને એ બતાવવું છું. અહીં તો બીજી વાત છે. નિર્મોહ છે ને? નિર્મોહ દશા પ્રગટ કરી છે એની સામે આવા ભાવનો જેને અભાવ છે, એમ. પણ એ કહે છે આમાંથી. આમાં હશે જુઓ! આમાં હશે. શું કીધું? કાંતિભાઈ શું કીધું? લે! ફકરામાં....

સદા નિરંજન નિજ કારણસમયસાર એના સ્વરૂપના સમ્યક્ શ્રદ્ધાન, સમ્યક્ પરિજ્ઞાન અને સમ્યક્ આચરણથી પ્રતિપક્ષ એવાં મિથ્યા દર્શન... લીધું છે. એનાથી પ્રતિપક્ષ મિથ્યા જ્ઞાન અને મિથ્યા ચારિત્રનો અભાવ હોવાને લીધે નિર્મોહ છે, લ્યો. પહેલા આવ્યું હતું કે 'વ્યવહારના પરિહાર અર્થે સાર પદ યોજેલ છે.' એ તો બધું આવે છે, એ તો બધું આવે છે ને? વ્યવહારથી

પ્રતિપક્ષ છે. વ્યવહારનું ફળ ને વ્યવહાર બેયથી પ્રતિપક્ષ નિશ્ચય છે. માણસને એવો અંદર આગ્રહ થઈ જાય છેને અને ઓલું નિશ્ચયનું ભાન ન મળે એટલે (પછી) વ્યવહાર છે એ સર્વસ્વ મનાઈ ગયો કે બધું અમારું મુનિપણું જાત અને સાધુપણું આ છે. મોક્ષનો માર્ગ આ છે. ભાઈ! માર્ગ એમ ન હોય. આ તો ઉપશમરસ-શાંતરસ છે. ભગવાન શાંતરસ છે. શાંતરસ અકષાયરસ છે. એ અકષાયરસનું પરિણમન એ મોક્ષનો માર્ગ છે. મિથ્યા વ્યવહારકષાય છે એ કોઈ મોક્ષનો માર્ગ નથી.

ત્યાં તો ‘નિયમસાર’ શબ્દ હતોને. ‘નિયમસાર’ શબ્દ હતો. ‘સાર’ શબ્દને ..... સાર કેમ કહ્યો? કે વ્યવહારમાં પરિહાર અર્થે, વિપરીતના પરિહાર અર્થે. ન્યાં વ્યવહાર હોય તો તેને ઘણું કરીને..... વિપરીતના પરિહાર અર્થે, એમ. ‘વિપરીતના પરિહાર અર્થે’ આવ્યું છે. વિપરીત એટલે મિથ્યાદર્શન-જ્ઞાન એમ છે. અહીં તો નિયમ... જેમ આત્મા-સમય, સાર (એટલે) દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ રહિત એ સમયસાર. એમાં ભાવકર્મેય આવ્યા, પુણ્ય-પાપ બેય વિકલ્પ આવ્યા. એનાથી રહિત એ સમયસાર, એમ. એમ નિયમસાર, સ્વભાવિક આત્માનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે સ્વાશ્રય નિર્મળ પ્રગટ થયું (એ નિયમ), એનાથી વિરુદ્ધ વ્યવહારનો વિકલ્પ એનાથી રહિત માટે સાર. જેમ સમયસારમાં સાર કેમ? ભાવકર્મ રહિત માટે સાર. દ્રવ્યકર્મ રહિત તો છે જ. અહીં સાર કેમ? કે વ્યવહારના વિકલ્પ રહિત માટે સાર. એ અહીં અર્થ નથી. અહીં તો નિર્મોહ કહેવું છે. આહાહા! શાસ્ત્રોના અર્થ કરવામાં પોતાના ક્ષુલ્લક સ્વાર્થે, પોતાના પક્ષ પોષવા... આહાહા! અરેરે! શું કરે છે? જીવને નુકશાન (થાય છે) એની એને ખબર નથી.

સદા નિરંજન નિજ કારણસમયસારના સ્વરૂપના સમ્યક્ શ્રદ્ધાન, સમ્યક્ પરિજ્ઞાન, સમ્યક્ આચરણથી પ્રતિપક્ષ એવા મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન, મિથ્યાચારિત્રનો અભાવ હોવાને લીધે નિર્મોહ મુનિ છે.—આવા, પરમનિર્વાણસુંદરીની સુંદર સેંથીની શોભારૂપ કોમળ કેસરના રજ-પુંજના સુવર્ણરંગી અલંકારને, એ વિશેષણ. (કેસર-રજની કનકરંગી શોભાને) અવલોકવામાં... આનંદની દશાને અવલોકવામાં, અનુપમતાને અવલોકવામાં આતુરબુદ્ધિવાળા, એમ. (અર્થાત્) પૂર્ણ આનંદની દશાને પ્રાપ્ત કરવામાં આતુરબુદ્ધિવાળા.... એને, પુણ્ય થશે ને સ્વર્ગમાં જશું, લોકો માનશે કે પૂજશે—એ વાત છે નહીં. આહાહા! પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિરૂપી મુક્તિ એને અવલોકવામાં કૌતૂહલબુદ્ધિવાળા તે બધાય સાધુઓ હોય છે, લ્યો. આવા બધાય સાધુઓ હોય છે.

(અર્થાત્ પૂર્વોક્ત લક્ષણવાળા, મુક્તિસુંદરીની અનુપમતા અવલોકવામાં આતુર બુદ્ધિવાળા બધાય સાધુઓ હોય છે). જૈનના આવા સાધુઓ હોય છે. બીજે એવા સાધુ હોતા નથી. ‘જામો લોએ સવ્વ સાહુણં’માં બધા સાધુ ભળી જાય, એમ નથી. અન્યમતના પણ સાધુ નાખશો ત્યારે એમ કે સંખ્યા પૂરી થાય, વળી એક જણા એમ કહેતા હતા. પ્રત્યેક સો કરોડ

સાધુ કીધા છે. એટલા બધા ક્યાંથી લાવશો અઢી દ્વીપમાં? એ તો અન્યમતના નાખશો ત્યારે થાશે. નાખ્યા. અન્યમત તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, એને શું નાખે? આહાહા! અહીં તો ચોથા-પાંચમાવાળા ન આવે એમાં. ચોથા ને પાંચમા ગુણસ્થાનવાળા આ પદમાં ન આવે. આહાહા!

એવા સાધુઓ સ્વરૂપનું આરાધન, આનંદની સેવા-અતીન્દ્રિય આનંદની સેવા કરે છે, એની આરાધનામાં તત્પર લીન છે. એને અહીંયા સાધુ કહેવામાં આવે છે. જેટલા સાધુના ભાવ છે એ એકદેશ શ્રાવકને પણ લાગુ પડે. પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાયમાં કહ્યું છે ને? જેટલા સાધુના ભાવ કહ્યા, એનો એકદેશ-એક ભાગ બધોય શ્રાવકને લાગુ પડે છે. સમજાણું કાંઈ? હવે એને નિશ્ચય રત્નત્રય આવ્યું કે નહીં? એમ મારું કહેવું છે. એકદેશ આવ્યુંને ભલે. બધો જેટલો છે ભાગ એમાં શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનો એકદેશ નહીં, (પણ) આચરણનો એકદેશ. આચરણના એકદેશ એ સર્વદેશના ભાગ છે. દર્શનના કાંઈ ભાગ નથી. મુનિને સર્વદેશી સમકિત છે ને શ્રાવકને એકદેશી એક અંશે છે, એમ છે? (નહીં). આહાહા!

(હવે ૭૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)

ભવિનાં ભવસુખવિમુક્તં ત્યક્તં સર્વાભિષંગસંબંધાત્ ।

મંક્ષુ વિમંક્ષ્વ નિજાત્મનિ વંદ્યં નસ્તન્મનઃ સાધોઃ ।।૧૦૬।।

આહાહા! શ્લોકાર્થ : ભવવાળા જીવોના ભવસુખથી જે વિમુખ છે... દેખો! ભવવાળા જીવોના ભવસુખ, એમ. ભવમાં રહેલા અજ્ઞાનીઓ એને જે ભવસુખની કલ્પના છે (કે) ઇન્દ્રિયોમાં સુખ છે, આબરૂમાં સુખ છે. એવા ભવમાં રહેલા જીવોના... આહાહા! ભવવાળા ભવજીવોના ભવસુખથી જે વિમુખ છે. પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયમાં, રાગમાં, પુણ્યમાં ક્યાંય સુખ છે નહીં. આહાહા! ભવવાળા જીવોના ભવસુખથી જે વિમુખ છે અને સર્વ સંગના સંબંધથી જે મુક્ત છે... સાધુ છે ને? સર્વ સંગ છૂટી ગયો છે. અસંગ ભગવાન આત્માના સંગમાં પડ્યા, પરના અસંગ જેને છૂટી ગયા છે. શું કહે છે?

શ્રોતા : શાસ્ત્ર જિનવાણી એનો સંગ તો હોયને?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ નથી, અંતરમાં નથી. વાંચનનો વિકલ્પ છે એનાથી છૂટેલા છે. વ્યવહારથી મુક્ત છે. ચોથે ગુણસ્થાને વ્યવહારથી મુક્ત છે, આ તો મુનિની શું વાત કરવી! આહાહા! સમ્યગ્દર્શનમાં વિકલ્પથી મુક્ત દશા છે. હો વિકલ્પ અસ્થિરતાની અપેક્ષાએ, પણ દૃષ્ટિમાં એનાથી મુક્ત છે. દૃષ્ટિનો એ વિષય નથી અને દૃષ્ટિના પરિણમનમાં એકપણે રાગ આવતો નથી. મુનિને એ શાસ્ત્રના ભણતરનો વિકલ્પ એનાથી પણ છૂટેલા પડ્યા છે. આહાહા! સમ્યગ્દર્શનમાં પણ શાસ્ત્રના ભણતરનો જે વિકલ્પ એનાથી છૂટ્યા છે. આહાહા! માર્ગ આવો છે. વસ્તુ જ એવી છે.

વીતરાગરસે પરિણમેલો ભગવાન એના રાગના રસથી તું છૂટો પડી ગયો છે. આહાહા! આ વાત પકડાય નહીં એવી કઠણ જગતને એટલે અંતરના પકડ વિના બહારના પકડે ચાલી નીકળ્યા. માર્ગ એવો છે ભાઈ! આ તો તારા સ્વભાવના લાભની વાત છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે. સર્વ સંગના સંબંધથી જે મુક્ત છે... કહો! જિનવાણી ને દેવ-ગુરુ પણ પરસંગ છે, એ સંગ પણ જેને અંતરમાં છૂટી ગયો છે. આહા! ચોથે કીધુંને? પરસંગની ...થી તો મુક્ત છે. દેવ-ગુરુની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ એનાથી મુક્ત છે. આહાહા! બાપુ! મોક્ષના માર્ગ તો કોઈ અલૌકિક છે. એ અંતર અવલોકન વિના બહારથી પ્રાપ્ત થાય એવું નથી.

એવા સર્વસંગના સંબંધથી જે મુક્ત છે. સર્વાભિષંગસંબંધાત્... એમ છે ને? ત્યક્તં... કંઈપણ સંગ જ નથી. આહાહા! ચોથે ગુણસ્થાને વિકલ્પનો સંગ નથી, મુક્ત છે, પણ અસ્થિરતાની અપેક્ષાએ ત્યાં રાગ છે. એ અસ્થિરતાના રાગથી પણ છૂટી ગયા છે હવે, એમ કહે છે. આહાહા! એકલી વીતરાગધારા એ સાધુપણું. આહાહા! અને પંચમહાવ્રતાદિ વિકલ્પ એ કર્મધારા છે. આહાહા! સ્વરૂપમાં છે જ નહીં એ. આહાહા! કહો! એવું તે સાધુનું મન અમને વંદે છે... મુનિ પોતે કહે છે. આવું તે સાધુનું ચૈતન્ય પરિણમન, મન એટલે (પરિણમન), ભવવાળા જીવોના ભવસુખથી જે વિમુખ છે એટલે આત્માના આનંદના સુખની સન્મુખ છે, એમ. સર્વસંગના સંબંધથી વિમુક્ત, અસંગ એવો ભગવાન એના સંગમાં લીન. એવું જે એનું પરિણમન અમને વંદે છે. કહો! મુનિ મુનિને માટે કહે છે. આહાહા!

હે સાધુ! તે મનને શીઘ્ર નિજાત્મામાં મગ્ન કરો. આહાહા! એ શુદ્ધ પરિણતિને ખૂબ અંદરમાં વાળો. એ પરિણતિને શીઘ્ર નિજાત્મામાં મગ્ન કરો. ઉગ્રપણે અંદર સ્થિર થાઓ એમ કહે છે. જ્યાં ભગવાન બિરાજે છે પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપે પોતે પ્રભુ, એમાં લીન થાઓ. એ સાધુનું કર્તવ્ય ને કાર્ય છે. આહાહા! આ વાતની ગંધેય (ન મળે), સાંભળવા મળે નહીં. અને આ કરો, ને આ કરો આ કરો... અરેરે! ૧૦૬ કળશ થયો. હવે છેલ્લું-છેલ્લી ગાથા છે આ વ્યવહારચારિત્રની.

एरिसयभावणाए ववहारणयस्स होदि चारित्तं ।

णिच्छयणयस्स चरणं एत्तो उड्डं पवक्खामि ।। ૭૬ ।।

આ ભાવનામાં જાણવું ચારિત્ર નય વ્યવહારથી;

આના પછી ભાખીશ હું ચારિત્ર નિશ્ચયનય થકી. ૭૬.

એની ટીકા : આ, વ્યવહારચારિત્ર—અધિકારનું જે વ્યાખ્યાન તેના ઉપસંહારનું... તે પુરું કરવામાં આવે છે, એમ કહે છે. અને નિશ્ચયચારિત્રની સૂચનાનું કથન છે. હવે તે નિશ્ચયચારિત્રની વ્યાખ્યા આવશે. આવી જે પૂર્વોક્ત પંચમહાવ્રત... એ બધો શુભભાવ. પંચસમિતિ, નિશ્ચય-વ્યવહાર ત્રિગુપ્તિમાં પણ જે વ્યવહાર ભાગ છે એ લેવો. અને પંચપરમેષ્ઠીના ધ્યાનથી સંયુક્ત, અતિપ્રશસ્ત શુભ ભાવના... એ તો ઓલા નિશ્ચયગુપ્તિમાં તો

શુદ્ધતા આવે છે, પણ નિશ્ચય (સહિત) વ્યવહારમાં શુભભાવ એ લેવો. વ્યવહાર છે ને? પંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, નિશ્ચય-વ્યવહાર ગુપ્તિમાં શુભ ભાવના અને પંચ પરમેષ્ઠીનું ધ્યાન એથી સંયુક્ત... પંચ પરમેષ્ઠીનું ધ્યાન પણ શુભભાવ છે, શુદ્ધતા નથી એમાં. આહાહા! શુભભાવ છે શુભ.

શુભ ભાવના તેમાં વ્યવહારના અભિપ્રાયે પરમ ચારિત્ર છે... વ્યવહારનયથી એને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચયથી પરમચારિત્ર આ, તો વ્યવહારને પરમચારિત્રનો આરોપ દેવામાં આવે છે. ‘પરમ’ શબ્દ વાપર્યો છે ને? શુભભાવ, પણ સમક્રિત દર્શન જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિત છે તેને. અજ્ઞાનીની અહીં વાત નથી. અતિ પ્રશસ્ત શુભભાવના તેમાં વ્યવહારના અભિપ્રાયે પરમ ચારિત્ર છે... નિશ્ચય સ્વરૂપનો અંતર અનુભવ, આનંદની શ્રદ્ધા, આનંદનું જ્ઞાન ને આનંદની રમણતા એમાં ઓછપ છે, પૂર્ણ વીતરાગતા નથી, તેથી વચમાં આવો શુભભાવ એને હોય છે. અજ્ઞાનીની વાત નથી અહીં. જેને નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે એને આવો શુભભાવ હોય છે. એ શુભભાવને વ્યવહારચારિત્ર કહેવાય છે.

હવે કહેવામાં આવનારા પાંચમા અધિકારને વિષે... લ્યો, ચાર અધિકાર થયા. પરમ પંચમભાવમાં લીન... લ્યો, આ નિશ્ચયચારિત્ર. પરમ પંચમભાવમાં લીન... ત્રિકાળી પરમાત્મસ્વરૂપ પોતાનું એમાં જેની લીનતા જામી છે. પંચમગતિના હેતુભૂત... જુઓ! ઓલા વ્યવહારમાં ‘પંચમગતિના હેતુભૂત’ એમ શબ્દ નહોતો. એમાં એમ કહ્યું કે વ્યવહારનયના અભિપ્રાયે પરમચારિત્ર છે, બસ એટલું. આ તો પંચમગતિના હેતુભૂત મોક્ષનું કારણ... અંદર ધ્રુવ સ્વભાવ એમાં લીનતા એ નિર્વિકારી નિર્વિકલ્પદશા વીતરાગી પરિણતિ... પંચમભાવ એ ધ્રુવ, લીન એ વર્તમાન વીતરાગી પરિણતિ. એ પંચમગતિનું કારણ છે, મોક્ષનું કારણ છે.

શુદ્ધનિશ્ચયનયાત્મક પરમ ચારિત્ર દ્રષ્ટવ્ય (દેખવાયોગ્ય) છે. લ્યો, શુદ્ધ નિશ્ચયનયસ્વરૂપ... શુદ્ધ નિશ્ચયનયસ્વરૂપ, એમ પાછું. પરમ ચારિત્ર શુદ્ધનિશ્ચયનો વિષય કે શુદ્ધ નિશ્ચય—એમ નહીં. એ શુદ્ધનિશ્ચયનયસ્વરૂપ જ પરમ ચારિત્ર છે. પરિણતિને શુદ્ધનિશ્ચયસ્વરૂપ કીધું. શુદ્ધનિશ્ચયસ્વરૂપ પરમ ચારિત્ર એ દેખવાયોગ્ય છે, અનુભવવા યોગ્ય છે, સ્થિરતા કરવાયોગ્ય છે. એ અધિકાર પાંચમામાં કહેશું એમ કહ્યું.

એવી રીતે માર્ગપ્રકાશમાં (શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :—

કુસૂલગર્ભસ્થિતબીજસોદરં
ભવેદ્વિના યેન સુદૃષ્ટિબોધનમ્ ।
તદેવ દેવાસુરમાનવસ્તુતં
નમામિ જૈનં ચરણં પુનઃ પુનઃ ।।

ચારિત્રની પ્રધાનતા બતાવે છે આમાં. આહાહા! સ્વરૂપની રમણતા ચારિત્ર...

શ્લોકાર્થ : જેના વિના (-જે ચારિત્ર વિના) સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન કોઠારની અંદર પડી રહેલાં બીજ (-અનાજ) જેવાં છે... બીજ ઉગે નહીં, ફાટે નહીં... .... ત્યાં બીજ જેવા છે, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કોઠારની અંદર પડી રહેલા અનાજ જેવાં છે. એમાં ચારિત્રનું પરિણમન થાય ત્યારે મુક્તિ થાય એમ કહે છે. એકલા સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાનથી મુક્તિ થાય નહીં એમ સિદ્ધ કરે છે. કોઠારની અંદર પડી રહેલા અનાજ જેવાં છે. અનાજ જેવા છેને પણ? ફળ નથી. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનમાં ચારિત્રની પરિણતિ જોઈએ, એ ન હોય ત્યાં સુધી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અનાજ જેવાં-બીજ જેવાં છે.

તે જ... એવું ચારિત્ર કે જે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન (સહિતનું) એ ચારિત્ર, એમ. દેવ-અસુર-માનવથી સ્તવવામાં આવેલા... સ્વર્ગના દેવો, અસુર દેવો અને માનવ (દ્વારા) સ્તવવામાં આવેલા... સ્તવન કરવામાં આવેલા. પશુ ને નારકીને તો કાંઈ છે નહીં. દેવ વૈમાનિક, અસુર નીચે અને માનવ એનાથી સ્તવવામાં આવેલું જૈન ચરણ... ઓહો! જૈનનું ચારિત્ર. (-એવું જે સુર-અસુર-મનુષ્યોથી સ્તવવામાં આવેલું જિનોક્ત ચારિત્ર)... પરમેશ્વરે કહેલું અંતર આનંદની રમણતારૂપ ચારિત્ર એને હું ફરીફરીને નમું છું. આહાહા! પોતે પણ મુનિ છે અને એવા ચારિત્રને વારંવાર એમાં મારું સ્તવન છે, નમન છે. આહાહા! પરિણમન છે અને વિશેષ નમું છું. આહાહા!

અરેરે! આ કરવાનું માર્ગ, વસ્તુ એને કરવાનું રહી જાય અને ન કરવાનું કરે (તો) થઈ રહ્યું, (ભવ) ગુમાવે, આહાહા! હજી તો આવી વસ્તુ છે એવી શ્રદ્ધા કરવામાંય એને પરસેવા ઉતરે છે. નહીં, નહીં, અત્યારે તો વ્યવહાર જ હોય, શુદ્ધ હોય નહીં. લ્યો ઠીક! શુદ્ધ ન હોય તો એને વ્યવહારેય કહેવામાં આવતો નથી. અહીં તો એ છે. શુદ્ધ આચરણ, શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ન હોય તો એને વ્યવહારેય કહેવામાં આવતો નથી. નિશ્ચય હોય તો વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા! શું થાય? પોતે પોતાને છેતરે અને માને કે અમે કાંઈક લાભમાં છીએ. આહા! શું થાય? એમ અનાદિથી જગત લૂંટાણું છે. આવું જૈનનું ચારિત્ર ઓહો! એવા જૈન ચરણને-ભગવાને કહેલા ચારિત્રને હું ફરીફરીને નમું છું.

વળી (આ વ્યવહારચારિત્ર અધિકારની છેલ્લી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ શ્લોક કહે છે) :-

શીલમપવર્ગયોષિદ... ઓહો માર્ગપ્રકાશનું હતું, આ પોતાનું છે. માર્ગપ્રકાશ. એ પણ પોતે પણ પોતાના ચારિત્રને નમે છે

શીલમપવર્ગયોષિદનંદસુખસ્યાપિ મૂલમાચાર્યાઃ ।

પ્રાહુર્વ્યવહારાત્મકવૃત્તમપિ તસ્ય પરંપરા હેતુઃ । । ૧૦૭ । ।

લ્યો. શ્લોકાર્થ : આચાર્યોએ શીલને(-નિશ્ચયચારિત્રને)... આત્માના આનંદની રમણતારૂપ ચારિત્રને મુક્તિસુંદરીના અનંગ (-અશરીરી) સુખનું મૂળ કહ્યું છે... પરમાનંદની પ્રાપ્તિ એવી

મુક્તિ એ અનંગ એટલે અંગ વિનાનું આત્માનું અશરીરી સુખનું મૂળ કહ્યું છે. લ્યો, આ ચારિત્રનું ફળ આ છે એમ કહે છે. સ્વરૂપનું સમ્યગ્દર્શન, સ્વરૂપનું જ્ઞાન, અનુભવ, આનંદ એ ઉપરાંત અંતરમાં લીનતા એવું જે ચારિત્ર મોક્ષરૂપી અશરીરી સુખનું મૂળ કહ્યું છે. **વ્યવહારાત્મક ચારિત્ર પણ તેનું પરંપરા કારણ છે, લ્યો. પણ કોને? કે ઓલું નિશ્ચય છે એને. પરંપરા એટલે વ્યવહાર એને છોડીને ઠરશે ત્યારે થાશે. આહાહા! એવું છે ભારે ભાઈ! પક્ષનો વ્યામોહ, પોતાના પક્ષની પુષ્ટિ આપે એવા અર્થ કરે અને કહે પાછા કે અમે બરાબર ભગવાન પ્રમાણે કહીએ છીએ. વ્યવહારનયસ્વરૂપ ચારિત્ર પણ તેનું પરંપરા કારણ છે, લ્યો. કોનું? મુક્તિસુંદરીના અનંગ અશરીરી સુખનું. પણ એ પરંપરા (કારણ), સાક્ષાત્ નહીં. સાક્ષાત્ કારણ તો આ. એ છૂટીને પછી પાછી સ્થિરતા થશે જ, ત્યારે એને પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિરૂપી મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે.**

આ રીતે, સુકવિજનરૂપી કમળોને માટે જેઓ સૂર્ય સમાન છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ હતો... આ ટીકાકાર એવા શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ વડે રચાયેલી નિયમસારની તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં (અર્થાત્ શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી નિયમસાર પરમાગમની નિર્ગ્મ મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવવિરચિત તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં) વ્યવહારચારિત્ર અધિકાર નામનો ચોથો શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.

બધાને શ્રુતસ્કંધ કીધો એક-એકને. શ્રુતસ્કંધ.. શ્રુતસ્કંધ.. ચતુર્થ શ્રુતસ્કંધ. આખા સૂત્રનો આ ચોથો શ્રુતસ્કંધ, એમ. હવે પરમાર્થ પ્રતિક્રમણ અધિકાર, લ્યો. એ નિશ્ચય આવ્યું હવે. પહેલો વ્યવહાર સમજાવી પછી નિશ્ચયની વાત કરી. તેથી વ્યવહાર પહેલો ને નિશ્ચય પછી— એમ નથી એમાં કાંઈ. એ તો સમજાવવાની રીત એવી છે. વ્યવહાર પહેલો આવે અને નિશ્ચય પછી આવે એમ નથી. નિશ્ચયની સાથે આવો વ્યવહાર પહેલો સમજાવ્યો.

(અધિકારના પ્રારંભમાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ શ્રી માધવસેન આચાર્યદેવને શ્લોક દ્વારા નમસ્કાર કરે છે : ઓલા ચંદ્રકીર્તિ મુનિ હતા. મુનિ હશે કોઈક એના બહુ ઊંચા, એને વંદન કર્યું હતુંને? ચંદ્રકીર્તિ મુનિ. મુનિ, શબ્દ ત્યાં મુનિ હતો. ચંદ્રકીર્તિ મુનિનું નિરુપમ મન... આ એમના કોઈ આચાર્ય હશે. એ વખતે તો બધા સોનાની થાપણ જેવા પાકેલા ને બધા મુનિ, આચાર્ય. આહાહા! નવસો વર્ષ પહેલાની વાત છે ને. વીતરાગીબિંબ બધા. ચંદ્રકીર્તિ મુનિનું મન, એમ કહ્યું હતુંને? અહીં આચાર્યને વંદન કરે છે.

નમોઽસ્તુ તે સંયમબોધમૂર્તયે... આમાં ખબર પડે છે કે નહીં પરની? કે કેવળજ્ઞાનીને ખબર પડે? આમ ભાવલિંગી છે કે દ્રવ્યલિંગી એ કેવળજ્ઞાનીને ખબર પડે. લ્યો, આ ભાવલિંગી છે એમ અહીં પોતાના આચાર્યની મુનિને ખબર પડી છે. પંચમ આરાના, બેય પંચમ આરાના છે

ને? આહાહા! એટલી બધી ખબર પડી ગઈ છદ્મસ્થને? કે મારા ગુરુ આવા છે, મુનિ આવા છે, એવી ખબર પડી ગઈ? એ કેવળજ્ઞાની જાણે, છદ્મસ્થ ન જાણે. એ જાણે. આહાહા!

નમોઽસ્તુ તે સંયમબોધમૂર્તયે

સ્મરેમ્કુંભસ્થલભેદનાય વૈ ।

આહાહા! પદ્મમલધારિદેવને આ બધી ઓળખાણ થઈ છેને એમની-મુનિની?

વિનેયપંકેજવિકાશમાનવે

વિરાજતે માધવસેનસૂરયે ।।૧૦૮।।

આહાહા! વીતરાગી સંતો પણ એ વખતે બિરાજતા હતા. આહાહા!

શ્લોકાર્થ : સંયમ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ હતી, કહે છે. શી રીતે જણાણું પણ આટલું અરૂપી? મતિ-શ્રુતજ્ઞાનમાં જણાઈ ગયું? કેવળી જાણે? કે મતિ-શ્રુતજ્ઞાની જાણે ખરા કે નહીં? આહાહા! સંયમ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ હતી. અમારા આચાર્ય એ સ્વરૂપની રમણતા અને આત્માનું જ્ઞાન એની તો મૂર્તિ હતી. એનું સ્વરૂપ જ એ હતું, કહે છે. કામરૂપી હાથીના કુંભસ્થળને ભેદનાર... કહે છે કે એ કેવા હતા? વિષયવાસનારૂપી હાથી એના કુંભસ્થળને ભેદનાર.. ઓહોહો! આવા નિર્વિકારી બ્રહ્માનંદ પરિણામન જેને હતું, એમ કહે છે. આ તો હજી ૮૦૦ વર્ષ પહેલાની વાત છે. એ વખતે કેવળી પણ નહોતા. એ વખતે ચાર (જ્ઞાનધારી) જ્ઞાની ક્યાં હતા? અવધિજ્ઞાની ક્યાં હતા? મતિ ને શ્રુતજ્ઞાનમાં પણ આવી નિર્મળતાથી છદ્મસ્થનું છદ્મસ્થ જાણી લે છે. આહાહા!

કામરૂપી હાથીના કુંભસ્થળ... શું કહેવાય માથે નહીં ઓલું? હાથીને ઓલું હોયને કુંભ. કુંભસ્થળ, એને કુંભસ્થળ કહે છેને માથે. બીજા... માથું નહીં, ઉપર હોય ઉપર. કાંધ.. કાંધ.. શું કહેવાય? કાંધ. જુઓ! ભાષા..... મોટો કાંધ હોયને ત્યાં મારે ઓલો. બધા આંતરડાનો લોચો ભેગો હોય ત્યાં. કાંધ આમ હોયને મોટો મોટો. ત્યાં ઓલો સિંહ થાપ મારે. બધા આંતરડા ખેંચાઈ જાય. કાંધ.. કાંધ.. **કામરૂપી હાથીના કુંભસ્થળને...** એના કાંધને ભેદનાર.. કાળ કરી નાખે, મૃત. **અને શિષ્યરૂપી કમળને વિકસાવામાં સૂર્ય સમાન...** લ્યો. શિષ્યરૂપી કમળને વિકસાવવામાં નિમિત્ત... નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધની વ્યાખ્યા છે ને? **એવા હે વિરાજમાન (શોભાયમાન) માધવસેનસૂરિ!** માધવસેન એમના ગુરુ આચાર્ય તમને નમસ્કાર હો. અહીંથી શરૂ કરીને નિશ્ચય અધિકાર શરૂ કરવો છે ને? આવા જે નિશ્ચય સંયમ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ (એણે) કામદેવને તો તોડીને અતીન્દ્રિય આનંદને પ્રગટ કર્યો છે. હે શોભાયમાન માધવસેન! તમને નમસ્કાર હો. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

: પ્રકાશક :

શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ

વિલે પાર્લા, મુંબઈ.

www.vitragvani.com